

પરીક્ષાની દ્રષ્ટિએ મહત્વના તમામ ટોપીકનો જરૂરી માહિતી સાથે સમાવેશ

ICE[®]

MIRACLES

EXCLUSIVE FOR GPSC

(CLASS 1/2, P.I., S.T.I., DY.SO., DY. MAMLATDAR)

સંપાદક : મૌલિક ગોધિયા | **SPECIAL ISSUE (3 months)** | **DEC-JAN-FEB**

STI, GPSC CLASS 1/2, RFO, PI, Dy.SO / Dy.Mamlatdarની તૈયારી માટે અત્યંત ઉપયોગી

GPSCની નવી પરીક્ષા પદ્ધતિને અનુરૂપ વર્તમાન પ્રવાહો વિશેની ટુ ધી પોઇન્ટ પરીક્ષાલક્ષી માહિતી

PIB, THE HINDU, INDIAN EXPRESS અને **INDIAN ECONOMY**નું **360°** કવરેજ

**FREE
DOWNLOAD**

**ભારત કા અપના
મૈસેજિંગ એપ**

Govt

4:00 AM

THE HOUR
WHEN LEGENDS
ARE EITHER
WAKING UP
OR GOING
TO SLEEP

સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાની લેટેસ્ટ માહિતી અને ફ્રી મટીરિયલ્સ તેમજ રેગ્યુલર કરંટ અફેર્સ મેળવવા માટે Click કરો.

JOIN OUR WHATSAPP GROUP

joinicerajkot.com

www.iceonline.in

t.me/icerajkotofficial

[f](#) [@](#) [v](#) icerajkot

પ્રસ્તાવના

ગુજરાત સરકારની GPSC સહિતની વિવિધ સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષામાં કરંટ અફેર્સનું ખૂબ જ વિશેષ મહત્ત્વ છે. આથી, ગુજરાત સરકારની વિવિધ સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓ Crack કરવા માટે કરંટ અફેર્સની શ્રેષ્ઠ તૈયારી ફક્ત આવશ્યક જ નથી, અનિવાર્ય પણ છે. વળી, સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાના સિલેબસના બંધારણ, અર્થવ્યવસ્થા, વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી વગેરે વિષયો ઉપરાંત સરકારની વિવિધ યોજનાઓ, એવોર્ડ, સંમેલન, ખેલજગત, નિમણૂક, રિપોર્ટ વગેરે જેવી બાબતોના પ્રશ્નો પણ કરંટ અફેર્સમાંથી જ પૂછવામાં આવે છે. આથી જ STI, GPSC 1/2, RFO, Dy.SO/Dy. Mamlatdar વગેરે... જેવી ગુજરાત સરકારની વિવિધ સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા માટે ‘ICE MIRACLES EXCLUSIVE FOR GPSC’નામથી આ ‘Special Issue’ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે.

જે પરીક્ષાની અંતિમ ક્ષણોમાં કરંટ અફેર્સની શ્રેષ્ઠ તૈયારી તથા તેના રીવિઝન માટે વિદ્યાર્થીઓને અત્યંત ઉપયોગી થશે. આ સ્પેશિયલ ઈસ્યુની મુખ્ય વિશેષતા એ છે કે GPSCની પરીક્ષામાં પૂછાઈ શકે તેવા સંભવિત પ્રશ્નોને ધ્યાનમાં રાખીને ડિસેમ્બર-2020થી ફેબ્રુઆરી-2021 સુધીના છેલ્લા ત્રણ મહિનાના કરંટ અફેર્સનો તેમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આ સ્પેશિયલ ઈસ્યુમાં પરીક્ષાની દ્રષ્ટિએ મહત્ત્વના તમામ ટોપિકનો જરૂરી ડેપ્થ સાથે સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. જ્યારે બિનજરૂરી ટોપિકનો ત્યાગ કરવામાં આવ્યો છે.

આ સ્પેશિયલ ઈસ્યુ STI, GPSC 1/2 સહિતની તમામ વર્તમાન પરીક્ષાઓમાં આપ સૌને સફળતા અપાવવામાં ઉપયોગી નીવડશે એ જ આશા સાથે.....

- Maulik Gondhiya

1. બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા...1

- બાળ મૈત્રીપૂર્ણ પોલીસ સ્ટેશન.....01
- ઇ-કોર્ટસ પ્રોજેક્ટ.....01
- NRI મતદાન.....02
- મહાપરિનિર્વાણ દિવસ.....02
- સંસદનું સત્ર.....03
- આરક્ષણ અંગેની ભલામણો.....03
- બંધારણીય નિષ્ફળતાને લગતા હાઇકોર્ટના આદેશ પર રોક.....04
- વિશેષાધિકાર પ્રસ્તાવનો ભંગ.....04
- ઇ-સેવા કેન્દ્ર.....05
- વિધાનસભા સત્ર બોલાવવામાં રાજ્યપાલની ભૂમિકા.....05
- ન્યાયિક સમીક્ષા.....07
- લદ્દાખની જમીન, સંસ્કૃતિ અને ભાષાના બચાવ માટે સમિતિની રચના.....08
- ઉભી(vertical) અને સમસ્તરીય(horizontal) અનામત.....08
- આસામમાં સ્વાયત્તતાની માંગ.....09
- પ્રતિબંધિત ધારાસભ્યોની અરજી પર સુપ્રીમ કોર્ટની નોટિસ.....09
- સુપ્રીમ કોર્ટે કૃષિ કાયદાના અમલીકરણને સ્થગિત કર્યું છે.....10
- તિરસ્કારનો આધાર.....10
- ચમુનામાં પ્રદૂષણ અંગે સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્દેશ.....11
- ભારતીય રાષ્ટ્રપતિ પર મહાભિયોગ માટેની કાર્યવાહી (કલમ 61).....12
- તપાસમાં વિલંબ અંગે CVCના નિર્દેશો.....12
- 'ઇનસોલ્વન્સી એન્ડ બેંકરપ્સી કોડ' (સુધારો) અધિનિયમ, 2020ની સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા મંજૂરી.....13
- બટલીમાં અનામત અંગે સુપ્રીમ કોર્ટનો નિર્દેશ.....14

- બજેટ સત્ર દરમિયાન પ્રશ્નકાળ.....15
- આધાર કાયદાની સમીક્ષાની અરજી નામંજૂર.....16
- દયાની અરજી પર નિર્ણય લેવામાં વિલંબ.....17
- ભારતના ચૂંટણી પંચે 'e-EPIC' કાર્યક્રમ શરૂ કર્યો.....18
- કાયદો અમલમાં મૂકવો અને રદ કરવો.....18
- ન્યાયાધીશોની નિમણૂક માટે કોલેજિયમ પ્રણાલી.....19
- નાણાં મંત્રાલયે ગ્રામીણ સ્થાનિક સંસ્થાઓને અનુદાન બહાર પાડ્યું છે.....20
- વિશેષાધિકાર પ્રસ્તાવનો ભંગ (Breach Privilege Motion).....21
- ધન્યવાદ પ્રસ્તાવ.....21
- વહીવટી સેવાઓમાં લેટરલ એન્ટ્રી.....22
- પ્રતિષ્ઠાનો અધિકાર વિરૂધ્ધ ગરિમાનો અધિકાર.....23

2. અર્થતંત્ર.....24

- લઘુત્તમ ટેકાના ભાવ(MSP) અને તેનું નિર્ધારણ.....24
- ફિલ્મ અને મનોરંજન ક્ષેત્રને ઉદ્યોગનો દરજ્જો..25
- રાજ્યોના મૂડી ખર્ચ માટે વિશેષ સહાય યોજના.....25
- કે.વી. કામથ સમિતિ.....25
- ડાયમ (Diem).....26
- RBIની નાણાકીય નીતિ સમિતિની બેઠક.....26
- V આકારની પુનઃપ્રાપ્તિ.....27
- લિક્વિડિટી એડજસ્ટમેન્ટ ફેસેલિટી.....27
- રેપો રેટ.....28
- CAROTAR.....29
- ભારતમાં વસ્તી સ્થિરતા : NFHS-5.....29
- જનગણના નોંધણીઓની સુધારણા.....30
- GST રેવેન્યુ ગેપ : NIPFP.....31
- ઇલેક્ટોરલ બોન્ડ અને માહિતીનો અધિકાર...31
- GST સંબંધિત નવો નિયમ.....32
- 2025માં ભારત વિશ્વની પાંચમી સૌથી મોટી

અર્થવ્યવસ્થા બનશે.....33	બહાર પાડ્યો.....46
● ઝીરો કૂપન પુનઃ મૂડીકરણ બોન્ડ.....33	● 15માં નાણાપંચની ભલામણો: નાણાકીય સમાવેશન.....51
● રેગ્યુલેટરી સેન્ડબોક્સ હેઠળ RBIનો બીજો સમૂહ.....34	● 15મા નાણાપંચની ભલામણો: ક્ષેત્ર વિશિષ્ટ.....51
● વર્લ્ડ બેંકના ડૂબંગ બિઝનેસ રેન્કિંગમાં અપડેટ..35	● ભારતનું વિદેશી વિનિમય ભંડાર 590.18 અબજ ડોલરના રેકોર્ડ સ્તરે પહોંચ્યું છે.....52
● RBI પોઝિટિવ પે સિસ્ટમ.....35	● રાષ્ટ્રીય કૃષિ બજાર(e-NAM).....52
● DTH માં 100% FDI.....35	● બજેટ 2021: 3.05 ટ્રિલિયન વીજળી વિતરણ સુધારણા કાર્યક્રમની જાહેરાત.....52
● ડિજિટાઇઝેશન.....36	● બજેટ 2021: પ્રધાનમંત્રી આત્મ-નિર્ભર સ્વસ્થ ભારત યોજના અને મિશન પોષણ 2.0ની જાહેરાત.....53
● ડુંગળીના નિકાસ પર પ્રતિબંધ.....36	● બજેટ 2021: એકલ વ્યક્તિ કંપનીઓ(One-Person Companies)ના પાલનમાં ઘટાડો કરવામાં આવ્યો.....53
● RBIનો ટ્રેન્ડ અને પ્રગતિ અહેવાલ 2020...37	● બજેટ 2021: નવી સંપત્તિ પુનર્નિર્માણ અને સંપત્તિ વ્યવસ્થાપન કંપનીની સ્થાપના કરવામાં આવશે.....54
● ભારતના પ્રથમ સોશિયલ ઇફેક્ટ બોન્ડ.....37	● બજેટ 2021: આવકવેરા અને શુલ્ક સંબંધિત જાહેરાતો.....54
● કેબિનેટ દ્વારા ઔદ્યોગિક ક્ષેત્ર અને લોજિસ્ટિક્સ હબને મંજૂરી આપવામાં આવી છે.....38	● રાજકોષીય ખાધમાં વધારો.....56
● વિશ્વ ખાદ્ય ભાવાંક સૂચકાંક: FAO.....38	● 15મા નાણાપંચની ભલામણો: નાણાકીય સમાવેશન.....57
● ડિજિટલ યુકવણી સૂચકાંક.....38	● 15મા નાણાપંચનો અંતિમ અહેવાલ રજુ કરાયો..58
● આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય સેવા કેન્દ્ર ઓથોરિટી.....39	● રાજકોષીય ખાધ 2020-21 માટે GDPના 9.5% રહેવાનો અંદાજ.....58
● યુકવણી ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ડેવલપમેન્ટ ફંડ (PIDF).. ..39	● બજેટ 2021: સ્વૈચ્છિક વાહન સ્કેપેજ નીતિ....58
● ભારતીય ડિજિટલ ટેક્સ વિભેદક:USTR...40	● કૃષિ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને ડેવલપમેન્ટ સેસ (Agricultural Infrastructure and Development Cess)....59
● વૈશ્વિક આર્થિક સંભાવના (Prospects) અહેવાલ.....41	● બજેટ 2021- પંચાયતી રાજ મંત્રાલય માટે 913.43 કરોડ રૂપિયાની જોગવાઈ.....60
● નવી વિદેશી વેપાર નીતિ.....41	● નેશનલ પેમેન્ટ કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયાએ 'NPCI PayAuth Challenge' લોન્ચ કરી...60
● ડિજિટલ ધિરાણ પર RBI કાર્યકારી જૂથ.....42	● વિદેશી પોર્ટફોલિયોના રોકાણમાં વધારો.....61
● RBI નાણાકીય સ્થિરતા અહેવાલ.....42	● બ્લુ ઇકોનોમી નીતિ મુસદ્દો.....61
● છૂટક કુગાવા અને ફેક્ટરીના ઉત્પાદનમાં આંકડા.....42	
● કાગળરહિત બજેટ.....43	
● ચીનની સાથે ભારતની વેપાર ખાધ.....43	
● K આકારની આર્થિક પુનઃપ્રાપ્તિ.....44	
● બેડ બેંકની બેલેન્સ શીટ.....45	
● ઘરેલું પ્રણાલીગત મહત્વપૂર્ણ બેંકો.....45	
● શેડો ઉદ્યોગસાહસિક.....46	
● જૂના વાહનો પર ગ્રીન ટેક્સ લગાવશે સરકાર..47	
● NBFCના નિયમન માટે ચાર-સ્તરનું માળખું..47	
● વાર્ષિક વિનિવેશ લક્ષ્યાંક.....48	
● ઓફ-બજેટ શ્રદ્ધા.....49	
● કેબિનેટની PSU ખાનગીકરણ પર નીતિ...49	
● આર્થિક સર્વે 2021.....46	
● NSO એ અર્થતંત્ર વૃદ્ધિના સુધારેલા અંદાજને	

3. આંતરરાષ્ટ્રીય ઘટનાઓ.....63

- રાષ્ટ્રીય દરિયાઇ ડોમેન જાગરૂકતા કેન્દ્ર.....63
- ચંદ્ર પર ધ્વજ ફરકાવનાર ચીન બીજો દેશ....64
- આસિયાન સંરક્ષણ પ્રધાનોની બેઠક-પ્લસ

(ADMM-PLUS).....	64
● ભારત-કતાર એનર્જી ટાસ્ક ફોર્સ.....	65
● સિનેમાસ્કોપ(CinemaSCOpe).....	66
● CLMV દેશો.....	66
● આઝાદ પટ્ટન હાઇડ્રો પાવર પ્રોજેક્ટ.....	67
● PASSEX: ભારત-રશિયા.....	67
● આર્જેન્ટિના-કરોડપતિ કર.....	67
● યુનેસ્કો વર્લ્ડ હેરિટેજ સિટી.....	68
● UK: કોવિડ-19 રસીલોન્ચ કરનાર પ્રથમ દેશ.....	68
● 12મી ગૃહ શિખર સમિતિ.....	69
● ચિલહાટી-હલ્દિબારી રેલ લાઇન.....	69
● યુએસ ચલણ વોચ લિસ્ટમાં ભારત.....	70
● ભારત-ઇન્ડોનેશિયા સંયુક્ત પેટ્રોલ.....	70
● યુનેસ્કોની માનવતાના અમૂર્ત સાંસ્કૃતિક હેરિટેજની સૂચિ.....	71
● પ્રોજેક્ટ લૂન.....	71
● G7 સમિતિ, 2021.....	72
● શાહીન-IX.....	72
● કોસ્ટલ રડાર શૃંખલા નેટવર્ક.....	73
● યુરોપિયન યુનિયન દ્વારા ગરીબ દેશોમાં પ્લાસ્ટિક વેસ્ટના નિકાસ પર પ્રતિબંધ છે.....	73
● જાપાન ફાઇવ આઇ નેટવર્કમાં જોડાશે.....	74
● બાહ્ય અવકાશના ઉપયોગમાં ભારત-ભૂતાન MOU.....	74
● શ્રીલંકાને ભારત દ્વારા મદદ.....	74
● ઓસ્ટ્રેલિયા તેના રાષ્ટ્રગીતમાં ફેરફાર કરશે.....	75
● આર્જેન્ટિના ગર્ભપાત કાયદો.....	75
● વિયેતનામમાં ભારતના યોજાની નિકાસ.....	76
● ભારતની આર્કટિક નીતિનો મુસદ્દો.....	76
● ભારત-ફ્રાંસ વાર્ષિક વ્યૂહાત્મક સંવાદ.....	77
● કઝાકિસ્તાનમાં મૃત્યુ દંડનો અંત.....	77
● ‘ધ લાઇન’ શહેર.....	77
● જાપાન દ્વારા ભારતને સત્તાવાર વિકાસ સહાય.....	78
● UNSC ખાતે ભારત: ભૂતકાળનું યોગદાન અને વર્તમાન પડકારો.....	78
● ક્યુબા : આતંકવાદ પ્રાયોજક રાજ્ય તરીકે નિયુક્ત.....	79
● અનાજની નિકાસ અને ભારત.....	79
● બ્રિટીશ સંસદમાં કાશ્મીર પર ચર્ચા.....	80

● રશિયા ઓપન સ્કાય સંધિથી અલગ થઈ ગયું.....	80
● 47મી G7 સમિતિ.....	81
● ભારત-સિંગાપોર સંરક્ષણ પ્રધાનોનો 5મો સંવાદ.....	81
● ન્યુ સ્ટાર્ટ સંધિ માટે રશિયા સહમત.....	82
● “રસી મૈત્રી પહેલ” શ્રીલંકા સુધી વિસ્તરી...82	
● સ્ટારસ્ટ્રીક (STARStreak) એર ડિફેન્સ સિસ્ટમ: ભારત-ફ્રાન્સ સમજૂતી કરાર.....	83
● દાવોસ એજન્ડા સમિતિ 2021.....	83
● શહતૂત ડેમ પ્રોજેક્ટના નિર્માણ પર MOU પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા.....	84
● સંયુક્ત રાષ્ટ્ર માનવાધિકાર પરિષદ.....	84
● ભારત અને યુએસએ એ હિન્દ-પેસિફિક વિકાસ અને ક્વાડ સહયોગની સમીક્ષા કરી.....	85
● માલદીવ પ્રોજેક્ટ માટે એક્સીમ બેંક 400 મિલિયન ડોલર આપશે.....	85
● ભારતે સીરિયાને 2000 મેટ્રિક ટન યોખા બેટ કર્યા.....	85
● ભારત-મ્યાનમાર: કલાધાન મલ્ટી-મોડલ ટ્રાંઝિટ પરિવહન પ્રોજેક્ટ.....	86
● ભારત ‘ઇરાન-રશિયા મેરીટાઇમ સિક્યુરિટી બેલ્ટ 2021’ માં જોડાયો.....	86
● ભારત સાર્કની વર્ચુઅલ બેઠકનું આયોજન કરશે.....	86
● આંતરરાષ્ટ્રીય સોલર એલાયન્સ વર્લ્ડ સોલર બેંક લોન્ચ કરશે.....	87
● ભારત-સિંગાપોર CEO ફોરમ.....	87
● વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ ભારત-ઓસ્ટ્રેલિયા સર્ચ્યુલર ઇકોનોમી હેકાથોન (I-ACE)ને GPSC CURRENT AFFAIRS ICE - Institute for Competitive Exam સંબોધન કર્યું..88	
● વિશ્વ વેપાર સંગઠન (WTO).....	88

4. વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી...90

● 100 ઓક્ટેન પ્રીમિયમ પેટ્રોલ.....	90
● C32 LH2 ટેન્કે.....	90
● સંરક્ષણ જીઓ ઇન્ફોર્મેટિક્સ સંશોધન સ્થાપના.....	90
● બ્રહ્મોસના એન્ટી-શિપ સંસ્કરણનું પરીક્ષણ...90	

• ઓસ્ટ્રેલિયન સ્કવેર કિલોમીટર એરે પાથફાઇન્ડર.....	91
• નેરો બેન્ડ IoT નેટવર્ક.....	91
• ભારતની પ્રથમ mRNA રસી.....	92
• વિજ્ઞાન યાત્રા.....	92
• INS વિરાટ.....	93
• પ્રોજેક્ટ 17Aનું હિમગીરી.....	93
• સ્વદેશી વિમાનવાહક INS વિક્રાંત....	94
• અરેસિબો(Arecibo) ટેલિસ્કોપ.....	94
• આકાશ મિસાઇલો.....	94
• હવાના સિન્ડ્રોમ.....	95
• LiDAR ટેકનિક.....	95
• 5G NR.....	96
• સાર્વજનિક વાઇ-ફાઇ એક્સેસ નેટવર્ક ઇન્ટરફેસ (PM-WANI).....	96
• 'સ્પેસ સિસ્ટ્યુએશનલ અવેરનેસ' (SSA) પ્રવૃત્તિઓ માટેનું કેન્દ્ર.....	97
• સશસ્ત્ર દળોને સૌપાયેલ સંરક્ષણ પ્રણાલીઓ..	97
• CMS-01 ઉપગ્રહનું પ્રક્ષેપણ.....	97
• ઓફશોર પેટ્રોલ વેસેલ : સક્ષમ.....	98
• 'હાઇપરસોનિક વિન્ડ ટનલ' પરીક્ષણ સુવિધા.....	99
• કામોવ-226T: ચુટિલિટી હેલિકોપ્ટર.....	99
• 'મીડિયમરેન્જ સર્ફેસટુઅર મિસાઇલ'નું આર્મી વર્ગન.....	99
• ચંદ્રયાન-2 થી મેળવેલો ડેટા : ઇસરો.....	100
• 500 મીટર અપાર્ટર ગોળાકાર ટેલિસ્કોપ.....	100
• એકઝોપ્લેનેટનું પ્રથમ સંભવિત રેડિયો સિગ્નલ.....	101
• ભારતીય નૌકાદળ માટે બોઇંગનું સુપર હોર્નેટ ફાઇટર જેટ.....	101
• ન્યુમોનિયા સામે ભારતની પ્રથમ સ્વદેશી રસી..	102
• ઇસરોની ગ્રીન પ્રોપલ્શન ટેકનોલોજી.....	102
• મિશન સાગર III: INS કિલ્ટન કંબોડિયા પહોંચ્યું.....	103
• આકાશ મિસાઇલ સિસ્ટમ.....	103
• SAHAYAK-NG: ભારતનું પ્રથમ સ્વદેશી એર ડ્રોપ્ડ કન્ટેનર.....	104
• સંરક્ષણ નિકાસમાં વધારો.....	104
• રાષ્ટ્રીય વિજ્ઞાન તકનીક અને નવાચાર	

નીતિ-2020.....	105
• સ્પેક્ટ્રમ હરાજી.....	106
• અવકાશી ભંગાર માટે જાપાન સોલ્યુશન.....	106
• ઇસરોની ચાલુ ઘાટકાની યોજનાઓ.....	107
• મેટ્રો રેલમાં DRDO બાયોડાયબેસ્ટર MK-II તકનીક.....	107
• 'ASMI' મશીન પિસ્તોલ.....	108
• collabCAD સોફ્ટવેર.....	108
• ક્વોન્ટમ ટેકનોલોજી.....	108
• અત્યાર સુધીમાં બનાવેલા સૌથી શક્તિશાળી રોકેટનું પરીક્ષણ.....	109
• એરફોર્સ માટે તેજસનું અધિગ્રહણ.....	109
• 'રક્ષિત' એમ્બ્યુલન્સ.....	109
• 5G ટેકનોલોજી.....	110
• ઓપન રેન આર્કિટેક્ચર.....	110
• એરો ઇન્ડિયા-21 એપ્લિકેશન.....	111
• S-400 ટ્રાયમ્ફ મિસાઇલ પ્રણાલી.....	111
• છેવટે, ભારત કેમ 'પરમાણું શસ્ત્રોની પ્રતિબંધ અંગેની સંધિ'નું સમર્થન નથી કરી રહ્યું?..	112
• સ્પેસએક્સે સિંગલ રોકેટ પર 143 ઉપગ્રહો લોન્ચ કર્યા.....	113
• સ્ટારડસ્ટ 1.0: પ્રથમ બાયોફ્યુઅલ સંચાલિત રોકેટ.....	113
• HOPE: યુએઈનું મંગળ મિશન.....	113
• ગગનયાન મિશન.....	114
• નાસાનું 'પરસેવેરાન્સ' રોવર મંગળ પર ઉતર્યું..	114
• અર્જુન મેન બેટલ ટેન્ક 'MK-1A'.....	114

5. યોજના/પોર્ટલ/રિપોર્ટ.....116

• વિશ્વ વેપાર સંગઠનનો વિશ્વ વેપાર અહેવાલ..	116
• નર્મદા પ્રાકૃતિક સૌંદર્ય પુનઃસ્થાપના પરિયોજના.....	117
• ઉત્સર્જન ગેપ રિપોર્ટ, 2020.....	118
• એશિયન વિકાસ આઉટલુક..	118
• ફિટનેસ કા ડોઝ આઘા ઘંટા રોજ અભિયાન..	119
• વિઝન 2035: ભારતમાં જાહેર આરોગ્ય સર્વેલન્સ.....	119
• સ્વચ્છતા રેટિંગ ઓડિટ એજન્સીઓને માન્યતા આપવાની યોજના.....	120

• માનવ વિકાસ સૂચકાંક:UNDP.....	120
• ગેસ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર બનાવવાની ભારતની યોજના.....	121
• પૂર્વ-શિક્ષણની માન્યતા કાર્યક્રમ(RPL)...	122
• ગ્રીન નેશનલ હાઇવે કોરિડોર પરિયોજના....	122
• ગેસ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર બનાવવા માટે રોકાણ..	123
• કેય ધી રેઇન: રાષ્ટ્રીય જળ મિશન.....	124
• 'એડોપ્ટ અ હેરિટેજ: અપની ઘરોહર, અપની પહેંચાન' પરિયોજના.....	125
• શેરી વિકેતાઓ માટે 'મેં બી ડિજિટલ' અભિયાન	125
• માનવ સ્વતંત્રતા સૂચકાંકલ 2020.....	126
• જમ્મુ અને કાશ્મીર માટે SEHAT યોજના.....	126
• પીએમ કિસાન યોજના.....	127
• ઇ-સંપદા મોબાઇલ એપ્લિકેશન.....	127
• INCOIS, ડિજિટલ મહાસાગર એપ્લિકેશન..	127
• વૈશ્વિક પ્રવાસી રિશ્તા પોર્ટલ અને એપ્લિકેશન.....	128
• કોચિ-મંગલુરુ કુદરતી ગેસ પાઇપલાઇન પરિયોજના.....	128
• મધ્યપ્રદેશમાં ફ્લોટિંગ સોલર પાવર પરિયોજના.....	129
• નવી ઔદ્યોગિક માળખાગત પરિયોજનાઓ...	129
• સત્યમેવ જયતે: ડિજિટલ મીડિયા સાક્ષરતા..	129
• સ્કૂલ બેગ નીતિ, 2020.....	129
• ભારતનો રેખાંશ વૃદ્ધ અભ્યાસ અહેવાલ...	130
• જમ્મુ અને કાશ્મીરના ઔદ્યોગિક વિકાસ માટેની યોજના.....	131
• પ્રધાનમંત્રી ઉજ્જવલા યોજના.....	131
• RoDTEP યોજના.....	132
• ઉજ્જલા અને SLNP યોજનાના છ વર્ષ પૂર્ણ..	132
• 'આપણા બંધારણને જાણીએ' અભિયાન.....	133
• પ્રધાનમંત્રી કૌશલ કૌશલ વિકાસ યોજના 3.0.....	133
• કોલસો ક્ષેત્ર માટે સિંગલ વિન્ડો કિલરન્સ પોર્ટલ.....	133
• પ્રધાનમંત્રી પાક વીમા યોજનાના પાંચ વર્ષ....	134
• એડોપ્શન ગેપ રિપોર્ટ 2020: UNE...	134
• 1G ઇથેનોલના ઉત્પાદન માટેની સુધારેલી યોજના.....	135
• સરકારની વિનિવેશ યોજનાઓ.....	136

• રૂફટોપ સૌર યોજના.....	136
• ગુજરાત સરકારે બાગાયતી વિકાસ મિશનની જાહેરાત કરી.....	137
• રતલે જળવિદ્યુત પરિયોજના....	137
• ઇન્ડિયા ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ 2020: નીતિ આયોગ.....	138
• નિયામક અનુપાલન પોર્ટલ: DPIIT.....	139
• વર્લ્ડ ઇકોનોમિક આઉટલુક: IMF.....	140
• ભારત સરકાર 'સ્ટાર્ટ-અપ ઇન્ડિયા સિડ ફંડ સ્કીમ' શરૂ કરશે.....	141
• ભારત ન્યાય અહેવાલ -2020.....	141
• સ્ટાર્સ પ્રોજેક્ટ.....	142
• ગોબરધન યોજના.....	142
• જળ જીવન મિશન (શહેરી).....	142
• પ્રધાનમંત્રી માતૃ વંદના યોજના.....	143
• મિશન ઇનોવેશન 2.0.....	144
• મહાત્મા ગાંધી રાષ્ટ્રીય ફેલોશિપ કાર્યક્રમ...	145
• સંરક્ષણ પ્રધાને ઇ-છાવણી પોર્ટલ લોન્ચ કર્યું..	145
• સંદેશ-ભારતનું નવું ઇન્સ્ટન્ટ મેસેજિંગ પ્લેટફોર્મ.....	146
• આસામ: વડાપ્રધાન 'મહાબાહુ-બ્રહ્મપુત્રા' પહેલ લોન્ચ કરશે.....	146
• IIF અહેવાલ: 2021 માં વિશ્વનું દેવું વધશે.....	147
• ભુવન પોર્ટલ.....	147

6. પર્યાવરણ અને ભૌગોલિક ઘટનાઓ.....148

• ચક્રવાત બુરેવી.....	148
• એવરેસ્ટની નવી ઊંચાઈ.....	148
• અલ નીનો અને દુષ્કાળ.....	148
• કોઈલવર ટ્રિજ.....	149
• ટકાઉ પર્વત વિકાસ સમિતિ....	149
• આંતરરાષ્ટ્રીય હવામાન મહત્વાકાંક્ષા સમિતિ..	149
• ભાશન ચાર આઇલેન્ડ.....	150
• આબોહવા પરિવર્તન પ્રદર્શન સૂચકાંક.....	150
• ઇકો-ટ્રિજ અથવા ઇકો-ડ્યુક્ટસ.....	151
• લક્ષદ્વીપ 100% ઓર્ગેનિક જાહેર કરાયું.....	151
• ભારત જળ પ્રભાવ સમિતિ.....	152
• પશ્ચિમી વિક્ષોભ.....	152
• ચિલ્લે-ચિલ્લાઈ કલા.....	153

- E20 બળતણ.....153
- મહાનદીના પૂરના મેદાનોનું સંરક્ષણ.....154
- જૈવવિવિધતા સંચાલન સમિતિઓ.....154
- ઇનલેન્ડ જળમાર્ગ માટે નવા રૂટ્સ.....155
- કૃષ્ણ ગોદાવરી બેસિનનું R-Cluster.....156
- હવાઈ બિગ આઇલેન્ડ પર કિલાઉઆ જ્વાળામુખી.....156
- લદાખનું ત્સો કર વેટલેન્ડ સંકુલ-ભારતની 42મી રામસાર સાઇટ.....156
- લદાખમાં હવામાન કેન્દ્ર.....157
- ઉમરેડ પૌની કરહંડલા વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય.....157
- વર્ષ 2020 માં ભારતની આબોહવા.....157
- નાઇલ નદી પર વિવાદ.....158
- પોન્ગ ડેમ અભયારણ્યમાં પક્ષીઓનાં મોત.....158
- સુલતાનપુર રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન.....159
- વેનેડિયમ.....159
- વન પ્લેનેટ સમિટ.....159
- જુકુ ખીણ.....160
- ભારતના સૌથી મોંઘા મશરૂમની GI ટેગ માગ..160
- ઇન્ડોનેશિયાનો સેમરૂ જ્વાળામુખી.....161
- ગ્રેટ ગ્રીન વોલ પહેલ.....161
- ઇન્ડોનેશિયાનો સૌથી સક્રિય જ્વાળામુખી માઉન્ટ મેરાપી ફાટી નીકળ્યો.....161
- મહાનંદ વન્યજીવન અભયારણ્ય.....162
- આબોહવા અનુકૂલન સમિટ 2021.....162
- પેરિયાર ટાઇગર રિઝર્વ.....163
- ઓડિશામાં ભારતનું પ્રથમ થંડરસ્ટોર્મ રિસર્ચ ટેસ્ટબેડ બનાવવામાં આવશે.....163
- આદ્રભૂમિ સંરક્ષણ અને સંચાલન માટેનું ભારતનું પ્રથમ કેન્દ્ર ચેન્નઈમાં શરૂ કરવામાં આવશે...164

7. ઇતિહાસ અને સંસ્કૃતિ.....165

- હોર્નબિલ ઉત્સવ.....165
- હમ્પી મંદિરમાં રિચત પથ્થરના રથ.....165
- સિંધુ ખીણ સંસ્કૃતિ આહાર.....166
- વારાણસી અન્નપૂર્ણા મૂર્તિ.....166
- ખુદીરામ બોઝ.....167
- મદન મોહન માલવીયા જયંતી.....167
- ભારતીય હેરિટેજ સંસ્થા.....168
- ભીમા-કોરેગાંવ ચુદ્ધની 203મી વર્ષગાંઠ.....168

- સાવિત્રીબાઈ કુલે.....169
- ચક્ષુગાન.....169
- બસવેશ્વરમાં 'અનુભવ મંડપ'.....170
- જગન્નાથ મંદિર.....171
- ભારતમાં લણણી ઉત્સવ.....171
- તિરૂવલ્લુવર દિવસ.....172
- શ્રી નારાયણ ગુરૂ.....172
- ગોવિંદવલ્લભ પંત.....173
- લાલા લાજપત રાય.....174
- પીએમ મોદી ચૌરીચૌરા શતાબ્દી ઉજવણીનું ઉદ્ઘાટન કરશે.....174
- પટ્ટચિત્ર એટલે શું?.....175
- પંડિત ભીમસેન જોશીની જન્મ શતાબ્દી ઉજવણીનો પ્રારંભો...175
- છત્રપતિ શિવાજી મહારાજની જન્મજયંતિ.....175
- જગન્નાથ મંદિર.....176

8. અન્ય સંક્ષિપ્ત વર્તમાન પ્રવાહો.....177

- વિશ્વ એઇડ્સ દિવસ 2020.....177
- રેલ્વેનું વિદ્યુતીકરણ.....177
- રામાયણ કુઝ સર્વિસ.....177
- ઝારખંડમાં તમાકુ પર પ્રતિબંધ.....178
- 2020 માટે ભારતનાં ટોચના 10 પોલીસ સ્ટેશન.....178
- વિશ્વ દિવ્યાંગ દિવસ.....179
- ગીતાંજલિ રાવ.....179
- ગ્લોબલ ટીચર પ્રાઈઝ 2020.....179
- માનવ અધિકાર દિવસ.....180
- સંયુક્ત રાષ્ટ્રનો વસ્તી એવોર્ડ 2020.....180
- આંતરરાષ્ટ્રીય પર્વતનો દિવસ.....180
- નવા સંસદ ભવનની આધારશિલા.....181
- બ્રેકડાન્સ ઓલમ્પિક્સમાં શામેલ.....181
- શેખ મુજુબુર રહેમાનના નામે આંતરરાષ્ટ્રીય એવોર્ડ.....181
- આંતરરાષ્ટ્રીય ભારતી મહોત્સવ 2020...181
- 'રાષ્ટ્રીય ઉર્જા સંરક્ષણ દિવસ, 2020'...182
- એસોસિએશન ઓફ બૌદ્ધ ટૂર ઓપરેટર (ABTO) આંતરરાષ્ટ્રીય સંમેલન.....183
- ચારધામ હાઇવે પ્રોજેક્ટ.....183

● રાષ્ટ્રીય માનવરહિત વિમાન ટ્રાફિક મેનેજમેન્ટ નીતિ માટે ડ્રાફ્ટ.....183	● ભારતની પ્રથમ હોટ એર બલૂન સફારી....200
● વિશ્વ ભૂમિ દિવસ.....184	● વિશાખાપટ્ટનમ: પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના એવોર્ડમાં સર્વોચ્ચ પફોર્મિંગ સિવિક બોડી.....200
● આગ્રા મેટ્રો પ્રોજેક્ટ.....185	● ભારતની 100 મી કિસાન રેલ.....201
● ઇન્ડિયા મોબાઇલ કોંગ્રેસ.....185	● KVIC મોનપા હેન્ડમેડ પેપર યુનિટ.....201
● થાર્ આદિવાસીઓ.....186	● ડિજિટલ ઇન્ડિયા એવોર્ડ્સ, 2020: બિહારની રોગચાળો વર્ગમાં જીત.....201
● મહારાષ્ટ્ર પોલીસ: ઓપરેશન બ્લેકફેસ, TRACE અને કોલર.....186	● પૂર્વીય સમર્પિત ફ્રિટ કોરિડોર.....202
● પ્રવાસી ભારતીય દિવસ સંમેલન.....186	● આંતરરાષ્ટ્રીય રોગચાળાની તૈયારીનો દિવસ: 27 ડિસેમ્બર.....202
● અર્બન ગવર્નન્સ ઇન્ડેક્સ.....187	● ગુજરાત સોલર પાવર પોલિસી, 2021.....203
● વન નેશન વન કાર્ડ-તાજેતરના વિકાસ...187	● વિસ્ટાડોમ કોચ.....203
● વિજય દિવસ.....188	● મંત્રી હર્ષ વર્ધનને GAVI બોર્ડમાં નામાંકિત કર્યા.....204
● સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ.....188	● એન્ટાર્કટિકામાં ભારતનું 40મું વૈજ્ઞાનિક અભિયાન.....204
● બોરિસ જહોનસન.....188	● ટોચ હેકાથોન 2021.....204
● યોગાસનને એક સ્પર્ધાત્મક રમત તરીકે ઓળખવામાં આવશે.....189	● ટ્રાઇફૂડ પાર્ક.....205
● સુભાષચંદ્ર બોઝ મ્યુઝિયમ.....189	● રાષ્ટ્રીય કામઘેનુ આયોગ.....205
● ગોવાના મુક્તિ દિવસ.....189	● ગ્રામીણ શાળાઓ માટે સ્માર્ટ વર્ગો.....205
● યંગ ચેમ્પિયન્સ ઓફ ધ અર્થ : UN.....189	● રાષ્ટ્રીય મેટ્રોલોજી કોનક્લેવ 2021.....206
● ગ્રીન એમોનિયા.....190	● સાગરમાલા સીપ્લેન સેવા.....206
● બીલીમોરા-વાઘાઈ લાઇન.....191	● ખેલો ઇન્ડિયા સ્પોર્ટ્સ સ્કૂલ તરીકે આસામ રાઇફલ્સ પબ્લિક સ્કૂલ શરૂ થઈ.....207
● આંતરરાષ્ટ્રીય સ્થળાંતર દિવસ: 18 ડિસેમ્બર.....191	● માનવ-વન્યજીવન સંઘર્ષ સંચાલન માટેની સલાહકાર.....207
● લીજન ઓફ મેરિટ: USA.....191	● ભારતની પ્રથમ બે માળની લાંબા અંતરની કન્ટેનર ટ્રેન.....207
● રાષ્ટ્રીય ખેડૂત દિવસ.....192	● રેવાડી-મદાર ફ્રિટ કોરિડોર વિભાગ.....208
● વિશ્વભારતી યુનિવર્સિટી, શાંતિનિકેતન... 192	● ભારતનો પહેલો ફાયર પાર્ક....208
● રાષ્ટ્રીય ગ્રાહક દિવસ.....192	● ખાદી પ્રાકૃતિક પેઈન્ટ.....208
● સુશાસન દિવસ.....192	● રાષ્ટ્રીય યુવા દિવસ.....209
● વિશ્વ લઘુમતી અધિકાર દિવસ...193	● લિથિયમનું ઘરેલું સંશોધન.....209
● સ્વદેશી રમત અને ખેલો ઇન્ડિયા.....194	● પ્રવાસી ભારતીય દિવસ.....210
● સામાજિક ઉદ્યમ.....194	● રાષ્ટ્રીય યુવા સંસદ.....211
● શ્રીનિવાસરામાનુજન.....195	● હેરિટેજ સંરક્ષણ સમિતિ.....211
● સતકોસીયા વાઘ અભયારણ્ય.....195	● સી વિજિલ 2021.....212
● સુનિલ કોઠારી.....196	● હેનલી પાસપોર્ટ સૂચકાંક.....212
● ભારતની પ્રથમ ડ્રાઈવરલેસ મેટ્રો.....197	● રાષ્ટ્રીય ઉર્જા સંરક્ષણ એવોર્ડ.....212
● સર ગારફિલ્ડ સોબર્સ એવોર્ડ.....197	● પરાક્રમ દિવસ.....213
● મણિપુરમાં ઇનર-લાઇન પરમિટ.....197	● હાવડા-કાલકા મેઇલનું નામ 'નેતાજી એક્સપ્રેસ' રાખવામાં આવ્યું.....213
● E5 સિરીઝ શિંકનસેન.....198	
● રાષ્ટ્રીય સ્ટાર્ટઅપ એવોર્ડ 2021.....199	
● ભારતની પ્રથમ લિથિયમ રિફાઇનરી.....199	

● ભારતીય રેલ્વેની સૌથી લાંબી ટ્રેન 'વાસુકી' નો રેકોર્ડ.....214	● વિશ્વ આદ્રભુમી દિવસ.....223
● ભારતનો સૌથી મોટો લોજિસ્ટિક્સ પાર્ક ગુજરાતના સાણંદમાં બનાવવામાં આવશે..214	● રાજસ્થાનમાં 'ભારત-યુએસ યુદ્ધાભ્યાસ' યોજાશે.....223
● કવચ યુદ્ધાભ્યાસ.....214	● ઇકોનોમિસ્ટ ઇન્ટેલિજન્સ યુનિટ દ્વારા લોકશાહી સૂચકાંક 2020 પ્રકાશિત.....224
● પ્રધાનમંત્રી રાષ્ટ્રીય બાલ પુરસ્કાર.....214	● એરપોર્ટ ખાનગીકરણના ત્રીજા રાઉન્ડમાં લગભગ 10 એરપોર્ટનું ખાનગીકરણ કરવામાં આવશે..224
● પ્રબુદ્ધ ભારત.....215	● 'સમગ્ર શિક્ષા' દ્વારા ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવેલી શાળાઓ નેતાજીના નામ પર રાખવામાં આવશે.....224
● કેરળનો 'જેન્ડર પાર્ક'.....215	● કુ એપ.....225
● પદ્મ એવોર્ડ 2021.....215	● બાયો એશિયા 2021.....225
● ભારત પર્વ- 2021.....216	● ભારત ટોય ફેર (India Toy Fair) 2021નું આયોજન કરવામાં આવશે.....225
● Co-WIN એપ.....216	● 13 ફેબ્રુઆરી: વિશ્વ રેડિયો દિવસ..226
● ઓપરેશન સર્ટ હવા.....216	● ટ્રોપેક્સ 21(TROPEX-21).....226
● કોવિડ-19 રિસ્પોન્સ ઇન્ડેક્સ પર ભારતનો ક્રમ217	● રાષ્ટ્રીય કોલસા સૂચકાંક.....226
● એશિયા-પેસિફિક વ્યક્તિગત આરોગ્ય સૂચકાંક.....217	● FASTag 15 ફેબ્રુઆરીથી અમલમાં આવ્યું.....227
● કમલમ: ગુજરાતે ડ્રેગન ફ્લગનું નામ બદલ્યું.218	● ઓડિશા સરકાર 'COVID-19 વોરિયર મેમોરિયલ' સ્થાપશે.....227
● કલા ઉત્સવ 2020.....218	● થિયોડોર બાસ્કરને અભયારણ્ય લાઇફટાઇમ સર્વિસ એવોર્ડ 2020 જીત્યો.....228
● L&T એ બુલેટ ટ્રેન પ્રોજેક્ટનો કરાર જીત્યો.218	● PiMo – IIT મદ્રાસ દ્વારા ઇન્ક્યુબેટેડ કરેલ સ્ટાર્ટ અપ દ્વારા ઇ-બાઇક લોન્ચ.....228
● ભ્રષ્ટાચાર ધારણા સૂચકાંક 2020 (Corruption Perception Index 2020).....219	● 19 ફેબ્રુઆરી: સોઇલ હેલ્થ કાર્ડ ડે.....228
● બાસ્મતી ચોખા માટે પાકિસ્તાનને ભૌગોલિક સૂચક ટેગ(GITag).....219	● 'પરીક્ષા પર ચર્ચા'નું ઓનલાઇન આયોજન કરવામાં આવશે.....229
● મહારાષ્ટ્ર 'જેલ પ્રવાસન' શરૂ કરશે.219	● હૈદરાબાદને '2020 Tree City of the World' ની માન્યતા આપવામાં આવી.....229
● AMPHEX 21: ત્રિ-સેવા સંયુક્ત ક્વાયત.220	● સ્વામીહ ફંડ(SWAMIH FUND).....229
● રાષ્ટ્રીય ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પાઇપલાઇન: ફાઇનાન્સિંગ બેંકની સ્થાપના.....220	● એન્ટી કરપ્શન ઇન્ડેક્સ-2020.....230
● ભારતપર્વ2021.....221	● ઇન્ડિયા એનર્જી આઉટલુક 2021.....231
● દલાઈ લામાનું પુસ્તક 'The Little Book of Encouragement' રજૂ થયું.....221	
● નારી શક્તિ પુરસ્કાર-2020.....221	
● કર્ણાટકમાં લિથિયમ થાપણો મળી.....222	
● COVID-19 પર્ફોર્મન્સ ઇન્ડેક્સ.....222	

બાળ મૈત્રીપૂર્ણ પોલીસ સ્ટેશન

- નેશનલ કમિશનર ફોર પ્રોટેક્શન ઓફ ચાઇલ્ડ રાઇટ્સ (NCPCR) દ્વારા આપવામાં આવેલી માર્ગદર્શિકા મુજબ તાજેતરમાં પુનામાં “બાળ-મૈત્રીપૂર્ણ” પોલીસ સ્ટેશનની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. આ પોલીસ સ્ટેશન બાળકોમાં ચારિત્ર્ય નિર્માણ તરફ કામ કરશે અને એવી સમજણ પણ પેદા કરશે કે પોલીસ દુશ્મન નહીં પણ લોકોના મિત્રો છે. તેનો હેતુ કિશોર ગુનાઓ અટકાવવા અને બાળકોના સુધારણાને સુનિશ્ચિત કરવાનો છે.

Back to Basics : મુખ્ય સુવિધાઓ

- બાળ મૈત્રીપૂર્ણ પોલીસ સ્ટેશન જરૂરી બાળકોને પુનર્વસન માટે નિવારક અભિગમ પ્રદાન કરશે.
- તે એવા બાળકો માટે રચાયેલ એક ઓરડો છે જે પોલીસ સ્ટેશનમાં કેસ નોંધાવવા આવી શકે છે.
- બાળ મૈત્રીપૂર્ણ પોલીસ સ્ટેશનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ એક એવું વાતાવરણ બનાવવાનું છે કે જે બાળકો નિર્ભયતાથી કેસ અને ગુનાઓની જાણ કરી શકે.
- આ પહેલનો હેતુ લોકોમાં પોલીસ પ્રત્યેની કૃતજ્ઞતાની આંખોને દૂર કરવાનો છે.
- તે એવા બાળકોને મદદ કરશે કે જેમણે ગુના કર્યા છે. આ એટલા માટે છે કારણ કે બાળ મૈત્રીપૂર્ણ પોલીસ સ્ટેશન સુનિશ્ચિત કરશે કે નજીકના સમુદાયોમાં વારંવારના અપરાધીઓ ગુનાહિત પ્રવૃત્તિઓમાં રોકાયેલા નથી. બીજી તરફ, આ ગુનેગારો ગુના નિવારણમાં પોલીસને મદદ કરશે.
- ચિલ્ડ્રન ફાઉન્ડેશન માટેની આશા એ છે કે બાળકો માટે પોલીસને બાળ મૈત્રીપૂર્ણ મિકેનિઝમ પર તાલીમ આપવાની છે.
- બાળ મૈત્રીપૂર્ણ પોલીસ સ્ટેશનની સ્થાપના જુવેનાઇલ ન્યાય અધિનિયમના પાલનમા કરવામાં આવી છે.

જુવેનાઇલ જસ્ટિસ એક્ટ

- દરેક જિલ્લામાં જુવેનાઇલ જસ્ટિસ બોર્ડ સ્થાપવા ફરજિયાત બનાવે છે.
- એક્ટ હેઠળ સેન્ટ્રલ એડોપ્શન રિસોર્સ ઓથોરિટીને વૈધાનિક બોડીનો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો હતો.
- અધિનિયમ હેઠળ બિન-સરકારી સંસ્થાઓ અથવા રાજ્ય સરકારો દ્વારા સંચાલિત ચાઇલ્ડ કેર સંસ્થાઓ માટે આ કાયદા હેઠળ નોંધણી કરવી ફરજિયાત બનાવે છે.

જુવેનાઇલ જસ્ટિસ બોર્ડ

- તે ન્યાયતંત્રની સંસ્થા છે જેમાં ગુનાનો આરોપ લગાવેલા બાળકોને લાવવામાં આવે છે. તે કિશોરો માટે એક અલગ કોર્ટ છે. તેમાં જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ અને બે સામાજિક કાર્યકરોનો સમાવેશ થાય છે.

બાળ કલ્યાણ સમિતિ

- કિશોર ન્યાય અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ રાજ્ય સરકારે જિલ્લા કક્ષાએ આ સમિતિઓની રચના કરવી જોઈએ. બાળ કલ્યાણ સમિતિ પાસે બાળકોના રક્ષણ, પુનર્વસન માટેના કેસોનો નિકાલ કરવાની શક્તિ છે.

જુવેનાઇલ જસ્ટિસ એક્ટમાં તાજેતરના સુધારાઓ

- અનાથ અથવા ત્યજી દેવાયેલા બાળકને દત્તક લેવા માટે એક સંગઠિત સિસ્ટમ પ્રદાન કરવા માટે તાજેતરમાં કાયદામાં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો. અધિનિયમ મુજબ, 15 થી 18 વર્ષની વય જૂથના સગીર વયના બાળકોને ઘોર ગુનાઓના મામલામાં પુખ્ત વયના તરીકે ગણવામાં આવે છે.
- ભારતમાં જુવેનાઇલ(કિશોર) 18 વર્ષથી ઓછી ઉંમરની વ્યક્તિ છે.
- ભારતીય કાયદા મુજબ સાત વર્ષથી ઓછી ઉંમરના બાળકને કોઈપણ કાયદા હેઠળ કોઈપણ ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાતો નથી.

ઇ-કોર્ટ્સ પ્રોજેક્ટ

- ઇ-કોર્ટ્સ પ્રોજેક્ટ રાષ્ટ્રીય ઇ-ગવર્નન્સ યોજનાના ભાગ રૂપે 2007 થી લાગુ કરવામાં આવી રહ્યો છે. આ પ્રોજેક્ટ ન્યાયતંત્રમાં માહિતી અને સંચાર તકનીકના અમલીકરણ માટેની રાષ્ટ્રીય નીતિ અને ક્રિયા યોજના પર આધારિત છે. આ પ્રોજેક્ટનો મુખ્ય ઉદ્દેશ વકીલો, મુકદ્દમા અને ન્યાયતંત્રને નિયુક્ત સેવાઓ પ્રદાન કરવા માટે ICTનો લાભ મેળવવાનો છે. પ્રોજેક્ટ હેઠળ દેશભરમાં અત્યાર સુધીમાં 2,927 અદાલતો હાઇ સ્પીડ વાઇડ એરિયા નેટવર્કથી જોડવામાં આવી છે.

Back to basics : પ્રોજેક્ટ વિશે

- ઇ-કોર્ટ્સ પ્રોજેક્ટ હાલમાં બે તબક્કામાં લાગુ કરવામાં આવી રહ્યો છે. 2010 અને 2015 ની વચ્ચે પ્રથમ તબક્કાનો અમલ કરવામાં આવ્યો હતો. બીજા તબક્કાનો અમલ 2015 અને 2020 ની વચ્ચે રૂ. 1670 કરોડના ખર્ચમાં કરવામાં આવશે.
- પ્રોજેક્ટના મુખ્ય ઉદ્દેશો નીચે મુજબ છે:
- સમય મર્યાદાવાળી નાગરિક કેન્દ્રિત સેવાઓ પ્રદાન કરવી.
- અદાલતોમાં નિર્ણય સપોર્ટ સિસ્ટમ્સ ઇન્સ્ટોલ, વિકસિત અને અમલ કરવો
- પ્રક્રિયાઓને સ્વચાલિત કરવા અને તેના હોદ્દદારોને પારદર્શિતા પ્રદાન કરવી.
- ન્યાયિક ઉત્પાદકતા વધારવી અને ન્યાયની વહેંચણી સુલભ, ધારી, પારદર્શક અને વિશ્વસનીય બનાવવા માટે.
- આ પ્રોજેક્ટને કાયદા અને ન્યાય મંત્રાલય દ્વારા નાણાં પૂરા પાડવામાં આવે છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- ઇ-કોર્ટ્સને ભારતીય ન્યાયતંત્રમાં માહિતી અને સંદેશાવ્યવહાર તકનીકના રાષ્ટ્રીય નીતિ અને ક્રિયા યોજનાના અમલીકરણ હેઠળ રચવામાં આવી હતી.
- તાજેતરમાં, COVID-19 રોગચાળાને પગલે, ભારતીય સુપ્રીમ કોર્ટે ન્યાયિક કાર્યવાહી માટે વિડિઓ કોન્ફરન્સિંગનો ઉપયોગ કરવા માટે દેશની તમામ અદાલતોને દિશા નિર્દેશો પસાર કર્યા હતા. ઇ-કોર્ટ્સ વર્ચુઅલ કોર્ટ નથી.

ઇ-કોર્ટ

- ઈ-કોર્ટસ ઇલેક્ટ્રોનિક અદાલતો છે જ્યાં કાયદાની બાબતોને કોઈ યોગ્ય ન્યાયાધીશની હાજરીમાં ન્યાય આપવામાં આવે છે. તેઓ કોમ્પ્યુટરાઈઝડ કોર્ટથી અલગ છે. ઈ-અદાલતોમાં મુકદ્દમાઓ ઇલેક્ટ્રોનિક રીતે પોતાનો દાવ દાખલ કરી શકે છે, તેમના કેસોની સ્થિતિ ઓનલાઈન જોઈ શકે છે, કોર્ટ ફી અને દંડ ઓનલાઈન ચૂકવી શકે છે.

ઇ-કોર્ટનો ફાયદો

- તેઓ અદાલતોને સમાજના તમામ વર્ગ માટે પોસાય છે
- તે મુકદ્દમો ઝડપી બનાવે છે
- ઈ-કોર્ટનો અનુભવ વ્યક્તિગત અને ખાનગી છે.

ઇ-કોર્ટના પડકારો

- ઈ-કોર્ટ રેકોર્ડ જાળવવા માટે કર્મચારીઓ સજજ નથી.
- સાયબર સુરક્ષા એક મોટી ચિંતા છે.
- ઈ-કોર્ટ સિસ્ટમમાં હજુ પણ મુકદ્દમામાં આત્મવિશ્વાસનો અભાવ પ્રવર્તે છે.

NRI મતદાન

- ચૂંટણી પંચે તાજેતરમાં NRI (બિન-નિવાસી ભારતીયો) ને તેમના મત આપવા સક્ષમ બનાવવા માટે ટપાલ બેલેટનો ઉપયોગ કરવાની દરખાસ્ત કરી હતી. આ ETPBS અથવા ઇલેક્ટ્રોનિકલી ટ્રાન્સમિટ થયેલ પોસ્ટલ બેલેટ સિસ્ટમનો ઉપયોગ કરીને કરી શકાય છે. NRIને ફક્ત રિપ્રેઝન્ટેશન ઓફ પીપલ્સ એક્ટ, 1950 માં સુધારા દ્વારા 2011 માં મતદાનનો અધિકાર મળ્યો હતો. હાલમાં, NRI ફક્ત તે જ મતદારક્ષેત્રમાં જ્યાં તેમનું નિવાસસ્થાન છે તે વ્યક્તિને જ મત આપી શકે છે. આ મોટેભાગે મોંઘો પડતો પ્રસંગ સાબિત થાય છે કારણ કે તેઓએ પોતાના મત આપવાના એકમાત્ર હેતુ માટે વિદેશથી મુસાફરી કરવી પડે છે.
- ECIના જણાવ્યા અનુસાર, તે તમિલનાડુ, આસામ, કેરળ, પશ્ચિમ બંગાળ અને પુડુચેરીના મતદારો સુધી ETPBS લંબાવવા માટે તકનીકી રીતે તૈયાર છે.

Back to basics : ભારતમાં મતદાન માટેની જોગવાઈઓ

- ભારત સરકાર તેના નાગરિકોને પોસ્ટ દ્વારા, વ્યક્તિગત રૂપે અને પ્રોકસી દ્વારા ત્રણ અલગ અલગ રીતે મતદાન કરવાની મંજૂરી આપે છે. પ્રોકસી વોટિંગ 2003 માં રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું, ફક્ત થોડા સૂચિબદ્ધ દેશોમાં રહેતા NRI માટે. બીજી બાજુ, પોસ્ટલ બેલેટમાં પોસ્ટ દ્વારા મોકલવામાં આવતા મતપત્રોનો સમાવેશ થાય છે.
- ઓનલાઈન મતદાન, પોસ્ટ દ્વારા મતદાન અને વિદેશમાં ભારતીય મિશનમાં મતદાન કરવાના ત્રણ મુખ્ય વિકલ્પોનો અભ્યાસ કરવા માટે સુપ્રીમ કોર્ટે 2013 અને 2014 માં 12 સભ્યોની સમિતિની રચના કરી હતી. સમિતિએ ઓનલાઈન મતદાનને નકારી કાઢ્યું કારણ કે તેને લાગ્યું કે તે મતદાનની ગુપ્તતા સાથે ચેડા થઈ શકે છે. સમિતિએ એવી ભલામણ પણ કરી હતી કે પ્રોકસી મતદાન અને ઈ-પોસ્ટલ બેલેટ મતદાનના વધારાના વૈકલ્પિક વિકલ્પો પ્રદાન કરવા જોઈએ.

કાયદા મંત્રાલયે પ્રોકસી વોટિંગ અંગેની ભલામણો સાથે સંમત થયા હતા.

ETPBSનું કામ

- મત આપવા ઇચ્છતા NRIએ ચૂંટણીની સૂચના બાદ પાંચ દિવસની અંદર રીટર્નિંગ અધિકારીને જાણ કરવાની રહેશે. ત્યારબાદ રીટર્નિંગ અધિકારી ઇલેક્ટ્રોનિક રીતે બેલેટ પેપર રવાના કરશે. ત્યારબાદ NRI મતદારોએ બેલેટ પેપર ડાઉનલોડ કરવું જોઈએ, તેમની પસંદગીને ચિહ્નિત કરવું જોઈએ, છાપીને રીટર્નિંગ અધિકારીને પરત મોકલવું જોઈએ અને સાથે સાથે NRI રહેતા હોય તેવા ભારતના કાઉન્સેલર પ્રતિનિધિ દ્વારા પ્રમાણિત ઘોષણા સાથે હોવું જોઈએ.

મહાપરિનિર્વાણ દિવસ

- 6 ડિસેમ્બરને ડો.બાબાસાહેબ આંબેડકરની પુણ્યતિથિને મહાપરિનિર્વાણ દિવસ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. દર વર્ષે આ દિવસે, લાખો લોકો ડો.બાબાસાહેબ આંબેડકરની મુંબઈમાં સમાધિ પાસે શ્રદ્ધાંજલિ આપવા માટે આવે છે, જેને ભારતીય બંધારણના પિતાને માન આપવા માટે ચૈત્ય ભૂમિ કહેવામાં આવે છે. ચાલુ વર્ષે ચાલી રહેલા રોગચાળાને કારણે મહારાષ્ટ્ર સરકારે લોકોને આ સ્થળની મુલાકાત લેવાનું ટાળવાની અને ઘરે બેઠા દિવસ અવલોકન કરવાની વિનંતી કરી છે.

Back to basics: મહાપરિનિર્વાણ

- મહાપરિનિર્વાણ બૌદ્ધ ધર્મનું એક મુખ્ય લક્ષ્ય છે. તેનો મતલબ છે કે 'મૃત્યુ પછી નિર્વાણ'. પરિનિર્વાણને પાલીમાં પરિણીબના તરીકે લખાયેલ છે. પાલી ભાષા મૂળ ભારતીય ખંડની છે. બૌદ્ધ ગ્રંથ 'મહાપરિનીબના સુત' એ 80 વર્ષની ઉંમરે ભગવાન બુદ્ધના મૃત્યુને મૂળ મહાપરિનિર્વાણ માન્યું છે.
- ડો.બાબાસાહેબ આંબેડકરનું મૃત્યુ “બુદ્ધ અને તેમના ધર્મ” નું કાર્ય પૂર્ણ કર્યા પછી થોડા દિવસોમાં થયું હતું. ઉપરાંત, તેમણે ઘણા વર્ષો સુધી ધર્મનો અભ્યાસ કર્યા પછી બૌદ્ધ ધર્મમાં ધર્મપરિવર્તન કર્યું હતું. તેમણે પાંચ લાખ સમર્થકો સાથે, નાગપુરમાં 14 ઓક્ટોબર, 1956 ના રોજ બૌદ્ધ ધર્મમાં ધર્માતરણ કર્યું હતું. આ સમર્થકો ડો.બાબાસાહેબ આંબેડકરને તેમના બૌદ્ધ નેતા માનતા હતા. આમ, ડો.બાબાસાહેબ આંબેડકરની પુણ્યતિથિને મહાપરિનિર્વાણ દિવસ તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવે છે.

ડો. બી. આર. આંબેડકર વિશે

- ડો.બાબાસાહેબ આંબેડકરને ભારતના બંધારણના પિતા કહેવામાં આવે છે. તે સ્વતંત્ર ભારતના કાયદા અને ન્યાય પ્રધાન હતા અને ભારતના બંધારણના મુખ્ય આર્કિટેક્ટ તરીકે માનવામાં આવે છે. તેઓ ભારતીય અર્થશાસ્ત્રી, ન્યાયશાસ્ત્રી, સમાજ સુધારક અને રાજકારણી હતા. તેમણે બૌદ્ધ ચળવળને પ્રેરણા આપી લોકો પ્રત્યેના સામાજિક ભેદભાવ સામે લડ્યા.
- ડોક્ટરેટ તેઓ લંડન યુનિવર્સિટી અને કોલમ્બિયા યુનિવર્સિટીના અર્થશાસ્ત્રમાં છે. 1990 માં તેમને ભારતનો સર્વોચ્ચ નાગરિક એવોર્ડ, ભારત રત્નથી નવાજવામાં આવ્યા હતા.

સંસદનું સત્ર

- તાજેતરમાં, સરકારે કોવીડ-19 રોગચાળાને કારણે કેસોમાં વધારો થવાની આશંકાને કારણે સંસદનું શિયાળુ સત્ર રદ કરવાનો નિર્ણય લીધો છે.

Back to Basics : સંસદ સત્રો

- સંસદ સત્રના સંબંધમાં, બંધારણની કલમ 85માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.
- સરકાર પાસે સંસદનું સત્ર બોલાવવાની સત્તા છે. આ સંસદીય બાબતોની કેબિનેટ સમિતિ દ્વારા નિર્ણય લેવામાં આવે છે, જેની જાહેરાત રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા ઔપચારિક રીતે કરવામાં આવે છે.
- ભારતમાં કોઈ નિશ્ચિત સંસદીય કેલેન્ડર નથી. સંસદમાં એક વર્ષમાં ત્રણ સત્રો હોય છે.
- સૌથી લાંબુ, બજેટ સત્ર (પ્રથમ સત્ર) જાન્યુઆરીના અંતમાં શરૂ થાય છે અને એપ્રિલના અંતમાં અથવા મેના પ્રથમ અઠવાડિયા સુધી સમાપ્ત થાય છે. સત્રમાં અવકાશ હોય છે જેથી સંસદીય સમિતિઓ બજેટ દરખાસ્તો અંગે ચર્ચા કરી શકે.
- બીજું સત્ર એ ત્રણ અઠવાડિયાનું ચોમાસુ સત્ર છે, જે સામાન્ય રીતે જુલાઈમાં શરૂ થાય છે અને ઓગસ્ટમાં સમાપ્ત થાય છે.
- શિયાળુ સત્ર એટલે કે ત્રીજું સત્ર નવેમ્બરથી ડિસેમ્બર સુધી યોજાય છે.

સંસદ સત્રનું નિમંત્રણ

- રાષ્ટ્રપતિ સત્ર બોલાવવા માટે સંસદના દરેક ગૃહને સમયાંતરે સમન્સ આપે છે, પરંતુ સંસદના બંને સત્રો વચ્ચે મહત્તમ અંતરાલ 6 મહિનાથી વધુ ન હોવો જોઈએ. એટલે કે વર્ષમાં ઓછામાં ઓછા બે વાર સંસદની બેઠક મળવી જોઈએ.

સ્થગન

- સંસદની બેઠક મુલતવી અથવા અનિશ્ચિત મુલતવી અથવા સ્થગન અથવા વિસર્જન (લોકસભાના કિસ્સામાં) દ્વારા સમાપ્ત કરી શકાય છે. મીટિંગ મુલતવી દ્વારા ચોક્કસ સમય માટે સ્થગિત કરવામાં આવી શકે છે, જે થોડા કલાકો, દિવસો અથવા અઠવાડિયા હોઈ શકે છે.

સત્રાવસાન

- સત્રાવસાન ફક્ત બેઠક જ નહીં પરંતુ ગૃહના સત્રને પણ સમાપ્ત કરે છે. રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા સત્રાવસાન પ્રક્રિયા કરવામાં આવે છે. સત્રાવસાન અને ફરીથી ભેગા થવું સુધીના સમયને અવકાશ કહેવામાં આવે છે. સત્રાવસાન એટલે સત્રનો અંત વિસર્જન નહીં (રાજ્યસભા વિસર્જન ન થતાં લોકસભાના કિસ્સામાં).

કોરમ

- કોરમ અથવા કોરમ એ સભ્યોની ન્યૂનતમ સંખ્યા છે જેમની હાજરી ગૃહ કરે છે. તે દરેક ગૃહમાં પ્રિઝાઈડિંગ ઓફિસર સહિત કુલ સભ્યોનો દસમો ભાગ રચે છે. એટલે કે, કોઈપણ કામ કરવા માટે લોકસભામાં ઓછામાં ઓછા 55 સભ્યો અને રાજ્યસભામાં ઓછામાં ઓછા 25 સભ્યો હોવું જરૂરી છે.

આરક્ષણ અંગેની ભલામણો

- તાજેતરમાં, સરકાર દ્વારા નિયુક્ત આઠ સભ્યોની સમિતિએ વિદ્યાર્થીઓના પ્રવેશમાં આરક્ષણના અસરકારક અમલીકરણ અને ભારતીય તકનીકી સંસ્થા-IITમાં ફેકલ્ટીની ભરતી માટે સૂચનો રજૂ કર્યા છે.

Back to Basics : સમિતિ વિશે

- આ સમિતિમાં IIT દિલ્હીના ડિરેક્ટરની અધ્યક્ષતા હતી અને IIT કાનપુરના ડિરેક્ટર, સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા વિભાગના સચિવ, આદિજાતિ બાબતો, કર્મચારી અને તાલીમ વિભાગના પ્રતિનિધિઓ ઉપરાંત IIT બોમ્બે અને IIT મદ્રાસના સભ્યો પણ શામેલ હતા.
- તે જૂન 2020માં શિક્ષણ મંત્રાલયને રજૂ કરાયો હતો, જે માહિતી અધિકાર અધિનિયમ, 2005 હેઠળ ઉપલબ્ધ કરાયો હતો.

ભલામણો

- રાષ્ટ્રીય મહત્વની સંસ્થાઓ તરીકે સ્થાપિત અને માન્યતા પ્રાપ્ત હોવાને કારણે, IITઓને કેન્દ્રીય શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ (શિક્ષકોની સંરક્ષણમાં અધિનિયમ) અધિનિયમ, 2019ની સૂચિમાં ઉલ્લેખિત 'શ્રેષ્ઠતાની સંસ્થાઓ'ની સૂચિમાં શામેલ થવી જોઈએ.
- અધિનિયમની કલમ 4માં દર્શાવેલ અને 'લઘુમતી સંસ્થાઓ'ને આરક્ષણ પૂરા પાડતી મુજબ 'શ્રેષ્ઠતા, સંશોધન, રાષ્ટ્રીય અને વ્યૂહાત્મક મહત્વની સંસ્થાઓ'ને મુક્તિ આપે છે.
- એક્ટની કલમ 4 હેઠળ IIT સંસ્થાઓ સિવાય, ટાટા ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ફંડામેન્ટલ રિસર્ચ, નેશનલ બ્રેઈન રિસર્ચ સેન્ટર, સ્પેસ ફિઝિક્સ લેબોરેટરી વગેરે જેવી અનેક સંશોધન સંસ્થાઓ શામેલ છે.
- સમિતિએ ભલામણ કરી હતી કે જો અનામતમાંથી સંપૂર્ણ મુક્તિ આપવી શક્ય ન હોય તો, આર્થિક રીતે નબળા વિભાગ (EWS) સહિતની તમામ કેટેગરીઝ માટેની આરક્ષણ નીતિઓ ફક્ત સહાયક પ્રોફેસર ગ્રેડ-I અને ગ્રેડ-II સુધી મર્યાદિત હોવી જોઈએ.
- કોઈ ચોક્કસ વર્ષની ઉપલબ્ધતાને લીધે પાછળના વર્ષો સુધી ખાલી પડેલી જગ્યાઓનું અનામત.
- અનામત કેટેગરીના ઉમેદવારોને આકર્ષવા માટે ખાસ ભરતી ડ્રાઈવનું આયોજન કરવું.
- અસંખ્ય મુદ્દાઓને સંબોધતા અહેવાલમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે 'એક નિશ્ચિત સમયમાં લક્ષ્યો હાંસલ કરવા પર ભાર મૂકવાની સિસ્ટમ' અને 'વિશિષ્ટ ક્વોટા' નીતિને અનુસરવી ન જોઈએ જેથી IIT શ્રેષ્ઠતા, ઉત્પાદન, સંશોધન અને શિક્ષણ બાબતો વિશ્વની અન્ય ટોચની સંસ્થાઓ સાથે સ્પર્ધા કરી શકે છે.
- પેનલ પીએચડી કાર્યક્રમમાં જોડાવા ઈચ્છતા અનામત વર્ગોના વિદ્યાર્થીઓને બે વર્ષના સંશોધન સમર્થનની દરખાસ્ત કરે છે.
- પેનલે આ મુદ્દાને પ્રકાશિત કર્યો હતો કે પીએચડી કાર્યક્રમમાં આરક્ષિત વર્ગના વિદ્યાર્થીઓની નોંધણી ઓછી હોવાને કારણે, IIT સંસ્થાઓમાં ફેકલ્ટી તરીકે ભરતી માટે ઉપલબ્ધ અનામત વર્ગના ઉમેદવારોની ગંભીર અસર થઈ રહી છે.

કેન્દ્રીય શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ (શિક્ષક સંઘમાં અનામત)**અધિનિયમ, 2019**

- > તે અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ, સામાજિક અને શૈક્ષણિક પછાત વર્ગો અને આર્થિક રીતે પછાત વર્ગ (SCs/STs/SEBCs/EWS) માટે શિક્ષક સંવર્ગની સીધી ભરતીમાં જગ્યાઓ માટે અનામતની જોગવાઈ કરે છે.

આ કાયદો અમુક કેસોમાં લાગુ પડતો નથી

- > એક્ટના શેડ્યૂલમાં સ્પષ્ટ કરેલ શ્રેષ્ઠતા, સંશોધન સંસ્થાઓ, રાષ્ટ્રીય અને વ્યૂહાત્મક મહત્વની સંસ્થાઓ પર.
- > લઘુમતી શૈક્ષણિક સંસ્થા પર.
- > જો કે, કેન્દ્ર સરકાર સમય-સમય પર સત્તાવાર ગેઝેટમાં સૂચના દ્વારા તેના સમયપત્રકમાં સુધારો કરી શકે છે.

બંધારણીય નિષ્ફળતાને લગતા હાઇકોર્ટના આદેશ પર રોક

- > તાજેતરમાં સુપ્રીમ કોર્ટે બંધારણની કલમ 356 હેઠળ રાજ્યમાં બંધારણીય સંવિધાનિક તંત્રની નિષ્ફળતાની તપાસ કરવાનો ઈરાદો દર્શાવતા આંધ્રપ્રદેશ હાઇકોર્ટના આદેશ પર સ્ટે આપ્યો છે. જે રાષ્ટ્રપતિ શાસનનો અમલ કરવા પર છે.
- > ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ એસ.એ. બોબડેની અધ્યક્ષતાવાળી ત્રણ સભ્યોની બંડપીઠે નાતાલ પછીની રજા માટે આ મામલાને હાઇકોર્ટના આદેશને 'નિરાશાજનક' ગણાવીને સૂચિબદ્ધ કર્યો છે.

Back to Basics : આંધ્રપ્રદેશ હાઇકોર્ટનો નિર્ણય

- > ઓક્ટોબર, 2020માં હેબિયાસ કોર્પસ અરજીઓની સુનાવણી કરતી વખતે આંધ્રપ્રદેશ હાઇકોર્ટે એ નિર્ણય લેતાં રાજ્ય સરકારના વકીલને સુઓમોટો લઈને સમન્સ પાઠવ્યું હતું કે રાજ્યની વર્તમાન સ્થિતિને ધ્યાનમાં લેતા કોર્ટે બંધારણીય સંવિધાનિક તંત્રની નિષ્ફળતાના નિર્ણય પર પહોંચવું જોઈએ કે નહીં.
- > હેબિયાસ કોર્પસ એ એવી વ્યક્તિના સંબંધમાં અદાલતે જારી કરેલો હુકમ છે જેની અન્ય વ્યક્તિ દ્વારા અટકાયત કરવામાં આવી છે. તે વ્યક્તિને બળજબરીથી અટકાયત કરવા સામે છે.
- > આ રિટ વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાને મનસ્વી અટકાયત સામે રક્ષણ આપે છે અને જાહેર સત્તાવાળાઓ અથવા વ્યક્તિ બંને સામે જારી કરી શકાય છે.

રાષ્ટ્રપતિ શાસન

- > તે સીધા કેન્દ્ર સરકારના નિયંત્રણ હેઠળ રાજ્ય સરકાર અને રાજ્યના સરખેન્શનનો સંદર્ભ આપે છે. તેને 'રાજ્ય કટોકટી' અથવા 'બંધારણીય ઈમર્જન્સી' તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.
- > સુપ્રીમ કોર્ટે 1994માં બોમ્માઈ કેસમાં એવી બધી પરિસ્થિતિઓને સૂચિબદ્ધ કરી હતી જ્યાં કલમ 356 હેઠળ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી શકાય.
- > આવી જ એક સ્થિતિ 'ત્રિશંકુ સદન' છે, એવી પરિસ્થિતિ જ્યાં સામાન્ય ચૂંટણીઓ પછી કોઈ પણ પક્ષને બહુમતી ન મળે.

- > રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા સંઘની મંત્રી સમિતિ (કારોબારી)ની સલાહ પર બંધારણની કલમ 356 દ્વારા રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા નિયમ લાગુ કરવામાં આવ્યો છે.
- > રાષ્ટ્રપતિ શાસન લાદવામાં આવે છે જ્યારે રાષ્ટ્રપતિ, રાજ્યના રાજ્યપાલનો અહેવાલ પ્રાપ્ત થતાં, સંમત થાય છે કે રાજ્યમાં જ્યાં રાજ્યના વહીવટ બંધારણીય જોગવાઈઓ મુજબ ચાલતા ન હોય ત્યાં પરિસ્થિતિ ઊભી થઈ છે.

સંસદીય મંજૂરી અને મુદ્દત

- > રાષ્ટ્રપતિ શાસન લાદ્યા બાદ સંસદના બંને ગૃહોથી બે મહિનાની અવધિમાં મંજૂરી લેવી જરૂરી છે.
- > આ મંજૂરી બંને ગૃહોમાં સરળ બહુમતી દ્વારા મેળવી શકાય છે, એટલે કે ગૃહમાં હાજર અને મતદાન કરતા બહુમતી સભ્યો.
- > શરૂઆતમાં, રાષ્ટ્રપતિ શાસન ફક્ત છ મહિના માટે માન્ય છે અને સંસદની મંજૂરીથી તેને મહત્તમ ત્રણ વર્ષ માટે લંબાવી શકાય છે.

વિશેષાધિકાર પ્રસ્તાવનો ભંગ

- > મહારાષ્ટ્રની રાજ્ય વિધાનમંડળે તાજેતરમાં દરખાસ્તો પસાર કરી હતી જેમાં કહ્યું છે કે તેઓ રિપબ્લિક ટીવી સંપાદક અર્ણભ ગોસ્વામી વિરુદ્ધ વિશેષાધિકાર પ્રસ્તાવના ભંગમાં સુપ્રીમ કોર્ટ અથવા હાઇકોર્ટ દ્વારા મોકલવામાં આવેલી કોઈપણ નોટિસનો જવાબ નહીં આપે. મહારાષ્ટ્ર સરકારના જણાવ્યા મુજબ આવી નોટિસનો જવાબ આપવાનો અર્થ એ થાય કે ન્યાયપાલિકા ધારાસભ્ય પર નજર રાખી શકે છે. આ બંધારણની મૂળભૂત રચના સાથે અસંગત છે.

Back to Basics : વિશેષાધિકાર પ્રસ્તાવ

- > સંસદના સભ્યોને તેમની ફરજો યોગ્ય રીતે ચલાવવા માટે વિશેષાધિકાર આપવામાં આવે છે. જો કે, જો કોઈપણ સભ્યો આ વિશેષાધિકારોનો ખોટો ઉપયોગ કરે છે તો તે વિશેષાધિકાર પ્રસ્તાવનો ભંગ માનવામાં આવે છે. વળી, જો કોઈ કાયદા વિધાનસભા અથવા ગૃહના સભ્યને તેના કાર્યો કરવામાં અવરોધે છે, તો વિશેષાધિકારનો ભંગ ગણવામાં આવે છે.

વિશેષાધિકાર પ્રસ્તાવનો ભંગ

- > સંસદીય વિશેષાધિકારો સંસદસભ્યો દ્વારા માણવામાં આવતા અધિકારો અને ક્ષતિઓને સંદર્ભિત કરે છે. આ વિના તેઓ બંધારણ દ્વારા તેમના કાર્યોને આગળ ધપાવી શકશે નહીં.
- > વિશેષાધિકાર પ્રસ્તાવના ભંગની ચકાસણીનું સંચાલન લોકસભાના સ્પીકર અને રાજ્યસભાના સભાપતિ દ્વારા કરવામાં આવે છે. અધ્યક્ષ અને સભાપતિ બંનેને વ્યવસાયો ધ્યાનમાં લેવાનો અને સભ્યોને બોલાવવાનો અધિકાર છે.
- > આ પ્રસ્તાવ પસાર થયા પછી, સંસદ (અથવા વિધાનસભા) અધ્યક્ષ અથવા રાજ્યસભા (અથવા વિધાનસભા)ના અધ્યક્ષ એક વિશેષાધિકૃત સમિતિની રચના કરે છે, જે આ પ્રસ્તાવને જોશે અને સજાની ભલામણ કરશે.

વિશેષાધિકાર પ્રસ્તાવના કેસો

- > વિશેષાધિકાર પ્રસ્તાવનો સૌથી તાજેતરનો ભંગ સંરક્ષણ પ્રધાન અને દેશના વડા પ્રધાન વિરુદ્ધ પસાર થયો હતો. તેમાં દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે રાફેલ ફાઇટર જેટ સોદા મામલે મંત્રીઓએ દેશને ગેરમાર્ગે દોર્યો છે.
- > 1978માં, ઈન્દિરા ગાંધીની વિરુદ્ધ સૌથી નોંધપાત્ર વિશેષાધિકાર પ્રસ્તાવ પસાર કરવામાં આવ્યો. તેની રજૂઆત તત્કાલીન ગૃહમંત્રી ચરણસિંહે કરી હતી. પ્રસ્તાવ હેઠળ તે દોષી સાબિત થઈ હતી અને તેને ગૃહમાંથી હાંકી કાઢવામાં આવી હતી.
- > 1976માં ભાજપના સાંસદ સુબ્રમણ્યમ સ્વામીને તેમના ઈન્ટરવ્યુ દ્વારા વિદેશી જર્નલમાં ભારત સરકારની બદનામી કરવા બદલ રાજ્યસભામાંથી હાંકી કાઢવામાં આવ્યા હતા.

બંધારણીય જોગવાઈઓ

- > ભારતીય સંસદના કોઈપણ ગૃહ અને તેના સભ્યો અને તેમની સમિતિઓની સત્તાઓ, વિશેષાધિકારો અને પ્રતિરક્ષા બંધારણની કલમ 105માં આપવામાં આવી છે. જ્યારે, રાજ્ય વિધાનસભાઓ, તેમના સભ્યો અને તેમની સમિતિઓની સત્તાઓ, વિશેષાધિકારો અને પ્રતિરક્ષા કલમ 194 વર્ણવવામાં આવી છે.

સંસદીય વિશેષાધિકાર

- > સંસદીય વિશેષાધિકાર હેઠળ, ધારાસભ્યોને તેમની કાયદાકીય ફરજો દરમિયાન કરવામાં આવતી કાર્યવાહી અથવા નિવેદનો માટે નાગરિક અથવા ગુનાહિત જવાબદારી સામે રક્ષણ આપવામાં આવે છે. ગૃહોની ગૌરવ અને સત્તા જાળવવા માટે વિશેષાધિકારો આપવામાં આવે છે. પરંતુ વિશેષાધિકારના ભંગને નક્કી કરવા માટે કોઈ સ્પષ્ટ સૂચિત નિયમો નથી. રાજ્ય સભાના અધ્યાય-16ના નિયમ 187માં અને લોકસભાના અધ્યાય 20ના નિયમ 22માં વિશેષાધિકાર પ્રસ્તાવનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

ઇ-સેવા કેન્દ્ર

- > તાજેતરમાં ત્રિપુરા હાઈકોર્ટમાં ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ દ્વારા એક ઈ-સેવા કેન્દ્રનું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું હતું.

Back to Basics : ઈ-સેવા કેન્દ્ર

- > પ્રાયોગિક ધોરણે દરેક રાજ્યની ઉચ્ચ અદાલતો અને એક જિલ્લા અદાલતમાં ઈ-સેવા કેન્દ્રોની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.
- > આ કેન્દ્રો તમામ પ્રકારની કાનૂની સહાય પૂરી પાડશે અને સામાન્ય મુકદ્દમો અને હિમાયતીઓ માટે વન સ્ટોપ સેન્ટર તરીકે સેવા આપવા માટે સમર્પિત છે.
- > આ મુકદ્દમોની સ્થિતિ અને ચુકાદાઓ અને ઓર્ડરની નકલોની માહિતીને સક્ષમ કરે છે.
- > આ કેન્દ્રો ઈ-ફાઇલિંગ કેસોમાં મદદ કરે છે.
- > આ કેન્દ્રો સામાન્ય માણસ અને તેના ન્યાય સુધી પહોંચવાના હક માટે મહત્વપૂર્ણ પગલું રજૂ કરે છે.

કાનૂની સેવાઓ પ્રદાન કરવા માટેની અન્ય તકનીકી પહેલ

- ટેલી લો પ્રોગ્રામ:
 - > કાયદા અને ન્યાય મંત્રાલયે ઈલેક્ટ્રોનિક્સ અને માહિતી ટેકનોલોજી ના સહયોગથી ટેલિ-લો કાર્યક્રમ શરૂ કર્યો હતો.

- મુકદ્દમા માટે વકીલોનો સંબંધ:
 - > આ એક એવી સેવા છે જે વકીલોને વિડિઓ કોન્ફરન્સિંગ સુવિધાઓ અને સુનાવણી માટે ટેલિફોન સેવાઓ પ્રદાન કરે છે. આ સેવાનો હેતુ ખાસ કરીને સીમાંત અને વંચિત વર્ગને ન્યાયની પહોંચ પૂરી પાડવાનો છે.
- સામાન્ય સેવા કેન્દ્રો:
 - > આ કાર્યક્રમ અંતર્ગત પંચાયત કક્ષાએ સામાન્ય સેવા કેન્દ્રોના વિશાળ નેટવર્ક પર ઉપલબ્ધ વિડીયો કોન્ફરન્સિંગ, ટેલિફોન / ઈન્ટર-નેટ કોલિંગ સુવિધાઓની સ્માર્ટ તકનીકનો ઉપયોગ વંચિત જૂથો, સંવેદનશીલ, દુર્ગમ જૂથો અને સમુદાયોને ન્યાય પ્રણાલી સાથે જોડવા માટે કરવામાં આવે છે.
- ઈ-કોર્ટ પ્રોજેક્ટ:
 - > સુપ્રીમ કોર્ટની ઈ-કમિટી દ્વારા પ્રસ્તુત ઈ-કોર્ટ પ્રોજેક્ટની કલ્પના 'ભારતીય ન્યાયતંત્રમાં માહિતી અને સંદેશાવ્યવહાર ટેકનોલોજી (ICT) ના અમલીકરણ માટે રાષ્ટ્રીય નીતિ અને ક્રિયા યોજના - 2005' તે એક ઓલ ઈન્ડિયા પ્રોજેક્ટ છે, જેનું નિરીક્ષણ અને કાયદા અને ન્યાય મંત્રાલય વિભાગ દ્વારા કરવામાં આવે છે.
- પ્રોજેક્ટ હેતુઓ:
 - > ઈ-કોર્ટ પ્રોજેક્ટ વાદી ચાર્ટર દ્વારા કાર્યક્ષમ અને સમય બાધિત નાગરિક કેન્દ્રિત સેવાઓની વિશાળ શ્રેણી પ્રદાન કરવી.
 - > અદાલતમાં નિર્ણય સપોર્ટ સિસ્ટમ વિકસાવી અને સ્થાપિત કરવી.
 - > તેના હોદ્દેદારોને પારદર્શિતા અને માહિતીની પહોંચ આપવા માટે સ્વચાલિત પ્રક્રિયાઓ.
 - > ન્યાયિક ડિલિવરી સિસ્ટમને પોસાય તેવું, સુલભ, ખર્ચ-અસરકારક, જરૂરિયાત મુજબનું, વિશ્વસનીય અને પારદર્શક બનાવીને ન્યાયિક ઉત્પાદકતાને ગુણાત્મક અને માત્રાત્મક રીતે વધારવી.

વિધાનસભા સત્ર બોલાવવામાં રાજ્યપાલની ભૂમિકા

- > તાજેતરમાં કેરળના રાજ્યપાલે કેન્દ્ર સરકારના ત્રણ કૃષિ કાયદાઓ પર ચર્ચા કરવા વિધાનસભાનું વિશેષ સત્ર બોલાવવાની રાજ્ય કેબિનેટની માંગને ફગાવી દીધી છે.

Back to Basics : વિધાનસભા સત્ર બોલાવવામાં રાજ્યપાલની ભૂમિકાને લગતી બંધારણીય જોગવાઈઓ

- કલમ-174:
 - > તે મુજબ, સમય સમય પર, રાજ્યપાલ રાજ્ય વિધાનસભાના ગૃહને અથવા દરેક ગૃહને એવા સમયે અને એવી જગ્યાએ સત્ર માટે બોલાવી શકે, જે તેને યોગ્ય લાગે.
 - > આ જોગવાઈ રાજ્યપાલને એ સુનિશ્ચિત કરવાની જવાબદારી પણ આપે છે કે દર છ મહિનામાં ઓછામાં ઓછું એક વખત ગૃહની બેઠક કરવામાં આવે.
- કલમ-163:
 - > રાજ્યપાલને કલમ-163 હેઠળ ગૃહ બોલાવવાનો વિશેષાધિકાર મળ્યો હોવા છતાં, રાજ્યપાલને મંત્રીમંડળની 'સહાયતા અને સલાહ' પર કાર્ય કરવું આવશ્યક છે.

- > તેથી, જ્યારે રાજ્યપાલ કલમ 174 હેઠળ ગૃહને બોલાવે છે, ત્યારે તે પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે કરવામાં આવતું નથી, પરંતુ કેબિનેટની 'સહાય અને સલાહ' પર છે.

■ **અપવાદ:**

- > એવી સ્થિતિમાં જ્યારે એવું લાગે છે કે મુખ્યમંત્રી પાસે બહુમતીવાળી સરકાર ચલાવવા માટેની બેઠકો નથી અને વિધાનસભાના સભ્યો મુખ્યમંત્રી સામે અવિશ્વાસ પ્રસ્તાવ લાવે છે, ત્યારે રાજ્યપાલ તેમની વિવેકબુદ્ધિથી ગૃહને (અથવા ગૃહો) બોલાવાની દ્રષ્ટિએ નિર્ણય કરી શકે છે.
- > રાજ્યપાલ દ્વારા તેમની વિવેકાધીન શક્તિ હેઠળ લેવામાં આવેલા નિર્ણયને કોર્ટમાં પડકારવામાં આવી શકે છે.

રાજ્યપાલની ભૂમિકા અંગે સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણયો

- > 2016માં, સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા અરુણાચલ પ્રદેશમાં રાષ્ટ્રપતિ શાસન લાદવાના રાજ્યપાલના નિર્ણયને લીધે ઊભી થયેલી બંધારણીય કટોકટીની સમીક્ષા કરવામાં આવી હતી.
- > સામાન્ય સંજોગોમાં, જ્યારે મુખ્ય પ્રધાન અને તેમની મંત્રી પરિષદ ગૃહમાં નોંધપાત્ર બહુમતી મેળવે છે, ત્યારે રાજ્યપાલ મુખ્યમંત્રી અને તેમના પ્રધાનોની સહાય અને સલાહથી કલમ -174 હેઠળ ગૃહને બોલાવવું, સ્થગન અને વિસર્જન કરવાની પોતાની શક્તિનો ઉપયોગ સમન્વય કરીને કરશે.
- > ગૃહને બોલાવવું: ગૃહની રજૂઆત કરીને, વિધાનસભાના તમામ સભ્યોને મળવા બોલાવવાનો હેતુ છે.

■ **સ્થગન:**

- > મુલતવી એટલે ગૃહના એક સત્રનો અંત.

■ **વિસર્જન:**

- > ગૃહ વિસર્જન / વિસર્જન કરવું એ હાલના ગૃહને સંપૂર્ણપણે નાબૂદ કરવું, જેનો અર્થ એ કે સામાન્ય ચૂંટણીઓ યોજાયા પછી જ નવું ગૃહ રચાય છે.
- > સુપ્રીમ કોર્ટ ગૃહને રાજ્યપાલના 'કાર્ય' તરીકે ગણાવવાની શક્તિનું અર્થઘટન કર્યું છે, પરંતુ તેમને મળેલી 'શક્તિ' તરીકે નહીં.

સરકારીયા આયોગ (વર્ષ 1983) રાજ્યપાલની

ભૂમિકા વિશે ગ્રહેવાલ

- > જ્યાં સુધી કોઈ રાજ્યના મંત્રીમંડળને વિધાનસભામાં નોંધપાત્ર બહુમતી મળે ત્યાં સુધી, રાજ્યપાલને તેમના દ્વારા આપવામાં આવેલી સલાહનું પાલન કરવાની ફરજ પડશે (સિવાય કે સ્પષ્ટ રીતે ગેરબંધારણીય).
- > ફક્ત એવી પરિસ્થિતિઓમાં કે જ્યાં આવી સલાહ મુજબ કાર્યવાહી કરવામાં આવે તો કોઈ પણ બંધારણીય જોગવાઈનું ઉલ્લંઘન થઈ શકે છે અથવા જ્યાં મંત્રી પરિષદ વિધાનસભામાં બહુમતી ગુમાવી દે છે, તો પછી પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે રાજ્યપાલ તેમના વિવેક પ્રમાણે કાર્યવાહી કરી શકે છે કે નહીં.

રાજ્યપાલ

- > રાજ્યપાલની નિમણૂક, સત્તાઓ અને કાર્યાલયને લગતી તમામ જોગવાઈઓનો ભારતીય બંધારણની કલમ 153થી કલમ 162 હેઠળ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.
- > કોઈ વ્યક્તિને બે કે તેથી વધુ રાજ્યોના રાજ્યપાલ તરીકે નિયુક્ત કરી શકાય છે.
- > રાજ્યમાં રાજ્યપાલની ભૂમિકા રાષ્ટ્રપતિની સમાન છે.
- > રાજ્યપાલ રાજ્ય માટે રાષ્ટ્રપતિ જેટલી જ ફરજો બજાવે છે.
- > રાજ્યપાલ રાજ્યના કારોબારી વડા હોય છે.
- > એવું માનવામાં આવે છે કે રાજ્યપાલ પદની બેવડી ભૂમિકા છે:

- > તેઓ રાજ્યના બંધારણીય વડા છે, જે રાજ્ય પ્રધાનોની પરિષદની સલાહને અનુસરે છે.

- > તે કેન્દ્ર સરકાર અને રાજ્ય સરકાર વચ્ચે મહત્વપૂર્ણ કડી તરીકે કામ કરે છે.

રાજ્યપાલ પદ માટેની લાયકાત

- > ભારતીય બંધારણની કલમ 157 અને કલમ 158માં રાજ્યપાલ પદ માટેની યોગ્યતાનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. જે નીચે મુજબ છે:

- > તે ભારતનો નાગરિક હોવો જોઈએ.
- > તેની ઉંમર ઓછામાં ઓછી 35 વર્ષની હોવી જોઈએ.
- > તેઓ સંસદના કોઈપણ ગૃહના સભ્ય અથવા રાજ્ય વિધાનસભાના સભ્ય ન હોવા જોઈએ.

- > રાજ્ય અથવા કેન્દ્ર સરકારની અંદર નફાનો હોદ્દો ધરાવતા ન હોવા જોઈએ.

■ **નિમણૂક:**

- > બંધારણની કલમ 155 મુજબ રાજ્યપાલની નિમણૂક રાષ્ટ્રપતિની સહીવાળા આજ્ઞાપત્ર દ્વારા કરવામાં આવે છે.

■ **કાર્યકાળ:**

- > સામાન્ય રીતે, રાજ્યપાલનો કાર્યકાળ 5 વર્ષનો હોય છે, પરંતુ તેમની મુદત વડા પ્રધાનની અધ્યક્ષતામાં પ્રધાન મંડળની સલાહ પર રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા વહેલી પણ સમાપ્ત થઈ શકે છે
- > બંધારણમાં કોઈ યોગ્ય કારણ વિના રાજ્યપાલની મુદત પૂરી થવાની મંજૂરી નથી.

- > જો કે, રાષ્ટ્રપતિની ફરજ છે કે તે રાજ્યપાલને બરતરફ કરે કે જેના કાર્યોને કોર્ટ દ્વારા ગેરબંધારણીય અને ગેરકાયદેસર માનવામાં આવે છે.

- > રાજ્યપાલ દ્વારા રાષ્ટ્રપતિને રાજીનામું આપવાથી.

- > વિવેકપૂર્ણ શક્તિઓ.

મુખ્યમંત્રીની નિમણૂક

- > સામાન્ય રીતે રાજ્યમાં બહુમતી પક્ષના નેતાની નિમણૂક મુખ્યમંત્રી તરીકે કરવામાં આવે છે, પરંતુ કોઈ પણ પક્ષને સંપૂર્ણ બહુમતી ન મળી હોય તેવા સંજોગોમાં રાજ્યપાલ મુખ્યમંત્રીની નિમણૂક માટે તેમની વિવેકાધીન શક્તિનો ઉપયોગ કરે છે.

- > મંત્રીઓની પરિષદનું વિસર્જન: જો રાજ્ય વિધાનસભામાં તેમને વિશ્વાસનો મત નહીં મળે તો તે મંત્રીઓની કાઉન્સિલને વિસર્જન કરી શકે છે.

કટોકટીની ઘોષણા માટે રાષ્ટ્રપતિને સલાહ આપવી

- > બંધારણની કલમ 356 અંતર્ગત રાજ્યપાલ જ્યારે રાજ્યમાં આવી પરિસ્થિતિ ઊભી થઈ, જ્યાં બંધારણીય જોગવાઈઓ મુજબ રાજ્યનો વહીવટ ચલાવવામાં આવી રહ્યો નથી. તો રાષ્ટ્રપતિને 'રાજ્યમાં કટોકટી' અથવા 'રાષ્ટ્રપતિ શાસન' લાદવાની સલાહ આપી શકે છે.

રાષ્ટ્રપતિની વિચારણા માટે બિલને અનામત રાખવું

- > જો કે બંધારણની કલમ 200માં આવી શરતોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, જ્યારે રાજ્યપાલ દ્વારા રાષ્ટ્રપતિની વિચારણા માટે અનામત રાખી શકાય છે, પરંતુ આ બાબત તેમની વિવેકબુદ્ધિમાં છે તેનો ઉપયોગ પણ કરી શકે છે.

વિધાનસભાનું વિસર્જન

- રાજ્યપાલ બંધારણની કલમ 174 હેઠળ રાજ્ય વિધાનસભાના સત્રને આમંત્રણ આપે છે, સ્થગિત કરે છે અને વિસર્જન કરે છે. જ્યારે રાજ્યપાલને લાગે છે કે મંત્રીઓની પરિષદ તેનું બહુમતી ગુમાવી ચૂકી છે, ત્યારે તે ગૃહ વિસર્જન કરી શકે છે.

ન્યાયિક સમીક્ષા

- તાજેતરમાં, સુપ્રીમ કોર્ટે સેન્ટ્રલ વિસ્તા પ્રોજેક્ટને એક વિશિષ્ટ પ્રોજેક્ટ તરીકે ધ્યાનમાં લેવાનો ઈનકાર કર્યો હતો જેમાં વૃહદ અથવા વ્યાપક ન્યાયિક સમીક્ષાની જરૂર છે.
- સુપ્રીમ કોર્ટે જણાવ્યું હતું કે કોર્ટની ભૂમિકા સરકારી કાર્યો સહિતના કાયદાની માન્યતા અને બંધારણની ચકાસણી સુધી મર્યાદિત છે. વિકાસનો અધિકાર એ મૂળભૂત માનવ અધિકાર છે અને જ્યાં સુધી સરકાર કાયદા પ્રમાણે કાર્ય કરશે ત્યાં સુધી રાજ્યના કોઈ પણ ભાગમાં વિકાસની પ્રક્રિયામાં અવરોધ ઊભી થવાની અપેક્ષા નથી.
- નવી દિલ્હીના સેન્ટ્રલ વિસ્તા પ્રોજેક્ટમાં રાષ્ટ્રપતિ ભવન, સંસદ ભવન, ઉત્તર અને દક્ષિણ બ્લોક્સ, ઈન્ડિયા ગેટ, રાષ્ટ્રીય અભિલેખાગારનો સમાવેશ થાય છે.
- ભારતીય બંધારણમાં ન્યાયિક સમીક્ષા અમેરિકી બંધારણની તર્જ પર અપનાવવામાં આવી છે.

Back to Basics : ન્યાયિક સમીક્ષા

- ન્યાયિક સમીક્ષા એ કાયદાકીય કાયદાઓ અને કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારો એ લાગુ પાડેલા કારોબારી આદેશોની બંધારણીયતાની તપાસ કરવાની ન્યાયતંત્રની શક્તિ છે.
- કાયદાની વિભાવના:
- કાયદા દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયા:
- આનો અર્થ એ છે કે વિધાનસભા અથવા સંબંધિત સંસ્થા દ્વારા ઘડવામાં આવેલ કાયદો ફક્ત ત્યારે જ માન્ય છે જ્યારે સાચી પ્રક્રિયાનું પાલન કરવામાં આવ્યું હોય.
- કાયદાની ઉચિત પ્રક્રિયા:
- આ સિદ્ધાંત કેસના આધારે માત્ર એ જ પરીક્ષણ કરે છે કે કાયદો વ્યક્તિને જીવન અને વ્યક્તિગત સ્વાતંત્ર્યથી વંચિત કરતું નથી, પરંતુ તે સુનિશ્ચિત કરે છે કે કાયદો ન્યાયી અને ઉચિત છે.
- ભારતમાં કાયદા દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયા અનુસરવામાં આવે છે.
- ન્યાયિક સમીક્ષાના બે મહત્વપૂર્ણ કાર્યો છે, જેમ કે સરકારી કાર્યવાહીને કાયદેસર બનાવવી અને સરકાર દ્વારા કોઈપણ અન્યાયિક કાયદા સામે બંધારણનું રક્ષણ કરવું.
- ન્યાયિક સમીક્ષાને બંધારણની મૂળ રચના માનવામાં આવે છે (ઈન્દિરા ગાંધી વિ. રાજ નારાયણ કેસ 1975).
- ન્યાયિક સમીક્ષાને ભારતીય ન્યાયતંત્રના દુભાષિયા અને નિરીક્ષક તરીકે જોવામાં આવે છે.
- ન્યાયતંત્રને આત્મવિશ્વાસના કેસ અને જાહેર હિતની અરજી (PIL) સહિતના અનેક જાહેર પ્રશ્નોમાં દખલ કરવાની છૂટ આપવામાં આવી છે, જ્યારે પીડિત પક્ષ દ્વારા કોઈપણ ફરિયાદ કરવામાં આવી ન હોય ત્યારે પણ કરવામાં આવે છે.

ન્યાયિક સમીક્ષાના પ્રકાર

- કાયદાકીય કાર્યોની સમીક્ષા:
- આ સમીક્ષા, વિધાનસભા દ્વારા પસાર કરાયેલા કાયદાની શરતોમાં બંધારણની જોગવાઈઓનું પાલન થાય તે સુનિશ્ચિત કરવાના હેતુથી છે.
- વહીવટી પ્રક્રિયા સમીક્ષા:
- વહીવટી એજન્સીઓ પર તેમની સત્તાનું નિર્વહન કરતી વખતે બંધારણીય શિસ્ત લાદવાનું એક સાધન છે.
- ન્યાયિક નિર્ણયોની સમીક્ષા:
- આ સમીક્ષાનો ઉપયોગ ન્યાયતંત્ર દ્વારા અગાઉના નિર્ણયોમાં કોઈ ફેરફાર કરવા અથવા તેમને સુધારવા માટે કરવામાં આવે છે.

ન્યાયિક સમીક્ષા સાથે સંબંધિત બંધારણીય જોગવાઈઓ

- બંધારણમાં કોઈપણ કાયદાને અમાન્ય જાહેર કરવા માટે સશક્તિકરણની કોઈ સીધી કે વિશિષ્ટ જોગવાઈ નથી, પરંતુ બંધારણ હેઠળ સરકારના દરેક ભાગ પર કેટલીક મર્યાદાઓ લગાવી દેવામાં આવી છે, જેનું ઉલ્લંઘન કાયદાને અમાન્ય બનાવે છે.
- બંધારણ હેઠળ નિર્ધારિત મર્યાદાઓનું ઉલ્લંઘન કરવામાં આવ્યું છે કે નહીં તેનો નિર્ણય કોર્ટને સોંપવામાં આવ્યો છે.
- ન્યાયિક સમીક્ષાની પ્રક્રિયાને ટેકો આપવા માટે કેટલીક વિશિષ્ટ જોગવાઈઓ
- કલમ 372 (1):
- આ કલમ ભારતીય બંધારણના અમલીકરણ પહેલા બનેલા કોઈપણ કાયદાની ન્યાયિક સમીક્ષાની જોગવાઈ કરે છે.
- કલમ 13:
- આ કલમ ઘોષણા કરે છે કે કોઈપણ કાયદો કે જે મૂળભૂત અધિકારોને લગતી કોઈપણ જોગવાઈનું ઉલ્લંઘન કરે છે તે માન્ય રહેશે નહીં.
- કલમ 32 અને કલમ 226 સુપ્રીમ કોર્ટ અને હાઈકોર્ટમાં મૂળભૂત અધિકારોના સંરક્ષક અને બાંધકારીની ભૂમિકા પૂરી પાડે છે.
- કલમ 251 અને કલમ 254 જણાવે છે કે સંઘ અને રાજ્યના કાયદા વચ્ચે વિસંગતતાના કિસ્સામાં રાજ્યનો કાયદો રદ કરવામાં આવશે.
- કલમ 246 (3) રાજ્યસૂચિથી સંબંધિત બાબતો પર રાજ્ય વિધાનસભાની વિશિષ્ટ સત્તાની ખાતરી આપે છે.
- કલમ 245 સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓ દ્વારા બનાવેલા કાયદાઓની પ્રાદેશિક મર્યાદાની સ્થાપના સાથે સંબંધિત છે.
- કલમ 131-136 સુપ્રીમ કોર્ટને વ્યક્તિઓ અને રાજ્યો વચ્ચેના રાજ્યો અને સંઘ વચ્ચેના વિવાદોમાં નિર્ણય લેવાની સત્તા આપે છે.
- કલમ 137 સુપ્રીમ કોર્ટને તેના દ્વારા જાહેર કરવામાં આવેલા કોઈપણ નિર્ણય અથવા આદેશની સમીક્ષા કરવાની વિશેષ શક્તિ આપે છે.

લદાખની જમીન, સંસ્કૃતિ અને ભાષાના બચાવ માટે સમિતિની રચના

- લદાખની ભાષા, જમીન, સંસ્કૃતિને સુરક્ષિત રાખવા અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના વિકાસમાં નાગરિકોની ભાગીદારી સુનિશ્ચિત કરવા ભારત સરકારે તાજેતરમાં એક સમિતિની રચના કરી હતી. આ સમિતિની અધ્યક્ષતા ગૃહ રાજ્યમંત્રી જી કિશન રેડ્ડી કરશે. તેમાં લદાખ, કેન્દ્ર સરકાર અને લદાખ ઓટોનોમસ હિલ ડેવલપમેન્ટ કાઉન્સિલના ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ શામેલ હશે.

Back to Basics : કિશન રેડ્ડી સમિતિ

- લદાખના દસ સભ્યોના પ્રતિનિધિ મંડળએ ગૃહ પ્રધાન અમિત શાહને મળ્યાં અને વિકાસની પ્રક્રિયામાં આ ક્ષેત્રની અનોખી સંસ્કૃતિ, ભાષા અને વસ્તી વિષયક સંભાવના માટેના જોખમો અંગે તેમની ચિંતા વ્યક્ત કરી. છટ્ટી અનુસૂચિમાં સમાવિષ્ટ કરવાના અધિકારો અને માંગ અંગે પણ ચિંતા વ્યક્ત કરવામાં આવી છે. અગાઉ રાષ્ટ્રીય અનુસૂચિત જનજાતિ આયોગે છટ્ટી અનુસૂચિ હેઠળ લદાખને સમાવિષ્ટ કરવાની ભલામણ કરી હતી.

છટ્ટી અનુસૂચિની મુખ્ય જોગવાઈઓ

- છટ્ટી અનુસૂચિમાં મેઘાલય, આસામ, ત્રિપુરા, મિઝોરમ રાજ્યોમાં આદિવાસી વિસ્તારોના વહીવટ માટેની જોગવાઈ છે.
- છટ્ટી અનુસૂચિમાં આદિજાતિના હિતોના રક્ષણ માટે કાયદા ઘડવા સ્વાયત જિલ્લાઓ અને પરિષદોની રચનાની જોગવાઈ છે.
- છટ્ટી અનુસૂચિ કલમ 244 હેઠળ બનાવવામાં આવી હતી.
- તેમાં હાલમાં મેઘાલય, આસામ, ત્રિપુરા અને મિઝોરમમાં આદિવાસી વિસ્તારોના વહીવટ માટેની જોગવાઈઓ છે. તે 1949 માં બંધારણ સભા દ્વારા પસાર કરવામાં આવ્યું હતું. તે સ્વાયત જિલ્લા પરિષદોની સુરક્ષા કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

લદાખને છટ્ટી અનુસૂચિમાં શામેલ કરવાના કારણો

- લદાખની 90% થી વધુ વસ્તી આદિવાસી છે. લદાખની પ્રાથમિક અનુસૂચિત જનજાતિઓ બોટ, બાલ્ટી બેડા, બ્રોકપા, ચાંગપા, સોમ, ગરા અને પુરીગપા છે. છટ્ટી અનુસૂચિમાં લદાખને શામેલ કરવાથી પ્રદેશના ઝડપી વિકાસ માટે ભંડોળના સ્થાનાંતરણને વધારવામાં મદદ મળશે.

અનુસૂચિત જનજાતિ માટે રાષ્ટ્રીય આયોગ

- આ આયોગની સ્થાપના 89 માં સુધારા અધિનિયમ, 2003 હેઠળ કરવામાં આવી હતી. તે બંધારણ હેઠળ અનુસૂચિત જનજાતિઓ માટે પૂરી પાડવામાં આવતી સલામતીને લગતી બાબતો પર નજર રાખે છે. તે અનુસૂચિત જનજાતિના સામાજિક-આર્થિક વિકાસની યોજના પ્રક્રિયાને સલાહ આપે છે. તે સંઘ અને રાજ્યના વિકાસનું પણ મૂલ્યાંકન કરે છે.

ઉભી(vertical) અને સમસ્તરીય(horizontal) અનામત

- તાજેતરમાં, સુપ્રીમ કોર્ટે ઉભી અને સમસ્તરીય અનામતની કાનૂની સ્થિતિને સ્પષ્ટ કરી છે.

ઉભી અનામત

- ઉભી અનામત એ અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને અન્ય પછાત વર્ગોના આરક્ષણનો સંદર્ભ આપે છે.
- આ કાયદા હેઠળ નિર્દિષ્ટ દરેક જૂથોને અલગથી લાગુ પડે છે.
- ઉદાહરણ:
કલમ 16(4) ઉભી અનામતની કલ્પના કરે છે.

સમસ્તરીય અનામત

- સમસ્તરીય અનામત અંતર્ગત, મહિલાઓ, વૃદ્ધો, ટ્રાંસજેન્ડર સમુદાય અને અપંગ વ્યક્તિઓ વગેરેને ઊભા અનામત વર્ગોમાંથી દૂર કરીને આરક્ષણ આપવામાં આવે છે.
- ઉદાહરણ:
કલમ 15(3) સમસ્તરીય અનામતની કલ્પના કરે છે.

આરક્ષણના ઉપયોગો

- સમસ્તરીય ક્વોટા ઊભી શ્રેણીથી અલગ રીતે લાગુ કરવામાં આવે છે.
- ઉદાહરણ તરીકે, જો મહિલાઓનો સમસ્તરીય ક્વોટા 50% હોય, તો પસંદ કરેલા ઉમેદવારોમાંથી અડધા ઊભા વર્ગના અનુસૂચિત જાતિ, અનાક્ષિત વર્ગ વગેરેની મહિલા હોવી જોઈએ.

Back to Basics : સંબંધિત બાબતો

- વર્ષ 2020 માં, ઉત્તર પ્રદેશના સૌરવ યાદવ વિરૂદ્ધ રાજ્યમાં કોન્સ્ટેબલની જગ્યાઓ માટેની પસંદગી પ્રક્રિયામાં અનામતના અમલીકરણથી ઉદ્ભવતા મુદ્દો ઉકેલાયો હતો.
- ઉત્તરપ્રદેશ સરકારે અનામત કેટેગરીના ઉમેદવારોને ઉચ્ચ ગ્રેડ પ્રાપ્ત કર્યા પછી પણ તેમની કેટેગરીમાં મર્યાદિત કરવાની નીતિનું પાલન કર્યું હતું.

સુપ્રીમ કોર્ટનો ચુકાદો

- કોર્ટે ઉત્તરપ્રદેશ સરકાર વિરૂદ્ધ ચુકાદો સંભળાવતા કહ્યું કે, જો કોઈ ઊભી અને સમસ્તરીય બંને અનામત વર્ગોમાં આવે છે, તો તે ઊભી અનામત વિના યોગ્યતા માટે પૂરતા ગુણ મેળવે છે, તો તે વ્યક્તિ ઊભી અનામત વિના લાયકાત મેળવે છે. અને સામાન્ય કેટેગરીમાં સમસ્તરીય ક્વોટાથી બાકાત રહેશે નહીં.
- કોર્ટે કહ્યું કે ઉત્તર પ્રદેશ સરકારના તર્કનો અર્થ એ છે કે સામાન્ય વર્ગ ફક્ત ઉચ્ચ જાતિ માટે 'અનામત' છે.

મહત્વ

- કોર્ટના આ નિર્ણયથી અનામત અંગે સ્પષ્ટતા મળશે અને સરકારોને અનામતનો અમલ સરળ બનાવશે.
- જો ઉચ્ચ સ્કોરિંગ ઉમેદવારોને સામાન્ય કેટેગરી હેઠળ પ્રવેશ આપવામાં આવશે તો SC, ST અને અન્ય પછાત વર્ગના વધુ જરૂરિયાતમંદ ઉમેદવારોને લાભ મળશે.

આરક્ષણ

- આરક્ષણ એ સકારાત્મક ભેદભાવનું એક સ્વરૂપ છે, જેને હાંસિયામાં રાખેલ વર્ગોમાં સમાનતાને પ્રોત્સાહન આપવા માટે રચાયેલ છે, જેથી તેમને સામાજિક અને ઐતિહાસિક અન્યાયથી બચાવી શકાય.
- સામાન્ય રીતે, તે રોજગાર અને શિક્ષણમાં સમાજના હાંસિયા પરના વર્ગોને પ્રાધાન્ય આપવાનો ઉદ્દેશ કરે છે.
- આ ખ્યાલનો મૂળ ઉદ્દેશ વર્ષોથી ભેદભાવનો સામનો કરી રહેલા વંચિત જૂથોના વિકાસને પ્રોત્સાહન અને સુનિશ્ચિત કરવાનો છે.
- તે નોંધવું જરૂરી છે કે ભારતમાં એક વિશિષ્ટ વર્ગ ઐતિહાસિક રીતે જાતિના આધારે ભેદભાવનો સામનો કરી રહ્યો છે.

ભારતમાં આરક્ષણ સંબંધિત જોગવાઈઓ

- બંધારણની કલમ 15 (3) મહિલાઓની તરફેણમાં રક્ષણાત્મક ભેદભાવની મંજૂરી આપે છે.
- બંધારણની કલમ 15(4) અને કલમ 16(4) રાજ્ય અને કેન્દ્ર સરકારોને અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિના ઉમેદવારો માટે સરકારી સેવાઓ માટે બેઠકો અનામત રાખવામાં સક્ષમ કરે છે.
- વર્ષ 1995 માં, બંધારણમાં 77મો બંધારણીય સુધારો કરવામાં આવ્યો અને કલમ 16માં નવી કલમ (4A) નો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો, જે સરકારને બઢતીમાં અનામત આપવા માટે સક્ષમ બનાવે છે.
- તાજેતરમાં સુપ્રીમ કોર્ટે આરક્ષણ સંબંધિત કેસમાં કલમ-32 હેઠળ દાખલ કરેલી અરજીને ફગાવી દીધી હતી કે આરક્ષણ એ મૂળભૂત અધિકાર નથી.
- કલમ 16ની કલમ (4A)માં વર્ષ 2001માં 85મા બંધારણીય સુધારા દ્વારા સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો અને અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિના ઉમેદવારો માટે 'પરિણામલક્ષી વરિષ્ઠતા' માટેની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી.
- વર્ષ 2000માં, 81મો બંધારણમાં સુધારો કરવામાં આવ્યો, જે રાજ્ય સરકારોને અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિ માટે આરક્ષિત અગાઉના વર્ષોની બાકીની ખાલી જગ્યાઓ પછીના વર્ષે સ્થાનાંતરિત કરી શકશે, જેથી તે વર્ષ માટેની કુલ ખાલી જગ્યાઓ પર 50 ટકા અનામતનો નિયમ શૂન્ય બને છે.
- બંધારણની કલમ 330 અને કલમ 332 અનુક્રમે સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓમાં SC અને ST સમુદાયો માટે બેઠકોના અનામત દ્વારા વિશેષ પ્રતિનિધિત્વની ખાતરી કરે છે.
- કલમ 243D દરેક પંચાયતમાં SC અને ST માટેની બેઠકોના અનામતની જોગવાઈ કરે છે.
- આ ઉપરાંત, મહિલાઓ માટે ઉપલબ્ધ કુલ બેઠકોના ત્રીજા ભાગની અનામતની પણ જોગવાઈ છે.
- કલમ 233T દરેક પાલિકાઓમાં SC અને ST માટેની બેઠકોના અનામતની જોગવાઈ કરે છે.
- કલમ 335 મુજબ વહીવટની કાર્યક્ષમતા જાળવવા અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિના સભ્યોના દાવાની કાળજી લેવી જોઈએ.

આસામમાં સ્વાયત્તાની માંગ

- તાજેતરમાં જ આસામની અંદર સ્વાયત્ત રાજ્યની રચના માટે કલમ 244A લાગુ કરવાની માંગ કરવામાં આવી છે.

Back to Basics : પૃષ્ઠભૂમિ

- કેન્દ્ર સરકારને કારબી આંગલોંગ ક્ષેત્ર માટે સ્વાયત્ત રાજ્ય બનાવવાની અપીલ કરવામાં આવી છે.
- વર્ષ 1986થી આ વિસ્તાર માટે અલગ રાજ્યની માંગ કરવામાં આવી રહી છે.
- હાલમાં આ ક્ષેત્રમાં બે સ્વાયત્ત પરિષદ (કારબી આંગલોંગ અને ઉત્તર કછાર પહાડી) શાસન કરે છે.

અનુસૂચિત અને આદિજાતિ વિસ્તારો

- આદિવાસીઓ દ્વારા વસેલા સામાજિક અને શૈક્ષણિક પછાત વિસ્તારોને અનુસૂચિત ક્ષેત્ર કહેવામાં આવે છે.
- ભારતીય બંધારણની બે અનુસૂચિ (પાંચમી અને છઠ્ઠી) અનુસૂચિત અને આદિજાતિ વિસ્તારોના નિયંત્રણ અને સંચાલનની વિગતવાર માહિતી પ્રદાન કરે છે.
- **ભારતીય બંધારણની પાંચમી અનુસૂચિ:**
 - આ અનુસૂચિમાં, ચાર રાજ્યો (આસામ, મેઘાલય, ત્રિપુરા અને મિઝોરમ) સિવાય, અન્ય તમામ રાજ્યોના અનુસૂચિત અને આદિજાતિ વિસ્તારોમાં વહીવટ અને નિયંત્રણની જોગવાઈઓનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.
 - હાલમાં, 10 રાજ્યો (આંધ્ર પ્રદેશ, છત્તીસગઢ, ગુજરાત, હિમાચલ પ્રદેશ, ઝારખંડ, મધ્યપ્રદેશ, મહારાષ્ટ્ર, ઓડિશા, રાજસ્થાન અને તેલંગાણા) ના પ્રદેશો પાંચમી અનુસૂચિ હેઠળ આવે છે.
- **ભારતીય બંધારણની છઠ્ઠી સૂચિ:**
 - અનુસૂચિમાં ચાર રાજ્યો એટલે કે આસામ, મેઘાલય, ત્રિપુરા અને મિઝોરમના અનુસૂચિત અને આદિજાતિ વિસ્તારોના વહીવટ અને નિયંત્રણની જોગવાઈઓ છે.
- **કલમ 244:**
 - આ કલમમાં અનુસૂચિત અને આદિજાતિ વિસ્તારોના વહીવટ અંગે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.
 - આ ક્ષેત્રો રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યા છે જેનો ઉલ્લેખ બંધારણની પાંચમી અનુસૂચિમાં કરવામાં આવ્યો છે.
- **કલમ 244A:**
 - આસામના કેટલાક આદિવાસી વિસ્તારોને આવરી લેતા એક સ્વાયત્ત રાજ્યની રચના અને તેના માટે સ્થાનિક વિધાનસભા અથવા મંત્રીઓની પરિષદ અથવા બંનેની રચના.

પ્રતિબંધિત ધારાસભ્યોની અરજી પર સુપ્રીમ કોર્ટની નોટિસ

- સુપ્રીમ કોર્ટે ગૃહની બાકીની મુદત દરમિયાન પેટા ચૂંટણી લડવાની દસમી અનુસૂચિ હેઠળ ગેરલાયક ઠેરવાયેલા ધારાસભ્યોને અયોગ્ય ઠેરવેલી અરજીનો જવાબ આપવા કેન્દ્ર અને ભારતીય ચૂંટણી પંચને કહ્યાં છે.

Back to Basics : પૃષ્ઠભૂમિ

- મણિપુર, મધ્યપ્રદેશ, કર્ણાટક જેવા કેટલાંક રાજ્યોમાં તાજેતરના રાજકીય કાર્યક્રમોની પૃષ્ઠભૂમિમાં, એવું જાણવા મળ્યું છે કે વિધાનસભાના સભ્યો તેમના સભ્યપદથી રાજીનામું આપવાનું વલણ ધરાવે છે, જેના કારણે સરકાર લઘુમતી સ્થિતિમાં આવે છે અને ભાંગી પડે છે. આ પછી, આ ધારાસભ્યો ફરીથી હરીફ રાજકીય પક્ષ દ્વારા બનાવવામાં આવેલી નવી સરકારમાં મંત્રી બન્યા છે.

અરજદારે આપેલી દલીલો

- અરજીમાં જણાવાયું છે કે એકવાર ગૃહના સભ્યને 10મી અનુસૂચિ હેઠળ ગેરલાયક ઠરાવવામાં આવ્યા પછી, તે વ્યક્તિને ફરીથી ચૂંટણી લડવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી (બંધારણની કલમ 172 મુજબ).
- જો તેને સંસદ દ્વારા અથવા તેના હેઠળ બનાવેલા કોઈપણ કાયદા હેઠળ ગેરલાયક ઠેરવવામાં આવે છે, તો ગૃહ સંવિધાનની કલમ 191 (1) (E) હેઠળ અયોગ્ય જાહેર કરેલા સભ્યને ગેરલાયક જાહેર કરશે અને તે સભ્ય (જે ચૂંટાઈ આવ્યો હતો) ને ચૂંટણીથી વંચિત રાખવામાં આવશે.

સંબંધિત બંધારણીય જોગવાઈઓ

- **10મી અનુસૂચિ પેટાભાગ-2:**
 - આ સૂચવે છે કે ધારાસભ્યોને 'ગૃહના સભ્ય હોવા માટે અયોગ્ય ઠેરવવામાં આવ્યા છે.'
- **કલમ 172:**
 - તે 5 વર્ષની મુદત સાથે ગૃહના સભ્યપદ માટેની જોગવાઈ કરે છે.
- **કલમ 191 (1) (E):**
 - જો 10મી અનુસૂચિ હેઠળ અયોગ્ય જાહેર કરવામાં આવે તો, વ્યક્તિને રાજ્યની વિધાનસભા અથવા વિધાનપરિષદની સદસ્યતા માટે ગેરલાયક ઠેરવવામાં આવશે.
- **10મી અનુસૂચિ:**
 - બંધારણની 10મી અનુસૂચિને વર્ષ 1985માં 52માં સુધારો અધિનિયમ દ્વારા ઉમેરવામાં આવી હતી.
 - આ તે પ્રક્રિયા પૂર્ણ કરે છે જેના હેઠળ ધારાસભ્યોને ધારાસભ્યના પ્રિસાઈડિંગ ઓફિસર દ્વારા બદનક્ષીના આધારે ગેરલાયક ઠેરવવામાં આવશે.
 - આ કાયદો સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓ બંનેને લાગુ પડે છે.
- **અયોગ્યતા:**
 - પક્ષ-પલટા વિરોધી કાયદા હેઠળ, જાહેર પ્રતિનિધિને નીચેની પરિસ્થિતિઓમાં ગેરલાયક ઠેરવી શકાય છે
 - જો કોઈ ચૂંટાયેલા સભ્ય સ્વેચ્છાએ રાજકીય પક્ષના સભ્યપદનો ત્યાગ કરે છે.
 - જો ચૂંટાયેલ અપક્ષ સભ્ય કોઈ રાજકીય પક્ષમાં જોડાય છે.
 - જો સભ્ય ગૃહમાં પક્ષની વિરોધમાં મત આપે તો.
 - જો કોઈ સભ્ય પોતાને મતદાનથી બાકાત રાખે છે.
 - છ મહિનાના અંત પછી, જો નામાંકિત સભ્ય કોઈપણ રાજકીય પક્ષમાં જોડાય છે.

સુપ્રીમ કોર્ટે કૃષિ કાયદાના અમલીકરણને સ્થગિત કર્યું છે

- સુપ્રીમ કોર્ટે ખેડૂત અને ભારત સરકાર વચ્ચેના મતભેદને સમાપ્ત કરવા માટે તાજેતરમાં કૃષિ કાયદાના અમલને સ્થગિત કરી દીધા છે.

Back to Basics : સુપ્રીમ કોર્ટનો ચુકાદો

- સુપ્રીમ કોર્ટે આ મુદ્દાનું નિરાકરણ લાવવા કમિટી બનાવવાનો નિર્દેશ આપ્યો છે. સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો સંકેત પણ આપ્યો હતો કે ખેડૂત સંઘ અને કેન્દ્ર સરકાર વચ્ચેની વાટાઘાટ પ્રક્રિયાથી તે ખૂબ નિરાશ છે. કેન્દ્ર સરકાર અને ખેડૂત સંગઠનો આઠ રાઉન્ડની વાતચીત પછી પણ કોઈ નિષ્કર્ષ પર આવી શક્યા નથી.

કૃષિ કાયદા

- કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા તાજેતરમાં લાગુ કરાયેલા ત્રણ કૃષિ કાયદા નીચે મુજબ છે.
- ખેડુતો (સશક્તિકરણ અને સુરક્ષા) ભાવ ખાતરી અને કૃષિ સેવાઓ અધિનિયમ, 2020 પર કરાર. આ અધિનિયમ ખેડૂત અને ખરીદદાર વચ્ચે કરારની ખેતી માટે રાષ્ટ્રીય માળખું બનાવે છે.
- ખેડુતો વેપાર અને વાણિજ્ય (પ્રમોશન અને સુવિધા) અધિનિયમ, 2020. આ કૃષિ પેદાશ બજાર સમિતિ (APMC) ની જગ્યા બહાર ખેડુતોના આંતર-રાજ્ય અને આંતર રાજ્ય વેપારને મંજૂરી આપે છે. આ અધિનિયમ દ્વારા બજાર ફી નાબૂદ કરવામાં આવી હતી. તે ઇલેક્ટ્રોનિક વેપારની મંજૂરી આપે છે. ઉપરાંત, તે કૃષિ પેદાશોના અવરોધ મુક્ત આંતર-રાજ્ય અને આંતર રાજ્ય વેપારને પ્રોત્સાહન આપવા વેકલ્પિક ટ્રેડિંગ ચેનલો દ્વારા ખેડુતો માટે નફાકારક ભાવોની સુવિધા આપે છે.
- આવશ્યક કોમોડિટીઝ (સુધારા) અધિનિયમ, 2020.

ખેડૂત કૃષિ કાયદાઓનો વિરોધ કેમ કરી રહ્યા છે?

- કાયદા કોર્પોરેટરોને સીધા જ ઉત્પાદન વેચવા માટેનો માળખું મૂકે છે. ખેડુતોને કોર્પોરેટરો પર વિશ્વાસ નથી. ખેડુતોના મતે આનાથી દેશમાં લઘુત્તમ ટેકાના ભાવની સિસ્ટમનો અંત આવી શકે છે.

પંજાબ અને હરિયાણામાં વિરોધ કેમ વધારે છે?

- પંજાબ અને હરિયાણામાં કૃષિ વધારે છે કારણ કે આ રાજ્યોમાં સૌ પ્રથમ હરિયાણી ક્રાંતિ લાવવામાં આવી હતી. આ રાજ્યોમાં MSP પ્રાપ્તિ છે. પંજાબમાં લગભગ 89% ચોખા અને હરિયાણામાં ઉત્પાદિત 85% ચોખા સરકાર દ્વારા ખરીદવામાં આવે છે.

તિરસ્કારનો આધાર

- કર્ણાટક હાઈકોર્ટે જાહેર હિતની અરજી (PIL) પર કેન્દ્ર સરકારને નોટિસ પાઠવી છે, જે કોર્ટના આધીન કાયદા, 1971ની જોગવાઈની બંધારણીય માન્યતાને પડકારે છે, જે અંતર્ગત કોર્ટની નિંદા કરે છે. નિંદાના પ્રયાસોને કોર્ટનો તિરસ્કાર માનવામાં આવે છે.

- જાહેર હિતની અરજી એ કોઈ જાહેર જનહિત (લોકોના હિત માટે) સુરક્ષિત રાખવા માટે કરેલી કાનૂની કાર્યવાહીથી સંબંધિત છે.

Back to Basic : તિરસ્કારનો આધાર

- કોર્ટ કન્ટેમ્પ્ટ ઓફ કોર્ટ એક્ટ, 1971 અનુસાર કોર્ટના તિરસ્કારનો અર્થ અદાલતની ગૌરવ અને અધિકારો પ્રત્યેનો અનાદર બતાવવાનો છે.
- 'કોર્ટનો તિરસ્કાર' શબ્દ સંવિધાન દ્વારા વ્યાખ્યાયિત નથી.
- જો કે ભારતીય બંધારણની કલમ 129 એ સુપ્રીમ કોર્ટને તેની પોતાની તિરસ્કારની સ્થિતિમાં સજા કરવાની સત્તા આપી છે. કલમ 215 એ ઉચ્ચ અદાલતોને સમાન સત્તા આપી છે.
- કન્ટેમ્પ્ટ ઓફ કોર્ટ એક્ટ, 1971 એ નાગરિક અને ગુનાહિત તિરસ્કાર બંનેની વ્યાખ્યા આપે છે.

■ નાગરિક તિરસ્કાર:

- કોઈપણ નિર્ણય, હુકમનામું, સૂચના, હુકમ, રિટ અથવા કોર્ટની કોઈપણ અન્ય પ્રક્રિયાની અવગણના અથવા કોર્ટ દ્વારા અપાયેલા કોઈપણ આદેશના ઉલ્લંઘનને નાગરિક અવમાન કહેવામાં આવે છે.

■ ગુનાહિત તિરસ્કાર:

- જ્યુડિશિયલ કન્ટેમ્પ્ટ એક્ટ, 1971 ની કલમ 2 (C) હેઠળ ગુનાહિત તિરસ્કાર, કોર્ટ સાથે જોડાયેલી કોઈપણ વસ્તુના પ્રકાશનનો સંદર્ભ આપે છે જે લેખિત, મૌખિક, ચિહ્નિત, દોરવામાં આવે છે અથવા કોઈપણ રીતે અદાલતનો તિરસ્કાર છે.
- અધિનિયમની કલમ 5માં જણાવાયું છે કે કેસના અંતિમ નિર્ણયની યોગ્યતા અંગે કોઈ પણ 'નિષ્પક્ષ ટીકા' અથવા 'નિષ્પક્ષ ટિપ્પણી' કરવામાં આવશે નહીં. પરંતુ 'ન્યાયી' શું છે તેનો નિર્ણય ન્યાયાધીશોના અર્થઘટન પર આધારિત છે.

અરજદારોની દલીલો

- અધિનિયમની કલમ 2(C)(I) કલમ 19(1)(A) હેઠળ મુક્ત ભાષણ અને અભિવ્યક્તિની બાંધધરી આપવાના અધિકારનું ઉલ્લંઘન કરે છે, જે કલમ 19 (2) દ્વારા યોગ્ય રીતે લાદવામાં આવ્યું નથી.
- અરજદારો દ્વારા અધિનિયમની કલમ 2(C)(ii) અને કલમ 2(c)(iii) ની બંધારણીય માન્યતાને પડકારવામાં આવી નથી, દલીલ કરે છે કે અદાલતોએ કુદરતી ન્યાય અને ન્યાયીપણાના સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને ગુનાહિત રાખવા જોઈએ. તિરસ્કારની કાર્યવાહી માટે નિયમો અને માર્ગદર્શિકા તૈયાર કરવી જોઈએ.
- અરજદારોનું કહેવું છે કે ન્યાયાધીશોના પોતાના કેસોમાં તિરસ્કાર ઘણીવાર જોવા મળે છે, કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન કરે છે અને લોકોના વિશ્વાસને વિપરીત અસર કરે છે.

અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાનું ઉલ્લંઘન

- લોકશાહી પ્રજાસત્તાકમાં એક મજબૂત ન્યાયતંત્ર તે દેશના લોકોની શક્તિ છે. બંધારણમાં નિર્ધારિત લક્ષ્યો – લોકો માટે સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય ન્યાય અને તેમના મૂળભૂત અધિકારને સમર્થન આપવા માટે તે કામ કરવું જોઈએ.
- આ ઉદ્દેશોને ધ્યાનમાં રાખીને, જો ન્યાયતંત્ર કાર્યરત નથી, તો વ્યક્તિને નિર્દેશ કરવાની સ્વતંત્રતા હોવી જોઈએ અને

અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતા એ મૂળભૂત અધિકાર હોવાને કારણે તેને ગુનાહિત તિરસ્કાર કહી શકાય નહીં.

- ભારતમાં અદાલતના તિરસ્કારને લગતા કાયદા બ્રિટિશ કાયદાઓ પરથી ઉતરી આવ્યા છે, પરંતુ યુનાઈટેડ કિંગડમ ખુદ 2013 માં 'ન્યાયતંત્રની નિંદા' ન માનતા અદાલતનો તિરસ્કાર નહીં માનવાનો નિર્ણય કર્યો હતો અને કહ્યું હતું કે તે અભિવ્યક્તિ મુક્ત રહેશે. સામે, જ્યારે કોર્ટની કાર્યવાહીમાં વિક્ષેપ અથવા દખલ જેવા 'કોર્ટના અપમાન'ના અન્ય સ્વરૂપો યથાવત્ રાખવામાં આવ્યા હતા.
- બ્રિટનના ન્યાયતંત્રની નિંદાને અદાલતના તિરસ્કારના આધારે રદ કરવા માટેનું મુખ્ય કારણ 'રચનાત્મક ટીકા' નો પ્રચાર છે.
- તે કુદરતી ન્યાયના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોમાંથી એકનું અવલોકન કરે છે – 'કોઈ પણ માણસ પોતાના કિસ્સામાં ન્યાયાધીશ બની શકે નહીં'.
- આમ અદાલત પોતાને જજ, ન્યાયની બેંચ અને તિરસ્કારની કાર્યવાહી દ્વારા કાનૂની ત્રણેયની સત્તા આપે છે, જે વારંવાર વિકૃત પરિણામો તરફ દોરી જાય છે.

યમુનામાં પ્રદૂષણ અંગે સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્દેશ

- તાજેતરમાં સુપ્રીમ કોર્ટે સારવાર ન કરાયેલ ગટરના કારણે જળસંચયને પ્રદૂષિત કરવાના કેસમાં નોંધ લીધી છે.
- સુપ્રીમ કોર્ટે હરિયાણા દ્વારા યમુના નદીમાં જળ પ્રદૂષણ અટકાવવા માટે દિલ્હી જલ બોર્ડ દ્વારા પ્રદૂષણને રોકવા માટે દાખલ કરવામાં આવેલી તાકીદની અરજી પર સુનાવણી કરી રહી છે જેથી પ્રદૂષકોને યમુના નદીમાં વહેતા અટકાવી શકાય.

Back to Basics : પૃષ્ઠભૂમિ

- વર્ષ 2017માં, 'પર્યાવરણીય સંરક્ષણ સમિતિ વિરૂદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા' ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે રાજ્ય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડને રાજ્યના પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ દ્વારા 'સામાન્ય અસરકારક ઉપચાર પ્લાન્ટ્સ અને ગટર વ્યવસ્થાપન પ્લાન્ટ્સ' ની સ્થાપના અને / અથવા ઓપરેશન માટે ભંડોળ એકત્ર કરવા નિર્દેશ આપ્યો હતો. 31 માર્ચ 2017 પહેલાં માપદંડ નક્કી કરવામાં આવશે.
- સુપ્રીમ કોર્ટે નિર્દેશ આપ્યો હતો કે આ પ્લાન્ટ સ્થાપવામાં રાજ્ય સરકાર શહેરો, નગરો અને ગામોને પ્રાધાન્ય આપશે જે ઔદ્યોગિક પ્રદૂષક તત્ત્વો અને ગટરને નદીઓ અને જળાશયોમાં પ્રવાહિત કરે છે.

સંબંધિત બંધારણીય જોગવાઈઓ

- બંધારણની કલમ 243W, 12મી અનુસૂચિના વિભાગ 6 માં સૂચિબદ્ધ બાબતોના સંદર્ભમાં, પાલિકાઓ અને સ્થાનિક અધિકારીઓને તેમની કામગીરીની વિવિધ યોજનાઓની અમલવારી સાથે સોંપવામાં આવી શકે છે.
- 12મી અનુસૂચિના વિભાગ 6 માં 'જાહેર આરોગ્ય, સ્વચ્છતા સંરક્ષણ અને સોલિડ વેસ્ટ મેનેજમેન્ટ' નામનો વિષય શામેલ છે.

કલમ-21

- પર્યાવરણને સ્વચ્છ રાખવા અને પ્રદૂષણ મુક્ત પાણીનો અધિકાર જીવનના વ્યાપક દૃશ્ય હેઠળ સુરક્ષિત કરવામાં આવ્યો છે.

કેન્દ્રીય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ (CPCB)ને અપાયેલી**સૂચનાઓ**

- સુપ્રીમ કોર્ટે CPCBને નિર્દેશ આપ્યો કે યમુના નદીના કાંઠે આવેલી આવી પાલિકાઓની ઓળખ માટે અહેવાલ રજૂ કરવા, જેમણે ગટર માટે યોગ્ય સંખ્યામાં ટ્રીટમેન્ટ પ્લાન્ટ સ્થાપિત કર્યા નથી અથવા ગટરનું પાણી નદીમાં પ્રવાહિત કરે છે.

યમુના નદીમાં પ્રદૂષણના કારણો

- ઔદ્યોગિક પ્રદૂષણ:
 - હરિયાણાથી યમુના નદી દિલ્હીમાં પ્રવેશ કરે છે. હરિયાણાના સોનીપત (યમુનાની સરહદ)માં ઘણા ઔદ્યોગિક એકમો છે. અહીં ખાતરો, પ્લાસ્ટિક અને રંગોના ઉત્પાદનમાં એમોનિયાનો ઉપયોગ ઔદ્યોગિક રાસાયણિક તરીકે થાય છે.
- જળ નિકાસ માર્ગોનું જોડાણ:
 - પીવાના પાણી અને ગટરના જોડાણ અથવા ઔદ્યોગિક ગટરના પ્રવાહના માર્ગો સાથે ભળી જવાને કારણે પ્રદૂષણની સમસ્યા ઊભી થાય છે.
- પાણીમાં એમોનિયાની માત્રામાં વધારો થવાથી થતી અસર:
 - એમોનિયા પાણીમાં ઓગળેલા ઓક્સિજનનું પ્રમાણ ઘટાડે છે કારણ કે તે નાઈટ્રોજનના ઓક્સિજન સ્વરૂપોમાં ફેરવાય છે. તેથી, તે બાયોકેમિકલ ઓક્સિજન માંગમાં પણ વધારો કરે છે.
 - કાર્બનિક કચરા દ્વારા જળ પ્રદૂષણ BODની દ્રષ્ટિએ માપવામાં આવે છે.
 - જો પાણીમાં એમોનિયાની સાંદ્રતા 1 PPMથી વધુ છે, તો તે માછલી માટે ઝેરી છે.
 - 1 PPM અથવા તેથી વધુના એમોનિયા સ્તરવાળા માણસો દ્વારા લાંબા ગાળાના પાણીનો વપરાશ તેમના આંતરિક અવયવોને નુકસાન પહોંચાડી શકે છે.

યમુના નદી

- તે ગંગા નદીની એક મુખ્ય સહાયકનદી છે જે ઉત્તરાખંડના ઉત્તરકાશી જિલ્લામાં નીચલા હિમાલયની મસૂરી પહાડીમાં બંદરપૂંચ શિખર નજીક યમુનોત્રી ગ્લેશિયરમાંથી નીકળે છે.
- તે ઉત્તરાખંડ, હિમાચલ પ્રદેશ, હરિયાણા અને દિલ્હીમાં વહે છે અને ઉત્તરપ્રદેશના પ્રયાગરાજ (સંગમ) ખાતે ગંગા નદી સાથે જોડાય છે.
- લંબાઈ:
 - યમુના નદીની કુલ લંબાઈ 1376 કિમી છે.
- મહત્વપૂર્ણ ડેમ:
 - લખવાર-વ્યાસી ડેમ (ઉત્તરાખંડ), તાજેવાલા બેરેજ ડેમ (હરિયાણા) વગેરે.
- ઉપનદીઓ:
 - યમુના નદીની મહત્વપૂર્ણ ઉપનદીઓ ચંબલ, સિંધ, બેતવા અને કેન છે.

ભારતીય રાષ્ટ્રપતિ પર મહાભિયોગ માટેની કાર્યવાહી (કલમ 61)

- 'બંધારણનું ઉલ્લંઘન'ના કિસ્સામાં મહાભિયોગની પ્રક્રિયા દ્વારા ભારતીય રાષ્ટ્રપતિને પદ પરથી હટાવી શકાય છે. મહાભિયોગની પ્રક્રિયા સંસદના કોઈપણ ગૃહ દ્વારા શરૂ કરી શકાય છે.
- જે ગૃહમાં પ્રક્રિયા શરૂ કરવામાં આવે છે, તેના ચતુર્થાંશ સભ્યોએ સંબંધિત ઠરાવ પર હસ્તાક્ષર કરવા જરૂરી છે, તે પછી તે ગૃહ દ્વારા ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે, તે પછી રાષ્ટ્રપતિને 14 દિવસની સૂચના આપવામાં આવે છે.
- મહાભિયોગ પ્રસ્તાવ સંસદના એક ગૃહ દ્વારા (ગૃહના કુલ સભ્યપદના બે તૃતીયાંશ બહુમતી દ્વારા) પસાર થયા પછી, તે બીજા ગૃહને વિચારણા માટે સંદર્ભિત કરવામાં આવે છે.
- જો મહાભિયોગ પ્રસ્તાવ બીજા ગૃહ દ્વારા પણ બે તૃતીયાંશ બહુમતી દ્વારા પસાર કરવામાં આવે તો, રાષ્ટ્રપતિને તે ઠરાવ પસાર થયાની તારીખથી પદ પરથી દૂર કરી શકાય છે.

તપાસમાં વિલંબ અંગે CVCના નિર્દેશો

- કેન્દ્રીય તકેદારી આયોગ (CVC) એ તાજેતરમાં કેન્દ્ર સરકારના તમામ મંત્રાલયો / વિભાગોને તકેદારી સંબંધિત બાબતોમાં શિસ્ત કાર્યવાહીના વિવિધ તબક્કાઓ માટે સમયમર્યાદાને સખત રીતે પાલન કરવા નિર્દેશ આપ્યો છે, કારણ કે અધિકારીઓ પર આવા વિલંબનો આરોપ મૂકવામાં આવે છે અથવા તેથી તેમને અયોગ્ય લાભ મળે છે અથવા તેઓને ઉત્પીડનનો સામનો કરવો પડે છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દો

- કેન્દ્રીય તકેદારી આયોગ (CVC) એ અગાઉ પણ ચિંતા વ્યક્ત કરી હતી કે અયોગ્ય અને કાર્મિક પ્રશિક્ષણ વિભાગ દ્વારા સ્પષ્ટ માર્ગદર્શિકા બહાર પાડવામાં આવી હોવા છતાં, તપાસકર્તાઓ નિર્ધારિત સમયમર્યાદાને અનુસરતા નથી, પરિણામે તપાસ માટે વધુ સમય લાગે છે.
- સુપ્રીમ કોર્ટે કોઈ પણ વિશિષ્ટ કેસો સિવાય કોઈપણ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા સ્ટે ઓર્ડરની અવધિને છ મહિના સુધી મર્યાદિત કરી છે.

કારણ

- અદાલતે જારી કરેલા સ્ટે ઓર્ડર.
- ન્યાયતંત્ર સમક્ષ કેસો પેન્ડિંગ છે.
- અધિકારી દ્વારા સેવા સમાપ્ત થયા પછી, મામલો યથાવત રાખવો.

અસર

- અયોગ્ય ઉદાહરણ – અયોગ્ય વિલંબને કારણે, ભ્રષ્ટ જાહેર સેવકોને અન્યાયી પ્રવૃત્તિઓમાં વ્યસ્ત રહેવાની વધુ તક મળે છે, જે અન્ય જાહેર સેવકો માટે ખરાબ ઉદાહરણ રજૂ કરે છે.
- પ્રામાણિક અધિકારીઓ હતોત્સાહિત થશે—તકેદારી સંબંધિત બાબતોના નિકાલમાં વિલંબના કારણે આવા કેસોમાં સામેલ થતા પ્રામાણિક જાહેર સેવકોને વારંવાર પજવણીનો સામનો કરવો પડે છે.

કેન્દ્રીય તકેદારી આયોગ (CVC)

- > કેન્દ્રીય તકેદારી આયોગ (CVC) એક સર્વોચ્ચ તકેદારી સંસ્થા છે જે કોઈપણ કારોબારી ઓથોરિટીના નિયંત્રણથી મુક્ત છે અને કેન્દ્ર સરકાર હેઠળની તમામ તકેદારી પ્રવૃત્તિઓની દેખરેખ રાખે છે.
- > તે કેન્દ્ર સરકારની સંસ્થાઓમાં વિવિધ સત્તાધિકારીઓને તેમના તકેદારી કાર્યોના આયોજન, અમલ, સમીક્ષા અને સુધારણા અંગે સલાહ આપે છે.
- **માળખું:**
 - > કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા વર્ષ 1964માં કેન્દ્રીય તકેદારી આયોગ (CVC) ની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. તે સંથાનમની અધ્યક્ષતાવાળી સમિતિની ભલામણો પર આધારિત હતું.
 - > વર્ષ 2003માં, સંસદ દ્વારા આયોગને વૈધાનિક દરજ્જો આપીને કેન્દ્રીય તકેદારી આયોગ અધિનિયમ પસાર કર્યો હતો.
 - > કેન્દ્રીય તકેદારી આયોગનું પોતાનું સચિવાલય, મુખ્ય તકનીકી પરીક્ષક વિભાગ (CTE) અને વિભાગીય તપાસ કમિશનર વિભાગ (CDI) છે. તે જ સમયે, CVC તપાસ માટે બે બાહ્ય સ્ત્રોતો – CBI અને મુખ્ય તકેદારી અધિકારીઓ (CVO) પર આધાર રાખે છે.
 - > કેન્દ્રીય તકેદારી આયોગ એ બહુ-સદસ્ય આયોગ છે, જેમાં કેન્દ્રીય તકેદારી કમિશનર (ચેરમેન) અને વધુમાં વધુ બે અન્ય તકેદારી કમિશનર (સભ્યો) હોય છે.
- **કાર્ય:**
 - > CVC ભ્રષ્ટાચાર અથવા કચેરીના દુરુપયોગથી સંબંધિત ફરિયાદો સાંભળે છે અને આ દિશામાં યોગ્ય પગલા લેવાની ભલામણ કરે છે. નીચેની કંપનીઓ, સંસ્થાઓ અથવા વ્યક્તિઓ તેમની ફરિયાદ CVCમાં નોંધાવી શકે છે
 - > કેન્દ્ર સરકાર
 - > લોકપાલ
 - > માહિતી પ્રદાતા / બાતમીદાર / વ્હિસલ બ્લોઅર
 - > ધ્યાન રાખો કે કેન્દ્રીય તકેદારી આયોગ તપાસ એજન્સી નથી. તે CBI દ્વારા અથવા સરકારી કચેરીઓમાં મુખ્ય તકેદારી અધિકારીઓ (CVO) દ્વારા કેસની તપાસ કરે છે.
- **મુખ્ય તકેદારી અધિકારી (CVO):**
 - > વિવિધ સરકારી વિભાગો અને સંગઠનોમાં તકેદારી સંબંધિત કાર્યો મુખ્ય તકેદારી અધિકારીઓ (CVO) ના નેતૃત્વમાં આવે છે અને તકેદારી બાબતોની તપાસ સાથે સંબંધિત આયોગની પ્રવૃત્તિઓ પણ આ અધિકારીઓ દ્વારા કરવામાં આવે છે.
 - > તમામ વિભાગો / સંગઠનોમાં, આયોગ સાથેની પૂર્વ સલાહ-સૂચન પછી મુખ્ય તકેદારી અધિકારીઓની નિમણૂક કરવામાં આવે છે.
- **નિમણૂક:**
 - > કેન્દ્રીય તકેદારી કમિશનરો અને અન્ય તકેદારી કમિશનરોની નિમણૂક રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા વડાપ્રધાન (અધ્યક્ષ), ગૃહ પ્રધાન (સભ્ય) અને લોકસભામાં વિપક્ષી નેતા (સભ્ય) ની સમિતિની ભલામણ પર કરવામાં આવે છે.
- **કાર્યકાળ:**
 - > CVOની મુદત 4 વર્ષ અથવા 65 વર્ષ સુધીની છે (જે પહેલા હોય તે).

- **હોદ્દા પરથી દૂર:**
 - > કેન્દ્રીય તકેદારી કમિશનર અથવા કોઈપણ તકેદારી કમિશનર ફક્ત ગેરરીતિ અથવા અસમર્થતાની સ્થિતિમાં રાષ્ટ્રપતિના હુકમ દ્વારા દૂર કરી શકાય છે.

‘ઇન્સોલ્વન્સી એન્ડ બેંક્રપ્સી કોડ’ (સુધારો) અધિનિયમ, 2020ની સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા મંજૂરી

- > તાજેતરમાં સુપ્રીમ કોર્ટે એક નિર્ણયમાં ઇન્સોલ્વન્સી એન્ડ બેંક્રપ્સી કોડ (સુધારો) અધિનિયમ, 2020 [Insolvency and Bankruptcy Code (Amendment) Act, 2020] ની બંધારણીય માન્યતાને સમર્થન આપ્યું હતું.

Back to Basics : પૃષ્ઠભૂમિ

- > સુપ્રીમ કોર્ટે ઓગસ્ટ 2019માં તેના એક આદેશમાં ઘર ખરીદનારાઓને નાણાકીય લેણદારોનો દરજ્જો આપવાના સરકારના નિર્ણયને સમર્થન આપ્યું હતું.
- **નાણાકીય લેણદાર:**
 - > તેનો અર્થ એ છે કે એવી વ્યક્તિ કે જેનું 'નાણાકીય દેવું' છે અને તેમાં એવી વ્યક્તિ શામેલ છે કે જેમની પાસે આવી લોન કાયદેસર રીતે સોંપવામાં આવે અથવા ટ્રાન્સફર થઈ હોય.
 - > ત્યારબાદ સરકારે 'ઇન્સોલ્વન્સી એન્ડ બેંક્રપ્સી કોડ' (સુધારો) અધિનિયમ, 2020 રજૂ કર્યો, જે અંતર્ગત કોઈપણ સ્થાવર મિલકત વિકાસકર્તા સામે નાદારીની કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે કુલ ફાળવણીઓમાંથી ઓછામાં ઓછી 100 (અથવા ફાળવણીકારોના કુલ) 10% સંખ્યાની શરત લાગુ કરવામાં આવી છે.
 - > આનો અર્થ એ થયો કે સ્થાવર મિલકત વિકાસકર્તા / બિલ્ડર વિરૂદ્ધ નાદારી કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે IBCની કલમ 7 હેઠળ રાષ્ટ્રીય કંપની લો ટ્રિબ્યુનલ (NCLT) ને અપીલ કરવાની એક જ ફાળવણીકર્તાને મંજૂરી છે.
 - > સુધારો કાયદાની કલમ-3 ઘર ખરીદનાર બિલ્ડરો સામે 'કોર્પોરેટ ઇન્સોલ્વન્સી રિઝોલ્યુશન પ્રોસેસ(CIRP)' અપનાવી શકે છે, પરંતુ આ 100 ફાળવણીઓ માટે અથવા કુલ ફાળવણીના ઓછામાં ઓછા 10% માટે સંયુક્ત રીતે અરજી કરવાની રહેશે.
 - > ફાળવણીઓ સમાન સ્થાવર મિલકત પ્રોજેક્ટની હોવી જોઈએ. એક જ વિકાસકર્તાના વિવિધ પ્રોજેક્ટ્સના પીડિતો 100 ફાળવણીઓનું જૂથ કરી શકતા નથી.
 - > હાલમાં 100 અરજદારોની મર્યાદા પૂરી કરવા માટે 30 દિવસની સમયમર્યાદા નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે, નહીં તો 2020 ના આ ધારાની શરૂઆત પૂર્વેની બાકીની અરજી પાછી ખેંચી લેવામાં આવશે.
 - > સ્થાવર મિલકતનાં પ્રોજેક્ટ્સમાં વિક્ષેપ ન આવે તે માટે કેટલાક અસંતુષ્ટ ઘર ખરીદનારાઓ / રોકાણકારો દ્વારા આ જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી.
- **મર્યાદા:**
 - > સુપ્રીમ કોર્ટે કહ્યું હતું કે લેણદારોની આ કેટેગરીના સંદર્ભમાં મર્યાદા નક્કી કરવાથી વધુ પડતા મુકદ્દમાની સ્થિતિ અટકશે.

સુપ્રીમ કોર્ટનો આદેશ

- **મર્યાદા:**
 - > સુપ્રીમ કોર્ટે કહ્યું હતું કે લેણદારોની આ કેટેગરીના સંદર્ભમાં મર્યાદા નક્કી કરવાથી વધુ પડતા મુકદ્દમાની સ્થિતિ અટકશે.

- > કોર્ટ કાયદા સાથે સંમત થઈ હતી અને કહ્યું હતું કે કોર્પોરેટ ઈનસોલ્વન્સી રિઝોલ્યુશનના કારણે વિકાસકર્તાના કંપનીના મેનેજમેન્ટમાં સંપૂર્ણ ફેરફાર અથવા ફેરબદલના પરિણામે તે જ ફાળવણીકારને ટ્રિબ્યુનલમાં અપીલ કરવાનો અધિકાર આપવાનું જોખમકારક છે.
- > એકલ ફાળવણીકારની આવી પહેલ યોજનાના અન્ય ફાળકોને નુકસાન પહોંચાડશે જેમને હાલના વિકાસકર્તામાં વિશ્વાસ છે અથવા જેઓ અન્ય કાનૂની પગલાંને અનુસરે છે.
- > આ સુધારો કોર્પોરેટ દેવાદારો (સ્થાવર મિલકત વિકાસકર્તાઓ) ને સુરક્ષિત રાખવાના પ્રયાસનો ઉલ્લેખ કરે છે.
- **લેણદારોની સંમતિ:**
 - > સુધારો અપીલ કરતા પહેલા તમામ અરજદારોમાં ઓછામાં ઓછી એક સહમતી હોવાનું સુનિશ્ચિત કરવાની સંભાવના વ્યક્ત કરે છે.
- **ફાળવણી:**
 - > તેનાથી કોઈ ફરક પડતો નથી કે વ્યક્તિના નામે એક અથવા વધુ ફાળવણી છે અથવા તેના પરિવારના સભ્યોના નામે ફાળવણી છે.
 - > જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ અથવા તેના કુટુંબના સભ્યો માટે વ્યક્તિગત મકાનોની ફાળવણી થાય છે, ત્યારે તે બધા અલગ ફાળવણીકારો તરીકે લાયક છે અને 100 ફાળવણીઓની ગણતરીમાં તે અલગથી ગણાશે.

'નાદારી અને દેવાળું કોડ'

- **કાયદો:**
 - > IBCનો અમલ વર્ષ 2016 માં કરવામાં આવ્યો હતો.
- **ઉદ્દેશ:**
 - > નિષ્ફળ વ્યવસાયોના ઉકેલોની પ્રક્રિયાને સુવ્યવસ્થિત અને ઝડપી બનાવવી.
 - > નાદારીની સમસ્યાનું સમાધાન કરવા માટે દેવાદારો અને લેણદારોના તમામ વર્ગને સમાન પ્લેટફોર્મ પ્રદાન કરવા માટે હાલના કાયદાકીય માળખાની જોગવાઈઓને મજબૂત બનાવવી.
 - > મહત્તમ 270 દિવસમાં તાણયુક્ત કંપનીની રીઝોલ્યુશન પ્રક્રિયા પૂર્ણ કરવી.
- **નાદારી અમલીકરણ માટે રકમ મર્યાદા:**
 - > માર્ચ 2020 માં, સરકારે કોવિડ-19 રોગચાળાનો સામનો કરી રહેલા નાના અને મધ્યમ ઉદ્યોગો સામે આવી કાર્યવાહી અટકાવવા માટે IBC હેઠળ નાદારી માટેની પ્રક્રિયાની રકમ મર્યાદા 1 લાખ રૂપિયાથી વધારીને 1 કરોડ કરી દીધી હતી.
 - > ઈનસોલ્વન્સી સોલ્યુશન પ્રક્રિયાને સરળ બનાવવા માટેના કેટલાક પગલાં
- **નાદારી વ્યાવસાયિક:**
 - > આ વ્યાવસાયિકો ઈન્સોલ્વન્સી રિઝોલ્યુશન પ્રક્રિયાને મેનેજ કરે છે, દેવાદારની સંપત્તિનું સંચાલન કરે છે અને લેણદારોને નિર્ણય લેવામાં મદદ કરવા માટે જરૂરી માહિતી પ્રદાન કરે છે.
- **ઇન્સોલ્વન્સી પ્રોફેશનલ સંસ્થા:**
 - > આ સંસ્થાઓ ઈનસોલ્વન્સી વ્યાવસાયિકોના પ્રમાણપત્ર માટે પરીક્ષાઓ લે છે અને તેમની સંબંધિત આચારસંહિતા લાગુ કરે છે.

- **માહિતી ઉપયોગિતા:**
 - > માહિતી ઉપયોગિતા એ એવી કંપનીઓ છે જે નાણાકીય માહિતીના ડેટા રીપોઝીટરી તરીકે કામ કરે છે અને સાથે સાથે દેવાદારને લગતી નાણાકીય માહિતી પ્રદાન કરે છે.
- **અધિકૃત ટ્રિબ્યુનલ:**
 - > કંપનીઓ માટે નાદારી ઠરાવ પ્રક્રિયા નેશનલ કંપની લો ટ્રિબ્યુનલ (NCLT) અને વ્યક્તિઓ માટે દેવું રિકવરી ટ્રિબ્યુનલ (DRT) દ્વારા ચલાવવામાં આવે છે.
 - > અધિકારીઓની ફરજોમાં ઈનસોલ્વન્સી રિઝોલ્યુશન પ્રક્રિયા શરૂ કરવી, ઈન્સોલ્વન્સી પ્રોફેશનલની નિમણૂક કરવી અને લેણદારોના અંતિમ નિર્ણયને મંજૂરી આપવી વગેરે સામેલ છે.
- **ઇન્સોલ્વન્સી એન્ડ બેંકરપ્સી બોર્ડ**
 - > બોર્ડ ઈન્સોલ્વન્સી પ્રોફેશનલ્સ, ઈન્સોલ્વન્સી પ્રોફેશનલ્સ સંસ્થાઓ અને ઈન્સોલ્વન્સી એન્ડ બેંકરપ્સી કોડ હેઠળની માહિતી ઉપયોગિતાઓને નિયમન કરે છે.
 - > બોર્ડમાં ભારતીય રિઝર્વ બેંક, નાણાં મંત્રાલય, કોર્પોરેટ બાબતોના મંત્રાલય અને કાયદા મંત્રાલયના પ્રતિનિધિઓ હોય છે.
- **ઇન્સોલ્વન્સી:**
 - > આ એક એવી સ્થિતિ છે કે જેમાં કોઈ વ્યક્તિ અથવા કંપની તેના બાકી દેવાની ચૂકવણી કરવામાં અસમર્થ હોય છે.
- **બેંકરપ્સી:**
 - > આ તે સ્થિતિ છે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ અથવા અન્ય સંસ્થાને સક્ષમ અદાલત દ્વારા નાદાર જાહેર કરવામાં આવે છે અને અદાલત દ્વારા તેનો હલ કરવા અને લેણદારોના હક્કોના રક્ષણ માટે યોગ્ય આદેશ આપવામાં આવ્યો છે. તે કંપની અથવા વ્યક્તિની દેવાની ચૂકવણી કરવામાં અસમર્થતાની કાનૂની ઘોષણા છે.

બઢતીમાં અનામત અંગે સુપ્રીમ કોર્ટનો નિર્દેશ

- > તાજેતરમાં, સુપ્રીમ કોર્ટે એટર્ની જનરલને એમ. નાગરાજ કેસ વર્ષ 2006માં બંધારણ બેંચ દ્વારા આપેલા નિર્ણયની વિરુદ્ધ લેવામાં આવેલ નિર્ણય લાગુ પાડવાની બાબતમાં રાજ્યો દ્વારા ઉભા કરવામાં આવેલા વિવિધ મુદ્દાઓનું સંકલન કરવા જણાવ્યું છે.
- > સરકારની બઢતીમાં અનામત આપતી વખતે SC / ST સમુદાયને કીમી લેયર લાગુ કરવું જોઈએ કે નહીં તે અંગેની અરજી પર સાત ન્યાયાધીશની બેંચ દ્વારા આ સૂચના આપવામાં આવી છે.
- > કોર્ટે એમ નાગરાજ કેસમાં SC / ST સમુદાયોના સભ્યોની બઢતીમાં કીમી લેયર સિદ્ધાંતના ઉપયોગને સમર્થન આપ્યું હતું.

Back to Basics : કીમી લેયર

- > સુપ્રીમ કોર્ટે ઈન્દ્રા સહાની કેસમાં (1992) સૌ પ્રથમ 'કીમી લેયર' શબ્દનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો.
- > 'કીમી લેયર' શબ્દનો અર્થ અન્ય પછાત વર્ગ (OBC) ના પ્રમાણમાં શ્રીમંત અને વધુ સારી રીતે ભણેલા જૂથોનો ઉલ્લેખ છે, જેમને સરકાર પ્રાયોજિત શૈક્ષણિક અને વ્યાવસાયિક લાભ કાર્યક્રમો માટે પાત્ર માનવામાં આવતા નથી.

- > હાલના નિયમો મુજબ ફક્ત OBC વર્ગના જ ઉમેદવારો કે જેમની કુટુંબની આવક રૂ. 6 લાખથી ઓછી છે, તે જ અનામત માટે પાત્ર છે. જો કે, તાજેતરમાં જ કુટુંબની આવક મર્યાદા વધારીને 8 લાખ કરવામાં આવી છે.

સંકલનને નિર્દેશ આપવાના કારણો

- > રાજ્યો દ્વારા SC / ST સમુદાયોના સભ્યોને બઢતી આપવા માટે કીમી લેયર સિદ્ધાંત લાગુ કરવા માટે ઉભા કરાયેલા મુદ્દાઓ સામાન્ય નથી, તેથી આવા મુદ્દાઓને સાત ન્યાયાધીશની બેંચમાં ઉલ્લેખ કરતા પહેલા તેઓનું સંકલન કરવું જોઈએ.

એમ. નાગરાજ કેસ (2006)

- > ઈન્દ્રા સહાની કેસથી અલગ નિર્ણય— સુપ્રીમ કોર્ટે બઢતીમાં SC / ST માટે આરક્ષણમાં કીમી લેયર ખ્યાલ લાગુ કરવા ઈન્દ્રા સહાની કેસ (1992) માં પોતાનો નિર્ણય (જેમાં તે SC / STને કીમી લેયરથી બાકાત રખાયા હતા, જ્યારે તે OBCને લાગુ પડતું હતું) બદલી નાખ્યો હતો.
- > રાજ્યોને નિર્દેશ— પાંચ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે નાગરાજ કેસમાં 77માં, 81માં, 82માં અને 85માં બંધારણીય સુધારણાને સમર્થન આપ્યું હતું, જેમાં બઢતીમાં SC / ST સમુદાયોના અનામતની જોગવાઈ છે, પરંતુ રાજ્યોને કેટલાક નિર્દેશો પણ આપવામાં આવ્યા હતા જે નીચે મુજબ છે:
- > રાજ્ય બઢતીના કિસ્સામાં, SC / ST સમુદાયને અનામત આપવા માટે બાધ્ય નથી.
- > જો કોઈ રાજ્ય બઢતીમાં SC / ST સમુદાયોને અનામત પ્રદાન કરવા માંગે છે તો તેણે વર્ગના પછાતપણાની સ્થિતિ દર્શાવતો એક માત્રાત્મક ડેટા એકત્રિત કરવો જ જોઈએ જેમાં તે અનામત પ્રદાન કરવા માંગે છે.
- > કલમ 335નું પાલન સુનિશ્ચિત કરવા ઉપરાંત, રાજ્યએ જાહેર રોજગારમાં તે વર્ગનું અપૂરતું પ્રતિનિધિત્વ બતાવવું આવશ્યક છે.
- > રાજ્યએ ખાતરી કરવી જ જોઈએ કે 50% આરક્ષણ મર્યાદાની જોગવાઈ તેના દ્વારા ઉલ્લંઘન ન કરે.

અન્ય સંબંધિત નિર્ણયો

- > જરનેલ સિંહ વિ. વી.એલ.એન. ગુપ્તા (2018)ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે નાગરાજના ચુકાદાને ઉચ્ચ બેંચમાં મોકલવાનો ઈનકાર કર્યો હતો, પરંતુ પાછળથી રાજ્યોએ SC / ST સમુદાયનો પછાત માત્રાત્મક ડેટા આપવો જરૂરી નથી તેમ જણાવી પોતાનો નિર્ણય બદલ્યો હતો.

બઢતીમાં અનામત એ મૂળભૂત અધિકાર નથી

- > વર્ષ 2020માં નાગરાજ કેસમાં તેના વલણની પુષ્ટિ કરતાં સુપ્રીમ કોર્ટે ચુકાદો આપ્યો હતો કે જાહેર હોદ્દા પર બઢતી આપવાના મામલામાં અનામત એ મૂળભૂત અધિકાર નથી અને કોઈ પણ રાજ્ય તેને પ્રદાન કરવા માટે બંધાયેલા હોઈ શકે નહીં.
- > કેન્દ્ર દ્વારા હાલની માંગ—કેન્દ્ર સરકારે વિવિધ મુદ્દાઓ પર SC / ST બઢતીમાં કીમી લેયરની વિભાવના રજૂ કરવા માટે તેના પક્ષની સમીક્ષા કરવા કોર્ટને કહ્યું હતું
- > પછાત વર્ગ અનામતથી વંચિત રઈ શકે છે— સરકાર માને છે કે 'કીમી લેયર' પછાત વર્ગને અનામતના લાભથી વંચિત કરી શકે છે.

- > પછાતપણાની સ્થિતિને સાબિત કરવાની નિરર્થકતા—એવું માનવામાં આવે છે કે એકવાર તેઓને ભારતીય બંધારણની કલમ 341 અને 342 હેઠળ રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા પછાત વર્ગની સૂચિમાં ઉમેરવામાં આવ્યા છે તો પછી SC / STને પછાત સાબિત કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન નથી.

- > કલમ 341 અને 342 હેઠળની સૂચિ સંસદ સિવાય અન્ય કોઈ બદલી શકશે નહીં— રાજ્ય કે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં કોને SC / ST તરીકે ગણવામાં આવશે તે નક્કી સંસદ નક્કી કરે છે.

આરક્ષણમાં બઢતી માટેની બંધારણીય જોગવાઈ

- આર્ટિકલ 16(4):
- > આ કલમ મુજબ, રાજ્ય સરકારો તેમના નાગરિકોના તમામ પછાત વર્ગોની તરફેણમાં નિમણૂકો અથવા હોદ્દાઓની અનામતની જોગવાઈ કરી શકે છે, જે રાજ્યના અભિપ્રાય મુજબ રાજ્ય હેઠળની સેવાઓમાં પૂરતા પ્રમાણમાં પ્રતિનિધિત્વ રજૂ નથી.
- અનુચ્છેદ 16 (4A):
- > આ કલમ મુજબ રાજ્યની સરકારો અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિની તરફેણમાં બઢતીના કેસોમાં આરક્ષણ માટેની કોઈ જોગવાઈ કરી શકે છે જો તેમની પાસે રાજ્યના મંતવ્ય હેઠળ રાજ્ય હેઠળની સેવાઓમાં પૂરતું પ્રતિનિધિત્વ ન હોય તો.
- > બંધારણના 77મા બંધારણીય સુધારા દ્વારા વર્ષ 1995માં તેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો.
- કલમ 16 (4B):
- > તે 81માં બંધારણીય સુધારા અધિનિયમ, 2000 દ્વારા ઉમેરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં ચોક્કસ વર્ષનો ખાલી રહેલો SC / ST ક્વોટા આવતા વર્ષ માટે ટ્રાન્સફર કરવામાં આવશે.
- કલમ 335 મુજબ:
- > સેવાઓ અને પદો અંગે SC / STના દાવાઓને ધ્યાનમાં લેવા વિશેષ પગલાં અપનાવવાની જરૂર છે, જેથી તેઓ સમાનતાના સ્તરે લાવી શકાય.
- > 82મા બંધારણીય સુધારા અધિનિયમ, 2000 એ કલમ 335માં એક શરત સમાવિષ્ટ કરી હતી, જે રાજ્યને કોઈપણ પરીક્ષામાં લાયક ગુણમાં મુક્તિ આપવા માટે SC / STના સભ્યોની તરફેણમાં કોઈ જોગવાઈ કરી શકે છે.

બજેટ સત્ર દરમિયાન પ્રશ્નકાળ

- > ચોમાસું સત્ર દરમિયાન સરકાર દ્વારા પ્રશ્નકાળ સ્થગિત કરાયો હતો, તે સંસદના બજેટ સત્રની પૂર્ણાહુતિ પછી ફરી શરૂ કરવામાં આવશે.
- > આ સ્થગન COVID-19 રોગચાળાને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવ્યું હતું. સરકારે COVID કેસની વધતી જતી સંખ્યાને ટાંકીને સંસદનું શિયાળુ સત્ર પણ રદ કર્યું હતું.

Back to Basics : પ્રશ્નકાળ (વર્ણન)

- > સંસદ સત્રની પહેલી કલાક પ્રશ્નકાળ માટેની હોય છે. જો કે, વર્ષ 2014 માં જ, પ્રશ્નકાળને સવારે 11 વાગ્યે બદલીને રાજ્યસભામાં બપોરે 12 વાગ્યાનો કરવામાં આવ્યો હતો.

➤ આ એક ક્લાક દરમિયાન સંસદના સભ્યો (સાંસદો) મંત્રીઓને પ્રશ્નો પૂછે છે અને મંત્રીઓની જવાબદારી છે કે તેઓ તેમના મંત્રાલયની કામગીરીથી સંબંધિત પ્રશ્નોના જવાબ આપે.

➤ પ્રશ્નકાળ દરમિયાન ખાનગી સભ્યો (સાંસદ કે જેઓ પ્રધાનો નથી) ને પણ પ્રશ્નો પૂછી શકાય છે.

■ નિયમન:

➤ તેનું સંસદીય નિયમો અનુસાર નિયમન કરવામાં આવે છે.
➤ બંને ગૃહો (રાજ્યસભા અને લોકસભા)ના પ્રિઝાઈડિંગ અધિકારીઓ, સવાલ અવલોકન કરવા માટેના અંતિમ અધિકારીઓ છે.

પ્રશ્નોના પ્રકાર

■ ત્રણ પ્રકારના પ્રશ્નો પૂછી શકાય છે:

■ તારાંકિત પ્રશ્નો (ફૂદડી દ્વારા અલગ):

➤ તારાંકિત પ્રશ્નોના જવાબ મૌખિક રીતે આપવામાં આવે છે અને પછી પૂરક પ્રશ્નો પૂછવામાં આવે છે.

■ અતારાંકિત પ્રશ્નો:

➤ તારાંકિત પ્રશ્નોના કિસ્સામાં, લેખિત અહેવાલ આવશ્યક છે, તેથી પૂરક પ્રશ્નો તેમના પછી પૂછી શકાતા નથી.

■ અલ્પ સૂચન પ્રશ્નો:

➤ આ એવા પ્રશ્નો છે જે ઓછામાં ઓછા 10 દિવસ અગાઉની સૂચના માટે પૂછવામાં આવે છે. તેમાં મૌખિક જવાબ પણ આપવામાં આવે છે.

સમયાંબો

➤ સત્રના બધા દિવસોમાં બંને ગૃહોમાં પ્રશ્નકાળ રાખવામાં આવે છે પરંતુ તેમાં બે દિવસે પ્રશ્નકાળ નથી હોતો જે અપવાદ છે.

➤ પ્રથમ, જ્યારે રાષ્ટ્રપતિ બંને ગૃહોના સાંસદોને સંબોધિત કરે છે.

➤ રાષ્ટ્રપતિના ભાષણમાં નવી લોકસભાની શરૂઆત અને નવા સંસદ વર્ષનો પ્રથમ દિવસ છે.

➤ બીજું, જે દિવસે નાણાં પ્રધાન બજેટ રજૂ કરે છે.

પ્રશ્નકાળ વગરના પૂર્વ સત્ર

➤ ભૂતકાળમાં, રાષ્ટ્રીય કટોકટી દરમિયાન પ્રશ્નકાળ મુલતવી રાખવામાં આવ્યો હતો.

પ્રશ્નકાળનું મહત્વ

■ સાંસદનો અધિકાર:

➤ સવાલો પૂછવા એ સભ્યોનો આંતરિક અને યથાવત સંસદીય અધિકાર છે.

■ સરકારને જવાબદેહ બનાવી રાખવી:

➤ પ્રશ્નકાળ દરમિયાન, સભ્યો વહીવટ અને સરકારી પ્રવૃત્તિના દરેક પાસાને લગતા પ્રશ્નો પૂછી શકે છે.

➤ આ સમય દરમિયાન રાષ્ટ્રીય તેમજ આંતરરાષ્ટ્રીય ક્ષેત્રોમાં સરકારની નીતિઓ પર ભાર મૂકવામાં આવી રહ્યો છે.

➤ અજમાયશની જેમ, દરેક પ્રધાનને તેની વહીવટી ભૂલો અને પ્રશ્નકાળ દરમિયાન તેની ક્રિયાઓ માટે જવાબદાર રહેવું પડશે.

■ નીતિઓનું અનુકૂળન:

➤ પ્રશ્નકાળ દ્વારા સરકાર તત્કાળ રાષ્ટ્રની જરૂરિયાતને સમજી શકે છે અને તે મુજબ નીતિઓ અને કાર્યોને અનુકૂળ કરી શકે છે.

■ આયોગનું ગઠન:

➤ કેટલીકવાર પ્રશ્નકાળ આયોગના ગઠન માટે જવાબદાર હોઈ શકે છે, કોર્ટ ઓફ ઈન્કવાયરી અથવા તો સભ્ય દ્વારા ઉભા કરાયેલા મામલાઓ જાહેર જનતાના મહત્વના હોય તો કાયદાની રચના માટે પણ જવાબદાર હોઈ શકે છે.

સંસદ સત્ર

■ સંસદ સત્ર બોલાવવું:

➤ સંસદ સત્ર બોલાવવા માટેની જોગવાઈ બંધારણની કલમ 85માં નિર્દિષ્ટ છે.

➤ આ નિર્ણય સંસદીય બાબતોની કેબિનેટ સમિતિ દ્વારા લેવામાં આવે છે, જે રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા ઔપચારિક રીતે કરવામાં આવે છે, અને સાંસદોને સત્ર માટે બોલાવવામાં આવે છે.

■ સત્ર આયોજન:

➤ ભારતમાં કોઈ નિશ્ચિત સંસદીય કેલેન્ડર નથી. સંસદના એક વર્ષમાં ત્રણ સત્રો હોય છે.

➤ રાષ્ટ્રપતિ સત્ર બોલાવવા માટે સંસદના દરેક ગૃહને સમયાં તરે સમન્સ આપે છે, પરંતુ સંસદના બંને સત્રો વચ્ચે મહત્તમ અંતરાલ 6 મહિનાથી વધુ ન હોવો જોઈએ. એટલે કે વર્ષમાં ઓછામાં ઓછા બે વાર સંસદની બેઠક મળવી જોઈએ.

■ બજેટ સત્ર:

➤ સૌથી લાંબુ બજેટ સત્ર (પ્રથમ સત્ર) જાન્યુઆરીના અંતમાં શરૂ થાય છે અને એપ્રિલના અંતમાં અથવા મેના પ્રથમ અઠવાડિયામાં સમાપ્ત થાય છે. બજેટ સત્ર દરમિયાન અવકાશ હોય છે જેથી સંસદીય સમિતિઓ બજેટ દરખાસ્તો અંગે ચર્ચા કરી શકે.

■ ચોમાસુ સત્ર:

➤ બીજું સત્ર ત્રણ અઠવાડિયાનું ચોમાસુ સત્ર છે, જે સામાન્ય રીતે જુલાઈમાં શરૂ થાય છે અને ઓગસ્ટમાં સમાપ્ત થાય છે.

■ શિયાળુ સત્ર:

➤ શિયાળુ સત્ર એટલે કે ત્રીજું સત્ર નવેમ્બરથી ડિસેમ્બર સુધી ચોજવામાં આવે છે.

આધાર કાયદાની સમીક્ષાની અરજી નામંજૂર

➤ તાજેતરમાં સુપ્રીમ કોર્ટે આધાર એક્ટ, 2016ની બંધારણીય માન્યતાને સમર્થન આપીને વર્ષ 2018 માટેના તેના નિર્ણયની સમીક્ષા કરતી અરજીને ફગાવી દીધી છે.

Back to Basics : પૃષ્ઠભૂમિ

➤ વર્ષ 2018માં સુપ્રીમ કોર્ટે આધાર પદ્ધતિને માન્યતા આપતા સરકારી કલ્યાણકારી યોજનાઓનો લાભ મેળવનારાઓ માટે આધાર નોંધણી ફરજિયાત બનાવી દીધી હતી.

➤ કોર્ટે પોતાના નિર્ણયમાં સંસદ દ્વારા નાણા બિલ તરીકે આધાર કાયદાને પસાર કરવાની મંજૂરી આપી હતી. નોંધનીય છે કે નાણા બિલ માટે રાજ્યસભાની મંજૂરીની જરૂર હોતી નથી.

➤ ત્યારબાદ નિર્ણય સામે સમીક્ષા અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી.

સંબંધિત મુદ્દાઓ

- > આ કેસમાં મુખ્ય પ્રશ્ન એ છે કે શું લોકસભાના અધ્યક્ષ દ્વારા કલમ 110 (1) હેઠળ નાણા બિલ તરીકે બિલને પ્રમાણિત કરવાનો નિર્ણય અંતિમ અને બંધનકર્તા છે કે ન્યાયિક સમીક્ષાને આધિન છે.
- > જો આ નિર્ણય ન્યાયિક સમીક્ષાને આધિન છે, તો તેની સમીક્ષા કરવામાં આવશે કે આધાર એક્ટ, 2016 નાણા બિલ તરીકે યોગ્ય રીતે પ્રમાણિત છે કે નહીં.

નાણા બિલ

- > ભારતીય બંધારણની કલમ 110(1) નાણા બિલ સાથે સંબંધિત છે. તે જણાવે છે કે જો બિલને નાણા બિલ માનવામાં આવે છે, જો તે:
- > કોઈપણ કર લાગુ કરે છે, નાબૂદ કરે છે, અધીરોપણ કરે છે, ફેરફાર કરે છે અથવા નિયમન કરે છે.
- > કેન્દ્ર સરકારે લીધેલી લોનનાં નિયમનને સંબંધિત હોય.
- > સંચિતનીધિ અથવા ભારતના આકસ્મિક ભંડોળની કસ્ટડી સાથે સંબંધિત અથવા આવા કોઈપણ ભંડોળમાંથી પૈસા જમા અથવા ઉપાડ.
- > ભારત સરકારના સંચિતનીધિ અથવા આકસ્મિક નિધિને સુરક્ષિત રાખે છે.
- > ભારત સરકારના સંચિતનીધિમાંથી ભંડોળ ફાળવે છે.
- > ભારતના સંચિતનીધિ પરના કોઈપણ ખર્ચની ઘોષણા અથવા આવા ખર્ચની માત્રામાં વધારો.
- > ભારતના સંચિતનીધિ અથવા લોકલેખા ખાતામાં કોઈપણ પ્રકારની રકમની રસીદ અથવા કસ્ટડીની તપાસ કરે છે, અથવા તેનાથી સંબંધિત ખર્ચ અથવા તેના કેન્દ્રિય અથવા રાજ્ય ભંડોળની તપાસ કરે છે.
- > ઉપરોક્ત કોઈપણ વિષય આકસ્મિક હોવા જોઈએ.

દયાની અરજી પર નિર્ણય લેવામાં વિલંબ

- > તાજેતરમાં સોલિસિટર જનરલે સુપ્રીમ કોર્ટને માહિતી આપી છે કે 1991 માં રાજીવ ગાંધી હત્યા કેસના દોષીની દયાની અરજીનો નિર્ણય આગામી ત્રણ-ચાર દિવસમાં તમિળનાડુ ના રાજ્યપાલ દ્વારા લેવામાં આવશે.
- > ભારત, યુએસએ, યુકે, કેનેડા સહિત ઘણા દેશોમાં દયા અરજીનું અનુસરણ કરવામાં આવે છે.
- > ભારતમાં માફી આપવાની સત્તા ભારતીય બંધારણની કલમ 72 અને કલમ 161 હેઠળ અનુક્રમે રાષ્ટ્રપતિ અને રાજ્યોના રાજ્યપાલોને સોંપવામાં આવી છે. તે દેશની ન્યાયિક પ્રક્રિયા હેઠળની સત્તાને ટાંકીને અને મૃત્યુદંડની સજા પામેલા ગુનેગારોને દયા બતાવવાનો માનવીય પક્ષ જોડે છે.
- > ગુનેગારોને ક્ષમા આપવાની અથવા દયા બતાવવાની શક્તિઓ ભારતની ન્યાયિક પ્રક્રિયામાં માનવ પક્ષનો સમાવેશ કરે છે.

Back to Basics : પૃષ્ઠભૂમિ

- > પ્રથમ, રાજ્યના રાજ્યપાલ દ્વારા વર્ષ 2015 માં દોષિત દ્વારા આપવામાં આવેલી માફીનો વિચાર કરવામાં આવ્યો ન હતો, જોકે સપ્ટેમ્બર 2018 માં સુપ્રીમ કોર્ટે સંબંધિત અરજી પર યુકાદો આપતા કહ્યું હતું કે રાજ્યપાલ ક્ષમા આપવા અંગે નિર્ણય લેવા માટે યોગ્ય છે.

- > ત્યારબાદ રાજ્ય કેબિનેટ દ્વારા કલમ 161 ટાંકીને આરોપીઓની આજીવન સજા રદ કરવાની ભલામણ કરવામાં આવી હતી.
- > જોકે, રાજ્યપાલનો નિર્ણય હજી બાકી છે.

કેન્દ્ર સરકારનો પક્ષ

- > કેન્દ્ર સરકારની તરફેણ છે કે દયાની અરજી રાજ્યપાલને બદલે રાષ્ટ્રપતિને મોકલવી જોઈએ, કારણ કે આ મામલાની સુનાવણી એક કેન્દ્રની એજન્સી દ્વારા કરવામાં આવી રહી છે.

અરજદારની બાજુ

- > ગુનેગાર માફી માટે રાષ્ટ્રપતિ અથવા રાજ્યપાલની પસંદગી કરવા માટે મુક્ત છે.
- > અરજદારે યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિરુદ્ધ શ્રીહરન કેસ (વર્ષ 2015) ના બંધારણીય બૈંચના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરતા કહ્યું હતું કે 'કારોબારી ક્ષમાની શક્તિ' રાષ્ટ્રપતિ અને રાજ્યપાલની સોંપવામાં આવે છે.
- > ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા (CRPC) ની કલમ 432 હેઠળ દોષિતોની સજાને રદ કરવાના તમિલનાડુ સરકારના પ્રસ્તાવ પર કેન્દ્ર સરકારે વર્ષ 2018 માં નકારી કાઢવું એ કલમ 161 હેઠળ રાજ્યપાલને માફી માટે અલગ અરજી કરવા માટે અવરોધ નથી.
- > CRPCની કલમ 432 અનુસાર, ઉપર્યુક્ત સરકાર કોઈપણ સમયે, શરત વિના અથવા કોઈ ચોક્કસ શરતના આધારે, કોઈપણ વ્યક્તિની સજા રદ કરી શકે છે અથવા સજાના કોઈપણ ભાગને રદ કરી શકે છે.

સુપ્રીમ કોર્ટ

- > સુપ્રીમ કોર્ટે રાજ્યપાલ દ્વારા કરવામાં આવેલા વિલંબને 'અસાધારણ' ગણાવ્યો છે. કોર્ટે કહ્યું કે રાજ્ય સરકારની ભલામણ છતાં રાજ્યપાલ દ્વારા કેમ કોઈ નિર્ણય લેવામાં આવી રહ્યો નથી.
- > નોંધનીય છે કે રાજ્યપાલ રાજ્ય કેબિનેટની ભલામણને નકારી શકે નહીં, જોકે નિર્ણય આપવા માટે કોઈ સમયમર્યાદા નક્કી કરવામાં આવી નથી.
- > રાજ્યપાલે આ નિર્ણય પર પુનર્વિચારણા કરવા માટે રાજ્ય સરકારને ફાઈલ પહેલેથી જ પરત કરી દીધી હતી, પરંતુ સરકાર હજી પણ તેના નિર્ણય પર અકબંધ છે.

માફ કરવાની રાષ્ટ્રપતિની શક્તિ

- > બંધારણની કલમ 72 હેઠળ રાષ્ટ્રપતિ પાસે તે વ્યક્તિઓને માફ કરવાની શક્તિ છે કે જેમને નીચેના કેસોમાં કોઈપણ ગુના બદલ દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા છે.
- > સંઘીય કાયદા સામેના ગુના સંદર્ભે આપવામાં આવેલ દંડમાં,
- > સૈન્ય અદાલતે આપેલી સજામાં,
- > ફાંસીની સજા થાય તો.
- મર્યાદાઓ:
- > રાષ્ટ્રપતિ કેન્દ્રીય મંત્રીમંડળની સલાહ લીધા વિના તેમની માફીની શક્તિનો ઉપયોગ કરી શકતા નથી.

➤ સુપ્રીમ કોર્ટે ઘણા કેસોમાં ચુકાદો આપ્યો છે કે રાષ્ટ્રપતિએ દયા અરજીનો નિર્ણય લેતી વખતે મંત્રી પરિષદની સલાહ મુજબ કાર્ય કરવું પડે છે. આમાં 1980 માં મારુ રામ વિરૂદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને 1994 માં પશ્ચિમ બંગાળ વિરૂદ્ધ રાજ્યના ધનંજય ચેટર્જીનો સમાવેશ થાય છે.

■ પ્રક્રિયા:

➤ દયાની અરજી રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા કેબિનેટની સલાહ માટે ગૃહ મંત્રાલયને મોકલવામાં આવે છે.
 ➤ મંત્રાલય સંબંધિત રાજ્ય સરકારને અરજી મોકલી આપે છે, તેનો જવાબ મળ્યા પછી, મંત્રીઓની પરિષદ સલાહ આપે છે.

■ પુનર્વિચાર:

➤ કેબિનેટની સલાહ રાષ્ટ્રપતિને ફરજિયાત છે તેમ છતાં, કલમ 74(1) તેમને કેબિનેટની પુનર્વિચારણા માટેની અરજી પાછી ખેંચી લેવાનો અધિકાર આપે છે. જો કેબિનેટ તેને કોઈ પરિવર્તન વિના રાષ્ટ્રપતિને મોકલે તો રાષ્ટ્રપતિ પાસે તે સ્વીકાર્યા સિવાય કોઈ વિકલ્પ નથી.
 ➤ બંધારણની કલમ 161 હેઠળ રાજ્યના રાજ્યપાલ પાસે પણ માફીની સત્તા છે.
 ➤ રાષ્ટ્રપતિ અને રાજ્યપાલની ક્ષમતાઓની શક્તિ વચ્ચેનો તફાવત
 ➤ કલમ 72 હેઠળ રાષ્ટ્રપતિની ક્ષમા શક્તિનો અવકાશ રાજ્યના રાજ્યપાલની કલમ 161 હેઠળની સત્તા કરતા વધારે છે, જે નીચેની બે રીતોથી અલગ છે

■ લશ્કરી બાબતો:

➤ રાષ્ટ્રપતિ લશ્કરી અદાલત દ્વારા આપવામાં આવતી સજાને માફ કરી શકે છે પરંતુ રાજ્યપાલ નહીં.

■ મૃત્યુ દંડ:

➤ રાષ્ટ્રપતિ ફાંસીની સજાથી સંબંધિત તમામ બાબતોમાં સ્પષ્ટતા આપી શકે છે, પરંતુ રાજ્યપાલની માફીની સત્તા મૃત્યુ દંડના કેસો સુધી વિસ્તરતી નથી.

શબ્દોનો અર્થ

➤ માફી— આમાં સજા અને કેદ બંનેને દૂર કરવામાં આવે છે અને દોષીઓને સજાઓ, દંડ અને અયોગ્યતાથી સંપૂર્ણ મુક્ત કરવામાં આવે છે.
 ➤ પરિવર્તન— આનો અર્થ એ કે સજાની પ્રકૃતિને બદલીને જેમ કે મૃત્યુ સજાને સખત કેદમાં બદલવી.
 ➤ મુક્તિ— સજાની અવધિમાં બદલાવ જેવા કે 2 વર્ષની સખત કેદને 1 વર્ષની સખત કેદમાં રૂપાંતર.
 ➤ રાહત— વિશિષ્ટ સંજોગોને કારણે સજામાં ઘટાડો. જેમ કે — સ્ત્રીઓની શારીરિક અપંગતા અથવા ગર્ભાવસ્થાને લીધે.
 ➤ પ્રવિલંબન—થોડા સમય માટે દંડ મુલતવી રાખવાની પ્રક્રિયા. ઉદાહરણ તરીકે, ફાંસીને થોડા સમય માટે ટાળવી.

ભારતના ચૂંટણી પંચે 'e-EPIC' કાર્યક્રમ શરૂ કર્યો

➤ ભારતીય ચૂંટણી પંચ (ECI) એ રાષ્ટ્રીય મતદાતા દિવસ નિમિત્તે ઈલેક્ટોરલ ફોટો આઈડેન્ટિટી કાર્ડ (e-EPIC) કાર્યક્રમનો પ્રારંભ કર્યો હતો. નવું ડિજિટલ કાર્ડ પાંચ રાજ્યો

કેરળ, પુડુચેરી, આસામ, તમિલનાડુ અને પશ્ચિમ બંગાળમાં આગામી ચૂંટણીને ધ્યાનમાં રાખીને લોન્ચ કરવામાં આવી રહ્યાં છે.

Back to Basics : e-EPIC એટલે શું?

➤ તે ઈલેક્ટોરલ ફોટો આઈડેન્ટિટી કાર્ડ (e-EPIC) નું ઈલેક્ટ્રોનિક સંસ્કરણ છે.
 ➤ તે સુરક્ષિત પોર્ટેબલ દસ્તાવેજ ફોર્મેટ (PDF) સંસ્કરણમાં છે.
 ➤ e-EPICમાં સીરીયલ નંબર્સ અને ભાગ નંબરો સહિત ફોટા અને વસ્તી વિષયક સાથેનો સુરક્ષિત QR કોડ શામેલ છે.
 ➤ આ પોર્ટેબલ વર્ઝન મોબાઈલ અથવા કમ્પ્યુટર પર ડાઉનલોડ કરી શકાય છે.
 ➤ આ પોર્ટેબલ આઈડી ભૌતિક અથવા પરંપરાગત આઈડી ઉપરાંત લોન્ચ કરવામાં આવશે જે ડિજિટલ રૂપે સંગ્રહિત કરી શકાય છે.

ભારતીય ચૂંટણી પંચ (ECI)

➤ તે એક સ્વાયત્ત બંધારણીય પ્રાધિકરણ છે જે ભારતમાં રાષ્ટ્રીય અને રાજ્ય સ્તરે ચૂંટણી પ્રક્રિયાઓ હાથ ધરે છે.
 ➤ તે લોકસભા, રાજ્યસભા, રાજ્ય વિધાનસભાઓ અને રાજ્ય વિધાનપરિષદોની ચૂંટણીઓ પણ કરે છે.
 ➤ ચૂંટણી પંચ દ્વારા રાષ્ટ્રપતિ અને ઉપરાષ્ટ્રપતિની કચેરીઓની ચૂંટણીઓ પણ લેવામાં આવે છે.
 ➤ જેની સ્થાપના 25 જાન્યુઆરી 1950 ના રોજ કલમ 324 મુજબ કરવામાં આવી હતી.

રાષ્ટ્રીય મતદાતા દિવસ

➤ ભારતમાં 25 જાન્યુઆરી રાષ્ટ્રીય મતદાતા દિવસ તરીકે ઉજવવામાં આવે છે. તેનો ઉદ્દેશ લોકોને દેશમાં ચૂંટણીઓમાં મતદાન કરવા મોટી સંખ્યામાં ભાગ લેવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવાનો છે. આ દિવસે, ચૂંટણી પ્રક્રિયામાં સર્વશ્રેષ્ઠ પ્રદર્શન કરનાર ચૂંટણી અધિકારીઓને સન્માનિત કરવામાં આવે છે (શ્રેષ્ઠ મતદાર પ્રયાસો માટે રાષ્ટ્રીય પુરસ્કારો)

કાયદો અમલમાં મૂકવો અને રદ કરવો

➤ ખેડુતોએ ત્રણ વિવાદાસ્પદ કૃષિ કાયદાને એકથી દોઢ વર્ષ સુધી સ્થગિત કરવાની સરકારની દરખાસ્તને નકારી છે. ખેડુતો જોરશોરથી કૃષિ કાયદાને રદ કરવાની માંગ કરી રહ્યા છે.
 ➤ નોંધનીય છે કે છેલ્લા કેટલાક વર્ષોમાં સંસદે ઘણા કાયદા રદ કર્યા છે અને એવા ઘણા કાયદા છે જે પસાર થયા હોવા છતાં ઘણા વર્ષો સુધી અમલમાં આવ્યા ન હતા.

Back to Basics : કાયદો લાવવો

➤ સંસદમાં દેશ માટે કાયદા બનાવવાની અને તેને રદ કરવાની અથવા નાબૂદ કરવાની શક્તિ છે. (જો કોઈ કાયદો ગેરબંધારણીય છે, તો ન્યાયતંત્રમાં પણ તે કાયદો નાબૂદ કરવાની શક્તિ છે.)
 ➤ એક ખરડો એક પ્રસ્તાવિત ડ્રાફ્ટ છે જે લોકસભા અને રાજ્યસભા બંને માંથી પસાર થવાની જરૂર છે અને રાષ્ટ્રપતિની સંમતિ પછી જ આ ખરડો અધિનિયમ બને છે.

- કાયદાના સંદર્ભમાં, રદ કરવાનો અર્થ ચોક્કસ કાયદો રદ કરવો અથવા નાબૂદ કરવો છે. કાયદા દ્વારા નિર્ધારિત પ્રક્રિયાને અનુસરીને, કોઈપણ કાયદો સંપૂર્ણ અથવા આંશિક રીતે નાબૂદ અથવા રદ કરી શકાય છે.

રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી

- બંધારણના અનુચ્છેદ 111 મુજબ રાષ્ટ્રપતિ કાં તો બિલ પર હસ્તાક્ષર કરી શકે છે અથવા તેની સ્વીકૃતિ જાળવી રાખે છે.
- જો રાષ્ટ્રપતિ બિલ પર પોતાની સંમતિ આપે છે, તો બિલને પુનર્વિચાર માટે સંસદ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવશે અને જો સંસદ ફરી એક વાર આ ખરડો પસાર કરે છે અને રાષ્ટ્રપતિને મોકલે છે, તો રાષ્ટ્રપતિ પાસે તે બિલને મંજૂરી આપ્યા સિવાય બીજો કોઈ વિકલ્પ રહેશે નહીં.
- આ રીતે રાષ્ટ્રપતિ પાસે 'નીલંબનકારી વીટો' ની શક્તિ છે.

કાયદાનું સંચાલન

- **નિયમ અને વીનિમય:**
- સંસદ સરકારને કોઈપણ અધિનિયમના સક્ષમ અમલીકરણ માટે નિયમો અને વિનિમય બનાવવાની જવાબદારી આપે છે.
- સરકાર પાસે ફક્ત નિયમો બનાવવાની શક્તિ નથી, પરંતુ તે પોતે બનાવેલા નિયમો અને વિનિમયને રદ કરી શકે છે.
- જો સરકાર નિયમો અને કાયદાઓ બનાવશે નહીં, તો પછી આ સમગ્ર અધિનિયમ અથવા તે કાયદાના કેટલાક ચોક્કસ ભાગ લાગુ પડશે નહીં.
- 1988 નો બેનામી ટ્રાન્ઝેક્શન્સ એક્ટ આ હકીકતનું સીધું ઉદાહરણ છે, જે નિયમોની ગેરહાજરીમાં લાગુ કરવામાં આવ્યું ન હતું.
- **સમય અવધિ:**
- સંસદની ભલામણ મુજબ સરકારે કાયદો પસાર થયાના છ મહિનાની અંદર નિયમો બનાવવા પડશે.
- સંસદીય સમિતિના જણાવ્યા મુજબ વિવિધ મંત્રાલયો દ્વારા આ ભલામણોનું ઉલ્લંઘન કરવામાં આવી રહ્યાં છે.

રાષ્ટ્રપતિની વીટો સત્તાઓ

- **પ્રકાર:**
- રાષ્ટ્રપતિ પાસે મુખ્યત્વે ત્રણ પ્રકારનાં વીટો સત્તાઓ હોય છે – (1) નિરપેક્ષ વીટો, (2) નિલંબિત વીટો અને (3) પોકેટ વીટો.
- **અપવાદ:**
- સંવિધાન સુધારણા બિલ ઉપર રાષ્ટ્રપતિ પાસે કોઈ વીટો સત્તા નથી.

નિરપેક્ષ વીટો

- **અર્થ:**
- તે રાષ્ટ્રપતિની શક્તિ સાથે સંબંધિત છે જેમાં તે સંસદ દ્વારા પસાર કરેલા કોઈપણ બિલને અનામત રાખે છે. આમ, તે બિલ સમાપ્ત થાય છે અને અધિનિયમ બનતું નથી.
- **તે વારંવાર નીચેની બે પરિસ્થિતિઓમાં વપરાય છે:**
- જ્યારે સંસદ દ્વારા પસાર કરાયેલ ખરડો બિન સરકારી બિલ અથવા ખાનગી બિલ છે.
- જ્યારે રાષ્ટ્રપતિની પરવાનગી આપતા પહેલા બિલને કેબિનેટ દ્વારા રાજીનામું આપવામાં આવે છે, અને નવું કેબિનેટ રાષ્ટ્રપતિને બિલ પર સંમત ન થાય તે માટે સલાહ આપે છે.

નિલંબિત વીટો

- અર્થ: જ્યારે રાષ્ટ્રપતિ સંસદના પુનર્વિચાર માટેનું બિલ પાછું આપે છે ત્યારે આ વીટોનો ઉપયોગ કરે છે.
- જો સંસદ તે ખરડોને કોઈ સુધારણા વિના અથવા સુધારા વિના ફરીથી પસાર કરે છે અને રાષ્ટ્રપતિને મોકલે છે, તો રાષ્ટ્રપતિ તેના પર મંજૂરી આપવા માટે બંધાયેલા છે.
- **અપવાદ:**
- નાણા બિલના સંબંધમાં રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા 'નિલંબિત વીટો'ની શક્તિનો ઉપયોગ કરી શકાતો નથી.

પોકેટ વીટો

- **અર્થ:**
- આ કિસ્સામાં, રાષ્ટ્રપતિ ન તો સંસદ દ્વારા પસાર કરાયેલા બિલને તેની સંમતિ આપે છે, ન તો તેને અસ્વીકાર કરે છે કે ન તો મંજૂરી આપે છે, પરંતુ બિલને અનિશ્ચિત સમય માટે વિલંબિત કરી શકે છે.
- અમેરિકી રાષ્ટ્રપતિથી વિપરીત જેમણે 10 દિવસની અંદર બિલ પાછું આપવું પડશે, ભારતીય રાષ્ટ્રપતિ સમક્ષ કોઈ બંધનકર્તા સમયમર્યાદા નથી.

રાજ્ય બિલ પર વીટો

- રાજ્યપાલને રાષ્ટ્રપતિની વિચારણા માટે રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા પસાર કરાયેલા અમુક પ્રકારના બિલ અનામત રાખવાનો અધિકાર છે.
- રાષ્ટ્રપતિ રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા પ્રથમ વખત જ નહીં, પરંતુ બીજી વખત પસાર કરાયેલા બિલ અંગે પણ અસ્વીકાર વ્યક્ત કરી શકે છે.
- આ રીતે, રાજ્ય બિલના કિસ્સામાં, રાષ્ટ્રપતિ પાસે નિરપેક્ષ વીટોની શક્તિ નહીં, પણ સંપૂર્ણ વીટોની શક્તિ હોય છે.
- આ સિવાય રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા રાજ્ય બિલના સંદર્ભમાં પોકેટ વીટોની શક્તિનો ઉપયોગ પણ કરી શકાય છે.

ન્યાયાધીશોની નિમણૂક માટે કોલેજિયમ પ્રણાલી

- તાજેતરમાં સુપ્રીમ કોર્ટે દેશની વિવિધ ઉચ્ચ ન્યાયાલયોની ન્યાયિક નિમણૂકો માટે કોલેજિયમની ભલામણને મંજૂરી આપવામાં વિલંબ અંગે સરકાર પાસે જવાબ માંગ્યો છે.

Back to Basics : કોલેજિયમ પ્રણાલી

- તે ન્યાયાધીશોની નિમણૂક અને સ્થાનાંતરણની એક પ્રણાલી છે, જે સંસદના કોઈપણ કાયદા દ્વારા અથવા બંધારણની જોગવાઈ દ્વારા સ્થાપિત ન થતાં સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણયો દ્વારા વિકસિત થઈ છે.

- **કોલેજિયમ પ્રણાલીનો વિકાસ:**
- **પ્રથમ ન્યાયાધીશ કેસ-1981:**
- 'એસ.પી. ગુપ્તા વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયામાં, 1981'ના મામલાને પ્રથમ ન્યાયાધીશ કેસ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે, સુપ્રીમ કોર્ટે ચુકાદો આપ્યો હતો કે ન્યાયિક નિમણૂકોમાં ભારતના ચીફ જસ્ટિસ સાથે સંપૂર્ણ અને અસરકારક પરામર્શ થવી જોઈએ.

- > આગળ તે નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું કે ન્યાયિક નિમણૂકો અને બદલીઓ અંગે ચીફ જસ્ટિસ ઓફ ઈન્ડિયાના સૂચનોની 'પ્રાધાન્યતા' નક્કર કારણોસર નકારી શકાય છે.
- > આ નિર્ણય એ આગામી 12 વર્ષ માટે ન્યાયિક નિમણૂકોમાં ન્યાયતંત્ર ઉપર કારોબારી પ્રાધાન્યતા સ્થાપિત કરી છે.
- બીજો ન્યાયાધીશ કેસ-1993:
 - > સુપ્રીમ કોર્ટે કોલેજિયમ પ્રણાલીની રજૂઆત સાથે સ્પષ્ટ કર્યું કે 'પરામર્શ' નો અર્થ થાય છે ખરેખર 'સંમતિ'.
 - > આ કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે વધુમાં જણાવ્યું છે કે આ CJIનો વ્યક્તિગત અભિપ્રાય નહીં હોય, પરંતુ સુપ્રીમ કોર્ટના બે વરિષ્ઠ-ન્યાયાધીશોની સલાહ સાથે સંસ્થાકીય અભિપ્રાય લેવામાં આવશે.
- ત્રીજો ન્યાયાધીશ કેસ-1998:
 - > વર્ષ 1998માં ભૂતપૂર્વ રાષ્ટ્રપતિ કે.આર. નારાયણન દ્વારા જારી કરાયેલા રાષ્ટ્રપતિ સંદર્ભના પગલે સુપ્રીમ કોર્ટે કોલેજિયમનું વિસ્તરણ પાંચ સભ્યોની સંસ્થામાં કરવામાં આવ્યું, જેમાં CJI અને તેના ચાર વરિષ્ઠ સૌથી વધુ સહયોગીઓનો સમાવેશ થતો હતો.
 - > સુપ્રીમ કોર્ટના કોલેજિયમની અધ્યક્ષતા CJI કરે છે અને તેમાં સુપ્રીમ કોર્ટના ચાર અન્ય વરિષ્ઠ-ન્યાયાધીશો હોય છે.
 - > હાઈકોર્ટના કોલેજિયમનું નેતૃત્વ તેના મુખ્ય ન્યાયાધીશ અને તે કોર્ટના ચાર અન્ય વરિષ્ઠ-ન્યાયાધીશો કરે છે.
 - > હાઈકોર્ટના કોલેજિયમ દ્વારા નિમણૂક માટે ભલામણ કરવામાં આવેલા નામો CJI અને સુપ્રીમ કોર્ટના કોલેજિયમની મંજૂરી પછી જ સરકાર સુધી પહોંચે છે.
 - > ઉચ્ચ ન્યાયપાલિકાના ન્યાયાધીશોની નિમણૂક કોલેજિયમ પ્રણાલી દ્વારા જ કરવામાં આવે છે અને તેમાં કોલેજિયમ તેનું નામ નક્કી કર્યા પછીની પ્રક્રિયામાં સરકારની ભૂમિકા આવે છે.
 - > જો કોઈ વકીલને હાઈ કોર્ટ અથવા સુપ્રીમ કોર્ટમાં ન્યાયાધીશ તરીકે બઢતી આપવામાં આવે તો, સરકારની ભૂમિકા ઈન્ટેલિજન્સ બ્યુરો (IB) દ્વારા તપાસ કરવા સુધી મર્યાદિત છે.
 - > ઇન્ટેલિજન્સ બ્યુરો:
 - > તે એક પ્રતિષ્ઠિત અને સ્થાપિત ગુપ્તચર એજન્સી છે. ગૃહ મંત્રાલય દ્વારા તેનું સત્તાવાર નિયંત્રણ કરવામાં આવે છે.
 - > કોલેજિયમની ભલામણો પર સરકાર વાંધો ઉઠાવી શકે છે અને કોલેજિયમની પસંદગી અંગે સ્પષ્ટતા માંગી શકે છે, પરંતુ જો કોલેજિયમ ફરીથી એ જ નામોની ભલામણ કરે છે, તો સરકાર બંધારણીય બંધન નિર્ણયો હેઠળ ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક કરવા માટે બાધ્ય છે.

વિવિધ ન્યાયિક નિમણૂકો માટે સૂચવેલ કાર્યવાહી

- ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ (CJI) :
 - > CJI અને સુપ્રીમ કોર્ટના અન્ય ન્યાયાધીશોની નિમણૂક ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા કરવામાં આવે છે.
 - > આગામી CJIના સંદર્ભમાં, નિવર્તમાન CJI તેના અનુગામીના નામની ભલામણ કરે છે.
 - > જો કે, 1970ના અતિલ્લંઘન વિવાદથી, વરિષ્ઠતાનો આધાર તેના માટે વ્યવહારીક રીતે અનુસરવામાં આવ્યો છે.
- સુપ્રીમ કોર્ટના ન્યાયાધીશ :
 - > અન્ય સુપ્રીમ કોર્ટ ન્યાયાધીશો માટે નામોનો પ્રસ્તાવ CJI દ્વારા શરૂ કરવામાં આવે છે.

- > CJI, કોલેજિયમના બાકીના સભ્યોની સાથે, હાઈકોર્ટના સિનિયર-મોસ્ટ ન્યાયાધીશની પણ સલાહ લે છે, જેમાં ન્યાયાધીશ પદ માટે ભલામણ કરાયેલ વ્યક્તિ સંબંધિત છે.
- > નિર્ધારિત પ્રક્રિયા મુજબ, સલાહકારોએ તેમના મંતવ્ય લેખિતમાં નોંધાવવાના રહેશે અને તેને ફાઈલનો ભાગ બનાવવામાં આવશે.
- > કોલેજિયમ કેન્દ્રીય કાયદા પ્રધાનને તેની ભલામણ મોકલે છે, જેના દ્વારા તે રાષ્ટ્રપતિને સલાહ આપવા વડાપ્રધાનને મોકલવામાં આવે છે.
- ઉચ્ચ અદાલતોના મુખ્ય ન્યાયાધીશ માટે:
 - > જો કે, તેની પસંદગી કોલેજિયમ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે.
 - > હાઈકોર્ટના ન્યાયાધીશોની ભલામણ CJI અને બે વરિષ્ઠ ન્યાયાધીશોનો સમાવેશ કરતી એક કોલેજિયમ દ્વારા કરવામાં આવે છે.
 - > જો કે, આ માટેના પ્રસ્તાવને સંબંધિત હાઈકોર્ટના નિવર્તમાન ચીફ જસ્ટિસ દ્વારા તેના બે વરિષ્ઠ સાથીદારોની સલાહ લીધા પછી મોકલવામાં આવે છે.
 - > આ ભલામણ મુખ્યમંત્રીને મોકલવામાં આવે છે, જે આ દરખાસ્ત કેન્દ્રીય કાયદા પ્રધાનને મોકલવાની સલાહ રાજ્યપાલને આપે છે.

કોલેજિયમ પ્રણાલીની ટીકા

- > પારદર્શિતાનો અભાવ.
- > નેપોટિઝમ જેવી અસંગતતાઓની સંભાવના.
- > જાહેર વિવાદોમાં સામેલ થવું.
- > ઘણા પ્રતિભાશાળી જુનિયર ન્યાયાધીશો અને હિમાયતીઓને અવગણવી.

નિમંત્રક પ્રણાલી સુધારવા માટેના પ્રયત્નો

- > નેશનલ જ્યુડિશિયલ એપોઈન્ટમેન્ટ કમિશન દ્વારા આને બદલવાના પ્રયાસને 2015માં અદાલતે ન્યાયતંત્રની સ્વતંત્રતા માટે ખતરો ઉભો કરી શકે છે તેના આધારે નકારી કાઢ્યું હતું.

સંબંધિત બંધારણીય જોગવાઈઓ

- કલમ 124(2):
 - > ભારતના બંધારણની કલમ 124(2) ની જોગવાઈ મુજબ, રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા સુપ્રીમ કોર્ટમાં સુપ્રીમ કોર્ટના ન્યાયાધીશોની નિમણૂક અને રાજ્યોના ઉચ્ચ અદાલતોના કેટલાક ન્યાયાધીશોના (રાષ્ટ્રપતિ જેટલા ન્યાયાધીશોને પરામર્શ હેતુ માટે યોગ્ય માને છે તેટલા) પરામર્શ પછી કરવામાં આવશે.
- કલમ 217:
 - > ભારતના બંધારણની કલમ 217ની જોગવાઈઓ અનુસાર, હાઈકોર્ટના ન્યાયાધીશની નિમણૂક ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા CJI, સંબંધિત રાજ્યના રાજ્યપાલ સાથે પરામર્શ કરીને અને મુખ્ય ન્યાયાધીશ સિવાય અન્ય ન્યાયાધીશની નિમણૂક બાબતે હાઈકોર્ટના મુખ્ય ન્યાયાધીશ સાથે પરામર્શ કરીને કરવામાં આવશે.

નાણાં મંત્રાલયે ગ્રામીણ સ્થાનિક સંસ્થાઓને અનુદાન બહાર પાડ્યું છે

- > નાણાં મંત્રાલયના ખર્ચ વિભાગ દ્વારા તાજેતરમાં રૂરલ સ્થાનિક સંસ્થાઓને અનુદાન આપવા માટે 18 રાજ્યોને રૂ. 12,351 કરોડ જાહેર કરાયા છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- આ રકમ વર્તમાન નાણાકીય વર્ષમાં જાહેર કરાયેલી મૂળભૂત અનુદાનનો બીજો હપ્તો છે.
- રાજ્યો દ્વારા પ્રથમ હપ્તા માટે યુટિલાઇઝેશન સર્ટિફિકેટ આપ્યા બાદ આ ગ્રાન્ટ બહાર પાડવામાં આવી છે.
- રાજ્યો હવે કેન્દ્ર સરકાર પાસેથી પ્રાપ્તિના 10 કાર્યકારી દિવસોમાં ગ્રામીણ સ્થાનિક સંસ્થાઓને અનુદાન ટ્રાન્સફર કરશે.
- 2020-21માં અત્યાર સુધીમાં રૂરલ સ્થાનિક સંસ્થાઓને 45,738 કરોડ રૂપિયાની ગ્રાન્ટ આપવામાં આવી છે.

આ ગ્રાન્ટ કેમ બહાર પાડવામાં આવી છે?

- પંચાયતી રાજ મંત્રાલયની ભલામણ અને 15 મા નાણાપંચની ભલામણને આધારે આ ગ્રાન્ટ બહાર પાડવામાં આવી હતી.
- તેનો ઉપયોગ સમુદાયની સંપત્તિ બનાવવા અને ગ્રામીણ સ્થાનિક સંસ્થાઓની આર્થિક સદ્વરતામાં સુધારો કરવા માટે કરવામાં આવશે.
- તે રાજ્યોના બ્લોકસ અને ગામડાઓમાં સંસાધનોના પૂલકરણને વધુ સક્ષમ બનાવશે.

સ્થાનિક સંસ્થાઓ (LB)

- LB એ સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ છે. તે વિસ્તાર અથવા નાના સમુદાય જેવા ગામો, નગરો અથવા શહેરોના વહીવટનું ધ્યાન રાખે છે. ભારતમાં સ્થાનિક સંસ્થાઓને બે વર્ગોમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવી છે:
- ગ્રામીણ સ્થાનિક સંસ્થાઓ (RLB) - ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં સ્થાનિક આયોજન, વિકાસ અને વહીવટ માટે RLBની રચના કરવામાં આવે છે. જેને પંચાયતો કહેવામાં આવે છે.
- શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓ (ULB)-શહેરી વિસ્તારોમાં સ્થાનિક આયોજન, વિકાસ અને વહીવટ માટે ULBની રચના કરવામાં આવે છે. જેને પાલિકા તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.

ગ્રામીણ સ્થાનિક સંસ્થાઓને અનુદાન

- 15 મા નાણાપંચની ભલામણો મુજબ, ગ્રામીણ સ્થાનિક સંસ્થાઓ માટે બે પ્રકારના અનુદાન છે:
- મૂળભૂત અનુદાન-આવા અનુદાનનો ઉપયોગ ગ્રામીણ સ્થાનિક સંસ્થાઓ સ્થાન-વિશિષ્ટ જરૂરિયાતો માટે કરી શકે છે. જો કે, આવા અનુદાનનો ઉપયોગ પગાર અથવા અન્ય કોઈ સ્થાપના ખર્ચ માટે થઈ શકતો નથી.
- બાંધેલી ગ્રાન્ટ્સ-આવા અનુદાનનો ઉપયોગ ગ્રામીણ સ્થાનિક સંસ્થાઓ દ્વારા ખુલ્લા શૌચક્રિયા મુક્ત સ્થિતિ અને સ્વચ્છતા, સ્વચ્છ પીવાના પાણીનો પુરવઠો, વરસાદી પાણીનો સંગ્રહ અને જળ સાચકલિંગ માટે કરવામાં આવે છે.

**વિશેષાધિકાર પ્રસ્તાવનો ભંગ
(Breach Privilege Motion)**

- તાજેતરમાં જ કિસાન આંદોલન દરમિયાન મૃત્યુ થયેલા ખેડૂતો માટે રાહુલ ગાંધી અને કોંગ્રેસ પાર્ટીના સભ્યોએ 2 મિનિટ સુધી મૌન રાખ્યું હતું. ત્યારબાદ ભાજપના સાંસદ સંજય જયસ્વાલ અને પી.પી. ચૌધરીએ રાહુલ ગાંધી પર અકબરની વર્તન બતાવવાનો આરોપ લગાવ્યો હતો અને તેમની સામે વિશેષાધિકાર ભંગનો પ્રસ્તાવ રજૂ કર્યો છે.

Back to Basics : વિશેષાધિકાર પ્રસ્તાવ

- સાંસદોને વ્યક્તિગત અને સામૂહિક રીતે કેટલાક વિશેષાધિકારો પ્રાપ્ત કરવા માટે વિશેષાધિકાર આપવામાં આવે છે જે તેમને તેમની ફરજો યોગ્ય રીતે નિભાવવા માટે દબાણ કરે છે. જો કોઈ પણ સભ્ય વિશેષાધિકારો અથવા અધિકારોની અવગણના કરે છે અથવા તેનો દુરુપયોગ કરે છે, તો તેને વિશેષાધિકાર પ્રસ્તાવનું ઉલ્લંઘન કહેવામાં આવે છે. આ પ્રસ્તાવ લોકસભા અને રાજ્યસભાના સભ્યોને લાગુ પડે છે.

વિશેષાધિકાર પ્રસ્તાવનું ઉલ્લંઘન

- વિશેષાધિકારનું ઉલ્લંઘન એ સાંસદોનો દુરુપયોગ અથવા સંસદનો કોઈ વિશેષાધિકાર છે. સંસદીય કાયદાઓ હેઠળ વિશેષાધિકાર પ્રસ્તાવનો ભંગ શિક્ષાને પાત્ર છે. લોકસભામાં આ પ્રસ્તાવનું ઉલ્લંઘન અધ્યક્ષ દ્વારા જોવામાં આવે છે અને રાજ્યસભામાં અધ્યક્ષ દ્વારા તેની સંભાળ લેવામાં આવે છે.

ઉલ્લંઘનની તપાસ

- બંધારણની કલમ 105 મુજબ વિશેષાધિકારના ઉલ્લંઘનની તપાસ કરવામાં આવે છે, જ્યારે રાજ્ય ધારાસભાના કિસ્સામાં આ પ્રસ્તાવ કલમ 194 મુજબ પસાર કરવામાં આવે છે.
- તે લોકસભામાં પ્રકરણ 20 ના નિયમ 22 દ્વારા પણ સંચાલિત છે. જ્યારે રાજ્યસભાના કિસ્સામાં આ નિયમ પુસ્તકના પ્રકરણ 16માં નિયમ નંબર 87 દ્વારા સંચાલિત છે.
- આ નિયમો મુજબ, નોટિસ તાજેતરની ઘટના સાથે સંબંધિત હોવી જોઈએ. ગૃહનો હસ્તક્ષેપ પણ જરૂરી છે.
- અધ્યક્ષની મંજૂરી બાદ સભ્ય વિશેષાધિકાર ભંગ અથવા ઘરની અવમાનનાની દરખાસ્ત પર સવાલ ઊભા કરી શકે છે.
- સવારે 10 વાગ્યા પહેલા ચેરમેનને નોટિસ આપવામાં આવે.

ધન્યવાદ પ્રસ્તાવ

- તાજેતરમાં પ્રધાનમંત્રીએ લોકસભામાં રાષ્ટ્રપતિના સંબોધન પર ધન્યવાદ પ્રસ્તાવ પર થયેલી ચર્ચાનો જવાબ આપ્યો હતો.

Back to Basics : બંધારણીય જોગવાઈઓ

- કલમ 87માં રાષ્ટ્રપતિને વિશેષ સંબોધનની જરૂર છે. તેમાં બે પરિસ્થિતિઓનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, જે અંતર્ગત સંસદના બંને ગૃહોને રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા ખાસ સંબોધિત કરવામાં આવશે.
- દરેક સામાન્ય ચૂંટણીનું પ્રથમ સત્ર અને નાણાકીય વર્ષના પ્રથમ સત્રમાં.
- દર વર્ષના પ્રથમ સત્રની શરૂઆતમાં.
- રાષ્ટ્રપતિએ સત્ર બોલાવવાના કારણો વિશે સંસદને જાણ કરવી પડશે.
- આવા સંબોધનને 'વિશેષ સંબોધન' કહેવામાં આવે છે અને તે એક વાર્ષિક લક્ષણ પણ છે.
- આમ, જ્યાં સુધી રાષ્ટ્રપતિ સંસદના બંને ગૃહોને એક સાથે ન કરે ત્યાં સુધી અન્ય કોઈ કાર્યવાહી કરવામાં આવી નથી.

સંયુક્ત સત્ર વિશે

- આ સંબોધન માટે સંસદના બંને ગૃહોએ ભેગા થવું જોઈએ.
- વર્ષના પ્રથમ સત્રની શરૂઆતમાં લોકસભા અસ્તિત્વમાં નથી અથવા વિખેરી નાખવામાં આવી હોવા છતાં રાજ્યસભાની બેઠક મળે છે અને રાજ્યસભા રાષ્ટ્રપતિના સંબોધન વિના પણ પોતાનું સત્ર કરી શકે છે.

- લોકસભાની દરેક સામાન્ય ચૂંટણી બાદ રાષ્ટ્રપતિ પ્રથમ સત્રમાં સભ્યોના શપથ લીધા બાદ અને અધ્યક્ષને ચૂંટ્યા બાદ સંસદના બંને ગૃહોને એક સાથે સંબોધન પણ કરે છે.

રાષ્ટ્રપતિના સંબોધનના વિષયો

- રાષ્ટ્રપતિનું સંબોધન સરકારની નીતિનું નિવેદન છે, તેથી સંબોધન મુસદ્દો સરકાર દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવે છે.
- આ સંબોધનમાં છેલ્લા વર્ષ દરમિયાન સરકારની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ અને સિદ્ધિઓની સમીક્ષા કરવામાં આવી છે અને સરકાર મહત્વપૂર્ણ રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય મુદ્દાઓ પર આગળ વધવા ઈચ્છે છે તે નીતિઓ, પ્રોજેક્ટ્સ અને કાર્યક્રમો નક્કી કરવામાં આવ્યા છે.

ઘન્યવાદ પ્રસ્તાવ દ્વારા સંબોધન પર ચર્ચા

- રાષ્ટ્રપતિનું સંબોધન 'બ્રિટનના રાજાના ભાષણ' જેવું જ છે, જેની ચર્ચા બંને ગૃહોમાં થાય છે, જેને 'ઘન્યવાદ પ્રસ્તાવ' કહેવામાં આવે છે.

બંધારણીય જોગવાઈઓ:

- બંધારણની કલમ 87 (2) મુજબ રાષ્ટ્રપતિના સંબોધનમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવેલા મુદ્દાઓ પર ચર્ચા કરવા માટે લોકસભા અને રાજ્યસભાના પ્રક્રિયાનિયમો હેઠળ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.
- રાજ્યસભાના વ્યવસાયના નિયમો અને આચરણના નિયમ 15 હેઠળ રાષ્ટ્રપતિના સંબોધનમાં ઉલ્લેખિત બાબતો પર ચર્ચા એક સભ્ય દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા આભાર પ્રસ્તાવથી શરૂ થાય છે, જેના પર અન્ય સભ્ય દ્વારા સંમતિ સધાય છે.
- આભાર પ્રસ્તાવ માટે આગળ વધેલ અને સંમત થયેલ સભ્યોની પસંદગી પ્રધાનમંત્રી દ્વારા કરવામાં આવે છે અને આ પ્રકારના પ્રસ્તાવની નોટિસ સંસદીય બાબતોના મંત્રાલય દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્રક્રિયા:

- તે સંસદના સભ્યોને ચર્ચા અને ચર્ચાના મુદ્દાઓ ઉઠાવવાની અને ભૂલો અને ખામીઓ માટે સરકાર અને વહીવટીતંત્રની ટીકા કરવાની તક પૂરી પાડે છે.
- સામાન્ય રીતે, ઘન્યવાદ પ્રસ્તાવની ચર્ચા કરવા માટે ત્રણ દિવસનો સમય આપવામાં આવે છે.
- જો કોઈ સુધારો આગળ કરવામાં આવે અને સ્વીકારવામાં આવે તો ઘન્યવાદ પ્રસ્તાવને સુધારેલા સ્વરૂપમાં અપનાવવામાં આવે છે.
- આ સુધારો સરનામાંમાં સમાવિષ્ટ કેસો તેમજ સભ્યના અભિપ્રાયમાં સંબોધનનો ઉલ્લેખ કરવામાં નિષ્ફળ નીપજવેલ બાબતોનો ઉલ્લેખ કરી શકે છે.
- ચર્ચા પછી, આ દરખાસ્ત વિભાજન માટે રાખવામાં આવે છે.

ઘન્યવાદ પ્રસ્તાવનું મહત્વ

- ઘન્યવાદ પ્રસ્તાવ ને ગૃહમાં પસાર કરવો જોઈએ. નહીં તો તે સરકારની હાર જેવું છે. લોકસભા સરકાર પર વિશ્વાસના અભાવનો પ્રસ્તાવ નીચે મુજબ લાવી શકાય છે:
- મની બિલને નકારીને.
- નિંદા અથવા સ્થગન પ્રસ્તાવનો પ્રસ્તાવ પસાર કરીને.
- કપાતની દરખાસ્ત પસાર કરીને, આવશ્યક મુદ્દે સરકારને પરાજિત કરી રહ્યા છે.

વહીવટી સેવાઓમાં લેટરલ એન્ટ્રી

- તાજેતરમાં, યુનિયન પબ્લિક સર્વિસ કમિશન (UPSC) દ્વારા બાજુના પ્રવેશ / લેટરલ એન્ટ્રી દ્વારા સેન્ટ્રલ એડમિનિસ્ટ્રેશનમાં જોઈન્ટ સેક્ટરી અને ડિરેક્ટરના સ્તરે 30 વ્યક્તિઓની ભરતી માટે એક જાહેરાત જારી કરવામાં આવી છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- લેટરલ એન્ટ્રી વિશે:
- લેટરલ એન્ટ્રી શબ્દનો અર્થ મુખ્યત્વે ખાનગી ક્ષેત્રના સરકારી સંગઠનોના નિષ્ણાતોની નિમણૂકનો છે.
- સરકાર મહેસૂલ, નાણાકીય સેવાઓ, આર્થિક બાબતો, કૃષિ, સહકાર અને ખેડૂત કલ્યાણ, માર્ગ પરિવહન અને રાજમાર્ગ, શિપિંગ, પર્યાવરણ, વન અને હવામાન પરિવર્તન, નવીનીકરણીય ઊર્જા, નાગરિક ઉડ્ડયન અને વાણિજ્યમાં કુશળતા ધરાવતા વ્યક્તિઓની શોધમાં છે.

લેટરલ એન્ટ્રીના ફાયદા

- જટિલતાને સંબોધવા:
- હાલના વહીવટી પડકારોને શોધખોળ કરવા માટે, સરકારને તેમના ક્ષેત્રમાં કુશળતા અને વિશેષ જ્ઞાન ધરાવતા લોકોની જરૂર છે.
- કર્મચારી જરૂરીયાતો:
- લેટરલ પ્રવેશ કેન્દ્રમાં આઈએએસ અધિકારીઓની અછતને દૂર કરવામાં મદદરૂપ થશે.
- સંસ્થાકીય સંસ્કૃતિ:
- તે સરકારી ક્ષેત્રે આર્થિક, કાર્યક્ષમ અને અસરકારક મૂલ્યો સ્થાપિત કરવામાં મદદ કરશે.
- આનાથી સરકારી ક્ષેત્રમાં નિદર્શન સંસ્કૃતિને વેગ મળશે.
- સહભાગી શાસન:
- હાલના સમયમાં, શાસનની ભાગીદારી વિસ્તરી રહી છે, વહીવટી ભૂમિકા પણ વિસ્તરી રહી છે, આમ લેટરલ એન્ટ્રીમાં શાસન પ્રક્રિયામાં ખાનગી ક્ષેત્રના અને બિન-નફાકારક ક્ષેત્રના હોદ્દેદારોનો સમાવેશ થાય છે.

સંબંધિત મુદ્દાઓ

- પારદર્શક પ્રક્રિયા જરૂરી:
- આ યોજનાની સફળતાની ચાવી યોગ્ય લોકોની પસંદગીમાં પારદર્શક અને સ્પષ્ટ પ્રક્રિયામાં હશે.
- સંગઠનાત્મક મૂલ્યોમાં તફાવત:
- સરકારી અને ખાનગી ક્ષેત્રના મૂલ્યોમાં નોંધપાત્ર તફાવત છે.
- તે સુનિશ્ચિત કરવું જરૂરી છે કે જે લોકો આ સિસ્ટમ દ્વારા આવે છે અને પસંદ કરે છે, કાર્યકારી સિસ્ટમને સંપૂર્ણ હદ સુધી સમાયોજિત કરવા સક્ષમ અને સુરક્ષિત છે. આ કારણ છે કે સરકાર પોતાની સીમાઓ નિર્ધારિત કરે છે.
- નફો વિ જાહેર સેવાનો ઉદ્દેશ:
- ખાનગી ક્ષેત્રનો અભિગમ નફો લક્ષી છે. બીજી બાજુ, સરકારનો હેતુ જાહેર સેવા છે. આ એક મૂળભૂત સંક્રમણ છે જેમાં ખાનગી ક્ષેત્રના વ્યક્તિને સરકાર સાથે કામ કરતી વખતે ચેપમાંથી પસાર થવું પડે છે.

- આંતરિક પ્રતિકાર:
 - લેટરલ એન્ટ્રીને સેવા નાગરિક કર્મચારીઓ અને તેમના સંગઠનો દ્વારા પ્રતિકારનો સામનો કરવો પડી શકે છે. તે હાલના અધિકારોને સમાપ્ત પણ કરી શકે છે.
- હીતોના ટકરાવનો મુદ્દો:
 - રૂચિના સંભવિત સંઘર્ષના મુદ્દાઓ ખાનગી ક્ષેત્રને સમાવિષ્ટ કરવાથી ઉદભવી શકે છે. આમ પ્રવેશ માટે કડક આચારસંહિતા જરૂરી છે.
- મર્યાદિત ક્ષેત્ર:
 - ટોચની કક્ષાએ પ્રાદેશિક નીતિ ઘડવામાં લેટરલ એન્ટ્રીની ભૂમિકા વધુ હોય છે જ્યારે તેનો પ્રભાવ ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં બોટમ કે તળિયા સ્તરે ઓછો જોવા મળે છે.

પ્રતિષ્ઠાનો અધિકાર વિરૂદ્ધ ગરિમાનો અધિકાર

- તાજેતરમાં દિલ્હીની એક અદાલતે એક પૂર્વ પત્રકાર વિરૂદ્ધ પોતાના ટિવટ્સ માટે જાતીય સતામણીનો આરોપ લગાવતા વિરૂદ્ધ દાખલ કરેલા ફોજદારી માનહાનિના દાવાને રદ કર્યો છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- કોર્ટ દ્વારા લેવાયેલ સંજ્ઞાન:
 - આરોપી પત્રકાર વિરૂદ્ધ જાતીય સતામણીની ઘટના સમયે જાતીય સતામણીની ફરિયાદ નિવારણ પદ્ધતિનો અભાવ હોવાને કારણે કોર્ટે કાર્યસ્થળ પર થયેલા શોષણની નોંધ લીધી હતી.
 - તે સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા વિશાખા માર્ગદર્શિકા લાગુ કરે છે અને વર્કપ્લેસ (નિવારણ, નિષેધ અને નિવારણ) અધિનિયમ, 2013 લાગુ કરે છે. આ અગાઉનો કેસ હતો.
- કોર્ટનો નિર્ણય:
 - મહિલાઓના જીવન અને ગૌરવના હકની કિંમતે ગૌરવના હકનું રક્ષણ કરી શકાતું નથી.
- પ્રતિષ્ઠાનો અધિકાર:
 - સુપ્રીમ કોર્ટના જણાવ્યા અનુસાર, પ્રતિષ્ઠાનો અધિકાર એ બંધારણની કલમ 21 નો અભિન્ન ભાગ છે.
 - વધુમાં, ભારતીય દંડ સંહિતા, 1860 ની કલમ 499 (ગુનાહિત માનહાનિ) નો અર્થ વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતા પર પ્રતિબંધ મૂકવાનો અર્થ નથી, કારણ કે તે સુનિશ્ચિત કરે છે કે લોકોના સામાન્ય મૂલ્યને જાહેર કરીને વિવિધ સામાજિક હિતો આપવામાં આવે છે.
- જીવનનો અધિકાર (કલમ-21):
 - કાયદા દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયા અનુસાર, કોઈપણ વ્યક્તિ તેના જીવન અથવા વ્યક્તિગત સ્વાતંત્ર્યથી વંચિત રહેશે નહીં.
 - તે દરેક વ્યક્તિને જીવન અને વ્યક્તિગત સ્વાતંત્ર્યનો મૂળભૂત અધિકાર આપે છે.
- પ્રતિષ્ઠિત જીવનનો અધિકાર:
 - 1978 ની મેનકા ગાંધી વિરૂદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે કલમ 21 ને એક નવું પરિમાણ આપ્યું હતું અને કહ્યું હતું કે જીવવાનો અધિકાર એ માત્ર શારીરિક અધિકાર નથી, પરંતુ તેમાં માન-સન્માન સાથે જીવવાનો અધિકાર શામેલ છે.

- મહિલાને અધિકાર છે કે તે દાયકાઓ પછી પણ પોતાની પસંદગીના કોઈપણ પ્લેટફોર્મ પર પોતાની ફરિયાદ મૂકવાનો છે.

- માનહાનિ:
 - ભારતમાં માનહાનિ એ કોઈ નાગરિક ગુનો અને ગુનાહિત કૃત્ય હોઈ શકે છે.
 - તેઓ પ્રાપ્ત કરે છે તે ઉદ્દેશ્યમાં આ બંને વચ્ચેનો તફાવત.
 - નાગરિક ખામી વળતર દ્વારાના કોઈપણ નુકસાનની ભરપાઈ કરે છે અને અધિનિયમ સુધારવા માટેના પ્રયત્નો કરે છે, જ્યારે માનહાનિના ગુનાહિત કેસોમાં ગુનેગારને કોઈ પણ ખોટા કૃત્ય માટે સજા કરવામાં આવે છે અને બીજાને આમ ન કરવા સંદેશ આપવાની હિમાયત કરવામાં આવે છે.

- માનહાનિના કાયદા:
 - ભારતીય કાયદામાં ગુનાહિત માનહાનિને ખાસ કરીને ભારતીય દંડ સંહિતા (IPC) ની કલમ 499 હેઠળ ગુનો તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે, જ્યારે નાગરિક બદનામી એ 'અપકૃત્ય' છે (કાયદાના ક્ષેત્ર કે જે અન્ય કાયદા દ્વારા ગેરવર્તનને વ્યાખ્યાયિત કરે છે, પરંતુ તે ખોટી રીતે અર્થઘટન કરનારા કેસોની નોંધ લે છે).

- ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ 499 મુજબ, જે કોઈ પણ વ્યક્તિ બોલવામાં અથવા વાંચવાના હેતુથી શબ્દો દ્વારા, ચિત્રો દ્વારા અથવા દ્રશ્ય દ્રષ્ટિકોણ દ્વારા વ્યક્તિને ઉચ્ચારણ કરે છે અથવા પ્રકાશિત કરે છે, તે વ્યક્તિની પ્રતિષ્ઠાને નુકસાન થાય છે અથવા જાણીતું છે અથવા નિંદા કહેવા અથવા પ્રકાશિત કર્યું છે કે વ્યક્તિની પ્રતિષ્ઠાને નુકસાન પહોંચાડે છે, પછી અપવાદરૂપ સંજોગોમાં સિવાય તે વ્યક્તિને બદનામ કરવા કહેવામાં આવશે.

- અપવાદ:
 - કલમ 499 મુજબ, જાહેર કલ્યાણ માટે અપેક્ષિત અથવા પ્રકાશિત થનારી સત્યતાને દોષી ઠેરવવા, તે વ્યક્તિના સંબંધમાં જે સાચું છે તે દોષ માનહાનિ નથી. આ જનકલ્યાણ માટે છે કે નહીં તે હકીકતનો પ્રશ્ન છે.

- સજા:
 - ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ 500 હેઠળ બે વર્ષ સુધીની કેદની સજા અને દંડ અથવા બંનેની જોગવાઈ પણ કરવામાં આવી છે.

- માન્યતા:
 - સુપ્રીમ કોર્ટે સુબ્રમણ્યમ સ્વામી વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયાના 2014 કેસમાં ફોજદારી માનહાનિ કાયદાની બંધારણીય માન્યતાને સમર્થન આપ્યું હતું.

લઘુત્તમ ટેકાના ભાવ(MSP) અને તેનું નિર્ધારણ

- > પંજાબ અને હરિયાણા સહિત દેશભરના વિવિધ રાજ્યોના ખેડૂતો દ્વારા રાજધાની દિલ્હીની સરહદો પર તાજેતરના કૃષિ કાયદાઓ વિરુદ્ધ દેખાવો કરવામાં આવી રહ્યા છે. વિરોધ કરી રહેલા ખેડૂતોની મુખ્ય માંગમાંની એક એ છે કે સરકાર લઘુત્તમ ટેકાના ભાવ(MSP) સિસ્ટમ વિશે લેખિત બાંહેધરી પૂરી પાડે, જે તેમના પાક માટેના ચોક્કસ ભાવની ખાતરી આપે છે.
- > તાજેતરમાં ઘડેલા ત્રણ કૃષિ કાયદા અને વીજળી (સુધારા) બિલ 2020 સામે ખેડૂતો દ્વારા દેખાવો યોજવામાં આવી રહ્યા છે.

Back to Basics : લઘુત્તમ ટેકાના ભાવ(MSP)

- > લઘુત્તમ ટેકાના ભાવ(MSP) એ કોઈપણ પાકની 'લઘુત્તમ કિંમત' હોય છે, જે સરકાર દ્વારા ખેડૂતોને મહેનતાણું તરીકે સ્વીકારવામાં આવે છે.
- > આમ 'ન્યુનતમ સપોર્ટ પ્રાઈસ' એ ભારત સરકાર દ્વારા કૃષિ ઉત્પાદકોને કોઈ પણ તીવ્ર ઘટાડા સામે કૃષિ ઉત્પાદકોને સુરક્ષા પૂરી પાડવા માટે અપનાવવામાં આવતી બજારની દબલની સિસ્ટમ છે.
- > તે કોઈપણ પાકની કિંમત હોય છે, જે પાકની ખરીદી કરતી વખતે સરકારી એજન્સી દ્વારા ચૂકવવામાં આવે છે.
- > નાણાંકીય વર્ષ 2018-19ના કેન્દ્રીય બજેટમાં સરકારે ખેડૂતોના ઉત્પાદન ખર્ચના દોઢ ગણા લઘુત્તમ ટેકાના ભાવ(MSP) ની જાહેરાત કરી હતી.

કયા પાકને લઘુત્તમ ટેકાના ભાવ(MSP)

- > 'કૃષિ ખર્ચ અને કિંમતો આયોગ' સરકારને 22 ફરજિયાત પાક માટે 'લઘુત્તમ ટેકાના ભાવ' (MSP) અને શેરડી માટે 'યોગ્ય અને મહેનતાણું ભાવ' (FRP) ની ભલામણ કરે છે.
- > કૃષિ ખર્ચ અને કિંમતો આયોગ (CACP): તે ભારત સરકારના કૃષિ અને ખેડૂત કલ્યાણ મંત્રાલયની જોડાયેલ ઓફિસ છે.
- > તે જાન્યુઆરી 1965 માં અસ્તિત્વમાં આવી છે.
- > તે એક સલાહકાર સંસ્થા છે જેની ભલામણો સરકારને બંધનકર્તા નથી.
- > ઉદ્દેશિત પાકમાં 14 ખરીફ પાક, 6 રવી પાક અને અન્ય બે વ્યાપારી પાકનો સમાવેશ થાય છે.
- > આ ઉપરાંત રેપસીડ (લાહી) અને નાળિયેરના MSP અનુક્રમે સરસવ અને સૂકા નાળિયેરના ન્યુનતમ સપોર્ટ વેલ્યુ (MSP) ના આધારે નક્કી કરવામાં આવે છે.

પાકની સૂચિ

- અનાજ (7):
- > ડાંગર, ઘઉં, જવ, જુવાર, બાજરી, મકાઈ અને રાગી
- દાળ (5):
- > ચણા, અરહર, મગ, અડદ અને મસૂરની દાળ

તેલીબિયાં (8):

- > મગફળી, સરસવ, રેપસીડ (લાહી), સોયાબીન, સૂર્યમુખીના દાણા, તલ, કેસરના દાણા, રામતલના દાણા
- > કાચો કપાસ, કાચો જૂટ, નાળિયેર, સૂકું નાળિયેર
- > શેરડી (વાજબી અને મહેનતાણું ભાવ)
- > ન્યુનતમ ટેકાના ભાવ (MSP) નક્કી કરતી વખતે કૃષિ ખર્ચ અને કિંમતો આયોગ (CACP) દ્વારા વાવેતરના ખર્ચ સહિતના વિવિધ પરિબળો ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે.
- > કમિશન દ્વારા વાવેતર ખર્ચ ઉપરાંત, ઉત્પાદનની માંગ અને પુરવઠો, સ્થાનિક અને આંતરરાષ્ટ્રીય બજારભાવના વલણો, ઉપભોક્તા (ફુગાવા) માટેના ભાવના સૂચનો, પર્યાવરણ (માટી અને પાણીનો ઉપયોગ) અને કૃષિ અને બિન-કૃષિ ક્ષેત્રો વચ્ચેના વેપારની સ્થિતિ વગેરે પણ ગણવામાં આવે છે.

વર્ષ 2018-19ના કેન્દ્રીય બજેટમાં ફેરફાર

- > 2018-19ના બજેટમાં તત્કાલીન નાણાં પ્રધાને કહ્યાં હતું કે 'પૂર્વ-નિર્ધારિત સિદ્ધાંત' તરીકે લઘુત્તમ ટેકાના ભાવ (MSP) પાકના ઉત્પાદનના ખર્ચના દોઢ ગણા નક્કી કરવામાં આવશે.
- > આમ, કૃષિ ખર્ચ અને કિંમતો આયોગ (CACP) નું કાર્ય હવે ફક્ત એક જ મોસમ માટે પાકના ઉત્પાદન ખર્ચનો અંદાજ કાઢવાનો છે અને 1.5 ગણું સૂત્ર લાગુ કરીને MSPની ભલામણ કરવાની છે.

ઉત્પાદન ખર્ચ નિર્ધારણની પદ્ધતિ

- > કૃષિ ખર્ચ અને કિંમતો આયોગ (CACP) દ્વારા ગ્રાઉન્ડ લેવલ સર્વે દ્વારા પાકના ઉત્પાદનની કિંમત નક્કી કરવામાં આવતી નથી.
- > ઊલટાનું, આયોગ, કૃષિ મંત્રાલય હેઠળ આર્થિક અને આંકડા નિયામકશ્રી દ્વારા પ્રદાન થયેલ રાજ્ય મુજબના અને પાક-વિશિષ્ટ ઉત્પાદન ખર્ચ અંદાજોનો ઉપયોગ પાકના ઉત્પાદન ખર્ચ નક્કી કરવા માટે કરે છે.
- > જો કે, આ આંકડાઓ ફક્ત ત્રણ વર્ષના અંતરાલ પછી જ ઉપલબ્ધ છે.
- > CACP બંને રાજ્ય અને અખિલ ભારતીય સ્તરે દરેક પાક માટે ત્રણ પ્રકારના ઉત્પાદન ખર્ચનો અંદાજ રાખે છે.

'A2':

- > આ અંતર્ગત, ખેડૂતો દ્વારા બિયારણ, ખાતરો, જંતુનાશકો, મજૂરી, લીઝ્ડ જમીન, બળતણ, સિંચાઈ વગેરે પરનો સીધો ખર્ચ શામેલ છે.

'A2 + FL':

- > આમાં 'A2' તેમજ અવેતન કુટુંબિક મજૂરીનું એક અધીરોપિત મૂલ્ય શામેલ છે.

'C2':

- > આ એક વધુ વિસ્તૃત ખ્યાલ છે કારણ કે તે હેઠળ 'A2 + FL' જમીનના ભાડા અને ખેડૂતની માલિકીની સ્થાવર મિલકત પરના વ્યાજ અને શામેલ છે.

ભાવોથી સંબંધિત મુદ્દાઓ

- > વર્ષ 2018-19ના કેન્દ્રીય બજેટ ભાષણમાં સરકારે ઉત્પાદન કિંમતનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી જેના આધારે સૂત્રની 1.5 ગણી ગણતરી કરવાની હતી.

- > CACPના 'ખરીફ પાક માટેના ભાવ નીતિ: સત્ર 2018-19' અહેવાલમાં જણાવાયું છે કે તેની ભલામણો 'A2 + FL' ખર્ચ પર આધારિત છે.
- > વિરોધ કરી રહેલા ખેડુતો માંગ કરી રહ્યા છે કે કૃષિ વૈજ્ઞાનિક એમ.એસ. સ્વામિનાથનના નેતૃત્વમાં રાષ્ટ્રીય ખેડૂત આયોગ દ્વારા ભલામણ કરવામાં આવેલી 1.5 ગણા MSP ફોર્મ્યુલાને 'C2' ખર્ચ પર લાગુ કરવો જોઈએ.

સરકારનો પક્ષ

- > કૃષિ ખર્ચ અને કિંમતો માટેનું આયોગ (CACP) તમામ ખર્ચને વિસ્તૃત રીતે ધ્યાનમાં લે છે, જે સમય-સમય પર નિષ્ણાત સમિતિઓ દ્વારા સૂચવેલ પદ્ધતિ પર આધારિત છે.
- > ન્યૂનતમ સપોર્ટ પ્રાઈસ (MSP) ની ભલામણ કરતી વખતે CACP દ્વારા બંને 'A2 + FL' અને 'C2' ખર્ચ ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે.
- > 'A2 + FL' ખર્ચ પરના MSPની ગણતરી વળતર માટે કૃષિ ખર્ચ અને કિંમતો આયોગ (CACP) દ્વારા કરવામાં આવે છે, જ્યારે 'C2' ખર્ચ પરના MSPને બેંચમાર્ક ખર્ચ માટે ગણવામાં આવે છે.

ફિલ્મ અને મનોરંજન ક્ષેત્રને ઉદ્યોગનો દરજ્જો

- > મહારાષ્ટ્ર સરકાર રાજ્યમાં ફિલ્મ અને મનોરંજન ક્ષેત્રને ઉદ્યોગનો દરજ્જો આપવાની વિચારણા કરી રહી છે અને ટૂંક સમયમાં આ અંગે રાજ્યના પ્રધાનમંડળ સમક્ષ પ્રસ્તાવ મૂકવામાં આવશે.
- > તે જાણવું રહ્યું કે ભારતમાં ફિલ્મ અને મનોરંજન ક્ષેત્ર મોટી સંખ્યામાં લોકોને રોજગારી પૂરી પાડે છે અને જો તેને ઉદ્યોગનો દરજ્જો આપવામાં આવે તો તેને મોટી સંખ્યામાં છૂટછાટો મળશે, જે આ ક્ષેત્રના વિકાસ માટે અને સમગ્ર અર્થતંત્ર માટે ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે.
- > ભારતભરમાં ફિલ્મ અને મનોરંજન ક્ષેત્ર, જેમાં ટેલિવિઝન, ડિજિટલ મીડિયા, લાઈવ ઇવેન્ટ્સ, એનિમેશન, સિનેમા, રેડિયો વગેરેનો સમાવેશ થાય છે, તે ઝડપથી ગતિએ આગળ વધી રહ્યો છે અને ભવિષ્યમાં આ ક્ષેત્રના વધુ વિકાસ માટે તેને ઉદ્યોગનો દરજ્જો આપવો જરૂરી છે. તે આગળ વધવા માટે ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે.
- > ખરેખર 'ઉદ્યોગની સ્થિતિ' એ ભારતના કોઈપણ કાયદામાં વિશેષ રીતે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી નથી, પરંતુ તે એક પ્રતીકાત્મક સ્થિતિ છે, જે ચોક્કસ ક્ષેત્રની રાજ્ય/કેન્દ્રિય એથોગિક નીતિમાં સમાવિષ્ટ છે (દા.ત. ફિલ્મ અને મનોરંજન ક્ષેત્ર). ઉદાહરણ તરીકે, આ વર્ષે મે મહિનામાં, મિઝોરમ 'રમતો'ને ઉદ્યોગનો દરજ્જો આપનાર પ્રથમ રાજ્ય બન્યું હતું.

રાજ્યોના મૂડી ખર્ચ માટે વિશેષ સહાય યોજના

- > તમિળનાડુ સિવાયના તમામ રાજ્યોએ 'રાજ્યોના મૂડી ખર્ચ માટે વિશેષ સહાય યોજના'નો લાભ લીધો છે.
- > નાણાં મંત્રાલયે આ યોજના 'આત્મનિર્ભર ભારત પેકેજ' હેઠળ જાહેર કરી હતી.

Back to basics : પૃષ્ઠભૂમિ

- > 'આત્મનિર્ભર ભારત પેકેજ' હેઠળ, કેન્દ્ર સરકારે જાહેરાત કરી હતી કે તે રાજ્યોને (ખાસ કરીને મૂડી ખર્ચ માટે) 50 વર્ષ માટે 12,000 કરોડ રૂપિયાની ખાસ વ્યાજ મુક્ત લોન આપશે.
- ઉદ્દેશ્ય:
 - > આ યોજનાનો ઉદ્દેશ્ય રાજ્ય સરકારોના મૂડી ખર્ચમાં વધારો કરવાનો છે, જેઓ આ વર્ષે કોવીડ-19 રોગચાળાને કારણે વેરાની આવકમાં ઘટાડો થવાને કારણે મુશ્કેલ નાણાકીય પરિસ્થિતિનો સામનો કરી રહ્યા છે.

ત્રણ ભાગો

- > ભાગ-I ઉત્તર પૂર્વીય ક્ષેત્રને આવરી લે છે (નિશ્ચિત રકમ 200 કરોડ).
- > બીજા બધા રાજ્યો માટે ભાગ-II (નિયત રકમ રૂ. 7500 કરોડ)
- > ભાગ-II હેઠળની યોજનાનો હેતુ રાજ્યોમાં વિવિધ નાગરિક-કેન્દ્રિત સુધારાઓ કરવાનો છે.
- > ભાગ-III હેઠળ 2000 કરોડ રાખવામાં આવ્યા છે.
- > આ રકમ ફક્ત તે રાજ્યોને જ ઉપલબ્ધ હશે કે જે નાણાં મંત્રાલય દ્વારા ઉલ્લેખિત ચાર વધારાના સુધારાઓમાંથી ઓછામાં ઓછા ત્રણને લાગુ કરે.
- > આ ચાર સુધારાઓ આ છે: વન નેશન વન રેશનકાર્ડ, ઈઝ ઓફ ડૂઈંગ બિઝનેસ, અર્બન લોકલ બોડીઝ / યુટિલિટી રિફોર્મ્સ અને પાવર સેક્ટર રિફોર્મ્સ.

વર્તમાન પરિસ્થિતિ

- > નાણાં મંત્રાલયે 27 રાજ્યોના મૂડી ખર્ચ દરખાસ્તો હેઠળ રૂ. 9,879.61 કરોડને મંજૂરી આપી છે.
- > તેમાંથી 4,939.81 કરોડ રૂપિયા પ્રથમ હપ્તા તરીકે બહાર પાડવામાં આવ્યા છે.
- > આરોગ્ય, ગ્રામીણ વિકાસ, પાણી પુરવઠો, સિંચાઈ, વીજળી, પરિવહન, શિક્ષણ, શહેરી વિકાસ જેવા વિવિધ ક્ષેત્રોમાં મૂડી ખર્ચના પ્રોજેક્ટ્સને મંજૂરી આપવામાં આવી છે.

મૂડી ખર્ચ

- > મૂડી ખર્ચ એ સરકાર દ્વારા મશીનરી, ઉપકરણો, મકાનો, આરોગ્ય સુવિધાઓ, શિક્ષણ વગેરેના વિકાસ માટે ખર્ચવામાં આવતા નાણાં છે.
- > મૂડી ખર્ચ એ મૂડી રોકાણોના રૂપમાં પુનરાવર્તિત પ્રકારના ખર્ચ છે.
- > આ પ્રકારના ખર્ચથી અર્થતંત્રની ઉત્પાદક ક્ષમતામાં સુધારો થવાની અપેક્ષા છે.
- > મૂડી ખર્ચમાં નીચેની વસ્તુઓ શામેલ છે—રોકાણ, લોન ચુકવણી, લોન વિતરણ, શેરની ખરીદી, જમીન, મકાનો, મશીનો અને સાધનો પરનો ખર્ચ વગેરે.

કે.વી. કામથ સમિતિ

- > ભારતીય રિઝર્વ બેંકે કે.વી. કામથ હેઠળ પાંચ સભ્યોની નિષ્ણાત સમિતિની રચના કરી હતી. તેઓ ICICI બેંકના પૂર્વ સી.ઈ.ઓ. હતા. સર્વોચ્ચ બેન્કે તાજેતરમાં જ સૂચિત કર્યું છે કે તે TLTRO (લક્ષિત લાંબા ગાળાના રેપો ઓપરેશન્સ) યોજના હેઠળ છવીસ તણાવવાળા ક્ષેત્રોને આવરી લેવાની છે. કેવી કામથ સમિતિ દ્વારા આ છવીસ તણાવપૂર્ણ ક્ષેત્રોની ઓળખ કરવામાં આવી હતી.

- > રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાએ તણાવપૂર્ણ ક્ષેત્રોને ધિરાણ સહાય આપવા બેંકોને ECLGS 2.0 (ઈમર્જન્સી ક્રેડિટ લાઈન ગેરંટી સ્કીમ) અને TLRO યોજના, જેમ કે નાણાં મેળવવાનો નિર્દેશ આપ્યો છે. TLRO યોજના અંતર્ગત, બેન્કો કોર્પોરેટ બોન્ડ્સ, નોન-કન્વર્ટિબલ ડિબેન્ચર્સ અને વિશિષ્ટ ક્ષેત્રોમાં સંસ્થાઓ દ્વારા જારી કરાયેલા વ્યાપારી કાગળોમાં રોકાણ કરી શકે છે.
- > TLRO ની યોજના નાના અને મધ્યમ કદના કોર્પોરેટરો, માર્કેટ ફાઈનાન્સ સંસ્થાઓ અને નોન-બેંકિંગ ફાઈનાન્સિયલ કોર્પોરેશનને પ્રવાહિતા લાવવાની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી. RBI પોલિસી રેપો રેટ સાથે જોડાયેલા ફ્લોટિંગ રેટ પર ત્રણ વર્ષ સુધી ઓન-ટેપ TLRO યલાવવાની છે.
- > કે.વી. કામથ સમિતિ દ્વારા ઓળખાતા છવીસ તણાવવાળા ક્ષેત્રોને 100% કોલેટરલ મફત અતિરિક્ત ક્રેડિટ આપવા માટે ભારત સરકારે ECLGS 2.0 ની શરૂઆત કરી.

ડાયમ (Diam)

- > ફેસબુક દ્વારા સમર્થિત ક્રિપ્ટોકરન્સી લિબ્રાને પ્રોજેક્ટમાં “સંગઠનાત્મક સ્વતંત્રતા” છે તેના પર ભાર મૂકીને નિયમનકારી મંજૂરી મેળવવા માટે “ડાયમ” તરીકે ફરીથી નામ આપવામાં આવ્યું છે. લિબ્રાના પ્રોજેક્ટમાં ચાલતી સ્વતંત્ર સંસ્થા, લિબ્રા એસોસિએશનનું નામ પણ ડાયમ એસોસિએશન રાખવામાં આવશે. ડાઈમ એ લેટિન શબ્દ છે જેનો અર્થ છે “દિવસ”. લિબ્રાને ટીકા મળી હતી કારણ કે તે સરકાર દ્વારા સંચાલિત પરંપરાગત નાણાકીય સિસ્ટમોને ભય આપવાની સંભાવનાને કારણે છે, જેના પરિણામે નાણાકીય સ્થિરતાની વૃદ્ધિ થઈ શકે છે અને ગુપ્તતાનો ભય મળી શકે છે.
- > ડાયમ એક સ્થિર સિક્કો છે. અન્ય ક્રિપ્ટોક્યુરન્સીઝથી વિપરીત, ડાયમ એ પરવાનગીવાળા બ્લોકચેનનો ઉપયોગ કરવાનો છે. અન્ય મોટાભાગના ક્રિપ્ટોક્યુરન્સીઝ પરવાનગી વિનાના બ્લોકચેનનો ઉપયોગ કરે છે.

Back to basics : સ્થિર સિક્કો

- > સ્થિર સિક્કા ક્રિપ્ટોકરન્સી છે. સ્થિર સિક્કામાં એકમાત્ર તફાવત એ છે કે આ ક્રિપ્ટોક્યુરન્સીઝ રિઝર્વ એસેટ દ્વારા સમર્થિત છે. તેમનું બજાર મૂલ્ય કેટલાક બાહ્ય સંદર્ભ પર આધારિત છે. હમણાં પૂરતું, તે સોનાના મૂલ્ય અથવા યુ.એસ. ડોલરની કિંમતમાં અથવા લાયર દ્વારા રાખવામાં આવેલી સંપત્તિને પેગ કરી શકાય છે. સ્થિર સિક્કાઓ તેમની સંપત્તિની ખરીદી અને વેચાણની અલ્ગોરિધમની પદ્ધતિ દ્વારા તેમની ઈનામ સ્થિરતા પ્રાપ્ત કરે છે.

પરવાનગીવાળા બ્લોકચેન્સ

- > તે ખાનગી બ્લોકચેન છે. પરવાનગી અને પરવાનગી વગરના બ્લોકચેન વચ્ચેનો એકમાત્ર તફાવત એ છે કે પરવાનગીવાળા બ્લોકચેનમાં એક્સેસ નિયંત્રણ સ્તર છે. સરળ શબ્દોમાં, આનો અર્થ એ છે કે આ કિસ્સામાં બ્લોકચેન, લિબ્રા રાશિનો વપરાશકર્તા, જેની પાસે નેટવર્કની એક્સેસ છે તે શાસન કરી શકે છે.

ડાયમ પર EUનો પ્રતિસાદ

- > યુરોપિયન યુનિયન દ્વારા હજી સુધી સ્થિર સિક્કાઓને તેના ક્ષેત્રમાં કાર્ય કરવાની મંજૂરી આપવાનું શરૂ કરાયું નથી. EU અનુસાર, તે રાજ્યોની નાણાકીય સાર્વભેમત્વ માટે ખતરો હોઈ શકે છે.

ડાયમ પર યુ.એસ.નો પ્રતિસાદ

- > યુ.એસ. ફેસબુકને ચલણ શરૂ કરતા રોકવા માંગે છે, કારણ કે ક્રિપ્ટોકરન્સી બજારમાં સ્પષ્ટ નિયમનકારી માળખાનો અભાવ છે.

યોજના વિશે

- > લિબ્રા સ્વિસ ફાઈનાન્સિયલ માર્કેટ સુપરવાઈઝરી ઓથોરિટી (FINMA) દ્વારા ચલણ લોચ કરવાની યોજના બનાવી રહ્યાં છે. FINMA એ સ્વિટ્ઝર્લેન્ડનું માર્કેટ વોયડોગ છે.

RBIની નાણાકીય નીતિ સમિતિની બેઠક

- > RBIએ તાજેતરમાં તેની નાણાકીય નીતિ સમિતિની બેઠક યોજી હતી. મીટિંગ દરમિયાન રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાએ રેપો રેટને યથાવત 4% રાખ્યો છે. રેપો રેટ એ દર છે કે જેના પર RBI બેંકોને ધિરાણ આપે છે. રિવર્સ રેપો રેટ 3.35% પર ચાલુ રાખવાનો છે.

Back to basics : MPC બેઠકની મુખ્ય વિશેષતાઓ

- > મીટિંગમાં નિષ્કર્ષ આવ્યું છે કે નાણાકીય નીતિનું ‘સાનુકૂળ વલણ’ ચાલુ રાખવાનું છે. સાનુકૂળ વલણનો અર્થ એ છે કે સર્વોચ્ચ બેંક નાણાકીય પ્રણાલીમાં નાણાં વધારવા માટે દર ઘટાડવાનું ચાલુ રાખશે. જ્યારે બેંકના અનુકૂળ વલણને ‘તટસ્થ’ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, ત્યારે તેનો અર્થ એ છે કે દેશમાં ચલણના પ્રવાહને નિયંત્રિત કરવા માટે RBI કોઈપણ દિશામાં દરોમાં ફેરફાર કરી શકે છે.
- > બેંક રેટ અને માર્જિનલ સ્ટેન્ડિંગ સુવિધા 4.25% પર યથાવત રાખવામાં આવી હતી
- > વર્ષ 2020-21 માટેનો વાસ્તવિક GDP -7.5% અંદાજવામાં આવ્યો છે.
- > 2020-21 નો Q3 GDP 0.1% ની વૃદ્ધિનો અંદાજ છે. Q4 માં, GDP 0.7% ની વૃદ્ધિની અપેક્ષા છે.
- > Q3 માટે CPI ફુગાવો 6.8% અને Q4 માટે દર 5.8% અંદાજવામાં આવ્યો હતો.
- > કોન્ટેક્ટલેસ કાર્ડ ટ્રાંઝેક્શનની મર્યાદા રૂ. 2000 થી વધારીને 5000 સુધી કરવામાં આવી છે. આનો અમલ જાન્યુઆરી 2021 માં કરવામાં આવશે.
- > RTGS (રીઅલ ટાઈમ ગ્રોસ સેટલમેન્ટ) સિસ્ટમ થોડા દિવસોમાં 24/7 બનાવવાની છે.

મોંઘવારી

- > કોવિડ-19 કટોકટી દરમિયાન, ફુગાવો RBIના લક્ષ્યાંક ફુગાવાના 2% થી 6% ની ઉપરની બાજુએ સતત રહ્યો હતો. CPIના આધારે ગણતરી કરવામાં આવેલ રિટેલ ફુગાવામાં ઓક્ટોબર 2020 સુધીનો વધારો સતત 7.61% સુધી પહોંચ્યો હતો. મે 2014 પછીનો આ સેથી વધુ છૂટક ફુગાવો છે. મે 2014 માં, તે 8.33% હતો.

RBI દ્વારા GDP પ્રોજેક્શન્સ

- ઓક્ટોબરમાં, RBIએ તેની MPCની બેઠકમાં કહ્યું હતું કે ભારતનો વાસ્તવિક GDP વૃદ્ધિદર -9.5% થવાનો છે. 2020 ના Q2 (જુલાઈ, ઓગસ્ટ અને સપ્ટેમ્બર) માં, GDP 2019 ની તુલનામાં 7.5% ઘટ્યો હતો. 2019 ની તુલનામાં કોવીડ-19 ની અસરને લીધે Q1 માં 23.9% જેટલો ઘટાડો થયો છે.
- આને “V-આકારની પુનઃપ્રાપ્તિ” કહેવામાં આવે છે. તે ભારતીય અર્થવ્યવસ્થાના ઝડપી સ્થિતિસ્થાપકતાને પ્રતિબિંબિત કરે છે.

માર્જિનલ સ્ટેન્ડિંગ સુવિધા

- માર્જિનલ સ્ટેન્ડિંગ સુવિધા એ RBI પાસેથી પૈસા ઉધાર લઈ પ્રવાહિતા વધારવાનું સાધન છે. તે નાણાકીય નીતિ સુધારણા ક્વાયટ દરમિયાન 2011-12 માં રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું. આ ઉધાર રેપો રેટ કરતા વધુ વ્યાજ દરે છે. આ દંડ વ્યાજ દરને MSF રેટ કહેવામાં આવે છે. RBIએ પ્રાદેશિક ગ્રામીણ બેંકો (RRB) માં માર્જિનલ સ્ટેન્ડિંગ સુવિધા વધારવાનો નિર્ણય લીધો છે. હમણાં સુધી, RRBને ટોચની બેંકની તરલતા વિંડોને એકસેસ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી નથી.

V આકારની પુનઃપ્રાપ્તિ

- V આકારની પુનઃપ્રાપ્તિ એ આર્થિક મંદી અને પુનઃપ્રાપ્તિનો એક પ્રકાર છે જે ચાર્ટિંગમાં મૂળાક્ષરો Vના આકાર જેવું લાગે છે. V-આકારની પુનઃપ્રાપ્તિમાં તીવ્ર ઘટાડા પછી અર્થતંત્રને પાછલા શિખરે તીવ્ર પુનર્જીવન શામેલ છે. નાણાં મંત્રાલયના છેલ્લાં માસિક આર્થિક સમીક્ષાના અહેવાલમાં જણાવાયું છે કે ભારતીય અર્થવ્યવસ્થામાં V-આકારની પુનઃપ્રાપ્તિ જોવા મળી રહી છે, કારણ કે GDPમાં ઘટાડો એપ્રિલ-જૂન ક્વાર્ટરના 23.9 ટકાથી 2020-21 ના બીજા ક્વાર્ટરમાં 7.5% થઈ ગયો છે.

Back to basics : V આકારની પુનઃપ્રાપ્તિની મુખ્ય લાક્ષણિકતાઓ

- નામ 'V આકારની પુનઃપ્રાપ્તિ' એ મંદી અને અર્થતંત્રના પુનરુત્થાનને રજૂ કરતા ગ્રાફના આકારમાંથી લેવામાં આવ્યું છે, જે મૂળાક્ષર V જેવું લાગે છે.
- આ ખાસ પુનઃપ્રાપ્તિમાં અર્થશાસ્ત્રમાં ઊંડી મંદી શામેલ છે, ત્યારબાદ તીવ્ર વૃદ્ધિ થાય છે.
- આવું સરકાર દ્વારા આપવામાં આવતી આર્થિક ઉત્તેજના અને સેન્ટ્રલ બેન્ક દ્વારા સરળ પૈસાની નીતિનું પરિણામ છે.
- V આકારના વળાંકવાળા નિરીક્ષકોમાં પુનઃપ્રાપ્તિએ ઉત્પાદન સ્તર અને ગ્રાહકની મજબૂત માંગમાં સુધારો કર્યો.
- V આકારની પુનઃપ્રાપ્તિ એ શ્રેષ્ઠ પરિસ્થિતિઓમાંનું એક માનવામાં આવે છે, કારણ કે આર્થિક તાણ તરત જ મેક્રો ઈકોનોમિક પ્રભાવના મુખ્ય પરિમાણોમાં ઝડપી પુનઃપ્રાપ્તિ દ્વારા અનુસરવામાં આવે છે.

આર્થિક પુનઃપ્રાપ્તિના અન્ય આકારો

- આર્થિક પુનઃપ્રાપ્તિના અન્ય આકારોમાં Z આકારની પુનઃપ્રાપ્તિ, U આકારની પુનઃપ્રાપ્તિ, W આકારની પુનઃપ્રાપ્તિ, L આકારની પુનઃપ્રાપ્તિ અને વિસ્તરેલ U આકારની પુનઃપ્રાપ્તિ છે. આર્થિક

પુનઃપ્રાપ્તિના આ વિવિધ આકાર વચ્ચેનો મુખ્ય તફાવત એ છે કે આર્થિક પ્રવૃત્તિને સામાન્ય થવા માટેનો સમય. અન્ય પાસાઓમાં સરકાર દ્વારા લેવામાં આવતા નીતિપૂર્ણ પ્રતિસાદનો સમાવેશ, નોકરીઓ અને ઘરની આવક પર રોગચાળાની અસરનો સમાવેશ થાય છે.

- તમામ આકારોમાંથી, Z-આકારની પુનઃપ્રાપ્તિ એ સૌથી આશાવાદી પુનઃપ્રાપ્તિ છે કારણ કે કેશ થયા પછી અર્થવ્યવસ્થા ખૂબ ઝડપથી વૃદ્ધિ પામે છે.
- દેશને ઝડપી દરે પુનઃપ્રાપ્તિ કરવામાં સહાય માટે, RBIએ તેની તાજેતરની નાણાકીય નીતિ સમિતિની બેઠકમાં તેના રેપો અને રિવર્સ રેપો રેટને યથાવત રાખ્યા છે. રેપો રેટ 4% અને રિવર્સ રેપો રેટ 3.35% જાળવી રાખ્યો હતો.

લિક્વિડિટી એડજસ્ટમેન્ટ ફેસેલિટી

- તાજેતરમાં, ભારતીય રિઝર્વ બેંક (RBI) એ લિક્વિડિટી એડજસ્ટમેન્ટ ફેસેલિટી (LAF) ને પ્રાદેશિક ગ્રામીણ બેંકો (RRB) માં વધારવાનો નિર્ણય કર્યો છે, જેથી પ્રવાહિતા સંચાલનને વધુ કાર્યક્ષમ બનાવવામાં આવે. બેન્કિંગ સેક્ટર રિફોર્મ્સ પર નરસિમ્હન કમિટીની ભલામણોને આધારે 1998 માં LAFની રજૂઆત RBIમાં કરવામાં આવી હતી. તે એક નાણાકીય નીતિ સાધન છે જે બેન્કોને ફરીથી ખરીદી કરાર અથવા રીપોઝ દ્વારા અસ્થાયી રોકડની અછત નિવારવા માટે સક્ષમ બનાવે છે. તે રોકડ ઊભી કરવા માટે રિવર્સ-રિપો દ્વારા પણ RBIને લોન આપી શકે છે.
- લિક્વિડિટી નિયંત્રિત કરવા માટે RBI દ્વારા ઉપયોગમાં લેવામાં આવતા અન્ય ટૂલ્સ
- RBI દેશમાં પ્રવાહિતાના પ્રવાહને નિયંત્રણમાં રાખવા માટે ચાર ટૂલ્સનો ઉપયોગ કરે છે. તેઓ છે કેશ રિઝર્વ રેશિયો (CRR), લિક્વિડિટી એડજસ્ટમેન્ટ ફેસેલિટી (રેપો રેટ અને રિવર્સ રેપો રેટ શામેલ છે), કાનૂની લિક્વિડિટી રેશિયો અને ઓપન માર્કેટ ઓપરેશન્સ.

લિક્વિડિટી એડજસ્ટમેન્ટ ફેસેલિટીના બે મુખ્ય ઘટક

- લિક્વિડિટી એડજસ્ટમેન્ટ ફેસેલિટીના બે મુખ્ય ઘટકો રેપો રેટ અને રિવર્સ રેપો રેટ છે. રેપો રેટ તે દર છે કે જેના પર બેંકો રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા પાસેથી નાણાં લે છે. પૈસા ઉધાર લેતી વખતે, બેંકો સરકારી સિક્યોરિટીઝને કોલેટરલ તરીકે મુકશે. રિવર્સ રેપો રેટ એ દર છે કે જેના પર RBI બેંકો પાસેથી પૈસા લે છે. રિવર્સ રેપો સિસ્ટમમાંથી પ્રવાહિતાને શોષી લેવામાં મદદ કરે છે.

નરસિમ્હન સમિતિ

- નરસિમ્હન સમિતિએ મૂળભૂત રીતે બેંકિંગ અને નાણાકીય પ્રણાલીઓના કામમાં ફેરફારની ભલામણ કરી હતી. સમિતિએ નીચેની ભલામણો કરી હતી
- કેશ રિઝર્વ રેશિયો અને વૈધાનિક લિક્વિડિટી ગુણોત્તરનું ઊંચું પ્રમાણ ઘટાડવું.
- સમિતિએ જાહેર ક્ષેત્રની બેંકોની સંખ્યા ઘટાડવાની અને દેશમાં ત્રણથી ચાર મોટી બેંકોને આંતરરાષ્ટ્રીય બેંકમાં વિકસિત કરવાની ભલામણ કરી.

- > તેમાં એસેટ રિફાઇન્ડેન્સ ફંડની સ્થાપના કરવાની ભલામણ કરવામાં આવી છે. આ બેંકોને તેમના ખરાબ દેવાથી મુક્ત થવા માટે મદદ કરશે.
- > મ્યુચ્યુઅલ ફંડસ, વેપારી બેંકો, લીઝિંગ કંપનીઓ, ફેક્ટર કંપનીઓ વગેરે જેવા નાણાકીય સંસ્થાઓની દેખરેખ રાખવા માટે નવી એજન્સીની સ્થાપના કરવી.

રેપો રેટ

- > રેપો રેટ એ દર છે કે જેના પર ભંડોળની તંગીના કિસ્સામાં કેન્દ્રીય બેંક વ્યાપારી બેંકોને નાણાં આપે છે. તે મોંઘવારીને અંકુશમાં રાખવા માટે નાણાકીય અધિકારીઓ દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતું એક સાધન છે. રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા (RBI) ની નાણાકીય નીતિ સમિતિ (MPC) એ 2 ડિસેમ્બરથી શરૂ થયેલી 3 દિવસીય બેઠક દરમિયાન રેપો રેટને 4% પર યથાવત રાખવાનો અને COVID-19 અસર ઓછી થાય ત્યાં સુધી અનુકૂળ પોલિસી વલણ જાળવવાનો નિર્ણય લીધો છે.

Back to basics : રેપો રેટ ફુગાવાને કેવી રીતે નિયંત્રિત કરે છે?

- > રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા જ્યારે દેશમાં ફુગાવાનો દર વધારે છે ત્યારે રેપો રેટમાં વધારો કરે છે. આખરે પૈસાની સપ્લાય ઘટાડવા માટે કરવામાં આવે છે.
- > હાલમાં RBIએ તેનો રેપો રેટ યથાવત (નીચો) રાખ્યો છે. તે COVID-19 કટોકટીથી તેના રેપો રેટ ઘટાડતો રહ્યો છે. તેનાથી દેશમાં મોંઘવારી ઓછી થશે. રેપો રેટ એ વ્યાજ દર છે કે જેના પર બેંકો રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા પાસેથી પૈસા લે છે. જ્યારે રેપો રેટ વધારે હોય ત્યારે બેંકો દ્વારા લેવામાં આવતી લોન ઓછી હોય છે. જ્યારે રેપો રેટ ઓછા હોય છે ત્યારે બેંકો દ્વારા લેવામાં આવતી લોન વધારે હોય છે. જ્યારે બેંકો દ્વારા ઉધાર લેવામાં આવતી લોન વધારે હોય છે, ત્યારે તેમની પાસે ઉદ્યોગો અને જાહેર લોકોને દેવા માટે પૂરતા નાણાકીય સંસાધનો હશે. તેથી, બેંકો બદલામાં નીચા દરે ધિરાણ આપશે. તેનાથી ઉદ્યોગો અને જાહેરમાં બેંક તરફથી લોન મેળવવાની સંખ્યામાં વધારો થશે. નાગરિકોના હાથમાં હવે પૂરતી રોકડ હશે. તેનાથી શાકભાજી, ફળો, કરિયાણા, વાહનોના વેચાણમાં વૃદ્ધિ થશે, એદ્યોગિક માલના ઉત્પાદનમાં વધારો થશે. આનાથી આખરે માલ અને સેવાઓની માંગમાં વધારો થશે અને તેમના ભાવ ઘટશે. આમ, ફુગાવો ઓછો થાય છે.
- > રેપો રેટનું મહત્વ RBIના અન્ય તમામ નાણાકીય સાધનોમાં રેપો રેટ સેથી નોંધપાત્ર દર છે. આ એટલા માટે છે કારણ કે કાર લોન, હોમ લોન, થાપણો પર વળતર સુધીની લોન પરના વ્યાજ દર, બધા રેપો રેટથી પ્રભાવિત છે.

તકનીકી કાપડ માટે સમર્પિત નિકાસ પ્રમોશન કાઉન્સિલ

- > કાપડ મંત્રાલયે સમર્પિત નિકાસ પ્રમોશન કાઉન્સિલ (EPC) ની રચના માટેની દરખાસ્તોને આમંત્રણ આપ્યું છે.
- > તકનીકી કાપડ માટે નિકાસ પ્રમોશન કાઉન્સિલ રાષ્ટ્રીય તકનીકી કાપડ મિશનનો એક ભાગ છે.
- > કાઉન્સિલ આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારના પ્રમોશન અને વિકાસના સંદર્ભમાં કેન્દ્ર સરકારની તમામ સૂચનાઓનું પાલન કરશે.

Back to Basics: રાષ્ટ્રીય તકનીકી કાપડ મિશન

- > 1420 કરોડના કુલ ખર્ચ સાથે ફેબ્રુઆરી, 2020 માં તેને મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.
- > તકનીકી કાપડમાં દેશને વૈશ્વિક નેતા તરીકે સ્થાન આપવું અને સ્થાનિક બજારમાં તકનીકી કાપડનો ઉપયોગ વધારવાનો હેતુ છે.
- > 2024 સુધીમાં સ્થાનિક બજારના વેપારને 40 અબજ ડોલરથી વધારીને 50 અબજ ડોલર કરવાનું લક્ષ્ય રાખ્યું છે.
- > તે વર્ષ 2020-2021 થી ચાર વર્ષ માટે લાગુ કરવામાં આવશે અને તેના ચાર ઘટકો છે:
 - પ્રથમ ઘટક: તે સંશોધન, વિકાસ અને રૂ. 1000 કરોડના ખર્ચ સાથે નવીનતા પર કેન્દ્રિત છે.
 - બીજો ઘટક: જીઓ-કાપડ, કૃષિ-કાપડ, મેડિકલ-કાપડ, મોબાઇલ-કાપડ અને રમત-કાપડ અને બાયો-કાપડ તકનીકના વિકાસ પર આધારિત સંશોધન એપ્લિકેશનો બંને પર આધારિત હશે.
 - ત્રીજો ઘટક: સંશોધન પ્રવૃત્તિઓ સ્વદેશી મશીનરી અને પ્રક્રિયા સાધનોના વિકાસ પર પણ પ્રયાન કેન્દ્રિત કરશે.
 - ચોથો ઘટક: તેનો ઉદ્દેશ તકનીકી કાપડ માટે બજારને પ્રોત્સાહન અને વિકસિત કરવાનું છે.
 - પાંચમો ઘટક: 2021-22 સુધીમાં તકનીકી કાપડની નિકાસ 20,000 કરોડ રૂપિયા સુધી વધારવાનો લક્ષ્યાંક છે જે હાલમાં રૂ. 14,000 કરોડની આસપાસ છે તેમજ દર વર્ષે નિકાસમાં સરેરાશ 10 ટકાનો વધારો સુનિશ્ચિત કરવાનું છે.
 - છઠ્ઠો ઘટક: તે શિક્ષણ, તાલીમ અને કૌશલ્ય વિકાસ પર પ્રયાન કેન્દ્રિત કરે છે.
 - સાતમો ઘટક: મિશનના અમલીકરણ માટે ટેક્સટાઇલ મંત્રાલયમાં મિશન ડિરેક્ટોરેટ કાર્યરત છે.

તકનીકી વસ્ત્રો

- > તકનીકી કાપડ એ સૈદ્યલક્ષી લાક્ષણિકતાઓને બદલે મુખ્યત્વે તકનીકી પ્રદર્શન અને કાર્યાત્મક ગુણધર્મો માટે બનાવવામાં આવતી કાપડ સામગ્રી અને ઉત્પાદનો છે.
- > તકનીકી કાપડ એ કાર્યાત્મક કાપડ છે જેનો ઉપયોગ કાપડના વિવિધ ક્ષેત્રોમાં થાય છે જેમ કે ઓટોમોબાઇલ્સ, સિવિલ એન્જિનિયરિંગ અને બાંધકામ, કૃષિ, આરોગ્ય, એદ્યોગિક સલામતી (ફાયર પ્રૂફ જેકેટ્સ), વ્યક્તિગત સલામતી (બુલેટ પ્રૂફ જેકેટ્સ, ઉચ્ચ ઊંચાઈ લડાઈ ગિઅર) અને અવકાશ એપ્લિકેશન તેમજ વિવિધ ઉદ્યોગોમાં પણ વપરાય છે.
- > પ્રયોગના આધારે, ત્યાં 12 તકનીકી કાપડ વિભાગો છે:

- > એગ્રોટેક, મેડિકેટ, બિલ્ડટેક, મોબિલિટી, ફ્લોટેક, ઓઈટેક, જિઓટેક, પેક્ટેક, હોમટેક, પ્રોટેક, ઈન્ડુટેક અને સ્પોર્ટટેક.
- > મોબિલિટી સીટ બેલ્ટ અને એરબેગ્સ, વાહનોમાં વિમાનની બેઠકો જેવા ઉત્પાદનોનો સંદર્ભ આપે છે.
- > જિઓટેક, જે આકસ્મિક રીતે સેથી ઝડપી ઉભરી રહેલો ભાગ છે, જેનો ઉપયોગ માટી વગેરે જોડીમાં રાખવા માટે થાય છે.

CAROTAR

- > CAROTAR કસ્ટમ્સ (વેપાર કરાર હેઠળ મૂળના નિયમોના વહીવટ) નિયમો, 2020. તે સપ્ટેમ્બર, 2020 માં અમલમાં આવ્યું. આ નિયમો ગાઈડલાઈન્સનો સેટ છે જે મુક્ત વેપાર કરાર હેઠળ આયાત પરના દર માટે 'મૂળના નિયમો' લાગુ કરે છે.

Back to Basics : CAROTAR નિયમો

- > આ નિયમો હેઠળ, આયાત કરનારને માલની આયાત કરતા પહેલા યોગ્ય ઉદ્યમશીલતા કરવી જરૂરી છે.
- > નિયમો આયાત કરનારની પાસે રહેલી ન્યૂનતમ માહિતીની સૂચિ પ્રદાન કરે છે.
- > મૂળના પ્રમાણપત્રમાં ઉપલબ્ધ તરીકે, આયાતકારે બિલ ઓફ એન્ટ્રીમાં મૂળ સંબંધિત માહિતી દાખલ કરવી જોઈએ.

ઇફેક્ટ્સ CAROTAR નિયમો

- > ભારતમાં નિમ્ન-ગુણવત્તાવાળા ઉત્પાદનોના શિપમેન્ટને રોકવા માટે નવા નિયમો લાગુ કરવામાં આવી રહ્યા છે. નિયમો ત્રીજા દેશ દ્વારા માલના ડમ્પિંગ પર પણ કડક પ્રતિબંધ લાવશે. આનાથી ભારતને ત્રીજા દેશ, ખાસ કરીને ચીન દ્વારા નિમ્ન-ગુણવત્તાવાળા ઉત્પાદનોના ડમ્પિંગ ઉપર તપાસ કરવામાં મદદ મળશે.

મહત્વ

- > CAROTAR નિયમો આયાત કરનારને મૂળ દેશની ખાતરી કરવા માટે, કસ્ટમ્સના અધિકારીઓને સહાય કરવા, છૂટછાટની ફરજ માટે દાવો કરે છે. તે મુક્ત વેપાર કરાર હેઠળ ડ્યુટી છૂટનો દુરુપયોગ કરવાનો પ્રયાસ કરવા માટે કસ્ટમ્સ વિભાગને મજબૂત બનાવશે.

CAROTARની જરૂર

- > CAROTAR 2020 વિવિધ મુક્ત વેપાર કરાર હેઠળ સૂચવેલ હાલની પ્રમાણપત્ર પ્રક્રિયાઓને પૂરક બનાવે છે. ભારતે કેટલાક દેશો જેમ કે દક્ષિણ કોરિયા, જાપાન અને બીજા ઘણા આસિયાન દેશો સાથે મુક્ત વેપાર કરાર કર્યા છે.

નવો નિયમ ચીન સંબંધિત પ્રશ્નોને કેવી રીતે

ધ્યાન આપે છે?

- > ભારત તેની લુક ઈસ્ટ પોલિસી હેઠળનો હેતુ એશિયન ક્ષેત્ર સાથે તેના વેપાર અને જોડાણમાં વધારો કરવાનો છે. આ મુખ્યત્વે ઉત્તર પૂર્વ ક્ષેત્રના વિકાસમાં નિર્દેશિત છે. આ હાંસલ કરવા માટે ભારતે આસિયાન મુક્ત વેપાર કરાર પર હસ્તાક્ષર કર્યા છે. કરાર અંતર્ગત ભારત આસિયાનના દસ દેશોને છૂટછાટ આપવાની રીત આપે છે. ચીન આ માર્ગનો ઉપયોગ ભારતમાં તેનો માલ નાખવા માટે કરી રહ્યો છે. આનો અર્થ એ છે કે ચીનમાં ઉદભવતા માલ (ચાઈનામાં ઉત્પાદિત) જે કસ્ટમ છૂટ માટે અથવા ભારતમાં આયાત પ્રતિબંધ માટે પાત્ર નથી, તે આ દેશો દ્વારા ભારતમાં પ્રવેશ કરશે. CAROTAR નિયમો આને રોકવામાં મદદ કરે છે કારણ કે આયાતકર્તાએ આ નવા નિયમો હેઠળ માલની ઉત્પત્તિ જાહેર કરવી પડશે.

ભારતમાં વસ્તી સ્થિરતા : NFHS-5

- > નેશનલ ફેમિલી હેલ્થ સર્વે-5 (NFHS-5)ના તાજેતરના ડેટા વિશ્લેષણ બતાવે છે કે કુલ પ્રજનન દર (TFR)માં ઘટાડો થવાને કારણે ભારતની વસ્તી સ્થિર છે.

Back to Basics : પૃષ્ઠભૂમિ

- > 2005થી 2016ની વચ્ચે હાથ ધરવામાં આવેલા NFHS-3 અને NFHS-4 દરમિયાન, દેશભરના 22 રાજ્યો / કેન્દ્રશાસિત કેન્દ્રોમાંથી 12માં આધુનિક ગર્ભનિરોધક પગલાં (ગર્ભનિરોધક ગોળીઓ, કોન્ડોમ, ઈન્ટ્રાઉટરિન ડિવાઈસીસ) ના ઉપયોગમાં ઘટાડો જોવા મળ્યો હતો.
- > જો કે, NFHS-5માં આ સ્થિતિમાં સુધારો થયો છે અને 12 માંથી 11 રાજ્યોમાં આધુનિક ગર્ભનિરોધક પગલાંના ઉપયોગમાં વધારો થયો છે.

રાષ્ટ્રીય કુટુંબ આરોગ્ય સર્વે-5

- કુલ પ્રજનન દર (TFR):
- > આપેલ વર્ષમાં પ્રજનન દર સ્ત્રી દ્વારા જન્મેલા બાળકોની સરેરાશ સંખ્યાને પ્રજનન વય દરમિયાન સૂચવે છે (જે સામાન્ય રીતે 15થી 49 વર્ષ માનવામાં આવે છે).
- > છેલ્લાં અડધા દાયકામાં મોટાભાગના ભારતીય રાજ્યોમાં TFRમાં ઘટાડો જોવા મળ્યો છે, ખાસ કરીને શહેરી મહિલાઓમાં આનો અર્થ એ કે ભારતની વસ્તી સ્થિર થઈ રહી છે.
- > સિક્કિમ સૌથી ઓછું TFR (સરેરાશ 1.1) રેકોર્ડ કર્યું છે, જ્યારે બિહારમાં મહિલા દીઠ સરેરાશ 3નું TFR નોંધાયું છે.
- > સર્વેક્ષણ કરાયેલા 22 રાજ્યોમાંથી 19 રાજ્યોએ કુલ પ્રજનન દર (TFR) રિપ્લેસમેન્ટ સ્તરથી નીચે હોવાનું જણાવ્યું છે.
- > રિપ્લેસમેન્ટ લેવલ કુલ પ્રજનન દરનો સંદર્ભ આપે છે કે જ્યાં એક પેઢી સ્થળાંતર કર્યા વિના પોતાની જાતને બીજી પેઢીથી બદલી નાખે છે, એટલે કે આપણે કહી શકીએ કે આ તબક્કે મરી રહેલા લોકોની જગ્યા ભરવા માટે ઘણા બાળકો જન્મે છે.
- > મોટાભાગના દેશોમાં સ્ત્રી પ્રત્યે આ સ્તર આશરે 2.1 જેટલું છે, જોકે મૃત્યુદરમાં બદલાવ સાથે આ થોડું બદલાઈ શકે છે.

- ગર્ભનિરોધકનો ઉપયોગ:
- > એકંદરે, ભારતમાં મોટાભાગના રાજ્યો / કેન્દ્રશાસિત કેન્દ્રોમાં ગર્ભનિરોધક વ્યાપક દર (CPR)નો વધારો જોવાયો છે, અને હિમાચલ પ્રદેશ અને પશ્ચિમ બંગાળમાં આ દર સૌથી વધુ છે.

- અસર:
- > આ આંકડાથી સ્પષ્ટ છે કે ભારતના મોટાભાગના રાજ્યોમાં કુલ પ્રજનન દર (TFR) રિપ્લેસમેન્ટ લેવલ પર પહોંચી ગયો છે.

- > નેશનલ ફેમિલી હેલ્થ સર્વે-5 એ ગ્રામીણ અને શહેરી વિસ્તારોમાં આધુનિક ગર્ભનિરોધકના ઉપયોગમાં વધારો, તેમજ સ્ત્રીમાં જન્મેલા સરેરાશ બાળકોની સંખ્યામાં ઘટાડો સૂચવે છે.

વસ્તી નિયંત્રણ સંબંધિત પગલાં

- વડાપ્રધાનની અપીલ:
- > વર્ષ 2019 માં સ્વતંત્રતા દિવસ નિમિત્તે તેમના સંબોધનમાં વડા પ્રધાને દેશને અપીલ કરતાં વસ્તી નિયંત્રણને દેશભક્તિના સ્વરૂપ તરીકે રજૂ કર્યું હતું.

- મિશન પરિવાર વિકાસ:
 - કેન્દ્ર સરકારે 7 ઉચ્ચ વસ્તી વૃદ્ધિના રાજ્યોમાં (કુલ 3 ટકાથી વધુના કુલ પ્રજનન દર સાથે) 146 જિલ્લાઓમાં ગર્ભનિરોધક અને કુટુંબ યોજના સેવાઓનો વપરાશ સતત વધારવા માટે વર્ષ 2017 માં મિશન પરિવાર વિકાસ શરૂ કર્યું હતું.
- રાષ્ટ્રીય કુટુંબ નિયોજન ક્ષતિપૂર્તિ યોજના (NFPIS):
 - આ યોજના વર્ષ 2015 માં શરૂ કરવામાં આવી હતી અને લાભાર્થીઓના મૃત્યુ અને વંધ્યીકરણની નિષ્ફળતાના કિસ્સામાં વીમા પૂરા પાડે છે.
- વંધ્યીકૃત માટે વળતર યોજના:
 - આ યોજના હેઠળ, આરોગ્ય અને કુટુંબ કલ્યાણ મંત્રાલય 2014થી નસબંધી કરાવી રહેલા લાભાર્થીઓના વેતનની ખોટની ભરપાઈ કરે છે.

વિરોધાભાસ

- નેશનલ ફેમિલી હેલ્થ સર્વે-5ના ડેટા સાબિત કરે છે કે દેશની વસ્તી સ્થિર થઈ રહી છે, જ્યારે સરકાર 'વસ્તી વિસ્ફોટ' ને ધ્યાનમાં રાખીને લોકોને વસ્તી ઘટાડવાની અપીલ કરી રહી છે.

રાષ્ટ્રીય કુટુંબ આરોગ્ય સર્વે

- તે દેશભરમાં મોટા પાયે કરવામાં આવેલ રાષ્ટ્રીય સર્વેક્ષણ છે, જે બહુવિધ રાઉન્ડમાં પૂર્ણ થાય છે.
- સર્વેક્ષણનો પ્રથમ તબક્કો 22 રાજ્યો / કેન્દ્રશાસિત કેન્દ્રોનો ડેટા દર્શાવે છે, જ્યારે બાકીના 14 રાજ્યો / કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ (તબક્કો -2) માં કામ ચાલી રહ્યું છે.
- તે આરોગ્ય અને કુટુંબ કલ્યાણ મંત્રાલયના સંચાલન હેઠળ આયોજન કરવામાં આવ્યું છે, જ્યાં મુંબઈ સ્થિત આંતરરાષ્ટ્રીય વસ્તી વિજ્ઞાન સંસ્થા (IIPS) નોડલ એજન્સી તરીકે સેવા આપે છે.

જનગણના નોંધણીઓની સુધારણા

- તાજેતરમાં જ ભારતના રજિસ્ટ્રાર જનરલ-RGIએ તમામ રાજ્ય સંયોજકોને જનગણના રજિસ્ટરને અપડેટ કરવા આદેશ આપ્યો છે.
- વસ્તી ગણતરી એ આપેલ વસ્તીના સભ્યોની પદ્ધતિસર ગણતરી કરવાની, તેમના વિશેની માહિતી મેળવવા અને તે રેકોર્ડ રાખવાની પ્રક્રિયા છે.

Back to Basics : જનગણના નોંધણીઓના હુકમ અંગે

- RGIએ તમામ રાજ્ય સંયોજકોને આ ક્ષેત્ર, વિસ્તાર, કોલોની અથવા મકાનનું નામ 'ચાર્જ રજિસ્ટર'માં અપડેટ કરવા આદેશ આપ્યો છે.
- ચાર્જ રજિસ્ટર:
 - ચાર્જ રજિસ્ટર એ ગણના કરનારાઓ વચ્ચેના કામના વિતરણને સૂચવે છે અને દરેક અધિકારી દ્વારા નિરીક્ષણ કરવા માટે ગૃહ લિસ્ટિંગ બ્લોક (HLB)ને ચિહ્નિત કરે છે.
- HLB ડેટા સંગ્રહનું એકમ છે.
- ચાર્જ રજિસ્ટર વપરાશ:
 - આ ગણતરી સાથે સંબંધિત એક મહત્વપૂર્ણ દસ્તાવેજ છે જે ગણતરી માટે ગૃહોની ગણતરી, આવાસોની વસ્તી ગણતરી અને રાષ્ટ્રીય વસ્તી રજિસ્ટર-NPRની ગણતરી માટે ગણકોને મદદ કરશે.

- આ રજિસ્ટરનો ઉપયોગ NPRને અપડેટ કરવા સંબંધિત ક્ષેત્રના કામમાં કરવામાં આવશે, કારણ કે વસ્તી ગણતરી અને NPR અપડેટ બંને સમાન કામદારોને સમાવશે.

- અસરો:
 - કોવિડ-19 રોગચાળાને કારણે વસ્તી ગણતરીનું કામ અનિશ્ચિત સમય માટે સ્થગિત કરાયું હતું. RGIનો આદેશ સંકેત હોઈ શકે છે કે નજીકના ભવિષ્યમાં વસ્તી ગણતરી પ્રક્રિયા શરૂ થઈ શકે.

ભારતના રજિસ્ટ્રાર જનરલ

- વસ્તી ગણતરી સંસ્થા 1951ની વસ્તી ગણતરી સુધી દરેક વસ્તી ગણતરી માટે એડ-હોક ધોરણે સ્થાપિત કરવામાં આવી હતી.
- ભારત સરકારે વસ્તીના કદ અને તેના વિકાસ વગેરેના ડેટાના વ્યવસ્થિત સંગ્રહને વિકસાવવા માટે વર્ષ 1949માં રજિસ્ટ્રાર જનરલ અને જનગણના કમિશનર હેઠળ ગૃહ મંત્રાલયમાં એક સંસ્થાની સ્થાપના કરી હતી.
- પાછળથી, આ કચેરીને દેશમાં જન્મ અને મૃત્યુ અધિનિયમ, 1969ના અમલીકરણની જવાબદારી પણ સોંપવામાં આવી હતી.
- તે ભારતની વસ્તી ગણતરી અને ભારતની ભાષાકીય સર્વેક્ષણ સહિત ભારતના વસ્તી વિષયક સર્વેનાં પરિણામો ગોઠવે છે, અને વિશ્લેષણ કરે છે.
- ભારતની વસ્તી ગણતરી:
 - તે દેશના કદ, વિતરણ અને સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ, વસ્તી વિષયક માહિતી અને દેશની અન્ય લાક્ષણિકતાઓ વિશે માહિતી પ્રદાન કરે છે.
 - વર્ષ 2011 સુધી ભારતમાં દર 10 વર્ષના અંતરાલમાં યોજનારી વસ્તી ગણતરી 15 વખત કરવામાં આવી છે.
 - 1872 માં બ્રિટીશ શાસનમાં લોર્ડ મેયો હેઠળ પ્રથમ વખત ભારતમાં દેશવ્યાપી વસ્તી ગણતરી કરવામાં આવી હતી. 1881 માં પહેલી વાર વસ્તી ગણતરી માટે એક અલગ વિભાગ બનાવવામાં આવ્યો.
 - તેની જવાબદારી સેન્સસ કમિશનરને સોંપવામાં આવી હતી, ભારતમાં આ પદ 1941 સુધી રહ્યું.
 - વર્ષ 1949માં, આ પોસ્ટનું નામ રજિસ્ટ્રાર જનરલ અને સેન્સસ કમિશનર એટલે કે રજિસ્ટ્રાર જનરલ અને સેન્સસ કમિશનર તરીકે બદલવામાં આવ્યું.
 - વર્ષ 1949માં, ભારત સરકારે કેન્દ્રીય ગૃહ મંત્રાલય હેઠળ આ વિભાગ આપ્યો, ત્યારથી આ વિભાગ દર 10 વર્ષે વસ્તી ગણતરી કરે છે.
- ભારતીય ભાષાવિજ્ઞાનિક સર્વે:
 - ભારતના હાલના ભાષાવિજ્ઞાનિક સર્વેનો પ્રાથમિક ઉદ્દેશ એ એક અપડેટ ભાષાકીય દ્રશ્ય રજૂ કરવાનું છે.
 - તે દર દસ વર્ષે યોજાયેલી વસ્તી ગણતરીની કવાયત સાથે મળીને હાથ ધરવામાં આવે છે.
 - તે સંબંધિત રાજ્યોમાં સામાજિક / શૈક્ષણિક આયોજકો દ્વારા કલ્પના કરવામાં આવેલા લક્ષ્યોને પ્રાપ્ત કરવા માટે જરૂરી માહિતી પણ પૂરી પાડે છે.
 - જ્યોર્જ અબ્રાહમ ગ્રિયર્સન દ્વારા ભારતનો પ્રથમ ભાષાકીય સર્વે વર્ષ 1928 માં પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યો હતો.

ઘણીવાર રજિસ્ટ્રાર પદ પર સિવિલ સેવકની નિમણૂક કરવામાં આવે છે, જેનું પદ સંયુક્ત સચિવના પદ જેવું જ છે.

રાષ્ટ્રીય વસ્તી નોંધણી (NPR)

- આ 'દેશના સામાન્ય રહેવાસીઓ'ની સૂચિ છે જે સ્થાનિક, પેટા જિલ્લા, જિલ્લા, રાજ્ય અને રાષ્ટ્રીય સ્તરે નાગરિકત્વ અધિનિયમ 1955ની જોગવાઈઓ હેઠળ બનાવવામાં આવે છે અને નાગરિકત્વ (નાગરિકોની નોંધણી અને રાષ્ટ્રીય ઓળખ કાર્ડ્સ ઇશ્યુ) નિયમો 2003 છે.
- ભારતના દરેક 'સામાન્ય રહેવાસી' માટે રાષ્ટ્રીય વસ્તી રજિસ્ટરમાં નોંધણી કરવી ફરજિયાત છે.
- દેશના નાગરિકોની ઓળખના ડેટાબેઝને એકત્રિત કરવા માટે વર્ષ 2010માં તેની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી.
- ડોર-ટુ-ડોર સર્વે દ્વારા આ ડેટાને વર્ષ 2015 માં વધુ અપડેટ કરવામાં આવ્યો હતો.

GST રેવેન્યુ ગેપ : NIPFP

- નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ફોર પબ્લિક ફાઇનાન્સ અને પોલિસી-NIPFP અનુસાર, વર્ષ 2020-21માં રાજ્યોને માલ અને સેવાઓ કર (GST) વળતરની આવકમાં આશરે રૂ. 1.95 લાખ કરોડનો ઘટાડો થઈ શકે છે.
- આ રકમ GST કાઉન્સિલના અંદાજિત 2.35 લાખ કરોડ રૂપિયા કરતા ઘણી ઓછી છે.

Back to Basics : GST વળતર

- GST (વળતર માટે રાજ્યો) અધિનિયમ, 2017 હેઠળ રાજ્યોને પાંચ વર્ષ (2017-2022) સુધીના GSTના અમલના કારણે મહેસૂલના નુકસાનના વળતરની ખાતરી આપવામાં આવી હતી.
- વળતરની ગણતરી રાજ્યોની વર્તમાન GST આવક અને સંરક્ષિત આવક વચ્ચેના તફાવતને આધારે કરવામાં આવે છે જેનો અંદાજ વર્ષ 2015-16ના 14% વાર્ષિક વૃદ્ધિ દર સાથે બેઝ યર તરીકે કરવામાં આવે છે.
- વળતરમાંથી સેસ તરીકે એકત્રિત નાણાંનો ઉપયોગ કરીને GST વળતરની ચૂકવણી વિશેષ રૂપે કરવામાં આવે છે.
- લક્ઝરી પ્રોડક્ટ્સ પર વળતરનો સેસ લગાવવામાં આવે છે.

અન્ય સંબંધિત મુદ્દાઓ

- રાજ્ય GST કલેક્શન વચ્ચેની આવકનું અંતર રૂ. 2.85થી 3.27 લાખ કરોડની વચ્ચે રહેવાની ધારણા છે અને વર્ષ 2020-21માં GST વળતર સેસ સંગ્રહમાં 82342 કરોડ અને 90386 કરોડ વચ્ચેનો તફાવત છે.
- તેથી, વર્ષ 2020-21માં રાજ્યોને સંપૂર્ણ GST વળતર આપવા માટે, 1.95 લાખથી 2.45 લાખ કરોડની જરૂર પડી શકે છે.
- ગોવા, પંજાબ, છત્તીસગઢ, કેરળ માટે મહત્તમ આવકના અંતરની અપેક્ષા છે.

■ સરકારે લીધેલા પગલાં:

- તાજેતરમાં, નાણાં મંત્રાલયે રાજ્યોના GST વળતરની અછતને પહોંચી વળવા રૂ.6,000 કરોડનો આઠમો સાપ્તાહિક હપ્તો બહાર પાડ્યો છે, આ રીતે આ હપ્તાઓ

દ્વારા રાજ્ય અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશને 48,000 કરોડ રૂપિયા જાહેર કરવામાં આવ્યા છે.

- GSTથી થતી આવકમાં રૂ. 1.10 લાખ કરોડની સંભાવનાની ખામીને પહોંચી વળવા ભારત સરકારે આ વર્ષે ઓક્ટોબરમાં ઋણ લેવાની વિશેષ પ્રક્રિયા શરૂ કરી હતી. રાજ્યો અને કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશો વતી ભારત સરકાર દ્વારા આ પ્રક્રિયા દ્વારા લોન લેવામાં આવી રહી છે.

રાષ્ટ્રીય જાહેર નાણાં અને નીતિ સંસ્થા (NIPFP)

- **રચના:**
- NIPFP એક સ્વાયત સંસ્થા તરીકે 1976 માં સ્થાપિત જાહેર નાણાં અને જાહેર નીતિના ક્ષેત્રમાં સંશોધન માટેનું એક કેન્દ્ર છે. તે સોસાયટીઝ નોંધણી અધિનિયમ, 1860 હેઠળ નોંધાયેલ છે.
- **ઉદ્દેશ:**
- સંસ્થાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય જાહેર અર્થવ્યવસ્થાને લગતા ક્ષેત્રોમાં નીતિ નિર્માણમાં ફાળો આપવાનો છે.
- **કાર્ય:**
- તે જાહેર અર્થવ્યવસ્થાને લગતા ક્ષેત્રોમાં સંશોધન, નીતિની હિમાયત અને ક્ષમતા નિર્માણનું કાર્ય કરે છે.
- સંસ્થાનો મુખ્ય આદેશ એ છે કે વિશ્લેષણાત્મક આધાર પૂરો પાડીને જાહેર નીતિઓ ઘડવામાં અને સુધારવામાં કેન્દ્ર, રાજ્ય અને સ્થાનિક સરકારોને મદદ કરવી.
- **ધિરાણ:**
- તે નાણાં મંત્રાલય અને વિવિધ રાજ્ય સરકારો પાસેથી વાર્ષિક અનુદાન મેળવે છે. જો કે તે તેના સ્વતંત્ર બિન-સરકારી સ્વભાવને જાળવી રાખે છે.
- **નિયમનકારી એકમો:**
- તેમાં મહેસૂલ સચિવ, આર્થિક બાબતોના સચિવ અને નાણાં મંત્રાલયના મુખ્ય આર્થિક સલાહકાર અને નીતિ આયોગ, ભારતીય રિઝર્વ બેંક અને ત્રણ રાજ્ય સરકારોના પ્રતિનિધિઓ શામેલ છે.
- તેમાં ત્રણ પ્રખ્યાત અર્થશાસ્ત્રીઓ, પ્રાયોજક એજન્સીઓ અને અન્ય આમંત્રિત સભ્યો શામેલ છે.
- તે અધ્યક્ષ અને નિયામકની નિમણૂકમાં મુખ્ય ભૂમિકા ભજવે છે.
- સ્પીકરનો સામાન્ય કાર્યકાળ ચાર વર્ષનો હોય છે અને તેમાં વધારો કરી શકાય છે.
- હાલમાં RBIના ભૂતપૂર્વ ગવર્નર ડો.ઉર્જિત પટેલ તેના અધ્યક્ષ છે.
- **સ્થાન:**
- નવી દિલ્હી.

ઇલેક્ટોરલ બોન્ડ અને માહિતીનો અધિકાર

- માહિતી અધિકાર અધિનિયમ, 2005ના અમલ માટે, કેન્દ્રીય માહિતી આયોગ (CIC) એ નિર્ણય લીધો છે કે ઇલેક્ટોરલ બોન્ડ યોજના દ્વારા રાજકીય પક્ષોને આપવામાં આવતા દાનની વિગતો જાહેર કરવામાં કોઈ જાહેર હિત નથી. અને તે આ કાયદાની જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કરશે.

- > ઈલેક્ટોરલ બોન્ડ યોજના નાગરિકો અને કોર્પોરેટોને સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા પાસેથી નાણાકીય સાધનો ખરીદવાની અને રાજકીય પક્ષોને દાન આપવાની મંજૂરી આપે છે.
- > એસોસિએશન ફોર ડેમોક્રેટિક રિફોર્મ્સ અનુસાર, જાન્યુઆરી 2020 સુધીમાં, રાજકીય પક્ષોને 6210.39 કરોડ રૂપિયાના કુલ 12,452 ઈલેક્ટોરલ બોન્ડ મળ્યા છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > CICએ અવલોકન કર્યું છે કે RTI એક્ટ, 2005ની કલમ 8 (1) (E) (J) માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનને કારણે દાતાઓ અને લોકોના નામ જાહેર કરવામાં આવી શકે છે.
- > ઉપરોક્ત કલમ વ્યક્તિગત અને તેના વિશ્વાસપાત્ર સંબંધોના સંબંધમાં નાગરિક માહિતી પ્રદાન કરવા માટે જાહેર સત્તાને છૂટ આપે છે, સિવાય કે સક્ષમ અધિકારી સંતોષ ન કરે કે આવી માહિતી જાહેર કરવામાં મોટું જાહેર હિત સમાયેલ છે.
- > વિશ્વાસઘાત એ એક એવી વસ્તુ છે કે જેનો એક અથવા વધુ પક્ષો (વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓના જૂથ) સાથે કાનૂની અથવા નૈતિક સંબંધ હોય.
- > રાજકીય પક્ષોને અપાયેલા ઈલેક્ટોરલ બોન્ડથી સંબંધિત માહિતી SBI દ્વારા વિશ્વાસપાત્ર ક્ષમતા હેઠળ મેળવવામાં આવે છે.
- > જાન્યુઆરી 2020માં, CICએ કેન્દ્રને નિર્દેશ આપ્યો હતો કે તે દાતાઓના નામ જાહેર કરવા, જેઓ તેમની ઓળખ ગુપ્ત રહેવાની ઈલેક્ટોરલ બોન્ડ યોજના હેઠળ ઈચ્છે છે.

ઈલેક્ટોરલ બોન્ડ

- > ઈલેક્ટોરલ બોન્ડ એ રાજકીય પક્ષોને દાન આપવાનું એક નાણાકીય માધ્યમ છે.
- > બોન્ડ્સ રૂ. 1,000, 10,000, રૂ. 1 લાખ, 10 લાખ અને 1 કરોડના ગુણાકારમાં કોઈ મર્યાદા વિના જ આપવામાં આવે છે.
- > સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા આ બોન્ડ્સ ઈશ્યુ કરવા અને તેને છૂટા કરવા માટે અધિકૃત છે, જે ઈશ્યુની તારીખથી પંદર દિવસ માટે માન્ય છે.
- > આ બોન્ડ્સ રજિસ્ટર્ડ રાજકીય પક્ષના નિયુક્ત ખાતામાં રીડીમેબલ છે.
- > આ બોન્ડ્સ કોઈપણ વ્યક્તિ માટે ઉપલબ્ધ છે (જે ભારતના નાગરિક છે અથવા ભારતમાં શામેલ છે અથવા સ્થાપિત છે) જાન્યુઆરી, એપ્રિલ, જુલાઈ અને ઓક્ટોબર મહિનામાં દર દસ દિવસની મુદત માટે, કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નિર્દિષ્ટ કરી શકાય છે.
- > વ્યક્તિ બોન્ડ્સ એકલા અથવા અન્ય વ્યક્તિઓ સાથે મળીને ખરીદી શકે છે.
- > બોન્ડ પર દાતાનું નામ જણાવેલ નથી.

કેન્દ્રીય માહિતી આયોગ

- સ્થાપન:
 - > કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા માહિતી અધિકાર અધિનિયમ, 2005ની જોગવાઈઓ હેઠળ વર્ષ 2005માં તેની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. તે બંધારણીય સંસ્થા નથી.
- માળખું:
 - > ચીફ ઈન્ફર્મેશન કમિશનર્સ (CIC) અને સેન્ટ્રલ ઈન્ફર્મેશન કમિશનર્સની સંખ્યા 10 કરતા વધુ હોઈ શકતી નથી, જેને જરૂરી માનવામાં આવે છે.

- નિમણૂક:
 - > રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા તેમની નિમણૂક વડાપ્રધાનની આગેવાની હેઠળ ની સમિતિની ભલામણ પર કરવામાં આવે છે, જે લોકસભામાં વિપક્ષી નેતા છે અને વડાપ્રધાન દ્વારા નિયુક્ત કેન્દ્રીય કેબિનેટ મંત્રી.
- કાર્યકાળ:
 - > મુખ્ય માહિતી કમિશનર અને એક માહિતી કમિશનર, કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નિર્ધારિત અથવા 65 વર્ષની વય સુધી, જે પહેલું છે તે પદ માટે હોદ્દો સંભાળશે.
 - > તેઓ ફરીથી નિમણૂક માટે પાત્ર નથી.
- CICની સત્તા અને કાર્યો:
 - > RTI એક્ટ, 2005 અંતર્ગત કમિશનની ફરજ છે કે કોઈ પણ વ્યક્તિની માહિતી ફરિયાદ પ્રાપ્ત કરે અને પૂછપરછ કરે.
 - > જો યોગ્ય આધાર (સુઓ-મોટો પાવર) હોય તો સીઆઈસી કોઈપણ બાબતે તપાસના આદેશ આપી શકે છે.
 - > સમન્સ, દસ્તાવેજોની આવશ્યકતા, વગેરેના સંદર્ભમાં કમિશન પાસે સિવિલ કોર્ટની સત્તાઓ છે.

GST સંબંધિત નવો નિયમ

- > તાજેતરમાં, કેન્દ્રીય પરોક્ષ કર અને કસ્ટમ્સ બોર્ડ (CBIC) એ એવા વ્યવસાયો જેમના માસિક ટર્નઓવર રૂ. 50 લાખ કે એ તેથી વધુ છે તેમના માટે ઓછામાં ઓછા 1% ગુડ્સ અને સર્વિસિસ ટેક્સ-GST જવાબદારી રોકડમાં ચુકવણી ફરજિયાત કરવામાં આવી છે.

Back to Basics : નવો નિયમ

- > તે 1 જાન્યુઆરી, 2021થી લાગુ થશે.
- > આ નવા નિયમથી GST જવાબદારીને 99% સુધી ડિસ્ચાર્જ કરવા માટે ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ-ITCના ઉપયોગ પર પ્રતિબંધ છે.
- > CBICએ ITCને લગતી છેતરપિંડીના આશરે 12,000 કેસ નોંધ્યા છે અને આવા કેસોમાં અત્યાર સુધીમાં 365 લોકોની ધરપકડ કરવામાં આવી છે.
- > આ પગલાથી નકલી બીલો દ્વારા કરચોરી પર નિયંત્રણ આવશે.
- > કાચા માલ, ગ્રાહક માલ, માલ અથવા સેવાઓની ખરીદી પર ચૂકવવામાં આવતા ટેક્સની સ્પષ્ટતા માટે ITC પૂરી પાડવામાં આવે છે. આનાથી ડબલ કર અને ટેક્સના વ્યાપક પ્રભાવને ટાળવામાં મદદ મળશે.
- > આ કેસમાં આ પ્રતિબંધ લાગુ થશે નહીં.
- > જ્યાં મેનેજિંગ ડિરેક્ટર અથવા તેના કોઈ સાથીએ આવકવેરા તરીકે 1 લાખ રૂપિયા કે તેથી વધુનો ટેક્સ ભર્યો છે.
- > નોંધાયેલા વ્યક્તિને અગાઉના નાણાકીય વર્ષમાં ન વપરાયેલ ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટને લીધે રિફંડની રકમ એક લાખ રૂપિયાથી વધુની મળી છે.
- > આમ, GST સિસ્ટમ નવા નિયમો હેઠળ નોંધાયેલા કુલ ઉદ્યોગોના માત્ર 0.37 ટકાનો સમાવેશ કરે છે.
- > આંકડા મુજબ GST સિસ્ટમ હેઠળ નોંધાયેલા કુલ 1.2 કરોડ વ્યવસાયોમાંથી માત્ર 4 લાખ ધંધામાં જ માસિક ટર્નઓવર રૂ. 50 લાખથી વધુ છે.

- હાલમાં આમાંના 1.5 લાખ જેટલા વ્યવસાયો તેમના GST જવાબદારીના 1% કરતા ઓછી રકમ રોકડમાં ચૂકવે છે અને નવા નિયમો હેઠળ મુક્તિ મેળવ્યા બાદ લગભગ 1.05 લાખ વધારાના કરદાતાઓને મુક્તિ આપવામાં આવશે.
- આમ નવા નિયમો ફક્ત 40,000 થી 45,000 કરદાતાઓ પર લાગુ થશે.

કેન્દ્રિય પરોક્ષ કર અને કસ્ટમ્સ બોર્ડ (CBIC)

- તે નાણાં મંત્રાલય હેઠળના મહેસૂલ વિભાગનો એક ભાગ છે.
- ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસ ટેક્સ (GST) અમલમાં આવ્યા બાદ વર્ષ 2018 માં સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ એક્સાઈઝ એન્ડ કસ્ટમ્સ (CBEC)નું નામ CBIC રાખવામાં આવ્યું હતું.
- તે મુખ્યત્વે કરવેરા અને કસ્ટમના સંગ્રહ, કેન્દ્રીય આબકારી, કેન્દ્રીય માલ અને સેવાઓ કર અને એકીકૃત માલ અને સેવાઓ કર સાથે સંબંધિત છે.

2025માં ભારત વિશ્વની પાંચમી સૌથી મોટી અર્થવ્યવસ્થા બનશે

- સેન્ટર ફોર ઇકોનોમિક્સ એન્ડ બિઝનેસ રિસર્ચ દ્વારા પ્રકાશિત તાજેતરના અહેવાલ મુજબ, ભારત 2025 સુધીમાં બ્રિટનને પાછળ છોડી વિશ્વની પાંચમી સૌથી મોટી અર્થવ્યવસ્થા બની જશે. અહેવાલમાં એવી પણ આગાહી કરવામાં આવી છે કે 2030 સુધીમાં ભારત વિશ્વની ત્રીજી સૌથી મોટી અર્થવ્યવસ્થા બની જશે.
- CBER એ યુકેની કંપની છે જે જાહેર અને ખાનગી વ્યવસાય મથકો (ફર્મ) માટે સ્વતંત્ર આર્થિક આગાહી પ્રકાશિત કરે છે.

Back to Basics : સંશોધન તારણો

- 2021માં ભારતીય અર્થવ્યવસ્થા 9% અને 2022માં 7% વધશે.
- આ કારણોસર, ભારત 2030 સુધીમાં બ્રિટન, 2027માં જર્મની અને 2030માં જાપાનને પાછળ છોડી 2030 સુધીમાં વિશ્વની ત્રીજી સૌથી મોટી અર્થવ્યવસ્થા બની જશે.
- આગાહીના પાંચ વર્ષ પહેલાં, ચાઇના 2028 સુધીમાં યુ.એસ.ને વટાવી વિશ્વની સૌથી મોટી અર્થવ્યવસ્થા બનશે.
- 2030ની શરૂઆત સુધી જાપાન વિશ્વની ત્રીજી સૌથી મોટી અર્થવ્યવસ્થા રહેશે, ત્યાં સુધી કે ભારત તેની આગળ ન થાય ત્યાં સુધી, ત્યારબાદ જર્મની, જાપાન દ્વારા ચોથા ક્રમેથી પાંચમા ક્રમે રહેશે.

વર્તમાન દ્રશ્ય

- વર્ષ 2019માં ભારત બ્રિટનને પાછળ રાખી વિશ્વની પાંચમી સૌથી મોટી અર્થવ્યવસ્થા બની ગયું હતું, પરંતુ વર્ષ 2020માં ફરીથી તે છટકા સ્થાને આવી ગયું છે.
- વિશ્વની પાંચ સૌથી મોટી અર્થવ્યવસ્થાઓ અનુક્રમે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ, ચીન, જાપાન, જર્મની અને બ્રિટન છે.
- કોવિડ-19 કટોકટીથી સર્જાયેલા સંજોગોને કારણે ભારતીય અર્થવ્યવસ્થાના વિકાસ દરમાં ઘટાડો જોવા મળી રહ્યો છે.
- ગ્રોસ ડોમેસ્ટિક પ્રોડક્ટનો ગ્રોથ રેટ તેના દસ વર્ષના નીચા સ્તરે પહોંચ્યો જે વર્ષ 2019માં 4.2% હતો.
- વૃદ્ધિ દરમાં ઘટાડો એ નબળી બેંકિંગ સિસ્ટમ, GST, નોટબંધી અને વૈશ્વિક વેપારમાં થયેલા ઘટાડાનું મિશ્ર પરિણામ છે.

- 2019ની તુલનામાં 2020ના બીજા ક્વાર્ટર (એપ્રિલ-જૂન) માં GDP તેના સ્તર કરતા 23.9% ઓછો હતો, મુખ્યત્વે ચુસ્ત રાષ્ટ્રીય લોકડાઉનને કારણે વૈશ્વિક માંગ અને ઘટી રહેલી સ્થાનિક માંગને કારણે.

ઝીરો કૂપન પુન: મૂડીકરણ બોન્ડ

- તાજેતરમાં જ સરકારે પંજાબ અને સિંધ બેંકને ફરીથી કમાવવા માટે રૂ. 5,500 કરોડના વિશેષ ઝીરો કૂપન પુન: મૂડીકરણ બોન્ડ જારી કર્યા છે. પંજાબ અને સિંધ બેંક ભારત સરકારનું એન્ટરપ્રાઇઝ છે.

Back to Basics : બેંક પુન: મૂડીકરણ

- આનો અર્થ એ કે કેપિટલ પર્યાપ્તતાના માપદંડને પહોંચી વળવા સરકારી બેંકોમાં મૂડી પ્રેરણા.
- ભારતીય જાહેર ક્ષેત્રની બેંકો કેપિટલ એડેક્સી રેશિયો-CAR ટકાવી રાખવા માટે ભાર મૂકે છે.
- CAR એ જોખમ ભારિત સંપત્તિઓ અને વર્તમાન જવાબદારીઓને જોખમમાં મૂકવા માટે બેંકની મૂડીનો ગુણોત્તર છે.
- સરકાર વિવિધ સાધનોનો ઉપયોગ કરીને મૂડીની અછતનો સામનો કરી રહેલી બેંકોમાં મૂડીનું રોકાણ કરે છે. સરકાર જાહેર ક્ષેત્રની બેંકોમાં સૌથી મોટો શેરહોલ્ડર હોવાથી, બેંકોના મૂડી અનામતને મજબૂત બનાવવાની જવાબદારી સરકારની છે.
- સરકાર નવા શેરોની ખરીદી કરીને અથવા બોન્ડ જારી કરીને બેંકોમાં મૂડીનું રોકાણ કરે છે.
- પુન: મૂડીકરણનું કારણ:**
- રિઝર્વ બેંક ઈન્ડિયા દ્વારા નિર્ધારિત માર્ગદર્શિકા હેઠળ, જે બેસલના ધોરણો પર આધારિત છે, બેંકોને મૂડી અનામતની ચોક્કસ રકમ પોતાની પાસે રાખવી પડશે.
- પુન: મૂડીકરણ બોન્ડ:**
- સરકાર બોન્ડ જારી કરે છે જે બેંકો દ્વારા સ્વીકૃત છે. સરકાર દ્વારા એકત્રિત કરાયેલ નાણાં ઇક્વિટી કેપિટલના રૂપમાં બેંકોમાં જાય છે, તેથી સરકાર ઇક્વિટી હિસ્સેદારીમાં પોતાનો હિસ્સો વધારે છે જેનાથી બેંકોના મૂડી અનામતમાં વધારો થાય છે.
- પુન: મૂડીકરણ માટે બેંકો દ્વારા બોન્ડમાં રોકાણ કરાયેલ નાણાં એક રોકાણ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે જેના પર વ્યાજ ઉપાર્જિત થાય છે. આનાથી સરકારને તેના નાણાકીય ખાધના લક્ષ્યને જાળવવામાં મદદ મળે છે કારણ કે સરકારના ભંડોળમાંથી કોઈ ભંડોળ સીધું લેવામાં આવતું નથી.
- વિશેષ ઝીરો કૂપન પુન: મૂડીકરણ બોન્ડ:**
- આ ખાસ પ્રકારના બોન્ડ્સ છે જે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા એક સંસ્થાને વિશેષરૂપે જારી કરવામાં આવે છે.
- ફક્ત તે જ બેંકો તેમાં રોકાણ કરી શકે છે, તેના માટે બીજા કોઈની નિયુક્તિ કરવામાં આવી નથી.
- આ બોન્ડ વેપારી નથી અથવા તેને ટ્રાન્સફર કરી શકાશે નહિ. તે ફક્ત એક વિશિષ્ટ બેંક સુધી મર્યાદિત છે અને ફક્ત નિર્દિષ્ટ સમયગાળા માટે જ આપવામાં આવે છે.
- તે કૂપન નથી અને માત્ર ફેસ વેલ્યુ પર જારી કરવામાં આવે છે, જે નિર્ધારિત સમયગાળાના અંતે ચૂકવવામાં આવશે.

- > કૂપન એ એક વ્યાજ છે જે રોકાણકાર બોન્ડ પર મેળવે છે.
- > RBIની માર્ગદર્શિકા મુજબ આ બોન્ડસને બેંકની મેચ્યોર સિક્યોરિટીઝ (હેલ્ડ-ટૂ-મેચ્યોરિટી-HTM) ની કેટેગરીમાં સમાવવામાં આવેલ છે.
- > પરિપક્વતા અવધિ માટે HTM સિક્યોરિટીઝ ખરીદવામાં આવે છે.
- > આ એવા સાધનો છે જેમાં વિવિધ પુન: મૂડીકરણ બોન્ડનો સમાવેશ થાય છે પરંતુ અસરકારક રીતે તે જ હેતુ પૂરા પાડે છે અને RBIની માર્ગદર્શિકા મુજબ જારી કરવામાં આવે છે.
- > નાણાકીય નવીનકરણ: આ વિશેષ બોન્ડ્સની રજૂઆતથી રાજકોષીય ખાધ પર કોઈ વિપરીત અસર નહીં પડે, જ્યારે તે જ સમયે બેંકમાં જરૂરી મૂડી ઉપલબ્ધ થશે.
- > સામાન્ય ઝીરો કુપન બોન્ડ અને વિશેષ ઝીરો કુપન બોન્ડ વચ્ચેનો તફાવત
- **શૂન્ય-કૂપન બોન્ડ:**
- > તેઓ ચોખ્ખા ડિસ્કાઉન્ટ બોન્ડ અથવા ઊંડા ડિસ્કાઉન્ટ બોન્ડ તરીકે પણ ઓળખાય છે. તે ડિસ્કાઉન્ટ ભાવે ખરીદવામાં આવે છે અને ભંડોળ ધારકોને કોઈ કૂપન અથવા સમયાંતરે વ્યાજ ચૂકવવામાં આવતું નથી.
- > ઝીરો કુપન બોન્ડની ખરીદી કિંમત અને પાકતી મુદત વચ્ચેનો સમાન તફાવત રોકાણકારનું વળતર સૂચવે છે.
- > ઝીરો કૂપન બોન્ડ સામાન્ય રીતે 10 થી 15 વર્ષના સમયગાળા માટે જારી કરવામાં આવે છે.

તફાવત

- > વિશેષ ઝીરો કુપન બોન્ડ સમાનરૂપે જારી કરવામાં આવે છે, પરંતુ તેમના પર કોઈ વ્યાજ પ્રાપ્ત થતું નથી. સામાન્ય ઝીરો કૂપન બોન્ડ્સને છૂટ આપવામાં આવે છે, તેથી તે તકનીકી રૂપે વ્યાજનું વહન કરે છે.

બોન્ડ

- > બોન્ડ એ નિશ્ચિત આવકનું સાધન છે જે ઋણ લેનારા માટે રોકાણકાર દ્વારા કરવામાં આવતી લોનનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, બોન્ડ રોકાણકાર અને લેનારા વચ્ચેના કરાર તરીકે કાર્ય કરે છે.
- > મોટે ભાગે કંપનીઓ અને સરકાર બોન્ડ જારી કરે છે અને રોકાણકારો બચત અને સલામતીના વિકલ્પ તરીકે તે બોન્ડ્સ ખરીદે છે.
- > આ બોન્ડ્સનો સમયગાળો પાકતી અવધિ / પાકતી મુદત તરીકે ઓળખાય છે. મેચ્યોરિટી અવધિ પૂરી થયા પછી, બોન્ડ આપતી કંપની રોકાણકારને નફાના ભાગ સાથે રકમ ચૂકવે છે.

રેગ્યુલેટરી સેન્ડબોક્સ હેઠળ RBIનો બીજો સમૂહ

- > રિઝર્વ બેંક ઈન્ડિયાએ તાજેતરમાં રેગ્યુલેટરી સેન્ડબોક્સ હેઠળ બીજા સમૂહની જાહેરાત કરી હતી. તે 'કોસ બોર્ડર પેમેન્ટ્સ'ની થીમ હેઠળ જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું.

Back to Basics : રેગ્યુલેટરી સેન્ડબોક્સ

- > નિયમનકારી સેન્ડબોક્સ એ નિયંત્રિત વાતાવરણમાં નવા ઉત્પાદનો અને સેવાઓનું જીવંત પરીક્ષણ સૂચવે છે. કંપનીઓ રેગ્યુલેટરી સેન્ડબોક્સની મદદથી મોટા અને વધુ ખર્ચાળ રોલઆઉટની જરૂરિયાત વિના તેમની પ્રોડક્ટની સધ્ધરતા ચકાસી શકે છે. તે ઉભરતી તકનીકોના ફાયદા અને જોખમો અને તેની અસરો વિશે પ્રથમ અને પ્રયોગમૂલક પુરાવા પ્રદાન કરે છે.
- > મની ટ્રાન્સફર સેવાઓ, સાયબર સીક્યુરિટી, નાણાકીય સમાવેશન અને ડિજિટલ જાણો-તમારા ગ્રાહકોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. ક્રિપ્ટો ચલણ, કેડિટ રજિસ્ટ્રી અને કેડિટ માહિતી જેવા અન્ય ઉત્પાદનોને બાકાત રાખવામાં આવ્યા છે.

રેગ્યુલેટરી સેન્ડબોક્સ હેઠળ પ્રથમ સમૂહ

- > રેગ્યુલેટરી સેન્ડબોક્સ હેઠળના પ્રથમ સમૂહમાં રિટેલ ચુકવણીની જગ્યામાં કંપનીઓનો સમાવેશ થતો હતો. તેમાં સુવિધાવાળા ફોન, સંપર્ક વિનાની ચુકવણીઓ અને આફલાઈન ચુકવણીઓ શામેલ છે. આને 2019માં રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું. પ્રથમ સમૂહની થીમ 'રિટેલ પેમેન્ટ્સ' હતી. નવેમ્બર 2020 માં, RBIએ જાહેરાત કરી કે તેને પ્રથમ સમૂહ માટે 32 કંપનીઓ તરફથી અરજી મળી છે. આમાંથી છની પસંદગી ટેસ્ટના તબક્કા માટે કરવામાં આવી હતી. અને બે કંપનીઓએ સેન્ડબોક્સ પર પહેલાથી જ તેમના ઉત્પાદનોનું પરીક્ષણ શરૂ કર્યું છે.
- > કંપનીઓ રેગ્યુલેટરી સેન્ડબોક્સ દ્વારા જીવંત પસાર થઈ રહી છે અને કાનૂની માફી માટે જવાબદાર નથી. તેઓ પરીક્ષણ અવધિ દરમિયાન ઉપભોક્તા નુકસાન માટે જવાબદાર માનવામાં આવે છે. નવેમ્બર 2019માં, રેગ્યુલેટરી સેન્ડબોક્સ હેઠળ ફાઈલ કરેલી અરજીઓના મૂલ્યાંકન માટે સદાગોપન સમિતિની રચના કરવામાં આવી હતી.

રેગ્યુલેટરી સેન્ડબોક્સ હેઠળનો બીજો સમૂહ

- > રેગ્યુલેટરી સેન્ડબોક્સ હેઠળના બીજા સમૂહમાં, રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાએ સુવિધાનો ઉપયોગ કરવા માટે ઓછામાં ઓછી નેટવર્થની જરૂરિયાતને 25 લાખ રૂપિયાથી ઘટાડીને 10 લાખ રૂપિયા કરી છે. સર્વોચ્ચ બેંકે ભાગીદારી પેઢીઓ અને મર્યાદિત જવાબદારી ભાગીદારીને પણ સેન્ડબોક્સમાં ભાગ લેવાની મંજૂરી આપી છે. બીજો સમૂહ 'કોસ બોર્ડર પેમેન્ટ્સ' થીમ હેઠળ પ્રકાશિત થયો છે.

રેગ્યુલેટરી સેન્ડબોક્સ હેઠળ ત્રીજો સમૂહ

- > રેગ્યુલેટરી સેન્ડબોક્સ હેઠળના ત્રીજા સમૂહની ઘોષણા હજુ બાકી છે. સેન્ડબોક્સનો ત્રીજો સમૂહ માઈક્રો સ્મોલ મીડિયમ એન્ટરપ્રાઇઝ ધિરાણ ઉકેલો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે. તે 'MSME લેન્ડિંગ' થીમ હેઠળ રજૂ થવાનો છે.

સમૂહ કેમ કોસ બોર્ડર પેમેન્ટ્સ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે?

- > ભારત દેશમાં સૌથી વધારે પૈસા મોકલનાર છે. વૈશ્વિક રેમિટન્સમાં ભારતીય રેમિટન્સનો હિસ્સો 15% છે. વર્ષ 2019 માં ભારતને 83 અબજ ડોલરના નાણાં મળ્યા હતા.

વર્લ્ડ બેંકના ડૂઈંગ બિઝનેસ રેન્કિંગમાં અપડેટ

- વર્લ્ડ બેંકે તાજેતરમાં ડેટા અનિયમિતતાની સમીક્ષા કર્યા પછી તેના ડૂઈંગ બિઝનેસ રેન્કિંગમાં સુધારો કર્યો છે. સુધારણા પછી, ચીનનું રેન્કિંગ સાત ક્રમ ઘટાડવામાં આવ્યું છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દો

- ઓગસ્ટ, 2020માં, વર્લ્ડ બેંક દ્વારા અગાઉના અહેવાલોમાં ડેટા બદલાવની સંખ્યાબંધ ગેરરીતિઓ જોયા પછી તેના ડૂઈંગ બિઝનેસ રિપોર્ટમાં ફેરફારો કરવામાં આવી રહ્યા છે અને માર્ચ 2021માં આવનાર આગામી અહેવાલમાં આ ફેરફારો પ્રતિબિંબિત થવાના છે.

સુધારાઓ

- વર્લ્ડ બેંકનું કહેવું છે કે ચીનને સાત ક્રમ નીચે ઉતારી દેવું જોઈએ, જે 78 માં સ્થાને રહેવાને બદલે 85 માં ક્રમે આવી ગયું છે. આ ડૂઈંગ બિઝનેસ રિપોર્ટ, 2018 અનુસાર છે. 2018 ના રિપોર્ટમાં જે ગેરરીતિઓ સુધારવામાં આવી હતી તેને કેડિટ મળી રહી હતી, વ્યવસાય શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો અને વેરા સૂચકાંકો ભર્યા હતા. આ સૂચકાંકોને સુધાર્યા પછી, ચીનનો ડૂઈંગ બિઝનેસ 2018 નો સ્કોર 64.5 હતો.
- ડૂઈંગ બિઝનેસ રિપોર્ટ, 2020ના સંદર્ભમાં, વર્લ્ડ બેંક કહે છે કે સાઉદી અરેબિયા અગાઉ 62માં ક્રમે હતું તે 63માં સ્થાને હોવું જોઈએ.
- UAEના સ્કોર્સ પણ બદલાયા હતા. જો કે, ફેરફાર હોવા છતાં તે તે જ સ્થાને રહ્યો.
- અઝરબૈજાનને ટોપ ટેન ઈમ્પ્રુવર્સમાં ખસેડવામાં આવ્યું હતું. અગાઉ, તે 28માં ક્રમે હતો.

ડૂઈંગ બિઝનેસ રિપોર્ટ વિશે

- તે વાર્ષિક પ્રકાશિત થાય છે. આ અહેવાલમાં બાંધકામ પરમિટ સાથે વ્યવહાર, વ્યવસાય શરૂ કરવા, મિલકતની નોંધણી કરવી, કામદારોને નોકરી આપવી, સરહદ પાર વેપાર કરવો, રોકાણકારોનું રક્ષણ કરવું, કરારો લાગુ કરવા, ધંધો બંધ કરવો અને વીજળી જોડાણ જેવા નિયમોના માત્રાત્મક પગલાં શામેલ છે.

તાજેતરના વિવાદો માટેનાં કારણો

- નિષ્ણાંતોના જણાવ્યા મુજબ, તાજેતરમાં વર્લ્ડ બેંકના ડૂઈંગ બિઝનેસ રિપોર્ટ સાથેના વિવાદો ઉભા થયા છે તે નીચેના કારણોને લીધે છે:
 - આ સૂચકાંકો દેશમાં વેપાર કરવાના ખર્ચ અને ફીનો ઉલ્લેખ કરે છે. તે માત્ર મોટામાં મોટા વ્યવસાયિક શહેરોમાં માપન અને સૂચકાંકો ધ્યાનમાં લે છે. વાસ્તવિકતામાં, દેશમાં અન્યત્ર આ પરિસ્થિતિઓ અલગ હોઈ શકે.
 - રિપોર્ટના અંદાજો એવી ધારણાના આધારે બનાવવામાં આવ્યા છે કે વ્યવસાયને શું જરૂરી છે અને સમય બગાડે નહીં.
 - ખર્ચનો અંદાજ નિષ્ણાંતો તરીકે ઓળખાતી વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવે છે. કેટલીકવાર, એક વ્યક્તિ દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલા અંદાજો બીજાથી અલગ પડે છે.

RBI પોઝિટિવ પે સિસ્ટમ

- ભારતીય રિઝર્વ બેંક 50,000 રૂપિયાથી વધુના ચેક ટ્રાન્ઝેક્શન માટે 1 જાન્યુઆરી, 2021 થી 'પોઝિટિવ પે સિસ્ટમ' રજૂ કરશે. સલામતી વધારવા અને છેતરપિંડી દૂર કરવા માટે આ કરવાનું છે.

Back to Basics : પોઝિટિવ પે સિસ્ટમ

- તે મોટા-મૂલ્યના તપાસોની મુખ્ય વિગતોની પુષ્ટિ કરવાની પ્રક્રિયા છે. મોટી કિંમત ચકાસણી તે છે જ્યાં ટ્રાન્ઝેક્શન 50,000 રૂ.થી ઉપર છે. તેમાં મૂળભૂત રીતે તપાસના મુખ્ય વિગતોનું પુનઃનિર્માણ શામેલ છે. બેંકોએ સિસ્ટમનો અમલ કરવો ફરજિયાત નથી.

સિસ્ટમનું કાર્ય

- ચેક જારી કરનાર ઇલેક્ટ્રોનિક રૂપે ચેકની ચોક્કસ વિગતો S.M.S., A.T.M., મોબાઇલ એપ વગેરે દ્વારા બેંકમાં સુપરત કરે છે. આ ચેક ટ્રન્કેશન સિસ્ટમ દ્વારા કોસ ચેક કરવામાં આવે છે અને વિસંગતતાઓને ડ્રોવી અને પ્રસ્તુત બેંકોને ફલેગ કરવામાં આવે છે. સિસ્ટમ નેશનલ પેમેન્ટ્સ કોર્પોરેશન આફ ઈન્ડિયા દ્વારા વિકસિત કરવાની છે.

વિવાદ નિવારણ મિકેનિઝમ

- વિવાદ નિવારણ મિકેનિઝમ હેઠળ ફક્ત નવી ચકાસણી કે જે નવી સિસ્ટમ સાથે સુસંગત છે તે જ સ્વીકૃત છે. સભ્ય બેંકો, ચેક ટ્રન્કેશન સિસ્ટમની બહાર પણ એકત્રિત કરવામાં આવેલ ચેક માટેની સમાન વ્યવસ્થાઓનો અમલ કરશે.

પોઝિટિવ પે સિસ્ટમનો શેર

- ચેક ટ્રન્કેશન સિસ્ટમ હાલમાં આખા ભારતમાં ઉપલબ્ધ છે. હાલમાં તે વોલ્યુમની દ્રષ્ટિએ રિટેલ ચુકવણીના 2% અને મૂલ્યના સંદર્ભમાં છૂટક ચુકવણીના 15 %ને આવરી લે છે.

વર્તમાન દૃશ્ય

- હાલમાં, CTS-2010 ધોરણ કે જે ચેક પેજ પર લઘુત્તમ સુરક્ષા સુવિધાઓનો ઉલ્લેખ કરે છે તે ચેક ફોડ સામે અવરોધક તરીકે કાર્ય કરે છે. બીજી બાજુ, ચેક ફોર્મ્સ પર ફીલ્ડ પ્લેસમેન્ટ્સનું માનકીકરણ સીધા ઈમેજ કેરેક્ટર અથવા ઓપ્ટિકલ કેરેક્ટર રેકગ્નિશન ટેકનોલોજીના ઉપયોગ દ્વારા પ્રક્રિયા દ્વારા સક્ષમ કરે છે.

નવી સિસ્ટમ શા માટે જરૂરી છે?

- ઉપરોક્ત તકનીકીઓ કે જે હાલમાં ઉપયોગમાં છે તે 100% સુરક્ષિત નથી. પોઝિટિવ પે સિસ્ટમ ગ્રાહકોની સલામતીમાં વધારો કરે છે અને ચેક પેજ પર એકાઉન્ટમાં ચેડાં કરવામાં આવતી છેતરપિંડીઓ ઘટાડે છે.

DTH માં 100% FDI

- કેન્દ્રીય કેબિનેટે તાજેતરમાં ડાયરેક્ટ ટૂ હોમ (DTH) પ્રસારણ સેવાઓ માટેની સુધારેલી માર્ગદર્શિકાને મંજૂરી આપી છે. માર્ગદર્શિકા DTHમાં 100% વિદેશી સીધા રોકાણ (FDI)ની મંજૂરી આપે છે. ઉપરાંત, તેણે લાઇસન્સની અવધિ વધારીને વીસ વર્ષ કરી છે. પહેલાં, તે દસ વર્ષ હતું.

Back to Basics : નવા દિશાનિર્દેશો

- > એડજસ્ટેડ ગ્રોસ રેવન્યુના 10%થી લાઇસન્સ ફી સુધારીને 8% કરી દેવામાં આવી છે.
- > બ્રોડકાસ્ટિંગ કંપનીઓએ ત્રિમાસિક ધોરણે લાઇસન્સ ફી ચૂકવવાની રહેશે. કંપનીઓ હવે વાર્ષિક ધોરણે ચૂકવણી કરી રહી છે.
- > માર્ગદર્શિકા પણ DTH સર્વિસ પ્રોવાઇડર્સને વધુ ક્વરેજનું રોકાણ કરવામાં સક્ષમ બનાવે છે, જેના પરિણામે કામગીરીમાં વધારો અને ઉચ્ચ વિકાસ થાય છે.
- > નવી માર્ગદર્શિકા હેઠળ ભારત સરકારે DTH સંચાલકોને ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર વહેંચવાની મંજૂરી આપી છે. સેવા પ્રદાતાઓ તેમની શરતી એક્સેસ સિસ્ટમ એપ્લિકેશનો અને સબસ્ક્રાઇબર મેનેજમેન્ટ સિસ્ટમ માટે સામાન્ય હાર્ડવેર શેર કરશે. આ દુર્લભ સેટેલાઇટ સંસાધનોનો વધુ કાર્યક્ષમ ઉપયોગ લાવશે. આખરે, તે ગ્રાહકો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવતા ખર્ચને ઘટાડવામાં મદદ કરશે.

DTH એટલે શું?

- > તે ડાયરેક્ટ ટુ હોમ સર્વિસ છે. તે ડિજિટલ ઉપગ્રહ સેવા છે જે ઉપગ્રહ પ્રસારણ દ્વારા ટેલિવિઝન જોવા માટેની સેવાઓ પ્રદાન કરે છે. બીજી બાજુ, કેબલ કનેક્શનમાં, કેબલ ટીવી ઓપરેટરો ઉપગ્રહથી સિગ્નલ મેળવે છે અને કેબલ દ્વારા નજીકના વિસ્તારોમાં પ્રસારિત કરે છે. DTHમાં, ગ્રાહકો સીધા ઉપગ્રહો સાથે જોડાયેલા છે.

ભારતમાં DTH માર્કેટ

- > ભારત વિશ્વનું સૌથી મોટું DTH માર્કેટ છે. ડિસેમ્બર 2019 સુધીમાં, દેશમાં 69.98 મિલિયન સક્રિય DTH સબસ્ક્રાઇબર્સ હતા. ભારતના ચાર મોટા DTH પ્રદાતાઓ DD ફી ડિશ, ડિશ ટીવી, ટાટા સ્કાય, એરટેલ ડિજિટલ ટીવી અને સન ડાયરેક્ટ છે.

DTH નેટવર્કમાં ઉપગ્રહો

- > હાલમાં ભારતના DTH સેવાઓ પ્રદાન કરવા માટે આઠ ઉપગ્રહો ઉપયોગમાં છે. તેઓ ડીશ ટીવી દ્વારા સંચાલિત NSS -6, સન ડાયરેક્ટ સંચાલિત MEASAT -3, એરટેલ દ્વારા સંચાલિત SES -7, ડીશ ટીવી દ્વારા સંચાલિત ST -2, ટાટા સ્કાય સંચાલિત GSAT -10 અને સન દ્વારા સંચાલિત GSAT -15 છે.

ડિજિટાઇઝેશન

- > ડિજિટાઇઝેશન એક સ્ટોરેજ પ્લેટફોર્મ છે. તે ફાઇલ શેરિંગ અને ક્લાઉડ સ્ટોરેજ પ્લેટફોર્મ છે. ડિજિટાઇઝેશનની નીતિ આયોગના સીઈઓ અમિતાભ કાંત દ્વારા જાહેરાત કરવામાં આવી હતી. ગૂગલે જાહેરાત કરી હતી કે તે 1 જૂન, 2021 પછી અમર્યાદિત નિ:શુલ્ક ફોટો અપલોડની સુવિધા આપશે નહીં તે જાહેરાતના થોડા અઠવાડિયા પછી આ જાહેરાત કરવામાં આવી હતી.

Back to Basics : ડિજિટાઇઝેશન વિશે

- > તે દર મહિને 20GB ફ્રી ક્લાઉડ સ્ટોરેજ અને 100GB ફ્રી સ્પેસ પ્રદાન કરે છે. તે આવા મોટા સ્ટોરો માટે દર મહિને માત્ર 30 રૂપિયા લે છે. ભારતની નીતિ 'મેક ઈન ઈન્ડિયા, સ્ટોર ઈન ઈન્ડિયા' નીતિ હેઠળ ડિજિટાઇઝેશન તેના પ્રકારમાં પ્રથમ છે. તે

સર્વિસ પ્રોડક્ટ તરીકેનું એક સોફ્ટવેર છે જે રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા અને ડેટા સ્થાનિકીકરણ અગ્રતા સાથે સુસંગત છે.

- > તેમાં 'ઈન્સ્ટાશેર' નામની સુવિધા છે. સુવિધા વપરાશકર્તાઓને ઉચ્ચ રીઝોલ્યુશન છબીઓ, વિડિઓઝ, મોટા કદના દસ્તાવેજો, PDF શેર કરવાની મંજૂરી આપે છે. જ્યારે વપરાશકર્તા સ્ટોરેજ સ્પેસમાંથી ડેટા કાઢી નાખે છે, ત્યારે તે તેને બીજા 60 દિવસો સુધી મેળવી શકે છે. 60 દિવસ પછી, ડેટા કાયમી ધોરણે કાઢી નાખવામાં આવે છે.
- > હાલમાં ડિજિટાઇઝેશન ફક્ત Android વપરાશકર્તાઓ માટે ઉપલબ્ધ છે.
- > અન્ય ક્લાઉડ સ્ટોરેજ, ખાસ કરીને ગૂગલની તુલનામાં ડિજિટાઇઝેશન ખૂબ સસ્તું છે. ગૂગલ હાલમાં 15GB ફ્રી સ્ટોરેજ સ્પેસ આપે છે. આમાં મેઇલ, ડ્રાઇવ, ફોટા અને અન્ય સેવાઓ શામેલ છે. 100GB સબસ્ક્રિપ્શન માટે, દર મહિને 130 રૂપિયા ચૂકવવા પડે છે.
- > ડિજિટાઇઝેશન 999 રૂપિયાનો વિશેષ પ્લાન ઓફર કરે છે જેમાં 50TB સુધીનો સ્ટોરેજ ડેટા આપવામાં આવે છે. આ ફક્ત નાના અને મધ્યમ ઉદ્યોગો માટે છે.

અન્ય ક્લાઉડ સ્ટોરેજ

- > MEGA એ બીજી ક્લાઉડ સ્ટોરેજ સેવા છે જે 50GB મફત સ્ટોરેજ સ્પેસ પ્રદાન કરે છે, પરંતુ ફક્ત એક મહિના માટે. એક મહિના પછી, કંપની ફક્ત 15GB જગ્યા આપે છે. MEGAની મૂળ યોજના દર મહિને 437 રૂપિયાથી શરૂ થાય છે. એમેઝોન પ્રાઇમે અમર્યાદિત ફોટા સ્ટોર કરવાની મંજૂરી આપી. જો કે, અહીં નિયત મર્યાદા 5 GB હતી. તેથી, વર્તમાન સંજોગોમાં, ડિજિટાઇઝેશન ખૂબ સસ્તું છે.

ડુંગળીના નિકાસ પર પ્રતિબંધ

- > તાજેતરમાં, ભારત સરકારે તમામ પ્રકારના ડુંગળીની નિકાસ પરનો પ્રતિબંધ હટાવ્યો હતો. કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સપ્ટેમ્બર, 2020માં પ્રતિબંધ લાદવામાં આવ્યો હતો અને તેને 1 જાન્યુઆરી, 2021થી હટાવવામાં આવશે.

Back to Basics : કેમ ભારત સરકારે ડુંગળી પર પ્રતિબંધ**લાદો હતો?**

- > સરકારના પ્રતિબંધ પાછળ બે મોટા કારણો હતા. છેલ્લાં કેટલાક દિવસોમાં ડુંગળીના જથ્થાબંધ ભાવોમાં સતત વધારો થયો છે. ડુંગળી એ રોજિંદા વપરાશની ચીજ છે, તેથી તેની કિંમતમાં વધારાની અસર સીધી લોકોને પડી છે. બીજું કારણ સ્ટેટિસ્ટિક્સ એન્ડ પ્રોગ્રામ અમલીકરણ મંત્રાલયે જાહેર કરેલું ઊંચું CFPI મૂલ્ય છે. CFPI એ કન્ઝ્યુમર પ્રાઇસ ઈન્ડેક્સ નંબર છે.

ડુંગળીના ભાવ કેમ વધ્યાં?

- > આ વર્ષે દેશમાં ઓગસ્ટમાં ભારે વરસાદ થયો હતો. આણે તૈયાર પાકના ડુંગળીના પાકને ખરાબ રીતે અસર કરી છે. આને ભારતીય માર્કેટમાં ખરાબ અસર પાડી. વરસાદને કારણે મધ્યપ્રદેશ, ગુજરાત અને મહારાષ્ટ્રના ભાગોમાં પણ શેરોમાં ખરાબ અસર થઈ હતી.

- ડુંગળીના ભાવ વધારા પાછળનું બીજું મુખ્ય કારણ એ છે કે તેને આવશ્યક ચીજવસ્તુ અધિનિયમ હેઠળ આવશ્યક ચીજવસ્તુઓની સૂચિમાંથી દૂર કરવામાં આવ્યું છે. આનો અર્થ એ કે ડુંગળી અને ઉત્પાદન અને ડુંગળીના વિતરણ પર કોઈ સ્ટોક મર્યાદા નહોતી.

ડુંગળી-આવશ્યક ચીજવસ્તુ નથી

- સપ્ટેમ્બર 2020માં, આવશ્યક ચીજવસ્તુઓ (સુધારો) બિલ 2020 પસાર થયું. બિલ મુજબ યોખા, ડુંગળી જેવી ખાદ્ય ચીજો હવે આવશ્યક ચીજવસ્તુઓ તરીકે લાયક રહેશે નહીં. આ સાથે, કૃષિ ઉત્પાદનોના ઉત્પાદન, વિતરણ અને સપ્લાય કરવાની સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા છે. કૃષિ ક્ષેત્રમાં સીધું રોકાણ લાવવા માટે આ કરવામાં આવ્યું હતું.

1955ની આવશ્યક ચીજવસ્તુઓ એક્ટ

- ભારતીય અર્થવ્યવસ્થા માંગ અને પુરવઠાના આધારે અન્ય અર્થતંત્રની જેમ કાર્ય કરે છે. માંગ અને સપ્લાય દ્વારા કિંમતો સ્પષ્ટ રીતે નક્કી કરવામાં આવે છે. જો કે, કેટલાક કાયદાઓ ભારત સરકારને ગ્રાહકના હિતો માટે બજારમાં દખલ કરવાનો અધિકાર આપે છે. આવશ્યક ચીજવસ્તુ અધિનિયમ, 1955 એ આવા જ કાયદો છે, જે સરકારને ગ્રાહકોને વાજબી ભાવે જરૂરી ચીજવસ્તુઓના ઉત્પાદન, સપ્લાય અને વિતરણને નિયંત્રિત કરવાની સત્તા આપે છે. તાજેતરના બદલાવમાં, કેન્દ્ર સરકારે યુદ્ધ અથવા કુદરતી આપત્તિ જેવી આત્યંતિક પરિસ્થિતિઓમાં ચીજવસ્તુઓના સ્ટોકની મર્યાદા અને હલનચલન પર પ્રતિબંધ મૂક્યો છે.

RBIનો ટ્રેન્ડ અને પ્રગતિ અહેવાલ 2020

- રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાના ટ્રેન્ડ અને પ્રગતિ અહેવાલમાં બેંકિંગ ક્ષેત્રના પ્રદર્શન વિશેની માહિતી આપવામાં આવી છે. આમાં નોન-બેંકિંગ ફાઇનાન્સિયલ સંસ્થાઓ અને સહકારી બેંકો શામેલ છે. અહેવાલમાં ભારતના નાણાકીય ક્ષેત્રના વિકસિત દષ્ટિકોણ પર આઉટલુક પણ આપવામાં આવ્યા છે. રિપોર્ટ એ બેંકિંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ, 1949નું કાનૂની પાલન છે.

Back to Basics : અહેવાલના મુખ્ય તારણો

- અહેવાલમાં જણાવાયું છે કે વ્યાપારી બેંકોનો ગ્રોસ નોન-પર્ફોમિંગ એસેટ્સ રેશિયો માર્ચ 2019 માં 9.1%થી ઘટીને સપ્ટેમ્બર 2020 માં 7.5% થઈ ગયો છે. કોવિડ-19 જોગવાઈ અને ડિવિડન્ડની કામગીરી તેમની બેલેન્સ શીટ્સને બચાવવામાં મદદ કરશે.
- અનુસૂચિત વાણિજ્યિક બેંકોના વેઈટ એસેટ રેશિયોને જોખમમાં મૂકવાની મૂડી માર્ચ 2019 માં 14.3%થી વધીને સપ્ટેમ્બર 2020માં 15.8% થઈ ગઈ છે. આનાથી જાહેર ક્ષેત્રની બેંકોના પુનઃમૂડીકરણમાં મદદ મળી છે.
- અગાઉના વર્ષોમાં થયેલા નુકસાન પછી સુનિશ્ચિત વેપારી બેંકોનો ચોખ્ખો નફો નાણાકીય વર્ષ 2019-20માં ફેરવાયો. અનુસૂચિત વાણિજ્યિક બેંકોએ 2018-19માં ટર્નઅરાઉન્ડ પછી પ્રાપ્ત થયેલા લાભો એકઠા કર્યા છે.
- RBI બેંકે કોવિડ-19 ના પ્રભાવોને ઘટાડવા માટે શ્રેણીબદ્ધ નીતિગત પગલા લીધા છે.

ભારતના પ્રથમ સોશિયલ ઇફેક્ટ બોન્ડ

- પિમ્પરી ચિંચવાડ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન (PCMC) અને યુનાઈટેડ નેશન્સ ડેવલપમેન્ટ પ્રોગ્રામ, ભારતે ભારતના પ્રથમ સોશિયલ ઇફેક્ટ બોન્ડ બનાવવા માટે સમજૂતી પત્ર પર હસ્તાક્ષર કર્યાં.

Back to Basics : સોશિયલ ઇફેક્ટ બોન્ડ

- સોશિયલ ઇફેક્ટ બોન્ડને પે-ફોર-સક્સેસ બોન્ડ અથવા પે-ફોર-સક્સેસ ફાઇનાન્સિંગ પણ કહેવામાં આવે છે. સોશિયલ ઇફેક્ટ બોન્ડ મૂળભૂત રીતે જાહેર ક્ષેત્રની ઓથોરિટી સાથેનો કરાર છે જ્યાં તે વધુ સારા સામાજિક પરિણામો માટે ચૂકવણી કરે છે. તે પરિણામ આધારિત કરારનો એક પ્રકાર છે. તેનો હેતુ નાગરિકોના વિશિષ્ટ જૂથ માટેના સામાજિક પરિણામોને સુધારવાનો છે.

સોશિયલ ઇફેક્ટ બોન્ડ્સની મુખ્ય લાક્ષણિકતાઓ

- તેઓ એક નિશ્ચિત સમયગાળા દરમિયાન કાર્ય કરે છે.
- તેઓ વળતરનો નિયત દર પ્રદાન કરતા નથી.
- સોશિયલ ઇફેક્ટ બોન્ડ્સનું પરિણામ સંપૂર્ણપણે સામાજિક પરિણામની સફળતા પર આધારિત છે.
- પુનઃ રોકાણના જોખમ, વ્યાજ દર જોખમ અથવા બજાર જોખમ જેવા ચલો દ્વારા તેઓને અસર થતી નથી.
- તેઓ ફુગાવાના જોખમનો ભોગ બને છે.
- સોશિયલ ઇફેક્ટ બોન્ડ્સની સફળતા નક્કી કરવી મુશ્કેલ છે કારણ કે તે સામાજિક પ્રભાવો પર આધારિત છે.

સોશિયલ ઇફેક્ટ બોન્ડ્સનું મહત્વ

- તાજેતરના વર્ષોમાં સામાજિક વાતાવરણ અને સમાજમાં રોકાણ કરવાનું વલણ વધ્યું છે. રોકાણકારો માટે સમુદાય અને કંપનીઓને તેમની સામાજિક જવાબદારી વધારવા માટે પાછા આપવાનો એક માર્ગ બની ગયો છે. આ સમુદાયની જાગૃતિ અને સામાજિક મુદ્દાઓની સંડોવણી સુધારવામાં મદદ કરશે. સોશિયલ ઇફેક્ટ બોન્ડ્સ સામાજિક, પર્યાવરણીય અને શાસનના માપદંડ અથવા ESG માપદંડની શોધ કરે છે.

સોશિયલ ઇફેક્ટ બોન્ડ્સના ESG માપદંડ

- પર્યાવરણીય, સામાજિક અને શાસનના માપદંડ એ ત્રણ કેન્દ્રિય પરિબલો છે જે કંપનીના ટકાઉપણું અને નૈતિક પ્રભાવને માપે છે. કંપનીના ત્રણ કેન્દ્રિય પરિબલોની સંભાળ લેવાની ફરજ છે. ત્રણ કેન્દ્રિય પરિબલો નીચે મુજબ છે:
- ગ્રીન હાઉસ ગેસ ઉત્સર્જન, સંસાધનોનો અવલંબન, પ્રદૂષણ, જંગલોની કાપણી, આબોહવા પરિવર્તન જેવા પર્યાવરણીય પરિબલો.
- કાર્યકારી પરિસ્થિતિઓ, આરોગ્ય, સલામતી, કર્મચારી સંબંધો અને સંઘર્ષ જેવા સામાજિક પરિબલો.
- ટેક્સ સ્ટ્રેટેજી, દાન અને રાજકીય લોબીંગ, એકિઝિટ્યુટિવ મહેનતાણું, લાંચ, ભ્રષ્ટાચાર અને માળખું જેવા શાસનના પરિબલો.

કેબિનેટ દ્વારા ઔદ્યોગિક ક્ષેત્ર અને લોજિસ્ટિક્સ હબને મંજૂરી આપવામાં આવી છે

- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીની અધ્યક્ષતામાં કેન્દ્રિય કેબિનેટે તાજેતરમાં ઔદ્યોગિક ક્ષેત્ર અને લોજિસ્ટિક્સ હબને મંજૂરી આપી છે.

Back to Basics : કયા પ્રોજેક્ટ્સને મંજૂરી

- કેબિનેટ દ્વારા મંજૂર પ્રોજેક્ટ નીચે મુજબ છે.
- આંધ્રપ્રદેશમાં કૃષ્ણપટ્ટનમ ઔદ્યોગિક ક્ષેત્ર માટે વિવિધ ટ્રંક માળખાગત ઘટકોનું નિર્માણ

કર્ણાટકમાં તુમાકુરુ ઔદ્યોગિક ક્ષેત્ર

- ગ્રેટર નોઈડા ખાતે મલ્ટિ-મોડલ લોજિસ્ટિક્સ હબ અને મલ્ટિ-મોડલ ટ્રાન્સપોર્ટ હબ

આંધ્રપ્રદેશમાં કૃષ્ણપટ્ટનમ ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રના ફાયદા

- આંધ્રપ્રદેશમાં કૃષ્ણપટ્ટનમ ઔદ્યોગિક ક્ષેત્ર ઔદ્યોગિકરણ દ્વારા રોજગારની તકો ઉભી કરશે. તે પ્રથમ તબક્કામાં 98,000 વ્યક્તિઓને રોજગારી આપવાનું છે. આમાંથી 58,000 લોકોને સીધી રોજગાર મળે તેવી સંભાવના છે.

ડાયરેક્ટ રોજગાર

- તે પરિસ્થિતિ છે કે જ્યાં સંસ્થા સ્વ-રોજગાર ઓપરેટિવ્સ અથવા પેટા ઠેકેદારો પર આધાર રાખવાના બદલે સીધા જ ઓપરેટિવ્સને રોજગારી આપે છે. આંધ્રપ્રદેશમાં કૃષ્ણપટ્ટનમ ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રની અંદાજિત કિંમત 2,139.44 કરોડ રૂપિયા છે.

વિશ્વ ખાદ્ય ભાવાંક સૂચકાંક: FAO

- ફૂડ એન્ડ એગ્રિકલ્ચર ઓર્ગેનાઇઝેશન (FAO) દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ વિશ્વ ખાદ્ય ભાવાંક સૂચકાંક નવેમ્બર 2020 માં 2.3 પોઇન્ટની તુલનામાં ડિસેમ્બર 2020 માં સરેરાશ 107.5 પોઇન્ટ મેળવ્યા હતા.
- આ સતત સાતમા મહિનામાં વધારો દર્શાવે છે.

Back to Basics : સૂચકાંક

- વૈશ્વિક કૃષિ ચીજવસ્તુઓના બજારના વિકાસ પર નજર રાખવા માટે વર્ષ 1996 માં જાહેરમાં રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો.
- FAO ખાદ્ય ભાવાંક સૂચકાંક (FFPI) એ ખાદ્ય બાસ્કેટના આંતરરાષ્ટ્રીય ભાવોમાં માસિક વિવિધતાનું એક માપ છે.
- તે અનાજ, તેલીબિયાં, ડેરી ઉત્પાદનો, માંસ અને ખાંડના બાસ્કેટની કિંમતોના ફેરફારને માપે છે.
- તેનું આધાર વર્ષ 2014-16 છે.

ફૂડ એન્ડ એગ્રિકલ્ચર ઓર્ગેનાઇઝેશન (FAO) વિશે

- સંયુક્ત રાષ્ટ્રની વિશેષ એજન્સી સંયુક્ત રાષ્ટ્રના નેજા હેઠળ વર્ષ 1945 માં ફૂડ એન્ડ એગ્રિકલ્ચર ઓર્ગેનાઇઝેશનની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.
- વિશ્વમાં દર વર્ષે 16 ઓક્ટોબરના રોજ વિશ્વ ખાદ્ય દિવસની

ઉજવણી કરવામાં આવે છે. આ દિવસ FAOના સ્થાપનાની વર્ષગાંઠની ઉજવણી માટે ઉજવવામાં આવે છે.

- FAO (16 ઓક્ટોબર 2020) ની 75 મી વર્ષગાંઠ નિમિત્તે ભારતે 75 રૂપિયાનો સ્મારક સિક્કો બહાર પાડ્યો હતો.
- તે રોમ (ઇટાલી) માં સ્થિત સંયુક્ત રાષ્ટ્રની ખાદ્ય સહાય સંસ્થાઓમાંની એક છે. વિશ્વ ખાદ્ય પ્રોગ્રામ અને કૃષિ વિકાસ માટે આંતરરાષ્ટ્રીય ભંડોળ (IFAD) પણ શામેલ છે.

મુખ્ય પ્રકાશનો

- વૈશ્વિક મત્સ્યપાલન અને એકવા કલચરની સ્થિતિ (SOFIA).
- વિશ્વના જંગલોની સ્થિતિ (SOFO).
- વૈશ્વિક ખાદ્ય સુરક્ષા અને પોષણની સ્થિતિ (SOFI).
- ખાદ્ય અને કૃષિની સ્થિતિ (SOFA).
- કૃષિ કોમોડિટી માર્કેટની સ્થિતિ (SOCO).

ડિજિટલ યુકવણી સૂચકાંક

- દેશમાં ડિજિટલ / કેશલેસ યુકવણીઓની સ્થિતિનો અભ્યાસ કરવા માટે ભારતીય રિઝર્વ બેંક (RBI) દ્વારા એક વ્યાપક ડિજિટલ યુકવણી સૂચકાંક (ડિજિટલ પેમેન્ટ્સ ઇન્ડેક્સ-DPI) બહાર પાડવામાં આવ્યો છે.

સૂચકાંક વિશે

- RBI દ્વારા DPIના માપનમાં 5 વ્યાપક પરિમાણો શામેલ છે જે દેશમાં વિવિધ સમયગાળા દરમિયાન કરવામાં આવતા ડિજિટલ પેમેન્ટ્સના ઊંડાણપૂર્વક અભ્યાસ કરવા સક્ષમ છે.
- 5 વ્યાપક પરિમાણો:
 - યુકવણી સક્ષમ (ભારણ 25%)
 - યુકવણીનું માળખું - માંગ બાજુનું પરિભળ (ભારણ 10%)
 - યુકવણી ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર - પુરવઠા બાજુના પરિભળો (ભારણ 15%)
 - યુકવણી પ્રદર્શન (ભારણ 45%)
 - ગ્રાહક કેન્દ્રિત (ભારણ 5%).
- માર્ચ, 2018 માં તેનું નિર્માણ આધાર સમયગાળા તરીકે કરવામાં આવ્યું છે, એટલે કે માર્ચ 2018 માટે DPIનો સ્કોર 100 રાખવામાં આવ્યો છે.
- તે માર્ચ, 2021 થી 4 મહિનાના અંતર સાથે અર્ધવાર્ષિક ધોરણે ભારણ વેબસાઇટ પર પ્રકાશિત કરવામાં આવશે.

વર્ષ 2019 અને 2020નું સૂચકાંક મૂલ્ય

- માર્ચ, 2019 અને માર્ચ, 2020 માટેનો DPI અનુક્રમે 153.47 અને 207.84 હતો, જે પ્રશંસનીય વૃદ્ધિ દર્શાવે છે.
- માહિતી વિશ્લેષણ:
 - વર્લ્ડ વાઇડ ઇન્ડિયા ડિજિટલ પેમેન્ટ્સ રિપોર્ટ અનુસાર, 2020-21 ના બીજા ક્વાર્ટર (Q2) દરમિયાન, યુનિફાઇડ પેમેન્ટ્સ ઇન્ટરફેસ (UPI) એ યુકવણીની માત્રામાં 82% નો વધારો અને કુલ મૂલ્યમાં 99% નો વધારો નોંધાવ્યો છે. જે પાછલા વર્ષના અનુરૂપ ત્રિમાસિક કરતા વધારે છે.
 - બીજા ક્વાર્ટરમાં, 19 બેંકો UPI સિસ્ટમમાં જોડાઈ, જે સપ્ટેમ્બર 2020 સુધીમાં UPI સેવા પૂરી પાડતી બેંકોની સંખ્યા 174 પર લાવી, જ્યારે BHIM એપ્લિકેશન દ્વારા 146 બેંકો દ્વારા ગ્રાહકોને સેવા આપી રહી છે.

- નાણાકીય વર્ષ 2020-21ના બીજા ત્રિમાસિક ગાળામાં વેપારી હસ્તગત કરતી બેંકો દ્વારા પોઈન્ટ ઓફ સેલ (POS) ટર્મિનલ્સની સંખ્યા 51.8 લાખથી વધુ હતી, જે પાછલા વર્ષના સમાન ત્રિમાસિક ગાળામાં 13 ટકા વધારે છે.
- વેપારી હસ્તગત બેંકો એ તે બેંકો છે જે કોઈ વેપારી વતી ચૂકવણીની પ્રક્રિયા કરે છે.
- વર્ષ 2018 માં, આંતરરાષ્ટ્રીય સેટલમેન્ટ બેન્ક (BIS) દ્વારા ભારતને 24 દેશોમાં સાતમો ક્રમ મળ્યો હતો જ્યાં સંસ્થા દ્વારા ડિજિટલ પેમેન્ટને ટ્રેક કરવામાં આવે છે.

તાજેતરની પહેલ

- નેશનલ પેમેન્ટ્સ કોર્પોરેશન ઓફ ઈન્ડિયા (NPCI) એ તાજેતરમાં મહત્તમ 20 મિલિયન નોંધાયેલા વપરાશકર્તાઓને અનુક્રમિક રીતે ઓનલાઈન ચૂકવણી સેવા પ્રદાન કરવા માટે WhatsApp ને મંજૂરી આપી છે.
- ઉપરાંત, NPCIએ 'થર્ડ પાર્ટી એપ પ્રોવાઈડર્સ' (TPA) દ્વારા પ્રક્રિયા કરવામાં આવેલી યુનિફાઈડ પેમેન્ટ ઇન્ટરફેસ (UPI) ની કુલ રકમ પર 30 ટકા કેપ લગાવી દીધી છે, જેને જાન્યુઆરી 2021 થી લાગુ કરવામાં આવી છે.

રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા દ્વારા પ્રકાશિત

અન્ય સર્વેક્ષણો / અહેવાલો

- ગ્રાહક વિશ્વાસ સર્વેક્ષણ (CCC-ત્રિમાસિક)
- ઘરેલું કુળાવો અપેક્ષા સર્વેક્ષણ (IES-ત્રિમાસિક)
- નાણાકીય સ્થિરતા અહેવાલ (અર્ધ-વાર્ષિક)
- નાણાકીય નીતિ અહેવાલ (અર્ધવાર્ષિક)
- વિદેશી વિનિમય અનામતનો મેનેજમેન્ટ રિપોર્ટ (અર્ધ-વાર્ષિક)

- લક્ષ્ય:
- એક મજબૂત વૈશ્વિક જોડાણની ખાતરી કરવા અને ભારતીય અર્થવ્યવસ્થાની જરૂરિયાતો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરતી વખતે, સમગ્ર ક્ષેત્ર અને વૈશ્વિક અર્થતંત્ર માટે આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય પ્લેટફોર્મ તરીકે સેવા આપવી.
- આંતરરાષ્ટ્રીય સિક્યોરિટીઝ કમિશન ઓર્ગનાઈઝેશન (IOSCO)

સ્થાપના:

- એપ્રિલ 1983

મુખ્ય મથક:

- મેડ્રિડ, સ્પેન
- IOSCOનું એશિયા પેસિફિક હબ મલેશિયાના કુઆલાલંપુરમાં સ્થિત છે.
- આ આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થા વિશ્વના સિક્યોરિટીઝ નિયમનકારોને સાથે લાવે છે. IOSCOએ વિશ્વના 95% કરતા વધારે સિક્યોરિટીઝ બજારોને આવરી લીધા છે અને સિક્યોરિટીઝ ક્ષેત્ર માટે વૈશ્વિક બેંચમાર્ક તરીકે કાર્ય કરે છે.
- તે સિક્યોરિટીઝ બજારોના મજબૂતીકરણ માટેનાં ધોરણો સ્થાપિત કરવા માટે, G20 ગ્રુપ અને નાણાકીય સ્થિરતા બોર્ડ (FSB) સાથે મળીને કામ કરે છે.
- નાણાકીય સ્થિરતા બોર્ડ (FSB) એક આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થા છે, જે વૈશ્વિક નાણાકીય પ્રણાલીના સંદર્ભમાં તેની ભલામણો રજૂ કરે છે.
- IOSCOના સિક્યોરિટીઝ રેગ્યુલેશનના સિદ્ધાંતો અને લક્ષ્યોને FSB દ્વારા તર્કસંગત નાણાકીય પ્રણાલીઓના મુખ્ય બેંચમાર્ક તરીકે સમર્થન આપવામાં આવ્યું છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય સેવા કેન્દ્ર ઓથોરિટી

- તાજેતરમાં આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય સેવા કેન્દ્ર ઓથોરિટી (IFSCA) એ આંતરરાષ્ટ્રીય સિક્યોરિટીઝ કમિશન ઓર્ગનાઈઝેશન (IOSCO)નું સહયોગી સભ્ય બન્યું છે.
- સિક્યોરિટીઝ એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયા (SEBI) IOSCOનો એક સામાન્ય સભ્ય છે.

Back to Basics : આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય સેવા કેન્દ્ર

ઓથોરિટી (IFSCA)

- IFSCAની સ્થાપના આંતરરાષ્ટ્રીય ફાઈનાન્શિયલ સર્વિસીસ સેન્ટર ઓથોરિટી બિલ, 2019 હેઠળ એપ્રિલ 2020 માં કરવામાં આવી હતી.
- IFSCA ઘરેલું અર્થતંત્રના અધિકારક્ષેત્રની બહારના ગ્રાહકોને આવશ્યક સેવાઓ પ્રદાન કરે છે.
- તેનું મુખ્ય મથક ગાંધીનગર (ગુજરાત) ના GIFT શહેરમાં આવેલું છે.
- તે ભારતના આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય સેવા કેન્દ્ર (IFSCA) માં નાણાકીય ઉત્પાદનો, નાણાકીય સેવાઓ અને નાણાકીય સંસ્થાઓના વિકાસ અને નિયમન માટે એક સંકલિત ઓથોરિટી છે.
- IFSCAમાં 'ઇઝ ઓફ ડૂઈંગ બિઝનેસ' ને પ્રોત્સાહન આપવા અને વૈશ્વિક કક્ષાના નિયમનકારી વાતાવરણ પ્રદાન કરવા માટે તેની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.

ચૂકવણી ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ડેવલપમેન્ટ ફંડ (PIDF)

- તાજેતરમાં જ ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા પેમેન્ટ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ડેવલપમેન્ટ ફંડ યોજનાના સંચાલનની જાહેરાત કરવામાં આવી છે.

Back to Basics : ઉદ્દેશ

- દેશના ઉત્તર-પૂર્વી રાજ્યો પર વિશેષ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને શ્રેણી-3 થી શ્રેણી-6 શહેરો (કેન્દ્રો) માં ચૂકવણી સ્વીકૃતિનું માળખું વિકસાવવું.

સમયરેખા

- આ ભંડોળ 1 જાન્યુઆરી, 2021 થી ત્રણ વર્ષના સમયગાળા માટે ચલાવવામાં આવશે અને વધુ બે વર્ષ માટે લંબાવી શકાય છે.

વ્યવસ્થાપન

- PIDFના સંચાલન માટે ભારતીય રિઝર્વ બેંકના ડેપ્યુટી ગવર્નર બી.પી. કાનુગોની અધ્યક્ષતામાં એક સલાહકાર પરિષદની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.

નાણાં ફાળવણી

- હાલમાં PIDFનું કુલ ભંડોળ 345 કરોડ રૂપિયા છે, જેમાં RBIનું યોગદાન 250 કરોડ રૂપિયા છે અને દેશના મોટા અધિકૃત કાર્ડ નેટવર્કનું યોગદાન 95 કરોડ રૂપિયા છે. અધિકૃત કાર્ડ નેટવર્ક દ્વારા કુલ 100 કરોડનું યોગદાન આપવામાં આવશે.

- > આ ભંડોળ ઉપરાંત, PIDFને કાર્ડ નેટવર્ક્સ અને કાર્ડ આપતી બેંકો દ્વારા વાર્ષિક ફાળો પણ મળશે.
- > ઉદાહરણ તરીકે, કાર્ડ નેટવર્કમાં રૂપિયાના ટ્રાન્સફર માટે 0.01 પૈસા ફાળો આપવો પડશે.
- > કાર્ડ નેટવર્કની ભૂમિકા વેપારીઓ અને કાર્ડ જારી કરનારાઓ જેમ કે માસ્ટરકાર્ડ, વિઝા, વગેરે વચ્ચેના વ્યવહારને સરળ બનાવવાની છે.

અમલીકરણ

- > ઉદ્દેશ્ય એવા વેપારીઓને લક્ષ્ય બનાવવાનો છે કે જેઓ હજી તેના સુધી પહોંચ્યા નથી (વેપારીઓ કે જેની પાસે ચુકવણી સ્વીકૃતિ માટે કોઈ ઉપકરણ ઉપલબ્ધ નથી).
- > પરિવહન અને આતિથ્ય, સરકારી ચુકવણીઓ, બળતણ પંપ, જાહેર વિતરણ પ્રણાલીની દુકાનો, આરોગ્યસંભાળ અને ક્રિયાણાની દુકાન જેવી સેવાઓમાં રોકાયેલા વેપારીઓ ખાસ કરીને લક્ષિત ભૌગોલિક ક્ષેત્રોમાં શામેલ થઈ શકે છે.
- > નાણાંનો ઉપયોગ બેંકો અને બિન-બેંકોને ચુકવણીના માળખાને ગોઠવવા માટે સબસિડી આપવા માટે કરવામાં આવશે, જે ચોક્કસ લક્ષ્યોને પ્રાપ્ત કરવા માટે સંબંધિત હશે.
- > સલાહકાર પરિષદ જુદા જુદા પ્રદેશો અને સ્થળોએ બેંકો અને નોન-બેંકોના સંપાદનના લક્ષ્યાંકના આધારે ફાળવણી માટે પારદર્શક પદ્ધતિ તૈયાર કરશે.
- > રિઝર્વ બેંક ઈન્ડિયા એસોસિએશન (IBA) અને પેમેન્ટ્સ કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયાની સહાયથી RBI દ્વારા લક્ષ્યના અમલીકરણ પર નજર રાખવામાં આવશે.
- > હસ્તગત કરનારી બેંકો (હસ્તગત કરનાર અથવા વેપારી બેંકો પણ) નાણાકીય સંસ્થાઓ છે જે કોઈ વેપારી અથવા વ્યવસાય વતી ડેબિટ અને ક્રેડિટ કાર્ડ દ્વારા લેવડદેવડ કરે છે.
- > બહુવિધ ચુકવણી સ્વીકૃતિ ઉપકરણો અને ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર સહાયક કાર્ડ ચુકવણી જેમ કે પોઈન્ટ ઓફ સેલ, મોબાઈલ પોઈન્ટ ઓફ સેલ, જનરલ પેકેટ રેડિયો સર્વિસ (GPRS), પબ્લિક સ્વિચ્ડ ટેલિફોન નેટવર્ક (PSTN) અને QR કોડ આધારિત ચુકવણી યોજના હેઠળ ભંડોળ આપવામાં આવશે.

સબસિડીનો ભંગ

- > ભૌતિક રીતે ઈન્સ્ટોલ કરેલા POS મશીનની કિંમતના 30% -50% અને ડિજિટલ POS માટે 50% -75% સુધી સબસિડી.
- > સબસિડી અર્ધવાર્ષિક ધોરણે આપવામાં આવશે.
- > સબસિડી મેળવનાર લક્ષ્યોની પ્રાપ્તિ પર ત્રિમાસિક અહેવાલ RBIને સુપરત કરશે.

અન્ય સંબંધિત પગલાં

- > PIDFની સ્થાપના 'ભારતમાં ચુકવણી અને સમાધાન સિસ્ટમ: વિઝન 2019-2021' દસ્તાવેજ દ્વારા સૂચિત પગલાઓની અનુરૂપ છે.
- > રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા એ દેશમાં ડિજિટલ / કેશલેસ પેમેન્ટની સ્થિતિનો અભ્યાસ કરવા માટે ડિજિટલ પેમેન્ટ્સ ઈન્ડેક્સની રચના કરી છે.

ભારતીય ડિજિટલ ટેક્સ વિભેદક: USTR

- > તાજેતરમાં યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સના વેપાર પ્રતિનિધિ (USTR) એ કહ્યું છે કે ભારત, ઈટાલી અને તુર્કી દ્વારા અપનાવવામાં આવતી ડિજિટલ સેવાઓ કર-DST અમેરિકી કંપનીઓ સાથે ભેદભાવ રાખે છે અને આંતરરાષ્ટ્રીય કરના સિદ્ધાંતો સાથે અસંગત છે.

Back to Basics : યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ વેપાર પ્રતિનિધિ (USTR)

- > તે અમેરિકામાં આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારના વિકાસ અને સંકલન માટે જવાબદાર એક સંસ્થા છે.
- > US વ્યાપાર અધિનિયમની કલમ 301, USTRને બાહ્ય દેશ દ્વારા કરવામાં આવેલ અન્યાયી અથવા ભેદભાવપૂર્ણ પગલાઓની તપાસ કરવા અને તેના પર પ્રતિક્રિયા આપવાની બ્રોડ ઓથોરિટી આપે છે જે યુ.એસ. વાણિજ્યને નકારાત્મક અસર કરી શકે છે.
- > આ પ્રવાહ 1974 ના વ્યાપાર અધિનિયમ દ્વારા અપનાવવામાં આવ્યો હતો, યુએસ રાષ્ટ્રપતિને વિદેશી દેશો પર ટેરિફ અથવા અન્ય પ્રતિબંધો લાદવાની મંજૂરી આપે છે.
- > જો કે, કાયદો વેપાર ભાગીદાર દેશો સાથે ફરજિયાત પરામર્શનો વિકલ્પ પણ પ્રદાન કરે છે.

ડિજિટલ સેવા કર (DSTs)

- > આ ટેક્સ ડિજિટલ સેવાઓ પ્રદાન કરવાના બદલામાં કંપનીઓને મળતી આવક પર વસૂલવામાં આવે છે. આ ટેક્સ મુખ્યત્વે ગૂગલ, એમેઝોન અને એપલ જેવા ડિજિટલ મલ્ટિનેશનલ પર લાગુ પડે છે.
- > આર્થિક સહકાર અને વિકાસ સંગઠન (OECD) હાલમાં આંતરરાષ્ટ્રીય કર પ્રણાલીને ઓપ્ટિમાઈઝ કરવાના ઉદ્દેશ્યથી 130 થી વધુ દેશો સાથે વાતચીત કરી રહ્યાં છે. આ ક્રિયાનો એક ધ્યેય અર્થતંત્રના ડિજિટલાઈઝેશનથી સંબંધિત ટેક્સ પડકારોના સમાધાનો રજૂ કરવાનો છે.
- > કેટલાક નિષ્ણાતો દલીલ કરે છે કે કોઈ વિશિષ્ટ ક્ષેત્ર અથવા પ્રવૃત્તિને લક્ષ્યાંકિત કરવા માટે રચાયેલ કર નીતિ અયોગ્ય હોઈ શકે છે અને જટિલ પરિણામો લાવે તેવી સંભાવના છે.
- > વળી, ડિજિટલ અર્થવ્યવસ્થા બાકીના (બિન-ડિજિટલ) વૈશ્વિક અર્થતંત્રથી સરળતાથી અલગ કરી શકાતી નથી.

ડિજિટલ કંપનીઓ પર ભારતનો કર

- > સરકારે બિન-નિવાસી ઈ-કોમર્સ ઓપરેટરો દ્વારા કરવામાં આવેલા વેપાર અને સેવાઓ પર 2 ટકાથી વધુના ટર્નઓવર સાથે 2 ટકા ડિજિટલ સર્વિસ ટેક્સ (DST) લાદવા માટે ફાઈનાન્સ બિલ 2020-21 માં એક સુધારો કર્યો હતો.
- > આનાથી સમકક્ષ વસૂલાતનો અવકાશ અસરકારક રીતે વિસ્તરિત થયો, જે અગાઉના વર્ષ સુધી ફક્ત ડિજિટલ જાહેરાત સેવાઓ માટે લાગુ હતું.
- > સમકક્ષ વસૂલાત (6%) સરકારે વર્ષ 2016 માં રજૂ કરી હતી અને તેને બિઝનેસ-ટુ-બિઝનેસ ડિજિટલ જાહેરાતો અને નિવાસી સેવા પ્રદાતાઓ સાથે સંકળાયેલ સેવાઓના પરિણામે થતી આવક પર લાદવામાં આવી હતી.

- નવા કરવેરાનો અમલ 1 એપ્રિલ, 2020 થી કરવામાં આવ્યો હતો, જેના કારણે દરેક ક્વાર્ટરના અંતે ઇ-કોમર્સ ઓપરેટરોને ટેક્સ ભરવો ફરજિયાત બન્યો હતો.

USTR પરીક્ષણ અહેવાલ

- DST ભારતમાં ભેદભાવકારક છે કારણ કે તે ભારતીય કંપનીઓને મક્કિત આપે છે અને બિન-ભારતીય કંપનીઓને લક્ષ્ય બનાવે છે.
- આ તકનીકી ઉદ્યોગ પર પ્રભુત્વ ધરાવતી અમેરિકન કંપનીઓને અસર કરે છે.
- ડિજિટલ સર્વિસ ટેક્સ હેઠળ 119 કંપનીઓની ઓળખ કરવામાં આવી હતી, જેમાંથી 86 (72 ટકા) અમેરિકન હતી.
- USTRનો અંદાજ છે કે યુએસ કંપનીઓ માટેનું કરવેરાનું બિલ દર વર્ષે 30 મિલિયન ડોલરથી વધી શકે છે.
- USTRએ નિર્ધાર કર્યો છે કે ભારતની DST અયોગ્ય અથવા ભેદભાવપૂર્ણ છે અને યુ.એસ. વાણિજ્ય પર પ્રતિબંધ છે. આમ તે 301, યુ.એસ. વેપાર ધારા હેઠળ કાર્યવાહી કરી શકાય છે.

વૈશ્વિક આર્થિક સંભાવના (Prospects) અહેવાલ

- વિશ્વ બેંકે તાજેતરમાં વૈશ્વિક આર્થિક સંભાવનાઓનો અહેવાલ બહાર પાડ્યો છે.

Back to Basics : વૈશ્વિક આર્થિક સંભાવના અહેવાલના મુખ્ય તારણો

- અહેવાલમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે 2020-21માં ભારતીય અર્થવ્યવસ્થા 9.6% સુધી ઘટાડવાની છે. ભારતીય અર્થતંત્ર 2021-22માં 5.4 ટકા પુનઃપ્રાપ્ત કરવાનું છે. ભારતીય અર્થવ્યવસ્થામાં સંકુચિતતા મુખ્યત્વે ઘરેલું ખર્ચ અને ખાનગી રોકાણોમાં તીવ્ર ઘટાડાને કારણે થશે. દેશમાં રોજગારના પાંચમા ભાગનું અનૌપચારિક ક્ષેત્ર ખરાબ અસર પામ્યું છે.
- બીજી બાજુ, વિશ્વ અર્થવ્યવસ્થા 2021 માં 4% વધવાની છે.
- સેવાઓ અને ઉત્પાદન ક્ષેત્રે ગતિ મળી રહી છે.
- વર્લ્ડ બેંકના જણાવ્યા મુજબ ભારત તેના પ્રથમ તકનીકી મંદીના તબક્કે આવી રહ્યું છે.

તકનીકી મંદીનો તબક્કો

- જ્યારે GDP વૃદ્ધિ સતત બે ક્વાર્ટર અથવા સમયગાળા કરતા વધુ સમય માટે નકારાત્મક હોય છે ત્યારે તેને તકનીકી મંદીનો તબક્કો કહેવામાં આવે છે. ભારતમાં એપ્રિલથી જૂન ક્વાર્ટરની વચ્ચે GDPમાં 23.9 ટકાનો ઘટાડો થયો છે. જુલાઈ અને સપ્ટેમ્બર ત્રિમાસિક ગાળા દરમિયાન GDP વૃદ્ધિ દર 7.5% સુધી ઘટાડામાં હતો. આ સ્પષ્ટપણે બતાવે છે કે ભારતની GDP વૃદ્ધિ સતત બે ક્વાર્ટર સુધી નકારાત્મક રહી છે. આમ, ભારત તકનીકી મંદીના તબક્કામાં છે.

ભારતમાં બેરોજગારીની સ્થિતિ

- ભારતીય અર્થતંત્રની દેખરેખ માટેના કેન્દ્ર અનુસાર, કોવિડ-19 રોગચાળા દરમિયાન 50 લાખથી વધુ પગારદાર વ્યક્તિઓએ તેમની નોકરી ગુમાવી દીધી હતી.

અન્ય વૈશ્વિક રેટિંગ એજન્સીઓ દ્વારા આગાહીઓ

- અનેક વૈશ્વિક રેટિંગ એજન્સીઓએ ભારતીય અર્થવ્યવસ્થા માટે તેમની આગાહી કરી છે. સપ્ટેમ્બર 2020 માં સ્વીચ એજન્સીએ ભારતની વૃદ્ધિની આગાહીને ઝડપથી ઘટાડી દીધી. તેમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે નાણાકીય વર્ષ 2020-21 માટે દેશના કુલ ઘરેલુ ઉત્પાદનમાં 10.5 ટકાનો ઘટાડો થવાની ધારણા છે. અગાઉ તેણે 5% ના સંકોચનની આગાહી કરી હતી. એશિયન વિકાસ બેંકે આગાહી કરી હતી કે 2020-21માં ભારતની વૃદ્ધિ 9% સુધી ઘટશે.

નવી વિદેશી વેપાર નીતિ

- કેન્દ્રીય વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલયે તાજેતરમાં જાહેરાત કરી હતી કે નવી વિદેશ વેપાર નીતિ. 2021-26 એપ્રિલ 1, 2021 થી અમલમાં આવશે.

Back to Basics : નવી વિદેશી વેપાર નીતિનું લક્ષ્ય

- ભારતને 5 ટ્રિલિયન ડોલરનું અર્થતંત્ર બનાવવું.
- નવી વિદેશ વેપાર નીતિમાં જિલ્લા નિકાસ કેન્દ્રો મુખ્ય ભૂમિકા ભજવશે.
- નીતિનું લક્ષ્ય નિકાસને વેગ આપવાનું છે.
- તે ધંધા કરવામાં સરળતા વધારશે.
- તે ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર સપોર્ટ દ્વારા ઘરેલું ઉત્પાદન અને સેવાઓ ક્ષેત્રની કામગીરીમાં સુધારો લાવશે.
- નીતિ નિયમનકારી અને આપરેશનલ ફેમવર્ક અને ઓછા ટ્રાંઝેક્શનલ ખર્ચમાં પરિવર્તન લાવશે.

ભારતના સૌથી મોટા વેપારી ભાગીદારો

- બાંગ્લાદેશ, UK, USA, ભૂટાન, UAE, સ્વિટ્ઝર્લન્ડ, સાઉદી અરેબિયા, સ્વિટ્ઝર્લન્ડ, ઈઝરાઈલ, નેપાળ, સિંગાપોર, હોંગકોંગ, જર્મની, ઈરાક.
- ભારતનું સૌથી મોટું નિકાસ ફાર્માસ્યુટિકલ્સ
- 5 ટ્રિલિયન ડોલરનું લક્ષ્ય ભારતે કયા વર્ષ સુધીમાં હાંસલ કરવાનું છે?
- 2024
- 5 ટ્રિલિયન ડોલરની અર્થવ્યવસ્થા બનવા માટે ભારતે કયા પડકારોનો સામનો કરવો પડશે?
- રોજગાર
- કૃષિમાં મંદી
- ભંડોળના પ્રશ્નો
- માળખાગત વિકાસની ધીમી ગતિ
- નિકાસ મુદ્દાઓ

અગાઉની વિદેશી વેપાર નીતિ

- અગાઉની વિદેશી વેપાર નીતિને 2015 અને 2020 ની વચ્ચે અમલમાં મૂકવામાં આવી હતી. આ નીતિનો હેતુ 'મેક ઇન ઇન્ડિયા' ની પહેલને વેગ આપવાનો હતો. નીતિમાં 'મર્ચેન્ડાઈઝ એક્સપોર્ટ ફોમ ઇન્ડિયા સ્કીમ' (MEIS) હેઠળ પાંચ જુદી જુદી યોજનાઓ મર્જ કરવામાં આવી છે. પાંચ જુદી જુદી યોજનાઓ હતી માર્કેટ લિંક ફોક્સ પ્રોડક્ટ સ્કીમ, ફોક્સ પ્રોડક્ટ સ્કીમ, ફોક્સ માર્કેટ સ્કીમ, VKGUY અને

ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રોત્સાહન સ્કીપ્. ઉપરાંત, સર્વડ ફોમ ઈન્ડિયા યોજનાને ભારત યોજનામાંથી સેવા નિકાસ સાથે બદલવામાં આવી હતી.

ડિજિટલ ધિરાણ પર RBI કાર્યકારી જૂથ

- રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાએ તાજેતરમાં ડિજિટલ ધિરાણ પર કાર્યકારી જૂથની રચના કરી હતી. નિયમનકારી નાણાકીય ક્ષેત્રમાં ડિજિટલ ધિરાણની પ્રવૃત્તિઓના તમામ પાસાઓનો અભ્યાસ કરવા માટે કાર્યકારી જૂથની રચના કરવામાં આવી હતી. કાર્યકારી જૂથ સુનિશ્ચિત કરશે કે ડિજિટલ ધિરાણ પ્લેટફોર્મમાં યોગ્ય નિયમનકારી અભિગમ મૂકવામાં આવે.

Back to Basics : કાર્યકારી જૂથના કાર્યો

- કાર્યકારી જૂથ દેશમાં ડિજિટલ ધિરાણ પ્રવૃત્તિઓનું મૂલ્યાંકન કરશે.
- તે રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા દ્વારા નિયમન કરાયેલી સંસ્થાઓની આઉટસોર્સિંગ ડિજિટલ ધિરાણ પ્રવૃત્તિઓનાં ધોરણોનું આકલન કરશે
- તે ડિજિટલ ધિરાણની વ્યવસ્થિત વૃદ્ધિને પ્રોત્સાહન આપવા નિયમનકારી ફેરફારો સૂચવશે.
- કાર્યકારી જૂથ અનિયંત્રિત ડિજિટલ ધિરાણ દ્વારા સામનો કરવો પડે તેવા જોખમોને ઓળખવા માટે છે. તે મુખ્યત્વે અનિયંત્રિત ડિજિટલ ધિરાણના સંપર્કમાં આવતા ગ્રાહકો અને નિયમનકારી સંસ્થાઓ દ્વારા થતા જોખમો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે.
- તે ડિજિટલ ધિરાણમાં કાનૂની પરિમિતિના વિસ્તરણના પગલાંની ભલામણ કરશે. ઉપરાંત, તે ડિજિટલ ધિરાણમાં વિવિધ નિયમનકારી અને સરકારી એજન્સીઓની ભૂમિકા સૂચવશે.
- કાર્યકારી જૂથ ડિજિટલ ધિરાણ આપનારા લોકો માટે એક મજબૂત વાજબી વ્યવહાર કોડની ભલામણ કરશે.

RBI નાણાકીય સ્થિરતા અહેવાલ

- રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાએ તાજેતરમાં ડિસેમ્બર 2020ના નાણાકીય સ્થિરતા અહેવાલમાં પ્રકાશિત કર્યો હતો. આ સર્વોચ્ચ બેંકના નાણાકીય સ્થિરતા અહેવાલનો 22 મો મુદ્દો છે. તે વર્ષમાં બે વાર રજૂ થાય છે.

Back to Basics : RBIના નાણાકીય સ્થિરતા અહેવાલની

મુખ્ય તારણો

- સુનિશ્ચિત વેપારી બેંકોનો ગ્રોસ નોન-પરફોર્મિંગ એસેટ્સ રેશિયો સપ્ટેમ્બર 2021 સુધીમાં વધીને 13.5% થવાનો છે.
- ચોખ્ખી NPA અને GNPA ગુણોત્તર ઘટતા રહે છે. સપ્ટેમ્બર 2020 માં GNPA રેશિયો 7.5% રહ્યો હતો. બીજી તરફ, NNPA ગુણોત્તર સપ્ટેમ્બર 2020 માં 2.1% અને માર્ચ 2020 માં 3% હતો.
- નાણાકીય સ્થિરતા અહેવાલમાં જણાવ્યા અનુસાર બેઝલાઈન દૃશ્ય હેઠળ GNPA સપ્ટેમ્બર 2021 માં વધીને 13.5% થઈ શકે છે. ગંભીર તનાવની સ્થિતિ હેઠળ, GNPA રેશિયો સપ્ટેમ્બર 2021 સુધીમાં વધીને 14.8% થઈ શકે છે.

- જુલાઈ 2020 ના નાણાકીય સ્થિરતા અહેવાલની આગાહી મુજબ GNPA માર્ચ 2020 માં 8.5% થી વધીને માર્ચ 2021 સુધીમાં 12.5% થવાની હતી. આ ઉપરાંત, જુલાઈ 2020 નાણાકીય સ્થિરતા અહેવાલમાં આગાહી કરવામાં આવી હતી કે GNPA રેશિયો ગંભીર તાણ પરીક્ષણ હેઠળ વધીને 14.7% થશે.

- માર્ચ 2020 ના ક્વાર્ટરમાં કોર્પોરેટને આપવામાં આવેલી લોન 5.65% ની મલ્ટિ ક્વાર્ટર હાઈ પર પહોંચી ગઈ છે.
- નાણાકીય સ્થિરતાના અહેવાલમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે ખાનગી અને જાહેર ક્ષેત્રની બેંકોના લાંબા સમયથી ચાલતા વલણને વિરુદ્ધ બનાવવામાં આવ્યું છે. રિપોર્ટ અનુસાર, ખાનગી બેંકની ક્રેડિટ ઝડપથી વધી છે અને જાહેર ક્ષેત્રની બેંકની ધિરાણ ઘટી છે.

- GNPA-કુલ નોન-પરફોર્મિંગ એસેટ્સ.

- NNPA-ચોખ્ખી નોન પરફોર્મિંગ એસેટ્સ.

GNPA અને NNPA વચ્ચે તફાવત

- GNPA એ બધી લોન સંપત્તિઓનો સરવાળો છે જે RBI માર્ગદર્શિકા હેઠળ નોન પરફોર્મિંગ એસેટ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે. NNPA બેંકો દ્વારા કરવામાં આવેલી જોગવાઈઓને કુલ NPAથી બાદબાકી કરે છે. તેથી, માત્ર NNPA બિન-પરફોર્મિંગ સંપત્તિનું સચોટ મૂલ્ય આપે છે.
- નાણાકીય સ્થિરતા અને વિકાસ પરિષદ દ્વારા RBIનો નાણાકીય સ્થિરતા અહેવાલ બહાર પાડવામાં આવ્યો છે. રઘુરામ રાજન સમિતિએ વર્ષ 2008 માં પરિષદનો વિચાર રજૂ કર્યો હતો. કેન્દ્રીય નાણામંત્રી નાણાકીય સ્થિરતા અને વિકાસ પરિષદના અપ્રયક્ષ છે. અન્ય સભ્યોમાં RBIના ગવર્નર અને RBIના અન્ય વરિષ્ઠ અધિકારીઓ શામેલ છે.

છૂટક ફુગાવા અને ફેક્ટરીના ઉત્પાદનમાં આંકડા

- તાજેતરમાં, કેન્દ્રીય આંકડા અને કાર્યક્રમ અમલીકરણ મંત્રાલયે છૂટક ફુગાવા અને ફેક્ટરી ઉત્પાદન અંગેના અલગ આંકડા જાહેર કર્યા છે.

Back to Basic : છૂટક ફુગાવો

- તે ગ્રાહક કિંમત સૂચકાંક (CPI) દ્વારા માપવામાં આવે છે. અને ડિસેમ્બર 2020 માં તેમાં 4.59% નો ઘટાડો નોંધવામાં આવ્યો છે.
- નવેમ્બરમાં છૂટક ફુગાવો 6.93% હતો.
- ડિસેમ્બર માટે CPI ડેટા ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા નિર્ધારિત ફુગાવાના ઉપલા મર્યાદા (6%) માં આવી ગયો છે.
- ફુગાવાના લક્ષ્યાંક મુજબ, કેન્દ્ર સરકારે છૂટક ફુગાવો 2% અને 4% ની રેન્જમાં રાખવો ફરજિયાત બનાવ્યો છે.
- CPI ફુગાવો 11 મહિનાથી વધુ સમય માટે RBIના નિયત ફુગાવાના લક્ષ્યાંક 4 +/- 2% કરતા વધારે છે.
- RBI દ્વારા તેની દ્વિ-માસિક નાણાકીય નીતિ બનાવતી વખતે, છૂટક ફુગાવાના ડેટાને મુખ્ય પરિબળ તરીકે સમાવવામાં આવેલ છે.
- ડિસેમ્બર 2020 માં દ્વિ-માસિક નાણાકીય નીતિની બેઠકમાં, RBIએ તેના મુખ્ય વ્યાજ દર (રેપો અને રિવર્સ રેપો રેટ)

યથાવત રાખ્યા અને જરૂરી (ઓછામાં ઓછા વર્તમાન નાણાકીય વર્ષમાં) એડજસ્ટમેન્ટ વલણ જાળવવાનું નક્કી કર્યું હતું.

છૂટક કુગાવો ઘટાડવાનું કારણ

- ▶ ખાદ્ય ભાવોમાં ઘટાડો— ડિસેમ્બરમાં ફૂડ બાસ્કેટના કિસ્સામાં કુગાવો ઘટીને 3.41% થયો હતો, જે નવેમ્બરમાં 9.50% હતો.

ફેક્ટરી ઉત્પાદન

- ▶ ઔદ્યોગિક ઉત્પાદન સૂચકાંક (IIP) ની દ્રષ્ટિએ માપવામાં આવતા ભારતમાં ફેક્ટરી ઉત્પાદનમાં નવેમ્બર 2020 દરમિયાન -1.9% નો ઘટાડો થયો છે.
- ▶ નાણાકીય વર્ષ 2020-21 (એપ્રિલ-નવેમ્બર) માં ઔદ્યોગિક વૃદ્ધિ અત્યાર સુધીમાં -15.5% રહી છે, જ્યારે 2019 ના સમાન ગાળામાં તેમાં 0.3% નો વૃદ્ધિ જોવા મળી હતી.

ફેક્ટરી ઉત્પાદનમાં સંકોચનનું કારણ

- ▶ ખાણકામ ક્ષેત્રમાં નવેમ્બરમાં -7.3% નો ઘટાડો જોવા મળ્યો હતો, જ્યારે ઉત્પાદન ક્ષેત્રમાં -1.7% નો ઘટાડો જોવા મળ્યો હતો.
- ▶ જોકે, વીજ ક્ષેત્રે 3.5% નો વૃદ્ધિ નોંધાવી છે.
- ▶ નવેમ્બર, 2019 માં ઉત્પાદન ક્ષેત્રમાં 3.0% નો વૃદ્ધિ જોવા મળી. આ જ સમયગાળા દરમિયાન ખાણકામ ક્ષેત્રમાં 1.9% નો વિકાસ થયો હતો, જ્યારે વીજ ક્ષેત્રમાં -5.0% નો ઘટાડો જોવા મળ્યો હતો.

ગ્રાહક ભાવાંક સૂચકાંક (CPI)

- ▶ તે છૂટક ખરીદદારના પરિપ્રેક્ષ્યથી ભાવ ફેરફારોને માપે છે અને રાષ્ટ્રીય આંકડા ઓફિસ (NSO) દ્વારા જારી કરવામાં આવે છે.
- ▶ તે પસંદ કરેલા માલ અને સેવાઓના છૂટક ભાવના સ્તરમાં સમય જતાં પરિવર્તનને માપે છે જેના પર માલ અને સેવાઓ ગ્રાહકોના નિર્ધારિત જૂથ તેમની આવક ખર્ચ કરે છે.

■ CPIના ચાર પ્રકાર છે:

- ઔદ્યોગિક કામદારો—IW માટે CPI
- કૃષિ કામદારો—AL માટે CPI
- ગ્રામીણ કામદારો—RL માટે CPI
- CPI (ગ્રામીણ / શહેરી / સંયુક્ત)

- ▶ આમાંના પ્રથમ ત્રણના આંકડા શ્રમ અને રોજગાર મંત્રાલયમાં લેબર બ્યુરો દ્વારા સંકલિત કરવામાં આવ્યા છે, જ્યારે ચોથા પ્રકારનું CPI કેન્દ્રીય આંકડા અને કાર્યક્રમ અમલીકરણ મંત્રાલયને સોંપેલ છે
- ▶ CPIનું આધાર વર્ષ 2012 છે.

ઔદ્યોગિક ઉત્પાદન સૂચકાંક(IIP)

- ▶ આ સૂચકાંક અર્થતંત્રમાં વિવિધ ક્ષેત્રોના વિકાસની વિગતો પૂરી પાડે છે, જેમ કે ખનિજ ખાણકામ, વીજળી, ઉત્પાદન, વગેરે.
- ▶ તેના ડેટાને કેન્દ્રીય આંકડા સંગઠન, આંકડા અને કાર્યક્રમ અમલીકરણ મંત્રાલય દ્વારા માસિક સંકલિત અને પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે.
- ▶ IIP એક સંયુક્ત સૂચક છે જે કોર સેક્ટર અને વપરાશ-આધારિત ક્ષેત્રના આધારે ડેટા પ્રદાન કરે છે.

■ નીચે આપેલા આઠ મુખ્ય ક્ષેત્રો સામેલ છે:

- ▶ રિફાઇનરી ઉત્પાદનો > વીજળી > વીજળી (સ્ટીલ) > કોલસો (કોલસો) > ફૂડ તેલ > કુદરતી ગેસ > સિમેન્ટ > ખાતરો.
- ▶ એપ્રિલ 2017 માં, ઔદ્યોગિક ઉત્પાદન સૂચકાંકનો આધાર 2004-05 થી 2011-12 સુધીમાં સુધારવામાં આવ્યો છે.

કાગળરહિત બજેટ

- ▶ 1 ફેબ્રુઆરી, 2021ના રોજ રજૂ થતું કેન્દ્રીય બજેટ વર્તમાન કોરોના વાયરસ રોગચાળાને ધ્યાનમાં રાખીને સંપૂર્ણપણે કાગળરહિત હશે.
- ▶ નોંધપાત્ર વાત એ છે કે આઝાદી પછી આ પહેલી વાર હશે, જ્યારે કેન્દ્રીય બજેટ કાગળ પર પ્રકાશિત કરવામાં આવશે નહીં અને તે સંપૂર્ણ રીતે કાગળરહિત હશે.
- ▶ આ મામલે કેન્દ્ર સરકારને બંને ગૃહોની મંજૂરી મળી ગઈ છે. તે જાણવું જરૂરી છે કે બજેટના પ્રકાશનને કારણે, દર વર્ષે લગભગ બે અઠવાડિયા માટે 100થી વધુ લોકોને પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં કામ કરવું પડે છે, જે હાલના રોગચાળાના દૃષ્ટિકોણથી તદ્દન જોખમી છે.
- ▶ આ ગોઠવણ પ્રમાણે સંસદના તમામ સભ્યોને બજેટની ડિજિટલ કોપી આપવામાં આવશે. બજેટની સાથે, આર્થિક સર્વે કાગળ પર છાપવામાં આવશે નહીં, પરંતુ તે ડિજિટલ કોપિ તરીકે પણ ઉપલબ્ધ થશે.
- ▶ વર્તમાન વર્ષનું બજેટ સત્ર, 29 જાન્યુઆરી, 2021 થી શરૂ થશે, 8 એપ્રિલ, 2021 સુધી ચાલશે અને તેને બે ભાગમાં વહેંચવામાં આવશે.
- ▶ આમ, બજેટને વાર્ષિક નાણાકીય નિવેદન કહી શકાય, જે નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન અપેક્ષિત આવક અને અંદાજિત ખર્ચ દર્શાવે છે.
- ▶ સ્વતંત્ર ભારતના પ્રથમ બજેટ નાણાં પ્રધાન આર.કે. શણમુખમ ચેટ્ટી દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું. તે જ સમયે, 1970-71નું કેન્દ્રીય બજેટ એ અર્થમાં વિશેષ હતું કે તે પ્રથમ વખત કોઈ સ્ત્રી (તત્કાલીન વડાપ્રધાન અને નાણાં પ્રધાન ઈન્દિરા ગાંધી) દ્વારા રજૂ થયું હતું.

ચીનની સાથે ભારતની વેપાર ખાદ્ય

- ▶ 2020 માં ચીન સાથેની ભારતની વેપાર ખાદ્ય 45.8 અબજ યુએસ ડોલર સુધી પહોંચી ગઈ, જે 2015 પછીના પાંચ વર્ષમાં સૌથી નીચી સપાટી છે.

Back to Basics : વેપાર ખાદ્ય

- ▶ વેપારની ખોટ એટલે જ્યારે દેશની કુલ આયાત તેની નિકાસ કરતા વધારે હોય છે, ત્યારે આ સ્થિતિને તેના વેપાર ખાદ્ય તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.
- ▶ કુલ આયાત અને નિકાસ વચ્ચેના તફાવતને આધારે વેપાર ખાદ્યની ગણતરી કરવામાં આવે છે.

વેપાર ખાદ્ય કુલ આયાત - કુલ નિકાસ

- મુખ્ય મુદ્દાઓ :
- ▶ વર્ષ 2020 માટે દ્વિપક્ષીય વેપાર-ચીનના જનરલ એડમિનિસ્ટ્રેશન ઓફ કમ્પર્સ દ્વારા જારી કરવામાં આવેલા તાજેતરના આંકડા મુજબ, વર્ષ 2020 માં ભારત અને ચીન

- વચ્ચેનો દ્વિપક્ષીય વેપાર 87.6 અબજ અમેરિકન ડોલર રહ્યો હતો, જે વર્ષ 2019 કરતા 5.6% ઓછો છે.
- > વર્ષ 2020માં ચીનમાંથી ભારતની કુલ આયાત 66.7 અબજ ડોલરની હતી, જેમાં વાર્ષિક ઘટાડો 10.8% અને 2016 પછી સૌથી નીચું સ્તર છે.
 - > વર્ષ 2020માં, ભારતથી ચીનની નિકાસ વાર્ષિક વૃદ્ધિ સાથે 16%ની વૃદ્ધિ સાથે 20 અબજ યુએસ ડોલરની સર્વાધિક ઉચ્ચતમ સપાટીએ પહોંચી ગઈ હતી.
 - > વર્ષ 2020 માં સ્થાનિક માંગમાં ઘટાડો થવાને કારણે ભારતની કુલ આયાતમાં ઘટાડો જોવા મળ્યો હતો.
 - > જો કે, હજી સુધી એવા કોઈ પુરાવા નથી કે ભારતે આ માલ બીજા દેશમાંથી આયાત કરીને અથવા તેનું ઉત્પાદન કરીને ચીન પરની આયાત પરાધીનતા બદલી છે.
- ચીનથી આયાત થયેલ મુખ્ય ઉત્પાદનો (વર્ષ 2019 ડેટા):
- > વિદ્યુત મશીનરી અને સાધનો, કાર્બનિક રસાયણો, ખાતરો વગેરે.
- મુખ્ય ઉત્પાદનો ચીનમાં નિકાસ થાય છે (2019 ડેટા):
- > આયર્ન ઓર, ઓર્ગેનિક કેમિકલ્સ, કપાસ અને અપરિષ્કૃત હિરા.
 - > વધુમાં, વર્ષ 2020 માં ચાઈનામાં આયર્ન ઓરની માંગમાં વધારો જોવા મળ્યો હતો, જેમાં નવા માળખાગત પ્રોજેક્ટ્સ, કોવિડ-19 દ્વારા થયેલ મંદી બાદ વિકાસને પુનઃજીવિત કરવાનો છે.

ચીન સાથે વેપાર ખાધ

- > ભારત અને ચીન વચ્ચેના વેપારનું સંતુલન ચીનના પક્ષમાં વધુ નમેલું છે. ચીન સાથેની ભારતની વેપાર ખાધ 2020 માં 45.8 અબજ અને 2019 માં 56.77 અબજ અમેરિકન ડોલર હતી.
- > ચીન સાથેની વિશાળ વેપાર ખાધ, ભારત મુખ્યત્વે ચીનને નિકાસ કરેલી ચીજવસ્તુઓની મર્યાદિત ચીજવસ્તુઓ અને ભારત જ્યાં સ્પર્ધાત્મક ક્ષેત્રે, જેમ કે કૃષિ જેવા માર્કેટમાં પ્રવેશ માટેના અવરોધો છે તેના માટે બે પરિબળો આભારી છે. ઉત્પાદન અને માહિતી ટેકનોલોજી.
- > સમય જતાં, મશીનરી, વીજળી સંબંધિત ઉપકરણો, દુરસંચાર, કાર્બનિક રસાયણો અને ખાતરોની ચીનની નિકાસ ભારતની કાચી સામગ્રી આધારિત માલ કરતા પાછળ છોડી દીધી છે.

ચીન પર આયાત પરાધીનતા ઘટાડવાનાં પગલાં

- > પૂર્વી લદાખમાં બંને દેશો વચ્ચેના તણાવના પગલે ભારતે 100થી વધુ ચાઈનીઝ મોબાઈલ એપ્લિકેશનો પર પ્રતિબંધ મૂક્યો હતો.
- > ઘણા ક્ષેત્રોમાં ચાઈનીઝ રોકાણની તપાસ કરવામાં ભારત દ્વારા કડક ચકાસણી કરવામાં આવી છે, તેમજ સરકાર દ્વારા ચાઈનીઝ કંપનીઓને 5G પરીક્ષણમાંથી બાકાત રાખવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે.
- > સરકારે તાજેતરમાં ચીન પાસેથી ટાયરની આયાત પર પ્રતિબંધ મૂક્યો હતો, સાથે સાથે સ્થાનિક કંપનીઓના 'તકવાદી ટેકઓવર'ને કાબૂમાં રાખવા માટે ભારત સાથે જમીન વહેંચતા દેશો માટે વિદેશી રોકાણોની પૂર્વ મંજૂરી

ફરજિયાત કરી હતી. આ એક એવું પગલું છે જે ચીનના વિદેશી રોકાણ (FDI) ને મર્યાદિત કરશે.

- > વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલયે ભારતને વૈશ્વિક સપ્લાયર બનાવવાનો અને આયાત બીલો ઘટાડવાનો લક્ષ્યાંક બનાવતા 12 ક્ષેત્રોની ઓળખ કરી છે. આમાં ફૂડ પ્રોસેસિંગ, ઓર્ગેનિક ફાર્મિંગ, આયર્ન, એલ્યુમિનિયમ અને કોપર, કૃષિ રસાયણો, ઈલેક્ટ્રોનિક્સ, ઔદ્યોગિક મશીનરી, ફર્નિચર, ચામડા અને ફૂટવેર, ઓટો પાર્ટ્સ, કાપડ, માસ્ક, સેનિટાઈઝર અને વેન્ટિલેટર શામેલ છે.
- > દેશમાં જથ્થાબંધ દવાઓ અને તબીબી ઉપકરણોના ઘરેલું લક્ષ્યના હેતુસર સક્રિય ફાર્માસ્યુટિકલ ઘટકો (API) માટે ચીન પરની આયાત પરાધીનતા ઘટાડવા માટે માર્ચ 2020 માં સરકાર દ્વારા રૂ. 13,760 કરોડના ચાર યોજનાવાળા પેકેજને મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. ઉત્પાદન સાથે તેમની નિકાસને પ્રોત્સાહન આપવું પડશે.

K આકારની આર્થિક પુનઃપ્રાપ્તિ

- > તાજેતરમાં 'નોમુરા ઈન્ડિયા નોર્મલાઈઝેશન ઈન્ડેક્સ' (Nomura India Normalization Index- NINI)ના તાજેતરના અધ્યયનમાં ભારતીય અર્થતંત્ર પર કોવીડ-19 અને K-આકારની પુનઃપ્રાપ્તિના પ્રભાવ વિશેનો ડેટા રજૂ કરવામાં આવ્યો છે.
- > નોમુરા સર્વિસિસ ઈન્ડિયા પ્રા.લિ.એક ગ્રાહક સેવા પ્રદાતા કંપની છે.

Back to Basics : અભ્યાસના તારણોના મુખ્ય મુદ્દાઓ

- પરિવારો પર COVID-19 ની અસર:
- > પિરામિડની ટોચ પરના પરિવારોમાં, લોકડાઉન દરમિયાન, આવકનો મોટો જથ્થો બચાવવામાં આવ્યો હતો, બચત દરમાં વધારો થયો હતો તેમજ ભવિષ્યની જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા પૈસા અને માલનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો હતો.
- > આ મકાનોમાં રહેતા લોકોની નોકરી અને આવક કાયમી ધોરણે પ્રભાવિત થવાની સંભાવના છે.
- વર્તમાન નાણાકીય નીતિની અસર:
- > લાંબા સમયથી ચાલતી 'ઓવર-એડજસ્ટ નાણાકીય નીતિ' ને લીધે વાસ્તવિક ધિરાણ દરમાં ઘટાડો થયો છે જે આખરે વ્યાજ-સંવેદનશીલ ક્ષેત્રો માટે રાહતનું કામ કરશે.
- > આર્થિક વિસ્તરણ એ મૂડી રોકાણ પર આવક ઉત્પન્ન કરવાની કંપનીની ક્ષમતાનું એક માપ છે.
- રસીકરણ અસર:
- > મુસાફરી, યાત્રા અને પર્યટન જેવા મોટા ક્ષેત્રો આખરે COVID-19 ના પ્રભાવ હેઠળ ઉભરી આવશે.
- COVID-19 પછીની આર્થિક પુનઃપ્રાપ્તિ:
- > નાણાકીય વર્ષ 2020-21માં નાણાકીય ખાધ GDPના 7% જેટલી થઈ છે, જે પૂર્વ રોગચાળાના GDPના 3.5% લક્ષ્યાંકથી બમણો છે. તેથી જ સરકાર વધારે બળતણ કર, વિનિવેશ અને સિન ટેક્સને પ્રોત્સાહન આપી રહી છે.
- > ભારત 'K-આકારની આર્થિક પુનઃપ્રાપ્તિ'ના સમયગાળામાં થી પસાર થઈ રહ્યું છે, જેણે કોર્પોરેટ અને પરિવારોને સારી આર્થિક સ્થિતિથી મજબૂત બનાવ્યા છે, જ્યારે નાના કંપનીઓ

અને ગરીબ પરિવારો રોગચાળાને લીધે ગરીબી અને દેવાના ચક્રમાં આવી ગયા છે.

આર્થિક પુનઃપ્રાપ્તિ

■ અર્થ:

- > મંદી પછીના વ્યાપાર ચક્રનો આ તબક્કો છે, તેની મુખ્ય વિશેષતા એ છે કે સતત સમયગાળામાં બિઝનેસ પ્રવૃત્તિઓમાં સુધારો.
- > સામાન્ય રીતે આર્થિક સુધારણા દરમિયાન GDP વધે છે, આવક વધે છે અને બેરોજગારી ઓછી થાય છે તેમ જ અર્થવ્યવસ્થા ફરી શરૂ થાય છે.

■ પ્રકાર:

- > 'આર્થિક પુનઃપ્રાપ્તિ' ના ઘણાં સ્વરૂપો છે, જે મૂળાક્ષર સંકેતની મદદથી રજૂ થાય છે. ઉદાહરણ તરીકે, Z-આકારની આર્થિક પુનઃપ્રાપ્તિ, V આકારની આર્થિક પુનઃપ્રાપ્તિ, U આકારની આર્થિક પુનઃપ્રાપ્તિ, L આકારની આર્થિક પુનઃપ્રાપ્તિ, W આકારની આર્થિક પુનઃપ્રાપ્તિ.

K આકારની આર્થિક પુનઃપ્રાપ્તિ

- > K-આકારની આર્થિક પુનઃપ્રાપ્તિ ત્યારે થાય છે જ્યારે મંદી પછીના અર્થતંત્રના જુદા જુદા ભાગોમાં, વિવિધ દરો, સમય અથવા વોલ્યુમો પર 'પુનઃપ્રાપ્તિ' હોય છે. આ વિવિધ ક્ષેત્ર, ઉદ્યોગો અથવા લોકોના જૂથોમાં સમાન 'પુનઃપ્રાપ્તિ'ના સિદ્ધાંતની વિરૂદ્ધ છે.
- > K આકારની આર્થિક પુનઃપ્રાપ્તિથી અર્થતંત્રના બંધારણમાં મોટા ફેરફારો થાય છે અને આર્થિક પરિણામો મંદી પહેલાં અને પછી ધરમૂળથી બદલાઈ જાય છે.
- > આ પ્રકારની પુનઃપ્રાપ્તિને 'K-આકારની આર્થિક પુનઃપ્રાપ્તિ' કહેવામાં આવે છે કારણ કે જ્યારે અર્થતંત્રના જુદા જુદા ક્ષેત્રો રોમન અક્ષર 'K' ના બે હાથ જેવા મળતા માર્ગે પર ચાલે છે ત્યારે ડાયવર્ઝન ઊભું થાય છે.

બેંક બેલેન્સ શીટ

- > નોન-પરફોર્મિંગ એસેટ્સ (NPA) અથવા રૂણ લેનારાઓ દ્વારા દેવાતી લોનની વધતી સમસ્યાને દૂર કરવા માટે 'બેંક બેંક' સ્થાપવાના વિચાર પર ફરીથી ચર્ચા થઈ રહી છે.

Back to Basics : બેંક બેલેન્સ કલ્પના

- > બેંક બેંક એ ખરાબ બેંક અને અન્ય નાણાકીય સંસ્થાઓની અન્ય ગેરકાયદેસર સંપત્તિ ખરીદવા માટે સ્થાપિત બેંક છે.
- > આ અસ્ક્યામતો મોટા પ્રમાણમાં બિન-પરફોર્મિંગ સંપત્તિ ધરાવતી કંપનીઓ દ્વારા બજાર ભાવે બેંક બેંકને વેચવામાં આવશે.
- > ખરાબ સંપત્તિમાં આવી સંપત્તિ સ્થાનાંતરિત કરીને, પિતૃ સંસ્થાઓ તેમની બેલેન્સ શીટ્સને સુધારી શકે છે—જોકે તેમને સંપત્તિના અંદાજિત મૂલ્યમાં ઘટાડો કરવો પડશે.

ખરાબ દેવાની બાબતે ચિંતાનો વિષય

- > ભારતીય બેંકોની ખરાબ લોનનો ઢગલો અર્થતંત્ર પર મોટું દબાણ છે.
- > તે બેંકોના નફાને નુકસાન પહોંચાડે છે. કારણ કે નફામાં નુકસાન, જાહેર ક્ષેત્રની બેંકો (PSB), જેની પાસે ખરાબ લોનનો નોંધપાત્ર હિસ્સો છે, વૃદ્ધિ દરમાં વધારો કરવા માટે પૂરતી મૂડી એકત્રિત કરવામાં અસમર્થ છે.

ધિરાણ વૃદ્ધિની ગેરહાજરીમાં, અર્થતંત્ર 8% વિકાસ દર હાંસલ કરવા માટે અવરોધ બની જાય છે. તેથી, ખરાબ દેવાની સમસ્યાને ઝડપથી હલ કરવાની જરૂર છે.

ઘરેલું પ્રણાલીગત મહત્વપૂર્ણ બેંકો

- > ભારતીય રિઝર્વ બેંકે ભારતીય સ્ટેટ બેંક, ICICI બેંક અને HDFC બેંકને 'ઘરેલું પ્રણાલીગત મહત્વપૂર્ણ બેંકો' (D-SIB) તરીકે જાળવી રાખી છે.

Back to Basics : ઘરેલું પ્રણાલીગત

મહત્વપૂર્ણ બેંકો (D-SIB)

- > કેટલીક બેંકો તેમના કદ, કોસ-જ્યુરિડિક્શનલ પ્રવૃત્તિઓ, અમલીકરણની જટિલતાના અભાવ, અવેજી અને આંતરજોડાણને કારણે વ્યવસ્થિત રીતે મહત્વપૂર્ણ બને છે.
- > આ બેંકો તેમની લાક્ષણિકતાઓના પરિણામે એટલી મહત્વપૂર્ણ બની જાય છે કે તેઓ સરળતાથી નિષ્ફળ થઈ શકતા નથી. આ ધારણાને લીધે, આ બેંકો કટોકટીની સ્થિતિમાં સરકારને ટેકો આપે છે.
- > પ્રણાલીગત રીતે મહત્વપૂર્ણ બેંકો એ તેમનાથી ઉદભવતા પ્રણાલીગત જોખમો અને નૈતિક જોખમો સાથેના વ્યવહાર માટેના વધારાના નીતિગત પગલાને આધિન છે એટલે કે કટોકટીની સ્થિતિમાં આ બેંકો વધારાના નીતિગત પગલાઓ અપનાવી શકે છે.
- > પ્રણાલીગત જોખમને કંપની, ઉદ્યોગ, નાણાકીય સંસ્થા અથવા સમગ્ર અર્થવ્યવસ્થાની નિષ્ફળતા અથવા કટોકટી સાથે સંકાયેલ જોખમ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરી શકાય છે.
- > નૈતિક જોખમ એ એવી પરિસ્થિતિ છે કે જેમાં એક પક્ષ જોખમી સલામત છે અને જોખમની કિંમત અન્ય પક્ષ ઉઠાવશે એમ માનીને જોખમી ઘટનામાં સામેલ થાય છે.
- > આ બેંકોની નિષ્ફળતા બેન્કિંગ સિસ્ટમ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવતી આવશ્યક સેવાઓને પણ વિક્ષેપિત કરી શકે છે, જે તેમની એકંદર આર્થિક પ્રવૃત્તિઓને નકારાત્મક અસર કરે છે.

G-SIBs

- > વૈશ્વિક-વૈશ્વિક પ્રણાલીગત મહત્વપૂર્ણ બેંકો(G-SIBs) ની ઓળખ નાણાકીય સ્થિરતા બોર્ડ (FSB) દ્વારા બેન્કિંગ સુપરવિઝન પર બેસલ સમિતિ(BCBS) અને અન્ય રાષ્ટ્રીય ઓથોરિટીઓ પરની બેસલ સમિતિની સલાહ સાથે કરવામાં આવી છે.
- > નાણાકીય સ્થિરતા બોર્ડ (FSB) એક આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થા છે જે વૈશ્વિક નાણાકીય સિસ્ટમ વિશે ભલામણો કરે છે. તેની સ્થાપના વર્ષ 2009 માં કરવામાં આવી હતી. ભારત આ આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાનો સભ્ય છે.
- > બેન્કિંગ સુપરવિઝન પર બેસલ સમિતિ (BCBS) દ્વારા G-SIBsની આકારણી અને ઓળખ માટેની પદ્ધતિ અપનાવવામાં આવી છે.
- > બેન્કિંગ સુપરવિઝન પર બેસલ સમિતિ (BCBS) વૈશ્વિક સ્તરે બેંકોનું નિયમન કરે છે. ભારતીય રિઝર્વ બેંક તેનો સભ્ય છે.

G-SII

- > નાણાકીય સ્થિરતા બોર્ડ (FSB) આંતરરાષ્ટ્રીય એસોસિએશન ઓફ ઇન્સ્યુરન્સ સુપરવાઈઝર્સ (IAIS) અને અન્ય રાષ્ટ્રીય ઓથોરિટીઓની સલાહ સાથે 2013થી વૈશ્વિક-પ્રણાલીગત મહત્વપૂર્ણ વીમાદાતાઓ (G-SII) ની ઓળખ કરી રહ્યાં છે.
- > આંતરરાષ્ટ્રીય એસોસિએશન ઓફ ઇન્સ્યુરન્સ સુપરવાઈઝર્સ (IAIS) એ 1994માં સ્થાપિત 200થી વધુ વીમા સુપરવાઈઝર્સ અને નિયમનકારોની સ્વૈચ્છિક સભ્યપદ સંસ્થા છે.
- > ઇન્શ્યોરન્સ રેગ્યુલેટરી એન્ડ ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી ઓફ ઇન્ડિયા (IRDAI) અને ઇન્ટરનેશનલ ફાઈનાન્શિયલ સર્વિસિસ સેન્ટર ઓથોરિટી (IFSCRA) તેના સભ્યો છે.

ઘરેલું પ્રણાલીગત મહત્વપૂર્ણ બેંકો (D-SIBs)

- > બેન્કિંગ સુપરવિઝન પર બેસલ સમિતિ(BCBS) એ ઓક્ટોબર 2012 માં D-SIBs સંબંધિત તેના માળખાને અંતિમ સ્વરૂપ આપ્યું હતું. D-SIBs માળખું કેવી રીતે બેંકોની નિષ્ફળતાને સ્થાનિક અર્થતંત્ર પર અસર ન કરવું જોઈએ તેના પર કેન્દ્રિત છે.
- > G-SIBs માળખાથી વિપરીત, D-SIBs માળખું રાષ્ટ્રીય ઓથોરિટીઓ દ્વારા મૂલ્યાંકન પર આધારિત છે.
- > 2014માં, ભારતીય રિઝર્વ બેંક એ D-SIB સંબંધિત એક માળખું બહાર પાડ્યું. D-SIBના માળખા મુજબ રિઝર્વ બેંકે સ્થાનિક બેંકોને ઘરેલું-પ્રણાલીગત મહત્વપૂર્ણ બેંકો (D-SIB) તરીકે નિયુક્તિ કરવી અને તેમના પ્રણાલીગત નિર્ણાયક સ્કોર્સ (SIS) ના આધારે યોગ્ય કેટેગરીમાં હોવું જરૂરી છે.
- > મૂલ્યાંકન માટે જે સૂચકાંકોનો ઉપયોગ થાય છે તેમાં બેંકનું કદ, સહસંબંધ, ફેરબદલની સ્થિતિ અને કારોબારી જટિલતા શામેલ છે.
- > બેંકોને તેમના પ્રણાલીગત નોંધપાત્ર સ્કોર્સના આધારે વિવિધ જૂથોમાં મૂકવામાં આવે છે. ઘરેલું પ્રણાલીગત મહત્વપૂર્ણ બેંકો (D-SIB) વધારાની સામાન્ય ઇક્વિટી ટાયર-1 (CET-1) ની સંભાવના 0.20 ટકા અને 0.80 ટકા જોખમ વજનવાળી સંપત્તિ (RWA) ની જાળવી રાખે તેવી અપેક્ષા છે.
- > CET-1 એ હાજરીમાં મૂડીની માત્રા છે જે કોઈપણ જોખમને સરળતાથી સંચાલિત કરી શકાય છે. તે એક મૂડી માપદંડ છે, જેને અર્થતંત્રને નાણાકીય કટોકટીથી બચાવવા વર્ષ 2014 માં વૈશ્વિક સ્તરે રક્ષણાત્મક સાધન તરીકે રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું.
- > જો ભારતમાં કોઈ વિદેશી બેંકની શાખા વૈશ્વિક-પ્રણાલીગત મહત્વપૂર્ણ બેંક (G-SIB) તરીકે સ્થિત છે, તો તે ભારતમાં તેની જોખમ વજનવાળી સંપત્તિ (RWA) ના પ્રમાણમાં G-SIB તરીકે વધારાના CET-1 કેપિટલ સરચાર્જને જાળવવું પડશે.

ઘરેલું પ્રણાલીગત મહત્વપૂર્ણ વીમા કંપનીઓ (D-SII)

- > ભારતીય જીવન વીમા નિગમ (LIC), ભારતની સામાન્ય વીમા નિગમ અને ન્યુ ઇન્ડિયા એશ્યોરન્સ કંપનીને વર્ષ 2020-21 માટે ભારતીય વીમા નિયમનકારી અને વિકાસ ઓથોરિટી (IRDAI) દ્વારા ઘરેલું પ્રણાલીગત મહત્વપૂર્ણ વીમા કંપની તરીકે માન્યતા આપવામાં આવી છે.

- > આ મોટા કદ, બજારના મહત્વ અને ઘરેલું અને વૈશ્વિક એકબીજાના વીમાદાતા છે, જેની નિષ્ફળતા ઘરેલું નાણાકીય પ્રણાલીમાં ગંભીર સંકટ લાવી શકે છે.
- > IRDAI દ્વારા માર્ચ 2019માં IL & FS કટોકટી પછી આવી કંપનીઓને વીમા વ્યવસાયમાં ઓળખવામાં આવી રહી છે, જેના પરિણામે નાણાકીય બજારોમાં મોટા પ્રવાહિતા સંકટ સર્જાયું છે.
- > ઇન્ટરનેશનલ એસોસિએશન ઓફ ઇન્સ્યુરન્સ સુપરવાઈઝર્સ (IAIS) એ તમામ સભ્ય દેશોને ઘરેલું પ્રણાલીગત મહત્વપૂર્ણ વીમાદાતાઓને લગતું નિયમનકારી માળખું બનાવવા કહ્યું છે.

શેડો ઉદ્યોગસાહસિક

- > શિક્ષણ (પ્રમાણપત્રો), વિત્ત (સરળ ઋણ માટે), સદ્બાજીની અર્થવ્યવસ્થા (ઓનલાઈન ગેમ) અને આરોગ્ય સંભાળ (ઇ-ફાર્મસી) જેવા વિવિધ ક્ષેત્રોમાં વૈશ્વિક સ્તરે શેડો ઉદ્યમત્વની હાજરીમાં વધારો જોવા મળી રહ્યો છે.

Back to Basics : શેડો ઉદ્યોગસાહસિક

- > શેડો ઉદ્યોગસાહસિકને તે વ્યક્તિ કહેવામાં આવે છે જે કોઈ વ્યવસાયનું સંચાલન કરે છે અને કાયદેસર ચીજવસ્તુઓ અને સેવાઓ વેચે છે પરંતુ સરકાર પાસે તેના વ્યવસાયોની નોંધણી કરતું નથી.
- > આનો અર્થ એ કે શેડો ઉદ્યમીઓ કર ચૂકવતા નથી, શેડો અર્થવ્યવસ્થા એવી સ્થિતિ છે જ્યાં સરકારી ઓથોરિટીઓની પહોંચથી બહાર વ્યવસાયિક પ્રવૃત્તિઓ કરવામાં આવે છે.
- > આ પ્રકારના ધંધામાં લાઈસન્સ વિનાની ટેક્સી સેવાઓ, રસ્તાની આજુબાજુના ખાદ્યપદાર્થો અને નાના જમીન-મકાનના કામો શામેલ છે.
- > ઇમ્પિરિયલ કોલેજ બિઝનેસ સ્કૂલ દ્વારા 68 દેશો પર કરવામાં આવેલા એક અભ્યાસ મુજબ ઇન્ડોનેશિયા પછી ભારતમાં સૌથી વધુ શેડો ઉદ્યોગસાહસિક છે.

શેડો ઉદ્યમીઓનું વધારાનું કારણ

- કરવેરા અને અમલ:
- > ઊંચા વેરાના દરો સાથે મળીને શિથિલ અમલીકરણ વાહક કર ટાળવો, ઔપચારિક વ્યવસાયોમાં રોકાણને હતોત્સાહિત કરવું અને અનૌપચારિક ક્ષેત્ર તરફ ઉદ્યોગસાહસિક પ્રવૃત્તિ ચલાવવી.
- કોવિડ-19ની અસર:
- > પરંપરાગત સેવા પ્રદાતાઓ લોકડાઉન અવરોધોને લીધે ગ્રાહકો સુધી પહોંચવા માટે સક્ષમ નથી તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે શેડો ઉદ્યોગસાહસિક તકનીકી સેવાઓ દ્વારા પૂરક સેવાઓ પૂરી પાડે છે.
- તકનીકી ઉન્નતિ:
- > શેડો ઉદ્યોગસાહસિકતાને તકનીકી સક્ષમ નવા બજારો અને નવા અને તકનીકી જ્ઞાનવાળા ગ્રાહકોના પ્રવેશ દ્વારા પણ પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવે છે.

જૂના વાહનો પર ગ્રીન ટેક્સ લગાવશે સરકાર

- માર્ગ પરિવહન મંત્રાલયે જૂના વાહનો પર વધારાનો ટેક્સ વસૂલવાનો નિર્ણય લીધો છે. આ વધારાના ટેક્સને 'ગ્રીન ટેક્સ' કહેવામાં આવી રહ્યું છે. પ્રદૂષણને કાબૂમાં લેવા આ નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે. તે લોકોને વાહનો માટેના પર્યાવરણને અનુકૂળ વિકલ્પો તરફ જવા માટે પ્રેરણા પણ આપશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દો

- ગ્રીન ટેક્સ પ્રદૂષણનું સ્તર ઘટાડશે. ગ્રીન ટેક્સથી વસૂલવામાં આવેલી આવક અલગ ખાતામાં રાખવામાં આવશે. આ રકમનો ઉપયોગ પ્રદૂષણની સમસ્યાનો સામનો કરવા માટે કરવામાં આવશે. રાજ્યોને પણ ઉત્સર્જન પર નજર રાખવા માટે અત્યાધુનિક સુવિધા સ્થાપવા કહેવામાં આવ્યું છે.

વાહનો પર કેવી રીતે ટેક્સ લાગશે?

- ગ્રીન ટેક્સ ધોરણો હેઠળ, આઠ વર્ષથી વધુ વયના વાહનોને ફીટનેસ સર્ટિફિકેટ નવીકરણ સમયે વસૂલવામાં આવશે તેઓએ 10 થી 25% માર્ગ વેરો ભરવો પડશે.
- જ્યારે, સિટી બસો જેવા જાહેર પરિવહન વાહનોએ ગ્રીન ટેક્સ ઓછો ભરવો પડશે.
- જો કે, ખેતીમાં ઉપયોગમાં લેવાતા વાહનો, જેમ કે ટ્રેક્ટર અને લણણી કરનારાઓને પણ કરમાંથી મુક્તિ મળશે.

ગ્રીન ટેક્સ એટલે શું?

- ગ્રીન ટેક્સને પ્રદૂષણ કર અથવા પર્યાવરણ કર પણ કહેવામાં આવે છે. પ્રદૂષણ પેદા કરનારી આવી ચીજો ઉપર લગાવવામાં આવતી એક્સાઈઝ ડ્યુટી છે. આ કર લોકો અને પેઢીઓમાં વર્તણૂકીય બદલાવને પ્રોત્સાહિત કરશે જે પ્રદૂષણ ઘટાડવા માટે જરૂરી છે.

ભારતમાં ગ્રીન ટેક્સ

- આ કર ભારતમાં પ્રમાણમાં નવો છે. જો કે, RFID ટેગ આપવામાં આવી રહ્યા છે અને CCTV કેમેરા બોર્ડર એન્ટ્રી પોઈન્ટ પર ગોઠવવામાં આવ્યા છે. આ સાથે, શહેરમાં પ્રવેશતા વ્યાપારી વાહનોના ઉત્સર્જન માટે નજર રાખવામાં આવે છે. દિલ્હી જેવા શહેરોમાં વાહનના કદના આધારે પ્રદૂષકો પર પર્યાવરણીય વળતર ચાર્જ (EEC) વસૂલવામાં આવે છે.

NBFCના નિયમન માટે ચાર-સ્તરનું માળખું

- તાજેતરમાં, ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા નોન-બેંકિંગ ફાઈનાન્સિયલ કંપનીઓ (NBFC)ના નિયમનમાં પ્રગતિશીલ વધારા સાથે, ચાર-સ્તરનું માળખું બનાવીને કડક નિયમનકારી માળખું સૂચવવામાં આવ્યું છે.
- માળખામાં 180 થી 90 દિવસની મુદત પર આધાર સ્તરની નોન-પરફોર્મિંગ એસેટ્સના વર્ગીકરણની દરખાસ્ત પણ છે.
- વર્ષ 2020 ની શરૂઆતમાં, RBIએ NBFCને પ્રવાહિતા સર્પોર્ટ પૂરા પાડવાના ઘણાં પગલાંની જાહેરાત કરી હતી.

- રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટ, 1934 ના અપ્રયાય III (B), (C) અને પ્રકરણ - હેઠળ સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ હેઠળ, RBIના નોન-બેંકિંગ સુપરવિઝન (DNBS) વિભાગને NBFCનું નિયમન અને દેખરેખ સોંપવામાં આવી છે.
- NBFCની નોંધણી, તેમની વિવિધ કેટેગરીના નિયમન, NBFC દ્વારા ડિપોઝિટ સ્વીકારવા અંગે માર્ગદર્શિકા બહાર પાડવી અને આ ક્ષેત્રની આંતરિક અને બાહ્ય દેખરેખ અને નિયમન, RBI નિયમનકારી અને સુપરવાઈઝરી ફેમવર્ક દ્વારા અન્ય બાબતોમાં શામેલ છે.
- NBFC અને 'પદ્ધતિસરની અગત્યની બિન-થાપણ સ્વીકારતી કંપનીઓ' લેતી ડિપોઝિટના નિયમન અને દેખરેખની વધુ જરૂર છે.
- નિયમન અને દેખરેખનું મુખ્ય કેન્દ્ર ત્રણ મુદ્દાઓ પર છે, જેમાં ડિપોઝિટર સંરક્ષણ, ગ્રાહક સુરક્ષા અને નાણાકીય સ્થિરતા શામેલ છે.
- નોંધણી પ્રમાણપત્ર રદ કરવા, થાપણો સ્વીકારવા સંબંધિત ગુનાહિત આદેશો જારી કરવા, ગુનાહિત કેસ દાખલ કરવા અથવા કંપની એક્ટ પિટિશનની જોગવાઈઓ હેઠળ ગંભીર કેસોમાં દંડનીય કાર્યવાહી કરવા RBI અધિનિયમ, 1934 હેઠળ પણ સત્તા આપવામાં આવી છે.

Back to Basics : ઉદ્દેશ

- સૂચિત માળખું નાણાકીય સ્થિરતાને સુરક્ષિત રાખવા અને સ્મોલ NBFC સરળ નિયમો સાથે આગળ વધવાનું સુનિશ્ચિત કરવાનું છે.
- NBFCનું સૂચિત વર્ગીકરણ (ચાર-સ્તરનું માળખું):
- સૂચિત નિયમનકારી માળખા મુજબ, NBFCની નિયમનકારી અને નિરીક્ષણ રચના ચાર-સ્તરની રચના પર આધારિત છે જે નીચે મુજબ છે:
- આધાર સ્તર:
- આધાર સ્તરની NBFC NBFC-બેઝ લેયર (NBFC-BL) તરીકે ઓળખાય છે.
- આ સ્તર NBFC માટે ઓછામાં ઓછા નિયમનકારી દખલને મંજૂરી આપે છે.
- મધ્યમ સ્તર:
- મધ્યમ સ્તરની NBFC NBFC-મધ્યમ સ્તર (NBFC-ML) તરીકે ઓળખાશે
- આ સ્તર માટેની નિયમનકારી વ્યવસ્થા બેઝ લેયર કરતા સખત હશે.
- આ સ્તરમાં જોડાતા NBFC માટે વિરોધી નિયમનકારી આર્બિટ્રેશન, સિસ્ટમેટિક રિસ્ક સ્પીલ-ઓવરને ઘટાડવા માટે બેંક દ્વારા કરવામાં આવી શકે છે.
- અપર લેયર:
- અપર લેયર NBFCને NBFC-અપર લેયર (NBFC-UL) તરીકે ઓળખવામાં આવશે, જે નવી નિયમનકારી રચનાને આમંત્રણ આપશે.
- આ સ્તરને NBFC દ્વારા સંચાલિત કરવામાં આવશે, જેમાં જોખમને સુવ્યવસ્થિત કરવાની અને નાણાકીય સ્થિરતાને અસર કરવાની ક્ષમતા હોય છે.

- > હાલમાં આ સ્તર જેવું કોઈ સ્તર નથી તેથી નિયમન માટે તે એક નવું સ્તર હશે. આ સ્તરમાં જોડાતા NBFC માટેનું નિયમનકારી માળખું યોગ્ય અને યોગ્ય સુધારાવાળી બેંક જેવું જ હશે.
- > જો એવું જણાયું છે કે વર્ગીકરણ માટેના માપદંડો સતત ચાર વર્ષથી NBFC-UL દ્વારા મળ્યાં નથી, તો તે વિસ્તૃત નિયમનકારી માળખાની બહાર રહેશે.

■ **ટોચનું સ્તર:**

- > આદર્શ રીતે આ સ્તરને ઓપન માનવામાં આવે છે.
- > એવી પણ સંભાવના છે કે સુપરવાઈઝરી જજમેન્ટ ઉચ્ચ નિયમન/નિરીક્ષણના હેતુસર મહત્વપૂર્ણ NBFCના ઉપરના સ્તરમાંથી અમુક NBFCને વ્યવસ્થિત રીતે બાકાત રાખે છે.
- > આ NBFC ઉપલા સ્તરની ટોચ પર એક અલગ જૂથ તરીકે સેટ કરવામાં આવશે. પિરામિડના આકારનો આ ટોચનો સ્તર ખાલી રહેશે ત્યાં સુધી નિરીક્ષકો ચોક્કસ NBFCને ધ્યાનમાં લે નહીં.
- > સુપરવાઈઝરી નિર્ણય મુજબ, જો ઉપલા સ્તરમાં સમાવિષ્ટ કેટલાક એનબીએફસી ખૂબ જોખમી હોવાનું જોવામાં આવે છે, તો તેઓ ઉચ્ચ અને પૂર્વ-નિર્ધારિત નિયમનકારી / નિરીક્ષક આવશ્યકતાઓને ધ્યાનમાં રાખી શકે છે.

નોન-બેંકિંગ ફાઇનાન્સિયલ કંપની (NBFC)

- > નોન-બેંકિંગ ફાઇનાન્સિયલ કંપની (NBFC) એ 'કંપની એક્ટ, 1956' હેઠળ નોંધાયેલ કંપની છે, જેના દ્વારા સરકાર, સ્થાનિક ઓથોરિટી અથવા અન્ય માર્કેટબલ સિક્યોરિટીઝ દ્વારા જારી કરાયેલા શેર્સ / બોન્ડ્સ / ડિબેન્યર્સ / સિક્યોરિટીઝના સંપાદન અને વ્યવસાય સંબંધિત લોનની એડવાન્સિસ જાઓ. આ કંપનીઓ ભાડાપટ્ટી, ખરીદ-વેચાણ, વીમા વ્યવસાય, ચિટ વ્યવસાયની પ્રકૃતિની છે પરંતુ તેમાં કોઈ એવી સંસ્થા શામેલ નથી કે જેનો મુખ્ય વ્યવસાય કૃષિ પ્રવૃત્તિ, ઔદ્યોગિક પ્રવૃત્તિ, કોઈપણ માલની ખરીદી અથવા વેચાણ (સિક્યોરિટીઝ સિવાયની) અને સંબંધિત સેવાઓ પ્રદાન કરવી સ્થાવર મિલકતની ખરીદી / બાંધકામ.
- > એક નોન-બેંકિંગ સંસ્થા કે જે એક કંપની છે અને જે કોઈ પણ યોજના અથવા ગોઠવણ એકમાત્ર રકમ અથવા હપ્તોમાં અથવા અન્ય કોઈપણ રીતે જમા કરાવવાના મુખ્ય વ્યવસાયમાં સામેલ છે, તે પણ નોન-બેંકિંગ ફાઇનાન્સિયલ કંપની છે.

NBFCની વિશેષતાઓ

- > NBFC માંગ ડિપોઝિટ સ્વીકારી શકતા નથી.
- > NBFC ચુકવણી અને પતાવટ સિસ્ટમનો ભાગ બનાવતી નથી અને તે જાતે ચેક જારી કરી શકતી નથી.
- > થાપણ વીમા અને કેડિટ ગેરંટી કોર્પોરેશનની થાપણ વીમા સુવિધા NBFCના જમા કરનારાઓને ઉપલબ્ધ નથી.

વાર્ષિક વિનિવેશ લક્ષ્યાંક

- > નાણાકીય વર્ષ 2020-21માં સરકાર વિનિવેશથી 3% ઓછી આવક મેળવશે. તેથી, ચાલુ નાણાકીય વર્ષ માટે રાજકોષીય ખાધ વધારે હોઈ શકે છે.

- > સરકારની કુલ આવક અને ખર્ચમાં તફાવતને રાજકોષીય ખાધ કહેવામાં આવે છે. આ બતાવે છે કે કામકાજ ચલાવવા માટે સરકાર દ્વારા કેટલું ઉધાર લેવાની જરૂર રહેશે. કુલ આવકમાં ધિરાણ શામેલ નથી.

Back to Basics : નાણાકીય વર્ષ 2020-21 માટે વિનિવેશ

લક્ષ્યાંક

- > નાણામંત્રીએ વર્ષ 2020નું કેન્દ્રીય બજેટ રજૂ કરતી વખતે રૂ. 2.1 લાખ કરોડના વિનિવેશ લક્ષ્યાંકની જાહેરાત કરી હતી. રાજકોષીય ખાધને કાબૂમાં રાખવા આવા મહત્વાકાંક્ષી લક્ષ્યાંક નક્કી કરવામાં આવ્યા હતા.
- > આ વર્ષે વિનિવેશમાંથી અત્યાર સુધીમાં પ્રાપ્ત કુલ રકમ રૂ.17.9 હજાર કરોડ છે, જે લક્ષ્યાંકની આવકના 3% જેટલી છે.

ઓછી આવકનું કારણ

- > વિનિવેશથી થતી આવકનું વાર્ષિક લક્ષ્ય સામાન્ય લક્ષ્યની આવકના ત્રણથી ચાર ગણા નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું.
- > વિનિવેશ માટે ઓળખાતી જાહેર સંપત્તિના વેચાણની ગતિ ધીમી હતી.
- > વર્તમાન વર્ષમાં કોવિડ-19 રોગચાળા દ્વારા સરકારની કામગીરીને ભારે અસર થઈ હતી.
- > સામાન્ય રીતે, સરકાર (થોડા વર્ષો બાદ કરતા) વિનિવેશમાં થી જેટલા પૈસા ભેગા કરવા ઈચ્છે છે તે એકત્ર કરવામાં અસમર્થ હોય છે.

વિનિવેશનો અર્થ

- > વિનિવેશ એ સરકાર દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી સંપત્તિઓના વેચાણ અથવા રૂણમુક્તિનો સંદર્ભ આપે છે. આ સંપત્તિમાં સામાન્ય રીતે જાહેર ક્ષેત્રના સાહસો, પ્રોજેક્ટ્સ અને કેન્દ્ર અને રાજ્યોની અન્ય નિશ્ચિત સંપત્તિનો સમાવેશ થાય છે.
- > વિનિવેશ તિજોરી પરના નાણાકીય બોજને ઘટાડવા અથવા ચોક્કસ જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા માટે ભંડોળ એકત્ર કરવા માટે કરવામાં આવે છે.
- > આ માટે, કેન્દ્ર સરકાર એર ઈન્ડિયા, ભારત પેટ્રોલિયમ, દિલ્હી મેટ્રો રેલ કોર્પોરેશન, વગેરે જેવા જાહેર ક્ષેત્રના ઘણા ઉપક્રમો (PSU) માં રોકાણ કરે છે.
- > જેમ કે સરકાર આ સાહસોના મોટાભાગના શેર્સ (51% થી વધુ શેરો) ધરાવે છે. તેથી, કેન્દ્ર આ PSUમાં તેની ભાગીદારી વેચીને નાણાં એકત્ર કરી શકે છે.

વિનિવેશની પદ્ધતિઓ

- **નાના પ્રમાણમાં વિનિવેશ:**
- > આ આવા વિનિવેશ છે જે પછી પણ સરકાર પાસે 51% થી વધુ શેર બાકી રહે છે અને આ ઉપક્રમોનું સંચાલન સરકારના નિયંત્રણ હેઠળ છે.
- > આવા જ વિનિવેશમાં, સરકારે વર્ષ 2020 માં જીવન વીમા નિગમ (LIC) માં તેનો હિસ્સો ઘટાડ્યો હતો.
- **મોટા પ્રમાણમાં વિનિવેશ:**
- > આ પ્રકારના વિનિવેશમાં સરકારના કોઈ ઉપક્રમમાં 51% કરતા ઓછા શેર રહે છે અને સરકાર આ સાહસોના સંચાલન કાર્યને નિયંત્રિત કરતી નથી.

■ સંપૂર્ણ વિનિવેશ અથવા ખાનગીકરણ:

- > તે મોટી માત્રામાં વિનિવેશનો એક પ્રકાર છે જેમાં ખરીદનારને કંપની પર 100% નિયંત્રણ આપવામાં આવે છે એટલે કે ભારત સરકાર તે PSUને સંપૂર્ણપણે વેચે છે.
- > ભારત સરકારે વર્ષ 2001 માં એલ્યુમિનિયમ કંપની વેદાંત ગ્રુપને વેચી દીધી હતી.

PSUમાં વિનિવેશ માટેનાં કારણો

- > તેમની કામગીરીની એકંદર કાર્યક્ષમતામાં સુધારો કરવો.
- > આર્થિક અને કોર્પોરેટ હિતોને ધ્યાનમાં રાખીને તેમને રાજકીય પ્રભાવથી દૂર રાખવું.
- > ખાસ કરીને જ્યારે PSU સરકાર સાથે વ્યવહાર કરે છે, ઉદાહરણ તરીકે જ્યારે તે તેના ઉત્પાદનો અને સેવાઓ સરકારને વેચે છે, ત્યારે ભાવો બજારના પરિબળો સિવાયના અન્ય પરિબળો દ્વારા પ્રભાવિત થઈ શકે છે.
- > આવા PSUs ને વધુ કાર્યક્ષમ બનાવવા.
- > ખાનગી અથવા કોર્પોરેટ માલિકીનું પરિણામ વધુ કાર્યક્ષમ સંચાલન હોઈ શકે છે.
- > બજેટ ખાધ ઘટાડવાનો અર્થ છે તેના ખર્ચ અને કરની આવક વચ્ચેનું અંતર ભરવું.
- > ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને કલ્યાણ યોજનાઓ જેવા અન્ય ક્ષેત્રો માટે વધુ પૈસાની જરૂરિયાતને પહોંચી વળવા.

વિનિવેશ અભિગમમાં પરિવર્તન

- > આર્થિક ઉદારીકરણ પહેલાં, કુટુંબની ચાંદી વેચવા જેવી સંપત્તિને નાણાં બનાવવાના સરકારના પ્રયત્નોની ટીકા થઈ હતી.
- > પરંતુ ઉદારીકરણ પછી, સરકારી ભાગીદારીમાં વિનિવેશ, ખાસ કરીને સંરક્ષણ જેવા વ્યૂહાત્મક ક્ષેત્રોમાં, જ્યાં સરકારની હાજરી જરૂરી નથી, વિનિવેશનું સ્વાગત કરવામાં આવે છે.

વિનિવેશ માટે નોડલ એજન્સી

- > નાણાં મંત્રાલય હેઠળના રોકાણ અને જાહેર સંપત્તિ સંચાલન વિભાગ, જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં ભારત સરકારના રોકાણોનું સંચાલન કરે છે.
- > કેન્દ્રની સંપત્તિનું વેચાણ DIPAMના આદેશ હેઠળ આવે છે.

ઓફ-બજેટ ઋણ

- > ભારત સરકાર કેન્દ્રીય અંદાજપત્ર 2021 ને 1 ફેબ્રુઆરી, 2021 ના રોજ રજૂ કરવાની તૈયારીમાં છે. આ વર્ષે, બજેટ દ્વારા ઓફ-બજેટ ઋણ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવશે, જેથી નાણાકીય ખોટ ઓછી થઈ શકે.

Back to Basics : ઓફ-બજેટ ઋણ

- > લોન કે જે કોઈપણ જાહેર સંસ્થા દ્વારા લેવામાં આવે છે અને કેન્દ્ર દ્વારા સીધી નહીં, તેને “ઓફ-બજેટ ઋણ” કહેવામાં આવે છે. કેન્દ્ર સરકારના નિર્દેશો પર જાહેર સંસ્થા ઋણ લે છે.
- > આ ઋણ સરકારની ખર્ચની જરૂરિયાતોને પૂર્ણ કરવા માટે વપરાય છે.

- > આવા ઋણધારણાના ધોરણો હેઠળ, કેન્દ્રો તેના ખર્ચ માટેના નાણાંનો ઉપયોગ કરે છે જ્યારે દેવાના ખાતાઓ બંધ રાખે છે. આમ, નાણાકીય ખાધની ગણતરી કરતી વખતે ઋણની ગણતરી કરવામાં આવતી નથી.
- > લોનની જવાબદારી ઔપચારિક રીતે કેન્દ્ર પર નથી અને રાષ્ટ્રીય નાણાકીય ખાધમાં શામેલ નથી. આમ, તે દેશની નાણાકીય ખાધને સ્વીકાર્ય મર્યાદામાં રાખવામાં મદદ કરે છે.

કેવી રીતે ઋણ લેવામાં આવે છે?

- > સરકાર અમલકર્તા એજન્સીને લોન દ્વારા બજારમાંથી જરૂરી ભંડોળ એકત્ર કરવા અથવા બોન્ડ ઈશ્યૂ કરીને ઋણ વધારી શકે છે.
- > ઋણ પણ જાહેર ક્ષેત્રની બેંકો (PSBs) દ્વારા ઊભા કરી શકાય છે જ્યાં PSBs ને ઓફ-બજેટ ખર્ચને ભંડોળ આપવા માટે કહી શકાય. ઉદાહરણ તરીકે, PSBsની લોનનો ઉપયોગ ખાતરની સબસિડી છૂટવામાં થતી ખામીને પહોંચી વળવા માટે કરવામાં આવ્યો હતો.

ઓફ-બજેટ ઋણનું મહત્વ

- > કેન્દ્રીય બજેટમાં રાજકોષીય ખાધ સૌથી વધુ જોઈતી વિગતો છે. રાજકોષીય ખાધ કેન્દ્ર સરકાર શું ખર્ચ કરે છે અને શું કમાય છે તે વચ્ચેનું અંતર છે. તે સરકારના નાણાકીય આરોગ્યને સમજવામાં મદદ કરે છે. આ આંકડો વિશ્વભરની રેટિંગ એજન્સીઓ દ્વારા ખૂબ જોવામાં આવે છે. પરિણામે, સરકાર હંમેશાં ચોક્કસ સંખ્યા પર રાજકોષીય ખાધને નિયંત્રિત કરવા માંગે છે. આને ‘ઓફ-બજેટ ઉધાર’ દ્વારા પ્રતિબંધિત કરી શકાય છે.

અસરો

- > ઓફ-બજેટ ઋણના વિવિધ સ્ત્રોત છે. આમ, સાચા દેવાની ગણતરી કરવી મુશ્કેલ બની જાય છે.

કેબિનેટની PSU ખાનગીકરણ પર નીતિ

- > કેન્દ્રીય કેબિનેટે જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોના ખાનગીકરણ અંગેની નીતિને મંજૂરી આપી દીધી છે. નીતિ સંબંધિત વિગતોની જાહેરાત આગામી કેન્દ્રીય બજેટમાં કરવામાં આવશે, જે 1 ફેબ્રુઆરી, 2021 ના રોજ રજૂ કરવામાં આવશે.

Back to Basics : નીતિ વિશે

- > નીતિ વ્યૂહાત્મક અને બિન-વ્યૂહાત્મક ક્ષેત્રોમાં સરકારની માલિકીની હસ્તીઓની હાજરી માટે માર્ગ નક્કશો રજૂ કરશે.
- > આ નીતિ એ આત્મનિર્ભર ભારત પેકેજનો ભાગ હતો જેની નાણાં પ્રધાન દ્વારા મે 2020 માં ઘોષણા કરી હતી.
- > સુસંગત નીતિ તરીકે તેની જાહેરાત કરવામાં આવી જેમાં તમામ ક્ષેત્રો ખાનગી ક્ષેત્રની ભાગીદારી માટે ખોલવામાં આવશે.
- > સરકારે વ્યૂહાત્મક ક્ષેત્રોમાં પીએસયુની હાજરી એકથી ચાર સુધી મર્યાદિત કરવાની પણ જાહેરાત કરી હતી.
- > સરકાર બાકીની કંપનીઓને ખાનગીકરણ કરવા, મર્જ કરવા અથવા હોલિડિંગ કંપની હેઠળ લાવવા માંગતી હતી.
- > આ નીતિ અમલી બન્યા પછી સરકાર બિન-વ્યૂહાત્મક ક્ષેત્રની કંપનીઓમાંથી સંપૂર્ણ રીતે બહાર નીકળી જશે.

- > બિન-વ્યૂહાત્મક ક્ષેત્રની કંપનીઓના ખાનગીકરણનો સમય કેસ-દર-કેસ આધારે નિર્ણય લેવામાં આવશે.

વ્યૂહાત્મક ક્ષેત્રો

- > ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એન્ડ પબ્લિક એસેટ મેનેજમેન્ટે 18 સેક્ટરને વ્યૂહાત્મક ક્ષેત્રો તરીકે વર્ગીકૃત કર્યા છે. તેમાં ખાતરો, ટેલિકોમ, પાવર, બેંકિંગ, સંરક્ષણ અને વીમા શામેલ છે. આ ક્ષેત્રોને ખાણકામ અને સંશોધન, ઉત્પાદન અને પ્રક્રિયા અને સેવાઓ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યા છે.

જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો (PSU)

- > રાજ્યની માલિકીની એન્ટરપ્રાઇઝને પબ્લિક સેક્ટર એન્ટરપ્રાઇઝિંગ (PSU) અથવા ભારતમાં જાહેર ક્ષેત્રની એન્ટરપ્રાઇઝ કહેવામાં આવે છે. PSU ની માલિકી કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય અથવા પ્રાદેશિક સરકારોમાંથી એકની છે. તે ભાગોમાં બંનેની માલિકી પણ હોઈ શકે છે. સરકારની માલિકીની PSUમાં કંપનીનો મોટાભાગનો સ્ટોક હોય છે. PSU બે પ્રકારના હોય છે— સેન્ટ્રલ પબ્લિક સેક્ટર એન્ટરપ્રાઇઝીસ (CPSU, CPSE) અથવા રાજ્ય કક્ષાના જાહેર સાહસો (SLPE). ભારે ઉદ્યોગ અને જાહેર ઉદ્યોગ મંત્રાલય દ્વારા PSU સંચાલિત થાય છે.

ભારતમાં PSU ની સંખ્યા

- > વર્ષ 1951 સુધી, જાહેર ક્ષેત્રમાં ફક્ત 5 સાહસો હતા. સમય જતાં સંખ્યામાં વધારો થયો છે. માર્ચ 2019 સુધીમાં આ સંખ્યા વધીને 348 થઈ ગઈ છે.

આર્થિક સર્વે 2021

- > કેન્દ્રીય નાણાં પ્રધાન નિર્મલા સીતારામને 29 જાન્યુઆરી, 2021 ના રોજ લોકસભામાં આર્થિક સર્વેક્ષણ રજૂ કર્યું.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > આર્થિક સર્વે 2021 એ ભારતીય અર્થતંત્રએ છેલ્લા 12 મહિનામાં જે પ્રગતિ કરી છે તેનો અંદાજ રજૂ કર્યો હતો.
- > સર્વેક્ષણમાં પ્રકાશ પાડવામાં આવ્યો છે કે નાણાકીય વર્ષ 2021 માટેનો વાસ્તવિક વિકાસ દર MoSPI મુજબ -7.7% તરીકે લેવામાં આવ્યો હતો જ્યારે નાણાકીય વર્ષ 2022 નો વાસ્તવિક વિકાસ દર આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય ભંડોળ (IMF) દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલા અંદાજોના આધારે 11.5% તરીકે લેવામાં આવ્યો હતો.
- > તે વધુ પ્રકાશિત કરે છે કે, એપ્રિલ-જૂન 2020 માં કુલ ઘરેલુ ઉત્પાદન (GDP) રેકોર્ડ 23.9 ટકાનું સંકોચન થયું હતું જ્યારે બીજા ક્વાર્ટરમાં તે 7.5 ટકા ઘટ્યો હતો.
- > સંપૂર્ણ નાણાકીય વર્ષ માટે, સર્વેક્ષણમાં 7.7 ટકાનો સંકોચન થવાનો અંદાજ છે જ્યારે આગામી સમયમાં V-આકારની રિકવરી. 2021-22 નાણાકીય વર્ષમાં GDP વૃદ્ધિ દર 11 ટકા વધશે.
- > સર્વે મુજબ પ્રથમ વખત D વૃદ્ધિ થઈ હતી.
- > તે પ્રકાશિત કરે છે કે ભારતીય અર્થવ્યવસ્થા તકનીકી રીતે મંદીમાં છે કારણ કે તેણે છેલ્લાં બે ક્વાર્ટરમાં ગ્રોસ ડોમેસ્ટિક પ્રોડક્ટ (GDP) માં સંકોચન જોયું છે.

- > સર્વમાં કોરોના રોગચાળાને કારણે અસર થતાં ભારતની V-આકારની આર્થિક પુનઃપ્રાપ્તિનું વિસ્તૃત વિશ્લેષણ પણ પ્રદાન કર્યું હતું. તે હાઈલાઈટ કરે છે કે મેગા રસીકરણ માધ્યમ V આકારની પુનઃપ્રાપ્તિને ટેકો આપે છે.

- > સર્વે મુજબ, કૃષિ ક્ષેત્ર રોગચાળા દરમિયાન પણ વૃદ્ધિના ક્ષેત્રમાં ચાંદીનો અસ્તર રહ્યો છે, તેમ છતાં, કોરોના રોગચાળાને કારણે ઉત્પાદન અને બાંધકામ જેવી સંપર્ક આધારિત સેવાઓમાં તીવ્ર ઘટાડો થયો છે.

- > તેમાં પ્રકાશ પાડવામાં આવ્યો છે કે આરોગ્ય સંભાળ ક્ષેત્રે અર્થતંત્રમાં કેન્દ્રના તબક્કા કેવી રીતે પગલાં લીધાં છે જ્યાં સરકારે દેશમાં આરોગ્ય સંભાળ માર્કેટના આકાર અને માળખામાં સક્રિયપણે ભાગ લીધો હતો.

ભારતનો આર્થિક સર્વે

- > તે નાણાં મંત્રાલયે જાહેર કરેલ મુખ્ય વાર્ષિક દસ્તાવેજ છે. નાણા મંત્રાલયના આર્થિક બાબતોના વિભાગ દ્વારા કેન્દ્રીય બજેટ પહેલાં જ સંસદમાં આ દસ્તાવેજ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે. આ દસ્તાવેજ ભારતના મુખ્ય આર્થિક સલાહકારના માર્ગદર્શન હેઠળ તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે. બજેટ સત્ર દરમિયાન, આ દસ્તાવેજ સંસદના બંને ગૃહો સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે છે. દસ્તાવેજ પ્રકૃતિમાં બિન-બંધનકર્તા છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- > ભારતનો પહેલો આર્થિક સર્વે 1950-51માં રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. તે કેન્દ્રીય બજેટના ભાગ રૂપે રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું. આ સર્વે વર્ષ 1964 પછી કેન્દ્રીય બજેટથી અલગ થઈ ગયો.

NSO એ અર્થતંત્ર વૃદ્ધિના સુધારેલા અંદાજને બહાર પાડ્યો

- > રાષ્ટ્રીય આંકડાકીય કચેરી (NSO) એ 29 જાન્યુઆરી, 2020 ના રોજ ગ્રોસ ડોમેસ્ટિક પ્રોડક્ટ (GDP) ડેટાના સુધારેલા અંદાજને બહાર પાડ્યો છે. નાણાકીય વર્ષ 2017-18થી 2019-20 માટેના ડેટામાં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > પ્રથમ સુધારેલા અંદાજમાં નાણાકીય વર્ષ 2019 - 20 માટે GDP વૃદ્ધિ દર 4 ટકા હતો. જે 2020 માં બહાર પાડવામાં આવેલા 4.2% વૃદ્ધિના કામચલાઉ અંદાજ કરતાં 20 બેસિસ પોઇન્ટ ઓછો હતો.
- > આ હાઈલાઈટ કરે છે કે, 2020-21માં GDPના 7.7% ના અંદાજિત સંકોચન વધીને 7.8% થશે.
- > 2018-19 માટે GDPનો બીજો સુધારેલો અંદાજ 6.5 ટકા છે જ્યારે 2017-18ના GDP વૃદ્ધિ દરનો ત્રીજો સુધારેલો અંદાજ 6.8 ટકા છે.
- > અગાઉ, 2018-19 અને 2017-18માં GDP વૃદ્ધિ દર 6.1 ટકા અને 7 ટકા હતો.
- > આગળ, 2019-20 માટેના આ સુધારેલા અંદાજોથી પ્રાથમિક અને માધ્યમિક ક્ષેત્રમાં વૃદ્ધિ ઓછી થઈ છે. જો કે, તે ત્રીજા ક્ષેત્ર માટે સકારાત્મક વૃદ્ધિનો પ્રોજેક્ટ બનાવે છે.

ગોણ ક્ષેત્રમાં ગ્રોસ વેલ્યુ એડડ (GAV) વર્ષ 2019-20માં 1.1% નું સંકોચન દર્શાવે છે જ્યારે સુધારેલા અંદાજમાં તૃતીય ક્ષેત્ર માટે GVA 7.2 ટકાના દરે વૃદ્ધિ થવાની ધારણા છે.

રાષ્ટ્રીય આંકડાકીય કચેરી (NSO)

રાષ્ટ્રીય આંકડાકીય કચેરી (NSO) ની રચના સેન્ટ્રલ સ્ટેટિસ્ટિક્સ ઓફિસ (CSO) સાથે નેશનલ સેમ્પલ સર્વે ઓફિસ (NSSO) ના મર્જર દ્વારા કરવામાં આવી હતી. સ્ટેટિસ્ટિક્સ એન્ડ પ્રોગ્રામ ઈમ્પ્લીમેન્ટેશન (S&PI) ના સચિવની અધ્યક્ષતામાં NSO છે. NSO પાસે ત્રણ ડાયરેક્ટર જનરલ એટલે કે સ્ટેટિસ્ટિક્સના ડીજી, કોઓર્ડિનેશન, એડમિનિસ્ટ્રેશન અને પોલિસીના ડીજી અને નેશનલ સેમ્પલ સર્વેના ડીજી છે. તેઓએ તમામ સચિવને અહેવાલ આપ્યો છે. મંત્રાલયના નોડલ કાર્યોને સુવ્યવસ્થિત કરવા અને તેને મજબૂત બનાવવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે NSSO અને CSOનું જોડાણ કરવામાં આવ્યું હતું. તે મંત્રાલયમાં વહીવટી કાર્યોને એકીકૃત કરીને વધુ સુમેળ લાવવા માગે છે.

હાલની યોજનાઓનું જીવન ચક્ર નાણાં પંચોના કાર્યકારી અવધિ જેવું જ રચાયેલ છે, જેનાથી કેન્દ્રિય પ્રાયોજિત તમામ યોજનાઓનું તૃતીય-પક્ષ મૂલ્યાંકન નિર્ધારિત સમયમર્યાદામાં પૂર્ણ થઈ શકે છે.

નવું FRBM ફ્રેમવર્ક

નાણાકીય જવાબદારી અને બજેટ મેનેજમેન્ટ એક્ટ, 2003 ના પુનરચનાની જરૂરિયાત પર ભાર મૂકતા, 15મા નાણા પંચે ભલામણ કરી છે કે દેવાની સ્થિરતાને નિર્ધારિત કરવા અને પ્રાપ્ત કરવાના લક્ષ્યને લગતી સમયમર્યાદાની ઉચ્ચ-સ્તરની તપાસ આંતર-સરકારી જૂથ દ્વારા કરી શકાય. આ ઉચ્ચ શક્તિવાળું જૂથ નવું FRBM માળખું બનાવી શકે છે અને તેના અમલીકરણની દેખરેખ રાખી શકે છે. રાજ્ય સરકારો સ્વતંત્ર જાહેર દેવા વ્યવસ્થાપન કોષો બનાવી શકે છે, જે તેમના ધિરાણ પ્રોગ્રામને અસરકારક રીતે સંચાલિત કરવામાં મદદ કરશે.

15મા નાણાપંચની ભલામણો: નાણાકીય સમાવેશન

તાજેતરમાં જ 15 મા નાણાપંચનો અહેવાલ સંસદ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. તે કેન્દ્ર અને રાજ્યો બંનેની નાણાકીય ખાધ અને ધિરાણની આવશ્યકતાઓ પર ભલામણો પ્રદાન કરે છે.

Back to Basics : રાજકોષીય ખાધ

કેન્દ્ર માટે લક્ષ્યાંક: 15મા નાણાં પંચ દ્વારા એવી ભલામણ કરવામાં આવી છે કે કેન્દ્ર સરકાર નાણાકીય વર્ષ 2022માં રાજકોષીય ખાધને GDPના 6.8% થી વર્ષ 2025-26માં 4% પર લાવશે. રાજ્યો માટે લક્ષ્યાંક: રાજ્યો માટે, 15 માં નાણાપંચે 2021-22ના વર્ષમાં ગ્રોસ સ્ટેટ ડોમેસ્ટિક પ્રોડક્ટ (GSDP) ના 4%, પછીના વર્ષે 3.5% અને આગામી ત્રણ વર્ષ માટે 3% રાજકોષીય ખાધની ભલામણ કરી છે.

રાજ્યો માટે ધિરાણ મર્યાદા

નોંધનીય છે કે ભારતીય બંધારણની કલમ 293 હેઠળ, રાજ્ય સરકારો કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નિર્ધારિત ધિરાણની મર્યાદા હેઠળ કાર્ય કરે છે. આયોગે વર્ષ 2021-22માં ગ્રોસ સ્ટેટ ડોમેસ્ટિક પ્રોડક્ટ (GSDP) ના 4 ટકા, વર્ષ 2022-23માં 3.5 ટકા અને વર્ષ 2023-24 થી 2025-26 સુધીમાં 3 ટકા ચોખ્ખી રૂણ મર્યાદા જાળવવાની ભલામણ કરી છે. ઉપરાંત, જો રાજ્ય દ્વારા ઊર્જા ક્ષેત્રને લગતા સુધારા માટેના માપદંડોને પૂર્ણ કરવામાં આવે તો, તેઓને કુલ રાજ્ય સ્થાનિક ઉત્પાદન (GSDP)ના વધારાના 0.5 ટકા ઋણ લેવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે.

કેન્દ્રિય પ્રાયોજિત યોજનાનું વધુ સાઈં નિરીક્ષણ

વાર્ષિક ફાળવણીની મર્યાદાને લગતી રકમ નક્કી કરવી જોઈએ, જેની નીચે કેન્દ્રિય પ્રાયોજિત યોજના માટે નાણાંની ફાળવણી બંધ કરવી જોઈએ. વહીવટી વિભાગે નિર્ધારિત મર્યાદા કરતા ઓછી યોજના ચાલુ રાખવાની જરૂરિયાતને ન્યાયી સિદ્ધ કરવું જોઈએ.

15મા નાણાપંચની ભલામણો: ક્ષેત્ર વિશિષ્ટ

તાજેતરમાં જ 15 મા નાણાપંચનો અહેવાલ સંસદ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. આ અહેવાલમાં આરોગ્ય, સંરક્ષણ અને આંતરિક સુરક્ષા, અને આપત્તિ જોખમ સંચાલન, જેવા વિવિધ ક્ષેત્રો માટેની ભલામણો શામેલ છે.

Back to Basics : આરોગ્ય

વર્ષ 2022 સુધીમાં રાજ્યો દ્વારા તેના બજેટના 8% કરતા વધારે આરોગ્ય ખર્ચમાં વધારો કરવો જોઈએ. ચિકિત્સકોની પ્રાપ્યતામાં આંતર-રાજ્ય અસમાનતાને ધ્યાનમાં રાખીને, ઓલ ઈન્ડિયા સર્વિસિસ એક્ટ, 1951 ની કલમ 2A હેઠળ કલ્પના મુજબ, ઓલ ઈન્ડિયા મેડિકલ અને આરોગ્ય સેવાની રચના કરવી જરૂરી છે. 15મા નાણાપંચમાં, તમામ સ્તરે તબીબી સેવાઓની સંપૂર્ણ તપાસ કર્યા પછી સાથી આરોગ્ય કર્મચારીઓને સુધારણા અને તાલીમ આપવા માટે પણ ભંડોળ ફાળવવામાં આવ્યું હતું.

સંરક્ષણ અને આંતરિક સુરક્ષા

કેન્દ્ર સરકાર સંરક્ષણ અને આંતરિક સુરક્ષા માટે ભારતના પબ્લિક એકાઉન્ટ્સ ફંડ અને મોડર્નાઇઝેશન ફંડ (MFDIS) હેઠળ નોન-લેપ્સ ફંડ પણ બનાવી શકે છે.

આપત્તિ જોખમ સંચાલન

ડિઝાસ્ટર મેનેજમેન્ટ એક્ટ, 2005 ની જોગવાઈઓ અનુસાર રાષ્ટ્રીય અને રાજ્ય બંને સ્તરે શમન ભંડોળ બનાવવું. ભંડોળનો ઉપયોગ સ્થાનિક સ્તરે અને સમુદાય આધારિત પ્રોગ્રામ્સ માટે થવો જોઈએ જે જોખમ ઘટાડે છે અને પર્યાવરણમિત્ર એવી આવાસ અને આજીવિકાના પગલાને પ્રોત્સાહન આપે છે. પ્રાથમિક ક્ષેત્રોને ભંડોળ આપવું: 15 મા નાણા પંચે કેટલાક અગ્રતા ક્ષેત્રો માટે પણ ભંડોળ ફાળવ્યું છે, જેમ કે ધોવાણથી અસરગ્રસ્ત વિસ્થાપિત લોકોના પુનર્વસન અને અગ્નિ સેવાના વિસ્તરણ અને આધુનિકીકરણ માટે રાષ્ટ્રીય ડિઝાસ્ટર રિસ્પોન્સ ફોર્સને નાણાંની ફાળવણી.

- > સૌથી વધુ દુષ્કાળગ્રસ્ત 12 રાજ્યોને ઉત્પ્રેરક સહાય, 10 પર્વતીય રાજ્યોમાં સિસ્મિક અને ભૂસ્ખલન જોખમોનું સંચાલન, શહેરી પૂરનું જોખમ ઘટાડવા અને 7 સૌથી વધુ વસ્તી ધરાવતા શહેરોમાં ધોવાણ અટકાવવાનાં પગલાં માટે રાષ્ટ્રીય આપત્તિ ઘટાડો ફંડ (NDMF).

ભારતનું વિદેશી વિનિમય ભંડાર 590.18 અબજ ડોલરના રેકોર્ડ સ્તરે પહોંચ્યું છે.

- > 29 જાન્યુઆરી, 2021 ના રોજ પૂરા થયેલા અઠવાડિયામાં ભારતના વિદેશી વિનિમય ભંડારમાં 4.85 અબજ ડોલરનો વધારો થયો છે અને 590.18 અબજ ડોલર થયો છે. આ ભારતના વિદેશી વિનિમય ભંડારનો રેકોર્ડ સ્તર છે, સાથે સાથે વિદેશી હૂંડિયામણના સૌથી વધુ અનામત ધરાવતા દેશોની યાદીમાં ભારત ચોથા ક્રમે છે. વિશ્વના સૌથી વધુ વિદેશી વિનિમય ભંડારવાળા દેશોની યાદીમાં ભારત ચોથા ક્રમે છે, આ યાદીમાં ચીન પ્રથમ ક્રમે છે.

Back to Basics : વિદેશી વિનિમય ભંડાર

- > તેને ફોરેક્સ અનામત અથવા યુકવણીના સંતુલનમાં વિદેશી વિનિમય અનામતોના અનામત પણ કહેવામાં આવે છે, જેને 'અનામત સંપત્તિ' કહેવામાં આવે છે અને મૂડી ખાતામાં રાખવામાં આવે છે. તેઓ દેશના આંતરરાષ્ટ્રીય રોકાણોની સ્થિતિનો મહત્વપૂર્ણ ભાગ છે. તેમાં ફક્ત વિદેશી રૂપિયા, વિદેશી બેંકની થાપણો, વિદેશી ટ્રેઝરી બિલ અને ટૂંકા ગાળાની અથવા લાંબા ગાળાની સરકારી સંપત્તિ શામેલ હોવા જોઈએ, પરંતુ તેમાં ખાસ ઉપાડના હકો, સોનાનો સંગ્રહ અને આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય ભંડોળનો ભંડાર શામેલ છે. તેને ઓફિશિયલ આંતરરાષ્ટ્રીય ભંડાર અથવા આંતરરાષ્ટ્રીય ભંડાર કહેવું વધુ યોગ્ય છે.
- > 29 જાન્યુઆરી, 2021 ના રોજ વિદેશી વિનિમય અનામત
- > વિદેશી ચલણ સંપત્તિ (FCA): 547.22 અબજ ડોલર
- > ગોલ્ડ રિઝર્વ: 36.29 અબજ ડોલર
- > IMF સાથે SDR: 1.51 અબજ ડોલર
- > IMF સાથે અનામત સ્થિતિ: 5.16 અબજ ડોલર

રાષ્ટ્રીય કૃષિ બજાર(e-NAM)

- > અત્યાર સુધીમાં, 1.69 કરોડથી વધુ ખેડૂતો અને 1.55 લાખ વેપારીઓ રાષ્ટ્રીય કૃષિ બજાર (e-NAM) પ્લેટફોર્મ પર નોંધણી કરાવી છે.

Back to Basics : 'e-NAM' એટલે શું?

- > નેશનલ એગ્રિકલ્ચરલ માર્કેટ (e-NAM), કૃષિ પેદાશો માટેનું ઓનલાઇન વેપાર મંચ છે, જેનો ઉદ્દેશ ખેડૂતો, વેપારીઓ અને ખરીદદારોને ઓનલાઇન વેપારમાં મદદ કરવા અને સરળ માર્કેટિંગ દ્વારા વધુ સારા ભાવ લાવવાનો છે.
- > ભારત સરકારના કૃષિ અને ખેડૂત કલ્યાણ મંત્રાલયના નેતૃત્વ હેઠળ નાના ખેડૂત એગ્રીબિઝનેસ કન્સોર્ટિયમ(SFAC), 'e-NAM' ના અમલીકરણ માટેની અગ્રણી એજન્સી છે.

રાષ્ટ્રીય કૃષિ બજાર (e-NAM)ના ફાયદા

- ખેડૂતો માટે:
 - > e-NAM કૃષિ પેદાશોના વેચાણ માટે વધુ વિકલ્પો પ્રદાન કરે છે. તે વેરહાઉસ આધારિત વેચાણ દ્વારા બજારોમાં કૃષિ પેદાશોની પહોંચને વિસ્તૃત કરે છે અને તેથી ખેતપેદાશોને બજારમાં લઈ જવાની જરૂર નથી.
 - > બજાર / માર્કેટમાં સ્થાનિક વેપારીઓ માટે: રાષ્ટ્રીય કૃષિ બજાર (e-NAM) ગૌણ સ્તરના વેપાર માટે મોટા રાષ્ટ્રીય બજારમાં પ્રવેશ પૂરો પાડે છે.
 - > જથ્થાબંધ ખરીદદારો, પ્રોસેસરો, નિકાસકારો, વગેરે સ્થાનિક બજાર / માર્કેટ કક્ષાએ સીધા 'e-NAM' પ્લેટફોર્મ દ્વારા વેપાર કરી શકે છે, જેનાથી તેમના મધ્યસ્થતા ખર્ચમાં ઘટાડો થાય છે.

બજેટ 2021: 3.05 ટ્રિલિયન વીજળી વિતરણ સુધારણા કાર્યક્રમની જાહેરાત

- > ભારતના નાણાં પ્રધાન નિર્મલા સીતારામને કેન્દ્રીય બજેટ 2021 રજૂ કરતી વખતે રૂ. 3.05 ટ્રિલિયન પાવર વિતરણ સુધારણા કાર્યક્રમની જાહેરાત કરી હતી.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > વીજ વિતરણ કાર્યક્રમ નુકસાન ઘટાડવામાં અને પાવર ડિસ્ટ્રિબ્યુશન કંપનીઓ (ડિસ્કોમ) ની કાર્યક્ષમતામાં સુધારવામાં મદદ કરશે.
- > ગ્રાહકો તેમની પસંદગીના વીજળી સપ્લાયરને પસંદ કરવા માટે એક માળખાની ઘોષણા કરવામાં આવી હતી.
- > સરકાર વીજળી (સુધારા) બિલ, 2021 રજૂ કરવાની પણ વિચારણા કરી રહી છે.
- > વીજળી વિતરણ વ્યવસાયના 'ડી-લાઇસન્સિંગ' જેવા પગલાં પણ સ્પર્ધા લાવવા માટે વિચારણા કરવામાં આવી રહ્યા છે.

અટલ વિતરણ વ્યવસ્થા સુધારણા યોજના

- > તે એક સુધારણા સાથે જોડાયેલ અને પરિણામ આધારિત યોજના છે જે એકીકૃત વીજળી વિકાસ યોજના અને દીન દયાળ ઉપાધ્યાય ગ્રામ જ્યોતિ યોજના જેવા કાર્યક્રમો પૂરાં કરશે.
- > વર્તમાન સ્તરના 12-15% દ્વારા વીજ નુકસાનને ઘટાડવા માટે પાવર ડિસ્કોમ્સને મદદ કરવાના ઉદ્દેશ સાથે આ યોજના બનાવવામાં આવી રહી છે.
- > યોજનાનો હેતુ વીજળીની કિંમત અને સપ્લાય ભાવ વચ્ચેની ખાધને ઘટાડવાનો છે.
- > આ યોજના તબક્કાવાર રીતે કાર્ય કરશે.
- > આ યોજનામાં ડિસ્ટ્રિબ્યુશન ફીડરથી લઈને ગ્રાહક સ્તર સુધીના ડિસ્ટ્રિબ્યુશન સેક્ટરમાં ફરજિયાત સ્માર્ટ મીટરિંગ ઈકોસિસ્ટમ શામેલ છે.
- > આ ઉપરાંત ખેતી અને ગ્રામીણ ઘર વપરાશ માટે અલગ ફીડર જેવા પગલા પણ લેવામાં આવશે.
- > વીજળી વિતરણ સાંકળમાં ફરજિયાત પ્રિપેઇડ અને સ્માર્ટ મીટરિંગ ઘટક લાગુ કરવામાં આવશે, તે 250 મિલિયન ઘરોમાં પણ લાગુ કરવામાં આવશે.

આ યોજના રજુ કરવાનું કારણ

- પાવર ડિસ્કમ એ પાવર વેલ્યુ ચેઇનની સૌથી નબળી કડી છે. તેઓ સામાન્ય રીતે નીચા સંગ્રહ, અપૂરતી ટેરિફ વધે છે, વીજ ખરીદીના ખર્ચમાં વધારો કરે છે અને સબસિડી વિતરણ જેવા પડકારોનો સામનો કરે છે. સરકારી આંકડા મુજબ, વર્ષ 2018-19માં ડિસ્કોમ્સ ક્ષેત્રને કુલ નુકસાન 85,000 કરોડનું થયું હતું.

બજેટ 2021: પ્રધાનમંત્રી આત્મ-નિર્ભર સ્વસ્થ ભારત યોજના અને મિશન પોષણ 2.0ની જાહેરાત

- નાણાં પ્રધાન નિર્મલા સીતારામને નવી કેન્દ્રિય પ્રાયોજિત યોજના પ્રધાનમંત્રી આત્મ-નિર્ભર સ્વસ્થ ભારત યોજના અને મિશન પોષણ 2.0 મિશનની જાહેરાત બજેટ 2021 દરમિયાન કરી છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- નવી કેન્દ્રિય પ્રાયોજિત યોજના પીએમ આત્મ-નિર્ભર સ્વસ્થ ભારત યોજના ટૂંક સમયમાં શરૂ કરવામાં આવશે. રાષ્ટ્રીય આરોગ્ય મિશન (NHM) ઉપરાંત આ યોજના માટે 6 વર્ષ માટે 64,180 કરોડ રૂપિયાનો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો છે.
- વડા પ્રધાન આત્મ-નિર્ભર સ્વસ્થ ભારત યોજનાના મુખ્ય મુદ્દાઓ નીચે મુજબ છે:
 - 17,788 ગ્રામીણ અને 11,024 શહેરી આરોગ્ય અને કલ્યાણ કેન્દ્રોનો ટેકો.
 - વડા પ્રધાન એક આરોગ્ય માટે રાષ્ટ્રીય સંસ્થા (PM National institution for one health)
 - 15 કટોકટી આરોગ્ય કામગીરી કેન્દ્રો અને 2 મોબાઇલ હોસ્પિટલો
 - 4 પ્રાદેશિક 'વાઈરોલોજી માટે રાષ્ટ્રીય સંસ્થા'
 - બધા રાજ્યોમાં એકીકૃત જાહેર આરોગ્ય પ્રયોગશાળાઓ અને 11 રાજ્યોમાં 3382 જાહેર આરોગ્ય એકમો
 - જટિલ સંભાળ હોસ્પિટલ બ્લોક 602 જિલ્લાઓમાં નેશનલ સેન્ટર ફોર ડિસીઝ કંટ્રોલ (NCDC) ને મજબૂત બનાવવી, તેની 5 પ્રાદેશિક શાખાઓ અને 20 મેટ્રોપોલિટન હેલ્થ મોનિટરિંગ એકમો
 - બધા રાજ્યો / કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં એકીકૃત આરોગ્ય માહિતી પોર્ટલનું વિસ્તરણ

9 જૈવ-સુરક્ષા સ્તર III પ્રયોગશાળાઓ

- 17 નવા જાહેર આરોગ્ય એકમો અને 33 હાલના જાહેર આરોગ્ય એકમોને મજબૂત બનાવવું
- દક્ષિણ-પૂર્વ એશિયા ક્ષેત્ર માટે WHO માટે પ્રાદેશિક સંશોધન મંચ

મિશન પોષણ 2.0

- પોષણ સામગ્રી, વિતરણ અને પરિણામો સુધારવા માટે પોષણ 2.0 મિશન શરૂ કરવામાં આવશે. તે પોષણ અભિયાન અને પૂરક પોષણ કાર્યક્રમનું જોડાણ કરશે. આ મિશન 112 મહત્વાકાંક્ષી જિલ્લાઓમાં પોષણ પરિણામોને સુધારવા માટે અપનાવવામાં આવ્યું છે.

બજેટ 2021: એકલ વ્યક્તિ કંપનીઓ(One-Person Companies)ના પાલનમાં ઘટાડો કરવામાં આવ્યો

- ભારતના નાણાં પ્રધાન નિર્મલા સીતારામણે 2021 ના બજેટમાં જાહેરાત કરી હતી કે સરકાર સિંગલ-પર્સન કંપનીઓ (OPC) નું પાલન ઘટાડવાની યોજના ધરાવે છે. આનાથી ભારતમાં ઉદ્યમવૃત્તિ અને નવીનતાને પ્રોત્સાહન મળશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- સિંગલ-પર્સન કંપનીઓ (OPC) એવી કંપનીઓ છે કે જેમાં ફક્ત એક જ સભ્ય અને શેરહોલ્ડર હોય છે.
- આવી કંપનીઓમાં નિયમનકારી માળખાની ઓછી જરૂર હોય છે.
- OPCની આ વિભાવના ભારતમાં નવી છે પરંતુ આવી કંપનીઓ અમેરિકા, યુરોપ અને સિંગાપોર જેવા અન્ય બજારોમાં એકદમ લોકપ્રિય છે.

આ જાહેરાત કેમ મહત્વપૂર્ણ છે?

- ભારતમાં મોટાભાગના સ્ટાર્ટ-અપ્સમાં અનેક શેરહોલ્ડરો છે. સ્ટાર્ટ-અપ્સમાં સામાન્ય રીતે કેટલાક એન્જલ રોકાણકારો અથવા સહ-સ્થાપકો શામેલ હોય છે.
- બજેટ દરમિયાન કરવામાં આવેલી તાજેતરની જાહેરાતથી ભારતની સિંગલ-પર્સન કંપનીઓના બંધારણને પ્રોત્સાહન મળશે.
- આ ઘોષણા મુજબ, આ કંપનીઓને પેઈડ-અપ મૂડી અને ટર્નઓવર પર કોઈ પ્રતિબંધ વિના આગળ વધવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે.
- આ કંપનીઓને કોઈપણ સમયે અન્ય પ્રકારની કંપનીમાં જોડાણ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે.
- ભારતીય નાગરિક માટે OPC સ્થાપવાની નિવાસની મર્યાદા પણ 182 દિવસથી ઘટાડીને 120 દિવસ કરી દેવામાં આવી છે. આનાથી ભારતમાં વધુ OPCનો સમાવેશ કરવામાં મદદ મળશે.
- આ જાહેરાત NRI માટે પણ મહત્વની છે કે જેઓ ભારતમાં પોતાનું સ્ટાર્ટ અપ શરૂ કરવા માગે છે. અગાઉ NRIને OPC સ્થાપવાની મંજૂરી નહોતી. પરંતુ તાજેતરની જાહેરાત તેમને ઓછી પાલન આવશ્યકતાઓ સાથે OPC સ્થાપવા માટે પ્રોત્સાહિત કરશે.

ભારતમાં સ્ટાર્ટ-અપ્સ

- ભારત સરકારે ભારતમાં અત્યાર સુધીમાં લગભગ 41,061 સ્ટાર્ટ-અપ્સને માન્યતા આપી છે. ભારતમાં આ ક્ષેત્રનો ઝડપથી વિકાસ થઈ રહ્યો છે અને હવે બજારમાં વધુને વધુ યુનિકોર્ન (એક અબજ ડોલરથી વધુ કિંમતની કંપનીઓ) શરૂ થઈ રહી છે. ભારતમાં લગભગ 38 યુનિકોર્ન છે અને વર્ષ 2020 માં ઓછામાં ઓછા 12 સ્ટાર્ટ-અપ્સની આ સૂચિમાં ઉમેરવામાં આવ્યા છે.

બજેટ 2021: નવી સંપત્તિ પુનર્નિર્માણ અને સંપત્તિ વ્યવસ્થાપન કંપનીની સ્થાપના કરવામાં આવશે

- ▶ ભારતના નાણાં પ્રધાન નિર્મલા સીતારામણે કેન્દ્રીય બજેટ 2021 ની રજૂઆત દરમિયાન જાહેરાત કરી છે કે ભારતમાં નવી સંપત્તિ પુનર્નિર્માણ અને સંપત્તિ વ્યવસ્થાપન કંપનીની સ્થાપના કરવામાં આવશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- ▶ નવી સંપત્તિ પુનર્નિર્માણ અને સંપત્તિ વ્યવસ્થાપન કંપની તાણગ્રસ્ત બેંકોની બિન-પરફોર્મિંગ એસેટ્સ (NPA)ની સંભાળ રાખશે.
- ▶ સંપત્તિ પુનર્નિર્માણ થાપણદારોને તેમની બચત માટે સરળ અને સમયસર વપરાશની મંજૂરી આપવા માટે નવા સુધારાઓ શામેલ કરવામાં આવશે.
- ▶ આના પરિણામ રૂપે હાલમાં દબાણ હેઠળ રહેલી બેંકોમાં થાપણદારોને મદદ મળશે.
- ▶ સરકારે બેંક જામકર્તાઓ માટેનું કવર 1 લાખ રૂપિયાથી વધારીને 5 લાખ રૂપિયા કરવાની મંજૂરી પણ આપી દીધી છે.

નોન પરફોર્મિંગ એસેટ્સ

- ▶ નોન પરફોર્મિંગ એસેટ એ એસેટ છે જેમાં કોઈ વ્યક્તિ લોનની ચુકવણીમાં વિલંબ કરે છે. તે એક એવી સંપત્તિ છે જેના માટે ચુકવણીમાં વિલંબ થતાં તેની રકમ બાકી રહે છે.

ભારતમાં બિન-પરફોર્મિંગ એસેટ્સ

- ▶ 2004 થી 2009 દરમિયાન ભારતીય અર્થવ્યવસ્થામાં મોટો વિકાસ જોવા મળ્યો હતો. આને કારણે કંપનીઓએ ઘણી વખત બેંકો પાસેથી લોન લીધી હતી. ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ક્ષેત્ર, ઊર્જા, ઉડ્ડયન, રસ્તાઓ અને સ્ટીલમાં મોટા રોકાણો કરાયા હતા. પરંતુ બેંકો આ કંપનીઓને તેમના નાણાકીય આરોગ્ય અને ક્રેડિટ રેટિંગ્સનું વિશ્લેષણ કર્યા વિના ધિરાણ આપતી હતી. આ પછીથી બેંકો પરનો ભાર વધ્યો હતો. અન્ય ઘણા કારણોસર પણ કંપનીઓના કામકાજમાં અવરોધ આવ્યો હતો. આનાથી કંપનીઓની દેવાની ચુકવણી કરવાની ક્ષમતાને અસર થઈ અને તેના પરિણામ સ્વરૂપે બિન-પરફોર્મિંગ સંપત્તિમાં વધારો થયો હતો.

સંપત્તિ પુનર્નિર્માણ કંપનીઓ(ARC)

- ▶ NPAની સમસ્યાનો સામનો કરવા માટે, સંપત્તિ પુનર્નિર્માણ કંપનીઓની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. સંપત્તિ પુનર્નિર્માણ કંપનીઓ એક વિશિષ્ટ નાણાકીય સંસ્થા છે જે બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી NPA અથવા ખરાબ સંપત્તિ ખરીદે છે. તે કંપનીઓની બેલેન્સ શીટ ચોખ્ખી કરવામાં મદદ કરે છે. આ કંપનીઓની સ્થાપના Securitization and Reconstruction of Financial Assets and Enforcement of Security Interest (SARFAESI) Act, 2002 હેઠળ કરવામાં આવી છે. આ માપદંડ હેઠળ, ARC ખરાબ સંપત્તિ વેચવા માટે સ્વતંત્ર હતા.

બજેટ 2021: આવકવેરા અને શુલ્ક સંબંધિત જાહેરાતો

- ▶ કેન્દ્રીય નાણાં પ્રધાન નિર્મલા સીતારામને કેન્દ્રીય બજેટ 2021 માં આવકવેરાના સ્લેબમાં કોઈ ફેરફાર કરવાની દરખાસ્ત કરી નથી. અગાઉની જેમ આવકવેરાનું માળખું જાળવી રાખવામાં આવ્યું છે. જોકે, વરિષ્ઠ નાગરિકો માટે થોડી રાહતની જાહેરાત કરવામાં આવી છે. 75 વર્ષથી વધુ વયના પેન્શનરો વરિષ્ઠ નાગરિકોને આવકવેરા રીટર્ન ફાઇલ કરવાની મુક્તિ મળશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- ▶ સરકારે નાના કરદાતાઓ માટે 'રાષ્ટ્રીય ફેસલેસ આવકવેરા ટ્રિબ્યુનલ' બનાવવાની ઘોષણા કરી છે.
- ▶ સરકારે વરિષ્ઠ નાગરિકો માટે 75 વર્ષથી વધુ વયના કરવેરા લાભમાં વધારો કર્યો છે. તેમને આવકવેરા રીટર્ન ફાઇલ કરવાની જરૂર નથી.
- ▶ NRI માટે ડબલ ટેક્સ લાગુ કરવા માટે નવા નિયમો બનાવવામાં આવ્યા છે.
- ▶ આ ઉપરાંત, NRIને ભારતમાં એકલ વ્યક્તિ કંપનીઓ સ્થાપવા અને ચલાવવાની મંજૂરી આપવામાં આવી છે.
- ▶ ટેક્સ ઓડિટની મર્યાદા 5 કરોડથી વધારીને 10 કરોડ કરવામાં આવી છે.
- ▶ નાણાં પ્રધાને જાહેરાત કરી હતી કે, પરવડે તેવા આવાસ પ્રોજેક્ટ્સ હવે 31 માર્ચ 2022 સુધીમાં ટેક્સની રજા મેળવી શકશે.

શુલ્કની ઘોષણાઓ

- ▶ સરકારે તાંબા પરની કસ્ટમ ડ્યુટીમાં 5% ઘટાડો કરવાની જાહેરાત કરી છે.
- ▶ કેમિકલના ઘરેલુ ભાવ વધારાને પ્રોત્સાહિત કરવા માટે નેપ્થા પરની કસ્ટમ્સ ડ્યુટીમાં 5% ઘટાડો કરવામાં આવ્યો છે.
- ▶ આયાતી સોલર ઈન્વર્ટર પરની કસ્ટમ ડ્યુટી 5% થી વધારીને 20% કરવામાં આવી છે.
- ▶ બધા નાયલોનના ઉત્પાદનો 5% કસ્ટમ ડ્યુટીને આધિન રહેશે.
- ▶ કપાસ પરની કસ્ટમ ડ્યુટી 0 થી વધારીને 10% કરવામાં આવી છે, જે ખેડૂતની આવક બમણી કરવામાં મદદ કરશે.
- ▶ આ ઉપરાંત નાણાં પ્રધાને જાહેરાત કરી હતી કે, જો એક વર્ષમાં રૂપિયા 50 લાખ કે તેથી વધુની આવક છુપાવવા માટે પૂરતા પૂરાવા મળે તો ટેક્સ બાબતોનું પુનઃમૂલ્યાંકન 10 વર્ષ માટે ખોલવામાં આવશે. અન્ય કિસ્સાઓમાં, આકારણી 3 વર્ષ સુધી ખુલ્લી રાખવામાં આવશે.

કેન્દ્રીય બજેટ 2021-2022 નો સારાંશ અને વિશ્લેષણ

- ▶ 2021-22 માટેનું કેન્દ્રીય બજેટ 1 ફેબ્રુઆરી 2020 ના રોજ COVID-19 રોગચાળા વચ્ચે રજૂ કરાયું હતું. 2020 ના બજેટ પછીથી ભારતીય અર્થવ્યવસ્થા 2.24 લાખ કરોડ નજીવા GDPથી ઘટીને રૂ. 1.94 લાખ કરોડ થઈ ગઈ છે. અર્થતંત્રના કદમાં આ ઘટાડો, વર્ષ 2020 માં આવકમાં ઘટાડો અને વધુ ખર્ચને કારણે છે. 2021-22 માટે રાજકોષીય ખાધ GDPના 6.8% હોવાનો અંદાજ હતો.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ**બજેટના 6 સ્તંભો:**

- > 1. આરોગ્ય
- > 2. ભૌતિક અને નાણાકીય મૂડી, અને માળખાકીય સુવિધા
- > 3. સમાવેશન ભારત માટે સમાવેશન વિકાસ
- > 4. માનવ મૂડી મજબૂત બનાવવી
- > 5. નવાચાર, સંશોધન અને વિકાસ(R & D)
- > 6. ન્યૂનતમ સરકાર અને મહત્તમ શાસન

ખર્ચ અને ગુસ્તાન

- > 2021-2022 માટે રૂ. 83 લાખ કરોડના બજેટ ખર્ચની જરૂર છે.
- > બજેટ ખર્ચ 2021-2022માં રાજકોષીય ખાધ GDPના 8% હોવાનો અંદાજ છે.

કર મુક્તિ

- > કરના વિવાદમાં ઘટાડો, સમાધાન સરળ કરવું: કેસ ફરીથી ખોલવાની સમયમર્યાદા 6 વર્ષથી 3 વર્ષ હતી. 50 લાખ કે તેથી વધુની આવક છુપાવવાનો મામલો 10 વર્ષ માટે ફક્ત મુખ્ય ચીફ કમિશનરની મંજૂરીથી ફરીથી ખોલી શકાય છે.

સોનું

- > ભારતીય સિક્યોરિટીઝ એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ (SEBI) ગોલ્ડ એક્સચેન્જ માટે નિયમનકાર હશે.

ડિજિટલ અર્થતંત્ર

- > વિકસિત ડિજિટલ ઇકોનોમી: ડિજિટલી ટ્રાન્ઝેક્શન કરતી કંપનીઓને ટેક્સ ઓડિટ માટેની ટર્નઓવર મર્યાદા રૂ. 5 કરોડથી વધારીને 10 કરોડ કરવામાં આવી છે.

સ્ટાર્ટઅપ્સ

- > સ્ટાર્ટ-અપ્સ માટેની ટેક્સ છૂટ એક વર્ષ વધારવામાં આવી હતી.
- > 31 માર્ચ, 2022 સુધી સ્ટાર્ટ-અપ્સમાં રોકાણ માટે મૂડી લાભમાં છૂટ.

કસ્ટમ ડ્યુટી

- > મોબાઈલના ભાગો પર કસ્ટમ્સ ડ્યુટી 'શૂન્ય' દરથી વધારીને 5% કરી દેવામાં આવી છે.
- > બિન-ઘાત્વિક, ઘાત્વિક અને સ્ટેનલેસ સ્ટીલ્સ ઉત્પાદનો પરની કસ્ટમ્સ ડ્યુટીમાં સમાનરૂપે 5% ઘટાડો કરાયો હતો.
- > સ્ટીલ સ્કેપ પર કસ્ટમ્સ ડ્યુટીને 31 માર્ચ 2022 સુધી છૂટ આપવામાં આવી છે.
- > કેપ્રોલેક્ટમ, નાયલોનની ચિપ્સ, નાયલોનની ફાઈબર અને યાર્ન પરની મૂળભૂત કસ્ટમ્સ ડ્યુટી (BCD) ઘટાડીને 5% કરી દેવામાં આવી છે.
- > ટનલ બોરિંગ મશીનો પર હવે 5% કસ્ટમ ડ્યુટી લાગશે; અને તેના ઘટકોનો ચાર્જ 2.5% કરવામાં આવશે.
- > કપાસ પરની કસ્ટમ ડ્યુટી શૂન્યથી 10% અને કાચા રેશમ અને રેશમ યાર્ન પર 10% થી વધારીને 15% કરવામાં આવી છે.

વિનિવેશ

- > 1 એપ્રિલથી શરૂ થતાં આગામી નાણાકીય વર્ષમાં 2 રાજ્યની માલિકીની બેંકો અને સામાન્ય વીમા કંપનીના વેચાણમાંથી 1,75,000 કરોડ એકત્ર કરવામાં આવશે.

આરોગ્ય

- > 6 વર્ષમાં પ્રધાનમંત્રી આત્મનિર્ભર સ્વસ્થ ભારત યોજના માટે 64,180 કરોડ રૂપિયા ફાળવવામાં આવ્યા છે.
- > કોવિડ રસીકરણ માટે રૂ. 35,000 કરોડની ફાળવણી કરવામાં આવી છે.

શહેરી વિકાસ

- > જલ જીવન મિશન (શહેરી) ની શરૂઆત 86 કરોડ ઘરોમાં નળ દ્વારા પાણીના જોડાણો પૂરા પાડવાના હેતુથી કરવામાં આવશે.
- > સ્વચ્છ ભારત મિશન (શહેરી) પાંચ વર્ષમાં લાગુ કરવામાં આવશે, જેના માટે 1.41 લાખ કરોડ રૂપિયા ખર્ચ કરવામાં આવશે.
- > ટાયર-2 શહેરોમાં અને ટાયર-1 શહેરોના પરિમિતિ ભાગોમાં પરંપરાગત મેટ્રો સિસ્ટમ્સ કરતા ઓછા ખર્ચમાં કનેક્ટિવિટી આપવા માટે મેટ્રોલાઈટ અને મેટ્રોનેટો-બે નવી મેટ્રો તકનીકીઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવશે.

વાહન

- > જૂના અને અયોગ્ય વાહનો માટે વાહન સ્કેપિંગ નીતિ.
- > સ્વચાલિત ફિટનેસ કેન્દ્રોમાં દર 20 વર્ષે વ્યક્તિગત વાહનો અને દર 15 વર્ષે કોમર્શિયલ વાહનો એ ફિટનેસ પરીક્ષણોમાંથી પસાર થવું પડશે.

વિનિર્માણ

- > આત્મનિર્ભર ભારત માટે પ્રોડક્શન લિંક્ડ પ્રોત્સાહન યોજના હેઠળ આવતા પાંચ વર્ષમાં 97 લાખ કરોડનો ખર્ચ કરવામાં આવશે.
- > મેગા ઈન્વેસ્ટમેન્ટ ટેક્સટાઈલ્સ પાર્ક (MITRA) યોજના અંતર્ગત, 7 વર્ષમાં 7 ટેક્સટાઈલ પાર્ક બનાવવામાં આવશે.

મૂળભૂત માળખાકીય સુવિધા

- > 20,000 કરોડની નાણાકીય વિકાસ સંસ્થા (DFI) ની સ્થાપના કરવામાં આવશે, તે માળખાગત સુવિધાના વિકાસ માટે નાણાં પૂરા પાડશે.

રેલ્વે

- > 1,10,055 કરોડની ફાળવણી. 1,07,100 કરોડ મૂડી ખર્ચ માટે છે.
- > 2021-22માં સરકારને રેલવેથી 17 લાખ કરોડની આવક થવાનો અંદાજ છે.

ગ્રીન ઊર્જા

- > ગ્રીન ઊર્જા સ્ત્રોતોમાંથી હાઈડ્રોજન ઉત્પન્ન કરવા રાષ્ટ્રીય હાઈડ્રોજન મિશન શરૂ કરવામાં આવશે

વીમા

- > વીમા કંપનીઓની FDI મર્યાદા 49% થી વધારીને 74% કરી દેવામાં આવી છે.

બેંકિંગ

- > તાણયુક્ત એસેટ રિઝોલ્યુશન: સંપત્તિ પુનઃનિર્માણ કંપની લિમિટેડ અને સંપત્તિ વ્યવસ્થાપન કંપનીની સ્થાપના કરવામાં આવશે.
- > PSBનું પુનઃમૂડીકરણ: PSBની આર્થિક ક્ષમતાને વધુ મજબૂત કરવા 2021-22માં 20,000 કરોડ પૂરા પાડવામાં આવશે.

કંપની બાબતો

- કંપની એક્ટ, 2013 હેઠળ તેની વ્યાખ્યામાં સુધારો કરીને, નાની કંપનીઓની પાલનની જરૂરિયાતને સરળ બનાવવા માટે પેઈડ અપ મૂડી માટેની મર્યાદા 50 લાખથી વધારીને બે કરોડ કરવામાં આવી હતી.

કૃષિ

- 2021-22માં કૃષિ ધિરાણનો લક્ષ્યાંક વધારીને 5 લાખ કરોડ કરવામાં આવ્યો છે.
- કોચી, ચેન્નાઈ, વિશાખાપટ્ટનમ, પારાદીપ અને પેટ્ટુઘાટનાં પાંચ મોટાં ફિશિંગ બંદરો આર્થિક પ્રવૃત્તિનાં કેન્દ્રો તરીકે વિકસાવવામાં આવશે.
- રાજ્ય સંચાલિત કૃષિ પેદાશ માર્કેટિંગ સમિતિઓ (APMC) હવે 1 લાખ કરોડના કૃષિ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ફંડ (AIF) નો ઉપયોગ કરી શકે છે.

વરિષ્ઠ નાગરિક

- વરિષ્ઠ નાગરિકોને રાહત: 75 વર્ષથી વધુ વયના વરિષ્ઠ નાગરિકને ટેક્સ રીટર્ન ભરવાની મુક્તિ.

સંશોધન અને વિકાસ

- નેશનલ રિસર્ચ ફાઉન્ડેશન (NRF) ના નિર્માણ માટે પાંચ વર્ષમાં 50,000 કરોડનું રોકાણ રાખવામાં આવ્યું છે.

શિક્ષણ

- લદાખના લેહમાં સેન્ટ્રલ યુનિવર્સિટીની સ્થાપના કરવામાં આવશે.

રાજકોષીય ખાધમાં વધારો

- ડિસેમ્બર 2020ના અંતમાં બજેટ અંદાજથી સરકારની રાજકોષીય ખાધ, મુખ્યત્વે મહેસૂલની ઓછી આવકને કારણે, વધીને 11.58 લાખ કરોડ અથવા 145.5% (વર્ષ 2020-21ના પ્રથમ નવ મહિના માટે હિસાબ) થઈ ગઈ છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- 2020-21 વર્ષ માટે રાજકોષીય ખાધ નિર્ધારિત:
 - કેન્દ્ર સરકારે વર્તમાન નાણાકીય વર્ષ માટે 7.96 લાખ કરોડ રૂપિયા અથવા કુલ ઘરેલું ઉત્પાદન (GDP) ના 3.5 ટકા લક્ષ્યાંક રાખ્યો છે.
- વર્ષ 2019-2020 માં રાજકોષીય ખાધ:
 - કંટ્રોલર જનરલ ઓફ એકાઉન્ટ્સ (CGA) દ્વારા જારી કરવામાં આવેલા આંકડા મુજબ, ગયા નાણાકીય વર્ષમાં ડિસેમ્બરના અંતમાં રાજકોષીય ખાધ, વર્ષ 2019-20ના બજેટના અંદાજના 132.4% હતી.

ઉચ્ચ નાણાકીય ખાધ માટેનાં કારણો

- ઓછી આવકની રસીદ:
 - લોકડાઉન પછી કોવિડ-19 રોગચાળો અને સામાન્ય વ્યવસાયિક પ્રવૃત્તિમાં ભંગાણ હોવાને કારણે આવકમાં ઘટાડો જોવા મળ્યો હતો.
- વધારે ખર્ચ:
 - સરકારના રોગચાળા રાહત કાર્યક્રમો, અન્ન અને જાહેર વિતરણ અને ગ્રામીણ વિકાસ કાર્યક્રમોના કારણે મહેસૂલ ખર્ચમાં નોંધપાત્ર વધારો થયો છે.

રાજકોષીય ખાધ

- સરકાર દ્વારા રાજકોષીય ખાધ નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન ભારતની 'સંચિતનીધિ' કુલ પ્રાપ્તિ/આવક (દેવાની પ્રાપ્તિને બાદ કરતાં) કરતાં વધુ કુલ ચૂકવણી (દેવાની ચૂકવણી સિવાય) તરીકે વર્ણવી હતી.
- સરળ શબ્દોમાં કહીએ તો, તે સરકારના ખર્ચની તુલનામાં તેની આવકમાં થયેલા ઘટાડાને સૂચવે છે.
- જે સરકારમાં ઊંચી રાજકોષીય ખાધ હોય તે સરકાર તેના સંસાધનો કરતા વધુ ખર્ચ કરે છે.
- તે GDPની ટકાવારી અથવા આવક ઉપરાંત ખર્ચ થયેલા કુલ પૈસા તરીકે ગણવામાં આવે છે.
- કોઈ પણ સંજોગોમાં, આવકના આંકડામાં ફક્ત કર અને અન્ય આવકનો સમાવેશ થાય છે અને આવકની અછતને પહોંચી વળવા માટે ઉધાર પૈસા શામેલ નથી.
- **પદ્ધતિ:**
 - રાજકોષીય ખાધ કુલ સરકારી ખર્ચ (મૂડી અને આવક ખર્ચ) - કુલ સરકારી આવક (આવકની પ્રાપ્તિ + દેવાની વસૂલાત + અન્ય આવક).
- **ખર્ચના ઘટકો:**
 - સરકાર તેના બજેટમાં અનેક કાર્યો માટે ભંડોળની ફાળવણી કરે છે, જેમાં પગાર, પેન્શન વગેરેની ચૂકવણી (મહેસૂલ ખર્ચ) અને માળખાગત સુવિધાઓ, વિકાસ વગેરે (મૂડી ખર્ચ) નો સમાવેશ થાય છે.
- **આવકની અનુભૂતિના ઘટકો:**
 - આવક ઘટક બે ચલોથી બનેલો છે, પ્રથમ, કેન્દ્ર દ્વારા કરવેરાથી મેળવેલી આવક અને બીજો, કર સિવાયના સ્ત્રોતોથી પ્રાપ્ત થતી આવક.
 - કરપાત્ર આવકમાં કોર્પોરેશન ટેક્સ, આવકવેરો, કસ્ટમ્સ, આબકારી, GST અને અન્યથી પ્રાપ્ત કરાયેલા ભંડોળ શામેલ છે.
 - કરવેરાપાત્ર આવકમાં બાહ્ય અનુદાન, વ્યાજની આવક, ડિવિડન્ડ અને નફા, કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની પ્રાપ્તિ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.
 - રાજકોષીય ખાધ મહેસૂલ ખાધથી અલગ છે જે ફક્ત સરકાર અને મહેસૂલ આવકના મહેસૂલ ખર્ચથી સંબંધિત છે.
 - સરકાર દ્વારા નાણાં ઉધાર લેવાથી રાજકોષીય ખાધ પૂરી થાય છે. આ રીતે નાણાકીય વર્ષમાં સરકારની રૂણ લેવાની કુલ જરૂરિયાત તે વર્ષના નાણાકીય ખાધ સમાન છે.
 - ઊંચી રાજકોષીય ખાધ અર્થવ્યવસ્થા માટે ફાયદાકારક હોઈ શકે છે જો નાણાંનો ઉપયોગ રાજમાર્ગો, રસ્તાઓ, બંદરો અને વિમાની મથકો જેવી ઉત્પાદક સંપત્તિ બનાવવા માટે કરવામાં આવે છે અને આર્થિક વિકાસને પ્રોત્સાહન આપે છે અને રોજગાર ઉત્પન્ન થાય છે.
 - નાણાકીય જવાબદારી અને બજેટ વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, 2003 એ પૂરી પાડે છે કે 31 માર્ચ 2021 સુધીમાં કેન્દ્ર સરકારે નાણાકીય ખાધને GDPના 3% સુધી મર્યાદિત કરવા યોગ્ય પગલાં ભરવા જોઈએ.
 - 2016 માં રચાયેલી એન.કે.સિંઘ સમિતિએ ભલામણ કરી હતી કે સરકારે 31 માર્ચ 2020 સુધીમાં નાણાકીય ખાધને GDPના 3% સુધી લક્ષ્યાંક આપવી જોઈએ, વર્ષ 2020-21 અને 2023 માં 2.8% થવી જોઈએ. 2.5% સુધી ઘટાડવી જોઈએ.

નિયંત્રક અને ઓડિટર જનરલ

- > આ પોસ્ટ નાણાં મંત્રાલયના ખર્ચ વિભાગ હેઠળ આવે છે.
- > તે ભારત સરકારના મુખ્ય હિસાબી સલાહકાર છે અને મેનેજમેન્ટ એકાઉન્ટિંગ સિસ્ટમની સ્થાપના અને એકાઉન્ટિંગ માટે તકનીકી રીતે જવાબદાર છે.
- > CGA ઓફિસ કેન્દ્ર સરકાર માટે ખર્ચ, આવક, રૂણ અને વિવિધ નાણાકીય સૂચકાંકોના માસિક અને વાર્ષિક વિશ્લેષણ કરે છે.

15મા નાણાપંચની ભલામણો: નાણાકીય સમાવેશન

- > તાજેતરમાં, ગૃહ મંત્રાલયે વિદેશી ફાળો (નિયમન) અધિનિયમ, 2010 હેઠળ બેંકો માટે નવી નિયમન માર્ગદર્શિકા જારી કરી છે, જે અંતર્ગત, કોઈપણ વિદેશી સ્ત્રોત (સંગઠન) તરફથી બિન-સરકારી સંસ્થાઓ (NGO) દ્વારા ભારતીય રૂપિયા મેળવવામાં આવે છે. જો આવા દાન સમયે સ્ત્રોત ભારતમાં સ્થિત થયેલ હોય તો પણ તે વિદેશી ફાળો માનવામાં આવશે.

Back to Basics : નવી માર્ગદર્શિકા

- > વિદેશી યોગદાનનો અવકાશ વધારવો: નવા નિયમો મુજબ, કોઈપણ વિદેશી / વિદેશી સ્ત્રોત, વિદેશી મૂળના ભારતીય સ્ત્રોતો જેવા કે ઓવરસીઝ સિટીઝન ઓફ ઈન્ડિયા (OCI) અને પર્સન ઓફ ઈન્ડિયન ઓરિજિન (PIO) કાર્ડધારક દ્વારા ભારતીય રૂપિયામાં દાન વગેરે વિદેશી યોગદાન માનવામાં આવશે.
- > FATFના ધોરણોને પુરા કરવા: માર્ગદર્શિકામાં જણાવાયું છે કે વૈશ્વિક ફાઈનાન્સિયલ વોયડોગ-ફાઈનાન્સિયલ એક્શન ટાસ્ક ફોર્સ (FATF) ના ધોરણો અનુસાર બિન-સરકારી સંસ્થાઓ (NGO) દ્વારા પ્રયાસોનું પાલન કરવું જોઈએ.

બેંકો દ્વારા ફરજિયાત રિપોર્ટિંગ

- > કોઈ પણ સરકારી સંસ્થા, એસોસિએશન અથવા વ્યક્તિગત દ્વારા કોઈ વિદેશી યોગદાનની પ્રાપ્તિ અથવા ઉપયોગના 48 કલાકની અંદર, તમામ બેન્કોએ કેન્દ્ર સરકારને સૂચિત કરવું ફરજિયાત છે, પછી ભલે તે નોંધણીકૃત હોય કે ના હોય, અથવા વિદેશી ફાળો (નિયમન) અધિનિયમ, 2010 હેઠળ પૂર્વ મંજૂરી આપવામાં આવી હોય કે ન આપવામાં આવી હોય.

નિર્ધારિત બેંકિંગ ચેનલ

- > વિદેશી ફાળો (નિયમન) સુધારા અધિનિયમ (FCRA), 2020 ને સંસદ દ્વારા સપ્ટેમ્બર 2020 માં પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.
- > આ અંતર્ગત નવી જોગવાઈનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો, જે મુજબ તમામ બિન-સરકારી સંસ્થાઓ (NGO) ને સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાની નવી દિલ્હી શાખામાં વિદેશી ફાળો મેળવવો ફરજિયાત છે.
- > વિદેશી યોગદાન મેળવનાર તમામ બિન-સરકારી સંસ્થાઓએ સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાની નવી દિલ્હી શાખામાં નિયુક્ત FCRA ખાતું ખોલવું પડશે અથવા તેના હાલના ખાતાને તેની સાથે જોડવું પડશે.

FCRA નિયમન માટેનું કારણ

- > 2010 અને 2019 ની વચ્ચે વિદેશી યોગદાનનો વાર્ષિક પ્રવાહ લગભગ બામણો થઈ ગયો છે, પરંતુ ઘણા વિદેશી યોગદાન પ્રાપ્તકર્તાઓ એ હેતુ માટે ફાળોનો ઉપયોગ કરી રહ્યા નથી કે જેના માટે તેઓ નોંધાયેલા હતા અથવા FCRA નિયમનની સુધારેલી જોગવાઈઓ હેઠળ પૂર્વ મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.
- > તાજેતરમાં, કેન્દ્રીય ગૃહ મંત્રાલયે છ બિન-સરકારી સંસ્થાઓના લાઈસન્સ સ્થગિત કરી દીધા હતા, જેમના પર આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો કે તેઓ ધાર્મિક રૂપાંતર માટે વિદેશી યોગદાનનો ઉપયોગ કરે છે.
- > તેથી, આવા યોગદાનથી દેશની આંતરિક સુરક્ષાને પ્રતિકૂળ અસર ન થાય તે સુનિશ્ચિત કરવા, તેમનું યોગ્ય રીતે નિયમન કરવું જરૂરી છે.
- > તાજેતરમાં, રાષ્ટ્રીય તપાસ એજન્સી (NIA) એ વિદેશી જૂથ સામે કેસ નોંધ્યો છે, જે ભારતમાં અલગતાવાદી પ્રવૃત્તિઓ માટે નાણાં પૂરા પાડે છે.
- > આ દ્વારા, વિદેશી યોગદાનની પ્રાપ્તિ અને ઉપયોગમાં પારદર્શિતા અને જવાબદારીની ખાતરી કરી શકાય છે.

FCRA સંબંધિત વિવાદ

- અસ્પષ્ટ અવકાશ:
- > કાયદો દેશના રાષ્ટ્રીય અને આર્થિક હિતને ધ્યાનમાં રાખીને હાનિકારક પ્રવૃત્તિઓ માટે વિદેશી યોગદાનની પ્રાપ્તિ પર પ્રતિબંધિત કરે છે.
- > જો કે, આ અધિનિયમમાં 'રાષ્ટ્રીય હિત' વગેરે વિશે કોઈ સ્પષ્ટતા નથી.
- મૂળભૂત અધિકારોની મર્યાદા:
- > FCRA દ્વારા લાદવામાં આવેલ પ્રતિબંધ બંધારણની કલમ 19 (1) (A) અને 19 (1) (C) હેઠળ જોડાણ રચવાની અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતા અને સ્વતંત્રતાના અધિકારને મર્યાદિત કરે છે.

વિદેશી યોગદાન (નિયમન) અધિનિયમ, 2010

- > ભારતમાં વ્યક્તિઓના વિદેશી ભંડોળ FCRA એક્ટ હેઠળ નિયંત્રિત થાય છે અને ગૃહ મંત્રાલય દ્વારા લાગુ કરવામાં આવે છે.
- > ગૃહ મંત્રાલયની પરવાનગી વિના વ્યક્તિ 25,000 રૂપિયા સુધીના વિદેશી યોગદાન સ્વીકારી શકે છે.
- > વિદેશી ફાળો મેળવનારને તેનો હેતુ જણાવવો પડશે જેના માટે તે વિદેશી યોગદાન લઈ રહ્યું છે.
- > આ કાયદા હેઠળ સંસ્થાઓની નોંધણી પાંચ વર્ષ માટે માન્ય છે, પરંતુ તે તમામ માપદંડોનું પાલન કર્યા પછી તેનું નવીકરણ કરી શકાય છે.

વિદેશી ફાળો (નિયમન) સુધારા અધિનિયમ, 2020

- > સુધારા દ્વારા, આધારને તમામ હોદ્દાદારો, ડિરેક્ટર અને બિન-સરકારી સંસ્થાઓ (NGO) ના અન્ય મુખ્ય અધિકારીઓ અથવા વિદેશી યોગદાન પ્રાપ્ત કરનારા લોકો અને સંગઠનો માટે ફરજિયાત ઓળખ દસ્તાવેજ બનાવવામાં આવ્યો હતો.

- સુધારણા પછી, કોઈ પણ વ્યક્તિ, સંગઠન અથવા નોંધાયેલ કંપની વિદેશી ફાળો પ્રાપ્ત કર્યા પછી તે વિદેશી યોગદાન અન્ય કોઈ સંસ્થામાં સ્થાનાંતરિત કરી શકશે નહીં.
- વિદેશી ફાળો ફક્ત સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા (SBI), નવી દિલ્હીની શાખામાં મળશે, જે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સૂચિત કરવામાં આવશે.
- હવે કોઈ પણ બિન-સરકારી સંસ્થા (NGO) વહીવટી ખર્ચમાં 20 ટકાથી વધુ વિદેશી યોગદાનનો ઉપયોગ કરી શકશે નહીં.
- નોંધનીય છે કે સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલા આ સુધારાઓની રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષાએ આકરી ટીકા કરવામાં આવી હતી.

15 મા નાણાપંચનો અંતિમ અહેવાલ રજૂ કરાયો

- ભારતના 15 મા નાણાપંચે પાંચ વર્ષના સમયગાળા માટે પોતાનો અંતિમ અહેવાલ રજૂ કર્યો છે. આ અહેવાલ ભારતની નગરપાલિકાઓના નાણાકીય વહીવટને બદલવાના ઉદ્દેશ સાથે રજૂ કરવામાં આવ્યો છે.

Back to Basics : પૃષ્ઠભૂમિ

- નાણાકીય વર્ષ 2020-21 માટેનો વચગાળાનો અહેવાલ 2020-21ના બજેટની સાથે સંસદમાં રજૂ કરાયો હતો.
- નાણાકીય વર્ષ 2021-25 ના નાણાકીય વર્ષ 2025-26 માટેનો અંતિમ અહેવાલ 2021-22 ના બજેટ સાથે રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો.

અહેવાલની વિશેષતા

- વચગાળાના અહેવાલમાં 15 મા નાણાપંચે ભારતની મ્યુનિસિપાલિટીઝના નાણાકીય શાસન માટેનો દરો વધાર્યો છે.
- આ અંતિમ અહેવાલ ચાર ચોક્કસ એજન્ડા પર કેન્દ્રિત છે.
- 15 મા નાણાપંચે પાલિકાઓ માટેનો એકંદર ખર્ચ વધારવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. તેણે નાણાકીય વર્ષ 2020-21 માટે 29,000 કરોડ રૂપિયા રાખ્યા છે. સ્થાનિક સંસ્થાઓની કુલ ગ્રાન્ટમાં નગરપાલિકાઓનો હિસ્સો 30 ટકાથી વધારીને 40 ટકા કરવાનો સંકેત પણ આપ્યો છે.
- નાણાં પંચથી અનુદાન મેળવવા માટે ભારતની કોઈપણ પાલિકા માટે પ્રવેશની બે શરતો નક્કી કરવામાં આવી છે: ઓડિટ કરેલા વાર્ષિક ખાતાનું પ્રકાશન અને ફ્લોર રેટની અધિસૂચના.
- 15મા નાણાં પંચે એક મિલિયનથી વધુની વસ્તી ધરાવતા શહેરી જૂથો અને અન્ય શહેરો વચ્ચે તફાવત મેળવવાનો અભિગમ અપનાવ્યો છે.
- તે મ્યુનિસિપલ ખાતાઓ માટે એક સામાન્ય ડિજિટલ પ્લેટફોર્મ, મ્યુનિસિપલ ફાઈનાન્સ માટે એકીકૃત અભિગમ અને રાજ્ય સ્તરે ક્ષેત્રીય ક્ષેત્ર ઉપરાંત સોર્સ પર વ્યક્તિગત વ્યવહારોના ડિજિટલ પગલાની પણ ભલામણ કરે છે.
- વચગાળાના અહેવાલમાં આ ચાર પાસા પ્રકાશિત કરે છે કે 15 મા નાણાપંચનો ઉદ્દેશ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનની ફાઈનાન્સિસમાં સુધારો લાવવાનો છે. જો કે, તે સુધારાઓ લાવવાનો પાયો તેરમા અને ચૌદમા નાણા પંચ દ્વારા પણ નાખ્યો હતો.

રાજકોષીય ખાધ 2020-21 માટે GDPના 9.5% રહેવાનો અંદાજ

- નાણાં પ્રધાન નિર્મલા સીતારમણે 2021-22ના ભાષણ દરમિયાન જણાવ્યું હતું કે, આગામી નાણાકીય વર્ષમાં રાજકોષીય ખાધ કુલ સ્થાનિક ઉત્પાદ (GDP) ના 6.8 ટકા હોવાનો અંદાજ છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- નાણામંત્રીના જણાવ્યા અનુસાર, 2020-21માં રાજકોષીય ખાધ વધીને 5% થવાનો અંદાજ છે.
- આનાથી નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન COVID -19 ના ફાટી નીકળવાથી ખર્ચમાં વધારો થશે.
- દેશવ્યાપી લોકડાઉનને કારણે આર્થિક પ્રવૃત્તિઓને પ્રતિકૂળ અસર થઈ છે અને તેના પરિણામ રૂપે 7% ની અર્થવ્યવસ્થામાં સંકોચન થાય છે.
- ચાલુ નાણાકીય વર્ષ માટે સરકારે અગાઉ રાજકોષીય ખાધ 5% નો અંદાજ મૂક્યો હતો.
- નાણામંત્રીએ લોકસભામાં 2021-22નું બજેટ રજૂ કરતી વખતે કહ્યું કે, સરકારનું લક્ષ્ય છે કે વર્ષ 2025-26 સુધીમાં રાજકોષીય ખાધ GDPના 5% ની નીચે લાવવું.
- નાણાં પ્રધાને કહ્યું કે સરકાર ચાલુ નાણાકીય વર્ષના બાકીના 2 મહિના દરમિયાન 80,000 કરોડ રૂપિયા ઉધાર લેવાની યોજના ધરાવે છે.

રાજકોષીય ખાધ

- રાજકોષીય ખાધ એ સરકારી ખર્ચ અને આવક વચ્ચેનો તફાવત છે. જ્યારે સરકારનો ખર્ચ એક વર્ષમાં તેની આવક કરતાં વધી જાય છે, ત્યારે સ્થિતિ એક રાજકોષીય ખાધ છે. તે GDPના ટકાવારી તરીકે ગણવામાં આવે છે.

બજેટ 2021: સ્વૈચ્છિક વાહન સ્કેપેજ નીતિ

- ભારતના નાણાં પ્રધાન નિર્મલા સીતારામને 'સ્વૈચ્છિક વાહન સ્કેપેજ નીતિ' માટે દરખાસ્ત કરી છે. આ દરખાસ્ત કેન્દ્રિય બજેટની રજૂઆત દરમિયાન રજૂ કરવામાં આવી હતી. સ્વૈચ્છિક વાહન સ્કેપેજ નીતિ અયોગ્ય અને પ્રદૂષિત વાહનોને બહાર કાઢવામાં મદદ કરશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- નવી નીતિ બળતણ-કાર્યક્ષમ અને પર્યાવરણને અનુકૂળ વાહનોને પ્રોત્સાહિત કરવામાં મદદ કરશે.
- આમ, તે વાહનોના પ્રદૂષણને ઘટાડશે અને ભારતના વિશાળ આયાત બિલને ઘટાડશે.
- સૂચિત વાહન સ્કેપિંગ નીતિ મુજબ જો કોઈ વાહન ત્રણથી વધુ વખત તંદુરસ્તી પરીક્ષણમાં નિષ્ફળ જાય છે, તો તે ફરજિયાત સ્કેપિંગને પાત્ર રહેશે.
- જોકે, સરકારે હજુ સુધી અંતિમ સ્કેપિંગ નીતિ રજૂ કરી નથી.
- સ્વૈચ્છિક સ્કેપિંગ નીતિ તંદુરસ્તી પરીક્ષણો પર આધારિત હશે.
- ખાનગી વાહનોના કિસ્સામાં, જીવન 20 વર્ષ નક્કી કરવામાં આવ્યું છે જ્યારે વેપારી વાહનો માટે, 15 વર્ષ સૂચવવામાં આવ્યા છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- સરકારે તેના વિવિધ વિભાગો અને જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો (PSU) દ્વારા ઉપયોગમાં લેવામાં આવતા વાહનો માટે સ્કોરિંગ નીતિની જાહેરાત કર્યા પછી તરત જ સરકારે આ જાહેરાત કરી હતી.
- માર્ગ પરિવહન અને હાઈવે મંત્રાલયે તાજેતરમાં 15 વર્ષથી વધુ જૂનાં અને સરકાર અને જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોની માલિકીના વાહનો માટે વાહન સ્કેપિંગ નીતિને મંજૂરી આપી છે.
- આ નીતિ કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારની માલિકીના વાહનોને 1 એપ્રિલ, 2022 થી લાગુ કરવામાં આવશે.

મહત્વ

- સરકારે આ નીતિની જાહેરાત સાથે આ સ્કેપિંગ નીતિ નવા વાહનોના વેચાણને પ્રોત્સાહિત કરશે. ઓટોમોટિવ ઉત્પાદકો વાહન સ્કેપિંગ વિકલ્પોની પણ શોધ કરી રહ્યા છે. આ એક અલગ ઉદ્યોગનો વિકાસ કરી શકે છે જે બદલામાં રોજગારની વધુ તકો ઉભી કરશે એવી દરખાસ્ત કરી છે. આ દરખાસ્ત કેન્દ્રિય બજેટની રજૂઆત દરમિયાન રજૂ કરવામાં આવી હતી. સ્વૈચ્છિક વાહન સ્કેપિંગ નીતિ અયોગ્ય અને પ્રદૂષિત વાહનોને બહાર કાઢવામાં મદદ કરશે.

કૃષિ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને ડેવલપમેન્ટ સેસ (Agricultural Infrastructure and Development Cess)

- ભારતના નાણામંત્રી નિર્મલા સીતારામને કેન્દ્રીય બજેટ 2021 રજૂ કરતી વખતે કેટલીક ચીજો પર કૃષિ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને ડેવલપમેન્ટ સેસ (AIDC) ની જાહેરાત કરી હતી. AIDC દ્વારા COVID-19 રોગચાળા વચ્ચે એક ઉજ્જવળ સ્થાન બની રહેલા ક્ષેત્રોને ટેકો આપવાની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- AIDC ઓછી સંખ્યામાં વસ્તુઓ પર લાગુ કરવામાં આવશે.
- આ માપદંડ હેઠળ, ગ્રાહકોને મોટાભાગના માલ પર કોઈ વધારાનો બોજો આપવામાં આવશે નહીં.
- AIDCની ઘોષણા કરવામાં આવી હતી કારણ કે કૃષિ ઉત્પાદનને અસરકારક રીતે સંરક્ષણ અને પ્રક્રિયા કરવા તેમજ વધુ ઉત્પાદન માટે કૃષિ માળખાગત સુવિધામાં સુધારો કરવાની તાત્કલિક જરૂરિયાત હતી.
- આ સેસથી ખેડૂતોને વધારાનું મહેનતાણું પણ સુનિશ્ચિત કરવામાં આવશે.
- વસ્તુઓ પર AIDC
- નાણાં પ્રધાને વિવિધ વસ્તુઓ પર AIDCની દરખાસ્ત કરી છે.
- પેટ્રોલ પર લિટર દીઠ 5.
- ડીઝલ પર પ્રતિ લિટર 4.
- 5 ટકા સોના, ચાંદી પર.
- આલ્કોહોલિક પીણા પર 100 ટકા.
- કાચા પામ તેલ પર 5 ટકા.
- ફૂડ સોયાબીન અને સૂર્યમુખી તેલ પર 20 ટકા.
- સફરજન પર 35 ટકા.
- કોલસો, લિગ્નાઈટ અને પીટ પર 5 ટકા.

- ઉલ્લેખિત ખાતરો પર 5 ટકા.
- કાબૂલી ચણા પર 30 ટકા.
- મસૂર પર 20 ટકા.
- ચના પર 50 ટકા.
- વટાણા પર 40 ટકા.
- કપાસ પર 5 ટકા.

ગ્રાહકો પર અસર

- પેટ્રોલ અને ડીઝલ પર સેસ લાગુ કરવાથી ગ્રાહકો પર કોઈ વધારાનો બોજો નહીં આવે કારણ કે અનબ્રાંડેડ પેટ્રોલ પહેલેથી રૂ. 2.98 ની બેઝિક એક્સાઈઝ ડ્યુટી (BED) ઉપરાંત લિટર દીઠ રૂ. 12 ની વિશેષ વધારાની એક્સાઈઝ ડ્યુટી (SAED) આકર્ષે છે. BED અને સેડને હવે વધારીને અનુક્રમે રૂ. 1.4 અને 11 રૂપિયા કરવામાં આવ્યા છે. આમ, ઉપભોક્તાએ વધારે કંઈપણ ચૂકવવું પડશે નહીં. તેવી જ રીતે, આલ્કોહોલિક પીણા પર 150 ટકા BED વસૂલવામાં આવે છે, જે હવે ઘટાડીને 50 ટકા કરી દેવામાં આવ્યા છે.

કૃષિ નિકાસમાં વધારો

- તાજેતરમાં વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલયના જણાવ્યા અનુસાર, એપ્રિલ-ડિસેમ્બર 2020 ના ગાળામાં કૃષિ નિકાસમાં 9.8% નો વૃદ્ધિ નોંધાઈ છે.
- ભારત સરકારે નિકાસમાં સુધારો લાવવા Merchandise Exports from India Scheme(MEIS)ને બદલે વેપારી નિકાસના નિકાસને સુધારવા માટે Remission of Duties or Taxes on Export Product(RoDTEP) શરૂ કરી હતી.

Back to Basics : એપ્રિલથી ડિસેમ્બર 2020 ડેટા

- કુલ વેપારી નિકાસમાં 15.5% નો ઘટાડો નોંધાયો છે.
- તે જ સમયગાળા દરમિયાન કૃષિ નિકાસમાં 9.8% નો વધારો થયો છે.
- ભારતમાં ઉત્પાદિત તમામ ચીજોનો કુલ વેપારી નિકાસમાં સમાવેશ થાય છે, જ્યારે કૃષિ નિકાસમાં ફક્ત કૃષિ ઉત્પાદનોનો સમાવેશ થાય છે.

કૃષિ નિકાસમાં વધારાના કારણો

- વધતી આંતરરાષ્ટ્રીય કિંમતો
- માંગણીઓનું સામાન્યકરણ
- તેમની અર્થવ્યવસ્થા ખોલવાની માંગ (કોવિડ-19ના સમયે લોકડાઉનથી) મોટાભાગના દેશોમાં મે 2020 પછી આંતરરાષ્ટ્રીય ભાવોમાં વધારો થવા લાગ્યો હતો. અર્થવ્યવસ્થા ખોલ્યા પછી, ઉત્પાદનોનો પુરવઠો ઘટવા લાગ્યો. આ પરિસ્થિતિએ ભારતીય કૃષિ પેદાશોની નિકાસને તકમાં ફેરવી હતી.
- બિન-બાસમતી ચોખા, ખાંડ, તેલીબિયાં, કપાસ, ઘઉં અને અન્ય અનાજ (મુખ્યત્વે મકાઈ) વગેરે ભારતીય કૃષિ પેદાશોની નિકાસ કરવામાં આવતી હતી.
- ફૂડ એન્ડ એગ્રિકલ્ચર ઓર્ગેનાઈઝેશન (FAO) એ જાન્યુઆરી 2021 માં તેનું નવીનતમ ફૂડ પ્રાઈસ ઇન્ડેક્સ (FPI) બહાર પાડ્યું, જે દર્શાવે છે કે FPI 78 મહિનાની સર્વાધિક ઉચ્ચતમ સપાટીએ પહોંચી ગઈ છે.
- ચીન દ્વારા માલ સંગ્રહ:
- ચીનના સંગ્રહથી માલના વૈશ્વિક ભાવમાં વધારો થયો હતો.
- ભૂ-રાજકીય તનાવ વચ્ચે વ્યૂહાત્મક ખાદ્ય સ્ટોક બનાવવા માટે મકાઈ, ઘઉં, સોયાબીન, ખાંડ, દૂધ પાવડર જેવી ચીજવસ્તુઓની આયાતમાં વધારો થયો છે.

- ઘણા દેશોમાં શુષ્ક હવામાન:
 - વર્તમાન નિકાસ પુનરુદ્ધાર એ આર્જેન્ટીના, બ્રાઝિલ, યુકેન, થાઈલેન્ડ અને વિયેતનામ જેવા મોટા ઉત્પાદક દેશોમાં શુષ્ક હવામાનની સ્થિતિનું પરિણામ છે.
 - રશિયા (વિશ્વનો સૌથી મોટો ઘઉંનો નિકાસ કરનાર) અને આર્જેન્ટીના (વિશ્વના મુખ્ય ખાદ્ય ઉત્પાદક અને ખાદ્ય નિકાસ કરનાર દેશ) એ ઉચ્ચ સ્થાનિક ખાદ્ય કુગાવાના પ્રત્યુત્તરમાં અનાજના વહાણ પરના ટેક્સ પર અસ્થાયી નીલંબન કર્યું હતું.
- ભારતમાં ચોમાસાની અનુકૂળ સ્થિતિ:
 - બીજી તરફ, ભારતને હવામાન સંબંધિત ગંભીર સમસ્યાઓનો સામનો કરવો પડ્યો નથી. વર્ષ 2019 અને વર્ષ 2020 બંનેમાં શિયાળાની શરૂઆત તેમજ વરસાદની શરૂઆત જોવા મળી હતી.
- કૃષિ કાર્યને લોકડાઉનમાં છૂટ:
 - ખેડૂતોનો રવી પાક સારો હતો કેમ કે સરકાર દ્વારા કૃષિ પ્રવૃત્તિઓને લોકડાઉન પ્રતિબંધમાંથી છૂટ આપવામાં આવી હતી.
- વધતી નિકાસનું મહત્વ:
 - જો કૃષિ નિકાસ વધતી રહે છે, તો માર્ચ 2021 માં આગામી રવિ પાકના ભાવમાં વધારો કરવામાં મદદ મળી શકે છે, જે કૃષિ અસંતોષને શાંત કરવામાં મદદ કરશે.
 - આનાથી ભારતને 5 ટ્રિલિયન ડોલરના અર્થતંત્રનું લક્ષ્ય પ્રાપ્ત કરવામાં મદદ મળશે.
 - આ દ્વારા વર્ષ 2022 સુધીમાં ખેડૂતોની આવક બમણી કરવાનું લક્ષ્ય પ્રાપ્ત કરવામાં મદદ મળશે.

બજેટ 2021- પંચાયતી રાજ મંત્રાલય માટે 913.43 કરોડ રૂપિયાની જોગવાઈ

- કેન્દ્રીય બજેટ 2021-2022માં પંચાયતી રાજ મંત્રાલય (MoPR) માટે કુલ 913.43 કરોડ રૂપિયાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. બજેટ 2020-21ના સુધારેલા અંદાજમાં આ રકમમાં 32 ટકા વધારો થયો છે.

Back to Basics : ₹૧૩.૪૩ કરોડ રૂપિયાનું વિતરણ

- રાષ્ટ્રીય ગ્રામ સ્વરાજ અભિયાન (RGSA):
 - 913.43 કરોડ માંથી 593 કરોડ રૂપિયા રાષ્ટ્રીય ગ્રામ સ્વરાજ અભિયાન (RGSA) માટે ફાળવવામાં આવ્યા છે.
 - રાષ્ટ્રીય ગ્રામ સ્વરાજ એ કેન્દ્ર દ્વારા પ્રાયોજિત યોજના છે.
 - આ યોજનાનો ઉદ્દેશ ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યો (SDGs) હાંસલ કરવા માટે પંચાયતી રાજ સંસ્થાઓને મજબૂત કરવાનો છે.
 - આ યોજનાનાં મુખ્ય ઘટકોમાં પંચાયત ભવન, પ્રશિક્ષિત મેનપાવર, કમ્પ્યુટર અને ઓસબેન્ડ કનેક્ટિવિટી જેવી પ્રાથમિક સુવિધાઓનો સમાવેશ થાય છે.
 - તે પંચાયતી રાજ સંસ્થાઓના ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ અને અન્ય અધિકારીઓને ગુણવત્તાયુક્ત તાલીમ આપવાના પ્રયાસ કરે છે.
- સ્વામિત્વ યોજના:
 - સ્વામિત્વ યોજના માટે 200 કરોડ ફાળવવામાં આવ્યા છે.
 - તે ગ્રામીણ વિસ્તારોના સર્વે દ્વારા સંપત્તિ માલિકોને પ્રોપર્ટી કાર્ડ પણ આપશે.

- ડ્રોન ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરીને ભારતનો સર્વે કરવામાં આવશે.

સ્વામિત્વ યોજનાનો પાયલોટ તબક્કો

- આ યોજનાનાં પાયલોટ તબક્કા માટે બજેટ ખર્ચ માટે રૂ. 7 કરોડ 65 લાખ રૂપિયાની જોગવાઈ છે.
- આ તબક્કામાં આ યોજના ઉત્તર પ્રદેશ, મધ્યપ્રદેશ, ઉત્તરાખંડ, મહારાષ્ટ્ર, હરિયાણા, પંજાબ, કર્ણાટક, રાજસ્થાન અને આંધ્રપ્રદેશ જેવા 9 રાજ્યોમાં લાગુ કરવામાં આવી રહી છે.
- આ અંતર્ગત જાન્યુઆરી 2021ના અંત સુધીમાં લગભગ 23,300 ગામોમાં ડ્રોન સર્વે પૂર્ણ કરવામાં આવ્યો છે.
- 1432 ગામોમાં આશરે 30 લાખ સંપત્તિ ધારકોને પ્રોપર્ટી કાર્ડનું વિતરણ કરવામાં આવ્યું છે.

સતત ઓપરેટિંગ રેફરન્સ સિસ્ટમ (Continuous Operating Reference System (CORS) નેટવર્ક

- સ્વામિત્વ યોજના હેઠળ રાજસ્થાન, પંજાબ, હરિયાણા અને મધ્યપ્રદેશમાં 210 કોર ની સ્થાપના કરવામાં આવી રહી છે. સ્વામિત્વ યોજનાનો હેતુ 2022 સુધીમાં દેશભરમાં CORS નેટવર્ક પહોંચાડવાનો છે. CORS નેટવર્કનો ઉપયોગ કોઈ પણ રાજ્યની એજન્સી અથવા વિભાગ દ્વારા કરવામાં આવે છે, જેમાં મહેસૂલ વિભાગ, જાહેર નિર્માણ વિભાગ, ગ્રામ પંચાયત (જીપી), કૃષિ, ગ્રામીણ વિકાસ વિભાગ, શિક્ષણ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. તે નેટવર્ક કાર્યોના સર્વેક્ષણ માટે જી.આઈ.એસ. આધારિત એપ્લિકેશનનો ઉપયોગ કરે છે. આ નેટવર્ક વાસ્તવિક સમયે 5 સેન્ટીમીટર સ્તર સુધી ચોકસાઈ પૂરી પાડે છે.

નેશનલ પેમેન્ટ કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયાએ ' NPCI PayAuth Challenge' લોન્ચ કરી

- નેશનલ પેમેન્ટ કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા (NPCI)એ 'NPCI PayAuth Challenge' લોન્ચ કરવાની જાહેરાત કરી છે. તે એક વૈશ્વિક સ્તરનું હેકાથોન છે જે યુનિફાઈડ પેમેન્ટ્સ ઇન્ટરફેસ (UPI) વ્યવહારોના સત્તાધિકરણ વિકલ્પો માટે હાથ ધરવામાં આવશે. આવો જ એક વિકલ્પ જે લેનદેન પ્રક્રિયામાં બાયોમેટ્રિકનો ઉપયોગ છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- 'NPCI PayAuth Challenge' હેકાથોનને APIX દ્વારા ટેકો આપવામાં આવ્યો છે.
- APIX એ સેન્ડબોક્સ પ્લેટફોર્મ હોવા ઉપરાંત વિશ્વનું પ્રથમ કોસ બોર્ડર અને ઓપન આર્કિટેક્ચર API માર્કેટપ્લેસ છે.

NPCI PayAuth Challenge

- વૈકલ્પિક ચુકવણી ઓથોરિટી મિકેનિઝમની શક્યતા શોધવાના ઉદ્દેશ સાથે આ હેકાથોન હાથ ધરવામાં આવી રહ્યું છે.
- તે ઓથોરિટી મિકેનિઝમ પ્રત્યે વપરાશકર્તાના વર્તનનો અભ્યાસ કરશે.
- તેનો હેતુ UPI પ્લેટફોર્મ પર ચુકવણીને અધિકૃત કરવા માટે બાયોમેટ્રિક ચકાસણી અને સમાન નવીનતાઓ જેવા વૈકલ્પિક ઉકેલો શોધવાનો છે.

- > વિકલ્પો શોધવા માટે, NPCI ફિનટેક, સોલ્યુશન પ્રોવાઈડર્સ અને વિકાસકર્તાઓને તેમના અનન્ય ઉકેલો રજૂ કરવા આમંત્રણ આપ્યું છે. નવીન તકનીકને UPIમાં એકીકૃત કરવા માટે ઉકેલ સરળ અને આસાન હોવો જોઈએ.

પુરસ્કાર

- > હેકાથોન સહભાગીઓને ભારતમાં ડિજિટલ પેમેન્ટ લેન્ડસ્કેપમાં પરિવર્તન લાવી શકે તે ઉકેલ વિકસાવવા માટે NPCI સાથે કામ કરવાની તક આપે છે. તેણે વિજેતા માટે 20,000 ડોલરની ઈનામી રકમ મૂકી છે અને 20 રનર અપને 10,000 ડોલર મળશે. આ ઉપરાંત અન્ય વિજેતા ટીમોને NPCI સાથે પ્રૂફ ઓફ કન્સેપ્ટ (POC) પર કામ કરવાની તક મળશે.

નેશનલ પેમેન્ટ કોર્પોરેશન ઓફ ઈન્ડિયા (NPCI)

- > NPCI બિન-નફાકારક સંસ્થા છે. તે ભારતમાં રિટેલ પેમેન્ટ અને સેટલમેન્ટ સિસ્ટમનું સંચાલન કરે છે. તેની સ્થાપના 2008માં રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા અને ઈન્ડિયન બેંક્સ એસોસિએશન દ્વારા કરવામાં આવી હતી. તે કંપની એક્ટ, 2013ની કલમ 8 હેઠળ નોંધાયેલી છે.

વિદેશી પોર્ટફોલિયોના રોકાણમાં વધારો

- > તાજેતરમાં યુનિયન બજેટ 2021-22 ની રજૂઆત પછી, ફોરેન પોર્ટફોલિયો ઈન્વેસ્ટમેન્ટ(FPI)માં વધારાને કારણે સેન્સેક્સમાં 11.36% નો વધારો થયો છે.
- > સેનસેક્સ, જેને S & P અને BSE સેન્સેક્સ સૂચકાંક તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, તે ભારતમાં બોમ્બે સ્ટોક એક્સચેન્જનું બેંચમાર્ક સૂચકાંક છે.
- > સ્ટોક એ એક રોકાણ છે જે કોઈ કંપનીના શેર અથવા આંશિક માલિકીનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. કોર્પોરેશનો તેમના વ્યવસાયો ચલાવવા માટે ભંડોળ એકત્ર કરવા માટે સ્ટોક (વેચાણ) જારી કરે છે.

Back to Basics : પ્રવાહ માટેનું કારણ

- **વધેલી તરલતા:**
 - > શેરબજારમાં આ વૃદ્ધિ નાણાકીય વર્ષ 2021-22ના નાણાકીય વર્ષના બજેટના પ્રભાવને કારણે થઈ છે, જેણે ભારતીય અર્થવ્યવસ્થામાં પ્રવાહિતા (બજારમાં નાણાં ની સપ્લાય) ને અસર કરી છે, જ્યારે ખાનગીકરણના ફાયદામાં વધારો થયો છે.
 - > શેરહોલ્ડરોના હકોનું રક્ષણ કરવા અને વ્યવસાયમાં સરળતા આપવા જેવા ઘણા સુધારાઓ પણ મુખ્ય પરિબલો તરીકે ઉભરી આવ્યા છે.
- **કોવિડ બાદ પુનઃપ્રાપ્તિ:**
 - > તેજમય અર્થવ્યવસ્થા સાથે, ભારત પશ્ચિમ વિશ્વ કરતા વિકસિત દેશોના રોકાણકારો માટે વધુ વિશ્વસનીય સ્થળ હોવાનું જણાય છે (જે કોવિડ -19 ની બીજી તરંગ અને સંબંધિત લોકડાઉન સાથે સંઘર્ષ કરી રહ્યાં છે).
- **વિવિધ ક્ષેત્રોમાં રોકાણ:**
 - > ખાનગી બેન્કો, ઝડપી ચાલતી કન્ઝ્યુમર ગૂડ્ઝ અને ઈન્ફર્મેશન ટેકનોલોજી (આઈટી) જેવા ક્ષેત્રોમાં વિદેશી પ્રવાહ જોવા મળ્યો છે, કારણ કે લોકડાઉન પ્રતિબંધોને દૂર કર્યા પછી આ ભારતીય કંપનીઓએ સારું પ્રદર્શન કર્યું છે.

- > વર્ષ 2020 માં, ફાર્મા ક્ષેત્ર પસંદગીના વિકલ્પ તરીકે ઉભરી આવ્યું અને આ ક્ષેત્રે ખૂબ સારું પ્રદર્શન કર્યું.
- > સંભવિત નોન-પરફોર્મિંગ એસેટ (એનપીએ) ને કારણે બેન્કિંગ શેરમાં ઘટાડો થયો છે. હવે એફપીઆઈ દ્વારા ઉભી કરવામાં આવેલી માંગને પગલે ફરી બેન્કિંગ શેરમાં વધારો થયો છે.

વિદેશી પોર્ટફોલિયો રોકાણ

- **વિદેશી મૂડી:**
 - > FPI અને FDI બંને લગભગ તમામ અર્થવ્યવસ્થા માટે ધિરાણના મહત્વપૂર્ણ સ્ત્રોત છે.
 - > વિદેશી સીધા રોકાણ (FDI) એ એક દેશના વ્યવસાય અથવા કોર્પોરેશનમાં કાયમી હિતો સ્થાપિત કરવાના હેતુ સાથે જૂથ દ્વારા કરવામાં આવેલું રોકાણ છે.
 - > ઉદાહરણ: રોકાણકારો અન્ય દેશમાં પેટાકંપનીની સ્થાપના, હાલની વિદેશી કંપની સાથે એકિવિઝિશન અથવા મર્જર, વિદેશી કંપની સાથે સંયુક્ત સાહસ ભાગીદારી શરૂ કરવા વગેરે જેવી ઘણી રીતે એફડીઆઈ કરી શકે છે.
 - > વિદેશી પોર્ટફોલિયોના રોકાણ (FPI) માં સિક્યોરિટીઝ અને અન્ય નાણાકીય સંપત્તિ હોય છે જે વિદેશી રોકાણકારો દ્વારા નિષ્ક્રીય રીતે રાખવામાં આવે છે. તે રોકાણકારને નાણાકીય સંપત્તિઓને સીધી માલિકી પ્રદાન કરતું નથી અને બજારની અસ્થિરતાના આધારે પ્રમાણમાં પ્રવાહી છે.
 - > ઉદાહરણો: સ્ટોક, બોન્ડ, મ્યુચ્યુઅલ ફંડ, એક્સચેન્જ ટ્રેડેડ ફંડ, અમેરિકન ડિપોઝિટરી રિસેપ્ટ (ADR), ગ્લોબલ ડિપોઝિટરી રિસેપ્ટ (જીડીઆર) વગેરે.

FPI સંબંધિત અન્ય વિગતો

- > FPI એ દેશના મૂડી ખાતાનો એક ભાગ છે અને તે દેશની ચુકવણીની સંતુલન (બીઓપી) ની સ્થિતિ દર્શાવે છે.
- > બીઓપી સામાન્ય રીતે એક વર્ષના સમયગાળામાં દેશના બાકીના વિશ્વ સાથેના તમામ નાણાકીય વ્યવહારોના હિસાબનું નિવેદન છે.
- > નવા FPI નિયમોને બદલીને નવા એફપીઆઈ નિયમોને બદલીને, સિક્યોરિટીઝ એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયા (સેબી) દ્વારા વર્ષ 2019 માં રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા.
- > FPIને ઘણીવાર 'હોટ મની' કહેવામાં આવે છે કારણ કે તેમાં અર્થવ્યવસ્થામાંથી સ્થળાંતર કરવાનું વલણ છે.
- > FDI FPI કરતા વધુ પ્રવાહી અને ઓછું જોખમી છે.

બ્લુ ઇકોનોમી નીતિ મુસદ્દો

- > તાજેતરમાં પૃથ્વી વિજ્ઞાન મંત્રાલયે બ્લુ ઇકોનોમી પોલિસીનો ડ્રાફ્ટ બહાર પાડ્યો છે, જેમાં વિવિધ હિતધારકોના સૂચનો અને ઈનપુટ્સને આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું છે.
- > આ નીતિ વર્ષ 2030 સુધીમાં ભારતના નવા ભારતની દ્રષ્ટિને અનુરૂપ છે.

Back to Basics : બ્લુ ઇકોનોમી નીતિ મુસદ્દો

- > આ નીતિ દસ્તાવેજમાં રાષ્ટ્રીય વિકાસના દસ કી પરિમાણોમાંથી એક તરીકે બ્લુ ઇકોનોમીને સ્વીકારવામાં આવી છે.
- > આ નીતિ ભારતીય અર્થવ્યવસ્થાના સર્વાંગી વિકાસ માટે કેટલાક ચાવીરૂપ ક્ષેત્રોમાં નીતિ હસ્તક્ષેપો પર ભાર મૂકે છે. આ નીતિમાં નીચેના સાત વિષયોનું ક્ષેત્રોને ઓળખવામાં આવ્યાં છે:

- > બ્લુ ઇકોનોમી અને ઓશન ગવર્નન્સ માટે રાષ્ટ્રીય હિસાબી માળખું.
- > દરિયાઈ દરિયાઈ અવકાશી આયોજન અને પર્યટન.
- > દરિયાઈ મત્સ્યોદ્યોગ, માછલીઘર અને માછલી પ્રક્રિયા
- > ઉત્પાદન, ઉભરતા ઉદ્યોગો, વ્યવસાય, તકનીક, સેવાઓ અને કૌશલ્ય વિકાસ.
- > ટ્રાંઝેસમેન્ટ સહિત લોજિસ્ટિક્સ, ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને શિપિંગ.
- > કોસ્ટલ અને ડીપ સી માઈનીંગ અને ઓફશોર એનર્જી.
- > સુરક્ષા, વ્યૂહાત્મક પરિમાણો અને આંતરરાષ્ટ્રીય જોડાણ.

ઉદ્દેશ

- > ભારતના કુલ ઘરેલુ ઉત્પાદન (જીડીપી) માં બ્લુ ઇકોનોમીના યોગદાનમાં વધારવું.
- > વાદળી અર્થવ્યવસ્થા, જેમાં દરિયાઈ સંસાધનો પર આધારીત આર્થિક પ્રવૃત્તિઓ શામેલ છે, ભારતીય અર્થતંત્રમાં કુલ 4.1 ટકા ફાળો આપે છે.
- > દરિયાકાંઠાના સમુદાયોના જીવનમાં સુધારણા કરવા.
- > દરિયાઈ જૈવવિવિધતાને બચાવવા.
- > રાષ્ટ્રીય દરિયાઈ ક્ષેત્ર અને સંસાધનોની સુરક્ષા જાળવવી.
- > વાદળી અર્થવ્યવસ્થા નીતિ આવશ્યક છે

વિશાળ દરિયાકિનારો

- > લગભગ સાડા સાત હજાર કિલોમીટરના દરિયાકિનારે ભારતની દરિયાઈ પરિસ્થિતિ એકદમ લાક્ષણિક છે.
- > ભારતના કુલ 28 રાજ્યોમાંથી નવ દરિયાકાંઠાના રાજ્યો છે અને દેશની સંપૂર્ણ ભૌગોલિક સીમા 1,382 ટાપુઓનો સમાવેશ કરે છે.
- > દેશમાં આશરે 199 બંદરો છે, જેમાં કુલ 12 મોટા બંદરોનો સમાવેશ થાય છે, જ્યાંથી વાર્ષિક આશરે 1,400 મિલિયન ટન કાર્ગો પસાર થાય છે.

નિર્જીવ સંસાધનોનો ઉપયોગ

- > લગભગ 2 મિલિયન ચોરસ કિલોમીટરના ક્ષેત્રમાં ફેલાયેલો ભારતનો એક્સક્લુઝિવ ઇકોનોમિક ઝોન (સેઝ), કૂડ તેલ અને કુદરતી ગેસ જેવા મહત્વપૂર્ણ સંસાધનો તેમ જ જીવંત અને નિર્જીવ સંસાધનોનો વિશાળ સંગ્રહ ધરાવે છે.

દરિયાકાંઠાના સમુદાયોની આજીવિકા

- > ભારતની દરિયાઈ દરિયાઈ અર્થવ્યવસ્થા દેશભરમાં 4 મિલિયનથી વધુ માછીમારો અને દરિયાકાંઠાના સમુદાયો માટે આજીવિકાનો મહત્વપૂર્ણ સ્ત્રોત છે.

ભારત દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલી અન્ય મહત્વપૂર્ણ પહેલ

- ટકાઉ વિકાસ માટે બ્લુ અર્થવ્યવસ્થા પર ઇન્ડો-નોર્વે ટાસ્ક ફોર્સ:
 - > ભારત અને નોર્વે વચ્ચે બ્લુ અર્થવ્યવસ્થા પર સંયુક્ત પહેલ વિકસાવવાનાં લક્ષ્ય સાથે વર્ષ 2020 માં બંને દેશોએ સંયુક્ત રીતે ટાસ્ક ફોર્સની રચના કરી હતી.
- સાગરમાલા પ્રોજેક્ટ:
 - > સાગરમાલા પ્રોજેક્ટ બંદરોના આધુનિકરણને લગતી કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલી એક યોજના છે.
 - > આ પ્રોજેક્ટનો હેતુ આંતરરાષ્ટ્રીય જળમાર્ગ અને દરિયાકાંઠાના વહાણમાં વિકાસ કરવાનો છે, જે દરિયાઈ લોજિસ્ટિક્સ ક્ષેત્રમાં નોંધપાત્ર પરિવર્તન લાવશે, જેના પરિણામે લાખો નવી રોજગારની તકો મળશે અને લોજિસ્ટિક્સ ખર્ચમાં ઘટાડો થશે.

- > આ પ્રોજેક્ટ દરિયાઈ સંસાધનો, આધુનિક મત્સ્યોદ્યોગ તકનીકો અને દરિયાકાંઠાના પર્યટનના ટકાઉ ઉપયોગ દ્વારા દરિયાકાંઠાના સમુદાયો અને લોકોના વિકાસ પર કેન્દ્રિત છે.

- ઓ-સ્માર્ટ:
 - > ઓ-સ્માર્ટ એક છત્ર યોજના છે જેનો હેતુ ટકાઉ વિકાસ માટે સમુદ્ર અને દરિયાઈ સંસાધનોના નિયમિત ઉપયોગને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવે છે.

- ઇન્ટિગ્રેટેડ કોસ્ટલ ઝોન મેનેજમેન્ટ:
 - > તે દરિયાકાંઠા અને સમુદ્રી સંસાધનોના સંરક્ષણ અને દરિયાકાંઠાના સમુદાયો માટે આજીવિકાની તકોમાં સુધારો કરવા પર કેન્દ્રિત છે.

- રાષ્ટ્રીય મત્સ્યોદ્યોગ નીતિ:
 - > ભારતમાં એક રાષ્ટ્રીય મત્સ્યોદ્યોગ નીતિ છે કે જે દરિયાઈ અને અન્ય જળચર સંસાધનોથી માછીમારી સંસાધનોના ટકાઉ ઉપયોગ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને 'બ્લુ ગ્રોથ ઇનિશિયેટિવ'ને પ્રોત્સાહન આપે છે.

વૈશ્વિક પ્રયત્નો

- > ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્ય (SDG) -14 ટકાઉ વિકાસ માટે સમુદ્ર, સમુદ્ર અને દરિયાઈ સંસાધનોના સંરક્ષણ અને ટકાઉ વપરાશ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે.

બ્લુ અર્થતંત્ર

- > બ્લુ અર્થવ્યવસ્થાની વિભાવના બેલ્જિયન અર્થશાસ્ત્રી ગુંટર પૌલીએ તેમની પુસ્તક 'ધ બ્લુ ઇકોનોમી: 10 યર્સ, 100 ઇનોવેશન અને 100 મિલિયન જોબ્સ' માં 2010 માં પ્રકાશિત કરી હતી.
- > આ ખ્યાલ એ આર્થિક વિકાસ, સારી આજીવિકા અને રોજગાર નિર્માણ અને સમુદ્ર ઇકોસિસ્ટમના આરોગ્ય માટે સમુદ્ર સંસાધનોના ટકાઉ ઉપયોગનો સંદર્ભ આપે છે.

સમાવેશ

- > નવીનીકરણીય ઊર્જા: ટકાઉ દરિયાઈ ઊર્જા દેશના સામાજિક અને આર્થિક વિકાસમાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવી શકે છે.
- મત્સ્યોદ્યોગ:
 - > સ્થિર મત્સ્યોદ્યોગ વધુ આવક મેળવવા અને માછલીના ઉત્પાદનમાં વધારો કરવામાં મહત્વપૂર્ણ હોઈ શકે છે, તેમજ તે મહાસાગરોમાં માછલી સંગ્રહને પુનઃસ્થાપિત કરવામાં મદદ કરી શકે છે.
- સમુદ્ર પરિવહન:
 - > 80 ટકાથી વધુ આંતરરાષ્ટ્રીય ચીજોનો વેપાર દરિયાઈ માર્ગે થાય છે.
- પર્યટન:
 - > મહાસાગર અને દરિયાકાંઠાની પર્યટન રોજગાર વધારવાની સાથે સાથે આર્થિક વિકાસને વેગ આપી શકે છે.
- આબોહવા પરિવર્તન:
 - > મહાસાગરો એક મહત્વપૂર્ણ કાર્બન સિંક (બ્લુ કાર્બન) બનાવે છે અને હવામાન પલટાને ઘટાડવામાં મદદરૂપ થઈ શકે છે.
- વેસ્ટ મેનેજમેન્ટ:
 - > સમુદ્રની ઇકોસિસ્ટમ જમીન પર વધુ સારી રીતે વેસ્ટ મેનેજમેન્ટ દ્વારા સુધારી શકાય છે.
 - > બ્લુ ઇકોનોમી સમુદ્રના અર્થતંત્રના વિકાસને સામાજિક સમાવેશ અને પર્યાવરણીય સ્થિરતા સાથે એકીકૃત કરવા પર ભાર મૂકે છે.

SCO ઓનલાઇન આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રદર્શન

- તાજેતરમાં ભારતના ઉપરાષ્ટ્રપતિ એમ. વેંકેયા નાયડુએ વિડિઓ કોન્ફરન્સિંગ દ્વારા વહેંચાયેલ બૌદ્ધ વારસા પરનું પ્રથમ SCO ઓનલાઇન આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રદર્શન શરૂ કર્યું છે.
- આ આંતરરાષ્ટ્રીય ઓનલાઇન પ્રદર્શનની શરૂઆત શાંઘાઈ સહકાર સંગઠનની સરકારના વડાઓના પરિષદની 19 મી બેઠક દરમિયાન કરવામાં આવી હતી.
- બેઠક દરમિયાન ભારતે એ હકીકત પર પ્રકાશ પાડ્યો કે ભારત સહિત શાંઘાઈ કોઓપરેશન ઓર્ગેનાઇઝેશન (SCO) ના સભ્ય દેશો માટે સરહદ આતંકવાદ એ મોટો પડકાર છે.

Back to Basics : આંતરરાષ્ટ્રીય ઓનલાઇન પ્રદર્શન

- અન્ય SCO દેશોના સક્રિય સમર્થનથી નવી દિલ્હીના રાષ્ટ્રીય સંગ્રહાલય દ્વારા વહેંચાયેલ બૌદ્ધ હેરિટેજ પર તેના પ્રકારનું આ પ્રથમ આંતરરાષ્ટ્રીય ઓનલાઇન પ્રદર્શન યોજવામાં આવ્યું છે.
- ભાગ લેનાર:**
 - ભારત સિવાય કઝાકિસ્તાન, ચીન, કિર્ગિઝ રિપબ્લિક, પાકિસ્તાન, રશિયા અને તાજિકિસ્તાનના સંગ્રહાલયો પણ આ આંતરરાષ્ટ્રીય ઓનલાઇન પ્રદર્શનમાં ભાગ લેશે.

મહત્વ

- બૌદ્ધ તત્વજ્ઞાન સાથે જોડાણ:**
 - મધ્ય એશિયામાં બૌદ્ધ તત્વજ્ઞાન અને કળા SCOના દેશોને એકબીજા સાથે જોડે છે, વત્તા આ ઓનલાઇન પ્રદર્શન એક જ પ્લેટફોર્મ પર SCOના સભ્ય દેશોમાં જોવા મળેલી બૌદ્ધ કલા પ્રાચીનકાળમાં પ્રવેશ આપવા માટે એક ઉત્તમ રીત રજૂ કરે છે.
 - વિવિધ બૌદ્ધ કલા શૈલીઓ વિશેની માહિતી: મુલાકાતીઓ ગાંધારા અને મથુરા કળા શૈલીઓ, નાલંદા, અમરાવતી, સારનાથ વગેરે કિંમતી ભારતીય બૌદ્ધ ખજાના વિશે 3D વર્ચ્યુઅલ ફોર્મેટમાં માહિતી મેળવી શકે છે.
- કલાત્મક સમૃદ્ધિ અને શ્રેષ્ઠતા:**
 - આ આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રદર્શન એશિયાના વિવિધ સંગ્રહાલયોમાં પ્રદર્શિત કલાત્મક સમૃદ્ધિની ઝલક પ્રદાન કરે છે અને એક અલગ ઐતિહાસિક કલાત્મક શ્રેષ્ઠતાને પણ રજૂ કરે છે.

વિશેષતા

- આ ઓનલાઇન પ્રદર્શનમાં સિદ્ધાર્થના ઉપવાસ અને સિકરીના બુદ્ધના પદચિહ્ન અને સાહિરી બહલોઈના ધ્યાન બુદ્ધ સહિતના પાકિસ્તાનના સંગ્રહાલયો દ્વારા પ્રભાવશાળી ગાંધાર કલાના સંગ્રહ દ્વારા ગેતમ બુદ્ધના જીવન અને બૌદ્ધ કલાને દર્શાવવામાં આવ્યું છે.
- સ્ટેટ ઓરિએન્ટલ આર્ટ મ્યુઝિયમ, મોસ્કો, પેટર્ન, રિવાજો, સાધુ પરંપરાઓ, વગેરે દ્વારા રશિયાની બૌદ્ધ કલાને દર્શાવે છે.
- ચીનની ડુન હુઆંગ એકેડેમીએ ડુન હુઆંગની બૌદ્ધ કલાનું સમૃદ્ધ પ્રદર્શન પ્રસ્તુત કર્યું છે, જેમાં સરળ આર્કિટેક્ચર, દીવો મ્યુરલ્સ, સુશોભન ડિઝાઇન, પોશાકો અને વધુ શામેલ છે.

શાંઘાઈ સહકાર સંગઠન (SCO)

- SCO એ વર્ષ 2001 માં સ્થપાયેલી કાયમી આંતર-સરકારી આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થા છે અને યુરેશિયન રાજકીય, આર્થિક અને સુરક્ષા સંસ્થા છે, જેનો હેતુ સંબંધિત ક્ષેત્રમાં શાંતિ, સલામતી અને સ્થિરતા જાળવવાનું છે.
- એશિયા-પેસિફિક ક્ષેત્રમાં તેની વધતી કેન્દ્રિયતાને કારણે SCOને 'પૂર્વનું જોડાણ' તરીકે વ્યાપકપણે માનવામાં આવે છે અને તે આ ક્ષેત્રના પ્રાથમિક સુરક્ષા સ્તંભ તરીકે સેવા આપે છે.
- તે ભૌગોલિક ક્વચ અને વસ્તીની દ્રષ્ટિએ વિશ્વની સૌથી મોટી પ્રાદેશિક સંસ્થા છે, જેમાં યુરેશિયા ખંડના 3/5 ભાગ અને માનવ વસ્તીના અડધા ભાગનો સમાવેશ થાય છે.
- રશિયન અને ચાઇનીઝ એ SCOની સત્તાવાર ભાષાઓ છે.
- સભ્ય દેશો:**
 - હાલમાં, તેના સભ્ય દેશો કઝાકિસ્તાન, ચીન, કિર્ગિઝસ્તાન, રશિયા, તાજિકિસ્તાન, ઉઝબેકિસ્તાન, ભારત અને પાકિસ્તાન છે.
- નિરીક્ષક દેશો:**
 - અફઘાનિસ્તાન, બેરુલાસ, ઈરાન અને મંગોલિયા.
- સંવાદ ભાગીદાર દેશો:**
 - અઝરબૈજાન, આર્મેનિયા, કંબોડિયા, નેપાળ, તુર્કી અને શ્રીલંકા.

રાષ્ટ્રીય દરિયાઈ ડોમેન જાગરૂકતા કેન્દ્ર

- નેવીનું 'ઈન્ફર્મેશન મેનેજમેન્ટ એન્ડ એનાલિસિસ સેન્ટર' (IMAC), જે દરિયાઈ ડેટા ફ્યુઝન માટેની નોડલ એજન્સી છે તેની 2008 ના 26/11 ના મુંબઈ હુમલા પછી તરત જ સ્થાપના કરી હતી તે થોડા સમયમાં 'રાષ્ટ્રીય દરિયાઈ ડોમેન જાગરૂકતા (NDMA) સેન્ટર' તરીકે બદલાઈ જશે.
- દરિયાઈ ડોમેન જાગરૂકતા-MDA એ દરિયાકાંઠાની સુરક્ષામાં વધારો કરવા સાથે સંકળાયેલ ક્ષેત્રોમાંથી એક મહત્વપૂર્ણ ક્ષેત્ર છે, જો કે તે એક ખૂબ જ પડકારજનક કાર્ય છે કારણ કે ભારત વિશ્વના સૌથી વ્યસ્ત દરિયાઈ ટ્રાફિક વિસ્તારોમાં એક પર સ્થિત છે.
- તે જ વર્ષે ભારત હિંદ મહાસાગર આયોગ (IOC) માં નિરીક્ષક તરીકે જોડાયો, જે પશ્ચિમ / આફ્રિકન હિંદ મહાસાગરની એક મહત્વપૂર્ણ પ્રાદેશિક સંસ્થા છે.

Back to Basics

- 2018 ની શરૂઆતમાં, દરિયાઈ સુરક્ષા અંગેના પ્રાદેશિક દેશો સાથે સંકલન કરવા અને દરિયાઈ ડેટાના પ્રાદેશિક ભંડાર તરીકે કાર્ય કરવા માટે, 'ઈન્ફર્મેશન ફ્યુઝન સેન્ટર - ઈન્ડિયન ઓશન રિજિયન' (IFC-IOR) ની સ્થાપના IMAC કેમ્પસ પર કરવામાં આવી હતી. હાલમાં તેના વિશ્વના 21 ભાગીદાર દેશો અને 22 મલ્ટિ-નેશનલ એજન્સીઓ સાથે સંપર્કો છે.
- હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્ર (IOR) એશિયાના ઘણા દેશોને વૈશ્વિક બજારમાં જોડતો વ્યવસાયિક ધોરીમાર્ગ તરીકે કામ કરે છે અને ઘણા દેશોની સમૃદ્ધિ માટે તે ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે. આવી

સ્થિતિમાં આ ક્ષેત્રને દરિયાઈ આતંકવાદ, ચાંચિયાગીરી, દાણચોરી, ગેરકાયદેસર માછલી શિકાર જેવા જોખમોથી બચાવવું જરૂરી છે.

દરિયાઈ ડોમેન જાગૃક્તા-MDA

- > આંતરરાષ્ટ્રીય દરિયાઈ સંગઠન (IMO) ના અનુસાર, MDA દરિયાઈ ડોમેનથી સંબંધિત દરેક બાબતની અસરકારક સમજનો સંદર્ભ આપે છે જે સુરક્ષા, અર્થતંત્ર અથવા પર્યાવરણને અસર કરી શકે છે.
- > દરિયાઈ સમુદ્ર, મહાસાગર અથવા અન્ય નેવિગેબલ જળ માર્ગ, સરહદોની વહેંચણી અથવા કોઈ રીતે સંબંધિત હોય તેવા તમામ ક્ષેત્ર અને ઓબ્જેક્ટ્સનો સંદર્ભ દરિયાઈ ડોમેન આપે છે.
- > આમાં તમામ દરિયાઈ પ્રવૃત્તિઓ, માળખાગત સુવિધાઓ, લોકો, કાર્ગો વહાણો અને અન્ય સંદેશાવ્યવહાર વગેરે શામેલ છે.

સૂચિત 'રાષ્ટ્રીય દરિયાઈ ડોમેન જાગૃક્તા કેન્દ્ર'

- > તે એક મલ્ટી એજન્સી કેન્દ્ર હશે જે મત્સ્યોદ્યોગ વિભાગ અને સ્થાનિક પોલીસ અધિકારીઓ સહિતના વિવિધ હોદ્દેદારોને દરિયાઈ ક્ષેત્રમાં કુદરતી, માનવતાવાદી અને અન્ય પ્રવૃત્તિઓ વિશેની માહિતી પ્રદાન કરશે.
- > આ સુનિશ્ચિત કરશે કે કોઈપણ જોખમ, ખાસ કરીને આંતરરાષ્ટ્રીય જોખમને અટકાવવામાં આવે.

માહિતી વ્યવસ્થાપન અને વિશ્લેષણ કેન્દ્ર- IMAC

- > IMAC દરિયાકાંઠાની દેખરેખ માટે ભારતીય નૌકાદળનું મુખ્ય કેન્દ્ર છે. તે ગુરુગ્રામ (હરિયાણા) માં સ્થિત છે અને વર્ષ 2014 માં તેની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી.
- > IMAC એ ભારતીય નૌકાદળ, કોસ્ટગાર્ડ અને ભારત ઈલેક્ટ્રોનિક્સ લિમિટેડની સંયુક્ત પહેલ છે અને રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા સલાહકાર (NSA) હેઠળ કાર્યરત છે.
- > તે નેશનલ કમાન્ડ કંટ્રોલ કમ્યુનિકેશન્સ એન્ડ ઈન્ટેલિજન્સ નેટવર્ક (NC3I નેટવર્ક) નું નોડલ સેન્ટર છે.
- > IMAC આંતરરાષ્ટ્રીય વોટરશેડમાં વહાણની હિલચાલનું નિરીક્ષણ કરે છે અને તે દરિયાકાંઠાના રડાર, વ્હાઈટ શિપિંગ એગ્રીમેન્ટ્સ, ઓટોમેટેડ આઈડેન્ટિફિકેશન સિસ્ટમ (AIS) ટ્રાન્સપોન્ડર્સ માટે વેપારી જહાજો, હવા અને ટ્રાફિક મેનેજમેન્ટ સિસ્ટમ્સ અને વૈશ્વિક શિપિંગ ડેટાબેસેસ પાસેથી ડેટા પ્રાપ્ત કરે છે. તે સાગર પહેલ અંતર્ગત બધા માટે સલામતી અને વૃદ્ધિ માટે સૂચિબદ્ધ સિદ્ધાંતો અનુસાર કાર્ય કરે છે.

IMAC દ્વારા તાજેતરની પહેલ

- > વર્ષ 2019 માં, તેણે બિમસ્ટેક દેશો માટે દરિયાઈ સુરક્ષા વર્કશોપનું આયોજન કર્યું હતું.
- > શ્રીલંકાના દરિયાકાંઠે આવેલા એમટી ન્યૂ ડાયમંડ (જહાજ) પર આગની ઘટના દરમિયાન સંસાધનોની ઝડપી ગતિમાં IFC-IORએ મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવી હતી, પરિણામે આ ઘટનાની તાત્કાલિક પ્રતિક્રિયા કરાઈ હતી.
- > નેશનલ કમાન્ડ કંટ્રોલ કમ્યુનિકેશન એન્ડ ઈન્ટેલિજન્સ નેટવર્ક- NC3IN
- > ભારતીય નેસેનાએ એક નોડલ ઈન્ફર્મેશન મેનેજમેન્ટ અને એનાલિસિસ સેન્ટર (IMAC) સાથે એક NC3IN સ્થાપ્યું છે, જેમાં 20 નેવલ અને 31 કોસ્ટગાર્ડ સ્ટેશન સહિત કુલ 51 સ્ટેશનોને જોડવામાં આવે છે.

- > NC3IN એ એક જ બિંદુ છે જે તમામ દરિયાકાંઠાના રડાર (RADAR) ને જોડતો હોય છે અને લગભગ 7,500 કિલોમીટર લાંબા દરિયાકિનારાની એકીકૃત અને વાસ્તવિક સ્થિતિ પ્રદર્શિત કરે છે.

વ્હાઈટ શિપિંગ કરાર

- > 'વ્હાઈટ શિપિંગ' કરાર વ્યાપારી અને બિન-સૈન્ય જહાજોની ઓળખ અને હિલચાલ પર સંબંધિત અગાઉથી માહિતીની આપ-લેનો સંદર્ભ આપે છે.
- > સમુદ્રી જહાજોને મુખ્યત્વે 'વ્હાઈટ' (વ્યાપારી અને બિન-સૈન્ય જહાજો), 'ગ્રે' (લશ્કરી જહાજો) અને 'બ્લેક' (ગેરકાયદેસર જહાજો) તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે.

ઓટોમેટિક આઈડેન્ટિફિકેશન સિસ્ટમ-AIS

- > તે એક સ્વચાલિત ટ્રેકિંગ સિસ્ટમ છે કે જે ચોક્કસ ભારના તમામ વેપારી જહાજો પર સ્થાપિત થાય છે (ટનમાં).
- > 26/11 ના આતંકવાદી હુમલા પછી, 20 મીટરથી વધુ લાંબા તમામ ફિશિંગ જહાજો માટે AIS ટ્રાન્સપોન્ડરો લગાવવાનું ફરજિયાત કરવામાં આવ્યું હતું. હાલમાં, 20 મીટર અથવા તેનાથી ઓછી લંબાઈવાળા માછીમારીવાળા જહાજો માટે પણ આવી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી રહી છે.

ચંદ્ર પર ધ્વજ ફરકાવનાર ચીન બીજો દેશ

- > યુ.એસ.એ ચંદ્ર સપાટી પર પ્રથમ રાષ્ટ્રધ્વજ લહેરાવ્યાના 50 વર્ષ પછી, ચંદ્રની સપાટી પર રાષ્ટ્રધ્વજ ફરકાવનાર ચીન વિશ્વનો બીજો દેશ બન્યો છે.
- > ચીનના અવકાશયાન, 'ચાંગ ઈ-5', 04 ડિસેમ્બરે ચંદ્રની સપાટી પર ચાઈનીઝ ધ્વજ લહેરાવ્યો હતો, તે સારી રીતે જાણે છે કે લગભગ 4 દાયકા પછી, ચીની અવકાશયાન પ્રથમ વખત પૃથ્વી પરથી ચંદ્ર પર પાછો ફર્યો હતો.
- > પૃથ્વી પરથી ચંદ્રની સપાટી પર ઉતરનાર તે ચીનનું ત્રીજું અવકાશયાન છે, જ્યારે તે ચંદ્રની સપાટીથી પાછું ફરનાર પ્રથમ અવકાશયાન હશે.
- > યુ.એસ.એ પહેલી વાર 1969 માં એપોલો 11 મિશન દરમિયાન ચંદ્ર પર ધ્વજ ફરકાવ્યો હતો.
- > ચીનના 'ચાંગ ઈ-5' મિશનનો હેતુ ચંદ્રની સપાટી પરથી આશરે બે કિલોગ્રામ ખડકના નમૂનાઓ એકત્રિત કરીને અભ્યાસ માટે પૃથ્વી પર લાવવાનો છે.

આસિયાન સંરક્ષણ પ્રધાનોની

બેઠક-પ્લસ (ADMM-PLUS)

- > તાજેતરમાં ભારતના સંરક્ષણ પ્રધાને 14મી આસિયાન સંરક્ષણ પ્રધાનોની મીટિંગ પ્લસમાં ભાગ લીધો હતો: ADMM-PLUS, વિયેતનામના હનોઈમાં ઓનલાઈન યોજાયો હતો.
- > ADMM-PLUS ફોરમની સ્થાપનાનું આ 10મું વર્ષ છે.
- > એસોસિયેશન ઓફ સાઉથ ઈસ્ટ એશિયન નેશન્સ-ASEAN, પ્રાદેશિક સંગઠન જે એશિયા-પેસિફિકના વસાહતી રાષ્ટ્રોમાં વધતા તનાવ વચ્ચે રાજકીય અને સામાજિક સ્થિરતાને પ્રોત્સાહન આપવા માટે સ્થાપિત એક પ્રાદેશિક સંસ્થા છે.

Back to basics: આસિયાન સંરક્ષણ પ્રધાનોની બેઠક વિશે

- **સ્થાપના:**
 - વર્ષ 2007 માં સિંગાપોરમાં મળેલી ADMMની બીજી બેઠકમાં ADMM-PLUSની રચના વિશે વાત કરવામાં આવી હતી.
 - ADMM-PLUSની પ્રથમ બેઠક 2010માં હનોઈ (વિયેતનામ) માં મળી હતી.
 - **ઉદ્દેશ:**
 - ADMM-PLUS આસિયાન અને તેના આઠ સંવાદ ભાગીદાર દેશોના સુરક્ષા સંબંધિત વ્યૂહાત્મક સંવાદ અને સહકારને પ્રોત્સાહન આપવા માટે યોગ્ય પ્લેટફોર્મ પ્રદાન કરે છે.
 - **સભ્યપદ:**
 - ADMM-PLUSમાં હાલમાં આસિયાનના દસ સભ્ય દેશો ઉપરાંત ઓસ્ટ્રેલિયા, ચીન, ભારત, જાપાન, ન્યૂઝીલેન્ડ, કોરિયા પ્રજાસત્તાક, રશિયન ફેડરેશન અને યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ શામેલ છે.
 - **અધ્યક્ષ:**
 - ADMM-PLUSની અધ્યક્ષતા ADMMના સભ્ય દેશો દ્વારા કરવામાં આવે છે.
 - આ વર્ષે વિયેતનામની અધ્યક્ષતામાં આ બેઠક મળી હતી.
 - **ઉદ્દેશ:**
 - વધુ સંવાદ અને પારદર્શિતા દ્વારા સંરક્ષણ મથકો વચ્ચે પરસ્પર વિશ્વાસ અને સંકલનને પ્રોત્સાહન આપવાનું લક્ષ્ય છે.
 - **સહકારના ક્ષેત્રો:**
 - આમાં દરિયાઈ સુરક્ષા, આતંકવાદ વિરોધી કાર્યવાહી, માનવતાવાદી સહાય અને આપત્તિ રાહત, શાંતિપૂર્ણ કામગીરી અને લશ્કરી તબીબી ક્ષેત્રનો સમાવેશ થાય છે.
 - હાલની બેઠક એવા સમયે યોજવામાં આવી છે જ્યારે લદ્દાખમાં વાસ્તવિક નિયંત્રણ લાઈનની સાથે ભારત અને ચીન સામ-સામે છે, તેમજ દક્ષિણ ચીન સમુદ્રમાં તનાવ છે.
- બેઠકમાં ભારતની સ્થિતિ**
- **ભવિષ્ય:**
 - દક્ષિણ-પૂર્વ એશિયન દેશોના ભાવિની વ્યાખ્યા આઝાદી, સમાવિષ્ટતા અને સ્પષ્ટતાના મૂળ સિદ્ધાંતોના આધારે આ પ્રદેશમાં અસ્તિત્વ ધરાવતા પડકારોને સામૂહિકરૂપે કરવાની તેમની ક્ષમતા દ્વારા કરવામાં આવશે.
 - **કોવિડ-19:**
 - રોગચાળાને પહોંચી વળવા સામુહિક અને સહકાર આપવાની જરૂર છે.
 - **પડકારો:**
 - નિયમ આધારિત હુકમ, દરિયાઈ સુરક્ષા, સાયબર સંબંધિત ગુના અને આતંકવાદનો ખતરો.
 - ટ્રાન્સ બાઉન્ડ્રી પડકારો ઝડપથી વધી રહ્યાં છે, જેને ADMM-PLUS દેશો વચ્ચે લશ્કરી સંવાદ અને સહકારની જરૂર છે.
 - **સહયોગ માટેનાં પગલાં:**
 - ADMM-PLUS દેશો વચ્ચે પ્રાદેશિક તાલીમ અને ટેબલ-ટોપ ક્વાયટનું સંચાલન એ એક બીજાને સમજવા, સુરક્ષા વધારવા અને આ ક્ષેત્રમાં શાંતિ જાળવવાના લક્ષ્ય છે.

- **ઉદાહરણ:**
 - MAITREE, જે એક વાર્ષિક તાલીમ કાર્યક્રમ છે, તે વર્ષ 2006 થી ભારત અને થાઈલેન્ડમાં વૈકલ્પિક રીતે યોજવામાં આવે છે.

ભારત-કતાર એનર્જી ટાસ્ક ફોર્સ

- ભારત અને કતાર ઉર્જા પર ટાસ્ક ફોર્સ સ્થાપિત કરવાના છે. ટાસ્ક ફોર્સનું પ્રતિનિધિત્વ ભારતના પેટ્રોલિયમ મંત્રાલયના વરિષ્ઠ અધિકારી અને કતાર પેટ્રોલિયમના ઉપપ્રમુખ કરશે. ટાસ્ક ફોર્સ કતાર રોકાણો માટે ભારતીય ઉર્જા ક્ષેત્રમાં પ્રોજેક્ટ્સને ઓળખવાનું છે. પેટ્રોલિયમ અને કુદરતી ગેસ અને સ્ટીલ પ્રધાન શ્રી ધર્મેન્દ્ર પ્રધાન અને તેમના કતાર સમકક્ષ વચ્ચે ટેલિફોન વાતચીત પછી આ ઘોષણા કરવામાં આવી છે.

Back to basics : કતારમાં તેલનો ભંડાર

- કતાર પાસે વિશ્વના તેલનો આશરે 1.5% ભંડાર છે. વિશ્વમાં તેલના ઉત્પાદનમાં તે 14 માં ક્રમે છે. કતારનું તેલ ઉત્પાદન તે તેલ વપરાશના 402 ગણું છે.

કતારમાં તાજેતરના મજૂર સુધારા

- સપ્ટેમ્બર 2020 માં, કતારે નવા મજૂર કાયદા લાવ્યા. આ કાયદાઓએ ગેરવાજબી 'કાફલા સિસ્ટમ' નાબૂદ કરી. આ સિસ્ટમ હેઠળ, સ્થળાંતર કામદારોને નોકરી બદલતા પહેલા તેમના એમ્પ્લોયર પાસેથી વાંધા પ્રમાણપત્ર મેળવવું પડતું હતું. તેમજ કાયદા હેઠળ લઘુત્તમ વેતનમાં 25% વધારો કરાયો હતો.

કાફલા સિસ્ટમ

- કાફલાનો અર્થ અરબીમાં ખાતરી આપવી અથવા તેની કાળજી લેવી છે. સિસ્ટમ હેઠળ, સ્થળાંતરીત કામદારો કાફિલની લેખિત મંજૂરી વિના દેશમાં પ્રવેશ કરી શકશે નહીં, દેશ છોડી શકશે નહીં અથવા રોજગાર સ્થાનાંતરિત કરી શકશે નહીં. કાફિલનો અર્થ તે છે જે સંભાળ રાખે છે અથવા જે ટેકો આપે છે. આ સિસ્ટમ ઓમાન, કુવૈત, બહેરિન, સાઉદી અરેબિયા અને યુએઈના દેશોમાં ચાલે છે. જોર્ડન અને લેબેનોનમાં પણ તેનો અભ્યાસ કરવામાં આવે છે.
- કાફલા સિસ્ટમની શરૂઆત 1950 ના દાયકામાં થઈ જ્યારે આરબ દેશો અને મધ્ય પૂર્વના દેશોએ તેલ સંશોધનમાં તેમના વિકાસને વેગ આપવા માટે વિદેશી કામદારોની ભરતી શરૂ કરી.

ભારત-કતાર

- ઝૈ-અલ-બહર એ ભારત અને કતાર વચ્ચે સંયુક્ત વાર્ષિક ક્વાયટ છે.
- કતાર ભારતમાં 16.8 અબજ ડોલરનો માલ નિકાસ કરે છે.
- વર્ષ 2008 માં ભારત અને કતાર વચ્ચે દરિયાઈ સંરક્ષણ કરાર પર હસ્તાક્ષર થયા હતા. ભારત સરકાર દ્વારા કરારને લેન્ડમાર્ક કરાર માનવામાં આવે છે કારણ કે તે પરસ્પર મેરીટાઈમ સંરક્ષણ પ્રશિક્ષણને મંજૂરી આપશે અને પરસ્પર મુલાકાતોને સરળ બનાવશે. કરાર અંતર્ગત દેશો ખાસ કરીને હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્રમાં ઉગ્રવાદીઓ દ્વારા ઉદભવેલા ધમકીઓને દૂર કરવામાં સહાય માટે માહિતી શેર કરશે.

સિનેમાસ્કોપ(CinemaSCOpe)

- સિનેમાસ્કોપ એક મૂવી સિરીઝ છે જે બેઈજિંગમાં ભારતીય દૂતાવાસ દ્વારા શંઘાઈ કોઓપરેશન ઓર્ગનાઈઝેશન (SCO) દેશો માટે ખાસ શરૂ કરવામાં આવી છે. દૂતાવાસ રશિયન ભાષામાં માસિક ધોરણે બે ડઝનથી વધુ ભારતીય મૂવીઝનું પ્રદર્શન કરશે. 2023 માં SCOની 'કાઉન્સિલ ઓફ હેડસ ઓફ સ્ટેટ' ની બેઠકની ભારતની અધ્યક્ષતા સુધી આ કરવામાં આવશે. સોફ્ટ પાવર ડિપ્લોમસી અને લોકોથી લોકોના જોડાણો સિમેન્ટિંગ દ્વારા SCO દેશોમાં આ રાજદ્વારી પહોંચ છે.

Back to basics : SCO

- શંઘાઈ સહકાર સંગઠનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ આ ક્ષેત્રમાં શાંતિ, સલામતી અને સ્થિરતા જાળવવાનો છે. ભારત અને પાકિસ્તાન 2017 માં SCOના સંપૂર્ણ સમયના સભ્યો બન્યા હતા. રશિયા દ્વારા ભારતના SCOના સભ્યપદને ભારપૂર્વક દબાણ કરવામાં આવ્યું હતું.
- SCO સૌથી મોટા ટ્રાન્સ-પ્રાદેશિક આંતરરાષ્ટ્રીય સંગઠન તરીકે ઉભરી આવ્યું છે. આ વિશ્વની વસ્તીના 44% હિસ્સો ધરાવે છે જે આર્કટિક મહાસાગરથી હિંદ મહાસાગર અને પેસિફિક મહાસાગરથી બાલ્ટિક સમુદ્ર સુધી ફેલાયેલો છે. SCO સુરક્ષા સંબંધિત સહયોગ વધારવા અને SCOનું પ્રાદેશિક આતંકવાદ વિરોધી માળખું (RATS) ખાસ કરીને સુરક્ષા અને સંરક્ષણને લગતા મુદ્દાઓ સાથે વ્યવહાર કરવા માટે ઉત્સુક છે.

ભારત અને SCO

- SCOમાં તેની વધતી ભૂમિકાને જોતા ભારતને વધુ ફાયદો થવાની સંભાવના છે. આ મુખ્યત્વે એટલા માટે છે કારણ કે યુરોશિયન ક્ષેત્રમાં SCOની મોટી ભૂમિકા છે. SCO ભારતને આ ક્ષેત્રમાં આતંકવાદ અને ધાર્મિક ઉગ્રવાદથી ઉદ્ભવતા કેન્દ્રત્યાગી દળોને નિષ્ક્રિય કરવા સક્ષમ બનાવશે.
- SCO ભારત માટે મહત્વનું છે કારણ કે RCEP, BBIN અને સાર્ક જેવા અન્ય બહુપક્ષીય જૂથો સાથે તેની એન્ગેજમેન્ટ ઘટી રહી છે. SCO ભારતને મધ્ય એશિયા સાથે જોડવાની સંભાવના ધરાવે છે. ભારતની કનેક્ટ સેન્ટ્રલ એશિયા પોલિસી દ્વારા આ પ્રાપ્ત થવાનું છે.

SCOમાં ભારતના પડકારો

- ભારતને પાકિસ્તાન અને અફઘાનિસ્તાન સાથેના મુદ્દાઓને કારણે સીધી જમીન જોડાણનો ઈનકાર કરવો પડી રહ્યો છે. આને કારણે, ભારત અને મધ્ય એશિયા વચ્ચેનો દ્વિપક્ષીય વેપાર 2 અબજ ડોલર અને રશિયા સાથે 2017 સુધીમાં 10 અબજ યુએસ ડોલર છે.
- આ ક્ષેત્રમાં ચીનની શક્તિને સંતુલિત કરવા રશિયાએ ભારતના SCOના સભ્યપદને દબાણ કર્યું.
- ભારતે ચીનની BRE પહેલનો ખુલ્લેઆમ વિરોધ કર્યો હતો, જ્યારે અન્ય તમામ SCO સભ્યોએ આ પ્રોજેક્ટને સ્વીકાર્યો છે.

CLMV દેશો

- છટ્ટી ભારત-CLMV બિઝનેસ કોનકલેવ 2020 તાજેતરમાં યોજાઈ હતી. કોન્કલેવ દરમિયાન, ભારતે CLMV દેશોને આંતરરાષ્ટ્રીય સોલર એલાયન્સ અને રેઝિલિએન્ટ સપ્લાય ચેઈન ઈનિશિયેટિવમાં જોડાવા આમંત્રણ આપ્યું હતું. 'Building Bridges for Constructive Development yesterday' થીમ હેઠળ કોન્કલેવ યોજવામાં આવી હતી.
- કોન્કલેવ દરમિયાન ભારતે જણાવ્યું હતું કે તેઓ CLMV દેશો સાથે કોવિડ-19 રસી વહેંચવા માટે તૈયાર છે. રસી રાષ્ટ્રવાદ અટકાવવા માટે દરેક અગ્રણી અર્થવ્યવસ્થાઓ માટે આ મહત્વપૂર્ણ છે.

Back to basics : CLMV દેશો

- CLMV દેશો કંબોડિયા, લાઓસ, મ્યાનમાર અને વિયેતનામ છે. CLMV દેશો દક્ષિણપૂર્વ એશિયા ક્ષેત્રમાં એક વિશિષ્ટ સ્થાન ધરાવે છે. વિવિધ વેપાર કરારને કારણે યુરોપિયન યુનિયન અને ચીન અને અન્ય બજારોમાં માર્કેટ પ્રવેશ માટેના પ્રવેશદ્વાર તરીકે દેશો કામ કરે છે. ચાર દેશોમાં તાંબુ, તેલ, કુદરતી ગેસ, રત્ન અને સાગ જેવા સમૃદ્ધ કુદરતી સંસાધનો છે.

CLMV દેશોનું મહત્વ

- તેઓ વિશ્વની ત્રીજી સૌથી મોટી અર્થવ્યવસ્થા છે. છેલ્લા દાયકામાં, ભારતનો આ દેશો સાથેનો વેપાર 1.5 અબજ ડોલરથી 10 અબજ ડોલર થયો છે.

ભારત CLMV દેશોમાં કેમ રસ લે છે?

- ભારત આ દેશોમાં તેના વેપાર અને રોકાણમાં વધારો કરવાનો ઈરાદો ધરાવે છે કારણ કે તેઓ ચીન જેવા દેશો સાથે મુક્ત વેપાર કરારનો લાભ ધરાવે છે. આ માર્ગ દ્વારા ચીનનો ભારતનો વેપાર વધુ સસ્તો થશે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ભારત આ દેશોમાં રોકાણ કરશે અને ચીન પરત નિકાસ કરીને ફાયદાઓ મેળવશે.

ભારત-CLMV

- CLMV ક્ષેત્રે ભારતે દવાઓ અને તબીબી પુરવઠો પૂરો પાડ્યો છે. ઉપરાંત, ભારતે I-TEC યોજના હેઠળ આ ક્ષેત્રના તબીબી કર્મચારીઓને તાલીમ આપી છે. ભારતે CLMV ક્ષેત્ર માટે 500 કરોડના ભંડોળ સાથે પ્રોજેક્ટ ડેવલપમેન્ટ ફંડ સ્થાપ્યું છે. આ CLMV ક્ષેત્રમાં મેન્યુફેક્ચરિંગ યુનિટ સ્થાપવા માટે ભારતીય ખાનગી ક્ષેત્રની કંપનીઓને પ્રોત્સાહન આપે છે. આ સિવાય ભારતે અન્ય અનેક માળખાગત પહેલ પણ કરી છે. આમાં કલાદાન મલ્ટીમોડલ ટ્રાંઝિટ-ટ્રાન્સપોર્ટ પ્રોજેક્ટનું નિર્માણ શામેલ છે. ભારત નવીનીકરણીય ઊર્જાના વિકાસ માટે આ ક્ષેત્રની સાથે નજીકથી કાર્ય કરી રહ્યું છે અને વૈશ્વિક મૂલ્યની સાંકળોમાં પ્રવેશ કરવા ભાગીદારી પણ રચે છે.

આઝાદ પટ્ટન હાઇડ્રો પાવર પ્રોજેક્ટ

- આઝાદ પટ્ટન પ્રોજેક્ટ એ હાઇડ્રો પાવર પ્રોજેક્ટ છે જેનું નિર્માણ પાકિસ્તાનના કબજા હેઠળના કાશ્મીરમાં થવાનું છે. તે જેલમ નદી પર બનાવવામાં આવનાર છે અને તેમાં 700 મેગાવોટ હાઇડ્રોઇલેક્ટ્રિસિટી ઉત્પન્ન કરવાની ક્ષમતા હશે. આ એક 1.35 અબજ ડોલરનો પ્રોજેક્ટ છે જે ચીન અને પાકિસ્તાન દ્વારા ચીન-પાકિસ્તાન આર્થિક કોરિડોર (CPEC) ના ભાગ રૂપે સંયુક્ત રીતે હાથ ધરવામાં આવનાર છે. CPEC એ ચીની સરકારનો ફ્લેગશીપ પ્રોજેક્ટ છે જે પાકિસ્તાનના ગ્વાદર બંદર અને ચીનના ઝિનજિયાંગને જોડે છે.

Back to basics : આઝાદ પટ્ટન હાઇડ્રો પાવર વિશે

- તે જેલમ નદી પર બનાવવામાં આવેલી પાંચ હાઇડ્રો પાવર યોજનાઓમાંથી એક છે. અન્ય ચાર કોહલા, માહલ, કરોટ અને ચકોદી હાટિયન છે. તેમાંથી કોહલા, આઝાદ પટ્ટન અને કરોટ CPEC નેટવર્ક હેઠળ વિકસિત થવાની છે. 2024 સુધીમાં આઝાદ પટ્ટન શરૂ થઈ જશે.
- તે નદી યોજનાનો એક રન-ઓફ છે. રન-ઓફ-રિવર સ્કીમ હેઠળ, નદીનું પાણી વહેતી નદીમાંથી ફેરવવામાં આવે છે અને એક નદીને માર્ગદર્શન આપે છે જે જનરેટિંગ પ્રવાહ તરફ દોરી જાય છે.

આઝાદ પટ્ટન અંગે ભારતની ચિંતા

- ભારત અને પાકિસ્તાન વચ્ચે વિવાદ હેઠળ રહેલા ક્ષેત્રમાં ડેમનું નિર્માણ થવાનું છે. ગિલગિટ-બાલ્ટિસ્તાન ક્ષેત્રમાં સિંધુ નદી પાર ડાયમર-બાશા ડેમ બનાવવાની પણ ભારતે વાંધો ઉઠાવ્યો હતો.
- ભારતના મતે, ચીન અને પાકિસ્તાન આ ક્ષેત્રમાં તેમની હાજરીને એકીકૃત કરી રહ્યા છે.
- પાકિસ્તાનના કબજા હેઠળના કાશ્મીરમાં લાગુ કરવામાં આવતા પ્રોજેક્ટ આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણોનું પાલન કરતા નથી.
- આ પ્રોજેક્ટ્સ પશ્ચિમી હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્રમાં ચીનીઓને ભૌગોલિક રાજકીય લાભ આપે છે.
- આ તેની ભૌતિક રાજકીય લાભ વધારવા માટે તેની આર્થિક શક્તિનો ઉપયોગ કરવાની ચીનની વ્યૂહરચનાને મજબૂત બનાવશે. અગાઉ ઈરાનમાં પણ આ જ વ્યૂહરચનાનો ઉપયોગ થતો હતો. ચીન અને ઈરાન ભારતની સહાય વિના ચાબહાર રેલ પ્રોજેક્ટ સાથે આગળ વધ્યા હતા. દેશોએ તેમના આ પગલા માટે ભારત તરફથી ભંડોળના વિલંબને ટાંક્યા. ચાબહાર ચીન-પાકિસ્તાન આર્થિક કોરિડોરનો સામનો કરવા ભારતની ચાલ હતી.

PASSEX: ભારત-રશિયા

- ભારતીય નૌકાદળના દિવસે (4 ડિસેમ્બર), ભારત અને રશિયાએ પૂર્વ હિંદ મહાસાગરમાં બે દિવસીય PASSEX કવાયત કરી હતી. આ કવાયત આંતરવ્યવહારિકતામાં વધારો કરવા, ઉત્તમ પ્રથાઓ આત્મસાત કરવા અને નેવી વચ્ચે

સમજણક્ષમતામાં સુધારવાના હેતુથી છે. કવાયત દરમિયાન, નૌકાદળોએ હથિયારથી ફાયરિંગ, અદ્યતન સપાટી યુદ્ધ યુદ્ધની કવાયત અને અદ્યતન એન્ટિ-સબમરીન કવાયત, હેલિકોપ્ટર ઓપરેશન, સીમેનશીપ કવાયત હાથ ધરાઈ હતી ભારતીય નૌકાદળનું પ્રતિનિધિત્વ એન્ટિ-સબમરીન કોર્વેટ કદમટ્ટ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું, જે સ્વદેશી નિર્માણ પામેલ માર્ગદર્શક મિસાઈલ ફિંગેટ શિવાલિક છે. રશિયન નૌકાદળનું પ્રતિનિધિત્વ એન્ટિ-સબમરીન એડમિરલ પેટેલેયેવ અને મધ્યમ સમુદ્રના ટેન્કર પેચેંગા દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું.

- આ કવાયત ભારત અને રશિયા વચ્ચે લાંબા ગાળાના વ્યૂહાત્મક સંબંધનો સંકેત આપે છે.

Back to basics : ભારત અને રશિયા વચ્ચેની

અન્ય કવાયતો

ઈન્દ્ર

- ઈન્દ્ર ભારત અને રશિયા વચ્ચે સંયુક્ત દ્વિ-વાર્ષિક કવાયત છે. તે 2003 માં શરૂ કરવામાં આવી હતી. આ કવાયતમાં સબ-સબરીન વિરોધી કામગીરી અને જીવંત ફાયરિંગ કવાયત શામેલ છે

TSENTR

- ભારતે 2019 માં TSENTRમાં ભાગ લીધો હતો. તે કવાયતની વાર્ષિક શ્રેણીનો એક ભાગ છે જે રશિયન સશસ્ત્ર દળના વાર્ષિક પ્રશિક્ષણ ચક્રનો એક ભાગ છે. કવાયતની વાર્ષિક શ્રેણી રશિયાના ચાર મુખ્ય વ્યૂહાત્મક આદેશો દ્વારા ફેરવાય છે. તેઓ ZAPAD (પશ્ચિમ), VOSTOK (પૂર્વ), TSENTR (મધ્ય), KAVKAS (દક્ષિણ) છે.
- ભારતની સાથે કઝાકિસ્તાન, ચીન, તાજિકિસ્તાન, પાકિસ્તાન, ઉઝબેકિસ્તાન, કિર્ગિસ્તાન જેવા અન્ય દેશોએ પણ આ કવાયતમાં ભાગ લીધો હતો.

ભારત-રશિયા

- ભારત અને રશિયા વચ્ચે સંબંધો સંરક્ષણ, રાજકારણ, નાગરિક અણુ ઊર્જા, અવકાશ અને આતંકવાદ વિરોધી સહયોગ જેવા પાંચ મોટા ભાગો પર બનાવવામાં આવ્યા છે. તાજેતરમાં, દેશોના સંરક્ષણ સંબંધો વચ્ચે આર્થિક ઘટક ઉમેરવામાં આવ્યો છે. દેશોએ 2025 સુધીમાં 30 અબજ ડોલર સંરક્ષણ વેપારનું લક્ષ્ય હાંસલ કરવાનું નક્કી કર્યું છે.
- ભારત હાલમાં રશિયન સંરક્ષણ ઉદ્યોગ માટેનું બીજું સૌથી મોટું બજાર છે. 2017 માં, લગભગ 68% ભારતીય સૈન્ય હાર્ડવેર આયાત રશિયાથી થઈ હતી.
- રશિયનો ભારતને ચીન, બેરુલાસ, સીરિયા અને કઝાકિસ્તાનની સાથે સાથે તેમના ટોચના પાંચ મિત્રોમાંનો એક માને છે.

આર્જન્ટિના-કરોડપતિ કર

- આર્જન્ટિનાની સંસદે દેશના લગભગ 12,000 ધનિક લોકો પર કોરોનાવાયરસ પ્રતિસ્પર્ધક ભંડોળ માટે 'કરોડપતિ કર' લાદ્યો છે. આ યોજના હેઠળ, 200 મિલિયન પેસોસથી વધુની ધોષિત સંપત્તિવાળા લોકો આર્જન્ટિનામાં સંપત્તિ પર 3.5% અને દેશની બહારની સંપત્તિ પર 5.25% સુધીનો પ્રગતિશીલ દર ચૂકવશે. આ કરમાંથી થતી આવકનો ઉપયોગ આરોગ્ય, સામાજિક વિકાસ, વિદ્યાર્થી શિષ્યવૃત્તિ અને કુદરતી

ગેસ સાહસો માટે કરવામાં આવશે. દેશના ગરીબ અને નાના ઉદ્યોગોને રાહત મળે તે માટે આ કરવામાં આવી રહ્યાં છે.

- > કરોડપતિઓનો કર એક સમયનો ફાળો છે. તે અર્જન્ટીનાને લગભગ 7.7 અબજ ડોલરની સહાય કરશે. આ કર દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવેલાં નાણાં નાના અને મધ્યમ ધંધા, તબીબી ઉપકરણો અને પુસ્તકો, કુદરતી ગેસ પ્રોજેક્ટને ભંડોળ અને વિદ્યાર્થીઓ અને સામાજિક કાર્યક્રમોને સપોર્ટ કરવા માટે ફાળવવામાં આવનાર છે.

Back to basics

- આ ક્ષેત્રોમાં ભંડોળનું વિભાજન નીચે મુજબ છે:
 - > 20% તબીબી પુસ્તકો પર
 - > 20% નાના અને મધ્યમ કદના વ્યવસાયમાં જશે
 - > 20% વિદ્યાર્થી શિષ્યવૃત્તિ માટે
 - > 15% સામાજિક વિકાસ માટે
 - > 25% કુદરતી ગેસ સાહસોમાં
 - > આ યોજના 12000ને અસર કરશે કરદાતાઓ. જો કે, તે દેશની એકંદર અર્થવ્યવસ્થાને વેગ આપશે

પૃષ્ઠભૂમિ

- > આર્જન્ટીનાની વસ્તી 44 મિલિયન છે અને જોન્સ હોપકિન્સ યુનિવર્સિટીના જણાવ્યા અનુસાર કોવિડ-19ના કારણે લગભગ 1.4 મિલિયન પર બરાબ અસર પડી છે. ઉપરાંત, આર્જન્ટીના હાલમાં મંદીના સીધા ત્રીજા વર્ષનો સામનો કરી રહ્યાં છે. 2020 માં દેશની આર્થિક પ્રવૃત્તિ ઘટીને 12% થઈ ગઈ છે.

ન્યૂ જર્સી

- > સમાન કાયદો યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકાના ન્યૂ જર્સી દ્વારા પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. સપ્ટેમ્બર 2020 માં ન્યૂ જર્સી સરકારે વાર્ષિક 1 મિલિયન ડોલરથી વધુ આવક ધરાવતા ન્યૂ જર્સીયનોના ટેક્સ દરમાં વધારો કર્યો. તેમના વેરા દર 8.97 ટકાથી વધારીને 10.75% કરવામાં આવ્યા હતા. અગાઉ 10.75% ટેક્સ રેટ ફક્ત વાર્ષિક 5 મિલિયન ડોલરથી વધુ કમાતા લોકોને જ લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો. જો કે, કરોડપતિ કરનો શબ્દ 2004 માં ન્યૂ જર્સીમાં રજૂ થયો હતો.

ભારત

- > ભારતમાં, સંપત્તિ વેરો 2016 માં નાબૂદ કરવામાં આવ્યો હતો. દેશના સુપર શ્રીમંત વ્યક્તિઓ પર તેને 2% સરચાર્જથી બદલવામાં આવ્યો હતો. સુપર ધનિક વ્યક્તિઓ એવી હોય છે જેમની આવક વાર્ષિક રૂ.10 કરોડથી વધુ હોય છે.

યુનેસ્કો વર્લ્ડ હેરિટેજ સિટી

- > મધ્ય પ્રદેશના ઓઈર્ણ અને ગ્વાલિયર શહેરોને યુનેસ્કો વર્લ્ડ હેરિટેજ શહેરોની સૂચિમાં શામેલ કરવામાં આવ્યા છે.

Back to basics : ઓરછા શહેર

- > આ શહેર તેના મહેલો અને મંદિરો માટે પ્રખ્યાત છે અને 16 મી સદીમાં બુંદેલા કિંગડમની રાજધાની હતી. શહેરના પ્રખ્યાત સ્થળોમાં જહાંગીર મહેલ, રાજ મહેલ, રાય પ્રવીણ મહેલ, રામ રાજા મંદિર અને લક્ષ્મી નારાયણ મંદિર છે. આ શહેરને

વર્લ્ડ હેરિટેજ સિટી લિસ્ટમાં શામેલ કર્યા પછી, ગુજરાતી મહેલ, માનસિંહ મહેલ અને સહસ્ત્ર બહુ મંદિર જેવા ઐતિહાસિક સ્થળો પર રાસાયણિક સારવાર કરવામાં આવશે. આ સ્થાનો પર કળાની કળા વધુ દૃશ્યમાન બનાવવા માટે આ કરવાનું છે. વળી, ભારતીય પરંપરા મુજબ પ્રવાસીઓનું સ્વાગત કરવા આ સ્થળોએ ગાર્ડ મૂકવામાં આવનાર છે.

ગ્વાલિયર

- > ગ્વાલિયર શહેર તેના મંદિરો અને મહેલો માટે જાણીતું છે. ગ્વાલિયર કિલ્લો એક વાઈન્ડીંગ માર્ગ દ્વારા પવિત્ર જૈન પ્રતિમાઓ સાથે એકસેસ કરવામાં આવે છે અને તે રેતીના પથ્થરો ધરાવે છે. હવે તે 15 મી સદીની ઊંચી દિવાલો સાથે એક પુરાતત્વીય સંગ્રહાલય છે. ગ્વાલિયર શહેરની સ્થાપના 9 મી સદીમાં કરવામાં આવી હતી અને રાજવંશ, બગેલ કચ્છવાહો, તોમર અને સિંધિયાઓ દ્વારા શાસન કરવામાં આવ્યું હતું.

યુનેસ્કો વર્લ્ડ હેરિટેજ સાઇટ

- > સંયુક્ત રાષ્ટ્રની શૈક્ષણિક, વૈજ્ઞાનિક અને સાંસ્કૃતિક સંસ્થા, યુનેસ્કો દ્વારા વર્લ્ડ હેરિટેજ સાઇટ ટેગ્સ પ્રદાન કરવામાં આવ્યા છે. આ ટેગ્સ સમગ્ર વિશ્વમાં ફેલાયેલ કુદરતી વારસો અને સાંસ્કૃતિક વારસો માટે પ્રદાન કરવામાં આવે છે. આ વારસો માનવતામાં મૂલ્ય ઉમેરવામાં ઉત્કૃષ્ટ માનવામાં આવે છે.
- > વર્લ્ડ હેરિટેજ સાઇટની સૂચિ યુનેસ્કોની વર્લ્ડ હેરિટેજ કમિટી દ્વારા સંચાલિત છે. સમિતિમાં 21 રાજ્ય પક્ષોનો સમાવેશ થાય છે અને સંયુક્ત રાષ્ટ્રની મહાસભા દ્વારા ચૂંટાય છે. આ પ્રોગ્રામની શરૂઆત યુનેસ્કો દ્વારા 1972 માં કરવામાં આવી હતી અને અત્યાર સુધીમાં 193 દેશોએ સંમેલનને બહાલી આપી છે.
- > સૂચિમાં શામેલ થવા માટે, સ્થળનો એક અનન્ય સીમાચિહ્ન હોવો જોઈએ. તેઓ ઐતિહાસિક અને ભૌગોલિક રૂપે ઓળખવા યોગ્ય હોવા જોઈએ.

UK: કોવિડ-19 રસી લોન્ચ કરનાર પ્રથમ દેશ

- > યુનાઈટેડ કિંગડમ વિશ્વમાં કોવિડ-19 રસી લોન્ચ કરનાર પ્રથમ દેશ બન્યો છે. બ્રિટિશ સરકારે તાજેતરમાં Pfizer અને BioNTech દ્વારા વિકસિત કોવિડ-19 રસી બહાર પાડી.

Back to basics : યોજના

- > યુનાઈટેડ કિંગડમના 70 થી વધુ હોસ્પિટલ હબ્સ 80 વર્ષથી વધુ લોકોનો ઈનોક્યુલેટ કરે છે. 21 દિવસના સમયગાળાની અંતર્ગત આ રસી બે ઈન્જેક્શન તરીકે આપવામાં આવે છે. રસી ઈન્જેક્ટ કરાયેલ વ્યક્તિ બીજા ડોઝના સાત દિવસ પછી સંપૂર્ણ પ્રતિરક્ષા પ્રાપ્ત કરશે.

રશિયા અને ચીન

- > ચીન અને રશિયાએ અંતિમ સલામતી અને અસરકારકતાના પરીક્ષણો પૂરા કર્યા પહેલા જ તેમની વસ્તીને રસી આપવાનું શરૂ કર્યું છે.

કોવિડ-19 ની રસી

- વર્લ્ડ હેલ્થ ઓર્ગેનાઈઝેશનના જણાવ્યા પ્રમાણે, રસી જાહેરમાં ઉપલબ્ધ થવા માટે લેવામાં આવેલ સરેરાશ સમયને 16 વર્ષ થયા છે. COVID-19 ની રસી નજીક આવે છે તે રસી ગાલપયોગિયાંની રસી છે. ગાલપયોગિયાંની રસીએ બધી જરૂરી મંજૂરીઓ અને લાઈસન્સ મેળવવા માટે ચાર વર્ષનો સમય લીધો હતો.

Pfizer રસી

- Pfizer રસીએ 43,538 સહભાગીઓમાં 94 થી વધુ કોવિડ-19 ચેપનું મૂલ્યાંકન કર્યું હતું. Pfizer રસી MRNA ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરે છે. યુ.એસ. ફૂડ એન્ડ ડ્રગ એડમિનિસ્ટ્રેશન દ્વારા COVID-19 રસી માટે નિર્ધારિત તે અસરકારકતાના 50% ઉપર સારી રીતે સાબિત થઈ છે.

ઓક્સફર્ડ રસી Pfizer રસી કરતા શા માટે વધુ સારી છે?

- ઓક્સફર્ડ રસીએ Pfizer રસી કરતાં વધુ સારી અસરકારકતા દર્શાવી. મોડર્ના અને Pfizer BioNTech રસી ઓક્સફોર્ડ રસીથી વિપરિત નકારાત્મક 20 થી 80 ડિગ્રી સેલ્સિયસમાં પરિવહન થવી જ જોઈએ. ઓક્સફર્ડ રસી સામાન્ય બેથી આઠ ડિગ્રી સેલ્સિયસમાં પરિવહન કરી શકાય છે.
- Pfizerને તેની રસી ફરજિયાતરૂપે વિશિષ્ટ રીતે ડિઝાઇન કરેલા 'થર્મલ શિપર' માં વહેંચવાની છે જે નકારાત્મક ઍસી ડિગ્રી સેલ્સિયસ જાળવવા માટે શુષ્ક બરફનો ઉપયોગ કરે છે.
- ઉપરાંત, તાજેતરમાં તે સાબિત થયું હતું કે ઓક્સફર્ડ રસીનો અડધો ડોઝ વધારે સંરક્ષણ આપે તેવી સંભાવના છે. આ સામાન્ય લોકોને વધુ ડોઝ ઉપલબ્ધ કરશે.

12મી ગૃહ શિખર સમિતિ

- તાજેતરમાં 12મી 'ગ્રીન રેટિંગ ફોર ઇન્ટિગ્રેટેડ હેબિટેટ એસેસમેન્ટ-GRIHA' સમિતિ વર્ચુઅલ યોજવામાં આવી હતી.

Back to Basics : 12મી ગૃહ સમિતિ વિશે

- થીમ:**
 - 'સ્થિતિસ્થાપક આવાસોને નવજીવન આપવું'. (Rejuvenating Resilient Habitats)
- ઉદ્દેશ્ય:**
 - નવી તકનીકો અને ઉકેલોની ચર્ચા કરવા માટે પ્લેટફોર્મ તરીકે કાર્ય કરવું. આમ તે સમગ્ર સમુદાયના હિત માટે ટકાઉ અને અનુકૂળ ઉકેલો વિકસાવવા માટે એક મજબૂત સિસ્ટમ બનાવવા માટે મદદ કરશે.
- ઉદ્ઘાટન સમારોહ:**
 - ઉપરાષ્ટ્રપતિએ આ કાર્યક્રમ દરમિયાન 'શાશ્વત' નામે એક સામયિક અને '30 સ્ટોરી બિયોન્ડ બિલ્ડિંગ્સ' નામનું એક પુસ્તક બહાર પાડ્યું.

ગ્રીન રેટિંગ ફોર ઇન્ટિગ્રેટેડ હેબિટેટ એસેસમેન્ટ (GRIHA)

- કોઈપણ સંપૂર્ણ મકાન નિર્માણ માટે તે ભારતની રાષ્ટ્રીય રેટિંગ સિસ્ટમ છે.
- યુનાઈટેડ નેશન્સ ફ્રેમવર્ક કન્વેશન ઓન ક્લાઈમેટ ચેન્જ (UNFCCC)માં પ્રસ્તુત રાષ્ટ્રીય રીતે નિર્ધારિત સ્વૈચ્છિક ફાળો (INDC)માં ભારતને ગ્રીન બિલ્ડિંગ રેટિંગ સિસ્ટમ તરીકે ગૃહ (GRIHA) એ ભારત દ્વારા માન્યતા આપવામાં આવી છે.

ડિઝાઇન અને વિકાસ:

- તેની કલ્પના ધ એનર્જી એન્ડ રિસોર્સ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ-TERI દ્વારા કરવામાં આવી હતી અને નવા અને નવીનીકરણીય ઊર્જા મંત્રાલયની સાથે મળીને વિકસાવવામાં આવી હતી.

ધ એનર્જી એન્ડ રિસોર્સ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ (TERI)

- ધ એનર્જી એન્ડ રિસોર્સ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ-(TERI) એ એક નફાકારક સંશોધન સંસ્થા છે જે ભારત અને વૈશ્વિક દક્ષિણ માટે ઊર્જા, પર્યાવરણ અને ટકાઉ વિકાસના ક્ષેત્રમાં સંશોધન કરે છે.

- 1974માં સ્થાપિત આ સંસ્થા અગાઉ ટાટા એનર્જી રિસર્ચ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ તરીકે જાણીતી હતી અને તેનું નામ 2013માં એનર્જી એન્ડ રિસોર્સ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ રાખવામાં આવ્યું હતું.

ઉદ્દેશ:

- ગ્રીન ઇમારતોની રચના કરવામાં મદદ કરવા અને ઇમારતો 'ગ્રીન'નું મૂલ્યાંકન કરવા માટે.

સિસ્ટમ:

- આ સિસ્ટમ વિકસિત કરવામાં આવી છે 'નવી ઇમારતો' (જે હાલમાં ઇન્સ્ટોલેશનના તબક્કે છે)ની ડિઝાઇન અને મૂલ્યાંકન કરવામાં સહાય માટે છે. ઇમારતનું મૂલ્યાંકન તેના સમગ્ર જીવનચક્ર પરની આગાહી પ્રદર્શનના આધારે કરવામાં આવે છે.

માનક વપરાયેલ

- સાઈટની પસંદગી અને આયોજન
- સંરક્ષણ અને સંસાધનોનો કાર્યક્ષમ ઉપયોગ
- મકાન કામગીરી અને જાળવણી
- નવીનતા સ્થિતિ

અન્ય સંબંધિત પહેલ: ગ્લોબલ હાઉસિંગ ટેકનોલોજી ચેલેન્જ (GHTC)

- આયોજક:**
 - આવાસ અને શહેરી બાબતોનું મંત્રાલય
- પ્રારંભ:**
 - જાન્યુઆરી 2019
- ઉદ્દેશ:**
 - શ્રેષ્ઠ ઉપલબ્ધ અને સાબિત બાંધકામ તકનીકીઓને ઓળખવા કે જે ટકાઉ, લીલોતરી અને આપત્તિ પ્રતિરોધક છે અને આવાસ બાંધકામ ક્ષેત્રના બદલાતા ધોરણો અનુસાર તેમને મુખ્યત્વે જોવામાં સક્ષમ છે.
- પોષણક્ષમ સસ્ટેઈનેબલ હાઉસિંગ એક્સિલરેટર્સ-ભારત (આશા-ભારત)
- આ પહેલ દ્વારા, સંસાધન-કાર્યક્ષમ, લવચીક અને ટકાઉ બાંધકામ માટે નવી સામગ્રી, પ્રક્રિયાઓ અને તકનીકીને ઓળખવા માટે પાંચ ઇન્ક્યુબેશન કેન્દ્રોની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.

ચિલહાટી-હલ્દિબારી રેલ લાઇન

- વડા પ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી અને બાંગ્લાદેશના વડા પ્રધાન શેખ હસીનાએ સંયુક્તપણે ભારત-બાંગ્લાદેશ વર્ચુઅલ સમિતિ દરમિયાન ભારત અને બાંગ્લાદેશ વચ્ચે ચિલહાટી-હલ્દિબારી રેલ લાઈનનું ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું.

- > આ સાથે, ભારત અને બાંગ્લાદેશ વચ્ચે લગભગ 55 વર્ષ પછી ચીલાહાટી-હલ્દીબારી રેલ લાઈન ફરી શરૂ થશે, જે ભારત-પાકિસ્તાન યુદ્ધ દરમિયાન 1965 માં બંધ થઈ ગઈ હતી.
- > હલ્દીબારી (પશ્ચિમ બંગાળ)થી ચીલાહાટી (બાંગ્લાદેશ) સુધીની આ રેલ્વે લાઈન હવે બંને દેશો વચ્ચે ટ્રાફિકની સુવિધા, પરસ્પર સંપર્ક અને લોકો-વચ્ચેના સંબંધોને પ્રોત્સાહન આપવા માટે ફરીથી શરૂ કરવામાં આવી રહી છે.
- > ઉપરાંત, આ રેલ્વે લાઈન બંને દેશો વચ્ચે દ્વિપક્ષીય વેપારની દ્રષ્ટિએ ખૂબ મહત્વની સાબિત થશે.
- > હાલમાં આ રેલ્વે ટ્રેક ફક્ત ભાડુ પરિવહન માટે ઉપલબ્ધ રહેશે, પરંતુ ટૂંક સમયમાં માળખાકીય સુવિધાની ગોઠવણ થયા બાદ બંને તરફથી મુસાફરોની અવરજવર શરૂ થશે.

યુએસ ચલણ વોચ લિસ્ટમાં ભારત

- > તાજેતરમાં, યુએસ ટ્રેઝરી ડિપાર્ટમેન્ટે ભારતને તેની 'કરન્સી મેનીપ્યુલેટર' વોચ સૂચિમાં શામેલ કર્યું છે. તેણે વિચેતનામ અને સ્વિટઝર્લેન્ડ 'કરન્સી મેનીપ્યુલેટર્સ' તરીકે ચિહ્નિત કર્યું છે.
- > વર્ષ 2019માં, યુએસ ટ્રેઝરી ડિપાર્ટમેન્ટે ભારતને તેની 'કરન્સી મેનીપ્યુલેટર' વોચ લિસ્ટમાંથી દૂર કર્યું હતું.

Back to Basics : કરન્સી મેનીપ્યુલેટર

- > યુએસ સરકાર દ્વારા તે દેશોને આપવામાં આવેલું એક લેબલ છે જે વિનિમય દર દ્વારા 'અન્યાયી લાભ' મેળવવા માટે 'અયોગ્ય ચલણ પદ્ધતિઓ'નો ઉપયોગ કરીને ઈરાદાપૂર્વક ડોલર સામે તેમના ચલણનું અવમૂલ્યન કરે છે.
- > આ હેઠળ, એવું માનવામાં આવે છે કે અન્ય દેશો પર 'અયોગ્ય લાભ' મેળવવા માટે વિચારણા હેઠળનો દેશ કૃત્રિમ રીતે તેના ચલણને અવમૂલ્યન કરી રહ્યું છે. ચલણના અવમૂલ્યનને કારણે, તે દેશમાંથી નિકાસ ખર્ચમાં નોંધપાત્ર ઘટાડો થશે, જેના પરિણામે નિકાસમાં વધારો થશે અને વેપાર ખાધ ઓછી થશે.

'કરન્સી મેનીપ્યુલેટર' વોચ સૂચિ

- > યુએસ ટ્રેઝરી ડિપાર્ટમેન્ટ દ્વારા આ અહેવાલ અર્ધવાર્ષિક જારી કરવામાં આવે છે, જેમાં તે આંતરરાષ્ટ્રીય અર્થવ્યવસ્થામાં વૃદ્ધિની ગતિને નજર રાખે છે અને વિદેશી વિનિમય દરને મોનિટર કરે છે.

■ માપદંડ:

- > કોઈ પણ દેશ કે જે યુ.એસ. ટ્રેડ ફેસિલિટેશન એન્ડ ટ્રેન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ એક્ટ (વર્ષ 2015) હેઠળ નિર્ધારિત ત્રણમાંથી બે માપદંડોને પૂર્ણ કરે છે, તેને 'કરન્સી મેનીપ્યુલેટર' વોચની સૂચિમાં શામેલ કરવામાં આવે છે.

■ નીચેના પરિમાણો શામેલ છે:

- > છેલ્લા 12 મહિનામાં ઓછામાં ઓછું 20 અબજ ડોલર-યુ.એસ. સાથે 'મહત્વપૂર્ણ' દ્વિપક્ષીય વેપાર સરપ્લસ.
- > કરન્ટ એકાઉન્ટ સરપ્લસ 12 મહિનાના ગાળામાં કુલ ઘરેલુ ઉત્પાદન (GDP) ના ઓછામાં ઓછા 2 ટકા જેટલું છે.
- > વિદેશી વિનિમય બજારમાં એકપક્ષીય દબલ, જ્યારે કુલ વિદેશી વિનિમયની ચોખ્ખી ખરીદી 12 મહિનાના સમયગાળા દરમિયાન દેશના GDPના ઓછામાં ઓછા 2 ટકા હોય છે, અને ઓછામાં ઓછા છ મહિના સુધી વિદેશી ચલણની ખરીદી 12 મહિનામાં સતત થાય છે.

■ પરિણામો:

- > જોકે આ સૂચિમાં સમાવિષ્ટ કરવું તે કોઈપણ દંડ અથવા પ્રતિબંધોને આધિન નથી, તે વિદેશી વિનિમય નીતિઓની દ્રષ્ટિએ વૈશ્વિક નાણાકીય બજારમાં દેશની છબીને નોંધપાત્ર નુકસાન પહોંચાડે છે.

ભારતની સ્થિતિ

- > ભારતની સાથે તાઈવાન અને થાઈલેન્ડને પણ 'કરન્સી મેનીપ્યુલેટર' વોચ સૂચિમાં શામેલ કરવામાં આવ્યા છે, જ્યારે સાત દેશો આ યાદીમાં પહેલાથી જ શામેલ છે.
- > આ સૂચિમાં સમાવિષ્ટ અન્ય દેશોમાં ચીન, જાપાન, કોરિયા, જર્મની, ઈટાલી, સિંગાપોર અને મલેશિયા છે.
- > યુ.એસ.ના ટ્રેઝરી વિભાગે પોતાના અહેવાલમાં જણાવ્યું છે કે ભારત અને સિંગાપોર વિદેશી વિનિમય બજારમાં સતત અને અસમપ્રમાણ રીતે દબલ કરે છે, પરંતુ 'કરન્સી મેનીપ્યુલેટર' તરીકે ચિહ્નિત થયેલ અન્ય જરૂરી માપદંડોને પૂર્ણ કરતા નથી.
- > અહેવાલ મુજબ, ભારતે છેલ્લા ઘણા સમયથી યુ.એસ. સાથે દ્વિપક્ષીય વેપારના વધારાને જાળવી રાખ્યો છે, જેણે તાજેતરમાં 20 અબજ ડોલરનો આંક પાર કર્યો છે.
- > જૂન 2020 સુધીમાં, બંને દેશો વચ્ચે દ્વિપક્ષીય ગુડ્સ ટ્રેડનો સરપ્લસ કુલ 22 અબજ ડોલર પર પહોંચી ગયો છે.
- > આ ઉપરાંત વર્ષ 2019ના બીજા ભાગમાં ભારતની વિદેશી ચલણની ચોખ્ખી ખરીદીમાં તેજી જોવા મળી હતી. ત્યારબાદ, રોગચાળાના પ્રારંભિક તબક્કામાં વર્ષ 2020ના પહેલા ભાગમાં પણ ભારતે વિદેશી ચલણ ખરીદવાનું ચાલુ રાખ્યું, જેના પરિણામે જૂન 2020 સુધીમાં ભારતની વિદેશી ચલણની 64 અબજ ડોલર અથવા કુલ GDPના 2.4 ટકા સુધી પહોંચી ગઈ.
- > નિષ્ણાંતોના મતે કરન્સી મેનીપ્યુલેટર વોચની સૂચિમાં જોડાંયા પછી રૂપિયાની કિંમતનું અભિમૂલ્યન થઈ શકે છે, કારણ કે હવે રિઝર્વ બેંક તેની કેટલીક વિદેશી ચલણમાં દબલ કરશે અને તેનું વેચાણ કરશે.
- > ચલણનું અભિમૂલ્યન એ બીજા ચલણના સંબંધમાં એક ચલણના મૂલ્યમાં વધારો છે. જો કોઈ દેશનું ચલણ બીજા દેશના ચલણની તુલનામાં વધુ મૂલ્યવાન બની રહ્યું છે, તો તે ચલણ વધુ મજબૂત માનવામાં આવે છે.

ભારત-ઇન્ડોનેશિયા સંયુક્ત પેટ્રોલ

- > તાજેતરમાં, ભારત અને ઈન્ડોનેશિયન નૌકાદળ વચ્ચે ભારત-ઈન્ડોનેશિયા સંયુક્ત પેટ્રોલ (ઈન્ડો-ઈન્ડો કોર્પેટ)ની 35મી આવૃત્તિ હાથ ધરવામાં આવી છે.

Back to Basics : પૃષ્ઠભૂમિ

- > ભારત સરકારની સાગર પહેલ; પ્રદેશ-સાગર, સંયુક્ત પેટ્રોલ, અનન્ય આર્થિક ક્ષેત્ર-EEZ મોનિટરિંગ, દરિયાઈ ક્વાયટ અને દ્વિપક્ષીય / બહુપક્ષીય ક્ષેત્રમાં સુરક્ષા અને વૃદ્ધિના ભાગ રૂપે ભારતીય નૌકાદળ વ્યવહારમાં સહકાર માટે હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્રના અન્ય દેશો સાથે સતત વ્યસ્ત રહે છે.

- > તેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ પ્રાદેશિક દરિયાઈ સુરક્ષા વધારવાનો છે.
- > બંને દેશોની નૌકાઓ દરિયાઈ સંધિઓને મજબૂત કરવા 2002 થી તેમની આંતરરાષ્ટ્રીય દરિયાઈ બાઉન્ડ્રી લાઈનો પર કોર્પેટનું આયોજન કરી રહી છે.

ઉદ્દેશ

- > આ ક્ષેત્રમાં શિપિંગ અને આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારની સલામતી સુનિશ્ચિત કરવાનું છે.
- > કોર્પેટ, નૌકાદળો વચ્ચે સમજ અને આંતર કોડ્સ બનાવે છે અને ગેરકાયદેસર ફિશિંગ (ગેરકાયદેસર અનરીપોર્ટેડ અનરેગ્યુલેટેડ-IUU) ને ફિશિંગ, ડ્રગ હેરફેર, દરિયાઈ આતંકવાદ, સશસ્ત્ર લૂંટ અને ચાંચિયાગીરીથી અટકાવે છે અથવા ઘટાડે છે અને તેના માટે સુવિધા પૂરી પાડે છે.

35મી આવૃત્તિમાં સહભાગીઓ

- > ભારતીય નૌકા શિપ (INS) કુલિશ-તે એક સ્વદેશી મિસાઈલ કોરવેટ અને P8I મેરીટાઈમ પેટ્રોલ એરક્રાફ્ટ (MPA) છે જે ઈન્ડોનેશિયાના જહાજો સાથે પેટ્રોલિંગનું સંકલન કરે છે.

લાભો:

- > 35મી ઈન્ડો-ઈન્ડો કોર્પેટ ભારતીય નૌકાદળની આંતર-ઉપયોગીતાને મજબૂત બનાવવા તેમજ ભારત-પ્રશાંત ક્ષેત્ર વચ્ચેના સંબંધોને મજબૂત બનાવવાના પ્રયત્નોમાં ફાળો આપશે.

ઈન્ડોનેશિયા સાથેની અન્ય સૈન્ય ક્વાયતો

- સમુદ્ર શક્તિ:
 - > દ્વિપક્ષીય દરિયાઈ ક્વાયત.
- ગરુડ શક્તિ:
 - > સંયુક્ત સૈન્ય ક્વાયત.

યુનેસ્કોની માનવતાના અમૂર્ત સાંસ્કૃતિક હેરિટેજની સૂચિ

- > તાજેતરમાં, યુનેસ્કોએ આંતર-સરકારી સમિતિના 15માં સત્રમાં સિંગાપોરની હોકર સંસ્કૃતિને માનવતાના અમૂર્ત સાંસ્કૃતિક હેરિટેજની પ્રતિનિધિ સૂચિમાં શામેલ કર્યું છે.

Back to Basics : સિંગાપોરમાં હોકર સંસ્કૃતિ

- > સિંગાપોરમાં હોકર એક જીવંત સંસ્કૃતિ છે જે સ્ટ્રીટ ફૂડ તૈયાર કરનારા, સમુદાયના ભોજન અને જમવા લોકોના કારણે વિકસિત છે.
- > તે સિંગાપોરની વ્યક્તિગત અને રાષ્ટ્ર તરીકેની બહુસાંસ્કૃતિક ઓળખ રજૂ કરે છે, અને સિંગાપોરની આ ઓળખ તમામ જાતિઓ અને સામાજિક વર્ગની બહાર પ્રબળ રીતે પ્રદર્શિત થાય છે.

યુનેસ્કો અમૂર્ત સાંસ્કૃતિક હેરિટેજ સૂચિ

- > આ પ્રતિષ્ઠિત સૂચિ અમૂર્ત વારસોથી બનેલી છે જે સાંસ્કૃતિક વારસોની વિવિધતા દર્શાવવામાં અને તેના મહત્વ વિશે જાગૃતિ લાવવામાં મદદ કરે છે.
- > આ સૂચિની સ્થાપના 2008માં પ્રોટેક્શન ઓફ કલ્ચરલ હેરિટેજ કન્વેન્શન સમયે થઈ હતી.

યુનેસ્કોની ભારતની માન્યતા પ્રાપ્ત અમૂર્ત સાંસ્કૃતિક હેરિટેજ

- > સંસ્કૃતિ મંત્રાલયે ભારતના અમૂર્ત સાંસ્કૃતિક હેરિટેજની રાષ્ટ્રીય સૂચિનો મુસદ્દો પણ શરૂ કર્યો છે.
- > રાષ્ટ્રીય ICH સૂચિ એ ભારતીય અમૂર્ત વારસોમાં હાજર સાંસ્કૃતિક વિવિધતાને માન્યતા આપવાનો પ્રયાસ છે.
- > આ પહેલ સંસ્કૃતિ મંત્રાલયના વિઝન 2024નો એક ભાગ છે.

યુનેસ્કોની અન્ય પહેલ

- માનવ અને બાયોસ્ફીયર પ્રોગ્રામ:
 - > બાયોસ્ફીયર રિઝર્વ જૈવિક અને સાંસ્કૃતિક વિવિધતાના નિર્દોષ સંચાલન પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે.
 - > ભારતમાં 18 સૂચિત બાયોસ્ફીયર અનામતમાંથી, 12 વર્લ્ડ નેટવર્ક ઓફ બાયોસ્ફીયર રિઝર્વ હેઠળ છે, જેમાં છેલ્લો પન્ના બાયોસ્ફીયર રિઝર્વ છે.
- વર્લ્ડ હેરિટેજ પ્રોગ્રામ:
 - > વર્લ્ડ હેરિટેજ સાઈટ્સ બાકી સાર્વત્રિક મૂલ્યોની કુદરતી અને સાંસ્કૃતિક સ્થળોના સંરક્ષણને પ્રોત્સાહન આપે છે.
 - > ભારત દ્વારા માન્ય કુલ 38 યુનેસ્કો હેરિટેજ સાઈટ્સ (30 સાંસ્કૃતિક, 7 કુદરતી અને 1 મિશ્ર) છે. આમાં જયપુર શહેર (રાજસ્થાન) સૌથી નવું છે.
- યુનેસ્કો ગ્લોબલ જીઓપાર્ક નેટવર્ક:
 - > ગ્લોબલ જીઓપાર્ક એ સંકલિત ભૂસ્તરશાસ્ત્રીય ક્ષેત્રો છે જ્યાં આંતરરાષ્ટ્રીય ભૂસ્તરશાસ્ત્રીય મહત્વની સાઈટ્સ અને લેન્ડસ્કેપ્સ સુરક્ષા, શિક્ષણ અને ટકાઉ વિકાસની એકંદર ખ્યાલ સાથે સંચાલિત થાય છે.
 - > આ પાર્ક સ્થાપવાની પ્રક્રિયા ઘાસના મૂળથી શરૂ કરવામાં આવી છે જેમાં જમીન સંબંધિત, સમુદાય જૂથો, પર્યટન સેવા પ્રદાતાઓ વગેરે જેવા તમામ સંબંધિત સ્થાનિક દાવેદારો શામેલ છે.
 - > યુનેસ્કો ગ્લોબલ જીઓપાર્ક એ ભારતમાં માન્યતા પ્રાપ્ત સ્થળ નથી.
- યુનેસ્કો ક્રિએટિવ સિટીઝ નેટવર્ક:
 - > યુનેસ્કો ક્રિએટિવ સિટીઝ નેટવર્કની રચના 2004માં શહેરોની વચ્ચેના સહયોગને પ્રોત્સાહન આપવા માટે કરવામાં આવી હતી જેણે ટકાઉ શહેરી વિકાસ માટે રચનાત્મક પરિબળ તરીકે રચનાત્મકતાને ઓળખી કાઢી છે.
 - > નેટવર્કમાં સાત સર્જનાત્મક ક્ષેત્રો (હસ્તકલા અને લોક આર્ટ્સ, મીડિયા આર્ટ્સ, ફિલ્મ, ડિઝાઇન, ગેસ્ટ્રોનોમી, સાહિત્ય અને સંગીત) શામેલ છે.
- UCCNમાં ભારતના પાંચ શહેરોનો સમાવેશ:
 - > હૈદરાબાદ – રસોઈ-ગેસ્ટ્રોનોમી (2019).
 - > મુંબઈ-ફિલ્મ (2019).
 - > ચેન્નાઈ-ક્રિએટિવ સિટી ઓફ મ્યુઝિક (2017).
 - > જયપુર-હસ્તકલા અને લોક કલા (2015).
 - > વારાણસી-ક્રિએટિવ સિટી ઓફ મ્યુઝિક (2015).

પ્રોજેક્ટ લૂન

- > ગૂગલની પેટાકંપની પ્રોજેક્ટ લૂન તાજેતરમાં જાહેરાત કરી હતી કે તેના ફુગ્ગાઓ લગભગ એક વર્ષથી સ્ટ્રેટોસ્ફીયરમાં સફળતાપૂર્વક રહ્યા છે. આ ફુગ્ગાઓ હિલીયમ ભરેલા છે

અને તે 2.1 લાખ કિલોમીટરનું અંતર આવરે છે. પ્રોજેક્ટ લૂનનો હેતુ વિશ્વના દૂરના ભાગોમાં ઈન્ટરનેટ કનેક્ટિવિટી પ્રદાન કરવાનો છે. તાજેતરમાં, લૂને 312 દિવસ હવામાં રહીને સૌથી લાંબી સ્ટ્રેટોસ્ફેરિક ફ્લાઈટ માટે એક નવો રેકોર્ડ બનાવ્યો છે. ગયા વર્ષે, કંપનીએ જાહેરાત કરી હતી કે તેના ફુગ્ગાઓ એક મિલિયન કલાકની સ્ટ્રેટોસ્ફેરિક ફ્લાઈટ સુધી પહોંચે છે.

Back to Basics : પ્રોજેક્ટ લૂન વિશે

- પ્રોજેક્ટ લૂનનો હેતુ વિશ્વના દૂરના ભાગોમાં ઈન્ટરનેટ કનેક્ટિવિટી પ્રદાન કરવા માટે પૃથ્વીના દૂરસ્થ વિસ્તારો આવરી લેવાનો છે. પ્રોજેક્ટમાં હિલીયમથી ભરેલા ફુગ્ગાઓ શામેલ છે જે સ્ટ્રેટોસ્ફિયરમાં રહે છે અને એરિયલ વાયરલેસ નેટવર્ક બનાવે છે. આ પ્રોજેક્ટમાં ઈન્ટરનેટ કનેક્ટિવિટી પ્રદાન કરવા માટે ઘણા દેશો અને તેમના તકનીકી ભાગીદારો સાથે સહયોગ થયો છે.
- હાલમાં, કનેક્શન આપવા માટે, ઈન્ટરનેટ કનેક્ટિવિટી સિસ્ટમમાં ફક્ત બે મૂળ પદ્ધતિઓ છે, એટલે કે સ્પેસથી સિગ્નલ અને ગ્રાઉન્ડથી સિગ્નલ. હમણાં હમણાં, પ્રોજેક્ટ લૂન ફુગ્ગાઓ હવામાન મોનિટર તરીકે પણ ઉપયોગમાં લેવાય છે.

હિલીયમ ફુગ્ગાઓ

- આ ફુગ્ગાઓ 15 મીટર પહોળા અને 12 મીટર ઊંચા છે. તેઓ પૃથ્વીથી 20 કિ.મી.ની ઊંચાઈએ લોન્ચ કરવામાં આવે છે, તે તે ક્ષેત્રની ઉપર છે જ્યાં વિમાન ઉડે છે. આ ફુગ્ગાઓ સંકેતો પ્રાપ્ત કરવા અને પ્રસારિત કરવા માટેના સેલ ટાવર તરીકે કાર્ય કરે છે. ફુગ્ગાઓ સોલર પેનલ દ્વારા સંચાલિત છે.
- ફુગ્ગાઓનો માર્ગ તેની ઊંચાઈને બદલીને નિયંત્રિત થાય છે. તેઓ પવનની ગતિ અને દિશાનો ઉપયોગ ઉપર અથવા નીચે ખસેડવા માટે કરે છે. પમ્પિંગ અથવા હવાને મુક્ત કરીને ઊંચાઈ બદલાઈ છે. જ્યારે એક સ્ટેશન પૂર્વ નિર્ધારિત સ્થિતિ તરફ આગળ વધે છે, ત્યારે આગળનો ફુગ્ગો અંદર જાય છે.
- ફુગ્ગાથી અને તેના પર સંકેતો પ્રાપ્ત કરવા અને પ્રસારિત કરવા માટે વપરાશકર્તાઓને વિશેષ એન્ટેનાની જરૂર છે.
- ફુગ્ગાના ફુલાવવા યોગ્ય ભાગને “બલૂન પરબિડીયું” (Balloon Envelope) કહેવામાં આવે છે.
- બલૂનમાં પેનલ્સ જ્યારે સૂર્યના સંપર્કમાં આવે ત્યારે 100 વોટ પાવર ઉત્પન્ન કરે છે

G7 સમિતિ, 2021

- વડાપ્રધાન મોદીને તેમના બ્રિટીશ સમકક્ષ બોરિસ જહોન્સન દ્વારા 2021 માં યોજનારી યુકે-હોસ્ટ G7 સમિતિમાં ભાગ લેવા આમંત્રણ અપાયું હતું. દક્ષિણ કોરિયા અને ઓસ્ટ્રેલિયાની સાથે ભારત ત્રણ અતિથિ રાષ્ટ્રોમાંનો એક છે. આમંત્રણ યુકે સરકારની સમાન પડકારોને પહોંચી વળવા સમાન માનસિક લોકશાહીની સાથે કામ કરવાના ઉદ્દેશને અનુરૂપ છે. આ વર્ષે, ગ્રુપ 10 લોકશાહીઓનો સમાવેશ કરવાના વિસ્તરણ પછી D10 બનવાની અપેક્ષા છે.

Back to Basics : D10 ગ્રુપ ઓફ કન્ટ્રીઝ

- D10 ગ્રુપ ઓફ કન્ટ્રીઝની દરખાસ્ત યુનાઈટેડ કિંગડમ દ્વારા કરવામાં આવી હતી. બ્રિટને ભારત, ઓસ્ટ્રેલિયા અને દક્ષિણ કોરિયા સાથે G7 દેશોનો સમાવેશ કરીને D10ની રચનાની દરખાસ્ત કરી છે. D10 એ વિશ્વની દસ સૌથી મોટી લોકશાહી છે. ચીનના હુઆવેઈ પરની નિર્ભરતાને ટાળવા માટે D10 એ 5G સાધનો અને તકનીકીઓના વૈકલ્પિક તરીકે રચના કરવામાં આવી રહી છે. તેનો ઉદ્દેશ ચીન પર નિર્ભરતાને ટાળવા 5G સાધનો અને અન્ય તકનીકીના વૈકલ્પિક સપ્લાયર બનાવવાનું છે.

G7 વિશે

- G7ની રચના 1973ના તેલ કટોકટી દરમ્યાન આવેલી રાજકીય અને આર્થિક ચિંતાઓ પર ચર્ચા કરવા માટે કરવામાં આવી હતી. તે વિશ્વના સાત સૌથી ઔદ્યોગિક દેશો, યુ.એસ., યુ.કે., ફ્રાંસ, જર્મની, ઇટાલી, જાપાન અને કેનેડાનું જૂથ છે. તેને પહેલા G8 કહેવામાં આવતું હતું. 2014માં રશિયા જૂથમાંથી બહાર નીકળ્યા પછી તેનું નામ G7 રાખ્યું હતું. આ દેશોમાં સૌથી વધુ સોનાનો ભંડાર છે અને તે સંયુક્ત રાષ્ટ્રના ભંડોળમાં ટોચનો ફાળો આપનારા છે.
- દર વર્ષે, સમિતિનું એક સભ્ય હોસ્ટ કરે છે. હોસ્ટિંગ સભ્યો તેની ઈચ્છા પર વધુ ત્રણ અતિથિ દેશોને આમંત્રિત કરશે. આ વર્ષે યુકેએ ભારત, ઓસ્ટ્રેલિયા અને દક્ષિણ કોરિયાને આમંત્રણ આપ્યું છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- ભારત અને યુકે હાલમાં તેમના દ્વિપક્ષીય સંબંધોને વેગ આપવા પ્રયત્નો કરી રહ્યા છે. આ તે સમયે આવે છે જ્યારે ચીન-યુકેના સંબંધોમાં નીચેની બાજુ છે. યુકે અને ચીન વચ્ચેના સંબંધો સૌથી વધુ વિરોધાભાસી સ્તરો તરફ વળ્યાં છે, જેના કારણે હોંગકોંગ પર બાદમાં લાદવામાં આવેલા રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા કાયદા. દેશો વચ્ચે બીજો મોટો તણાવ એ યુકેનો હુઆવેઈ 5G નેટવર્ક સેવાઓ પર પ્રતિબંધ મૂકવાનો નિર્ણય છે.

શાહીન-IX

- તાજેતરમાં જ ચીને ભારતને ચીન અને પાકિસ્તાની હવાઈ દળો વચ્ચેની સંયુક્ત હવાઈ દળની કવાયતને 'નિષ્પક્ષ' અને 'વસ્તુનિષ્ઠ' રીતે જોવાનું કહ્યું છે.

Back to Basics : શાહીન-IX વિશે

- 'શાહીન-IX' અથવા 'ઈગલ-IX' એ પાકિસ્તાન એરફોર્સ અને પીપલ્સ લિબરેશન એરફોર્સ વચ્ચે સંયુક્ત હવાઈ સૈન્ય કવાયત છે.
- ચીન અને પાકિસ્તાનની વાયુસેનાઓ વચ્ચે દર વર્ષે બંને દેશો વચ્ચે વૈકલ્પિક રીતે હાથ ધરવામાં આવતી સંયુક્ત હવાઈ દળની કવાયતોની શ્રેણીમાં નવમી શાહીન કવાયત છે.
- આ શ્રેણીની પ્રથમ કવાયત વર્ષ 2011 માં યોજાઈ હતી.

ભારત-ચીન કવાયત

- હેન્ડ ઈન હેન્ડ: સંયુક્ત લશ્કરી કવાયત 'હેન્ડ-ઈન-હેન્ડ' ભારત અને ચીનના સૈન્ય વચ્ચે હાથ ધરવામાં આવે છે.

કોસ્ટલ રડાર શુંબલા નેટવર્ક

- માલદીવ, મ્યાનમાર અને બાંગ્લાદેશમાં દરિયાકાંઠાના રડાર સ્ટેશનો સ્થાપવાના ભારતના પ્રયાસો લગભગ અંતિમ તબક્કામાં પહોંચી ગયા છે.
- આ રડાર શ્રેણી, જે ભારત, શ્રીલંકા, મોરેશિયસ અને સેશેલ્સમાં સમાન પ્રણાલીઓ સાથે જોડાયેલી છે, તે હિંદ મહાસાગરના ક્ષેત્રમાં (Live feed) જહાજોની હિલચાલની વાસ્તવિક સ્થિતિ વિશે માહિતી પ્રદાન કરશે અને તેનો ઉપયોગ સંબંધિત દેશોની નૌકાદળો દ્વારા કરી શકાય છે.

Back to Basics : કોસ્ટલ રડાર શુંબલા નેટવર્ક

- તેનો ઉદ્દેશ વ્યૂહરચનાત્મકરૂપે મહત્વપૂર્ણ હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્રમાં માહિતી અને દરિયાઈ ડોમેન જાગૃતિનું નેટવર્ક બનાવવાનું છે.
- તે હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્રમાં હાજર દેશોની ક્ષમતા નિર્માણ માટે ભારતના સમર્થનને પણ વિસ્તૃત કરશે.
- આ દેશોને મદદ કરવા માટે ભારતે સાગર (Security and Growth for All in the Region-SAGAR) નામની પહેલ પણ શરૂ કરી છે.
- દરિયાકાંઠાના રડાર શુંબલા નેટવર્કના પ્રથમ તબક્કા હેઠળ દેશના દરિયાકિનારા પર કુલ 46 કોસ્ટલ રડાર સ્ટેશનો બનાવવામાં આવ્યા છે.
- હાલમાં ચાલી રહેલા પ્રોજેક્ટના બીજા તબક્કા હેઠળ કોસ્ટગાર્ડ દ્વારા 38 રડાર સ્ટેશનો અને ચાર મોબાઈલ રડાર સ્ટેશન શરૂ કરવામાં આવનાર છે, જેનું કામ લગભગ અંતિમ તબક્કામાં છે.
- કોસ્ટ ગાર્ડ સંરક્ષણ મંત્રાલય હેઠળની એક મલ્ટિ-મિશન સંસ્થા છે, જે દરિયામાં વિશાળ કામગીરી કરે છે.
- તેનો મુખ્ય ધ્યેય દરિયાકાંઠાના સર્વેલન્સ એપ્લિકેશન માટે નાના વહાણોને સ્થિત અને ટ્રેક કરવાનું છે.
- જો કે, તેનો ઉપયોગ વેસેલ ટ્રાફિક મેનેજમેન્ટ સર્વિસિસ એપ્લિકેશન, બંદર દેખરેખ અને નેવિગેશનલ હેતુઓ માટે પણ થઈ શકે છે.
- તે સમુદ્રમાં થતી કોઈપણ ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિને નજર રાખવામાં પણ મદદ કરશે.
- તેના હેઠળ એકત્રિત કરવામાં આવેલા ડેટાને આખરે 'ઈન્ફર્મેશન ફ્યુઝન સેન્ટર-હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્ર' (IFC-IOR) હેઠળ સમાવવામાં આવશે.

ઈન્ફર્મેશન ફ્યુઝન સેન્ટર-હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્ર (IFC-IOR)

- ગુરૂગ્રામના નેવલ ઈન્ફર્મેશન મેનેજમેન્ટ એન્ડ એનાલિસિસ સેન્ટર (IMAC) માં હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્ર (IOR) માટે ઈન્ફર્મેશન ફ્યુઝન સેન્ટર (IFC) ની સ્થાપના કરવામાં આવી છે, જે ભારતીય નૌકાદળ અને ભારતીય કોસ્ટ ગાર્ડ દ્વારા સંયુક્ત રીતે સંચાલિત છે.
- 26/11ના મુંબઈ આતંકવાદી હુમલા પછી સ્થાપિત ઈન્ફર્મેશન મેનેજમેન્ટ એન્ડ એનાલિસિસ સેન્ટર (IMAC) એ ભારતમાં દરિયાઈ ડેટા ફ્યુઝન માટેની નોડલ એજન્સી છે.
- તે ટૂંક સમયમાં 'નેશનલ મેરીટાઈમ ડોમેન અવરનેસ' (NDMA) સેન્ટરમાં પરિવર્તિત થશે.

- IFC-IORએ હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્રમાં 21 દેશો અને 20 દરિયાઈ સુરક્ષા કેન્દ્રો સાથે વ્હાઈટ શિપિંગ માહિતી વિનિમય કરાર દ્વારા સમુદ્રી સુરક્ષા માહિતી માટે પોતાને એક મુખ્ય કેન્દ્ર તરીકે સ્થાપિત કર્યું છે.
- વ્હાઈટ શિપિંગ એટલે બિન-સૈન્ય વ્યવસાયિક જહાજોની ઓળખ અને હિલચાલ વિશે અગાઉથી માહિતી શેર કરવી અથવા આદાનપ્રદાન કરવું.

હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્ર

- હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્ર, જ્યાં વિશ્વની મોટાભાગની વસ્તી વસે છે, તેના વ્યૂહાત્મક સ્થાનને કારણે વૈશ્વિક વાણિજ્યને મજબૂત બનાવતા આર્થિક હાઈવે તરીકે ગણાવી શકાય છે.
- વિશ્વના દરિયાઈ વેપારના 75 ટકાથી વધુ અને દૈનિક વૈશ્વિક તેલ વપરાશનો 50 ટકા હિસ્સો આ ક્ષેત્રનો છે, જેના કારણે આ ક્ષેત્ર વૈશ્વિક વેપાર અને ઘણા સ્વદેશી લોકોના આર્થિક વિકાસ માટે ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે.
- આંકડા મુજબ, હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્રમાં દરેક સમયે આશરે 12,000 જેટલા વેપારી વહાણો અને 300 નાના માછીમારી જહાજો હાજર હોય છે, જેના કારણે આ ક્ષેત્રમાં તેનું નિરીક્ષણ કરવું ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે.
- ઉપરાંત, હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્ર પર ચાંચિયાગીરી, માનવ તસ્કરી, ગેરકાયદેસર માછીમારી અને હથિયારોની ઢાણચોરી વ્યાપક છે અને આ ક્ષેત્રને સંવેદનશીલ બનાવે છે.
- આ સિવાય છેલ્લા કેટલાક વર્ષોમાં હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્રમાં ચીનના સંશોધન વહાણોની સંખ્યામાં પણ નોંધપાત્ર વધારો જોવા મળ્યો છે.
- હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્રમાં ચીનની વધતી હાજરી ભારત માટે વ્યૂહાત્મક ચિંતા છે.

સંબંધિત પહેલ

- ડિસેમ્બર 2020માં, હિંદ મહાસાગર રીમ એસોસિએશન (IORM) ના પ્રતિનિધિઓની એક બેઠક મળી હતી. IORએ એક આંતર-સરકારી સંસ્થા છે, જેની સ્થાપના વર્ષ 1997 માં કરવામાં આવી હતી. ભારત તેનો સભ્ય છે.
- તાજેતરમાં, ભારતીય નૌકાદળ દ્વારા બંગાળની ખાડી અને અરબી સમુદ્રમાં બે તબક્કાના મલાબાર ક્વાયટનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં ઓસ્ટ્રેલિયા, યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ અને જાપાનનો સમાવેશ થાય છે.
- ભારત આ વર્ષે માર્ચમાં હિંદ મહાસાગર આયોગ (IOC) માં 'નિરીક્ષક' તરીકે જોડાયો હતો. આ કમિશન પશ્ચિમ હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્રની એક મહત્વપૂર્ણ પ્રાદેશિક સંસ્થા છે.

યુરોપિયન યુનિયન દ્વારા ગરીબ દેશોમાં પ્લાસ્ટિક વેસ્ટના નિકાસ પર પ્રતિબંધ છે

- યુરોપિયન યુનિયન દ્વારા તાજેતરમાં જાહેરાત કરવામાં આવી હતી કે તે ગરીબ દેશોમાં વણઉકેલ્યા પ્લાસ્ટિકના નિકાસ પર સંપૂર્ણ પ્રતિબંધ મૂકવાનો છે. યુરોપિયન યુનિયનના નવા નિયમો 2006 વેસ્ટ શિપમેન્ટ રેગ્યુલેશનમાં સુધારો કરશે. નવા નિયમોમાં OECDની બહાર ઓછા આદ્યોગિક દેશોની નિકાસ પર પ્રતિબંધ મૂકવાનો છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- યુરોપિયન યુનિયનનો પ્લાસ્ટિક કચરો વર્ષ 2016માં ત્રણ મિલિયન ટનથી ઘટીને વર્ષ 2019માં 1.9 મિલિયન ટન થયો હતો. યુરોપિયન યુનિયનમાં વર્ષ 1950 થી 3.3 અબજ ટન પ્લાસ્ટિકનો કચરો ઉત્પન્ન થયો છે. આમાંથી માત્ર 12% જ ભસ્મીભૂત કરવામાં આવ્યો છે, 10% કરતા પણ ઓછો રિસાયકલ કરવામાં આવ્યો છે અને 80% છોડી દેવામાં આવ્યો છે.

બેસલ સંમેલન 1989

- જોખમી કચરો અને તેમના નિકાલની ટ્રાન્સબાઉન્ડરી મૂવમેન્ટ્સના નિયંત્રણ પરના બેસલ સંમેલન પર 1989માં હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા હતા. રાષ્ટ્રો વચ્ચે જોખમી કચરાના હલનચલનને ઘટાડવા માટે સંમેલનમાં સહી કરવામાં આવી હતી. આક્ટોબર 2018 સુધીમાં, 186 રાજ્યોએ યુરોપિયન યુનિયન સહિતના એ સંમેલનમાં સહી કરી છે. યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ અને હૈતીએ સંમેલનમાં સહી કરી છે પરંતુ તેને બહાલી આપી નથી.
- ભારત બેસલ સંમેલનના પક્ષમાં છે, પરંતુ તેને બહાલી આપવાની બાકી છે.

બેસલ કન્વેન્શનના મુખ્ય સિદ્ધાંતો

- જોખમી કચરાનું ટ્રાન્સબાઉન્ડરી હલનચલન ઘટાડવું
- જોખમી કચરાનો શક્ય તેટલો નજીકના તેમના ઉત્પત્તિના સ્ત્રોતની સારવાર અને નિકાલ કરવો
- સ્ત્રોત પર જોખમી કચરાનું ઉત્પાદન ઓછું કરવું
- યુરોપિયન યુનિયનની ગ્રીન ડીલ
- તે 2015 પેરિસ કરાર હેઠળ પ્રતિબદ્ધતા છે. આ સોદો 2050 સુધીમાં નેટ ઝીરો ગ્રીન હાઉસ ગેસ ઉત્સર્જનને હાંસલ કરવાની 100 અબજ યુરોની યોજના છે.

જાપાન ફાઇવ આઇઝ નેટવર્કમાં જોડાશે

- ફાઇવ આઇઝ નેટવર્કમાં ઓસ્ટ્રેલિયા, કેનેડા, બ્રિટન, યુએસ અને ન્યુ ઝિલેન્ડ જેવા પાંચ રાષ્ટ્રોનો સમાવેશ છે. જાપાન હવે છઠ્ઠી આંખ બનવા માટે ફાઇવ આઇઝ નેટવર્કમાં જોડાશે.

Back to Basics : ફાઇવ આઇઝ

- ફાઇવ આઇઝ નેટવર્ક યાઈના અને ઉત્તર કોરિયા દ્વારા વધી રહેલા ભય સામે જવાબ આપવા સહયોગ માટે બનાવાયું છે.
- ફાઇવ આઇઝ દેશો બહુપક્ષીય યુકે-યુએસએ કરારના પક્ષકારો છે. તે સંકેતોની બુદ્ધિમાં સંયુક્ત સહયોગની સંધિ હતી.
- તે ગુપ્તચર જોડાણ છે. ફાઇવ આઇઝ જોડાણની ઉત્પત્તિ ઓગસ્ટ 1941માં જારી કરાયેલા એટલાન્ટિક ચાર્ટરમાં શોધી શકાય છે. એટલાન્ટિક ચાર્ટર
- એટલાન્ટિક ચાર્ટર એ એક નિવેદન હતું જે 14 ઓગસ્ટ, 1941ના રોજ બહાર પાડવામાં આવ્યું હતું. બીજા વિશ્વ યુદ્ધ પછી તે બ્રિટિશ અને અમેરિકન લક્ષ્યોને વિશ્વ સમક્ષ રાખે છે.

ફાઇવ આઇઝ આર્થિક કરાર

- જૂન 2020માં, પાંચ આઇઝ દેશોએ ચીનને અલગ કરવા માટે આર્થિક કરાર પર હસ્તાક્ષર કર્યાં. આનાથી આ દેશો વચ્ચે સપ્લાય ચેન વધશે. યાઈના માત્ર ઉત્પાદન, વિતરણ જ નહીં કરે પણ તેનું પોતાનું બજાર પણ છે. દાખલા તરીકે,

પાંચ ક્ષેત્રોમાં યુ.એસ. 16 કેટેગરીમાં ચીન પર નિર્ભર છે. ફાઇવ આઇઝ નેટવર્ક જ નહીં, ભારત પણ ચીન પર આધારીત છે, ખાસ કરીને એકિટવ ફાર્માસ્યુટિકલ ઈન્ટેરનેટ (API) આયાતમાં. ભારત તેની APIનો 68% ચીન પાસેથી મેળવે છે. ફાઇવ આઇઝ દેશોમાંથી, ન્યુ ઝિલેન્ડ યાઈના પર બીજા ક્રમનો સૌથી વધુ આશ્રિત દેશ છે, જેમાં 513 વિવિધ માલ સામેલ છે. ન્યુ ઝિલેન્ડ અનુક્રમે 414 માલ સાથે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ, કેનેડા 367 માલ સાથે અને યુકે 229 માલ સાથે આશ્રિત છે. તેથી, આ દેશોએ તેમના સ્થાનિક ઉત્પાદનોને સુરક્ષિત રાખવા અને નિકાસને વેગ આપવા માટે તેમની સપ્લાય ચેન વધારવી જરૂરી છે.

ફાઇવ આઇઝમાં ભારત

- યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સે ત્રણ લોકશાહી દેશો ભારત, દક્ષિણ કોરિયા અને જાપાનને ફાઇવ આઇઝ નેટવર્કમાં ઉમેરવાની માંગ કરી છે. યુ.એસ. અનુસાર, તેમની ગુપ્ત માહિતીનો ઉપયોગ આર્થિક અને વ્યૂહાત્મક બંને હેતુ માટે કરવામાં આવશે

બાહ્ય અવકાશના ઉપયોગમાં ભારત-ભૂતાન MOU

- કેન્દ્રીય પ્રધાનમંડળે બાહ્ય અવકાશના શાંતિપૂર્ણ ઉપયોગ માટે ભારત અને ભૂતાન વચ્ચે સમજૂતી પત્ર (MOU)ને તાજેતરમાં મંજૂરી આપી દીધી છે. 19 નવેમ્બર, 2020ના રોજ દેશો વચ્ચે MOU પર હસ્તાક્ષર થયા હતા.

Back to Basics : બાહ્ય અવકાશના ઉપયોગમાં ભારત-ભૂતાન MOU

- આ કરારથી દેશો અંતરિક્ષ વિજ્ઞાન, સંશોધક, ગ્રહોની શોધખોળ, અવકાશ પ્રણાલીનો ઉપયોગ, અવકાશયાન અને ભૂમિ પ્રણાલી જેવા ક્ષેત્રોમાં સહકાર પ્રાપ્ત કરી શકે છે.
- MOU સંયુક્ત કાર્યકારી જૂથ બનાવવા માટે મદદ કરશે. આ જૂથ ઈસરોના સભ્યો અને માહિતી અને સંદેશાવ્યવહાર મંત્રાલય, ભૂતાનથી બનાવવામાં આવનાર છે.
- કરાર સેટેલાઈટ સંદેશાવ્યવહાર, અવકાશ વિજ્ઞાન, ઉપગ્રહ સંશોધક અને બાહ્ય અવકાશના સંશોધન ક્ષેત્રે સહકાર શોધવાની તકો પૂરી પાડશે.

શું ભારત-ભૂતાન MOU બાહ્ય અવકાશ સંધિનું પાલન કરે છે?

- હા, ભારત અને ભૂતાન બંને એ બાહ્ય અવકાશ સંધિની સહીઓ કરેલ છે. તેથી, તેઓ સંધિનું પાલન કરે છે અને દરેક અવકાશ કરાર પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવેલ છે.

બાહ્ય અવકાશ સંધિ

- દેશો વચ્ચે અને દેશો દ્વારા બાહ્ય અવકાશનો ઉપયોગ બાહ્ય અવકાશ સંધિના આધારે નક્કી કરવામાં આવે છે. જૂન 2020 સુધીમાં, 110 દેશો બાહ્ય અવકાશ સંધિના પક્ષકારો છે.

શ્રીલંકાને ભારત દ્વારા મદદ

- શ્રીલંકામાં કોવિડ-19 સામે ભારત દ્વારા ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવેલ એક નિ:શુલ્ક એમ્બ્યુલન્સ સેવા મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવી રહી છે.

Back to Basics : પૃષ્ઠભૂમિ

- સુવા સેરીયા (સારા સ્વાસ્થ્ય માટે વાહન અથવા મુસાફરી) સેવા માટે ભારતે 7.56 મિલિયન અમેરિકન ડોલરની ગ્રાન્ટ આપી છે. સુવા સેરીયાને વર્ષ 2016 માં એક પાયલોટ ધોરણે લોન્ચ કરવામાં આવી હતી અને પછીથી ભારત તરફથી વધારાના અનુદાન સાથે તે સમગ્ર દેશમાં વિસ્તૃત થઈ હતી.
- શ્રીલંકાના ક્ષમતા નિર્માણમાં પણ ભારતે મદદ કરી છે.
- ક્ષમતા વધારવાના ભાગ રૂપે, શ્રીલંકાના ઈમરજન્સી મેડિકલ ટેકનિશિયન માટે તાલીમ અને રિક્રેશન પ્રોગ્રામો ગોઠવવામાં આવ્યા હતા, જેના પરિણામે સ્થાનિક વસ્તી માટે રોજગાર ઊભો થયો હતો.
- આશરે 400 મિલિયન યુ.એસ. ની ગ્રાન્ટ સાથે 60000 થી વધુ ઘરોના રહેણાંક પ્રોજેક્ટ પછી તે શ્રીલંકા માટે ભારતનો બીજો સૌથી મોટો અનુદાન પ્રોજેક્ટ છે.

ભારત-શ્રીલંકા સંબંધ

- શ્રીલંકાનું ભૌગોલિક રાજકીય મહત્વ:
 - હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્રમાં શ્રીલંકાની સ્થિતિ ઘણી મોટી શક્તિઓ માટે વ્યૂહાત્મક ભૌતિક રાજકીય સુસંગતતા રહી છે.
 - ચીન હિંદ મહાસાગર સાથે અને તેના દક્ષિણમાં ગ્વાદર (પાકિસ્તાન), ચિતાગોંગ (બાંગ્લાદેશ), ક્યુક ફાલુ (મ્યાનમાર) અને હમ્બન્ટોટા (શ્રીલંકા) માં આધુનિક બંદરો બનાવી રહ્યાં છે. આમ, શ્રીલંકા માટે ચીનના સ્ટ્રિંગ ઓફ પર્લ્સની વ્યૂહરચના મહત્વપૂર્ણ છે.
 - ચીનની સ્ટ્રિંગ ઓફ પર્લ્સ વ્યૂહરચનાનો ઉદ્દેશ હિંદ મહાસાગરમાં વર્ચસ્વ સ્થાપિત કરી ભારતને ઘેરી લેવાનું છે.
 - વ્યૂહાત્મક રીતે શ્રીલંકામાં ઘણા વ્યૂહાત્મક બંદરો છે.
- રાજકીય સંબંધો:
 - રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા (RBI) એ કોવિડ -19 રોગચાળાથી ખરાબ રીતે પ્રભાવિત શ્રીલંકામાં વિદેશી વિનિમયભંડારવધારવા 400 મિલિયનના વિદેશી ચલણભંડાર પૂરા પાડવાની અને દેશની આર્થિક સ્થિરતા સુનિશ્ચિત કરવાના કરાર પર હસ્તાક્ષર કર્યાં છે.
 - નિયમિત સમયાંતરે બંને દેશોના નેતાઓની મુલાકાતને કારણે બંને દેશો વચ્ચે રાજકીય સંબંધો મજબૂત બન્યા છે.
 - ભારત અને શ્રીલંકા સાર્ક અને બિમરટેકના સભ્યો છે અને ભારત સાર્ક દેશોમાં શ્રીલંકા સાથે સૌથી વધુ વેપાર કરે છે.
 - બંને દેશોના સૈન્ય વચ્ચે સંયુક્ત લશ્કરી ક્વાયટ 'મિત્ર શક્તિ' અને સંયુક્ત નૌકાદળ ક્વાયટ 'SLINEX' હાથ ધરવામાં આવે છે.

ઓસ્ટ્રેલિયા તેના રાષ્ટ્રગીતમાં ફેરફાર કરશે

- ઓસ્ટ્રેલિયન સરકારે તાજેતરમાં તેના રાષ્ટ્રગીત “એડવાન્સ ઓસ્ટ્રેલિયા ફેર” માં કેટલાક ફેરફારોની જાહેરાત કરી.

Back to Basics : ફેરફાર

- રાષ્ટ્રગીતની બીજી લાઈનને ‘અમે યુવા અને મુક્ત છીએ’ થી બદલીને ‘કેમ કે આપણે એક અને મુક્ત છીએ.’
- 1878 માં ઓસ્ટ્રેલિયન રાષ્ટ્રગીત, ‘એડવાન્સ ઓસ્ટ્રેલિયા ફેર’ લખવામાં આવ્યું હતું. તે 1984માં ઓસ્ટ્રેલિયાનું સત્તાવાર રાષ્ટ્રગીત બન્યું હતું. વિવેચકોના મતે ‘આપણે યુવાન અને મુક્ત છીએ’ તેવા શબ્દો ઓસ્ટ્રેલિયાના 50000

વર્ષના ઇતિહાસનો નાશ કરે છે. યુવાન શબ્દ સૂચવે છે કે ઓસ્ટ્રેલિયન ઇતિહાસની શરૂઆત ફક્ત વસાહતીકરણથી થઈ હતી. તદનુસાર, એવું માનવામાં આવે છે કે રાષ્ટ્રગીત બ્રિટીશ વસાહતીકરણની ઉજવણી કરે છે. આ ટાપુ રાષ્ટ્રના સ્વદેશી સમુદાયો દ્વારા અસ્વીકાર્ય છે જે આજ સુધી ઓસ્ટ્રેલિયા દિવસને આક્રમણ દિવસ તરીકે ઉજવે છે.

- ઓસ્ટ્રેલિયન રાષ્ટ્રગીતમાં છેલ્લો ફેરફાર વર્ષ 1984માં કરવામાં આવ્યો હતો
- ઓસ્ટ્રેલિયાનું રાષ્ટ્રગીત પીટર ડોડ્સ મેકકોર્મિક દ્વારા રચિત કરવામાં આવ્યું હતું.
- સ્વદેશી લોકો ઓસ્ટ્રેલિયન વસ્તીના માત્ર 2.4% જેટલા છે. ઓસ્ટ્રેલિયાની સ્વદેશી વસ્તી એબોરિજિનલ અને ટોરેસ સામુદાયની આઈલેન્ડર લોકોથી બનેલી છે.
- રાષ્ટ્રગીતની ચોથી લાઈન માટે ટીકા પણ કરવામાં આવે છે. ચોથી લાઈન, ‘અમારું ઘર સમુદ્ર દ્વારા ઘેરાયેલ(girt) છે’. આ વાક્ય ‘ઘેરાયેલ(girt)’ શબ્દ વાપરવા માટે ટીકા કરવામાં આવે છે. વિવેચકો મુજબ આ શબ્દ પ્રાચીન અને સમજવા માટે અશક્ય છે.

ઓસ્ટ્રેલિયા દિવસ

- 26 જાન્યુઆરીએ ઓસ્ટ્રેલિયા દિવસની ઉજવણી કરવામાં આવે છે. તે તારીખ છે કે જ્યારે 1788 માં ‘પ્રથમ કાફલો’ સિડની ગયો હતો. આ કાફલો બ્રિટનથી સૈન્ય લઈ ગયો હતો.

ઓસ્ટ્રેલિયાનું અગાઉનું રાષ્ટ્રગીત

- “એડવાન્સ ઓસ્ટ્રેલિયા ફેર” પૂર્વે, “ગોડ સેવ ક્વીન” ઓસ્ટ્રેલિયાનું રાષ્ટ્રગીત હતું. કોમનવેલ્થ ક્ષેત્ર અને બ્રિટીશ ક્રાઉન અવલંબનની સંખ્યામાં તે રાષ્ટ્રગીત હતું. કોમનવેલ્થ ક્ષેત્ર એ સાર્વભૌમ રાજ્યો હતા કે જેમાં એલિઝાબેથ દ્વિતીય રાજ્યના વડા તરીકે હતા.

આર્જન્ટિના ગર્ભપાત કાયદો

- ગર્ભપાતને કાયદેસર બનાવવા માટે આર્જન્ટિના તાજેતરમાં સૌથી મોટું લેટિન અમેરિકન દેશ બન્યું છે.

Back to Basics : નવા આર્જન્ટિના ગર્ભપાત કાયદાની**મુખ્ય લાક્ષણિકતાઓ**

- નવા કાયદા હેઠળ આર્જન્ટિનાએ ગર્ભાવસ્થાના 14 માં અઠવાડિયા સુધી ગર્ભપાતને કાયદેસર ઠેરવ્યો છે. ભારતમાં, ગર્ભાવસ્થાના તબીબી સમાપ્તિ (સુધારો) અધિનિયમ, 2020 મુજબ ગર્ભાવસ્થાના 24માં અઠવાડિયા સુધી ગર્ભપાત કાયદેસર છે. અગાઉ તે 20 અઠવાડિયા હતું.
- આર્જન્ટિનાના નવા ગર્ભપાત કાયદાને ઐતિહાસિક માનવામાં આવે છે કારણ કે બિલ પસાર થવા પહેલાં ફક્ત બળાત્કારના કેસમાં જ મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. આર્જન્ટિનાના સક્રિય કાર્યકરો 1921 થી આ નિયમને ઉથલાવવા માટે નવા કાયદા માટે અભિયાન ચલાવી રહ્યા હતા.
- નવા કાયદા પહેલા મહિલાઓ અને છોકરીઓને અસુરક્ષિત અને ગેરકાયદેસર કાર્યવાહી તરફ વળવાની ફરજ પડતી હતી. ગર્ભપાતની સલામત તબીબી પ્રક્રિયાઓની પહોંચનો અવકાશ વંચિત બેકગ્રાઉન્ડમાંની સ્ત્રીઓ માટે પણ ઓછો હતો. માનવાધિકાર દેખરેખ અનુસાર, આર્જન્ટિનામાં

માતૃત્વ મૃત્યુનું મુખ્ય કારણ ગર્ભપાત હતું. દેશમાં અસુરક્ષિત ગેરકાયદેસર ગર્ભપાતની આવી ખરાબ અસરો હતી.

- આ કાયદો પસાર થતાં લેટિન અમેરિકન અન્ય દેશોમાં ભારે અસર પડશે. ઈ એલ સાલ્વાડોર, નિકારાગુઆ અને ડોમિનિક રિપબ્લિકમાં હાલમાં ગર્ભપાત ગેરકાયદેસર છે. ક્યુબા, ઉરુગ્વે, ગુઆના જેવા કેટલાક દેશોમાં, મહિલાઓ ફક્ત વિશિષ્ટ કિસ્સાઓમાં જ ગર્ભપાત માટે વિનંતી કરી શકે છે. આમાંના કેટલાક દેશોમાં ગેરકાયદેસર ગર્ભપાતમાં સજા તરીકે કેદની સજા પણ છે.
- આર્જન્ટિનામાં કેથોલિક ચર્ચ અને ઈવાન્જેલિકલ સમુદાય દેશમાં પ્રચંડ શક્તિ અને પ્રભાવ ધરાવે છે. આ સમુદાયોએ ગર્ભપાતની વિભાવના અને ગર્ભપાતને કાયદેસર બનાવવા માટે લેવામાં આવેલા પગલાઓનો સખત વિરોધ કર્યો હતો.

વિયેતનામમાં ભારતના યોજાની નિકાસ

- વિયેતનામે તાજેતરમાં જ તેના આકર્ષક ભાવોને કારણે ભારતમાંથી અનાજ, ખાસ કરીને ચોખા ખરીદવાનું શરૂ કર્યું છે. વિયેતનામે ભારતમાંથી ચોખાની આયાત કરવાનું શરૂ કરી દીધું હોવા છતાં દેશ (વિયેતનામ) વિશ્વનો ત્રીજો સૌથી મોટો ચોખાનો નિકાસ કરનાર દેશ છે.

Back to Basics : વિયેતનામ દ્વારા ભારતમાંથી ચોખાની

આયાત

- વિયેતનામે ભારતમાંથી ચોખાની આયાત કરવાનું શરૂ કરી દીધું છે કારણ કે મર્યાદિત સ્થાનિક પુરવઠાને કારણે દેશમાં સ્થાનિક ભાવો નવ વર્ષમાં સૌથી ઊંચા ગયા છે. આ મુખ્યત્વે એટલા માટે છે કારણ કે વિયેતનામે ભવિષ્ય માટે ચોખાના વિશાળ જથ્થાને સંગ્રહિત કરવાનું શરૂ કર્યું છે.
- ચોખાના ભારતીય ભાવો ખૂબ આકર્ષક છે. કિંમતના વિશાળ તફાવતો વિયેતનામ સરકારને ભારતમાંથી ચોખાની આયાત કરવા પ્રેરિત કરી રહ્યા છે.
- ભારતીય વેપારીઓ વિયેતનામમાં આશરે 310 યુએસ ડોલરમાં 70,000 ટન ચોખાની નિકાસ કરશે. 2021ના જાન્યુઆરી અને ફેબ્રુઆરી દરમિયાન ભારત વિયેતનામમાં ચોખાની નિકાસ કરશે.
- વૈશ્વિક રોગચાળાએ વિયેતનામ અને અન્ય દેશોને ચોખાના ભંડાર માટે પૂછ્યું છે. આ કારણ છે કે અનાજની ઘટતી સપ્લાય ખાદ્ય અસલામતી અંગે ચિંતાઓ વધી રહી છે.
- વિયેતનામ વિશ્વભરમાં કોવિડ-19 સપ્લાય ચેઇન વિક્ષેપો વચ્ચે ખાદ્ય પ્રાપ્યતાને સુનિશ્ચિત કરવા માટે 270,000 ડોલર ચોખાનો સંગ્રહ કરવાની યોજના ધરાવે છે. આમ, તે અછતનો સામનો કરી રહ્યું છે અને આયાત પર આધાર રાખે છે.
- 2019 ની તુલનામાં 2020 માં વિયેતનામનું કુલ ઉત્પાદન 1.85% ઘટી ગયું છે. વર્ષ 2020 માં વિયેતનામની ચોખાની નિકાસમાં 2019 ની તુલનામાં 3.5% નો ઘટાડો થયો છે.

ભારતીય ચોખાનું આંતરરાષ્ટ્રીય બજાર મૂલ્ય વધવાનું કારણ

- ભારત 381 ડોલરથી 387 ડોલર પ્રતિ ટન ચોખા આપે છે. બીજી તરફ, વિયેતનામ ચોખા 500 ડોલરથી 505 ડોલર પ્રતિ ટન આપી રહ્યું છે. ભારતીય ચોખાના આ આકર્ષક ભાવથી એશિયન અને આફ્રિકન દેશોની માંગમાં વધારો થયો

છે. એવી અપેક્ષા છે કે થાઈલેન્ડ જેવા અન્ય એશિયન દેશો ચોખાની આયાત માટે ભારત તરફ વળશે.

ભારતની આર્કટિક નીતિનો મુસદ્દો

- ભારત સરકારે તાજેતરમાં આર્કટિક નીતિ જાહેર કરી હતી.
- **Back to Basics : નીતિનો મુખ્ય હેતુ**
- નીતિ સુનિશ્ચિત કરે છે કે આર્કટિક સંસાધનોનું અન્વેષણ કરવામાં આવે છે અને તેનો ટકાઉ ઉપયોગ થાય. તેની નીતિ હેઠળ, ભારત સુનિશ્ચિત કરશે કે તે આર્કટિક કાઉન્સિલના નિયમો અને નિયમનનું પાલન કરશે. ભારત 2013 માં આર્કટિક કાઉન્સિલનું નિરીક્ષક બન્યું હતું અને નિરીક્ષક તરીકે તેનું સભ્યપદ 2018 માં બીજા પાંચ વર્ષ માટે નવીકરણ કરવામાં આવ્યું હતું.

આર્કટિક પોલિસીના પાંચ મુખ્ય આધારસ્તંભ

- આર્કટિક પોલિસીના મુખ્ય પાંચ આધારસ્તંભ નીચે મુજબ છે:
 - વિજ્ઞાન અને સંશોધન
 - આર્થિક અને માનવ વિકાસ
 - પરિવહન અને કનેક્ટિવિટી
 - રાષ્ટ્રીય ક્ષમતા નિર્માણ
 - શાસન અને આંતરરાષ્ટ્રીય સહયોગ
 - આર્કટિક નીતિ
 - દુભૂવીય અને મહાસાગર સંશોધન માટેનું રાષ્ટ્રીય કેન્દ્ર, જે પૃથ્વી વિજ્ઞાન મંત્રાલય હેઠળ કાર્યરત છે, તે આર્કટિક નીતિના અમલમાં નોડલ એજન્સી તરીકે કામ કરશે.
 - નીતિમાં આર્કટિક રહેવાસીઓ, ખાસ કરીને સ્વદેશી સમુદાયોને હિમાલયના વિસ્તારોમાં રહેતા લોકો સાથે જોડવાની કલ્પના છે. નીતિનો હેતુ એવા આંતરરાષ્ટ્રીય વાણિજ્ય ઉદ્યોગોનો ભાગ બનવા અને પરંપરાગત સ્વદેશી જ્ઞાનને પ્રોત્સાહન આપવા માટે તકો ઉભી કરવાનું છે.
 - આર્કટિક નીતિને SDG લક્ષ્યોના લક્ષ્યાંક 11 સાથે સુમેળ કરવામાં આવી છે. SDGનું લક્ષ્ય 11 એ 'ટકાઉ શહેરો અને સમુદાયો' છે.

ભારત અને આર્કટિક સંશોધન

- પેરિસમાં ભારતે સ્વાલબર્ડ સંધિ પર હસ્તાક્ષર કર્યા હતા. સંધિ દ્વારા આર્કટિક ક્ષેત્રમાં સૈન્યકરણ નહીં કરવાની પ્રતિબદ્ધતા સાથે મુક્ત પ્રવેશની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.
- ભારતે 2007 માં આર્કટિક તરફ પોતાનું પ્રથમ વૈજ્ઞાનિક અભિયાન શરૂ કર્યું હતું.
- 2008 માં, ભારતે નોર્વેના સ્વાલબર્ડ, એલેસુન્ડ ખાતે હિમાદ્રી નામનો સંશોધન આધાર સ્થાપ્યો.
- 2014 માં, ભારતે IndArcની તૈનાત કરી હતી. તે કોંગ્રેસફોર્ડનમાં મલ્ટિસેન્સરી વેદશાળા છે.
- 2016 માં, ભારતે સ્વાલબર્ડના એલેસુન્ડ ખાતે ગ્રુવબેડેટ વાતાવરણીય લેબોરેટરીની સ્થાપના કરી.

ભારત-ફ્રાંસ વાર્ષિક વ્યૂહાત્મક સંવાદ

- ભારત અને ફ્રાંસ વચ્ચે વાર્ષિક વ્યૂહાત્મક સંવાદ નવી દિલ્હીમાં યોજાયો હતો.
- દેશોએ મુખ્યત્વે કોવિડ -19 રસીઓ, પરમાણુ, ભારત-પ્રશાંત, અવકાશ, પર્યાવરણ, દરિયાઈ સલામતી, ડિજિટલ અર્થતંત્ર, પર્યાવરણ અને સંરક્ષણ ક્ષેત્રો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું છે.

Back to Basics : ઇન્ડો પેસિફિકની દ્રષ્ટિએ ભારત માટે

ફ્રાન્સનું મહત્વ

- ફ્રાન્સ હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્રમાં ઊંડી હાજરી ધરાવે છે. મેયોટ્ટી આઈલેન્ડ અને રિયુનિયન આઈલેન્ડના પ્રદેશો ફ્રાન્સના નિયંત્રણ હેઠળ છે. આ વિદેશી વિસ્તારો UNCLOS સંધિ હેઠળ ફ્રાન્સને હિંદ મહાસાગરના ક્ષેત્રમાં 28 લાખ ચોરસ કિલોમીટર વિસ્તાર પૂરો પાડે છે.
- ચીને પાકિસ્તાન, બાંગ્લાદેશ, શ્રીલંકા, જીબુતી અને માલદીવમાં તેની હાજરી સાથે હિંદ મહાસાગરમાં પોતાની હાજરી વધારી દીધી છે. બીજી તરફ, ફ્રાન્સ લોકોએ અબુધાબી અને જીબુતીમાં કાયમી નેવલ બેઝની સ્થાપના કરી છે.

ભારત અને ફ્રાન્સ દ્વારા તાજેતરમાં સૈન્ય કરાર

- ભારત અને ફ્રાન્સે તાજેતરમાં લોજિસ્ટિક્સ આદાન-પ્રદાન કરાર પર હસ્તાક્ષર કર્યા છે. આ દેશોને એકબીજાની સૈન્ય સુવિધાઓનો ઉપયોગ કરવામાં સક્ષમ બનાવે છે. હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્રમાં વધતા ચાઈનીઝ પ્રભાવની દ્રષ્ટિએ આ ખૂબ નોંધપાત્ર છે.

ભારત-ફ્રાંસ સંબંધો

- ભારત-ફ્રાંસ વ્યૂહાત્મક સંવાદ વાર્ષિક રીતે યજમાનો તરીકે વૈકલ્પિક દેશો સાથે યોજવામાં આવે છે. ભારત-ફ્રાન્સ વ્યૂહાત્મક સંવાદ, 2020 પેરિસમાં યોજાયો હતો.
- ફ્રાન્સ કંપનીઓ ભારતની ટોચની રોકાણકારોમાંની એક છે. ભારત-ફ્રાંસનો વેપાર 13 અબજ ડોલર છે. ભારત તરફથી ફ્રાન્સ આયાત હેલિકોપ્ટર, ઉપગ્રહ, વિમાન, અવકાશયાનના લોન્ચ વાહનો છે.
- દેશોમાં એકબીજા સાથે “વિશેષ સંબંધ” છે. ભારત અને ફ્રાન્સે 2008 માં સીમાચિહ્ન પરમાણુ કરાર પર હસ્તાક્ષર કર્યા હતા. કરાર અનુસાર, ફ્રાન્સે 1,650 મેગાવોટનાં પ્રત્યેક છ યુરોપિયન પ્રેશર રિએક્ટર્સ બનાવ્યા હતા.
- ફ્રાન્સ એ ભારત વિશિષ્ટ NSG માફીને પગલે ભારત સાથે પરમાણુ કરાર પર હસ્તાક્ષર કરનાર પ્રથમ દેશ હતો.

કઝાકિસ્તાનમાં મૃત્યુ દંડનો અંત

- તાજેતરમાં કઝાકિસ્તાનના રાષ્ટ્રપતિએ આંતરરાષ્ટ્રીય કરાર પર નાગરિક અને રાજકીય હક (ICCPR) ના બીજા વૈકલ્પિક પ્રોટોકોલને બહાલી આપવાની દરખાસ્ત પર હસ્તાક્ષર કર્યા છે, જેમાં કઝાકિસ્તાનમાં ફાંસીની સજાને સંપૂર્ણ નાબૂદ કરવામાં આવશે.
- નોંધનીય છે કે કઝાકિસ્તાનમાં ફાંસીની સજા પર વર્ષ 2003 માં પ્રતિબંધ મૂક્યો હતો, પરંતુ આ હોવા છતાં, અદાલતો દ્વારા 'આતંકવાદી કૃત્યો' જેવા કેટલાક ચોક્કસ કેસોમાં દોષીઓને

ફાંસીની સજા આપવામાં આવી રહી હતી, જે હવે સંપૂર્ણપણે નાબૂદ થઈ ગઈ છે.

- કઝાકિસ્તાનમાં આજીવન કેદની વૈકલ્પિક સજા તરીકે 2004 માં રજૂ કરવામાં આવી હતી. નાગરિક અને રાજકીય અધિકાર પર આંતરરાષ્ટ્રીય નિયમ (ICCPR) વર્ષ 1966 માં અપનાવવામાં આવ્યો હતો અને 1976 ના વર્ષથી લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો, આજની તારીખ સુધીમાં તેને કુલ 173 દેશો દ્વારા મંજૂરી આપવામાં આવી છે.
- ફાંસીની સજા નાબૂદ સાથે સંબંધિત બીજા વૈકલ્પિક પ્રોટોકોલ 15 ડિસેમ્બર 1989 ના રોજ અપનાવવામાં આવ્યો હતો અને 1991 માં અમલમાં આવ્યો હતો. આ પ્રોટોકોલ હેઠળ, બધા દેશો ફાંસીની સજા આપશે નહીં અને તેમના અધિકારક્ષેત્ર હેઠળ તેને નાબૂદ કરવા માંગ કરશે. પ્રોટોકોલ હેઠળ, મૃત્યુ દંડને ફક્ત યુદ્ધના સમયગાળા દરમિયાન જ મંજૂરી આપવામાં આવશે.

‘ધ લાઈન’ શહેર

- તાજેતરમાં જ સાઉદી અરેબિયાના કાઉન પ્રિન્સ, મોહમ્મદ બિન સલમાને ફ્યુચર સિટી ‘ધ લાઈન’નું અનાવરણ કર્યું છે, જે સાઉદી અરેબિયાના 500 અબજ ડોલરના ‘નિયોમ (NEOM) પ્રોજેક્ટનો ભાગ છે.
- આ સંદર્ભમાં એક ઘોષણા કરતા સાઉદી અરેબિયાના કાઉન પ્રિન્સે જણાવ્યું હતું કે આ નવા શહેરમાં કોઈપણ પ્રકારનું કાર્બન ઉત્સર્જન નહીં થાય, સાથે જ આ શહેરમાં કોઈ રસ્તા અને કારો હશે નહીં.
- આ શહેરના નિર્માણનો પ્રાથમિક ઉદ્દેશ એ બતાવવાનો છે કે મનુષ્ય કેવી રીતે તેમના ઘરની ઘરતી સાથે સુમેળમાં જીવી શકે છે.
- આશરે 170 કિલોમીટર લાંબા આ પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત વર્ષ 2030 સુધીમાં સાઉદી અરેબિયામાં 3,80,000 રોજગાર મેળવશે, જે દેશના અર્થતંત્ર પર પણ સકારાત્મક અસર કરશે.
- આ શહેરના બાંધકામનું કામ આ વર્ષના પ્રથમ ત્રિમાસિક ગાળામાં શરૂ થશે અને અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે કે આ પ્રોજેક્ટ પૂર્ણ થયા પછી તે સાઉદી અરેબિયાના અર્થતંત્રમાં 48 બિલિયનનો ફાળો આપશે.
- સાઉદી અરેબિયાનું આ અદ્યતન ‘ધ લાઈન’ શહેરમાં કુલ એક મિલિયન લોકો રહી શકશે અને આ શહેરના માળખાકીય સુવિધા બનાવવા માટે કુલ 100-200 અબજ ડોલરનો ખર્ચ થશે.
- આ શહેરમાં પરિવહન માટે ‘અલ્ટ્રા-હાઈ સ્પીડ ટ્રાંઝિટ’ સિસ્ટમનો વિકાસ કરવામાં આવશે અને આ અત્યાધુનિક શહેરમાં એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ જવા માટે 20 મિનિટથી વધુ સમય લાગશે નહીં.
- નોંધનીય છે કે સાઉદી અરેબિયાની અર્થવ્યવસ્થા મુખ્યત્વે તેલ પર નિર્ભર છે અને સાઉદી અરેબિયા ‘નીઓમ’ પ્રોજેક્ટ દ્વારા તેની અર્થવ્યવસ્થામાં વિવિધતા લાવવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યું છે.

જાપાન દ્વારા ભારતને સત્તાવાર વિકાસ સહાય

- તાજેતરમાં ભારત અને જાપાન દ્વારા 50 અબજ યેન (આશરે 3,550 કરોડ રૂપિયા) ની લોન માટે સમજૂતી કરવામાં આવી છે. તેનો હેતુ ભારત સરકાર દ્વારા કોવીડ-19 થી અસરગ્રસ્ત ગરીબ અને નિર્બળ લોકો માટે આર્થિક સહયોગ કાર્યક્રમોને ટેકો આપવાનો છે.

Back to Basics : લોન સુવિધાઓ

- તે જાપાનની સત્તાવાર વિકાસ સહાય (ODA) લોનનો એક ભાગ છે.
- વિકાસશીલ દેશોના આર્થિક વિકાસ અને કલ્યાણને પ્રોત્સાહન આપવા માટે રચાયેલ સરકારી સહાય તરીકે ODA વ્યાખ્યાયિત થયેલ છે.
- લશ્કરી ઉદ્દેશો માટે આપવામાં આવેલી લોન અને કેડિટ્સને ODAથી બાકાત રાખવામાં આવી છે.
- 0.65% નો વ્યાજ દર આ લોન પર લાગુ થશે અને ચુકવણીનો સમયગાળો 15 વર્ષનો રહેશે, જેમાં પાંચ વર્ષનો ગ્રેસ અથવા છૂટ અવધિ હશે.
- આર્થિક સહાયનો ઉદ્દેશ ભારત સરકાર દ્વારા સંચાલિત 'વડા પ્રધાન ગરીબ કલ્યાણ યોજના' (PMJKY) જેવા કાર્યક્રમોને સમર્થન આપવાનો છે, જેનો હેતુ સામાજિક-આર્થિક પ્રભાવોને ઘટાડવાનો અને સામાજિક-આર્થિક સંસ્થાઓને મજબૂત બનાવવાનો છે.
- તેમાં ગરીબ અને નબળા વર્ગમાં અનાજનું વિતરણ, બાંધકામ કામદારોને સહાયતા અને સહાયની જોગવાઈ અને કોવીડ-19 ના પ્રસારને રોકવામાં રોકાયેલા આરોગ્ય કર્મચારીઓ માટે વિશેષ વીમો શામેલ છે.
- આ ભારત સરકારની આરોગ્ય અને તબીબી નીતિના અમલીકરણ માટે છે અને અપેક્ષા છે કે ICU (સઘન સંભાળ એકમો), ચેપ નિવારણ અને વ્યવસ્થાપન સુવિધાઓથી સજ્જ હોસ્પિટલોના વિકાસને પ્રોત્સાહન આપશે.
- ડિજિટલ ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરીને દેશભરના ઘણા ગામોમાં ટેલિમેડિસિનના પ્રોત્સાહનની અપેક્ષા છે.

ભૂતપૂર્વ મદદ

- જાપાન દ્વારા અગાઉ COVID-19 કટોકટી સામે લડવા ભારત સરકારના પ્રયત્નોને ટેકો આપવા માટે 50 અબજ યેનની બજેટ મદદ અને 1 અબજ યેનની સહાય આપવામાં આવી હતી.
- જાપાન દ્વારા ભારતને હવે આપવામાં આવતી કુલ સહાય લગભગ 5,800 કરોડ રૂપિયા છે.

ભારત-જાપાન સંબંધો

- 1958 થી ભારત અને જાપાનનો દ્વિપક્ષીય સહકારનો લાંબો અને સકારાત્મક ઇતિહાસ છે.
- ભારત અને જાપાન વચ્ચે છેલ્લા કેટલાક વર્ષોમાં આર્થિક સહયોગ મજબૂત બન્યો છે અને આ પ્રગતિ વ્યૂહાત્મક ભાગીદારીમાં ફેરવાઈ છે.
- નાણાકીય વર્ષ 2019માં જાપાન ભારત માટે ચોથો સૌથી મોટો રોકાણકાર દેશ હતો.

- પાછલા દાયકાઓમાં ભારત જાપાની ODA લોનનો સૌથી વધુ લાભ મેળવનાર / પ્રાપ્તકર્તા રહ્યો છે. દિલ્હી મેટ્રો એ ODAના ઉપયોગ દ્વારા જાપાની સહયોગનું એક સૌથી સફળ ઉદાહરણ છે.

- આ ઉપરાંત જાપાન 'એક્ટ ઇસ્ટ પોલિસી' અને 'પાર્ટનરશીપ ફોર ક્વોલિટી ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર' વચ્ચે સહમતી દ્વારા દક્ષિણ એશિયાને દક્ષિણ પૂર્વ એશિયા સાથે જોડતી વ્યૂહાત્મક જોડાણને સમર્થન આપશે.

UNSC માટે ભારત: ભૂતકાળનું યોગદાન અને વર્તમાન પડકારો

- તાજેતરમાં જ ભારતે યુનાઈટેડ નેશન્સ સિક્યુરિટી કાઉન્સિલ (UNSC)માં આઠમી વખત અસ્થાયી સભ્ય તરીકે પ્રવેશ કર્યો છે. કાઉન્સિલમાં તેનું સભ્યપદ બે વર્ષ માટે એટલે કે 2021 અને 2022 સુધી રહેશે.

Back to Basic : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- UNSCમાં ભારતનું યોગદાન: ભારતે ભૂતકાળમાં સાત વખત કાઉન્સિલમાં સેવા આપી છે.
- 1950-51:
- UNSCના પ્રમુખ તરીકે, કોરિયન યુદ્ધ દરમિયાન ભારતે સીડફાયર અપનાવવા અને પ્રજાસત્તાક કોરિયાને સહાયતા માટેની દરખાસ્તોને આમંત્રણ આપવા ઓપરેશન કર્યું હતું.
- 1967-68:
- સાયપ્રસમાં સંયુક્ત રાષ્ટ્ર મિશનના આદેશને વિસ્તૃત કરવા ભારતે સહ-પ્રાયોજિત પ્રસ્તાવ 238.
- 1972-73:
- ભારત સંયુક્ત રાષ્ટ્રમાં બાંગ્લાદેશના પ્રવેશને ભારપૂર્વક સમર્થન આપે છે.
- 1977-78:
- ભારતે UNSCમાં આફ્રિકાને ભારપૂર્વક ટેકો આપ્યો હતો અને ભારતે રંગભેદની વિરુદ્ધ અને 1978 માં નામિબીયાની સ્વતંત્રતા માટે પોતાનો અવાજ ઉઠાવ્યો હતો.
- 1984-85:
- ભારતે UNSCમાં મધ્ય પૂર્વમાં, ખાસ કરીને પેલેસ્ટાઈન અને લેબેનોનના વિરોધોને ઉકેલવા માટે અવાજ ઉઠાવ્યો.
- 1991-92:
- ભારતે પ્રથમ UNSC સમિટમાં ભાગ લીધો હતો અને શાંતિ અને સલામતી જાળવવામાં UNSCની ભૂમિકાના મહત્ત્વ પર ભાર મૂક્યો હતો.
- 2011-2012:
- વર્ષ 2011-12ના કાર્યકાળ દરમિયાન ભારતે વિકાસશીલ દેશો સાથે જોડાયેલા મુદ્દાઓ તેમજ શાંતિ સંરક્ષણ, આતંકવાદ નિયંત્રણ અને આફ્રિકા વગેરે સંબંધિત મુદ્દાઓ પર અવાજ ઉઠાવ્યો હતો. સીરિયા અંગે પહેલું નિવેદન UNSC દ્વારા ભારતના અધ્યક્ષપદ દરમિયાન જારી કરાયું હતું.
- વર્ષ 2011-12માં તેમના કાર્યકાળ દરમિયાન, ભારતે યુએનએસસીની આતંકવાદ નિયંત્રણ પરની 1373 સમિતિ, આતંકવાદી પ્રવૃત્તિઓને લીધે આંતરરાષ્ટ્રીય શાંતિ અને સલામતી માટેના ખતરો અંગેના કાર્યકારી જૂથની અધ્યક્ષતા, સોમલિયા અને એરિટ્રીયા પરની સુરક્ષા પરિષદ 751/1907 સમિતિની અધ્યક્ષતા હતી.

- > 1996 માં, ભારતે આતંકવાદ સામે લડવા માટે એક વ્યાપક કાનૂની માળખું પ્રદાન કરવાના ઉદ્દેશથી આંતરરાષ્ટ્રીય આતંકવાદ પર વ્યાપક સંમેલન(CCIT) તૈયાર કરવા પહેલ કરી હતી.
- > અલ કાયદા, ISIS અને સંબંધિત વ્યક્તિઓ અને સંસ્થાઓથી સંબંધિત યુએનએસસીની 1267 પ્રતિબંધ સમિતિ (મે 2019) હેઠળ પાકિસ્તાની આતંકવાદી મસૂદ અઝહરની નોંધણી માટે ભારતે યુએનએસસીમાં તેના ભાગીદારો સાથે મળીને કામ કર્યું હતું, નોંધ્યું હતું કે આ વર્ષનો કેસ હતો. 2009 થી બાકી હતી.

સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સુરક્ષા પરિષદ

- > સંયુક્ત રાષ્ટ્રની સુરક્ષા પરિષદ સહિત સંયુક્ત રાષ્ટ્રના અન્ય છ મુખ્ય અંગોની સ્થાપના યુનાઈટેડ નેશન્સ ચાર્ટર દ્વારા કરવામાં આવી હતી. UNSCની રચના યુએન ચાર્ટરની કલમ 23 માં નિર્ધારિત છે.
- > સુરક્ષા પરિષદ સંયુક્ત રાષ્ટ્રની સૌથી શક્તિશાળી સંસ્થા છે જેની પ્રાથમિક જવાબદારી આંતરરાષ્ટ્રીય શાંતિ અને સલામતી જાળવવાની છે.
- > સંયુક્ત રાષ્ટ્રના અન્ય અંગો સદસ્ય દેશો માટે ભલામણો કરે છે, પરંતુ સુરક્ષા પરિષદ સભ્ય દેશો માટે નિર્ણયો લેવા અને બંધનકર્તા ઠરાવો રજૂ કરવાની શક્તિ ધરાવે છે.
- કાયમી અને અસ્થાયી સભ્યો:
 - > UNSCની રચના 15 સભ્યો (5 કાયમી અને 10 બિન-કાયમી) દ્વારા કરવામાં આવે છે.
 - > સુરક્ષા પરિષદના પાંચ કાયમી સભ્યો યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ, બ્રિટન, ફ્રાંસ, રશિયા અને ચીન છે. નોંધનીય છે કે આ કાયમી સભ્ય દેશો સિવાય, અન્ય 10 દેશોને સુરક્ષા પરિષદમાં બે વર્ષ માટે અસ્થાયી સભ્યો તરીકે શામેલ કરવામાં આવ્યા છે.
- દસ બિન કાયમી બેઠકોનું પ્રાદેશિક ધોરણે વિતરણ કરવામાં આવે છે:
 - > પાંચ સભ્યો એશિયન અથવા આફ્રિકન દેશોમાંથી, બે દક્ષિણ અમેરિકાના દેશોમાંથી, એક પૂર્વી યુરોપમાંથી અને બે પશ્ચિમ યુરોપ અથવા અન્ય પ્રદેશોમાંથી ચૂંટાયેલા છે.
 - > ભારત UNSCમાં કાયમી બેઠક માટે હિમાયત કરી રહ્યું છે.

ક્યુબા : આતંકવાદ પ્રાયોજક રાજ્ય તરીકે નિયુક્ત

- > તાજેતરમાં, યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકાના સ્ટેટ વિભાગે ક્યુબાને આતંકવાદ પ્રાયોજક રાજ્ય તરીકે નિયુક્ત કર્યું છે, આંતરરાષ્ટ્રીય આતંકવાદના કૃત્યો માટે વારંવાર સહાય પૂરી પાડતા અને આતંકવાદીઓને સલામત આશ્રયસ્થાનો પૂરો પાડે છે.

Back to Basic : દેશો પર પ્રતિબંધો માટેની જોગવાઈઓ

- > યુનાઈટેડ સ્ટેટ ઓફ સ્ટેટ ડિપાર્ટમેન્ટ દ્વારા કોઈપણ દેશ પર પ્રતિબંધ મૂકવા માટે નીચેની ચાર કેટેગરીઓ નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે
- > યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ દ્વારા વિદેશી સહાય પર પ્રતિબંધો.
- > સંરક્ષણ નિકાસ અને વેચાણ પર પ્રતિબંધો.
- > ડ્યુઅલ-ઉપયોગ વસ્તુઓની નિકાસ પર કેટલાક નિયંત્રણ કરે છે.

- > આવા દેશો અને વ્યક્તિઓ કે જે નિયુક્ત દેશો સાથે વેપારમાં જોડાયેલા હોય તેમના પર પણ પ્રતિબંધો મૂકી શકાય છે.
- > આ સૂચિમાં હાલમાં ચાર દેશો શામેલ છે: સીરિયા, ઈરાન, ઉત્તર કોરિયા અને ક્યુબા.
- > ક્યુબાને વર્ષ 2015 માં આ સૂચિમાંથી દૂર કરવામાં આવી હતી પરંતુ ફરીથી આ સૂચિમાં શામેલ કરવામાં આવી છે.
- > ક્યુબા આતંકવાદ પ્રાયોજક રાજ્ય તરીકે નિયુક્ત: યુએસએ ક્યુબા પર આક્ષેપ કર્યો જે નીચે મુજબ છે
- > વેનેઝુએલાના આંતરિક રાજકારણમાં દખલ.
- > ક્યુબાના લોકોનું દમન.
- > આંતરરાષ્ટ્રીય આતંકવાદને ટેકો આપે છે.
- > યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની ન્યાય પ્રણાલીમાં દખલ.

યુએસએ-ક્યુબા સંબંધો

- > યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ અને ક્યુબા વચ્ચે 60 વર્ષથી વધુ સમયથી સંબંધો તણાયેલા છે. યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ સમર્થિત સરકારે 1959 માં ફિડેલ કાસ્ટ્રોની સરકારને વધારે તાકાત આપી.
- > ભૂતપૂર્વ રાષ્ટ્રપતિઓ બરાક ઓબામા અને રાઉલ કાસ્ટ્રોએ દ્વિપક્ષીય સંબંધોને સામાન્ય બનાવવા માટે ઘણાં પગલાં લીધાં હતાં, જેમાં રાજદ્વારી સંબંધોની પુનઃસ્થાપના, રાજદ્વારી મુલાકાત અને વેપાર વધારવાનો સમાવેશ થાય છે.
- > ટ્રમ્પ વહીવટીતંત્રે પર્યટન અને અન્ય વ્યાપારી ક્ષેત્રો પર ફરીથી પ્રતિબંધ લાદીને પાછલા કરારોની શરતોને પલટવાર કરી દીધી છે.

અનાજની નિકાસ અને ભારત

- > યુ.એસ. કૃષિ વિભાગે (USDA) પોતાના તાજેતરના અહેવાલમાં 'સીરીયલ્સ: વર્લ્ડ માર્કેટ્સ એન્ડ ટ્રેડ' માં કહ્યું છે કે આગામી સમયમાં ભારતમાંથી ઘઉં અને ચોખાની નિકાસમાં વધારો થવાની સંભાવના છે.

Back to Basics : નિષ્કર્ષ

- ઘઉંની નિકાસમાં વધારો:
 - > તાજેતરમાં યુ.એસ. કૃષિ વિભાગ (USDA) એ 2020-21 વર્ષના ભારતીય ઘઉંની નિકાસની આગાહી 1 મિલિયન ટનથી વધારીને 1.8 મિલિયન ટન કરી હતી.
 - > ચોખાની નિકાસમાં વધારો: USDAના અંદાજ મુજબ, વર્ષ 2020 માં ભારતની ચોખાની નિકાસ 14.4 મિલિયન ટન સુધી પહોંચવાની ધારણા છે.

ઘઉંની નિકાસમાં વધારો થવાનું કારણ

- > ચીન દ્વારા સંગ્રહ: વૈશ્વિક ઘઉંના ભાવમાં ફેરફારમાં ચીન મુખ્ય પરિભળ છે. તેના વધારે સ્ટોરેજને કારણે તે વૈશ્વિક ભાવો પર નોંધપાત્ર અસર કરે છે. યુએસ કૃષિ વિભાગ (USDA) ના અનુસાર, ચીનના આ વલણને કારણે ભારતની નિકાસમાં વધારો નોંધાઈ રહ્યો છે.

વૈશ્વિક ભાવોમાં વધારો:

- > વધતા વૈશ્વિક ભાવોને કારણે ભારતની નિકાસ પણ વધી રહી છે. ઉદાહરણ તરીકે, રશિયન સરકારે ઊંચા ઘરેલુ ભાવોને રોકવા માટે ઘઉં પર નિકાસ કર લાઘો. આમ, બાંગ્લાદેશ, જે રશિયા પાસેથી ઘઉંનો મોટો આયાત કરનાર છે, તેની ખરીદી માટે ભારત જેવા અન્ય વિકલ્પોની શોધખોળ કરી રહ્યો છે.

- ખૂબ ઓછા વ્યાજ દરે મળતી રકમ કૃષિ પેદાશોના બજારોમાં વધુને વધુ રોકાણ કરવામાં આવી રહી છે, જે ઉત્પાદકતામાં પણ વધારો કરી રહી છે.
- અમેરિકા, ભારત અને રશિયા જેવા દેશો કોરોના વાયરસ રોગચાળાને પગલે તેમના વ્યાજ દરમાં ઘટાડો કરી રહ્યા છે.

■ ઉદાહરણ:

- બેન્ક ઓફ ઈંગ્લેન્ડનો હાલનો બેંક દર 0.1 ટકા છે.
- ભારતીય રિઝર્વ બેંકનો હાલનો રેપો રેટ 4 ટકા છે.

ભારતની અનાજની નિકાસ

- ભારત વિશ્વના સૌથી મોટા અનાજની નિકાસ કરનાર દેશ છે અને સાથે સાથે સૌથી વધુ ઉત્પાદક દેશ છે.
- અગત્યના અનાજમાં ઘઉં, ડાંગર, જુવાર, બાજરી, જવ અને મકાઈનો સમાવેશ થાય છે.
- આ અગાઉ વર્ષ 2008 માં ભારતે ઘરેલુ જરૂરિયાતને પહોંચી વળવા ચોખા અને ઘઉં વગેરેના નિકાસ પર પ્રતિબંધ મૂક્યો હતો.
- ભારતમાં સરપ્લસ ઉત્પાદન અને વૈશ્વિક બજારમાં ભારે માંગને ધ્યાનમાં રાખીને સરકારે ઘઉંની મર્યાદિત નિકાસ કરવાની મંજૂરી આપી હતી.
- ચોખા (બાસમતી અને બિન-બાસમતી સહિત) નો 2019-20 માં ભારતના કુલ અનાજની નિકાસમાં મોટો હિસ્સો (95.7%) નો સમાવેશ થાય છે, જ્યારે ઘઉં સહિતના ઘઉં અને અન્ય અનાજની રકમ 2019-20માં માત્ર 4.3% હતી.
- ભારતમાંથી ઘઉંની નિકાસ (2019-20) નેપાળ, બાંગ્લાદેશ, યુએઈ, સોમાલિયામાં હતી.
- ભારતમાંથી મોટાભાગની બાસમતી ચોખાની નિકાસ (2019-20) નેપાળ, બેનીન, સંયુક્ત આરબ અમીરાત, સોમાલિયામાં હતી.
- ભારતમાંથી બાસમતી ચોખાની નિકાસ (2019-20) ઈરાન, સાઉદી અરેબિયા, ઈરાક, સંયુક્ત આરબ અમીરાતની હતી.

બ્રિટીશ સંસદમાં કાશ્મીર પર ચર્ચા

- તાજેતરમાં જ ભારતે બ્રિટનના હાઉસ ઓફ કોમન્સમાં કાશ્મીર મુદ્દે થયેલી ચર્ચા અંગે ચિંતા વ્યક્ત કરી છે.
- ઓક્ટોબર 2020 ની શરૂઆતમાં, કલમ 370ના રદ થયાના ત્રણ મહિના પછી, ઈટાલી, બ્રિટન, ફ્રાન્સ, જર્મની, ચેક રિપબ્લિક અને પોલેન્ડના યુરોપિયન સંસદના 27 સભ્યો ધરાવતા પ્રતિનિધિમંડળ શ્રીનગર (કાશ્મીર)ની મુલાકાત લીધી હતી.

Back to Basics : પૃષ્ઠભૂમિ

- યુનાઈટેડ કિંગડમ (UK)ની સંસદના કેટલાક સભ્યો દ્વારા 'કાશ્મીરની રાજકીય સ્થિતિ' શીર્ષક પર ચર્ચા યોજવામાં આવી હતી.
- ચર્ચામાં સામેલ સભ્યોએ જમ્મુ-કાશ્મીરમાં કથિત માનવાધિકાર ઉલ્લંઘન પર ચિંતા વ્યક્ત કરી હતી અને યુનાઈટેડ કિંગડમની સરકારને આ ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ મેળવવા માંગ કરી હતી, જેથી જમ્મુ-કાશ્મીર અને પાકિસ્તાન અધિકૃત કાશ્મીર (POK) નો સીધો અહેવાલ સંસદ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે

રશિયા ઓપન સ્કાય સંધિથી અલગ થઈ ગયું

- યુ.એસ. દ્વારા 'ઓપન સ્કાય સંધિ' (OST) થી પીછેહઠ કરવાની જાહેરાત પછી રશિયાએ પણ સંધિમાંથી પીછેહઠ કરવાની જાહેરાત કરી છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- રશિયાના જણાવ્યા મુજબ, સંધિથી બિન-શસ્ત્રોવાળા સર્વેલન્સ વિમાનની ફ્લાઈટને સભ્ય રાજ્યોની સરહદ પારની સૈન્ય પ્રવૃત્તિઓ તપાસવાની મંજૂરી આપવામાં આવે છે અને સંધિમાંથી યુ.એસ.ની પીછેહઠ થવાથી રશિયાના વ્યૂહાત્મક હિતોને ગંભીર ખતરો છે.
- નોંધનીય છે કે ગયા વર્ષે નવેમ્બરમાં, યુએસએ એ 'ઓપન સ્કાય સંધિ' (OST) થી પોતાને અલગ કરી દીધું હતું, એમ કહ્યાં હતું કે રશિયા દ્વારા આ સંધિનું સ્પષ્ટ ઉલ્લંઘન કરવામાં આવી રહ્યું છે.
- 'ઓપન સ્કાય સંધિ' 'ઓપન સ્કાય એગ્રીમેન્ટ' થી અલગ છે. ઓપન સ્કાય એગ્રીમેન્ટ એ દ્વિપક્ષીય કરાર છે, જે આંતરરાષ્ટ્રીય પેસેન્જર અને કાર્ગો સેવાઓ પ્રદાન કરવા માટે બે દેશોની એરલાઈન્સને સશક્ત બનાવે છે. આ આંતરરાષ્ટ્રીય મુસાફરો અને કાર્ગો ફ્લાઈટ્સની પહોંચને વિસ્તૃત કરે છે. તાજેતરમાં સંયુક્ત આરબ અમીરાત (UAE) એ ભારત સાથે 'ઓપન સ્કાય એગ્રીમેન્ટ' કરવામાં રસ દાખવ્યો છે.

ઓપન સ્કાય સંધિ (OST)

- આ સંધિનો ખ્યાલ તનાવ ઘટાડવાના હેતુથી યુ.એસ. દ્વારા શીત યુદ્ધના શરૂઆતના વર્ષોમાં રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો.
- સોવિયત યુનિયનના વિસર્જન પછી માર્ચ 1992 માં ફિનલેન્ડની રાજધાની હેલસિંકીમાં નાટોના સભ્યો અને પૂર્વ વોર્સો સંધિમાં સામેલ દેશો વચ્ચે સંધિ પર હસ્તાક્ષર થયા હતા.
- પશ્ચિમ જર્મની નાટોમાં જોડાયા પછી સોવિયત સંઘ અને તેના સાથી દેશો વચ્ચે વોર્સો સંધિ (1955) પર હસ્તાક્ષર થયા હતા.
- તે પરસ્પર સંરક્ષણ કરાર હતો, જેને પશ્ચિમી દેશો પશ્ચિમ જર્મનીમાં નાટોના સભ્યપદ વિરૂદ્ધની પ્રતિક્રિયા માનતા હતા.
- આત્મવિશ્વાસ વધારવો-સંધિનો ઉદ્દેશ સભ્ય દેશો વચ્ચેનો વિશ્વાસ વધારવાનો અને પરસ્પર સહયોગ દ્વારા આંતરરાષ્ટ્રીય સ્થિરતાને મજબૂત બનાવવાનો છે.
- સર્વેલન્સ-આ સંધિમાં સામેલ અન્ય દેશોની સરહદોમાં લશ્કરી પ્રવૃત્તિઓ તપાસવા માટે 34 હસ્તાક્ષર કરાયેલા દેશો (યુ.એસ. અને રશિયા સહિત) ને હથિયાર વિના સર્વેલન્સ વિમાન ઉડવાની મંજૂરી છે.
- આ સર્વેલન્સ દરમિયાન ફક્ત ઈમેજિંગ ડિવાઈસેસને જ મંજૂરી છે.
- આ મોનિટરિંગ દરમિયાન, તે દેશના સભ્યો મોનિટરિંગ પ્રક્રિયામાં પણ ભાગ લઈ શકે છે, જેનું નિરીક્ષણ કરવામાં આવી રહ્યું છે.
- વ્યૂહાત્મક માહિતી વહેંચણી- સૈન્ય પ્રવૃત્તિઓ, લશ્કરી ક્વાયત અને મિસાઈલ તૈનાત વગેરે પર એકત્રિત કરવામાં આવેલી માહિતી, બધા સભ્ય દેશો સાથે શેર કરવામાં આવે છે.
- યુએસ અને રશિયા બંને સંધિથી અલગ થઈ ગયા છે.
- ભારત આ સંધિમાં સામેલ નથી.

47મી G7 સમિતિ

- યુનાઈટેડ કિંગડમ દ્વારા ભારતીય વડાપ્રધાનને જૂન 2021માં યોજનારી 47મી G7 સમિતિમાં ભાગ લેવા મહેમાન તરીકે આમંત્રણ આપ્યું છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- આમંત્રિત અન્ય દેશો—ભારત ઉપરાંત ઓસ્ટ્રેલિયા અને દક્ષિણ કોરિયાને પણ 'અતિથિ દેશો' તરીકે સમિતિમાં જોડાવા આમંત્રણ અપાયું છે.

હિટન, ભારત અને G7

- યુકે પ્રથમ P5 (સુરક્ષા પરિષદના પાંચ કાયમી દેશો) સભ્ય દેશ હતો જેણે ભારત માટે UN સુરક્ષા પરિષદ (UNSC)માં કાયમી બેઠકને ટેકો આપ્યો હતો અને 2005 માં ભારતને G7 સમિતિમાં આમંત્રણ આપનાર પ્રથમ G7 સભ્ય દેશ હતો.

ઉદ્દેશ

- આ પરિષદનો ઉદ્દેશ વિશ્વની અગ્રણી લોકશાહીઓને એક કરવા અને કોરોના વાયરસ રોગચાળા સામે લડવામાં મદદ કરવા માટે વધુ સમૃદ્ધ ભવિષ્ય બનાવવાનું છે.

G-7

- તે એક આંતર-સરકારી સંસ્થા છે, જેની સ્થાપના વર્ષ 1975માં કરવામાં આવી હતી.
- વૈશ્વિક આર્થિક શાસન, આંતરરાષ્ટ્રીય સુરક્ષા અને ઊર્જા નીતિ જેવા સામાન્ય હિતના મુદ્દાઓ પર ચર્ચા કરવા માટે સંસ્થાના સભ્ય દેશો વાર્ષિક બેઠક કરે છે.
- G-7 સંસ્થા પાસે કોઈ ઔપચારિક બંધારણ અને કાયમી મુખ્ય મથક નથી. વાર્ષિક સમિતિ દરમિયાન લેવામાં આવેલા નિર્ણયો સભ્ય દેશો માટે બિન-બંધનકર્તા છે.

■ સભ્ય:

- G-7 એ ઔદ્યોગિક રીતે વિકસિત લોકશાહી દેશો એટલે કે ફ્રાંસ, જર્મની, ઇટાલી, યુનાઈટેડ કિંગડમ, જાપાન, યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ અને કેનેડાનું જૂથ છે.
- વર્ષ 1997માં રશિયાના આ જૂથમાં જોડાયા પછી, G-7 ઘણાં વર્ષોથી 'G-8' તરીકે જાણીતું હતું.
- જો કે, 2014માં ક્રિમીઆ વિવાદ બાદ રશિયાને જૂથમાંથી હાંકી કાઢવા પછી, આ જૂથ ફરી એક વખત G-7 તરીકે ઓળખાવા લાગ્યું છે.

■ સમિતિ:

- દર વર્ષે G-7 સમિતિનું આયોજન કરવામાં આવે છે અને સમૂહના સભ્યો દ્વારા પરિષદનું આયોજન પરિભ્રમણ(રોટેશન) આધારે કરવામાં આવે છે.
- સમિતિમાં ચર્ચાનો વિષય અને ત્યારબાદની બેઠકો સહિત લગભગ તમામ બાબતો 'શેરપા' દ્વારા સંભાળવામાં આવે છે, જે સામાન્ય રીતે સંમેલનમાં ભાગ લેતા નેતાઓ અથવા રાજદ્વારી કર્મચારીઓના સભ્યો હોય છે.
- યુરોપિયન યુનિયન, આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય ભંડોળ, વિશ્વ બેંક અને સંયુક્ત રાષ્ટ્ર જેવા મહત્વના આંતરરાષ્ટ્રીય સંગઠનોના પ્રતિનિધિઓને પણ સંમેલનમાં આમંત્રણ અપાયું છે.

ભારત અને G-7

■ ભાગીદારી:

- ફ્રાંસમાં 2019 માં યોજાયેલી 45મી G-7 સમિતિમાં ભારતની ભાગીદારી એ મોટી આર્થિક અને લોકશાહી શક્તિ તરીકે ભારતની વ્યૂહાત્મક સ્થિતિને પ્રતિબિંબિત કરે છે.
- વર્ષ 2020 માં યુએસ દ્વારા શિખર સંમેલનમાં ભારતને આમંત્રણ પણ અપાયું હતું, જોકે આ પરિષદ રોગચાળાને લીધે યોજાઈ ન હતી.
- પૂર્વ વડાપ્રધાન મનમોહન સિંહના શાસન દરમિયાન, ભારતે પાંચ વખત G-7 પરિષદોમાં ભાગ લીધો હતો.

■ ચર્ચા માટે મહત્વપૂર્ણ મંચ:

- તે G-7 સભ્યો સાથે વેપાર, કાશ્મીર મુદ્દા અને રશિયા અને ઈરાન સાથેના ભારતના સંબંધો પર ચર્ચા માટે એક સાફ પ્લેટફોર્મ પ્રદાન કરે છે.

■ ભારત માટે G7 ની અસરો:

- UN સુરક્ષા પરિષદ, BRICS અને G-20 વગેરે આંતરરાષ્ટ્રીય સંગઠનોમાં ભાગીદારી સાથે વિવિધ આંતરરાષ્ટ્રીય મંચો દ્વારા વધુ સારી વૈશ્વિક વ્યવસ્થા માટે ભારત મહત્વની ભૂમિકા ભજવી શકે છે.

ભારત-સિંગાપોર સંરક્ષણ પ્રધાનોનો 5મો સંવાદ

- તાજેતરમાં ભારત અને સિંગાપોર 5મો સંરક્ષણ પ્રધાનોનો સંવાદ વીડિયો કોન્ફરન્સ દ્વારા સફળતાપૂર્વક હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો.
- સબમરીન બચાવ સહાય અને સહયોગ માટે બંનેની નૌસેના વચ્ચે કરાર પર હસ્તાક્ષર થયા હતા.

Back to Basics : દ્વિપક્ષીય સહકાર

- સૈન્ય અભ્યાસક્રમોની લાઈવ ફાયરિંગ અને કોસ એટેન્ડન્સ માટે પરસ્પર વ્યવસ્થા ગોઠવવા માટે કરવામાં આવેલા કરારના પ્રારંભિક નિષ્કર્ષ માટે બંને દેશોએ સંપૂર્ણ સમર્થન વ્યક્ત કર્યું હતું.
- ઓગસ્ટ 2020 માં, તેમણે માનવતાવાદી સહાયતા અને આપત્તિ રાહત સહકાર અંગેના કરાર સહિત દ્વિપક્ષીય સંરક્ષણ સહયોગ વધારવા માટેની પહેલનું સ્વાગત કર્યું હતું.
- બંને દેશોની સશસ્ત્ર દળની સાયબર એજન્સીઓએ પણ સંબંધને મજબૂત બનાવવામાં મદદ કરી છે.

કોવિડ-19 ની અસરો

- બંને દેશોએ સંરક્ષણ અને સુરક્ષા કામગીરી પર કોવિડ-19 રોગચાળાના પ્રભાવ અંગેના મતની આપ-લે કરી, બંને દેશોના સશસ્ત્ર દળો દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી ઉચ્ચતમ પ્રથાઓ સહિત.

સંરક્ષણ ક્વાયટ

- બંને દેશોએ ખુશી વ્યક્ત કરી કે ભારતીય નૌકાદળ અને સિંગાપોર નૌસેનાએ સિંગાપોર-ભારત મેરીટાઈમ દ્વિપક્ષીય વ્યાયામ (SIMBEX) ની 27મી આવૃત્તિ અને સિંગાપોર-ભારત-થાઈલેન્ડ મેરીટાઈમ એક્સરસાઈઝ (SITMEX) ની બીજી આવૃત્તિ પણ સફળતાપૂર્વક કરી લીધી હતી; બંને ક્વાયટ નવેમ્બર, 2020 માં યોજાઈ હતી.

- > આ ક્વાયતો નોંસેના વચ્ચે આદાનપ્રદાનને પ્રોત્સાહન આપે છે અને દેશોની સહિયારી જવાબદારીને રેખાંકિત કરે છે, જેથી સમુદ્ર માર્ગ ખુલ્લો રહે.

ભારતનો પક્ષ

- > ભારતે રોગચાળાના ચરમસીમા દરમિયાન અનેક ભારતીય નાગરિકો સહિત વિદેશી કામદારોની મદદ કરવા બદલ સિંગાપોર સશસ્ત્ર દળોનો આભાર વ્યક્ત કર્યો હતો.
- > ભારતે પ્રાદેશિક સુરક્ષા માટે કેન્દ્રમાં આસિયાનને રાખવાની પુષ્ટિ કરી અને આસિયાન સંરક્ષણ પ્રધાનોની બેઠક-પ્લસના તમામ પ્રયત્નો માટે ભારતને સમર્થન આપવાનું વચન આપ્યું.

સિંગાપોરનો પક્ષ

- > સિંગાપોરે ભૌગોલિક અને વસ્તી સંબંધિત પડકારો હોવા છતાં કોવિડ -19 કેસની એકંદર સંખ્યા ઘટાડવામાં ભારતની સફળતાની પ્રશંસા કરી હતી.
- > તેણે HADR પર ADMM-પ્લસ નિષ્ણાતોના કાર્યકારી જૂથની ભારતની આગામી સહ-અધ્યક્ષતા માટે સમર્થન વ્યક્ત કર્યું હતું.

ન્યુ સ્ટાર્ટ સંધિ માટે રશિયા સહમત

- > તાજેતરમાં, રશિયાએ ન્યુ સ્ટાર્ટ સંધિના વિસ્તરણને મંજૂરી આપી છે. યુએસ અને રશિયા વચ્ચે પરમાણુ શસ્ત્રોને મર્યાદિત કરવાની એકમાત્ર સંધિ છે, જેનો અંત ફેબ્રુઆરી 2021માં થવાનો હતો.

Back to Basics : મંજૂરી વિશે

- > પાંચ વર્ષ માટે ન્યુ સ્ટાર્ટ સંધિના વિસ્તરણને રશિયન સંસદ (કેમલિન) ના બંને ગૃહો દ્વારા મંજૂરી આપવામાં આવી છે, જે નવા ચૂંટાયેલા યુએસ પ્રમુખ અને રશિયન પ્રમુખ વચ્ચે ટેલિફોન વાતચીત પછી લેવામાં આવેલ નિર્ણય છે.
- > વર્લ્ડ ઇકોનોમિક ફોરમની વર્ચુઅલ મીટિંગમાં, રશિયાના રાષ્ટ્રપતિએ સંધિને 'યોગ્ય દિશામાં પગલું' ગણાવી હતી, પરંતુ વધતી વૈશ્વિક દુશ્મનાવટ અને નવા તકરારના જોખમો અંગે ચેતવણી પણ આપી હતી.
- > આ સંધિને લંબાવવા માટે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં કોંગ્રેસની મંજૂરીની આવશ્યકતા નથી, પરંતુ રશિયન ધારાસભ્યોએ આ પગલાને બહાલી આપવી જ જોઈએ અને કાયદેસર થવા માટે સ્પીકરે સંબંધિત બિલ પર હસ્તાક્ષર કરવા જોઈએ.

ન્યુ સ્ટાર્ટ સંધિ

- ઉદ્દેશ:
 - > યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ અને રશિયા વચ્ચે વ્યૂહાત્મક આક્રમક શસ્ત્રોની માત્રા ઘટાડવા અને મર્યાદિત કરવાની સંધિ છે.
 - > 'વ્યૂહાત્મક આક્રમક શસ્ત્રો' નો અર્થ 'ન્યુક્લિયર ડિલિવરી વિકલ્પ(SNDVs)' દ્વારા તૈનાત કરાયેલા પરમાણુ શસ્ત્રોનો છે.
 - > SNDV આંતરખંડીય બેલિસ્ટિક મિસાઈલો ('ICBM') છે જેમાં 5,500 કિ.મી.ની રેન્જ છે જે વ્યૂહાત્મક રીતે બોમ્બર, યુદ્ધ જહાજ (વ્યૂહરચનાત્મક સબમરીન સહિત) અને કુઝ મિસાઈલો તેમજ હવા અને સમુદ્રમાંથી લોન્ચ થતી કુઝ મિસાઈલો છે.

અમલ:

- > આ સંધિ 5 ફેબ્રુઆરી, 2011 ના રોજ અમલમાં આવી.
- 1991ની પરિવર્તિત સ્ટાર-I સંધિ:
 - > 'ન્યુ સ્ટાર્ટ સંધિ' એ 1991ની સ્ટાર-1(START-1) સંધિને બદલી નાંખી છે, જે ડિસેમ્બર 2009 માં સમાપ્ત થઈ હતી અને 2002 ની વ્યૂહરચનાત્મક આક્રમણ ઘટાડા સંધિ (Strategic Offensive Reductions Treaty- SORT)ને સમાપ્ત કરીને ન્યુ સ્ટાર્ટ સંધિ અમલીકરણ પર ભાર મૂક્યો હતો.
 - > 1991ની સ્ટાર-1 (શીત યુદ્ધના અંતે) એ બંને બાજુ (યુ.એસ. અને રશિયા) ને 1,600 વ્યૂહાત્મક ડિલિવરી વાહનો અને 6,000 યુદ્ધના હથિયારો સુધી મર્યાદિત કર્યા હતા.
 - > મે, 2002ની વ્યૂહરચનાત્મક આક્રમણ ઘટાડા સંધિ (Strategic Offensive Reductions Treaty-SORT), જેને મોસ્કો સંધિ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે, યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ અને રશિયા માટે તેમની તૈનાત વ્યૂહાત્મક પરમાણુ દળોને અનુક્રમે 1,700 અને 2,200 ઘટાડવા માટે પ્રતિબદ્ધતા લાગુ કરે છે.

- વ્યૂહાત્મક પરમાણુ શસ્ત્રાગારને મર્યાદિત કરવું:
 - > તે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ અને રશિયન વ્યૂહાત્મક પરમાણુ શસ્ત્રાગારને ઘટાડવાની દ્વિપક્ષીય પ્રક્રિયાને બંને પક્ષ દ્વારા 700 વ્યૂહાત્મક પ્રક્ષેપણકારો અને 1,550 ઓપરેશનલ વોરહેડ્સને મર્યાદિત કરીને ચાલુ રાખે છે.

નવીકરણ:

- > આ સંધિ ફેબ્રુઆરી 2021માં સમાપ્ત થવાની હતી, પરંતુ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ અને રશિયા પાસેથી નવીકરણની મંજૂરી પછી, તે પાંચ વર્ષ માટે લંબાવાશે

આગળનો માર્ગ

- > મધ્યવર્તી-રેન્જ પરમાણુ દળ સંધિ(Intermediate-Range Nuclear Force Treaty-INF Treaty)નું નીલંબન અને 2019 માં 'ઓપન સ્કાય સંધિ'
- > (ઓપન સ્કાય સંધિ) માં અમેરિકાને ફરીથી શામેલ કરવા માટે રશિયાનું પગલું વખાણવા યોગ્ય છે.
- > ન્યુ સ્ટાર્ટ સંધિનું વિસ્તરણ યુએસ-રશિયાના સંબંધોમાં નવા યુગને ચિહ્નિત કરશે. આ તકનો ઉપયોગ બંને દેશો ભવિષ્યમાં પરમાણુ મિસાઈલ શસ્ત્રોના નિયંત્રણ પર વિસ્તૃત દ્વિપક્ષીય વાટાઘાટો કરવા માટે કરી શકે છે.

“રસી મૈત્રી પહેલ” શ્રીલંકા સુધી વિસ્તરી

- > ભારતે હવે તેની “રસી મૈત્રી પહેલ” શ્રીલંકા સુધી લંબાવી છે. કરાર મુજબ, ભારતે કોવિશિલ્સ રસીના 500000 ડોઝ શ્રીલંકાને ગ્રાન્ટ સહાય તરીકે મોકલ્યા. આ રસી મૈત્રી પહેલ દ્વારા આજદિન સુધીમાં પડોશી દેશના સાત દેશોમાં લગભગ પાંચ મિલિયન ડોઝ પહોંચાડ્યા છે.

Back to Basics : પૃષ્ઠભૂમિ

- > સીરમ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ઇન્ડિયા દ્વારા બનાવવામાં આવેલી રસીઓની ડિલિવરી, શ્રીલંકાના સમકક્ષ મહિન્દ્ર રાજપક્ષે દરમિયાન વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીની પ્રતિબદ્ધતા સાથે છે. પીએમ મોદીએ સપ્ટેમ્બર 2020 માં શ્રીલંકામાં રોગચાળાના આરોગ્ય અને આર્થિક પ્રભાવોને ઓછું કરવા માટે તમામ સંભવિત સમર્થન આપવા માટે વર્ચુઅલ સમિટ દરમિયાન પ્રતિબદ્ધતા દર્શાવી હતી.

રસી મૈત્રી પહેલ

- > 20 મી જાન્યુઆરી, 2021 ના રોજ રસી મૈત્રી અથવા વેક્સીન ફેન્ડશીપ પહેલ શરૂ કરવામાં આવી હતી.
- > પહેલ અંતર્ગત ભારત તેના પાડોશીને મેડ-ઈન-ઈન્ડિયા કોવિડ-19 રસી સપ્લાય કરશે. પાડોશી પ્રથમ નીતિના અન્ય મુખ્ય ભાગીદારોને પણ આ રસી આપવામાં આવશે.
- > ભૂટાન અને માલદીવ આ રસી મેળવનાર પ્રથમ દેશ હતા.
- > બંને દેશો બાદ બાંગ્લાદેશ, નેપાળ, મ્યાનમાર અને સેશેલ્સ છે.
- > શ્રીલંકા નિયમનકારી મંજૂરી પછી રસી ડોઝ મેળવે છે.
- > અફઘાનિસ્તાન અને મોરેશિયસને જરૂરી નિયમનકારી મંજૂરીઓ આપ્યા પછી ડોઝ પણ મળશે.
- > રસી પહોંચાડવા માટે ભારત દ્વારા પાડોશી દેશ તરીકે પાકિસ્તાનનું નામ લેવામાં આવ્યું નથી.

કોવિશિલ્ડના વ્યવસાયિક પુરવઠો

- > ભારતે દરેક બ્રાઝિલ અને મોરોક્કો માટે કોવિશિલ્ડના બે મિલિયન ડોઝ અને બાંગ્લાદેશને પાંચ મિલિયન ડોઝ પૂરા પાડ્યાં છે. આગળ, ડોઝ દક્ષિણ આફ્રિકા અને સાઉદી અરેબિયાને પૂરા પાડવામાં આવશે.

ભારતની રસી વ્યૂહરચના

- > અનુદાન સહાય રૂપે રસી પહોંચાડવી તે ભારતની પડોશી પ્રથમ નીતિ અને સાગર સિદ્ધાંતને અનુરૂપ છે.
- > ભારત પ્રદેશમાં રોગચાળાને લગતા પ્રથમ પ્રત્યુત્ક તરીકેની ભૂમિકાને અનુસરવા માટે સક્રિયપણે ડોઝની સપ્લાય કરી રહ્યાં છે.
- **ભારત-શ્રીલંકા:**
 - > આર્થિક સ્થિરતા સુનિશ્ચિત કરવા માટે, ભારતે 2020 માં શ્રીલંકાને 400 મિલિયન ડોલરની ચલણ અદલાબદલ સુવિધા લંબાવી હતી. ભારતે 26 ટન આવશ્યક જીવન બચાવવાની દવાઓ અને ઉપકરણોની સહાય પણ પૂરી પાડી હતી.
 - > રોગચાળા દરમિયાન ભારતે ઘણા દેશોમાં સક્રિય રીતે હાઈડ્રોક્સિક્લોરોક્વિન, રીમડેસિવિર, પેરાસીટામોલ ગોળીઓ, ડાયગ્નોસ્ટિક કિટ્સ, મારસ્ક, મોજા, વેન્ટિલેટર અને અન્ય તબીબી પુરવઠો પૂરા પાડ્યા હતા.

PACT કાર્યક્રમ

- > PACT કાર્યક્રમ ભાગીદાર દેશોમાં COVID-19 રસી વિકાસ પ્રવૃત્તિઓને ટેકો આપવા માટે શરૂ કરાયો હતો. બાયોટેકનોલોજી ઉદ્યોગ સંશોધન સહાય પરિષદ (BIRAC) અને ફિલનિકલ ડેવલપમેન્ટ સર્વિસિસ એજન્સી (CDSA) રાષ્ટ્રીય બાયોફર્મા મિશન નેજા હેઠળ આ કાર્યક્રમની અમલીકરણ એજન્સીઓ છે.

સ્ટારસ્ટ્રીક (STARStreak) એર ડિફેન્સ સિસ્ટમ: ભારત-ફ્રાન્સ સમજૂતી કરાર

- > ફ્રેન્ચ મલ્ટીનેશનલ કંપની થેલ્સ દ્વારા ભારત સરકારના એન્ટરપ્રાઇઝ ભારત ડાયનામિક્સ લિમિટેડ સાથે સ્ટારસ્ટ્રીક એર ડિફેન્સ સિસ્ટમ પર સંયુક્ત રીતે કાર્ય કરવા માટેના કરાર પર હસ્તાક્ષર કર્યા છે.

Back to Basics : સ્ટારસ્ટ્રીક એર ડિફેન્સ સિસ્ટમ

- > સ્ટારસ્ટ્રીક એ ટૂંકી-અંતરની સપાટીથી હવા મિસાઈલ છે. તેને પહેલા શોર્ટ્સ મિસાઈલ સિસ્ટમ કહેવાતી હતી. તે MAC 3 સ્પીડ પર મુસાફરી કરે છે, એટલે કે, મિસાઈલની ગતિ પ્રવનિની ગતિ કરતા ત્રણ ગણી છે.
- > સ્ટારસ્ટ્રીક 1997 થી બ્રિટીશ આર્મીની સાથે સેવા આપી રહ્યાં છે.
- > સિસ્ટમની લઘુત્તમ શ્રેણી 0.3 કિ.મી. અને મહત્તમ શ્રેણી 7 કિ.મી. છે. સ્ટારસ્ટ્રીક સિસ્ટમ II વેરિએન્ટની રેન્જ 7 કિ.મી.થી વધુ છે.
- > સ્ટારસ્ટ્રીક સિસ્ટમના અન્ય પ્રકારો હવા થી હવા સિસ્ટમ છે જેને હેલિકોપ્ટરથી લોન્ચ શકાય છે. સ્ટારસ્ટ્રીક સિસ્ટમના લાઈટ વેઈટ મલ્ટીપલ લોન્ચર વેરિએન્ટનો ઉપયોગ સ્થિર વાહન પર કરી શકાય છે.
- > સ્ટારસ્ટ્રીક એર ડિફેન્સ સિસ્ટમમાં સ્થાપિત સપાટીથી હવાઈ મિસાઈલ હાલમાં વિશ્વની હવાઈ મિસાઈલની સૌથી ટૂંકી રેન્જની છે. સિસ્ટમમાંથી છોડી મૂક્યા પછી, મિસાઈલ MAC 4 લેવલ કરતા વધારે ઝડપ વધારે છે.
- > આ મિસાઈલ ત્રણ લેસર ગાઈડ ડાર્ટ્સની બનેલી છે. સામાન્ય રીતે, મિસાઈલ સિસ્ટમમાં ફક્ત એક જ લેસર ગાઈડ ડાર્ટ હોય છે જે લક્ષ્ય ગુમાવવાની સંભાવનાને વધારે છે. બીજી બાજુ, સ્ટારસ્ટ્રીક સિસ્ટમમાં ત્રણ ડાર્ટ્સ હોય છે જે લક્ષ્ય સ્થાન સુધી પહોંચવાની ચોકસાઈમાં વધારો કરે છે.

સ્ટારસ્ટ્રીક એર ડિફેન્સ સિસ્ટમના ફાયદા

- > સ્ટારસ્ટ્રીક એર ડિફેન્સ સિસ્ટમ ઈન્ફારેડ કાઉન્ટરમીઝર્સ દ્વારા જામ કરી શકાતી નથી.
- > સ્ટારસ્ટ્રીક એર ડિફેન્સ સિસ્ટમ એટેક હેલિકોપ્ટરને રોકવા માટે ઓપ્ટિમાઇઝ કરવામાં આવી છે.
- > સિસ્ટમની ગતિને કારણે પાઈલટ્સને ટાળવું મુશ્કેલ બને છે.
- > તેમાં હાઈ સ્પીડ છે જે માર્ગદર્શિકા લેસર સ્ત્રોત અથવા બીમને પ્રકાશિત કરવા જેવા કાઉન્ટર માપ માટે સમયની માત્રા ઘટાડે છે.

સ્ટારસ્ટ્રીક એર ડિફેન્સ સિસ્ટમના ગેરફાયદા

- > સ્ટારસ્ટ્રીક એર ડિફેન્સ સિસ્ટમ પાસે નિકટતા સંલગ્ન નથી. આ તેની મિસાઈલોને નુકસાન પહોંચાડવા માટે લક્ષ્ય સાથે ટકરાવાનું ફરજિયાત બનાવે છે.
- > સિસ્ટમની હાઈ સ્પીડ ઝડપી ચાલતા વિમાનને અટકાવવું મુશ્કેલ બનાવે છે. જો કે, તે ઝડપથી આગળ વધી રહેલા લક્ષ્યોને રોકી શકે છે જે મિસાઈલથી આગળ છે.

દાવોસ એજન્ડા સમિતિ, 2021

- > વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી અને ચીનના રાષ્ટ્રપતિ શી જિંગ પિંગ દાવોસ એજન્ડા સમિતિમાં ભાગ લેવાના છે. વર્લ્ડ ઈકોનોમિક ફોરમ દ્વારા દાવોસ એજન્ડા સમિતિનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે. દાવોસ એજન્ડા સમિતિ દરમિયાન વર્લ્ડ ઈકોનોમિક ફોરમની “ગ્રેટ રીસેટ ઈનીશિએટિવ” શરૂ થવાની છે.
- > દાવોસ એજન્ડા સમિતિ, 2021 ની થીમ છે ‘એક સુસંગત અને ટકાઉ વિશ્વ માટેના હિસ્સેદારો’.

Back to Basics : ઉદ્દેશો

- > 2021 ના દાવોસ એજન્ડા સમિતિ દરમિયાન જે ચાર મોટા ઉદ્દેશો અંગે ચર્ચા કરવામાં આવશે તે નીચે મુજબ છે:

- > વૈશ્વિક અર્થવ્યવસ્થાને નુકસાન પહોંચાડતા તાત્કાલિક વાતાવરણ અને પર્યાવરણીય પડકારોને પહોંચી વળવા
- > ઉદ્યોગોને વધુ વ્યાપક મોડેલમાં પરિવર્તિત કરવા
- > યોથી ઓદ્યોગિક ક્રાંતિ ચલાવતા ટેકનોલોજીઓને સંચાલિત કરવા
- > રોજગાર, શિક્ષણ અને ઉદ્યોગસાહસિકતામાં ફેરબદલ કરતા સામાજિક, વસ્તી વિષયક અને તકનીકી વલણોને અનુરૂપ બનવા માટે

દાવોસ એજન્ડા સમિતિ, 2021 ની મુખ્ય વિશેષતાઓ

- > 2021 માં ડેવોસ એજન્ડા સમિતિમાં નીચેની ચર્ચાઓ મુખ્ય ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે:
 - અમેરિકા ફર્સ્ટ:
 - > USAની અમેરિકા ફર્સ્ટ પોલિસીએ છેલ્લા કેટલાક વર્ષોમાં આંતરરાષ્ટ્રીય કરારોમાં ભારે ભંગાણ સર્જ્યું છે. તેણે પેરિસ ક્લાઈમેટ એજ સોદા સહિતના અનેક વૈશ્વિક કરારોને નબળા પાડ્યા છે.
 - > ઈરાનમાં તનાવ:
 - > અમેરિકન રાષ્ટ્રપતિ ડોનાલ્ડ ટ્રમ્પના સત્તાધિકાર પર, જનરલ કસીમ સોલેમાની અમેરિકન સેના દ્વારા ડ્રોન હુમલામાં માર્યા ગયા હતા. તેનાથી USA અને ઈરાન વચ્ચે ભૌગોલિક તણાવ વપ્રયો છે.
 - > રશિયા દ્વારા ક્રિમીઆના જોડાણથી U.S. અને રશિયા વચ્ચેના તનાવને શીત યુદ્ધ પછીના સમય કરતાં વધારે તણાવમાં ખેંચી લેવામાં આવ્યું છે.

ગ્રેટ રીસેટ પહેલ

- > 2021 માં, વર્લ્ડ ઇકોનોમિક ફોરમ તેની ડેવોસ મીટિંગમાં એક નવું ટૂંક-સમિતિ ફોર્મેટ લાવ્યું છે. એક મીટિંગ સામાન્ય ડેવોસ એજન્ડા સમિતિ છે અને બીજી એક નવી ગ્રેટ રીસેટ ઇનિશિયેટિવ છે. ડેવોસ એજન્ડા સમિતિની જેમ જ, ગ્રેટ રીસેટ પહેલ વિશ્વના નેતાઓને લાવશે અને મુખ્યત્વે કોવિડ -19 કટોકટીના સીધા પરિણામોને સંચાલિત કરવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે. મૂળભૂત રીતે, COVID-19 કટોકટીથી વૈશ્વિક અર્થવ્યવસ્થાને પ્રાપ્ત કરવા માટે ગ્રેટ રીસેટ પહેલ શરૂ કરવામાં આવી રહી છે.

શહતૂત ડેમ પ્રોજેક્ટના નિર્માણ પર MOU પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા

- > વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી અને અફઘાનિસ્તાનના રાષ્ટ્રપતિ અશરફ ગની એ આજે એક શિખર સંમેલનનું આયોજન કર્યું. આ પ્રસંગે, શહતૂત ડેમ પ્રોજેક્ટના નિર્માણ અંગે સમજૂતી પત્ર પર હસ્તાક્ષર કર્યાં. MOU પર વિદેશ પ્રધાન ડો. જયશંકર અને અફઘાનિસ્તાનના વિદેશ પ્રધાન હનીફ અતારે હસ્તાક્ષર કર્યાં હતા.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > ડેમ કાબુલ શહેરની પીવાના પાણીની સુરક્ષિત જરૂરિયાતોને પૂર્ણ કરશે, આસપાસના વિસ્તારોમાં સિંચાઈનું પાણી પૂરું પાડશે અને આ વિસ્તારને વીજળી પણ પહોંચાડશે. આ પ્રોજેક્ટ ભારત અને અફઘાનિસ્તાન વચ્ચે નવી વિકાસ ભાગીદારીનો એક ભાગ છે.

- > અફઘાનિસ્તાનમાં ભારત દ્વારા બનાવાયેલ આ બીજો મોટો ડેમ છે, આ પહેલા જૂન 2016માં ભારત-અફઘાનિસ્તાન મૈત્રી ડેમ, સલમા ડેમનું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું હતું. આ પ્રસંગે બોલતા વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ ભારત અને અફઘાનિસ્તાન વચ્ચેના સંસ્કૃતિ સંબંધો પર પ્રકાશ પાડ્યો હતો અને શાંતિપૂર્ણ, સંયુક્ત, સ્થિર, સમૃદ્ધ અને સમાવિષ્ટ અફઘાનિસ્તાન માટે ભારતના સતત સમર્થનનું આશ્વાસન આપ્યું હતું.

- > આ પ્રસંગે બોલતા પીએમ મોદીએ જણાવ્યું હતું કે છેલ્લા બે દાયકામાં ભારત અફઘાનિસ્તાનના વિકાસમાં સૌથી અગ્રણી ભાગીદાર રહ્યું છે. તેમણે કહ્યું, 'કાબુલના શહતૂત ડેમ પરના MOU પર હસ્તાક્ષર બંને દેશો વચ્ચેની મજબૂત મિત્રતા પર આધારિત છે.' વડાપ્રધાને કહ્યું કે ઘણા પ્રોજેક્ટ્સ, જેના માટે ભારતે અફઘાનિસ્તાનમાં સહાય પૂરી પાડી છે, મિત્રતાને મજબૂત બનાવવામાં મદદ કરી છે અને બંને દેશોને નજીક લાવ્યા છે. તેમણે તમામ અફઘાનીઓને આશ્વાસન આપ્યું હતું કે ભારત તેઓની સાથે ઉભું રહેશે.

સંયુક્ત રાષ્ટ્ર માનવાધિકાર પરિષદ

- > તાજેતરમાં યુ.એસ.એ સંયુક્ત રાષ્ટ્ર માનવાધિકાર પરિષદમાં ફરીથી જોડાવાની યોજના જાહેર કરી છે. લગભગ ત્રણ વર્ષ પહેલા ભૂતપૂર્વ રાષ્ટ્રપતિ ડોનાલ્ડ ટ્રમ્પે સંયુક્ત રાષ્ટ્ર માનવાધિકાર પરિષદમાંથી યુ.એસને અલગ કર્યું હતું.

Back to Basics : UNHRC વિશે

- > 'સંયુક્ત રાષ્ટ્ર માનવાધિકાર પરિષદ' (UNHRC) ની પૂર્વવર્તી, માનવાધિકાર પર યુએન કમિશન પ્રત્યેની 'વિશ્વસનીયતાના અભાવ'ને દૂર કરવામાં મદદ માટે 2006 માં ફરીથી ગોઠવવામાં આવી હતી.
- > તેનું મુખ્ય મથક સ્વિટ્ઝર્લેન્ડના જિનીવા સ્થિત છે.

માનખું

- > હાલમાં, સંયુક્ત રાષ્ટ્ર માનવાધિકાર પરિષદ (UNHRC) માં 47 સભ્યો છે, અને સમગ્ર વિશ્વની ભૌગોલિક રજૂઆત સુનિશ્ચિત કરવા માટે વાર્ષિક ધોરણે બેઠકો ફાળવવામાં આવે છે.
- > દરેક સદસ્ય ત્રણ વર્ષના ગાળા માટે ચૂંટાય છે.
- > એક સીટ પર દેશને વધુમાં વધુ બે ટર્મની મંજૂરી આપવામાં આવે છે.

UNHRCની કામગીરી

- > પરિષદ સંયુક્ત રાષ્ટ્રના તમામ 193 સભ્ય દેશોની 'યુનિવર્સલ પિરિઓડિક રિવ્યુ' UPR દ્વારા 'માનવ અધિકાર' સંબંધિત વિષયો પર બિન-બંધનકર્તા ઠરાવો પસાર કરે છે.
- > તે ખાસ દેશોમાં માનવાધિકારના ઉલ્લંઘન માટે નિષ્ણાંતની તપાસની દેખરેખ રાખે છે.
- > સંયુક્ત રાષ્ટ્ર માનવાધિકાર પરિષદ સમક્ષ પડકારો અને સુધારાઓની આવશ્યકતા
- > સાઉદી અરેબિયા, ચીન અને રશિયા જેવા સંયુક્ત રાષ્ટ્ર માનવાધિકાર પરિષદના સભ્ય દેશોના માનવાધિકારના રેકોર્ડ તેના હેતુ અને ધ્યેયને અનુરૂપ નથી, તેથી ટીકાકારો કાઉન્સિલની સુસંગતતા પર સવાલ ઉભા કરે છે.

- > UNHRCમાં ઘણા પશ્ચિમી દેશો દ્વારા સતત ભાગીદારી કરવા છતાં, તેઓ માનવાધિકારની સમજને ગેરસમજ કરવાનું ચાલુ રાખે છે.
- > UNHRC કાર્યવાહીના સંદર્ભમાં પાલન ન કરવું એ એક ગંભીર મુદ્દો છે.
- > અમેરિકા જેવા શક્તિશાળી રાષ્ટ્રોની ભાગીદારી નહીં.

સંબંધિત મુદ્દાઓ

- > સભ્યપદ સંબંધિત: કેટલાક વિવેચકો માટે કાઉન્સિલના સભ્યપદની રચના એક મહત્વપૂર્ણ ચિંતાનો વિષય રહી છે, જેમાં કેટલીક વાર એવા દેશોનો પણ સમાવેશ થાય છે જે વ્યાપક માનવ અધિકારોનો દુરુપયોગ કરે છે.
- > માનવ અધિકારોના દુરુપયોગના આક્ષેપો છતાં ચીન, ક્યુબા, એરીટીયા, રશિયા અને વેનેઝુએલા જેવા દેશો કાઉન્સિલમાં સામેલ થયા છે.

ભારત અને યુએસએ એ હિન્દ-પેસિફિક વિકાસ અને ક્વાડ સહયોગની સમીક્ષા કરી

- > વિદેશ મંત્રી એસ જયશંકર અને યુએસ વિદેશ મંત્રી એન્ટની બ્લીન્કને હિન્દ-પેસિફિક વિકાસ અને ક્વાડના સહયોગની સમીક્ષા કરી હતી. એસ જયશંકરે એક ટૂવીટમાં કહ્યું હતું કે, તેમણે મ્યાનમારની સ્થિતિ અંગે પણ વિચારોનું આદાનપ્રદાન કર્યું હતું. પીએમ મોદી અને અમેરિકાના રાષ્ટ્રપતિ જો બિડન સાથે ટેલિફોનિક વાતચીતના એક દિવસ બાદ એસ જયશંકર અને બ્લીન્કન વચ્ચે ટેલિફોનિક વાતચીત થઈ હતી.

Back to Basics : ક્વાડ ગઠબંધન

- > તેને એશિયન નાટો તરીકે જોવામાં આવે છે. તે જાપાન, યુએસ, ભારત અને ઓસ્ટ્રેલિયા વચ્ચે એક અનોપચારિક વ્યૂહાત્મક મંચ છે. તે અર્ધનિયમિત શિબર સંમેલન ધરાવે છે. તેની શરૂઆત જાપાનના તે સમયનાં વડાપ્રધાન શ્રીંજો આબેએ 2007માં કરી હતી. સંયુક્ત લશ્કરી કવાયતો દ્વારા તે એકરૂપ હતું.

મહત્વ

- > જૂથના ચારેય સભ્ય દેશોનો ઉદ્દેશ હિન્દ-પેસિફિક ક્ષેત્રને મુક્ત અને સમાવેશી બનાવવાનો છે. આ જૂથ પ્રસાર અને આતંકવાદ જેવા સામાન્ય પડકારો સાથે સંબંધિત છે. તેના સભ્યો ઉત્તર કોરિયાના પરમાણુ અને મિસાઈલ કાર્યક્રમોને રોકવામાં સહકાર આપે છે.

ક્વાડ જરૂરિયાત

- > ભારત અને ભૂતાન જેવા તેના પડોશીઓની સરહદો પર ચીનની આક્રમક ચાલને કારણે ચીનની ચાલનો સામનો કરવા માટે ક્વાડને ફરજ પડી છે. પૂર્વ સમુદ્ર અને દક્ષિણ ચીન સમુદ્ર ક્ષેત્રમાં વેપાર અને નેવિગેશન અંગે ચિંતા વ્યક્ત કરવામાં આવી રહી છે.

માલદીવ પ્રોજેક્ટ માટે એક્સીમ બેંક 400 મિલિયન ડોલર આપશે

- > રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા (RBI)એ જાહેરાત કરી છે કે એક્સપોર્ટ-આયાત બેંક ઓફ ઈન્ડિયા (EXIM બેંક) માલદીવને 400 મિલિયન અમેરિકન ડોલર પ્રદાન કરશે. આ ભંડોળ ગ્રેટર માલે કનેક્ટિવિટી પ્રોજેક્ટ માટે પ્રદાન કરશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > એક્સીમ બેંકે 12 ઓક્ટોબર, 2020ના રોજ માલદીવ સરકાર સાથે 400 મિલિયન ડોલરની લાઈન પૂરી પાડવા માટે કરાર કર્યો હતો.
- > કેડિટ ઓફ લાઈન હેઠળનો કરાર 28 જાન્યુઆરી, 2021થી લાગુ છે.

ગ્રેટર માલે કનેક્ટિવિટી પ્રોજેક્ટ (GMCP)

- > GMCP પ્રોજેક્ટ માલદીવના વર્તમાન રાષ્ટ્રપતિ ઈબ્રાહિમ મોહમ્મદ સોલિહનું ચૂંટણી વચન હતું.
- > આ પ્રોજેક્ટ ગુલીફાલુ બંદર અને થિલાફૂશી ઔદ્યોગિક વિસ્તારને 7 કિલોમીટર લાંબા પુલ સાથે જોડાશે.
- > તે માલદીવ, વિલિંજીલી, ગુલીફાલુ અને થિલાફૂશી જેવા ચાર ટાપુઓ વચ્ચે જોડાણને સુવ્યવસ્થિત કરશે.
- > તે આર્થિક પ્રવૃત્તિ ને વધારવા અને રોજગાર બનાવવામાં પણ મદદ કરશે.
- > તે માલદીવના ગ્રેટર ક્ષેત્રમાં સર્વગ્રાહી શહેરી વિકાસને પણ પ્રોત્સાહન આપશે.

ભારત અને માલદીવના સંબંધો

- > માલદીવ સાથે ભારતના સંબંધો 1966માં સ્થાપિત થયા હતા. ભારત એ દેશોમાં સામેલ છે જેણે 1965માં સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કર્યા પછી માલદીવને માન્યતા આપી હતી. બંને દેશો ભાષાકીય, ધાર્મિક, સાંસ્કૃતિક અને વ્યાપારી કડી ધરાવે છે. હાલમાં માલદીવમાં 25,000 ભારતીય નાગરિકો રહે છે. બંને દેશો સાર્કના સ્થાપક સભ્યો છે. ભારત માલદીવને તેની પડોશની પ્રથમ ' નીતિનો ભાગ પણ માને છે.

ભારતે સીરિયાને 2000 મેટ્રિક ટન યોખા ભેટ કર્યા

- > ભારત સરકારે મધ્ય પૂર્વના દેશો સાથે ખાદ્ય સુરક્ષાને મજબૂત બનાવવા માટે સીરિયાને 2000 મેટ્રિક ટન યોખા ભેટ કર્યા છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > વિદેશ મંત્રાલયના એક નિવેદનમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે 1000 મેટ્રિક ટન યોખાનો પહેલો માલ સીરિયાને સોંપવામાં આવ્યો છે.
- > આ કન્સાઈમેન્ટ હિફાઝુર રહેમાનને સોંપાયેલ હતું, તે સીરિયામાં ભારતના રાજદૂત છે.
- > સીરિયન બાજુથી, આ માલસામાન હુસેન મખલૂફ કોને મેળવ્યો હતો. જે સ્થાનિક વહીવટ પ્રધાન અને સુપ્રીમ રાહત સમિતિના વડા છે.

- > મંત્રાલયે વધુમાં કહ્યું કે, બાકીની 1000 મેટ્રિક ટન માલ 18 ફેબ્રુઆરીએ સીરિયા પહોંચશે.
- > સીરિયાન સરકારની કટોકટી માનવતાવાદી સહાયની વિનંતી બાદ ભારત સીરિયાને સહાય પૂરી પાડે છે.

ભારત-મ્યાનમાર: કલાદાન

મલ્ટી-મોડલ ટ્રાન્ઝિટ પરિવહન પ્રોજેક્ટ

- > કેન્દ્રીય વિદેશ પ્રધાન એસ.કે. જયશંકરે તાજેતરમાં જણાવ્યું હતું કે કલાદાન મલ્ટી-મોડલ ટ્રાન્ઝિટ ટ્રાન્સપોર્ટ પ્રોજેક્ટ અંતિમ તબક્કામાં છે, પરંતુ વિવિધ પડકારોને કારણે આ પ્રોજેક્ટમાં વિલંબ થયો છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > વિદેશ પ્રધાને વધુમાં જણાવ્યું હતું કે, સિત્વે બંદર હવે થોડા સમય માટે કાર્યરત છે.
- > તેમણે એમ પણ કહ્યું કે, પલેત્વા ઈનલેન્ડ વોટર ટર્મિનલ પ્રોજેક્ટ પણ આગળ વધ્યો છે.
- > વિદેશ પ્રધાને એમ પણ કહ્યું કે કલાદાન મલ્ટી-મોડલ ટ્રાન્ઝિટ પ્રોજેક્ટ રસ્તાના નિર્માણને કારણે વિલંબિત થયો હતો અને ઉમેર્યું હતું કે આ પ્રદેશને કાયદો અને વ્યવસ્થાની કેટલીક પડકારોનો સામનો કરવો પડે છે.

કલાદાન રોડ પ્રોજેક્ટ

- > 484 મિલિયન ડોલરના ખર્ચે કલાદાન પ્રોજેક્ટ 2014 સુધીમાં પૂર્ણ થવાનો હતો. તે 484 મિલિયન ડોલરનો પ્રોજેક્ટ છે જે કોલકાતા બંદરને સીતવે બંદરથી દરિયા માર્ગે જોડે છે. આ પ્રોજેક્ટ મ્યાનમારના સિતવે બંદરને કલાદાન નદીના નૌકા માર્ગથી ચીન રાજ્યના પલેત્વા સુધી જોડશે. ત્યારબાદ, આ પ્રોજેક્ટ પલેત્વાને માર્ગથી ઈશાન ભારતના મિઝોરમ સાથે જોડશે. આ પ્રોજેક્ટને ભારતની 'એક્ટ ઈસ્ટ પોલિસી' ના એક મહત્વપૂર્ણ ઘટક તરીકે પણ જોવામાં આવે છે, જે ભારતને મ્યાનમાર દ્વારા દક્ષિણ-પૂર્વ એશિયા સાથે જોડવા માગે છે.

સિતવે

- > તે મ્યાનમારના રાખીન રાજ્યની રાજધાની છે. આ શહેર એક ટાપુ પર સ્થિત છે. તે કલાદાન, મયુ અને લે મેરો નદીઓના સંગમ પર સ્થિત છે.

ભારત 'ઈરાન-રશિયા મેરીટાઇમ સિક્યુરિટી બેલ્ટ 2021' માં જોડાયો

- > ભારત બે દિવસીય નૌકાદળ ક્વાયત 'ઈરાન-રશિયા મેરીટાઇમ સિક્યુરિટી બેલ્ટ 2021' માં જોડાયો છે. આ ક્વાયત હિંદ મહાસાગરના ઉત્તરીય ભાગમાં હાથ ધરવામાં આવી રહી છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > ઈરાની સૈન્ય અને ઈસ્લામિક રિવોલ્યુશનરી ગાર્ડ કોર્પ્સ (IRGC) ના નેવલ ડિવિઝન બંનેનાં સૈન્ય અને વહાણોએ આ ક્વાયતમાં ભાગ લીધો હતો.
- > રશિયાન નૌકાદળના કેટલાક વહાણોએ પણ આ ક્વાયતમાં ભાગ લીધો હતો.

- > ભારતીય નૌકાદળ પણ પસંદગીના વહાણોની ક્વાયતમાં જોડાયો છે.
- > ચીની નૌકાદળ પણ આ ક્વાયતમાં ભાગ લેશે.
- > તે 17,000 ચોરસ કિલોમીટરના ક્ષેત્રને આવરી લેશે.
- > આ નૌકાદળની ક્વાયતમાં, અપહત વહાણોની મુક્તિ, પાઈરેસી વિરોધી કામગીરી અને શોધ અને બચાવ કામગીરી સહિત અનેક પ્રવૃત્તિઓ કરવામાં આવશે.

ઈસ્લામિક રિવોલ્યુશનરી ગાર્ડ કોર્પ્સ (IRGC)

- > તે ઈરાની સશસ્ત્ર દળોની એક શાખા છે. આ શાખાની સ્થાપના ઈરાની ક્રાંતિ પછી એપ્રિલ 1979 માં થઈ હતી. IRGCની સ્થાપના આયતુલ્લાહ રૂહુલ્લાહ ખોમેનીના હુકમથી કરવામાં આવી હતી. તે ઈરાની સરહદોનું રક્ષણ કરે છે અને આંતરિક વ્યવસ્થા જાળવે છે. ઈરાની બંધારણમાં દેશની ઈસ્લામિક રિપબ્લિકન રાજકીય પ્રણાલીને સુરક્ષિત રાખવાની કામગીરી રિવોલ્યુશનરી ગાર્ડને સોંપવામાં આવી હતી. રિવોલ્યુશનરી ગાર્ડ્સમાં 2011 સુધીમાં 2,50,000 લશ્કરી જવાનો હતા. આમાં ગ્રાઉન્ડ ફોર્સ, એરોસ્પેસ ફોર્સ અને નેવલ ફોર્સ શામેલ છે.

અરબી ખાડી

- > તે પશ્ચિમ એશિયામાં ભૂમધ્ય સમુદ્ર છે. આ ખાડી હિંદ મહાસાગરનું વિસ્તરણ છે. તે ઓમાનના અખાત અને હોર્મુઝના અખાતથી વિસ્તરે છે. આ જળસંચય ઉત્તર-પૂર્વમાં ઈરાન અને દક્ષિણ-પશ્ચિમમાં અરબી દ્વીપકલ્પની વચ્ચે સ્થિત છે.

ભારત સાર્કની વર્ચુઅલ બેઠકનું આયોજન કરશે

- > ભારત દક્ષિણ એશિયાન એસોસિએશન ફોર રિજનલ કોઓપરેશન (સાર્ક) ના સભ્ય દેશો સાથે વર્ચુઅલ હેલ્થ સેક્ટરી લેવલ મીટિંગનું આયોજન કરશે. બેઠક 18 ફેબ્રુઆરી, 2021 ના રોજ યોજાશે. આ બેઠક દરમિયાન સભ્ય દેશો COVID-19 કટોકટી અંગે ચર્ચા કરશે. પાકિસ્તાનને પણ આ બેઠકમાં ભાગ લેવા આમંત્રણ અપાયું છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > આ મીટિંગમાં કોવીડ -19 મેનેજમેન્ટ અને રોગચાળાના પ્રતિભાવને લગતા પડકારો અંગે ચર્ચા કરવામાં આવશે.
- > સભ્ય દેશો રોગચાળા સંબંધિત શ્રેષ્ઠ પ્રથાઓનું વિનિમય કરશે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- > માર્ચ 2020 માં, સાર્ક ક્ષેત્રના વડાઓની વિડિઓ કોન્ફરન્સ દરમિયાન વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ પણ કોરોનાવાયરસ ઈમરજન્સી ફંડ COVID-19 કટોકટીની દરખાસ્ત કરી હતી.

કોરોનાવાયરસ ઈમરજન્સી ફંડ

- > કોવીડ-19 રોગચાળાને પ્રતિક્રિયા આપવા માટે સાર્ક સભ્યો દ્વારા કોરોનાવાયરસ ઈમરજન્સી ફંડની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.
- > આ કટોકટી ભંડોળ દક્ષિણ એશિયાઈ ક્ષેત્રમાં COVID-19 રોગચાળા સાથે સંકળાયેલા જોખમોને ઘટાડવા માટે બનાવવામાં આવ્યું હતું.

- ભારતે આ ભંડોળમાં 10 કરોડ ફાળો આપવાનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો હતો.
- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી દ્વારા સૂચિત ભંડોળ બનાવવા માટેના અન્ય સાર્ક સભ્ય દેશોએ પણ આ પગલાને સમર્થન આપ્યું હતું.

પડોશીઓને ભારતનો ટેકો

- કોવિડ -19 રોગચાળા સામે લડવામાં ભારત મોખરે છે. ભારત સૌથી રસીકરણ કરનાર દેશ તરીકે ઉભરી આવ્યો છે. તેથી, ભારત સ્વદેશી રીતે વિકસિત COVID-19 રસીઓને ભેટ તરીકે અથવા વેપારી રૂપે દેશોને પ્રદાન કરવામાં પણ મોખરે છે. ભારતે તાજેતરમાં અફઘાનિસ્તાનને કોવિડ -19 રસીના પાંચ લાખ ડોઝ, બાંગ્લાદેશને 20 લાખ ડોઝ, મ્યાનમારને 17 લાખ ડોઝ, શ્રીલંકાને પાંચ લાખ ડોઝ, ભૂટાને 1.5 લાખ ડોઝ, મોરેશિયસ અને માલદીવને એક-એક ડોઝ ભેટ આપ્યો છે.

સાર્ક

- સાઉથ એશિયન એસોસિએશન ફોર રિજનલ કોઓપરેશન (સાર્ક) જૂથમાં પાકિસ્તાન, બાંગ્લાદેશ, અફઘાનિસ્તાન, માલદીવ્સ, ભૂટાન, શ્રીલંકા અને નેપાળ જેવા દેશોનો સમાવેશ થાય છે. તેની સ્થાપના 8 ડિસેમ્બર 1985 ના રોજ થઈ હતી. તેનું મુખ્ય મથક નેપાળના કાઠમંડુમાં છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય સોલર એલાયન્સ વર્લ્ડ સોલર બેંક લોન્ચ કરશે

- આંતરરાષ્ટ્રીય સોલર એલાયન્સ (ISA) નવેમ્બર 2021 માં યોજનારી, ગ્લાસગોમાં સંયુક્ત રાષ્ટ્રની આબોહવા પરિવર્તન પરિષદમાં વર્લ્ડ સોલર બેંક (WSB) શરૂ કરવાની યોજના ધરાવે છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- વર્લ્ડ સોલર બેંકનો વિકાસ આબોહવા ક્ષેત્રે તેનું નેતૃત્વ સુરક્ષિત કરવાના ભારતના પ્રયત્નોને સમર્થન આપશે.
- આ બેંકનો વિકાસ મહત્વપૂર્ણ છે કારણ કે COP-26 નામની આબોહવાની મીટિંગમાં ગ્રીન ફાઇનાન્સ એ એક અગ્રતા વિષય હશે.
- પેરિસ આબોહવા કરારમાં અમેરિકા ફરીથી જોડાવાના પૃષ્ઠભૂમિમાં COP-26 યોજશે.
- વર્લ્ડ સોલર બેંકનું મુખ્ય મથક ભારતમાં સ્થાપિત થવાની ધારણા છે. ભારતમાં આ પહેલી બહુપક્ષીય વિકાસ બેંક (MDB) ની સ્થાપના થશે.
- WSB આગામી 10 વર્ષમાં ISA સભ્ય દેશોને આશરે 50 અબજ ડોલર આપવાની યોજના ધરાવે છે.

વર્લ્ડ સોલર બેંક શરૂ કરવાનું કારણ

- ISAના ઘણા સદસ્ય દેશોએ તેમના પોતાના પર નાણાં વધારવાના પડકારનો સામનો કરવો પડે છે, તેથી વર્લ્ડ સોલર બેંક શરૂ કરવામાં આવશે. આ ઉપરાંત, તે 800 મિલિયન લોકોને મદદ કરવા માટે શરૂ કરવામાં આવશે, જેમની પાસે વીજળીનો વપરાશ નથી.

આંતરરાષ્ટ્રીય સૌર ગઠબંધન

- ISAની સ્થાપના ભારતે કરી હતી. તેની સ્થાપના પેરિસમાં 2015 ની આબોહવા પરિવર્તન પરિષદમાં કરવામાં આવી હતી. ભારતમાં મુખ્ય મથક તે સંધિ આધારિત આંતરરાષ્ટ્રીય સરકારની પ્રથમ સંસ્થા છે. ભારતની વૈશ્વિક વીજળી ગ્રીડ યોજનાને 'વન સન વન વર્લ્ડ વન ગ્રીડ (OSOWOG)' લાગુ કરવા માટેની નોડલ એજન્સી છે.

વન સન વન વર્લ્ડ વન ગ્રીડ (OSOWOG)

- આ યોજના બીજા પ્રદેશની વીજળીની માંગને પહોંચી વળવા એક ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થતી સૌર ઊર્જાને રૂપાંતરિત કરવાના ઉદ્દેશથી શરૂ કરવામાં આવી હતી. OSOWOGની દ્રષ્ટિ હેઠળ, ભારત વૈશ્વિક સ્તરે જોડાયેલા સોલર પાવર ગ્રીડના એક-તબક્કાવાર વિકાસ દ્વારા તેની વૈશ્વિક સૌર નેતૃત્વને મજબૂત બનાવવાનું લક્ષ્ય ધરાવે છે. તેનાથી ફાયદા, શૂન્ય પ્રદૂષણ જેવા ઘણા ફાયદા થશે.

ભારત-સિંગાપોર CEO ફોરમ

- નવેમ્બર 2018 માં શરૂ કરાયેલા ભારત-સિંગાપોરના CEO ફોરમે ફરીથી તેની બેઠક યોજી હતી. 18 મી ફેબ્રુઆરી, 2021 ના રોજ આ ઉદ્યોગ અને આંતરિક વેપાર પ્રમોશન (DPIIT) અને FICCI દ્વારા મીટિંગનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- આ બેઠક દરમિયાન વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ પ્રધાન પિયુષ ગોયલે નિવેદન આપ્યું છે કે, બંને દેશો ઇ-કોમર્સ, સ્માર્ટ મેન્યુફેક્ચરિંગ, ફિનટેક અને આરોગ્ય સંભાળ ક્ષેત્રે સાથે મળીને કામ કરી શકે છે.
- આ પ્રદેશોમાં, બંને દેશોનું મોટું બજાર છે.
- ભારત-સિંગાપોરના CEO ફોરમના સભ્યોએ પણ નિયમનકારી મુદ્દાઓ અને પ્રક્રિયાઓ કે જે દેશોના દ્વિપક્ષીય વેપાર અને રોકાણ સંબંધોને અસર કરી રહ્યા છે તેના નિવારણ માટે કામ કરવા સંમત થયા છે.
- મંત્રીએ એ પણ પ્રકાશ પાડ્યો કે, ભારત ત્રણ B એટલે કે બૌદ્ધ ધર્મ, બોલિવૂડ અને બિઝનેસના આધારે સિંગાપોર સાથે તેના સંબંધો વિસ્તૃત કરવા માંગે છે.
- સિંગાપોરના વ્યવસાય સંબંધોના પ્રભારી એસ. કે. ઇશ્વરને બંને દેશોના ઉદ્યોગો વચ્ચે વધુ જોડાણ માટે પણ ભાર મૂક્યો હતો.
- તેમણે 3 D એટલે કે ડેવલપમેન્ટ, ડાયવર્સિફિકેશન અને ડિજિટલ ઇકોનોમી પર પણ ભાર મૂક્યો હતો.

ભારત-સિંગાપોર સંબંધો

- બંને દેશો સાયબર સુરક્ષા, આપત્તિ રાહત, શિક્ષણ અને કૌશલ્ય વિકાસના ક્ષેત્રમાં સાથે મળીને કામ કરે છે. આ તે આધારસ્તંભ છે જ્યાં ભારત સિંગાપોરથી શીખી શકે છે. આ ભાગીદારી ભારતને આત્મનિર્ભર બનાવવામાં પણ મદદ કરશે. આ ભારતને તેના વૈશ્વિક પગલાને વધારવાની તક પૂરી પાડશે. ભારતે સિંગાપોરને એશિયન ગ્રુપના મહત્વપૂર્ણ સભ્ય તરીકે માન્યતા આપી હતી. સિંગાપોર એશિયાના દેશોમાં ભારતનો સૌથી મોટો વેપાર ભાગીદાર પણ છે. સિંગાપોર એક્સર્સેજે ભારતના પ્રથમ ઓપરેશનલ સ્માર્ટ સિટી GIFT સિટી સાથે પણ ભાગીદારી કરી છે.

વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ ભારત-ઓસ્ટ્રેલિયા સર્ક્યુલર ઇકોનોમી હેકાથોન (I-ACE) ને સંબોધન કર્યું

- ▶ ભારતના વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ 19 ફેબ્રુઆરી 2021 ના રોજ ભારત-ઓસ્ટ્રેલિયા સર્ક્યુલર ઇકોનોમી હેકાથોન (I-ACE) ને સંબોધન કર્યું હતું.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- ▶ હેકાથોન દરમિયાન નરેન્દ્ર મોદીએ કહ્યું હતું કે ભારતની વપરાશની રીત જોવાની જરૂર છે.
- ▶ ઇકોલોજીકલ પ્રભાવને કેવી રીતે ઘટાડવો તે ભારતે પણ જોવું પડશે.
- ▶ વડાપ્રધાને વધુમાં કહ્યું હતું કે, વપરાશના દાખલાને લગતી અનેક પડકારોને હલ કરવા પરિપત્ર અર્થતંત્ર એક મહત્વપૂર્ણ પગલું હોઈ શકે છે.
- ▶ પ્રધાનમંત્રીએ વધુમાં કહ્યું કે, રિસાયક્લિંગ અને ફરીથી ઉપયોગ પર વધુ ધ્યાન આપવું જોઈએ અને કચરાના નિકાલ અને સંસાધન કાર્યક્ષમતાને જીવનશૈલીનો એક ભાગ બનાવવો જોઈએ.
- ▶ આ હેકાથોન દરમિયાન, વિદ્યાર્થીઓની 72 ટીમો અને સ્ટાર્ટ-અપ્સમાંથી 200 સહભાગીઓ દ્વારા કચરો ઘટાડવા ઉકેલો પૂરા પાડવામાં આવ્યો હતો.

ભારત-ઓસ્ટ્રેલિયા સર્ક્યુલર ઇકોનોમી હેકાથોન (I-ACE)

- ▶ ઈન્ડિયા ઓસ્ટ્રેલિયા સર્ક્યુલર ઇકોનોમી હેકાથોન નીતિ આયોગ અટલ ઈનોવેશન મિશન (AIM) દ્વારા શરૂ કરાઈ હતી. હેકાથોનને ઓસ્ટ્રેલિયાના કોમનવેલ્થ સાયન્ટિફિક એન્ડ ઔદ્યોગિક સંશોધન સંસ્થા (CSIRO) ના સહયોગથી લોન્ચ કરવામાં આવી હતી. તે બંને દેશોના વિદ્યાર્થીઓ, MSME અને સ્ટાર્ટ-અપ્સ દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવતા નવીન તકનીક ઉકેલોને ઓળખવા અને વિકસાવવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. આ એક સ્થિર સર્ક્યુલર અર્થતંત્રને પ્રોત્સાહિત કરવામાં મદદ કરશે. આ હેકાથોન લાંબા ગાળાના આરોગ્ય અને સ્થિતિસ્થાપકતામાં વધારો કરવાના ઉદ્દેશથી લોન્ચ કરવામાં આવ્યો હતો.

I-ACE વિષયો

- I-ACE ચાર મુખ્ય થીમ્સ હેઠળ ગોઠવવામાં આવી હતી:
 - ▶ કચરો ટાળવા માટે ખોરાકની સપ્લાય ચેનમાં નવીનતા.
 - ▶ પેકેજિંગ કચરો ઘટાડવા માટે પેકેજિંગમાં નવીનતા.
 - ▶ પ્લાસ્ટિકનો કચરો ઘટાડવાની તકો ઊભી કરવી.
 - ▶ મહત્વપૂર્ણ ઊર્જા ધાતુઓ અને ઇ-કચરાનું રિસાયક્લિંગ.

સર્ક્યુલર અર્થતંત્ર

- ▶ તે એક આર્થિક સિસ્ટમ છે જેનો ઉદ્દેશ કચરો ઘટાડવાનો અને ફરીથી ઉપયોગને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે. સિસ્ટમ ફરીથી ઉપયોગ, સમારકામ, વહેંચણી, નવીકરણ, ફરીથી બાંધકામ અને રિસાયક્લિંગ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. તે પ્રદૂષણ, કચરો અને કાર્બન ઉત્સર્જન પણ ઘટાડે છે.

વિશ્વ વેપાર સંગઠન (WTO)

- ▶ નાઈજીરિયાના નાગોઝી ઓકોજો-ઇવેલાને વર્લ્ડ ટ્રેડ ઓર્ગેનાઈઝેશન (WTO) ના ડાયરેક્ટર જનરલ તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા છે.

- ▶ ઓકોજો-ઇવેલા એ પ્રથમ આફ્રિકન અધિકારી છે તેમ જ વર્લ્ડ ટ્રેડ ઓર્ગેનાઈઝેશનના ડાયરેક્ટર જનરલના પદ પર નિમણૂક કરનારી પ્રથમ મહિલા છે.

Back to Basics : વિશ્વ વેપાર સંગઠનની રચના

- ▶ વર્ષ 1947માં પૂરા થયેલા ટેરિફ અને વેપાર-GATT પરના સામાન્ય કરારની જગ્યાએ WTOનો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો હતો.

- ▶ WTOના બાંધકામની પૃષ્ઠભૂમિ GATT (વર્ષ 1986-94) ના ઉરુગ્વે રાઉન્ડની વાટાઘાટોમાં મૂકવામાં આવી હતી અને ડબલ્યુટીઓ દ્વારા 1 જાન્યુઆરી 1995 ના રોજ આ કામ શરૂ કરાયું હતું.

- ▶ WTOની સ્થાપના કરવામાં આવી તે કરારને 'મરાકેશ કરાર' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. 1994 માં મોરોક્કોના મરાકેશમાં તેના પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા હતા.

■ વિશ્વ વેપાર સંગઠન વિશે:

- ▶ WTO એક આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થા છે જે દેશો વચ્ચેના વેપારના નિયમોનું નિયમન કરે છે.

- ▶ જીએટીટી અને WTO વચ્ચેનો મુખ્ય તફાવત એ છે કે જ્યારે જીએટીટી મોટે ભાગે માલના વેપારને નિયંત્રિત કરે છે, ત્યારે WTO અને તેના કરારોમાં ફક્ત માલ જ નહીં પરંતુ સેવાઓ અને વેપારની નિશાનીઓ, ડિઝાઈન અને આવિષ્કારોથી સંબંધિત અન્ય બૌદ્ધિક સંપત્તિ પણ આવરી લેવામાં આવે છે. થઈ ગયું.

- ▶ WTOનું મુખ્ય મથક સ્વિટ્ઝર્લેન્ડના જિનીવા સ્થિત છે.

■ સભ્ય:

- ▶ WTO પાસે યુરોપિયન યુનિયન સહિત 164 સભ્ય દેશો અને ઈરાન, ઈરાક, ભૂટાન, લિબિયા સહિતના 23 દેશોનો નિરીક્ષક પદ છે.

- ▶ ભારત 1947 માં GATT અને WTO નો સ્થાપક સભ્ય દેશ બન્યો છે.

■ સંચાલન માળખું:

- ▶ WTOની રચનામાં મંત્રી મંત્રી પરિષદ એ સર્વોચ્ચ અધિકાર છે, જેમાં WTOના તમામ સભ્ય દેશોનો સમાવેશ થાય છે, તેના તમામ સભ્યો ઓછામાં ઓછા દર બે વર્ષે મળવા માટે જરૂરી છે. મંત્રી મંત્રી પરિષદના સભ્યો બહુપક્ષીય વેપાર કરાર હેઠળ તમામ બાબતો પર નિર્ણય લેવામાં સક્ષમ છે.

■ જનરલ કાઉન્સિલ:

- ▶ તે મંત્રી પરિષદ માટે જવાબદાર તમામ WTO સભ્ય દેશોનું બનેલું છે.

■ વિવાદ નિવારણ સંસ્થાઓ અને વેપાર નીતિ સમીક્ષા સંસ્થાઓ:

- ▶ સામાન્ય પરિષદનું આયોજન મુખ્યત્વે બે થીમ્સને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવ્યું છે:

- ▶ વિવાદ નિવારણ બોડી: આના દ્વારા, વિવાદોના નિરાકરણ માટે અપનાવવામાં આવતી કાર્યવાહીને નિયંત્રિત કરવામાં આવે છે.

- વેપાર નીતિ સમીક્ષા બોડી: તે WTOના દરેક સભ્યની વેપાર નીતિઓની નિયમિત સમીક્ષા કરે છે.
- ઉદ્દેશ:
 - આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર માટે નિયમો નક્કી અને અમલ.
 - વેપાર ઉદારીકરણને વિસ્તૃત કરવા સંવાદ અને મોનિટરિંગનું એક મંચ પ્રદાન કરવું.
 - વેપારના વિવાદોનું સમાધાન.
 - નિર્ણય પ્રક્રિયાઓમાં પારદર્શિતા વધારવી.
 - વૈશ્વિક આર્થિક વ્યવસ્થાપનમાં શામેલ અન્ય મોટી આંતરરાષ્ટ્રીય આર્થિક સંસ્થાઓ સાથે સહકાર સ્થાપિત કરવી.
 - વિકાસશીલ દેશોને વૈશ્વિક વેપાર પ્રણાલીનો સંપૂર્ણ લાભ કરવામાં મદદ કરવા માટે.
- વિશ્વ વેપાર સંગઠનની ઉપલબ્ધિઓ
- વૈશ્વિક વેપાર સુવિધા:
 - WTO સામાન અને સેવાઓના વૈશ્વિક વેપાર માટે બંધનકર્તા નિયમો બનાવવા અને સરહદની વેપાર પ્રવૃત્તિઓને પ્રોત્સાહન આપે છે.
 - WTOએ માત્ર વેપાર મૂલ્યો જ વધાર્યા નથી, પરંતુ વેપાર અને વેપાર સિવાયના અવરોધોને દૂર કરવામાં પણ મદદ કરી છે.

- સારો આર્થિક વિકાસ:
 - 1995 થી, વિશ્વના વેપારના ભાવોમાં લગભગ ચાર ગણો વધારો થયો છે, જ્યારે વિશ્વના વેપારમાં વાસ્તવિક વધારો 2.7 ગણો થયો છે.
 - ઘરેલું સુધારણા અને ખુલ્લા બજારના પ્રતિબદ્ધતાના પરિણામે દેશોની રાષ્ટ્રીય આવકમાં કાયમી વધારો થયો છે.
- વૈશ્વિક મૂલ્યની સાંકળમાં વૃદ્ધિ:
 - વૈશ્વિક મૂલ્યની સાંકળને પ્રોત્સાહન આપવા માટે ડબલ્યુટીઓના અંદાજિત બજારને વધુ સારા સંદેશાવ્યવહાર સાથે જોડવામાં આવ્યું છે. હાલમાં કુલ વેપારનો આશરે 70% ભાગ આ મૂલ્ય સાંકળો હેઠળ આવે છે.
- ગરીબ દેશોનો ઉદય:
 - WTO ઓછા વિકસિત દેશો પર વધારે ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. WTOના તમામ કરારોએ આ બાબતનું ધ્યાન રાખ્યું છે કે ઓછામાં ઓછા વિકસિત દેશોને ઓછી છૂટ આપવી જોઈએ અને સદસ્ય દેશો કે જેઓ સારી સ્થિતિમાં છે, ઓછામાં ઓછા વિકસિત દેશોની નિકાસ પરના પ્રતિબંધોને ઘટાડવા માટે વધારાના પ્રયત્નો કરવા પડશે.

ભારતની ભૂગોળ

LATEST EDITION

નકશા દ્વારા સંપૂર્ણ અભ્યાસ

GPSC 1/2, PI, PSI/CONSTABLE, S.T.I., Dy.SO, નાયબ મામલતદાર, બિનસચિવાલય ક્લાર્ક, તલાટી, TET, TAT વગેરે વિવિધ સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓ માટે અત્યંત ઉપયોગી પુસ્તક

FREE BOOKLET

1500+ MCQ

ATLAS
FLOW CHARTS
ICE FACT
QVE-ANS
TABLES

સંપૂર્ણ મૂલ્યનો અભ્યાસ માટે અત્યંત ઉપયોગી પુસ્તક

સંપૂર્ણ મૂલ્યનો અભ્યાસ માટે અત્યંત ઉપયોગી પુસ્તક

ICE INSTITUTE FOR COMPETITIVE EXAMS

NOW AVAILABLE

100 ઓક્ટેન પ્રીમિયમ પેટ્રોલ

- કેન્દ્રીય પ્રધાન ધર્મેન્દ્ર પ્રધાને તાજેતરમાં ઈન્ડિયન ઓઈલ કોર્પોરેશન (IOC) દ્વારા વિકસિત દેશના પ્રથમ 100 ઓક્ટેન પ્રીમિયમ પેટ્રોલનો પ્રારંભ કર્યો છે, જેણે ભારતને વૈશ્વિક સ્તરે પસંદ કરેલા દેશોની સૂચિ બનાવી છે, જેમાં વધુ સારી ગુણવત્તાનું બળતણ છે.
- પ્રીમિયમ પેટ્રોલ XP100 બ્રાન્ડ નામ હેઠળ વેચવામાં આવશે અને શરૂઆતમાં તે ફક્ત 10 મોટા શહેરો – દિલ્હી, ગુરુગ્રામ, નોઈડા, આગ્રા, જયપુર, ચંદીગઢ, લુધિયાણા, મુંબઈ, પુણે અને અમદાવાદમાં પસંદગીના સ્થળો પર ઉપલબ્ધ થશે.
- તે જાણીતું છે કે ઓક્ટેન એ બળતણની સ્થિરતાનું એક માપ છે. તે મુખ્યત્વે 'નોક' ટકી રહેવાની ઈધણની ક્ષમતાને માપે છે, 'નોક' એ એવી સ્થિતિ છે જ્યારે એન્જિન સિલિન્ડરમાં બળતણ અસમાન રીતે સળગાવવામાં આવે છે, જે એન્જિનની કાર્યક્ષમતા ઘટાડે છે અને તે એન્જિન માટે નુકસાનકારક હોઈ શકે છે આમ, બળતણની ઓક્ટેન ક્ષમતા જેટલી વધારે છે, તે 'નોક' થી એન્જિનને વધુ સાચવે છે.
- 100 ઓક્ટેન ઈધણનો ઉપયોગ વિશ્વભરના ખર્ચાળ વાહનોમાં થાય છે અને આજ સુધી તે ફક્ત છ દેશોમાં જ ઉપલબ્ધ હતું – અમેરિકા, જર્મની, ગ્રીસ, ઈન્ડોનેશિયા, મલેશિયા અને ઈઝરાઈલ. મહત્વપૂર્ણ છે કે અગાઉ હિન્દુસ્તાન પેટ્રોલિયમ કોર્પોરેશન લિમિટેડ (HPCL) એ પણ 99 ઓક્ટેન ફ્યુઅલ શરૂ કર્યું હતું.
- સામાન્ય રીતે, લગભગ તમામ ઈધણમાં 87 ઓક્ટેન મળી આવે છે.

C32 LH2 ટેન્ક

- તાજેતરમાં હિન્દુસ્તાન એરોનોટિક્સ લિમિટેડ (HAL) એ સૌથી મોટી કાયોજેનિક પ્રોપેલેન્ટ ટેન્ક C32 LH2 (કાયોજેનિક પ્રોપેલેન્ટ ટેન્ક) ઈસરોને સોંપી છે.

Back to Basics : C32 LH2 વિશે

- આ ટેન્ક GSLV MK-III ના લોન્ચિંગ વાહનની પેલોડ ક્ષમતાને 4 ટનથી વધારીને 6 ટન કરવા માટે બનાવવામાં આવી છે.

લાભ

- હમણાં સુધી ભારતે ભારે સંદેશાવ્યવહાર ઉપગ્રહોને લોન્ચ કરવા માટે ફ્રેન્ચ એરિયન 5 રોકેટ પર આધાર રાખ્યો હતો. આ ટેન્ક ભારતના અન્ય દેશો પરની નિર્ભરતા ઘટાડશે અને તે તેના પોતાના ભારે ઉપગ્રહો મોકલી શકશે.
- અંતરિક્ષ સંશોધનમાં ભારતને આત્મનિર્ભર બનાવવા માટે ઈસરોનું નવીનતમ કાયોજેનિક પ્રોપેલેન્ટ ટેન્ક એ એક મહત્વપૂર્ણ પગલું છે.
- પ્રોપેલેન્ટ ટેન્ક કાર્યક્ષમ અને ખર્ચ અસરકારક પ્રક્ષેપણ વાહનના વિકાસમાં મદદરૂપ થશે કારણ કે ભારત અન્ય દેશોના ઉપગ્રહો લોન્ચ કરીને આર્થિક લાભ મેળવી શકે છે.

કાયોજેનિક પ્રોપેલેન્ટ

- કાયોજેનિક પ્રોપેલેન્ટમાં લિક્વિફાઈડ વાયુઓ હોય છે, જે ખૂબ નીચા તાપમાને સંગ્રહિત થાય છે.
- તે પ્રવાહી હાઈડ્રોજન (LH2) ને બળતણ તરીકે અને પ્રવાહી ઓક્સિજન (LO2 અથવા LOX) નો ઉપયોગ ઓક્સિડાઈઝર તરીકે કરે છે.
- હાઈડ્રોજન અને ઓક્સિજન અનુક્રમે -253° સે (-243° ફે) અને -183° સે (-297° ફે) ના તાપમાને પ્રવાહી સ્થિતિમાં રહે છે.

સંરક્ષણ જીઓ ઇન્ફોર્મેટિક્સ સંશોધન સ્થાપના

- ડિકેન્સ રિસર્ચ ડેવલપમેન્ટ ઓર્ગેનાઈઝેશન દ્વારા તાજેતરમાં ડિકેન્સ જીઓ ઇન્ફોર્મેટિક્સ રિસર્ચ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ નવી પ્રયોગશાળા શરૂ કરવામાં આવી. મનાલી સ્થિત સ્નો અને હિમપ્રપાત અભ્યાસ અધિષ્ઠાપન (SASE) અને દિલ્હી સ્થિત સંરક્ષણ ટેરેન રિસર્ચ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ-હાલની લેબ્સને મર્જ કરીને નવી પ્રયોગશાળાની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. આ નવી લેબ ચીન અને પાકિસ્તાન સાથેની સરહદો પર ભૂપ્રદેશ અને હિમપ્રપાત પર સંશોધન કરવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે. મર્જર એ DRDOના વધુ પરિણામલક્ષી બનવાના લક્ષ્યનો એક ભાગ છે.
- સ્થાપનાએ દેશના વિવિધ ભાગોમાં, ખાસ કરીને સશસ્ત્ર દળોને તૈનાત કરાયેલા ભૂપ્રદેશમાં 3000 થી વધુ ઓન-રોડ સ્થાન માટે હિમપ્રપાત એટલાસ તૈયાર કર્યા હતા.

Back to Basics : DTRL

- સ્થાપના 1954 માં કરવામાં આવી હતી. પ્રયોગશાળાના પ્રાથમિક કાર્યનું મૂલ્યાંકન કરવું અને દુર્ગમ વિસ્તારોની ગતિશીલતાની સંભાવનાનું મૂલ્યાંકન કરવાનું હતું. તે વિશ્વસનીય સિસ્ટમો વિકસાવી કે જેણે આધુનિક તકનીકીઓના આધારે વર્તમાન લાક્ષણિકતાઓ વિવિધ પ્રકારના ત્રિકોણની આગાહી કરી છે. તેમજ પ્રયોગશાળાએ નવીનતમ તકનીકીઓ અને સંશોધન સાથે માળખાગત સુવિધાઓ વિકસાવી છે.
- પ્રયોગશાળાનું ઉદ્દેશ વપરાશકર્તાઓ માટે ટેરેન ઇન્ટેલિજન્સ અહેવાલો અને વિષયોના નકશા બનાવવા અને અપડેટ કરવાનું હતું.

બ્રહ્મોસના એન્ટી-શિપ સંસ્કરણનું પરીક્ષણ

- ભારતીય નેવીએ અંદમાન અને નિકોબાર ટાપુઓ ક્ષેત્રમાં બ્રહ્મોસ સુપરસોનિક ક્રુઝ મિસાઈલના એન્ટી શિપ સંસ્કરણનું પરીક્ષણ કર્યું. પૂર્વી લદ્દાખમાં ચીન સાથે સરહદ તનાવ વચ્ચે આ આવ્યું છે. આ સફળ પરીક્ષણ એ ત્રણ સેવાઓ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવતી શ્રેણીબદ્ધ કામગીરીનો એક ભાગ છે. બ્રહ્મોસ એરોસ્પેસ એ ભારત અને રશિયાનું સંયુક્ત સાહસ છે, જેનો હેતુ ઘાતક હથિયારનું નિર્માણ કરવાનો છે જેને સબમરીન, જહાજો, વિમાન અને જમીનથી લોન્ચ કરી શકાય છે.

Back to Basics : બ્રહ્માંડ વિશે

- ઓપરેશનમાં વિશ્વની સૌથી ઝડપી કુઝ મિસાઈલ છે. ભારતે MTCR (મિસાઈલ ટેકનોલોજી કંટ્રોલ રીજીમ) પર હસ્તાક્ષર કર્યા પછી, રશિયા ભારત સાથે નવી પેઢીના બ્રહ્માંડ વિકસાવવાની યોજના બનાવી રહ્યાં છે. નવી મિસાઈલ 800 કિલોમીટર પ્લસ રેન્જની હશે. ભારત હાલમાં તેની તમામ મિસાઈલ રેન્જમાં વધારો કરી રહ્યાં છે. આ નિર્ણય 2019 માં લેવામાં આવ્યો હતો.
- MTCR એ બહુપક્ષીય નિકાસ નિયંત્રણ રીજીમ છે. 1987 માં G-7 દેશો દ્વારા તેની રચના કરવામાં આવી હતી. MTCRનો હેતુ સામૂહિક વિનાશના શસ્ત્રોના પ્રસારના જોખમને મર્યાદિત કરવાનો છે. ભારત 2016 માં MTCRમાં જોડાયો.

ઓસ્ટ્રેલિયન સ્ક્વેર કિલોમીટર એરે પાથફાઇન્ડર

- ઓસ્ટ્રેલિયન સ્ક્વેર કિલોમીટર એરે પાથફાઇન્ડર (ASKAP) કોમનવેલ્થ સાયન્ટિફિક એન્ડ એદ્યોગિક સંશોધન સંસ્થા (CSIRO) દ્વારા વિકસિત એક નવા પ્રકારનું રેડિયો ટેલિસ્કોપ છે. તે 36 નાના ડીશ એન્ટેનાના સંકેતોને જોડીને ઉચ્ચ-રીઝોલ્યુશન છબીઓ બનાવે છે. તાજેતરમાં, આ ટેલિસ્કોપે 'બ્રહ્માંડનું નવું એટલાસ' બનાવવામાં લગભગ 300 કલાકમાં આશરે 300 મિલિયન તારાવિશ્વોનો નકશો બનાવવામાં મદદ કરી હતી.

Back to Basics : ઓસ્ટ્રેલિયન સ્ક્વેર કિલોમીટર એરે પાથફાઇન્ડર

- ઓસ્ટ્રેલિયન સ્ક્વેર કિલોમીટર એરે પાથફાઇન્ડરનો પ્રથમ પ્રકાશ ઓક્ટોબર 2012 માં હતો. ખગોળશાસ્ત્રમાં પ્રથમ પ્રકાશનો અર્થ થાય છે ટેલિસ્કોપનો પ્રથમ ઉપયોગ.
- એરેમાં 36 સમાન પેરાબોલિક એન્ટેના હોય છે. એન્ટેના એક જ ખગોળીય ઈન્ફરોમિટર તરીકે કામ કરે છે. દરેક એન્ટેનાનો વ્યાસ 12 મીટર છે. એન્ટેના 4000 ચોરસ મીટરના સંગ્રહ વિસ્તાર પર ફેલાયેલા છે.
- દરેક એન્ટેના તબક્કાવાર એરે ફીડથી સજજ છે. તબક્કાવાર એરે ફીડ એ રેડિયો તરંગોનો ભીમ બનાવે છે જે એન્ટેનાને ખસેડ્યા વિના ઈલેક્ટ્રોનિક રીતે જુદી જુદી દિશામાં નિર્દેશ કરવા માટે માર્ગદર્શન આપી શકે છે. આ ટેલિસ્કોપના દર્શનું ક્ષેત્ર વધે છે.

એસ્ટ્રોનોમિકલ ઇન્ફ્રોમીટર

- તે અલગ દૂરબીનનો એક એરે છે જે ન્યુબ્યુલસ, તારાઓ અને તારાવિશ્વો જેવા ખગોળીય પદાર્થોની છબીઓનું ઉચ્ચ રીઝોલ્યુશન પ્રદાન કરવા માટે એકમાત્ર ટેલિસ્કોપ તરીકે કામ કરે છે.

ઓસ્ટ્રેલિયન સ્ક્વેર કિલોમીટર એરે પાથફાઇન્ડરના**સર્વે વિજ્ઞાન પ્રોજેક્ટ્સ**

- મોટા સર્વેક્ષણ વિજ્ઞાન પ્રોજેક્ટ્સ માટે ટેલિસ્કોપનો નિરીક્ષણ કરતા લગભગ 75% સમયનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો

હતો. તેનો હેતુ બ્રહ્માંડમાં ગેસ ઉત્ક્રાંતિ અને ગેલેક્સી રચનાનો અભ્યાસ કરવાનો છે. તે પણ ગેલેક્સીઝમાં ચુંબકીય ક્ષેત્રના વિકાસ અને આકાશગંગાઓની રચના વિશે અભ્યાસ કરવાનું લક્ષ્ય રાખે છે.

બ્રહ્માંડ પ્રોજેક્ટનો ઉત્ક્રાંતિ નકશો

- બ્રહ્માંડનો ઉત્ક્રાંતિ નકશો એ ઓસ્ટ્રેલિયન સ્ક્વેર કિલોમીટર એરે પાથફાઇન્ડરનો મોટો પ્રોજેક્ટ છે. આકાશમાં રેડિયો સ્ત્રોતોની વસ્તી ગણતરી કરવા માટે ટેલિસ્કોપનો ઉપયોગ કરીને બ્રહ્માંડનો નકશો બનાવવાનો છે. રેડિયો સ્ત્રોતોને શોધી કાઢીને ગેલેક્સીઝ, બ્લેક હોલ અને અન્ય ઘણા સાર્વત્રિક સંસ્થાઓ શોધી શકાય છે. આ પ્રોજેક્ટ દ્વારા 70 કરોડથી વધુ રેડિયો સ્ત્રોત શોધવાની અપેક્ષા છે.

નેરો બેન્ડ IoT નેટવર્ક

- 10 ડિસેમ્બર, 2020 ના રોજ, BSNLએ સ્કાયલોની ભાગીદારીમાં ભારતમાં વિશ્વના પ્રથમ ઉપગ્રહ આધારિત નેરો બેન્ડ ઈન્ટરનેટ ઓફ થિંગ્સ નેટવર્કની જાહેરાત કરી. આ ચીજોની તકનીકીના સેટેલાઈટ આધારિત ટૂરબેન્ડ ઈન્ટરનેટ પર સફળતા લાવવાની છે. તે ભારતમાં ખેડૂતો, માછીમારો, અર્થ, બાંધકામ અને લોજિસ્ટિક એન્ટરપ્રાઇઝને મદદ કરવામાં ડિજિટલ ઈન્ડિયા મિશનના લક્ષ્યોને પ્રાપ્ત કરવામાં પણ મદદ કરશે.
- આ મેડ ઈન ઈન્ડિયા સોલ્યુશન BSNLના સેટેલાઈટ ગ્રાઉન્ડ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરને ભારતીય સમુદ્રો સહિત જોડશે. આ નવીન અને સસ્તું ટેલિકોમ સેવાઓ પ્રદાન કરવા માટે BSNLના લાભ પ્રદાન માટેના ટેકનોલોજીથી રજૂ કરવામાં આવી છે. આ સિવાય NB-IoT 5G નેટવર્કને ખૂબ સપોર્ટ કરે છે.

Back to basics : નેરો બેન્ડ ઇન્ટરનેટ ઓફ થિંગ્સ

- તે લો પાવર વાઈડ એરિયા (LPWA) તકનીક છે જે વસ્તુ ઓના ઉપકરણોના વિશાળ ઈન્ટરનેટને સક્ષમ કરવા માટે વિકસાવવામાં આવી છે. તે મુખ્યત્વે ઉપકરણોનો વીજ વપરાશ, સ્પેક્ટ્રમ કાર્યક્ષમતા અને સિસ્ટમ ક્ષમતામાં સુધારો કરે છે. આ તકનીક હેઠળ 10 વર્ષથી વધુની બેટરી જીવન ઉપકરણોમાં પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.
- બે વાહનો અને અન્ય IoT ઉપકરણોને કનેક્ટ કરવા માટે તકનીકી ખૂબ સસ્તું છે.
- તકનીકમાં ચેનલો અને ભૌતિક સ્તરના સંકેતો વિસ્તૃત ક્વેરેજની જરૂરિયાતોને પૂર્ણ કરવા માટે બનાવવામાં આવ્યા છે, ખાસ કરીને દરવાજા અને ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં ઊંડા તે GPRS અથવા GSM ટેકનોલોજીઓ કરતા ખૂબ સરળ છે.
- નોંધનીય છે કે નોકિયાએ તાજેતરમાં ભારતમાં તેનું 5G NR ઉપકરણોનું ઉત્પાદન શરૂ કર્યું હતું. આ કહે છે કે ભારત તેના નવીન ઉકેલોને વિસ્તૃત કરીને દેશમાં ઈન્ટરનેટ કનેક્ટિવિટી વધારવા માટે દરેક પગલા લઈ રહ્યાં છે.

GPRS અને GSM

- GPRS એ જનરલ પેકેટ રેડિયો સેવા છે. GSM એ મોબાઇલ કમ્યુનિકેશન માટેની ગ્લોબલ સિસ્ટમ છે.

- > GSM 2G ડિજિટલ સેલ્યુલર નેટવર્કના પ્રોટોકોલ્સનું વર્ણન કરવા માટે વિકસાવવામાં આવ્યું હતું. તે પ્રથમવાર ફ્રિનલેન્ડમાં 1991 માં લાગુ કરવામાં આવ્યું હતું. 2010 ના દાયકામાં, તે મોબાઇલ સંચાર માટે વૈશ્વિક ધોરણ બની ગયું હતું જે 90% કરતા વધારે બજાર હિસ્સો પ્રાપ્ત કરે છે.
- > GPRS એ 2G અને 3G સેલ્યુલર નેટવર્ક્સ માટે લૉચ કરાયેલ મોબાઇલ ડેટા સ્ટાન્ડર્ડ છે. GSM અને GPRS બંનેની સ્થાપના યુરોપિયન ટેલિકમ્યુનિકેશન્સ સ્ટાન્ડર્ડ્સ સંસ્થા દ્વારા કરવામાં આવી હતી.
- > NB-IoT 2G, 3G અને 4G મોબાઇલ નેટવર્ક સાથે મળીને રહી શકે છે.

ભારતની પ્રથમ mRNA રસી

- > HGC019 તે દેશની પ્રથમ સ્વદેશી ઉત્પાદિત mRNA રસી છે. રસીના પ્રથમ તબક્કા અને બીજા તબક્કાના ક્લિનિકલ ટ્રાયલ્સને તાજેતરમાં ભારતના ડ્રગ કંટ્રોલર જનરલ દ્વારા મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. રસી એ જ પ્લેટફોર્મનો ઉપયોગ કરે છે જેનો ઉપયોગ Pfizer અને મોડર્ના દ્વારા વિકસિત COVID-19 રસીઓ દ્વારા કરવામાં આવે છે. HGC019 રસી યુએસની HDT બાયોટેક કોર્પોરેશનના સહયોગથી વિકસાવવામાં આવી હતી.

Back to basics : HGC019 રસી વિશે

- > રોગપ્રતિકારક પ્રતિક્રિયા પેદા કરવા માટે રસી પરંપરાગત મોડેલનો ઉપયોગ કરતી નથી. ઊલટાનું તે કૃત્રિમ RNA દ્વારા શરીરમાં પ્રોટીન બનાવવા માટે પરમાણુ સૂચનોનો ઉપયોગ કરે છે.
- > રસી 2-8 ડિગ્રી સેલ્સિયસ સ્થિર છે. ભારત-CEPI મિશન અંતર્ગત આ રસીને બીજા અનુદાન સાથે ટેકો આપવામાં આવે છે.

ભારત- CEPI મિશન

- > આ મિશનનો હેતુ રોગચાળાની સંભાવનાના રોગો માટે રસી વિકાસને મજબૂત બનાવવાનો છે. આ કાર્યક્રમ ફાટી નીકળવાના ભય દરમિયાન ઓછામાં ઓછા બે થી ત્રણ નવી રસીના વિકાસને ટેકો આપે છે. તે રસી પરીક્ષણના બીજા તબક્કા સુધી ભંડોળ પૂરું પાડે છે. તે ક્ષમતા નિર્માણ અને કૌશલ્ય વિકાસને સપોર્ટ કરે છે. તે રસી વિકાસની જરૂરિયાતોને ટેકો આપવા માટે માળખાગત સુવિધાને મજબૂત બનાવે છે.

mRNA રસીઓ

- > mRNA રસીઓને સલામત માનવામાં આવે છે કારણ કે તે પ્રકૃતિમાં એકીકૃત નથી, બિન-ચેપી છે અને માનક સેલ્યુલર મિકેનિઝમ દ્વારા અધોગતિ કરે છે. તેઓ કૃત્રિમ હોય છે અને તેથી વિકાસ માટે યજમાનની જરૂર હોતી નથી, જેમ કે ઈડા, બેક્ટેરિયા, વગેરે. તેઓ સસ્તી રીતે ઝડપથી ઉત્પાદન કરી શકે છે અને તેથી તેને કોવિડ -19 રોગચાળો માટે યોગ્ય માનવામાં આવે છે.
- > ઉપરાંત, mRNA રસીઓને ખૂબ અસરકારક માનવામાં આવે છે કારણ કે તેમની પાસે સેલ સાયટોપ્લાઝમની અંદર પ્રોટીન રચનામાં ભાષાંતર કરવાની સ્વાભાવિક ક્ષમતા છે.

વિજ્ઞાન યાત્રા

- > વિજ્ઞાન યાત્રા વૈજ્ઞાનિક સ્વભાવને પ્રોત્સાહન આપવા એક પ્રમોશનલ પ્રવૃત્તિ છે. તે ભારત આંતરરાષ્ટ્રીય વિજ્ઞાન મહોત્સવના ભાગ રૂપે હાથ ધરવામાં આવી રહ્યું છે.

Back to basics : વિજ્ઞાન યાત્રા વિશે

- > વિજ્ઞાન યાત્રા ભારત આંતરરાષ્ટ્રીય વિજ્ઞાન મહોત્સવની છટ્ટી આવૃત્તિની પ્રમોશનલ પ્રવૃત્તિ છે. આ તહેવારનું આયોજન વિજ્ઞાન અને તકનીકી મંત્રાલયે કર્યું છે.
- > વાન, કે જે મોબાઇલ વિજ્ઞાન પ્રદર્શનો તરીકે સેવા આપે છે, આ પહેલના ભાગરૂપે વિવિધ શહેરોમાંથી ધ્વજવંદન કરવામાં આવે છે. તે તમામ સ્થાનિક શાળાઓ અને યુનિવર્સિટીઓને આવરી લેશે. તે વિજ્ઞાનની સંસ્કૃતિને જનતા સુધી પહોંચવામાં પણ મદદ કરે છે. આવી વિજ્ઞાન યાત્રાઓ માટે દેશભરમાં લગભગ 30 સ્થળોની ઓળખ કરવામાં આવી છે.

ભારત આંતરરાષ્ટ્રીય વિજ્ઞાન મહોત્સવ

- > તે વિજ્ઞાન અને તકનીકીને પ્રોત્સાહન આપવાની ઉજવણી છે. તે દર્શાવે છે કે વિજ્ઞાન ટૂંકા ગાળામાં ભારતને વિકાસ તરફ કેવી રીતે લઈ શકે છે. વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી મંત્રાલયે વિજ્ઞાન ભારતી સાથે મળીને VIBHA કહેવા માટે અને ઉત્સુકતાને પ્રેરણા આપવા અને ભણતરને વધુ લાભદાયક બનાવવા માટે એક અનોખું મંચ બનાવ્યું છે. IISF હેઠળના કાર્યક્રમોની સંખ્યા નવા પડકારોનો સામનો કરવા STI (વિજ્ઞાન, ટેકનોલોજી અને ઈનોવેશન) ઉકેલો 28 થી વધીને 41 થઈ ગયા છે. 2020 માં, ઊર્જા, ક્યરો, સ્વચ્છ હવા અને સ્વચ્છતા પર 12 નવી ઘટનાઓ ઉમેરવામાં આવી છે.
- > આ વર્ષે, ઉત્સવ નીચેની થીમ હેઠળ ઉજવવામાં આવે છે
- થીમ:
- > આત્મનિર્ભર ભારત અને વૈશ્વિક કલ્યાણ માટે વિજ્ઞાન

IISFના ઉદ્દેશો

- > યુવા વૈજ્ઞાનિકોને સમાજના સળગતા પ્રશ્નોના સમાધાન શોધવા પ્રેરણા આપવી.
- > વિજ્ઞાન સાથે જાહેરમાં જોડાવા અને વિજ્ઞાનનો આનંદ ઉજવવા.
- > વિજ્ઞાન, ટેકનોલોજી, ઈજનેરી અને ગણિત લોકોના જીવનમાં સુધારો લાવવા કેવી રીતે ઉકેલો પ્રદાન કરશે તે માર્ગો બતાવવા.

મહત્વ

- > વિજ્ઞાન તહેવારો અને પ્રમોશન યાત્રાઓ દેશના વિજ્ઞાન અને તકનીકીનું મહત્વ દર્શાવવા માટે મહત્વપૂર્ણ છે. તે શોધકર્તાઓ, વૈજ્ઞાનિકો અને સંશોધકોને નાગરિકો અને વિદ્યાર્થીઓ સાથે નિકટતાથી સંવાદ કરવાની તક પૂરી પાડે છે. આ તહેવારોનો મુખ્ય ઉદ્દેશ એ છે કે નાગરિકોને તે રીતે સશક્તિકરણ અને પ્રેરણાદાયી રીતે વિજ્ઞાન સાથે જોડવું.

INS વિરાટ

- INS વિરાટ એ ભારતીય નૌકાદળનું એક વિમાનવાહક જહાજ છે જે હાલમાં ગુજરાતના અલંગ શિપ બ્રેકિંગ યાર્ડમાં તૂટી રહ્યું છે. તે ઓપરેશન જુપિટર અને ઓપરેશન પરાક્રમમાં તેની ભાગીદારી માટે જાણીતું છે. તેને 2017માં નિવૃત્ત કરાયું હતું. તેને દરિયાઈ સંગ્રહાલયમાં રૂપાંતરિત કરવાની ઓફર કરવામાં આવી છે. પરંતુ વોરશીપને સ્કેપ્સ માટે વેચી દેવામાં આવી છે કારણ કે કેન્દ્રએ 'ઓબ્જેક્શન સર્ટિફિકેટ' આપ્યું નથી. તાજેતરમાં, મહારાષ્ટ્ર સરકારે ઐતિહાસિક યુદ્ધ જહાજને પુનઃ સ્થાપિત કરવા સંરક્ષણ મંત્રાલયને સહકાર આપવાની ઓફર કરી હતી.

Back to basics : INS વિરાટના મુખ્ય તથ્યો

- તે ભારતીય નૌકાદળનું સેંટેર વર્ગનું વિમાનવાહક જહાજ છે.
- INS વિરાટ 1987 માં ભારતીય નૌકાદળમાં કાર્યરત થયા પહેલા 27 વર્ષ સુધી બ્રિટીશ નેવીમાં સેવા આપી હતી.
- INS વિક્રમાદિત્ય 2013 માં શરૂ થયા પહેલા INS વિરાટ ભારતીય નૌકાદળનો મુખ્ય ધ્વજ હતો.
- 1958 અને 1970 ની વચ્ચે, INS વિરાટ રોયલ નેવીના ચાર સ્ટ્રાઈક કેરિયર્સમાંના એક તરીકે સેવા આપી હતી.
- ઉપરાંત INS વિરાટે ફોકલેન્ડ યુદ્ધોમાં સેવા આપી હતી.
- 1986 માં, ભારતીય સંસદમાં એવી જાહેરાત કરવામાં આવી હતી કે, HMS હર્મસને રોયલ નેવી પાસેથી 63 મિલિયન યુરોમાં ખરીદવામાં આવશે.

INS વિરાટ દ્વારા સંચાલિત એરક્રાફ્ટ

- શિપમાં સીકિંગ 42B (એન્ટિ-સબમરીન હેલિકોપ્ટર), ચેતક (એંગલ્સ-SAR હેલિકોપ્ટર) અને સી હેરિયર (ફાઈટર એરક્રાફ્ટ) સંચાલિત હતા.

આંતરરાષ્ટ્રીય સંયુક્ત ક્વાયતો

- INS વિરાટે નીચેની સંયુક્ત ક્વાયતમાં ભાગ લીધો
- યુ.એસ. નેવી સાથે મલાબાર ક્વાયત
- ફ્રેન્ચ સાથે વણા ક્વાયત.
- નસીમ-અલ-બહર ઓમાન નેવી સાથે ક્વાયત
- TROPEX: વાર્ષિક થિયેટર કક્ષાની ઓપરેશન ક્વાયત.

પૃષ્ઠભૂમિ

- ઊંચા સંચાલન ખર્ચ અને જાળવણી ખર્ચને કારણે ભારતીય નૌકાદળએ ક્વાયત વિરાટને નિવૃત્ત કર્યું.
- 2015 માં, એવી જાહેરાત કરવામાં આવી હતી કે તેને 20 કરોડના ખર્ચે સંગ્રહાલયમાં રૂપાંતરિત કરવા માટે આંધ્રપ્રદેશ સરકારને ટ્રાન્સફર કરવામાં આવશે. જો કે, આખરે યોજનાઓ છોડી દેવામાં આવી.
- 2018 માં, મહારાષ્ટ્ર સરકારે INS વિરાટને ભારતના પ્રથમ દરિયાઈ સંગ્રહાલયમાં રૂપાંતરિત કરવાની મંજૂરી આપી. જો કે, ઊંચી કિંમત હોવાને કારણે દરખાસ્ત ટેન્ડરને આકર્ષિત કરી ન હતી. 2019 માં આ યોજના છોડી દેવામાં આવી હતી.
- જુલાઈ 2020 માં, કેન્દ્ર સરકારે ઓનલાઈન હરાજમાં વિમાનવાહક જહાજનો ભંગ કરવાનો નિર્ણય કર્યો.

સેંટેર વર્ગ વિમાનવાહક જહાજો

- તેઓ બીજા વિશ્વ યુદ્ધના અંતિમ વર્ષો દરમિયાન રચાયેલ રોયલ નેવીના વિમાનવાહક હતા. સેંટેર ક્લાસ એરક્રાફ્ટ કેરિયર્સ HMS સેંટેર, HMS બુલવાર્ક, HMS હર્મસ, HMS પોલિફેમસ, HMS મોનમાઉથ અને HMS એરોગન્ટ છે. INS વિરાટ HMS હર્મસ હતું.

INS વિરાટનું સંચાલન

- INS વિરાટને ઓપરેશન પરાક્રમ, ઓપરેશન જુપિટર નામના બે મુખ્ય કામગીરીમાં તૈનાત કરાયું હતું.
- ઓપરેશન જુપિટર અંતર્ગત INS વિરાટને શ્રીલંકામાં ભારતીય શાંતિ જાળવણી કામગીરીના ભાગ રૂપે તૈનાત કરવામાં આવ્યું હતું. 1986 ના ભારત-શ્રીલંકન એકોર્ડના ભંગાણને પગલે આ કરવામાં આવ્યું હતું.
- 2001-2002માં ભારત-પાકિસ્તાન સ્ટેન્ડઓફ દરમિયાન, ભારતે ઓપરેશન પરાક્રમ શરૂ કર્યું. રશિયાના એમીડ કોલ ઓપરેશન અંતર્ગત સંયુક્ત રાષ્ટ્ર અને યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ ભારતે તેના સૈનિકોને ભારતીય પંજાબ અને કાશ્મીરમાં તૈનાત કર્યા હતા. 1971 ના સંઘર્ષ પછી આ ભારતનું સૌથી મોટું લશ્કરી ગતિશીલતા હતું.

પ્રોજેક્ટ 17Aનું હિમગીરી

- ગાર્ડન રીચ શિપબિલ્ડર્સ એન્ડ એન્જિનિયર્સ (GRSE) એ તાજેતરમાં ભારતીય નૌસેના માટે હિમગીરી નામનું એક નવું પ્રોજેક્ટ 17A શિપ લોન્ચ કર્યું હતું. આ જહાજ હુગલી નદીના પાણીમાં ઉતારવામાં આવ્યું હતું. તે નીલગિરિ-વર્ગનું સ્ટીલ્થ ફ્રિગેટ છે.

Back to basics : પ્રોજેક્ટ 17A

- આ પ્રોજેક્ટને ભારત સરકાર દ્વારા 2015 માં મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત ભારતીય નૌસેનાને કુલ સાત અદ્યતન ફ્રિગેટ્સ પહોંચાડવાના છે. આમાંના ચારનું નિર્માણ મઝગાવ ડોક શિપબિલ્ડર્સ લિમિટેડ દ્વારા કરવાનું છે અને ત્રણ GRSE દ્વારા શરૂ કરવામાં આવનાર છે. પ્રોજેક્ટની કિંમત 7 અબજ યુએસ ડોલરની હતી. આ પ્રોજેક્ટને પગલે 2,000 થી વધુ ભારતીય કંપનીઓ અને MSME માટે રોજગારની તકો ઊભી થઈ.
- પ્રોજેક્ટ 17A વહાણો માર્ગદર્શિત મિસાઈલ ફ્રિગેટ્સ છે. આ દરેક વહાણ 149 મીટર લાંબુ છે. તેમની પાસે આશરે 6,670 ટનનું વિસ્થાપન અને 28 કનોટની ગતિ છે. પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત નિર્માણ પામેલા વહાણો નવીનતમ સંકલિત બાંધકામ પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરે છે. તેઓએ બિલ્ડ સમયગાળો ઘટાડ્યો છે અને વૃદ્ધિ ગુણવત્તામાં પ્રી-આઉટફિટિંગ વધાર્યું છે. વહાણો સ્વદેશી રીતે વિકસિત સ્ટીલનો ઉપયોગ કરીને બનાવવામાં આવે છે. તેઓ સ્વદેશી સોનાર સિસ્ટમ અને બ્રહ્મોસ મિસાઈલ, LRSM જેવા શસ્ત્રો સાથે એકીકૃત છે.

હિમગીરી

- GRSE દ્વારા બનાવવામાં આવેલા ત્રણ વહાણોમાં તે પ્રથમ છે. પ્રોજેક્ટ 17A વહાણો અદ્યતન સેન્સર, સ્વદેશી શસ્ત્રોથી સજ્જ છે અને ગેસ ટર્બાઈન પ્રોપલ્શનથી સજ્જ છે. અગાઉ હિમગીરીને 1974 માં ભારતીય નૌકાદળમાં કાર્યરત કરવામાં આવ્યું હતું અને 2005 માં તેને નિવૃત્તિ આપવામાં આવી હતી. હવે એક નવું જહાજ 2020 માં શરૂ કરવામાં આવ્યું છે.

નીલગિરી-વર્ગના ફિગેટસ

- તેઓ લિએન્ડર વર્ગનો અપડેટ કરેલ વર્ગ છે. ફિગેટ એક પ્રકારનું યુદ્ધ જહાજ છે જેમાં સમય જતાં જુદી જુદી ભૂમિકાઓ હોય છે. ઉપરાંત, ફિગેટસ વિવિધ કદના હોય છે. ભારતીય નૌકાદળના નિલગિરી વર્ગના ફિગેટસમાં હિમગીરી, દુનાગિરી, ઉદયગીરી, વિંપ્રયાગીરી અને તારાગિરી છે. વહાણોનું નામ ભારતમાં પહાડો પર રાખવામાં આવ્યા છે.

સ્વદેશી વિમાનવાહક INS વિકાંત

- સ્વદેશી વિમાનવાહક જહાજને 2021 ના અંતમાં અથવા 2022ની શરૂઆતમાં સેવામાં શરૂ કરવામાં આવશે. આત્મનિર્ભર ભારત પહેલને ધ્યાનમાં રાખીને આ પ્રોજેક્ટ મહત્વપૂર્ણ છે, કારણ કે તેની 75% સામગ્રી અને ઓનબોર્ડ સાધનો સ્વદેશી રીતે વિકસિત છે. વાહક કોચિન શિપયાર્ડ લિમિટેડ ખાતે તેના નિર્માણના અંતિમ તબક્કામાં છે બેસિન ટ્રાયલ્સ, જે તરતી સ્થિતિમાં મશીનરી અને ઉપકરણોનું પરીક્ષણ છે, તે તાજેતરમાં સફળતાપૂર્વક હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું. આ પછી 2021 ની શરૂઆતમાં દરિયાઈ કસોટીઓ થવાની છે.

Back to basics : INS વિકાંત

- તેને સ્વદેશી વિમાનવાહક કેરીઅર તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. તે ભારતીય નૌકાદળ માટે કેરળના કોચિન શિપયાર્ડમાં નિર્માણાધીન છે.
- INS વિકાંતનો પ્રોજેક્ટ ખર્ચ 2014 માં વધીને 3.5 અબજ ડોલર થયો હતો.
- તે શોર્ટ ટેક ઓફ પરંતુ પર એરેસ્ટેડ રિકવરી મિકેનિઝમ (STOVAR) પર કામ કરે છે. આ મિકેનિઝમ હાલના વાહક INS વિકાંતમાં મિકેનિઝમની સમાન છે. INS વિકાંત 4 જનરલ ઇલેક્ટ્રિક ગેસ ટર્બાઇનથી ચાલે છે.

INS વિકાંતનું સૂત્ર

- આઈએનએસ વિકાંતનું સૂત્ર છે 'Jayema Sam Yudhi Sprdhah'. તે ઋગ્વેદથી લેવામાં આવ્યું હતું. તેનો અર્થ છે કે 'હું મારી સામે લડનારાઓને હરાવીશ'.

INS વિશાલ

- તેને સ્વદેશી વિમાનવાહક કેરીઅર ટુ પણ કહેવામાં આવે છે. તે પ્રસ્તાવિત વિમાનવાહક જહાજ છે જે કોચિન શિપયાર્ડ લિમિટેડમાં બનાવવામાં આવનાર છે. તે CATOVAR (કેટપલ્ટ આધારિત એરક્રાફ્ટ લોન્ચ મિકેનિઝમ) પર બનાવવાનું છે. આ યુ.એસ. ઇલેક્ટ્રોમેગ્નેટિક એરક્રાફ્ટ લોન્ચ સિસ્ટમ (EMALS) જેવું જ છે

STOVAR

- STOVAR વર્ટિકલ ઉત્તરાણ અને ટૂંકા ટેક ઓફના તત્વોને જોડે છે. તે એક સિસ્ટમ છે જેનો ઉપયોગ વિમાનવાહક કેરિયરથી વિમાન લોન્ચ કરવા અને પુનઃપ્રાપ્ત કરવા માટે થાય છે. આ સિસ્ટમો CATOVARની તુલનામાં નિર્માણ માટે સરળ છે. ઉપરાંત, તે ઓછા ખર્ચાળ છે. STOVARની મુખ્ય મર્યાદા એ છે કે તે ફક્ત ફાઈટર એરક્રાફ્ટ સાથે કામ કરે છે જે વજનના પ્રમાણમાં ઊંચું દબાણ ધરાવે છે. વજનના પ્રમાણમાં ઉચ્ચ દબાણવાળા કેટલાક ફાઈટર જેટ MiG-29K અને Su-33 છે.

અરેસિબો(Arecibo) ટેલિસ્કોપ

- પ્યુર્ટો રિકોના અરેસિબો ટેલિસ્કોપ 1963 માં બનાવવામાં આવ્યું હતું. તે વિશ્વનું બીજું સૌથી મોટું સિંગલ-ડીશ રેડિયો ટેલિસ્કોપ છે. તે તાજેતરમાં તેના પતનને કારણે સમાચારમાં હતું. તેની માલિકી યુ.એસ. નેશનલ સાયન્સ ફાઉન્ડેશનની છે. તે તેના શોધ માટે જાણીતું છે કે બુધ 88 દિવસમાં નહીં પણ 59 દિવસમાં (મૂળ ગણતરી) ફરે છે. તેના વૈજ્ઞાનિક યોગદાન ઉપરાંત, તે પ્યુર્ટો રિકોનું સાંસ્કૃતિક પ્રતીક છે. તે વાર્ષિક 90,000 મુલાકાતીઓને આકર્ષે છે.

Back to basics : અરેસિબો ટેલિસ્કોપ વિશે

- અરેસિબો ટેલિસ્કોપમાં એસ્ટરોઇડ, ગ્રહો અને આયનોસ્ફિયર નિરીક્ષણ માટે કાર્યરત સૌથી શક્તિશાળી રડાર છે. ટેલિસ્કોપે દૂરના તારાવિશ્વો અને પ્રથમ મિલિસેકન્ડ પલ્સરમાં પ્રથમ એક્ઝોપ્લેનેટ પ્રિબાયોટિક અણુ શોધી કાઢ્યા છે. પ્રિબાયોટિક અણુ તે બાબત છે જે જીવનની ઉત્પત્તિ તરફ દોરી જાય છે.
- ટેલિસ્કોપે બહારના પાર્થિવ જીવનની શોધમાં એક કેન્દ્ર તરીકે સેવા આપી હતી અને પરાયું સંસ્કૃતિમાંથી ઘણા રેડિયો સંકેતો લીધાં છે. પૃથ્વી તરફ જતા કિલર એસ્ટરોઇડને ટ્રેકિંગ કરવામાં તેમાં મુખ્ય ભૂમિકા ભજવી છે.
- 1993 માં, વિજ્ઞાનીઓ જોસેફ ટેલર અને રસેલ હુલ્સે ભૌતિકશાસ્ત્રના નોબેલ પુરસ્કારથી નવાજવામાં આવ્યા હતા. વેધશાળાની મદદથી તેઓએ દ્વિસંગી પલ્સરની દેખરેખ કરી હતી. ગુત્વાકર્ષણ તરંગોના અસ્તિત્વ માટેનો તે પ્રથમ પુરાવો હતો.
- ટેલિસ્કોપ પ્યુર્ટો રિકોનું પ્રતીક બની ગયું હતું.

અરેસિબો ટેલિસ્કોપ કેમ પતન થયું?

- 19 નવેમ્બર, 2020 ના રોજ, યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની નેશનલ સાયન્સ ફાઉન્ડેશન દ્વારા ટેલિસ્કોપને કાબૂમાં રાખવાની ભલામણ કરવામાં આવી, કારણ કે બે કેબલ્સ તૂટીને વેધશાળાના અસ્તિત્વને જોખમમાં મૂકતા હતા. ફાઉન્ડેશન આ નિષ્કર્ષ પર આવ્યા પછી ઘણી આકારણીઓ જાણવા મળી કે ટેલિસ્કોપ બંધારણ આપત્તિજનક નિષ્ફળતાના ભયમાં છે અને ટેલિસ્કોપના કેબલ્સ હવે તેનું વજન વહન કરવામાં સક્ષમ નથી. એકલા ટેલિસ્કોપના રીસીવર પ્લેટફોર્મનું વજન 900 ટન છે. રીસીવર પ્લેટફોર્મ 1000 ફીટ પહોળી ડીશમાં 450 ફૂટ તૂટી પડ્યું.
- અગાઉ, ટેલિસ્કોપ અનેક વાવાઝોડા અને ભૂકંપથી બચી ગયું હતું.

આકાશ મિસાઈલો

- આકાશ એક મધ્યમ રેન્જની મોબાઈલ સપાટીથી હવા-મિસાઈલ સંરક્ષણ પ્રણાલી છે. તે સંરક્ષણ સંશોધન અને વિકાસ સંગઠન (DRDO) દ્વારા વિકસિત કરવામાં આવ્યું હતું અને ભારત ઇલેક્ટ્રોનિક્સ લિમિટેડ દ્વારા ઉત્પાદિત. આમાંથી 10 મિસાઈલોનું પરીક્ષણ તાજેતરમાં ભારતીય વાયુસેના દ્વારા સૂર્યલાન્કા ટેસ્ટફાયર રેન્જ આંધ્રપ્રદેશમાં કમ્બાઈન્ડ ગાઈડેડ વેપન્સ ફાયરિંગ 2020 ક્વાયટના ભાગ રૂપે કરવામાં આવ્યું હતું. આમાંની મોટાભાગની મિસાઈલો

લક્ષ્ય પર સીધી ફટકારી હતી. LACની સાથે ચીની એરફોર્સ દ્વારા ઉભા કરવામાં આવેલા જોખમની વચ્ચે આ કવાયત કરવામાં આવી છે.

Back to basics : આકાશ મિસાઇલ વિશે

- > નિર્માણ ભારત ડાયનામિક્સ લિમિટેડ, ટાટા પાવર સ્ટ્રેટિજિક એન્જિનિયરિંગ વિભાગ, લાર્સન અને ટુઓ, ભારત ઇલેક્ટ્રોનિક્સ લિમિટેડ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું અને સંરક્ષણ સંશોધન અને વિકાસ દ્વારા વિકસાવવામાં આવ્યું હતું. સંસ્થા તે 30 કિ.મી. સુધીના વિમાનને લક્ષ્ય બનાવી શકે છે. આ મિસાઇલમાં કુઝ મિસાઇલો, હવાથી સપાટી મિસાઇલો, ફાઇટર જેટ અને બેલિસ્ટિક મિસાઇલો જેવા હવાઈ લક્ષ્યોને બેઅસર કરવાની ક્ષમતા છે.
- > આકાશ મિસાઇલની પહેલી પરીક્ષણ ફ્લાઈટ 1990 માં હાથ ધરવામાં આવી હતી. આકાશ મિસાઇલો હજાર કરોડ અથવા 200 કરોડ ડોલરના ખર્ચે વિકસાવવામાં આવી છે. અન્ય દેશોમાં સમાન સિસ્ટમોના વિકાસના ખર્ચ કરતા આ કિંમત 8 થી 10 ગણી ઓછી છે.
- > આકાશ મિસાઇલની વિશિષ્ટ સુવિધાઓ ડિજિટલી કોડેડ આદેશ માર્ગદર્શન, ધારણા લક્ષ્ય સુધી તમામ રીતે સંચાલિત ફ્લાઈટ, સંપૂર્ણ સ્વચાલિત ઓપરેશન અને મલ્ટીપલ ટાર્ગેટ હેન્ડલિંગ ક્ષમતા છે.
- > આકાશ મિસાઇલની બેટરી ચાર લૉચનો સમાવેશ કરે છે જેમાં પ્રત્યેક ત્રણ મિસાઇલો છે. આકાશ મિસાઇલની દરેક બેટરી 64 લક્ષ્યો સુધી ટ્રેક કરી શકે છે અને તેમાંથી 12 હુમલા કરી શકે છે. આકાશ મિસાઇલ 60 કિલોગ્રામ ઊંચા વિસ્ફોટક વહન કરે છે.
- > આકાશ મિસાઇલની દરેક બેટરીમાં રાજેન્દ્ર તરીકે ઓળખાતા બેટરી લેવલના રડાર હોય છે.

રાજેન્દ્ર રડાર

- > રાજેન્દ્ર એ એક નિષ્ક્રીય ઇલેક્ટ્રોનિક સ્કેન કરેલા એરે રડાર છે. તેનો વિકાસ સંરક્ષણ સંશોધન અને વિકાસ સંગઠન દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો. ઇલેક્ટ્રોનિકલી સ્કેન થયેલ એરે એક એન્ટેના છે જે ઇલેક્ટ્રોનિકલી જુદી જુદી દિશામાં લઈ શકાય છે. રાજેન્દ્ર રડાર ગ્રાઉન્ડ સર્વેલન્સ રડાર છે અને તેમાં 20 ગીગાહર્ટ્ઝની ઓપરેટિંગ ફ્રીક્વન્સી છે. તેનો ઉપયોગ મુખ્યત્વે દુશ્મન ઇન્સ્ટોલેશનને ટ્રેક કરવા માટે થાય છે.

હવાના સિન્ડ્રોમ

- > નેશનલ એકેડેમી ઓફ સાયન્સિસને તાજેતરમાં જ શોધી કાઢ્યું છે કે હવાના સિન્ડ્રોમ નામની રહસ્યમય ન્યુરોલોજીકલ બીમારીનું મુખ્ય કારણ માઈક્રોવેવ રેડિયેશન છે. હવાના સિન્ડ્રોમે છલ્લાં ચાર વર્ષથી વધુ સમયથી ચાઈના, ક્યુબા અને અન્ય દેશોમાં સ્થિત અમેરિકન રાજદ્વારીઓ અને ગુપ્તચર અધિકારીઓને ચેપ લગાડવાનું શરૂ કર્યું. જો કે, રાજ્ય વિભાગે માઈક્રોવેવ શસ્ત્રોને સિન્ડ્રોમનું કારણ જાહેરમાં દર્શાવ્યું નથી.

Back to basics : માઈક્રોવેવ શસ્ત્રો

- > આ શસ્ત્રો સીધા ઊર્જા શસ્ત્રો છે જે લેસર અથવા માઈક્રોવેવ્સના રૂપમાં ખૂબ ધ્યાન કેન્દ્રિત ઊર્જા ઉત્પન્ન કરે છે. આ હથિયારોનો ભોગ બનેલા લોકો તેમના માથાની

અંદરથી સતત ગુંજારતા અવાજ અથવા કિલક અવાજની જાણ કરે છે. આ શસ્ત્રોમાં શારીરિક નુકસાનના કોઈ ચિહ્નો વિના લાંબા ગાળાના અને તીવ્ર નુકસાન છે.

હવાના સિન્ડ્રોમ એટલે શું?

- > 2016 માં, હવાનામાં મુકાયેલા યુ.એસ. રાજદ્વારીઓ અને ગુપ્તચર અધિકારીઓએ તેમના ઘરો અને હોટલના રૂમમાં વિચિત્ર અવાજો અને શારીરિક સંવેદના સાંભળવાની જાણ કરી. વિચિત્ર શારીરિક સંવેદના સાથે ગંભીર માથાનો દુઃખાવો, ઊબકા, ચક્કર, થાક, સુનાવણીમાં ઘટાડો અને ઊંઘની સમસ્યાઓ હતી. ત્યારથી આ સ્થિતિ હવાના સિન્ડ્રોમ તરીકે જાણીતી થઈ.
- > ચીન અને ક્યુબામાં અત્યાર સુધીમાં બે ડઝનથી વધુ અમેરિકન રાજદ્વારીઓ અને તેમના કુટુંબના સભ્યોએ આવા લક્ષણોનો અનુભવ કર્યો હોવાના અહેવાલ છે.

નેશનલ એકેડેમી ઓફ સાયન્સિસના

અહેવાલના મુખ્ય તારણો

- > નેશનલ એકેડેમી ઓફ સાયન્સિસના અહેવાલમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે ત્યાં ચાર સંભાવનાઓ છે જે કદાચ લક્ષણોનું કારણ બની શકે. તે રસાયણો, ચેપ, માનસિક પરિબળો અને માઈક્રોવેવ ઊર્જા છે. જો કે, અહેવાલમાં એવું તારણ કાઢ્યું છે કે સિન્ડ્રોમનું કારણ બની શકે તેવું સૌથી બુદ્ધિગમ્ય મિકેનિઝમ એ નિર્દેશિત પલ્સ રેડિયોફ્રેક્વન્સી ઊર્જા છે. નિર્દેશિત અને સ્પંદિત શબ્દોનો ઉપયોગ કરીને, અહેવાલમાં એવું તારણ કાઢ્યું છે કે પીડિતોને લક્ષ્ય બનાવાયું હતું અને માઈક્રોવેવ ઊર્જાના સામાન્ય સ્ત્રોતથી અસર થઈ નથી.

LiDAR ટેકનિક

- > ભારતીય રેલ્વે દિલ્હી વારાણસી હાઈ સ્પીડ રેલ કોરિડોર માટે ગ્રાઉન્ડ સર્વે કરવા માટે LiDAR તકનીકનો ઉપયોગ કરશે. LiDAR એ લાઈટ ડિટેક્શન અને રેગિંગ તકનીક છે.

Back to basics : યોજના

- > ભારતીય રેલ્વેએ હેલિકોપ્ટર પર લોડ LiDAR તકનીકનો ઉપયોગ કરવાનો છે. મુંબઈ અમદાવાદ બુલેટ ટ્રેન પ્રોજેક્ટમાં તેની સફળતા પછી આ પહેલીવાર કરવામાં આવી રહ્યું છે.
- > તકનીકી સચોટ સર્વે આપવા માટે GPS ડેટા, લેઝર ડેટા, ફ્લાઈટ પરિમાણોના સંયોજનનો ઉપયોગ કરે છે.
- > દિલ્હી વારાણસી કોરિડોરની લંબાઈ આશરે 800 કિલોમીટર છે અને સ્ટેશનોની ગોઠવણી સર્વેના આધારે અને સરકારની પરામર્શના આધારે નક્કી કરવાની છે. આ કોરિડોર રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્રને આગ્રા, લખનઉ, મથુરા, પ્રયાગરાજ, રાયબરેલી, ઈટાવાહ, ભદોહી, અયોધ્યા અને વારાણસી જેવા મોટા શહેરો સાથે જોડવાનો છે.
- > તકનીકી ખૂબ જ ટૂંકા અંતરાલમાં ઉચ્ચ ગુણવત્તાવાળા ડેટા પ્રદાન કરે છે. આ ડેટાનો ઉપયોગ સામાન્ય રીતે ભૂસ્ખલન, રસ્તાઓ, સપાટી પરિવહન, કેનાલ, સિંચાઈ અને શહેર આયોજનથી સંબંધિત પ્રોજેક્ટ્સમાં થાય છે.

LiDAR

- > તે એક રીમોટ સેન્સિંગ પદ્ધતિ છે જે પૃથ્વી પર ઉપલબ્ધ અંતરને માપવા માટે સ્પંદિત લેસરના રૂપમાં પ્રકાશનો ઉપયોગ કરે છે. સિસ્ટમમાં પ્રકાશ ગોળ પૃથ્વીના આકાર

અને તેની સપાટીની લાક્ષણિકતાઓ વિશે ત્રિ-પરિમાણીય માહિતી ઉત્પન્ન કરે છે. LiDAR ઈ-સ્ટ્રુમેન્ટમાં સ્કેનર, લેસર અને GPS રીસીવર હોય છે. LiDAR ડેટા મેળવવા માટે હેલિકોપ્ટર અને વિમાન એ સૌથી સામાન્ય રીતે ઉપયોગમાં લેવામાં આવતા પ્લેટફોર્મ છે.

- > ત્યાં બે પ્રકારનાં LiDAR છે જેમ કે ટોપોગ્રાફિક અને બાથિમેટ્રિક. ટોપોગ્રાફિક LiDAR જમીનના નકશા માટે ઈન્ફારેડ લેસરનો ઉપયોગ કરે છે. બીજી બાજુ, બાથિમેટ્રિક LiDAR પાણીમાં ઘૂસી ગ્રીન લાઈટનો ઉપયોગ કરે છે અને નદીના તળિયાની ઉંચાઈ અને દરિયાઈ ઊંડાઈને માપે છે.
- > ટેકનોલોજીમાં વપરાયેલી તરંગલંબાઈ 10 માઈક્રોમીટર્સની વચ્ચે છે જે ઈન્ફારેડ પ્રદેશમાં આવે છે અને 250 નેનોમીટર જે અલ્ટ્રાવાયોલેટ ક્ષેત્રમાં આવે છે.
- > ટેકનોલોજીમાં સ્કેટરિંગ ઈફેક્ટ્સનો ઉપયોગ થાય છે તે છે રમન સ્કેટરિંગ, રેલેઈગ સ્કેટરિંગ, માઈ સ્કેટરિંગ.
- > તકનીક પૃથ્વીની સપાટી પર રચનાના આકારને બનાવવા માટે કંપનવિસ્તારના ફેરફારો અથવા પ્રતિબિંબિત પ્રકાશના તબક્કામાં થતા ફેરફારોને માપે છે.

5G NR

- > નોકિયાએ ભારતમાં તેની આગામી પેઢીના 5G સાધનોનું ઉત્પાદન શરૂ કર્યું છે. ભારતમાં 5G NRનું ઉત્પાદન કરનારી તે ભારતમાં પ્રથમ છે.

Back to basics : 5G NR

- > 5G NR 5G ન્યૂ રેડિયો છે. તે પાંચમી પેઢીના મોબાઈલ નેટવર્ક માટે વિકસિત નવી રેડિયો એક્સેસ તકનીક છે. તે 5G નેટવર્કના ઈન્ટરફેસના ધોરણ માટે ડિઝાઈન કરવામાં આવ્યું હતું. 5G ન્યૂ રેડિયો (NR) એ ટેલિકમ્યુનિકેશન સિસ્ટમનો તાજેતરનો વિકાસ છે અને 5G નેટવર્કના એર ઈન્ટરફેસ માટેનો બેંચમાર્ક બનવા માટે ડિઝાઈન કરવામાં આવ્યો છે.
- > 5G NR સંબંધિત અભ્યાસ 2015 માં શરૂ થયો હતો અને હવે નોકિયા, એરિક્સન વગેરે જેવી અગ્રણી ટેલિકમ્યુનિકેશન કંપનીઓ દ્વારા તેને અપનાવવામાં આવ્યો છે.
- > 5G NR પાવર વપરાશ અને સ્પેક્ટ્રમ બંને દ્રષ્ટિએ વધુ સારી ઓપરેશનલ લવચીકતા, માપનીયતા અને કાર્યક્ષમતા જેવા નોંધપાત્ર ઉન્નતીકરણો પ્રદાન કરે છે.
- > નવી તકનીક ઉચ્ચ બેન્ડની પહોળાઈના સંદેશાવ્યવહાર જેવા કે ખૂબ ઉચ્ચ ગુણવત્તાવાળા વિડિઓને સ્ટ્રીમ કરી શકે છે તેમજ નીચી વિલંબતા સંચાર જેવા કે રીમોટ કંટ્રોલ વાહન સંચાર, મશીનરી નિયંત્રણ વગેરે પ્રદાન કરી શકે છે.
- > વિશ્વમાં મોબાઈલનો ઉપયોગ ઝડપથી વધી રહ્યો છે અને 5G આ વલણને વેગ આપશે. સામાન્ય રીતે, ઉચ્ચ આવર્તનનો ઉપયોગ કરવાનો ફાયદો એ છે કે તે ખૂબ વ્યાપક છે અને ઉચ્ચ સિગ્નલ બેન્ડવિડથ્સને મંજૂરી આપે છે. તેઓ ઊંચા ડેટા થ્રુપુટ રેટને સમર્થન આપે છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- > નોકિયાએ તાજેતરમાં 5G ન્યૂ રેડિયો દ્વારા સામનો કરાયેલી એન્ટેનાની સમસ્યાનું નિરાકરણ લાવ્યા પછી તેનું નિર્માણ શરૂ કર્યું છે. કોમસ્કોપ સાથે નોકિયાએ એક નવું ઈન્ટરલિડ

પેસિવ-એક્ટિવ એન્ટેના (IPAA) રેડિયો પ્લેટફોર્મ બનાવ્યું છે. આ એન્ટેના 700 મેગાહર્ટઝ અને 3.4 થી 3.8 ગીગાહર્ટઝની રેન્જમાં આવર્તનને સપોર્ટ કરે છે.

- > સમસ્યાનું નિરાકરણ લાવવા માટે ફીક્વન્સી ઈન્ટરલેવિંગનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

ભારતમાં 5G

- > 2019 માં, દક્ષિણ કોરિયા 5G નેટવર્ક રોલઆઉટ કરનાર પ્રથમ દેશ બન્યો હતો. ભારત સરકારે અગાઉ 2020 સુધીમાં 5G નેટવર્કનું વેપારીકરણ કરવાનો લક્ષ્યાંક નક્કી કર્યો હતો. 5G નેટવર્ક ઓદ્યોગિક ક્રાંતિ 4.0ને સક્ષમ કરવામાં મદદ કરશે. તેમ છતાં, ભારતે 5G અમલ કરવામાં ઉતાવળ કરવી જોઈએ નહીં કારણ કે તે મોંઘું છે, તેના ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર્સ હજી પણ તેને સાયબર-એટેક માટે જાણી જોઈને નિર્ણાયક છે.

સાર્વજનિક વાઈ-ફાઈ એક્સેસ નેટવર્ક ઇન્ટરફેસ (PM-WANI)

- > વડા પ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીની અપ્રયક્ષતાવાળી કેન્દ્રીય કેબિનેટે તાજેતરમાં જ આખા ભારતમાં વાઈ-ફાઈ નેટવર્ક સ્થાપવાની મંજૂરી આપી છે. જેને સાર્વજનિક વાઈ-ફાઈ એક્સેસ નેટવર્ક ઇન્ટરફેસને PM-WANI કહેવામાં આવે છે. PM-WANI દેશમાં વાઈ-ફાઈ નેટવર્કના વિકાસને પ્રોત્સાહન આપશે. આનાથી દેશમાં એક વિશાળ Wi-Fi ક્રાંતિ લાવવાની અપેક્ષા છે. આ PCO મોડેલ (પબ્લિક કોલ ઓફિસ) જેવું જ છે.

Back to basics : યોજના

- > જંગી વાઈ-ફાઈ નેટવર્ક શરૂ કરવા માટે આશરે એક કરોડ ડેટા સેન્ટર્સ સ્થાપિત કરવાના છે. વાઈ-ફાઈ નેટવર્ક અથવા ડેટા સેન્ટર્સ સેટ કરવા માટે કોઈ નોંધણી ફી નહીં લાઈસન્સ ફી રહેશે. સાર્વજનિક Wi-Fi નેટવર્ક્સ પબ્લિક ડેટા ઓફિસ એગ્રેગિએટર્સ (PDOAs) દ્વારા ગોઠવાશે. જાહેર Wi-Fi સેવાઓ જાહેર ડેટા ઓફિસો દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવે છે.

મુખ્ય વિશેષતાઓ

- > સાર્વજનિક ડેટા ઓફિસ, WANI સુસંગત Wi-Fi એક્સેસ પોઈન્ટને જાળવશે, સ્થાપિત કરશે અને તેનું સંચાલન કરશે. આ PDO ગ્રાહકોને બ્રોડબેન્ડ સેવાઓ પહોંચાડશે.
- > સાર્વજનિક ડેટા ઓફિસ એકત્રીકરણકર્તાઓએ એકાઉન્ટિંગ અને અધિકૃતતાના કાર્યો કરવાના છે.
- > એપ્લિકેશન પ્રદાતા વપરાશકર્તાઓને રજીસ્ટર કરવા માટે એક એપ્લિકેશન વિકસાવવા માટે છે. તે નજીકના વિસ્તારોમાં WANI સુસંગત Wi-Fi હોટસ્પોટ્સ શોધી કાઢશે.
- > સેન્ટ્રલ રજિસ્ટ્રી PDO, PDOAની વિગતો જાળવવાની છે. તેનું સંચાલન C-DoT દ્વારા કરવામાં આવશે.
- > PDOA અથવા PDO માટે નોંધણીની આવશ્યકતા નથી. એપ્લિકેશન પ્રદાતાઓ નોંધણી ફી વિના પોતાને DoT સાથે નોંધણી કરાવી લેશે. નોંધણી અરજીના સાત દિવસની અંદર આપવામાં આવશે.

PM-WANI ના ફાયદા

- > તે દેશમાં જાહેર Wi-Fi નેટવર્કના વિકાસને પ્રોત્સાહન આપશે. આ બદલામાં બ્રોડબેન્ડ ઈન્ટરનેટ, રોજગાર, આવક વધારવા અને સશક્તિકરણમાં મદદ કરશે.

પૃથ્થભૂમિ

- નેશનલ ડિજિટલ કમ્યુનિકેશન પોલિસી, 2018 એ 2020 સુધીમાં 5 મિલિયન લોકો અને 2022 સુધીમાં 10 કરોડ લોકો સુધી ઈન્ટરનેટ પહોંચવાનો લક્ષ્યાંક આપ્યો છે. આ લક્ષ્યો પાછળ ભારતનો માર્ગ છે. તેથી, દેશમાં Wi-Fi પ્રોગ્રામોને વેગ આપવા જરૂરી છે.

'સ્પેસ સિસ્ટમ્સ એશનલ અવેરનેસ' (SSA) પ્રવૃત્તિઓ માટેનું કેન્દ્ર

- ભારતીય અવકાશ સંશોધન સંસ્થા (ISRO) દ્વારા તાજેતરમાં દેશની 'સ્પેસ સિસ્ટમ્સ એશનલ અવેરનેસ' (SSA) પ્રવૃત્તિઓ માટે ભારતીય અવકાશ સંપત્તિની દેખરેખ, ટ્રેકિંગ અને સુરક્ષાને ધ્યાનમાં રાખીને એક સમર્પિત નિયંત્રણ કેન્દ્ર સ્થાપવામાં આવ્યું છે.
- આ કેન્દ્ર ભારતમાં તમામ 'સ્પેસ સિસ્ટમ્સ એશનલ અવેરનેસ' (SSA) પ્રવૃત્તિઓના કેન્દ્ર તરીકે કામ કરશે.
- અવકાશની પરિસ્થિતિની જાગૃતિ એ વિજ્ઞાન વિશિષ્ટ શાખા છે જે અવકાશમાં પૃથ્વીની આસપાસ માનવસર્જિત અથવા કુદરતી બોડીની ભૌતિક સ્થિતિને ટ્રેક કરવાની, સમજવાની અને આગાહી કરવાની ક્ષમતાનો ઉલ્લેખ કરે છે.
- તેનો પ્રાથમિક હેતુ બે અથવા વધુ માનવસર્જિત/પ્રાકૃતિક એકમો વચ્ચેની ટક્કર અટકાવવાનો છે.
- પહેલાં ફક્ત યુ.એસ, રશિયા અને યુરોપમાં અવકાશ મંડળને ટ્રેક કરવાની અને કોઈપણ પ્રકારની ટક્કર અટકાવવાની ક્ષમતા હતી, પરંતુ હવે ભારત પણ આ સૂચિમાં જોડાઈ ગયું છે.
- ઈસરો દ્વારા સ્થાપિત આ કેન્દ્ર એ દષ્ટિએ ખૂબ મહત્વનું છે કે અવકાશમાં માનવસર્જિત ઉપગ્રહોની સંખ્યામાં વધારો અને અંતરિક્ષના ભંગારમાં સતત વધારો થવાને કારણે ત્યાંના સક્રિય ઉપગ્રહો પર જોખમ વધી ગયું છે અને જો બે ઉપગ્રહો ટકરાશે તો તે તેમાં નોંધપાત્ર નુકસાન થઈ શકે છે.

સશસ્ત્ર દળોને સૌપાયેલ સંરક્ષણ પ્રણાલીઓ

- તાજેતરમાં, સંરક્ષણ પ્રધાને લશ્કરી, નૌકાદળ અને વાયુસેનાને અનુક્રમે ત્રણ સિસ્ટમો સોંપી હતી, બોર્ડર સર્વેલન્સ સિસ્ટમ (BOSS), ભારતીય મેરીટાઇમ સિસ્ટમ્સ એશનલ અવેરનેસ સિસ્ટમ (IMSAS) અને અસ્ત્ર MK-I (ASTRA MK-I).
- સંરક્ષણ સંશોધન અને વિકાસ સંગઠન (DRDO)ની પ્રયોગશાળાઓમાં આ ત્રણેય સિસ્ટમો સ્વદેશી રીતે વિકસિત કરવામાં આવી છે જે સંરક્ષણ તકનીકીના ક્ષેત્રમાં ઉચ્ચ આત્મનિર્ભરતા તરફ દોરી જશે.
- સંરક્ષણ પ્રધાને DRDO વૈજ્ઞાનિકોને વિવિધ કેટેગરીમાં ઉત્કૃષ્ટ યોગદાન આપવા બદલ એવોર્ડ્સ રજૂ કર્યા હતા.

Back to Basics : ભારતીય મેરીટાઇમ સિસ્ટમ્સ એશનલ અવેરનેસ સિસ્ટમ (IMSAS)

- તે એક અત્યાધુનિક, સંપૂર્ણ સ્વદેશી, ઉચ્ચ પ્રદર્શન ધરાવતી બુદ્ધિશાળી સોફ્ટવેર સિસ્ટમ છે, જે ભારતીય નૌકાદળને વૈશ્વિક ગુણવત્તાવાળું પરિસ્થિતિલક્ષી ચિત્ર, દરિયાઈ

આયોજનનાં સાધનો અને વિશ્લેષણાત્મક ક્ષમતાઓ પ્રદાન કરે છે.

- નૌકા કમાન્ડ એન્ડ કંટ્રોલ (C2)ને સક્ષમ કરવા માટે સિસ્ટમ દરિયાના દરેક જહાજને નેવલ હેડક્વાર્ટર્સથી દરિયાઈ ઓપરેશનલ ચિત્ર પ્રદાન કરે છે.
- આ ઉત્પાદન કૃત્રિમ બુદ્ધિ અને રોબોટિક્સ (CAIR), બેંગ્લોર અને ભારતીય નૌકાદળ દ્વારા સંયુક્ત રીતે વિકસિત કરવામાં આવ્યું છે. ભારત ઇલેક્ટ્રોનિક્સ લિમિટેડ (BEL), બેંગ્લોર એ આનો અમલ કર્યો છે.

અસ્ત્ર MK-I

- અસ્ત્ર MK-I સ્વદેશી રીતે વિકસિત 'મિસાઇલ-બિયોન્ડ વિઝ્યુઅલ રેંજ-BVR' પહેલી મિસાઇલ છે જે સુખોઈ-30, લાઈટ કોમ્બેટ એરક્રાફ્ટ (LCA), મિગ-29 અને મિગ-29Kથી લોન્ચ કરવામાં આવશે.
- વૈશ્વિક સ્તરે, કેટલાક દેશોમાં આવી શસ્ત્ર પ્રણાલીઓની રચના અને નિર્માણ કરવાની કુશળતા અને ક્ષમતા છે.
- ડિકેન્સ રિસર્ચ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ લેબોરેટરી (DRDL), હૈદરાબાદ દ્વારા સફળતાપૂર્વક વિકસિત અને ભારત ડાયનેમિક્સ લિમિટેડ (BDL), હૈદરાબાદ દ્વારા વિકસિત શસ્ત્ર શસ્ત્ર પ્રણાલી 'સ્વનિર્ભર ભારત'માં મોટો ફાળો છે.

બોર્ડર સર્વેલન્સ સિસ્ટમ (BOSS)

- તે ઓલ-વેધર ઇલેક્ટ્રોનિક સર્વેલન્સ સિસ્ટમ છે જે ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ રિસર્ચ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ (IRDE), હૈદરાબાદ દ્વારા સફળતાપૂર્વક ડિઝાઇન અને વિકસિત કરવામાં આવી છે.
- આ સિસ્ટમ લદાખ બોર્ડર વિસ્તારમાં દિવસ-રાત સર્વેલન્સ માટે તૈનાત કરવામાં આવી છે. સિસ્ટમ દૂરસ્થ કામગીરીની ક્ષમતાવાળા મુશ્કેલ અને ઉચ્ચ-ઊંચાઈમાં અને નીચા-શૂન્ય તાપમાન ઝોન (પેટા-શૂન્ય તાપમાન વિસ્તારો)માં ઘુસણખોરીઓની સ્વચાલિત શોધ અને નિરીક્ષણની સુવિધા આપે છે.
- આ સિસ્ટમનું નિર્માણ ભારત ઇલેક્ટ્રોનિક્સ લિમિટેડ (BEL), મદ્રાસ દ્વારા કરવામાં આવ્યું છે.

ઉત્કૃષ્ટ યોગદાન માટેનો એવોર્ડ

- DRDO લાઇફટાઇમ એચિવમેન્ટ એવોર્ડ -2017:
- આ એવોર્ડ એન.વી. મિસાઇલોને લગતી નિયંત્રણ અને માર્ગદર્શન યોજના વિકસાવવા તરફ આ યોગદાન આપવા માટે આ પગલું આપવામાં આવ્યું હતું.
- તકનીકી સમાવેશ માટે શૈક્ષણિક અને ઉદ્યોગ ક્ષેત્રોને પણ શ્રેષ્ઠતા એવોર્ડ આપવામાં આવ્યા હતા.
- એવોર્ડ અન્ય કેટેગરીમાં પણ આપવામાં આવ્યા હતા, જેમાં વ્યક્તિગત એવોર્ડ્સ, ગ્રુપ એવોર્ડ્સ, ટેકનોલોજી સ્પિન-ઓફ એવોર્ડ્સ અને ટેકનો મેન્યુઅલ એવોર્ડ્સનો સમાવેશ થાય છે.

CMS-01 ઉપગ્રહનું પ્રક્ષેપણ

- તાજેતરમાં જ ભારતીય અવકાશ સંશોધન સંગઠન (ઈસરો) એ આંધ્રપ્રદેશના સતિષ ધવન અવકાશ કેન્દ્રથી તેના 'પોલર સેટેલાઈટ લોન્ચ વ્હીકલ' (PSLV-C50) દ્વારા 'CMS-01' નામનો સંચાર ઉપગ્રહ લોન્ચ કર્યો હતો.

- > નોંધનીય છે કે, નવેમ્બર 2020માં ઈસરોએ ભારતના પૃથ્વી નિરીક્ષણ ઉપગ્રહ EOS-01ની સાથે નવ અન્ય ગ્રાહક ઉપગ્રહો લોન્ચ કર્યા હતા.

Back to Basics : CMS-01 ઉપગ્રહ વિશે

- > CMS-01 એ એક વિસ્તૃત સી બેન્ડ ફ્રીક્વન્સી સ્પેક્ટ્રમમાં સેવાઓ પ્રદાન કરવા માટે કલ્પના કરાયેલ એક સંચાર ઉપગ્રહ છે.
- > સી બેન્ડ 4.0થી 8.0 ગીગાહર્ટઝ (GHz) ફ્રીક્વન્સીઝના માર્શકોવેવ રેન્જમાં ઇલેક્ટ્રોમેગ્નેટિક સ્પેક્ટ્રમના એક ભાગનો સંદર્ભ આપે છે.
- > તેના ક્વરેજ ક્ષેત્રમાં ભારતીય મુખ્ય ભૂમિ સાથે અંદમાન નિકોબાર અને લક્ષદ્વીપ ટાપુઓનો સમાવેશ કરવામાં આવશે.
- > આ ઉપગ્રહનું જીવનકાળ (સક્રિય સમયગાળો) સાત વર્ષથી વધુની સંભાવના છે.
- > ઉપગ્રહને પૂર્વવ્યાખ્યાયિત સબ-જીઓસિંકોનસ ટ્રાન્સફર ઓર્બિટ (GTO)માં મૂકવામાં આવ્યો હતો. તેની દિશા અને સ્થિતિ, કેટલાક ફેરફારો પછી, તેને જિયોસિંકોનસ ભ્રમણકક્ષામાં નિયુક્ત સ્લોટમાં સ્થાપિત કરશે.
- > આ સેટેલાઈટ GSAT-12ને બદલશે અને તેની સેવાઓ વધારશે.
- > GSAT-12 એ ઈસરો દ્વારા બનાવવામાં આવેલ એક સંચાર ઉપગ્રહ છે, જે ટેલિ-એજ્યુકેશન, ટેલિ-મેડિસિન અને વિલેજ રિસોર્સ સેન્ટર્સ (VRC) માટે વિવિધ સંદેશાવ્યવહાર સુવિધાઓ પ્રદાન કરે છે.
- > ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં અવકાશ આધારિત સેવાઓની સીધી પહોંચ આપવા માટે ઈસરોએ બિન-સરકારી સંસ્થાઓ / ટ્રસ્ટ અને રાજ્ય / કેન્દ્રીય એજન્સીઓના સહયોગથી 'વિલેજ રિસોર્સ સેન્ટર' (VRC) નામનો કાર્યક્રમ શરૂ કર્યો છે.

ઇસરોનું આગામી લોકાર્પણ

- > 'PSLV-C51' ઈસરોનું આગલું વિશેષ ધ્યેય હશે, કેમ કે ભારત સરકાર દ્વારા જાહેર કરાયેલા અવકાશ સુધારણા કાર્યક્રમ અંતર્ગત દેશનો આ પ્રથમ ઉપગ્રહ હશે.
- > સ્પેસ પ્રમોશન એન્ડ ઓથોરાઈઝેશન (IN-SPACE) માટે ભારતીય રાષ્ટ્રીય કેન્દ્રની સ્થાપના સાથે, અવકાશ ક્ષેત્રને ખાનગી ક્ષેત્રમાં ખોલવાની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી.
- > પ્રો-સાહક નીતિઓ અને અનુકૂળ નિયમનકારી વાતાવરણ દ્વારા અંતરિક્ષ પ્રવૃત્તિઓમાં ખાનગી ઉદ્યોગોને ટેકો અને પ્રો-સાહક અને માર્ગદર્શન આપવા માટે IN-SPACE શરૂ કરવામાં આવી છે.

PSLV-C51 દ્વારા પ્રદેશિત ઉપગ્રહ

- > PSLV-C51 દ્વારા પિક્સેલ ઈન્ડિયાના 'આનંદ' નામના ઉપગ્રહો, સ્પેસ કિડ્સ ઈન્ડિયાના 'સતિષ સેટ' અને કેટલીક યુનિવર્સિટીઓના કન્સોર્ટિયમમાંથી 'યુનિટી સેટ' લોન્ચ કરવામાં આવશે.

ધ્રુવીય સેટેલાઈટ લોચ વાહન

- > ભારતનું 'પોલર સેટેલાઈટ લોચ વ્હીકલ' (PSLV) ત્રીજી પેઢીનું લોન્ચ વાહન છે.
- > PSLV એ પ્રથમ પ્રક્ષેપણ વાહન છે જે લિક્વિડ સ્ટેજથી સજ્જ છે.
- > PSLVનું પ્રથમ સફળ પ્રક્ષેપણ ઓક્ટોબર 1994માં કરવામાં આવ્યું હતું. PSLVનો ઉપયોગ ભારતના બે સૌથી મહત્વપૂર્ણ

મિશન (2008 ના ચંદ્રયાન-1 અને 2013 ના મંગળ ઓર્બિટર સ્પેસક્રાફ્ટ) માટે પણ થયો હતો.

- > 'જિઓસ્ટેશનરી સેટેલાઈટ લોચ વાહન માર્ક II' (GSLV MkII) અને GSLV MkIII એ અન્ય બે મહત્વપૂર્ણ પ્રક્ષેપણ વાહનો છે.
- > GSLV Mk III એ 4-ટન વજનના વર્ગના ઉપગ્રહોને જીઓસિંકોનસ ટ્રાન્સફર ઓર્બિટ (GTO) અથવા લગભગ 10 ટન વજન વર્ગ ઉપગ્રહોને પૃથ્વીની નીચલા ભ્રમણકક્ષામાં લઈ જવા માટે વિકસાવવામાં આવ્યો છે.
- > GSLV MkII ચંદ્રયાન-2 અવકાશયાનને લોચ કરવા માટે પસંદ કરાયેલું છે, જે ઈસરો દ્વારા વિકસિત થી-સ્ટેજ હેવી લિફ્ટ લોચ વાહન છે. પ્રક્ષેપણ વાહનમાં બે નક્કર પટ્ટાઓન્સ, એક કોર લિક્વિડ બૂસ્ટર અને કાયોજેનિક અપર સ્ટેજ છે.
- > GSLV MkI એ ભારત દ્વારા વિકસિત કરાયેલું સૌથી મોટું પ્રક્ષેપણ વાહન છે, જે હાલમાં કાર્યરત છે. તે ચાર લિક્વિડ સ્ટ્રેપ-ઓન્સ સાથેનું ચોથી પેઢીનું ત્રણ-તબક્કાનું પ્રક્ષેપણ વાહન છે. સ્વદેશી રીતે વિકસિત ક્રિઓજેનિક ઉપલા તબક્કા (CUS) GSLV Mk IIના ત્રીજા તબક્કા તરીકે સેવા આપે છે.

જીઓસિંકોનસ કક્ષા

- > જીઓસિંકોનસ ભ્રમણકક્ષા એ ઊંચી પૃથ્વીની ભ્રમણકક્ષા છે જે ઉપગ્રહોને પૃથ્વીની પરિભ્રમણ ગતિ સાથે મેળ બનાવવામાં સક્ષમ બનાવે છે. ભ્રમણકક્ષા, પૃથ્વીના વિષુવવૃત્તની ઉપરથી 22,236 માઈલ ઉપર સ્થિત છે આ કક્ષા હવામાન, સંદેશાવ્યવહાર અને દેખરેખ માટેનું એક મહત્વપૂર્ણ સ્થાન છે.

જીઓસિંકોનસ ટ્રાન્સફર કક્ષા

- > પૃથ્વીના જીઓસિંકોનસ (અને ભૂસ્તરીય) ભ્રમણકક્ષાને પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રથમ અવકાશયાનને લંબગોળ ભ્રમણકક્ષામાં મૂકવામાં આવે છે. આને જીઓસિંકોનસ ટ્રાન્સફર ઓર્બિટ (GTO) કહેવામાં આવે છે.
- > એક GTO ખૂબ અંડાકાર છે. તેનું ભૂસ્તરીય (પૃથ્વીની સૌથી નજીક) બિંદુ સામાન્ય રીતે પૃથ્વીની નીચલી ભ્રમણકક્ષા (LEO)ની બરાબર હોય છે, જ્યારે તેનો ટોચનો મુદ્દો (એપોજી) અથવા પૃથ્વીનું સૌથી દૂરનું બિંદુ ભૂસ્તર ભ્રમણકક્ષાની સમાન ઊંચાઈ પર ભૌગોલિક સંક્રમક છે.

ઓફશોર પેટ્રોલ વેસેલ : સક્ષમ

- > ગોવા શિપયાર્ડ લિમિટેડે તાજેતરમાં જ પાંચમી અને અંતિમ ઓફશોર પેટ્રોલ વેસેલ ICGS (ભારતીય કોસ્ટ ગાર્ડ શિપ) સક્ષમ લોન્ચ કરી હતી. 2021 ઓક્ટોબર સુધીમાં તે કાર્યરત થવાની છે.

Back to Basics : ઓફશોર પેટ્રોલ વેસેલ્સ વિશે

- > આ પેટ્રોલ વેસેલ્સ 30-મીમી બંદૂકોથી સજ્જ છે.
- > તેમનું વજન 2,350 ટન છે.
- > આ જહાજો ઉચ્ચ બળતણ કાર્યક્ષમતા, સમુદ્ર-જાળવણી ગુણો અને કૂ આરામ આપવા માટે બનાવવામાં આવ્યા છે.
- > તેઓ કટોકટીની વ્યવસ્થા કરવા માટે સજ્જ છે.
- > પાઈરેસી અને બચાવ કામગીરી માટે OPV ક્લિવક રિસ્પોન્સ બોટથી સજ્જ છે

> સ્વદેશી ઓશોર પેટ્રોલ પ્રોજેક્ટ હેઠળ ICGS સક્ષમ બનાવવામાં આવ્યું હતું.

> આ ICGS ભારતના એક્સકલુઝિવ આર્થિક ક્ષેત્રના રક્ષણ માટે તૈનાત કરવામાં આવનાર છે.

સ્વદેશી ઓફ શોર પેટ્રોલ પ્રોજેક્ટ

> આ પ્રોજેક્ટ પીએમ નરેન્દ્ર મોદી દ્વારા વર્ષ 2016માં શરૂ કરાયો હતો. આ પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત પાંચ ભારતીય કોસ્ટગાર્ડ શિપ લોન્ચ કરવામાં આવનાર છે. ICGS સચેત અને ICGS સુજિત નામના બે ઓફશોર પેટ્રોલ વેસેલ્સ પહેલેથી જ લોન્ચ કરાયા છે. આ OPV પ્રાદેશિક પાણીના એક્સકલુઝિવ આર્થિક ક્ષેત્રના રક્ષણ માટે તૈનાત કરવામાં આવનાર છે.

> ઓગસ્ટ 2020માં, ભારતીય કોસ્ટગાર્ડ શિપ સાર્થક લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું. તે શ્રેણીમાં ચોથું હતું. ICGS સજાગ આ શ્રેણીમાં ત્રીજું હતું જે નવેમ્બર 2019માં લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું.

> આ પાંચેય OPV સમર્થ વર્ગના છે. અન્ય સમર્થ વર્ગના OPV ICGS શૂર, ICGS સારથી, ICGS શૌર્ય, ICGS સુજય, ICGS શૌનક અને ICGS સમર્થ છે.

વિક્રમ વર્ગ કોસ્ટગાર્ડ શિપ

> એલ એન્ડ ટી દ્વારા કટુપલ્લી શિપયાર્ડમાં વિક્રમ ક્લાસની ઓફશોર પેટ્રોલ વેસેલ્સ બનાવવામાં આવી રહી છે. તેઓ લાંબા અંતરના સપાટી વહાણ છે. તેમને દરિયાકાંઠા અને ઓફશોર પેટ્રોલીંગ માટે તૈનાત કરવાના છે. લગભગ સાત જેટલા ઓફશોર પેટ્રોલીંગ જહાજો બનાવવામાં આવી રહ્યા છે. તેમાં ICGS વિક્રમ, ICGS વીરા, ICGS વરાહ, ICGS વિગ્રહ, ICGS વજા, ICGS વીરા, ICGS વિજયા શામેલ છે.

> વિક્રમ વર્ગ 30 મીમીની નેવલ ગન, બે 12.7 મીમી હેવી મશીનગનથી સજજ હશે. વિક્રમ-વર્ગની શરૂઆત સમર્થ વર્ગ ઓફશોર પેટ્રોલ વેસેલ્સ દ્વારા કરવામાં આવી હતી.

‘હાઇપરસોનિક વિન્ડ ટનલ’ પરીક્ષણ સુવિધા(4)

> તાજેતરમાં, સંરક્ષણ પ્રધાન રાજનાથસિંહે હૈદરાબાદમાં ‘હાઇપરસોનિક વિન્ડ ટનલ’ (HWT) પરીક્ષણ સુવિધાનું ઉદ્ઘાટન કર્યું, આવી રીતે ભારત અમેરિકા અને રશિયા પછી આવી અઘતન તકનીક સાથે ત્રીજો દેશ બન્યો.

> સંપૂર્ણ ભારતમાં વિકસિત આ સિસ્ટમ ભારતીય ઉદ્યોગની સંકલિત ભાગીદારીનું પરિણામ છે.

> તે એક આર્ટ વેક્યુમ સંચાલિત સિસ્ટમની સ્થિતિ છે જે MAC 5થી MAC 12નું અનુકરણ કરી શકે છે.

> MAC એ હવામાં અવાજની ગતિની તુલનામાં વિમાનની ગતિનો ઉલ્લેખ કરે છે, MAC-1 ધ્વનિની ગતિની સાથે એટલે કે 343 મીટર પ્રતિ સેકન્ડ. આ રીતે, MAC 5 નો અર્થ અવાજની ગતિથી પાંચ ગણો અને MAC 12 નો અર્થ ધ્વનિની ગતિથી 12 ગણો છે.

> હાયપરસોનિક પ્રવાહનું અનુકરણ કરવામાં સક્ષમ આ સિસ્ટમ, ભવિષ્યમાં ખૂબ જટિલ એરોસ્પેસ અને સંરક્ષણ પ્રણાલીઓના અમલીકરણમાં મુખ્ય ભૂમિકા નિભાવશે.

કામોવ-226T: યુટિલિટી હેલિકોપ્ટર

> ભારતીય સૈન્ય રશિયાથી કામોવ-226T (Ka-226T) યુટિલિટી હેલિકોપ્ટર લેવાની છૂટ મેળવવા માટે ટૂંક સમયમાં સંરક્ષણ મંત્રાલયનો સંપર્ક કરશે.

> 2015 માં, ભારત અને રશિયા વચ્ચે કામોવ-226T (Ka-226T) હેલિકોપ્ટરની ખરીદી માટે એક અબજ ડોલરથી વધુ નો આંતર-સરકારી કરાર (IGA) થયો હતો.

> કામોવ-226T ભારતીય સૈન્ય અને વાયુસેનાના જૂના અને અપ્રચલિત ચિત્તા હેલિકોપ્ટર અને ચેતક હેલિકોપ્ટરના કાફલાને બદલશે.

Back to Basics : કામોવ-226T હેલિકોપ્ટર

■ ડિઝાઇન:

> કામોવ-226T રશિયાના પ્રખ્યાત કામોવ ડિઝાઇન બ્યુરો દ્વારા ડિઝાઇન કરવામાં આવી છે.

■ એસેમ્બલિંગ:

> હિન્દુસ્તાન એરોનોટિક્સ લિમિટેડ (HAL) અને ‘રશિયન હેલિકોપ્ટર્સ’ (RH) એ મળીને ‘ભારત-રશિયા હેલિકોપ્ટર લિમિટેડ’ (IRHL) નામે સંયુક્ત સાહસની સ્થાપના કરી છે, જે ભારતમાં કામોવ-226T હેલિકોપ્ટર એસેમ્બલ કરશે.

■ પેલોડ ક્ષમતા:

> તે એક હળવા હેલિકોપ્ટર છે જે મહત્તમ 3.5 ટન વજન સાથે ઉડાન ભરી શકે છે અને તે એક ટન સુધીનું પેલોડ લઈ શકે છે.

■ વિશેષતા:

> કામોવ-226T હેલિકોપ્ટરમાં કોએક્સિયલ રોટર્સનો ઉપયોગ થાય છે, એટલે કે તેમાં એકબીજાની ટોચ પર બે સેટ રોટર્સ હોય છે.

> કોએક્સિયલ રોટર્સ આ હેલિકોપ્ટરને અન્ય હેલિકોપ્ટરની તુલનામાં ઉડાન અને પેલોડ ક્ષમતામાં સુધારો કરવા દે છે.

> આ ખાસ કરીને ઉચ્ચ ઊંચાઈવાળા વિસ્તારોમાં ફાયદાકારક છે, જ્યાં હવાની ઘનતાને કારણે ફ્લાઈટ દરમિયાન વિમાનની કામગીરીની ક્ષમતા ઓછી થાય છે.

> કામોવ-226T હેલિકોપ્ટરમાં પરંપરાગત કેબિનને બદલે વિશિષ્ટ રીતે અલગ પાડવા યોગ્ય ‘મિશન’ કમ્પાર્ટમેન્ટ પણ છે.

> આ સુવિધા આ હેલિકોપ્ટરને મોનિટરિંગ અને કાર્ગો ડિલિવરી જેવા અન્ય કાર્યો માટે પણ યોગ્ય બનાવે છે.

‘મીડિયમ રેન્જ સર્ફેસ ટુ એર મિસાઇલ’નું આર્મી વર્ઝન

> તાજેતરમાં ડિફેન્સ રિસર્ચ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ ઓર્ગનાઈઝેશન (DRDO) એ ભારતીય સેના માટે ‘મીડિયમ રેન્જ સર્ફેસ ટુ એર મિસાઇલ’ (MRSAM)નું પહેલું પરીક્ષણ હાથ ધર્યું છે.

Back to Basics : MRSAMનું આર્મી વર્ઝન

> તે ડિફેન્સ રિસર્ચ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ ઓર્ગનાઈઝેશન (DRDO) અને ઈઝરાઈલ એરોસ્પેસ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ (IAI) દ્વારા સંયુક્તપણે ભારતીય સૈન્યના ઉપયોગ માટે વિકસિત એક સપાટીથી હવાઈ મિસાઇલ સિસ્ટમ છે.

- તેમાં કમાન્ડ એન્ડ કંટ્રોલ પોસ્ટ, મલ્ટિ-ફંક્શન રડાર અને મોબાઇલ લૉચર સિસ્ટમ શામેલ છે.

‘મીડિયમ રેન્જ સર્ફેસ ટુ એર મિસાઇલ’ (MRSAM)

- તે એક ઝડપી પ્રતિસાદ સુપરસોનિક મિસાઇલ છે, જે દુશ્મનના હવાઈ જોખમો જેમ કે મિસાઇલો, વિમાન, માર્ગદર્શિત બોમ્બ અને ફાઇટર એરક્રાફ્ટ, વગેરેને બેઅસર કરવા માટે વિકસાવવામાં આવી છે.
- સુપરસોનિક મિસાઇલો ધ્વનિ (MAC-1)ની ગતિ કરતા ઝડપી હોય છે, પરંતુ તે MAC-3 કરતા ઝડપી નથી.
- આર્મી, નેવી અને એરફોર્સ માટે વિવિધ વર્ઝન વિકસાવવામાં આવ્યા છે.
- મે, 2019માં, ભારતીય નૌકાદળ, DRDO અને IAIએ ‘મીડિયમ રેન્જ સર્ફેસ ટુ એર મિસાઇલ’(MRSAM)ના નૌકા સંસ્કરણનું પ્રથમ પરીક્ષણ હાથ ધર્યું.

ભારત-ઇઝરાઇલ સંરક્ષણ સહયોગ

- ઈઝરાઇલ લગભગ બે દાયકાથી ભારતના ટોચના ચાર હથિયાર સપ્લાયર છે, અને દર વર્ષે ભારતને લગભગ 1 અબજ ડોલરનું લશ્કરી વેચાણ કરે છે.
- 30000 કરોડથી વધુની કિંમતના ત્રણ DRDO-IAI સંયુક્ત પ્રોજેક્ટ હેઠળ ભારતીય સશસ્ત્ર દળો દ્વારા વિકસિત અદ્યતન બરાક-8 સર્ફેસ ટુ એર મિસાઇલ સિસ્ટમને શામેલ કરવામાં આવી છે.
- વર્ષોથી, ભારતીય સશસ્ત્ર દળોએ ‘ફાલ્કન એરબોર્ન અલ્ટી ચેતવણી અને નિયંત્રણ’, હેરોન ડ્રોન્સ, હારોપ ડ્રોન્સ અને બરાક એર-વિરોધી સંરક્ષણ મિસાઇલ સિસ્ટમ્સ વગેરે સહિતની ઈઝરાઇલ શસ્ત્રોની વિશાળ શ્રેણીને આવરી લીધી છે.

ચંદ્રયાન-2 થી મેળવેલો ડેટા : ઇસરો

- તાજેતરમાં જ ભારતીય અવકાશ સંશોધન સંગઠન અથવા ઈસરો એ દેશના બીજા મિશનમાંથી ચંદ્ર પરના પ્રથમ સેટનો ડેટા (ચંદ્રયાન-2) સામાન્ય લોકો માટે જાહેર કર્યો છે.
- નોંધપાત્ર વાત એ છે કે ભારતે 22 જુલાઈ 2019ના રોજ શ્રીહરિકોટાના સતિષ ધવન અવકાશ કેન્દ્રથી ચંદ્રયાન-1 પછી પોતાનું બીજું ચંદ્ર સંશોધન મિશન ‘ચંદ્રયાન-2’ લોન્ચ કર્યું છે.
- ઈસરો 2021ના અંતમાં અથવા 2022ના પ્રારંભમાં ચંદ્રયાન-3 મિશન લોન્ચ કરવાની તૈયારી કરી રહ્યું છે.

Back to Basics : જાહેરમાં ડેટા મુક્ત કરવા માટે જરૂરી

દોરણો

- ચંદ્રયાન-2 ડેટા ‘પ્લેનેટરી ડેટા સિસ્ટમ-4’ (PDS-4) માનકને PDS આર્કાઇવ્સ તરીકે માન્યતા આપવામાં આવે તે પહેલાં અને વૈશ્વિક વૈજ્ઞાનિક સમુદાય અને સામાન્ય લોકો સાથે શેર કરવા માટે તૈયાર જાહેર થાય તે પહેલાં તેની વૈજ્ઞાનિક અને તકનીકી સમીક્ષા પણ કરવામાં આવી છે.
- આ પ્રવૃત્તિ પૂર્ણ થઈ ગઈ છે અને તેથી ‘ભારતીય અવકાશ વિજ્ઞાન ડેટા સેન્ટર’ (ISSDC) દ્વારા સંચાલિત પ્રદાન પોર્ટલ દ્વારા ચંદ્રયાન-2 મિશન ડેટાનો પ્રથમ સેટ હવે જાહેરમાં ઉપયોગ માટે પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યો છે.
- ISSDC એ ઈસરોના પ્લેનેટરી મિશનના ગ્રહોના ડેટા સંગ્રહ માટેનું નોડલ કેન્દ્ર છે.

ચંદ્રયાન-2

- તે આશરે 3877 કિલોગ્રામનું એકીકૃત 3-ઈન-1 અવકાશયાન છે, જેમાં ત્રણ ઘટકોમાં ઓર્બિટર ‘વિક્રમ’ (વિક્રમ સારાભાઈના નામ પર), લેન્ડર અને રોવર પ્રજ્ઞાન હોય છે. તેને અભ્યાસ માટે વૈજ્ઞાનિક સાધનોથી સજ્જ કરવામાં આવ્યું છે.
- ચંદ્રયાન-2 એ ચંદ્ર સપાટી પર ઉતરવાનો ભારતનો પ્રથમ પ્રયાસ હતો.
- ઈસરોએ આ મિશન દ્વારા ચંદ્ર સપાટીના દક્ષિણ ધ્રુવ પર ઉતરવાનું વિચાર્યું હતું. જો કે લેન્ડર વિક્રમે સપ્ટેમ્બર 2019માં ચંદ્ર સપાટી પર ‘સખત ઉતરાણ’ કર્યું હતું. તેનું ઓર્બિટર હજી પણ ચંદ્રની પરિક્રમા કરી રહ્યું છે અને તેની મિશન અવધિ સાત વર્ષ છે.

ઉદ્દેશ

- ચંદ્રયાન-1 દ્વારા ચંદ્ર સપાટી પર પાણીના અણુઓની હાજરીથી સંબંધિત પુરાવા પર સંશોધન આગળ વધારવા અને ચંદ્ર પર પાણીની હદ અને વિતરણનો અભ્યાસ કરવા.
- ચંદ્ર ટોપોગ્રાફી, સિસ્મોલોજી, સપાટી અને વાતાવરણની રચનાનો અભ્યાસ.
- પ્રાચીન ખડકો અને ખાડાઓનો અભ્યાસ ચંદ્રના ઉત્પત્તિ અને ઉત્ક્રાંતિથી સંબંધિત માહિતી પ્રદાન કરી શકે છે.
- ચંદ્રના દક્ષિણ ધ્રુવ પ્રદેશમાં પ્રારંભિક સોલર સિસ્ટમ્સના અશિમભૂત રેકોર્ડ સૂચક હોવાનો અંદાજ છે, આમ પ્રારંભિક સૌર સિસ્ટમ વિશેની આપણી સમજણમાં સુધારો થઈ શકે છે.
- ચંદ્રની સપાટીને માપવા અને તેનો 3-D નકશો તૈયાર કરવા.

500 મીટર અપાર્ચર ગોળાકાર ટેલિસ્કોપ

- એરેસિબો ટેલિસ્કોપના પતન પછી, ચીન આંતરરાષ્ટ્રીય વૈજ્ઞાનિકો માટે તેનું વિશ્વનું સૌથી મોટું રેડિયો ટેલિસ્કોપ ખોલી રહ્યું છે. 900 ટનનું રીસીવર પ્લેટફોર્મ સમાપ્ત થઈ ગયું અને વિશ્વનું બીજું સૌથી મોટું એરેસિબો ઓબ્ઝર્વેટરી પ્યુઅર્ટો રિકોમાં તૂટી ગયું. આ સાથે, ચીને તાજેતરમાં જ જાહેરાત કરી હતી કે તે તેનું વિશ્વનું સૌથી મોટું 500 મીટર અપાર્ચર ગોળાકાર ટેલિસ્કોપ આંતરરાષ્ટ્રીય વૈજ્ઞાનિકો માટે ખોલશે.

Back to Basics : 500 મીટર અપાર્ચર ગોળાકાર ટેલિસ્કોપ

- FASTનું નિર્માણ 2016માં પૂર્ણ થયું હતું. ટેલિસ્કોપ 175 મિલિયન ડોલરના ખર્ચે બનાવવામાં આવ્યું હતું. તેનાથી હજારો ગ્રામજનો વિસ્થાપિત થયા હતા.
- તે દાવોદંગ ડિપ્રેસનમાં સ્થિત છે. દાવોદંગ ડિપ્રેસન એ દક્ષિણ પશ્ચિમના ચીનના ગુઈઝહોમાં એક કુદરતી બેસિન છે.
- તે સૌથી મોટું અપાર્ચર રેડિયો ટેલિસ્કોપ અને બીજું સૌથી મોટું સિંગલ ડીશ અપાર્ચર છે. રશિયામાં RATA 600 એ વિશ્વનું સૌથી મોટું સિંગલ-ડીશ અપાર્ચર ટેલિસ્કોપ છે.
- ટેલિસ્કોપમાં 500-મીટર વ્યાસની પ્રતિબિંબિત સપાટી છે. જો કે, એક સમયે ફક્ત 300 મીટર વ્યાસના વર્તુળનો ઉપયોગ કરી શકતું હતું.
- તે કુદરતી સિંહોલમાં સ્થિત છે. ધોવાણને લીધે સિંહોલ રચાય છે.

> કોસ્મિક અસાધારણ ઘટનાને શોધવા માટે તેમાં સુપર સંવેદનશીલતા છે. આમાં રેડિયો બસ્ટર્સ અને પલ્સર્સ શામેલ છે.

> તે 'સ્વર્ગની આંખ' અથવા ટિઆન્યાન તરીકે પણ ઓળખાય છે.

FASTના વિજ્ઞાન ઉદ્દેશો

> FASTના વિજ્ઞાન ઉદ્દેશો નીચે મુજબ છે

> પલ્સર અવલોકનો.

> મોટા સ્કેલ તટસ્થ હાઈડ્રોજન સર્વે

> આંતરરાષ્ટ્રીય પરમાણુઓની શોધ

> પલ્સર ટાઈમિંગ એરે

> ઈન્ટરસ્ટેલર કમ્યુનિકેશન સિગ્નલો શોધવા

> અગ્રણી આંતરરાષ્ટ્રીય ખૂબ લાંબી બેઝલાઈન ઈન્ટરફેરોમેટ્રી નેટવર્ક

માહિતી સંગ્રાહક

> FASTને લગતા ચિની વૈજ્ઞાનિકો દ્વારા આપવામાં આવેલી એકમાત્ર મુશ્કેલી એ FAST દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવેલા ડેટાને સંગ્રહિત કરવાનો પડકાર છે. તેનું સમાધાન આસ્ટ્રેલિયા અને યુરોપિયન યુનિયન દ્વારા પ્રદાન કરાયેલ છે. ઓસ્ટ્રેલિયાના પર્યમાં યુરોપિયન સર્ધર્ન ઓબ્ઝર્વેટરી અને ઈન્ટરનેશનલ સેન્ટર ફોર રેડિયો એસ્ટ્રોનોમી દ્વારા વિકસિત નેક્સ્ટ જનરેશન આર્કાઈવ સિસ્ટમ FAST દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવેલા મોટા પ્રમાણમાં ડેટા સંગ્રહિત કરશે અને જાળવશે.

એક્ઝોપ્લેનેટનું પ્રથમ સંભવિત રેડિયો સિગ્નલ

> વૈજ્ઞાનિકોની આંતરરાષ્ટ્રીય ટીમે એક્ઝોપ્લેનેટમાંથી પ્રથમ સંભવિત રેડિયો સિગ્નલ એકત્રિત કર્યું છે. એક્ઝોપ્લેનેટ પૃથ્વીથી 51 પ્રકાશ વર્ષ દૂર છે.

Back to Basics : એક્ઝોપ્લેનેટ વિશે

> આ સૌર સિસ્ટમથી આગળના કોઈ ગ્રહમાંથી પ્રાપ્ત થયેલું પ્રથમ રેડિયો સિગ્નલ છે. આ સંકેતો નેધરલેન્ડમાં સ્થિત લો ફ્રીક્વન્સી એરે રેડિયો ટેલિસ્કોપ દ્વારા પ્રાપ્ત થયા હતા. એક્ઝો-ગ્રહ ટાઈ બૂટસ સ્ટાર-સિસ્ટમમાં સ્થિત છે. તે વિશાળ ગ્રહની જેમ છે અને ગ્રહ તેના તારાની નજીક છે. વળી, વૈજ્ઞાનિકોની ટીમે સ્ટાર સિસ્ટમમાં એક એક્ઝોપ્લેનેટ શોધી કાઢ્યું છે જે રેડિયો સંકેતો બહાર કાઢે છે.

ટાઈ બૂટ

> ટાઈ બૂટ એ એક્ઝોપ્લેનેટવાળી બાઈનરી સ્ટાર સિસ્ટમ છે. સ્ટાર સિસ્ટમના એક્ઝો-ગ્રહમાં રેડિયો તરંગોની શોધ પરાયું વિશ્વની તપાસ કરવાની નવી રીત ખોલે છે. ગ્રહના ચુંબકીય ક્ષેત્ર વિશે જાણવા માટે રેડિયો તરંગો મદદ કરે છે. આનાથી બગોળશાસ્ત્રીઓને ગ્રહના આંતરિક ભાગને સમજવામાં અને તેના વાતાવરણીય ગુણધર્મો વિશે અભ્યાસ કરવામાં મદદ મળશે.

> ઉદાહરણ તરીકે, પૃથ્વીનું ચુંબકીય ક્ષેત્ર સૌર પવનથી સુરક્ષિત કરે છે અને તેને રહેવા યોગ્ય બનાવે છે.

એક્ઝોપ્લેનેટ

> તેઓ સૌરમંડળની બહારના ગ્રહો છે.

> એક્ઝોપ્લેનેટને શોધવા માટે ડોપ્લર સ્પેક્ટ્રોસ્કોપી અને ટ્રાંઝિટ ફોટોમેટ્રી એ શ્રેષ્ઠ પદ્ધતિઓ છે.

> એક્ઝોપ્લેનેટ્સ શોધી કાઢવા માટે મુશ્કેલ છે કારણ કે તેઓ ફરતા તારાઓની નજીક છે. આમ, તારાઓનું તેજ સરળતાથી શોધવામાં રોકે છે.

ટ્રાંઝિટ ફોટોમેટ્રી

> જ્યારે કોઈ ગ્રહ તેના તારાની આગળ પસાર થાય છે, ત્યારે તેને પરિવહન કહેવામાં આવે છે. જ્યારે પણ ગ્રહ તારાની સામેથી પસાર થાય છે, ત્યારે તેના તારામાંથી થોડી માત્રામાં પ્રકાશ અવરોધે છે. તેથી, તારાની તેજસ્વીતામાં ઘટાડો થશે. તારાઓની તેજ પરિવર્તનની ગણતરી કરીને ગ્રહના કદનું મૂલ્યાંકન કરવામાં મદદ મળે છે.

ડોપ્લર સ્પેક્ટ્રોસ્કોપી

> તે પરોક્ષ પદ્ધતિ છે. પદ્ધતિ રેડિયલ વેગમાં સમયાંતરે શિફ્ટની ગણતરી કરીને ગ્રહના કદની ગણતરી કરે છે. ઉપરાંત, એક્ઝોપ્લેનેટના સ્પેક્ટ્રમમાં ફેરફારનો ઉપયોગ તેમના કદની ગણતરી માટે થાય છે.

ભારતીય નૌકાદળ માટે બોઈંગનું સુપર હોર્નેટ ફાઇટર જેટ

> US સ્થિત એરક્રાફ્ટ જાયન્ટ બોઈંગે તાજેતરમાં જાહેરાત કરી હતી કે કંપનીના F/A-18F સુપર હોર્નેટ ફાઇટર જેટે સફળતાપૂર્વક સ્કી-જમ્પ પૂર્ણ કર્યો છે. આ ભારતીય નૌકાદળના વિમાનવાહક જહાજો માટે યોગ્ય છે. કંપનીએ તેના “બાય ઈન્ડિયા ફોર ઈન્ડિયા” કાર્યક્રમ અંતર્ગત ભારતીય નૌકાદળને દરખાસ્ત કરી છે.

Back to Basics : સ્કી-જમ્પ

> ઉડ્ડયન ઉદ્યોગમાં, સ્કી-જમ્પ એ એક ઉપરનો વળાંક રેમ્પ છે. તે વિમાનને રન-વેથી ઉપડવાની મંજૂરી આપે છે જે વિમાનના જરૂરી ટેક ઓફ રોલ કરતા ટૂંકા હોય છે. ભારતીય નૌકાદળ હાલમાં ફક્ત એક વિમાનવાહક INS વિક્રમાદિત્ય ચલાવે છે. બીજું વિમાનવાહક કેરીઅર, INS વિક્રાંત હમણાં જ દરિયાઈ કસોટીઓમાં પ્રવેશ્યું છે. બંને સ્કી-જમ્પ કેરિયર્સ છે.

સુપર હોર્નેટ ફાઇટર જેટ વિશે

> તે એક ટૂવીન એન્જિન, મલ્ટિરોલ, કેરીઅર-સક્ષમ એરક્રાફ્ટ વેરિઅન્ટ છે. તે મેકડોનલ ડગ્લાસ F/A-18 હોર્નેટના આધારે ડિઝાઇન કરવામાં આવ્યું હતું. તેમાં આંતરિક રોટરી તોપ છે. તે હવાથી હવા મિસાઈલો અને હવાથી સપાટી મિસાઈલો લઈ જઈ શકે છે. તે બાહ્ય એર રિફ્યુલિંગ સિસ્ટમ સાથે આવે છે. એર રિફ્યુલિંગ સિસ્ટમને એરિયલ રિફ્યુલિંગ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. તે ફ્લાઈટ દરમિયાન લશ્કરી વિમાનથી બીજામાં વિમાનમાં સ્થાનાંતરિત કરવાની પ્રક્રિયા છે. રાફેલ ફાઇટર જેટસ પણ એર રિફ્યુઅલિંગ સિસ્ટમથી સજ્જ છે.

સુપર હોર્નેટ ફાઇટર જેટના અન્ય સંભવિત આપરેટર્સ

> સુપર હોર્નેટ 1999માં યુ.એસ. નેવીમાં પહેલીવાર ઉડ્ડયન સેવામાં પ્રવેશ કર્યો હતો. તેણે ઓપરેશન સર્ધર્ન વાયમાં અગ્રણી ભૂમિકા ભજવી હતી. 1992 અને 2003ની વચ્ચે દેશના દક્ષિણ અને દક્ષિણ-મધ્ય આકાશને મોનિટર કરવા અને નિયંત્રિત કરવા માટે ઈરાકમાં શરૂ કરાયેલું આ એક U.S. ઓપરેશન હતું.

- > સુપર હોર્નેટ ફાઇટર જેટસ રોયલ ઓસ્ટ્રેલિયન એરફોર્સ, કુવૈત એરફોર્સ, કેનેડા, ફ્રાન્સ, મલેશિયા, જર્મની, સ્પેન, સ્વિટ્ઝરલેન્ડની સેવા પણ આપે છે.

ભારત અને US વિમાનવાહક જહાજો

- > ભારતીય વિમાનવાહક જહાજો STOBAR, શોર્ટ ટેક-ઓફ પરંતુ અરેસ્ટેડ રિકવરીનો ઉપયોગ કરે છે. બીજી તરફ, US એરક્રાફ્ટ કેરિયર્સ CATOBAR, કેટપલ્ડ આસિસ્ટેડ ટેક-ઓફ પરંતુ અરેસ્ટેડ પુનઃપ્રાપ્તિનો ઉપયોગ કરે છે. US નેવી પાસે સુપર હોર્નેટનો કાફલો છે જે CATOBAR પ્લેટફોર્મનો ઉપયોગ કરે છે.

બોઇંગે ભારતીય નૌકાદળને પ્રસ્તાવ કેમ આપ્યો?

- > ભારતીય નૌસેનાએ, 2017 માં, સિત્તેર ફાઇટર જેટ મેળવવા માટે વૈશ્વિક સ્તરે માહિતી માટે વિનંતી કરી હતી. જો કે, બજેટ પ્રતિબંધો અને વિકાસ હેઠળ સ્વદેશી ફાઇટર જેટને લીધે, ભારતીય નૌકાદળ દ્વારા ખરીદવામાં આવનારા જેટની સંખ્યાને 57થી ઘટાડીને 36 બનાવવાની છે. ઉપરાંત, આખરી નિર્ણય લેવાનો બાકી છે.

ન્યુમોનિયા સામે ભારતની પ્રથમ સ્વદેશી રસી

- > ન્યુમોનિયા સામેની પ્રથમ ભારતીય રસી સીરમ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ઈન્ડિયા દ્વારા બનાવવામાં આવી છે. રસી ઘરેલું ઉત્પાદકોને ટૂંક સમયમાં ઉપલબ્ધ કરાવવાની છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દો

- > ન્યુમોનિયાની રસી માટે ભારતમાં પ્રવેશ છે. જો કે, નવી સ્થાનિક રીતે વિકસિત રસી જેમ કે NYSE : PFE રસી Pfizer દ્વારા ઉત્પાદિત અને GlaxoSmithKline દ્વારા ઉત્પાદિત GSK રસી અન્ય ન્યુમોનિયાની રસી કરતા ઘણી સસ્તી છે. આ બંને રસી હાલમાં ન્યુમોનિયા સામેના રસીકરણ માટે વપરાય છે.
- > નવી વિકસિત રસીનો ઉપયોગ ‘Streptococcus ન્યુમોનિયા’ને કારણે ન્યુમોનિયા સામેના રોગપ્રતિકારક શક્તિ માટે થાય છે. આ રસીના ક્લિનિકલ ટ્રાયલ, ત્રણેય તબક્કાઓ, ભારતમાં અને ગેમ્બીયા (એક આફ્રિકન રાષ્ટ્ર)માં લેવામાં આવ્યા હતા.

પૃષ્ઠભૂમિ

- > યુનિસેફના જણાવ્યા અનુસાર દર વર્ષે પાંચ વર્ષથી ઓછી વયના એક લાખથી વધુ બાળકો ન્યુમોકોકલ રોગના કારણે મૃત્યુ પામે છે.

ન્યુમોકોકલ સંયુક્ત રસી

- > ન્યુમોકોકલ સંયુક્ત રસી હાલમાં ભારતના યુનિવર્સલ ઈમ્યુનાઇઝેશન પ્રોગ્રામ હેઠળ છે. PCV ખૂબ ખર્ચાળ છે. તે યુનિવર્સલ ઈમ્યુનાઇઝેશન પ્રોગ્રામને ફાળવવામાં આવેલા બજેટના 50% વપરાશ કરે છે. આ પ્રોગ્રામમાં અન્ય બાર રોગોના રસીકરણનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. તે ક્ષય રોગ, ટિટાનસ, રુબેલા, જાપાનીઝ એન્સેફાલીટીસ, ઓરી, હેપેટાઇટિસ, ઉટાંટિયો, વગેરે છે.

- > ભારતના ઈમ્યુનાઇઝેશન પ્રોગ્રામનો ખર્ચ પડકાર GAVI (ગ્લોબલ એલાયન્સ ફોર વેક્સીન્સ એન્ડ ઈમ્યુનાઇઝેશન) એ 2022થી ભારત માટેનો ટેકો ઈનિશિએટિવ માટે પાછો ખેંચવાનો હતો.

ભારતમાં ન્યુમોનિયા

- > લેન્સેટના અધ્યયન મુજબ, બાળકોમાં ન્યુમોનિયાના મૃત્યુમાં ભારતનો હિસ્સો 20% છે. ભારતમાં ન્યુમોનિયાના ટોચના પાંચ ફાળો આપનારાઓમાં ઉત્તર પ્રદેશ, રાજસ્થાન, બિહાર, ઝારખંડ અને મધ્યપ્રદેશ છે.
- > ન્યુમોનિયા એ એક ચેપી બીમારી છે જે ફેફસામાં બળતરા કરે છે. ફેફસાંની હવા કોથળીઓમાં પ્રવાહી અથવા પુરુ ભરાઈ જાય છે. આનાથી શ્વાસ લેવામાં તકલીફ થાય છે. ન્યુમોનિયા વિવિધ માઈક્રો સજીવો જેવા કે વાયરસ, બેક્ટેરિયા અને ફૂગથી થાય છે.
- > માનવ ફેફસાંમાં 600 મિલિયનથી વધુ એર કોથળી છે. આ હવા કોથળી સ્થિતિસ્થાપક હોય છે અને તે હવામાંથી શ્વાસ લેતા હોવાથી ઓક્સિજન લેવા માટે વિસ્તૃત થાય છે.

ઇસરોની ગ્રીન પ્રોપલ્શન ટેકનોલોજી

- > ઈસરો “ગ્રીન પ્રોપલ્શન ટેકનોલોજી” વિકસાવી રહ્યાં છે. આ તકનીકનો વિકાસ ભારતના માનવ અવકાશ ઉડાન મિશન, ગગનયાન માટે કરવામાં આવી રહ્યો છે, જેને ડિસેમ્બર, 2021માં લોન્ચ કરવામાં આવનાર છે.

Back to Basics : પ્રોપલ્શન ટેકનોલોજી

- > પ્રોપલ્શન એટલે આગળ ધકેલવું અથવા ઓબ્જેક્ટને આગળ ચલાવવું. રોકેટ્સ અને વિમાનમાં, પ્રોપલ્શન ન્યુટનના ત્રીજા સિદ્ધાંતની મુજબ પેદા થાય છે, “દરેક ક્રિયા માટે, એક સમાન અને વિરોધી પ્રતિક્રિયા હોય છે”. કાર્યકારી પ્રવાહી અથવા ગેસ એન્જિનને વેગ આપે છે.

ઇસરોની ગ્રીન પ્રોપલ્શન ટેકનોલોજી

- > ઈસરોએ ગ્રીન પ્રોપ્યુલ્શન ટેકનોલોજી વિકસાવવાની સફર 2018માં શરૂ કરી હતી. ઈસરોએ ઈંધણ તરીકે ઈકો ફ્રેન્ડલી સોલિડ પ્રોપેલન્ટ Glycidyl Azide પોલિમર GAP અને 2018માં ઓક્સિડાઇઝર તરીકે એમોનિયમ ડી-નાઇટ્રામાઇડનો વિકાસ કર્યો હતો.
- > ઈસરો કેરોસીન, હાઇડ્રોજન પેરોક્સાઇડ, લિક્વિડ ઓક્સિજન, AND-ગ્લિસરોલ-પાણી, AND-મિથેનોલ-પાણી જેવા લીલા પ્રોપેલન્ટ સંયોજનો સાથે સંકળાયેલા ટેકનોલોજી નિદર્શન પ્રોજેક્ટ ચલાવતું હતું.
- > ઈસરોએ લોંચ વાહનો માટે લિક્વિડ ઓક્સિજન, લિક્વિડ હાઇડ્રોજન આધારિત પ્રોપલ્શન સિસ્ટમ્સનું પરીક્ષણ શરૂ કર્યું છે.
- > ઈસરો પહેલાથી જ તેના મિશનમાં ગ્રીન પ્રોપલ્શન ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરી ચૂક્યું છે. જો કે, તકનીકોનો ઉપયોગ ફક્ત મિશનના ભાગમાં જ થાય છે. ઉદાહરણ તરીકે, લિક્વિડ ઓક્સિજન, પ્રોપલ્શનનું લિક્વિડ હાઇડ્રોજન મિશ્રણ GSLV MK-III પ્રક્ષેપણ વાહનના કાયોજેનિક ઉપલા સ્ટેટમાં વપરાય છે.

- > ઈસરોએ આઈસોરેનનો વિકાસ કર્યો છે. આઈસોરેન એ કેરોસીનનું રોકેટ ગ્રેડ સંસ્કરણ છે. તે પરંપરાગત હાઈડ્રોજિન રોકેટ ઈંધણનો વિકલ્પ છે.
- > ઈસરોએ તેના સાઉથ એશિયા સેટેલાઈટમાં ઈલેક્ટ્રિક પ્રોપલ્શન સિસ્ટમનું સફળતાપૂર્વક નિદર્શન કર્યું જે મે 2017 માં લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું.

દક્ષિણ એશિયા સેટેલાઈટ

- > તેને GSAT-9 પણ કહેવામાં આવે છે. આ સેટેલાઈટ સાક્ર ક્ષેત્ર માટે ઈસરો દ્વારા સંચાલિત છે. આ ઉપગ્રહ શ્રીલંકા, નેપાળ, ભૂટાન, બાંગ્લાદેશ, અફઘાનિસ્તાન અને માલદીવમાં સેવા આપે છે. કાર્યક્રમમાં પાકિસ્તાનનો સમાવેશ નથી.
- > પાકિસ્તાને GSAT-9ને તકનીકી અને નાણાકીય સહાયની ઓફર કરી હતી. જોકે, ભારતે આ પ્રસ્તાવને નકારી કાઢ્યો કે તે સહયોગી ધોરણે સેટેલાઈટનો વિકાસ કરવા તૈયાર નથી

મિશન સાગર III: INS કિલ્ટન કંબોડિયા પહોંચ્યું

- > INS કિલ્ટન તાજેતરમાં મિશન સાગર-III અંતર્ગત કંબોડિયાના સિહાનુકવિલે પોર્ટ પર પહોંચ્યું હતું. તે પૂરગ્રસ્ત કંબોડિયા માટે પંદર ટન HADR (માનવતાવાદી સહાયતા અને આપત્તિ રાહત) પહોંચાડવાનું છે. કંબોડિયાની રાષ્ટ્રીય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સમિતિને રાહત સહાય પૂરી પાડવાની છે.

Back to Basics : મિશન સાગર-III

- > આ મિશન એ HADR દ્વારા વિદેશી દેશોને ભારતની સહાય કરવાનો એક ભાગ છે. સાગર એ ક્ષેત્રમાં બધા માટે સલામતી અને વિકાસ છે. તે વિશ્વસનીય ભાગીદાર, પ્રથમ પ્રતિસાદકર્તા અને પ્રાધાન્યપૂર્ણ સુરક્ષા ભાગીદાર તરીકે ભારતની સ્થિતિને પુનરાવર્તિત કરે છે. આ અગાઉ મિશન અંતર્ગત ભારતે વિયેતનામમાં પંદર ટન પૂરનો ટેકો મોકલ્યો હતો.

મિશન સાગર-II

- > મિશન સાગર-IIની શરૂઆત નવેમ્બર 2020માં કરવામાં આવી હતી. તે મે-જૂન 2020માં હાથ ધરવામાં આવેલા મિશન સાગરની સાથે અનુરૂપ છે. મિશન સાગર-II હેઠળ, INS ઐરાવત જીબુટી, સુદાન, દક્ષિણ સુદાન અને એરિટ્રીયાને અન્ન સહાય પહોંચાડશે.

મિશન સાગર

- > તેની શરૂઆત મે 2020 માં કરવામાં આવી હતી. આ મિશન અંતર્ગત INS કેસરી સેશેલ્સ, મોરેશિયસ, માલદીવ્સ, મડાગાસ્કર અને કોમોરોસમાં તબીબી સહાય અને ખાદ્ય યીજો વહન કરે છે.

હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્ર

- > હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્રમાં હિંદ મહાસાગર અને તેની સરહદવાળા દેશોનો સમાવેશ છે. અહીં વિશ્વની એક તૃતીયાંશ વસ્તી છે જેની સંખ્યા 2.5 અબજ છે.

સાગર એટલે શું?

- > સાગર પહેલનો હેતુ સુરક્ષા, ક્ષમતા નિર્માણ, સામૂહિક ક્રિયા, દરિયાઈ જોડાણ અને ટકાઉ વિકાસ પ્રદાન કરવાનો છે. ભારતની સાગરની સૌથી મોટી શક્તિ એ છે કે તે હિંદ મહાસાગરના મધ્યમાં સ્થિત છે.

શા માટે સાગર જરૂરી છે?

- > સાગર પહેલ થકી ભારત બ્લુ ઈકોનોમી પર લાભ લઈ શકે છે. ઉપરાંત, આ પહેલ ભારતને ચાંચિયાગીરી અને આપત્તિઓ જેવા પ્રાદેશિક પ્રશ્નોના સમાધાનમાં મદદ કરશે. ચીન હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્રમાં સ્ટ્રિંગ ઓફ પર્લ્સ વ્યૂહરચનાના રૂપમાં વ્યાપારી અને લશ્કરી અસરોને સ્થાપિત કરવામાં પોતાનો પ્રભાવ વ્યક્ત કરી રહ્યો છે. સાગર આવા મુદ્દાઓનો સામનો કરવામાં મદદ કરશે.

આકાશ મિસાઈલ સિસ્ટમ

- > વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીની અધ્યક્ષતાવાળી મંત્રીમંડળે તાજેતરમાં આકાશ મિસાઈલ સિસ્ટમના નિકાસને મંજૂરી આપી છે. ઉપરાંત, મિસાઈલ સિસ્ટમના નિકાસને ઝડપથી મંજૂરી આપવા માટે એક સમિતિની રચના કરવામાં આવી છે.

Back to Basics : આકાશ મિસાઈલ સિસ્ટમની નિકાસ

- > ભારત સરકાર પાસે આકાશ મિસાઈલ નિકાસના 5 અબજ ડોલરનું લક્ષ્યાંક છે. સંરક્ષણ મંત્રાલય અનુસાર, આકાશ મિસાઈલોમાં 96%થી વધુ સ્વદેશી ઘટકો છે.
- > આકાશ મિસાઈલોની નિકાસ ભારત સરકારને 2025 સુધીમાં સંરક્ષણ ઉત્પાદનમાં 25 અબજ ડોલરનું ટર્નઓવર પ્રાપ્ત કરવાનું લક્ષ્ય પ્રાપ્ત કરવામાં મદદ કરશે.
- > ભારતીય સશસ્ત્ર દળ આગામી પાંચ વર્ષમાં 130 અબજ ડોલરથી વધુની મૂડી ખરીદી કરશે. આ સંરક્ષણ ઉત્પાદનને વેગ આપવા માટે પણ મદદ કરશે.

આકાશ મિસાઈલ

- > આકાશ મિસાઈલ એક ટૂંકી-અંતરની સપાટીથી હવાઈ સ્વદેશી મિસાઈલ છે જેની રેન્જ 25 કિ.મી. છે.
- > તેને ડિકેન્સ રિસર્ચ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ ઓર્ગેનાઈઝેશન (DRDO) દ્વારા ઈન્ટિગ્રેટેડ ગાઈડેડ મિસાઈલ ડેવલપમેન્ટ પ્રોગ્રામ હેઠળ વિકસાવવામાં આવી છે. ઈન્ટિગ્રેટેડ ગાઈડેડ મિસાઈલ ડેવલપમેન્ટ પ્રોગ્રામની શરૂઆત 1984માં થઈ હતી.
- > તે ભારત ડાયનામિક્સ લિમિટેડ દ્વારા ઉત્પાદિત છે.
- > આ મિસાઈલની રેન્જ 25 કિ.મી. છે, તે કોઈપણ હવામાનમાં તેના લક્ષ્યાંકને ફટકારવાની ક્ષમતા ધરાવે છે.
- > આ મિસાઈલ હવામાં 18,000 મીટર સુધી જઈ શકે છે.
- > તેમાં ફાઈટર એરક્રાફ્ટ, કુઝ મિસાઈલો અને બેલિસ્ટિક મિસાઈલોનો નાશ કરવાની ક્ષમતા છે.
- > આકાશ મિસાઈલની દરેક રેજિમેન્ટમાં પ્રક્ષેપકો છે અને પ્રત્યેક પ્રક્ષેપકમાં ત્રણ આકાશ મિસાઈલો છે.

તાજેતરના સંરક્ષણ સુધારણા

- > નાણાંપ્રધાને મે, 2020માં સંરક્ષણ ક્ષેત્રમાં અનેક સુધારાની ઘોષણા કરી. આ સુધારાઓ દેશના સંરક્ષણ ઉત્પાદન ક્ષમતાને વેગ આપવા અને નિકાસ વધારવા અને સંરક્ષણ દળોને કાર્યક્ષમ રીતે સજ્જ બનાવવાના હેતુથી છે. ભારતીય બનાવટ લશ્કરી હાર્ડવેર મેળવવા માટે એક અલગ બજેટ ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો. સ્વચાલિત માર્ગ હેઠળ સંરક્ષણ ક્ષેત્રમાં સીધું વિદેશી રોકાણની મર્યાદા 49% થી વધારીને 74% કરવામાં આવી હતી. ભારતે પરંપરાગત સબમરીન, લાઈટ

લડાઈ હેલિકોપ્ટર, કુઝ મિસાઈલ, પરિવહન વિમાન અને સોનાર સિસ્ટમ જેવા 101 હથિયારો અને લશ્કરી પ્લેટફોર્મની આયાત પર પ્રતિબંધ લાદ્યો હતો.

SAHAYAK-NG: ભારતનું પ્રથમ સ્વદેશી એર ડ્રોપ કન્ટેનર

- સંરક્ષણ મંત્રાલય દ્વારા SAHAYAK-NG, એક એર ડ્રોપ કરી શકાય તેવા કન્ટેનરનું સફળતાપૂર્વક પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું. તે પ્રથમ સ્વદેશી રીતે વિકસિત એર ડ્રોપનેબલ કન્ટેનર છે.

Back to Basics : SAHAYAK-NGની મુખ્ય લાક્ષણિકતાઓ

- SAHAYAK-NG પચાસ કિલોગ્રામ સુધીનો પેલોડ લઈ જઈ શકે છે.
- તેને ભારે વિમાનમાંથી છોડી શકાય છે.
- તે GPS સક્ષમ છે.
- તે SAHAYAK MK Iનું અદ્યતન સંસ્કરણ છે.
- SAHAYAK-NG કન્ટેનર સંપૂર્ણપણે પાણીના ચુસ્ત છે.
- તેઓ પાણીના પ્રવેશ આંચકાનો સામનો કરવા માટે રચાયેલ છે.
- SAHAYAK-NG કન્ટેનરના ઢોળાવના દરને પેરાશૂટ સિસ્ટમ દ્વારા નિયંત્રિત કરવામાં આવે છે.

SAHAYAK-NG ડિઝાઇન

- SAHAYAK-NG ડિફેન્સ રિસર્ચ ડેવલપમેન્ટ ઓર્ગનાઈઝેશન (DRDO) અને અવન્ટેલ, એક ખાનગી કંપની દ્વારા ડિઝાઇન કરવામાં આવી હતી. SAHAYAK-NGના વિકાસમાં સામેલ અન્ય કંપનીઓ NTSL, વિશાખાપટ્ટનમ અને ARDI, આગ્રા છે.

SAHAYAK-NGનું પરીક્ષણ

- ભારતીય નૌકાદળ અને DRDO દ્વારા SAHAYAK-NGના પરિક્ષણો કરવામાં આવ્યા હતા.

SAHAYAK-NGનો લાભ

- SAHAYAK-NG દરિયાકાંઠેથી બે હજાર કિલોમીટરથી વધુ જમાવટ કરતા જહાજોને જટિલ એન્જિનિયરિંગ સ્ટોર્સ પ્રદાન કરવામાં મદદ કરશે.
- તે સ્પેર અને સ્ટોર્સ એકત્રિત કરવા માટે દરિયાકાંઠે નજીક આવવાની વહાણની આવશ્યકતાને ઘટાડે છે.

એર ડ્રોપના વિવિધ પ્રકારો

- એર ડ્રોપના ત્રણ મુખ્ય પ્રકારો નીચા-વેગવાળા એર ડ્રોપ, ઉચ્ચ-વેગવાળા એર ડ્રોપ અને ફ્રી ફોલ એર ડ્રોપ છે.

■ નીચા-વેગવાળા એર ડ્રોપ:

- નીચા-વેગવાળા એર ડ્રોપમાં, પેરાશૂટ જમીન પર પટકાતા પહેલા એર ડ્રોપનેબલ કન્ટેનરને શક્ય તેટલું ધીમું કરવા માટે રચાયેલ છે.

■ ઊંચા વેગવાળા એર ડ્રોપ:

- આ પ્રકારનો અર્થ પતનને સ્થિર કરવા માટે છે. પેરાશૂટ હવાને છોડવા યોગ્ય કન્ટેનરને ધીમું કરશે પરંતુ ઓછા વેગવાળા એર ડ્રોપની હદ સુધી નહીં. આ પદ્ધતિનો ઉપયોગ ભોજન માટે તૈયાર સૈન્યને પહોંચાડવા માટે કરવામાં આવે છે. લેપ્સ એ એક ઉચ્ચ વેગવાળી એર ડ્રોપ સિસ્ટમ છે. લેપ્સ એ લો અલ્ટિટ્યૂડ પેરાશૂટ એક્સ્ટ્રેક્શન સિસ્ટમ છે. તે હાલમાં સૌથી

અદ્યતન એર ડ્રોપ સિસ્ટમ છે. તે ટચ અને ગો ટાઈપ પેટર્નનો ઉપયોગ કરે છે જ્યાં ભારને ખૂબ ઓછી ઊંચાઈએ બહાર કાઢવામાં આવે છે.

■ ફ્રી ફોલ એર ડ્રોપ:

- એ એર ડ્રોપ જ્યાં કોઈ પેરાશૂટનો ઉપયોગ થતો નથી અને ભારને ગુરુત્વાકર્ષણ હેઠળ આવવાની મંજૂરી આપવામાં આવે છે તેને ફ્રી ફોલ એર ડ્રોપ કહેવામાં આવે છે.

સંરક્ષણ નિકાસમાં વધારો

- તાજેતરમાં કેન્દ્રીય પ્રધાનમંડળે 'મિત્ર દેશો' ને સપાટીથી વાયુ આકાશ મિસાઈલના નિકાસ માટે મંજૂરી આપી છે તથા નિકાસને ઝડપી બનાવવા સંરક્ષણ પ્રધાનની અધ્યક્ષતાવાળી સમિતિની રચના પણ કરવામાં આવી છે.
- આ સમિતિ બાદમાં સ્વદેશી પ્લેટફોર્મ દ્વારા વિવિધ દેશોને નિકાસ કરવાનો અધિકાર આપશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- આકાશ મિસાઈલનું નિકાસ સંસ્કરણ હાલમાં ભારતીય સશસ્ત્ર દળોમાં સામેલ આકાશ મિસાઈલથી અલગ હશે.
- કેબિનેટ મંજૂરીથી ભારતીય ઉત્પાદકોને વિવિધ દેશો દ્વારા જારી કરાયેલ RFI / RFP માં ભાગ લેવાની સુવિધા મળશે.
- જ્યારે માલિક બહુવિધ ઠેકેદારોને સંભવિત ઉકેલો પ્રદાન કરવા માગે છે ત્યારે માહિતી માટેની વિનંતી (RFI) નો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, જ્યારે કોઈ દરખાસ્ત માટે વિનંતી (RFP) નો ઉપયોગ પ્રોજેક્ટને મંજૂરી આપવા માટે બોલી આપવા માટે કરવામાં આવે છે.
- અત્યાર સુધી માત્ર ભારતના સંરક્ષણ માલનો અંશ અથવા ભાગની નિકાસ કરવામાં આવતી હતી. મોટા પાયે તેમની નિકાસ ખૂબ ઓછી હતી.
- કેબિનેટની આ પહેલથી દેશને તેના સંરક્ષણ ઉત્પાદનોમાં સુધારો કરવામાં અને તેમને વૈશ્વિક સ્તરે સ્પર્ધાત્મક બનાવવામાં મદદ મળશે.
- આત્મનિર્ભર ભારતનું લક્ષ્ય હાંસલ કરવા માટે આ એક મહત્વપૂર્ણ પગલું હશે.
- આકાશ સિવાય સરકાર અન્ય મુખ્ય સંરક્ષણ સામગ્રી જેમ કે દરિયાઈ સર્વેલન્સ પ્રણાલી, રડાર અને એર પ્લેટફોર્મના નિકાસમાં પણ રસ ધરાવે છે.

આકાશ મિસાઈલ

- આકાશ ભારતની પહેલી સ્વદેશી રૂપે બનેલી મધ્યમ-અંતરની સપાટીથી હવા મિસાઈલ છે જે બહુવિધ દિશાઓ, બહુવિધ લક્ષ્યોને લક્ષ્ય બનાવી શકે છે.
- તમામ પ્રકારના હવામાનમાં ઉપયોગમાં લેવાતી આ મિસાઈલ ધ્વનિની ગતિની 2.5 ગણી ઝડપે લક્ષ્યોને તોડી પાડી શકે છે અને નિમ્ન, મધ્યમ અને ઊંચાઈ પર લક્ષ્યો શોધી અને નાશ કરી શકે છે.
- આકાશ મિસાઈલ સિસ્ટમ ભારતના 30 વર્ષના ઈન્ટિગ્રેટેડ ગાઈડેડ મિસાઈલ ડેવલપમેન્ટ પ્રોગ્રામ (IGMDP)ના ભાગ રૂપે ડિઝાઇન અને વિકસિત કરવામાં આવી છે, જેમાં નાગ, અગ્નિ, ત્રિશુલ અને પૃથ્વી જેવી અન્ય મિસાઈલો પણ સામેલ છે.

■ રૈજ અને ક્ષમતા:

- > પરમાણુ ક્ષમતાવાળી આકાશ મિસાઈલ 18 કિ.મી.ની મહત્તમ ઊંચાઈએ 2.5MAC (આશરે 860 મીટર પ્રતિ સેકન્ડ)ની ગતિએ ઉડવામાં સક્ષમ છે.
- > તે ફાઈટર જેટ, ડ્રોન, ક્રુઝ, હવા-થી-સપાટી મિસાઈલો તેમજ 30 કિ.મી.ના અંતરેથી બેલિસ્ટિક મિસાઈલો જેવા દુશ્મનના હવાઈ મથકોને નિશાન બનાવી શકે છે.

■ આકાશ મિસાઈલની વિશેષતાઓ:

- > આ મિસાઈલને મોબાઈલ પ્લેટફોર્મ દ્વારા યુદ્ધ ટેન્કો અથવા ટ્રકોથી લોન્ચ કરી શકાશે. તેમાં આશરે 90% દ્વારા લક્ષ્યમાં પ્રવેશ કરવાની ચોકસાઈની સંભાવના છે.
- > આ મિસાઈલ સ્વદેશી વિકસિત રડાર 'રાજેન્દ્ર' દ્વારા ચલાવવામાં આવે છે આ રડાર સિસ્ટમ જૂથ અથવા સ્વાયત્ત સ્થિતિમાં અનેક દિશાઓમાંથી અનેક લક્ષ્યોને ભેદવામાં સક્ષમ છે.
- > નક્કર બળતણ તકનીક અને હાઈટેક રડાર સિસ્ટમના કારણે યુએસ પેટ્રિઆટ મિસાઈલો કરતા આ મિસાઈલ સસ્તી અને વધુ સચોટ છે.

■ ઉત્પાદન:

- > આ મિસાઈલ સિસ્ટમ ડિકેન્સ રિસર્ચ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ ઓર્ગેનાઈઝેશન (DRDO) દ્વારા ડિઝાઈન અને વિકસિત કરવામાં આવી છે.

ભારતીય સંરક્ષણ નિકાસ

- > માર્ચ, 2020 માં સ્ટોકહોમ ઈન્ટરનેશનલ પીસ રિસર્ચ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ (SIPRI) દ્વારા પ્રકાશિત ડેટા અનુસાર, 2015-2019 સુધીમાં શસ્ત્ર નિકાસ કરનારા દેશોની યાદીમાં ભારત 19મા ક્રમે છે અને 2019 માં 23 મા ક્રમે છે.
- > સંરક્ષણ મંત્રાલયના 2018-19ના વાર્ષિક અહેવાલમાં, સંરક્ષણ નિકાસ 10,745 કરોડ રૂપિયા રહી છે, જે વર્ષ 2017-18 (100682 કરોડ) ની સરખામણીમાં (100%) અને વર્ષ 2016-17 (રૂ. 1,521 કરોડ) ની સરખામણીમાં કરતા 700% વધારે છે.
- > વૈશ્વિક હથિયારોની નિકાસમાં ભારતનો હિસ્સો માત્ર 0.17% છે.
- > હાલની સરકાર ભારતમાં સંરક્ષણ ઉત્પાદન પર ભાર આપી રહી છે જેથી દેશનો મેન્યુફેક્ચરિંગ પાયો બનાવી શકાય અને દેશમાં જ યુવાનો માટે રોજગારની સુનિશ્ચિત થઈ શકે અને ભારતના શસ્ત્ર આયાત બિલને ઘટાડી શકાય.
- > વર્ષ 2025 સુધીમાં 5 અબજ યુએસ ડોલરના સૈન્ય હાર્ડવેરની નિકાસ કરવાનું ભારતનું લક્ષ્ય છે.

રાષ્ટ્રીય વિજ્ઞાન તકનીક અને નવાચાર નીતિ-2020

- > તાજેતરમાં, વિજ્ઞાન અને તકનીકી વિભાગે તેની વેબસાઈટ પર 5મી રાષ્ટ્રીય વિજ્ઞાન તકનીક અને નવાચાર નીતિનો મુસદ્દો બહાર પાડ્યો છે.
- > આ નીતિ 2013ની વિજ્ઞાન તકનીકી અને નવાચાર નીતિને બદલશે.

Back to Basics : ઉદ્દેશ

- > નવી નીતિમાં એવા વ્યક્તિઓ અને સંગઠનોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે જે સંશોધન અને નવીનતાના ક્ષેત્રથી સંબંધિત છે અને તે ઈકોસિસ્ટમને પ્રોત્સાહન આપવા સક્ષમ છે અને જેના દ્વારા ટૂંકા, મધ્યમ અને લાંબા ગાળાના મિશન મોડ પ્રોજેક્ટ્સ દ્વારા મહત્વપૂર્ણ ફેરફારો લાવી શકાય છે.
- > દેશના સામાજિક-આર્થિક વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા માટે ભારતીય વિજ્ઞાન તકનીક અને નવાચાર ઈકોસિસ્ટમની શક્તિ અને નબળાઈઓને ઓળખવા અને તેનું નિરાકરણ કરવા, તેમજ ભારતીય STI ઈકોસિસ્ટમને વૈશ્વિક સ્તરે સ્પર્ધાત્મક બનાવવા માટે.

મહત્વપૂર્ણ જોગવાઈઓ

- **જાતીય સમાનતા:**
 - > નીતિમાં તમામ નિર્ણય લેતી સંસ્થાઓમાં મહિલાઓના ઓછામાં ઓછા 30% પ્રતિનિધિત્વની ખાતરી કરવાની તેમજ લેસ્બિયન, ગે, બાયસેક્સ્યુઅલ, ટ્રાંસજેન્ડર, ક્યુઅર (LGBTQ+) સમુદાય સાથે સંકળાયેલા વૈજ્ઞાનિકોને 'સ્પાઉજલ બેનિફિટ્સ' લાભ પ્રદાન કરવામાં આવશે.
 - > LGBTQ+ સમુદાયને જાતિ સમાનતા સાથે સંબંધિત બધી વાતચીતમાં શામેલ થવું જોઈએ અને તેમના હકોની સુરક્ષા માટે અને વિજ્ઞાન અને તકનીકીના ક્ષેત્રમાં તેમની રજૂઆત અને મંતવ્યોનો સમાવેશ કરવા જોગવાઈઓ થવી જોઈએ.
- **બાળકો અને વૃદ્ધોની સંભાળ:**
 - > નીતિમાં લિંગ ભેદભાવ વિના બાળ સંભાળ અને કામના કલાકોને રાહત આપવાનો પ્રસ્તાવ છે.
 - > આ ઉપરાંત માતાપિતા માટે પ્રસૂતિ, બાળજન્મ અને બાળકની યોગ્ય સંભાળ રાખવા માટે પૂરતી રજા સૂચવવામાં આવી છે.
 - > કર્મચારીઓના બાળકો અને વૃદ્ધોની સંભાળ માટે ડે-કેર સેન્ટર સ્થાપવાની તમામ જાહેર ભંડોળવાળી સંશોધન સંસ્થાઓ અને યુનિવર્સિટીઓને પણ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.
- **વિકલાંગો માટે:**
 - > આ નીતિ અપંગ લોકોની સહાય માટે તમામ ભંડોળવાળી જાહેર વૈજ્ઞાનિક સંસ્થાઓમાં તેમના સમાવેશ માટે 'માળખાકીય અને સાંસ્કૃતિક પરિવર્તન'ની તરફેણ કરે છે.
- **અન્ય સંબંધિત જોગવાઈઓ:**
 - > પસંદગી, બઢતી, એવોર્ડ અથવા અનુદાન સંબંધિત બાબતોમાં વય સંબંધિત છૂટછાટ માટે, 'શૈક્ષણિક સ્તરે વય'ને આધારે બનાવવી જોઈએ, લિંગ વય મર્યાદા નહીં.
 - > એક જ વિભાગ અથવા પ્રયોગશાળામાં કર્મચારીઓ તરીકે મળીને કામ કરતા પરિણીત યુગલોની મર્યાદાને દૂર કરવી.
 - > અત્યાર સુધી પરણિત યુગલો એક જ વિભાગમાં કામ કરી શકતા ન હતા જેના કારણે રોજગાર છોડવાના કેસો આવે છે અથવા જ્યારે કોઈ સાથીદાર લગ્ન કરવાનું નક્કી કરે છે, ત્યારે તેણીની સંમતિ વિના સ્થાનાંતરિત કરવામાં આવે છે.
- **સંશોધન અને શિક્ષણ:**
 - > નીતિ નિર્માતાઓને સંશોધન ઈનપુટ પ્રદાન કરવા અને હિસ્સેદારોને સાથે લાવવા શિક્ષણ સંશોધન કેન્દ્ર અને સહયોગી સંશોધન કેન્દ્ર સ્થાપવાની દરખાસ્ત છે.

- રિસર્ચ અને ઈનોવેશન એક્સેલન્સ ફેમવર્કની સુસંગતતા ધ્યેયધારકો સાથે જોડાણ વધારવા તેમજ સંશોધનની ગુણવત્તામાં વધારો કરવાનો છે.
- એક સમર્પિત પોર્ટલ જાહેરમાં ભંડોળ પૂરું પાડતા સંશોધનનાં આઉટપુટની પહોંચ પ્રદાન કરશે જે ભારતીય વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી આર્કાઇવ્ઝ ઓફ રિસર્ચ દ્વારા બનાવવામાં આવશે.
- સ્થાનિક R & D ક્ષમતાઓને વેગ આપવા માટે ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ઊભું કરશે અને ઘરનાં ઉપકરણો, રેલ્વે, સ્વચ્છ ટેકનોલોજી, સંરક્ષણ વગેરે જેવા પસંદગીના ક્ષેત્રોમાં મોટા પાયે આયાત ઘટાડશે.
- ભારતની વ્યૂહાત્મક સ્થિતિને મજબૂત બનાવવા માટે:
 - આ નીતિ ભારતને આગામી દાયકામાં ટોચના ત્રણ વૈજ્ઞાનિક મહાસત્તામાં તકનીકી રીતે આત્મનિર્ભર સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવામાં મદદ કરશે.
 - દર 5 વર્ષે ફુલ-ટાઈમ સમકક્ષ સંશોધનકારોની સંખ્યા બમણી કરવામાં, R & D પરનો કુલ ઘરેલુ ખર્ચ અને GERD પર ખાનગી ક્ષેત્રના ફાળો આપવામાં મદદ કરે છે.
 - એક વ્યૂહાત્મક ટેકનોલોજી બોર્ડની સ્થાપના કરાશે જે તમામ વ્યૂહાત્મક સરકારી વિભાગોને જોડશે અને ટેકનોલોજીઓને સ્વદેશી રીતે ખરીદવા અથવા બનાવવાની ભલામણ કરશે.

સ્પેક્ટ્રમ હરાજી

- કેન્દ્રીય મંત્રીમંડળની મંજૂરી પછી, દેશમાં 3.92 લાખ કરોડની કિંમતના રેડિયો તરંગોના સ્પેક્ટ્રમની હરાજીના છઠ્ઠા રાઉન્ડ માટેની બોલી પ્રક્રિયા 1 માર્ચ, 2020 થી દેશમાં શરૂ થશે.
- ટેલિકોમ રેગ્યુલેટરી ઓથોરિટી ઓફ ઈન્ડિયા (TRAI) દ્વારા રેડિયો તરંગો માટે આધાર / અનામત ભાવની ગણતરી કરવામાં અને ભલામણ કર્યા પછી, આ લાંબા સમયથી રાહ જોવાતી સ્પેક્ટ્રમની હરાજી ચાર વર્ષ અને બે વર્ષથી વધુ સમય પછી થઈ રહી છે.
- **Back to Basics : સ્પેક્ટ્રમ હરાજી વિશે**
 - સેલ ફોન અને વાયરલાઈન જેવા ઉપકરણોને એકબીજા સાથે કનેક્ટ કરવા માટે સિગ્નલ આવશ્યક છે. આ સંકેતો હવા તરંગો અથવા એરવેવ્સ (રેડિયો તરંગોનું માધ્યમ) દ્વારા પ્રસારિત થાય છે, જે કોઈ પણ દબલ અટકાવવા માટે ચોક્કસ આવર્તન પર મોકલવા આવશ્યક છે.
 - કોઈપણ દબલ સિગ્નલની પ્રાપ્તિ અથવા રિસેપ્શનને બરાબર અટકાવી શકે છે, અથવા તેને હંગામી નુકસાન પહોંચાડે છે અથવા તે એક જ ઉપકરણ દ્વારા ઉત્પાદિત ધ્વનિ અથવા ચિત્રની ગુણવત્તાને અસર કરી શકે છે.
 - દેશની ભૌગોલિક સીમાઓ હેઠળની તમામ જાહેરમાં ઉપલબ્ધ સંપત્તિઓ હવા તરંગો સહિત કેન્દ્ર સરકારની માલિકીના છે.
 - દેશમાં સેલફોન, વાયરલાઈન ટેલિફોન અને ઈન્ટરનેટ સર્વિસીઓની સંખ્યામાં વધારો થવાના કારણે, સમય-સમય પર સંકેતો માટે વધુ જગ્યા આપવાની જરૂર છે.
 - ઉપરાંત, આ તરંગોને એક છોડેથી બીજા છોડા સુધી પહોંચાડવા માટે જરૂરી ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર તૈયાર કરવું પડશે.
 - આ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ઊભું કરવાની ઈચ્છા ધરાવતા કંપનીઓને આ સંપત્તિ વેચવા માટે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સમય સમય પર આ હવા તરંગોની હરાજી કરવામાં આવે છે.

- આ હવા તરંગોને સ્પેક્ટ્રમ કહેવામાં આવે છે, જેને વિવિધ આવર્તનના બેન્ડમાં વહેંચવામાં આવે છે.
- આ તમામ હવા તરંગો ચોક્કસ સમયગાળા માટે વેચાય છે, ત્યારબાદ તે માન્ય થવાનું બંધ કરે છે, આ સમયગાળો સામાન્ય રીતે 20 વર્ષ માટે નિશ્ચિત હોય છે.
- **નવીનતમ હરાજી વિશે**
 - અગાઉ છેલ્લી સ્પેક્ટ્રમ હરાજી વર્ષ 2016 માં કરવામાં આવી હતી. નવી સ્પેક્ટ્રમ હરાજીની જરૂરિયાત ઊભી થઈ કારણ કે કંપનીઓ દ્વારા ખરીદેલા હવા તરંગોની માન્યતા વર્ષ 2021 માં સમાપ્ત થવાની છે.
 - ડિસેમ્બર 2020 માં, કેન્દ્રીય કેબિનેટે સાત આવૃત્તિ બેન્ડમાં રૂ 3.92 લાખ કરોડના અનામત ભાવે 2251.25 મેગાહર્ટઝ સ્પેક્ટ્રમ (4G માટે) વેચવાની મંજૂરી આપી છે.
 - આ હરાજી દ્વારા એવા સમયે સરકારના મહેસૂલ સંગ્રહમાં વધારો થવાની ધારણા છે જ્યારે કોવીડ-19 ના પ્રસારને રોકવા માટે લાદવામાં આવેલા પ્રતિબંધોને કારણે અન્ય સ્ત્રોતો જેવા કે ડાયરેક્ટ ટેક્સ, ગુડ્સ અને સર્વિસિસ ટેક્સ (GST) વગેરે પરોક્ષ કરમાં તીવ્ર વધારામા ઘટાડો થયો છે.
 - જો કે સરકારે આ તબક્કે બહુ-અપેક્ષિત 5G હવા તરંગોના વેચાણને અટકાવ્યું છે, જેની હરાજી ટૂંક સમયમાં જાહેર થઈ શકે છે.
 - 3500 મેગાહર્ટઝ બેન્ડમાં હવા તરંગો પ્રથમ તબક્કા 5G માટે આદર્શ માનવામાં આવે છે.
 - જુદી જુદી કંપનીઓની માંગના આધારે હવા તરંગોની કિંમત વધુ હોઈ શકે છે, પરંતુ તે અનામત ભાવથી નીચે જઈ શકે નહીં.
 - અનામત કિંમત એ ન્યૂનતમ ભાવ છે જે વેચનાર ખરીદદારો પાસેથી સ્વીકારવા તૈયાર હોય છે. જો વેચનારને અનામત કિંમત અથવા તેનાથી વધુ પ્રાપ્ત ન થાય, તો પછી તેને વેચવા માટે મુકાયેલી માલ / સેવા સૌથી વધુ બોલીદાતા ખરીદનારને વેચવાની ફરજ પાડવામાં આવશે નહીં.
 - ભારતીય ટેલિકોમ રેગ્યુલેટરી ઓથોરિટી દ્વારા અનામત કિંમતની ભલામણ કરવામાં આવે છે.
 - સફળ બોલી કરનારને સ્પેક્ટ્રમ વપરાશ ચાર્જ તરીકે સમાયોજિત કુલ આવકના 3% ચૂકવવા પડશે.
 - AGRને સ્પેક્ટ્રમ વપરાશ ચાર્જમાં અને લાઈસન્સ ફી અનુક્રમે 3-5% થી 8%માં વહેંચવામાં આવે છે.
 - આ વપરાશ અને લાઈસન્સ ફી છે જે ટેલિકોમ્યુનિકેશન્સ વિભાગ દ્વારા ટેલિકોમ ઓપરેટરો પર લેવામાં આવે છે.

સંબંધિત ખરીદદારો

- હાલની ટેલિકોમ કંપનીઓ ઉપરાંત નવી કંપનીઓ સહિત વિદેશી કંપનીઓ પણ સ્પેક્ટ્રમ માટે બોલી લગાવવા પાત્ર છે.
- સ્પેક્ટ્રમની હરાજી બાદ વિદેશી કંપનીઓએ તેની નોંધણી માટે ભારતમાં એક શાખા સ્થાપિત કરવાની રહેશે અને ભારતીય કંપની તરીકે નોંધણી કરવી પડશે અથવા ભારતીય કંપની સાથે ભાગીદાર થવું પડશે.

અવકાશી ભંગાર માટે જાપાન સોલ્યુશન

- અવકાશી ભંગારની સમસ્યાનું સમાધાન લાવવા માટે, જાપાની સંશોધનકારો 2023 સુધીમાં લાકડાના ઉપગ્રહો લોન્ચ કરવાના છે.

Back to Basics : લાકડાના ઉપગ્રહો

- > આ ઉપગ્રહો લાકડાનો બનેલો છે. જ્યારે તેઓ પૃથ્વી પર ઘસારો કરશે ત્યારે વાતાવરણમાં હાનિકારક પદાર્થો છોડ્યા વિના તેઓ બળી જશે. આ સાથે ઉપગ્રહ તેની સેવા પૂર્ણ કર્યા પછી અથવા જ્યારે તે કાર્યાત્મક બને છે ત્યારે અવકાશમાં કોઈ કચરો છોડશે નહીં.
- > સુમિટોમો ફોરેસ્ટ્રી અને ક્યોટો યુનિવર્સિટી દ્વારા લાકડાના ઉપગ્રહોની રચના કરવામાં આવી છે. સુમિટોમો ફોરેસ્ટ્રી જાપાનની 400 વર્ષ જૂની લાકડાનું કામ કરતી કંપની છે. બંને એકમો ઝાડની વૃદ્ધિ અને અવકાશમાં લાકડાની સામગ્રીના ઉપયોગ પર સંશોધન કરશે. તેઓ પૃથ્વી પરના આત્યંતિક વાતાવરણમાં વિવિધ પ્રકારનાં લાકડાંનો પ્રયોગ કરશે.

અવકાશી ભંગારનો મુદ્દો

- > પૃથ્વીના વાતાવરણમાં ફરી પ્રવેશવા બદલ ઉપગ્રહો બળીને નાના એલ્યુમિના કણો બનાવે છે. આ કણો ઘણા વર્ષોથી ઉપરના વાતાવરણમાં તરતા રહે છે. નાસાના જણાવ્યા અનુસાર, ભ્રમણકક્ષામાં માનવસર્જિત 95% પદાર્થો અવકાશીય કચરો હતા. આ પદાર્થો જીવંત ઉપગ્રહના કાર્ય માટે જોખમી છે.
- > યુરોપિયન અવકાશ એજન્સી અનુસાર, ભ્રમણકક્ષામાં ભંગારના 128 મિલિયન ટુકડાઓ છે. આમાંથી ફક્ત 34000 ઓબ્જેક્ટ્સ 10 કરતા વધારે છે. જો કે, જ્યારે આ મોટા ઓબ્જેક્ટ્સ ટકરાઈ જાય છે, ત્યારે તે નાની વસ્તુઓ બનાવે છે. નાના કણો કલાકમાં 20000 માઈલથી વધુની મુસાફરી કરી શકે છે જે વધુ નાના કણો બનાવવા માટે અન્ય કણો સાથે ટકરાતા હોય છે.

લાકડાના ઉપગ્રહોની જરૂરિયાત

- > વર્લ્ડ ઇકોનોમિક ફોરમ મુજબ પૃથ્વી પર ફરતા 6000 થી વધુ ઉપગ્રહ છે. આમાંથી 60% બિન-કાર્યરત છે. એક અંદાજ મુજબ આ દાયકામાં દર વર્ષે હજાર ઉપગ્રહો લોન્ચ કરવામાં આવશે. આ સાથે 2028 સુધીમાં 15000 ઉપગ્રહ થશે. તેથી, જીવંત ઉપગ્રહોને સંભવિત નુકસાનને વધારવામાં આવશે.
- > 2006 માં અંતરિક્ષના ભંગારનો એક ખૂબ જ નાનો ભાગ આંતરરાષ્ટ્રીય અવકાશ મથક સાથે ટકરાયો અને ભારે પ્રબલિત વિંડોની ચિપ કાઢી તેમાં ભારે નુકસાન પહોંચાડ્યું. તેથી, અવકાશના ભંગારને સંપૂર્ણપણે દૂર કરવા માટે લાકડાના ઉપગ્રહો જેવા ઉકેલો વિકસાવવી જરૂરી છે.

ઇસરોની ચાલુ દાયકાની યોજનાઓ

- > ભારતીય અવકાશ સંશોધન સંગઠને તાજેતરમાં જ દાયકાની યોજના જાહેર કરી હતી. યોજનામાં ફરીથી વાપરી શકાય તેવું સેટેલાઈટ લોન્ચ વાહન, હેવી લિફ્ટ રોકેટ અને સેમી-કાયોજેનિક એન્જિન શામેલ છે.

Back to Basics : ઇસરોની ચાલુ દાયકાની**યોજનાની મુખ્ય વિશેષતાઓ**

- > ઇસરો પોતાનું ચંદ્ર મિશન ચંદ્રયાન-3, સોલર મિશન આદિત્ય-L1 અને 2021-230 ના દાયકામાં પ્રથમ ભારતીય ડેટા રિલે સેટેલાઈટ પૂર્ણ કરવાનું છે. ઉપરાંત, અવકાશ એજન્સી નાના સેટેલાઈટ લોન્ચ વાહનની પ્રથમ વિકાસલક્ષી ફલાઈટ પૂર્ણ કરશે.

- > લિક્વિડ પ્રોપલ્શન સિસ્ટમ્સ સેન્ટર સેમિ-કાયોજેનિક પ્રોપલ્શન ક્ષમતાને વધારવામાં મદદ કરશે. આ સાથે ભારતીય રોકેટ 5.5 ટન ભૂસ્થિર ટ્રાન્સફર કક્ષામાં લઈ જવામાં સમર્થ હશે.

આદિત્ય મિશન

- > આદિત્ય-L1 મિશન એ સૂર્યનું પ્રથમ ભારતીય વૈજ્ઞાનિક અભિયાન છે. આદિત્ય અવકાશના એક બિંદુ પર મૂકવામાં આવશે, જેને L1 લાંગ્રાજ પોઈન્ટ કહેવામાં આવે છે અને તેથી તેનું નામ આદિત્ય-L1 મિશન છે. આ મિશન ફોટોરિફ્લેક્સ, કોમોસ્ફીયર, સૂર્યના કોરોનાનો અભ્યાસ કરશે. તે સૌર પવન, સૌર ઉત્સર્જન અને સૌર જવાળાઓ અને કોરોનલ માસ ઇજેક્શનનો પણ અભ્યાસ કરશે.

ચંદ્રયાન -3

- > તે ઇસરોનું આયોજિત ત્રીજા ચંદ્ર મિશન છે. તે ચંદ્રયાન -2 જેવું જ છે. ચંદ્રયાન -2 મિશન હેઠળ, ચંદ્રયાન -2 ચંદ્રની સપાટી પર ઉતરણમાં નિષ્ફળ ગયું હતું કારણ કે તે જમીન તરફ જતા તૂટી ગયું હતું. ચંદ્રયાન -3 માં ફક્ત રોવર અને લેન્ડરનો સમાવેશ કરવાનો છે. તેમાં ઓર્બિટર નહીં હોય.

ભારતીય ડેટા રિલે ઉપગ્રહ

- > સ્પેસ સંપત્તિને શોધવા અને અવકાશ-થી-અવકાશ સંપત્તિ વચ્ચે વાતચીત સક્ષમ કરવા માટે ભારત ઇન્ડિયા ડેટા રિલે ઉપગ્રહ પ્રણાલી શ્રેણી શરૂ કરશે. ભારતીય ઉપગ્રહોને ટ્રેક કરવા અને તે સમયે સંપર્કમાં રહેવા માટે IDRS મહત્વપૂર્ણ છે. ઇસરોએ શ્રેણીમાં ત્રણ ઉપગ્રહો લોન્ચ કરવાની યોજના બનાવી છે. દરેક ઉપગ્રહ પૃથ્વીના ત્રીજા ભાગને આવરી લેશે.

મેટ્રો રેલમાં DRDO બાયોડાયજેસ્ટર MK-II તકનીક

- > સંરક્ષણ સંશોધન અને વિકાસ સંગઠને તાજેતરમાં મહા મેટ્રો સાથેના સમજૂતી પત્ર પર હસ્તાક્ષર કર્યા હતા. મહા મેટ્રો મહારાષ્ટ્ર મેટ્રો રેલ કોર્પોરેશન છે. તે ભારત સરકાર અને મહારાષ્ટ્ર સરકારની સંયુક્ત સાહસ કંપની છે.

Back to Basics : કરારની મુખ્ય લાક્ષણિકતાઓ

- > આ કરાર મેટ્રો રેલ નેટવર્કમાં માનવ કચરાના ઉપચાર માટે અદ્યતન બાયોડાયજેસ્ટર MK-II તકનીકના અમલીકરણ માટે તકનીકી સહાય કરશે.

ભારતીય રેલ્વેમાં બાયોડાયજેસ્ટની વર્તમાન સ્થિતિ

- > ભારતીય રેલ્વે તેના પેસેન્જર કોચમાં પહેલાથી જ 2.4 લાખથી વધુ બાયોડાયજેસ્ટર સ્થાપિત કરી ચુકી છે.

ડાલ સરોવરના પ્રદૂષણને નિયંત્રિત કરવામાં**બાયોડાયજેસ્ટરની ભૂમિકા**

- > DRDOએ તાજેતરમાં ડાલ સરોવરના નૌકાઘરમાંથી ઉત્પન્ન થતાં માનવ કચરાના ઉપચાર માટે બાયોડાયજેસ્ટરનું વૈવિધ્યપૂર્ણ સંસ્કરણ દર્શાવ્યું હતું. જળ પ્રદૂષણ ઘટાડવા માટે સરોવરની આજુબાજુ નાગરિક આવાસ માટે બાયોડાયજેસ્ટરના 100 જેટલા એકમોની ખરીદી કરવામાં આવનાર છે. જમ્મુ-કાશ્મીરની હાઈકોર્ટ દ્વારા રચિત નિષ્ણાતોની સમિતિ દ્વારા આ પ્રોજેક્ટ પર નજર રાખવામાં આવી રહી છે.

બાયોડાયજેસ્ટર તકનીક

- > બાયોડાયજેસ્ટર ટેકનોલોજી મૂળભૂત રીતે DRDO દ્વારા હિમાલયના ઉચ્ચ પ્રદેશોમાં ભારતીય સશસ્ત્ર દળો માટે વિકસાવવામાં આવી હતી.
- > બાયોડાયજેસ્ટર તકનીક માનવીય કચરાને બદલીને ઉપયોગી પાણી અને વાયુઓમાં ફેરવે છે. ઉત્પન્ન થયેલ ગેસનો ઉપયોગ રસોઈ અને પાણી સિંચાઈના હેતુ માટે કરવામાં આવે છે. આ પર્યાવરણમિત્ર રીતે કરવામાં આવે છે.
- > બાયોડાયજેસ્ટર તકનીકમાં જીવાણુઓ શામેલ છે જે શારીરિક કચરા પદાર્થ પર ખોરાક લે છે. શારીરિક કચરાને બાયો ડાયજેસ્ટ બેક્ટેરિયાની સાથે ટાંકીમાં ફેંકી દેવામાં આવે છે. એનારોબિક પ્રક્રિયા દ્વારા બેક્ટેરિયા શારીરિક કચરાને ડિગ્રેડ કરશે. પ્રક્રિયા દરમિયાન પાણી અને મિથેન ગેસ છોડવામાં આવે છે.
- > એનારોબિક પ્રક્રિયા એ છે જે મુક્ત અથવા સંયુક્ત ઓક્સિજનની ગેરહાજરીમાં થાય છે.

'ASMI' મશીન પિસ્તોલ

- > સંરક્ષણ સંશોધન અને વિકાસ સંગઠન (DRDO) અને ભારતીય સેનાએ સંયુક્તપણે ભારતની પ્રથમ સ્વદેશી મશીન પિસ્તોલ – 'ASMI' વિકસાવી છે.
- > સ્વદેશી ઉત્પાદિત આ પિસ્તોલ હાલમાં 9 મીમી પિસ્તોલની જગ્યાએ સંરક્ષણ દળો દ્વારા ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે.
- > DRDO દ્વારા વિકસિત આ મશીન પિસ્તોલની ફાયરિંગ રેન્જ આશરે 100 મીટરની છે અને આ પિસ્તોલના પ્રોટોટાઈપથી છેલ્લા ચાર મહિનામાં કુલ 300 રાઉન્ડ ફાયરિંગ કરવામાં આવ્યાં છે.
- > સંરક્ષણ સંશોધન અને વિકાસ સંગઠન દ્વારા વિકસિત આ મશીન પિસ્તોલ ઈઝરાઈલની ઉઝી શ્રેણીની બંદૂક શ્રેણી હેઠળ આવે છે.
- > આ પ્રકારના વ્યક્તિગત સંરક્ષણ હથિયારો ઘણીવાર વિશ્વભરના સશસ્ત્ર દળો અને પોલીસ કર્મચારીઓમાં ખૂબ જ લોકપ્રિય હોય છે, કારણ કે તે ખૂબ ઓછા વજનવાળા, સસ્તા અને અસરકારક હોય છે અને સરળતાથી ચલાવી શકાય છે.
- > DRDOની સ્થાપના 1958 માં માત્ર 10 પ્રયોગશાળાઓ સાથે સંરક્ષણ ક્ષેત્રે સંશોધનને પ્રોત્સાહન આપવાના ઉદ્દેશથી કરવામાં આવી હતી અને ભારતીય સશસ્ત્ર દળો માટે અત્યાધુનિક સંરક્ષણ તકનીકોની રચના અને વિકાસની જવાબદારી સોંપવામાં આવી હતી. તે સંરક્ષણ મંત્રાલયના વહીવટી નિયંત્રણ હેઠળ કાર્ય કરે છે.

collabCAD સોફ્ટવેર

- > નેશનલ ઈન્ફોર્મેટિક્સ સેન્ટર (NIC), સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ સેકન્ડરી એજ્યુકેશન (CBSE) અને શિક્ષણ મંત્રાલય દ્વારા સંયુક્તપણે ટૂંક સમયમાં જ collabCAD સોફ્ટવેર લોન્ચ કરશે.

Back to Basics : collabCAD સોફ્ટવેર વિશે

- > કમ્પ્યુટર-સક્ષમ સોફ્ટવેર પ્રણાલી-collabCAD એ એક સહયોગી નેટવર્ક છે જે 2D ડ્રાફ્ટિંગથી માંડીને 3D પ્રોડક્ટ ડિઝાઈન માટે વિગતવાર, એનજિનિયરિંગ ગ્રાફિક્સ અભ્યાસક્રમોના વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકોને સમર્થન આપશે.

- > આ પહેલનો હેતુ દેશભરના વિદ્યાર્થીઓને સર્જનાત્મકતા અને કલ્પનાશીલતાના મુક્ત પ્રવાહ સાથે 3D ડિજિટલ ડિઝાઈન બનાવવા અને નવીનતા કરવા માટે એક પ્લેટફોર્મ પ્રદાન કરવાનો છે.
- > આ સોફ્ટવેર વિદ્યાર્થીઓને તેમની ડિઝાઈન બનાવવામાં, તેમજ તે ડિઝાઈનમાંથી ડેટા પહોંચ કરવા માટે નેટવર્કમાં અન્ય વિદ્યાર્થીઓ સાથે સહયોગ કરવા સક્ષમ બનાવશે.
- > collabCAD સોફ્ટવેરનો ઉપયોગ વિવિધ 3D ડિઝાઈન અને 2D ચિત્ર બનાવવા માટેના અભ્યાસક્રમના ભાગ રૂપે કરવામાં આવશે.
- > દેશભરની 140થી વધુ શાળાઓના વિદ્યાર્થીઓને આ સોફ્ટવેરની પહોંચ હશે, જેનો ઉપયોગ એનજિનિયરિંગ ગ્રાફિક્સમાં પ્રાયોગિક પ્રોજેક્ટ્સ અને ખ્યાલોને સમજવા માટે થઈ શકે છે.

ક્વોન્ટમ ટેકનોલોજી

- > તાજેતરમાં ક્વોન્ટમ ટેકનોલોજી અને એપ્લિકેશન (NMQTA) નેશનલ મિશન માટે તૈયાર કરેલા વિગતવાર પ્રોજેક્ટ અહેવાલને આખરી ઓપ આપવામાં આવ્યો છે.
- > કેન્દ્રીય બજેટ 2020-21માં નવા શરૂ થયેલા NMQTA પર 8,000 કરોડ રૂપિયા ખર્ચ કરવાનો પ્રસ્તાવ છે.
- > વર્ષ 2018 માં, 'ક્વોન્ટમ-સક્ષમ સાયન્સ એન્ડ ટેકનોલોજી' (QuEST) નામના એક કાર્યક્રમનું વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી વિભાગ દ્વારા અનાવરણ કરવામાં આવ્યું હતું અને સંબંધિત સંશોધનને વેગ આપવા માટે આગામી ત્રણ વર્ષમાં 80 કરોડ રૂપિયાના રોકાણ માટે પ્રતિબદ્ધ છે.
- > આ મિશનનો ઉદ્દેશ બીજી ક્વોન્ટમ ક્રાંતિની વચ્ચે ક્વોન્ટમ કમ્પ્યુટિંગ સાથે જોડાયેલી તકનીકીઓનો વિકાસ કરવાનો છે અને યુએસ અને ચીન પછી ભારતને વિશ્વનો ત્રીજો સૌથી મોટો દેશ તરીકે સ્થાપિત કરવાનો છે.

Back to Basics : ક્વોન્ટમ ટેકનોલોજી / કમ્પ્યુટિંગ

- > ક્વોન્ટમ ટેકનોલોજી ક્વોન્ટમ મિકેનિક્સના સિદ્ધાંતો પર આધારિત છે જે 20 મી સદીની શરૂઆતમાં પરમાણુ અને પ્રારંભિક કણોના સ્કેલ પર પ્રકૃતિનું વર્ણન કરવા માટે વિકસાવવામાં આવી હતી.
- > આ ક્રાંતિકારી તકનીકના પ્રથમ તબક્કામાં પ્રકાશ અને દ્રવ્યની ક્રિયાપ્રતિક્રિયા સહિત ભૌતિક વિશ્વની આપણી સમજ વિકસાવવા અને લેસર અને સેમિકન્ડક્ટર ટ્રાંઝિસ્ટર જેવા સંશોધનને પ્રોત્સાહન આપવાનો આધાર પૂરો પાડવામાં આવ્યો છે.
- > ક્વોન્ટમ ટેકનોલોજીની બીજી ક્રાંતિ હાલમાં જોવામાં આવી રહી છે જેનો હેતુ કોમ્પ્યુટિંગ ક્ષેત્રે ક્વોન્ટમ મિકેનિક્સની ગુણધર્મોનો ઉપયોગ કરવાનો છે.

પરંપરાગત અને ક્વોન્ટમ કમ્પ્યુટિંગ વચ્ચેનો તફાવત

- > પરંપરાગત કમ્પ્યુટિંગ માહિતીને 'બિટ્સ' અથવા '1' અને '0' માં પ્રક્રિયા કરવામાં આવે છે, આ સિસ્ટમ પરંપરાગત ભૌતિકશાસ્ત્રને અનુસરે છે, જેના દ્વારા આપણા કમ્પ્યુટર એક સમયે '1' અથવા '0' પ્રક્રિયા કરી શકે છે.
- > ક્વોન્ટમ કમ્પ્યુટિંગની ગણતરી 'ક્યુબિટ્સ' (અથવા ક્વોન્ટમ બિટ્સ) માં થાય છે. તેઓ ક્વોન્ટમ મિકેનિક્સની મિલકતોનું શોષણ કરે છે.

- આ હેઠળ પ્રોસેસરમાં 1 અને 0 બંને સ્થિતિ એક સાથે હોઈ શકે છે, જેને ક્વોન્ટમ સુપરપોઝિશન રાજ્ય કહેવામાં આવે છે.
- ક્વોન્ટમ સુપરપોઝિશનમાં, જો ક્વોન્ટમ કમ્પ્યુટર યોજના મુજબ કાર્ય કરે છે, તો તે એક સાથે સમાંતર કામ કરતા ઘણા પરંપરાગત કમ્પ્યુટર્સની નકલ કરી શકે છે.
- ક્વોન્ટમ કમ્પ્યુટિંગના મૂળભૂત ગુણધર્મો સુપરપોઝિશન, મૂંઝવણ અને હસ્તક્ષેપ છે.

અત્યાર સુધીમાં બનાવેલા સૌથી શક્તિશાળી રોકેટનું પરીક્ષણ

- નાસાએ 17 જાન્યુઆરી, 2021 ના રોજ વિશ્વમાં મોટું શક્તિશાળી રોકેટ લોન્ચ કરવાનું છે. નાસાએ તેનું નામ “સ્પેસ લોન્ચ સિસ્ટમ” રાખ્યું છે.

Back to Basics : સ્પેસ લોન્ચ સિસ્ટમની મુખ્ય વિશેષતાઓ

- સ્પેસ લોન્ચ સિસ્ટમ પ્રથમ મહિલા અને બીજા પુરુષને ચંદ્ર પર લઈ જવાની છે.
- તેની 98 મીટર ઊંચાઈ છે. બીજી તરફ, 1960 ના દાયકામાં ચંદ્ર પર અવકાશયાત્રીઓને લઈ જતા શનિ વી, 110 મીટર ઊંચા હતા.
- તેમાં સત્તરથી વધુ ટન વહન કરવાની ક્ષમતા છે.
- સ્પેસ લોન્ચ સિસ્ટમ લોઅર અર્થ ઓર્બિટમાં રહેવાની છે.
- તેમાં ચાર RS -25 એન્જિન છે.

નાસાના વિશાળ રોકેટનું કાર્ય

- સ્પેસ લોન્ચ સિસ્ટમ એક વિશાળ કોર ધરાવે છે. તેમાં બે સોલિડ રોકેટ બૂસ્ટર છે. આ સિવાય, કોર પાસે બે મોટી સ્ટોરેજ ટાંકી છે. એક ટાંકી પ્રવાહી હાઈડ્રોજન અને બીજી પ્રવાહી ઓક્સિજનનો સંગ્રહ કરે છે. જ્યારે એન્જિન ચેમ્બરમાં પ્રવાહી ઓક્સિજન અને હાઈડ્રોજન ખવડાવવામાં આવે છે, ત્યારે રાસાયણિક પ્રતિક્રિયા વિશાળ માત્રામાં ઊર્જા અને વરાળ પેદા કરે છે. આ વરાળ બળ પેદા કરવા માટે 16,000 કિમી / કલાકની ઝડપે એન્જિન નજલ્સને બહાર કાઢે છે જે હવામાં રોકેટને આગળ ધપાવે છે.

SLS માં સોલિડ રોકેટ બૂસ્ટરનો ઉપયોગ

- સોલિડ રોકેટ બૂસ્ટર્સ ગુરુત્વાકર્ષણની પકડમાંથી બચવા માટે વધારાની શક્તિ પ્રદાન કરે છે. આ નક્કર બૂસ્ટર્સ કુલ થ્રસ્ટના 75% પૂરા પાડે છે. તેઓ દર સેકન્ડમાં છ ટન સોલિડ રોકેટ બૂસ્ટરને બાળી નાખશે.
- SLS લોન્ચ સમયે 39.1 મેગા ન્યુટન્સ થ્રસ્ટ જનરેટ કરશે. આ શનિ વી કરતાં 15% વધારે છે. આ અત્યાર સુધીનું ઉચ્ચતમ થ્રસ્ટ સ્તર છે.
- 1960 માં, સોવિયત સંઘે N 1 બનાવ્યું. N 1 ચંદ્ર સુધી પહોંચવા માટે બનાવવામાં આવ્યું હતું. તે 45.4 મેગા ન્યુટન્સના થ્રસ્ટનું ઉત્પાદન કરી શકશે.

એરફોર્સ માટે તેજસનું અધિગ્રહણ

- તાજેતરમાં, સલામતીની કેબિનેટ સમિતિ (CCS) એ ભારતીય વાયુસેના માટે 48,000 કરોડના ખર્ચે 83 તેજસ 'લાઈટ કોમ્બેટ એરક્રાફ્ટ(LCA)' સંપાદનને મંજૂરી આપી છે.

- આ 83 તેજસ વિમાનમાંથી 73માં LCA તેજસ MK-1 એ ફાઈટર એરક્રાફ્ટ અને 10 LCA તેજસ MK-1 તાલીમ વિમાન શામેલ છે. તેજસનું MK-A સંસ્કરણ એ તેના MK-1 સંસ્કરણનું અદ્યતન સંસ્કરણ છે, જેમાં ઇલેક્ટ્રોનિક લડાઈ સિસ્ટમ, 'એડવાન્સ્ડ ઇલેક્ટ્રોનિકલી સ્કેનડ એરે(AESA)' રડાર, વિઝ્યુઅલ ક્ષમતા શામેલ છે. મિસાઈલો અને 'સોફ્ટવેર ડેફિનેટેડ રેડિયો' (SDR) નો સમાવેશ કરતી નેટવર્ક વોરફેર સિસ્ટમ્સ શામેલ છે.

Back to Basic : સુરક્ષા બાબતો અંગેની કેબિનેટ સમિતિ (CCS)

- CCSનું નેતૃત્વ ભારતના વડા પ્રધાન કરે છે.
- મહત્વપૂર્ણ નિમણૂકો, રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા મુદ્દાઓ, ભારતના સંરક્ષણ ખર્ચ અંગેના મુખ્ય નિર્ણયો સુરક્ષા બાબતોની કેબિનેટ સમિતિ (CCS) દ્વારા લેવામાં આવે છે.

તેજસ

- લાઈટ કોમ્બેટ એરક્રાફ્ટ (LCA) કાર્યક્રમની શરૂઆત ભારત સરકાર દ્વારા વર્ષ 1984 માં કરવામાં આવી હતી, ત્યારબાદ LCA કાર્યક્રમનું સંચાલન કરવા સરકાર દ્વારા એરોનોટીકલ ડેવલપમેન્ટ એજન્સી(ADA)ની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.
- તે જૂના મિગ-21 ફાઈટર જેટને બદલશે.
- ડિઝાઇન:
 - 'સંરક્ષણ સંશોધન અને વિકાસ વિભાગ' હેઠળ સંચાલિત 'એરોનોટીકલ ડેવલપમેન્ટ એજન્સી' દ્વારા LCAની ડિઝાઇન તૈયાર કરવામાં આવી છે.
- ઉત્પાદન:
 - જાહેર ક્ષેત્રની કંપની હિન્દુસ્તાન એરોનોટિક્સ લિમિટેડ (HAL) દ્વારા.
- વિશેષતા:
 - તે તેના વર્ગનો સૌથી હળવો, સૌથી નાનો અને પૂંછડી વિનાનો મલ્ટિ-રોલ સુપરસોનિક ફાઈટર એરક્રાફ્ટ છે.
 - તે હવાથી હવા, હવાથી સપાટી, ચોકસાઈ-માર્ગદર્શિતથી વિવિધ શસ્ત્રો વહન કરવા માટે રચાયેલ છે.
 - તે મુસાફરી દરમિયાન આકાશને બળતણ કરવામાં સક્ષમ છે.
 - તેની મહત્તમ પેલોડ ક્ષમતા 4000 કિલો છે
 - તે મહત્તમ 1.8 MACની ગતિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.
 - આ વિમાનની રેન્જ 3,000 કિ.મી. છે.

‘રક્ષિત’ એમ્બ્યુલન્સ

- સંરક્ષણ સંશોધન અને વિકાસ સંગઠન (DRDO) એ તાજેતરમાં સેન્ટ્રલ રિઝર્વ પોલીસ ફોર્સ (CRPF) ને મોટર બાઈક આધારિત એમ્બ્યુલન્સ પ્રદાન કરી છે, જે મુખ્યત્વે ગીચ રસ્તાઓ અને દૂરસ્થ સ્થળોએ રહેતા લોકોને ઝડપી તબીબી સહાય પૂરી પાડવાના હેતુથી વિકસિત કરવામાં આવી છે.
- 'રક્ષિત' નામની બાઈક આધારિત એમ્બ્યુલન્સ સંરક્ષણ સંશોધન અને વિકાસ સંગઠનની અગ્રણી પ્રયોગશાળા, ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ન્યૂક્રિલયર મેડિસિન એન્ડ એલાયડ સાયન્સિસ (INMAS) દ્વારા વિકસાવવામાં આવી છે.
- 'રક્ષિત' એમ્બ્યુલન્સ તે વિસ્તારો માટે ખૂબ ફાયદાકારક સાબિત થશે, જ્યાં મોટી એમ્બ્યુલન્સ પહોંચી શકતી નથી.

- > એમ્બ્યુલન્સમાં આકસ્મિક ઈવેક્યુએશન સીટ (CES) પણ હોય છે, જે જરૂર પડે તો તેને ફીટ કરી શકાય છે અને કાઢી શકાય છે.
- > તેની પાસે મેડિકલ અને ઓફિસજન કીટ પણ છે, જેનો ઉપયોગ જો જરૂરી હોય તો તરત જ કરી શકાય છે.
- > તે જાણીતું છે કે સેન્ટ્રલ રિઝર્વ પોલીસ ફોર્સ (CRPF) ના જવાનો ભારતભરના ઘણા દુર્ગમ સ્થળોએ તૈનાત છે, તેથી DRDO દ્વારા વિકસિત, પરંપરાગત એમ્બ્યુલન્સ દ્વારા ઈજાગ્રસ્ત અને માંદા સૈનિકોને હોસ્પિટલમાં પહોંચાડવાનું એકદમ પડકારજનક બને છે.
- > આ એમ્બ્યુલન્સ જવાનોની સમયસર સારવાર કરવામાં મદદ કરશે.

5G ટેકનોલોજી

- > તાજેતરમાં દુરસંચાર વિભાગે પાંચમી પેઢી બેન્ડ સહિતના આગામી 10 વર્ષમાં દુરસંચાર કંપનીઓ અને અન્ય ઉદ્યોગ નિષ્ણાતો પાસેથી રેડિયો ફ્રીક્વન્સી સ્પેક્ટ્રમના વેચાણ અને ઉપયોગ અંગેની માહિતી માંગી છે.

Back to Basics : 5G ટેકનોલોજીની વિશેષતાઓ

- **મિલીમીટર વેવ સ્પેક્ટ્રમ:**
 - > 5G નેટવર્ક મિલીમીટર વેવ સ્પેક્ટ્રમ (30-300 ગીગાહર્ટ્ઝ) માં કાર્ય કરશે. આ નેટવર્ક દ્વારા તીવ્ર ઝડપે વધુ ડેટા મોકલી શકાય છે કારણ કે આવર્તન વધારે હોવાથી આજુબાજુના સંકેતોથી તે ખૂબ ઓછો પ્રભાવિત થશે.
- **એડવાન્સ્ડ LTE:**
 - > 5G એ મોબાઇલ બ્રોડબેન્ડ નેટવર્કમાં નવીનતમ લાંબાગાળાનું ઈવોલ્યુશન (Long-Term Evolution) છે.
- **ઇન્ટરનેટ સ્પીડ:**
 - > 5G હાઇ-બેન્ડ સ્પેક્ટ્રમમાં 20 GBPS (ગીગાબિટ્સ પ્રતિ સેકન્ડ) માં ઈન્ટરનેટ સ્પીડ રેકોર્ડ કરવામાં આવી છે, જ્યારે 4G ઈન્ટરનેટ સ્પીડ 1 GBPS છે.
 - > 5G નેટવર્કમાં, ડાઉનલિંકની ગતિ 20 GB/સે હશે અને અપલિંક સ્પીડ 10 GB/સે હશે.

5Gમાં બેન્ડ:

- > 5G મુખ્યત્વે 3 બેન્ડ્સ (નીચા, મધ્યમ અને ઉચ્ચ આવર્તન સ્પેક્ટ્રમ) માં કામ કરે છે, બધા તેમના પોતાના વપરાશ અને મર્યાદાઓ સાથે.
- **લો બેન્ડ સ્પેક્ટ્રમ:**
 - > તેમાં ઈન્ટરનેટ સ્પીડ અને 100 MBPS સુધીના ડેટા એક્સચેન્જની મહત્તમ ગતિ છે.
- **મીડિયમ બેન્ડ સ્પેક્ટ્રમ:**
 - > તેમાં નીચા બેન્ડ સ્પેક્ટ્રમ કરતા વધારે ઈન્ટરનેટની ગતિ છે, તેમ છતાં તેના કવરેજ ક્ષેત્ર અને સંકેતોમાં કેટલીક મર્યાદાઓ છે.
- **હાઇ બેન્ડ સ્પેક્ટ્રમ:**
 - > તેમાં અન્ય બે બેન્ડ્સ કરતા વધારે સ્પીડ છે, પરંતુ તેમાં ખૂબ મર્યાદિત કવરેજ અને સિગ્નલ પ્રવેશની ક્ષમતા છે.

5G ટેકનોલોજીમાં અવરોધ

- **ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર:**
 - > 5G સંચાર પ્રણાલી માટે, હાલના ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરમાં મૂળભૂત ફેરફારો કરવાની જરૂર રહેશે. 5G તકનીકમાં લાંબા અંતર સુધી ડેટા સ્થાનાંતરિત કરી શકાતો નથી. તેથી 5G તકનીકી માટેના ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરને સક્ષમ કરવાની જરૂર છે.
- **ગ્રાહકો પર આર્થિક બોજો:**
 - > 5G ટેકનોલોજી મેળવવા માટે, નવો ફોન ખરીદવો પડશે, જેનાથી ગ્રાહકો પર આર્થિક બોજ વધશે.
- **મૂડીની અપૂર્ણતા:**
 - > ટેલિકોમ કંપનીઓ (ભારતી એરટેલ અને વોડાફોન આઈડિયા જેવી) પાસે ઉચ્ચ મૂલ્યવાળા 5G સ્પેક્ટ્રમ ખરીદવા માટે પૂરતી મૂડીનો અભાવ છે.
- **5G એપ્લિકેશનની ઉપયોગિતા:**
 - > 5G ટેકનોલોજી કલાઉડિંગ, બિગ ડેટા, એજ કમ્યુટિંગ વગેરે દ્વારા યોથી ઔદ્યોગિક ક્રાંતિના મહત્વપૂર્ણ પ્રવર્તક હોઈ શકે છે.
- **ભારત માટે:**
 - > 5G નેટવર્ક મોબાઇલ બેન્કિંગ અને આરોગ્ય સંભાળ જેવી સેવાઓનો વપરાશ સુધારી શકે છે અને રોજગારની નવી તકો ઊભી કરી શકે છે.

5Gને સક્ષમ કરવાની નીતિ

- **રાષ્ટ્રીય સંદેશાવ્યવહાર નીતિ-2017:**
 - > આ નીતિનો હેતુ ભારતને ડિજિટલી સશક્ત અર્થતંત્ર અને સમાજમાં પરિવર્તિત કરવાનું છે. આ કામ સાર્વત્રિક, લવચીક અને સસ્તું ડિજિટલ કમ્યુનિકેશન ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને સેવાઓ સ્થાપિત કરીને નાગરિકો અને સાહસોની માહિતી અને સંદેશાવ્યવહારની જરૂરિયાતોને પહોંચી વળશે.
 - > ગ્રાહક કેન્દ્રિત અને એપ્લિકેશન આધારિત રાષ્ટ્રીય સંચાર નીતિ - 2018 5G, IoT, M2M જેવી અગ્રણી તકનીકોના પ્રારંભ પછી આપણને નવા વિચારો અને નવીનતા તરફ દોરી જશે.

5G પર વૈશ્વિક પ્રગતિ

- > વૈશ્વિક ટેલિકોમ કંપનીઓ દ્વારા 5G નેટવર્ક બનાવવાનું કામ શરૂ થઈ ચૂક્યું છે અને હવે તે ઘણા દેશોમાં ગ્રાહકોને ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી રહ્યાં છે
- > 5G યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ દ્વારા તેના 50 શહેરોમાં રજૂ કરાયું છે.
- > તેને દક્ષિણ કોરિયા દ્વારા 85 શહેરોમાં શરૂ કરાયું છે.
- > જાપાન અને ચીને પણ 5G મોબાઇલ સેવાનું પરીક્ષણ શરૂ કર્યું છે.

ઓપન રેન આર્કિટેક્ચર

- > તાજેતરમાં ભારતના ટેલિકોમ રેગ્યુલેટરી ઓથોરિટીના અધ્યક્ષે જણાવ્યું છે કે ભારતીય કંપનીઓને ઓપન રેન (રેડિયો એક્સેસ નેટવર્ક-RAN) અને સોફ્ટવેર દુરસંચાર નેટવર્કનો ઉપયોગ કરીને નેટવર્ક સાધનોના બજારમાં પ્રવેશવાની નવી તકો પૂરી થશે.

Back to Basics : ઓપન રેન

- > ઓપન રેન (O-RAN) એ તકનીકી નથી પણ મોબાઇલ નેટવર્ક આર્કિટેક્ચરમાં સતત ફેરફાર છે જે વિવિધ વિકેતાઓ દ્વારા પેટા-કેન્દ્રોનો ઉપયોગ કરીને નેટવર્ક સ્થાપિત કરવાની મંજૂરી આપે છે.
- > મોબાઇલ નેટવર્ક્સ સ્થાપિત કરવા માટે એકલ વિકેતા સ્વામિત્વ આર્કિટેક્ચરની વિરુદ્ધ, O-RAN પાસે ઓપન, બહુ-વિકેતા આર્કિટેક્ચર છે.
- > O-RAN વિવિધ કંપનીઓ દ્વારા ઉત્પાદિત હાર્ડવેરને એક સાથે ચલાવવા માટે સોફ્ટવેરનો ઉપયોગ કરે છે.
- > O-RANનો મુખ્ય ખ્યાલ એ છે કે RANમાં વિવિધ પેટા કેન્દ્રો (રેડિયો, હાર્ડવેર અને સોફ્ટવેર) વચ્ચેના પ્રોટોકોલ અને ઈન્ટરફેસોને 'ખોલવા'.

રેડિયો એક્સેસ નેટવર્ક (RAN)

- > તે દુરસંચાર પ્રણાલીનો એક ભાગ છે જે રેડિયો કનેક્શન દ્વારા ચોક્કસ ઉપકરણોને નેટવર્કના અન્ય ભાગો સાથે જોડે છે.
- > RAN, જે મોબાઇલ ઉપકરણો, કમ્પ્યુટર અથવા કોઈપણ રીમોટ આધારિત મશીનો જેવા વિવિધ ઉપકરણોમાં થાય છે, તે મુખ્ય નેટવર્કને કનેક્શન પ્રદાન કરે છે.

RAN ના તત્ત્વો

- > રેડિયો એક્સેસ (RU) - આ તે સ્થાન છે જ્યાં રેડિયો ફ્રીક્વન્સી સંકેતો પ્રસારિત થાય છે, પ્રાપ્ત થાય છે, વિસ્તૃત અને ડિજિટાઇઝ્ડ થાય છે. RU એન્ટેનામાં એકીકૃત અથવા સ્થાપિત થયેલ છે.
- > ડિસ્ટ્રિબ્યુટેડ યુનિટ (DU) - આ તે સ્થળ છે જ્યાં રીઅલ-ટાઇમ, બેઝબેન્ડ પ્રોસેસિંગ થાય છે. DU સેલ સાઈટની નજીક કેન્દ્રિત અથવા સ્થિત થઈ શકે છે.
- > કેન્દ્રીયકૃત યુનિટ (CU) - આ તે જગ્યા છે જ્યાં સામાન્ય રીતે ઓછો સમય સંવેદનશીલ કાર્ય પેકેટ પ્રોસેસિંગ હોય છે.

ઓપન RANના કાર્યો

- > તે RU, DU અને CU વચ્ચેનું ઈન્ટરફેસ છે જે ઓપન RANનું મુખ્ય કેન્દ્રબિંદુ છે.
- > આ ઈન્ટરફેસો (અન્ય નેટવર્ક્સ વચ્ચે) ને ખોલવા, પ્રમાણિત કરવા અને અમલ કરવા માટે પ્રોત્સાહિત કરીને, એક પણ વિકેતા પર આધાર રાખ્યા વિના, નેટવર્ક વધુ મોડ્યુલર ડિઝાઇન સાથે સેટ કરી શકાય છે.
- > આ ફેરફારો DU અને CUને વિકેતા-તટસ્થ હાર્ડવેર પર આભાસી સોફ્ટવેર ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર તરીકે કાર્ય કરવાની મંજૂરી આપી શકે છે.

પરંપરાગત RAN

- > પરંપરાગત RAN સિસ્ટમમાં, રેડિયો, હાર્ડવેર અને સોફ્ટવેર મુખ્ય સ્થાન ધરાવે છે.
- > આનો અર્થ એ છે તેમાં ઉપયોગમાં લેવાતા તમામ ઉપકરણો સમાન સપ્લાયર દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવશે અને સંબંધિત ઓપરેટરો આવું કરવામાં અસમર્થ છે, ઉદાહરણ તરીકે, એક વિકેતાના હાર્ડવેરનો ઉપયોગ કરીને અને બીજા વિકેતાના સોફ્ટવેર દ્વારા રેડિયો માધ્યમથી નેટવર્ક ઈન્સ્ટોલ કરવું.

એરો ઇન્ડિયા-21 એપ્લિકેશન

- > તાજેતરમાં કેન્દ્રીય સંરક્ષણ પ્રધાન રાજનાથ સિંહે એરો ઇન્ડિયા-21 મોબાઇલની એપ્લિકેશન લોન્ચ કરી હતી. મોબાઇલ એપ્લિકેશન એરો ઇન્ડિયા 2021થી સંબંધિત તમામ મુદ્દાઓ માટે હેન્ડી ઈન્ટરેક્ટિવ ઈન્ટરફેસ તરીકે કામ કરશે. એપ્લિકેશનમાં એરો ઇન્ડિયા 21 ના હાજરી આપનારાઓ, પ્રદર્શકો અને મીડિયાને ટેકો આપવા માટેની સુવિધાઓ છે.

Back to Basics : એરો ઇન્ડિયા-21

- > એરો ઇન્ડિયા બેંગલુરુમાં યોજાયેલ દ્વિવાર્ષિક એર શો છે. સંરક્ષણ મંત્રાલય હેઠળ કાર્યરત સંરક્ષણ પ્રદર્શન સંસ્થા દ્વારા તેનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે. આ વર્ષે, એરો ઇન્ડિયા “એક અબજ તકો માટે રનઅવે” (Runaway to a Billion Opportunities) થીમ હેઠળ યોજવામાં આવી છે. એરો ઇન્ડિયા-21 એ પ્રથમ હાઈબ્રીડ ઈવેન્ટ છે જ્યાં વ્યવસાય તત્ત્વ ભૌતિક અને આભાસી રીતે બનશે.
- > એરો ઇન્ડિયાની પ્રથમ આવૃત્તિ 1996 માં યોજાઈ હતી.
- > એરો ઇન્ડિયા-21નો મુસદ્દો સંરક્ષણ ઉત્પાદન અને નિકાસ પ્રોત્સાહન નીતિ 2020ને અનુલક્ષીને યોજવાનું છે.

સંરક્ષણ પ્રદર્શન સંસ્થા

- > સંરક્ષણ પ્રદર્શન સંસ્થાની સ્થાપના 1981 માં કરવામાં આવી હતી. ભારતીય સંરક્ષણ ઉદ્યોગની નિકાસ સંભાવનાને પ્રોત્સાહન આપવા માટે તેની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. તે ડિકેન્સ જેવા આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રદર્શનો યોજવા માટે જવાબદાર છે.

સંરક્ષણ ઉત્પાદન અને નિકાસ પ્રોત્સાહન નીતિ, 2020

- > હાલમાં સંરક્ષણ ઉદ્યોગનું કદ 80,000 કરોડ છે. તેમાં જાહેર ક્ષેત્રનું યોગદાન રૂ. 63,000 કરોડ અને ખાનગી ક્ષેત્રનું યોગદાન રૂ. 17,000 કરોડ છે. નીતિનો હેતુ ભારતના આત્મનિર્ભર લક્ષ્યોને પ્રાપ્ત કરવામાં ખાનગી ક્ષેત્રની ભાગીદારીમાં વધારો કરવાનો છે.
- > નીતિનો મુખ્ય ઉદ્દેશ 2025 સુધીમાં 35,000 કરોડ રૂપિયાની નિકાસ સહિત રૂ. 1,75,000 કરોડનું ટર્ન ઓવર પ્રાપ્ત કરવાનું છે.
- > નીતિનો હેતુ સંરક્ષણ આયાત ઘટાડવાનો છે અને ‘મેક ઇન ઇન્ડિયા’ પહેલને વેગ આપવાનો છે.
- > હથિયારોની નકારાત્મક સૂચિને સૂચિત કરવામાં આવી હતી નીતિનો હેતુ વર્ષમાં ઓછામાં ઓછા એક વખત સૂચિને અપડેટ કરવાનું છે.
- > તમિલનાડુ અને ઉત્તરપ્રદેશમાં સ્થિત દેશના બે સંરક્ષણ કોરિડોરને વધારાનો ટેકો પૂરો પાડીને ઈ-ટાર્ગેટ કરવાનો છે.

S-400 ટ્રાયમ્ફ મિસાઇલ પ્રણાલી

- > ભારતીય લશ્કરી નિષ્ણાતોનું પહેલું જૂથ ટૂંક સમયમાં 'S-400 ટ્રાયમ્ફ મિસાઇલ સંરક્ષણ પ્રણાલી' ના તાલીમ કાર્યક્રમમાં ભાગ લેવા મોસ્કો (રશિયા) જશે.

Back to Basics : પૃષ્ઠભૂમિ

- > અમેરિકાનો વાંધો અને CAATSA(Countering America's Adversaries Through Sanctions Act) પ્રતિબંધ હોવા છતાં ઓક્ટોબર 2018માં, ભારતે રશિયા સાથે 'S-400 ટ્રાયમ્ફ મિસાઇલ પ્રણાલી' માટે 5.43 અબજ ડોલરના કરાર પર હસ્તાક્ષર કર્યા હતા.

S-400 ટ્રાયમ્ફ મિસાઇલ પ્રણાલી

- > S-400 ટ્રાયમ્ફ એ રશિયા દ્વારા રચાયેલ એક સપાટીથી વાયુ (SAM)મિસાઇલ પ્રણાલી છે. તે વિશ્વમાં લાંબા અંતરની સપાટીથી હવામાં લડાઈ કામગીરી (Modern Long-Range SAM- MLR SAM) માટે તેનાત કરવામાં આવેલી સૌથી ખતરનાક આધુનિક મિસાઇલ પ્રણાલી છે. જેને અમેરિકા દ્વારા વિકસિત ટર્મિનલ હાઈ એલ્ટીટ્યૂટ એરિયા ડિફેન્સ સિસ્ટમ (THAAD) કરતા પણ શ્રેષ્ઠ માનવામાં આવે છે.
- > આ પ્રણાલી 30 કિ.મી.ની ઊંચાઈ અને 400 કિ.મી.સીમાની અંદર વિમાન, માનવરહિત હવાઈ વાહનો (UAV) અને બેલેસ્ટિક અને ક્રુઝ મિસાઇલો સહિતના તમામ પ્રકારના હવાઈ લક્ષ્યોને તોડી પાડી શકે છે.
- > પ્રણાલી વારાફરતી 100 જેટલા હવાઈ લક્ષ્યોને ટ્રેક કરી શકે છે અને તેમાંથી એક સાથે છને લક્ષિત કરી શકે છે.

ભારત માટે મહત્વ

- > ચીન પણ આ પ્રણાલી ખરીદી રહ્યું છે, ચીને 2015માં રશિયા સાથે આ પ્રણાલીના છ યુનિટની ખરીદી માટે કરાર કર્યો હતો, તેની ડિલિવરી જાન્યુઆરી 2018માં શરૂ થઈ હતી.
- > ચીન દ્વારા S-400 પ્રણાલીના સંપાદનને આ ક્ષેત્રમાં 'ગેમ-ચેન્જર' તરીકે જોવામાં આવે છે. જો કે ભારત સામે તેની અસરકારકતા ખૂબ મર્યાદિત છે.
- > F-35 જેવા અદ્યતન લડાકુ વિમાનોની લડાઈ સહિત બે (ચીન અને પાકિસ્તાનના સંદર્ભમાં) યુદ્ધના પડકારોનો સામનો કરવા માટે ભારતને આ પ્રણાલી પ્રાપ્ત કરવી ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે.

ભારત-રશિયા સંરક્ષણ સહયોગ

- મહત્વપૂર્ણ સ્તંભો:
 - > સંરક્ષણ સહયોગ ભારત-રશિયા વ્યૂહાત્મક ભાગીદારીનો એક મહત્વપૂર્ણ આધાર છે.
- નિયમિત બેઠકો:
 - > ભારત અને રશિયાના સંરક્ષણ પ્રધાનો રશિયા અને ભારતમાં વાર્ષિક ધોરણે બંને દેશો વચ્ચે સક્રિય પ્રોજેક્ટ્સની સમીક્ષા કરવા અને અન્ય સૈન્ય તકનીકી સહકાર મુદ્દાઓ પર ચર્ચા કરવા મળે છે.
 - > 2008માં, કેન્દ્રીય સંરક્ષણ મંત્રાલય (ભારત) ના સંરક્ષણ સચિવ અને રશિયાના સૈન્ય તકનીકી સહકાર (FSMTC) ના નિયામકની સહ-અધ્યક્ષતા હેઠળ 'હાઈ લેવલ મોનિટરિંગ કમિટી' (HLMC) ની રચના કરવામાં આવી હતી.

- સંબંધોમાં ઘટાડો:
 - > શીત યુદ્ધ પછીના સમયગાળામાં, ભારત અને રશિયાના આર્થિક સંબંધોમાં ઘટાડો જોવા મળ્યો હતો અને તાજેતરના વર્ષોમાં યુ.એસ. ભારતને ટોચના હથિયાર સપ્લાયર તરીકે ઉભરી આવ્યો હતો, જેને રશિયાને હથિયાર સપ્લાયર તરીકે બીજા સ્થાન(2011-13ના આંકડા પર આધારિત) પર ધકેલ્યો હતો.

વર્તમાન પરિસ્થિતિ

- > વર્ષ 2013-14માં સંરક્ષણ પ્રાપ્તિમાં થયેલા ઘટાડાને સુધારવામાં આવ્યો અને CAATSA હેઠળ પ્રતિબંધોનો ડર હોવા છતાં S-400 એર ડિફેન્સ મિસાઇલ પ્રણાલી' જેવા મહત્વના સોદા શરૂ કરાયા હતા.

- > તાજેતરના વર્ષોમાં, ભારત ઈઝરાઈલ, યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ અને ફ્રાન્સ સાથેના કરાર દ્વારા તેના સંરક્ષણ પુરવઠાને વિકેન્દ્રિત કરવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યું છે, પરંતુ રશિયા હજી પણ મોટો સપ્લાયર રહ્યો છે. આ બંને દેશો વચ્ચેના તાજેતરના વિકાસના આધારે સમજી શકાય છે
- > ભારતે રશિયા પાસેથી 2.4 અબજ ડોલરના મિગ-29 અને સુખોઈ-30 MKI લડાકુ વિમાનોના સંપાદન માટેની દરખાસ્તોને મંજૂરી આપી દીધી છે.
- > બંને પક્ષો AK-203 રાઈફલ્સ અને 200 Ka-226T યુટિલિટી હેલિકોપ્ટરની સપ્લાય કરારના અમલીકરણ માટે સફળતાપૂર્વક આગળ વધી રહ્યા છે.
- > સ્ટીમ્સન સેન્ટર દ્વારા પ્રકાશિત અપ્રયયન મુજબ હાલમાં ભારતીય લશ્કરી સેવામાં 86% ઉપકરણો, શસ્ત્રો અને પ્લેટફોર્મ રશિયન મૂળના છે.

આયાતથી લઈને સંયુક્ત ઉત્પાદન સુધી

- > સમય જતાં, બંને દેશો વચ્ચે લશ્કરી તકનીકી ક્ષેત્રનો સહયોગ વિશુદ્ધરૂપે ખરીદનાર-વેચનાર સંબંધથી સંયુક્ત સંશોધન, ડિઝાઈન, વિકાસ અને અદ્યતન લશ્કરી પ્લેટફોર્મના ઉત્પાદન માટે વિકસિત થયો છે.
- > બ્રહ્મોસ ક્રુઝ મિસાઇલનું ઉત્પાદન આ પ્રકારનાં સહકારનું ઉદાહરણ છે.

સૈન્ય ક્વાયત

- > યુદ્ધાભ્યાસ ઈન્દ્ર એ ભારત અને રશિયાના સૈન્ય વચ્ચે યોજાયેલ સંયુક્ત ત્રિ-સેવા ક્વાયત છે.
- > ભારતમાં રશિયન મૂળના લશ્કરી સાધનોની જમાવટ
- નૌસેના:
 - > ભારતીય નૌકાદળના એકમાત્ર સક્રિય વિમાનવાહક જહાજ INS વિક્રમાદિત્યને રશિયાથી લેવામાં આવ્યું છે. પરમાણુ સક્ષમ સબમરીન ચક-2 પણ રશિયાથી લેવામાં આવી છે.
- સૈન્ય:
 - > ભારતીય સૈન્યની T-90 અને T-72 મુખ્ય યુદ્ધ ટેન્કો રશિયન મૂળની છે.
- વાયુ સેના:
 - > ભારતીય વાયુસેનાનું સુખોઈ-30 MKI ફાઈટર એરક્રાફ્ટ પણ રશિયા પાસેથી ખરીદવામાં આવ્યું છે.

છેવટે, ભારત કેમ 'પરમાણુ શસ્ત્રોની પ્રતિબંધ અંગેની સંધિ'નું સમર્થન નથી કરી રહ્યું?

- > ભારતે તાજેતરમાં એક ઘોષણા કરી હતી કે તે 'પરમાણુ શસ્ત્રોની પ્રતિબંધ અંગેની સંધિ'નું સમર્થન કરતું નથી અને સંધિ માટે બાધ્ય નથી.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દા

- > સંયુક્ત રાષ્ટ્ર મહાસભા (UNGA) એ વર્ષ 2017માં 'પરમાણુ શસ્ત્રોની પ્રતિબંધ અંગેની સંધિ'ને મંજૂરી આપી હતી.
- > જોકે, પરમાણુ શસ્ત્રો ધરાવતા નવ દેશોએ તેને સમર્થન આપ્યું નથી.
- > નાટો જોડાણ દ્વારા પણ સંધિનું સમર્થન આપવામાં આવ્યું નહોતું.
- > તે છતાં, સંધિ 22 જાન્યુઆરી, 2021 ના રોજ અમલમાં આવી છે.

ભારતનું વલણ

- ભારતનું કહેવું છે કે તે ઉચ્ચ પ્રાધાન્યતા આપવાનું ચાલુ રાખશે અને સાર્વત્રિક, બિન-ભેદભાવપૂર્ણ અને ચકાસી શકાય તેવા પરમાણુ નિ:શસ્ત્રીકરણ માટે પ્રતિબદ્ધ રહેશે.
- વિદેશ મંત્રાલયે વધુમાં કહ્યું કે, ભારતે પરમાણુ શસ્ત્રોના પ્રતિબંધ અંગેની સંધિ અંતર્ગત વાટાઘાટોમાં ભાગ લીધો નથી, તેથી ભારત સંધિનો ભાગ નહીં બને.
- તેમ છતાં, ભારતે 'નિ:શસ્ત્રીકરણ પરની પરિષદમાં વ્યાપક પરમાણુ શસ્ત્રો સંમેલન' (Comprehensive Nuclear Weapons Convention in the Conference on Disarmament) પર વાટાઘાટો શરૂ કરવા માટે પોતાનું સમર્થન દર્શાવ્યું હતું. આ એકમાત્ર બહુપક્ષીય નિ:શસ્ત્રીકરણ વાટાઘાટ મંચ છે જે સર્વસંમતિના ધોરણે કામ કરે છે.

પરમાણુ શસ્ત્રો પર પ્રતિબંધ સંધિ(TPNW)

- પરમાણુ શસ્ત્રો પર પ્રતિબંધ સંધિ(TPNW)ને જુલાઈ 2017 માં અપનાવવામાં આવી હતી અને જાન્યુઆરી 2021 માં લાગુ થઈ હતી. આ સંધિનો મુખ્ય હેતુ પરમાણુ શસ્ત્રોના ઉપયોગ પર પ્રતિબંધ મૂકવાનો છે.

સ્પેસએક્સે સિંગલ રોકેટ પર 143 ઉપગ્રહો લોન્ચ કર્યા

- એલોન મસ્કના સ્પેસએક્સે એક નવો વર્લ્ડ રેકોર્ડ બનાવ્યો છે. તેણે એક જ રોકેટ પર ફાલ્કન 9 રોકેટ નામના 143 ઉપગ્રહો લોન્ચ કર્યા છે. નવા રેકોર્ડ સાથે, સ્પેસએક્સે ભારતીય અવકાશ સંશોધન સંગઠન (ISRO) નો રેકોર્ડ તોડ્યો છે જેણે ફેબ્રુઆરી 2017 માં એક જ લોન્ચિંગ પર 104 ઉપગ્રહોને જમાવટ કર્યા હતા. દરેક સેટેલાઈટ માટે કિલોગ્રામ દીઠ 15,000 ડોલરની કિંમત.

Back to Basics : કયા ઉપગ્રહો લોન્ચ કરવામાં આવ્યા હતા?

- જે 143 ઉપગ્રહો લોન્ચ કરવામાં આવ્યા હતા તેમાં ક્યુબસેટ્સ, માર્શકોસેટ્સ અને 10 સ્ટારલિંક ઉપગ્રહો નામના વાણિજ્યિક અને સરકારી ઉપગ્રહોનો સમાવેશ થાય છે.
- નાસાનું અવકાશયાન પણ શરૂ કરાયું હતું.

પ્રક્ષેપણનો હેતુ

- સ્પેસએક્સે આ ઉપગ્રહોને 2021 ના અંત સુધીમાં સમગ્ર વિશ્વમાં નજીકના-ગ્લોબલ બ્રોડબેન્ડ ઈન્ટરનેટ કવરેજ પ્રદાન કરવાના ઉદ્દેશથી લોન્ચ કર્યા છે.

ફાલ્કન 9 રોકેટ

- આ રોકેટ આંશિક રીતે ફરીથી વાપરી શકાય તેવું બે-તબક્કાથી ઓર્બિટ મધ્યમ-લિફ્ટ પ્રક્ષેપણ વાહન છે. તે સ્પેસએક્સે દ્વારા ડિઝાઇન અને નિર્માણ કરવામાં આવ્યું છે. પ્રક્ષેપણ તરીકે ક્રિઓજેનિક પ્રવાહી ઓક્સિજન અને રોકેટ-ગ્રેડ કેરોસીન (RP-1) નો ઉપયોગ થાય છે. નામ કાલ્પનિક સ્ટાર વોર્સ અવકાશયાન, મિલેનિયમ ફાલ્કન પરથી લેવામાં આવ્યું છે.

સન-સિંક્રોન ઓર્બિટ(SSO)

- તેને હિલીઓસિંક્રોનસ ભ્રમણકક્ષા પણ કહેવામાં આવે છે. આ કોઈ ગ્રહની આસપાસ ધ્રુવીય ભ્રમણકક્ષા છે. ભ્રમણકક્ષામાં, ઉપગ્રહ એ જ સ્થાનિક સરેરાશ સૂર્ય સમય પર ગ્રહની સપાટીના કોઈપણ આપેલા બિંદુ ઉપરથી પસાર થાય છે.

સ્ટારડસ્ટ 1.0: પ્રથમ બાયોફ્યુઅલ સંચાલિત રોકેટ

- સ્ટારડસ્ટ 1.0 ની શરૂઆત 31 જાન્યુઆરીએ મેન(Maine) ના લોરિંગ કોમર્સ સેન્ટરથી કરવામાં આવી હતી.
- તે બાયોફ્યુઅલથી ચાલતું પ્રથમ વ્યાપારી અવકાશ પ્રક્ષેપણ બની ગયું છે. આ બાયોફ્યુઅલ, પરંપરાગત રોકેટ ઈંધણથી વિપરિત, પર્યાવરણ માટે હાનિકારક નથી.
- સ્ટારડસ્ટ 1.0 એ એક લોન્ચ વાહન છે જે વિદ્યાર્થીઓ અને બજેટ પેલોડ માટે યોગ્ય છે.

Back to Basics : 'બાયોફ્યુઅલ' શું છે?

- કોઈપણ હાઈડ્રોકાર્બન બળતણ, જે કોઈપણ કાર્બનિક પદાર્થ (જીવંત અથવા મૃત પદાર્થ) કરતા ઓછા સમયમાં (દિવસ, અઠવાડિયા અથવા મહિનામાં) ઉત્પન્ન થાય છે, તેને બાયોફ્યુઅલ ગણવામાં આવે છે.
- બાયોફ્યુઅલની નક્કર, પ્રવાહી અથવા વાયુયુક્ત પ્રકૃતિ હોઈ શકે છે.
- નક્કર: લાકડા, સૂકા પદાર્થો, છોડ અને ખાતરમાંથી
- પ્રવાહી: બાયોઈથેનોલ અને બાયોડિઝલ
- વાયુયુક્ત: બાયોગેસ

HOPE: યુએઈનું મંગળ મિશન

- સંયુક્ત આરબ અમીરાત (યુએઈ) એ મંગળની કક્ષામાં હોપ નામનું પ્રોબ મોકલ્યું છે. આ સાથે મંગળની કક્ષામાં અવકાશયાન લોન્ચ કરનાર અમેરિકા, સોવિયત સંઘ, યુરોપ અને ભારત પછી તે પાંચમો દેશ બન્યો છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- આ અવકાશયાન સાત મહિના પહેલા પૃથ્વી પરથી લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું.
- અવકાશયાનનું ભ્રમણકક્ષામાં સફળ પ્રક્ષેપણ સાથે, યુએઈના વૈજ્ઞાનિકો હવે ગ્રહના વાતાવરણનો અભ્યાસ કરી શકે છે.
- આ અવકાશયાનમાં ઓક્સિજન અને હાઈડ્રોજન અણુઓની અવકાશમાં થતી પ્રતિક્રિયાનો અભ્યાસ કરવા માટે ત્રણ ઉપકરણો છે.
- હોપ અવકાશયાન મંગળની અદભૂત, ઉચ્ચ-રીઝોલ્યુશનવાળી છબીઓ પણ લેશે.

અમીરાત મંગળ મિશન

- આ મંગળ પર યુએઈ સ્પેસ એજન્સીનું મિશન છે. આ પ્રક્રિયામાં, યુએઈએ 19 જુલાઈ 2020 ના રોજ હોપ ઓર્બિટર લોન્ચ કર્યું. ઓર્બિટર 9 ફેબ્રુઆરી, 2021 ના રોજ મંગળ પર પહોંચ્યું હતું. તે જાપાનના તનેગાશીમા સ્પેસ સેન્ટરથી લોન્ચ કરાયું હતું. આ ઓર્બિટરને મિત્સુબિશી હેવી ઈન્ડસ્ટ્રીઝ એચ-IIA લોન્ચ વાહનથી લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું.

વિકાસ

- મંગળ મિશનની ડિઝાઇન, વિકાસ અને કામગીરી મોહમ્મદ બિન રશીદ સ્પેસ સેન્ટર (MBRSC) દ્વારા સંચાલિત છે. તે યુનિવર્સિટી ઓફ કોલોરાડોમાં વાતાવરણીય અને અવકાશ ભૌતિકશાસ્ત્ર (LASP) પ્રયોગશાળાના સહયોગથી

MBRSC દ્વારા વિકસાવવામાં આવ્યું હતું. આ મિશનનો વિકાસ એરિઝોના સ્ટેટ યુનિવર્સિટી (ASU)ની સહાયથી પણ થયો હતો. અંતે, અવકાશયાન કોલોરાડો યુનિવર્સિટીમાં એસેમ્બલ થયું હતું.

મિશન ઉદ્દેશ

- આ અવકાશ મિશન નીચી વાતાવરણમાં દરરોજ અને મોસમી હવામાન ચક્ર, હવામાનની ઘટનાઓ જેવી કે ધૂળના તોફાનોનો અભ્યાસ કરશે. તે મંગળના વિવિધ વિસ્તારોમાં હવામાન કેવી રીતે બદલાશે તેનો અભ્યાસ કરશે.

ગગનયાન મિશન

- તાજેતરમાં કેન્દ્રીય વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી મંત્રી દ્વારા માહિતી આપવામાં આવી છે કે, વર્ષ 2022-23માં લોન્ચ કરવામાં આવેલા બીજા માનવરહિત મિશન બાદ માનવ અવકાશયાન ગગનયાનનું પ્રક્ષેપણ કરવામાં આવશે.
- શરૂઆતમાં 10,000 કરોડ રૂપિયાના ગગનયાન મિશનના લક્ષ્ય હેઠળ વર્ષ 2022 સુધીમાં ત્રણ સભ્યોની ટીમને પાંચથી સાત દિવસ માટે અંતરિક્ષમાં મોકલવાની કલ્પના કરવામાં આવી હતી (આ વર્ષે ભારતની આઝાદીના 75 વર્ષ પૂર્ણ થશે).
- ઉલ્લેખનીય છે કે, ડિસેમ્બર 2021 સુધીમાં પ્રથમ માનવરહિત મિશનને અવકાશમાં મોકલવાની યોજના છે.
- કોવિડ-19 પ્રેરિત લોકડાઉનને કારણે આ મિશનમાં વિલંબ થયો છે.

Back to Basics : ગગનયાન મિશન વિશે

- ગગનયાન ભારતીય અંતરિક્ષ સંશોધન સંગઠન (ઈસરો)નું મિશન છે.
- આ મિશન હેઠળ ત્રણ સ્પેસ મિશનને ભ્રમણ કક્ષામાં મોકલવામાં આવશે.
- આ ત્રણ મિશનમાંથી 2 માનવરહિત હશે, જ્યારે એક માનવ મિશન હશે.
- કક્ષક મોડ્યુલ તરીકે બોલાવવામાં આવતા હ્યુમન સ્પેસ ફ્લાઈટ પ્રોગ્રામમાં એક મહિલા સહિત ત્રણ ભારતીય અવકાશયાત્રીઓ હશે.
- આ મિશન 5-7 દિવસ સુધી પૃથ્વીથી 300-400 કિમી દૂર છે. પૃથ્વીની નીચેની ભ્રમણ કક્ષામાં પૃથ્વીની ઊંચાઈએ.

■ પેલોડ:

- માનવને લઈ જતા કૂ મોડ્યુલ-અવકાશયાન.
- સર્વિસ મોડ્યુલ-બે લિક્વિડ પ્રોપેલેન્ટ એન્જિન દ્વારા સંચાલિત.
- તે કટોકટી સ્થળાંતર અને કટોકટી મિશન એબર્ટ વ્યવસ્થાથી સજ્જ હશે.
- ગગનયાનના પ્રક્ષેપણ માટે ત્રણ તબક્કાના GSLV MK-IIIનો ઉપયોગ કરવામાં આવશે જે ભારે ઉપગ્રહો લોન્ચ કરવામાં સક્ષમ છે. ઉલ્લેખનીય છે કે, GSLV MK-III ને પ્રક્ષેપણ વાહન માર્ક-3 અથવા એલવીએમ 3 તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.

■ રશિયામાં તાલીમ:

- જૂન 2019માં ઈસરોના માન્નેસ સ્પેસફ્લાઈટ સેન્ટર અને રશિયન સરકારની માલિકીના ગ્લાવકોસ્મોસે ભારતીય અવકાશયાત્રીઓને તાલીમ આપવા માટેકરાર પર હસ્તાક્ષર

કર્યા હતા, જેમાં ઉમેદવારોની પસંદગી માં રશિયાનો ટેકો, પસંદ કરેલા મુસાફરોનું તબીબી પરીક્ષણ અને અવકાશ તાલીમનો સમાવેશ થાય છે.

- અવકાશયાત્રી તરીકે પસંદ કરવામાં આવતા ઉમેદવારો સોયુઝ (soyuz) માનવ અવકાશયાનની સિસ્ટમનો વિગતવાર અભ્યાસ કરશે, તેમજ II-76MDK વિમાનમાં ટૂંકા ગાળાના વજનહીનતા મોડમાં તાલીમ લેશે.
- સોયુઝ રશિયન અવકાશયાન છે જે લોકોને સ્પેસ સ્ટેશન પર લઈ જવા અને અન્ય સામગ્રી પાછી લાવવા અને સપ્લાય કરવાનું કામ કરે છે.
- II-76MDK એક લશ્કરી પરિવહન વિમાન છે, જે ખાસ કરીને તાલીમાર્થી અવકાશયાત્રીઓ અને અવકાશ પ્રવાસીઓની પેરાબોલિક ફ્લાઈટ્સ માટે બનાવવામાં આવ્યું છે.

નાસાનું 'પરસેવેરાન્સ' રોવર મંગળ પર ઉતર્યું

- નાસાના વિજ્ઞાન રોવર 'પરસેવેરાન્સ' 18 ફેબ્રુઆરી, 2021 ના રોજ મંગળ પર ઉતર્યું હતું. આ રોવર એ સૌથી અદ્યતન એસ્ટ્રોબાયોલોજી પ્રયોગશાળા છે. તે સૌપ્રથમ ગ્રહ પર પ્રાચીન માઈક્રોબાયલ જીવનના નિશાનો શોધી શકશે.

Back to Basics: મુખ્ય મુદ્દાઓ

- આ રોવરે લગભગ સાત મહિના સુધી અવકાશમાં મુસાફરી કરી હતી.
- તેણે મંગળના વાતાવરણમાં પ્રવેશતા પહેલા 293 મિલિયન માઈલ અથવા 472 મિલિયન કિ.મી.નું અંતર કાપ્યું હતું.
- તેણે મંગળમાં 12,000 માઈલ અથવા 19,000 કિમી પ્રતિ કલાકની ઝડપે પ્રવેશ કર્યો હતો.
- આ પ્રોજેક્ટની કિંમત 2.7 અબજ ડોલર છે.

મંગળ 2020 મિશન

- તે મંગળ રોવર છે જે નાસાના મંગળ સંશોધન કાર્યક્રમ દ્વારા બનાવવામાં આવ્યું છે. તેમાં 'પરસેવેરાન્સ' રોવર અને 'ઈજુટી' હેલિકોપ્ટર ડ્રોન છે. આ મિશનની શરૂઆત 30 જુલાઈ, 2020 ના રોજ પૃથ્વીથી એટલાસ V541 લોન્ચ વાહન પર કરવામાં આવી હતી. સાન ફ્રાન્સિસ્કોમાં અમેરિકન જિયોફિઝિકલ યુનિયનની બેઠક દરમિયાન ડિસેમ્બર 2012 માં નાસા દ્વારા મિશનની ઘોષણા કરવામાં આવી હતી.

પરસેવેરાન્સ રોવર

- રોવર ગ્રહ પર ખગોળશાસ્ત્ર-જૈવિક વાતાવરણની શોધ કરશે. તે મંગળની સપાટીની ભૌગોલિક પ્રક્રિયાઓ અને ઇતિહાસ પર પણ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે. આ રોવરની ડિઝાઈન ક્યુરિયોસિટી રોવરથી પ્રભાવિત છે. તેમાં 19 કેમેરા અને બે માઈક્રોફોન છે. આમ, તે મંગળ પર્યાવરણનો ઓડિઓ પણ રેકોર્ડ કરશે.

અર્જુન મેન બેટલ ટેન્ક 'MK-1A'

- તાજેતરમાં ભારતના વડાપ્રધાને સ્વદેશી રીતે વિકસિત 'અર્જુન મેન બેટલ ટેન્ક' (MBT) 'MK-1A' ભારતીય સૈન્યને સોંપી છે.

Back to Basics : પરિચય

- > લોન્ચ: સંરક્ષણ સંશોધન અને વિકાસ સંગઠન દ્વારા 1972 માં 'અર્જુન મેઈન બેટલ ટેન્ક' પ્રોજેક્ટ શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો અને કોમ્બેટ વિકલ્સ રિસર્ચ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ ને તેની મુખ્ય પ્રયોગશાળા તરીકે નામ આપવામાં આવ્યું હતું.
- > હેતુ: તેનો ઉદ્દેશ શ્રેષ્ઠ અગ્નિ શક્તિ, ઉચ્ચ દાવપેચ અને ઉત્તમ સલામતી સાથે એક અદ્યતન ટેન્ક બનાવવાનો છે.

અર્જુન ટેન્કની વિશેષતાઓ

- > 'અર્જુન મેન બેટલ ટેન્ક' માં સ્વદેશી રીતે વિકસિત 120 મીમી રાઈફલ અને આર્મર વેધન ફિન-સ્થિર ડિસ્ચાર્જિંગ સબોટ (FSAPDS) વોરહેડ્સનો સમાવેશ થાય છે.
- > FSAPDS સીધી શૂટિંગ રેંજ પરની તમામ જાણીતી ટેન્કનો નાશ કરવામાં સક્ષમ છે.
- > તેમાં કમ્પ્યુટર-નિયંત્રિત ઇન્ટિગ્રેટેડ ફાયર કંટ્રોલ સિસ્ટમ પણ છે.

MK-1A અને MKII

- > અર્જુન 'MK-1' ના વિકાસ પછી, 'MK-1A' અને 'MKII' જેવા તેના સુધારેલા સંસ્કરણો વિકસિત થયા છે.

- > અર્જુન 'MK-1', સુધારેલ ફાયરપાવર અને ટ્રાન્સમિશન સિસ્ટમ દર્શાવતા, 2019 માં તેની અંતિમ સંકલન પરીક્ષણ પૂર્ણ કરી અને તેને ઉત્પાદન માટે મંજૂરી આપવામાં આવી.
- > અર્જુન 'MK-II' ઇલેક્ટ્રો-ઓપ્ટિકલ સેન્સર અને હાઈ-પાવર લેસરવાળી હળવા વજનની ફ્યુચરીસ્ટિક મેઈન બેટલ ટેન્ક છે.

'MK-1A' સુવિધા

- > 'MK-1A' સંસ્કરણમાં પહેલાના સંસ્કરણ કરતાં 14 મુખ્ય અપગ્રેડ સુવિધાઓ શામેલ છે. ડિઝાઈન દ્વારા, તેમાં મિસાઈલ ફાયરિંગ ક્ષમતા પણ છે.
- > જો કે, સૌથી મોટી ઉપલબ્ધિ એ છે કે આ નવીનતમ સંસ્કરણમાં 54.3 ટકા દેશી સામગ્રીનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે, જ્યારે અગાઉના સંસ્કરણમાં 41 ટકા દેશી સામગ્રીનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.
- > નવા વિકસિત 'કંચન' મોડ્યુલર બખ્તર આ ટેન્કને તમામ પ્રકારના એન્ટિ-ટેન્ક યુદ્ધ સામે રક્ષણ આપે છે.

GPSC 1/2, PI, PSI/CONSTABLE, S.T.I., Dy.SO, નાયબ મામલતદાર, બિનસચિવાલય ક્લાર્ક, તલાટી, TET, TAT વગેરે વિવિધ સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓ માટે અત્યંત ઉપયોગી પુસ્તક

ભારતનો સાંસ્કૃતિક વારસો

LATEST 2019

GPSCની નવી પરીક્ષા પદ્ધતિને અનુરૂપ
સંપૂર્ણ પરીક્ષાલક્ષી પુસ્તક

નૃત્ય, સંગીત, નાટ્ય, શિલ્પ, ચિત્ર,
સ્થાપત્ય વગેરે કલાઓનો
પરીક્ષાલક્ષી અભ્યાસ

સાંસ્કૃતિક વારસા સંબંધિત મહત્વની
વર્તમાન ઘટનાઓનો સમાવેશ

સંબંધિત પ્રશ્નોને ધ્યાનમાં રાખીને
તૈયાર થયેલું કન્ટેન્ટ

પરીક્ષાલક્ષી મહત્વની માહિતીની તદ્દન સરળ રજૂઆત

સંપાદક
મૌલિક ગોધિયા

ICE[®]
INSTITUTE FOR COMPETITIVE EXAMS

વિશ્વ મેલેરિયા રિપોર્ટ 2020

- વર્લ્ડ હેલ્થ ઓર્ગેનાઇઝેશન (WHO) એ તાજેતરમાં જ વર્લ્ડ મેલેરિયા રિપોર્ટ (WMR) 2020 જાહેર કર્યો છે.
- આ અહેવાલમાં વૈશ્વિક અને પ્રાદેશિક સ્તરે મેલેરિયાથી સંબંધિત આંકડા અને વલણો અંગેના વિસ્તૃત અપડેટ્સ પ્રદાન કરવામાં આવ્યા છે, જેમાં રોગની રોકથામ, નિદાન, ઉપચાર, નાબૂદી અને દેખરેખ સંબંધિત માહિતીનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.
- રિપોર્ટ બતાવે છે કે ભારતે મેલેરિયાના કેસમાં ઘટાડો કરવામાં અસરકારક પ્રગતિ કરી છે.

Back to Basic : વૈશ્વિક વિશ્લેષણ

- વૈશ્વિક સ્તરે, દર વર્ષે મેલેરિયાના લગભગ 229 મિલિયન કેસ નોંધાય છે, જેનો વાર્ષિક અંદાજ છેલ્લા ચાર વર્ષોમાં વચ્ચુંઅલ રીતે યથાવત રહ્યો છે.
- વર્ષ 2019 માં 4,09,000 લોકો મેલેરિયાને કારણે મૃત્યુ પામ્યા હતા જ્યારે વર્ષ 2018 માં આ આંકડો 4,11,000 હતો.
- રિપોર્ટ અનુસાર, મેલેરિયાના સેથી વધુ કેસ 11 દેશોમાં નોંધાયા છે – બુર્કિના ફાસો, કેમરૂન, ડેમોક્રેટિક રિપબ્લિક ઓફ કોંગો, ઘાના, ભારત, માલી, મોઝામ્બિક, નાઈજર, નાઈજીરીયા, યુગાન્ડા અને તાંઝાનિયા. આ દેશો કુલ અંદાજિત વૈશ્વિક કેસોના 70 ટકા અને મેલેરિયાથી થતાં અંદાજિત મૃત્યુના 71 ટકા માટે જવાબદાર હતા.
- દક્ષિણ-પૂર્વ એશિયાના દેશોએ ખાસ કરીને રોગ નિયંત્રણમાં મજબૂત પ્રગતિ કરી છે, જેમાં મેલેરિયા અને તેનાથી થતા મૃત્યુના કેસોમાં 73% અને 74% ઘટાડો થયો છે.

ભારતીય વિશ્લેષણ

- ભારત એકમાત્ર અત્યંત સ્થાનિક દેશ છે જેણે વર્ષ 2018 ની તુલનામાં વર્ષ 2019 માં 17.6% નો ઘટાડો નોંધાવ્યો હતો.
- વર્ષ 2018 ની તુલનામાં વર્ષ 2019 માં વાર્ષિક પરોપજીવી ઘટનાઓ એટલે કે API (1000 વસ્તી દીઠ નવા ચેપની સંખ્યા) માં 18.4% ઘટાડો થયો છે.
- ભારતે 2012 થી એક કરતા ઓછા સમય સુધી API જાળવી રાખી છે.
- ભારતે પણ મેલેરિયાના ક્ષેત્રવાર કેસોમાં સેથી વધુ ઘટાડા માટે ફાળો આપ્યો છે, જે 20 કરોડથી આશરે 6 મિલિયન છે.
- 2000 થી 2019 ની વચ્ચે, મેલેરિયાના કેસમાં 71.8 ટકા અને મૃત્યુના કેસમાં 73.9 ટકા ઘટાડો થયો છે.
- વર્ષ 2000 થી 2019 દરમિયાન મેલેરિયાના દર્દીઓની સંખ્યામાં 83.34 ટકાનો ઘટાડો થયો છે અને રોગથી મૃત્યુના કેસોમાં 92 ટકાનો ઘટાડો થયો છે અને આ રીતે મિલેનિયમ ડેવલપમેન્ટ ગોલ-MDG) એ છટ્ટો પ્રયેય હાંસલ કર્યો છે (2000 થી 2019 ની વચ્ચે મેલેરિયાના કેસમાં 50-75 ટકા ઘટાડો).

- ભારતે 2000 થી 2019 ની વચ્ચે મેલેરિયાના કેસમાં 83.34% ઘટાડો અને MDG 6 લક્ષ્યાંક હાંસલ કરતાં મેલેરિયાના મૃત્યુ દરમાં 92% ઘટાડો હાંસલ કર્યો હતો.
- MDG નો હેતુ HIV / એઈડ્સ, મેલેરિયા અને અન્ય રોગોનો સામનો કરવાનો છે, જેનો ગ્રામીણ વિકાસ, કૃષિ ઉત્પાદકતા અને ખોરાક અને પોષક સુરક્ષા પર સીધો અને આડકતરી અસર પડે છે.
- MDGની જગ્યાએ સ્થિર વિકાસ લક્ષ્યો લાગુ કરવામાં આવ્યા છે.
- ઓડિશા, છત્તીસગઢ, ઝારખંડ, મેઘાલય અને મપ્રય પ્રદેશ (અત્યંત સ્થાનિક રાજ્યો) માં વર્ષ 2019માં મેલેરિયાના લગભગ 45.47 કેસ નોંધાયા છે.
- આ રાજ્યોમાં પણ 63.64% મેલેરિયાથી થતા મૃત્યુ થયા છે.
- છેલ્લા બે દાયકાના આંકડા અને વલણો સ્પષ્ટ રીતે મેલેરિયામાં મોટો ઘટાડો દર્શાવે છે, તેથી એવું કહી શકાય કે 2030 સુધીમાં, મેલેરિયાને નાબૂદ કરવાનું લક્ષ્ય પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

વિશ્વ વેપાર સંગઠનનો વિશ્વ વેપાર અહેવાલ

- વિશ્વ વેપાર સંગઠને તાજેતરમાં જ વર્લ્ડ ટ્રેડ રિપોર્ટ, 2020 જાહેર કર્યો હતો. રિપોર્ટ તકનીકી પ્રગતિ અને ડિજિટલ નવીનતાને પ્રોત્સાહન આપવા સરકારની નીતિઓ અપનાવવાનું વિશ્લેષણ કરે છે. રિપોર્ટ કહે છે કે કોવિડ-19 કટોકટીને કારણે, લગભગ 115 દેશોએ ડિજિટલ અર્થવ્યવસ્થા તરફ સંક્રમણને વધુ ઝડપી બનાવવા માટે નવી ડિજિટલ અને ઔદ્યોગિક વ્યૂહરચનાઓ અપનાવી છે. આમાં મુખ્યત્વે ડિજિટલ નવીનીકરણની સુવિધા માટે કર વિરામ, ડેટાની પહોંચને સંબોધવાની નીતિઓ, જ્ઞાનનો ફેલાવો અને સંશોધન અને વિકાસ અહેવાલને મહત્તમ બનાવવા માટે તકનીકી હબ શામેલ છે.
- ડિજિટલ વિશ્વમાં ડેટાનું વધતું મહત્વ ડેટા સ્થાનિકીકરણ, ગોપનીયતા સુરક્ષા અને ડેટા ટ્રાન્સફર પર નવા આંતરરાષ્ટ્રીય નિયમોની ઊંચી માંગ ઉભી કરી રહ્યું છે.

Back to Basics : અહેવાલના મુખ્ય મુદ્દાઓ

- અહેવાલમાં પ્રકાશિત કરાયું છે કે વિશ્વ વેપાર સંગઠને ઈન્ફર્મેશન ટેકનોલોજી કરાર દ્વારા ટેરિફને દૂર કરીને નવીનતાને ટેકો આપ્યો છે.
- અહેવાલમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે એશિયાઈ પાવર હાઉસ કે જેઓ ભારત ચાઈના અને જાપાન ધરાવે છે, તેમણે વર્ષ 2017 માં વિશ્વ સંશોધન અને વિકાસમાં 40% યોગદાન આપ્યું હતું. 1996 માં આ યોગદાન 8.2% હતું.
- રિપોર્ટ અનુસાર બ્રેઈન ગેઈન ઈફેક્ટ્સ રશિયા અને ચીનમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે પરંતુ ભારતમાં નથી. બ્રેઈન ગેઈન એ દેશમાં રહેવા અને કાર્ય કરવા માટે પ્રવેશતા બુદ્ધિશાળી અને પ્રશિક્ષિત વ્યાવસાયિકોની સંખ્યામાં વધારો છે કારણ કે દેશ વધુ તકો પ્રદાન કરે છે.

- > અહેવાલ મુજબ, રોગચાળાની શરૂઆતથી ઓનલાઇન પ્લેટફોર્મમાં નોંધપાત્ર વિકાસ થયો છે. ઉદાહરણ તરીકે, મર્કાડોલિબ્રેએ 2020 ના પ્રથમ ત્રિમાસિક ગાળામાં 70.5% આવકમાં વધારો નોંધાવ્યો હતો. એ જ રીતે, પ્રથમ ક્વાર્ટરમાં અલીબાના વેચાણમાં 22% નો વધારો નોંધાયો હતો.
- > બદલાતા ડિજિટલ વિશ્વમાં રહેલું મુખ્ય પડકાર એ સંક્રમણને સરળ બનાવવા માટે જરૂરી ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર બનાવવાનું છે.

વિશ્વ વેપાર અહેવાલ વિશે

- > તે વાર્ષિક પ્રકાશિત થાય છે. તેનો ઉદ્દેશ વેપાર, મુદ્દાઓ, નીતિઓના વલણો વિશેની ઊંડી સમજ છે. વર્લ્ડ ટ્રેડ રિપોર્ટ, 2020, વર્તમાન ડિજિટલાઇઝિંગ વિશ્વના અર્થતંત્રમાં તકનીકી અને નવીનતા નીતિઓ પર પ્રયાન કેન્દ્રિત કર્યું છે. રિપોર્ટ બદલાતા વિશ્વમાં વર્લ્ડ ટ્રેડ ઓર્ગેનાઇઝેશનની ભૂમિકા સમજાવે છે.

નર્મદા પ્રાકૃતિક સૌંદર્ય પુનઃસ્થાપના પરિયોજના

- > નેશનલ થર્મલ પાવર કોર્પોરેશન-NTPC લિમિટેડે નર્મદા પ્રાકૃતિક સૌંદર્ય પુનઃસ્થાપના પરિયોજના-NLRPN અમલીકરણ માટે ભોપાલની ભારતીય વન વ્યવસ્થાપન-IIFM સાથે એમઓયુ પર હસ્તાક્ષર કર્યા છે.
- > NTPC લિમિટેડ એ પાવર મંત્રાલય હેઠળનું એક સેન્ટ્રલ પબ્લિક સેક્ટર એન્ટરપ્રાઇઝ (PSU) છે. મે 2010 માં તેને મહારાજ કંપનીનો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો હતો.

Back to basics : નર્મદા પ્રાકૃતિક સૌંદર્ય પુનઃસ્થાપના પરિયોજના

- > તે એક સહયોગી અને સહભાગી અભિગમ છે જે જળ સંસાધનો પર નદી સંસાધનો અને વન અને કૃષિ પદ્ધતિઓની સાતત્યનું સંચાલન કરશે.
- > આ પ્રોજેક્ટનો મુખ્ય ઉદ્દેશ એક પ્રોત્સાહન પ્રણાલીની સ્થાપના છે જે નર્મદા નદી ખીણની ઉપનદીઓ અને કૃષિ સમુદાયોના ટકાઉ લેન્ડસ્કેપને જાળવવામાં મદદ કરે છે.
- > લેન્ડસ્કેપ મેનેજમેન્ટનો અર્થ સામાજિક, આર્થિક અને પર્યાવરણીય પ્રક્રિયાઓને લીધે થતા ફેરફારોનું નેતૃત્વ અને સમાધાન કરવું છે, તેમજ સ્થિર વિકાસના દષ્ટિકોણથી લેન્ડસ્કેપ / કુદરતી સૌંદર્યની નિયમિત જાળવણીની ખાતરી કરવી છે.

બંડોળ સિસ્ટમ

- > આ કાર્યક્રમ NTPC લિમિટેડ (કોર્પોરેટ સોશિયલ રિસ્પોન્સિબિલિટી ઈનિશિયેટિવ હેઠળ) અને યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ એજન્સી ફોર ઈન્ટરનેશનલ ડેવલપમેન્ટ (USAID) ની ભાગીદારીમાં સમાન પ્રમાણમાં અનુદાન સહાય સાથે શરૂ કરવામાં આવ્યો છે.
- > USAID એ વિશ્વની અગ્રિમ આંતરરાષ્ટ્રીય વિકાસ એજન્સી છે જે વિકાસના પરિણામોને વેગ આપવા માટે કામ કરે છે.
- > USAIDનું કાર્ય અમેરિકાની રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા અને આર્થિક સમૃદ્ધિનું નિદર્શન કરવાનું છે, જે અમેરિકન ઉદારતાને પ્રતિબિંબિત કરે છે અને પ્રાપ્તકર્તા માટે આત્મનિર્ભરતા અને સાનુકૂળતા / અનુકૂળનક્ષમતા / પરિવર્તનનો માર્ગ બનાવે છે.

અમલીકરણ

- > આ 4 વર્ષીય પ્રોજેક્ટ મધ્યપ્રદેશના ખારગોન જિલ્લામાં ઓમકારેશ્વર અને મહેશ્વર ડેમો વચ્ચે નર્મદા નદીની પસંદ કરેલી ઉપનદીઓના કેચમેન્ટ વિસ્તારમાં લાગુ કરવામાં આવશે.

ઓમકારેશ્વર ડેમ

- > ઓમકારેશ્વર ડેમ નર્મદા અને કાવેરીના કાંઠે સ્થિત ઈન્દિરા સાગર પ્રોજેક્ટના મુખ્ય ડાઉનસ્ટ્રીમ ડેમોમાંથી એક છે.
- > ઈન્દિરા સાગર એક બહુહેતુક પ્રોજેક્ટ છે જેમાં નર્મદા નદી પર વિવિધ ડેમો બનાવવાની કામગીરી શામેલ છે.
- > ઓમકારેશ્વર જ્યોતિર્લિંગ, 12 જ્યોતિર્લિંગમાંથી એક, નર્મદા અને કાવેરી નદીના સંગમ પર સ્થિત છે.

મહેશ્વર ડેમ

- > 400 મેગાવોટ વીજળી પૂરી પાડવાના ઉદ્દેશ્યથી નર્મદા ખીણ પર આયોજિત મોટા ડેમોમાં મહેશ્વર એક છે.

અમલ કરતી એજન્સીઓ

- > ઈન્ડિયન ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ફોરેસ્ટ મેનેજમેન્ટ (IIFM), ભોપાલ જે પર્યાવરણ, વન અને હવામાન પરિવર્તન મંત્રાલય (MOEF અને CC) હેઠળ સ્વાયત સરકાર સહાયિત સંસ્થા છે, તે પ્રોજેક્ટને ગ્લોબલ ગ્રીન ગ્રોથ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ (GGGI) સાથે સંયુક્ત રીતે અમલમાં મૂકશે.

ગ્લોબલ ગ્રીન ગ્રોથ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ (GGGI)

- > ટકાઉ વિકાસ પરના રિયો +20 યુનાઇટેડ નેશન્સ કોન્ફરન્સ દરમિયાન રિયો +20 સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સંમેલન દરમિયાન GGGIની સ્થાપના વર્ષ 2012 માં કરવામાં આવી હતી.
- > તેનું મિશન એક મજબૂત, સમાવિષ્ટ અને ટકાઉ વિકાસ અને નિમ્ન-કાર્બન લવચીક વિશ્વનું નિર્માણ કરવાનું છે અને મિશનના સભ્ય દેશો તેમની અર્થવ્યવસ્થાને ગ્રીન વિકાસના આર્થિક મોડેલમાં પરિવર્તિત કરવામાં મદદ કરશે.
- > ભારત સભ્ય નથી, પરંતુ ભાગીદાર દેશ છે.

- મુખ્ય મથક: સિયોલ, દક્ષિણ કોરિયા.

નર્મદા નદી

- > નર્મદા દ્વીપકલ્પના વિસ્તારમાં પશ્ચિમમાં વહેતી નદી છે. તે ઉત્તરમાં વિંધ્યા રેંજ અને દક્ષિણમાં સાતપુડા રેન્જ વચ્ચેની અસ્થિર ખીણમાંથી વહે છે.
- > તે મધ્યપ્રદેશના અમરકંટક નજીક મૈકલ રેન્જથી નીકળે છે.
- > તેના રનઅફ ક્ષેત્રનો મોટો ભાગ મધ્યપ્રદેશમાં છે અને વધુમાં મહારાષ્ટ્ર અને ગુજરાતમાં છે.
- > આ નદી જબલપુર (મધ્યપ્રદેશ) નજીક 'ધુવાધાર ધોધ' બનાવે છે.
- > નર્મદા નદીના મુખમાં ઘણા ટાપુઓ છે જેમાંથી અલીયાબેટ સેથી મોટો છે.
- મુખ્ય ઉપનદીઓ: ડરણ, ઓરસંગ, બરના અને કોલાર વગેરે.
- > ઈન્દિરા સાગર, સરદાર સરોવર વગેરે આ નદીના તટમાં સ્થિત મુખ્ય જળવિદ્યુત પ્રોજેક્ટ છે.

નર્મદા બચાવો આંદોલન (NBA)

- > તે નર્મદા નદી પર વિવિધ મોટા ડેમ પ્રોજેક્ટ સામે સ્થાનિક જનજાતિઓ (આદિવાસીઓ), ખેડુતો, પર્યાવરણવાદીઓ, માનવ અધિકાર અધિકારીઓ દ્વારા આયોજિત એક સામાજિક ચળવળ છે.

- ગુજરાતનો સરદાર સરોવર ડેમ આ નદી પર બાંધવામાં આવેલા સેથી મોટા ડેમોમાંથી એક છે અને તે આંદોલનના પ્રારંભિક કેન્દ્રિય મુદ્દાઓમાંનો એક હતો.

ઉત્સર્જન ગેપ રિપોર્ટ, 2020

- તાજેતરમાં યુનાઈટેડ નેશન્સ એન્વાયર્નમેન્ટ પ્રોગ્રામ (UNEP) એ ઉત્સર્જન ગેપ રિપોર્ટ, 2020 બહાર પાડ્યો છે.
- UNEPના વાર્ષિક અહેવાલમાં આ સદીમાં વૈશ્વિક તાપમાનમાં વૃદ્ધિને પૂર્વ-એદ્યોગિક સ્તરે 2 ડિગ્રી સેલ્સિયસ નીચે રાખવા માટે અનુમાનિત ઉત્સર્જન અને સ્તર વચ્ચેનો તફાવત છે, જે પેરિસ કરારના લક્ષ્યોને અનુરૂપ છે.

Back to basics : વર્ષ 2019 માટે વિશ્લેષણ

- રેકોર્ડ હાઇ ગ્રીનહાઉસ ગેસ (GHG):
- જો રિપોર્ટમાં આપેલા આંકડા જોઈએ તો સતત ત્રીજા વર્ષે વૈશ્વિક ગ્રીનહાઉસ વાયુઓના ઉત્સર્જનમાં વધારો નોંધવામાં આવ્યો છે. જે 2019 માં અત્યાર સુધીમાં 59.1 ગીગાટોન્સ (ગ્રીનહાઉસ ગેસ + જમીન વપરાશમાં ફેરફાર) ની વિક્રમી સપાટીએ પહોંચી ગઈ છે.
- કેટલાક એવા સંકેતો છે જે વૈશ્વિક GHG ઉત્સર્જનમાં ધીમી વૃદ્ધિ સૂચવે છે.
- જોકે આર્થિક સહકાર અને વિકાસ સંગઠન-OECD અર્થવ્યવસ્થામાં GHG ઉત્સર્જનમાં ઘટાડો થઈ રહ્યો છે, જ્યારે OECD સિવાયની અર્થવ્યવસ્થામાં વધારો થઈ રહ્યો છે.

કાર્બન ઉત્સર્જન

- અશ્મભૂત કાર્બન ડાયોક્સાઈડ (CO2) ઉત્સર્જન (અશ્મભૂત ઈંધણ અને કાર્બોનેટથી) કુલ GHG ઉત્સર્જનમાં વધારે છે.
- વર્ષ 2019માં અશ્મભૂત CO2 ઉત્સર્જન રેકોર્ડ 38.0 GtoCO2 પર પહોંચ્યું છે.
- વનીકરણને લીધે વધેલા GHG ઉત્સર્જન:
- વર્ષ 2010 થી વૈશ્વિક GHG ઉત્સર્જનમાં સરેરાશ દર વર્ષે 1.4% નો વધારો થયો છે, જે વર્ષ 2019 માં 2.6% નો વધારો વનીકરણની ઘટનામાં થયો છે.

G20 દેશો દ્વારા મોટા પ્રમાણમાં ઉત્સર્જન

- પાછલા દાયકામાં, ટોચના ચાર ઉત્સર્જન કરનારા દેશો (ચાઇના, યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ, EU27 + યુનાઈટેડ કિંગડમ અને ભારત) એ ભૂમિ ઉપયોગ ફેરફારો વિના (LUC) કુલ GHG ઉત્સર્જનમાં 55% ફાળો આપ્યો છે.
- ટોચના સાત ઉત્સર્જકો (રશિયન ફેડરેશન, જાપાન અને આંતરરાષ્ટ્રીય પરિવહન સહિત) એ 65% નું યોગદાન આપ્યું, જેમાં G20 સભ્યો 78% હિસ્સો ધરાવે છે.
- જ્યારે માથાદીઠ ઉત્સર્જન શામેલ હોય ત્યારે દેશોની રેન્કિંગમાં ફેરફાર થાય છે.

વપરાશ-આધારિત ઉત્સર્જન

- બંને પ્રકારના ઉત્સર્જન સમાન દરે ઘટ્યા છે.
- એક સામાન્ય વલણ છે કે વપરાશ-આધારિત ઉત્સર્જન (ઉત્સર્જન તે દેશમાં ફાળવવામાં આવે છે જ્યાં માલ ઉત્પન્ન થવાને બદલે ખરીદવામાં આવે છે અને વપરાશ કરવામાં આવે છે) સમૃદ્ધ દેશોમાં ક્ષેત્ર-આધારિત ઉત્સર્જન કરતા

વધારે હોય છે, કારણ કે તેમાં સામાન્ય રીતે હોય છે. પરંતુ કલીનર ઉત્પાદન, વધુ સેવાઓ અને પ્રાથમિક અને માધ્યમિક ઉત્પાદનો વધુ આયાત કરવામાં આવે છે.

રોગચાળાની અસર

- ઉત્સર્જન સ્તર:
- નોન-CO2 ની ઓછી અસર થવાની અપેક્ષા સાથે, GHG ઉત્સર્જનથી વર્ષ 2019 ના ઉત્સર્જન સ્તરની તુલનામાં વર્ષ 2020 માં CO2 ઉત્સર્જનમાં લગભગ 7% ઘટાડો થવાની અપેક્ષા છે.
- GHG જેવા મિથેન (CH4) અને નાઈટ્રસ ઓક્સાઈડ (N2O) ના ઉત્સર્જનના પરિણામે 2019 અને 2020 માં વાતાવરણીય સાંદ્રતામાં વધારો થતો રહ્યો.
- રોગચાળાને લીધે ઉત્સર્જનમાં સૌથી ઓછો ઘટાડો નોંધાયેલા વિસ્તારો:
- મર્યાદિત ગતિશીલતાને કારણે પરિવહન ક્ષેત્રે સૌથી મોટો ફેરફાર થયો છે, જોકે અન્ય વિસ્તારોમાં કાપ મૂકવામાં આવ્યો છે.

મુદ્દાઓ અને શક્ય ઉકેલો

- વિશ્વ હજી પણ આ સદીમાં 3° સે કરતા વધુ તાપમાનમાં વધારો તરફ આગળ વધી રહ્યું છે.
- આ કાર્યવાહી પેરિસ કરારના મહત્તમકાંક્ષી લક્ષ્ય 2° સે માટે ત્રણ ગણી અને વર્તમાનમાં 1.5° સે માટે પાંચ ગણી જેટલી ઝડપી હોવી જોઈએ.
- વૈશ્વિક તાપમાનમાં 3° સે વધારો વિશ્વભરના હવામાનને લગતી આપત્તિજનક ઘટનાઓનું કારણ બની શકે છે.
- સંયુક્ત રાષ્ટ્રના નિષ્ણાતો માને છે કે કોવિડ પ્રેરિત આર્થિક મંદીનો સામનો કરી રહેલા દેશો માટે આને ટાળવાની રીત ગ્રીન પુનઃપ્રાપ્તિ નીતિઓ અને કાર્યક્રમોને પ્રોત્સાહિત કરવી છે.
- સંયુક્ત રાષ્ટ્ર અનુસાર ગ્રીન પુનઃપ્રાપ્તિમાં ઝીરો ઉત્સર્જન તકનીક અને માળખાગત સુવિધામાં રોકાણ, અશ્મભૂત ઈંધણ સબસિડીમાં ઘટાડો, નવા કોલસાના પ્લાન્ટ્સ બંધ કરવા અને પ્રકૃતિ આધારિત ઉકેલોને પ્રોત્સાહન આપવું છે.
- આવી કાર્યવાહીથી વર્ષ 2030 સુધીમાં અંદાજિત ઉત્સર્જન 25% સુધીનો ઘટાડો થઈ શકે છે અને પેરિસ સંધિ દ્વારા નિર્ધારિત 2° સે લાંબા ગાળાના લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરવાની સંભાવનામાં 66% વધારો થઈ શકે છે.

એશિયન વિકાસ આઉટલુક

- એશિયન વિકાસ બેંકે તાજેતરમાં જ એશિયન વિકાસ આઉટલુક બહાર પાડ્યો છે. તેના દૃષ્ટિકોણ હેઠળ, એશિયન વિકાસ બેંકે અંદાજ મૂક્યો છે કે નાણાકીય વર્ષ 2020-21માં ભારતીય અર્થવ્યવસ્થાનો વૃદ્ધિદર 8% રહેશે. અગાઉ બેંક દ્વારા અનુમાન કરવામાં આવ્યું હતું કે ભારતનો વૃદ્ધિદર 9% રહેશે. બેંક દ્વારા ભારતની આ GDPની આગાહી છે. વૃદ્ધિનો અંદાજ 8% રાખવામાં આવ્યો છે. આ ઘોષણાઓ એશિયન ડેવલપમેન્ટ આઉટલુકનો એક ભાગ છે.
- એશિયન ડેવલપમેન્ટ ઓફ આઉટલુક મુજબ, વિકાસશીલ એશિયા 2020 માં 0.4% વૃદ્ધિદર રહેશે અને 2021 માં 6.8% વૃદ્ધિ કરશે. એશિયન વિકાસ બેંકે પણ જાહેર કર્યું કે નાણાકીય વર્ષ 2020-21માં દક્ષિણ એશિયાનો વૃદ્ધિદર 7.2%ની સપાટીએ રહેશે.

Back to basics : મુખ્ય તારણો

- એશિયન ડેવલપમેન્ટ બેન્ક દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા એશિયન ડેવલપમેન્ટ આઉટલુક અનુસાર, આગામી મહિનાઓમાં ફુગાવો ઊભવો થવાની ધારણા છે. રિપોર્ટ પ્રમાણે ભારતમાં તેનું પ્રમાણ 4% ટકા રાખવાનું છે. રિપોર્ટમાં એમ પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે ભારતમાં સપ્લાય ચેઇન વિક્ષેપને લીધે ખાદ્ય ફુગાવાનો દર વધીને 2020 ના પહેલા સાત મહિનામાં 9.1% થયો હતો.
- રિપોર્ટ અનુસાર, ભારતમાં કૃષિ ઉત્પાદન વિકસી રહ્યું છે અને નિશ્ચિત રોકાણ ઘટી રહ્યું છે. ચોખ્ખી નિકાસએ Q2 માં 3.4% વૃદ્ધિ માટે ફાળો આપ્યો છે. રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાએ પણ તેની તાજેતરની નાણાકીય નીતિ સમીક્ષા દરમિયાન જાહેરાત કરી છે કે ભારત ધારણા કરતા ઝડપથી સુધરી રહ્યું છે.

ભારતીય રિઝર્વ બેંક

- રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા ધારણા કરે છે કે ભારતનો વૃદ્ધિદર 7.5% રહેશે. અગાઉ બેંકે અનુમાન લગાવ્યું હતું કે સંકોચન 9.5% થશે.

આગળ રસ્તો

- રસીઓના તાજેતરના વિકાસથી આર્થિક સંકટનો ભય સતાવતો હોય છે. અહેવાલમાં તારણ કાઢ્યું છે કે વિકાસશીલ અર્થવ્યવસ્થાઓને સલામત અને સમયસર રસી પહોંચાડવા અર્થવ્યવસ્થા ફરીથી ખોલવા માટે જરૂરી છે.

ફિટનેસ કા ડોઝ આઠા ઘંટા રોજ અભિયાન

- વર્લ્ડ હેલ્થ ઓર્ગેનાઈઝેશન દ્વારા હાલમાં જ ફિટનેસ કા ડોઝ આઠા ઘંટા રોજ અભિયાનને બિરદાવ્યું હતું. શારીરિક પ્રવૃત્તિને પ્રોત્સાહન આપવા માટેની તેની પહેલ માટે આ અભિયાન શરૂ કરવામાં આવ્યું છે. ફીટ ઈન્ડિયા ચળવળના ભાગ રૂપે આ અભિયાન શરૂ કરાયું હતું. કેન્દ્રીય યુવા બાબતો અને રમત ગમત મંત્રી કિરન રિજ્જુએ તેની શરૂઆત કરી હતી. આ અભિયાનને તાજેતરમાં રમતગમતના વ્યક્તિઓ, ડોક્ટરો, બોલીવુડ અને ફિટનેસ પ્રભાવકો સહિત વિવિધ ક્ષેત્રની હસ્તીઓનો ટેકો મળ્યો છે. આ અભિયાનમાં ભારતીય નાગરિકોને દરરોજ 30 મિનિટની તંદુરસ્તીને અનુસરવાની વિનંતી છે.
- આ અગાઉ વર્લ્ડ હેલ્થ ઓર્ગેનાઈઝેશન દ્વારા ભારત સરકાર દ્વારા કોવિડ-19 સામેની તેની લડતમાં શરૂ કરવામાં આવેલી આરોગ્ય સેતુ એપ્લિકેશનને બિરદાવી હતી.

Back to basics : તંદુરસ્તી કા ડોઝ આઠા ઘંટા રોજ**અભિયાન**

- ભારતમાં જીવનશૈલીના રોગો વધી રહ્યા છે. જીવનશૈલી સિન્ડ્રોમમાં સ્થૂળતા, હતાશા, હૃદય સંબંધી રોગો, ડાયાબિટીસ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. જેમ કે ચેન્નાઈ, દિલ્હી અને હૈદરાબાદ જેવા મુખ્ય શહેરોમાં 57% થી વધુ વસ્તી વધારે વજન ધરાવે છે.
- ઈન્ડિયન કાઉન્સિલ ઓફ મેડિકલ રિસર્ચ અનુસાર ભારતમાં બિન-કમ્યુનિકેબલ રોગોને કારણે મૃત્યુ 1990 માં 37% થી વધીને 2016 માં 61.8% થઈ ગયું છે.
- ફિટનેસ કા ડોઝ આઠા ઘંટા રોજ કેમ્પેઈનનો ખ્યાલ નરેન્દ્ર મોદીએ ફીટ ઈન્ડિયા સંવાદ દરમિયાન રજૂ કર્યો હતો.

ફિટ ઈન્ડિયા સંવાદ

- સપ્ટેમ્બર 2020 માં વડા પ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ ફીટ ઈન્ડિયા સંવાદમાં તેમના વિચારો શેર કર્યા. તે એક વર્ચુઅલ ઈવેન્ટ હતી જે ફિટ ઈન્ડિયા મૂવમેન્ટની પ્રથમ વર્ષગાંઠની ઉજવણી માટે યોજવામાં આવી હતી. ક્રિકેટર વિરાટ કોહલી સહિત અનેક હસ્તીઓએ સંવાદમાં ભાગ લીધો હતો. સંવાદ દરમિયાન વડા પ્રધાને ફિટ ભારત માટે યોગ્ય ફીટનેસ પ્રોટોકોલ શરૂ કર્યા.

ફિટ ભારત ચળવળ

- જેની શરૂઆત વડા પ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ વર્ષ 2019 માં રાષ્ટ્રીય રમતગમત દિવસ નિમિત્તે કરી હતી. આ બહુ-મંત્રીની પહેલ છે. તેનો હેતુ ભારતીયોના રોજિંદા જીવનમાં તંદુરસ્તી પ્રથાઓ રજૂ કરીને વર્તણૂકીય પરિવર્તન લાવવાનું છે.

રાષ્ટ્રીય રમતગમત દિવસ

- દર વર્ષે 29 ઓગસ્ટે હોકી ખેલાડી મેજર ધ્યાનચંદ સિંહના સન્માન માટે રાષ્ટ્રીય રમતગમત દિવસની ઉજવણી કરવામાં આવે છે. રાષ્ટ્રીય રમતગમત દિવસ પર ભારતના રાષ્ટ્રપતિ ખેલ રત્ન, ટ્રોફાચાર્ય એવોર્ડ, અર્જુન એવોર્ડ્સ, ધ્યાનચંદ એવોર્ડ જેવા એવોર્ડ આપીને જાણીતા રમતવીરોનું સન્માન કરે છે.

વિઝન 2035: ભારતમાં**જાહેર આરોગ્ય સર્વેલન્સ**

- નીતિ આયોગે તાજેતરમાં એક વ્હાઈટપેપર વિઝન 2035 પ્રકાશિત કર્યું છે: ભારતમાં જાહેર આરોગ્ય સર્વેલન્સ. તે ભારતમાં આરોગ્ય પ્રણાલીઓને મજબૂત બનાવવાના તેના કાર્યનો એક ભાગ છે. આ કાગળમાં ભારતમાં હેલ્થકેર સિસ્ટમના ત્રણ સ્તરો (પ્રાથમિક, ગેણ અને તૃતીય) ને આયુષ્માન ભારતમાં એકીકૃત કરવાની માંગ કરવામાં આવી છે. તે વિસ્તૃત લેબ ક્ષમતા અને વિસ્તૃત રેફરલ નેટવર્ક માટે પણ કહે છે. તે વિશ્લેષણાત્મક, આરોગ્ય માહિતી અને ડેટા વિજ્ઞાનનો ઉપયોગ કરતી નવી માહિતી વહેંચણી પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવાની દરખાસ્ત કરે છે.

Back to basics : વિઝન

- જાહેર આરોગ્ય દેખરેખ પ્રણાલીને વધુ આગાહીયુક્ત અને પ્રતિભાવ આપવા અને તમામ સ્તરે કાર્યવાહી માટેની તૈયારી વધારવી.
- કેન્દ્ર અને રાજ્યો વચ્ચે ડેટા શેરિંગ મિકેનિઝમ સુધારવા માટે.
- આંતરરાષ્ટ્રીય ચિંતાઓની પબ્લિક હેલ્થ ઈમરજન્સી સિસ્ટમો વિકસિત કરવાનો ઈવેન્ટ્સના સંચાલનમાં પ્રાદેશિક અને વૈશ્વિક નેતૃત્વ પ્રદાન કરવું.
- વ્યક્તિગત ગોપનીયતા અને ગપ્તતાની ખાતરી કરવા માટે.

ભારતમાં વર્તમાન પરિસ્થિતિ

- વ્હાઈટપેપર મુજબ ભારતમાં આરોગ્ય ક્ષેત્રની હાલની સ્થિતિ નીચે મુજબ છે
- 75% ફરીથી ઉભરતા અથવા ઊભરતાં રોગો ઝૂનોટિક છે.
- 61% મૃત્યુ અને 55% અપંગતા બિન-કમ્યુનિકેબલ રોગોના કારણે થઈ હતી.

- એન્ટિ-માઈક્રોબાયલ રેજિસ્ટ્રેશનનો વ્યાપ અને જટિલતા વધી રહી છે. 2008 થી 2019 ની વચ્ચે, એન્ટિ-માઈક્રોબાયલ રેજિસ્ટ્રેશન જનીન 100 થી વધુ દેશોમાં મળી આવી છે. એપ્રિલ, 2017 માં, આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ મંત્રાલયે એન્ટિ-માઈક્રોબાયલ રેજિસ્ટ્રેશન પર રાષ્ટ્રીય એક્શન પ્લાન શરૂ કર્યો.

બાહર આરોગ્ય સર્વેલન્સમાં પડકારો

- નીતિ આયોગના વ્હાઈટ પેપર મુજબ ભારતના પબ્લિક હેલ્થ સર્વેલન્સમાં નીચે આપેલા પડકારો છે
- મુખ્ય અમલીકરણ પડકાર એ સિસ્ટમ ડિઝાઇનનો મદો છે. રોગોની સારવાર માટે સેવાના નાગરિક ઉપયોગ અંગેના ડેટા રોગ ફાટી નીકળવાની સૂચના પદ્ધતિઓ કરતા અલગ છે.
- સમાન ડેટા અનેક સંસ્થાઓ દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવે છે. એકત્રિત કરેલા ડેટાના એકીકૃત ઉપયોગ માટે કોઈ સામાન્ય પ્લેટફોર્મ અથવા મિકેનિઝમ નથી.
- સર્વેલન્સમાં ખાનગી ક્ષેત્રની સંડોવણી મર્યાદિત છે.
- મૃત્યુદર સાથેની અસ્થિરતાનું અપૂરતું જોડાણ.
- સર્વેલન્સમાં સામાજિક, ડિજિટલ અને પ્રિન્ટ મીડિયાનો મર્યાદિત ઉપયોગ
- સર્વેલન્સમાં બિન-કોમ્યુનિકેબલ રોગો પર મર્યાદિત પ્રયાન કેન્દ્રિત કરવું.

સ્વચ્છતા રેટિંગ ઓડિટ એજન્સીઓને માન્યતા આપવાની યોજના

- તાજેતરમાં ક્વોલિટી કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયા (QCI) એ હાઈજન રેટિંગ ઓડિટ એજન્સીઓ-HRAAને મંજૂરી આપવા માટે એક યોજના બનાવી છે.
- આ પગલું એ ફૂડ સેફ્ટી એન્ડ સ્ટાન્ડર્ડ્સ ઓથોરિટી ઓફ ઈન્ડિયાની-FSSAIની ફૂડ હાઈજન રેટિંગ સ્કીમનો એક ભાગ છે

Back to Basics : યોજના અંગે

- આનાથી દેશમાં માન્યતા પ્રાપ્ત HRAAની સંખ્યામાં વધારો કરીને સ્વચ્છતા રેટિંગમાં વધારો થશે.
- માન્ય HRAA FSSAI દ્વારા ખોરાક માટેની સ્વચ્છતા અને પ્રક્રિયાઓ અંગેની કાર્યવાહીની પાલનની પુષ્ટિ કરશે.

ફૂડ સેનિટેશન રેટિંગ સ્કીમ

- તેની શરૂઆત FSSAI દ્વારા કરવામાં આવી હતી. તે ખાદ્યપદાર્થો માટે એક પ્રમાણપત્ર પ્રણાલી છે જે ગ્રાહકોને સીધો અથવા ઓફ-પ્રિમીસ ખોરાક પૂરો પાડે છે.
- ખાદ્ય સ્વચ્છતા યોજના ગ્રાહકોને સંવેદનશીલ બનાવવા અને ખાદ્ય વેપાર ઓપરેટરોમાં આત્મનિર્ભરતાની સંસ્કૃતિ વિકસાવવામાં મદદ કરશે.
- આનાથી ખાદ્ય પુરવઠાની ગુણવત્તામાં સુધારો થશે અને સાથે સાથે ખાવાની માંગમાં પણ વધારો થશે.
- આ ઉપરાંત, તે ખોરાકની ગુણવત્તા સુધારવામાં તેમજ ભારતીય ગ્રાહકો અને ફૂડ સર્વિસ ઓપરેટરો વચ્ચે પરસ્પર વિશ્વાસ મજબૂત કરવામાં મદદ કરશે.
- આ પ્રકારનાં ધોરણો અને તેનું મૂલ્યાંકન ખોરાક પ્રદાતાઓની સામે ખોરાક પ્રદાતાઓ સાથેના ગ્રાહકોના આત્મવિશ્વાસને વેગ આપે છે.

- આ યોજના ખાદ્ય વેચતા સંસ્થાઓ (દા.ત. હોટલ, રેસ્ટોરાં, કાફેટેરિયા, ઢાબા), મીઠાઈની દુકાનો, બેકરીઓ, માંસ છૂટક સ્ટોર્સ વગેરેને લાગુ પડે છે.

ક્વોલિટી કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયા

- QCI, વર્ષ 1997માં સ્થાપિત, ભારતીય ઉદ્યોગ સાથે ભાગીદારીમાં સંગઠનો સ્થાપવા માટે ભારત સરકારનો એક પ્રાયોગિક પ્રયોગ છે.
- ક્વોલિટી કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયાની સ્થાપના ભારત સરકાર દ્વારા એક સ્વાયત્ત સંસ્થા તરીકે કરવામાં આવી હતી.
- ભારતીય ઉદ્યોગની QCI એસોસિએટેડ ચેમ્બર્સ ઓફ કોમર્સ એન્ડ ઈન્ડસ્ટ્રી ઓફ ઈન્ડિયા (ASSOCHAM), કોન્ફેડરેશન ઓફ ઈન્ડિયન ઈન્ડસ્ટ્રી (CII) અને FICCI નામના ત્રણ મોટા ઉદ્યોગ સંગઠનોને દર્શાવે છે.
- આ સંસ્થાની સ્થાપના મુજબ, રાષ્ટ્રીય માન્યતા માળખાની સ્થાપના અને કામગીરી ઉપરાંત શિક્ષણ, આરોગ્ય અને ગુણવત્તાના પ્રમોશન ક્ષેત્રે માન્યતા પ્રાપ્ત કરવા માટે માન્યતા સંસ્થાઓ માટે વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી.
- માન્યતા માળખા તરીકેની ભૂમિકા ભજવવા ઉપરાંત, તે National Accreditation Board for Certification Bodies-NABCB દ્વારા ઉપલબ્ધ કરાયેલ માન્યતા સેવા તરીકે ગુણવત્તા વ્યવસ્થાપન સિસ્ટમો (ISO 14001 શ્રેણી), (ISO 22000 શ્રેણી) અને ઉત્પાદન પ્રમાણપત્ર અને નિરીક્ષણ સંસ્થાઓના સંબંધમાં ગુણવત્તાના ધોરણોને અપનાવવા પણ પ્રોત્સાહિત કરે છે.

માનવ વિકાસ સૂચકાંક:UNDP

- યુનાઈટેડ નેશન્સ ડેવલપમેન્ટ પ્રોગ્રામ (UNDP) દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા હ્યુમન ડેવલપમેન્ટ રિપોર્ટ (HDR) 2020 મુજબ, માનવ વિકાસ સૂચકાંક (HDI)માં ભારત 131માં ક્રમે છે. ગયા વર્ષે ભારત 129માં ક્રમે હતો.
- વર્ષ 2020ના આ અહેવાલમાં, 189 દેશોને તેમના માનવ વિકાસ સૂચકાંકની સ્થિતિના આધારે ક્રમ આપવામાં આવ્યો છે.
- HDR 2020 એ પૃથ્વી પર દબાણ-સમાયોજિત માનવ વિકાસ સૂચકાંક રજૂ કર્યો છે, જે દેશના માથાદીઠ કાર્બન ડાયોક્સાઈડ ઉત્સર્જન અને સામગ્રીના પગલા દ્વારા માનવ વિકાસ સૂચકાંક (HDI)ને સમાયોજિત કરે છે.

Back to Basics : અન્ય સૂચકાંકો કે જે આ અહેવાલનો

ભાગ છે તે નીચે મુજબ છે

- અસમાનતા માનવ વિકાસ સૂચકાંક (IHDI)
- જાતિ વિકાસ સૂચકાંક (GDI)
- લિંગ અસમાનતા સૂચકાંક (GII)
- બહુ-પરિમાણીય ગરીબી સૂચકાંક (MPI)
- પરિચય:
 - HDI ભારપૂર્વક ભાર મૂકે છે કે લોકો અને તેની ક્ષમતાઓને માત્ર આર્થિક વિકાસને નહીં પણ દેશના વિકાસનું મૂલ્યાંકન કરવાના અંતિમ માપદંડ તરીકે માનવું જોઈએ.
 - માનવ વિકાસ ત્રણ મૂળભૂત પરિમાણો પર આધારિત છે:
 - લાંબુ અને સ્વસ્થ જીવન,
 - જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ,
 - જીવનશૈલીનું એક શિષ્ટ ધોરણ.

- વર્ષ 2019માં ટોચના રેન્કર્સ:
- આ સૂચકાંકમાં નોર્વે પ્રથમ ક્રમે છે, ત્યારબાદ આયર્લેન્ડ, સ્વિત્ઝર્લેન્ડ, હોંગકોંગ અને આઈસલેન્ડ છે.

એશિયન પ્રદેશની સ્થિતિ

- સિંગાપોર 11માં ક્રમે, સાઉદી અરેબિયા 40માં અને મલેશિયા 62માં સ્થાને છે, વૈશ્વિક સૂચકાંકમાં 'ખૂબ ઉચ્ચ માનવ વિકાસ' ધરાવતા એશિયન દેશોમાં ટોચનું સ્થાન રજૂ કરે છે.
- બાકીના દેશોમાં, શ્રીલંકા (72), થાઈલેન્ડ (79), ચીન (85), ઈન્ડોનેશિયા અને ફિલિપાઈન્સ (બંને 107) અને વિયેતનામ (117) 'ઉચ્ચ માનવ વિકાસ' દેશોની શ્રેણીમાં હતા.
- ભારત, ભૂટાન, બાંગ્લાદેશ, મ્યાનમાર, નેપાળ, કંબોડિયા, કેન્યા અને પાકિસ્તાન 120થી 156 ક્રમ સુધીના 'મધ્યમ માનવ વિકાસ' વર્ગના દેશોમાં સામેલ હતા.

ભારતની સ્થિતિ

- એકંદરે પ્રદર્શન:
- વર્ષ 2019 માટે HDI 0.645 છે, જે દેશને 'મધ્યમ માનવ વિકાસ' કેટેગરીમાં અને 181 દેશોમાં 131માં સ્થાન આપે છે.
- વર્ષ 1990 અને 2019ની વચ્ચે ભારતનું HDI મૂલ્ય 0.429 થી વધીને 0.645 થયું છે, એટલે કે તેમાં 50.3%નો વધારો થયો છે.
- લાંબુ અને સ્વસ્થ જીવન: વર્ષ 2019માં ભારતમાં જન્મ સમયે આયુષ્ય 69.7 વર્ષ હતું, જે દક્ષિણ એશિયન સરેરાશ 69.9 વર્ષ કરતા થોડું ઓછું હતું.
- વર્ષ 1990 અને 2019 ની વચ્ચે ભારતમાં જન્મ સમયે આયુષ્ય 11.8 વર્ષ વધ્યું છે.
- જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ:
- બાંગ્લાદેશમાં 11.2 અને પાકિસ્તાનમાં 8.3 વર્ષની તુલનામાં ભારતમાં શાળા માટેના અપેક્ષિત વર્ષ 12.2 હતા.
- 1990 અને 2019ની વચ્ચે, શાળાના અપેક્ષિત સરેરાશ વર્ષોમાં 3.5 વર્ષ અને શાળાના અંદાજિત વર્ષોમાં 4.5 વર્ષનો વધારો થયો છે.
- જીવનશૈલીનું યોગ્ય ધોરણ:
- માથાદીઠ કુલ રાષ્ટ્રીય આવક (GNI)ની દ્રષ્ટિએ, ગત વર્ષની તુલનામાં ઘટાડો હોવા છતાં, વર્ષ 2019માં ભારતે કેટલાક અન્ય દેશો કરતા વધુ સારું પ્રદર્શન કર્યું છે.
- વર્ષ 1990 અને 2019 ની વચ્ચે ભારતના માથાદીઠ GNIમાં લગભગ 273.9%નો વધારો થયો છે.

પ્લેનેટરી પ્રેશર-એડજસ્ટ HDI (PHDI)

- PHDI વ્યક્તિગત ધોરણે કાર્બન ડાયોક્સાઈડ ઉત્સર્જન અને મટિરિયલ ફૂટપ્રિન્ટના દેશના માનક HDIને સમાયોજિત કરે છે.
- દેશો પ્રદર્શિત:
- HDIમાં ટોચનું સ્થાન મેળવનાર નોર્વે, PHDI મેટ્રિકમાં માપવામાં આવે તો તે 15 સ્થાનોથી નીચે જશે, જ્યારે આયર્લેન્ડ ટેબલમાં ટોચનું સ્થાન ધરાવે છે.
- યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ (HDI રેન્ક-17) અને કેનેડા (HDI રેન્ક-16) PHDIમાં અનુક્રમે 45 અને 40માં સ્થાને જશે, કુદરતી સંસાધનો પર વિપરીત અસર દર્શાવે છે.
- તેલ અને ગેસથી સમૃદ્ધ ગલ્ફ રાજ્યોનું સ્થાન પણ ઘટ્યું છે. ચીન તેના વર્તમાન 85માં સ્થાનેથી 16 સ્થાન નીચે આવી જશે.

- ભારતનું પ્રદર્શન:
- જો PHDIમાં આકારણી કરવામાં આવે તો ભારત રેન્કિંગમાં આઠ સ્થાને આગળ વધશે.
- પેરિસ કરાર હેઠળ, ભારતે વર્ષ 2030 સુધીમાં તેના GDP ઉત્સર્જનને 2005ના સ્તરથી ઘટાડીને 33-35% કરવા અને બિન-અશ્મિભૂત બળતણ સ્ત્રોતથી ઇલેક્ટ્રિક પાવર ક્ષમતા 40% પ્રાપ્ત કરવાનું વચન આપ્યું હતું.
- ભારતમાં સૌર ક્ષમતા માર્ચ 2014માં 2.6GWથી વધીને જુલાઈ 2019માં 30GW થઈ, પરિણામે તેણે તેનું લક્ષ્ય (20 GW) સમયપત્રકના ચાર વર્ષ પહેલાં પ્રાપ્ત કર્યું.
- વર્ષ 2019માં, ઈન્સ્ટોલ કરેલી સૌર ક્ષમતા માટે ભારત પાંચમા ક્રમે હતું.
- રાષ્ટ્રીય સોલર મિશનનો ઉદ્દેશ વીજ ઉત્પાદન માટે સૌર ઊર્જાને પ્રોત્સાહન આપવાનો અને અશ્મિભૂત બળતણ આધારિત વિકલ્પો સાથે સૌર ઊર્જાને સ્પર્ધાત્મક બનાવવાનો છે.

અન્ય સૂચકાંકો:

- અસમાનતા-સમાયોજિત માનવ વિકાસ સૂચકાંક (IHDI):
- IHDI અસમાનતાને કારણે HDIમાં ટકાવારીનું નુકસાન રજૂ કરે છે.
- વર્ષ 2019 માટે ભારતનો IHDIનો સ્કોર 0.537 છે. (એકંદર ખોટ 16.8%)
- જાતિ વિકાસ સૂચકાંક (GDI):
- GDI એ જાતિના આધારે HDIમાં અસમાનતાને માપે છે.
- વર્ષ 2019 માટેનો ભારતનો GDI સ્કોર 0.820 (વિશ્વનો 0.943) છે.
- લિંગ અસમાનતા સૂચકાંક (GII)
- તે એક સંયુક્ત પગલું છે જે ત્રણ પરિમાણોમાં સ્ત્રી અને પુરુષો વચ્ચેની સિદ્ધિમાં અસમાનતા દર્શાવે છે:
- પ્રજનન સ્વાસ્થ્ય
- સશક્તિકરણ અને મજૂર બજાર.
- GIIમાં ભારત 123માં ક્રમે છે. ગયા વર્ષે, 162 દેશોમાં તે 122માં ક્રમે હતું.
- બહુપરીમાણીય ગરીબી સૂચકાંક (MPI)
- MPIમાં એવા પરિમાણો શામેલ છે જે વિકાસશીલ દેશોના લોકો તેમના આરોગ્ય, શિક્ષણ અને જીવનધોરણમાં સામનો કરે છે.
- ભારતના MPI અંદાજ માટે સૌથી તાજેતરમાં જાહેરમાં ઉપલબ્ધ સર્વેક્ષણ 2015-2016 છે. ભારતમાં, 27.9% વસ્તી (3,77,492 હજાર લોકો) બહુ-પરિમાણીય ગરીબીથી પીડાઈ રહી છે, જ્યારે વધારાની 19.3% વસ્તી (2,60,596 હજાર લોકો)ને બહુપરીમાણીય ગરીબી હેઠળ વર્ગીકૃત કરવામાં આવી છે.

ગેસ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર બનાવવાની ભારતની યોજના

- ભારત સરકારે 2030 સુધીમાં દેશના પ્રાથમિક ઊર્જા મિશ્રણમાં નેચરલ ગેસનો હિસ્સો 6.2%થી વધારીને 15% કરવાનો છે. આ હાંસલ કરવા માટે, કઠોર ગેસ બનાવવા માટે દેશમાં ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર માટે આગામી ચાર વર્ષમાં 60 અબજ

ડોલરનું રોકાણ કરવામાં આવશે. આમાં સિટી ગેસ વિતરણ નેટવર્ક, પાઈપલાઈન્સ અને LNG ટર્મિનલ્સ શામેલ છે.

Back to Basics : યોજના

- > નેચરલ ગેસનો હિસ્સો વધારવા ભારત સરકારની યોજનામાં નીચેનાનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે
- > પરિવહન બળતણ તરીકે LNGનો વધુ ઉપયોગ સાથે ભારત ક્લીન મોબિલીટી સોલ્યુશન્સ અપનાવશે. આમાં લાંબી હોલિંગ ટ્રક્સનો પણ સમાવેશ થાય છે.
- > 2019માં, વડા પ્રધાન મોદી “એક રાષ્ટ્ર એક ગેસ ગ્રીડ”. આ અંતર્ગત ભારતે 17,000 કિલો મીટર ગેસ પાઈપલાઈન ઉમેરીને તેના નેચરલ ગેસ ગ્રીડનું વિસ્તરણ કરવાનું છે.
- > દેશની પુનઃકરણની ક્ષમતા વર્તમાન વાર્ષિક 42 મિલિયન ટનથી વધારીને 61 મિલિયન ટન વાર્ષિક કરવામાં આવશે. આ 2022 સુધીમાં પ્રાપ્ત થવાનું છે.
- > નવેમ્બર 2020માં, ભારત સરકારે જાહેરાત કરી કે તે આગામી પાંચ વર્ષમાં તેની ઓઈલ રિફાઈનિંગ ક્ષમતા બમણી કરવાની છે.
- > અગાઉ ભારતે વેપારની સુવિધા માટે દેશમાં પ્રથમ સ્વચાલિત રાષ્ટ્રીય ક્ષાના ગેસ ટ્રેડિંગ પ્લેટફોર્મની સ્થાપના કરી હતી. ઉપરાંત, સિટી ગેસ ડિસ્ટ્રિબ્યુશન પ્રોજેક્ટ્સને 400 જિલ્લાઓમાં ફેલાયેલા 232થી વધુ ભૌગોલિક વિસ્તારોમાં વિસ્તૃત કરવામાં આવ્યા છે. આમાં દેશના 53% ભૌગોલિક વિસ્તારો અને 70% લોકોનો સમાવેશ થાય છે.
- > ભારત સરકારે હજાર LNG ફ્યુઅલ સ્ટેશન સ્થાપવાની યોજના બનાવી છે.
- > નેશનલ બાયોફ્યુઅલ પોલિસી દ્વારા વિશાળ બાયોમાસનો ઉપયોગ કરવો પડશે. ભારત સરકારે 2023-24 સુધીમાં પાંચ હજાર CBG પ્લાન્ટ સ્થાપવાના છે. 20 અબજ ડોલરના રોકાણ દ્વારા આ પ્રાપ્ત થવાનું છે.

ભારતના ઉર્જા ક્ષેત્રના મુખ્ય ડ્રાઇવરો

- ભારત સરકારના ઉર્જા ક્ષેત્રના વિકાસના ચાવીરૂપ ડ્રાઇવરો નીચે મુજબ છે:
- > બાયો-ઈંધણના ઘરેલુ ઉપયોગ પર વધારે નિર્ભરતા
- > કોલસા અને પેટ્રોલિયમ સહિત અશ્મિભૂત ઈંધણનો સ્વચ્છ ઉપયોગ
- > ગેસ આધારિત અર્થવ્યવસ્થા તરફ આગળ વધવાના પ્રયાસો
- > 2030 સુધીમાં 450GWનું નવીનીકરણીય લક્ષ્ય હાંસલ કરવું
- > ગતિશીલતાને સુશોભિત કરવું
- > હાઈડ્રોજન જેવા ઉભરતા ઈંધણ તરફ આગળ વધવું
- > બધી ઉર્જા સિસ્ટમોમાં ડિજિટલ નવીનતાઓનો અમલ કરવો.

પૂર્વ-શિક્ષણની માન્યતા કાર્યક્રમ(RPL)

- > કૌશલ્ય વિકાસ અને ઉદ્યમ મંત્રાલય પંચાયતી રાજ વિભાગના સહયોગથી-કામદારો માટે ‘પૂર્વ-શિક્ષણની માન્યતા કાર્યક્રમ(RPL)’ નામના વિશેષ કાર્યક્રમ માટે આયોજન કરી રહ્યાં છે.
- > કૌશલ્ય વિકાસ અને ઉદ્યમ મંત્રાલયના (kill Acquisition and Knowledge Awareness for Livelihood Promotion- SANKALP)-સંકલ્પ યોજના હેઠળ અમલમાં મૂકાયેલ આ કાર્યક્રમ વારાણસી અને ચાંદોલીમાં શરૂ કરવામાં આવ્યો છે.

Back to Basics : RPL કાર્યક્રમ

- > કૌશલ્ય વિકાસ કાર્યક્રમોના વધુ સારા આયોજન અને અમલીકરણ માટે વિકેન્દ્રિયકરણ અને સ્થાનિક શાસનને પ્રોત્સાહન આપવાનું લક્ષ્ય છે.
- > રાષ્ટ્રીય કૌશલ્ય વિકાસ નિગમ દ્વારા તેનો અમલ કરવામાં આવી રહ્યો છે.
- > તે ઔપચારિક માધ્યમથી વધુ હસ્તગત શિક્ષણનું મૂલ્ય ઓળખે છે અને વ્યક્તિની કુશળતા માટે સરકારનું પ્રમાણપત્ર પ્રદાન કરે છે.
- > આ પ્રોગ્રામ ડિજિટલ અને નાણાકીય સાક્ષરતાની વિભાવનાઓ માટે ત્રણ વર્ષ માટે મફત જોખમ અને આકસ્મિક વીમા કવચ પણ પ્રદાન કરશે.
- > RPL કાર્યક્રમમાં ભાગ લેવા માટે કોઈપણ ઉમેદવાર પાસેથી કોઈ ફી લેવામાં આવતી નથી, પરંતુ દરેક સફળ અને પ્રમાણપત્ર માંગનારા ઉમેદવારને 500 રૂપિયા આપવામાં આવે છે.
- > રાજ્ય કૌશલ્ય વિકાસ મિશન / જિલ્લા કૌશલ્ય સમિતિઓ અને જિલ્લા અમલીકરણ એજન્સીઓની પસંદગી અને પ્રોગ્રામના સફળ અમલ માટે મદદ કરે છે.
- > કૌશલ્ય વિકાસ અને ઉદ્યોગસાહસિક મંત્રાલય અને પંચાયતી રાજ મંત્રાલય દ્વારા આ યોજના પર નજર રાખવામાં આવી રહી છે, આ માટે તેમને પંચાયતી રાજ નિયામક, ઉત્તર પ્રદેશ અને રાજ્ય કૌશલ્ય વિકાસ મિશન, ઉત્તર પ્રદેશ દ્વારા મદદ મળી રહી છે.
- > આ પહેલ ‘ગ્રામ પંચાયતના સ્તરે કૌશલ્ય વિકાસ યોજના’ ના વ્યાપક કાર્યક્રમનો એક ભાગ છે, જે દેશભરની વિવિધ જિલ્લાઓની ગ્રામ પંચાયતોમાં સંગઠિત રીતે RPLને માન્યતા આપવાની શરૂઆત કરી રહી છે.

ગ્રીન નેશનલ હાઇવે કોરિડોર પરિયોજના

- > ગ્રીન નેશનલ હાઇવે કોરિડોર પરિયોજના-GNHCP ના અમલીકરણ માટે ભારત સરકાર અને વિશ્વ બેંકે 500 મિલિયનના પ્રોજેક્ટ પર હસ્તાક્ષર કર્યાં છે.

Back to Basics : પ્રોજેક્ટ વિશે

- > માર્ગ પરિવહન અને હાઇવે મંત્રાલય-MoRTH એ ‘ગ્રીન હાઇવે પોલિસી’ની ઘોષણા બાદ સપ્ટેમ્બર, 2015માં રાષ્ટ્રીય ગ્રીન હાઇવે મિશન-NGHMની શરૂઆત કરી હતી.
- > ગ્રીન નેશનલ હાઇવે કોરિડોર પરિયોજના (GNHCP) NGHMના અમલીકરણ અને ગ્રીન અને સલામત પરિવહનની જોગવાઈને સમર્થન આપે છે.
- > આ પ્રોજેક્ટનો હેતુ પણ પસંદ કરેલા રાજ્યોમાં સલામત અને ગ્રીન રાષ્ટ્રીય ધોરીમાર્ગ કોરિડોર પ્રદર્શિત કરવાનો છે અને ગ્રીન અને સલામત તકનીકીઓના ક્ષેત્રમાં માર્ગ પરિવહન અને હાઇવે મંત્રાલયની ક્ષમતા (MoRTH)ને વધારવાનો છે.

પ્રોજેક્ટ ઘટકો

- ગ્રીન હાઇવે કોરિડોર સુધારણા અને જાળવણી:
- > તે રાજસ્થાન, હિમાચલ પ્રદેશ, ઉત્તર પ્રદેશ અને આંધ્રપ્રદેશ રાજ્યોમાં આશરે 783 કિલોમીટરના પસંદ કરેલા રાષ્ટ્રીય ધોરીમાર્ગોને આવરે છે. લાંબા રાજમાર્ગોના અપગ્રેડ અને

- જાળવણીમાં પાંચ વર્ષનો સમાવેશ થાય છે.
- સંસ્થાકીય ક્ષમતા ઉન્નતીકરણો:
 - > આ કુદરતી સંસાધનોના બચાવ અને રાષ્ટ્રીય ધોરીમાર્ગ નેટવર્કની આબોહવાની નબળાઈમાં સુધારો લાવવા અને ગ્રીનહાઉસ ગેસ (GHG) ઉત્સર્જન ઘટાડવાના પ્રયત્નોમાં MoRTHની ક્ષમતા વધારવામાં મદદ કરશે.
- માર્ગ સલામતી:
 - > આ માર્ગ સલામતી ડેટા વિશ્લેષણ અને હાઈવે સલામતી નિરીક્ષણમાં સુધારો કરવાના સંદર્ભમાં સપોર્ટ પ્રદાન કરશે.
- સરકાર અને વિશ્વ બેંક વચ્ચેના કરાર અંગે:
 - > ઈન્ટરનેશનલ બેંક ફોર રિકન્સ્ટ્રક્શન એન્ડ ડેવલપમેન્ટ તરફથી 500 મિલિયનની લોન-IBRDની પાકતી મુદત પાંચ વર્ષની છૂટ સાથે 18.5 વર્ષ છે.

વર્લ્ડ બેંક

- પૃષ્ઠભૂમિ:
 - > ઈન્ટરનેશનલ બેંક ફોર રિકન્સ્ટ્રક્શન એન્ડ ડેવલપમેન્ટ-IBRDની સ્થાપના અમેરિકાના ન્યૂ હેમ્પશાયરમાં બ્રેટન વુડ્સ કોન્ફરન્સ દરમિયાન 1944માં થઈ હતી. પુન:નિર્માણ અને વિકાસ માટેની આંતરરાષ્ટ્રીય બેંકને વિશ્વ બેંક કહેવામાં આવે છે.
 - > બ્રેટન વુડ્સ કોન્ફરન્સ સત્તાવાર રીતે સંયુક્ત રાષ્ટ્રની વિત્તીય અને નાણાકીય પરિષદ તરીકે ઓળખાય છે.
 - > વર્લ્ડ બેંક વિકાસ સાથે સંબંધિત 5 સંસ્થાઓનું જૂથ છે. તેથી જ તેને વર્લ્ડ બેંક ગ્રુપ પણ કહેવામાં આવે છે.

વિશ્વ બેંક જૂથમાં સમાવિષ્ટ સંસ્થાઓ

- > પુન:નિર્માણ અને વિકાસ માટેની આંતરરાષ્ટ્રીય બેંક (IBRD): તે લોન, શાખ અને અનુદાન પ્રદાન કરે છે.
- > આંતરરાષ્ટ્રીય વિકાસ સંગઠન (IDA): તે ઓછી આવકવાળા દેશોને નીચી અથવા શૂન્ય વ્યાજની લોન પ્રદાન કરે છે.
- > આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય નિગમ (IFC): તે કંપનીઓ અને સરકારોને રોકાણ, સલાહકાર અને એસેટ મેનેજમેન્ટ સેવાઓ પ્રદાન કરે છે.
- > બહુપક્ષીય રોકાણ સિક્યોરિટીઝ એજન્સી (MIGA): તે રોકાણકારોને યુદ્ધ જેવા રાજકીય જોખમોથી સુરક્ષિત કરે છે.
- > ઈન્ટરનેશનલ સેન્ટર ફોર સેટલમેન્ટ ઓફ ઈન્વેસ્ટમેન્ટ વિવાદો (ICSID): રોકાણકારો અને દેશો વચ્ચે રોકાણ સંબંધિત વિવાદોનું સમાધાન કરે છે.
- > ભારત ICSIDનો સભ્ય નથી.
- > તાજેતરમાં જ 'વર્લ્ડ બેંક' એ 'વિશ્વના અર્થશાસ્ત્રમાં રહેતા' આંતરરાષ્ટ્રીય તુલના કાર્યક્રમ-ICP 'અંતર્ગત સંદર્ભ વર્ષ 2017 માટે નવા 'પરચેઝિંગ પાવર પેરિટિસ-PPP' રજૂ કર્યા છે. જે વિશ્વની અર્થવ્યવસ્થામાં જીવન ખર્ચના તફાવતને સમાયોજિત કરે છે.
- > તેણે લોજિસ્ટિક્સ પર્ફોર્મન્સ ઈન્ડેક્સ પણ બનાવ્યો છે.

વર્લ્ડ બેંક દ્વારા પ્રકાશિત અહેવાલ:

- > માનવ મૂડી સૂચકાંકો અહેવાલ
- > વૈશ્વિક આર્થિક સંભાવના
- > વેપાર સુવિધા સૂચકાંક
- > દક્ષિણ એશિયા આર્થિક ધ્યાન કેન્દ્રિત અહેવાલ
- > ગરીબી અને વહોંચાયેલ સમૃદ્ધિનો અહેવાલ

- > વિશ્વ વિકાસ અહેવાલ
- વર્લ્ડ બેંક દ્વારા સમર્થિત યોજનાઓ:
 - > રાષ્ટ્રીય જળવિજ્ઞાન પરિયોજના
 - > Strengthening Teaching-Learning and Results for States- STARS પરિયોજના
 - > રાષ્ટ્રીય પોષણ મિશન
 - > રાષ્ટ્રીય સ્વચ્છ ગંગા મિશન
 - > રાષ્ટ્રીય બાયોફાર્મા મિશન
 - > અટલ ભૂજળ યોજના

ગેસ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર બનાવવા માટે રોકાણ

- > 2024 સુધીમાં દેશમાં ગેસ ક્ષેત્રના માળખાગત વિકાસ અને ઉર્જા ક્ષેત્રમાં ગેસનો હિસ્સો 15% વધારવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે સરકાર આશરે 60 અબજ યુએસ ડોલરનું રોકાણ કરશે.
- > હાલમાં દેશના કુલ ઉર્જા મિશ્રણ ગેસનો હિસ્સો ફક્ત 6% છે.
- **Back to Basics : સૂચિત ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર યોજના**
 - > આમાં પાઈપલાઈન્સ, LNG (લિક્વિફાઈડ નેચરલ ગેસ) ટર્મિનલ્સ અને CGD (સિટી ગેસ ડિસ્ટ્રિબ્યુશન) નેટવર્ક શામેલ છે.
 - > રાષ્ટ્રીય ગેસ ગ્રીડ પૂર્ણ કરવા માટે, લગભગ 14,300 કિ.મી. વધારાની પાઈપલાઈનો વિકસિત કરવાની કલ્પના કરવામાં આવી છે જે વિકાસના વિવિધ તબક્કાઓ હેઠળ છે.
 - > હાલમાં, દેશમાં 6 LNG રી-ગેસિફિકેશન ટર્મિનલ કાર્યરત છે.
 - > સરકાર દેશભરમાં 1000 LNG ફ્યુઅલ સ્ટેશન બનાવવાની પણ યોજના બનાવી રહી છે.
 - > દેશના લગભગ 53% ભૌગોલિક ક્ષેત્ર અને કુલ વસ્તીના 70% વિસ્તાર આવરી લેવાની સંભાવના સાથે CGD પ્રોજેક્ટ્સનું કવરેજ 400 જિલ્લામાં ફેલાયેલા 232 ભૌગોલિક વિસ્તારોમાં વિસ્તૃત થઈ રહ્યું છે.
- **રાષ્ટ્રીય ગેસ ગ્રીડ:**
 - > વર્ષ 2000માં રાષ્ટ્રીય ગેસ ગ્રીડ-NNGની કલ્પના કરવામાં આવી હોવાથી, ભારતે 16,000 કિ.મી.થી વધુ ગેસ નેટવર્ક બનાવ્યું છે.

તાજેતરની પહેલ

- **પ્રધાનમંત્રી ઉર્જા ગંગા પ્રોજેક્ટ:**
 - > તે ઉત્તર પ્રદેશ, બિહાર, ઝારખંડ, ઓડિશા અને પશ્ચિમ બંગાળની ઉર્જા આવશ્યકતાઓને પહોંચી વળવા પ્રયાસ કરે છે.
- **ઉત્તર પૂર્વ ક્ષેત્ર (NER) ગેસ ગ્રીડ:**
 - > તે આસામ, સિક્કિમ, મિઝોરમ, મણિપુર, અરેણાયલ પ્રદેશ, ત્રિપુરા, નાગાલેન્ડ અને મેઘાલયથી પસાર થશે.
- **સિટી ગેસ ડિસ્ટ્રિબ્યુશન (CGD) નેટવર્ક:**
 - > પેટ્રોલિયમ અને નેચરલ ગેસ રેગ્યુલેટરી બોર્ડ (PNGRB) એક્ટ, 2006 હેઠળ, PNGRBએ દેશના નિયુક્ત ભૌગોલિક ક્ષેત્રમાં સિટી ગેસ ડિસ્ટ્રિબ્યુશન નેટવર્ક વિકસાવવા માટે સંસ્થાઓને સત્તા આપી છે.
 - > CGD ક્ષેત્રના ચાર અલગ ભાગો છે, કોમ્પ્રેસ્ડ નેચરલ ગેસ (CNG) નો ઉપયોગ મુખ્યત્વે વાહન ઈંધણ તરીકે થાય છે અને પાઈપ નેચરલ ગેસ (PNG) નો ઉપયોગ ઘરેલું, વ્યાપારી અને ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રે થાય છે.

સંબંધિત સરકારી નવીનીકરણો

- નેચરલ ગેસ માર્કેટિંગ રિફોર્મ્સ:
 - તાજેતરમાં કેબિનેટ કમિટી ઓન ઇકોનોમિક અફેર્સ (CCEA) એ ઘરેલુ સંશોધન અને તેલ અને ગેસના ઉત્પાદનમાં વધારો કરવા સંશોધન અને લાઇસેન્સિંગ ક્ષેત્રમાં સુધારા અંગેના નીતિ માળખાને મંજૂરી આપી છે.
- ઇન્ડિયન ગેસ એક્સચેન્જ:
 - દેશના કાર્યક્ષમ અને મજબૂત ગેસ માર્કેટ અને ગેસ વ્યવસાયને પ્રોત્સાહન આપવા માટે જૂન 2020 માં ભારતનું પહેલું રાષ્ટ્રીય કક્ષાના સ્વચાલિત ગેસ ટ્રેડિંગ પ્લેટફોર્મનું અનાવરણ કરાયું હતું.
- પ્રધાનમંત્રી ઉજ્જવલા યોજના:
 - તેનો ઉદ્દેશ ગરીબ પરિવારોને મફત LPG જોડાણ આપવાનું છે.
- ગેસ 4 ઇન્ડિયા અભિયાન:
 - તે મલ્ટીમીડિયા, મલ્ટી-ઇવેન્ટ અભિયાન છે જેનો હેતુ લોકોને કુદરતી વાયુને બળતણ તરીકે વાપરવાના રાષ્ટ્રીય, સામાજિક, આર્થિક અને ઇકોલોજિકલ ફાયદાઓ વિશે જાગૃત કરવા છે.
- હાઇડ્રોકાર્બન એક્સપ્લોરેશન અને લાઇસેન્સિંગ નીતિ-સહાય:
 - તે હાઇડ્રોકાર્બનના સંશોધન અને ઉત્પાદનના ક્ષેત્રમાં કરાર અને નાણાકીય મોડેલ છે. તે સમગ્ર કરાર વિસ્તારમાંથી પરંપરાગત અને બિન-પરંપરાગત હાઇડ્રોકાર્બનની શોધ અને ઉત્પાદન માટે એક અથવા સાર્વત્રિક લાઇસન્સ પ્રદાન કરે છે.
 - આ હેઠળ, સંકુચિત કુદરતી ગેસ આધારિત જાહેર પરિવહનને પ્રોત્સાહન આપવામાં આવે છે.
- ટ્રાન્સબાઉન્ડરી ગેસ પાઇપલાઇન:
 - તુર્કમેનિસ્તાન-અફઘાનિસ્તાન-પાકિસ્તાન-ભારત (TAPI) પાઇપલાઇન.
 - મધ્ય પૂર્વથી ભારત ડીપ-વોટર પાઇપલાઇન.

કેચ ધી રેઇન: રાષ્ટ્રીય જળ મિશન

- તાજેતરમાં, રાષ્ટ્રીય જળ મિશન-NWM, જલ શક્તિ મંત્રાલય (નહેરે યુવા કેન્દ્ર સંગઠન-NYKS), યુવા બાબતો અને રમત મંત્રાલય 'કેચ ધી રેઇન' નામથી જાગૃતિ અભિયાન શરૂ કર્યું છે.
- ટેગ લાઇન: 'વરસાદના પાણીનું સંરક્ષણ, જ્યાં પણ શક્ય હોય, જેવી રીતે પણ શક્ય હોય'.

Back to Basics : ઉદ્દેશ

- રેઇન વોટર હાર્વેસ્ટિંગ સ્ટ્રક્ચર્સનું નિર્માણ- તમામ શરતોના આધારે આબોહવાની સ્થિતિને અનુરૂપ વરસાદના પાણીને સંગ્રહિત કરવા માટે RWHS.
- અભિયાનના અમલીકરણ માટે અસરકારક પ્રસિદ્ધિ અને માહિતી, શિક્ષણ અને સંદેશાવ્યવહાર-IEC પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા લોકોને બોટમ સ્તરે જોડવા.

પ્રવૃત્તિઓ

- જળ સંચય માટે ખાડા બનાવવું, છત પર RHWS બનાવવું અને ચેકડેમના નિર્માણને પ્રોત્સાહિત કરવું.

- સંગ્રહ કરવાની ક્ષમતા વધારવા માટે અતિક્રમણ અને ટાંકીના કાદવ દૂર કરવા.
- કેચમેન્ટ વિસ્તારોમાંથી પાણી પહોંચાડતા પાણીની ચેનલોમાંથી અવરોધ દૂર કરવા.
- પાણીને પાછું લાવવા માટે નાના કુવાઓ અને ઊંડા કુવાઓ જેવી પરંપરાગત જળસંચયના માળખાને સુધારવા.
- જલ શક્તિ અભિયાન-2 ની તૈયારીના ભાગરૂપે, નહેરે યુવા કેન્દ્ર સંગઠન ડિસેમ્બર 2020થી માર્ચ 2021 સુધી દેશના 623 જિલ્લાઓમાં વિવિધ IEC પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા 'કેચ ધ રેન' જાગૃતિ અભિયાન હાથ ધરશે.
- IEC પ્રવૃત્તિઓમાં શૈક્ષણિક અને પ્રેરણાત્મક કાર્યક્રમો, લોક જાગૃતિ અભિયાન, દિવાલ લેખન, બેનર અને ઇ-બેનર બનાવટ સહિતની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ શામેલ હશે.
- રાજ્યોને દરેક જિલ્લામાં વરસાદ કેન્દ્રો ખોલવા વિનંતી કરવામાં આવી છે, જે બધા માટે તકનીકી માર્ગદર્શન કેન્દ્ર તરીકે કાર્ય કરશે.

જળસંગ્રહ માટે લેવામાં આવેલા પગલા

- મહાત્મા ગાંધી રાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ રોજગાર ગેરંટી અધિનિયમ (મનરેગા):
 - તેનો હેતુ ભૂગર્ભ જળ સંચયમાં સુધારો લાવવા, જળસંચય અને સંગ્રહ સંગ્રહની વ્યવસ્થા ઉભી કરવાનો છે અને સરકારને કાયદા હેઠળ એક પ્રોજેક્ટ તરીકે જળ સંરક્ષણ શરૂ કરવામાં સક્ષમ બનાવ્યું છે.
- જળ ક્રાંતિ અભિયાન:
 - બ્લોક કક્ષાની જળ સંરક્ષણ યોજનાઓ દ્વારા ગામડા અને શહેરોમાં ક્રાંતિ લાવવાનો આ એક સક્રિય પ્રયાસ છે.
 - ઉદાહરણ તરીકે, તેની અંતર્ગત શરૂ કરાયેલી જલ ગ્રામ યોજનાનો ઉદ્દેશ જળસંચય અને બચાવ માટે પાણીની તંગીના ક્ષેત્રમાં બે મોડેલ ગામોનો વિકાસ કરવાનો છે.
- રાષ્ટ્રીય જળ મિશન:
 - તેનો ઉદ્દેશ એકીકૃત જળ સંસાધન વિકાસ અને સંચાલન દ્વારા પાણીનું બચાવ, બગાડ ઘટાડવું અને બહાર અને રાજ્યોની અંદર પાણીનું વધુ યોગ્ય વિતરણ સુનિશ્ચિત કરવું છે.
- નીતી આયોગનો સંયુક્ત જળ સંચાલન સૂચકાંક:
 - તે પાણીના અસરકારક ઉપયોગના લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરવાનું લક્ષ્ય ધરાવે છે.
- જળ ઊર્જા અને પાણી જીવન મિશન મંત્રાલય:
 - પાણીના પ્રશ્નોને સાકલ્યવાદી રીતે વ્યવહાર કરવા માટે જળ ઊર્જા મંત્રાલયની રચના કરવામાં આવી હતી.
 - જલ જીવન મિશનનું લક્ષ્ય વર્ષ 2024 સુધીમાં તમામ ગ્રામીણ ઘરોમાં પાઇપ વડે પાણી પુરવઠો સુનિશ્ચિત કરવાનું છે.
- અટલ ભૂગર્ભ જળ યોજના:
 - જળ વપરાશકાર સંગઠનો, જળ બજેટ, ગ્રામ પંચાયત મુજબની પાણી સુરક્ષા યોજનાઓની તૈયારી અને અમલીકરણ દ્વારા સમુદાયની ભાગીદારી સાથે ભૂગર્ભ જળના ટકાઉ સંચાલન માટેની તે કેન્દ્રિય ક્ષેત્રની યોજના છે.
- જલ શક્તિ અભિયાન:
 - જુલાઈ 2019માં તે દેશમાં જળ સંરક્ષણ અને જળ સુરક્ષા માટેના અભિયાન તરીકે શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું.

- **રાષ્ટ્રીય જળ એવોર્ડ:**
- આ પુરસ્કાર જળ સંપત્તિ વિભાગ, નદી વિકાસ અને ગંગા કાયાકલ્પ, જળ ઊર્જા મંત્રાલય દ્વારા આયોજન કરવામાં આવ્યું છે.
- તે દેશભરમાં વ્યક્તિઓ અને સંગઠનો દ્વારા કરવામાં આવેલા સારા કામ અને પ્રયત્નો અને જળ-સમૃદ્ધ ભારત માટે સરકારની દ્રષ્ટિ પર કેન્દ્રિત છે.

‘એડોપ્ટ અ હેરિટેજ: અપની ધરોહર, અપની પહેચાન’ પરિયોજના

- તાજેતરમાં ‘એડોપ્ટ અ હેરિટેજ: અપની ધરોહર, અપની પહેચાન પરિયોજના’ની સમીક્ષા બેઠકનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.

Back to Basics : અપની-ધરોહર-અપની-પહેચાન

- **આરંભ:**
- તે 27 સપ્ટેમ્બર 2017 ના રોજ વિશ્વ પર્યટન દિવસ નિમિત્તે રજૂ કરવામાં આવી હતી.
- વિશ્વ પર્યટન દિવસ દર વર્ષે 27 સપ્ટેમ્બરના રોજ ઉજવવામાં આવે છે.
- **સંબંધિત મંત્રાલયો / એજન્સીઓ:**
- આ પર્યટન મંત્રાલય, સંસ્કૃતિ મંત્રાલય અને ભારતીય પુરાતવીય સર્વે (ASI), રાજ્ય / કેન્દ્રશાસિત રાજ્ય સરકારોનો સહયોગી પ્રયાસ છે.

ઉદ્દેશ્ય

- ઉદ્દેશ્ય આયોજિત અને તબક્કાવાર રીતે ભારતભરમાં ફેલાયેલા હેરિટેજ / પ્રાકૃતિક / પર્યટક સ્થળોમાં પર્યટન મૈત્રીપૂર્ણ અને તબક્કાવાર સુવિધાઓ વિકસાવવી અને તેનો વિકાસ કરવાનો છે.

અમલીકરણ

- સાઈટ્સ / સ્મારકો ટૂરિસ્ટ ફુટફોલ અને દૃશ્યતાના આધારે પસંદ કરવામાં આવે છે અને ખાનગી અને જાહેર ક્ષેત્રની કંપનીઓ અને વ્યક્તિઓ દ્વારા પાંચ વર્ષના પ્રારંભિક સમયગાળા માટે અપનાવી શકાય છે, જે સ્મારક મિત્ર તરીકે ઓળખાય છે.
- વારસા સ્થળે તમામ સુવિધાઓ વિકસાવવાના બિડરના ઉદ્દેશ્યના આધારે પર્યટન સચિવ અને સંસ્કૃતિ સચિવની સહ-અધ્યક્ષતા હેઠળ ‘નિરીક્ષણ અને દેખરેખ સમિતિ’ દ્વારા સ્મારક મિત્રોની પસંદગી કરવામાં આવે છે.
- તેમાં કોઈ નાણાકીય બોલી શામેલ નથી.
- કોર્પોરેટ સેક્ટર સાઈટ જાળવવા માટે કોર્પોરેટ સોશિયલ રિસ્પોન્સિબિલિટી (CSR) ભંડોળનો ઉપયોગ કરે તેવી અપેક્ષા છે.

વિશેષતા

- મૂળભૂત સુવિધાઓમાં શુદ્ધ પીવાના પાણીની વ્યવસ્થા, લાઈટ્સ, સાઈટ્સની સુવિધામાં સરળતા, બ્યુટિફિકેશન અને સાઈટ્સની સફાઈ, એપ્લિકેશન આધારિત બહુભાષી ઓડિઓ ગાઈડ્સ, ડિજિટલ અને ટિકિટિંગ કિઓસ્કની સ્થાપના, સંકેત નિર્દેશાત્મક અને દિશાત્મક અને વાઈ-ફાઈ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

- અદ્યતન સુવિધાઓમાં વિઝિટર ફેસીલિટેશન સેન્ટર, સાઉન્ડ અને લાઈટ શો-3D પ્રોજેક્શન મેપિંગ (આંતરિક અને બાહ્ય), નાસ્તા કાઉન્ટર અને સ્મારિકા દુકાન અને વૃદ્ધિ પામેલ વાસ્તવિકતાનો અનુભવ અને વર્ચુઅલ વાસ્તવિકતા શામેલ છે.

■ સ્મારક મિત્રોને લાભ:

- તેઓને સ્થળ પરિસર અને ઈનકેડિબલ ભારત વેબસાઈટ પર મર્યાદિત દૃશ્યતા મળશે.

■ સ્થિતિ:

- પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત, દેશભરમાં 25 સાઈટ્સ માટે અને 12 ટેકનોલોજી હસ્તક્ષેપ માટે 12 સ્મારક મિત્રો સાથે 27 એમઓયુ પર હસ્તાક્ષર થયા છે.

■ પર્યટનને પ્રોત્સાહન આપવા માટેની અન્ય યોજનાઓ:

- દેખો અપના દેશ
- આઈકોનિક ટૂરિસ્ટ સાઈટ્સ
- સ્વદેશ દર્શન
- તીર્થયાત્રાધામ કાયાકલ્પ અને આપ્રયાત્મિક હેરિટેજ ઓગમેન્ટેશન ડ્રાઈવ- પ્રસાદ (PRASHAD)

શેરી વિકેતાઓ માટે ‘મેં ભી ડિજિટલ’ અભિયાન

- કેન્દ્રીય આવાસ અને શહેરી બાબતોના મંત્રાલય ટૂંક સમયમાં શેરી વિકેતાઓ માટે ‘મેં ભી ડિજિટલ’ અભિયાન શરૂ કરશે જેથી તેઓ ડિજિટલી ચુકવણી સ્વીકારી શકે.
- કોરોના વાયરસ રોગચાળાને પગલે શેરી વિકેતાઓને માઈક્રો લોન પ્રદાન કરવાના હેતુથી આ અભિયાન પ્રધાનમંત્રી સ્ટ્રીટ વેન્ડર સેલ્ફ રિલાયન્ટ ફંડ (પીએમ સ્વનિધિ) એટલે કે પીએમ સ્વનિધિ યોજનાની સફળતાથી પ્રેરિત છે.

Back to Basics : ‘મેં ભી ડિજિટલ’ અભિયાન

- આ અભિયાનના ભાગ રૂપે, 10 જાન્યુઆરી, 2021થી 22 જાન્યુઆરી, 2021ની વચ્ચે, પીએમ સ્વનિધિ યોજના હેઠળ 10,000 રૂપિયાની લોન મેળવનારા દેશભરના 10 લાખથી વધુ શેરી વિકેતાઓને ડિજિટલ પેમેન્ટ સિસ્ટમનો ઉપયોગ કરવાની તાલીમ આપવામાં આવશે.
- આ ઝુંબેશ શેરી વિકેતાઓને માત્ર ડિજિટલ માધ્યમ દ્વારા ચુકવણી પ્રાપ્ત કરવામાં સક્ષમ બનાવશે નહીં, પરંતુ વિશિષ્ટ ક્યૂઆર કોડનો ઉપયોગ કરીને જથ્થાબંધ વેપારીઓ પાસેથી ખરીદેલી સામગ્રી માટે ચુકવણી કરવાનું પણ શીખવશે.
- વ્યવહારો માટે જરૂરી એપ્લિકેશનો વિકેતાઓના મોબાઈલ ફોનમાં ઉપલબ્ધ હશે અને તેમને સુરક્ષિત ચુકવણી કરવા માટે તાલીમ આપવામાં આવશે.

પીએમ સ્વનિધિ યોજના

- તે જૂન 2020માં શરૂ કરાયેલા કેન્દ્રીય ગૃહ અને શહેરી બાબતોના મંત્રાલયની એક મુખ્ય યોજના છે. આ હેઠળ નાના વેચાણકર્તાઓ અને શેરી વિકેતાઓ તેમના ધંધાને ફરીથી શરૂ કરવા માટે 10,000 રૂપિયા સુધીની વર્કિંગ મૂડી તરીકે લોન આપી શકશે.
- ઉપરાંત, આ હેઠળ લોન મેળવવા માટે, અરજદારોને કોઈપણ પ્રકારના જામીન અથવા કોલેટરલની જરૂર રહેશે નહીં.

- આંકડા મુજબ, આ યોજનાનો લાભ લેતા માત્ર 20 ટકા નાના દુકાનદારો અથવા શેરી વિકેતાઓ ડિજિટલ માધ્યમ દ્વારા ચુકવણી પ્રાપ્ત કરવામાં સક્ષમ છે.

શેરી વિકેતા સંસ્થાઓ

- નેશનલ એસોસિએશન ઓફ સ્ટ્રીટ વેન્ડર્સ ઓફ ઈન્ડિયા (NASVI): તે સભ્યપદ આધારિત સંસ્થા છે, જે ભારતના લગભગ તમામ ભાગોના 10,00,000 શેરી વિકેતાઓનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે.
- રાષ્ટ્રીય હોકર ફેડરેશન: તે દેશના 28 રાજ્યોમાં શેરી વિકેતાઓનું સંઘ છે, જેમાં 11 સેન્ટ્રલ ટ્રેડ યુનિયન અને 20 થી વધુ આંતરરાષ્ટ્રીય ટ્રેડ યુનિયન સહિત 1,188 યુનિયનો છે.
- શેરી વિકેતાઓ માટે અન્ય પહેલ:
 - સ્ટ્રીટ વેન્ડર્સ (આજીવિકા અને સ્ટ્રીટ વેંડિંગ રેગ્યુલેશન પ્રોટેક્શન) એક્ટ, 2014: જાહેર ક્ષેત્રમાં શેરી વિકેતાઓને નિયમિત કરવા અને તેમના હકની સુરક્ષા માટે આ કાયદો ઘડવામાં આવ્યો હતો.
 - આ કાયદા શેરી વિકેતાઓને તે વ્યક્તિ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે, જે કોઈપણ જાહેર સ્થળે અથવા ખાનગી ક્ષેત્ર પર, અસ્થાયી માળખાથી અથવા સ્થાને સ્થાને સ્થળાંતર કરીને, સામાન્ય લોકોને રોજિંદા ઉપયોગની વસ્તુઓ અથવા સેવાઓ પ્રદાન કરે છે.
 - શેરી વિકેતાઓને નીચેની યોજનાઓના કાર્યક્ષેત્રમાં લાવવા સરકારે પણ તેના પ્રકારનો પ્રથમ સામાજિક-આર્થિક સર્વે શરૂ કર્યો છે:
 - પ્રધાનમંત્રી જીવન જ્યોતિ વીમા યોજના
 - પ્રધાનમંત્રી સુરક્ષા બીમા યોજના
 - જન ધન યોજના
 - બિલ્ડિંગ અને અન્ય બાંધકામ કામદાર અધિનિયમ, 1996
 - પ્રધાન મંત્રી શ્રમ-યોગી માનધન યોજના
 - પ્રધાનમંત્રી પ્રસૂતિ વંદના યોજના

માનવ સ્વતંત્રતા સૂચકાંકલ 2020

- માનવ સ્વતંત્રતા સૂચકાંક કેટો ઈન્સ્ટિટ્યૂટ અને ફેઝર ઈન્સ્ટિટ્યૂટ દ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યો છે. તે 2008થી 2018 સુધીના ડેટાનો ઉપયોગ કરે છે. ઈન્ડેક્સ અનુસાર, વૈશ્વિક સ્તરે 2008થી વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતામાં ઘટાડો થયો છે. માનવ સ્વતંત્રતા સૂચકાંક, 2020માં ભારત 111માં સ્થાને છે. 2019માં, ભારત 94માં ક્રમે હતું.

Back to Basics : માનવ સ્વતંત્રતા સૂચકાંક વિશે

- સૂચકાંક વ્યક્તિગત અને આર્થિક સ્વતંત્રતાના 79 અલગ સૂચકાંકોનો ઉપયોગ કરે છે. તેમાં સરકારનું કદ, કાયદાનું શાસન, સલામતી અને સુરક્ષા, નાગરિક સમાજ, સંપત્તિના અધિકાર, અભિવ્યક્તિ, ધર્મ, આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે વેપાર કરવાની સ્વતંત્રતા વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.
- માનવ સ્વતંત્રતા સૂચકાંકનો પુરોગામી વિશ્વની સ્વતંત્રતાનો સૂચકાંક હતો

માનવ સ્વતંત્રતા સૂચકાંક, 2020 વિશે

- તે મૂળભૂત રીતે આર્થિક, નાગરિક અને વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા પર આધારિત દેશને સ્થાન આપે છે. માનવ સ્વતંત્રતા સૂચકાંકમાં ભારત ચીન અને બાંગ્લાદેશથી આગળ છે. ચીન અને બાંગ્લાદેશ અનુક્રમે 129 અને 139 ક્રમે છે. ન્યુઝીલેન્ડ,

સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ અને હોંગકોંગે પ્રથમ ત્રણ સ્થાન મેળવ્યું છે. જો કે, આ ક્ષેત્રમાં ચીનના આક્રમક દબલને કારણે ભવિષ્યમાં હોંગકોંગનો ક્રમ ઘટવાની ધારણા છે.

- માનવ સ્વતંત્રતા સૂચકાંકમાં ભારતનો સ્કોર નીચે મુજબ હતો:

- વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતામાં ભારતે 10 માંથી 6.30 બનાવ્યા.
- આર્થિક સ્વતંત્રતામાં ભારતે 10માંથી 6.56 બનાવ્યા.
- માનવ સ્વતંત્રતામાં ભારતે 10માંથી 6.43 બનાવ્યા.
- દેશમાં યુદ્ધના દશ્યોને કારણે સીરિયાએ સૂચકાંકમાં છેલ્લું સ્થાન મેળવ્યું હતું.

અહેવાલના મુખ્ય તારણો

- વિશ્વની 15% વસ્તી દેશના સૌથી મુક્ત ચતુર્થામાં રહે છે.
- વિશ્વની 34% વસ્તી દેશોના તળિયાના ભાગમાં રહે છે.
- 2008થી અત્યંત મુક્ત અને ઓછાં મુક્ત દેશો વચ્ચેનું અંતર વધી રહ્યું છે.
- ભારતમાં ઈન્ટરનેટની સ્વતંત્રતા ઓછી થઈ રહી છે. અહેવાલ મુજબ, ભારતમાં જમ્મુ-કાશ્મીરને બાદ કરતા વારં વાર ઈન્ટરનેટ શટ ડાઉન થતું હતું.

અન્ય રેલિંગ

- એપ્રિલ 2020માં બહાર પાડવામાં આવેલા પ્રેસ ફ્રીડમ ઈન્ડેક્સમાં ભારતનો ક્રમ 142 હતો. ડેમોક્રેસી ફ્રીડમ હાઉસ રિપોર્ટ અનુસાર, 2019-20 માં ભારતમાં ઈન્ટરનેટ ફ્રીડમમાં ત્રીજા વર્ષમાં ઘટાડો થયો.

જમ્મુ અને કાશ્મીર માટે SEHAT યોજના

- 26 ડિસેમ્બર, 2020ના રોજ વડા પ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી જમ્મુ-કાશ્મીરના કેન્દ્ર શાસિત ક્ષેત્ર માટે SEHAT યોજના શરૂ કરવાના છે. SEHAT એ આરોગ્ય અને ટેલિમેડિસિન માટેનો સામાજિક પ્રયાસ છે.

Back to Basics : યોજનાની મુખ્ય સુવિધાઓ

- આ યોજનામાં જમ્મુ-કાશ્મીરના રહેવાસીઓને 5 લાખ રૂપિયા સુધીના આરોગ્ય કવરની મફત કેશલેસ સારવાર આપવામાં આવશે.
- યોજનાના લાભાર્થીઓને કાર્ડ આપવાનું છે.
- સામાન્ય સેવા કેન્દ્રો યોજનાના અમલીકરણમાં અસરકારક રીતે વાપરવાના છે.
- આ યોજનામાં વડા પ્રધાન જન આરોગ્ય યોજનાના તમામ ઈન્ડોર પેશન્ટ વિભાગના કેસોનો સમાવેશ કરવામાં આવશે.
- મહત્તમ સંખ્યામાં લોકોને આવરી લેવા માટે આ યોજના આરોગ્યમિત્રોની મદદ પણ લેશે.
- જમ્મુ-કાશ્મીર તબીબી પુરવઠા નિગમ યોજના હેઠળની હોસ્પિટલો માટે તબીબી પુરવઠો પૂરો પાડવાનો છે.

પ્રધાનમંત્રી જન આરોગ્ય યોજના

- આ યોજના જમ્મુ અને કાશ્મીરમાં 2018 માં શરૂ કરવામાં આવી હતી, એટલે કે, કલમ 370 નાબૂદ થયા પહેલા જ. પશ્ચિમ બંગાળ, ઓડિશા અને તેલંગાણા એવા રાજ્યો છે કે જેમણે વડા પ્રધાન જન આરોગ્ય યોજના અથવા આયુષ્માન ભારતનો અમલ કર્યો નથી. અગાઉ દિલ્હીમાં પણ આ યોજના અમલમાં નહોતી. જો કે, ત્યારબાદ તેનો અમલ એપ્રિલ 2020 માં કરવામાં આવ્યો હતો.

ટેલિમેડિસિન

- > ટેલિમેડિસિન ભારતના મોટા પડકારને દૂર કરે છે. મોટા ભૌગોલિક અંતર અને મર્યાદિત સંસાધનોને કારણે મુખ્ય પડકાર વ્યક્તિગત આરોગ્ય સંભાળ છે.
- > તે સેવાઓ પર સમયસર અને ઝડપી પ્રવેશમાં વધારો કરે છે.
- > રેકોર્ડની જાળવણીની સંભાવના વધારે છે.
- > તે દર્દીઓની સલામતી અને આરોગ્ય કાર્યકરની સલામતી પૂરી પાડે છે ખાસ કરીને એવા સંજોગોમાં જ્યાં ચેપી ચેપનું જોખમ હોય છે.

ઈ-સંજીવની OPD પોર્ટલ

- > તેને નવેમ્બર 2019માં લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું અને તેને ખૂબ મોટી સફળતા મળી હતી. ટૂંકા ગાળામાં, ઈ-સંજીવનીએ 1.5 લાખથી વધુ પરામર્શ કરી હતી. અત્યાર સુધી 23 રાજ્યોએ ઈ-સંજીવની લાગુ કરી છે. પ્લેટફોર્મ 40થી વધુ આનલાઈન OPD માટે સલાહ પૂરી પાડે છે. આમાં નેત્રરોગવિજ્ઞાન, ત્વચારોગવિજ્ઞાન, મનોચિકિત્સા, સ્ત્રીરોગવિજ્ઞાન, બિન-સંચાર રોગ, એડ્સ, વગેરે શામેલ છે.

પીએમ કિસાન યોજના

- > વડા પ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી વડા પ્રધાન-કિસાન સન્માન નિધિ અંતર્ગત રૂ. 18,000 કરોડ રજૂ કરશે. આશરે નવ કરોડ ખેડૂતોને આ ભંડોળનો લાભ મળવાનો છે.

Back to Basics : વડા પ્રધાન-કિસાન યોજના

- > તે સૌ પ્રથમ તેલંગણા સરકાર દ્વારા રાયથુ બંધુ યોજના તરીકે લાગુ કરવામાં આવી હતી. રાયથુ બંધુ યોજના અંતર્ગત યોગ્ય રકમ સીધી પાત્ર ખેડૂતોને આપવામાં આવી હતી.
- > 2019-20ના બજેટ દરમિયાન જાહેરાત કરવામાં આવી હતી કે આ યોજનાને દેશવ્યાપી યોજના તરીકે લાગુ કરવામાં આવશે. આને સૌ પ્રથમ વડા પ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ 2019માં ઉત્તરપ્રદેશના ગોરખપુરમાં શરૂ કરી હતી.
- > પીએમ-કિસાન યોજના હેઠળ, ખેડૂતોને ત્રણ હપ્તામાં દર વર્ષે 6,000 રૂપિયા આપવામાં આવે છે. નાના અને સીમાંત બંને ખેડૂત આ યોજનાનો લાભ માણવા પાત્ર છે.
- > આ યોજનાને ફેબ્રુઆરી 2020 માં એક વર્ષ પૂર્ણ થયું. ત્યાં સુધીમાં 8 કરોડ 46 લાખથી વધુ ખેડૂતો પ્રધાનમંત્રી કિસાન સન્માન નિધિ હેઠળ આવરી લેવામાં આવ્યા છે.

ઉદ્દેશ્ય

- > આ યોજનાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય ખેડૂતોની આવકના સ્ત્રોતને વધારવાનો છે.
- > આર્થિક જરૂરિયાતોને પૂરક બનાવવાનો અને પાક આરોગ્ય અને યોગ્ય ઉપજની ખાતરી કરવાનો હેતુ છે.

રાયથુ બંધુ યોજના

- > આ યોજના દેશમાં પ્રથમ પ્રકારની હતી. તે 2018માં શરૂ કરવામાં આવી હતી. યોજના હેઠળ પાત્ર ખેડૂતોને એક વર્ષમાં બે પાક માટે એકર દીઠ રૂ.4000. ખેડૂતો માટે નાણાંનો ઉપયોગ બાગાયતી અને કૃષિ બંને પાકને આવરી લેવા માટે કરશે.

અન્ય રાજ્યો દ્વારા સન્માન કાર્યક્રમો

- > નીચે મુજબ અન્ય રાજ્યો દ્વારા શરૂ કરાયેલા અન્ય સન્માન કાર્યક્રમો છે:

- > મધ્ય પ્રદેશ દ્વારા ભાવાંતર ભૂગતન યોજના
- > ઓડિશાની આજીવિકા અને આવક વધારવા માટે કૃષક સહાયતા યોજના(KALIA)

પૃષ્ઠભૂમિ

- > યોજના અંતર્ગત આ સાતમા હપ્તાની શરૂઆત કરવામાં આવી છે. છટ્ટો હપ્તો 2020 ના ઓગસ્ટમાં બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો. લગભગ 17,100 કરોડ રૂપિયા ટ્રાન્સફર કરવામાં આવ્યાં હતા.
- > હપ્તા વર્ષમાં ત્રણ વખત આપવામાં આવે છે. નાણાકીય વર્ષનો પ્રથમ હપ્તો એપ્રિલ અને જુલાઈ, ઓગસ્ટ અને નવેમ્બર, ડિસેમ્બર અને માર્ચની વચ્ચે આપવામાં આવે છે.

ઈ-સંપદા મોબાઇલ એપ્લિકેશન

- > શહેરી બાબતોના મંત્રાલયે તાજેતરમાં એક નવી મોબાઇલ એપ્લિકેશન અને 'ઈ-સંપદા' નામનું પોર્ટલ શરૂ કર્યું છે. આ એપ્લિકેશન સેવાઓ માટે એક લાખથી વધુ સરકારી રહેણાંક મકાનોની ફાળવણી અને સરકારી સંસ્થાઓને કચેરીની જગ્યા ફાળવણી જેવી સેવાઓ માટે એક જ વિંડો પ્રદાન કરે છે.
- > સરકારી રહેણાંક આવાસોની ફાળવણી ડિરેક્ટોરેટ ઓફ એસ્ટેટ દ્વારા સંચાલિત થાય છે. આ પોર્ટલ શહેરી બાબતોના મંત્રાલય હેઠળ કાર્યરત સ્થાવર મિલકતો દ્વારા શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો.

Back to Basics : ઈ સંપદા વિશે

- > “એક રાષ્ટ્ર, એક પ્રણાલી”ના ઉદ્દેશો પ્રાપ્ત કરવા માટે, ચાર વેબસાઈટસ eawas.nic.in, gpna.nic.in, estates.gov.in અને holidayhomes.nic.in અને m-અશોકા-5 જેવી બે મોબાઇલ એપ્લિકેશન અને m-આવાસ એક તરીકે સંકલિત કરવામાં આવ્યા છે. આ કંપનીઓને એક પ્લેટફોર્મ હેઠળ બધી સેવાઓ પ્રાપ્ત કરવાનો માર્ગ મોકળો કરશે.
- > આ એપ્લિકેશન સરકારી અધિકારીઓ અને વિભાગો માટે રહેવાની સરળતાને પ્રોત્સાહન આપશે.
- > સિસ્ટમમાં સ્વચાલિત પ્રક્રિયાઓ વધુ પારદર્શિતા તરફ દોરી જશે.
- > તે વપરાશકર્તાને ફરિયાદ નોંધવા, વર્યુઅલ સુનાવણી માટે હાજર થવા અને દસ્તાવેજો સબમિટ કરવાની પણ મંજૂરી આપે છે.
- > એપ્લિકેશન વહીવટી ખર્ચ, સંસાધનો ઘટાડવામાં મદદ કરશે અને સમયનો બચાવ પણ કરશે.
- > ઉપરાંત, વપરાશકર્તાના વધુ સારા અનુભવ માટે ચેટબોટ સુવિધા પણ આપવામાં આવી છે.
- > જવાબદારીની ખાતરી કરવા માટે પ્રવૃત્તિ લોગ અને સેવા સ્તરના બેચમાર્ક શામેલ કરવામાં આવ્યાં છે.

INCOIS, ડિજિટલ મહાસાગર એપ્લિકેશન

- > પૃથ્વી વિજ્ઞાન મંત્રાલય દ્વારા સમુદ્રી ડેટા અને આગાહી સેવાઓ વિશેની માહિતી શેર કરવા માટે ડિજિટલ મહાસાગર એપ્લિકેશનની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી. INCOIS દ્વારા વિકસિત ડિજિટલ મહાસાગર પ્લેટફોર્મ હેઠળ એપ્લિકેશન શરૂ કરવામાં આવી છે. ઈન્ડિયન નેશનલ સેન્ટર

ફોર ઓશન ઇન્ફર્મેશન (INCOIS) વિવિધ હિતધારકોને સલાહકાર સેવાઓ અને માહિતી પ્રદાન કરે છે. આમાં સમુદ્રવિજ્ઞાન સંશોધન, સમુદ્ર રાજ્યની આગાહી, ફિશિંગ ઝોન સલાહકારીઓ, ઉચ્ચ તરંગ ચેતવણીઓ, તોફાનમાં વધારો, સુનામીની વહેલી ચેતવણીઓ અને તેલનું ઢોળાવું જેવી સલાહકારી સેવાઓ પર આધારિત ડેટા શામેલ છે.

Back to Basics : ડિજિટલ મહાસાગર પ્લેટફોર્મ વિશે

- > ડિજિટલ મહાસાગર પ્લેટફોર્મમાં ભૌગોલિક ટેકનોલોજીમાં ઝડપી પ્રગતિઓ અપનાવીને વિજ્ઞાતીય સમુદ્રવિષયક ડેટાને ગોઠવવા વિકસિત કરવામાં આવેલા એપ્લિકેશનનો સમૂહ શામેલ છે.
- > તે વપરાશકર્તાઓની વિશાળ શ્રેણીની બધી ડેટા સંબંધિત આવશ્યકતાઓના વન સ્ટોપ સોલ્યુશન તરીકે કામ કરશે. આમાં સંશોધન સંસ્થાઓ, વ્યૂહાત્મક વપરાશકર્તાઓ, ઓપરેશનલ એજન્સીઓ, શૈક્ષણિક સમુદાય, નીતિ નિર્માતાઓ, દરિયાઈ ઉદ્યોગ અને લોકો શામેલ છે.
- > તે સમુદ્ર ડેટા મેનેજમેન્ટ માટેનું તેનું પ્રથમ પ્લેટફોર્મ છે. આ પ્લેટફોર્મ ડિજિટલ ઇન્ડિયા પ્રોગ્રામમાં ફાળો આપશે.
- > પ્લેટફોર્મ ડેટા ઇન્ટિગ્રેશન, ડેટા વિશ્લેષણ, ડેટા વિઝ્યુલાઇઝેશન, ડેટા ફ્યુઝન અને ડેટા વિશ્લેષણ માટે ઓનલાઇન ઇન્ટરેક્ટિવ વેબ-આધારિત વાતાવરણની સુવિધા આપે છે જેમાં સમુદ્રવિષયક સુવિધાઓના ઉત્ક્રાંતિનું મૂલ્યાંકન થાય છે.

હિંદ મહાસાગર રિમ એસોસિએશન

- > હિંદ મહાસાગર રીમ એસોસિએશનમાં ચૌદ સભ્યોનો સમાવેશ થાય છે. તેઓ ભારત, બાંગ્લાદેશ, સેશેલ્સ, કોમોરોસ, મડાગાસ્કર, મોરેશિયસ, માલદીવ, ઓમાન, મોઝામ્બિક, ઓસ્ટ્રેલિયા, ઇન્ડોનેશિયા, કેન્યા, ઈરાન, મલેશિયા, મેડાગાસ્કર, સિંગાપોર, દક્ષિણ આફ્રિકા, તાંઝાનિયા, શ્રીલંકા, યુએઈ, થાઇલેન્ડ અને યમન છે. IORAના દસ સંવાદ ભાગીદારોમાં જર્મની, ઈટાલી, ચાઇના, ઈજિપ્ત, ફ્રાંસ, ઈટાલી, જાપાન, તુર્કી, યુકે, કોરિયા રિપબ્લિક, યુએસએ, યુકે છે. IORA 2015 માં યુનાઇટેડ નેશન્સ જનરલ એસેમ્બલી અને આફ્રિકન યુનિયનનો સભ્ય બન્યો.

વૈશ્વિક પ્રવાસી રિશ્તા પોર્ટલ અને એપ્લિકેશન

- > ભારત સરકારે વૈશ્વિક પ્રવાસી રિશ્તા પોર્ટલ અને મોબાઇલ એપ્લિકેશન શરૂ કરી. આ એપ્લિકેશનનો હેતુ સમગ્ર વિશ્વમાં ફેલાયેલા ભારતીય ડાયસ્પોરાને જોડવાનો છે.

Back to Basics : ગ્લોબલ પ્રવાસી રિશ્તા પોર્ટલ અને મોબાઇલ એપ લોન્ચ કરવાનો મુખ્ય હેતુ

- > ગ્લોબલ પ્રવાસી રિશ્તા પોર્ટલ અને મોબાઇલ એપ્લિકેશન વિશ્વભરમાં ફેલાયેલા 3.12 કરોડ ભારતીય ડાયસ્પોરાને કનેક્ટ કરવામાં મદદ કરશે. તે ભારતીય મિશન (એટલે કે દૂતાવાસો), વિદેશ બાબતોના મંત્રાલય અને ભારતીય ડાયસ્પોરા વચ્ચે ત્રિ-માર્ગ સંદેશાવ્યવહાર બનાવશે. ભારતીય ડાયસ્પોરા એટલે વેરવિખેર વસ્તી જેનું મૂળ ભારત છે. (ડાયસ્પોરા તેમના સ્વદેશી ક્ષેત્રથી દૂર વસ્તીનો વ્યાપક ફેલાવો કરી રહ્યા છે.)

- > એપ્લિકેશનનો ઉપયોગ ભારતીય ડાયસ્પોરા દ્વારા પોર્ટલ અને મિશન મારફતે કરવાનો છે.
- > વૈશ્વિક પ્રવાસી રિશ્તા પોર્ટલ અને મોબાઇલ એપ્લિકેશન શરૂ કરવાનું કારણ
- > હજી સુધી, વિશ્વભરમાં ભારતીય ડાયસ્પોરા સાથે જોડાવા માટે મંત્રાલય સાથે કોઈ અસરકારક સંચાર ચેનલ ઉપલબ્ધ નથી. ભારતીય ડાયસ્પોરા અને વિદેશ મંત્રાલય કટોકટી દરમિયાન સંદેશાવ્યવહાર માટે ટ્વિટર, ફેસબુક, વ્હોટ્સએપ જેવા સોશયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મનો ઉપયોગ કરે છે.

કયા મંત્રાલયે ગ્લોબલ પ્રવાસી રિશ્તા પોર્ટલ અને મોબાઇલ એપ્લિકેશન શરૂ કરી?

- > વિદેશ મંત્રાલયે વૈશ્વિક પ્રવાસી રિશ્તા પોર્ટલ અને મોબાઇલ એપ્લિકેશન શરૂ કરી. જેનું લોકાર્પણ વિદેશ રાજ્ય પ્રધાન વી મુરલીધરન દ્વારા કરાયું હતું.

વૈશ્વિક પ્રવાસી રિશ્તા પોર્ટલ અને મોબાઇલ એપ્લિકેશનના ફાયદા

- > બનાવેલ પોર્ટલ ભારતીય ડાયસ્પોરા સભ્યોની નોંધણીને સક્ષમ કરશે. આમાં PIO (પર્સન ઓફ ઇન્ડિયન ઓરિજિન), NRI (બિન-નિવાસી ભારતીય) અને OCI (ઓવરસીઝ સિટિઝન્સ ઓફ ઇન્ડિયા) નો સમાવેશ થાય છે.
- > આ પોર્ટલ ભારતીય ડાયસ્પોરા સભ્યોને નવી અને હાલની સરકારી યોજનાઓ સાથે જોડવામાં મદદ કરશે.
- > એપ્લિકેશન અને પોર્ટલ કટોકટી વ્યવસ્થાપન દરમિયાન સહાયરૂપ મદદ આપશે. ભારતીય ડાયસ્પોરા કટોકટી દરમિયાન સમયસર કાઉન્સેલર સેવાઓ અને અધિકારીઓ સુધી પહોંચી શકે છે.
- > પોર્ટલ ભારતીય ડાયસ્પોરાને પાસપોર્ટ, વિઝા અને અન્ય કાઉન્સેલર સેવાઓ જેવી ઉપયોગી માહિતી પ્રદાન કરશે.
- > ઘડતર નીતિઓમાં ભારતીય ડાયસ્પોરા પાસેથી ઉપયોગી અભિપ્રાય લેવા ભારત સરકારના મંચ તરીકે પણ કાર્ય કરશે.
- > તે સર્વેક્ષણની પ્રક્રિયાને સરળ બનાવશે.

કોચિ-મંગલુરુ કુદરતી ગેસ પાઇપલાઇન પરિયોજના

- > વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ વિડીયો કોન્ફરન્સ દ્વારા દેશને કોચિ-મંગલુરુ કુદરતી ગેસ પાઇપલાઇન સમર્પિત કરી હતી.
- > કોચિ-મંગલુરુ કુદરતી ગેસ પાઇપલાઇન એ 'વન નેશનલ-વન ગેસ ગ્રીડ' સ્થાપવાની દિશામાં એક મહત્ત્વપૂર્ણ પગલું છે.
- > ગેસ ઓથોરિટી ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ (GAIL) દ્વારા 450 કિમી લાંબી ગેસ પાઇપલાઇન બનાવવામાં આવી છે.
- > દરરોજ આશરે 12 મિલિયન મેટ્રિક સ્ટાન્ડર્ડ ક્યુબિક મીટરની પરિવહન ક્ષમતાવાળી કુદરતી ગેસ પાઇપલાઇન, કોચિથી મંગલુરુમાં લિક્વિફાઇડ નેચરલ ગેસ (LNG) પુનઃગેસિફિકેશન ટર્મિનલ પર કુદરતી ગેસ લઈ જશે.
- > આ પ્રોજેક્ટની કુલ કિંમત આશરે 3000 કરોડ રૂપિયા જેટલી હતી અને તેના નિર્માણ દરમિયાન લગભગ 1.2 મિલિયન લોકોને રોજગારી મળી હતી.
- > આ કુદરતી ગેસ પાઇપલાઇન દ્વારા પર્યાવરણને અનુકૂળ અને પરવડે તેવા બળતણને પરિવહન ક્ષેત્ર માટે સંકુચિત નેચરલ

- ગેસ (CNG) અને ઘરો માટે પાઈપ નેચરલ ગેસ (PNG)ના રૂપમાં પૂરા પાડવામાં આવશે.
- તે વાણિજ્યિક અને ઔદ્યોગિક એકમોને કુદરતી ગેસનો પુરવઠો પણ આપશે. આ રીતે, સ્વચ્છ બળતણનો ઉપયોગ હવાના પ્રદૂષણને ઘટાડીને હવાની ગુણવત્તામાં સુધારવામાં મદદ કરશે.

મધ્યપ્રદેશમાં ફ્લોટિંગ સોલર પાવર પરિયોજના

- મધ્યપ્રદેશના ખંડવા જિલ્લામાં નર્મદા નદી પર ઓમકારેશ્વર ડેમ પર નિર્માણ પામનાર વિશ્વનો સૌથી મોટો ફ્લોટિંગ સોલર પાવર પ્રોજેક્ટ, વર્ષ 2022-23 સુધીમાં સૌર ઊર્જા ઉત્પન્ન કરવાનું કામ શરૂ કરશે.
- આ પ્રોજેક્ટ માટે અંદાજે 3,000 કરોડ રૂપિયાનું રોકાણ છે.
- નોંધનીય છે કે ઈન્ટરનેશનલ ફાઈનાન્સ કોર્પોરેશન, વર્લ્ડ બેંક અને પાવર ગ્રીડ કોર્પોરેશન દ્વારા ઉપરોક્ત પ્રોજેક્ટના વિકાસ માટે સહાય આપવા સૈદ્ધાંતિક સંમતિ આપી છે.
- આ પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત ડેમમાં સોલાર પેનલ્સ લગાવીને આશરે 2000 હેક્ટર જળ વિસ્તારમાં વીજળી ઉત્પન્ન કરવામાં આવશે.
- આ સંદર્ભમાં જારી કરાયેલા પ્રકાશન મુજબ, આ પ્રોજેક્ટની વિશેષતા એ છે કે તેમાં જળાશયોમાં પાણીની સપાટી પર ફ્લોટિંગ સોલર પેનલ્સ હશે. ઉપરાંત, જ્યારે ડેમનું પાણીનું સ્તર નીચું આવે છે, ત્યારે તે આપમેળે ઉપર અને નીચે સમાયોજિત થઈ જશે.
- તેની ડિઝાઇન એવી રીતે બનાવવામાં આવી છે કે પાણીના તરંગો અને પૂરની તેની પર કોઈ અસર ના પડે.

નવી ઔદ્યોગિક માળખાગત પરિયોજનાઓ

- તાજેતરમાં કેબિનેટ કમિટી ઓન ઈકોનોમિક અફેર્સ (CCEA) એ 7725 કરોડના ત્રણ પાયાની માળખાકીય દરખાસ્તોને મંજૂરી આપી છે જેમાં મોટા પરિવહન કોરિડોર દ્વારા જોડાયેલા ગ્રીનફિલ્ડ ઔદ્યોગિક શહેરો સ્થાપવાની દરખાસ્ત છે.
- કેબિનેટે ઈથેનોલના ઉત્પાદન માટેની વ્યાજ આર્થિક સહાયની સુધારેલી યોજનાને પણ મંજૂરી આપી છે, જેમાં માત્ર ગોળ આધારિત નહીં, અનાજ આધારિત ભટ્ટીઓનો સમાવેશ કરવાની યોજનાને વિસ્તૃત કરી છે.
- આ યોજના જવ, મકાઈ અને ચોખા જેવા અનાજમાંથી ઈથેનોલના ઉત્પાદનને પ્રોત્સાહન આપશે, તેમજ ઉત્પાદન અને નિસ્પંદન ક્ષમતાને વધારીને 1000 કરોડ લિટર કરવામાં મદદ કરશે.
- 2030 સુધીમાં પેટ્રોલથી 20% ઈથેનોલ મિશ્રિત કરવાના લક્ષ્યાંકને પહોંચી વળવા પણ તે મદદ કરશે.
- આ પ્રોજેક્ટ્સ ઈસ્ટર્ન અને વેસ્ટર્ન ડેડિકેટેડ ફ્રિટ કોરિડોર, એક્સપ્રેસ વે અને નેશનલ હાઈવે, બંદરો, એરપોર્ટ્સ જેવા મોટા પરિવહન કોરિડોરની નજીકની સુનિશ્ચિતતા પર આધારિત છે.

- આ ભારતને વૈશ્વિક ઉત્પાદન સાંકળમાં મેન્યુફેક્ચરીંગમાં મજબૂત સ્થાન આપવા માટે રોકાણ આકર્ષિત કરશે.
- આ પ્રોજેક્ટ્સ ઔદ્યોગિક કોરિડોરના વિકાસ દ્વારા રોજગારની પૂરતી તકો બનાવવામાં મદદ કરશે.

Back to Basics : ઔદ્યોગિક કોરિડોર

- અર્થવ્યવસ્થાના વિવિધ ક્ષેત્ર પરસ્પર નિર્ભર છે અને ઔદ્યોગિક કોરિડોર આ આંતરવલંબન માટે ઉદ્યોગ અને માળખાગત સુવિધા વચ્ચે અસરકારક એકીકરણની ખાતરી કરે છે, જેથી એકંદરે આર્થિક અને સામાજિક વિકાસ થાય છે.

સત્યમેવ જયતે: ડિજિટલ મીડિયા સાક્ષરતા

- તાજેતરમાં જ બનાવટી સમાચારોના ભયને પહોંચી વળવા કેરળ સરકારે 'સત્યમેવ જયતે' નામનો ડિજિટલ મીડિયા સાક્ષરતા કાર્યક્રમ જાહેર કર્યો છે.
- આ પ્રોગ્રામને શાળાઓ અને કોલેજોમાં ડિજિટલ મીડિયા સાક્ષરતા પર અભ્યાસક્રમ વિકસાવવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવા જાગૃત કરવામાં આવશે.
- પ્રોગ્રામમાં પાંચ મુદ્દાઓ શામેલ હશે:
 - ખોટી માહિતી શું છે?
 - શા માટે તે ઝડપથી ફેલાઈ રહી છે?
 - સોશિયલ મીડિયા સામગ્રીનો ઉપયોગ કરતી વખતે શું સાવચેતી રાખવાની જરૂર છે?
 - નકલી સમાચાર ફેલાવનારાઓ કેવી રીતે ફાયદો કરે છે?
 - નાગરિકો શું પગલાં લઈ શકે છે?

Back to Basics : સત્યમેવ જયતે

- સત્યમેવ જયતે (સત્યનો હંમેશાં વિજય થાય છે) હિન્દુ ધર્મગ્રંથ મુંડકોપનિષદના મંત્રનો એક ભાગ છે.
- આઝાદી પછી 26 જાન્યુઆરી 1950 ના રોજ તેને ભારતના રાષ્ટ્રીય સૂત્ર તરીકે અપનાવવામાં આવ્યું.
- તે દેવનાગરીમાં ભારત દેશના ઉત્તર પ્રદેશમાં વારાણસી નજીક સરનાથ ખાતે મૌર્ય સમ્રાટ અશોક દ્વારા બનાવવામાં આવેલા સિંહ સ્તંભ પર લખાયેલ છે અને તે ભારતીય રાષ્ટ્રીય પ્રતીકનો એક અભિન્ન ભાગ છે.
- પ્રતીક અને શબ્દ 'સત્યમેવ જયતે' એ તમામ ભારતીય ચલણ અને રાષ્ટ્રીય દસ્તાવેજોની એક બાજુ લખાયેલ છે.

બનાવટી સમાચારના જોખમો

- નકલી સમાચાર એ એક પ્રકારની ખોટી માહિતી છે જે સમાચાર તરીકે રજૂ થાય છે. ઘણીવાર તે કોઈ વ્યક્તિ અથવા સંસ્થાની પ્રતિષ્ઠાને નુકસાન પહોંચાડવા અથવા જાહેરાતની આવક દ્વારા પૈસા કમાવવાનો હેતુ છે.
- સોશિયલ મીડિયા અને બીજા માધ્યમોને કારણે બનાવટી સમાચારોનો ફેલાવો વધ્યો છે.
- રાજકીય ઘુવીકરણ, સત્ય પછીનું રાજકારણ, પુષ્ટિ પક્ષપાત અને સોશિયલ મીડિયા બનાવટી સમાચારોના ફેલાવા માટે ફસાવવામાં આવેલ છે.

સ્કૂલ ભેગ નીતિ, 2020

- ડિરેક્ટોરેટ ઓફ એજ્યુકેશન દ્વારા તમામ શાળાઓને રાષ્ટ્રીય શૈક્ષણિક સંશોધન અને તાલીમ પરિષદ (NCERT) દ્વારા

બહાર પાડવામાં આવેલી નવી 'સ્કૂલ બેગ નીતિ 2020' ને અનુસરવા માટે એક પરિપત્ર બહાર પાડ્યો છે.

Back to Basics : પરિપત્ર

- > પરિપત્ર મુજબ, શિક્ષકોએ વિદ્યાર્થીઓને ચોક્કસ દિવસે શાળામાં ક્યા પુસ્તકો અને નોટબુક લાવવાની છે તે અગાઉથી જાણ કરવી ફરજિયાત છે, સાથે સાથે શિક્ષકો સમયાંતરે તપાસ કરશે કે વિદ્યાર્થીઓ બિનજરૂરી પુસ્તકો કે નોટબુક લાવે છે કે નહિ.
- > તમામ વિદ્યાર્થીઓને ગુણવત્તાયુક્ત પીવાના પાણીનો પૂરતો જથ્થો પૂરો પાડવો તે શાળા સંચાલનની ફરજ અને જવાબદારી છે, જેથી વિદ્યાર્થીઓને તેમના ઘરમાંથી પાણીની બોટલ લાવવાની જરૂર ન પડે.

સ્કૂલ બેગ પોલિસી, 2020

- > નીતિમાં વર્ગ-1 થી 12 સુધીના વિદ્યાર્થીઓનું હોમવર્ક અને તેમની બેગના વજન સંબંધિત માર્ગદર્શિકાને આવરી લેવામાં આવી છે.
- > નીતિ મુજબ, વર્ગ 1 થી 10 ના વિદ્યાર્થીઓની સ્કૂલ બેગ તેમના શરીરના વજનના 10 ટકાથી વધુ ન હોવી જોઈએ, તેમજ પૂર્વ-પ્રાથમિક વર્ગોમાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓ માટે સ્કૂલ બેગ હોવું જ ન જોઈએ.
- > વર્ગ-II સુધીના વિદ્યાર્થીઓને કોઈ ગૃહકાર્ય આપવું જોઈએ નહીં, જ્યારે ત્રીજા ધોરણથી પાંચમા ધોરણના વિદ્યાર્થીઓને દર અઠવાડિયે વધુમાં વધુ બે કલાક, છઠ્ઠા ધોરણથી આઠમાં વર્ગના વિદ્યાર્થીઓને દિવસ દીઠ એક કલાકનું મહત્તમ અને નવમાં અને તેથી વધુ વર્ગના વિદ્યાર્થીઓને દિવસ દીઠ મહત્તમ બે કલાકનું હોમવર્ક આપવું જોઈએ.
- > આ નીતિ શાળાઓ માટેના માળખાકીય ફેરફારોની જરૂરિયાત પર પણ ભાર મૂકે છે, કારણ કે વિદ્યાર્થીઓ દરરોજ ઘણા પુસ્તકો લઈ જઈ શકતા નથી.
- > શાળાઓએ પૂર્વ-શાળાથી ઉચ્ચ માધ્યમિક સુધીના વિદ્યાર્થીઓને લોકર આપવું જોઈએ, જેથી તેઓ શાળામાં કેટલાક પુસ્તકો છોડી શકે અને જરૂરીયાત મુજબ ઘરે લઈ જાય.
- > તેમાં જણાવાયું છે કે શિક્ષકોએ વિદ્યાર્થીઓના સ્કૂલ બેગનું વજન દર ત્રણ મહિને તપાસવાની જવાબદારી લેવી જોઈએ અને માતા-પિતાને ભારે બેગ વિશે જાણ કરવી જોઈએ.
- > આ મુજબ, ભારે પુસ્તકો કરતા ઓછા અને ઓછા વજનવાળા પુસ્તકોને પ્રાધાન્ય આપવું જોઈએ.

રાષ્ટ્રીય શૈક્ષણિક સંશોધન અને તાલીમ પરિષદ (NCERT)

- તે શિક્ષણ મંત્રાલય હેઠળની એક સ્વાયત સંસ્થા છે જે નીચેની કામગીરીને સુનિશ્ચિત કરવા માટે સમર્પિત એક સંસ્થા છે:
 - > શાળા શિક્ષણ સંબંધિત ક્ષેત્રોમાં સંશોધનને પ્રોત્સાહન આપવાની દિશામાં કામ કરવું અને શાળાના શિક્ષણમાં ગુણાત્મક સુધારણાની ખાતરી કરવી.
 - > મોડેલ પાઠ્યપુસ્તકો, પૂરક સામગ્રી તૈયાર કરવી અને પ્રકાશિત કરવી.
 - > નવી શૈક્ષણિક તકનીકોનો વિકાસ અને પ્રસાર.
 - > સાર્વત્રિક શિક્ષણના લક્ષ્યોને પ્રાપ્ત કરવા માટે નોડલ એજન્સી તરીકે કાર્ય કરવું.

ભારતનો રેખાંશ વૃદ્ધ અભ્યાસ અહેવાલ

- > તાજેતરમાં, કેન્દ્રીય આરોગ્ય અને કુટુંબ કલ્યાણ મંત્રાલયે આભાસી પ્લેટફોર્મ પરથી ભારતનો રેખાંશ વૃદ્ધ અભ્યાસ(LASI) વેવ -1 નો અહેવાલ બહાર પાડ્યો હતો.

Back to Basics : LASI વિશે

- > તે આરોગ્ય, આર્થિક અને સામાજિક નિર્ધારકો અને ભારતમાં વૃદ્ધ વસ્તીના પરિણામોની વૈજ્ઞાનિક તપાસનો એક વ્યાપક રાષ્ટ્રીય સર્વે છે. તેને વર્ષ 2016 માં માન્યતા મળી હતી.
- > તે ભારતનો પ્રથમ અને વિશ્વનો સૌથી મોટો સર્વે છે જે સામાજિક, આરોગ્ય અને આર્થિક સુખાકારી પર વૃદ્ધ વસ્તી માટે નીતિઓ અને કાર્યક્રમો ઘડવાના ઉદ્દેશ સાથે એક રેખાંશિક ડેટાબેસ પ્રદાન કરે છે.

સર્વે એજન્સીઓ

- > હાર્વર્ડ સ્કૂલ ઓફ પબ્લિક હેલ્થ, યુનિવર્સિટી ઓફ સધર્ન કેલિફોર્નિયા, યુનાઈટેડ નેશન્સ પોપ્યુલેશન ફંડ (UNFPA) અને નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ એજિંગ, આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ મંત્રાલયના વૃદ્ધોના સ્વાસ્થ્ય સંભાળ માટેના રાષ્ટ્રીય પ્રોગ્રામમાં આ સર્વે મુંબઈ સ્થિત ઇન્ટરનેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ફોર પોપ્યુલેશન સાયન્સિસ (IIPS) દ્વારા હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો.

■ સર્વેની અવધિ:

- > LASI, વેવ -1 માં 72250 વ્યક્તિઓનાં 45 વર્ષ અને તેથી વધુનાં અને તેમના જીવનસાથીનાં બેઝલાઈન નમૂનાનો સમાવેશ થાય છે. આમાં 60 વર્ષ અને તેથી વધુ ઉંમરના 31,464 વ્યક્તિઓ અને 75 વર્ષ કે તેથી વધુ ઉંમરના 6,749 વ્યક્તિઓનો સમાવેશ થાય છે. આ નમૂનાઓ સિક્કિમ સિવાય તમામ રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાંથી લેવામાં આવ્યા હતા.

■ પ્રક્રિયા:

- > આ સર્વેમાં કુટુંબ અને સામાજિક નેટવર્ક, આવક, સંપત્તિ અને ઉપયોગ અંગેની માહિતી સાથે આરોગ્ય અને જૈવસુચક વિશેની વિગતવાર માહિતી એકત્રિત કરવામાં આવી છે.
- > જૈવસુચક એ તબીબી ક્ષેત્રની એક મોટી આણ્વીક અથવા સેલ્યુલર ઘટના છે જે આરોગ્યના લક્ષણો સાથે ચોક્કસ પર્યાવરણીય આવરણને સાંકળે છે. જૈવસુચક પર્યાવરણીય રસાયણોના સંપર્કમાં, કોનિક માનવ રોગોના વિકાસ અને રોગના જોખમમાં વધારો વચ્ચેના ઉપગણોને ઓળખવામાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે છે.

■ નિષ્કર્ષ:

- > 2011 ની વસ્તી ગણતરીમાં, 60+ વસ્તી ભારતની 8.6 ટકા વસ્તી એટલે કે 103 મિલિયન વૃદ્ધ લોકોની હતી.
- > 3% ના વાર્ષિક વિકાસ દર સાથે, 2050 માં, લોકોની વસ્તી વધીને 319 મિલિયન થઈ જશે.
- > 75 ટકા વૃદ્ધો કોઈક ગંભીર બીમારીથી પીડાય છે. 40 ટકા વૃદ્ધો અમુક અપંગતાથી પીડાય છે અને 20 ટકા લોકો માનસિક બિમારીઓથી પીડિત છે.
- > સ્વ-અહેવાલના આધારે 45 વર્ષથી વધુ વયના લોકોમાં હૃદયના રોગોનો વ્યાપ 28% છે.

વૃદ્ધોની આરોગ્ય સંભાળ માટેનો રાષ્ટ્રીય કાર્યક્રમ(NPHCE)

- કાર્યક્રમ વિશે:
 - > આરોગ્ય અને કુટુંબ કલ્યાણ મંત્રાલયે નિવૃત્તિ પછી આવક ઘટાડા જેવા વૃદ્ધોના પ્રતિબંધિત ખર્ચ અને આશ્રિત વૃદ્ધ મહિલાઓ માટે આ કાર્યક્રમ રજૂ કર્યો છે.
 - > વૃદ્ધો માટે સુલભ, સસ્તું અને ઉચ્ચ ગુણવત્તાવાળી લાંબા ગાળાની, વ્યાપક અને સમર્પિત સંભાળ સેવાઓ પ્રદાન કરવા માટે.
 - > વૃદ્ધો માટે એક નવું 'સ્થાપત્ય' બનાવવું.
 - > 'વૃદ્ધ લોકોના સમાજ' માટે સક્ષમ વાતાવરણ બનાવવા માટે એક માળખું બનાવવું.
 - > સક્રિય અને સ્વસ્થ વૃદ્ધાવસ્થાની કલ્પનાને પ્રોત્સાહન આપવું.
- ધિરાણ:
 - > કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા જિલ્લા કક્ષા સુધીની પ્રવૃત્તિઓ માટે કુલ બજેટના 75% અને રાજ્ય સરકારના બજેટના 25% ફાળો છે.
- પાત્ર લાભાર્થીઓ:
 - > દેશમાં 60 વર્ષથી ઉપરના બધા.
- લાભોનો પ્રકાર:
 - > રાજ્ય આરોગ્ય વિતરણ પ્રણાલી દ્વારા વૃદ્ધો માટે વિશેષ નિ:શુલ્ક, વિશેષ આરોગ્યસંભાળ સુવિધાઓ.

જમ્મુ અને કાશ્મીરના ઔદ્યોગિક વિકાસ માટેની યોજના

- > આર્થિક બાબતો અંગેની મંત્રીમંડળ સમિતિએ જમ્મુ-કાશ્મીરના ઔદ્યોગિક વિકાસ માટે ઉદ્યોગ અને આંતરિક વેપાર પ્રમોશન (DPIIT) ની સેન્ટ્રલ સેક્ટર યોજનાના પ્રસ્તાવને મંજૂરી આપી દીધી છે.
- > DPIIT એ વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલય હેઠળ કાર્યરત એક વિભાગ છે.

Back to Basics : કેન્દ્રીય ક્ષેત્રની યોજના

- > આ યોજનાઓને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા 100 ટકા ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવે છે.
- > આનો અમલ કેન્દ્ર સરકાર કરે છે.
- > આ યોજનાઓ મુખ્યત્વે સંઘ સૂચિના વિષય પર બનાવવામાં આવે છે.

ધ્યેય

- > આ યોજનાનો ઉદ્દેશ જમ્મુ-કાશ્મીર શાસિત ક્ષેત્રમાં બ્લોક સ્તર સુધીના ઔદ્યોગિક વિકાસને સુનિશ્ચિત કરવાનો છે. તે ભારત સરકારની પ્રથમ ઔદ્યોગિક પ્રોત્સાહન યોજના છે અને તે સમગ્ર કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશોમાં ટકાઉ અને સંતુલિત ઔદ્યોગિક વિકાસને પ્રોત્સાહન આપશે.

લાભકર્તા

- > નાના અને મોટા બંને એકમો માટે આ યોજના આકર્ષક બનાવવામાં આવી છે.
- > વર્ષ 2020-21થી 2036-37 (કુલ 17 વર્ષ) માટે સૂચિત યોજનાનો કુલ ખર્ચ રૂ. 28,400 કરોડ છે. અત્યાર સુધી વિવિધ વિશેષ પેકેજ યોજનાઓ હેઠળ રૂ. 1,123.84 કરોડ આપવામાં આવ્યા છે.

યોજનાના અમલીકરણમાં જમ્મુ કાશ્મીરની ભૂમિકા

- > આ યોજનાના નોંધણી અને અમલીકરણ માટે કેન્દ્રશાસિત રાજ્ય જમ્મુ-કાશ્મીરની એક વ્યાપક ભૂમિકા સૂચવવામાં આવી છે. આ અંતર્ગત દાવા સ્વીકારતા પહેલા સ્વતંત્ર ઓડિટ એજન્સી દ્વારા યોગ્ય નિયંત્રણ અને સંતુલનની વ્યવસ્થા કરવામાં આવશે.

મૂડી રોકાણ માટે પ્રોત્સાહન

- > તે પ્લાન્ટ અને મશીનરી (ઉત્પાદન) અથવા મકાન બાંધકામ અથવા અન્ય તમામ કાયમી ભૌતિક સંપત્તિ (સેવા ક્ષેત્ર) ના કિસ્સામાં રોકાણ પર ઝોન-Aમાં 30 ટકા અને ઝોન-Bમાં 50 ટકાના દરે મૂડી રોકાણ પ્રોત્સાહનો પ્રદાન કરે છે.

ઝોન-B:

- > તેમાં દૂરના વિસ્તારોનો સમાવેશ કરવામાં આવશે અને તેમને વધુ પ્રોત્સાહન મળશે જેથી દૂરના વિસ્તારો અને મોટા શહેરોમાં વિકાસની સમાન તકો સુનિશ્ચિત થઈ શકે.

ઝોન-A:

- > આમાં એવા ક્ષેત્રો શામેલ છે કે જે ઝોન-Bમાં શામેલ નથી.
- > મૂડી રોકાણ એ ધંધો આગળ વધારવા માટે અથવા ધંધા માટે લાંબા ગાળાની સંપત્તિ ખરીદવા માટે વપરાયેલ રકમ છે.

મૂડી વ્યાજની છૂટ

- > તે પ્લાન્ટ, મશીનરી, ઇમારતો અને અન્ય તમામ ટકાઉ ભૌતિક સંપત્તિના નિર્માણ માટે 10 વર્ષ માટે 500 કરોડ રૂપિયા સુધીની લોન પર મહત્તમ સાત વર્ષ માટે 6% ના મૂડી વ્યાજની છૂટ પ્રદાન કરે છે.
- > મૂડી વ્યાજ એ લાંબા ગાળાની સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરવા અથવા નિર્માણ માટે લેવામાં આવતી લોનની કિંમત છે.

GST પ્રોત્સાહન

- > તે ગુડ્સ અને સર્વિસ ટેક્સ પર આધારિત છે.
- > આ વાસ્તવિક રોકાણ 300 ટકા સુધી ભૌતિક સંપત્તિ (પ્લાન્ટ, મશીનરી, ઇમારતો વગેરે) બનાવવા માટે પ્રોત્સાહિત કરશે.

કાર્યકારી મૂડી વ્યાજ પ્રોત્સાહન

- > તે હાલના એકમોને વાર્ષિક 5% ના દરે મહત્તમ 5 વર્ષ માટે પ્રોત્સાહનો પ્રદાન કરશે. મહત્તમ પ્રોત્સાહક મર્યાદા 1 કરોડ રૂપિયા છે.
- > કાર્યકારી મૂડી, જેને નેટ વર્કિંગ કેપિટલ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે, તે કંપનીની વર્તમાન સંપત્તિ (રોકડ, પ્રાપ્ત થાય તેવા - ગ્રાહકોના અવેતન બીલ, કાચા અને તૈયાર માલ વગેરે) અને તેની વર્તમાન જવાબદારીઓ વચ્ચેનો તફાવત છે.

મહત્વ

- > આ યોજના રાજ્યમાં નવા રોકાણોને પ્રોત્સાહિત કરશે અને તેમનું નોંધપાત્ર વિસ્તરણ કરશે અને કેન્દ્રશાસિત ક્ષેત્રમાં હાલના ઉદ્યોગોનું પોષણ પણ કરશે.
- > આ ઉપરાંત રાજ્યના સમાન, સંતુલિત અને ટકાઉ સામાજિક-આર્થિક વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા ઉપરાંત આ યોજનામાં 4.5 લાખ લોકોને રોજગાર પણ મળશે.

પ્રધાનમંત્રી ઉજ્જવલા યોજના

- > પેટ્રોલિયમ અને કુદરતી ગેસ મંત્રાલયે તાજેતરમાં જાહેરાત કરી હતી કે કોવિડ-19 કટોકટી દરમિયાન યોજનાના

લાભારીઓને પ્રધાનમંત્રી ઉજ્જવલા યોજના અંતર્ગત 14 કરોડથી વધુ વિના મૂલ્યે સિલિન્ડરો પ્રદાન કરવામાં આવ્યા છે.

- > 14.2 કિલોના સબસિડી વિનાના લિક્વિફાઇડ પેટ્રોલિયમ ગેસ સિલિન્ડરોની કિંમત પ્રતિ સિલિન્ડર 694 રૂપિયા રહેવાની છે. વાણિજ્યિક ગ્રાહકોએ પ્રતિ સિલિન્ડર વધારાના 17 રૂપિયા ચૂકવવા પડશે. વળી, દિલ્હીમાં 19 કિલોગ્રામ LPG સિલિન્ડરનો નવો દર 1332 રૂપિયાના અગાઉના ભાવની તુલનામાં વધીને 1349 રૂપિયા થયો છે. કોલકાતામાં ભાવમાં 23 રૂપિયા અને ચેન્નાઈમાં કિંમતોમાં 17 રૂપિયાનો વધારો થયો છે.

Back to Basics : તાજેતરના LPGના ભાવ વધારા

પાછળનું કારણ

- > ઓઈલ માર્કેટિંગ કંપનીઓ દર મહિનાના પ્રથમ દિવસે ગેસ સિલિન્ડરના ભાવમાં સુધારો કરે છે. ભાવ સુધારણા આંતરરાષ્ટ્રીય બજાર દરો પર આધારિત છે. આંતરરાષ્ટ્રીય ભાવ ફેરફારોમાં થયેલા ફેરફારને કારણે તાજેતરમાં ભાવ વધારો થયો છે.
- > ભારતમાં LPG ભાવો આયાત સમાનતા કિંમતના આધારે કરવામાં આવે છે. આયાત સમાનતા કિંમત આંતરરાષ્ટ્રીય બજારમાં LPGના ભાવના આધારે નક્કી કરવામાં આવે છે. તે સાઉદી અરેબિયાના અરામકોના LPG ભાવો પર આધારિત છે. તેમાં નિશુલ્ક ઓન-બોર્ડ કિંમતો, કસ્ટમ ડ્યુટી, મહાસાગરના ફ્રિટ ચાર્જ, વીમા, બંદરના લેણાં વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. બિન-સબસિડીવાળા LPG સિલિન્ડરના છૂટક વેચાણના ભાવમાં આંતરિક નિયમો, GST, બોટલિંગ ચાર્જ, માર્કેટિંગ ખર્ચ અને માર્જિનનો સમાવેશ થાય છે. ઓઈલ કંપનીઓ, ડીલર કમિશન દ્વારા ચાર્જ લેવામાં આવે છે.
- > તેથી, નબળો દેખાવ કરતો રૂપિયો પણ ભારતમાં LPGના ઊંચા ભાવ તરફ દોરી જશે. છેલ્લા કેટલાક મહિનામાં વર્તમાન ભાવમાં વધારો આ કારણોસર છે.

આયાત સમાનતા કિંમત

- > યુનાઈટેડ નેશન્સના વર્લ્ડ ફૂડ પ્રોગ્રામ મુજબ, આયાત કરવામાં આવતી ચીજવસ્તુઓની સરહદ પરની આયાત સમાનતા કિંમત છે. તેમાં આંતરરાષ્ટ્રીય પરિવહન ખર્ચ અને ટેરિફ શામેલ છે.

RoDTEP યોજના

- > ભારત સરકારે તાજેતરમાં જાહેરાત કરી હતી કે RoDTEP (Remission of Duties and Taxes on Exported Products) યોજનાના ફાયદા તમામ માલ સુધી પહોંચાડવાના છે.

Back to Basics : RoDTEP યોજના

- > આંતરરાષ્ટ્રીય બજારોમાં ભારતની નિકાસને વેગ આપવા માટે RoDTEP યોજના 2020 માં શરૂ કરવામાં આવી હતી. યોજના અંતર્ગત કેન્દ્ર, રાજ્ય અને સ્થાનિક સ્તરે વસૂલવામાં આવતા વેરા, કર અથવા ફરજોની ભરપાઈ માટે એક પદ્ધતિ બનાવવામાં આવશે. યોજના પૂર્વે, વળતર કોઈપણ મિકેનિઝમ હેઠળ કરવામાં આવતું ન હતું.
- > ભારતમાંથી વેપારીમાલ નિકાસ યોજના (MEIS)માં ઉત્પન્ન થતી માલની નિકાસમાં સામેલ માળખાકીય અપૂર્ણતા

અને તેનાથી સંકળાયેલા ખર્ચને સરભર કરવા આ યોજના રજૂ કરવામાં આવી છે.

- > MEIS યોજના WTOને સુસંગત ન હતી.

RoDTEP યોજનાની WTO સુસંગતતા

- > RoDTEP યોજના નિકાસકારો માટેના ઉત્પાદન પછીના વ્યવહારોના ખર્ચને ઘટાડવા માટે વિશ્વ વ્યાપાર સંગઠન સાથે સંકલન કરશે. આ હાંસલ કરવા માટે, RoDTEP યોજના અમલીકરણનાં પગલાંએ ઉત્પાદનલક્ષી પ્રક્રિયાઓ પ્રદાન કરવી આવશ્યક છે. આ WTOના નિયમો અનુસાર છે. આ MSMEના ઉત્પાદનમાં વધારો કરવામાં મદદ કરશે.
- > ઉપરાંત, યોજના હેઠળ પરોક્ષ કરનો ઉત્પાદન પ્રક્રિયામાં વપરાશ કરવામાં આવે છે. આ WTO સાથે પણ સુસંગત છે. સરળ શબ્દોમાં કહીએ તો WTOના સિદ્ધાંતો અનુસાર નિકાસને વેગ આપવા નિકાસ પરના પરોક્ષ કરની ભરપાઈ કરવામાં આવશે.

RoDTEP યોજનાના ફાયદા

- > RoDTEP યોજના હેઠળ, ભારતના નિકાસકારો નિકાસ માટેના આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણોને પૂર્ણ કરશે. આનાથી આંતરરાષ્ટ્રીય બજારમાં ભારતીય ઉત્પાદનોના મૂલ્યમાં વધારો થશે. તે પ્રમાણપત્ર અને સસ્તું પરીક્ષણ દ્વારા પ્રાપ્ત કરવામાં આવી રહ્યાં છે જે આંતરરાષ્ટ્રીય સંગઠનો પર આધાર રાખવાને બદલે યોજના હેઠળ પ્રદાન કરવામાં આવશે.
- > MEIS ને બદલીને, RoDTEP યોજનાએ ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ માટે સ્વચાલિત માર્ગ બનાવ્યો છે. ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ ઉપભોક્તા વસ્તુઓ, કાચા માલ કે જે ઉત્પાદન માલ અને સેવાઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે તેની ખરીદી પર ચૂકવેલા કરને ચૂકવવા માટે આપવામાં આવે છે. તેથી, તે ડબલ ટેક્સ ભરવાનું ટાળવામાં મદદ કરે છે.

ઉજાલા અને SLNP યોજનાના છ વર્ષ પૂર્ણ

- > ઉજાલા (Unnat Jyoti by Affordable LEDs for All) અને SLNP (Street Lighting National Programme) એ સફળ અમલીકરણના છ વર્ષ પૂર્ણ કર્યા છે. બંને કાર્યક્રમોએ દેશભરમાં ઘરેલું અને જાહેર લાઈટિંગ પ્રણાલીનું નવીકરણ કર્યું છે.
- > આ યોજનાઓએ સ્થાનિક LED બજારોના વિકાસમાં મદદ કરી છે.
- > તેઓએ સરેરાશ ઘરગથ્થુ વીજબીલ 15% ઘટાડવામાં મદદ કરી છે.
- > આ યોજનાઓથી પરિવારોને તેમના મકાનોમાં વધુ સારી લાઈટ પ્રાપ્ત કરવામાં મદદ મળી છે અને ત્યાં તેમના જીવનની ગુણવત્તામાં સુધારો થયો છે.

Back to Basics : છ વર્ષમાં ઉજાલાની ઉપલબ્ધિઓ

- > UJALA હેઠળ, EESL એ 6.69 કરોડ LEDs બલ્બનું વિતરણ કર્યું છે. તેણે 1.14 કરોડથી વધુ LEDs સ્ટ્રીટ લાઈટ લગાવી છે. આનાથી દર વર્ષે 55.33 અબજ-કિલોવોટ કલાકની ઊર્જા બચાવવામાં મદદ મળી છે.
- > આ યોજના દ્વારા ગ્રીનહાઉસ ગેસના ઉત્સર્જનમાં દર વર્ષે 38.59 મિલિયન ટન કાર્બન ડાયોક્સાઈડનો ઘટાડો કરવામાં મદદ મળી છે.

- > આ યોજનામાં 72 લાખ LEDs ટ્યુબ લાઇટ અને 23 લાખ ઉર્જા કાર્યક્રમ પંખાને પોસાય તેવા ભાવે વિતરણ કરવામાં આવ્યા છે.

છ વર્ષમાં SLNPની ઉપલબ્ધિઓ

- > EESL એ SLNP હેઠળ 1.1 કરોડથી વધુ LEDs સ્ટ્રીટ લાઇટ લગાવી છે. આનાથી દર વર્ષે 7.67 અબજ-કિલોવોટ કલાકની ઉર્જા બચાવવામાં મદદ મળી છે.
- > આ યોજનાથી ગ્રીનહાઉસ ગેસના ઉત્સર્જનને દર વર્ષે 5.29 મિલિયન ટન કાર્બન ડાયોક્સાઇડ ઘટાડવામાં મદદ મળી છે.
- > યોજનાની મદદથી પાલિકાઓ તેમના વીજળીના બિલમાં રૂપિયા 5,210 કરોડ બચાવવા સક્ષમ બની છે.

યોજનાઓ દ્વારા પ્રાપ્ત એવોર્ડ

- > SLNPમાં ITના નવીન ઉપયોગ માટે SAPIA, 2017 (દક્ષિણ એશિયા પ્રાપ્તિ ઇનોવેશન એવોર્ડ)
- > 2019 માં CIO 100
- > LED ક્ષેત્રમાં પરિવર્તનશીલ યોગદાનમાં શ્રેષ્ઠતા માટે ગ્લોબલ સોલિડ સ્ટેટ લાઇટિંગ એવોર્ડ
- > CII નેશનલ એવોર્ડ ફોર એક્સેલન્સ ઇન એનર્જી મેનેજમેન્ટ, 2020.

‘આપણા બંધારણને જાણીએ’ અભિયાન

- > કેન્દ્ર સરકાર ટૂંક સમયમાં દેશભરની શાળાઓ, કોલેજો અને યુનિવર્સિટીઓમાં ‘આપણા બંધારણને જાણીએ’ નામનું અભિયાન યોજશે.
- > આ અભિયાનનો ઉદ્દેશ દેશના યુવાનોને બંધારણના વિવિધ પાસાઓથી વાકેફ કરવાનો છે.
- > આ અંગેની જાહેરાત કરતા લોકસભા અધ્યક્ષે કહ્યું કે, ‘જોકે ભારતના મોટાભાગના લોકો બંધારણમાં સમાવિષ્ટ અધિકારોથી વાકેફ છે, પરંતુ તેઓને તેમની ફરજોની જાણકારી નથી. આ અભિયાન અંતર્ગત લોકોને તેમની ફરજો વિશે પણ જાગૃત કરવામાં આવશે, જે દેશના બંધારણને વધુ મજબૂત બનાવશે.’

પ્રધાનમંત્રી કૌશલ કૌશલ વિકાસ યોજના 3.0

- > 15 જાન્યુઆરી, 2021 ના રોજ, ભારત સરકાર પ્રધાનમંત્રી કૌશલ વિકાસ યોજનાના ત્રીજા તબક્કાની શરૂઆત કરવાની છે. ત્રીજો તબક્કો કૌશલ વિકાસ અને ઉદ્યમ મંત્રાલય દ્વારા અમલમાં મૂકવાનો છે.

Back to Basics : પ્રધાનમંત્રી કૌશલ વિકાસ યોજના 3.0ની

મુખ્ય લક્ષણિકતાઓ

- > પ્રધાનમંત્રી કૌશલ વિકાસ યોજનાના ત્રીજા તબક્કા હેઠળ 729 પ્રધાનમંત્રી કૌશલ કેન્દ્રની સ્થાપના કરવામાં આવનાર છે અને 200 થી વધુ ITI સ્કીલ ઇન્ડિયા મિશન અંતર્ગત શરૂ કરવામાં આવનાર છે. આ કુશળ વ્યાવસાયિકોનું એક મજબૂત પૂલ બનાવશે.
- > વડાપ્રધાન કૌશલ વિકાસ યોજના 950 કરોડ રૂપિયાના રોકાણ સાથે એક વર્ષના ગાળામાં 1 લાખથી વધુ ઉમેદવારોને તાલીમ આપવાની છે.

પ્રધાનમંત્રી કૌશલ વિકાસ યોજના તબક્કો 2

- > પ્રધાનમંત્રી વિકાસ વિકાસ યોજનાનો તબક્કો 2 ની શરૂઆત 2015 માં કરવામાં આવી હતી. તેમાં નીચેના પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરાયું છે
- ટૂંકા ગાળાની તાલીમ:
 - > પ્રધાનમંત્રી વિકાસ વિકાસ તાલીમ કેન્દ્રો, જે ઉમેદવારો શાળા કે કોલેજના ડ્રોપઆઉટ અથવા બેરોજગાર હતા તેમને ટૂંકા ગાળાની તાલીમ આપવામાં આવી હતી. રાષ્ટ્રીય કુશળતા લાયકાત ફેમવર્ક અનુસાર તાલીમ આપવામાં આવી હતી. અભ્યાસક્રમ મુખ્યત્વે ઉદ્યમવૃત્તિ, નરમ કુશળતા, ડિજિટલ સાક્ષરતા પર કેન્દ્રિત છે.
- પહેલાના અધ્યયનની માન્યતા:
 - > તે દેશના અનિયંત્રિત કર્મચારીઓની કુશળતાને રાષ્ટ્રીય કુશળતા લાયકાતના માળખામાં ગોઠવવા પર કેન્દ્રિત હતી.
- વિશેષ પ્રોજેક્ટ્સ:
 - > તબક્કાના વિશેષ પ્રોજેક્ટ્સમાં તે પ્રોજેક્ટનો સમાવેશ થાય છે જેને પ્રધાનમંત્રી કૌશલ વિકાસ યોજના હેઠળ ટૂંકા ગાળાના તાલીમની શરતો અને શરતોમાંથી અમુક વિચલનની જરૂર પડી શકે છે.

પ્રધાનમંત્રી કૌશલ વિકાસ યોજના તબક્કો 1

- > પ્રધાનમંત્રી કૌશલ વિકાસ વિકાસ યોજના નેશનલ સ્કિલ ડેવલપમેન્ટ મિશન તરીકે 2010 માં શરૂ કરવામાં આવી હતી. તેમાં નીચેની ત્રણ સંસ્થાઓનો સમાવેશ છે.
 - > કુશળતા વિકાસ પર પ્રધાનમંત્રી રાષ્ટ્રીય પરિષદ
 - > રાષ્ટ્રીય કૌશલ વિકાસ નિગમ
 - > રાષ્ટ્રીય કૌશલ વિકાસ સમન્વયન બોર્ડ
- > તબક્કાનું મુખ્ય ધ્યાન વર્ગ 10 અને વર્ગ 12 ના છોડવાના પ્રશિક્ષણ આપવાનું હતું.
- > કૌશલ વિકાસ પરની રાષ્ટ્રીય નીતિએ 2022 સુધીમાં 50 કરોડ લોકોને કૌશલ આપવાનું લક્ષ્ય રાખ્યું હતું.
- > પ્રધાનમંત્રી કૌશલ વિકાસ યોજના કૌશલ વિકાસ અને ઉદ્યમ મંત્રાલય હેઠળ કાર્યરત રાષ્ટ્રીય કૌશલ વિકાસ નિગમ અમલમાં મૂકે છે.

કોલસો ક્ષેત્ર માટે સિંગલ વિન્ડો કિલરન્સ પોર્ટલ

- > તાજેતરમાં, કેન્દ્ર સરકારે કોલસા ક્ષેત્ર માટે એક નવું ઓનલાઇન સિંગલ વિન્ડો કિલરન્સ પોર્ટલ જાહેર કર્યું છે.
- > 2025 સુધીમાં ભારતને 5 ટ્રિલિયન ડોલરની અર્થવ્યવસ્થા બનાવવામાં કોલસા ક્ષેત્રનો સૌથી મોટો ફાળો હોઈ શકે છે.
- > નોંધનીય છે કે ભારત પાસે વિશ્વનો ચોથો સૌથી મોટો કોલસા અનામતનો જથ્થો છે, છતાં તે કોલસાની આયાત કરે છે.

Back to Basic : લક્ષ્ય

- > તેનું લક્ષ્ય ઘણા અધિકારીઓ પાસે જવાને બદલે પોર્ટલ દ્વારા પર્યાવરણ અને વન મંજૂરીની પ્રક્રિયા સરળ અને ઝડપી બનાવવાનું છે.
- > દેશમાં કોલસાની ખાણ શરૂ કરતા પહેલા હાલમાં લગભગ 19 મોટી મંજૂરીઓ જરૂરી છે.

ભાવિ યોજના

- > પરિવેશ પોર્ટલ વન અને પર્યાવરણીય મંજૂરી માટે આ એક વિંડો ક્લિઅરન્સ સિસ્ટમમાં મર્જ કરવામાં આવશે, જે હરાજી કરેલા કોલસા બ્લોકના સંચાલનમાં મદદ કરશે તેવી અપેક્ષા છે.
- > પર્યાવરણ એ વેબ આધારિત એપ્લિકેશન છે, જે સબમિટ કરેલી દરખાસ્તોની મંજૂરી માટે કેન્દ્ર, રાજ્ય અને જિલ્લા કક્ષાના અધિકારીઓ દ્વારા વિવિધ પ્રકારની મંજૂરીઓ (પર્યાવરણ, વન, વન્યપ્રાણી અને કોસ્ટલ રેગ્યુલેશન ઝોન) ને સુનિશ્ચિત કરવા માટે વિકસાવવામાં આવી છે.

કોલસા ક્ષેત્રમાં તાજેતરની પહેલ

- > આત્મનિર્ભર ભારત અભિયાનના ભાગ રૂપે ખાનગી ક્ષેત્ર માટે 50 બ્લોકની દરખાસ્ત સાથે કોલસાના વ્યવસાયિક ખાણકામ માટેની પરવાનગી.
- > કોલસા ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ માપદંડ ઉદારીકરણ કરવામાં આવશે તે જ રીતે જેમ કે વીજ પ્લાન્ટો માટે 'ધોવાઈ' કોલસાના ઉપયોગ અંગેની નિયમનકારી આવશ્યકતાઓ નાબૂદ કરવામાં આવી હતી.
- > નિયત ખર્ચની જગ્યાએ મહેસૂલ વહેંચણી પ્રણાલીના આધારે ખાનગી કંપનીઓને કોલસા બ્લોકસની ફાળવણી.
- > કોલસો ગેસિફિકેશન / લિક્વિફિકેશનને મહેસૂલ શેરમાં ઘટાડા દ્વારા પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવશે.
- > ભારતની કોલસાની ખાણોમાંથી કોલબેડ મિથેન-CBM કાઢવાના હકની હરાજી.
- > કેન્દ્રીય કોલસા મંત્રાલયે દેશમાં કોલસાની ગુણવત્તા પર નજર રાખવા માટે એપ્રિલ 2018 માં 'અનલોકિંગ ટ્રાન્સપરન્સી બાય થર્ડ પાર્ટી એસેસમેન્ટ ઓફ માઈન કોલ(UTTM)' એપ્લિકેશન શરૂ કરી હતી.
- > ઉત્તમ એટલે માઈનિંગમાંથી મેળવેલા કોલસાના ત્રીજા પક્ષના મૂલ્યાંકન દ્વારા પારદર્શિતાની ખાતરી કરવી.
- > 'શક્તિ' (ભારતમાં પારદર્શી રીતે કોલસો કાઢવા અને ફાળવવા માટેની યોજના) ની યોજના વર્ષ 2017 માં કેન્દ્રીય કોલસા મંત્રાલયે શરૂ કરી હતી, જેનો ઉદ્દેશ વીજ ક્ષેત્ર માટે પારદર્શક રીતે ભાવિ કોલસા જોડાણોની ફાળવણી સુનિશ્ચિત કરવાનો છે.

પ્રધાનમંત્રી પાક વીમા યોજનાના પાંચ વર્ષ

- > તાજેતરમાં, ભારત સરકારની મુખ્ય પાક વીમા યોજના-'વડા પ્રધાન પાક વીમા યોજના' (PMFBY) એ તેના પાંચ વર્ષ પૂર્ણ કર્યા છે.
- > 'વડા પ્રધાન ફાસલ બિમા યોજના' (PMFBY) ની શરૂઆત 13 જાન્યુઆરી, 2016 ના રોજ કરવામાં આવી હતી.
- > દેશમાં ન્યૂનતમ અને સમાન વીમા હપ્તા પરના વ્યાપક જોખમ નિવારણ માટે આ યોજના શરૂ કરવામાં આવી હતી.

Back to Basic : પ્રધાનમંત્રી પાક વીમા યોજના (PMFBY)

- > આ યોજના પાક નિષ્ફળતા (બગાડ) ની સ્થિતિમાં ખેડૂતોને એક વ્યાપક વીમા કવર પ્રદાન કરે છે, જેનાથી ખેડૂતોની આવક સ્થિર કરવામાં મદદ મળે છે.
- > અવકાશ-તે બધા ખાદ્ય અને તેલીબિયાં પાક અને વાર્ષિક વ્યાવસાયિક / બાગાયતી પાક, જેના માટે ભૂતકાળમાં ઉપજનાં આંકડા ઉપલબ્ધ છે.

- > વીમા હપ્તા- આ યોજના અંતર્ગત ખેડૂતો દ્વારા ચૂકવવામાં આવેલ નિશ્ચિત વીમા હપ્તા / પ્રીમિયમ બધા ખરીફ પાક માટે 2% અને બધા રવી પાક માટે 1.5% છે. વાર્ષિક વાણિજ્યિક અને બાગાયતી પાકના કિસ્સામાં, વીમા હપ્તા 5% છે.
- > ખેડૂતોની જવાબદારી બાકી પછી વીમા હપ્તાની કિંમત રાજ્યો અને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સબસિડી તરીકે સમાનરૂપે વહેંચવામાં આવે છે.
- > જો કે, વીમા હપ્તા સબસિડીનો 90% કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા આ યોજના હેઠળ ઉત્તર પૂર્વ ભારતના રાજ્યોમાં આપવામાં આવે છે.
- > સૂચિત પાક માટે પાક લોન / કિસાન ક્રેડિટ કાર્ડ (KCC) ના ખાતામાં લોન લેતા ખેડૂતો માટે યોજના અનિવાર્ય બનાવવામાં આવી છે, જ્યારે અન્ય ખેડૂતો સ્વેચ્છાએ આ યોજનામાં જોડાઈ શકે છે.

પ્રધાનમંત્રી પાક વીમા યોજના 2.0

- > યોજનાના વધુ કાર્યક્ષમ અને અસરકારક અમલની ખાતરી કરવા માટે, કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા વર્ષ 2020 ની ખરીફ સીઝનમાં PMFBYમાં જરૂરી સુધારા કરવામાં આવ્યા હતા.
- > આ સંશોધિત PMFBYને ઘણીવાર PMFBY2.0 કહેવામાં આવે છે, તેની કેટલીક સુવિધાઓ નીચે મુજબ છે:
- > સંપૂર્ણ સ્વૈચ્છિક- આ હેઠળ, વર્ષ 2020 ના ખરીફ પાકમાંથી તમામ ખેડૂતો માટે નોંધણી 100% સ્વૈચ્છિક છે.
- > મર્યાદિત કેન્દ્રીય સબસિડી- કેન્દ્રીય કેબિનેટે આ યોજના હેઠળ બિન-સિંચાઈવાળા વિસ્તારો / પાક માટે વીમા હપ્તા દરો પર કેન્દ્ર સરકારના શેરને 30% અને સિંચાઈવાળા વિસ્તારો / પાક માટે 25% સુધી મર્યાદિત કરવાનો નિર્ણય લીધો છે.
- > રાજ્યો માટે વધુ સ્વાયત્ત- કેન્દ્ર સરકારે PMFBYને લાગુ કરવા રાજ્યો / કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશને વ્યાપક છૂટ આપી છે અને તેમાં કોઈપણ વધારાના જોખમ કવર / સુવિધાઓ પસંદ કરવાનો વિકલ્પ પણ છે.
- > ICE પ્રવૃત્તિઓમાં રોકાણ:
 - હવે આ યોજના અંતર્ગત વીમા કંપનીઓ દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવેલા કુલ પ્રીમિયમના 0.5%, માહિતી, શિક્ષણ અને સંદેશાવ્યવહાર (આઈ.ઈ.સી.) ની પ્રવૃત્તિઓ પર ખર્ચ કરવો પડશે.

પાક વીમા એપ્લિકેશન

- > ખેડૂતોને સરળ નોંધણી સુવિધા પૂરી પાડે છે.
- > કોઈ પણ ઘટના બનવાના 72 કલાકની અંદર પાકના નુકસાન અંગેની સરળ રિપોર્ટિંગની સુવિધા.
- > નવીનતમ તકનીકી સાધનો- સેટેલાઈટ છબી, રીમોટ-સેન્સિંગ તકનીક, ડ્રોન, કૃત્રિમ બુદ્ધિ અને મશીન લર્નિંગનો ઉપયોગ પાકના નુકસાનના આકારણી માટે થાય છે.
- > PMFBY પોર્ટલ- જમીનના રેકોર્ડના એકીકરણ માટે PMFBY પોર્ટલ શરૂ કરવામાં આવ્યો છે.

એડોપ્શન ગેપ રિપોર્ટ 2020: UNEP

- > યુનાઈટેડ નેશન્સ એન્વાયર્નમેન્ટ પ્રોગ્રામ (UNEP) દ્વારા તાજેતરમાં જારી કરવામાં આવેલા 'એડોપ્શન ગેપ રિપોર્ટ 2020' મુજબ વિકાસશીલ દેશો માટે હવામાન પરિવર્તનની અસરોને અનુકૂળ કરવાનો વાર્ષિક ખર્ચ વર્ષ 2050 સુધીમાં લગભગ ચાર ગણો થઈ જશે.

- વર્તમાન અનુમાન મુજબ વિકાસશીલ દેશો માટે આબોહવા પરિવર્તનની અસરોમાં અનુકૂલનની હાલની કિંમત 70 અબજ (રૂ. 1.5 લાખ કરોડ) છે, જે 2030 સુધીમાં 140-300 અબજ ડોલર અને 2050 સુધીમાં 280-500 અબજ ડોલર થશે.

Back to Basics : અનુકૂલન ખર્ચ

- અનુકૂલન ખર્ચમાં આયોજન, તૈયારી, સુવિધા અને અનુકૂલન પગલાંના અમલીકરણના ખર્ચ શામેલ છે.
- આ અનુકૂલન નાણાકીય કરતાં વધુ છે અનુકૂલન ખર્ચમાં વધારાને કારણે, જેણે અનુકૂલન નાણાકીય ગેપ બનાવ્યો છે.
- અનુકૂલન નાણાકીય: તે હવામાન પરિવર્તનને કારણે વિકાસશીલ દેશોને થતા નુકસાનને ઘટાડવા માટે નાણાંના પ્રવાહ અથવા ધિરાણનો સંદર્ભ આપે છે.
- અનુકૂલન નાણાકીય ગેપ: આ અનુકૂલન ખર્ચ અને અનુકૂલન નાણાકીય વચ્ચેનો તફાવત છે.
- હકીકતમાં, વિકસિત દેશોમાં અનુકૂલન ખર્ચ વધારે છે, પરંતુ વિકાસશીલ દેશોની GDPના સંબંધમાં તેમને અનુકૂલનનો ભાર વધુ સહન કરવો પડે છે.
- આફ્રિકા અને એશિયાના વિકાસશીલ દેશો, જે એકલા હવામાન પરિવર્તનની અસરોનો સામનો કરવામાં સક્ષમ નથી, અનુકૂલન ખર્ચ દ્વારા સૌથી વધુ અસર પામે છે.

હવામાન પરિવર્તન સામે લડવાની ભારતની પહેલ

- ભારતે 1 એપ્રિલ, 2020 ના રોજ ભારત સ્ટેજ-IV (BS-IV) ઉત્સર્જન ધોરણોને બદલ્યા છે, જેમાં ભારત સ્ટેજ-VI (BS-VI) ની સ્થાપના કરવામાં આવી છે, તે જાણી શકાય કે આ પરિમાણો અગાઉ 2024 સુધીમાં સ્વીકારવામાં આવશે.

- **રાષ્ટ્રીય સ્વચ્છ હવા કાર્યક્રમ (NCAP):**
- તેને જાન્યુઆરી 2019 માં લોન્ચ કરવામાં આવી હતી.
- વર્ષ 2024 સુધીમાં PM10 અને PM2.5ની સાંદ્રતાને 20-30 ટકા ઘટાડવા માટેના અસ્થાયી લક્ષ્ય સાથેની આ પાંચ વર્ષની ક્રિયા યોજના છે, વર્ષ 2017 ને આધાર વર્ષ તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યું છે.
- ઉજાલા યોજના હેઠળ 360 મિલિયનથી વધુ LED બલ્બનું વિતરણ કરવામાં આવ્યું છે, પરિણામે દર વર્ષે આશરે 47 અબજ યુનિટ વીજળીની બચત થાય છે અને દર વર્ષે 38 મિલિયન ટન CO₂ નો ઘટાડો થાય છે.
- **જવાહરલાલ નેહરૂ રાષ્ટ્રીય સોલર મિશન:**
- વર્ષ 2022 સુધીમાં 20,000 મેગાવોટ ગ્રીડ-કનેક્ટેડ સોલર પાવર ઉત્પાદનનું મહત્વાકાંક્ષી લક્ષ્ય વર્ષ 2009 માં શરૂ કરાયેલા આ મિશન અંતર્ગત નક્કી કરાયું હતું.
- આ મિશનનો ઉદ્દેશ ભારતના ઊર્જા ઉત્પાદનમાં સૌર ઊર્જાનો હિસ્સો વધારવાનો છે.
- **હવામાન પરિવર્તન પર રાષ્ટ્રીય ક્રિયા યોજના (NAPCC):**
- વર્ષ 2008 માં હવામાન પરિવર્તન પર રાષ્ટ્રીય ક્રિયા યોજના શરૂ કરવામાં આવી હતી.
- તેનો ઉદ્દેશ જન પ્રતિનિધિઓ, વિવિધ સરકારી એજન્સીઓ, વૈજ્ઞાનિકો, ઉદ્યોગ અને સમુદાયોને વાતાવરણમાં પરિવર્તન દ્વારા ઉદભવેલા ખતરા અને તેનાથી કેવી રીતે સામનો કરવો તે અંગે જાગૃત કરવાનું છે.

યુનાઇટેડ નેશન્સ એન્વાયર્નમેન્ટ પ્રોગ્રામ(UNEP)

- 05 જૂન 1972 ના રોજ સ્થાપિત યુનાઇટેડ નેશન્સ એન્વાયર્નમેન્ટ પ્રોગ્રામ (UNEP) એક વૈશ્વિક પર્યાવરણીય ઓથોરિટી છે.
- **કાર્યો:**
- તેનું પ્રાથમિક કાર્ય વૈશ્વિક પર્યાવરણીય કાર્યસૂચિ નક્કી કરવી, યુનાઇટેડ નેશન્સ સિસ્ટમની અંદર ટકાઉ વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવાનું અને વૈશ્વિક પર્યાવરણીય સંરક્ષણ માટેના સત્તાવાર અધિવક્તા તરીકે કાર્ય કરવાનું છે.
- મુખ્ય અહેવાલો: ઉત્સર્જન ગેપ અહેવાલ, વૈશ્વિક પર્યાવરણ આઉટલુક, સ્વસ્થ ગ્રહમાં રોકાણ અહેવાલ.
- મુખ્ય અભિયાનો: 'બીટ પ્રદૂષણ', 'UN75', વિશ્વ પર્યાવરણ દિવસ, વાઈલ્ડ ફોર લાઈફ.
- **મુખ્ય મથક:**
- નેરોબી (કેન્યા)

1G ઇથેનોલના ઉત્પાદન માટેની સુધારેલી યોજના

- તાજેતરમાં, ખાદ્ય અને સાર્વજનિક વિતરણ વિભાગે પ્રથમ પેઢી (1G) ઇથેનોલ ઉત્પાદન માટે આર્થિક સહાય આપવા માટે અગાઉ અમલમાં મૂકાયેલી આ યોજનામાં કેટલાક સુધારા કર્યા છે.
- તેનો હેતુ પેટ્રોલ (ઇથેનોલ મિશ્રણ કાર્યક્રમ) સાથે ઇથેનોલ સંમિશ્રણ લક્ષ્યો હાંસલ કરવાનું છે.

Back to Basics : ઇથેનોલ મિશ્રણ કાર્યક્રમ

- **હેતુ:**
- તેનો હેતુ પેટ્રોલમાં ઇથેનોલ ભેળવાનો છે, જેથી તેને બાયોફ્યુઅલની શ્રેણીમાં લાવી શકાય. આના પરિણામે બળ તણની આયાતમાં ઘટાડો અને કાર્બન ઉત્સર્જનમાં ઘટાડો થવાને કારણે લાભો ડોલરની બચત થશે.
- **દ્યોય:**
- 2025 સુધીમાં 20% દ્વારા ઇથેનોલ મિશ્રણમાં વધારો.
- **અનાજમાંથી ઇથેનોલ નિષ્કર્ષણ:**
- વર્ષ 2018 માં કેન્દ્ર સરકારે મકાઈ, જુવાર, ફળો, શાકભાજી વગેરેના વધારાના જથ્થામાંથી બળતણ કાઢવા EBP કાર્યક્રમનો વિસ્તાર વધાર્યો હતો.
- આ કાર્યક્રમ અંતર્ગત ફક્ત શેરડીના ઉત્પાદનને ઇથેનોલમાં રૂપાંતરિત કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.
- ઇથેનોલ નિસ્યંદન ક્ષમતાના વિસ્તરણ માટે નાણાકીય સહાય-આ ક્ષેત્રમાં ભંડોળને પ્રોત્સાહન આપવા માટે સરકાર વ્યાજની ગ્રાન્ટ (લોન પર) પ્રદાન કરશે.
- અનાજ (ચોખા, ઘઉં, જવ, મકાઈ અને જુવાર), શેરડી, બીટરૂટ વગેરે જેવા ખાદ્ય પદાર્થોમાંથી ઇથેનોલના પ્રથમ પેઢી (1G) ઉત્પાદન માટે ભટ્ટીઓ સુયોજિત કરવી.
- બેવડા ઉદ્દેશ્ય માટે શેરડી આધારિત ભટ્ટીઓને અનાજ ભટ્ટીઓમાં ફેરવવું.

અપેક્ષિત લાભ

- **ખેડુતોની આવક વધારો:**
- પાકને વૈવિધ્યીકરણ કરવા ખેડુતોને સુવિધા આપવી, ખાસ કરીને મકાઈની ખેતી, જેને શેરડી અને ચોખા કરતા ઓછા પાણીની જરૂર પડે છે.

- રોજગાર જોગવાઈ:
 - > ક્ષમતા વધારવા અથવા નવી ભટ્ટીઓ લગાવવામાં રોકાણ કરવાથી ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં નવી રોજગારની તકો ઊભી થશે.
- વિકેન્દ્રિત ઇથેનોલના ઉત્પાદનને પ્રોત્સાહન:
 - > દેશના વિવિધ પ્રદેશોમાં નવી અનાજ આધારિત નિસ્ચંદિઓની સ્થાપનાથી ઇથેનોલના વિકેન્દ્રિત ઉત્પાદન તરફ દોરી જશે જે પરિવહન ખર્ચમાં નોંધપાત્ર બચાવ કરશે અને આ રીતે સંમિશ્રિત લક્ષ્યને પૂર્ણ કરવામાં વિલંબ અટકાવશે.

સંબંધિત પહેલ

- E20 બળતણ:
 - > અગાઉ, ભારત સરકારે E20 બળતણ (ગેસોલિન સાથે 20% ઇથેનોલનું મિશ્રણ) અપનાવવા માટે જાહેર ટિપ્પણીઓને આમંત્રણ આપ્યું હતું.
- પ્રધાનમંત્રી JI-VAN યોજના, 2019:
 - > આ યોજનાનો ઉદ્દેશ બીજી પેઢી (2G) ઇથેનોલ ઉત્પાદન માટે વ્યાપારી પ્રોજેક્ટ સ્થાપવા અને આ ક્ષેત્રમાં સંશોધન અને વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા માટે ઇકોસિસ્ટમ બનાવવાનો છે.
- GST ઘટાડો:
 - > સરકારે બળતણમાં ઇથેનોલનું મિશ્રણ કરવા માટે તેના પર લાદવામાં આવેલા GSTને 18% થી ઘટાડીને 5% કર્યો છે.
- રાષ્ટ્રીય બાયોફ્યુઅલ નીતિ-2018:
 - > આ નીતિમાં 'આધારભૂત બાયો ફ્યુઅલ' એટલે કે પ્રથમ પેઢી (1G) બાયોઇથેનોલ અને બાયોડિઝલ અને 'વિકસિત બાયો ઇંધણ' એટલે કે બીજી પેઢી (2G) ઇથેનોલ, કોર્પોરેશનના સોલિડ વેસ્ટ (MSW) માંથી ડ્રોપ-ઇન ઇંધણ આવરી લેવામાં આવે છે. આ ઇંધણ, ત્રીજી પેઢી (3G) બાયોફ્યુઅલ, બાયો CNG વગેરેનું વર્ગીકરણ કરવામાં આવ્યું છે, જેથી દરેક વર્ગમાં યોગ્ય નાણાકીય અને આર્થિક પ્રોત્સાહનો વધારી શકાય.

સરકારની વિનિવેશ યોજનાઓ

- > તાજેતરમાં, નાણાં મંત્રાલયે કોવિડ-19 રોગચાળાને કારણે પવન હંસના વ્યૂહાત્મક વિનિવેશ માટે બોલીઓનીની મુદત એક મહિના માટે લંબાવી છે.
- > નવી દિલ્હી સ્થિત પવન હંસ લિમિટેડ એક હેલિકોપ્ટર સેવા કંપની છે. તે મિનિ રત્ન-શ્રેણીની જાહેર ક્ષેત્રનું ઉપક્રમ છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > વર્ષ 2020-21ના વર્ષ માટે સરકારના વિનિવેશ લક્ષ્યાંક:
 - > સરકારે વર્ષ 2020-21માં વિનિવેશ દ્વારા રૂ. 2.1 લાખ કરોડ એકત્રિત કરવાની યોજના બનાવી છે, જેમાંથી કેટલાક શેર વેચીને અત્યાર સુધીમાં લગભગ 14,000 કરોડ એકત્ર કરવામાં આવ્યા છે.
- નવી જાહેર ક્ષેત્રની નીતિ:
 - > સરકારે 'આત્મનિર્ભર ભારત અભિયાન'ના ભાગ રૂપે મે 2020 માં જાહેરાત કરી હતી કે વ્યૂહરચનાત્મક ક્ષેત્રોમાં મહત્તમ ચાર જાહેર ક્ષેત્રની કંપનીઓ હશે અને આખરે અન્ય ક્ષેત્રોમાં રાજ્યની માલિકીની કંપનીઓનું ખાનગીકરણ કરવામાં આવશે.

- > આ નીતિ અંતર્ગત, વ્યૂહરચનાત્મક ક્ષેત્રો માટે સૂચિ જાહેર કરવામાં આવશે જેમાં ખાનગી કંપનીઓ ઉપરાંત ઓછામાં ઓછા એક અને મહત્તમ ચાર જાહેર ક્ષેત્રના ઉદ્યોગો હશે.
- > અન્ય ક્ષેત્રોમાં, સેન્ટ્રલ પબ્લિક સેક્ટર એન્ટરપ્રાઇઝ (CPSE) ના ઔચિત્યના આધારે ખાનગીકરણ કરવામાં આવશે.
- વર્તમાન પરિસ્થિતિ:
 - > પવન હંસ વિનિવેશ માટેની બોલી સમયમર્યાદા એક મહિના વધારવામાં આવી છે.
 - > એર ઇન્ડિયા અને ભારત પેટ્રોલિયમ કોર્પોરેશન લિમિટેડ (BPCL) જેવી જાહેર ક્ષેત્રની કંપનીઓનું વ્યૂહાત્મક વેચાણ આ વર્ષે પૂર્ણ થવાની સંભાવના નથી.
 - > બજારોમાં ભારતીય જીવન વીમા નિગમ(LIC)ની સૂચિ બનાવવા માટે LIC અધિનિયમ, 1986 માં વધુ સુધારાની જરૂર છે.

રૂફટોપ સૌર યોજના

- > તાજેતરમાં, નવા અને નવીનીકરણીય ઊર્જા મંત્રાલય (MNRE) એ રૂફટોપ સૌર યોજના સંબંધિત પરામર્શ જારી કર્યા છે.
- > નવા અને નવીનીકરણીય ઊર્જા મંત્રાલય ઘરોની છત પર સોલર પેનલ્સ લગાવીને સૌર ઊર્જા ઉત્પન્ન કરવા માટે ગ્રીડથી જોડાયેલ રૂફટોપ સોલર યોજના (તબક્કો-II) અમલમાં મૂકશે.

Back to Basics : ગ્રીડ કનેક્ટેડ રૂફટોપ સોલર યોજના (બીજો તબક્કો)

- > આ પ્રોજેક્ટનું લક્ષ્ય રૂફટોપ સોલર યોજનાથી વર્ષ 2022 સુધીમાં 40,000 મેગાવોટની સંચિત સોલર પાવર ક્ષમતા પ્રાપ્ત કરવાનું છે.
- > તેમાં ગ્રીડથી જોડાયેલ છત અથવા નાની સોલર ફોટોવોલ્ટેઇક (SPV) પ્રણાલી હોય છે, જેમાં SPV પેનલમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ DC કરંટ પાવર કન્ડીશનીંગ એકમની મદદથી AC કરંટમાં ફેરવાય છે અને ગ્રીડ સંચાલિત છે.

કાર્યક્રમના મુખ્ય ઉદ્દેશો

- > રહેણાંક, સમુદાય, સંસ્થાકીય, ઔદ્યોગિક અને વ્યાપારી સંસ્થાઓ વચ્ચે ગ્રીડથી જોડાયેલ SPV છત અને નાના SPV વીજ ઉત્પાદનને પ્રોત્સાહન આપવું.
- > અશિમભૂત ઇંધણ આધારિત વીજ ઉત્પાદન પર નિર્ભરતા ઘટાડે છે અને પર્યાવરણને અનુકૂળ સૌર ઊર્જા ઉત્પાદનને પ્રોત્સાહન આપે છે.
- > ખાનગી ક્ષેત્ર, રાજ્ય સરકાર અને વ્યક્તિઓ દ્વારા સૌર ઉર્જામાં રોકાણ માટે અનુકૂળ વાતાવરણ બનાવવું.
- > છત અને નાના પ્લાન્ટની સહાયથી ગ્રીડને સૌર ઊર્જાના પુરવઠા માટે સક્ષમ વાતાવરણ બનાવવું.
- > વિતરણ કંપનીઓ (ડિસ્કોમ) રાજ્યમાં આ યોજનાનો અમલ કરી રહી છે.
- > આ યોજના હેઠળ મંત્રાલય પ્રથમ 3KW માટે 40 ટકા સબસિડી અને 3KWથી વધુ અને 10KW સુધીનામાં 20 ટકા સબસિડી આપી રહ્યાં છે.
- > રહેણાંક ગ્રાહકોએ સબસિડીની રકમ ઘટાડીને છત સોલાર પ્લાન્ટની કિંમત ચૂકવવી પડશે.
- > સૌર ઉર્જાને પ્રોત્સાહન આપવા માટેની અન્ય યોજનાઓ

- કિસાન ઉર્જા સુરક્ષા એવમ ઉત્પાન મહાભિયાન(PM-KUSUM):
 - યોજનામાં ગ્રીડથી જોડાયેલા નવીનીકરણીય ઊર્જા પ્લાન્ટ્સ (0.5- 2 મેગાવોટ) / સોલર વોટર પમ્પ્સ / ગ્રીડ સાથે જોડાયેલા કૃષિ પમ્પનો સમાવેશ થાય છે.
- અલ્ટ્રા મેગા રિન્યુએબલ એનર્જી પાવર પાર્ક્સના વિકાસ માટેની યોજના:
 - હાલની સોલાર પાર્ક યોજના હેઠળ જ અલ્ટ્રા મેગા રિન્યુએબલ એનર્જી પાવર પાર્ક્સ(UMREPP) વિકસિત કરવાની યોજના છે.
- રાષ્ટ્રીય પવન-સૌર હાઈબ્રીડ નીતિ:
 - રાષ્ટ્રીય પવન-સૌર હાઈબ્રીડ નીતિ, 2018નો મુખ્ય ઉદ્દેશ પવન અને સૌર સંસાધનો, ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને જમીનના મહત્તમ અને કાર્યક્ષમ ઉપયોગ માટે ગ્રીડ સાથે જોડાયેલ વિન્ડ-સોલર PV પ્રણાલીઓને પ્રોત્સાહન આપવા માટે એક માળખું રજૂ કરે છે.
 - પવન-સોલર PV હાઈબ્રિડ પ્રણાલી નવીનીકરણીય ઊર્જા ઉત્પાદનમાં ફેરફારને ઘટાડવામાં અને વધુ સારી ગ્રીડ સ્થિરતા પ્રાપ્ત કરવામાં મદદ કરશે.
 - આ નીતિનો હેતુ નવી તકનીકીઓ અને પ્રદ્યતિઓને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે જેમાં પવન અને સૌર PV પ્લાન્ટ્સના સંયુક્ત સંચાલનનો સમાવેશ થાય છે.
- અટલ જ્યોતિ યોજના (AJAY):
 - 50% કરતા ઓછા ઘરોવાળા રાજ્યોમાં ગ્રીડ પાવર (2011ની વસ્તી ગણતરી મુજબ) માં સોલાર સ્ટ્રીટ લાઈટિંગ (SSL) પ્રણાલી ઈન્સ્ટોલ કરવા માટે AJAY યોજના સપ્ટેમ્બર 2016 માં શરૂ કરવામાં આવી હતી.
- આંતરરાષ્ટ્રીય સૌર ગઠબંધન:
 - ISA એ ભારતની એક પહેલ છે જે ભારતના વડાપ્રધાન અને ફ્રાંસના રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા ફ્રાંસના પેરિસમાં 30 નવેમ્બર, 2015 ના રોજ COP-21માં શરૂ કરવામાં આવી હતી. આ સંગઠનના સભ્ય દેશોમાં 121 સૌર સંસાધન સમૃદ્ધ દેશો શામેલ છે કે જે સંપૂર્ણ અથવા આંશિક રીતે કર્કવૃત્તના ઉષ્ણકટિબંધ અને મકરવૃત્તના દેશો વચ્ચે સ્થિત છે.
- એક સૂર્યલ એક વિશ્વલ એક ગ્રીડ(OSOSOG):
 - તે વૈશ્વિક સહયોગની સુવિધા માટેના માળખા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે, જે પરસ્પર નવીનીકરણીય ઊર્જા સંસાધનો (મુખ્યત્વે સૌર ઊર્જા) ની વૈશ્વિક ઈકોસિસ્ટમ બનાવે છે અને શેર કરે છે.
- રાષ્ટ્રીય સોલર મિશન:
 - આબોહવા પરિવર્તનના સંદર્ભમાં રાષ્ટ્રીય ક્રિયા યોજનાનો એક ભાગ છે.
- સૂર્યમિત્ર કૌશલ્ય વિકાસ કાર્યક્રમ:
 - તેનો હેતુ ગ્રામીણ યુવાનોને સૌર સ્થાપનોનું નિરીક્ષણ કરવા માટે કૌશલ્ય પ્રશિક્ષણ આપવાનું છે.

ગુજરાત સરકારે બાગાયતી વિકાસ મિશનની જાહેરાત કરી

- ગુજરાતના મુખ્યમંત્રીએ તાજેતરમાં જ 'Horticulture Development Mission'ની ઘોષણા કરી હતી. તેને 'બાગાયત વિકાસ મિશન' પણ કહેવામાં આવે છે. આ

મિશનનો મુખ્ય હેતુ બાગાયત અને ઔષધીય ખેતીમાં સામેલ ખેડૂતોની આવક બમણી કરવાનો છે.

Back to Basics : બાગાયતી વિકાસ મિશનની વિશેષતાઓ

- આ મિશન અંતર્ગત ગુજરાત રાજ્ય સરકારની ખેતીલાયક જમીનને ઔષધીય અને બાગાયતી પાકની ખેતી માટે ત્રીસ વર્ષના લીઝ પર આપવામાં આવશે. ફાળવણી માટે ઉપલબ્ધ નકામી જમીનની યાદી આઈ(I)-ખેડુત પોર્ટલ પર બહાર પાડવામાં આવશે.
- આ મિશન ખેડૂતોને છંટકાવ અને ટપક સિંચાઈનો ઉપયોગ કરીને પ્રાધાન્યતા આપશે.
- આ મિશનનો પ્રથમ તબક્કો સુરેન્દ્રનગર, કચ્છ, સાબરકાંઠા અને પાટણ જિલ્લામાં લાગુ કરવામાં આવશે.
- આ મિશન અંતર્ગત જમીન રૂપાંતર પરનો કર માફ કરવામાં આવશે.
- આ મિશન દ્વારા લીઝની રકમ એકર દીઠ 100 રૂપિયાથી 500 રૂપિયા નક્કી કરવામાં આવી છે.
- આ મિશન લીઝ ધારકોને વીજળી ઉત્પન્ન કરવા માટે પવનચક્કી અને સોલર પેનલ સ્થાપિત કરવાની મંજૂરી આપે છે.
- લીઝની મુદત પુરી થતાં પહેલાં જમીન પરત આવે તો ખેડૂતોને વળતર આપવામાં આવશે નહીં.
- ગુજરાતના મુખ્યમંત્રીની અધ્યક્ષતામાં એક સમિતિની રચના કરવામાં આવશે. આ સમિતિ જમીન ફાળવણી અંગે અંતિમ નિર્ણય લેશે.
- આ મિશન અંતર્ગત જમીન પર થયેલ પ્રગતિનું મૂલ્યાંકન પાંચ વર્ષમાં કરવામાં આવશે.
- આ મિશન હેઠળ, જે ખેડૂતોને જમીન મળે છે તે ફક્ત ફળો અને ઔષધીય વનસ્પતિઓ ઉગાડી શકે છે તેઓ રોકડ પાક અથવા અનાજ ઉગાડી શકતા નથી.

આઈ(I) ખેડુત પોર્ટલ

- આ પોર્ટલનો મુખ્ય ઉદ્દેશ ખેડૂતોને લગતી વિવિધ યોજનાઓની માહિતી આપવાનો છે. આ ઉપરાંત, તે હવામાનની સ્થિતિ, પાકના બજાર ભાવો અને અન્ય માહિતી પ્રદાન કરે છે. ખેડૂતો આ પોર્ટલ દ્વારા ટ્રેકટરો માટે પણ અરજી કરી શકે છે.

રતલે જળવિદ્યુત પરિયોજના

- કેન્દ્રીય પ્રધાનમંડળે જમ્મુ-કાશ્મીરના કિશતવાડ જિલ્લામાં ચિનાબ નદી પર 850 મેગાવોટની રતલે જળવિદ્યુત પરિયોજના માટે 5281.94 કરોડના રોકાણને મંજૂરી આપી છે.

Back to Basics : રતલે જળવિદ્યુત પરિયોજના

- વિશેષતાઓ:
 - આમાં 133 મીટર લાંબો ડેમ અને એકબીજાને અડીને આવેલા બે પાવર સ્ટેશન શામેલ છે.
 - બંને પાવર સ્ટેશનની સ્થાપિત ક્ષમતા 850 મેગાવોટ હશે.
- પૃષ્ઠભૂમિ:
 - આ ડેમનો શિલાન્યાસ ભારતના તત્કાલીન વડાપ્રધાને જૂન 2013 માં કર્યો હતો.
 - પાકિસ્તાન વારંવાર આક્ષેપ કરે છે કે આ પ્રોજેક્ટ 1960 માં સિંધુ જળ સંધિનું ઉલ્લંઘન કરે છે.

■ તાજેતરની મંજૂરી:

- > તેમાં આશરે 5282 કરોડના રોકાણની કલ્પના છે અને આ પ્રોજેક્ટ 60 મહિનામાં શરૂ થશે.

■ પાકિસ્તાન અને સિંધુ જળ સંધિના વાંદા

- > 2013 માં, પાકિસ્તાન સરકારે ડેમના બાંધકામ સામે વાંધો ઉઠાવ્યો હતો, અને એવો દાવો કર્યો હતો કે તે સિંધુ જળ સંધિને અનુરૂપ નથી.
- > વર્લ્ડ બેંકે ઓગસ્ટ 2017 માં ભારતને ડેમ બનાવવાની મંજૂરી આપી હતી.
- > પાકિસ્તાને વર્લ્ડ બેંકમાં તેનો વાંધો ઉઠાવ્યો હતો, પરંતુ હવે કેન્દ્રએ બાંધકામ ચાલુ રાખવાનો નિર્ણય લીધો છે.
- > ભારત અને પાકિસ્તાન વચ્ચે વર્લ્ડ બેંકની મદદથી નવ વર્ષ સુધી થયેલી વાટાઘાટો પછી 1960 માં સિંધુ જળ સંધિ પર હસ્તાક્ષર થયા હતા. વર્લ્ડ બેંક પણ આ સંધિમાં સહી કરનાર છે.
- > આ સંધિ ભારતને પૂર્વી નદીઓના પાણી ઉપર સંપૂર્ણ નિયંત્રણ આપે છે, જ્યારે પાકિસ્તાનને પશ્ચિમ નદીઓના પાણીનો અવિરત ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર આપે છે.
- > પૂર્વીય નદીઓમાં રાવિ, બિયાસ અને સતલુજ શામેલ છે જ્યારે પશ્ચિમી નદીઓમાં ચિનાબ, જેલમ અને સિંધુ શામેલ છે.

■ લાભ

■ વ્યૂહાત્મક:

- > ભારત સરકાર અહીં વ્યૂહરચનાયુક્ત જળવિદ્યુત પ્રોજેક્ટોને ઝડપી બનાવવા અંગે વિચારણા કરી રહી હતી, જમ્મુ-કાશ્મીરને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો બનાવતા પહેલા, આ પ્રોજેક્ટ પણ આ પૃષ્ઠભૂમિમાં આવે છે. ભારત સરકાર સિંધુ જળ સંધિ હેઠળ તેના હિસ્સાના પાણીનો સંપૂર્ણ ઉપયોગ કરવા માગે છે.
- > ચીન-પાકિસ્તાન આર્થિક કોરિડોરના સંદર્ભમાં આ કાર્ય વ્યૂહાત્મકરૂપે મહત્વપૂર્ણ માનવામાં આવે છે.

■ સામાજિક-આર્થિક વિકાસ:

- > આ પ્રોજેક્ટની બાંધકામ સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓના પરિણામે, લગભગ 4000 વ્યક્તિઓને પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રોજગાર મળશે અને આ પ્રોજેક્ટ જમ્મુ-કાશ્મીરના કેન્દ્ર શાસિત ક્ષેત્રના સર્વાંગી સામાજિક-આર્થિક વિકાસમાં ફાળો આપશે.

■ પોષણક્ષમ દરો પર વીજળી:

- > કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ જમ્મુ-કાશ્મીરને 5289 કરોડ રૂપિયાની મફત વીજળી મળશે.

■ સરપ્લસ વીજળી:

- > આ પ્રોજેક્ટમાંથી ઉત્પન્ન થતી વીજળી ગ્રીડને સંતુલિત કરવામાં મદદ કરશે અને તે જ સમયે તે વીજ પુરવઠાની સ્થિતિમાં સુધારો કરશે.
- > ગ્રીડને સંતુલિત કરવા માટે, હાલના વીજળી ઉત્પન્ન માળખાગત વિકાસ કરવો પડશે.

■ સરકારની આવક:

- > જમ્મુ-કાશ્મીરને રતલે જળવિદ્યુત પરિયોજના (40 વર્ષ જીવન ચક્ર) થી 9581 કરોડનો લાભ મળશે.

■ ચિનાબ બેસિન પરના અન્ય પ્રોજેક્ટ્સ

■ કિરૂ જળવિદ્યુત પરિયોજના:

- > કિરૂ મહા પ્રોજેક્ટની કુલ ક્ષમતા 624 મેગાવોટ છે જે ચિનાબ નદી (કિશતવાડ જિલ્લો) પર પ્રસ્તાવિત છે.

■ પકલ ડલ જળવિદ્યુત પરિયોજના:

- > તે જમ્મુ-કાશ્મીરના ડોડા જિલ્લામાં ચિનાબ નદીની સહાયક મરુસુદર નદી પર સૂચિત જળાશયો આધારિત યોજના છે.

■ દુલહસ્તી પાવર સ્ટેશન:

- > આ પાવર સ્ટેશન 390 મેગાવોટની ક્ષમતાવાળી 'રન-ઓફ-ધ-રિવર' યોજના છે, જે ચિનાબ નદીની જળ વિદ્યુત સંભવિતતાઓનો ઉપયોગ કરે છે.

■ સલાલ પાવર સ્ટેશન:

- > તે એક રન-ઓફ-ધ-રિવર યોજના છે. તે 690 મેગાવોટની સ્થાપિત ક્ષમતાવાળા ચિનાબ નદીની જળવિદ્યુત સંભવિતતાનો ઉપયોગ કરે છે. તે જમ્મુ અને કાશ્મીરના રિયાસી જિલ્લામાં સ્થિત છે.

■ ચિનાબ નદી

- > ચિનાબ નદી ભારત અને પાકિસ્તાનમાંથી વહેતી એક મુખ્ય નદી છે અને પંજાબ ક્ષેત્રની 5 મુખ્ય નદીઓમાં શામેલ છે.

■ ઉદ્દગમ:

- > તે ભારતના હિમાચલ પ્રદેશના લાહુલ અને સ્પીતી જિલ્લાના ઉપલા હિમાલયના બડાલાયલા પાસમાંથી ઉદ્ભવે છે. આ પછી ચિનાબ નદી જમ્મુ-કાશ્મીરના જમ્મુ ક્ષેત્રમાંથી વહે છે, પાકિસ્તાનના પંજાબ મેદાનોમાં પ્રવેશ કરે છે અને પછીથી તે સતલુજ નદીમાં જોડાય છે.

- > ચિનાબ નદી હિમાચલ પ્રદેશના લાહુલ અને સ્પીતી જિલ્લામાં બે નદીઓ ચંદ્ર અને ભાગના સંગમ પર રચાયેલી છે.

- > ભાગા નદી સૂર્યાતાલ સરોવરમાંથી નીકળે છે જે હિમાચલ પ્રદેશના બડાલાયલા પાસ નજીક સ્થિત છે.

- > ચંદ્ર નદી બડાલાયલા પાસ (ચંદ્રતાલ નજીક) ની પૂર્વમાં હિમનદીઓથી નીકળે છે.

ઈન્ડિયા ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ 2020: નીતિ આયોગ

- > તાજેતરમાં, નીતિ આયોગ દ્વારા પ્રકાશિત ઈન્ડિયા ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ રિપોર્ટ, 2020માં કર્ણાટક મુખ્ય રાજ્યોની શ્રેણીમાં પોતાનું ટોચનું સ્થાન જાળવી રાખે છે.

■ Back to Basics : ઈન્ડિયા ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ

■ ઇન્ડેક્સ બહાર પાડનાર સંસ્થા:

- > આ ઇન્ડેક્સ નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યુશન ફોર ટ્રાન્સફોર્મિંગ ઈન્ડિયા કમિશન દ્વારા ઇન્સ્ટિટ્યુટ ફોર કોમ્પીટીવનેસના સહયોગથી બહાર પાડવામાં આવે છે.

■ ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ પર આધારિત:

- > ભારતીય રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની નવીન ઇકોસિસ્ટમ સુધારવા અને આ ક્ષેત્રોમાં નવીનતાને લગતી નીતિઓ ઘડવા માટે આ ઇન્ડેક્સ ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સની તર્જ પર વિકસાવવામાં આવ્યો છે.

■ દ્રષ્ટિકોણ:

- > 'પ્રતિ મિલિયન વસ્તી પર પેટન્ટ', 'વૈજ્ઞાનિક જર્નલમાં પ્રકાશનો', 'સંશોધન પાછળ GDPના ખર્ચની ટકાવારી' જેવા નવીનતમ પરિમાણો ધ્યાનમાં લઈ આ ઇન્ડેક્સ નવોન્મેષ સર્વોત્તમ માપદંડ પર બહાર પાડવામાં આવે છે.

- > તે સંપૂર્ણ ભારતીય અર્થતંત્રને આવરી લેવા માટે વિશિષ્ટ સૂચકાંકોનો ઉપયોગ કરે છે (દા.ત. વસ્તી વિષયક ડિવિડન્ડ)

■ વપરાયેલ સૂચકાંકો:

- આ સર્વેમાં વપરાયેલા સૂચકાંકોમાં વિવિધ પરિમાણો પરના શિક્ષણના સ્તર અને ગુણવત્તાનો સમાવેશ થાય છે.
- PHD વિદ્યાર્થીઓ અને જ્ઞાન-સઘન રોજગાર.
- એન્જિનિયરિંગ અને તકનીકમાં નોંધણી અને ઉચ્ચ કુશળ વ્યાવસાયિકોની સંખ્યા.
- R & Dમાં રોકાણ, પેટન્ટ અને ટ્રેડમાર્ક્સ માટે કરવામાં આવેલી અરજીઓની સંખ્યા.
- ઈન્ટરનેટ વપરાશકર્તા.
- FDIનો પ્રવાહ, વ્યવસાયનું વાતાવરણ, સુરક્ષા અને કાનૂની વાતાવરણ.

■ મુખ્ય મુદ્દાઓ

■ શ્રેણીઓ:

- નવીનતા સૂચકાંકને ત્રણ વર્ગોમાં વહેંચવામાં આવે છે – મુખ્ય રાજ્યો, કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો અને પહાડી અને ઈશાન રાજ્યો.

■ મુખ્ય રાજ્યો:

■ ટોચના રાજ્યો:

- કર્ણાટક 42.5 ના સ્કોર સાથે કેટેગરીમાં ટોચ પર છે.
- રાજ્યની સફળતાનું શ્રેય ઊંચા સાહસ મૂડી સોદા, નોંધાયેલા ભૌગોલિક સૂચકાંકો, માહિતી અને સંચાર તકનીકની નિકાસ અને ઉચ્ચ FDI પ્રવાહને આભારી છે.
- મહારાષ્ટ્ર બીજા ક્રમે હોવા ઉપરાંત, ચાર દક્ષિણ રાજ્યો કર્ણાટક, તામિલનાડુ, તેલંગણા અને કેરળ સૂચકાંકમાં ટોચ પર છે.

■ નિમ્ન રાજ્યો:

- ઝારખંડ, છત્તીસગઢ અને બિહારનો આંક સૌથી ઓછો છે અને તે 'મોટા રાજ્યો' ની શ્રેણીમાં તળિયે છે.
- બિહાર 14.5 અંક સાથે છેલ્લા સ્થાને રહ્યું હતું.

■ પહાડી અને ઈશાન રાજ્યો:

- હિમાચલ પ્રદેશ પહાડી અને પૂર્વોત્તર રાજ્યોના રેન્કિંગમાં ટોચ પર છે, ત્યારબાદ ઉત્તરાખંડ, મણિપુર અને સિક્કિમ છે.

■ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો / નાના રાજ્યો:

- દિલ્હીનો 46.6ના સ્કોર સાથે દેશમાં સૌથી વધુ સ્કોર છે, જ્યારે લક્ષદ્વીપમાં સૌથી ઓછો સ્કોર 11.7 છે.
- નવી સ્ટાર્ટ-અપ્સ અને કંપનીઓની સ્થાપના સાથે દિલ્હીએ છેલ્લા નાણાકીય વર્ષમાં સૌથી વધુ ટ્રેડમાર્ક અને પેટન્ટ અરજીઓ દાખલ કરી છે.

■ ઉપાયો

■ સંશોધન માટે વધુ રોકાણ:

- ભારતે R & D પર રોકાણ વધારવાની જરૂર છે જે GDPના 0.6-0.7% જેટલું છે. જે ઈઝરાઈલ (4.3%), દક્ષિણ કોરિયા (4.2%), યુએસ (2.8%) અને ચીન (2.1%) જેવા દેશોના સ્તર કરતા નોંધપાત્ર રીતે નીચું છે.
- ઉદ્યોગ અને શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ વચ્ચે વધારે સહયોગથી અને સંશોધન અને વિકાસ પર વધારે રોકાણથી નવીનતા ક્ષમતા વધારવામાં મદદ કરી શકે છે.
- તે દેશની ટોચની સંશોધન સંસ્થાઓની ક્ષમતાને વિસ્તૃત અને સુધારી શકે છે, જેનાથી વધુને વધુ નવીનતાની ક્ષમતાઓ ઊભી થઈ શકે છે.

■ સહયોગી મંચની સ્થાપના:

- નવીનતાના તમામ હિસ્સેદારોને ઉદ્યોગ સાથે જોડવા માટે નવીનતાઓ, સંશોધકો અને રોકાણકારો માટે એક સામાન્ય પ્લેટફોર્મ વિકસિત થવું જોઈએ.

- આ ઉદ્યોગ-શૈક્ષણિક કનેક્ટિવિટીને મજબૂત બનાવવામાં અને નવીનતાઓને તેમના શોધ પ્રદર્શિત કરવા માટે એક પ્લેટફોર્મ પ્રદાન કરીને તકનીકી સ્થાનાંતરની પ્રક્રિયાને સરળ બનાવવામાં મદદ કરશે.

નિયામક અનુપાલન પોર્ટલ: DPIIT

- તાજેતરમાં ઊદ્યોગ પ્રમોશન અને આંતરિક વેપાર વિભાગ(DPIIT) એ એક નિયામક અનુપાલન પોર્ટલ શરૂ કર્યું છે જે નાગરિકો, ઉદ્યોગો અને સરકારના દબાણને ઘટાડવા માટે પુલ તરીકે કાર્ય કરશે.
- DPIIT વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલય હેઠળ આવે છે. નાગરિકો અને ઉદ્યોગોને લગતા નિયમનકારો પરના પાલનના ભારને ઘટાડવા તે નોડલ વિભાગ તરીકે કામ કરી રહ્યું છે કારણ કે પાલન દબાણ, સમય અને ખર્ચને પ્રતિકૂળ અસર કરે છે.

Back to Basics : ઉદ્દેશ

- પાલનના ભારને ઘટાડવું, ઓનલાઈન અથવા ઓફલાઈન દ્વારા નાગરિક-સરકારના સંબંધોને મજબૂત બનાવવું અને જૂની અને અપ્રચલિત પ્રક્રિયાઓને દૂર કરવી.
- ઉત્પાદનને વેગ આપવો અને ભારતીય ઉદ્યોગને સ્પર્ધાત્મક બનાવવા માટે ગુણવત્તા અને ઉત્પાદન એ બે મોટા ખર્ચના મુદ્દા છે પરંતુ પાલનનો ભાર પણ મોટો ખર્ચનો મુદ્દો છે.

પોર્ટલ

- બધા કેન્દ્રીય મંત્રાલયો / વિભાગો અને રાજ્યો / કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો તેમના કાયદાઓ / નિયમોની તપાસ કરશે અને તમામ કાર્યવાહીને તર્કસંગત બનાવવા અને સરળ બનાવવા, બોજારૂપ પાલન દૂર કરવા, કાયદા ઘટાડવા અને નિરર્થક અધિનિયમોને દૂર કરવા એક એક્શન પ્લાન લાગુ કરશે. આ વિગતોનું નિયંત્રણ નિયામક અનુપાલન પોર્ટલ પર કરવામાં આવશે.
- તે તમામ કેન્દ્રીય અને રાજ્ય-સ્તરની પાલન પ્રક્રિયાઓ માટે આ પ્રકારના પ્રથમ કેન્દ્રીય ઓનલાઈન ભંડાર તરીકે કાર્ય કરશે.
- CII, FICCI અને ASSOCHAM જેવા વેપાર સંગઠનોને લગતા ઉદ્યોગ હિસ્સેદારો પણ નિયમનકારી પાલનના ભારને ઘટાડવા ભલામણો રજૂ કરશે.
- દરેક મંત્રાલય / વિભાગ અને રાજ્ય / કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો દ્વારા લેવામાં આવતી કાર્યવાહીનો કસ્ટમાઈઝ્ડ અહેવાલ પણ મોનિટર અને મૂલ્યાંકન માટે સબમિટ કરવામાં આવશે.
- રાજ્યોના રેન્કિંગને બિઝનેસ રિફોર્મ એક્શન પ્લાન (BRP) હેઠળ વર્ષ 2015માં શરૂ કરવામાં આવ્યા હતા. BRAP, 2019 પાસે 80 રાજ્ય (187 સુધારણા એક્શન પોઈન્ટ) ની 19 રાજ્ય વિભાગો દ્વારા અમલ કરવાની સૂચિ હતી. આ સુધારાઓમાં માહિતીની પહોંચ, સિંગલ વિંડો સિસ્ટમ, મજૂર, પર્યાવરણ વગેરે જેવા 12 વ્યવસાયિક નિયમનકારી ક્ષેત્ર શામેલ છે.
- ઔદ્યોગિક કોરિડોરના વિકાસમાં ઝડપી વિકાસનો ઉદ્દેશ વૈશ્વિક સ્તરે ટકાઉ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર દ્વારા સંચાલિત આયોજિત અને સંસાધન-કાર્યક્ષમ ઔદ્યોગિક આધારના વિકાસની સુવિધા છે જે નવીનતા, ઉત્પાદન, રોજગાર ઉત્પન્ન અને રાષ્ટ્રને સંસાધન સુરક્ષાની દ્રષ્ટિએ મહત્વપૂર્ણ લાભ પૂરો પાડે છે.

- 'ઇન્વેસ્ટ ઇન્ડિયા' એ ભારતની રાષ્ટ્રીય રોકાણોની બઢતી અને સુવિધા એજન્સી છે. તે રોકાણકારો માટે વ્યવસાયનું વાતાવરણ સરળ બનાવીને દેશના રોકાણના વાતાવરણમાં પરિવર્તન લાવી રહ્યું છે.
- મેક ઇન ઇન્ડિયા પહેલ વર્ષ 2014માં શરૂ કરવામાં આવી હતી, જેમાં રોકાણને સરળ બનાવવા, નવીનતાને પ્રોત્સાહિત કરવા, ઉચ્ચ-સ્તરનું માળખાગત માળખું, વ્યવસાયમાં સરળતા અને કૌશલ્ય વિકાસ વધારવાના હેતુસર 25 ક્ષેત્રો માટેની એક્શન પ્લાન બનાવવામાં આવ્યો હતો.

મહત્વ

- 2014માં વર્લ્ડ બેંકના ઈઝ ઓફ ડુઈંગ બિઝનેસના અહેવાલમાં, ભારતનું સ્થાન 142 હતું જે 2019માં 63માં ક્રમે આવી ગયું છે.
- આ તમામ નવીનતાઓ આત્મનિર્ભર ભારતનું લક્ષ્ય હાંસલ કરવામાં મદદ કરશે અને ઉદ્યોગો માટે વ્યવસાયની સુવિધા આપશે.

વર્લ્ડ ઇકોનોમિક આઉટલુક : IMF

- તાજેતરમાં, આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય ભંડોળ (IMF) એ તેના તાજેતરના 'વર્લ્ડ ઇકોનોમિક આઉટલુક' અહેવાલમાં અંદાજ લગાવ્યો છે કે નાણાકીય વર્ષ 2021-22માં ભારતનું કુલ ઘરેલુ ઉત્પાદન (GDP) લગભગ 11.5 ટકાની વૃદ્ધિ કરી શકે છે.

Back to Basics : ભારત સાથે સંબંધિત અંદાજ

- નાણાકીય વર્ષ 2020-21:
 - આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય ભંડોળ (IMF) એ વર્તમાન નાણાકીય વર્ષ માટે ભારતીય અર્થવ્યવસ્થામાં 10.3 ટકાના સંકોચનનો અંદાજ મૂક્યો છે.
- નાણાકીય વર્ષ 2021-22:
 - 1 એપ્રિલ, 2021થી શરૂ થતા આગામી નાણાકીય વર્ષમાં GDP વૃદ્ધિ લગભગ 11.5 ટકાની આસપાસ હોઈ શકે છે, જે ગયા વર્ષના ઓક્ટોબરમાં રજૂ કરેલા અંદાજ કરતાં લગભગ 2.7 ટકા વધારે છે.
 - ગયા વર્ષે ઓક્ટોબરમાં, આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય ભંડોળ (IMF) નાણાકીય વર્ષ 2021-22માં ભારતના કુલ GDPમાં આશરે 8.8 ટકાનો વૃદ્ધિદરનો અંદાજ આપ્યો હતો, જે વૈશ્વિક સ્તરે સૌથી વધુ છે.
- નાણાકીય વર્ષ 2022-23:
 - રિપોર્ટ અનુસાર, નાણાકીય વર્ષ 2022-23માં ભારતીય અર્થવ્યવસ્થામાં કદાચ 6.8 ટકાનો વધારો થશે.

2020-21 માટે સરકારનું અનુમાન

- કેન્દ્ર સરકારના પ્રથમ આગોતરા અંદાજ મુજબ, નાણાકીય વર્ષ 2020-21માં ભારતીય અર્થવ્યવસ્થા 7.7 ટકાનું સંકોચન નોંધાવી શકે છે, જ્યારે ભારતીય રિઝર્વ બેંકના આંકડા મુજબ આ નાણાકીય વર્ષમાં ભારતીય અર્થવ્યવસ્થામાં 7.5 ટકાનું સંકોચન હોઈ શકે છે.

આર્થિક વિકાસ દરના અનુમાનમાં વધારો થવાનું કારણ

- આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય ભંડોળ (IMF) અનુસાર, રોગચાળાને પહોંચી વળવા અને તેના આર્થિક પરિણામો ઘટાડવા માટે ભારતે અનેક મહત્વપૂર્ણ નિર્ણાયક પગલા લીધા છે, જેના કારણે આવનારા સમયમાં ભારતીય અર્થવ્યવસ્થા પર સાનુકૂળ અસર જોવા મળી શકે છે.

રોગચાળાને પહોંચી વળવા સરકારે લીધેલા પગલાં

- આ રોગચાળાના આર્થિક પ્રભાવોને પહોંચી વળવા માટે, ગયા વર્ષે માર્ચમાં, ભારતીય રિઝર્વ બેંક (RBI) એ આર્થિક રાહત પેકેજની જાહેરાત કરી હતી.
- પ્રધાનમંત્રી ગરીબ કલ્યાણ યોજના:
 - ગરીબોને કોરોના વાયરસ રોગચાળા સામે લડવામાં મદદ માટે નવી રચાયેલી વડાપ્રધાન ગરીબ કલ્યાણ યોજના હેઠળ સરકારે રૂ. 1.70 લાખ કરોડના રાહત પેકેજની પણ જાહેરાત કરી હતી.
- આત્મનિર્ભર ભારત અભિયાન:
 - આત્મનિર્ભર ભારત અભિયાનનો ઉદ્દેશ્ય તેના બજારમાં હિસ્સા માટે સુરક્ષા પાલન અને ગુણવત્તામાં સુધારો કરવા સાથે પ્રતિસ્થાપન પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને આયાત પરાધીનતા ઘટાડવાનો છે.
 - વેપાર દ્વારા ખાસ કરીને સૂક્ષ્મ, લઘુ અને મધ્યમ ઉદ્યોગો (MSME) ના 'આત્મનિર્ભર ભારત અભિયાન' ના ભાગ રૂપે સરકારે તરલતા ઉપાયોની ઘોષણા કરી હતી.

વૈશ્વિક અર્થતંત્ર

- આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય ભંડોળના અંદાજ મુજબ, વૈશ્વિક અર્થવ્યવસ્થા 2021માં 5.5 ટકા અને 2022 માં 4.2 ટકા વૃદ્ધિ રહેવાની ધારણા છે.
- વર્ષ 2020માં IMF વૈશ્વિક અર્થતંત્રમાં 3.5 ટકાના ઘટાડાની અપેક્ષા રાખે છે, જ્યારે અગાઉ વૈશ્વિક અર્થતંત્રમાં 4.4 ટકાનો ઘટાડો થવાનો અંદાજ હતો.
- IMFએ તેના અગાઉના અંદાજની તુલનામાં વર્ષ 2021 માટેના અનુમાનમાં 0.3 ટકાનો વધારો કર્યો છે, મુખ્યત્વે કારણ એ છે કે રસી આવતા વર્ષોમાં આર્થિક પ્રવૃત્તિને વધુ મજબૂત બનાવશે, તેમજ કેટલીક મોટી અર્થવ્યવસ્થાઓ દ્વારા લેવામાં આવેલા નીતિગત પગલાંઓના કારણે આર્થિક વિકાસ દરમાં વધારો થવાની આશા છે.

વૈશ્વિક વેપારમાં વૃદ્ધિનો અંદાજ

- વર્ષ 2021માં વૈશ્વિક વેપારના પ્રમાણમાં 8 ટકાનો વિકાસ થવાનો અંદાજ છે.
- IMFને અપેક્ષા છે કે વર્ષ 2020ની તુલનામાં વર્ષ 2021માં તેલના વૈશ્વિક ભાવોમાં 20 ટકાનો વધારો થશે, જો કે આ કિંમતો હજી પણ 2019 ના સરેરાશ ભાવથી નીચે રહેશે.
- વર્ષ 2021માં ગૈર-તેલ ઉત્પાદનોના વૈશ્વિક ભાવોમાં વધારો થવાનો અંદાજ છે.

ઉચ્ચ આર્થિક વિકાસ સાથે અન્ય વૈશ્વિક અર્થતંત્ર

- અનુમાન મુજબ, 2021માં ચીનની અર્થવ્યવસ્થા 8.1 ટકાની વૃદ્ધિ કરશે, ત્યારબાદ સ્પેન (5.9%) અને ફ્રાન્સ (5.5%) વૃદ્ધિ કરશે.
- 2020માં 2.3 ટકાના વિકાસ દરની નોંધણી કરનાર ચાઇના એકમાત્ર મોટો દેશ હતો અને વર્ષ 2022માં 5.6 ટકાના દરે વૃદ્ધિ થવાની સંભાવના છે.

અસમાનતામાં વધારો

- અહેવાલમાં ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે કે રોગચાળાને કારણે થતી અસમાનતાના સ્તરમાં થયેલા વધારાને લીધે, નાણાકીય વર્ષ 2020-21 દરમિયાન લગભગ 90 મિલિયન લોકો ગરીબી રેખાની નીચે જવાની ધારણા છે, વળી, રોગચાળો અલ્પ શિક્ષિત મહિલાઓ, યુવાનો અને અનોપચારિક ક્ષેત્રમાં કામ કરતા લોકોની આજીવિકા અને આવક પર ગંભીર અસર કરી રહ્યો છે.

- > રોગચાળાને કારણે ગરીબોના અંત / ઘટાડા તરફની પ્રગતિ પણ છેલ્લા બે દાયકામાં પ્રભાવિત થઈ છે.
- > નોંધપાત્ર વાત એ છે કે ઓફસફેમ ઈન્ટરનેશનલ દ્વારા તાજેતરમાં જારી કરવામાં આવેલી 'અસમાનતા વાયરસ રિપોર્ટ'માં જાણવા મળ્યું છે કે કોરોના વાયરસ રોગચાળા એ ભારત અને દુનિયાભરની હાલની અસમાનતાની પરિસ્થિતિને વધુ ગહન બનાવી છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય ભંડોળ

- > IMFની સ્થાપના યુદ્ધ-અસરગ્રસ્ત દેશોના પુનર્નિર્માણમાં સહાય માટે વિશ્વ બેંક સાથે બીજા વિશ્વયુદ્ધ પછી કરવામાં આવી હતી.
- > અમેરિકાના બ્રેટન વુડ્સમાં આયોજિત એક કોન્ફરન્સમાં આ બંને સંગઠનો સ્થાપિત કરવાના કરાર પર સહમતી થઈ હતી. આથી તેઓ બ્રેટન વુડ્સ ટ્રિવન્સ તરીકે પણ ઓળખાય છે.
- > વર્ષ 1945 માં સ્થાપિત IMF પર વિશ્વના 189 દેશો દ્વારા શાસિત છે અને આ નિર્ણયો માટે તે આ દેશો પ્રત્યે જવાબદાર પણ છે. 27 ડિસેમ્બર 1945 ના રોજ ભારત IMFમાં જોડાયો હતો.
- > IMFનો મુખ્ય ઉદ્દેશ આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય પ્રણાલીની સ્થિરતાને સુનિશ્ચિત કરવાનો છે. આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય પદ્ધતિ વિનિમય દર અને આંતરરાષ્ટ્રીય ચુકવણી સિસ્ટમનો સંદર્ભ આપે છે જે દેશોને (અને તેમના નાગરિકો) એક બીજા સાથે વ્યવહાર કરવા માટે સક્ષમ બનાવે છે.
- > વૈશ્વિક સ્થિરતાને લગતા તમામ સૂક્ષ્મ આર્થિક અને નાણાકીય મુદ્દાઓને સમાવવા માટે IMFના આદેશને 2012માં અદ્યતન/અપડેટ કરવામાં આવ્યો હતો.
- IMF દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ મહત્વપૂર્ણ અહેવાલ:
- > વૈશ્વિક નાણાકીય સ્થિરતા અહેવાલ(GFSR)

ભારત સરકાર 'સ્ટાર્ટ-અપ ઇન્ડિયા સિડ ફંડ સ્કીમ' શરૂ કરશે

- > સરકારે 29 જાન્યુઆરી 2021 ના રોજ સ્ટાર્ટ-અપ ઇન્ડિયા સીડ ફંડ સ્કીમ (SISFS) શરૂ કરવાની ઘોષણા કરી છે.

Back to Basics : સ્ટાર્ટ-અપ ઇન્ડિયા સીડ ફંડ સ્કીમ

(SISFS)

- > આ યોજના 945 કરોડ રૂપિયાના ભંડોળ સાથે લોન્ચ કરવામાં આવશે.
- > ઉત્પાદનની ચકાસણી, બજારમાં પ્રવેશ, પ્રોટોટાઇપ વિકાસ અને વ્યાપારીકરણ માટે આર્થિક ટેકો પૂરા પાડવાના ઉદ્દેશ્યથી આ યોજના શરૂ કરવામાં આવી છે.
- > સ્ટાર્ટ-અપ ભારત સિડ ફંડ સ્કીમ અંતર્ગત દેશભરમાં પસંદ કરેલા ઈન્ક્યુબેટર્સ દ્વારા નાણાંનું વિતરણ કરવામાં આવશે.
- > આ યોજના વર્ષ 2021-25 માટે મિશન મોડમાં હશે.
- > SISFSના લોકાર્પણ અંગેની સત્તાવાર સૂચના પ્રમોશન ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ ઇન્ડસ્ટ્રી એન્ડ ઈન્ટરનલ ટ્રેડ (DPIIT) દ્વારા જારી કરવામાં આવી હતી.
- > SISFSનું એકંદર અમલીકરણ અને દેખરેખ DPIIT દ્વારા કરવામાં આવશે. આ માટે, DPIIT એક નિષ્ણાત સલાહકાર સમિતિ (EAC) ની રચના કરશે.

- > નિષ્ણાત સલાહકાર સમિતિ (EAC) સીડ ફંડની ફાળવણી માટે ઈન્ક્યુબેટર્સનું મૂલ્યાંકન કરશે અને તેની પસંદગી કરશે.
- > કોઈ પણ સ્ટાર્ટ અપ માટે બીજનો ટેકો ફક્ત એક જ વાર આપવામાં આવશે.

યોજના અંતર્ગત કયા સ્ટાર્ટ-અપ્સ પાત્ર છે?

- > SISFSનો ઉપયોગ સ્ટાર્ટ-અપ દ્વારા થઈ શકે છે જે આવેદનના 2 વર્ષની અંદર અસ્તિત્વમાં આવી હોય.
- > સ્ટાર્ટ-અપ્સને DPIIT દ્વારા માન્યતા આપવામાં આવશે.
- > આ યોજના હેઠળ, સ્ટાર્ટ-અપનો આઈડિયા યોગ્ય વ્યાપારી ધોરણે સપ્રધર હોવો જોઈએ અને તેના ઉત્પાદન અથવા સેવામાં તકનીકીનો ઉપયોગ થવો જોઈએ.
- > અધિસૂચનામાં જણાવાયું છે કે કચરો વ્યવસ્થાપન, સામાજિક અસર, આરોગ્યસંભાળ, કાપડ, કૃષિ, જળ વ્યવસ્થાપન, સંરક્ષણ, ફૂડ પ્રોસેસિંગ, શિક્ષણ, ઊર્જા, રેલ્વે, નાણાકીય સમાવેશન જેવા ક્ષેત્રોમાં નવીન ઉકેલોની રચના કરવાવાળા અગ્રતા આપવામાં આવશે.
- > અગાઉ, અન્ય કોઈ કેન્દ્ર કે રાજ્ય સરકાર યોજના હેઠળ સ્ટાર્ટ અપ્સને 10 લાખ રૂપિયાથી વધુની નાણાકીય સહાય પ્રાપ્ત થયેલ હોવી જોઈએ નહીં.

ભારત ન્યાય અહેવાલ -2020

- > તાજેતરમાં ટાટા ટ્રસ્ટે સેન્ટર ફોર સોશિયલ જસ્ટિસ, કોમન કોઝ, દક્ષ (DAKSH), લો સેન્ટર ફોર લીગલ પોલિસી અને કોમનવેલ્થ હ્યુમન રાઈટ્સ ઇનિશિયેટિવના સહયોગથી ભારત ન્યાય અહેવાલ-2020 (ઇન્ડિયા જસ્ટિસ રિપોર્ટ -2020) બહાર પાડ્યો છે.
- > આ અહેવાલમાં ન્યાય કરવાની વિવિધ રાજ્યોની ક્ષમતાનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવ્યું છે.

Back to Basics : અહેવાલ

- > આ અહેવાલમાં ખર્ચ, ખાલી જગ્યાઓ, મહિલાઓના પ્રતિનિધિત્વ, માનવ સંસાધનો, માળખાગત સુવિધાઓ, કામનો ભાર, 1 કરોડથી વધુ વસ્તી ધરાવતા 18 મોટા અને મધ્યમ કદના રાજ્યોમાં વિવિધતા અને 7 નાના રાજ્યોનું વિશ્લેષણ કરવામાં આવ્યું છે.
- અહેવાલના અન્ય મુખ્ય મુદ્દાઓ:
- એકંદરે રેન્કિંગ:
- > ન્યાયતંત્ર, પોલીસ, જેલ અને કાનૂની સહાય-ન્યાય પ્રદાન પ્રણાલીના ચાર સ્તંભોમાં રાજ્યનો ક્રમ પ્રતિબિંબિત થાય છે.
- > 18 રાજ્યોમાં મહારાષ્ટ્ર સતત બીજી વખત ટોચ પર રહ્યાં, ત્યારબાદ તમિલનાડુ અને તેલંગાણા અને ઉત્તરપ્રદેશ છેલ્લે સ્થાને છે.
- > નાના રાજ્યોમાં ગોવાએ ટોચનું સ્થાન જાળવી રાખ્યું છે અને અરુણાચલ પ્રદેશ તળિયે છે.
- પોલીસદળમાં મહિલા ગુણોત્તર:
- > રાજ્યના પોલીસ દળમાં 25.3% મહિલાઓને રોજગારી આપીને 25 રાજ્યોમાં બિહાર ટોચ પર છે.
- > પોલીસ દળમાં 20% થી વધુ મહિલાઓની ભાગીદારી સાથે આ એકમાત્ર એવું રાજ્ય છે. જો કે, અધિકારી વર્ગમાં, ફક્ત 6.1% મહિલાઓ છે.

- તમિળનાડુમાં મહિલા પોલીસ અધિકારીઓની ટકાવારી સૌથી વધુ છે (24.8%), ત્યારબાદ મિઝોરમ (20.1%) છે.
- ન્યાયતંત્રમાં મહિલા પ્રમાણ:
 - એકંદરે, દેશભરમાં ઉચ્ચ અદાલતોમાં માત્ર 29% ન્યાયાધીશ મહિલાઓ છે, પરંતુ સિક્કીમ સિવાયના કોઈ પણ રાજ્યમાં 20% થી વધુ મહિલા ન્યાયાધીશ નથી.
 - બિહાર, ઉત્તરાખંડ, ત્રિપુરા અને મેઘાલય હાઈકોર્ટ – ચાર રાજ્યોમાં કોઈ મહિલા ન્યાયાધીશ નથી.
- સામાજિક ન્યાય:
 - કર્ણાટક એકમાત્ર એવું રાજ્ય છે જે SC, ST અને OBC બંને માટેના અધિકારી કેડર અને પોલીસ દળ માટેનો ક્વોટા પૂરો કરે છે.
 - છત્તીસગઢ એક માત્ર અન્ય રાજ્ય છે જે પોલીસ દળની વિવિધ જરૂરિયાતોને પૂરી કરે છે.
- નાણાંનો અભાવ:
 - છેલ્લા 25 વર્ષમાં કેન્દ્ર સરકારે માત્ર 2019-20માં 1.5 કરોડ લોકોને વ્યક્તિ દીઠ 1.05 રૂપિયાની કાનૂની સહાય પૂરી પાડી છે.
- અંતર્ગત કેસની પુષ્ટિ:
 - તમામ કેદીઓમાંથી લગભગ બે તૃતીયાંશ આરોપીને દોષી ઠેરવવા પર વિચારાધીન છે.
 - અટકાયત કરાયેલ વ્યક્તિ તેના ગુના બદલ સુનાવણીની રાહ જુએ છે.
- ન્યાયમાં વિલંબ માટેનું કારણ:
 - કાનૂની સેવા સંસ્થાઓમાં મૂળભૂત સુવિધાઓનો અભાવ, અસમાન માનવ સંસાધન વિતરણ, કેન્દ્રીય ભંડોળના અનિયમિત ઉપયોગ અને ન્યાયતંત્ર પરનો બોજો વગેરે લોક અદાલતોને પ્રભાવિત કરે છે.

સ્ટાર્સ પ્રોજેક્ટ

- શિક્ષણ મંત્રાલય હેઠળના શાળા શિક્ષણ અને સાક્ષરતા વિભાગ, અને વિશ્વ બેંકે 28 જાન્યુઆરી, 2021 ના રોજ Strengthening Teaching-Learning and Results for States Program (STARS) પ્રોજેક્ટ પર હસ્તાક્ષર કર્યા છે. આ પ્રોજેક્ટ એક નાણાકીય સહાય કરાર છે.
- Back to Basics : સ્ટાર્સ પ્રોજેક્ટ
 - સ્ટાર્સ પ્રોજેક્ટ કેન્દ્રિય પ્રાયોજિત યોજના છે જે શાળા શિક્ષણ પ્રણાલીને મજબૂત બનાવવા માગે છે.
 - ભારતના છ રાજ્યોમાં શાળા શિક્ષણની ગુણવત્તા અને શાસન સુધારવાનાં હેતુથી આ કરાર પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા છે.
 - ભારતના 6 રાજ્યોમાં કેરળ, મહારાષ્ટ્ર, હિમાચલ પ્રદેશ, રાજસ્થાન, મધ્યપ્રદેશ, રાજસ્થાન અને ઓડિશા શામેલ છે.
 - સ્ટાર્સ પ્રોજેક્ટ દ્વારા 1.5 મિલિયન શાળાઓમાંથી આવતા 6 થી 17 વર્ષની વય જૂથના આશરે 250 મિલિયન વિદ્યાર્થીઓને લાભ થશે.
 - વિદ્યાર્થીઓ ઉપરાંત, છ રાજ્યોના 10 કરોડ શિક્ષકોને પણ આ પ્રોજેક્ટનો લાભ મળશે.
 - આ પ્રોજેક્ટની શરૂઆત જાહેર-શાળાના શિક્ષણને વધુ મજબૂત બનાવવાના ઉદ્દેશ્યથી કરવામાં આવી હતી.
 - તે ભારતના “બધા માટે શિક્ષણ” ના લક્ષ્યને પણ સમર્થન આપે છે.

- સ્ટાર્સ પ્રોજેક્ટ રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ 2020 ની વિઝનને આગળ ધપાવે છે જે બધા માટે સમાન શિક્ષણની કલ્પના કરે છે.

આ પ્રોજેક્ટ માટે ભંડોળ

- સ્ટાર્સ પ્રોજેક્ટની કુલ કિંમત 5718 કરોડ રૂપિયા છે.
- વિશ્વ બેંકે 500 મિલિયન ડોલરની આર્થિક સહાય પૂરી પાડી છે જે આશરે રૂ. 3700 કરોડ છે.
- આ લોન ઈન્ટરનેશનલ બેંક ફોર રિસ્ટ્રક્શન એન્ડ ડેવલપમેન્ટ (IBRD) દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવી છે જે વિશ્વ બેંકનો ધિરાણ આપનાર શાખા છે.
- વિશ્વ બેંકે 500 મિલિયન માટે 5 વર્ષના ગ્રેસ અવધિની સાથે 17.5 વર્ષની અંતિમ પરિપક્વતા પૂરી પાડી છે.
- પૃષ્ઠભૂમિ
 - સ્ટાર્સ પ્રોજેક્ટને કેન્દ્રીય કેબિનેટ દ્વારા NEP 2020 હેઠળ ઓક્ટોબર 2020 માં મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.

ગોબરધન યોજના

- કેન્દ્ર સરકારની ‘ગોબરધન’ યોજના માટે તાજેતરમાં જ જળ ઊર્જા મંત્રાલય દ્વારા ગોબરધન ઈન્ટિગ્રેટેડ પોર્ટલ શરૂ કરવામાં આવ્યું છે.
- સરકારના જણાવ્યા મુજબ જળ ઊર્જા મંત્રાલયની ગોબરધન યોજના હેઠળ ખેડૂતો 5 વર્ષમાં 1 લાખ કરોડ રૂપિયાની કમાણી કરી શકે છે.

Back to Basics : યોજના વિશે

- જળ ઊર્જા મંત્રાલય હેઠળ પીવાના પાણી અને સ્વચ્છતા વિભાગ દ્વારા ગોબર-ધન (Galvanizing Organic Bio-Agro Resources Dhan – GOBAR-DHAN) યોજના અમલમાં મુકવામાં આવી છે.
- વર્ષ 2018 માં ગોબર-ધન (ગેલ્વેનાઈઝિંગ ઓર્ગેનિક બાયો-એગ્રો રિસોર્સિસ-ધન) યોજના શરૂ કરવામાં આવી હતી.
- આ યોજનાનો હેતુ બાયો-ડિગ્રેડેડ વેસ્ટને કોમ્પોસ્ટ બાયોગેસ (CBG) માં પરિવર્તિત કરીને ખેડૂતોની આવક વધારવાનો છે.
- આ પહેલનો ઉદ્દેશ ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં સમુદાય સંપીડિત બાયોગેસ પ્લાન્ટ સ્થાપવા માટે સાહસિકોને આકર્ષિત કરવાનો છે.

જળ જીવન મિશન (શહેરી)

- નાણાકીય વર્ષ 2021-22 ના કેન્દ્રીય બજેટમાં સસ્તેનેબલ ડેવલપમેન્ટ ગોલ-6 (SDG-6) મુજબ, બધા શહેરોમાં કાર્યાત્મક નળ દ્વારા ઘરોને પાણી પુરવઠાનું સાર્વત્રિક કવચ આપવા માટે કેન્દ્રીય આવાસ અને શહેરી બાબતોના મંત્રાલય હેઠળ જળ જીવન મિશન (શહેરી) યોજના જાહેર કરવામાં આવી છે.
- તે જળ જીવન મિશન (ગ્રામીણ) નું પૂરક છે, જે વર્ષ 2024 સુધીમાં તમામ ગ્રામીણ ઘરોમાં કાર્યાત્મક ઘરેલુ નળ જોડાણો (FHTC) દ્વારા દરરોજ 55 લિટર પાણી પુરવઠાની કલ્પના કરે છે.

Back to Basics : જળ જીવન મિશનનો હેતુ (શહેરી)

- નળ અને ગટર જોડાણની પહોંચની ખાતરી:
 - > શહેરી વિસ્તારોમાં અંદાજિત 2.68 કરોડ ઘરેલું કાર્યાત્મક નળ જોડાણોના અંતરને સમાપ્ત કરવું.
 - > 500 અમૃત શહેરોમાં 2.64 કરોડ ઘરોને ગટર જોડાણ / સેપ્ટેજ સુવિધા પુરી પાડવી.
- જળ સંસ્થાઓનું પુનરુત્થાન:
 - > તાજા પાણીનો ટકાઉ પુરવઠો વધારવો અને શહેરી જળ વ્યવસ્થાપન યોજના દ્વારા પાણીની ગુણવત્તામાં સુધારો કરવો અને પૂરની ઘટનાઓને ઘટાડવા માટે ગ્રીન સ્પેસ અને સ્પોન્જ શહેર બનાવવું.
 - > સ્પોન્જ સિટી એટલે એક એવું શહેર છે જેમાં શહેરી આયોજન નીતિઓ અને ડિઝાઇન દ્વારા મુખ્ય પ્રવાહમાં શહેરી જળ વ્યવસ્થાપન કરવાની ક્ષમતા છે.
- યકીય જળ અર્થવ્યવસ્થાની સ્થાપના:
 - > ઉપચારિત કરેલ ગટરનો ફરીથી ઉપયોગ / પુન: ઉપયોગ જળ સંસ્થાઓના કાર્યાલય અને જળસંચય પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરતા દરેક શહેર માટે પાણીની સંતુલન યોજનાના વિકાસ દ્વારા પાણીની યકીય અર્થવ્યવસ્થાને પ્રોત્સાહન આપવું.
- જળ જીવન મિશન (શહેરી)ની વિશેષતાઓ**
- નવીનતમ તકનીકનો ઉપયોગ:
 - > પાણીના ક્ષેત્રમાં નવીનતમ વૈશ્વિક તકનીકોનો લાભ લેવા એક ટેકનોલોજી સભ-મિશનની દરખાસ્ત કરવામાં આવી છે.
- જળ જાગૃતિ ફેલાવો:
 - > ‘ઈન્ફર્મેશન, એજ્યુકેશન એન્ડ કમ્યુનિકેશન’ (IEC) અભિયાનમાં જળસંગ્રહ અંગે સામાન્ય લોકોમાં જાગૃતિ લાવવા માટે દરખાસ્ત કરવામાં આવી છે.
 - > જળ જીવન મિશનનો પ્રયાસ પાણી માટે એક જન આંદોલન બનાવવાનો છે, એટલે કે, તે હેઠળ તમામ લોકોને અગ્રતા આપવામાં આવી છે.
- સમાન વિતરણ માટે સર્વે:
 - > પે-જલ સર્વેક્ષણનું કામ પાણીના સમાન વિતરણની ખાતરી કરવા, નકામા પાણીના ફરીથી ઉપયોગ અને જળ સંસ્થાઓના મેપિંગ અને શહેરોમાં પડકારજનક પ્રક્રિયા દ્વારા પાણીની માત્રા અને ગુણવત્તાની ખાતરી કરવા માટે કરવામાં આવશે.
- શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓની શક્તિ પર વિશેષ ભાર:
 - > બિન-આવકવાળા પાણીને 20% કરતા ઓછા ઘટાડવાનો પ્રયાસ.
 - > બિન-આવકવાળા પાણી એ પાણી વિતરણ પ્રણાલીમાં ઉપલબ્ધ પાણીની કુલ માત્રા અને ગ્રાહકોને ચોક્કસ આવક પર આપવામાં આવતા પાણીની માત્રા વચ્ચેનો તફાવત છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, NRW એ પાણી છે જે ઉપલબ્ધ છે પરંતુ તે ગ્રાહકો સુધી પહોંચવામાં સક્ષમ નથી અથવા તે ગણી શકાય નહીં.
 - > શહેરોમાં પાણીની ઓછામાં ઓછી 20% માંગને પહોંચી વળવા માટે પાણીનું પુનર્નિર્માણ અને રાજ્ય સ્તરે ઔદ્યોગિક પાણીની ઓછામાં ઓછી 40% માંગ
 - > ડ્યુઅલ પાઈપિંગ સિસ્ટમનો પ્રચાર કરવો.
 - > મ્યુનિસિપલ બોન્ડ જારી કરીને ભંડોળ ઊભું કરવું.
 - > જળ સંસ્થાઓનું પુનરુત્થાન.

- PPP મોડેલને પ્રોત્સાહન આપવું:
 - > જાહેર-ખાનગી ભાગીદારીને પ્રોત્સાહન આપવા માટે, PPP મોડેલ હેઠળ તેમના કુલ પ્રોજેક્ટ ભંડોળ ફાળવણીના ઓછામાં ઓછા 10% ખર્ચની સમાન પ્રોજેક્ટ્સ પૂર્ણ કરવા માટે 10 લાખથી વધુ વસ્તીવાળા શહેરો માટે ફરજિયાત કરવામાં આવ્યું છે.
- ધિરાણ:
 - > કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં 100% સેન્ટ્રલ ફાઈનાન્સિંગ.
 - > કેન્દ્ર સરકારે પૂર્વોત્તર અને પર્વતીય રાજ્યો માટેના પ્રોજેક્ટના કુલ ખર્ચના 90% નાણાં આપ્યા છે.
 - > 1 લાખથી ઓછી વસ્તીવાળા શહેરો માટે 50% કેન્દ્રિય ભંડોળ, 1 લાખથી 10 લાખની વસ્તીવાળા શહેરો માટે એક તૃતીયાંશ કેન્દ્રિય નાણાં અને 10 મિલિયનથી વધુ વસ્તીવાળા શહેરો માટે 25% કેન્દ્રીય ધિરાણ હશે.
- પરિણામ આધારિત ધિરાણ:
 - > આ પ્રોજેક્ટ્સને ત્રણ તબક્કામાં સરકાર દ્વારા ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવશે (20:40:40).
 - > ત્રીજી હપ્તા યોજનાના અમલીકરણના પરિણામોના આધારે જાહેર કરવામાં આવશે.
- શહેરી વિકાસ માટેના અન્ય પ્રયત્નો:
 - > સ્વચ્છ ભારત મિશન-શહેરી (SBM-U)
 - > પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના (શહેરી)
 - > અમૃત મિશન (Atal Mission for Rejuvenation and Urban Transformation-AMRUT)
 - > સ્માર્ટ સિટી મિશન

પ્રધાનમંત્રી માતૃ વંદના યોજના

- > નાણાકીય વર્ષ 2020 સુધીમાં ભારત સરકારની માતૃત્વ લાભ યોજના અથવા પ્રધાનમંત્રી માતૃ વંદના યોજના (PMMVY) દ્વારા 1.75 કરોડથી વધુ પાત્ર મહિલાઓને આવરી લેવામાં આવી છે.
- > નાણાકીય વર્ષ 2018 થી 2020 ની વચ્ચે, આ યોજના અંતર્ગત કુલ 1.75 કરોડ પાત્ર લાભાર્થીઓને 5,931.95 કરોડ રૂપિયા ચૂકવવામાં આવ્યા છે.

Back to Basics : યોજના વિશે

- > PMMVY એક પ્રસૂતિ લાભ યોજના છે જે દેશના તમામ જિલ્લાઓમાં 1 જાન્યુઆરી, 2017 થી લાગુ થઈ છે.
- > તે મહિલા અને બાળ વિકાસ મંત્રાલય દ્વારા સંચાલિત એક કેન્દ્રિય પ્રાયોજિત યોજના છે.
- પ્રત્યક્ષ લાભ સ્થાનાંતરણ યોજના:
 - > તેમાં સગર્ભા સ્ત્રીઓને સીધા તેમના બેંક ખાતામાં રોકડ ટ્રાન્સફર કરવાનું શામેલ છે જેથી તેઓ તેમની પોષક જરૂરિયાતો પૂરી કરી શકે અને તેમના પગારની ખોટની આંશિક ભરપાઈ કરી શકે.
- લક્ષિત લાભાર્થીઓ:
 - > મહિલાઓ કે જેઓ કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકારો અથવા જાહેર ઉપક્રમોમાં નિયમિત રોજગારમાં ભાગ લે છે અને કોઈપણ કાયદા હેઠળ સમાન લાભ મેળવે છે તેને છોડીને સગર્ભા સ્ત્રીઓ અને સ્તનપાન કરાવતી માતા (Pregnant Women and Lactating Mothers- PW&LM) આ યોજના માટે પાત્ર છે.

- > આવી બધી પાત્ર સગર્ભા સ્ત્રીઓ અને સ્તનપાન કરાવતી માતા કે જેમણે કુટુંબમાં પ્રથમ બાળક માટે 1 જાન્યુઆરી, 2017 ના રોજ અથવા તે પછી ગર્ભ ધારણ કર્યો હોય.
- **યોજના અંતર્ગત મળેલા લાભો:**
 - > નીચે આપેલ શરતોને પૂર્ણ કરવા પર લાભાર્થીને ત્રણ હપ્તામાં રૂ .5,000 નો રોકડ લાભ મળે છે:
 - > ગર્ભધારણની તાત્કાલિક નોંધણી પર.
 - > પ્રસવ પૂર્વ તપાસ પર.
 - > બાળજન્મ નોંધણી અને કુટુંબમાં પ્રથમ હયાત બાળકની રસીકરણનું પ્રથમ ચક્ર પૂર્ણ કર્યા પછી.
 - > પાત્ર લાભાર્થીઓને જનની સુરક્ષા યોજના (JSY) હેઠળ રોકડ પ્રોત્સાહન રકમ પણ આપવામાં આવે છે. આમ, લાયક મહિલાને સરેરાશ રૂ .6,000 ની સહાય મળે છે.
- **વિશેષ લક્ષણ:**
 - > આ યોજનાના અમલીકરણને કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારો દ્વારા વડા પ્રધાન માતૃ વંદના યોજના કોમન એપ્લિકેશન સોફ્ટવેર (Common Application Software- PMMVY-CAS) દ્વારા નિરીક્ષણ કરવામાં આવે છે.
 - > PMMVY-CAS એ વેબ-આધારિત સોફ્ટવેર એપ્લિકેશન છે જે યોજના હેઠળના દરેક લાભકર્તાની સ્થિતિને ટ્રેક કરવામાં સક્ષમ છે, પરિણામે લાભકર્તાની કોઈપણ ફરિયાદને તાકીદે, જવાબદારીથી વધુ સારી રીતે નિવારણ કરવામાં આવે છે.
- **જનની સુરક્ષા યોજના**
 - > તે 100% કેન્દ્રિય પ્રાયોજિત યોજના છે જે સગર્ભા સ્ત્રીઓમાં સંસ્થાકીય પ્રસવને પ્રોત્સાહન આપીને માતા અને બાળ મૃત્યુ દર ઘટાડવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે અમલમાં મૂકવામાં આવી છે.
- **નેશનલ ફેમિલી હેલ્થ સર્વે -પ ના ડેટા મુજબ:**
 - > મોટાભાગના ભારતીય રાજ્યોમાં નવજાત / શિશુ અને બાળ મૃત્યુ દરમાં ઘટાડો થયો છે.
 - > રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં કરવામાં આવેલા 22 સર્વેક્ષણમાં નવજાત મૃત્યુદર (NMR-34), શિશુ મૃત્યુ દર (IMR-47) અને પાંચ વર્ષથી નીચેના બાળકોમાં મૃત્યુ દર (UMR-56) ની નોંધણીનું ઉચ્ચતમ સ્તર જોવા મળ્યું છે. જ્યારે કેરળમાં મૃત્યુ દર સૌથી નીચો છે.
 - > ભારતમાં પ્રસૂતિ મૃત્યુ નમૂના વિશે રજિસ્ટ્રાર જનરલ નમૂના નોંધણી સિસ્ટમ (SRS) કચેરી દ્વારા પ્રકાશિત થયેલ ભારતમાં માતૃત્વ મૃત્યુ પરના વિશેષ બુલેટિન 2016-18 અનુસાર માતા મૃત્યુ દર (MMR) ઘટીને 113 થઈ ગયો છે (પ્રત્યેક 100,000 જીવંત જન્મ) જે વર્ષ 2015-17માં 122 અને વર્ષ 2014-2016માં 130 હતો.
 - > સંયુક્ત રાષ્ટ્ર દ્વારા નિર્ધારિત સસ્તેનેબલ ડેવલપમેન્ટ ગોલ (SDG) હેઠળ, ગોલ 3.1 નો હેતુ વૈશ્વિક માતા મૃત્યુ દર ઘટાડીને 70 / 100,000 જીવંત જન્મો સુધી પહોંચાડવાનો છે.
 - > તે મૂળભૂત રીતે રાષ્ટ્રીય આરોગ્ય મિશન હેઠળ સુરક્ષિત માતૃત્વ હસ્તક્ષેપ છે.

મિશન ઇનોવેશન 2.0

- > તાજેતરમાં, કેન્દ્રીય વિજ્ઞાન અને તકનીકી પ્રધાન દ્વારા મિશન ઇનોવેશનનો બીજો તબક્કો શરૂ થયો છે.

- > ભારતે મિશન ઇનોવેશનની સ્ટીઅરિંગ કમિટીમાં નેતૃત્વની ભૂમિકા નિભાવી હતી. તે વિશ્લેષણ અને સંયુક્ત સંશોધન અને વ્યવસાય અને રોકાણકાર પેટા જૂથોનો સભ્ય છે.

Back to Basics : મિશન ઇનોવેશન

- **ગઠન:**
 - > મિશન ઇનોવેશનની જાહેરાત 30 નવેમ્બર, 2015ના રોજ પેરિસ આબોહવા કરાર સિવાય સિડલાઈન હવામાન પરિવર્તન સાથેના વ્યવહાર માટે કરવામાં આવી હતી.
- **સભ્યપદ:**
 - > 24 દેશો અને યુરોપિયન યુનિયનના વૈશ્વિક સ્વચ્છ ઊર્જા નવીનીકરણને વેગ આપવા તે વૈશ્વિક પહેલ છે.
- **સિદ્ધાંત:**
 - > તમામ સભ્યો દ્વારા પાંચ વર્ષમાં પસંદગીના અગ્રતા ક્ષેત્રોમાં તેમના શુદ્ધ ઊર્જા નવીન રોકાણોને બમણી કરવાની પ્રતિબદ્ધતા વ્યક્ત કરવામાં આવી છે.
 - > દરેક સભ્ય તેની પોતાની સંશોધન અને વિકાસની પ્રાથમિકતાઓ અને તેમની પ્રાથમિકતાઓ, નીતિઓ, કાર્યવાહી અને કાયદાઓ અનુસાર સ્વતંત્ર રીતે તેમના ભંડોળનો સૌથી યોગ્ય ઉપયોગ નિર્ધારિત કરવા અને તેમના માટેના ડબલ લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરવા માટેના તેમના યોગ્ય માર્ગની વ્યાખ્યા આપે છે.
 - > MI સભ્યો ઘણા કેસોમાં તેમના સમગ્ર ઊર્જા નવીનતા બજેટના કેટલાક ભાગોને તેમના ગ્રેશોલ્ડમાં પૂર્ણ કરવાનું પસંદ કરે છે.
- **ઉદ્દેશ:**
 - > જાહેર ક્ષેત્રના રોકાણને સંતોષકારક સ્તરે વધારવું.
 - > ખાનગી ક્ષેત્રનું એન્ગેજમેન્ટ અને રોકાણ વધારવું.
 - > આંતરરાષ્ટ્રીય સહયોગ વધારવા.
 - > નવીનતાની પરિવર્તનશીલ સંભાવના વિશે જાગૃતિ લાવવી.
- **ઇનોવેશનમાં પડકારો:**
 - > ઇનોવેશન માટેના પડકારો એ મિશન ઇનોવેશનનો મુખ્ય ભાગ છે, જેનો ઉદ્દેશ્ય ટેકનોલોજીમાં સંશોધન, વિકાસ અને પ્રદર્શનનો લાભ છે જે આખરે ગ્રીનહાઉસ ગેસ ઉત્સર્જન ઘટાડવામાં મદદ કરશે, ઊર્જા સલામતી વધારશે અને સ્વચ્છ આર્થિક વૃદ્ધિ માટે નવી તકો ઊભી કરશે.
- **મિશન ઇનોવેશનના 8 પડકારો:**
 - > IC1 - સ્માર્ટ ગ્રીડ, IC2-વીજળી દ્વારા ગ્રિડની પહોંચ, IC3-કાર્બન કેપ્ચર, IC4-સતત જૈવ બળતણ, IC5-કન્વર્ટિંગ સનલાઈટ, IC6-સ્વચ્છ ઊર્જા સામગ્રી, IC7-નફાકારક ક્લિંગ અને ડીટિંગ સાથે ભવન, IC8-નવીનીકરણીય અને સ્વચ્છ હાઈડ્રોજન.
 - > પ્રથમ તબક્કો બતાવે છે કે નવીનતાના પડકારો હેઠળ કરવામાં આવેલ કાર્ય પ્રમાણમાં ટૂંકા ગાળામાં પૂર્ણ થયું હતું, જે ICના ઉદ્દેશો માટે સભ્યોના નેતૃત્વ અને સ્વૈચ્છિક પ્રયાસો પર આધારીત હતું.
 - > આ સંસાધનોએ અદ્યતન તકનીકોની ઉપલબ્ધતાને નાટકીય રૂપે વેગ આપ્યો છે જે ભવિષ્યની સ્વચ્છ, સસ્તી અને વિશ્વસનીય ઊર્જાની વ્યાખ્યા કરશે.

મિશન ઇનોવેશન 2.0

- નવીનતાને વેગ આપવાના સામાન્ય લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરવા માટેલ બધા સભ્યોએ બીજો તબક્કો (2.0) વિકસાવવા સંમતિ આપી છે, આ તબક્કામાં શામેલ છે:

- વૈશ્વિક સ્વચ્છ ઊર્જા નવીનતા ઈકોસિસ્ટમને મજબૂત બનાવવા અને શિક્ષણને વેગ આપવા માટે વર્તમાન પ્રવૃત્તિઓ પર અદ્યતન નવીનતા પ્લેટફોર્મ બનાવવું.
- નવા જાહેર-ખાનગી નવીનીકરણ જોડાણો-આ મિશન સ્વૈચ્છિક પ્રતિબદ્ધતાઓ દ્વારા સપોર્ટેડ મહત્વાકાંક્ષી અને પ્રેરણાદાયી લક્ષ્યોની આસપાસ બાંધવામાં આવ્યા છે, જે સ્વચ્છ ઊર્જા સોલ્યુશન ખર્ચ, સ્કેલ, પ્રાપ્યતા અને વધુ દ્વારા સરળ બનાવવામાં આવી શકે છે.

મિશન સાથે ભારતીય પહેલ

- ક્લીન એનર્જી ઇન્ટરનેશનલ ઇન્ક્યુબેશન સેન્ટર:
 - બાયોટેકનોલોજી વિભાગ દ્વારા સાર્વજનિક-ખાનગી ભાગીદારી મોડેલ હેઠળ સ્થાપિત, સ્વચ્છ એનર્જી ઇન્ટરનેશનલ ઇન્ક્યુબેશન સેન્ટર, સ્ટાર્ટ-અપ ઇનોવેશન ઈકોસિસ્ટમને ટેકો આપવામાં મહત્વની ભૂમિકા નિભાવી છે.
- સૌર ક્ષમતામાં વધારો:
 - ભારતે તેની બિન-અશિમભૂત ઈંધણ આધારિત વીજ ઉત્પાદન 134 GW સુધી વધારીને સૌર ઇન્સ્ટોલ ક્ષમતામાં 13 ગણો વધારો કર્યો છે, જે કુલ વીજ ઉત્પાદનના લગભગ 35% છે.
 - રાષ્ટ્રીય સૌર મિશન (હવામાન પરિવર્તન પર રાષ્ટ્રીય ક્રિયા યોજનાનો એક ભાગ) દ્વારા ભારતને તેની સૌર ક્ષમતા વધારવામાં મદદ કરવામાં આવી છે.
 - વર્ષ 2030 સુધીમાં નવીનીકરણીય ઊર્જા ક્ષેત્રમાં 450 ગીગાવોટ વીજળી ઉત્પન્ન કરવાનું મહત્વાકાંક્ષી લક્ષ્ય હાંસલ કરવાનું ભારતનું લક્ષ્ય છે.
- બાયોફ્યુઅલ:
 - ભારત પેટ્રોલ અને ડીઝલમાં બાયોફ્યુઅલ મિશ્રણનું પ્રમાણ વધારવાનું કામ કરી રહ્યું છે.
 - ઇથેનોલ સંમિશ્રણ કાર્યક્રમ: આ પ્રોગ્રામનો ઉદ્દેશ્ય એ છે કે પેટ્રોલમાં ઈથેનોલ ભળીને બાયોફ્યુઅલ કેટેગરીમાં મુકવું અને બાયોફ્યુઅલ આયાત કાપીને લાખો ડોલરની બચત કરવી.
 - નેશનલ બાયોફ્યુઅલ નીતિ, 2018 નો હેતુ વર્ષ 2030 સુધીમાં પેટ્રોલમાં 20% અને ડીઝલમાં 5% સુધી ઈથેનોલ મિશ્રિત કરવાનું છે.
 - ભારતના બાયોટેકનોલોજી વિભાગ દ્વારા સપોર્ટેડ બાયોફ્યુઅલમાં શ્રેષ્ઠતાના પાંચ કેન્દ્રો બાયોફ્યુઅલ, બાયો હાઇડ્રોજન અને બાયો જેટ જેવા અદ્યતન બાયોફ્યુઅલ પર સંશોધન કરી રહ્યા છે.
- ઉજ્જવલા યોજના:
 - સ્વચ્છ ઈંધણથી રસોઈ બનાવવાની આ વિશ્વની સૌથી મોટી યોજના છે, જે વર્ષ 2016માં શરૂ કરવામાં આવી હતી. પેટ્રોલિયમ અને કુદરતી ગેસ મંત્રાલય તેની ઓઈલ માર્કેટિંગ કંપનીઓ દ્વારા તેનું સંચાલન કરે છે.
 - શરૂઆતમાં ઉજ્જવલા યોજના દ્વારા 31 માર્ચ 2019 સુધીમાં ગરીબી રેખા નીચે 5 કરોડ પરિવારોને મફત LPG જોડાણો આપવાનું લક્ષ્ય હતું. આ લક્ષ્ય પ્રાપ્ત થયું છે.
 - ભારતે અત્યાર સુધીમાં લગભગ 150 મિલિયન જોડાણો જારી કર્યા છે.
- ટકાઉ ભાવિ માટે ઉત્સર્જન માળખું:
 - ભાગીદારી રૂપે, ભારત અને સ્વીડને ટકાઉ ભવિષ્ય માટે અવરોધિત ઉત્સર્જન ફેમવર્ક માળખું વિકસાવ્યું છે.

- આ ભાગીદારી હેઠળ, વર્ષ 2030 સુધીમાં આઠ કંપનીઓના CO2 ઉત્સર્જનને લગભગ 100 મિલિયન ટન ઘટાડવાની પસંદગી કરવામાં આવી છે.

મહાત્મા ગાંધી રાષ્ટ્રીય ફેલોશીપ કાર્યક્રમ

- કૌશલ વિકાસ અને ઉદ્યમ મંત્રાલયે તાજેતરમાં જ ભારતના તમામ જિલ્લાઓમાં મહાત્મા ગાંધી રાષ્ટ્રીય ફેલોશીપ (MGNF) કાર્યક્રમ શરૂ કર્યો છે.
- Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ
 - આ કાર્યક્રમ અગાઉ 69 જિલ્લાઓમાં કાર્યરત હતો.
 - મહાત્મા ગાંધી રાષ્ટ્રીય ફેલોશીપ હેઠળ ફેલો શૈક્ષણિક કુશળતા અને તકનીકી લાયકાત પ્રાપ્ત કરશે.
 - આ કુશળતા તેમને એકંદર કુશળતા ઈકોસિસ્ટમ સમજવામાં મદદ કરશે.
 - તે ફેલોને જિલ્લા કૌશલ્ય સમિતિઓમાં જોડાવા માટે પણ મદદ કરશે.
 - કૌશલ વિકાસ મંત્રાલયે તમિલનાડુ, કેરળ, પુડુચેરી અને લક્ષદ્વીપ રાજ્યોના જિલ્લા અધિકારીઓ માટે ક્ષમતા નિર્માણના કાર્યક્રમો હાથ ધરવા માટે કેરળના સ્થાનિક વહીવટી તંત્ર સાથે પણ હાથ મિલાવ્યા છે.
 - બંને વચ્ચેની ભાગીદારી કુશળતા પ્રશિક્ષણની એકંદર ગુણવત્તાને મજબૂત બનાવવા તરફ વધુ કેન્દ્રિત રહેશે.
 - મંત્રાલયે પ્રકાશ પાડ્યો કે, વડાપ્રધાન કૌશલ વિકાસ યોજનાની તાજેતરની રજૂઆત અને સંકલ્પ યોજના હેઠળ IIT, IIM, KILA અને GIZ-IGVT સાથેની અન્ય શૈક્ષણિક ભાગીદારી જિલ્લાઓને સશક્તિકરણ કરવામાં મદદ કરશે.

સંકલ્પ યોજના

- SANKALPનો અર્થ 'Skills Acquisition and Knowledge Awareness for Livelihood Promotion' છે. આ પ્રોગ્રામને વર્લ્ડ બેંક ક્રેડિટ દ્વારા ટેકો આપવામાં આવી રહ્યો છે. જિલ્લા કુશળતા પ્રશાસન અને જિલ્લા કૌશલ્ય સમિતિઓને મજબૂત બનાવવાના હેતુથી આ યોજના શરૂ કરવામાં આવી હતી.

મહાત્મા ગાંધી રાષ્ટ્રીય ફેલોશીપ (MGNF) કાર્યક્રમ

- MGNF એ બે વર્ષનો ફેલોશીપ પ્રોગ્રામ છે. તેની શરૂઆત જિલ્લા કક્ષાએ કૌશલ્ય વિકાસને પ્રોત્સાહિત કરવાના ઉદ્દેશથી કરવામાં આવી હતી. તે સંકલ્પ યોજના હેઠળ બનાવવામાં આવ્યું છે. જિલ્લા, રાજ્ય અને રાષ્ટ્રીય સ્તરે કાર્યક્રમો લાગુ કરવા કર્મચારીઓની ઉપલબ્ધતાના પડકારને પહોંચી વળવાના ઉદ્દેશથી આ યોજના શરૂ કરવામાં આવી હતી.

સંરક્ષણ પ્રધાને ઇ-છાવણી પોર્ટલ લોન્ચ કર્યું

- ભારતના સંરક્ષણ પ્રધાન રાજનાથસિંહે 16 ફેબ્રુઆરી 2021 ના રોજ ઇ-છાવણી પોર્ટલ શરૂ કર્યું છે.

Back to Basics : ઇ-છાવણી પ્રોજેક્ટ

- આ પોર્ટલના લોકાર્પણની સાથે, છાવણી વિસ્તારોના રહેવાસીઓ હવે નાગરિક સમસ્યાઓ અંગે તેમની ફરિયાદ નોંધાવી શકે છે.
- આ પોર્ટલ ઘરેલું નાગરિક સમસ્યાઓ અંગેની ફરિયાદોના નિરાકરણમાં પણ મદદ કરશે.

- > આ પોર્ટલ સિસ્ટમ સુધારવા અને લોકો માટે 'ઇઝ ઓફ લિવિંગ' સુધારવાના લક્ષ્ય સાથે કાર્ય કરશે.
- > 20 લાખથી વધુ નાગરિકોને ઓનલાઇન મ્યુનિસિપલ સેવાઓ પ્રદાન કરવાના ઉદ્દેશ્યથી ઇ-કે-ટોનમેન્ટ પ્રોજેક્ટની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી.
- > મલ્ટિ-ટેનન્સી સેન્ટ્રલ પ્લેટફોર્મનો ઉપયોગ કરીને 62 છાવણી બોર્ડ્સ પર સેવાઓ પ્રદાન કરવામાં આવશે.
- > આ પોર્ટલનો ઉપયોગ લીઝના નવીકરણ માટે, જન્મો અને મૃત્યુની ઓનલાઇન નોંધણી માટે ઓનલાઇન અરજી કરવા માટે થઈ શકે છે.
- > તેનો ઉપયોગ પાણી અને ગટરના જોડાણો માટે ઓનલાઇન એપ્લિકેશન ફાઇલ કરવા માટે પણ સરળ રીતે થઈ શકે છે.

છાવણી બોર્ડ

- > છાવણી બોર્ડ એક નાગરિક વહીવટી મંડળ છે. તે ભારતમાં સંરક્ષણ મંત્રાલય હેઠળ કાર્ય કરે છે. બોર્ડમાં છાવણી અધિનિયમ, 2006 મુજબ ચૂંટાયેલા સભ્યો, સચિવ સભ્યો અને નામાંકિત સભ્યો હોય છે. બોર્ડ સભ્ય પાંચ વર્ષ માટે ચૂંટાય છે. બોર્ડમાં આઠ ચૂંટાયેલા સભ્યો અને ત્રણ નામાંકિત લશ્કરી સભ્યો હોય છે. જેમાં કલેક્ટરના પ્રતિનિધિ ઉપરાંત ત્રણ પૂર્વ અધિકારી, ગેરીસન એન્જિનિયર્સ, સ્ટેશન કમાન્ડર અને વરિષ્ઠ એક્ટ્રિકલ્યુટિવ મેડિકલ ઓફિસર શામેલ છે.

છાવણી બોર્ડ શ્રેણીઓ

- છાવણીઓને ચાર વર્ગોમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવી છે:
 - > વર્ગ I - જ્યાં વસ્તી 50,000 થી વધુ છે.
 - > વર્ગ II- વસ્તી 10,000 થી 50,000 ની વચ્ચે છે.
 - > વર્ગ III - જ્યાં વસ્તી 2500 થી 10000 ની વચ્ચે છે
 - > વર્ગ IV - જ્યાં વસ્તી 2500 ની નીચે છે.

સંદેશ-ભારતનું નવું ઇન્ટરનેટ મેસેજિંગ પ્લેટફોર્મ

- > નેશનલ ઇ-ફોર્મેટિક્સ સેન્ટર એ 'સંદેશ' નામની એક એપ શરૂ કરી છે. આ ઇન્ટરનેટ મેસેજિંગ પ્લેટફોર્મ વોટ્સએપ જેવું જ છે. તેનો ઉપયોગ કોઈપણ પ્રકારના સંચાર માટે થઈ શકે છે. આ એપ્લિકેશન સાથે મોબાઇલ નંબર અથવા ઇમેઇલ આઈડી નોંધણી કરાવવી જરૂરી છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > આ એપ્લિકેશન શરૂ કરવાની જરૂરિયાત કર્મચારીઓમાં સલામત સંચારની ખાતરી કરવા માટે અનુભવાતી હતી કારણ કે દેશવ્યાપી લોકડાઉનની પૃષ્ઠભૂમિમાં 'ઘરેથી કામ' સંસ્કૃતિએ વેગ પકડ્યો છે.
- > NICએ ઓગસ્ટ 2020 માં આ એપ્લિકેશનનું પ્રથમ સંસ્કરણ બહાર પાડ્યું હતું.
- > આ એપ્લિકેશનનો ઉપયોગ કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારના અધિકારીઓ દ્વારા આંતર સંસ્થાકીય સંદેશાવ્યવહાર માટે કરી શકાય છે.
- > આ એપ્લિકેશન શરૂઆતમાં એન્ડ્રોઇડ વપરાશકર્તાઓ અને મુખ્યત્વે સરકારી અધિકારીઓ માટે શરૂ કરવામાં આવી હતી.
- > બાદમાં, આ સેવા આઈઓએસ વપરાશકર્તાઓ માટે પણ વિસ્તૃત કરવામાં આવી હતી અને હવે તે સામાન્ય લોકો માટે પણ ઉપલબ્ધ છે.
- > આ એપ્લિકેશન ભારતમાં ઉત્પાદિત સોફ્ટવેરના ઉપયોગને આગળ વધારવાની સરકારની વ્યૂહરચનાનો એક ભાગ છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- > વર્ષ 2020 માં, ગૃહ મંત્રાલય સુરક્ષા ચિંતાઓને કારણે સરકારી કર્મચારીઓને સત્તાવાર સંદેશાવ્યવહાર માટે ઝૂમ જેવા પ્લેટફોર્મનો ઉપયોગ ન કરવાની સલાહ આપી હતી. અગાઉ, કમ્પ્યુટર ઇમર્જન્સી રિસ્પોન્સ ટીમે (CERT-IN) પણ ઝૂમ સામે સુરક્ષા અને ગોપનીયતાની ચિંતા સંબંધિત સલાહ આપી હતી.

વિશેષતા

- > આ એપ્લિકેશનનો ઇન્ટરફેસ અન્ય એપ્લિકેશનો સમાન છે. આ એપ્લિકેશનમાં બે પ્લેટફોર્મ્સ વચ્ચે ચેટ ઇતિહાસ સ્થાનાંતરિત કરવાનો કોઈ વિકલ્પ નથી. જો કે, ગવર્નમેન્ટ ઇન્ટરનેટ મેસેજિંગ સિસ્ટમ (GIMS) અથવા મેસેજ એપ્લિકેશન પર ઇમેઇલની મદદથી ચેટ કરી શકાય છે. એપ્લિકેશનને વપરાશકર્તાને નોંધણી માટે માન્ય મોબાઇલ નંબર અથવા ઇમેઇલ આઈડીની જરૂર છે. તેમાં બ્રોડકાસ્ટ સંદેશ, જૂથ બનાવટ, સંદેશ ફોરવર્ડિંગ અને ઇમોજી જેવી સુવિધાઓ શામેલ છે. તેમાં વધારાની સુરક્ષા સુવિધા પણ છે. આ પ્લેટફોર્મ વપરાશકર્તાને સંદેશને ગુપ્ત તરીકે માર્ક કરવાની મંજૂરી આપે છે. આમ, તે પ્રાપ્તકર્તાને જાગૃત કરે છે કે સંદેશ અન્ય વપરાશકર્તાઓને મોકલવા જોઈએ નહીં.

આસામ: વડાપ્રધાન 'મહાબહુ-બ્રહ્મપુત્રા' પહેલ લોન્ચ કરશે

- > વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી 18 ફેબ્રુઆરી, 2021 ના રોજ આસામમાં 'મહાબહુ-બ્રહ્મપુત્રા' પહેલ શરૂ કરશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > તેઓ ધુબરી ફુલવાડી બ્રિજનો શિલાન્યાસ કરશે.
- > વડાપ્રધાન આસામમાં માજુલી પુલના નિર્માણ માટે ભૂમિપૂજન પણ કરશે.

મહાબહુ-બ્રહ્મપુત્ર પહેલ

- > મહાબહુ-બ્રહ્મપુત્રા પહેલ આર-પેક્સ વેસેલ ઓપરેશનની શરૂઆત સાથે શરૂ થશે.
- > રો-પેક્સ વેસેલ ઓપરેશન નિમાટીઘાટ અને માજુલી, ધુબરી-હત્સિંગામારી અને ઉત્તર-દક્ષિણ ગુવાહાટી વચ્ચે શરૂ કરવામાં આવશે.
- > આ પહેલમાં જોગીગોપામાં આંતરિક જળ પરિવહન ટર્મિનલનું ઉદ્ઘાટન પણ શામેલ છે.
- > આ પહેલ ભારતના પૂર્વી ભાગોને નિરબાપ્રય કનેક્ટિવિટી પ્રદાન કરવાના ઉદ્દેશથી શરૂ કરવામાં આવી છે.
- > તેમાં બરાક અને બ્રહ્મપુત્રા નદીઓની આજુબાજુ રહેતા લોકો માટે વિવિધ વિકાસ પ્રવૃત્તિઓ શામેલ છે.

રો-પેક્સ સેવા

- > મહાબહુ-બ્રહ્મપુત્રા પહેલ અંતર્ગત રાજ્યમાં રો-પેક્સ સેવાઓ શરૂ કરવામાં આવશે. રો-પેક્સ વેસેલ ઓપરેશન્સ મુસાફરીનો સમય ઘટાડવામાં મદદ કરશે. આ માર્ગ દ્વારા મુસાફરી કરતા અંતરને પણ ઘટાડશે.

ધુબરી ફુલબાડી બ્રિજ

- > પીએમ મોદી ચાર રસ્તાના ધુબરી ફુલબાડી બ્રિજનો શિલાન્યાસ પણ કરશે. આ પુલ NH-127B પર બનાવવામાં આવશે. આ પુલ શ્રીરામપુરથી NH-27 થી શરૂ થશે. તે મેઘાલય રાજ્યના NH-106 ના નોંગસ્ટોઈન પર સમાપ્ત થશે. તે આસામમાં બ્રહ્મપુત્રા નદી પર બનાવવામાં આવશે,

જે આસામમાં ધુબરી અને મેઘાલયના ફૂલબાડી, તુરા, રોંગરામ અને રોંગજોંગને જોડશે. આ પ્રોજેક્ટની કુલ કિંમત 4997 કરોડ છે.

IIIF અહેવાલ: 2021 માં વિશ્વનું દેવું વધશે

- ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ઇન્ટરનેશનલ ફાઇનાન્સ (IIIF) ના અહેવાલ મુજબ, વિશ્વમાં દેવાની માત્રા અણધારી રીતે વધારે છે અને વર્ષ 2021 માં, કોવિડ -19 દ્વારા થતાં આર્થિક સંકટ વચ્ચે, દેવું વધારે વધશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- IIIF અનુસાર, સરકારો, કંપનીઓ અને લોકોએ આર્થિક નુકસાનની ભરપાઈ માટે 2020 માં 24 ટ્રિલિયન ડોલર એકત્ર કર્યા છે.
- જેના કારણે વૈશ્વિક રૂણમાં સૌથી વધુ વધારો થયો છે.
- વર્ષ 2020 સુધીમાં, વિશ્વનું દેવું 281 ટ્રિલિયન ડોલર છે.
- આ વૈશ્વિક GDPના 355 ટકાથી વધુ છે.
- IIIF અનુસાર, સરકારોને મોટા બજેટ ખાધના પડકારનો સામનો કરવો પડી રહ્યો છે.
- 2021 ના વર્ષમાં આમાં 10 ટ્રિલિયન ડોલરનો વધારો થશે. આનાથી 2021 ના અંત સુધીમાં રૂણનું ભાર 92 ટ્રિલિયન સુધી વધી જશે.

આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય સંસ્થા(IIIF)

- તે વૈશ્વિક નાણાકીય સેવાઓ ઉદ્યોગ માટેનું વેપાર જૂથ છે. IIIF ની સ્થાપના 1983 માં અગ્રણી ઔદ્યોગિક દેશોની 38 બેંકો દ્વારા કરવામાં આવી હતી. તે 1980 ના દાયકાના આંતરરાષ્ટ્રીય દેવા કટોકટી પછી બનાવવામાં આવી હતી. જૂથ હવે 70 દેશોની લગભગ 450 કંપનીઓનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. IIIFના સભ્યોમાં એસેટ મેનેજર્સ, કમર્શિયલ અને ઇન્વેસ્ટમેન્ટ બેંકો, સાર્વભૌમ સંપત્તિ ભંડોળ, વીમા કંપનીઓ, સેન્ટ્રલ બેંકો, હેજ ફંડ્સ અને ડેવલપમેન્ટ બેંકો શામેલ છે.

ભુવન પોર્ટલ

- તાજેતરમાં ભારતીય અવકાશ સંશોધન સંગઠન (ઈસરો) અને 'મેપ માય ઇન્ડિયા' એ સ્વદેશી ભૌગોલિક સ્થળો 'ભુવન' શરૂ કરવા ભાગીદારી કરી છે.
- આ ભારતમાં લાગુ કરાયેલા ભૌગોલિક વિસ્તારને લગતી નવી માર્ગદર્શિકાની અનુરૂપ છે.

Back to Basics : ભૂસ્તર પોર્ટલ 'ભુવન'

- તે એક પ્રકારનું વેબ પોર્ટલ છે, જેનો ઉપયોગ ઇન્ટરનેટ દ્વારા ભૌગોલિક માહિતી (ભૌગોલિક માહિતી) અને અન્ય સંબંધિત ભૌગોલિક સેવાઓ (પ્રદર્શન, સંપાદન, વિશ્લેષણ, વગેરે) શોધવા અને વાપરવા માટે થાય છે.

■ સહાય:

- આ પોર્ટલ અંતર્ગત, નકશો માય ઇન્ડિયા ડેટાબેસને ઇસરોના ઉપગ્રહો દ્વારા મેળવેલા 'હાઈ-એન્ડ સેટેલાઈટ કેટલોગ' અને પૃથ્વી નિરીક્ષણ ડેટા સાથે જોડવામાં આવશે.
- પૃથ્વી સંબંધિત નિરીક્ષણ ડેટાસેટ, ભારતીય તારામંડળ માં નેવિગેશન (NAVIC), વેબ સેવાઓ અને 'નકશો માય ઇન્ડિયા' માં ઉપલબ્ધ API (એપ્લિકેશન પ્રોગ્રામિંગ ઇન્ટરફેસ) નો ઉપયોગ કરીને સંયુક્ત ભૂસ્તર પોર્ટલ બનાવી શકાય છે. API એ એક સોફ્ટવેર મધ્યસ્થી છે જે જે એપ્લિકેશનને એકબીજા સાથે જોડવાની મંજૂરી આપે છે.

- તે એક કમ્પ્યુટિંગ ઇન્ટરફેસ છે જે બહુવિધ સોફ્ટવેર વ્યેટિયાઓ વચ્ચેના સંબંધોને વ્યાખ્યાયિત કરે છે.

પોર્ટલનું મહત્વ

■ નેટ મેપિંગ:

- ભારત સરકાર તરફથી ઉપલબ્ધ માહિતી પ્રમાણે આ પોર્ટલ દેશની વાસ્તવિક સીમાઓ બતાવશે.

■ ગોપનીયતા સુરક્ષા:

- વપરાશકર્તાઓ વિદેશી નકશા એપ્લિકેશનોને બદલે 'નકશો માય ઇન્ડિયા' એપ્લિકેશનનો ઉપયોગ કરીને તેમની ગોપનીયતાને વધુ સારી રીતે સુરક્ષિત કરી શકે છે.
- વિદેશી શોધ એન્જિન અને કંપનીઓ મફત નકશા પ્રદાન કરે છે એવો દાવો કરે છે, પરંતુ હકીકતમાં તેઓ જાહેરાતોવાળા વપરાશકર્તાને લક્ષ્ય બનાવીને અને વપરાશકર્તાની ગોપનીયતા પર હુમલો કરીને અને તેમના સ્થાન અને વ્યક્તિગત માહિતી વિશેના ડેટાની હરાજી કરીને પૈસા કમાય છે. 'મેપ માય ઇન્ડિયા' માં આવી કોઈ જાહેરાતની જોગવાઈ નથી.

■ આત્મનિર્ભર ભારત:

- ભારતીય પોર્ટલ હોવાથી તે સરકારના આત્મનિર્ભર મિશનને મજબૂત બનાવશે.

'મેપ માય ઇન્ડિયા'

- તે એક ભારતીય ટેકનોલોજી કંપની છે જે ડિજિટલ નકશા ડેટા, ટેલિમેટ્રિક્સ સેવાઓ, વૈશ્વિક માહિતી પ્રણાલીઓ અને કૃત્રિમ ગુપ્તચર સેવાઓ પૂરી પાડે છે.
- તે ગૂગલ મેપનો વિકલ્પ છે, જેમાં 7.5 લાખ ભારતીય ગામડાઓ અને 7,500 શહેરો શામેલ છે.

■ ડેટાબેસ:

- તેના ડેટાબેસમાં 63 લાખ કિ.મી. એક રોડ નેટવર્ક છે અને સંગઠન દેશમાં સૌથી વધુ વ્યાપક ડિજિટલ નકશા ડેટાબેસ હોવાનો દાવો કરે છે.

■ ઉપયોગ:

- ભારતમાં લગભગ તમામ વાહન ઉત્પાદકો જે 'બિલ્ટ-ઇન નેવિગેશન સિસ્ટમ' પ્રદાન કરે છે તે 'મેપ માય ઇન્ડિયા' નો ઉપયોગ કરે છે.

■ અન્ય પ્રયાસો:

- 'ભૂવ' નામની એપ્લિકેશન 'રીઅલ ટાઈમ ટ્રાફિક અપડેટ્સ' અને નેવિગેશન સુવિધાઓ પણ પૂરી પાડે છે.

ભારતીય તારામંડળમાં નેવિગેશન (NAVIC)

- તે એક ભારતીય પ્રાદેશિક નેવિગેશન સેટેલાઈટ સિસ્ટમ (IRNSS) છે, જે ભારતીય અવકાશ સંશોધન સંગઠન (ઈસરો) દ્વારા વિકસાવવામાં આવી છે.

- IRNSS પાસે આઠ ઉપગ્રહો છે, જેમાં ભૂસ્તરીય ભ્રમણકક્ષામાં ત્રણ ઉપગ્રહો અને જીઓસિંકોનસ ભ્રમણકક્ષામાં પાંચ ઉપગ્રહો છે.

- તે ખૂબ જ સ્થાપિત અને લોકપ્રિય અમેરિકન 'ગ્લોબલ પોઝિશનીંગ સિસ્ટમ- જીપીએસ' ની જેમ કાર્ય કરે છે, પરંતુ તે ફક્ત ઉપમહાદ્વીપના લગભગ 1,500 કિલોમીટરને આવરે છે.

- મોબાઈલ ટેલિફોન ધોરણોને સંકલન કરવા માટે વૈશ્વિક સંસ્થા, 3G જનરેશન પાર્ટનરશિપ પ્રોજેક્ટ (3GPP) દ્વારા તેને પ્રમાણિત કરવામાં આવ્યું છે.

■ ઉદ્દેશ:

- તેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ ભારત અને તેના પડોશીઓને વિશ્વસનીય નેવિગેશન સુવિધાઓ અને સમય-બાધ્ય સેવાઓ પ્રદાન કરવાનો છે.

ચક્રવાત બુરેવી

- ▶ ભારતના હવામાન વિભાગ (IMD) અનુસાર, ચક્રવાત બુરેવી આ અઠવાડિયાના અંત સુધીમાં તમિળનાડુના દક્ષિણ જિલ્લા, કન્યાકુમારીના કાંઠે ટકરાશે તેવી આગાહી છે.
- ▶ આ ચક્રવાતની અસર તાજેતરના ચક્રવાત નિવારની અસર કરતા ઓછી હશે.

Back to Basics

- ▶ ચક્રવાત બુરેવીનું નામ માલદીવ દ્વારા રાખવામાં આવ્યું છે.
- ▶ વિશ્વ હવામાન સંગઠન (WMO) ની માર્ગદર્શિકા અનુસાર, દરેક ક્ષેત્રના દેશોને ચક્રવાત નામ આપવાની સત્તા આપવામાં આવી છે.
- ▶ ઉત્તર હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્ર બંગાળની ખાડી અને અરબી સમુદ્ર ઉપર રચાયેલા ઉષ્ણકટિબંધીય ચક્રવાતને આવરે છે.
- ▶ આ ક્ષેત્ર હેઠળના 13 સભ્ય દેશોમાં બાંગ્લાદેશ, ભારત, માલદીવ, મ્યાનમાર, ઓમાન, પાકિસ્તાન, શ્રીલંકા, થાઈલેન્ડ, ઈરાન, કતાર, સાઉદી અરેબિયા, સંયુક્ત આરબ અમીરાત અને યમન છે.
- ▶ આ દેશો દ્વારા આ વર્ષ માટે કુલ 169 ચક્રવાત નામો સૂચવવામાં આવ્યા હતા, જેમાં દરેક દેશ દ્વારા સૂચવવામાં આવેલા 13 નામોનો સમાવેશ થાય છે.

એવરેસ્ટની નવી ઊંચાઈ

- ▶ તાજેતરમાં નેપાળ અને ચીને માઉન્ટ એવરેસ્ટની સુધારેલી ઊંચાઈને 8,848.86 મીટર સુધી જાહેર કરી છે. અગાઉના માપનથી નવી ઊંચાઈ 86 સે.મી. વધુ છે.
- ▶ 8488.86 મીટરની નવી ઊંચાઈએ વર્ષ 1954 માં ભારતના સર્વેક્ષણ દ્વારા માપવામાં આવેલી 8848 મીટરની જૂની ઊંચાઈને બદલી નાખી છે.
- ▶ નેપાળ દ્વારા 8,847 મીટર ઊંચાઈ અને ચીન દ્વારા 8,844 મીટર ઊંચાઈનો દાવો કરવામાં આવ્યો હતો. સર્વેને બે વર્ષ પૂર્ણ કર્યા પછી, માઉન્ટ એવરેસ્ટની નવી ઊંચાઈની સંયુક્ત રીતે જાહેરાત કરવામાં આવી હતી.
- ▶ ચાઈનીઝ અધિકારીઓ માનતા હતા કે માઉન્ટ એવરેસ્ટની ઊંચાઈને ખડકની ઊંચાઈના આધારે ગણવી જોઈએ, જ્યારે નેપાળ માને છે કે સ્થિર બરફનો એક સ્તર પણ તેની ઊંચાઈ ની ગણતરીમાં શામેલ થવો જોઈએ.

Back to basics

- ▶ એવરેસ્ટ નેપાળમાં સાગરમાથા અને ચીનમાં માઉન્ટ કોમોલાં ગમા તરીકે પણ ઓળખાય છે.
- ▶ તે નેપાળ અને તિબેટની સરહદ પર સ્થિત છે અને તેની શિખર પર બંને બાજુથી પહોંચી શકાય છે.

સંબંધિત માહિતી

- ▶ તેનું નામ ઓપનિવેશિક યુગના અંગ્રેજી ભૂગોળશાસ્ત્રી સર જ્યોર્જ એવરેસ્ટના નામ પર રાખવામાં આવ્યું, જેમણે 19 મી સદીના મધ્યમાં ભારતના સર્વેચર જનરલ તરીકે સેવા આપી હતી.

- ▶ ભારત-નેપાળી તેનઝિંગ નોર્ગે અને ન્યુ ઝિલેન્ડર એડમંડ હિલેરી દ્વારા વર્ષ 1953 માં તે પ્રથમ માપવામાં આવ્યું હતું.

એવરેસ્ટનો પ્રથમ સર્વે

- ▶ પ્રથમ પ્રયાસ વર્ષ 1847 માં ભારતના સર્વેચર જનરલ, એન્ડ્રુ વોની આગેવાની હેઠળની ટીમે કર્યો હતો.
- ▶ સર્વે ત્રિકોણમિતિ ગણતરી પર આધારિત હતો અને ભારતના મહાન ત્રિકોણમિતિ સર્વે તરીકે ઓળખાય છે.
- ▶ ટીમે શોધી કાઢ્યું કે 'પીક 15' (ત્યારબાદ માઉન્ટ એવરેસ્ટ તરીકે ઓળખાય છે) એ સેથી ઊંચો પર્વત હતો, તે સમયની પ્રવર્તમાન માન્યતાની વિદ્વહ હતું કે માઉન્ટ કાંચનજંગા વિશ્વની સૌથી ઊંચી ટોચ છે (8,582 મીટર અને હવે વિશ્વની ત્રીજી સૌથી ટોચ).
- ▶ માઉન્ટ K2 સમુદ્ર સપાટીથી 8,611 મીટરની ઊંચાઈએ વિશ્વનો બીજો સૌથી ઊંચો પર્વત છે.

અલ નીનો અને દુષ્કાળ

- ▶ 'ઈન્ડિયન ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ સાયન્સ'ના તાજેતરના અધ્યયન મુજબ અને સેન્ટર ફોર એટમોસ્ફેરીક એન્ડ ઓશનિક સાયન્સ-CAOS અનુસાર, ભારતીય ઉપખંડમાં ઉનાળા દરમિયાન દુષ્કાળ એ અલ-નીનોનું એકમાત્ર કારણ નહોતું.
- ▶ અલ નીનો એ વારંવારની આબોહવાની ઘટના છે, તે દરમિયાન પ્રશાંત મહાસાગરમાં પેરું નજીક સમુદ્ર કિનારો ગરમ થવાનું શરૂ કરે છે.
- ▶ જૂન અને સપ્ટેમ્બરની વચ્ચે ભારતીય ઉનાળો નિષ્ફળ થવાનું આ એક સામાન્ય કારણ છે.

Back to basics : અભ્યાસ નિષ્કર્ષ

- ▶ ઉત્તર એટલાન્ટિક ક્ષેત્રમાં વાતાવરણીય વિક્ષેપને ગત સદીમાં ભારતીય ઉનાળા દરમિયાન દુષ્કાળની કુલ ઘટનાઓમાં 43% ગણાવી શકાય છે.
- ▶ દુષ્કાળની આ ઘટનાઓ વર્ષો દરમિયાન અલ-નીનો ગેરહાજર રહેતી હતી.

દુષ્કાળની સ્થિતિનું કારણ

- ▶ ઓગસ્ટના અંતમાં વરસાદમાં અચાનક અને ઝડપી ઘટાડો (જે ઉત્તર એટલાન્ટિક મહાસાગરના મધ્ય-અક્ષાંશ ક્ષેત્રમાં વાતાવરણીય વિક્ષેપ સાથે સંકળાયેલ હતો) વાતાવરણીય પ્રવાહોની પેટર્ન બનાવી રહ્યો હતો જે ભારતીય ઉપખંડ અને ભારતીય તરફ આગળ વધી રહ્યો હતો. તે ચોમાસાને 'વિક્ષેપિત' કરી રહ્યું હતું.

અલ નીનો વર્ષો દરમિયાન

- ▶ જૂનના મધ્યભાગથી વરસાદ ઓછો થવા લાગે છે અને આ ઉણપ આખા દેશમાં જોવા મળી રહી છે.

સામાન્ય વર્ષ દરમિયાન

- ▶ સામાન્ય વરસાદ ચોમાસા દરમિયાન થાય છે પરંતુ ઓગસ્ટમાં અચાનક અને ઝડપી ઘટાડો જોવા મળે છે.

ઓગસ્ટ મહિના દરમિયાન વરસાદમાં ઘટાડો થવાનું કારણ

- મધ્ય અક્ષાંશમાં એક અસામાન્ય વાતાવરણીય ખલેલ.
- મધ્ય અક્ષાંશ એ પૃથ્વી પર 23° અને 66° ઉત્તરની વચ્ચે અવકાશી ક્ષેત્ર છે.
- આ અવ્યવસ્થા ઉપલા વાતાવરણમાં પવનને કારણે થાય છે જે અસામાન્ય રીતે ઠંડા ઉત્તર એટલાન્ટિક જળ એકમો ઉપર ચક્રવાત પરિભ્રમણ સાથે સંપર્ક કરે છે.
- રોસબી વેવ તરીકે ઓળખાતા વાયુરાશિના પરિણામી તરંગ, ઉત્તર એટલાન્ટિકથી તિબેટીયન પઠાર તરફ જાય છે અને ઓગસ્ટના મધ્યમાં ભારતીય ઉપખંડ સાથે ટકરાઈ હતી. તે તરંગો / વરસાદને અવરોધે છે અને દુષ્કાળ જેવી પરિસ્થિતિઓને જન્મ આપે છે.

કોઈલવર બ્રિજ

- 10 ડિસેમ્બર, 2020 ના રોજ, કેન્દ્રીય માર્ગ પરિવહન અને રાજમાર્ગ મંત્રી શ્રી નીતિન ગડકરીએ બિહારની સોન નદી ઉપરના કોઈલવર બ્રિજનું ઉદઘાટન કર્યું હતું. આ બ્રિજ 256 કરોડ રૂપિયાના ખર્ચે બનાવવામાં આવ્યો હતો.

Back to basics : પૃષ્ઠભૂમિ

- બંને માર્ગ અને રેલ્વે ટ્રાફિક માટે નદી ઉપર હાલનો ટૂ-લેન બ્રિજ 138 વર્ષ જૂનો છે. બ્રિજને બદલવામાં આવ્યો છે જેમાં કેરેજ વેના ત્રણ રસ્તાનો સમાવેશ થાય છે. આ પુલ ત્યારબાદ NH-30 અને NH-922 પરનો ટ્રાફિક ઘટાડશે. તે ઉત્તર પ્રદેશ અને બિહાર વચ્ચેની બધી મોટી કડી છે.

કોઈલવર બ્રિજ

- 1862 થી 1900 ની વચ્ચે પુલ ભારતનો સેથી લાંબો પુલ હતો. તેનું ઉદઘાટન ભારતના તત્કાલીન વાઈસરોય લોર્ડ એલ્ગિને કર્યું હતું. આ પુલને અબ્દુલ બારી બ્રિજ પણ કહેવામાં આવે છે.

અબ્દુલ બારી

- તેઓ ભારતીય શૈક્ષણિક અને સમાજ સુધારક હતા. તે ભારતને સામાજિક અસમાનતાથી મુક્ત, ગુલામી અને સાંપ્રદાયિક તકરારથી મુક્ત કરવા માગતા હતા. તેમણે 1921, 1922 અને 1942 માં આઝાદીની લડત દરમિયાન બંગાળ, બિહાર અને ઓરિસ્સા રાજ્યોમાં કામદાર વર્ગને એક કરવામાં મોટી ભૂમિકા ભજવી હતી. તેઓ ટાટા વર્કર યુનિયનના પ્રમુખ હતા.

સોન નદી

- તેને સોણ નદી પણ કહેવામાં આવે છે. સોન નદી ગંગા નદીની એક મુખ્ય ઉપનદી છે. તે મધ્યપ્રદેશના અમરકંટક નજીક ઉદ્ભવે છે. અમરકંટક એક તીર્થસ્થળ શહેર છે અને તે એક વિશિષ્ટ પ્રાકૃતિક હેરિટેજ વિસ્તાર છે અને વિંધ્ય અને સાતપુડા રેન્જનો મિટિંગ પોઈન્ટ છે. અમરકંટક નર્મદા અને જોહિલા નદીનું ઉદ્ભવ બિંદુ પણ છે.

અન્ય ભાવિ બ્રિજ પ્રોજેક્ટ્સ

- સાત કિલોમીટર ફોર લેન કોશી બ્રિજ 2023 સુધીમાં પૂર્ણ થવાનો છે. પુલ નિર્માણની અંદાજિત કિંમત 478 કરોડ રૂપિયા છે.
- વિક્રમશીલા બ્રિજ આશરે 1,110 કરોડ રૂપિયાના ખર્ચે 2024 સુધીમાં પૂર્ણ થવાની છે.
- બકસર બ્રિજ 2021 સુધીમાં પૂર્ણ થવાનો છે.

- ઝારખંડ અને બિહારને જોડતો સાહિબગંજ બ્રિજ 1,900 કરોડ રૂપિયાના ખર્ચે બનાવવામાં આવશે અને 2024 સુધીમાં પૂર્ણ થવાનો છે.

ભાવિ આંતરરાષ્ટ્રીય માર્ગ પ્રોજેક્ટ્સ

- નેપાળના જનકપુરી અને ભારતના અયોપ્રયા વચ્ચે 240 કિલોમીટર લાંબી રામ જાનકી માર્ગ બનાવવામાં આવશે. આ પ્રોજેક્ટની કિંમત 2,700 કરોડ રૂપિયા હોવાનો અંદાજ છે.

ટકાઉ પર્વત વિકાસ સમિતિ

- સસ્ટેનેબલ પર્વત વિકાસ સમિતિ (SMDS) ની નવમી આવૃત્તિ 12 ડિસેમ્બરે દહેરાદૂનમાં શરૂ થઈ હતી. આ વર્ષે, સમિતિ નીચેની થીમ હેઠળ યોજાઈ હતી
- થીમ: Emerging Pathways for Building Resilient Post COVID-19 Mountain Economy, Adoption, Innovation and Acceleration.
- COVID-19 વિશ્વ પછીની મજબૂત અને ટકાઉ પર્વતની અર્થવ્યવસ્થા સુનિશ્ચિત કરવા અને આબોહવા પરિવર્તન સામે લડવા માટેના પગલા લેવાના એકંદર ઉદ્દેશ્ય પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવશે. આ કાર્યક્રમમાં ઉત્તરાખંડના મુખ્યમંત્રી ત્રિવેન્દ્રસિંહ રાવત અને મેઘાલયના મુખ્યમંત્રી કોનાર્ડ કે સંગમા હાજર રહ્યા હતા.

Back to basics : સમિતિ વિશે

- સમિતિનું આયોજન ઈન્ડિયન માઉન્ટેન ઈનિશિયેટિવ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું. સમિતિનો હેતુ ભારતીય હિમાલયમાં પાણીની સુરક્ષા, સ્થળાંતર, આબોહવાની સ્થિતિસ્થાપકતા અને આપત્તિ જોખમ ઘટાડવા માટેના નવીન ઉકેલો અને કૃષિ ક્ષેત્ર જેવા મુદ્દાઓ પર ઈરાદાપૂર્વક વિચારણા કરવાનો હતો. સમિતિની પ્રથમ આવૃત્તિ નૈનીતાલમાં 2011 માં શરૂ કરવામાં આવી હતી.

ભારતમાં પર્વત ઇકોસિસ્ટમ્સ અને તેનું મહત્વ

- હિમાલય એ ભારતનો મુખ્ય પર્વત ઇકોસિસ્ટમ છે. હિમાલય એ છત્રીસ વિશ્વના જૈવવિવિધતા હોટસ્પોટ્સમાંનું એક છે. રિપોર્ટ ઈન્ટરનેશનલ સેન્ટર ફોર ઇન્ટિગ્રેટેડ માઉન્ટેન ડેવલપમેન્ટ કહે છે કે હિંદુ કુશ હિમાલયનો સમાવેશ કરેલા ક્ષેત્રમાં 240 મિલિયનથી વધુ લોકો છે. તે એમ પણ કહે છે કે 1.9 અબજથી વધુ લોકો ખોરાક, પાણી અને ઊર્જા માટે હિંદુકુશ હિમાલય ક્ષેત્ર પર નિર્ભર છે. આ ક્ષેત્રને 'ત્રીજો ધ્રુવ' પણ કહેવામાં આવે છે કારણ કે તે વિશ્વના અન્ય કોઈપણ ક્ષેત્રની તુલનામાં વધુ બરફ અને બરફ સંગ્રહ કરે છે. સૌથી વધુ, વિશ્વની 25% થી વધુ વસ્તી હિંદુકુશ હિમાલય ક્ષેત્ર પર સીધી અથવા પરોક્ષ રીતે નિર્ભર છે. તેથી, આ પર્વતોનું સંરક્ષણ કરવું જરૂરી છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય હવામાન મહત્વાકાંક્ષા સમિતિ

- 12 ડિસેમ્બર, 2020 ના રોજ, પેરિસ ફ્લાઈમેટ કરારથી તેની પાંચમી વર્ષગાંઠ પૂર્ણ થઈ. પેરિસ કરારનો હેતુ ગ્લોબલ વોર્મિંગ તાપમાનમાં થયેલા વધારાને બે ડિગ્રી સેલ્સિયસથી નીચે રાખવાનું લક્ષ્ય રાખ્યું છે. આ પ્રસંગને યાદ રાખવા

માટે યુનાઈટેડ કિંગડમ વૈશ્વિક આબોહવા સમિતિ બોલાવી હતી. તેને આંતરરાષ્ટ્રીય આબોહવા મહત્વાકાંક્ષા સમિતિ પણ કહેવામાં આવે છે.

- > ચિલી અને ઈટાલીની ભાગીદારીમાં સંયુક્ત રાષ્ટ્ર, યુનાઈટેડ કિંગડમ અને ફ્રાન્સ દ્વારા આંતરરાષ્ટ્રીય હવામાન ક્રિયા સમિતિનું આયોજન અને સહ-આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. સમિતિનો હેતુ શુદ્ધ શૂન્ય કાર્બન ઉત્સર્જન તરફના દેશો, શહેરો, વ્યવસાયની સિધ્ધિઓને પ્રકાશિત કરવા અને આબોહવા નાણાને વધારવાનો છે. આ સમિતિ 2021 માં ગ્લાસગો ખાતે યોજનારી 26મી COPની પૂર્વગામી છે. સભ્ય દેશોએ NDCO, શૂન્ય ઉત્સર્જન અને અનુકૂલન યોજનાઓ અને નીતિઓ પ્રાપ્ત કરવા માટે લાંબા ગાળાની વ્યૂહરચના અંગે વિસ્તૃત વિચારણા રજૂ કરી.
- > પર્યાવરણ, વન અને આબોહવા પરિવર્તન મંત્રાલયના જણાવ્યા અનુસાર, યુ.એસ.માં તમામ ઉત્સર્જનના 25% હિસ્સો હોય છે, યુરોપમાં 22% ઉત્સર્જન હોય છે, ચીનમાં 13% અને ભારત પાસે વિશ્વના ઉત્સર્જનમાં માત્ર 3% છે.

Back to basics : આંતરરાષ્ટ્રીય હવામાન મહત્વાકાંક્ષા સમિતિ

- > આ સમિતિમાં યુનાઈટેડ કિંગડમ, ભારત, કેનેડા, જાપાન, ચીન, દક્ષિણ કોરિયા અને યુરોપિયન યુનિયનનો સમાવેશ થાય છે. અશિમભૂત ઈંધણના ટેકેદાર ઓસ્ટ્રેલિયાને સમિતિની બહાર રાખવામાં આવ્યો છે. અન્ય નોંધપાત્ર ગેરહાજરીઓમાં બ્રાઝિલ, મેક્સિકો, સાઉદી અરેબિયા, પોલેન્ડ અને તુર્કી હતા. રાષ્ટ્રપતિ ટ્રમ્પ પેરિસ કરારમાંથી બહાર નીકળી ગયા હોવાથી યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ સમિતિમાં ભાગ લીધો ન હતો.
- > યુનાઈટેડ નેશન્સ એન્વાયર્નમેન્ટ પ્રોગ્રામ તાજેતરમાં જ એમિશન ગેપ રિપોર્ટ, 2020 બહાર પાડ્યો હતો. રિપોર્ટમાં ગ્રીનહાઉસ ગેસના ઉત્સર્જનની આગાહી કરવામાં આવે છે અને 2030 માં આપત્તિજનક વાતાવરણમાં પરિવર્તનની ઘટનાઓને રોકવા માટે શું હોવું જોઈએ તે વચ્ચેના તફાવતની સમીક્ષા આપવામાં આવી છે.

ઉત્સર્જન ગેપ અહેવાલની મુખ્ય તારણો

- > આ સદીના અંત સુધીમાં વિશ્વમાં ત્રણ ડિગ્રી સેલ્સિયસ તાપમાનમાં વધારો થશે. COVID-19 કટોકટીએ ઉત્સર્જનનું સ્તર ઘટાડ્યું છે. જો કે, તે ફક્ત ખૂબ જ ટૂંકા ગાળા માટે છે અને હવામાન પરિવર્તન સામેની લડતનું કાયમી સમાધાન નથી.
- > ગ્રીનહાઉસ ગેસના ઉત્સર્જનમાં 2010 થી 1.4% નો વધારો થયો છે. જોકે, 2019 માં જંગલમાં લાગેલા આગમાં 2.6% નો વધારો થયો છે.

ભાશન ચાર આઇલેન્ડ

- > ભાશન ચાર આઇલેન્ડ બાંગ્લાદેશનો દૂરસ્થ નિર્જન ટાપુ છે, જે બંગાળની ખાડીમાં સ્થિત છે. તે ચાર પિયા તરીકે પણ ઓળખાય છે. કોકસ બજારના શરણાર્થી શિબિરમાં થી લગભગ હજારો રોહિંગ્યાઓને ટાપુમાં નવી વિકસિત સુવિધામાં ખસેડવામાં આવી રહ્યા છે. નવા દ્વીપમાં નબળી જીવનનિર્વાહની સ્થિતિના ભયથી માનવતાવાદીઓ આ પગલાનો વિરોધ કરે છે અને સંયુક્ત રાષ્ટ્ર દ્વારા સ્વતંત્ર

આકારણી કરવાની માંગ કરે છે. પર્યાવરણ વિજ્ઞાનીઓ ચેતવણી આપે છે કે આ ટાપુ પર્યાવરણીય રીતે નાજુક છે પૂર અને ચક્રવાતનું જોખમ છે.

Back to basics : ટાપુ વિશે

- > 40 ચોરસ કિલોમીટરના વિસ્તારમાં ફેલાયેલ આ ટાપુ હિમાલયની કાંપ દ્વારા 2006 માં જ રચાયો હોવાનું મનાય છે.
- > બાંગ્લાદેશ સરકાર રોહિંગ્યા શરણાર્થીઓને મુખ્ય ભૂમિથી 60 કિલોમીટર દૂર આ ટાપુ પર સ્થળાંતર કરી રહી છે.

ભાશન ચાર આઇલેન્ડની સલામતીની

આસપાસ શું મુદ્દો છે?

- > ભાશન ચાર આઇલેન્ડસને ફ્લોટિંગ આઇલેન્ડ પણ કહેવામાં આવે છે. તેઓ હિમાલયથી ધોવાઈ ગયેલ હિમાલયના કાંપમાંથી રચાયેલ છે. આ ટાપુની રચના 10 વર્ષના ગાળામાં જ થઈ હતી. પરંતુ પર્યાવરણ વિજ્ઞાનીઓના મતે, તે દર વર્ષે અડધો કિલોમીટરના દરે પહેલેથી જ ખસી રહ્યો છે. પર્યાવરણવાદીઓ માને છે કે આ ટાપુ ચક્રવાત અને ધોવાણ માટેનું જોખમ છે.
- > જો કે, બાંગ્લાદેશ અધિકારીઓના કહેવા પ્રમાણે તાજેતરમાં આવેલા અંકન ચક્રવાતથી આઇલેન્ડની સલામતી સાબિત થઈ હતી.

આબોહવા પરિવર્તન પ્રદર્શન સૂચકાંક

- > ગ્લોબલ ક્લાયમેટ ચેન્જ પર્ફોર્મન્સ ઈન્ડેક્સ તાજેતરમાં જ નવી ક્લાયમેટ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ, જર્મનવોય અને CAN (ક્લાયમેટ એક્શન નેટવર્ક) દ્વારા બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો. ઈન્ડેક્સ 2005 થી વિશ્વમાં સિત્તેર ગ્રીનહાઉસ ઉત્સર્જનનું રેટિંગ કરે છે. વૈશ્વિક ઉત્સર્જનમાં આ દેશોનો હિસ્સો 90% છે. આ સૂચકાંકનો હેતુ આંતરરાષ્ટ્રીય આબોહવા રાજકારણમાં પારદર્શિતા વધારવા, શમન પ્રયત્નોની તુલના કરવાનો છે.

Back to basics : મુખ્ય તારણો

- > ભારત સતત બીજા વર્ષે ક્લાયમેટ ચેન્જ પર્ફોર્મન્સ ઈન્ડેક્સમાં ટોપ ટેનમાં રહ્યો છે. ચાઇના, ગ્રીનહાઉસ વાયુઓના સૌથી મોટા ફાળો આપનારાઓમાં 33 મા ક્રમે છે. 2020 માં, ભારત દસમા ક્રમે આવી ગયું. 2014 માં ભારત 31 માં ક્રમે હતું.
- > સૂચકાંક મુજબ, ભારત અને યુકે માત્ર બે G-20 દેશો ઊંચા ક્રમાંકોમાં હતા. બાકીના છ જેવા કે સાઉદી અરેબિયા, યુએસએ, દક્ષિણ કોરિયા, ઓસ્ટ્રેલિયા અને રશિયા આ સૂચકાંકમાં તળિયે હતા.
- > કોઈ પણ દેશ ટોચના ત્રણ ક્રમાંકમાં ન હતો. આ એટલા માટે હતું કારણ કે કોઈ પણ દેશ તેમના પેરિસ કરારની પ્રતિબદ્ધતાને પૂર્ણ કરવાના માર્ગમાં ન હતો. ત્યારબાદ યુકે, ડેનમાર્ક, મોરોક્કો, નોર્વે, ચિલી પછી સ્વિડન ચોથા સ્થાને હતું.

સૂચકાંક વિશે

- > નવીનીકરણીય ઊર્જા, GHG ઉત્સર્જન, આબોહવા નીતિ અને ઊર્જા વપરાશ જેવા ચાર કેટેગરીમાં સિત્તેર દેશોના પ્રદર્શનનું મૂલ્યાંકન કરીને આ સૂચકાંક તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે.

હવામાન પલટા અંગે ભારત

- > આબોહવા અનુકૂલન અને આબોહવા ઘટાડવા માટે ભારતે હવામાન પરિવર્તન પર રાષ્ટ્રીય ક્રિયા યોજના શરૂ કરી હતી.

- સ્વચ્છ ઊર્જાની પહેલને પ્રોત્સાહન આપવા માટે રાષ્ટ્રીય સ્વચ્છ ઊર્જા નિધિની શરૂઆત 2010 માં કરવામાં આવી હતી.
- પેરિસ કરાર અંતર્ગત ભારતે ત્રણ કમિટમેન્ટ કર્યા હતા.
- ભારતનું ગ્રીનહાઉસ ગેસ ઉત્સર્જન 2005 ની તુલનામાં 2030 સુધીમાં 33% ઘટીને 35% થઈ જશે.
- ભારતની 40% પાવર ક્ષમતા બિન-અશ્મિભૂત બળતણ સ્ત્રોતો પર આધારિત હશે.
- 2030 સુધીમાં ભારત 2.5 થી 3 અબજ ટન કાર્બન ડાયોક્સાઇડ સમકક્ષ વધારાના વન કવરનો કાર્બન સિંક બનાવશે.
- ભારતે સંયુક્ત રાષ્ટ્રની હવામાન પલટા પરિષદમાં આંતરરાષ્ટ્રીય સોલર એલાયન્સની સ્થાપના કરી.

ઇકો-બ્રિજ અથવા ઇકો-ડ્યુક્ટ્સ

- ઉત્તરાખંડના નૈનીતાલ જિલ્લામાં રામનગર ફોરેસ્ટ ડિવિઝને નાના સસ્તન પ્રાણીઓ અને સરિસૃપ માટે પ્રથમ ઇકો બ્રિજ બનાવ્યા.

Back to basics : ઇકો-બ્રિજ

- ઇકો-બ્રિજ અથવા ઇકો-ડ્યુક્ટ્સનું નિર્માણ વન્યપ્રાણી કનેક્ટિવિટીને વધારવા માટે કરવામાં આવ્યું છે જે સામાન્ય રીતે લોગિંગ અથવા હાઈવેને કારણે વિક્ષેપિત થાય છે. તેમાં કોંક્રિટ અન્ડરપાસ, કેનોપી બ્રિજ અથવા ઓવરપાસ ટનલ, ઉભયજીવી ટનલ શામેલ છે. આ પુલો સામાન્ય રીતે લેન્ડસ્કેપ સાથે સુસંગત દેખાવ આપવા માટે વિસ્તારમાંથી વાવેતરથી આવરી લેવામાં આવે છે. ઇકો-બ્રિજમાં ઓવરપાસ, ફિશ સીડી, લીલી છત, ટનલ, કેનોપી બ્રિજ શામેલ છે.
- ઇકો બ્રિજ બનાવવા માટેના બે મુખ્ય પાસાં કદ અને સ્થાન છે. આ પુલો પ્રાણીઓની હિલચાલની રીતને આધારે બનાવવા જોઈએ.
- નેચર કન્ઝર્વેશન ફાઉન્ડેશનના સાયન્ટિસ્ટ દિવ્યા મુડપ્પાએ નીલગરી લંગૂર અને સિંહ-પૂંછડીવાળા મકાક માટે છત્ર પુલ બનાવ્યા. IUCNની રેડ સૂચિવાળી પ્રજાતિઓ લાયન ટેઈલ્ડ મકાક અને નિલગરી લંગૂરને “જોખમમાં મૂકાયેલ” તરીકે સૂચવે છે. લગભગ ત્રણ પુલ ત્રણ કિલો મીટર સુધી પથરાયેલા છે.

જરૂરિયાત

- વાઈલ્ડલાઈફ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ઇન્ડિયાના જણાવ્યા અનુસાર, ભારતમાં પાંચથી છ વર્ષમાં આશરે 50,000 કિલોમીટરના માર્ગ પ્રોજેક્ટ્સ બનાવવામાં આવ્યા છે. ઉપરાંત, કેટલાક રાજમાર્ગોને ચાર રસ્તામાં અપગ્રેડ કરવામાં આવ્યા છે. નેશનલ ટાઈગર કન્સર્વેશન ઓથોરિટીના જણાવ્યા અનુસાર, પ્રાણીય કોરિડોરને રાષ્ટ્રીય ધોરીમાર્ગો દ્વારા કાપવામાં આવે છે. તેઓ ક્ષર્ણાટકના નાગરોહોલ ટાઈગર રિઝર્વ દ્વારા સ્ટેટ હાઈવે 33, આસામના કાઝીરંગા-કરબી ઍંગલોંગ લેન્ડસ્કેપ દ્વારા નેશનલ હાઈવે 37 છે. તેથી, પ્રાણીઓના પ્રાકૃતિક માર્ગને તેમના કુદરતી સહ-વસવાટમાં વિક્ષેપ ન થાય તે માટે તેનું નિર્માણ કરવું આવશ્યક છે.

ભારતમાં પ્રથમ પાંચ પશુ પુલ

- રણથંભોર વાઈલ્ડલાઈફ કોરિડોરમાં વિક્ષેપ ન થાય તે માટે બ્રિજનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે. દિલ્હી-મુંબઈ એક્સપ્રેસ

વે પર પહેલા પાંચ એનિમલ બ્રિજ બનાવવાની યોજના છે. આ પ્રાણીઓના પુલ માનવ-પ્રાણીના સંઘર્ષને ટાળવા માટે મદદ કરશે. રણથંભોર રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન રાજસ્થાનમાં સ્થિત છે. 1973 માં તેને પ્રોજેક્ટ ટાઈગર રિઝર્વ જાહેર કરાયો હતો.

લક્ષદ્વીપ 100% ઓર્ગેનિક બાહેર કરાયું

- કૃષિ અને ખેડૂત કલ્યાણ મંત્રાલય દ્વારા કેન્દ્રિય પ્રદેશો લક્ષદ્વીપને જૈવિક કૃષિ ક્ષેત્ર તરીકે ઘોષિત કરવામાં આવ્યો છે. 100% ઓર્ગેનિક ક્ષેત્રનો દરજ્જો પ્રાપ્ત કરવા માટે સિક્કિમ પછી બીજા ક્રમે છે. ભારતનો કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં દરજ્જો મેળવનારા તે પ્રથમ છે.
- કેન્દ્ર સરકારની પરમપરાગત કૃષિ વિકાસ યોજના (સજીવ ખેતી સુધારણા કાર્યક્રમ) હેઠળ UTનો આખો 32 ચોરસ કિલોમીટર વિસ્તાર ઓર્ગેનિક તરીકે પ્રમાણિત કરવામાં આવ્યો છે. લક્ષદ્વીપને ભૃગોલિક રૂપે ભારતના મુખ્ય પ્રવાહથી અલગ કરવામાં આવ્યો છે. છેલ્લા 15 વર્ષથી આ ટાપુ જૂથને કેમિકલ્સ અને ખાતરોનું કોઈ જહાજ મોકલવામાં આવ્યું નથી. UT વહીવટીતંત્ર ફક્ત ખાતર, મરઘાં ખાતર, લીલા પાંદડા ખાતર જેવા ઈનપુટ્સનો ઉપયોગ કરીને ખેતીની પ્રોફિટ્સ કરી રહ્યું છે. UT દ્વારા રસાયણોની ખરીદી માટે કોઈ ખર્ચ કરવામાં આવ્યો નથી.

Back to basics : ઓર્ગેનિક ફાર્મિંગ

- તે તકનીક છે જેમાં કુદરતી રીતે છોડની ખેતી અને પ્રાણીઓના ઉછેરનો સમાવેશ થાય છે. તે જમીનની ફળદ્રુપતા અને ઇકોલોજીકલ સંતુલનને રોકવા માટે કૃત્રિમ પદાર્થોના ઉપયોગને ટાળે છે. આ દ્વારા, જૈવિક ખેતીનો ઉદ્દેશ કચરો અને પ્રદૂષણ ઘટાડવાનો છે. તેમાં જૈવિક પદ્ધતિઓ શામેલ છે.
- ઓર્ગેનિક ફાર્મિંગને પ્રોત્સાહન આપવા માટે કેન્દ્ર સરકારની યોજનાઓ
- સહભાગી ગેરંટી સિસ્ટમ સર્ટિફિકેટ સાથે ઓર્ગેનિક ખેતીને પ્રોત્સાહન આપવા પરંપરાગત કૃષિ વિકાસ યોજના શરૂ કરવામાં આવી હતી. તે તાલીમ, કલસ્ટર રચના, માર્કેટિંગ અને પ્રમાણપત્ર સમાવેશ થાય છે.
- તેલીબિયાંના સિંચાઈ ક્વચને 26% થી વધારીને 36% કરવા માટે ઓઈલ સીડ્સ અને ઓઈલ પામ પર નેશનલ મિશન શરૂ કરાયું હતું. તેનો હેતુ બીજ રિપ્લેસમેન્ટ રેશિયો વધારવાનો છે.
- દેશમાં ટકાઉ ધોરણે ખાદ્ય સુરક્ષાની ખાતરી કરવા માટે ચોખા, ઘઉં અને કઠોળના ઉત્પાદનમાં વધારો કરવા રાષ્ટ્રીય ખાદ્ય સુરક્ષા મિશનની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી. મિશન અંતર્ગત બાયો-ખાતરોને આર્થિક સહાય આપવામાં આવી હતી.

અન્ય રાજ્યો અને ઓર્ગેનિક ફાર્મિંગ

- 2000 માં ઉત્તરાખંડ એ ઓર્ગેનિક ફાર્મિંગ પોલિસી શરૂ કરનાં પહેલું રાજ્ય હતું. 100% ઓર્ગેનિક બનનાર સિક્કિમ પહેલું રાજ્ય હતું.

લાભો:

- સજીવ ખેતીના મુખ્ય ફાયદાઓ ઓછા ઈનપુટ ખર્ચ, પર્યાવરણીય મૈત્રીપૂર્ણ, જમીનની રચનામાં સુધારો, પ્રીમિયમ ભાવ વગેરે છે.

ભારત જળ પ્રભાવ સમિતિ

- તાજેતરમાં, નેશનલ ક્લીન ગંગા મિશન અને સેન્ટર ફોર ગંગા રિવર બેસિન મેનેજમેન્ટ એન્ડ સ્ટડીઝ દ્વારા પાંચમી ઈન્ડિયા વોટર ઈફેક્ટ સમિતિ-IWISનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.

Back to Basics : પરિષદ વિશે

- ઈન્ડિયા વોટર ઈમ્પ્રુવમેન્ટ 2020 એ 5 દિવસીય સંમેલન છે જેમાં ભારત સહિત વિવિધ દેશોના નિષ્ણાતો અને સંશોધનકારો જળ સંરક્ષણ, જળ સુરક્ષા અને નદીઓના પુનર્જીવનના પગલાં અંગે ચર્ચા કરવા માટે જોડાશે.

■ થીમ:

- આ વર્ષે ‘અર્થ ગંગા-નદી સંરક્ષણ સિંક્રનાઇઝડ ડેવલપમેન્ટ’ (Arth Ganga – River Conservation Synchronised Development)
- કોન્ફરન્સ દરમિયાન, નોર્વેજીયન ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ બાયોકોનોમી રિસર્ચ-NIBIO અને સી-ગંગાએ સંયુક્તપણે ભારતમાં કાદવ વ્યવસ્થાપનના વિકાસ માટે એક એમઓયુ પર હસ્તાક્ષર કર્યા.

રાષ્ટ્રીય સ્વચ્છ ગંગા મિશન

- નેશનલ ક્લીન ગંગા મિશન (NMGC) રાષ્ટ્રીય ગંગા નદી બેસિન ઓથોરિટીનું અમલીકરણ એકમ છે.
- નોંધનીય છે કે વર્ષ 2016માં સ્થાપિત રાષ્ટ્રીય ગંગા પરિષદે રાષ્ટ્રીય ગંગા નદી વેલી ઓથોરિટીની જગ્યા લીધી છે.
- NMGCની સ્થાપના વર્ષ 2011માં રજિસ્ટર્ડ સોસાયટી તરીકે થઈ હતી.
- તેમાં દ્વિ-સ્તરનું સંચાલન માળખું છે, જેમાં સંચાલક પરિષદ અને કારોબારી સમિતિનો સમાવેશ થાય છે.

NMGCના ઉદ્દેશો

- વ્યાપક આયોજન અને સંચાલન માટે આંતર-ક્ષેત્રીય સંકલનને પ્રોત્સાહન આપવા નદીના તટપ્રદેશના અભિગમને અપનાવવો જેથી ગંગા નદીમાં પ્રદૂષણ નિયંત્રણ તેમજ સંરક્ષણની ખાતરી મળે.
- પાણીની ગુણવત્તા અને પર્યાવરણના ટકાઉ વિકાસને સુનિશ્ચિત કરવાના ઉદ્દેશ સાથે ગંગા નદીમાં ન્યુનતમ ઈકોલોજીકલ પ્રવાહ જાળવવો.
- વર્ષ 2014માં, ‘નમામિ ગંગે કાર્યક્રમ’ રાષ્ટ્રીય નદી ‘ગંગા’ના સંરક્ષણ અને કાયાકલ્પના અને ઉદ્દેશ પ્રદૂષણના અસરકારક નાબૂદી હેતુઓ પૂરા કરવા માટે એકીકૃત સંરક્ષણ અભિયાન તરીકે શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો.
- રાષ્ટ્રીય સ્વચ્છ ગંગા મિશન (NMGC) અને તેના રાજ્ય કક્ષાના સમકક્ષ સંગઠનો દ્વારા આ કાર્યક્રમનો અમલ કરવામાં આવી રહ્યો છે.
- આ કાર્યક્રમનું કુલ બજેટ 20000 કરોડ છે.

તેના મુખ્ય આધારસ્તંભ નીચે મુજબ છે:

- ગટર વ્યવસ્થાની માળખાકીય સુવિધાઓ અને ઔદ્યોગિક કચરો નિકાલ
- રિવર ફ્રન્ટ ડેવલપમેન્ટ અને નદી સફાઈ
- જૈવવિવિધતા અને વનીકરણ
- લોક જાગૃતિ.

ગંગા નદી બેસિન સંચાલન અને અધ્યાયન કેન્દ્ર (સી ગંગા)

- તેની સ્થાપના વર્ષ 2016માં ઈન્ડિયન ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજી-કાનપુર ખાતે કરવામાં આવી હતી.
- તે ગંગા નદીના બેસિનના ટકાઉ વિકાસ માટે જ્ઞાન અને માહિતીના નિર્માણ અને પ્રસાર તરફ કામ કરે છે.
- આ કેન્દ્ર રાષ્ટ્રીય સ્વચ્છ ગંગા મિશન (NMGC) માટે થિંક ટેન્કનું કામ કરે છે.

પશ્ચિમી વિક્ષોભ

- તાજેતરના પશ્ચિમી વિક્ષોભ, જમ્મુ અને કાશ્મીર, હિમાચલપ્રદેશ અને ઉત્તરાખંડમાં હિમવર્ષાના વધતા પ્રમાણ અને દિલ્હીના તાપમાનમાં ઝડપી ઘટાડો માટે જવાબદાર છે. અન્ય ઘણા રાજ્યોમાં, પશ્ચિમી વિક્ષોભ એ ધુમ્મસયુક્ત પરિસ્થિતિઓનું નિર્માણ કરીને તેની પકડ વધુ કડક કરી દીધી છે.

Back to Basics : પશ્ચિમી વિક્ષોભ

- તે પશ્ચિમથી વિશ્વના પૂર્વ ભાગની યાત્રા કરે છે. વિક્ષોભ એટલે હવાનું દબાણ ઓછું કરતું ક્ષેત્ર.
- પશ્ચિમી વિક્ષોભ એ બાહ્ય ઉષ્ણકટિબંધીય ચક્રવાત છે જે ભૂમધ્યપ્રદેશમાં ઉદભવે છે. પવન 43 કિમી / કલાકની ઝડપે મુસાફરી કરે છે. આ પશ્ચિમી વિક્ષોભ હિમાલય દ્વારા અટકાવવામાં આવે ત્યાં સુધી મુસાફરી ચાલુ રાખે છે.
- પશ્ચિમી વિક્ષોભ વેસ્ટરલીઝ (પ્રવર્તમાન પવનો જે પશ્ચિમથી પૂર્વ તરફ ફૂંકાય છે) દ્વારા ચલાવાય છે.
- પશ્ચિમી વિક્ષોભ એ નીચા દબાણનું ક્ષેત્ર છે જે ઉત્તર-પશ્ચિમ ભારતમાં અચાનક વરસાદ, બરફવર્ષા અને ધુમ્મસ લાવવા માટે જવાબદાર છે.
- દર શિયાળામાં સરેરાશ, ચારથી પાંચ પશ્ચિમી વિક્ષોભ થાય છે. એક પશ્ચિમી વિક્ષોભ દ્વારા બનાવવામાં આવેલી હવામાન પરિસ્થિતિઓ, ધુમ્મસયુક્ત વાતાવરણ અથવા વરસાદ કહે છે, આગામી પશ્ચિમી વિક્ષોભ પહોંચે ત્યાં સુધી રહે છે.

પશ્ચિમી વિક્ષોભનું મહત્વ

- આ પશ્ચિમી વિક્ષોભ ઉત્તર પશ્ચિમ ભારતમાં મધ્યમથી ભારે વરસાદ લાવે છે. રવિ પાક માટે વરસાદ મહત્વપૂર્ણ છે જે દેશની અન્ન સલામતી પૂરી કરવામાં મદદ કરે છે. વરસાદની માત્રા અને તેમનું વિતરણ દરેક પશ્ચિમી વિક્ષોભ સાથે બદલાય છે.
- પશ્ચિમી વિક્ષોભ પણ વધારે વરસાદ લાવે છે જેના કારણે પાકને નુકસાન, પૂર અને હિમપ્રપાત થાય છે.

ચોમાસુ અને પશ્ચિમી વિક્ષોભ

- શિયાળા પછી ભારતમાં પશ્ચિમી વિક્ષોભ પહોંચે છે. એપ્રિલ અને મે મહિનામાં, એટલે કે, ઉનાળા દરમિયાન તેઓ ઉત્તર ભારત તરફ જાય છે.
- દક્ષિણ પશ્ચિમ ચોમાસુ પશ્ચિમી વિક્ષોભથી વિપરીત હિમાલયમાં પૂર્વથી પશ્ચિમ તરફ પ્રગતિ કરે છે. જ્યારે દક્ષિણ પશ્ચિમ ચોમાસુ અને પશ્ચિમી વિક્ષોભ મળે છે, જે ખૂબ જ દુર્લભ છે, ગાઢ વાદળછાયું છે અને ભારે વરસાદ થાય છે. 2013નું ઉત્તર ભારત પૂર, જેમણે પાંચ હજારથી વધુ લોકોને મોતને ઘાટ ઉતાર્યા એ આવા એક ક્રિયાપ્રતિક્રિયાનું પરિણામ છે.

ચિલ્લે-ચિલ્લાઈ કલા

- 21 ડિસેમ્બર, 2020ના રોજ કશ્મીર ખીણની ઉપરના ભાગોમાં કડકડતી શિયાળાની ઋતુનો 40 દિવસનો પરંપરાગત સમયગાળો 'ચિલ્લે-ચિલ્લાઈ કલા' શરૂ થયો છે.
- આ 31 જાન્યુઆરી 2021 સુધી ચાલુ રહેશે.
- Back to Basics : ચિલ્લે-ચિલ્લાઈ કલા વિશે**
- ભારત હવામાન વિભાગ(IMD) અનુસાર, 21 ડિસેમ્બરથી 30 જાન્યુઆરી સુધીના સમયગાળાને કાશ્મીરની સ્થાનિક ભાષામાં ચિલ્લે-ચિલ્લાઈ કલા કહેવામાં આવે છે.
- આ 40 દિવસોમાં હિમવર્ષાની સંભાવના સૌથી વધુ છે અને મહત્તમ તાપમાનમાં ઘટાડો થાય છે, એટલે કે તે શૂન્ય ડિગ્રીની નીચે અથવા તેની આસપાસ આવે છે.
- આ 40 દિવસ પછી, શીત લહેર ચાલુ રહે છે, તેથી, ચિલ્લે-ચિલ્લાઈ કલા પછી 20 દિવસ પછી ચિલાઈ ખુદ્ તરીકે ઓળખાય છે અને ત્યારબાદ 10 દિવસ પછી તેને ચિલ્લોઈ બચ્યા તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.
- 21 ડિસેમ્બરનો દિવસ ઉત્તર ગોળાર્ધમાં શિયાળુ સંક્રાંતિ તરીકે ઉજવવામાં આવે છે.

E20 બળતણ

- તાજેતરમાં, ભારત સરકારે ઈથેનોલ જેવા ગ્રીન બળતણને પ્રોત્સાહન આપવા E20 બળતણ અપનાવવા અંગેના જાહેર સૂચનો આમંત્રિત કર્યા છે.
- રચના: E20 બળતણ એ ગેસોલિન અને ઈથેનોલ (20%) નું મિશ્રણ છે.
- હાલમાં, ઈથેનોલ મિશ્રણનું સ્વીકૃત સ્તર 10% છે, જોકે 2019 માં ભારત માત્ર 5.6% પર પહોંચ્યું છે.
- મહત્વ:**
- આ કાર્બન ડાયોક્સાઈડ, હાઈડ્રોકાર્બન વગેરેના ઉત્સર્જનને ઘટાડવામાં મદદ કરશે.
- આ ઓઈલ આયાત બિલને ઘટાડવામાં પણ મદદ કરશે, જે વિદેશી વિનિમય બચત અને ઊર્જા સુરક્ષાને સુનિશ્ચિત કરશે.
- વાહનની સુસંગતતા:**
- વાહનની સુસંગતતા માટે, આ મિશ્રણમાં ઈથેનોલની ટકાવારી વાહન ઉત્પાદક દ્વારા નિર્ધારિત કરવામાં આવશે અને વાહન પર સ્ટીકર મૂકીને સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવવામાં આવશે.
- Back to Basics : ગ્રીન બળતણ**
- ગ્રીન ફ્યુઅલને બાયોફ્યુઅલ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે, જે છોડ અને પ્રાણી પદાર્થમાંથી નીકળતું એક નિસ્પંદિત બળતણ છે. તે વ્યાપકપણે ઉપયોગમાં લેવામાં આવતા અશિમભૂત ઈથેનોલની તુલનામાં પર્યાવરણને અનુકૂળ છે.

ગ્રીન બળતણનાં પ્રકારો

- બાયો-ઇથેનોલ:**
- તે આથો પ્રક્રિયાની મદદથી મકાઈ અને શેરડીમાંથી બનાવવામાં આવે છે.
- લિટર પેટ્રોલની તુલનામાં એક લિટર ઈથેનોલ લગભગ બે તૃતીયાંશ ઊર્જા ધરાવે છે.

- જ્યારે પેટ્રોલ સાથે ભળી જાય છે, ત્યારે તે દહન કામગીરીમાં સુધારો કરીને કાર્બન મોનોક્સાઈડ અને સલ્ફર ઓક્સાઈડના ઉત્સર્જનને ઘટાડે છે.
- બાયો ડીઝલ:**
- તે વનસ્પતિ તેલ જેવા કે સોયાબીન, પામ અથવા વનસ્પતિ કચરો તેલ અને પ્રાણી ચરબીમાંથી મેળવવામાં આવે છે, તેને 'ટ્રાંસેસ્ટરિફિકેશન' કહેવામાં આવે છે.
- તે ડીઝલ કરતા ઘણા ઓછા હાનિકારક વાયુઓ બહાર કાઢે છે.
- બાયો ગેસ:**
- તે પ્રાણી અને માણસોના ગટર જેવા જૈવિક પદાર્થોના અનારોબિક વિઘટન દ્વારા રચાય છે.
- બાયોગેસમાં મુખ્યત્વે મિથેન અને કાર્બન ડાયોક્સાઈડ ગેસ હોય છે, જોકે તેમાં હાઈડ્રોજન સલ્ફાઈડ, હાઈડ્રોજન, કાર્બન મોનોક્સાઈડ અને સિલોક્સિનનું પ્રમાણ ખૂબ ઓછું હોય છે.
- તેનો ઉપયોગ સામાન્ય રીતે હીટિંગ, વીજળી અને ઓટોમોબાઈલના કામમાં થાય છે.
- બાયો-બ્યુટેનોલ:**
- તે બાયોઇથેનોલ જેવા સ્ટાર્ચના આથો દ્વારા પણ તૈયાર કરવામાં આવે છે.
- અન્ય ગેસોલીન વિકલ્પોમાં બ્યુટેનોલની ઊર્જા સૌથી વધુ છે. ઉત્સર્જન ઘટાડવા માટે તે ડીઝલ સાથે ભેળવી શકાય છે.
- તેનો ઉપયોગ કાપડ ઉદ્યોગમાં દ્રાવક અને પરફ્યુમ ઉદ્યોગમાં આધાર તરીકે થાય છે.
- બાયોહાઇડ્રોજન:**
- બાયો-હાઈડ્રોજન બાયોગેસ જેવું છે. તે પાયરોલિસીસ, ગેસિફિકેશન અથવા કાર્બનિક આથો જેવી વિવિધ પ્રક્રિયાઓનો ઉપયોગ કરીને ઉત્પન્ન થઈ શકે છે.
- અશિમભૂત ઈથેનોલ માટે આ યોગ્ય પસંદગી હોઈ શકે છે.
- બાયોફ્યુઅલને પ્રોત્સાહન આપવા માટેની પહેલ**
- ઇથેનોલ ઓઇલ પ્રોગ્રામ:**
- આ કાર્યક્રમ મકાઈ, જુવાર, બાજરી, ફળો, શાકભાજીનો કચરો, વગેરે જેવા અનાજમાંથી બળતણ કાઢવા માટે શરૂ કરવામાં આવ્યો છે.
- પ્રધાનમંત્રી JI-VAN યોજના 2019:**
- આ યોજનાનો ઉદ્દેશ વ્યાપારી પ્રોજેક્ટ્સની સ્થાપના માટે ઈકોસિસ્ટમ બનાવવી અને 2G ઈથેનોલ ક્ષેત્રમાં સંશોધન અને વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે.
- ગોબર ઘન યોજના, 2018:**
- તે ઘન કચરો અને પશુઓના છાણને ખાતર, બાયોગેસ અને બાયો-CNG ક્ષેત્રોમાં ઉપયોગ માટે રૂપાંતરિત કરવા પર કેન્દ્રિત છે. આનાથી ગામડાં સાફ રહે છે અને ગ્રામીણ પરિવારોની આવકમાં વધારો થાય છે.
- તે સ્વચ્છ ભારત મિશન (ગ્રામીણ) હેઠળ શરૂ કરાઈ હતી.
- RUCO પહેલ:**
- ફૂડ સેફ્ટી એન્ડ સ્ટાન્ડર્સ ઓથોરિટી (FSSAI) દ્વારા શરૂ કરાયેલ RUCO (રિસ્પોન્સ યુઝ્ડ ફૂડિંગ ઓઈલ) પહેલ, વપરાયેલ રસોઈ તેલને બાયો ડિઝલમાં સંગ્રહિત અને રૂપાંતરિત કરી શકશે.
- બાયોફ્યુઅલ પર રાષ્ટ્રીય નીતિ, 2018**
- આ નીતિ દ્વારા, શેરડીનો રસ, ખાંડથી સમૃદ્ધ ઘટકો, સ્ટાર્ચ સામગ્રી અને ઘઉં, તૂટેલા ચોખા અને સડેલા બટાટા જેવા અનાજને નુકસાન પહોંચાડતા કાચા માલનો ઉપયોગ ઈથેનોલના ઉત્પાદન માટે થયો છે.

- > નીતિમાં 'બેઝિક બાયો ફ્યુઅલ' એટલે કે ફર્સ્ટ જનરેશન (1G) બાયોઇથેનોલ અને બાયોડિઝલ અને 'વિકસિત બાયો ઈથેન' એટલે કે સેકન્ડ જનરેશન (2G) ઈથેનોલ અને કોર્પોરેશન સોલિડ વેસ્ટથી લઈને ડ્રોપ-ઈથેન થર્ડ જનરેશન (3G) ને બાયોફ્યુઅલ, બાયો CNG વગેરે તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવી છે, જેથી દરેક વર્ગમાં યોગ્ય વૈજ્ઞાનિક અને આર્થિક પ્રોત્સાહનો વધે.
- > વધારાના ઉત્પાદનના તબક્કા દરમિયાન, ખેડૂતોને તેમની ઉપજ માટે યોગ્ય ભાવ ન મળવાનું જોખમ રહેલું છે. આને ધ્યાનમાં રાખીને, નીતિ રાષ્ટ્રીય બાયોફ્યુઅલ કોઓર્ડિનેશન કમિટીની મંજૂરી સાથે ઈથેનોલના ઉત્પાદન માટે (તેને પેટ્રોલ સાથે જોડવા માટે) સરપ્લસ અનાજનો ઉપયોગ કરવાની મંજૂરી આપે છે.
- > બાયોફ્યુઅલ માટેની પોલિસીમાં 2G ઈથેનોલ બાયો-રિફાઇનરીને 1G બાયોફ્યુઅલની તુલનામાં વધારાના ટેક્સ પ્રોત્સાહનો, ઊંચી ખરીદી કિંમત વગેરે ઉપરાંત 6 વર્ષમાં 5000 કરોડ રૂપિયાના ભંડોળ યોજના માટે વાયબિલીટી ગેપ ફંડિંગ તરીકે સૂચવવામાં આવ્યું છે.

મહાનદીના પૂરના મેદાનોનું સંરક્ષણ

- > તાજેતરમાં જ નેશનલ ગ્રીન ટ્રિબ્યુનલ-NGTએ મહાનદીના ફ્લડપ્લેઇન ઝોનને ઓળખવા માટે એક ઉચ્ચ સ્તરીય સમિતિની રચના કરી છે.
 - > નોંધનીય છે કે મહાનદી ઓડિશાની સૌથી લાંબી નદી છે.
- Back to Basics : પૃષ્ઠભૂમિ**
- > જાન્યુઆરી, 2020માં, ઓડિશાના મુખ્યમંત્રીએ ઘોષણા કરી હતી કે મહાનદીમાંથી 424 એકર જમીન પુનઃનિર્મિત કરેલ કટકના લોકોના જીવનમાં ઈકોલોજીકલ, મનોરંજન, રમતગમત, સાંસ્કૃતિક અને તકનીકી મૂલ્યના વધારા માટે ઉપયોગ કરવામાં આવશે.
 - > એક સ્થાનિક નાગરિકે NGTને રાજ્ય સરકારની યોજનાની વિરુદ્ધ અપીલ કરી હતી કે, ગેરકાયદે બાંધકામ પ્રવૃત્તિઓ નદીના ઈકોલોજીને પ્રતિકૂળ અસર કરશે અને મહાનદીના પ્રવાહને પણ અસર કરશે.

NGTનો આદેશ

- > નદીના પૂરગ્રસ્ત ક્ષેત્રને નુકસાન પહોંચાડ્યા વિના રિવરફ્રન્ટ વિકસિત થાય છે તેની ખાતરી કરવા માટે NGTએ સેન્ટ્રલ વોટર કમિશન, નેશનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ હાઇડ્રોલોજી અને રાજ્ય અને સેન્ટ્રલ પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડના નિષ્ણાતોની પેનલ બનાવી છે.
- પૂરના મેદાનોના નિયમન માટેની જોગવાઈઓ:
 - > જળ સંસાધન, નદી વિકાસ અને ગંગા કાયાકલ્પ મંત્રાલય દ્વારા વર્ષ 2016 " પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, 1986 'હેઠળ ગંગા નદીના સંદર્ભમાં બહાર પાડવામાં આવેલા જાહેરનામા સિવાય દેશમાં પૂરના મેદાનોના નિયમન માટે કોઈ કેન્દ્રીય કાયદો નથી.
 - > વર્ષ 2016માં જારી કરવામાં આવેલ આ જાહેરનામા અનુસાર, ગંગા નદી અથવા તેની સહાયક નદીઓના સક્રિય પૂરના મેદાનમાં કોઈપણ પ્રકારનાં બાંધકામ પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો હતો.

- > જો કે કેટલાક રાજ્યોમાં પૂરના મેદાનોને નિયંત્રિત કરવા માટે કાયદા છે:
 - > મણિપુર પૂર ઝોનિંગ એક્ટ, 1978
 - > ઉત્તરાખંડ ફ્લડ ગ્રાઉન્ડસ એન્કલોઝર એક્ટ, 2012
- પૂર વિસ્તાર:
 - > પૂર ભરેલું મેદાન એ નદીની બાજુમાં એક સમતલ નીચલો વિસ્તાર છે, જે મુખ્યત્વે નદીઓમાં પૂર દરમિયાન રેતી અને અન્ય પદાર્થોના જમાવના કારણે રચાય છે.
 - > આ રેતાળ ભરાયેલા મેદાનોમાં અસાધારણ જળચર પ્રાણીઓ હોય છે.
 - > કેટલાક પૂરથી ભરાયેલા મેદાનો (જેમ કે હિમાલય નદીઓના પૂરના મેદાનો) માં વર્ષભરની નદીઓના કુદરતી પ્રવાહ કરતા 20 ગણું વધારે પાણી હોય છે.

મહાનદી

- > મહાનદી એ ઓડિશા રાજ્યની સૌથી મોટી નદી અને દ્વીપકલ્પ ભારતની ત્રીજી સૌથી મોટી નદી (ગોદાવરી અને કૃષ્ણા નદીઓ પછી) છે.
- ઉત્પત્તિ:
 - > નદી અમરકંટકની દક્ષિણમાં, છત્તીસગઢ રાજ્યના બસ્તર પર્વતોમાં સિહાવા નજીક નીકળે છે.
- મહાનદીની મુખ્ય ઉપનદીઓ:
 - > શિવનાથ નદી
 - > હંસદેવ નદી
 - > માંડ નદી
 - > ઈબ નદી
 - > જોક નદી
 - > તેલ નદી
- મહાનદી પ્રવાહ:
 - > મહાનદી છત્તીસગઢ, મધ્યપ્રદેશ, ઓડિશા, ઝારખંડ અને મહારાષ્ટ્ર રાજ્યમાં વહે છે.
 - > તેનું બેસિન ઉત્તરમાં મધ્ય ભારતની ટેકરીઓ, દક્ષિણ અને પૂર્વમાં પૂર્વી ઘાટ અને પશ્ચિમમાં મૈકલ રેન્જથી ઘેરાયેલ છે.

જૈવવિવિધતા સંચાલન સમિતિઓ

- > નેશનલ ગ્રીન ટ્રિબ્યુનલે કોવીડ-19 રોગચાળાને કારણે જૈવવિવિધતા મેનેજમેન્ટ સમિતિ (BMC) ની રચના અને પીપલ્સ જૈવવિવિધતા રજિસ્ટર (PBR) ની તૈયારી માટેની સમયમર્યાદા વધારી દીધી છે.

Back to Basics : જૈવવિવિધતા

મેનેજમેન્ટ સમિતિઓ (BMC)

- > જૈવિક વિવિધતા અધિનિયમ 2002 મુજબ, "જૈવિક વિવિધતાના સંરક્ષણ, ટકાવ વપરાશ અને દસ્તાવેજીકરણને પ્રોત્સાહન આપવા' માટે દેશભરના સ્થાનિક સંસ્થાઓ દ્વારા BMCs બનાવવામાં આવે છે.
- માળખું:
 - > તેમાં ચેરમેન અને સ્થાનિક સંસ્થા દ્વારા નિયુક્ત મહત્તમ છ વ્યક્તિઓનો સમાવેશ કરવામાં આવશે, જેમાંથી ઓછામાં ઓછા એક તૃતીયાંશ મહિલા હોવી જોઈએ અને 18% SC/STના સભ્યો હોવા જોઈએ.
 - > BMCનું મુખ્ય કાર્ય સ્થાનિક લોકો સાથે પરામર્શ કરીને પીપલ્સ જૈવવિવિધતા રજિસ્ટર તૈયાર કરવાનું છે.

■ પીપલ્સ જૈવવિવિધતા રજિસ્ટર (PBR):

➤ આ રજિસ્ટર ક્ષેત્રના છોડ, ખાદ્ય સ્ત્રોતો, વન્યપ્રાણી, ઔષધીય સ્ત્રોતો વગેરેમાં જૈવવિવિધતાના સંપૂર્ણ દસ્તાવેજીકરણ રેકોર્ડ કરે છે.

■ PBRના ફાયદા:

➤ એક સારું PBR એ રહેણાંક પરિવર્તન કેવી રીતે થઈ રહ્યું છે તે ઓળખવામાં મદદ કરશે, આ ઉપરાંત તે આપણા જંગલોને સમજવામાં અને મૂલ્યાંકન કરવામાં મદદરૂપ થશે.

■ બાયોપાયરેસીને અટકાવવું:

➤ સ્વદેશી અને સ્થાનિક સમુદાયો પરંપરાગત જ્ઞાનનો ભંડાર છે અને તેમના જ્ઞાન અને વ્યવહાર જૈવવિવિધતાના સંરક્ષણ અને ટકાઉ વિકાસમાં મદદ કરે છે.

➤ એક બોટમ-અપ પ્રક્રિયા હોવાથી, તે સાંસ્કૃતિક અને કુદરતી જૈવવિવિધતાના ઓવરલેપને સમજવાનું એક સાધન પણ છે.

➤ તે સમાવિષ્ટ અભિગમ દ્વારા વિકેન્દ્રિત માર્ગની કલ્પના કરે છે.

■ ભારતમાં જૈવવિવિધતા શાસન

➤ જૈવવિવિધતા શાસન દ્વારા, નીતિનિર્માણ અને નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયામાં તમામ હિસ્સેદારોની ભાગીદારી પર ભાર મૂકવામાં આવે છે, જેથી કાયદાની અસરકારક, નિયમ આધારિત અને પારદર્શક પ્રણાલી અપનાવવામાં આવે, જે આનુવંશિક સંસાધનોના વાજબી અને ન્યાયી વહેંચણીની બાંધકામી આપે.

➤ ભારતનો બાયોલોજિકલ જૈવવિવિધતા એક્ટ 2002, નાગોયા પ્રોટોકોલ સાથે ગાઢ સુમેળને પ્રતિબિંબિત કરે છે અને બાયોલોજિકલ જૈવવિવિધતાના કન્વેન્શનની જોગવાઈઓનો અમલ કરવાનો છે.

➤ ભારતનો 'બાયોલોજિકલ ડાયવર્સિટી એક્ટ' - 2002 નાગોયા પ્રોટોકોલના ઉદ્દેશો સાથે સુસંગત છે.

➤ આ અધિનિયમને ભારતમાં જૈવવિવિધતાના સંરક્ષણ તરફ એક મહત્વપૂર્ણ પગલા તરીકે જોવામાં આવ્યું હતું, કારણ કે તે કુદરતી સંસાધનો ઉપરના દેશોના સાર્વભૌમ અધિકારને માન્યતા આપે છે.

➤ એક્ટ દ્વારા સ્થાનિક વસ્તીને 'એક્સેસ અને બેનિફિટ શેરિંગ-ABS' પર ભાર મૂક્યો હતો.

➤ આ કાયદો જૈવ સંસાધન સંચાલનના પ્રશ્નોના વિકેન્દ્રિત રીતે ધ્યાન આપવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

➤ અધિનિયમ હેઠળ ત્રિ-સ્તરની રચનાઓની કલ્પના કરવામાં આવી છે:

➤ રાષ્ટ્રીય સ્તરે રાષ્ટ્રીય જૈવવિવિધતા ઓથોરિટી (NBA).

➤ રાજ્ય કક્ષાએ રાજ્ય જૈવવિવિધતા મંડળ (SSB).

➤ સ્થાનિક સ્તરે જૈવવિવિધતા વ્યવસ્થાપન સમિતિઓ (BMC).

➤ આ અધિનિયમ પર પ્રતિબંધ 'આનુવંશિક પદાર્થના સ્થાન તરણ' ની શરૂઆત ભારતમાં સક્ષમ અધિકારીઓની વિશિષ્ટ મંજૂરી વિના થાય છે.

➤ આ કાયદો જૈવવિવિધતાને લગતા જ્ઞાન પર બૌદ્ધિક સંપત્તિનો દાવો કરનારા કોઈપણને આદર સાથે દેશની તરફેણને મજબૂત બનાવે છે.

■ જૈવવિવિધતા સંમેલન

➤ જૈવવિવિધતાના સંરક્ષણ માટે કાયદેસર રીતે બંધનકર્તા સંધિ 1993 થી અમલમાં છે. તેના 3 મુખ્ય ઉદ્દેશો છે:

➤ જૈવવિવિધતાનું સંરક્ષણ.

➤ જૈવવિવિધતા ઘટકોનો ટકાઉ ઉપયોગ.

➤ આનુવંશિક સંસાધનોના ઉપયોગથી ઉદભવતા લાભોની યોગ્ય અને ન્યાયી વહેંચણી.

ઇનલેન્ડ જળમાર્ગ માટે નવા રૂટ્સ

➤ ભારત સરકારે તાજેતરમાં જ અંતરિયાળ જળમાર્ગો દ્વારા ફેરી સેવાઓ માટેના નવા રૂટની ઓળખ કરી છે. આ દરિયાઈ શિપિંગને પ્રોત્સાહન આપવા અને પર્યટનને વેગ આપવા માટે કરવામાં આવી રહ્યું છે.

Back to Basics : નવા રૂટ્સ વિશે

➤ નવા માર્ગોમાં હજીરા, સોમનાથ મંદિર, ઓખા અને જામનગરનો સમાવેશ થાય છે. સાગરમાલા પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત આંતરરાષ્ટ્રીય માર્ગો સાથેના સ્થળોની પણ ઓળખ કરવામાં આવી છે. સાગરમાલા પ્રોજેક્ટનો ઉદ્દેશ 7,500 કિલોમીટર લાંબા દરિયાકિનારાનો ઉપયોગ કરીને દેશમાં બંદરની આગેવાની હેઠળના વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે.

➤ આશરે છ આંતરરાષ્ટ્રીય રૂટની ઓળખ કરવામાં આવી છે. આ માર્ગોમાં ચાર આંતરરાષ્ટ્રીય સ્થળો જેવા કે સેશેલ્સ, બાંગ્લાદેશનો ચેટગ્રામ, મડાગાસ્કર અને શ્રીલંકાના જાફનાનો સમાવેશ થાય છે.

મુખ્ય વિશેષતાઓ

➤ બંદરો, શિપિંગ અને જળમાર્ગ મંત્રાલયે ઘોઘા અને હજીરા વચ્ચે તાજેતરમાં શરૂ કરાયેલ RO-PAX વેસેલ સેવાની સફળતાની નકલ કરવાની યોજના બનાવી છે.

➤ નવા રૂટ્સ શોધવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ પરિવહનના મોડને પૂરક બનાવવાનો છે. આનાથી પર્યટનને વેગ મળશે પરંતુ દૈનિક મુસાફરો અને કાર્ગો પરિવહન માટે પણ ફાયદાકારક રહેશે. ઉપરાંત, અંતર્ગત જળમાર્ગ મોટા પ્રમાણમાં કાર્બન ફૂટપ્રિન્ટ ઘટાડવામાં મદદ કરે છે.

ભારતમાં જળ પરિવહન

➤ ભારતની ઇનલેન્ડ વોટર વે ઓથોરિટીએ 2021-22 સુધીમાં દેશની કાર્ગો હેન્ડલિંગ ક્ષમતાને 100 મિલિયન ટન સુધી વધારવાની યોજના બનાવી છે. 2017-18માં તે 55 મિલિયન ટન હતું. તે 2018-19માં વધીને 72 મિલિયન ટન થઈ ગઈ છે.

➤ હાલમાં ભારતમાં જળ પરિવહનનો ખર્ચ કિલોમીટર દીઠ 50 પૈસા છે. તે રેલ્વેમાં એક કિલોમીટર દીઠ 1 અને રસ્તાઓ દ્વારા પ્રતિ કિલોમીટર 1.50 છે. જો કે, યુરોપિયન યુનિયનની તુલનામાં ભારતમાં જળમાર્ગોના ખર્ચ 18% વધારે છે અને ચીનના ખર્ચ કરતા 8%થી 10% વધારે છે. વળી, ચાઈના, યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ અને યુરોપિયન યુનિયન જેવા અન્ય દેશોની તુલનામાં, જળમાર્ગો દ્વારા નૌકાદળ હેઠળના ફિટ પરિવહનનો ઉપયોગ ભારતમાં થાય છે. યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં 21%ની તુલનામાં અંતરિયાળ જળમાર્ગો દ્વારા ફિટ કાર્ગોની ચળવળ 0.1% છે.

➤ રાષ્ટ્રીય જળમાર્ગ અધિનિયમ, 2016 પસાર કરવામાં આવ્યો હતો જેમાં દેશમાં 106 વધારાના રાષ્ટ્રીય જળમાર્ગની દરખાસ્ત કરવામાં આવી હતી.

કૃષ્ણ ગોદાવરી બેસિનનું R-Cluster

- રિલાયન્સ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ અને બ્રિટિશ પેટ્રોલિયમ દ્વારા તાજેતરમાં R-Clusterથી ગેસનું ઉત્પાદન શરૂ કરવાની જાહેરાત કરી હતી. R-Cluster એશિયામાં સૌથી ઊંડુ આફ શોર ગેસ ક્ષેત્ર છે. રિલાયન્સ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ અને બ્રિટિશ પેટ્રોલિયમ દ્વારા સંયુક્ત રીતે વિકસિત ત્રણ ઊંડા પાણીના ગેસ પ્રોજેક્ટ્સમાં તે પ્રથમ છે.

Back to Basics : R-Cluster

- R-Cluster એક ઓફ-શોર ગેસ ક્ષેત્ર છે જે કૃષ્ણ ગોદાવરી બેસિનના KG-D6 બ્લોકનો એક ભાગ છે. બ્લોકમાં અન્ય 2 ડીપ-વોટર ગેસ પ્રોજેક્ટ્સ સેટેલાઈટ ક્લસ્ટર અને MJ ગેસ ક્ષેત્ર છે. R-Cluster એશિયામાં સૌથી ઊંડુ ઓફ શોર ગેસ ક્ષેત્ર છે અને 12.9 MMSCMSDનું ટોચનું ઉત્પાદન થવાની અપેક્ષા છે જે હાલમાં ભારતના કુદરતી ગેસ આઉટપુટના 10% છે.
- બ્રિટિશ પેટ્રોલિયમ અને રિલાયન્સ ઈન્ડિયા લિમિટેડ ત્રણ ક્ષેત્રો પર સંયુક્ત રૂપે 40,000 કરોડનું રોકાણ કરશે. આ ઉત્પાદન 2020 મે, સુધીમાં શરૂ થવાનું હતું, પરંતુ COVID-19ને કારણે વિલંબ થયો. સેટેલાઈટ ક્લસ્ટર 2021-22માં ઉત્પાદન શરૂ કરશે.
- તે કાકીનાડા કાંઠેથી હાલના KG D 6 કન્ટ્રોલ અને રાઈઝર પ્લેટફોર્મથી 60 કિલોમીટર દૂર સ્થિત છે.

R-Clusterનું મહત્વ

- ત્રણેય પ્રાકૃતિક ગેસના ઘરેલું ઉત્પાદનને વેગ આપવા માટે યોજના બનાવવામાં આવી રહી છે. આનાથી ભારતની ઊર્જા બાસ્કેટમાં કુદરતી ગેસનો હિસ્સો હવે 2030માં 6.2%થી વધીને 15% થશે. આનાથી ભારતની આયાત પરની અવલંબન ઘટશે અને ઊર્જા સુરક્ષામાં સુધારો થશે.

ભારતમાં કુદરતી ગેસ

- માર્ચ 2018 સુધીમાં ભારતમાં અંદાજિત કુદરતી ગેસનો ભંડાર 1,339 અબજ ઘનમીટર હતો. દેશનો સૌથી મોટો કુદરતી ગેસ અનામત પૂર્વીય અને પશ્ચિમી ઓફશોરમાં સ્થિત છે. ભારતમાં પ્રથમ કુદરતી ગેસ ભંડારની શોધ 1889માં આસામના દીગબોઈમાં થઈ હતી. ભારતમાં, કુદરતી ગેસનો ઉપયોગ ખાતરો, સ્ટીલ, પેટ્રોકેમિકલ અને મોટા પ્રમાણમાં સિટી ગેસ વિતરણમાં થાય છે.

હવાઈ બિગ આઇલેન્ડ પર કિલાઉઆ જ્વાળામુખી

- હવાઈના મોટા ટાપુમાં કિલાઉઆ જ્વાળામુખી તાજેતરમાં એક ભૂકંપ પછી આ વિસ્તારમાં ત્રાટક્યો હતો. ભૂકંપનું કેન્દ્ર કિલાઉઆ જ્વાળામુખીની નીચે સ્થિત હતું.

Back to Basics : કિલાઉઆ જ્વાળામુખી વિશે

- કિલાઉઆ જ્વાળામુખી ભૂકંપના કારણે છેલ્લે 2018માં સક્રિય થયો હતો.
- માઉન્ટ કિલાઉઆ એ હવાઈયન હોટસ્પોટનો બીજો સૌથી નાનો જ્વાળામુખી છે.

- તે હવાઈ ટાપુની રચના કરેલા પાંચ જ્વાળામુખીમાં સૌથી વધુ સક્રિય છે.
- માળખાકીય રીતે, માઉન્ટ કિલાઉઆ પાસે તાજેતરમાં રચાયેલ કાલ્ડેરા છે. જ્વાળામુખી પછીના ટૂંકા ગાળામાં મેગ્માના મોટા પ્રમાણમાં ભરાઈ જાય તે પછી કાલ્ડેરા રચાયેલી એક હોલો સ્ટ્રક્ચર છે. તે પછી ગ્રાઉન્ડ સપાટી ખાલી મેગ્મા ચેમ્બરમાં નીચેની તરફ તૂટી પડે છે. આ પતન સપાટી પર મોટા પ્રમાણમાં વિનાશ છોડી દે છે. આને કાલ્ડેરા કહેવામાં આવે છે.
- તેમાં બે સક્રિય અણબનાવ ઝોન છે. રિફ્ટ ઝોન એ શિલ્ડ વોલ્કેનોઝની સુવિધાઓ છે જેમાં રેખીય તિરાડોનો સમૂહ છે જે જ્વાળામુખીના ગર્ભમાં વિકસે છે (એડિફાઈસ એક મોટી રચના છે.) અસ્થિભંગ ઝોન મેગ્મા એમ્પ્લેસમેન્ટ દ્વારા ઉત્પન્ન થયેલ ગુરુત્વાકર્ષણના તાણને કારણે થાય છે.
- કિલાઉઆ એક શીલ્ડ જ્વાળામુખી છે. શિલ્ડ જ્વાળામુખી એ એક પ્રકારનો જ્વાળામુખી છે જે પ્રવાહી લાવાથી બનેલું છે. તે યોદ્ધા ઢાલ જેવું લાગે છે અને આ રીતે નામ શીલ્ડ જ્વાળામુખી. શિલ્ડ જ્વાળામુખીનો લાવા પ્રવાહ સ્ટ્રેટો જ્વાળામુખી કરતા વધારે છે.

હવાઈ હોટસ્પોટ

- તે જ્વાળામુખીનું કેન્દ્ર છે જે હવાઈ આઈલેન્ડ્સની નજીક સ્થિત છે. હોટસ્પોટ્સ એ જ્વાળામુખીના પ્રદેશો છે જે અંતર્ગત આવરણ દ્વારા ખવડાવવામાં આવે છે જે આસપાસના આવરણ કરતાં ગરમ હોય છે.
- હોટસ્પોટની સ્થિતિ ટેક્ટોનિક પ્લેટની સીમાઓથી સ્વતંત્ર છે. ટેક્ટોનિક પ્લેટો સામાન્ય રીતે હોટસ્પોટ્સની ઉપર જાય છે. ટેક્ટોનિક પ્લેટો હોટસ્પોટ્સની ઉપર જતાની સાથે જ્વાળામુખી બનાવવામાં આવે છે.

હવાઈ આઇલેન્ડના પાંચ મુખ્ય જ્વાળામુખી

- હવાઈ આઈલેન્ડ પાંચ અલગ અલગ જ્વાળામુખીથી બનેલું છે જેમ કે કોહલા (લાપ્ત), મૌના કીઆ (નિષ્ક્રિય), હુ આલાલાઈ (નિષ્ક્રિય), મૌના લોઆ (સક્રિય) અને કિલાઉઆ (સક્રિય). હવાઈ આઈલેન્ડ હાલમાં જ્વાળામુખી મૌના લોઆ અને કિલાઉઆને કારણે વિકસી રહ્યાં છે.

લદાખનું ત્સો કર વેટલેન્ડ સંકુલ-ભારતની 42મી રામસાર સાઇટ

- ભારતે તાજેતરમાં જ ત્સો કર વેટલેન્ડ સંકુલને તેની 42મી રામસાર સ્થળ તરીકે ઉમેર્યું. કેન્દ્ર શાસિત લદાખમાં આ બીજી રામસાર સ્થળ છે.

Back to Basics : ત્સો કર વિશે

- ત્સો કર બેસિન એક ઉચ્ચ ઊંચાઈના વેટલેન્ડ સંકુલમાં સ્થિત છે. તેમાં બે મુખ્ય વોટરબોડીઝ સ્ટાટર્સાપુક ત્સો અને ત્સો કરનો સમાવેશ છે. સ્ટાટર્સાપુક ત્સો દક્ષિણમાં 438 હેક્ટરનું તાજા પાણીનું સરોવર છે. ત્સો કર સરોવર 1800 હેક્ટરનું એક અતિસંવેદનશીલ સરોવર છે.
- બર્ડ લાઈફ ઈન્ટરનેશનલ મુજબ ત્સો કર બેસિન A1 કેટેગરીનો મહત્વપૂર્ણ બર્ડ એરિયા છે. તે સેન્ટ્રલ એશિયન ફ્લાય વેમાં એક મુખ્ય સ્ટેજીંગ સાઈટ છે. વળી, આ સ્થળ ભારતમાં બ્લેક નેક્ડ કેન્સનું સૌથી મહત્વપૂર્ણ સંવર્ધન ક્ષેત્ર છે.

- તેને ત્સો કર સરોવર પણ કહેવામાં આવે છે. તે રુપુશુ પઠારમાં સ્થિત એક વધઘટવાળું મીઠું સરોવર છે.

મહત્વપૂર્ણ પક્ષી ક્ષેત્ર

- મહત્વપૂર્ણ પક્ષી ક્ષેત્ર એ એક પક્ષી વસ્તીના સંરક્ષણ માટેના માપદંડના સમૂહ દ્વારા આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે ઓળખાયેલું ક્ષેત્ર છે. બર્ડ લાઈફ ઇન્ટરનેશનલ દ્વારા તેનો વિકાસ કરવામાં આવ્યો હતો. વિશ્વભરમાં 12,000 મહત્વપૂર્ણ પક્ષી ક્ષેત્ર છે.

વૈશ્વિક મહત્વપૂર્ણ પક્ષી ક્ષેત્ર માપદંડ

- માપદંડના આધારે, વૈશ્વિક મહત્વપૂર્ણ પક્ષી ક્ષેત્રોને નીચે મુજબ વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે:
 - A 1 કેટેગરી:
 - વૈશ્વિક સ્તરે ભયમાં આવતી પ્રજાતિઓ. આ કેટેગરી હેઠળ ની સાઈટસ પક્ષીઓની વસ્તી ધરાવે છે જેને ભય ધરાવતી પ્રજાતિઓની IUCN રેડ સૂચિ દ્વારા સંવેદનશીલ જોખમમાં મુકેલી, જોખમમાં મુકેલી અથવા સંવેદનશીલ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવી છે.
 - A 2 કેટેગરી:
 - પ્રતિબંધિત શ્રેણી પ્રજાતિઓ
 - A 3:
 - બાયોમ પ્રતિબંધિત પ્રજાતિઓ
 - A 4:
 - મંડળો

લદાખમાં હવામાન કેન્દ્ર

- કેન્દ્રીય પૃથ્વી વિજ્ઞાન પ્રધાન ડો. હર્ષવર્ધન દ્વારા તાજેતરમાં લદાખના કેન્દ્ર શાસિત ક્ષેત્રમાં હવામાન ખાતાના કેન્દ્રનું ઉદઘાટન કરાયું હતું. હવામાન કેન્દ્ર આ પ્રદેશ માટે હવામાનની આગાહી પ્રદાન કરશે અને પ્રદેશમાં હવામાનની આગાહીની પ્રારંભિક ચેતવણી પ્રણાલીને મજબૂત બનાવશે.

Back to Basics : હવામાન કેન્દ્ર વિશે

- લદાખનું આ પહેલું હવામાન કેન્દ્ર છે.
- 3500 મીટરની ઊંચાઈએ સ્થિત હવામાન કેન્દ્ર ભારતનું સૌથી ઊંચું કેન્દ્ર છે.
- કેન્દ્ર ટૂંકા અંતરની હવામાન આગાહી (ત્રણ દિવસ), મધ્યમ રેન્જ હવામાન આગાહી (બાર દિવસ) અને લાંબા અંતરની હવામાન આગાહી (એક મહિના) પ્રદાન કરશે.
- તે કારગિલ અને લેહ જેવા બે જિલ્લામાં હવામાનની આગાહી પૂરી પાડશે. ઉપરાંત, કેન્દ્ર નુબ્રા, ડ્રેસ, પેંગોંગ સરોવર, કારગિલ, ખાલસી, ચાંગથાંગ જેવા પર્યટક સ્થળો માટે હવામાનની આગાહી પૂરી પાડશે.
- કેન્દ્રો દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવતી મુખ્ય સેવાઓ કૃષિ, પર્વતારોહણ, ટ્રેકિંગ, ફ્લેશ ફ્લડ ચેતવણી, હાઈવેની આગાહી, નીચા તાપમાન અને ઉચ્ચ તાપમાન માટેની આગાહી છે.

ભારતમાં હવામાન કેન્દ્રો

- ભારતીય હવામાન વિભાગ પાસે છ પ્રાદેશિક હવામાન કેન્દ્રો છે જેમ કે કોલકાતા, ગુહાટી, મુંબઈ, નવી દિલ્હી, ચેન્નાઈ અને નાગપુર.
- અન્ય IMD એકમો જેમ કે એન્થ્રોમીટરોલોજીકલ એડવાઈઝરી સર્વિસ સેન્ટર, આગાહી કચેરીઓ, હાઈડ્રો-મીટરોલોજીકલ ઓફિસો, ક્ષેત્ર ચક્રવાત ચેતવણી કેન્દ્રો સામાન્ય રીતે વિવિધ નિરીક્ષણો સાથે સહ-સ્થિત હોય છે.

IMDની અન્ય અવલોકન સંપત્તિ

- કલ્પના-1 એ ઈસરો દ્વારા શરૂ કરાયેલ પ્રથમ સમર્પિત હવામાન આધારિત ઉપગ્રહ હતો. ટેલિકોમ્યુનિકેશન્સ જેવી અન્ય સેવાઓ સિવાય હવામાનશાસ્ત્રની જરૂરીયાતોને પૂર્ણ કરવા માટે પણ INSAT શ્રેણી શરૂ કરવામાં આવી હતી.
- IMD 100 ગ્લેશીયર અને સપાટીના નિરીક્ષણોનું નેટવર્ક પણ ચલાવે છે.

ઉમરેડ પૌની કરહંડલા વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય

- તાજેતરમાં મહારાષ્ટ્રના નાગપુર, ઉમરેડ પૌની કરહંડલા વન્યપ્રાણી અભયારણ્યમાં એક વાઘણ અને તેના બે બચ્ચા મૃત હાલતમાં મળી આવ્યા હતા.

Back to Basics : અભયારણ્ય વિશે

- ઉમરેડ પૌની કરહંડલા વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય વેનગંગા નદી (ગોદાવરીની એક સહાયક નદી) ના કાંઠે જંગલ દ્વારા તાડોબા અંધારી ટાઈગર રિઝર્વ સાથે જોડાયેલ છે.
- અભયારણ્યમાં વાઘ, ગૌર, જંગલી કૂતરા, ઉડતી ખિસકોલી, પેંગોલિન અને હની બેઝર જેવા દુર્લભ પ્રાણીઓ છે.

મહારાષ્ટ્રમાં અન્ય સુરક્ષિત સ્થળો

- તાડોબા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન
- ગુગામલ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન
- પેંચ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન
- નવેગાંવ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન
- સંજય ગાંધી રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન
- મેલઘાટ ટાઈગર રિઝર્વ
- સહ્યાદ્રી ટાઈગર રિઝર્વ
- બોર ટાઈગર રિઝર્વ

વર્ષ 2020 માં ભારતની આબોહવા

- વર્ષ 2020 માં ભારતની આબોહવાની સ્થિતિના સંદર્ભમાં ભારત હવામાન વિભાગ દ્વારા જારી કરાયેલા એક નિવેદનમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે વર્ષ 2020 એ વર્ષ 1901 માં આબોહવાત્મક રેકોર્ડ રાખવાની શરૂઆતથી આઠમું ગરમ વર્ષ હતું.

Back to Basics : 2020 વર્ષ આઠમું સૌથી ગરમ વર્ષ

- સરેરાશ તાપમાન:
 - વર્ષ દરમિયાન દેશમાં વાર્ષિક સરેરાશ તાપમાન સામાન્ય કરતા 0.29 ડિગ્રી સેલ્સિયસ હતું (1981 થી 2010 દરમિયાન સરેરાશ 21 વર્ષ).
 - જો કે, આ વર્ષમાં 2016 ની તુલનામાં ઓછું ગરમ હતું. નોંધનીય છે કે વર્ષ 2016 માં સરેરાશ વાર્ષિક તાપમાન સામાન્ય કરતા 0.71 ડિગ્રી સેલ્સિયસ હતું અને તે 1901 પછીથી દેશમાં સૌથી ગરમ વર્ષ રહ્યું છે.
 - તાપમાનમાં આવા વલણો લા-નીનોની ઠંડક અસર હોવા છતાં નોંધાયા છે. લા-નીનો એ વૈશ્વિક હવામાન પદ્ધતિ છે જે વર્ષ 2020 માં પ્રચલિત હતી અને તે શિયાળા દરમિયાન સામાન્ય તાપમાનના નોંધપાત્ર ઘટાડો સાથે પણ સંકળાયેલી છે.
 - લા-નીનો સામાન્ય રીતે વૈશ્વિક તાપમાન ઘટાડે છે, પરંતુ ગ્લોબલ વોર્મિંગ હવે તેને સંતુલિત કરે છે. પરિણામે,

- લા-નીનોથી પ્રભાવિત વર્ષ હવે ભૂતકાળના અલ-નીનો પ્રભાવિત વર્ષો કરતા વધુ ગરમ છે.
- > અલ નીનો અને લા નીના એ અલ નિનો-દક્ષિણ દોલન (ENSO) ચક્રની આત્યંતિક અસરો છે.
 - > ENSO એ દરિયા સપાટીના તાપમાન અને વિષુવવૃત્તીય પ્રશાંત મહાસાગર ઉપરના વાતાવરણીય દબાણને કારણે સામયિક વધઘટ છે. હવામાન અને આબોહવાની રીત પર તેની વ્યાપક અસર જોઈ શકાય છે. જેમ કે- ભારે વરસાદ, પૂર અને દુષ્કાળની સ્થિતિ વગેરે.
 - > જ્યારે અલ-નીનોને કારણે વૈશ્વિક તાપમાનમાં વધારો થાય છે, ત્યારે લા-નીનાની અસર વિરુદ્ધ છે.

વૈશ્વિક સરેરાશ તાપમાન સાથે સરખામણી

- > ભારતના સરેરાશ તાપમાનમાં આશરે 0.3 ° સે વધારો, વૈશ્વિક તાપમાનમાં સરેરાશ વધારો (1.2 ° સે) કરતા ઓછો હતો.
- > નોંધનીય છે કે, વિશ્વ હવામાન સંસ્થા દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી વૈશ્વિક હવામાન પરિસ્થિતિ મુજબ જાન્યુઆરીથી ઓક્ટોબર દરમિયાન સરેરાશ તાપમાનમાં 1.2 ડિગ્રી સેલ્સિયસનો વધારો નોંધવામાં આવ્યો હતો.
- **ભારતમાં અત્યાર સુધીનું સૌથી ગરમ વર્ષ:**
 - > ભારતમાં નોંધાયેલા સૌથી ગરમ આઠ વર્ષ આ હતા:
 - > વર્ષ 2016 (+ 0.71 ° સે) > 2009 (+0.55 ° સે) > 2017 (+0.541 ° સે) > 2010 (+0.539 ° સે) > 2015 (+0.42 ° સે) > 2018 (+0.41 ° સે) > 2019 (+0.36 ° સે) > 2020 (+0.29 ° સે).
 - > છેલ્લાં દાયકા (વર્ષ 2011 થી 2020) એ અત્યાર સુધીનો સૌથી ગરમ દાયકા તરીકે રેકોર્ડ કરવામાં આવ્યો છે.

નાઇલ નદી પર વિવાદ

- > તાજેતરમાં ઈથોપિયા, સુદાન અને ઈજિપ્તના હોર્ન ઓફ આફ્રિકામાં ગ્રાન્ડ રેનેસા ડેમ જળવિદ્યુત પ્રોજેક્ટ અંગેના લાંબા સમયથી ચાલતા જટિલ વિવાદના સમાધાન માટે વાટાઘાટો શરૂ કરવા સંમત થયા છે.
- > હોર્ન ઓફ આફ્રિકા એ આફ્રિકન ભૂમિનું પૂર્વીય વિસ્તરણ છે અને તેમાં જીબુતી, એરિટ્રિયા, ઈથોપિયા અને સોમાલિયાના દેશોનો સમાવેશ થાય છે, જેની સંસ્કૃતિઓ તેમના લાંબા ઇતિહાસ સાથે જોડાયેલી છે.
- > ઈથિયોપિયા દ્વારા નાઇલ નદી પર 'ગ્રાન્ડ રેનેસા ડેમ' બનાવવામાં આવી રહ્યો છે.
- > આફ્રિકાની સૌથી લાંબી નદી, નાઇલ, એક દાયકા બાદ લાંબા જટિલ વિવાદના કેન્દ્રમાં છે, જેમાં નદીના પાણી પર આધારિત ઘણા દેશોનો સમાવેશ થાય છે.

Back to Basics : ગ્રાન્ડ રેનેસા ડેમ

- > આ વિવાદનું મુખ્ય કારણ ઈથોપિયા દ્વારા 145-મીટર લાંબા (475-ફુટ લાંબા) જળવિદ્યુત પ્રોજેક્ટનું બાંધકામ છે.
- > ડેમને કારણે ઈથિયોપિયા નાઇલના પાણીને નિયંત્રિત કરી શકે છે. આ ઈજિપ્ત માટે ચિંતાનો વિષય છે કારણ કે ઈજિપ્ત નાઇલ નદીના નીચેના વિસ્તારમાં સ્થિત છે.
- > બ્લુ નાઇલ એ નાઇલ નદીની એક સહાયક નદી છે અને તેમાં બે તૃતીયાંશ પાણીનો જથ્થો અને મોટાભાગનો કાંપ વહન કરવામાં આવે છે.

- > આ વિવાદમાં મોખરે ઈથોપિયા, ઈજિપ્ત અને સુદાન છે.

ઇથોપિયા માટે ડેમનું મહત્વ

- > ઈથોપિયા માને છે કે ડેમ નિર્માણથી લગભગ 6,000 મેગાવોટ વીજળી ઉત્પન્ન થશે. ઈથોપિયાની 65% વસ્તી હાલમાં વીજળીની અછતનો સામનો કરી રહી છે.
- > ડેમના નિર્માણથી દેશના ઉત્પાદન ઉદ્યોગને મદદ મળશે અને પડોશી દેશોને વીજળીનો પુરવઠો થતાં આવકમાં વધારો થવાની સંભાવના છે.
- > કેન્યા, સુદાન, એરિટ્રિયા અને દક્ષિણ સુદાન જેવા પડોશી દેશો પણ વીજળીની તંગીથી પ્રભાવિત છે અને જો ઈથોપિયાએ તેમને વીજળી વેચવાનું નક્કી કર્યું, તો તેઓને પણ જળવિદ્યુત પ્રોજેક્ટથી ફાયદો થઈ શકે છે.

નાઇલ નદી

- > નાઇલ નદી આફ્રિકામાં સ્થિત છે. તે વિષુવવૃત્તની દક્ષિણમાં બરુન્ડીથી ઉદ્ભવે છે અને ઉત્તર-પૂર્વ આફ્રિકાથી ભૂમધ્ય સમુદ્રમાં જાય છે.
- **સ્ત્રોત:**
 - > નાઇલની બે મોટી ઉપનદીઓ છે - બ્લુ નાઇલ અને બ્લુ નાઇલ. બ્લુ નાઇલ મધ્ય આફ્રિકાના 'ગ્રેટ આફ્રિકન સરોવર' ક્ષેત્રમાંથી ઉદ્ભવે છે, જ્યારે બ્લુ નાઇલ ઈથોપિયાના 'તાના સરોવર' માંથી ઉદ્ભવે છે.
 - > નાઇલ નદીને વિશ્વની સૌથી લાંબી નદીઓમાંની એક માનવામાં આવે છે.
 - > નાઇલ નદીની લંબાઈ આશરે 6,695 કિલોમીટર (4,160 માઇલ) છે.
 - > નાઇલ બેસિન તદ્દન વિશાળ છે અને તેમાં તાંજાનિયા, બરુન્ડી, રવાંડા, કોંગો અને કેન્યા જેવા દેશોનો સમાવેશ થાય છે.

પોન્ગ ડેમ અભયારણ્યમાં પક્ષીઓનાં મોત

- > હિમાચલ પ્રદેશના પોન્ગ ડેમ અભયારણ્યમાં રહસ્યમય સંજોગોમાં 1700 થી વધુ સ્થળાંતર કરનારા પક્ષીઓનાં મોત થયાં છે.

Back to Basics : મોતનું કારણ

- > વૈજ્ઞાનિકોનું માનવું છે કે પક્ષીઓ વાયરલ અથવા બેક્ટેરિયલ ચેપથી મૃત્યુ પામ્યા છે. ઉપરાંત, તેઓ માને છે કે પક્ષીઓ મોટી સંખ્યામાં મરી રહ્યા હોવાથી તે ફૂલુ હોઈ શકે છે.
- > વન અધિકારીઓએ વિવિધ સ્થળોએથી વધુ 15 નમૂનાઓ એકત્રિત કર્યાં છે. આ નમૂનાઓ ઉત્તર પ્રદેશ બરેલીની ભારતીય પશુચિકિત્સા સંશોધન સંસ્થાને મોકલવામાં આવ્યા છે, ભોપાલમાં ઉચ્ચ સુરક્ષા પશુ રોગ પ્રયોગશાળા આવેલી છે અને જલંધરમાં ઉત્તરીય પ્રાદેશિક રોગ નિદાન પ્રયોગશાળામાં મોતના કારણો નક્કી કરવા માટે મોકલવામાં આવ્યા છે.
- > પોન્ગ ડેમ અભયારણ્યમાં લગભગ 95% પક્ષીઓ મૃત મળી આવ્યા હતા, જેમાં બાર હેડેડ હંસ હતા જે સાઈબિરીયા અને મંગોલિયાથી સ્થળાંતર કરે છે.

પોન્ગ ડેમ અભયારણ્ય વિશે

- > દર વર્ષે શિયાળા દરમિયાન લગભગ 1.15 થી 1.2 લાખ પક્ષીઓ પોન્ગ ડેમ અભયારણ્યમાં સ્થળાંતર કરે છે. તેઓ અભયારણ્યમાં ચાર મહિના સુધી માળો કરે છે.

- પોન્ગ ડેમને બિયાસ ડેમ પણ કહેવામાં આવે છે. તે હિમાચલ પ્રદેશમાં બિયાસ નદીની આજુબાજુ બનાવવામાં આવેલ એક કૃત્રિમ બંધ ડેમ છે. ડેમ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા જળાશયને મહારાણા પ્રતાપ સાગર કહેવામાં આવે છે અને તે એક પ્રખ્યાત પક્ષી અભયારણ્ય છે. આ ડેમનું નિર્માણ જળ વિદ્યુત ઉત્પાદન અને સિંચાઈ માટે કરાયું હતું.
- મહારાણા પ્રતાપ સાગર શિવાલિક પહાડીના આદ્રભૂમિ વિસ્તારમાં સ્થિત છે.
- મહારાણા પ્રતાપ સાગર જળાશય એ રામસર સંમેલનની આંતરરાષ્ટ્રીય આદ્રભૂમિ સ્થળમાંથી એક છે.

ભારતમાં વન્ય જીવનના અન્ય તાજેતરનાં મૃત્યુ

- તાજેતરમાં મધ્ય પ્રદેશમાં લગભગ 50 કાગડામાં બર્ડ ફ્લૂનો વાયરસ મળ્યો હતો. તેઓને H5N8 વાયરસનો ચેપ લાગ્યો હતો.
- તેમજ રાજસ્થાનના કાગડાઓમાં બર્ડ ફ્લૂનો વાયરસ પણ મળી આવ્યો હતો. કોટામાં 47 જેટલા કાગડાઓ, બરાનમાં 72 અને હવે સુધી ઝાલાવાડમાં 100 મરી ગયા છે.

સુલતાનપુર રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન

- દિલ્હીમાં બર્ડ ફ્લૂના કેસોની પુષ્ટિ થયા બાદ વન વિભાગે હરિયાણાના ગુડગાંવ જિલ્લામાં આવેલા સુલતાનપુર રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનમાં પણ તકેદારી શરૂ કરી દીધી છે.

Back to Basics : સુલતાનપુર રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન વિશે

- **સ્થાન:**
- હરિયાણાના ગુડગાંવ જિલ્લામાં સ્થિત આ ઉદ્યાન દિલ્હીથી 50 કિલોમીટર દૂર છે. અને ગુડગાંવથી 15 કિ.મી. દૂર છે.
- **ઉદ્યાન વિશે:**
- સુલતાનપુર રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન સ્થળાંતર તેમજ સ્થાનિક પક્ષીઓનું ઘર છે જેના કારણે આ ઉદ્યાન ખાસ કરીને પક્ષીપ્રેમીઓમાં લોકપ્રિય છે.
- આ ઉદ્યાનમાં સ્થળાંતર કરનારા પક્ષીઓનું આગમન સપ્ટેમ્બર મહિનામાં શરૂ થાય છે અને માર્ચ-એપ્રિલ સુધી તેમનું નિવાસસ્થાન રહે છે.
- ઉનાળા અને ચોમાસાના સમયગાળા દરમિયાન સ્થાનિક પક્ષીઓની વિવિધ જાતો અહીં જોઈ શકાય છે.
- ઉદ્યાનની અંદર આવેલા સુલતાનપુર તળાવ (વિસ્તાર 1.21 ચોરસ કિ.મી.) ને પંજાબ વન્યપ્રાણી સંરક્ષણ અધિનિયમ, 1959 ની કલમ 8 હેઠળ વર્ષ 1971 માં અભયારણ્યનો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો હતો.
- જુલાઈ, 1991 માં, તેને વન્યપ્રાણી (સંરક્ષણ) અધિનિયમ હેઠળ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનનો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો હતો.

ઉદ્યાનમાં જોવા મળતી મહત્વપૂર્ણ પ્રજાતિઓ

- **સસ્તન પ્રાણીઓ:**
- બ્લેકબક, નીલગાય, હોગ હરણ, સાંભર, ચિત્તા વગેરે.
- **પક્ષીઓ:**
- સાઈબેરીયન કેન, ગ્રેટર ફ્લેમિંગો, ડેમોઈસેલે કેન (સ્થાનિક ભાષામાં કુર્જ) વગેરે.
- **હરિયાણાના અન્ય રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનો:**
- કાલેસર રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન (યમુનાનગર જિલ્લામાં).

વેનેડિયમ

- ભારતના ભૂસ્તરશાસ્ત્રીય સર્વેક્ષણમાં અરુણાચલ પ્રદેશના તમંગ અને ડેપો વિસ્તારોમાં વેનેડિયમની આશાસ્પદ સાંદ્રતા મળી છે.

Back to Basics : ભારતમાં વેનેડિયમના નવા સંશોધન

- ભારતના ભૂસ્તરશાસ્ત્રીય સર્વે અનુસાર વેનેડિયમ ખનિજકરણ એ ભૌગોલિક રૂપે ચીનના 'સ્ટોન કોલસો' વેનેડિયમના થાપણો જેવું જ છે. GSIએ ડેપો વિસ્તારમાં છ કિલો મીટરથી વધુની લંબાઈ માટે આશરે સાત મીટર જાડા કાર્બોનાસિયસ ફાયલાઈટની શોધ કરી છે. 15.5 કિ.મી.ની લંબાઈ અને 7 મીટરની જાડાઈ માટે સુનાનસિરી જિલ્લામાં વેનેડિયમ પણ જોવા મળ્યું હતું.

વેનેડિયમ

- વેનેડિયમ એ વેનાડિફરસ મેગનેટાઈટ અયર્સની પ્રક્રિયામાં થી મેળવવામાં આવેલું એક પેટા-ઉત્પાદન છે. તેના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં, વેનેડિયમ નરમ અને ગ્રે રંગનો છે.

ભારત પાસે કેટલું વેનેડિયમ

- ઈન્ડિયન બ્યુરો ઓફ માઈન્સ અનુસાર, ભારતમાં વેનેડિયમનો કુલ અંદાજિત ભંડાર આશરે 24.63 મિલિયન ટન છે. આમાં થી, અંદાજિત વેનેડિયમ પેન્ટોક્સાઈડ 64,594 ટન છે.

ભારતનો વેનેડિયમ વપરાશ

- ભારત વાર્ષિક 3,360 મેટ્રિક ટન વેનેડિયમનો વપરાશ કરે છે. આ વિશ્વના વપરાશમાં વેનેડિયમનો 4% છે. વૈશ્વિક સ્તરે, વાર્ષિક 84,000 ટન વેનેડિયમનો વપરાશ થાય છે.

ચીનમાં વેનેડિયમનું ઉત્પાદન અને વપરાશ

- વિશ્વના વેનેડિયમ ઉત્પાદનમાં ચાઈના 44% વપરાશ કરે છે. અને ચીન વિશ્વના 57% વેનેડિયમ બનાવે છે.

વેનેડિયમની લાક્ષણિકતાઓ

- વેનેડિયમ મિશ્ર ધાતુ આત્યંતિક વાતાવરણમાં ટકાઉ હોય છે. તેઓ કાટ પ્રતિરોધક છે. તેઓ સ્ટીલની તાણની તાકાતમાં સુધારો કરે છે અને ટનલ, ઈમારતો અને પુલ માટે વપરાયેલી સ્ટીલ બારને મજબૂત બનાવશે. તેમની અણુ સંખ્યા 23 છે.

વેનેડિયમના ઉપયોગો

- વેલ્ડિયમ પેન્ટોક્સાઈડનો ઉપયોગ સલ્ફ્યુરિક એસિડના ઉત્પાદનમાં ઉત્પ્રેરક તરીકે થાય છે.
- વિશ્વમાં ઉત્પાદિત 85% વેનેડિયમનો ઉપયોગ સ્ટીલ એડિટિવ તરીકે થાય છે. વેનેડિયમ સ્ટીલનો ઉપયોગ ગિયર્સ, સાયકલ ફ્રેમ્સ, એક્સેલ્સ અને અન્ય જટિલ ઘટકોમાં થાય છે.
- વેનેડિયમ ડાયોક્સાઈડનો ઉપયોગ ગ્લાસ કોટિંગ્સના ઉત્પાદનમાં થાય છે જે ઈન્ફ્રારેડ રેડિયેશનને અવરોધે છે.

વન પ્લેનેટ સમિતિ

- વન પ્લેનેટ સમિતિ 11 જાન્યુઆરી, 2021 ના રોજ યોજાઈ હતી. સમિતિનો હેતુ પ્રકૃતિના સંરક્ષણને આગળ વધારવાનો છે.

Back to Basics : વન પ્લેનેટ સમિતિ

- વન પ્લેનેટ સમિતિ એક આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રસંગ છે જેણે જીવસૃષ્ટિ પરિવર્તન પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું જેમાં ઈકોસિસ્ટમ્સને સુરક્ષિત રાખવા અને માનવ સ્વાસ્થ્ય સાથે જોડાણ કરવાના પ્રતિબદ્ધતાઓને એકત્રિત કરવામાં આવશે.

વન પ્લેનેટ સમિટનું લક્ષ્ય

- > વન પ્લેનેટ સમિટનો હેતુ વિશ્વવ્યાપી પર્યાવરણીય પરિવર્તનને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે. સમિટ નવીનતા અને અર્થતંત્ર સાથે પર્યાવરણીય અને આબોહવા સંરક્ષણને માપશે.
- **વન પ્લેનેટ સમિટ, 2021 ની થીમ**
- > “ચાલો પ્રકૃતિ માટે સાથે મળીને કાર્ય કરીએ”
- > વન પ્લેનેટ સમિટનું આયોજન સંયુક્ત રાષ્ટ્ર, વિશ્વ બેંક અને ફાન્સ કરે છે

વન પ્લેનેટ સમિટનું મહત્વ

- > COVID-19 એ આપણા રોજિંદા જીવન અને અર્થવ્યવસ્થા માટે પ્રકૃતિના મહત્વની યાદ અપાવી છે. રોગચાળા દ્વારા સેટ કરેલા ઉલટુ વલણ ખૂબ પડકાર છે. વન પ્લેનેટ સમિટ મૂલ્યની સાંકળો, વપરાશની ટેવ અને વ્યવસાયિક મોડેલોમાં પરિવર્તન લાવવામાં મદદ કરશે.
- > યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ જેવી વૈશ્વિક આર્થિક શક્તિઓ પેરિસ કરારમાંથી પાછી ખેંચી લેતી હોવાથી આંતરરાષ્ટ્રીય સંગઠનો ઝડપથી કામ કરે તે મહત્વનું છે. વન પ્લેનેટ સમિટ આ દિશામાં વિશ્વને મદદ કરશે.
- > ઐતિહાસિક પેરિસ કરારના બે વર્ષ બાદ પ્રથમ વન પ્લેનેટ સમિટનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. ત્યારબાદ તેણે બાર આંતરરાષ્ટ્રીય કટિબદ્ધતાઓ સ્વીકારી. તેઓ નીચે મુજબ છે:
- > ટાપુના રાજ્યોમાં એક્સ્ટ્રીમ ઈવેન્ટ્સનો જવાબ
- > હવામાન પરિવર્તન સામે જમીન અને પાણીની રક્ષા કરવી
- > આબોહવા માટે કાર્ય કરવા સંશોધનકારો અને યુવાનોને એકત્રીત કરવું
- > ગ્રીન ફાઇનાન્સિંગ માટે સ્થાનિક સરકાર માટે જાહેર ખરીદી અને વપરાશ
- > શૂન્ય ઉત્સર્જન લક્ષ્યો
- > વિભાજિત અર્થતંત્ર તરફ ક્ષેત્રીય પાળી
- > શૂન્ય-પ્રદૂષણ પરિવહન
- > પેરિસ કરાર સાથે સુસંગત કાર્બન ભાવ તરફ કામ કરવું
- > વિકાસ બેંકોનું આંતરરાષ્ટ્રીય ગતિશીલતા
- > સાર્વભૌમ ભંડોળ દ્વારા પ્રતિબદ્ધતા
- > સંસ્થાકીય રોકાણકારો એકત્રિત કરવા

જુકુ ખીણ

- > નાગાલેન્ડ-મણિપુર સરહદ પર જુકુ ખીણની જંગલની આગને કાબૂમાં લેવામાં આવી છે.
- > 90 ચો.કિ.મી. ભૂતકાળમાં ફેલાયેલી આ લીલીછમ ખીણ (વર્ષ 2006, 2010, 2012 અને 2015 ના વર્ષોમાં) વન આગને પછાડી છે.

Back to Basic : જુકુ ખીણ

- **સ્થાન:**
- > 'ફૂલોની ખીણ' તરીકે ઓળખાતી જુકુ ખીણ, નાગાલેન્ડ અને મણિપુરની સરહદ પર આવેલી છે.
- **વિશેષતા:**
- > 2,438 મીટરની ઊંચાઈએ જાપકુ પર્વતમાળાની પાછળ સ્થિત છે, તે એક પૂર્વ દિશામાં સૌથી વધુ લોકપ્રિય ટ્રેકિંગ સ્પોટ છે.

- > જુકુ ખીણ અને જાપકુ પર્વતમાળા પુલિબ્ડુજ વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય (નાગાલેન્ડ) ની નજીક સ્થિત છે.
- > આ જંગલોમાં કોઈ માનવ વસવાટો નથી, પરંતુ આ દુર્લભ અને 'સંવેદનશીલ' (IUCNની રેડ સૂચિ અનુસાર) બાયલિથ ટ્રાયોગોપ્સ (નાગાલેન્ડનું રાજ્ય પક્ષી), રફસ-નાકવાળા હોર્નબિલ અને ડાર્ક-રમ્પ સ્વીફ્ટ અને અન્ય ઘણા પક્ષીઓનું નિવાસસ્થાન છે આ સિવાય જંગલમાં લુપ્તપ્રાય વેસ્ટર્ન હાલોક ગિબ્બન્સ પણ જોવા મળે છે.
- > આ ખીણ વાંસ અને ઘાસની અન્ય જાતોથી ઢંકાયેલ છે. ફૂલની ઘણી સ્થાનિક જાતો ખીણમાં જોવા મળે છે, જેમાં જુકુ લીલી (લિલીમ ચિત્રાંગદા) શામેલ છે.
- > આ ખીણ પર સ્થાનિક જાતિઓ અને મણિપુર / નાગાલેન્ડની રાજ્ય સરકારો વચ્ચે સંઘર્ષ છે.
- > ત્યાં અંગામી જાતિના લોકો વસે છે.

ભારતના સૌથી મોંઘા મશરૂમની GI ટેગ માંગ

- > ભૌગોલિક સંકેત જમ્મુ અને કાશ્મીરના ડોડા જિલ્લામાં ઉગાડતા મશરૂમ્સ માટે GI ટેગની માંગ કરવામાં આવી રહી છે, જે વિશ્વના સૌથી મોંઘા મશરૂમ્સમાંથી એક છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > આ મશરૂમને સ્થાનિક રીતે ગુચ્છી(Gucchi) અથવા મોરેલ(Morel) કહેવામાં આવે છે, અને તેની કિંમત પ્રતિ કિલો વીસ હજાર રૂપિયાથી વધુ છે.
- > તે સ્થાનિક ખેડુતો અને આદિવાસીઓ દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવતી વન ઉપજ છે.
- > એવું કહેવામાં આવે છે કે આ મશરૂમમાં ઔષધીય અને બળતરા વિરોધી ગુણધર્મો છે.
- > તે સમશીતોષ્ણ જંગલોમાં જોવા મળે છે.

‘GI ટેગ’ વિશે

- > ભૌગોલિક સંકેત(GI) મુખ્યત્વે કોઈ ચોક્કસ ભૌગોલિક ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન કૃષિ, કુદરતી અથવા ઉત્પાદિત ઉત્પાદનો (હસ્તકલા અને ઔદ્યોગિક વસ્તુઓ) છે.
- > લાક્ષણિક રીતે, આ ઉત્પાદનોના નામ ગુણવત્તા અને વિશિષ્ટતાની ખાતરી આપે છે, જે હકીકતમાં તેમના મૂળ સ્થાનને પ્રતિબિંબિત કરે છે.

સુરક્ષા

- > એકવાર GI સંરક્ષણ પ્રદાન થયા પછી, સમાન ઉત્પાદનોને બજારમાં લાવવા માટે તેમના નામનો કોઈ અન્ય ઉત્પાદક દ્વારા દુરુપયોગ કરી શકાતો નથી. આ ટેગ ગ્રાહકો માટે ઉત્પાદનની ગુણવત્તા અને પ્રામાણિકતાની ખાતરી આપે છે.

ભૌગોલિક સંકેત (GI)ના નોંધાયેલા માલિક

- > વ્યક્તિઓ અથવા ઉત્પાદકોનો સંગઠન, કાયદા હેઠળ અથવા તે દ્વારા સૂચવવામાં આવેલી સંસ્થા અથવા ઓથોરિટી, કોઈપણ ભૌગોલિક સંકેત (GI) ના નોંધાયેલા માલિક હોઈ શકે છે.
- > ભૌગોલિક સંકેત માટે અરજી કરવા માટેના ઉત્પાદનના વાસ્તવિક માલિક તરીકે તેમનું નામ ભૌગોલિક સંકેત રજીસ્ટરમાં દાખલ કરવું જોઈએ.

ભૌગોલિક સંકેત નોંધણીની માન્યતા અવધિ

- > ભૌગોલિક સંકેતની નોંધણી 10 વર્ષના સમયગાળા માટે માન્ય છે.
- > તે 10 વર્ષના વધુ સમયગાળા માટે સમય-સમય પર નવીકરણ કરવામાં આવી શકે છે.
- > ભારતમાં, ભૌગોલિક સૂચક નોંધણીનું સંચાલન ભૌગોલિક સૂચકની વસ્તુઓ (નોંધણી અને સંરક્ષણ) અધિનિયમ, 1999 દ્વારા કરવામાં આવે છે. આ અધિનિયમ સપ્ટેમ્બર 2003 માં લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો. ભારતમાં પ્રથમ GI ટેગ દાર્જિલિંગ ચાને વર્ષ 2004-05માં આપવામાં આવ્યો હતો.

ઇન્ડોનેશિયાનો સેમરૂ જવાળામુખી

- > ઇન્ડોનેશિયાના પૂર્વ જાવા પ્રાંતમાં સ્થિત સેમરૂ જવાળામુખી તાજેતરમાં વિસ્ફોટ થયો છે. મેરાપી જવાળામુખી (જાવા) અને સિનાબંગ જવાળામુખી (સુમાત્રા) સહિત ઇન્ડોનેશિયામાં સ્થિત અન્ય જવાળામુખીનો થોડા સમય પહેલા જ વિસ્ફોટ થયો હતો.

Back to Basics : સેમરૂ જવાળામુખી

- > સેમરૂ જેને 'ગ્રેટ માઉન્ટેન' તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે તે જાવાનું સૌથી ઉચ્ચતમ જવાળામુખી શિખર છે અને સૌથી વધુ સક્રિય જવાળામુખી છે.
- > તેનો છેલ્લે ડિસેમ્બર 2019 માં વિસ્ફોટ થયો હતો.
- > ઇન્ડોનેશિયામાં વિશ્વમાં સૌથી વધુ સક્રિય જવાળામુખી છે, તેમજ તે પેસિફિક રિંગ ઓફ ફાયરમાં સ્થિત છે, જે ભૂકંપીક ઉથલપાથલનું જોખમ પણ ઉભું કરે છે.
- > સેમરૂ જવાળામુખી, સુંડા પ્લેટ (યુરેશિયન પ્લેટનો ભાગ)ની નીચે ભારત-ઓસ્ટ્રેલિયન પ્લેટની પેટા વિભાગ તરીકે રચાયેલી ટાપુ ચાપનો પણ એક ભાગ છે. અહીં નિર્મિત ખાઈ સુંડા ખાઈ તરીકે ઓળખાય છે જાવા ખાઈ તેનો મુખ્ય વિભાગ છે.

પેસિફિક રિંગ ઓફ ફાયર

- > પેસિફિક રિંગ ઓફ ફાયર, જેને સર્કમ-પેસિફિક બેલ્ટ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે, તે સક્રિય જવાળામુખી અને વારંવાર ધરતીકંપના કારણે પ્રશાંત મહાસાગરમાં રચાયેલ એક માર્ગ છે.
- > તે પેસિફિક, કોકોસ, ભારતીય-ઓસ્ટ્રેલિયન, નાઝકા, ઉત્તર અમેરિકન અને ફિલિપિન પ્લેટો સહિતના કેટલાક ટેક્ટોનિક પ્લેટોની વચ્ચેની સીમા બનાવે છે.

ટાપુ આર્ક

- > આ તીવ્ર જવાળામુખી અને ભૂકંપીય પ્રવૃત્તિ અને ઓરોજેનિક (પર્વત નિર્માણ) પ્રક્રિયાઓ સાથે સંકળાયેલ સમુદ્ર ટાપુઓની લાંબી, વિન્ડિંગ ચેન છે.
- > એક આઈલેન્ડ આર્કમાં સામાન્ય રીતે લેન્ડ માસ અથવા આંશિક રીતે બંધ છીછરા સમુદ્ર હોય છે.
- > ત્યાં હંમેશાં બહિર્મુખ વિસ્તાર સાથે લાંબી, સાંકડી ઊંડી ખાઈ હોય છે.
- > સમુદ્રના આ ઊંડા વિસ્તારોમાં સૌથી ઊંડી મહાસાગરીય ગર્ત તેમજ મારિઆના (વિશ્વની સૌથી ઊંડી ખાઈ) અને ટોંગાગર્ત જોવા મળે છે.
- > ભૌગોલિક વિશેષતાના આ પ્રારંભિક ઉદાહરણોમાં અલેઉતીઅન-અલાસ્કા આર્ક અને કુરિલ-કામચટકા આર્ક શામેલ છે.

ગ્રેટ ગ્રીન વોલ પહેલ

- > Great Green Wall for Sahel and Sahara Initiativeને જૈવવિવિધતા માટે વન પ્લેનેટ સમિટમાં તાજેતરમાં 14 અબજ ડોલર મળ્યા છે. આ નાણાંનો ઉપયોગ ફળદ્રુપ જમીનને પુનર્સ્થાપિત કરવા, ગ્રીન રોજગાર બનાવવા અને જૈવવિવિધતાને સુરક્ષિત કરવા માટે કરવામાં આવશે. વિશ્વ બેંકે 5 અબજ ડોલર, આફ્રિકન ડેવલપમેન્ટ બેંકે 6.5 અબજ ડોલર અને ફ્રાન્સની સરકાર 14 અબજ ડોલરની પ્રતિબદ્ધતા જાહેર કરી છે.

Back to Basics : ગ્રેટ ગ્રીન વોલ પહેલ વિશે

- > ગ્રેટ ગ્રીન વોલ પહેલનો ઉદ્દેશ 8,000 કિલોમીટર લાંબા અને 15 કિલોમીટર પહોળા ઝાડ, વનસ્પતિ, ઘાસના મેદાનો, છોડના મોઝેઈક સાથે 100 મિલિયન આફ્રિકન લોકોના જીવનમાં પરિવર્તન લાવવાનું છે.
- > ગ્રેટ ગ્રીન વોલ એ આફ્રિકન આગેવાની હેઠળની પહેલ છે. 2007 માં આફ્રિકન યુનિયન દ્વારા રણ, જમીનના અધોગતિ, દુષ્કાળનો સામનો કરવા માટે તેની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી. આ પ્રોજેક્ટનો લક્ષ્યાંક છે કે 2030 સુધીમાં 100 મિલિયન હેક્ટર જમીન ઘટાડવામાં આવેલી જમીનને ફરીથી સ્થાપિત કરવી. 2007 થી 2019 ની વચ્ચે, ગ્રેટ ગ્રીન વોલ પહેલે ફક્ત ચાર મિલિયન હેક્ટર જમીનોને ફરીથી સ્થાપિત કરી છે.

ગ્રેટ ગ્રીન વોલ પહેલના મુખ્ય ઉદ્દેશો

- > આ પહેલનો ઉદ્દેશ 250 મિલિયન ટન કાર્બન અધિગ્રહણ અને દસ મિલિયન ગ્રીન રોજગારીનું સર્જન કરવાનું છે. આ આફ્રિકન સમુદાયોને ફળદ્રુપ જમીન વિકસાવવામાં અને ઓછી વસ્તી માટે આર્થિક તકો વધારવામાં મદદ કરશે.

ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્ય

- > ગ્રેટ ગ્રીન વોલ પહેલ સંયુક્ત રાષ્ટ્રના ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યોમાં થી 15 માં ફાળો આપશે. સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સંમેલનના લડત માટેના સંમેલનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ 2030 સુધીમાં જમીન તટસ્થતાનું લક્ષ્ય હાંસલ કરવાનું છે. આમ, ગ્રેટ ગ્રીન વોલ પહેલ આને પ્રાપ્ત કરવામાં મદદ કરશે.

- ગ્રેટ ગ્રીન વોલ પહેલના અધિગ્રહણ ક્ષેત્ર તરીકે પસંદ કરાયેલા દેશો:

- > ચાડ, બુર્કિના ફાસો, એરિટ્રિયા, ઈથોપિયા, માલી, નાઈજર, મૌતીતાનીયા, નાઈજીરિયા, સુદાન, સેનેગલ, જીબુતી.

ઇન્ડોનેશિયાનો સૌથી સક્રિય જવાળામુખી માઉન્ટ મેરાપી ફાટી નીકળ્યો

- > ઇન્ડોનેશિયાનો સૌથી સક્રિય જવાળામુખી માઉન્ટ મેરાપીનો તાજેતરમાં વિસ્ફોટ થયો હતો. આ પછી લાવા અને ધૂળની ડમરીઓ આવી હતી.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > આ માઉન્ટ મેરાપી પર્વતનો સૌથી મોટો લાવા પ્રવાહ હતો.
- > 30 કિલોમીટર દૂર આ વિસ્ફોટનો અવાજ સંભળાયો હતો.
- > મેરાપીનો છેલ્લો મોટો વિસ્ફોટ 2010માં થયો હતો, જેમાં 347 લોકો માર્યા ગયા હતા.

માઉન્ટ મેરાપી

- માઉન્ટ મેરાપી પર્વત ઈન્ડોનેશિયામાં સ્થિત છે.
- તે મધ્ય જાવા અને ઈન્ડોનેશિયાના યોગ્યાકાર્તા પ્રાંતની સરહદ પર સ્થિત એક સક્રિય સ્ટ્રેટોવોલ્કેનો છે.
- તે ઈન્ડોનેશિયામાં સૌથી સક્રિય જવાળામુખી માનવામાં આવે છે અને 1548થી તેમાં સતત વિસ્ફોટ થતો રહે છે.
- તે દક્ષિણ જાવામાં જવાળામુખીનું સૌથી નાનું જૂથ છે જે ઈન્ડો-ઓસ્ટ્રેલિયન પ્લેટ અને સુંડા પ્લેટના ઉપ-ઝોન ઝોનમાં સ્થિત છે.

ઈન્ડોનેશિયા

- ઈન્ડોનેશિયા 270 મિલિયન લોકોનો દ્વીપસમૂહ, ભારતીય અને પેસિફિક મહાસાગરોની વચ્ચે દક્ષિણપૂર્વ એશિયા અને ઓશનિયામાં સ્થિત છે. તેમાં જાવા, સુમાત્રા, જાવા, સુલાવેસી, બોર્નીયો (કાલીમંતન) અને ન્યુ ગિની (પાપુઆ) સહિત સત્તર હજારથી વધુ ટાપુઓ શામેલ છે. આ દેશ વિશ્વનો ચોથો સૌથી વધુ વસ્તી ધરાવતો દેશ પણ છે. તે મુસ્લિમ બહુમતી ધરાવતો દેશ પણ છે. જાવા ઈન્ડોનેશિયાનો સૌથી વધુ વસ્તી ધરાવતો ટાપુ છે, આ દેશ ભૂકંપ અને જવાળામુખીની પ્રવૃત્તિથી ગ્રસ્ત છે કારણ કે તે 'પેસિફિક રીંગ ઓફ ફાયર' ની સાથે સ્થિત છે.

પેસિફિક રીંગ ઓફ ફાયર

- આ ક્ષેત્ર પેસિફિક મહાસાગરના કિનારાની આજુબાજુ છે જે જવાળામુખી ફાટી નીકળવો અને ધરતીકંપનો શિકાર છે. તે એક ઘોડાના નાળ આકારનો બેલ્ટ છે જેની લંબાઈ લગભગ 40,000 કિ.મી. છે. તેમાં પશ્ચિમ પેસિફિક મહાસાગરના ક્ષેત્રો સિવાય દક્ષિણ અમેરિકા, ઉત્તર અમેરિકા અને કામચટકા વગેરે શામેલ છે.

મહાનંદ વન્યજીવન અભયારણ્ય

- પશ્ચિમ બંગાળના મહાનંદ વન્યપ્રાણી અભયારણ્યમાં પક્ષી મહોત્સવનું આયોજન કરવામાં આવનાર છે. તેના પ્રકારનો પ્રથમ તહેવાર છે. દાર્જિલિંગ વન્યપ્રાણી વિભાગ દ્વારા તેનું આયોજન કરવામાં આવનાર છે. મહાનંદ વન્યપ્રાણી અભયારણ્યને એક મહત્વપૂર્ણ પક્ષી અને જૈવવિવિધતા ક્ષેત્ર તરીકે ઓળખવામાં આવ્યું છે.

Back to Basics : મહત્વપૂર્ણ પક્ષી ક્ષેત્ર

- પક્ષીઓની વસ્તીના સંરક્ષણ માટે વૈશ્વિક સ્તરે મહત્વપૂર્ણ એવા માપદંડોના આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે સંમત સમૂહનો ઉપયોગ કરીને એક મહત્વપૂર્ણ પક્ષી અને જૈવવિવિધતા ક્ષેત્રની ઓળખ કરવામાં આવે છે. બર્ડલાઈફ ઈન્ટરનેશનલ દ્વારા મહત્વપૂર્ણ પક્ષી ક્ષેત્ર કલ્પનાનો વિકાસ કરવામાં આવ્યો હતો.
- હાલમાં સમગ્ર વિશ્વમાં 12,000 મહત્વપૂર્ણ પક્ષી ક્ષેત્ર ફેલાયેલો છે. મહત્વના પક્ષી ક્ષેત્રની શ્રેણી સંબંધિત રાષ્ટ્રીય શાસન સંસ્થાઓ દ્વારા સેટ કરવામાં આવે છે. મહત્વપૂર્ણ બર્ડ એરિયા હેઠળ સૂચિબદ્ધ થવા માટે, સાઈટને નીચેના માપદંડોમાંથી ઓછામાં ઓછું એક સંતોષવું આવશ્યક છે.

A 1: વૈશ્વિક સ્તરે જોખમી જાતિઓ

- આ સાઈટમાં પક્ષીઓની જાતિઓની વસ્તી હોવી જોઈએ, જે I.U.C.N. લાલ સૂચિ હેઠળ ક્રિટિકલ રીતે જોખમમાં મુકેલી, સંવેદનશીલ અથવા જોખમમાં મૂકાયેલી છે.

A 2: પ્રતિબંધિત શ્રેણીની પ્રજાતિઓ

- આ સાઈટ એક સ્થાનિક પક્ષી ક્ષેત્ર હોવી જોઈએ. બર્ડલાઈફ ઈન્ટરનેશનલ દ્વારા સ્થાનિક પક્ષી ક્ષેત્ર ને તે નિવાસસ્થાન તરીકે ઓળખવામાં આવે છે જેમાં પ્રતિબંધિત પક્ષીઓની પ્રજાતિઓ હોય છે જે તેમના માટે સ્થાનિક છે. બર્ડલાઈફ ઈન્ટરનેશનલ દ્વારા લગભગ 218 સ્થાનિક પક્ષી વિસ્તારોની ઓળખ કરવામાં આવી છે. સ્થાનિક અર્થ એ છે કે પ્રજાતિ એક જ ભૌગોલિક સ્થાનની છે અને બીજે ક્યાંય મળી નથી.

A 3: બાયોમ-પ્રતિબંધિત શ્રેણીની પ્રજાતિઓ

- સાઈટમાં પ્રતિબંધિત બાયોમ પ્રજાતિઓ હોવી જોઈએ. તે સાઈટએ તે બાયોમમાં બધી પ્રજાતિઓની પસંદ કરેલી પર્યાપ્ત રજૂઆતનો સમૂહ બનાવવો જોઈએ. એટલે કે, સાઈટમાં રહેતી પ્રજાતિઓ સ્થાનિક હોવી જોઈએ અને તે ફક્ત તે જ ચોક્કસ બાયોમમાં (વિશ્વમાં ક્યાંય નહીં) મળી હોવી જોઈએ.

A 4: મંડળો

- આ વોટરબર્ડ, સીબર્ડ અને વેટલેન્ડ પક્ષીઓને લાગુ પડે છે. આ રામસાર સંમેલનના આધારે બનાવવામાં આવ્યું છે.

મહાનંદ વન્યજીવન અભયારણ્ય

- તે હિમાંલયની તળેટીમાં તીસ્તા અને મહાનંદ નદીઓ વચ્ચે સ્થિત છે. તેને મુખ્યત્વે ભારતીય દ્વિસંગી અને રોયલ બંગાળ વાઘના રક્ષણ માટે અભયારણ્યનો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો હતો.

આબોહવા અનુકૂળન સમિતિ 2021

- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ આબોહવા અનુકૂળન સમિતિ 2021 ને સંબોધતા કહ્યું હતું કે વર્ષ 2030 સુધીમાં ભારત નવીનીકરણીય ઉર્જા ક્ષમતાના 450 ગીગાવોટનું લક્ષ્ય બનાવશે. તેમણે એમ પણ કહ્યું કે ભારત LED લાઈટ્સને પ્રોત્સાહન આપી રહ્યું છે અને દર વર્ષે 38 મિલિયન ટન કાર્બન ડાયોક્સાઈડ ઉત્સર્જનની પણ બચત કરી રહ્યું છે. તેમણે એમ પણ પ્રકાશિત કર્યું કે, 2030 સુધીમાં ભારત 26 કરોડ હેક્ટર જમીન અધોગતિશીલ જમીનને પુનર્સ્થાપિત કરશે.

Back to Basics : આબોહવા અનુકૂળન સમિતિ 2021 વિશે

- 25 જાન્યુઆરી, 2021 ના રોજ નેધરલેન્ડ સરકાર દ્વારા આબોહવા અનુકૂળન સમિતિનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. આ સમિતિ ઓનલાઈન યોજાઈ હતી અને તેને 'CAS ઓનલાઈન' કહેવામાં આવે છે.
- આ સમિતિ ક્લાઈમેટ એક્શન સમિતિની પ્રગતિ પર બનાવવામાં આવી હતી.
- સમિતિમાં UNFCCCની COP 26 દ્વારા આબોહવા કટોકટીના અગ્રણી ઉકેલો અને ટકાઉ ગતિનું પ્રદર્શન પણ કરવામાં આવ્યું હતું.
- CAS કાર્યવાહી કરવામાં મદદ કરશે અને સોસાયટીઓને વધુ સારી રીતે નિર્માણ કરવામાં મદદ માટે પરિવર્તનની પ્રેરણા આપશે.
- સમિતિના આયોજકોએ કૃષિ સંશોધન માટે મોટા નવા ભંડોળની પણ હાકલ કરી હતી.
- તેઓએ ખેડૂત સલાહકાર સેવાઓ, જોખમ સંચાલન અને નાણાકીય સેવાઓનો વપરાશ પણ વધાર્યો.

CASનો હેતુ

- આ સંકટનું સંકલન આબોહવા-સ્થિતિસ્થાપક વિશ્વ માટે જરૂરી સંક્રમણોને સાકાર કરવાના હેતુથી કરવામાં આવ્યું હતું.
- સમિટમાં નવા રોકાણને સુરક્ષિત કરવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવ્યું છે જેથી લાખો નાના ખેડૂત ખોરાકના ઉત્પાદન પર આબોહવાની અસરને સ્વીકારશે.

ભારતની પ્રતિબદ્ધતા

- ભારતે સમિટ દરમિયાન 80 મિલિયન ગ્રામીણ ઘરોમાં સ્વચ્છ રસોઈ બળતણ પ્રદાન કરવા પ્રતિબદ્ધતા વ્યક્ત કરી છે. 64 મિલિયન ઘરોને પાઈપવાળા પાણી પુરવઠા સાથે જોડવા પણ પ્રતિબદ્ધ છે.

COP 26

- 2021 સંયુક્ત રાષ્ટ્રની આબોહવા પરિવર્તન પરિષદને COP26 તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. તે સંયુક્ત રાષ્ટ્રની આબોહવા પરિવર્તનની 26 મી પરિષદ છે. તે ગ્લોસો, સ્કોટલેન્ડમાં 1 થી 12 નવેમ્બર, 2021 દરમિયાન યોજાશે. યુનાઈટેડ કિંગડમ સમિટનું અધ્યક્ષપદ સંભાળશે. આ પરિષદમાં યુનાઈટેડ નેશન્સ ફેમવર્ક કન્વેન્શન ફ્લાઈમેટ ચેન્જ (UNFCCC) ની પાર્ટીઓની 26 મી કોન્ફરન્સ, પેરિસ એગ્રીમેન્ટ (CMA 3) માટે પક્ષકારોની ત્રીજી બેઠક અને ફ્યોટો પ્રોટોકોલ (CMP 16) માટે પક્ષકારોની 16 મી બેઠકનો સમાવેશ કરવામાં આવશે.

પેરિયાર ટાઇગર રિઝર્વ

- કેરળમાં પેરિયાર ટાઇગર રિઝર્વ (PTR) દ્વારા પ્રથમ વખત જંગલના વાતાવરણમાં કુદરતી રીતે શિકાર માટે વાઘના બચ્ચાને તાલીમ આપવા માટે એક કાર્યક્રમ શરૂ કરવામાં આવ્યો છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- **સ્થાન:**
 - આ અભયારણ્ય/રિઝર્વ કેરળ રાજ્યના ઈડુક્કી અને પદાનમથિટ્ટા જિલ્લાઓ (પશ્ચિમ ઘાટના દક્ષિણ ક્ષેત્રમાં સ્થિત છે) માં સ્થિત છે.
- **નિર્માણ:**
 - તેને વર્ષ 1950 માં અભયારણ્ય અને 1978 માં ટાઇગર રિઝર્વ તરીકે નિયુક્ત કરાયું હતું. આ અભયારણ્યનું નામ પેરિયાર નદી દ્વારા પ્રેરિત છે, જેની ઉત્પત્તિ આ અભયારણ્યની અંદર છે.
- **અપવાહ:**
 - મુલયાર અને પેરિયાર આ અભયારણ્યમાંથી નીકળતી બે મુખ્ય નદીઓ છે.
- **વનસ્પતિ:**
 - અભયારણ્યમાં ઉષ્ણકટિબંધીય સદાબહાર, અર્ધ સદાબહાર, ભેજવાળા પાનખર જંગલો અને ઘાસના મેદાનો છે.
 - આ અભયારણ્યમાં લગભગ 1966 જાતિના ફૂલોના છોડ જોવા મળે છે.
 - આમાંથી, લગભગ 576 પશ્ચિમ ઘાટોની સ્થાનિક પ્રજાતિઓ છે.
 - આ અભયારણ્ય લગભગ 300 ઔષધીય વનસ્પતિઓનો ભંડાર છે.

- *Syzygium periyarensis* (પ્રકારનું વૃક્ષ), *Habenaria periyarensis* (એક ઓર્કિડ) અને *Mucuna pruriense thekkadiensis* (વેલો અથવા વેલોનો એક પ્રકાર) એ આ પ્રદેશના કેટલાક સ્થાનિક છોડ છે.

- **પ્રાણી:**
 - સસ્તન પ્રાણીઓ: વાઘ, હાથી, સિંહની પૂંછડીવાળા મકાક, નીલગિરિ તાહર વગેરે.
- **પક્ષીઓ:**
 - ડાર્ટર, જલકાગ, કિંગફિશર, ગ્રેટ મલબાર હોર્નબિલ અને રેકેટ-ટેઈલ્ડ ડ્રાગો.
- **સરિસૃપ:**
 - મોનિટર ગરોળી, પાયથોન, કિંગ કોબ્રા વગેરે.
- **આદિવાસી:**
 - આ અભયારણ્યમાં છ આદિવાસી સમુદાયો છે, જેમ કે મન્નાન, પલિયન, મલાઈ અરાયન, મલાઈ પાંડારામ, ઉરલિસ અને ઉલ્લાદન.

ઓડિશામાં ભારતનું પ્રથમ થંડરસ્ટોર્મ રિસર્ચ ટેસ્ટબેડ બનાવવામાં આવશે

- ભારતીય હવામાન વિભાગ (IMD) ના જણાવ્યા અનુસાર, દેશનો પ્રથમ થંડરસ્ટોર્મ રિસર્ચ ટેસ્ટબેડ ઓડિશાના બાલાસોરમાં બનાવવામાં આવશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- બાલાસોરમાં આંધી-તોફાન સંશોધન કેન્દ્ર સ્થાપવાનો ઉદ્દેશ આકાશને કારણે થયેલા જાન-માલનું નુકસાન ઘટાડવાનો છે. મધ્યપ્રદેશની રાજધાની ભોપાલ નજીક એક ફર્સ્ટ ક્લાસ ચોમાસુ પરીક્ષણ કેન્દ્ર વિકસિત કરવામાં આવી રહ્યું છે. આ ઘોષણાઓ IMDના ડાયરેક્ટર જનરલ મૃત્યુંજય મહાપાત્રાએ કરી હતી. આ બંને પ્રોજેક્ટ હાલમાં આયોજનના તબક્કે છે અને પ્રોજેક્ટના વિગતવાર અહેવાલો તૈયાર કરવામાં આવી રહ્યા છે.
- આ થંડરસ્ટોર્મ પરીક્ષણ કેન્દ્રની સ્થાપના ભારતીય હવામાન વિભાગ, પૃથ્વી વિજ્ઞાન મંત્રાલય, ભારતીય અવકાશ સંશોધન સંગઠન (ઈસરો) અને સંરક્ષણ સંશોધન અને વિકાસ સંગઠન (DRDO) ના સહયોગથી કરવામાં આવશે. બાલાસોરમાં DRDO, ઈસરો અને IMDના પહેલાથી જ તેમના એકમો છે. હવે, આ પ્રોજેક્ટ માટે નજીકના વિસ્તારોમાં નિરીક્ષણો બનાવવામાં આવશે.
- ઓડિશામાં દર વર્ષે વીજળી પડવાના બનાવના કારણે સરેરાશ 350થી વધુ લોકો મૃત્યુ પામે છે. 2019-20 સુધી નવ વર્ષમાં આવીરીતે કુલ 3,218 લોકો મૃત્યુ પામ્યા છે.

ભારત હવામાન વિભાગ (IMD)

- તે હવામાનની આગાહી, હવામાનવિષયક અવલોકનો અને સિસ્મોલોજી માટે પ્રમુખ એજન્સી છે. આ વિભાગ પૃથ્વી વિજ્ઞાન મંત્રાલય હેઠળ કામ કરે છે. તેની સ્થાપના વર્ષ 1875 માં કરવામાં આવી હતી. તેનું મુખ્ય મથક દિલ્હીમાં છે.

આદ્રભૂમિ સંરક્ષણ અને સંચાલન માટેનું ભારતનું પ્રથમ કેન્દ્ર ચેન્નઈમાં શરૂ કરવામાં આવશે

➤ કેન્દ્ર સરકારે જાહેરાત કરી છે કે તે ટૂંક સમયમાં ચેન્નઈમાં આદ્રભૂમિ સંરક્ષણ અને સંચાલન માટે એક કેન્દ્ર સ્થાપશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

➤ આદ્રભૂમિ સંરક્ષણ અને સંચાલન કેન્દ્ર આદ્રભૂમિ સંરક્ષણ અને સંચાલન માટે જ્ઞાનના અંતરાલો અને વિશિષ્ટ સંશોધન જરૂરિયાતોને દૂર કરવા માટે સ્થાપિત કરવામાં આવશે.

આદ્રભૂમિ સંરક્ષણ અને સંચાલન

➤ કેન્દ્ર સરકાર તમિલનાડુના ચેન્નઈમાં આદ્રભૂમિ સંરક્ષણ અને સંચાલન (CWCM) માટે એક કેન્દ્ર સ્થાપશે.

➤ આ સંરક્ષણ કેન્દ્ર, સસ્ટેનેબલ કોસ્ટલ મેનેજમેન્ટ માટે રાષ્ટ્રીય કેન્દ્રનો એક ભાગ હશે. આ રાષ્ટ્રીય કેન્દ્ર પર્યાવરણ, વન અને હવામાન પરિવર્તન મંત્રાલય હેઠળની એક સંસ્થા છે.

➤ આદ્રભૂમિ સંરક્ષણ અને સંચાલન કેન્દ્ર નિયમનકારી માળખા અને નીતિઓની રચના અને અમલીકરણમાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવશે. તેથી ભીની જમીનના સંરક્ષણ માટે ટેબરેખ, સંચાલન આયોજન અને સંશોધન કરવામાં પણ મદદ મળશે.

➤ આ સંરક્ષણ કેન્દ્ર જ્ઞાન કેન્દ્ર તરીકે પણ કાર્ય કરશે.

➤ આ રાજ્યો અથવા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો, સંચાલકો, વેટલેન્ડ સંશોધનકારો, ચિકિત્સકો, નીતિ નિર્માતાઓ વચ્ચે વિનિમયને સક્ષમ કરશે.

➤ આ કેન્દ્ર સંબંધિત આંતરરાષ્ટ્રીય અને રાષ્ટ્રીય એજન્સીઓ સાથે નેટવર્ક અને ભાગીદારી બનાવવામાં મદદ કરશે.

આદ્રભૂમિ

➤ આદ્રભૂમિ એ એક લાક્ષણિક ઇકોસિસ્ટમ છે જે પાણીથી ભરાય છે. તેઓ કાં તો કાયમી અથવા મોસમી પાણીથી ભરાય છે. આવા ઇકોસિસ્ટમ્સમાં, ઓક્સિજન મુક્ત પ્રક્રિયાઓ પ્રવર્તે છે. ભીનું ભૂમિ જળ શુદ્ધિકરણ, જળ સંગ્રહ, કાર્બનની પ્રક્રિયા અને કાંઠાના સ્થિરકરણમાં મદદ કરે છે. તે છોડ અને પ્રાણીઓને પણ સપોર્ટ કરે છે.

GUJARAT PUBLIC SERVICE COMMISSION

LATEST
EDITION

GPSC

GPSCની એકઝામ પેટર્ન સમજવાની
એકમાત્ર માસ્ટર કી

GPSC CLASS 1/2, STI, PI,
Dy. SO, Dy. MAMLATDAR,
A.O., GUJ ENGINEERING SERVICE,
તથા લેકચરર અને આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસરના
પેપરોનો સમાવેશ

અગાઉની પરીક્ષાઓના પ્રશ્નોનો ગ્રંથ

TOTAL
QUESTIONS **7700+**

2017 થી લઈ 2020 સુધીના પેપરોનો સમાવેશ

ICE[®]
INSTITUTE FOR COMPETITIVE EXAMS

સંપાદક
મૌલિક ગોધિયા

હોર્નબિલ ઉત્સવ

- નાગાલેન્ડ સ્ટેટ ફાઉન્ડેશન ડે (1 ડિસેમ્બર, 1963) ના રોજ દર વર્ષે હોર્નબિલ ફેસ્ટિવલનું આયોજન કરવામાં આવે છે.
- હોર્નબિલ ફેસ્ટિવલ પ્રથમ વખત વૈશ્વિક કોરોનાવાયરસ રોગચાળાને કારણે ઓનલાઈન પ્લેટફોર્મ દ્વારા શરૂ કરાયો હતો.
- તે હોર્નબિલ ફેસ્ટિવલની 21 મી આવૃત્તિ છે અને 1 થી 5 ડિસેમ્બર, 2020 દરમિયાન યોજાશે.

Back to Basics : નામકરણ અને પ્રારંભ

- આ તહેવારનું નામ હોર્નબિલ પક્ષી પર રાખવામાં આવ્યું છે અને આ તહેવારની શરૂઆત વર્ષ 2000 માં કરવામાં આવી હતી.
- હોર્નબિલ એ અરુણાચલ પ્રદેશ અને કેરળનું રાજ્ય પક્ષી છે.
- તે ભારતીય ખંડ અને દક્ષિણપૂર્વ એશિયામાં જોવા મળે છે.
- IUCN ની રેડ યાદીમાં તે સંવેદનશીલ વર્ગમાં શામેલ છે.
- તે CITIESના પરિશિષ્ટ-I અને વન્યપ્રાણી સંરક્ષણ અધિનિયમ, 1972 ની સૂચિ 1 માં શામેલ છે.
- રાજ્યના પર્યટન અને કલા અને સંસ્કૃતિ વિભાગ દ્વારા આ ઉત્સવનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે.

ઉત્સવ વિશે

- આ સાંસ્કૃતિક તહેવાર નાગા સમુદાયની સમૃદ્ધ સંસ્કૃતિ અને પરંપરાઓનું કલાત્મક પ્રદર્શન છે જે નાગા સમાજની વિવિધતા દર્શાવે છે, નૃત્ય, સંગીત અને પરંપરાગત ખોરાકની સાથે વર્ષોથી અપનાવવામાં આવે છે.
- તે 'તહેવારોનો તહેવાર' તરીકે પણ ઓળખાય છે.
- મહોત્સવનો ઉદ્દેશ નાગાલેન્ડની સમૃદ્ધ સંસ્કૃતિને પુનર્જીવિત કરવા અને તેની સાથે સાથે તેની પરંપરાઓને પ્રદર્શિત કરવાનો છે.

હમ્પી મંદિરમાં સ્થિત પથ્થરના રથ

- ભારતીય પુરાતત્ત્વીય સર્વેક્ષણ-ASIએ હમ્પીમાં યુનેસ્કો વર્લ્ડ હેરિટેજ સાઈટ પર વિઠ્ઠલ મંદિર સંકુલની અંદર પથ્થર રથની સુરક્ષા માટે પગલાં લીધાં છે.
- પુરાતત્ત્વીય સંશોધન અને રાષ્ટ્રની સાંસ્કૃતિક વારસોની જાળવણી માટે સંસ્કૃતિ મંત્રાલય હેઠળ ASI એક અગ્રણી સંસ્થા છે.

Back to basics : હમ્પી રથ

- તે ભારતમાં બાંધવામાં આવેલા ત્રણ પ્રખ્યાત પથ્થર રથોમાંનો એક છે, અન્ય બે કોણાર્ક (ઓડિશા) અને મહાબાલીપુરમ (તામિલનાડુ) માં છે.
- તે 16 મી સદીમાં વિજયનગર શાસક, રાજા કૃષ્ણદેવરાયના કહેવાથી બનાવવામાં આવ્યું હતું.
- વિજયનગર શાસકોએ 14 મીથી 17 મી સદી સુધી શાસન કર્યું.

- તે ભગવાન વિષ્ણુના આધિકારીક વાહન, ગરુડને સમર્પિત એક મંદિર છે.

વિઠ્ઠલ મંદિર

- તે વિજયનગર સામ્રાજ્યના શાસકોમાંના એક દેવરાય બીજાના શાસન દરમિયાન 15 મી સદીમાં બનાવવામાં આવ્યું હતું.
- તે વિઠ્ઠલને સમર્પિત છે અને તે વિજયા વિઠ્ઠલ મંદિર તરીકે પણ ઓળખાય છે.
- વિઠ્ઠલ ભગવાન વિષ્ણુનો અવતાર માનવામાં આવે છે.
- વિઠ્ઠલ મંદિર દક્ષિણ ભારતીય મંદિર સ્થાપત્યની દ્રવિડ શૈલીમાં બનાવવામાં આવ્યું છે.

હમ્પી

- ચૌદમી સદી દરમિયાન મધ્યયુગીન ભારતના મહાન સામ્રાજ્યોમાંનું એક, વિજયનગર સામ્રાજ્યની રાજધાની, હમ્પી કર્ણાટક રાજ્યમાં સ્થિત છે.
- તેની સ્થાપના 1336 માં હરિહર અને બુક્કા દ્વારા કરવામાં આવી હતી.
- યુનેસ્કો (વર્ષ 1986) દ્વારા વર્લ્ડ હેરિટેજ સાઈટ તરીકે વર્ગીકૃત, તે 'વિશ્વનું સૌથી મોટું ઓપન-એર મ્યુઝિયમ' પણ છે.
- હમ્પીની ઉત્તરે તુંગભદ્રા નદી દ્વારા અને અન્ય ત્રણ બાજુ ખડકાળ ગ્રેનાઈટ પર્વતો દ્વારા સીમિત છે. હમ્પીની ચૌદમી સદીના અવશેષો લગભગ 26 ચોરસ કિલોમીટરના વિસ્તારમાં ફેલાયેલા છે.
- વિજયનગર શહેરના સ્મારકો, જેને વિદ્યા નારાયણ સંતના સન્માનમાં વિદ્યા સાગર તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે, તે હરિહર-1 દ્વારા સદાશિવ રાય રાજાઓએ 1336-1570 ની વચ્ચે બાંધવામાં આવ્યું હતું. અહીંની મોટાભાગની ઇમારતો તુલુવ વંશના મહાન શાસક કૃષ્ણદેવ રાય (ઈ.સ.1509-30) દ્વારા બનાવવામાં આવી હતી.
- હમ્પીના મંદિરો તેમના વિશાળ પરિમાણો, ફૂલોના શણગારો, આબેહૂબ કોતરણી, વિશાળ સ્તંભો, ભવ્ય મંડપ અને શિલ્પ અને પરંપરાગત પોર્ટ્રેટ રજૂઆતો માટે જાણીતા છે, રામાયણ અને મહાભારતની થીમ્સને આવરી લે છે.
- હમ્પીનું વિઠ્ઠલ મંદિર, વિજય નગર સામ્રાજ્યની કલાત્મક શૈલીનું ઉત્તમ ઉદાહરણ છે. પથ્થરમાંથી બનાવેલ દેવી લક્ષ્મી, નરસિંહા અને ગણેશની મૂર્તિઓ તેમની ભવ્યતા અને વૈભવ માટે નોંધપાત્ર છે. અહીં સ્થિત જૈન મંદિરોમાં કૃષ્ણ મંદિર, પટ્ટભિરામ મંદિર, હજારા રામચંદ્ર અને ચંદ્ર શેખર મંદિર છે.

વિજયનગર સામ્રાજ્ય

- વિજયનગર અથવા 'વિજયનું શહેર' એ શહેર અને સામ્રાજ્ય બંનેનું નામ હતું.
- આ સામ્રાજ્યની સ્થાપના ચૌદમી સદી (ઈ.સ.1336) માં સંગમ વંશના હરિહર અને બુક્કા દ્વારા કરવામાં આવી હતી.
- તે ઉત્તરમાં કૃષ્ણ નદીથી દ્વીપકલ્પના ખૂબ દૂર દક્ષિણમાં છે.
- વિજયનગર સામ્રાજ્ય પર ચાર મહત્વપૂર્ણ રાજવંશોનું શાસન હતું, જે નીચે મુજબ છે:

- સંગમ
- સાલુવ
- તુલુવ
- અરવિડુ
- > તુલુવ વંશનો કૃષ્ણદેવરાય (1509-29) વિજયનગરનો સૌથી પ્રખ્યાત શાસક હતો.
- > તેમને કેટલાક શ્રેષ્ઠ મંદિરો બનાવવાનો અને ઘણા મહત્વપૂર્ણ દક્ષિણ ભારતીય મંદિરોમાં પ્રભાવશાળી ગોપુરમ ઉમેરવાનો શ્રેય છે. તેમણે વિજયનગર નજીક એક ઉપનગરીય વસાહત પણ સ્થાપી, જેને નાગલપુરમ કહેવામાં આવે છે.
- > તેમણે તેલુગુમાં એક ગ્રંથની રચના કરી, જેને આમુક્તમાલ્યદા તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.
- > દ્રવિડિયન સ્થાપત્ય વિજયનગર શાસકોના આશ્રય હેઠળ દક્ષિણ ભારતના કેટલાક ભાગોમાં સચવાય છે.
- > વિજયનગર સ્થાપત્ય એ 'રાણીનું સ્નાન' અને હાથીના તબેલા જેવા બિનસાંપ્રદાયિક ઇમારતોમાં ભારત-ઈસ્લામિક સ્થાપત્યના તત્વોને અપનાવવા માટે પણ જાણીતું છે, જે ખૂબ વિકસિત બહુ-ધાર્મિક અને બહુ-વંશીય સમાજનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે.

સિંધુ ખીણ સંસ્કૃતિ આહાર

- > પુરાતત્વીય વિજ્ઞાનના જર્નલમાં તાજેતરમાં પ્રકાશિત થયેલા એક અભ્યાસ મુજબ, માંસ પર સિંધુ ખીણની સંસ્કૃતિના લોકોના આહારનો પ્રભાવ હતો, જેમાં બીફનો સમાવેશ થતો હતો.
- > આ સંશોધન સિંધુ ખીણની સંસ્કૃતિના માટીકામ પર મળતા ચરબીના અવશેષો પર કરવામાં આવ્યું હતું. આમાં ડુક્કર, ઢોર, ભેંસ, ઘેટાં અને બકરાનાં માંસનું વધુ પ્રમાણ જોવા મળ્યું. પ્રાચીન ઉત્તર-પશ્ચિમ ભારતના શહેરી અને ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં મળી આવેલા ઘણા પ્રાચીન વાસણોમાં દૂધના ઘણા ઉત્પાદનોના અવશેષો પણ મળી આવ્યા હતા. હાલમાં આ ક્ષેત્ર હરિયાણા અને ઉત્તર પ્રદેશમાં આવે છે.
- > આલમગિરપુર (મેરઠ), ઉત્તર પ્રદેશ
- હરિયાણા:
- > મસુદપુર, લોહારીરાધો, રાખીગઢી નગર (હિસાર), ખાનક (ભિવાની), ફરમાના શહેર (રોહતક)

Back to basics : સિંધુ ખીણ સંસ્કૃતિ

- સમય મર્યાદા:
- > હડપ્પા લિપિનું પ્રથમ ઉદાહરણ ઈ.સ.પૂ. આશરે 3000 ની છે. ઈ.સ.પૂ. 2600 તે સમય સુધીમાં સિંધુ ખીણની સંસ્કૃતિ તેની પરિપક્વ સ્થિતિમાં આવી ગઈ હતી. ઈ.સ.પૂ. 1800માં સિંધુ ખીણની સંસ્કૃતિનો ધીરે ધીરે ઘટાડો શરૂ થયો. તે ઈ.સ.પૂ. 1700નો હોવાનું માનવામાં આવે છે જે સમયે, હડપ્પન સંસ્કૃતિના ઘણા શહેરો સમાપ્ત થઈ ગયા.
- > આ સંસ્કૃતિની શોધ પ્રથમ હડપ્પા નામના સ્થળે થઈ હતી, તેથી તેનું નામ હડપ્પન સંસ્કૃતિ રાખવામાં આવ્યું છે.

ભૌગોલિક ક્ષેત્ર

- > ભૌગોલિક રીતે, આ સંસ્કૃતિ પંજાબ, સિંધ, બલુચિસ્તાન, રાજસ્થાન, ગુજરાત અને પશ્ચિમ ઉત્તર પ્રદેશમાં ફેલાયેલી છે.
- > આમાં પૂર્વમાં સુતકાગોર (બલુચિસ્તાનમાં) થી પૂર્વમાં આલમગિરપુર (પશ્ચિમ યુપી) અને ઉત્તરમાં માંડુ (જમ્મુ) થી દક્ષિણમાં દેમાબાદ (અહમદનગર, મહારાષ્ટ્ર) સુધીના વિસ્તારોનો સમાવેશ થાય છે.
- > અફઘાનિસ્તાનમાં સિંધુ ખીણની કેટલીક જગ્યાઓ પણ મળી આવી છે.

મહત્વપૂર્ણ સ્થાનો

- ભારતમાં:
- > કાલીબંગા (રાજસ્થાન), લોથલ, ધોલાવીરા, રંગપુર, સુરકોટડા (ગુજરાત), બનવાલી (હરિયાણા), રોપર (પંજાબ).
- પાકિસ્તાનમાં:
- > હડપ્પા (રાવિ નદીના કાંઠે), મોહંજોદડો (સિંધમાં સિંધુ નદીના કાંઠે), ચાન્હુદડો (સિંધમાં).

વારાણસી અન્નપૂર્ણા મૂર્તિ

- > કેનેડાથી સદી પછી વારાણસી અન્નપૂર્ણા મૂર્તિને ભારત પાછી લાવવામાં આવી રહી છે. તે લગભગ એક સદી પહેલા વારાણસીના મંદિરમાંથી ચોરી કરવામાં આવી હતી. 18 મી સદીનું આ શિલ્પ 'બેનરેસ શૈલી' માં કોતરવામાં આવ્યું છે અને તે ખોરાકની દેવીનું પ્રતિનિધિત્વ છે. દેવીને તેના હાથમાં ખીરનો કટોરો અને ચમચી હોલ્ડિંગ તરીકે રજૂ કરવામાં આવે છે. અન્નપૂર્ણા વારાણસી શહેરની પણ દેવી છે.
- > આ મૂર્તિને ભારત પરત લાવ્યા બાદ તેને ASIની કસ્ટડી હેઠળ રાખવામાં આવશે. ASI (ભારતીય પુરાતત્વીય સર્વે) એ આવી પરત ફરતી કળાઓનો સત્તાવાર કસ્ટોડિયન છે.

અન્નપૂર્ણા મૂર્તિ કેનેડામાં કેવી રીતે પહોંચી?

- > અન્નપૂર્ણા એ ખોરાકની દેવી છે. અન્નપૂર્ણા મૂર્તિ એ 18 મી સદીની મૂર્તિ છે અને તે રેજીના યુનિવર્સિટીનો એક ભાગ હતો. દિવ્ય મેહરા, વિનિપેગ આધારિત કલાકારને મેકેન્ઝી આર્ટ ગેલેરીમાં એક પ્રદર્શન યોજવા આમંત્રણ અપાયું હતું. જ્યારે તે સંગ્રહ અંગે સંશોધન કરી રહી હતી, ત્યારે તેણે જોયું કે અન્નપૂર્ણા આઈડોલ 1913 માં વારાણસીના કાંઠે આવેલા નિષ્ક્રિય મંદિરમાંથી ચોરી કરવામાં આવી હતી. તે મેકેન્ઝીએ મેળવી હતી.

Back to basics : પશ્ચિમના અન્ય દેશમાંથી

પરત ફરેલ ઓબ્જેક્ટો

- > કેન્દ્રીય સંસ્કૃતિ પ્રધાન પ્રહલાદ પટેલે તાજેતરમાં જ ભગવાન રામ, લક્ષ્મણ અને દેવી સીતાની બ્રોન્ઝ મૂર્તિને તમિળનાડુ સરકારને પરત કરી હતી. બ્રોન્ઝ મૂર્તિને યુકેથી પાછી લાવવામાં આવી હતી.

કાંસ્ય મૂર્તિ વિશે

- > સંસ્કૃતિ અને પર્યટન મંત્રાલયના જણાવ્યા અનુસાર વીસ વર્ષ પહેલાં ભારતમાંથી મૂર્તિની ચોરી કરવામાં આવી

હતી. સપ્ટેમ્બર 2020 માં, લંડન મેટ્રોપોલિટન પોલીસે આ પ્રતિમાને ફરીથી મેળવી લીધા પછી તેને ભારતના ઉચ્ચ કમિશનને સોંપી હતી.

- > તમિલનાડુમાં વિજયનગર કાળમાં બનાવવામાં આવેલા મંદિરમાંથી મૂર્તિની ચોરી કરવામાં આવી હતી
- > છેલ્લાં છ વર્ષોમાં, ભારત સરકારે વિવિધ દેશોમાં આશરે ચાલીસ જેટલી ભારતીય મૂર્તિઓની ઓળખ કરી હતી જે 1977 થી 2014 ની વચ્ચે ચોરી કરવામાં આવી હતી. ભારતીય પુરાતત્વીય સર્વેક્ષણના રેકોર્ડમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે આમાંથી 13 પ્રાચીન વસ્તુઓ ભારત પાછી લાવવામાં આવી છે.

ખુદીરામ બોઝ

- > કેન્દ્રીય ગૃહમંત્રી અમિત શાહે સ્વતંત્રતા સેનાની ખુદીરામ બોઝની પ્રતિમાને શ્રદ્ધાંજલિ અર્પી હતી.

Back to Basics : ખુદીરામ બોઝ વિશે

- > ખુદીરામ બોઝનો જન્મ વર્ષ 1889માં પશ્ચિમ બંગાળના મેદિનીપુર જિલ્લાના એક નાના ગામમાં થયો હતો.
- > શ્રી અરવિંદ અને ભગિની નિવેદિતાના પ્રવચનોથી પ્રેરાઈને ખુદીરામ બોઝ કિશોરાવસ્થાના શરૂઆતના વર્ષોમાં ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિઓમાં સામેલ થયા.
- > 1905માં બંગાળનું વિભાજન થયું ત્યારે, તેમણે બ્રિટીશ શાસનના આ પગલાનો સક્રિયપણે વિરોધ કર્યો.
- > 15 વર્ષની ઉંમરે, બોઝ 20 મી સદીની પ્રારંભિક સંસ્થાઓમાં ની એક અનુશીલન સમિતિમાં જોડાયા, જેણે બંગાળમાં ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિઓને પ્રોત્સાહન આપ્યું.
- > બોસના જીવનની નિર્ધારિત ક્ષણ વર્ષ 1908 માં આવી જ્યારે તેમને તેમના ક્રાંતિકારી ભાગીદાર પ્રફુલ્લ ચાક્રી સાથે કિંગ્સફોર્ડ મુઝફ્ફરપુરના જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટની હત્યાની જવાબદારી સોંપી હતી.
- > નોંધનીય છે કે મુઝફ્ફરપુરમાં સ્થાનાંતરિત થતાં પહેલા કિંગ્સફોર્ડ બંગાળના ડિસ્ટ્રિક્ટ મેજિસ્ટ્રેટ હતા અને ક્રાંતિકારીઓ અને સામાન્ય નાગરિકો પરના અત્યાચારને કારણે ઘણા યુવા ક્રાંતિકારીઓ તેમની સામે ગુસ્સે હતા. બંનેએ કિંગ્સફોર્ડની હત્યાના ઘણા પ્રયત્નો કર્યા, અને 30 એપ્રિલ 1908 ના રોજ કિંગ્સફોર્ડની કાર પર બોમ્બ ફેંકવામાં આવ્યો, જોકે તે આ હુમલામાં બચી ગયો હતો, પરંતુ તેમાં અન્ય એક બ્રિટીશ અધિકારીના પરિવારનું મોત નીપજ્યું હતું. ત્યારબાદ ખુદીરામ બોઝની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી અને કોર્ટે તેને મૃત્યુદંડની સજા ફટકારી હતી.
- > 11 ઓગસ્ટ, 1908 ના રોજ તેને ફાંસી આપવામાં આવી.

મદન મોહન માલવીયા જયંતી

- > ભારતના વડા પ્રધાને પંડિત મદન મોહન માલવીયાને તેમની 159 મી જન્મજયંતિ (25 ડિસેમ્બર, 2020) પર શ્રદ્ધાંજલિ આપી હતી.

Back to Basics : મદન-મોહન-માલવીયા

- > જન્મ: પંડિત મદન મોહન માલવીયાનો જન્મ 25 ડિસેમ્બર, 1861ના રોજ ઉત્તર પ્રદેશના અલાહાબાદ (હાલ પ્રયાગરાજ) માં થયો હતો.

સંક્ષિપ્ત પરિચય

- > તે મહાન શિક્ષણવિદ, મહાન વક્તા અને પ્રખ્યાત રાષ્ટ્રીય નેતા હતા.
- > તેમણે સ્વતંત્રતા સંગ્રામની ચળવળ, ઉદ્યોગોને પ્રોત્સાહન, દેશના આર્થિક અને સામાજિક વિકાસ, શિક્ષણ, ધર્મ, સમાજસેવા, હિન્દી ભાષાના વિકાસ અને રાષ્ટ્રીય મહત્વને લગતી અન્ય ઘણી પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગ લીધો હતો.
- > મહાત્મા ગાંધીએ તેમને ‘મહાત્મા’ની પદવી આપી અને ભારતના બીજા રાષ્ટ્રપતિ ડો. રાધાકૃષ્ણને તેમને ‘કર્મયોગી’ નો દરજ્જો આપ્યો હતો.

'આઝાદીની લડતમાં ભૂમિકા

- > ગોપાલ કૃષ્ણ ગોખલે અને બાલ ગંગાધર તિલક બંનેના અનુયાયી હોવાને કારણે, તેઓ અનુક્રમે ઉદારવાદીઓ અને રાષ્ટ્રવાદીઓ અને મધ્યમવાદીઓ અને ઉગ્રવાદીઓ બંને વચ્ચેની વિચારધારાના નેતા માનવામાં આવ્યાં હતાં.
- > જ્યારે મહાત્મા ગાંધીએ 1930 માં મીઠા સત્યાગ્રહ અને સવિનય કાનૂનભંગ આંદોલન શરૂ કર્યું ત્યારે તેમણે તેમાં સક્રિય ભાગ લીધો અને ધરપકડ કરવામાં આવી હતી.

કોંગ્રેસમાં ભૂમિકા

- > વર્ષ 1909, વર્ષ 1918, વર્ષ 1932 અને વર્ષ 1933 માં તેઓ ચાર વખત કોંગ્રેસ સમિતિના પ્રમુખ તરીકે ચૂંટાયા.

ફાળો

- > માલવીયા જીને ‘ગિરમિટીયા મઝહુર’ સિસ્ટમનો અંત લાવવાની ભૂમિકા માટે યાદ કરવામાં આવે છે.
- > ‘ગિરમિટીયા મઝહુર’ સિસ્ટમ બંધાયેલ મજૂર પ્રણાલીનો એક પ્રકાર છે, જે 1835 માં ગુલામી નાબૂદ થયા પછી સ્થપાઈ હતી.
- > વેસ્ટ ઈન્ડીઝ, આફ્રિકા અને દક્ષિણ-પૂર્વ એશિયામાં બ્રિટીશ વસાહતોમાં ખાંડ, કપાસ અને ચાના વાવેતર અને રેલ્વે બાંધકામના પ્રોજેક્ટ્સમાં કામ કરવા માટે ‘ગિરમિટીયા મઝહુર’ ભરતી કરવામાં આવ્યા હતા.
- > હરિદ્વારના ભીમગૌડા ખાતે ગંગાના પ્રવાહને અસર કરતી બ્રિટિશ સરકારની નીતિઓથી ડરીને, માલવીયા જીએ વર્ષ 1905માં ગંગા મહાસભાની સ્થાપના કરી.
- > તે એક સફળ સમાજ સુધારક અને નીતિ નિર્માતા હતા, જેમણે 11 વર્ષ (1909-1920) સુધી ‘શાહી વિધાન પરિષદ’ના સભ્ય તરીકે સેવા આપી હતી.
- > તેમણે ‘સત્યમેવ જયતે’ શબ્દને લોકપ્રિય બનાવ્યો. જો કે, આ વાક્ય મૂળ ‘મુંડાકોપનિષદ’નો છે. હવે આ શબ્દ ભારતનું રાષ્ટ્રીય સૂત્ર છે.
- > તે માલવીયા જીના પ્રયત્નોને કારણે જ બ્રિટીશ-ભારતીય અદાલતમાં દેવનાગરી (હિન્દી લિપિ) રજૂ કરવામાં આવી હતી.

- > તેમણે હિન્દુ-મુસ્લિમ એકતા જાળવવાની દિશામાં પણ મહત્વનું કાર્ય કર્યું હતું. તેઓ સાંપ્રદાયિક સુમેળને લગતા વિષયો પર ભાષણો આપવા માટે જાણીતા હતા.
- > જાતિના ભેદભાવ અને બ્રાહ્મણવાદી પિતૃસત્તા અંગેના પોતાના મત વ્યક્ત કરવા બદલ તેમને બ્રાહ્મણ સમુદાયમાંથી હાંકી કાઢવામાં આવ્યા હતા.
- > તેમણે વર્ષ 1915માં હિન્દુ મહાસભાની સ્થાપનામાં પણ મહત્વની ભૂમિકા ભજવી હતી.
- > માલવીયા જીએ વર્ષ 1916માં બનારસ હિન્દુ યુનિવર્સિટી (BHU) ની સ્થાપના પણ કરી હતી.

પત્રકાર

- > એક પત્રકાર તરીકે તેમણે વર્ષ 1907માં હિન્દી સાપ્તાહિક 'અભ્યુદય' શરૂ કર્યું હતું, જે વર્ષ 1915માં દૈનિક બનાવવામાં આવતું હતું, ઉપરાંત તેમણે વર્ષ 1910 માં હિન્દી માસિક સામયિક 'મર્યાદા' શરૂ કર્યું હતું.
- > વર્ષ 1909 માં તેમણે અંગ્રેજી દૈનિક અખબાર 'લીડર' પણ શરૂ કર્યું.
- > માલવીયા જી હિન્દી સાપ્તાહિક 'હિન્દુસ્તાન' અને 'ઈન્ડિયન યુનિયન'ના સંપાદક પણ હતા.
- > તે ઘણા વર્ષોથી હિન્દુસ્તાન ટાઈમ્સના બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટરના અધ્યક્ષ પણ હતા.
- > મૃત્યુ: 12 નવેમ્બર, 1946ના રોજ 84 વર્ષની વયે તેમનું અવસાન થયું.

એવોર્ડ અને સન્માન

- > વર્ષ 2014માં, તેમને મરણોત્તર દેશના સર્વોચ્ચ નાગરિક સન્માન ભારત રત્નથી નવાજવામાં આવ્યા હતા.
- > 2016માં, ભારતીય રેલ્વેએ માલવીયા જીના સન્માનમાં વારાણસી-નવી દિલ્હી 'મહામન એક્સપ્રેસ' શરૂ કરી હતી.

ભારતીય હેરિટેજ સંસ્થા

- > કેન્દ્રીય સંસ્કૃતિ પ્રધાન શ્રી પ્રહલાદસિંહ પટેલે તાજેતરમાં ભારતીય હેરિટેજ સંસ્થા સ્થાપના દરખાસ્તની સમીક્ષા કરી હતી.

Back to Basics : ભારતીય હેરિટેજ સંસ્થા વિશે

- > ભારતીય હેરિટેજ સંસ્કૃતિ મંત્રાલય હેઠળની એક પ્રસ્તાવિત સંસ્થા છે. 2020-21ના બજેટના ભાગ રૂપે તેની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી. તે સોસાયટીઝ નોંધણી અધિનિયમ, 1860 અને H.I.ની સ્થાપના માટે UGC માર્ગદર્શિકા અનુસાર સ્થાપિત થવાની છે. તે કળા અને હેરિટેજ અધ્યયનમાં ઉત્કૃષ્ટતા કેન્દ્ર તરીકે સ્થાપિત થવાનું છે અને તેને 'ડીમ્સ યુનિવર્સિટી'નો દરજ્જો મળશે. IGNCA અને ભારતના રાષ્ટ્રીય આર્કાઈવ્સ જેવી વિવિધ સંસ્થાઓ દ્વારા હાલમાં પ્રમાણપત્ર અને ડિપ્લોમા અભ્યાસક્રમો ચલાવવામાં આવે છે, જેને IHH હેઠળ લાવવાના છે.

મહત્વ

- > પુરાતત્વ અને સંગ્રહશાસ્ત્ર જેવા વિષયોમાં જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે સંસ્થાની સ્થાપના કરવામાં આવી રહી છે. ભારત હાલમાં આ બંને શાખાઓમાં પ્રશિક્ષિત માનવબળથી પાછળ છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- > નાણાં પ્રધાને સંસ્કૃતિ મંત્રાલય અને અન્ય પ્રવૃત્તિઓ સ્થાપવા માટે 3,150 કરોડ રૂપિયા ફાળવ્યા છે. સંસ્થાની સાથે નાણાં પ્રધાને ઝારખંડના રાંચીમાં આદિવાસી સંગ્રહાલય બનાવવાની પણ દરખાસ્ત કરી હતી. ઉપરાંત, ભંડોળનો ઉપયોગ હસ્તિનાપુર, રાખીગઢી, શિવસાગર, અદિચનલ્લુર અને ઘોળાવીરામાં પાંચ આઈકોનિક સાઈટ્સના વિકાસ માટે કરવામાં આવશે.

રાખીગઢી

- > તે હરિયાણામાં આવેલું છે. તે હડપ્પન સંસ્કૃતિના પાંચ નગરોમાંનું એક છે. અહીં હડપ્પન સંસ્કૃતિની લગભગ બાવન કબરો મળી આવી હતી.

હસ્તિનાપુર

- > તે ઉત્તરપ્રદેશના મેરઠ જિલ્લામાં સ્થિત છે. આ સાઈટ પર કરવામાં આવેલી સૌથી નોંધપાત્ર શોધ એ નવો સિરામિક ઉદ્યોગ હતી. તેને પેઈન્ટેડ ગ્રે વેર નામ આપવામાં આવ્યું હતું અને તેનો ઈન્ડો-આર્યન દ્વારા ઉપયોગ થતો હતો.

શિવસાગર

- > આ સ્થળ પર ખોદકામ 2007-08માં કરવામાં આવ્યું હતું. આ સ્થળે મળેલા માળખાકીય અવશેષો વાસણો, બાઉલ, ડીશ, વાઝ, ટેરાકોટા ધૂમ્રપાન પાઈપો હતા.

ઘોળાવીરા

- > તે ગુજરાતમાં આવેલું છે. આ સાઈટ અનન્ય છે કારણ કે આ સાઈટ પર સંપૂર્ણ પાણીની વ્યવસ્થા મળી હતી. તે હડપ્પન સંસ્કૃતિનું છે

એડિકનાલ્લુર

- > તે તમિલનાડુમાં સ્થિત છે. પ્રાચીન તમિળ-બ્રહ્મી લિપિની શોધ, તૂટેલા માટીના વાસણોનો ભાગ અને જીવંત અવશેષોના અવશેષોની શોધ માટે આ ત્રણ મહત્વના તારણો માટે આ સ્થળ મહત્વ ધરાવે છે.

ભીમા-કોરેગાંવ યુદ્ધની 203મી વર્ષગાંઠ

- > 1 જાન્યુઆરી, 2021 ના રોજ, 1818ના ભીમા-કોરેગાંવ યુદ્ધની 203 મી વર્ષગાંઠની ઉજવણી કરવામાં આવી હતી.
- > મહારાષ્ટ્રના પુના જિલ્લાના પેરને ગામમાં ભીમા-કોરેગાંવ યુદ્ધના સૈનિકોની યાદમાં રણસ્તંભનું નિર્માણ કરવામાં આવ્યું છે, જ્યાં દર વર્ષે 1 જાન્યુઆરીએ આ યુદ્ધની વર્ષગાંઠ ઉજવવામાં આવે છે.

Back to Basics : ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિ

- > 1 જાન્યુઆરી, 1818 ના રોજ પેશ્વા સૈનિકો અને અંગ્રેજો વચ્ચે ભીમા-કોરેગાંવમાં યુદ્ધ થયું હતું.
- > આ યુદ્ધમાં, બ્રિટીશ સૈન્ય, જેમાં મુખ્યત્વે દલિત સૈનિકોનો સમાવેશ થતો હતો, તેઓ ઉચ્ચ જાતિના વર્યસ્વ ધરાવતા પેશ્વા સૈન્ય સામે લડ્યા હતા.
- > બ્રિટીશ આર્મીએ પેશ્વા આર્મીને હરાવી હતી.
- > પેશ્વા બાજુરાવ દ્વિતીયે મહાર સમુદાયનું અપમાન કર્યું હતું અને તેમને તેમની સૈન્ય સેવામાંથી કાઢી મૂક્યાં હતા.

- > આ કારણોસર, તેઓ પેશ્વાના સંખ્યાત્મક શક્તિશાળી સૈન્ય સામે બ્રિટિશરો સાથે જોડાયા હતા.
- > મહાર એ એક જ્ઞાતિ-જૂથ, અથવા અનેક લુપ્ત જાતિઓનું જૂથ છે, જે મુખ્યત્વે મહારાષ્ટ્ર અને નજીકના વિસ્તારોમાં રહે છે.
- > તેઓ મહારાષ્ટ્રની સત્તાવાર ભાષા મરાઠી બોલે છે.
- > તેઓને સત્તાવાર રીતે અનુસૂચિત જાતિની શ્રેણીમાં મૂકવામાં આવ્યાં છે.
- > પેશ્વા સૈન્યની હાર એ જાતિ આધારિત ભેદભાવ અને જુલમ સામેનો વિજય માનવામાં આવ્યો હતો.
- > પેશ્વાના વર્ચસ્વને સમાપ્ત કરતાં તે ત્રીજું અંગ્લો-મરાઠા યુદ્ધ (1817-18)ની અંતિમ લડાઈમાંનું એક હતું.
- > 1 જાન્યુઆરી, 1927 ના રોજ આ સ્થળે બાબાસાહેબ આંબેડકરના આગમનથી દલિત સમાજમાં આ યુદ્ધ લોકોની યાદમાં તાજું થઈ ગયું તથા આ રેલી સ્થળ ગૌરવનું પ્રતીક બની ગયું હતું.

સાવિત્રીબાઈ ફુલે

- > 03 જાન્યુઆરી 2021 ના રોજ, પ્રખ્યાત સમાજસેવિકા અને મહિલા શિક્ષણના પ્રબળ સમર્થક સાવિત્રીબાઈ ફુલેને શ્રદ્ધાંજલિ આપવામાં આવી હતી.
- > સાવિત્રીબાઈ ફુલેનો જન્મ 3 જાન્યુઆરી 1831 ના રોજ નાયગાંવ (સતારા જિલ્લો), મહારાષ્ટ્રમાં થયો હતો અને તે ભારતના પ્રારંભિક આધુનિક નારીવાદીઓમાંના એક માનવામાં આવે છે.
- > સાવિત્રીબાઈ ફુલેની વર્ષ 2021માં 190મી જન્મજયંતિ છે અને આ દિવસ મહારાષ્ટ્રમાં 'બાલિકા દિવસ' તરીકે ઉજવવામાં આવે છે.
- > વર્ષ 1848માં, તેણે પુણેના ભીડેવાડા ખાતે દેશની છોકરીઓ માટેની પ્રથમ શાળા શરૂ કરી હતી. સ્ત્રી શિક્ષણ વિશે જાગૃતિ લાવવાના તેના પ્રયત્નોને કારણે પુરૂષ પ્રભુત્વ ધરાવતા સમાજમાં તેમનો બહિષ્કાર અને અપમાન થયું હતું.
- > તેમણે 9 વર્ષની ઉંમરે સમાજસેવક અને સમાજ સુધારક, જ્યોતિરાવ ફુલે સાથે લગ્ન કર્યા હતા, અને સ્ત્રી શિક્ષણને પ્રોત્સાહન આપવા માટે સાવિત્રીબાઈ ફુલેના સંઘર્ષમાં જ્યોતિરાવ ફુલેએ તેમને સંપૂર્ણ ટેકો આપ્યો હતો અને સાવિત્રીબાઈ તેમની જ સહાયથી વાંચવાનું અને લખવાનું શીખી શક્યા હતા.
- > તે સમયે છોકરીઓને ભણાવવું એ એક આમૂલ વિચાર માનવામાં આવતો હતો. જ્યારે તેણી શાળાએ જતા ત્યારે લોકોએ તેના પર ઘણા અને પથ્થરો ફેંક્યા હતા પરંતુ તેમ છતાં તેણી તેના કર્તવ્ય માર્ગથી વિમુખ થયા ન હતા.
- > તેઓ એક કવિયત્રી પણ હતા તેમને આધુનિક મરાઠી કવિતાના અગ્રદૂત પણ માનવામાં આવે છે.
- > 10 માર્ચ, 1897 ના રોજ સાવિત્રીબાઈ ફુલેનું પ્લેગને કારણે મૃત્યુ થયું હતું.

યક્ષગાન

- > તાજેતરમાં, સાધુ કોઠારી નામના યક્ષગણ કલાકારનું મંચ પર પ્રદર્શન કરતી વખતે અવસાન થયું.

Back to Basics : યક્ષગાન વિશે

- > યક્ષગાન એ કર્ણાટકના દરિયાકાંઠાના વિસ્તારોમાં પ્રખ્યાત લોક નૃત્ય છે. કર્ણાટકમાં આ પરંપરા લગભગ 800 વર્ષ જૂની માનવામાં આવે છે.
- > યક્ષગાનનો શાબ્દિક અર્થ છે યક્ષના ગીતો.
- > તેની સંગીતની પોતાની એક અલગ શૈલી છે જે ભારતીય શાસ્ત્રીય સંગીત-કર્નાટિક સંગીત અને હિન્દુસ્તાની સંગીતથી અલગ છે.
- > તેની વિષયવસ્તુ પૌરાણિક કથાઓ અને પુરાણો, ખાસ કરીને રામાયણ અને મહાભારત પર આધારિત છે.
- > તે રજૂ કરતાં કલાકારો આભેડૂબ, રંગીન પોષાકો અને સમૃદ્ધ ડિઝાઇનવાળા વિશાળ તાજનો ઉપયોગ કરે છે.
- > તે સંગીત, નૃત્ય, ભાષણ અને વેશભૂષાનું સમૃદ્ધ કલાત્મક મિશ્રણ છે, આ કળામાં સંગીત નાટક તેમ જ નૈતિક શિક્ષણ અને સમૂહ મનોરંજન જેવી સુવિધાઓને મહત્વ આપવામાં આવે છે.
- > યક્ષગાનની ઘણી સમાંતર શૈલીઓ છે જે આંધ્રપ્રદેશ, કેરળ, તમિલનાડુ અને મહારાષ્ટ્રમાં કરવામાં આવે છે.
- > તેની કથાઓ સામાન્ય રીતે કન્નડમાં વર્ણવવામાં આવે છે. તેમજ મલયાલમ અને તુલુ (દક્ષિણ કર્ણાટકની બોલી) માં તેનું વર્ણન છે.
- > આ નૃત્ય દરમિયાન મદલા (ઢોલકનો એક પ્રકાર), ચાંદા, પુંગી (પાઈપ) અને હાર્મોનિયમ દ્વારા વિવિધ તાલ અને લય ઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે.
- > તેનો સૌથી લોકપ્રિય પ્રસંગ મહાભારત (દ્રૌપદી સ્વયંવર, સુભદ્રા વિગ્રહ વગેરે) અને રામાયણ (રાજ્યાભિષેક, લવ-કુશ કાંડ) વગેરે છે.

તુલુ ભાષા

- > તુલુ એ દ્રવિડ ભાષા છે જે મુખ્યત્વે કર્ણાટકના બે કાંઠાના જિલ્લાઓ અને કેરળના કાસરાગોડ જિલ્લામાં રહેતા લોકો દ્વારા બોલાય છે.
- > કેરળનો કાસરાગોડ જિલ્લો 'સપ્ત ભાષા સંગમ ભૂમિ' તરીકે પણ ઓળખાય છે, આ સાત ભાષાઓમાંથી એક છે તુલુ.
- > તુલુ ભાષામાં પ્રાચીન શિલાલેખો ઈ.સ.14 થી 15 મી સદીના સમયગાળા સુધીના છે.

તોકનૃત્યો

- નૌટંકી (ઉત્તરપ્રદેશ):
- > તેની વિષયવસ્તુ સામાન્યરીતે પ્રેમ સંબંધવાળા ફારસી સાહિત્ય પર આધારિત હોય છે.
- તમાશા (મહારાષ્ટ્ર):
- > તે ગોંધલ, જાગરણ અને કીર્તન જેવા લોક કલા સ્વરૂપોથી વિકસિત છે.

- **ભવાઈ(ગુજરાત):**
 - આ અંતર્ગત કટાક્ષ સાથે સામાજિક અન્યાય રજૂ કરવામાં આવે છે.
- **જાત્રા(પશ્ચિમ બંગાળ / ઓડિશા અને પૂર્વ બિહાર):**
 - ભક્તિ ચળવળના પરિણામે તેની શરૂઆત બંગાળમાં થઈ. શરૂઆતમાં ચૈતન્ય (ગૌડિયા વૈષ્ણવવાદના આધ્યાત્મિક સ્થાપક) પ્રભાવને કારણે તે કૃષ્ણ જાત્રા તરીકે જાણીતું હતું.
- **કુટિયાટ્ટમ(કેરળ):**
 - તે સંસ્કૃત નાટ્ય પરંપરાના આધારે કેરળનું સૌથી જૂનું લોકનૃત્ય છે. 2001 માં યુનેસ્કો દ્વારા 'માનવતાના મૌખિક અને અમૂર્ત વારસોની શ્રેષ્ઠ કૃતિ' ની સૂચિમાં તેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો, જે લગભગ 2000 વર્ષ જૂની પરંપરા છે.
- **મુડિયેટ્ટુ(કેરળ):**
 - તે કેરળનું પરંપરાગત ધાર્મિક લોકનૃત્ય છે. તેની થીમ કાલી દેવી અને રાક્ષસ દારિકા વચ્ચેના યુદ્ધ પર આધારિત છે. આ ધાર્મિક વિધિ ભાગવત અથવા ભદ્રકાળી સંપ્રદાયનો એક ભાગ છે.
- **ભાઓના(આસામ):**
 - તે શ્રીમંત શંકરદેવ (એક આસામી સંત-વિદ્વાન) ની રચના પર આધારિત છે, આ નાટક બ્રજાવલીમાં લખ્યું છે (જે એક આસામી અને મૈથિલી ભાષાનું અનોખું મિશ્રણ છે) અને મુખ્યત્વે હિન્દુ દેવતા કૃષ્ણ પર કેન્દ્રિત છે.
- **માય અથવા માયા(મધ્યપ્રદેશ):**
 - તે મધ્યપ્રદેશનું સંગીત નૃત્ય છે. તેમાં, પૌરાણિક કથાઓ, વીરતાવાળા ઐતિહાસિક પ્રસંગો અને પ્રેમાખ્યાનથી સંબંધિત વિષયવસ્તુ પર યોજવામાં આવે છે.
- **ભાંડ પાથેર(કાશ્મીર):**
 - તે કાશ્મીરનું મુખ્ય લોકનૃત્ય છે જે ખેડૂત સમુદાય સાથે ઊંડાણપૂર્વક સંકળાયેલું છે.

બસવેશ્વરમાં 'અનુભવ મંડપ'

- કર્ણાટકના મુખ્ય પ્રધાને બસવેશ્વરમાં 'નવા અનુભવ મંડપ'નો શિલાન્યાસ કર્યો છે, તે જાણીતું છે કે આ તે જગ્યા છે જ્યાં 12 મી સદીના કવિ-દાર્શનિક બસવેશ્વરે પોતાનો મોટાભાગનો જીવન-સમય પસાર કર્યો હતો.

Back to Basics : નવો અનુભવ મંડપ

- તે 7.5 એકરના પ્લોટ પર બાંધવામાં આવેલ છ માળનું માળખું હશે, જે બસવેશ્વરના દર્શનના વિવિધ સિદ્ધાંતોનું પ્રતિનિધિત્વ કરશે.
- તે 12 મી સદીમાં બસવેશ્વરમાં બસવેશ્વરે સ્થાપિત 'અનુભવ મંડપ' (ઘણીવાર વિશ્વની પ્રથમ સંસદ તરીકે ઓળખાય છે) પ્રદર્શિત કરશે. નોંધનીય છે કે બસવેશ્વરે સ્થાપિત 'અનુભવ મંડપ'માં વિવિધ તત્ત્વજ્ઞાનીઓ અને સમાજ સુધારકો દ્વારા ચર્ચાઓ થઈ હતી.
- કલ્યાણ ચાલુક્ય શૈલીમાં સ્થાપત્યની રચના કરવામાં આવશે.
- કલ્યાણ ચાલુક્ય એ મધ્યયુગીન કાળના પ્રાચીન કર્ણાટકના ઇતિહાસનો એક અભિન્ન ભાગ છે. કલ્યાણ ચાલુક્ય

- શાસકોએ તેમના પુરોગામી જેવા મંદિરો બનાવ્યા અને નૃત્ય અને સંગીત કળાઓને સમર્થન આપ્યું હતું.
- 770 સ્તંભો દ્વારા સમર્થિત આ ભવ્ય નિર્માણમાં 770 લોકોની બેઠક ક્ષમતાવાળું ઓડિટોરિયમ પણ હશે.
- એવું માનવામાં આવે છે કે 12 મી સદીમાં 770 શરણો (બસવેશ્વરના અનુયાયીઓ) 'વચન' સુધારાવાદી ચળવળનું નેતૃત્વ કર્યું હતું.
- તેની ટોચ પર એક વિશાળ શિવલિંગ સ્થાપિત થશે.
- અત્યાધુનિક રોબોટિક પ્રણાલી, ઓપન એર થિયેટર, આધુનિક જળ સંરક્ષણ પ્રણાલી, લાઈબ્રેરી, સંશોધન કેન્દ્ર, પ્રાર્થના હોલ અને યોગ કેન્દ્રની પણ પરિકલ્પના કરવામાં આવી છે.

બસવેશ્વર

- ગુરૂ બસવેશ્વર (1134-1168) એક ભારતીય દાર્શનિક, સમાજ સુધારક અને નેતા હતા જેમણે જાતિહીન સમાજ બનાવવાનો પ્રયાસ કર્યો અને જ્ઞાતિ અને ધાર્મિક ભેદભાવ સામે લડ્યાં હતા.
- બાસવના જયંતિ, સંત બાસવના (ભગવાન બસવેશ્વર) ના જન્મના સ્મરણાર્થે ઉજવાતો વાર્ષિક પ્રસંગ છે.
- ગુરૂ બસવેશ્વરનો જન્મ ઈ.સ.1131માં બાગેવાડી (કર્ણાટકના અવિભાજિત બીજાપુર જિલ્લામાં) નામના સ્થળે થયો હતો.
- ગુરૂ બસવેશ્વરને લિંગાયત સંપ્રદાયના સ્થાપક પણ માનવામાં આવે છે.

દર્શન

- ગુરૂ બસવેશ્વરે રજૂ કરેલું દર્શન એ અરિવુ (સાચું જ્ઞાન), આચાર (યોગ્ય આચરણ) અને અનુભવ (દિવ્ય અનુભવ) ના સિદ્ધાંતો પર આધારિત હતું, જે 12મી સદીમાં સામાજિક, ધાર્મિક અને આર્થિક ક્રાંતિ લાવ્યા હતા.
- વર્ષ 1154 માં તેઓ સંભવત કલ્યાણ (હાલમાં બાસાવકલ્યાણ) ગયા અને 12-13 વર્ષો સુધી તેમના લાંબા રોકાણ દરમિયાન, તેમણે ઘણા મહત્વપૂર્ણ કાર્યો કર્યા.
- તેમના પ્રયત્નોને કારણે લિંગ, વંશ અથવા જાતિના આધારે ભેદભાવ વિના બધા માટે ધર્મના દરવાજા ખોલવામાં આવ્યા હતા.
- તેમણે સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય મુદ્દાઓની ચર્ચા કરવા માટે એક સામાન્ય મંચ 'અનુભવ મંડપ' ની સ્થાપના કરી હતી.
- આમ, તેને ભારતની પ્રથમ સંસદ માનવામાં આવે છે, જ્યાં 'શરણો' એક સાથે બેઠા હતા અને લોકશાહી માળખામાં સમાજવાદી સિદ્ધાંતોની ચર્ચા કરી હતી.
- તેમણે અન્ય બે મહત્વપૂર્ણ સામાજિક-આર્થિક સિદ્ધાંતો આપ્યા:
 - કાયકા (ઈશ્વરીય કાર્ય):
 - આ સિદ્ધાંત મુજબ સમાજના દરેક વ્યક્તિએ પોતાની પસંદગીનું કામ સંપૂર્ણ ઈમાનદારીથી કરવું જોઈએ.
 - દસોહા (સમાન વિતરણ):
 - સમાન કામ માટે સમાન આવક હોવી જોઈએ.
 - કામદારો (કાયકાજીવી) સરળતાથી તેમની મહેનતથી મેળવેલા પૈસાથી કમાણી કરી શકે છે. તેઓએ ભવિષ્ય માટે

સંપત્તિ અથવા સંપત્તિનું સંરક્ષણ ન કરવું જોઈએ, પરંતુ સમાજ અને ગરીબોના કલ્યાણ માટે વધારાના નાણાંનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

'વચન' સુધારણા આંદોલન

- > 12 મી સદીમાં, બસવેશ્વરના નેતૃત્વમાં 'વચન' (કવિતા) ચળવળનો મુખ્ય ઉદ્દેશ બધાનું કલ્યાણ હતો.
- > આ ચળવળએ તે સમયના પ્રવર્તમાન સામાજિક વાતાવરણમાં વર્ગ, જાતિ અને અમુક અંશે લિંગના મુદ્દાઓને ધ્યાનમાં લેવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો.

જગન્નાથ મંદિર

- > તાજેતરમાં શ્રી જગન્નાથ મંદિર પ્રશાસન (SJTA) એ જાહેરાત કરી છે કે 21 જાન્યુઆરીથી, ભક્તોએ પુરી મંદિરમાં પ્રવેશ માટે તેમના કોવિડ -19 નો નકારાત્મક અહેવાલ બતાવવાની જરૂર રહેશે નહીં.

Back to Basics : જગન્નાથ મંદિર વિશે

- > હાલમાં મંદિરમાં પ્રવેશતા ભક્તોએ કોવિડ-19ના નકારાત્મક અહેવાલો બતાવવાના રહેશે.
- > રોગચાળાને પગલે આ મંદિર નવ મહિનાથી બંધ રહ્યા બાદ 3 જાન્યુઆરીથી મંદિર ફરીથી લોકો માટે ખોલવામાં આવ્યું છે.
- > માનવામાં આવે છે કે આ મંદિર 12 મી સદીમાં પૂર્વીય ગંગ વંશના રાજા અનંતવર્મન ચોડગંગ દેવ દ્વારા બનાવવામાં આવ્યું હતું.
- > જગન્નાથ પુરી મંદિરને 'યમનિકા તીર્થ' પણ કહેવામાં આવે છે, જ્યાં હિન્દુ માન્યતાઓ અનુસાર, પુરીમાં ભગવાન જગન્નાથની હાજરીને કારણે મૃત્યુ દેવતા 'યમ' ની શક્તિ ખતમ થઈ ગઈ છે.
- > આ મંદિરને 'સફેદ પેગોડા' કહેવામાં આવતું હતું અને તે ચારધામ તીર્થસ્થાનો (બદ્રીનાથ, દ્વારકા, પુરી, રામેશ્વરમ) નો એક ભાગ છે.
- > અહીં મંદિરના ચાર મુખ્ય દરવાજા છે (પૂર્વમાં 'સિંઘદ્વાર', દક્ષિણમાં 'અશ્વદ્વાર', પશ્ચિમમાં 'વ્યાઘરા દ્વાર' અને ઉત્તરમાં 'હસ્તીદ્વાર'). દરેક દરવાજા કોતરવામાં આવ્યા છે.
- > પ્રવેશદ્વારની સામે અરૂણા સ્તંભ અથવા સૂર્ય સ્તંભ છે, જે મૂળ કોણાર્કના સૂર્ય મંદિરમાં હતો.

ભારતમાં લણણી ઉત્સવ

- > ભારતમાં મકરસંક્રાંતિ, લોહડી, પોંગલ, ભોગી બિહુ, ઉત્તરાયણ અને પૌષ પર્વ વગેરે જેવા વિવિધ લણણી ઉત્સવ ઉજવવામાં આવે છે.

Back to Basics : મકરસંક્રાંતિ

- > મકરસંક્રાંતિ એ હિંદુ તહેવાર છે જે સૂર્યનો આભાર પ્રગટ કરવા માટે સમર્પિત છે. આ દિવસે લોકો પ્રકૃતિને તેના પુષ્કળ સંસાધનો અને પાકની સારી ઉપજ માટે આભાર માને છે. આ તહેવાર મકરરાશિમાં સૂર્યનો પ્રવેશ દર્શાવે છે.

- > આ દિવસ ઉનાળાની શરૂઆત અને સૂર્યનો ઉત્તરાયણ દર્શાવે છે. આ દિવસ હિન્દુઓ માટે છ મહિનાના શુભ સમયગાળાની શરૂઆતનો દિવસ છે.
- > 'ઉત્તરાયણ' ની સત્તાવાર ઉજવણીના ભાગ રૂપે 1989 થી ગુજરાત સરકાર દ્વારા આંતરરાષ્ટ્રીય પતંગ મહોત્સવનું આયોજન કરવામાં આવે છે.
- > આ દિવસ સાથે જોડાયેલા તહેવારો દેશના જુદા જુદા ભાગોમાં જુદા જુદા નામે ઓળખાય છે.

તહેવારો

- > ઉત્તરાયણ-ગુજરાત
- > પોંગલ-તામિલનાડુ
- > ભોગી બિહુ-આસામ
- > લોહડી-પંજાબ અને જમ્મુ કાશ્મીર
- > માઘી-હરિયાણા અને હિમાચલ પ્રદેશ
- > મકરસંક્રમણ-કર્ણાટક
- > સાયન કરાત-કાશ્મીર
- > ખીચડી પર્વ-ઉત્તર પ્રદેશ, બિહાર અને ઝારખંડ

લોહડી

- > લોહડી મુખ્યત્વે શીખ અને હિન્દુઓ દ્વારા ઉજવવામાં આવે છે.
- > દિવસ શિયાળાની રૂતુના અંતને ચિહ્નિત કરે છે અને પરંપરાગત રીતે ઉત્તરી ગોળાર્ધમાં સૂર્યનું સ્વાગત કરવા માટે ઉજવવામાં આવે છે.
- > તે મકરસંક્રાંતિની એક રાત પહેલા ઉજવવામાં આવે છે, આ પ્રસંગે પ્રસાદમ વિતરણ દરમિયાન અને પૂજા આનંદસૂચક હોળીની ફરતે ફેરવાય છે.
- > તેને ખેડુતો અને પાકનો ઉત્સવ કહેવામાં આવે છે, જેના દ્વારા ખેડુતો ભગવાનનો આભાર માને છે.

પોંગલ

- > પોંગલ શબ્દનો અર્થ છે 'ઓવરફ્લો' અથવા ઉકળતું.
- > થાઈ પોંગલ તરીકે પણ ઓળખાય છે, આ ચાર દિવસીય ઉત્સવ તામિલ કેલેન્ડર અનુસાર 'થાઈ' મહિનામાં ઉજવવામાં આવે છે, જ્યારે ડાંગર જેવા પાકની ખેતી કરવામાં આવે છે અને લોકો ભગવાન અને જમીનના દાન માટે આભારી છે.
- > આ તહેવાર દરમિયાન તમિલ લોકો ચોખાના લોટથી તેમના ઘરની સામે કોલમ નામની પરંપરાગત રંગોળી બનાવે છે.

બિહુ

- > આ તહેવાર આસામમાં પાકની લણણી સમયે ઉજવવામાં આવે છે. લોકો આસામી નવા વર્ષની શરૂઆત નિમિત્તે રોંગાલી / માઘ બિહુની ઉજવણી કરે છે.
- > એવું માનવામાં આવે છે કે બ્રહ્મપુત્રા ખીણના લોકોએ જમીન ખેડવાનું શરૂ કર્યું ત્યારે આ પર્વની શરૂઆત થઈ. એવું પણ માનવામાં આવે છે કે બિહુ તહેવાર બ્રહ્મપુત્રા નદી જેટલો જૂનો છે.

સબરીમાલામાં મકરવિલકડુ મહોત્સવ

- > તે સબરીમાલામાં ભગવાન અયપ્પાના પવિત્ર ઉપવનમાં ઉજવવામાં આવે છે.
- > તે વાર્ષિક તહેવાર છે અને સાત દિવસ માટે ઉજવવામાં આવે છે. તે મકરસંક્રાંતિના દિવસે શરૂ થાય છે (જ્યારે સૂર્ય ઉનાળાના અયનમાં પ્રવેશે છે).

- > મહોત્સવનું મુખ્ય આકર્ષણ મકર જયોતિની ઉપસ્થિતિ છે, જે એક આકાશી તારો છે અને તે મકરસંક્રાંતિના દિવસે ક્રાંતામાલા પર્વતની ઉપર દેખાય છે.
- > જંગલના દેવતાઓ અને વન દેવીઓને પ્રસન્ન કરવા માટે ઉજવવામાં આવતા ઉત્સવ 'ગુરૂથી' નામની ધાર્મિક વિધિ સાથે મકરવિલક્કુ સમાપ્ત થાય છે.

તિરૂવલ્લુવર દિવસ

- > વડાપ્રધાને તમિળ કવિ અને દાર્શનિક તિરૂવલ્લુવરને તેમની જન્મજયંતિ, તિરૂવલ્લુવર દિવસ નિમિત્તે 15 જાન્યુઆરી 2021 ના રોજ યાદ કર્યા હતા.

Back to Basics : તિરૂવલ્લુવર દિવસ વિશે

- > તે પ્રથમવાર 19-18 મેના રોજ વર્ષ 1935 માં ઉજવવામાં આવ્યો હતો.
- > હાલમાં, તે તમિલનાડુમાં સામાન્ય રીતે 15 કે 16 જાન્યુઆરીએ ઉજવવામાં આવે છે અને તે પોંગલ ઉજવણીનો એક ભાગ છે.

તિરૂવલ્લુવર વિશે

- > તિરૂવલ્લુવર, જેને વલ્લુવર તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે, તે તમિળ કવિ-સંત હતા.
- > ધાર્મિક ઓળખને કારણે તેમના સમયગાળાની દ્રષ્ટિએ વિરોધાભાસ છે, તેઓ સામાન્ય રીતે ત્રીજી-ચોથી અથવા આઠમી-નવમી સદીના માનવામાં આવે છે.
- > તેઓ સામાન્ય રીતે જૈન ધર્મ સાથે સંબંધિત માનવામાં આવે છે. જો કે, હિન્દુઓ દાવો કરે છે કે તિરૂવલ્લુવર હિન્દુ ધર્મના હતા.
- > દ્રવિડ જૂથો તેમને સંત માનતા હતા કારણ કે તેઓ જાતિ વ્યવસ્થામાં વિશ્વાસ કરતા નહોતા.
- > તેમણે સંગમ સાહિત્યમાં તિરૂકુરલ અથવા 'કુરાલ'ની રચના કરી હતી.
- > આ રચનાને ત્રણ ભાગોમાં વહેંચવામાં આવી છે
- > 1. અરામ(સદ્ગુણ).
- > 2. પોરૂલ(સરકાર અને સમાજ).
- > 3. કામમ(પ્રેમ).

તિરૂવલ્લુવરનું સામાજિક મહત્વ

- > 2009માં, બેંગલોર નજીક ઉલસૂર ખાતે પ્રખ્યાત તમિળ કવિની પ્રતિમાનું અનાવરણ કરવામાં આવ્યું હતું. લંડનના રસેલ સ્ક્વેરમાં સ્કૂલ ઓફ ઓરિએન્ટલ અને આફ્રિકન સ્ટડીઝની બહાર વલ્લુવરની પ્રતિમા સ્થાપિત કરવામાં આવી છે.
- > તિરૂવલ્લુવરની 133 ફૂટ ઊંચી પ્રતિમા કન્યાકુમારીમાં છે.
- > તિરૂવલ્લુવર યુનિવર્સિટીની સ્થાપના તમિલનાડુ સરકાર દ્વારા ઓક્ટોબર 2002માં તમિલનાડુના વેલ્લોર જિલ્લામાં કરવામાં આવી હતી.
- > 1976 માં, વલ્લુવર કોટમ નામનું એક મંદિર-સ્મારક ચેન્નઈમાં બનાવવામાં આવ્યું હતું જે એશિયાના સૌથી મોટા ઓડિટોરિયમમાંનું એક છે.

- > 16મી સદીની શરૂઆતમાં, ચેન્નઈના માયલાપોરમાં એકમબેશ્વરેશ્વર મંદિર સંકુલમાં, તિરૂવલ્લુવરને સમર્પિત મંદિર બનાવવામાં આવ્યું હતું.

શ્રી નારાયણ ગુરૂ

- > તાજેતરમાં ભારતના ઉપરાષ્ટ્રપતિએ શ્રી નારાયણ ગુરૂની કવિતાઓનું અંગ્રેજી અનુવાદ 'નોટ મેન, બટ વન' (Not Many, But One) લોન્ચ કર્યું છે.

Back to Basics : નારાયણ ગુરૂ વિશે

- જન્મ:
- > શ્રી નારાયણ ગુરૂનો જન્મ 22 ઓગસ્ટ, 1856 ના રોજ કેરળ ના તિરૂવનંતપુરમ નજીકના ચેમપજંથીમાં, મદન અસન અને તેમની પત્ની કુટ્ટીયમ્માના ઘરે થયો હતો.
- પ્રારંભિક જીવન અને શિક્ષણ:
- > તેમનો પરિવાર એઝાવા જાતિનો હતો અને તે સમયની સામાજિક માન્યતા અનુસાર તેને 'અવણ' માનવામાં આવતા હતા.
- > તેમને બાળપણથી જ એકાંત પસંદ હતું અને હંમેશાં ઊંડા ચિંતનમાં ડૂબી રહેલા રહેતા હતા. તેઓ સ્થાનિક મંદિરોમાં પૂજા કરવા માટે પ્રયાસરત રહેતા, જેના માટે તે સ્તોત્ર અને ભક્તિ ગીતો રચના કરતા હતા.
- > નાનપણથી જ તેનું આકર્ષણ સંન્યાસ તરફ હતું, જેના કારણે તે સાધુ તરીકે આઠ વર્ષ જંગલમાં રહ્યા હતા.
- > તેમને વેદ, ઉપનિષદ, સાહિત્ય, હઠયોગ અને અન્ય દર્શનનું જ્ઞાન હતું.

મહત્વપૂર્ણ કાર્યો

- જાતિ અન્યાય સામે:
- > તેમણે પ્રખ્યાત સૂત્ર આપ્યું 'એક જાતિ, એક ધર્મ, એક ભગવાન'.
- > તેમણે વર્ષ 1888 માં અરૂવિપુરમ ખાતે ભગવાન શિવને સમર્પિત એક મંદિર બનાવ્યું, જે તે સમયના જાતિ આધારિત પ્રતિબંધોની વિરૂદ્ધ હતું.
- > તેમણે કલાવનકોડમાં એક મંદિરનો અભિષેક કર્યો અને મંદિરોમાં મૂર્તિઓની જગ્યાએ એક અરીસો મૂક્યો. તે તેમના સંદેશનું પ્રતીક હતું કે ભગવાન દરેક વ્યક્તિની અંદર છે.
- ધર્મ પરિવર્તનનો વિરોધ:
- > તેમણે લોકોને સમાનતા શીખવી, તથા તેમણે જણાવ્યું કે અસમાનતાનો ઉપયોગ ધર્માન્તરણ માટે થવો જોઈએ નહીં કારણ કે તે સમાજમાં અરાજકતા પેદા કરે છે.
- > શ્રી નારાયણ ગુરૂએ 1923 માં અલવી અદ્વૈત આશ્રમમાં એકસર્વ ક્ષેત્ર સંમેલનનું આયોજન કર્યું હતું, જે ભારતમાં આ પ્રકારનો પહેલો કાર્યક્રમ હોવાનું કહેવાય છે. એઝાવા સમુદાયમાં થતા ધાર્મિક પરિવર્તનને રોકવાનો પ્રયાસ હતો.
- શ્રી નારાયણ ગુરૂના દર્શન:
- > શ્રી નારાયણ ગુરૂ એક બહુપક્ષી પ્રતિભાશાળી, મહાન મહર્ષિ, અદ્વૈત દર્શનના પ્રબળ પ્રસ્તાવક, કવિ અને એક મહાન આધ્યાત્મિક વ્યક્તિ હતા.

■ સાહિત્યિક કૃતિઓ:

- તેમણે વિવિધ ભાષાઓમાં ઘણા પુસ્તકો લખ્યા. તેમાંથી કેટલાક અગ્રણી છે: અદ્વૈત દીપિકા, અસરમા, શિરુકુરલ, થેવરપપાર્થિકંગલ વગેરે.

■ રાષ્ટ્રીય આંદોલનમાં ફાળો:

- શ્રી નારાયણ ગુરુ મંદિર પ્રવેશ આંદોલનમાં અગ્રેસર હતા અને અસ્પૃશ્યો પ્રત્યેના સામાજિક ભેદભાવની વિરુદ્ધ હતા.
- શ્રી નારાયણ ગુરુએ વાયકોમ સત્યાગ્રહ (ત્રાવણકોર) ને પ્રોત્સાહન આપ્યું હતું. આ આંદોલનનો ઉદ્દેશ નીચલી જાતિઓને મંદિરોમાં પ્રવેશ મેળવવાનો હતો. આ આંદોલનને કારણે મહાત્મા ગાંધી સહિતના બધા લોકોનું ધ્યાન તેમના તરફ ગયું હતું.
- તેમણે તેમની કવિતાઓમાં ભારતીયતાના સારને શામેલ કર્યા અને વિશ્વની વિવિધતા વચ્ચે અસ્તિત્વમાં રહેલી એકતાને રેખાંકિત કરી છે.

■ વિજ્ઞાનમાં ફાળો:

- શ્રી નારાયણ ગુરુએ સ્વચ્છતા, શિક્ષણ, કૃષિ, વેપાર, હસ્તકલા અને તકનીકી તાલીમ પર ભાર મૂક્યો હતો.
- શ્રી નારાયણ ગુરુના અધ્યારોપ દર્શનમ (દર્શનમલા) બ્રહ્માંડના નિર્માણની વ્યાખ્યા કરે છે.
- તેમના દર્શનમાં દૈવદશકમ અને આત્મોપદેસ સતકમ જેવા કેટલાક ઉદાહરણો છે જે રહસ્યમય વિચારો અને આંતરદષ્ટિ વર્તમાનના અદ્યતન ભૌતિકશાસ્ત્ર સાથે કેવી રીતે મળતું આવે છે તે દર્શાવે છે.

■ દર્શનની વર્તમાન સુસંગતતા:

- શ્રી નારાયણ ગુરુની સાર્વત્રિક એકતાના દર્શનને સમકાલીન વિશ્વમાં હાજર દેશો અને સમુદાયો વચ્ચે તિરસ્કાર, હિંસા, કટ્ટરપંથ, સાંપ્રદાયિકતા અને અન્ય વિભાજનકારી વૃત્તિઓને રોકવા માટે વિશેષ મહત્વ છે.

■ મૃત્યુ:

- શ્રી નારાયણ ગુરુ 20 સપ્ટેમ્બર, 1928 ના રોજ અવસાન પામ્યા. કેરળમાં આ દિવસને શ્રી નારાયણ ગુરુ સમાધિ તરીકે ઉજવવામાં આવે છે.

ગોવિંદવલ્લભ પંત

- તાજેતરમાં નવી દિલ્હીના પંડિત પંત માર્ગ પર પ્રખ્યાત સ્વાતંત્ર્ય સેનાની ગોવિંદવલ્લભ પંતની પ્રતિમાનું અનાવરણ કરવામાં આવ્યું છે.
- આ પ્રતિમા અગાઉ રાયસિના રોડ સર્કલ પાસે સ્થિત હતી, જે અહીંથી સ્થળાંતરિત કરાઈ છે કારણ કે તે 'ન્યૂ પાર્લામેન્ટ હાઉસ' ની સંરચનામાં આવી રહી હતી.

Back to Basics : પંડિત ગોવિંદવલ્લભ પંત

■ સંક્ષિપ્ત પરિચય:

- ગોવિંદવલ્લભ પંતને દેશના અગ્રણી સ્વાતંત્ર્ય સેનાની અને કુશળ વહીવટકર્તા તરીકે યાદ કરવામાં આવે છે જેમણે આધુનિક ભારતના હાલના સ્વરૂપમાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવી હતી.

- તેમણે સંયુક્ત પ્રાંતના પ્રીમિયર તરીકે 1937-1939માં, 1946-1954 દરમિયાન ઉત્તરપ્રદેશના પ્રથમ મુખ્ય પ્રધાન અને 1955-1961 દરમિયાન કેન્દ્રીય ગૃહ પ્રધાન તરીકે સેવા આપી હતી.

- વર્ષ 1957માં તેમને ભારતના સર્વોચ્ચ નાગરિક સન્માન ભારત રત્નથી પણ નવાજવામાં આવ્યા હતા.

■ પ્રારંભિક જીવન:

- ગોવિંદવલ્લભ પંતનો જન્મ 10 સપ્ટેમ્બર, 1887 ના રોજ ઉત્તરાખંડના અલ્મોરામાં થયો હતો.
- જ્યારે તે 18 વર્ષના હતા, ત્યારે તેણે ગોપાલકૃષ્ણ ગોખલે અને મદન મોહન માલવીયાને તેના રોલ મોડેલ તરીકે લીધા હતા અને ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસ (INC) ના સત્રોમાં સ્વયંસેવક તરીકે કામ કરવાનું શરૂ કર્યું હતું.
- 1907માં, તેમણે કાયદાનો અભ્યાસ કરવાનું નક્કી કર્યું અને કાયદો પૂર્ણ કર્યા પછી, તેમણે વર્ષ 1910 માં અલ્મોરામાં પ્રેક્ટિસ શરૂ કરી અને પછી કાશીપુર (ઉત્તરાખંડ) ગયા.
- કાશીપુરમાં, તેમણે 'પ્રેમ સભા' નામની એક સંસ્થાની સ્થાપના કરી, જેણે વિવિધ સામાજિક સુધારણા તરફ કામ કરવાનું શરૂ કર્યું, જે દરમિયાન વેરાની ચુકવણી ન કરવાને કારણે આ સંસ્થાએ બ્રિટીશ સરકારને એક શાળા બંધ કરવાથી અટકાવી હતી.

■ રાષ્ટ્રીય ચળવળમાં ફાળો:

- ગોવિંદવલ્લભ પંત ડિસેમ્બર 1921માં કોંગ્રેસમાં જોડાયા અને ટૂંક સમયમાં અસહકાર આંદોલનનો ભાગ બન્યા હતા.
- 1930માં ગાંધીજીના કાર્યોથી પ્રેરાઈને, તેઓ 'મીઠું માર્ય' યોજવા બદલ જેલમાં ગયા હતા.
- તેઓ ઉત્તરપ્રદેશ (તે સમયે સંયુક્ત પ્રાંત) વિધાનસભા માટે નૈનિતાલથી 'સ્વરાજવાદી પાર્ટી' ના ઉમેદવાર તરીકે ચૂંટાયા હતા.
- સરકારમાં હતા ત્યારે તેમણે જમીનદારી પ્રથાને સમાપ્ત કરવાના હેતુથી અનેક સુધારા કર્યા હતા.
- તેઓએ દેશભરના કુટીર ઉદ્યોગોને પ્રોત્સાહન આપ્યું હતું અને કૂલી-ભિક્ષુક કાયદાનો પણ વિરોધ કર્યો હતો, જે અંતર્ગત કૂલી અને ભિખારીઓને કોઈ મહેનતાણું વિના બ્રિટિશ અધિકારીઓનો ભારે માલસામાન લઈ જવાની ફરજ પડતી હતી.
- ગોવિંદવલ્લભ પંત હંમેશાં લઘુમતી સમુદાય માટે એક અલગ મતદાર કોલેજની વિરુદ્ધ હતા, તેઓ માને છે કે આ પગલું સમુદાયોને વિભાજિત લેશે.
- બીજા વિશ્વ યુદ્ધ દરમિયાન, પંતજીએ ગાંધીજી અને સુભાષચંદ્ર બોઝ વચ્ચે સમાધાન કરવાનો પ્રયાસ પણ કર્યો હતો, જ્યાં એક તરફ ગાંધીજી અને તેમના સમર્થકો યુદ્ધ દરમિયાન બ્રિટીશ શાસનને ટેકો આપવા માંગતા હતા, જ્યારે સુભાષચંદ્ર બોઝ જૂથનો અભિપ્રાય હતો કે આ યુદ્ધની પરિસ્થિતિનો ઉપયોગ બ્રિટીશ શાસનને સમાપ્ત કરવા માટે કોઈપણ રીતે થવો જોઈએ.
- 1942 માં, ભારત છોડો ઠરાવ પર હસ્તાક્ષર કરવા બદલ તેની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી અને માર્ચ 1945 સુધી કોંગ્રેસ કાર્યકારી સમિતિના અન્ય સભ્યો સાથે અહમદનગર કિલ્લામાં કુલ ત્રણ વર્ષ ગાળ્યા હતા.

- > પંડિત નહેરૂ આખરે બરાબ તબિયતના આધારે પંતજીને જેલમાંથી મુક્ત કરવામાં સફળ થયા હતા.
- આઝાદી પછી:
 - > ગોવિંદવલ્લભ પંત આઝાદી પછી ઉત્તરપ્રદેશના પ્રથમ મુખ્યમંત્રી બન્યા હતા. તેમણે ખેડૂતોના ઉત્કર્ષ અને અસ્પૃશ્યતા નાબૂદી માટે મહત્વપૂર્ણ કાર્ય કર્યું હતું.
 - > સરદાર પટેલના અવસાન પછી ગોવિંદવલ્લભ પંતને કેન્દ્ર સરકારમાં ગૃહ પ્રધાન બનાવવામાં આવ્યા હતા.
 - > ગૃહમંત્રી તરીકે તેમણે હિન્દીને રાષ્ટ્રીય ભાષા બનાવવામાં સમર્થન આપ્યું હતું.

લાલા લાજપત રાય

- > તાજેતરમાં વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ લાલા લાજપત રાયને તેમની જન્મજયંતિ પર શ્રદ્ધાંજલિ આપી હતી.
- > લાલા લાજપત રાયની જન્મજયંતિ દર વર્ષે 28 જાન્યુઆરીએ ઉજવવામાં આવે છે.

Back to Basics : લાલા લાજપત રાય વિશે

- > લાલા લાજપત રાય ભારતના મહાન સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓમાં ના એક હતા.
- > તેઓ 'પંજાબ કેસરી' અને 'લાયન ઓફ પંજાબ' તરીકે પણ જાણીતા હતા.
- > તેણે લાહોરની સરકારી કોલેજમાંથી કાયદાનો અભ્યાસ કર્યો હતો.
- > સ્વામી દયાનંદ સરસ્વતીથી પ્રભાવિત, તેઓ લાહોરમાં આર્ય સમાજમાં જોડાયા હતા.
- > તેમનું માનવું હતું કે હિન્દુ ધર્મમાં આદર્શવાદ રાષ્ટ્રવાદ સાથે જોડાશે અને બિનસાંપ્રદાયિક રાજ્યની સ્થાપના કરશે.
- > બિપિનચંદ્ર પાલ અને બાલ ગંગાધર તિલક સાથે મળીને તેમણે ઉગ્રવાદી નેતાઓની ત્રિપુટી (લાલ-બાલ-પાલ) ની રચના કરી હતી.
- > તેઓ હિન્દુ મહાસભા સાથે પણ સંકળાયેલા હતા.
- > તેમણે અસ્પૃશ્યતા સામે પોતાનો વિરોધ દર્શાવ્યો હતો.
- > તેનો જન્મ 28 જાન્યુઆરી, 1865 ના રોજ પંજાબના ફિરોઝપર ડિસ્ટ્રિક્ટના નાના ગામ (ફૂર) માં થયો હતો.

ફાળો

- રાજકીય:
 - > તેઓ ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસ- INC માં જોડાયા અને પંજાબની ઘણી રાજકીય ચળવળમાં ભાગ લીધો હતો.
 - > રાજકીય ચળવળમાં ભાગ લેવા બદલ તેમને બર્મામાં દેશનિકાલ કરવામાં આવ્યા હતા, પરંતુ પૂરતા પુરાવાના અભાવને લીધે થોડા મહિના પછી પરત ફર્યા હતા.
 - > તેમણે બંગાળના ભાગલાનો વિરોધ કર્યો હતો.
 - > તેમણે અમેરિકામાં હોમ રૂલ લીગ ઓફ અમેરિકાની સ્થાપના વર્ષ 1917 માં કરી અને આ દ્વારા તેમણે ભારતીય સ્વતંત્રતા ચળવળ માટે અમેરિકામાં આંતરરાષ્ટ્રીય સમુદાયનો નૈતિક ટેકો માંગ્યો હતો.
 - > તેઓ ઓલ ઈન્ડિયા ટ્રેડ યુનિયન કોંગ્રેસના પ્રમુખ તરીકે પણ ચૂંટાયા હતા.

- > 1920 માં કોંગ્રેસના નાગપુર સત્રમાં તેમણે ગાંધીજીના અસહકાર ચળવળને ટેકો આપ્યો હતો.
- > તેમણે રોલટ એક્ટ અને ત્યારબાદના જલિયાંવાલા બાગ હત્યાકાંડનો વિરોધ કર્યો હતો.
- > વર્ષ 1926 માં તેઓ કેન્દ્રીય વિધાનસભાના નાયબ નેતા તરીકે ચૂંટાયા.
- > વર્ષ 1928 માં, તેમણે સાયમન કમિશનને સહકાર આપવાનો ઈનકાર કર્યો અને એસેમ્બલીમાં ઠરાવ કર્યો, કેમ કે કોઈ ભારતીય સભ્ય આયોગમાં સામેલ ન હતું.

સામાજિક:

- > દુષ્કાળગ્રસ્ત લોકોને મદદ કરવા અને મિશનરીઓની પકડમાંથી બચાવવા તેમણે 1897 માં હિંદુ રાહત ચળવળની સ્થાપના કરી હતી.
- > તેમણે વર્ષ 1921 માં સર્વન્ટ્સ ઓફ પીપલ સોસાયટીની સ્થાપના કરી હતી.

સાહિત્ય:

- > તેમના દ્વારા લખાયેલ મહત્વપૂર્ણ સાહિત્યિક કૃતિઓમાં યંગ ઈન્ડિયા, ઈંગ્લેંડ ડિબેટ ટૂ ઈન્ડિયા, ઈવોલ્યુશન જાપાન, ઈન્ડિયા વિલ ટુ ફ્રીડમ, ભગવદ્ ગીતાનો સંદેશ, ભારતનું રાજકીય ભાવિ, ભારતમાં રાષ્ટ્રીય શિક્ષણની સમસ્યા, ડિપ્રેસ ગ્લાસીસ અને અમેરિકામાં યાત્રા વૃતાંત શામેલ છે.

સંસ્થા:

- > તેમણે હિસાર બાર કાઉન્સિલ, હિસાર આર્ય સમાજ, હિસાર કોંગ્રેસ, રાષ્ટ્રીય DAV મેનેજમેન્ટ કમિટી જેવી ઘણી સંસ્થાઓ અને સંસ્થાઓની સ્થાપના કરી હતી.
- > તેઓ આર્ય ગેઝેટના સંપાદક અને સ્થાપક હતા.
- > 1894 માં, તેમણે પંજાબ નેશનલ બેંકનો શિલાન્યાસ કર્યો હતો.

મૃત્યુ:

- > 1928 માં, જ્યારે તેણે લાહોરમાં સાયમન કમિશન સામે મૌન વિરોધ દર્શાવ્યો હતો, ત્યારે પોલીસ અધિક્ષક જેમ્સ સ્કોટ દ્વારા તેમના પર નિર્દયતાથી લાટીચાર્જ કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં તે ગંભીર રીતે ઘાયલ થયા હતા અને થોડા અઠવાડિયા પછી તેમનું મૃત્યુ થયું હતું.

પીએમ મોદી ચૌરીચૌરા શતાબ્દી ઉજવણીનું ઉદ્દઘાટન કરશે

- > 4 ફેબ્રુઆરી, 2021 ના રોજ વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીના હસ્તે ચૌરીચૌરાની શતાબ્દી ઉજવણીનું ઉદ્દઘાટન કરવામાં આવશે. આ ઉદ્દઘાટન વર્ચ્યુઅલ રીતે કરવામાં આવશે.

Back to Basics : ચૌરીચૌરા સ્થળ

- > ચૌરીચૌરા એ ઉત્તરપ્રદેશમાં ગોરખપુર જિલ્લા નજીક આવેલું એક શહેર છે. અહીં ઐતિહાસિક ચૌરીચૌરાની ઘટના બની હતી.

ચૌરીચૌરાની ઘટના

- > ચૌરીચૌરાની ઘટના 4 ફેબ્રુઆરી 1922 ના રોજ ચૌરીચૌરા શહેરમાં અસહકાર ચળવળ દરમિયાન બની હતી. આ દિવસે આંદોલનનો વિરોધ કરનારા લોકોનું એક મોટા જૂથનું પોલીસ સાથે ઘર્ષણ થયું હતું. પરિણામે કેટલાક વિરોધીઓએ પોલીસ સ્ટેશન પર હુમલો કરી આગ ચાંપી દીધી હતી. આ ઘટનામાં 22 પોલીસકર્મીઓ અને 3 નાગરિકો માર્યા ગયા હતા. આ હિંસાને કારણે મહાત્મા ગાંધી દ્વારા 12 ફેબ્રુઆરી 1922 ના રોજ અસહકાર આંદોલન બંધ કરાયું હતું. ઉલ્લેખનિય છે કે, 4 સપ્ટેમ્બર 1920 ના રોજ, ગાંધીજીએ સંપૂર્ણ સ્વરાજ અને સ્વ-શાસન મેળવવા માટે અસહકાર આંદોલન શરૂ કર્યું.

ચૌરીચૌરા શતાબ્દી ઉજવણી

- > ચૌરીચૌરા શતાબ્દી ઉજવણીનું ઉદ્ઘાટન 4 ફેબ્રુઆરી, 2021 ના રોજ પીએમ મોદી કરશે. તે ચૌરી ચૌરાની ઘટના શતાબ્દી પર પોસ્ટેજ સ્ટેમ્પ પણ જારી કરશે. આ કાર્યક્રમમાં સ્વતંત્રતા સેનાની અને શહીદ જવાનોના પરિવારજનો પણ હાજરી આપશે. સમારોહ 4 ફેબ્રુઆરીથી શરૂ થશે અને એક વર્ષ ચાલશે.

પટ્ટચિત્ર એટલે શું?

- > તાજેતરમાં વડા પ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ 'મન કી બાત'માં ઓડિશાની ભાગ્યશ્રી નામની યુવતીની પ્રશંસા કરી હતી. તેમણે નરમ/સોફ્ટ પથ્થરોનો ઉપયોગ કરીને વિવિધ વિષયો પર પટ્ટચિત્ર દોરવાની કળામાં નિપુણતા પ્રાપ્ત કરી છે. ભાગ્યશ્રીએ લોકડાઉન દરમિયાન તેમની કુશળતાને વેગ આપ્યો હતો અને ન વપરાયેલી બોટલો, ઈલેક્ટ્રિક બલ્બ, વિવિધ કાચ અને પ્લાસ્ટિક સામગ્રી પર પટ્ટચિત્ર કળાની રચનાઓ બનાવી હતી.

Back to Basics : પટ્ટચિત્ર

- > શબ્દ પટ્ટચિત્ર સામાન્ય રીતે પરંપરાગત, કાપડ આધારિત સ્કોલ પેઇન્ટિંગ માટે વપરાય છે.
- > આ કલા ઓડિશા અને પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્યોમાં ખૂબ પ્રચલિત છે.
- > કલા તેના જટિલ વિવરણ અને પૌરાણિક કથાઓ અને તેમાં શામેલ લોકવાયકા માટે જાણીતી છે.
- > તે ઓડિશામાં એક પ્રાચીન કળા છે જે યાત્રાળુઓ માટે ધાર્મિક વિધિઓ અને મંદિરો માટે સ્મૃતિચિહ્ન તરીકે બનાવવામાં આવી છે.
- > આ કલા પ્રાચીન બંગાળી કથાત્મક કળાનો એક ઘટક છે.
- > ચિત્રકળામાં ઉપયોગમાં લેવાતા રંગો કુદરતી છે અને તેમા ચિત્ર ચિત્રકાર દ્વારા જૂની પરંપરાગત રીતે બનાવવામાં આવે છે.

ચિત્રોનો વિષય

- > આ ચિત્રો હિન્દુ પૌરાણિક કથાઓ પર આધારિત છે.
- > તે જગન્નાથ અને વૈષ્ણવ સંપ્રદાયથી ખૂબ પ્રેરિત છે.
- > આમ, ઓડિયા ચિત્રકળાનો વિષય ભગવાન જગન્નાથ અને વૈષ્ણવ સંપ્રદાયની આજુબાજુ મૂકવામાં આવ્યો છે.
- > આ ચિત્રકળાનો વિષય પૌરાણિક, ધાર્મિક કથાઓ અને લોક વાર્તાઓ છે.

- > દેવતાઓના વ્યક્તિગત ચિત્રો પણ કરવામાં આવે છે.
- > પટ્ટચિત્ર શૈલી બંને લોક અને શાસ્ત્રીય તત્વોનું મિશ્રણ છે.

GI ટેગ

- > પટ્ટચિત્રના ભૌગોલિક સંકેતો બે રાજ્યોમાં અલગ રીતે નોંધાયેલા છે કારણ કે ચિત્રકળાની શૈલી અને રચના બંને રાજ્યોમાં અલગ છે. ઓડિશાના પટ્ટચિત્રને ઓરિસ્સા પટ્ટચિત્ર તરીકે નોંધાયેલ છે, જ્યારે પશ્ચિમ બંગાળમાં બંગાળ પટ્ટચિત્ર તરીકે નોંધાયેલ છે.

પંડિત ભીમસેન જોશીની જન્મ શતાબ્દી ઉજવણીનો પ્રારંભ

- > પંડિત ભીમસેન જોશીની શતાબ્દી ઉજવણી 4 ફેબ્રુઆરી 2021 ના રોજ શરૂ થઈ હતી. રૂઢિચુસ્ત ફાઉન્ડેશન ફોર પરફોર્મિંગ આર્ટ્સ મહાન સંગીતના માસ્ટર ઉસ્તાદ પંડિત ભીમસેન જોશીના વારસાને મનાવવા માટે મુંબઈમાં બે દિવસીય કાર્યક્રમનું આયોજન કર્યું છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > પંડિત ભીમસેન જોશીને શ્રદ્ધાંજલિ આપવા ભારત સરકાર વિવિધ કાર્યક્રમોનું આયોજન કરી રહી છે. પંડિત ભીમસેન જોશીના જન્મ શતાબ્દી વર્ષની ઉજવણીની શરૂઆત નિમિત્તે ફિલ્મ વિભાગ તેમની બાયોપિક તેમની વેબસાઇટ અને યુટ્યુબ ચેનલ પર પ્રદર્શિત કરી રહ્યું છે. આ ડોક્યુમેન્ટ્રીનું શીર્ષક 'પંડિત ભીમસેન જોશી' છે. તે તેની સંગીતની સફરને પ્રતિબિંબિત કરે છે. આ ડોક્યુમેન્ટ્રી 73 મિનિટ લાંબી છે અને તેનું દિગ્દર્શન ગીતકાર અને ફિલ્મ નિર્માતા ગુલઝાર દ્વારા કરવામાં આવ્યું છે. આ ડોક્યુમેન્ટ્રીને <https://www.youtube.com/user/FilmsDivision> અથવા <https://filmsdivision.org/> of the week પર જઈને જોઈ શકાય છે.

પંડિત ભીમસેન જોશી

- > પંડિત ભીમસેન જોશીનો જન્મ 4 ફેબ્રુઆરી 1922 ના રોજ કર્ણાટકમાં થયો હતો. તે હિન્દુસ્તાની શાસ્ત્રીય સંગીતના કિરાણાના ઘરાનાથી સંબંધિત હતા. તેમણે ભારતીય શાસ્ત્રીય સંગીતને તેમના ભજન, ભાવનાત્મક ખ્યાલ પ્રસ્તુતિઓ અને અભંગો વડે સમૃદ્ધ બનાવ્યું હતું. વર્ષ 1998 માં તેમને સંગીત નાટક અકાદમી ફેલોશિપ એનાયત કરાઈ હતી. વર્ષ 2009 માં તેમને ભારતનો સર્વોચ્ચ નાગરિક સન્માન ભારત રત્ન મળ્યો હતો. તેમને પદ્મ શ્રી, પદ્મ ભૂષણ અને પદ્મ વિભૂષણથી પણ નવાજવામાં આવ્યા છે.

છત્રપતિ શિવાજી મહારાજની જન્મજયંતિ

- > 19 ફેબ્રુઆરીના રોજ મહાન મરાઠા શાસક છત્રપતિ શિવાજી મહારાજની જન્મજયંતિની ઉજવણી કરવામાં આવી રહી છે. મહારાષ્ટ્રમાં 19 ફેબ્રુઆરીએ છત્રપતિ શિવાજી મહારાજનો જન્મદિવસ ભવ્ય ધોરણ પર ઉજવવામાં આવ્યો છે.

Back to Basics : છત્રપતિ શિવાજી

- ▶ શિવાજીનો જન્મ 19 ફેબ્રુઆરી 1630 ના રોજ જીજાબાઈ અને શાહજી ભોંસલેના ઘર શિવનેરી કિલ્લામાં થયો હતો. શિવાજી મરાઠા રાજ્યના મહાન નેતા અને નિર્માતા હતા. તેમણે શક્તિશાળી મોગલો સામે લડતા, તમામ અવરોધો સામે ડેક્કનમાં હિન્દુ રાજ્યની સ્થાપના કરી. તેમણે મુગલ શાસક ઔરંગઝેબના જુલમ સામે લડવાની જન માનસને પ્રેરણા આપી અને એકતા કરી, તેમનામાં ગૌરવ અને રાષ્ટ્રીયતાની ભાવના ઉભી કરી હતી.
- ▶ તેમણે અસરકારક નાગરિક અને લશ્કરી વહીવટ દ્વારા તેમના રાજ્યને સ્થિર કર્યું. તે તેના રાજ્યમાં બધા ધર્મો અને સંપ્રદાયો તરફ સહિષ્ણુ હતા. તેમણે મહેસૂલ સંગ્રહમાં પ્રણાલીઓ રજૂ કરી હતી.

જગન્નાથ મંદિર

- ▶ તાજેતરમાં, કેન્દ્ર સરકારે ઓડિશાના પુરી સ્થિત શ્રી જગન્નાથ મંદિર માટે રાષ્ટ્રીય સ્મારકો ઓથોરિટી (NMA) દ્વારા જારી કરાયેલ હેરિટેજ કાયદાને પાછો ખેંચી લીધો છે.
- ▶ ઓડિશા સરકાર ભુવનેશ્વરમાં 'એકમારા ક્ષેત્ર' ના મંદિરો માટે પેટા-કાયદા પાછો ખેંચવાની માંગ પણ કરી રહી છે.

Back to Basics : મુસદ્દો લીગસી બાય કાયદો

- **પૃષ્ઠભૂમિ:**
- ▶ પ્રાચીન સ્મારકો, પુરાતત્વીય સાઈટ્સ અને અવશેષો (સુધારણા અને માન્યતા) અધિનિયમ, 2010 હેઠળ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા વર્ષ 2010 માં રાષ્ટ્રીય સ્મારક ઓથોરિટી (NMA) ની રચના કરવામાં આવી હતી.
- ▶ NMAની મુખ્ય ભૂમિકા ભારતીય પુરાતત્વીય સર્વેક્ષણ (ASI) દ્વારા સૂચિબદ્ધ બંધારણો માટે હેરિટેજ બાયલોજ તૈયાર કરવાની હતી.

સંરક્ષણ અને બાય-કાયદા

- ▶ પ્રાચીન સ્મારકો, પુરાતત્વીય સાઈટ્સ અને અવશેષો (સુધારણા અને ચકાસણી) અધિનિયમ, 2010 એ પ્રદાન કરે છે કે સ્મારક-વિશિષ્ટ હેરિટેજ બાયલોજને એએસઆઈ સંરક્ષિત સ્મારકોની બાજુમાં બાંધકામ પ્રવૃત્તિને નિયંત્રિત કરવા માટે રચાયેલ હોવી જોઈએ.
- ▶ બાય-કાયદાના ડ્રાફ્ટ વારસાને સંસદ દ્વારા મંજૂરી આપવી જરૂરી છે.

ઓડિશા કેસ

- ▶ રાજ્ય સરકારના જણાવ્યા અનુસાર, 'આ કાયદો 12 મી સદીના પુરીમાં આવેલા શ્રી જગન્નાથ મંદિરની આજુ બાજુના આયોજિત માળખાગત વિકાસને અવરોધશે'.
- ▶ ભુવનેશ્વરના બે મંદિરો માટે પણ આવો જ હેરિટેજ બાય-લો ડ્રાફ્ટ તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે -
- ▶ પ્રથમ: અનંત બાસુદેવનું વૈષ્ણવ મંદિર 13 મી સદીમાં બંધાયું હતું અને
- ▶ બીજું: બ્રહ્મેશ્વરનું શિવ મંદિર. આ બંને મંદિરો એકમારા ક્ષેત્રમાં સ્થિત છે.
- ▶ વર્ષ 2020 માં, રાજ્ય સરકારે 1,126 એકરમાં ફેલાયેલા આજુબાજુના સૌદર્યકરણ પ્રોજેક્ટના અમલીકરણ સાથે તેને એક મુખ્ય પર્યટક આકર્ષણ કેન્દ્ર બનાવવાની યોજના બનાવી હતી.

જગન્નાથ મંદિર

- **બાંધકામ:**
- ▶ એવું માનવામાં આવે છે કે આ મંદિર 12 મી સદીમાં પૂર્વીય ગંગા વંશના રાજા અનંતવર્મન ચોડગંગ દેવ દ્વારા બનાવવામાં આવ્યું હતું.
- **પૌરાણિક મહત્વ:**
- ▶ જગન્નાથ પુરી મંદિરને 'યમનિકા તીર્થ' પણ કહેવામાં આવે છે, જ્યાં હિન્દુ માન્યતાઓ અનુસાર, પુરીમાં ભગવાન જગન્નાથની હાજરીને કારણે મૃત્યુ દેવતા 'યમ' ની શક્તિ ખતમ થઈ ગઈ છે.
- **સ્થાપત્ય:**
- ▶ આ મંદિરને 'સફેદ પેગોડા' કહેવામાં આવતું હતું અને તે ચારધામ તીર્થસ્થાનનો એક ભાગ છે (બદ્રીનાથ, દ્વારકા, પુરી, રામેશ્વરમ).
- ▶ મંદિરના મુખ્ય ચાર દરવાજા (પૂર્વમાં 'સિંહોનો દરવાજો', દક્ષિણમાં 'અશ્વ દરવાજો', પશ્ચિમમાં 'વ્યારા દ્વાર' અને ઉત્તરમાં 'હસ્તી દરવાજો') છે. દરેક દરવાજા કોતરવામાં આવ્યા છે.
- ▶ તેના પ્રવેશદ્વારની સામે અરૂણ સ્તંભ અથવા સૂર્ય સ્તંભ છે, જે મૂળ કોણાર્કના સૂર્ય મંદિરમાં સ્થાપિત થયેલ છે.
- ▶ ઉત્સવ: વિશ્વ વિખ્યાત જગન્નાથ રથયાત્રા અને બહુદા યાત્રા.

ઓડિશામાં અન્ય મહત્વપૂર્ણ સ્મારકો

- ▶ કોણાર્ક સૂર્ય મંદિર (યુનેસ્કો વર્લ્ડ હેરિટેજ સાઈટ).
- ▶ તારા તારિણી મંદિર.
- ▶ લિંગરાજ મંદિર.
- ▶ ઉદયગિરિ અને બંડાગીરી ગુફાઓ.
- ▶ પ્રાચીન સ્મારકો, પુરાતત્વીય સાઈટ્સ અને અવશેષો (સુધારણા અને માન્યતા) અધિનિયમ, 2010
- **ઉદ્દેશ:**
- ▶ તમામ પ્રાચીન સ્મારકો, પુરાતત્વીય સ્થળો અને આસપાસના તમામ દિશાઓમાં રાષ્ટ્રીય મહત્વ અને 300 મીટર (અથવા કેટલાક કિસ્સાઓમાં વધુ) સુધીના વિસ્તારો તરીકે ઘોષિત અવશેષોનું રક્ષણ, બચાવ અને સંરક્ષણ કરવું.
- **લોગવાઈ:**
- ▶ પ્રતિબંધિત ક્ષેત્રમાં કોઈપણ બાંધકામ અથવા પુનર્નિર્માણની મંજૂરી નથી (નજીકના સંરક્ષિત ક્ષેત્રની નજીકની સંરક્ષિત સીમાથી બધી દિશામાં કોઈ પણ રાષ્ટ્રીય મહત્વ તરીકે અથવા 100 મીટરની અંતર સુધીના સ્મારક તરીકે જાહેર કરાયેલ), પરંતુ સમારકામ અથવા નવીનીકરણો ધ્યાનમાં લઈ શકાય.
- ▶ નિયમનવાળા વિસ્તારમાં સમારકામ / નવીનીકરણ / બાંધકામ / પુનર્નિર્માણ પર વિચારણા કરી શકાય છે (સંરક્ષિત સ્મારક કોઈપણ રાષ્ટ્રીય મહત્વ તરીકે જાહેર કરાયેલ છે અને રક્ષિત વિસ્તારથી તમામ દિશાઓમાં 200 મીટર સુધીનો વિસ્તાર).
- ▶ પ્રતિબંધિત અને નિયંત્રિત વિસ્તારોમાં બાંધકામ સંબંધિત કામો માટેની તમામ અરજીઓ સક્ષમ અધિકારીઓ અને ત્યારબાદ રાષ્ટ્રીય સ્મારક સત્તા મંડળને વિચારણા માટે સબમિટ કરવાની રહેશે.
- ▶ કેન્દ્રીય સંસ્કૃતિ મંત્રાલય હેઠળ રાષ્ટ્રીય સ્મારકો ઓથોરિટી કાર્ય કરે છે.

વિશ્વ એઇડ્સ દિવસ 2020

- વિશ્વ એઇડ્સ દિવસ દર વર્ષે 1 ડિસેમ્બરે સમગ્ર વિશ્વમાં ઉજવવામાં આવે છે.

Back to Basics

- તેની શરૂઆત 1988 માં 'વર્લ્ડ હેલ્થ ઓર્ગનાઇઝેશન' (WHO) દ્વારા કરવામાં આવી હતી અને હસ્તગત એઇડ્સ વિશે લોકોમાં જાગૃતિ લાવવાનો હેતુ માટે પ્રથમ 'ગ્લોબલ હેલ્થ ડે' હતો.
- એઇડ્સ એ રોગચાળો છે જે HIVના ચેપને કારણે થાય છે, જે માનવ રોગપ્રતિકારક શક્તિને અસર કરે છે.
- વર્ષ 2019 માં, 6,90,000 લોકો HIV અને તેનાથી સંબંધિત કારણોથી મૃત્યુ પામ્યા હતા અને 17 લાખથી વધુ લોકોને ચેપ લાગ્યો હતો. આમાંના લગભગ 62% ચેપ ગીય વસ્તીવાળા વિસ્તારો અને તેમના સહભાગમાં રહેતા લોકોમાં નોંધાયા છે.
- વર્ષ 2020 ની થીમ:**
 - 'વૈશ્વિક એકતા, સ્થિતિસ્થાપક HIV સેવાઓ.'
 - 'વર્લ્ડ એઇડ્સ ડે' -2020 પર, WHO એ વૈશ્વિક નેતાઓ અને નાગરિકોને HIV સામેના પ્રતિસાદ અંગે COVID-19 દ્વારા ઉદભવેલા પડકારોને પહોંચી વળવા 'વૈશ્વિક એકતા' દર્શાવવા એક રેલીમાં ભાગ લેવા હાકલ કરી છે.
 - રોગચાળાને લીધે, નાજુક આરોગ્ય પ્રણાલીવાળા દેશો સહિતના તમામ દેશોમાં HIV નિવારણ, પરીક્ષણ, સારવાર અને સંભાળ સેવાઓ ખોરવાઈ રહી છે.
 - આરોગ્ય સેવાઓના વિક્ષેપોને કારણે એઇડ્સ સામે 2020 સુધીમાં વિશ્વ સામે નિર્ધારિત '90-90-90' લક્ષ્યાંક હાંસલ કરવો મુશ્કેલ છે.
 - આ ધ્યેય મુજબ, એ સુનિશ્ચિત કરવું છે કે 90 ટકા લોકો તેમની HIV સ્થિતિ જાણે છે, 90 ટકા લોકો આરોગ્ય સુવિધાઓમાં સકારાત્મક HIV વપરાશ ધરાવે છે, અને સારવારની પહોંચ ધરાવતા 90 ટકા લોકોમાં વાયરસનું દબાણ ઘટાડી શકાય છે.
 - આ સેવાઓનો વિક્ષેપ HIV ચેપ અને એઇડ્સના મૃત્યુને કારણે મોટી વસ્તીને અસર કરી શકે છે અને આ વચગાળાના લક્ષ્યોને પ્રાપ્ત ન કરવાથી વર્ષ 2030 સુધીમાં એઇડ્સના નાબૂદી લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરવું મુશ્કેલ બનશે.
 - વર્ષ 2020 ને 'નર્સ અને મિડવાઈલ્સ માટે આંતરરાષ્ટ્રીય વર્ષ' તરીકે નામ આપવામાં આવ્યું છે. આ વર્ષ, આરોગ્ય કર્મચારીઓ કે જેઓ લાંબા સમયથી HIV સેવાઓ પૂરી પાડવામાં મોખરે રહ્યા છે તેમને વધુ સુરક્ષા અને ટેકો આપવા માંગણી કરે છે.

રેલ્વેનું વિદ્યુતીકરણ

- તાજેતરમાં કેન્દ્રીય પ્રધાન પિયુષ ગોયલે ઉત્તર-પશ્ચિમ રેલ્વેના નવા ઈલેક્ટ્રિકાઈઝેડ દિઘાવાડા-બાંદીકુઈ રેલ્વે વિભાગનું ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું અને દિઘાવાડા સ્ટેશન પર આયોજિત કાર્યક્રમમાં આ નવા વીજળીકૃત રેલ્વે રૂટ પર

પહેલી ટ્રેનને રવાના કરી હતી.

Back to Basic : રેલ્વેનો ઇતિહાસ

- 1832:**
 - ભારતમાં રેલ્વે માટેની પહેલી દરખાસ્ત મદ્રાસમાં રજૂ કરવામાં આવી.
- 1837:**
 - ભારતને રેડ હિલ રેલ્વેના રૂપમાં પ્રથમ ટ્રેન મળી, જે માગ બાંધકામ માટે ગ્રેનાઈટ પરિવહનના એકમાત્ર હેતુ માટે શરૂ કરવામાં આવી હતી.
- 1853:**
 - ભારતની પ્રથમ પેસેન્જર ટ્રેન એપ્રિલ 1853 માં ગ્રેટ ઈન્ડિયન પેનિનસુલા રેલ્વે બોરી બંદર (મુંબઈ) અને થાણે વચ્ચે દોડી હતી.
- 1925:**
 - ફેબ્રુઆરી 1925 માં, ભારતની પહેલી ઈલેક્ટ્રિક ટ્રેન મુંબઈના વિક્ટોરિયા ટર્મિનસ અને કુર્લા વચ્ચે દોડી હતી.
- 1951:**
 - ભારતીય રેલ્વેનું રાષ્ટ્રીયકરણ કરવામાં આવ્યું.

વર્તમાન વીજળીકરણ

- ભારતીય રેલ્વેએ ડિસેમ્બર 2023 સુધીમાં તેના બ્રોડગેજ નેટવર્કના વીજળીકરણનું કામ પૂર્ણ કરવાનું લક્ષ્ય નક્કી કર્યું છે.
- 66 ટકાથી વધુ બ્રોડગેજ રૂટનું વીજળીકરણ કરવામાં આવ્યું છે.
- 18065 કિ.મી.ના રૂટનું વીજળીકરણ કાર્ય પૂર્ણ કર્યા પછી, રેલવેએ વર્ષ 2009-2014ની સરખામણીમાં વર્ષ 2014-2020 દરમિયાન વીજળીકરણમાં 37 ટકાનો વધારો નોંધાવ્યો હતો.

રામાયણ કુળ સર્વિસ

- અયોધ્યામાં સરયુ નદી પર ટૂંક સમયમાં 'રામાયણ કુળ સર્વિસ' શરૂ કરવામાં આવશે.
- ઉત્તરપ્રદેશના અયોધ્યામાં સરયુ નદી પર આ પ્રકારની પહેલી લક્ઝરી કુળ સેવા હશે.
- તેનો હેતુ પવિત્ર સરયુ નદીના પ્રખ્યાત ઘાટની મુલાકાત લેતા ભક્તોને એક પ્રકારનો આધ્યાત્મિક પ્રવાસનો અનુભવ પૂરો પાડવાનો છે.
- આ કુળમાં વૈશ્વિક ધોરણ મુજબ જરૂરી સલામતી સુવિધાઓ સાથે તમામ લક્ઝરી અને આરામ મળશે.
- કુળનો અંદરનો ભાગ અને બોર્ડિંગ પોઈન્ટ રામચરિતમાનસની થીમ પર આધારિત બનાવવામાં આવશે. સંપૂર્ણ વાતાનુકૂલિત 80 સીટર કુળ પર્યાવરણને પ્રયાનમાં રાખીને બાયો ટોઈલેટ અને હાઈબ્રિડ એન્જિન સિસ્ટમનો ઉપયોગ કરશે.
- આ દ્વારા પ્રવાસીઓને 1-1.5 કલાકની અવધિની 'રામચરિતમાનસ ટૂર' પર લેવામાં આવશે.
- આ સમગ્ર મુસાફરી દરમિયાન, આશરે 15-16 કિ.મી.નું અંતર આવરી લેવામાં આવશે. આ સેવા માત્ર મોટી સંખ્યામાં પ્રવાસીઓને આકર્ષશે નહીં, પરંતુ તે આ ક્ષેત્રમાં નવી સીધી અને પરોક્ષ રોજગારની તકો બનાવવામાં પણ મદદ કરશે.

ઝારખંડમાં તમાકુ પર પ્રતિબંધ

- તાજેતરમાં, ઝારખંડ સરકારે આદેશ દ્વારા રાજ્ય સરકારના તમામ કર્મચારીઓ માટે કોઈપણ પ્રકારના તમાકુ પેદાશોના વપરાશ પર પ્રતિબંધ મૂક્યો છે.
- વટહુકમ દ્વારા રાજ્ય સરકારે કર્મચારીઓને તમાકુના સેવન અંગે સોગંદનામું રજૂ કરવું ફરજિયાત બનાવ્યું છે.
- નોંધનીય છે કે સિગારેટ, બીડી, ખેની, ગુટખા, પાન મસાલા, જરદા અથવા સોપારી તેમજ હૂકા, ઈ-સિગારેટ વગેરેનો સમાવેશ ધૂમ્રપાન અને ધૂમ્રપાન વિના તમાકુના ઉત્પાદનોમાં કરવામાં આવશે.
- આ નિર્ણય રાષ્ટ્રીય તમાકુ નિયંત્રણ કાર્યક્રમની બેઠકમાં લેવામાં આવ્યો છે, જેનો હેતુ સિગારેટ અને અન્ય તમાકુ ઉત્પાદનો અધિનિયમ, (COTPA) 2003 ની જોગવાઈઓનું યોગ્ય રીતે અમલ કરવાનો છે.
- આ હુકમ 1 એપ્રિલ, 2021 થી લાગુ કરવામાં આવશે.
- હુકમના ભંગના કિસ્સામાં સજાની જોગવાઈ અંગે કોઈ સ્પષ્ટતા નથી.
- કર્મચારીઓના વર્તનમાં ફેરફાર લાવવા પંચાયત કક્ષાની સંસ્થાઓમાં પણ લોકોને જાગૃત કરવા સરકાર તમાકુ નિયંત્રણ પર ચર્ચા યોજશે.
- જિલ્લા પરિષદો, પંચાયત સમિતિઓ અને ગ્રામ પંચાયતોને દરેક ગ્રામ સભામાં તમાકુ નિયંત્રણ અંગે ચર્ચા કરવા જણાવાયું છે.
- રાજ્યમાં પ્રતિબંધિત તમાકુ પેદાશોના પ્રવેશને અટકાવવા પોલીસને ચેકપોસ્ટ પર તકેદારી વધારવાનો આદેશ પણ આપવામાં આવ્યો છે.
- એપ્રિલ 2020 માં, COVID-19 ચેપમાં વધારો થવાની સંભાવનાને કારણે ઝારખંડ સરકારે જાહેર સ્થળો અને ઓનલાઈન પ્લેટફોર્મ પર તમાકુ ઉત્પાદનોના વેચાણ પર પ્રતિબંધ મૂક્યો હતો.

Back to Basics : ભારતમાં તમાકુનું નિયંત્રણ

- આંતરરાષ્ટ્રીય પરિષદ:
- તમાકુ નિયંત્રણ પર WHO ફેમવર્ક કન્વેશનના માળખા હેઠળ વર્ષ 2004 માં ભારતે કરારને બહાલી આપી હતી.

સિગારેટ અને અન્ય તમાકુ ઉત્પાદનો અધિનિયમ, 2003

- આનાથી 1975 નો સિગારેટ એક્ટ બદલાયો, જે મોટાભાગે કાયદાકીય ચેતવણીઓ સુધી મર્યાદિત હતો અને તેમાં સિગારેટ સિવાયના ઉત્પાદનોનો સમાવેશ થતો ન હતો.
- 2003 ના કાયદા દ્વારા સિગાર, બીડી, પાઈપ તમાકુ, હુક્કા, ચ્યુઈંગ તમાકુ, પાન મસાલા અને ગુટખાનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો.

રાષ્ટ્રીય તમાકુ નિયંત્રણ કાર્યક્રમ, 2008

- ઉદ્દેશ:
- તમાકુના વપરાશને નિયંત્રણમાં રાખવા અને તમાકુના મોતને ઘટાડવા.

- અમલીકરણ:
- કાર્યક્રમનો અમલ ત્રિસ્તરીય માળખા (i) કેન્દ્રીય સ્તરે રાષ્ટ્રીય તમાકુ નિયંત્રણ સેલ (ii) રાજ્ય કક્ષાએ રાજ્ય તમાકુ નિયંત્રણ સેલ અને (iii) જિલ્લા કક્ષાએ જિલ્લા તમાકુ નિયંત્રણ સેલ દ્વારા કરવામાં આવે છે.

સિગારેટ અને અન્ય તમાકુ ઉત્પાદનો (પેકેજિંગ અને લેબલિંગ) સુધારણા નિયમો, 2020

- આ સુધારા બધા તમાકુ પેદાશો પરની સ્પષ્ટ ચેતવણીઓ સાથે ચોક્કસ આરોગ્ય ચેતવણીઓનો એક નવો સેટ પ્રદાન કરે છે.

એમ સેસેશન પ્રોગ્રામ

- તમાકુ પર પ્રતિબંધ મૂકવા માટે તે મોબાઇલ ટેકનોલોજી પર આધારિત એક પહેલ છે.
- સરકારની 'ડિજિટલ ઈન્ડિયા' પહેલના ભાગરૂપે ભારતે વર્ષ 2016 માં ટેકસ્ટ સંદેશાઓનો ઉપયોગ કરીને એમ સેસેશન પ્રોગ્રામનો પ્રારંભ કર્યો હતો.

પ્રદૂષણ નિવારણ અને નિયંત્રણ અધિનિયમ, 1981

- અધિનિયમ ધૂમ્રપાનને વાયુ પ્રદૂષક માને છે.

કેબલ ટેલિવિઝન નેટવર્ક સુધારો અધિનિયમ, 2000

- ભારતમાં તમાકુ અને આલ્કોહોલ સંબંધિત જાહેરાતોના પ્રસારણ પર પ્રતિબંધ મૂક્યો છે.
- ભારત સરકારે ફૂડ સેફ્ટી એન્ડ સ્ટાન્ડર્ડ્સ એક્ટ, 2006 અંતર્ગત નિયમો જારી કર્યા છે જેમાં એવી શરત છે કે તમાકુ અથવા નિકોટિનનો ઉપયોગ ખાદ્ય ઉત્પાદનોમાં થઈ શકશે નહીં.

2020 માટે ભારતનાં ટોચના 10 પોલીસ સ્ટેશન

- તાજેતરમાં ગૃહ મંત્રાલયે વર્ષ 2020 માટે ભારતના ટોચના 10 પોલીસ સ્ટેશનની સૂચિ બહાર પાડી છે.
- આ પહેલની ઘોષણા વડા પ્રધાને 2015 માં ગુજરાતના કચ્છમાં ડાયરેક્ટર જનરલ ઓફ પોલીસ કોન્ફરન્સને સંબોધન કરતાં કરી હતી.
- આ રેન્કિંગ ડેટા વિશ્લેષણ, સીધા નિરીક્ષણ અને જાહેર પ્રતિસાદ દ્વારા દેશના 16,671 પોલીસ સ્ટેશનમાંથી ટોચના 10 પોલીસ સ્ટેશનોને અપાયો હતો.

Back to Basics : પર્ફોર્મન્સ સ્ટાન્ડર્ડ્સ

- સંપત્તિ સંબંધિત ગુનાઓ, મહિલાઓ સામેના ગુનાઓ અને સમાજના નબળા વર્ગ વગેરે.
- આ વર્ષે સરકારે ત્રણ નવા ધોરણો ઉમેર્યા છે –
- ગુમ થયેલ વ્યક્તિ, અજ્ઞાત વ્યક્તિ અને અજ્ઞાત લાશ.
- ગ્રામીણ અને દૂરના વિસ્તારોમાં સ્થિત પોલીસ સ્ટેશનોએ સારુ પ્રદર્શન કર્યું છે.
- આમાંથી એવું લાગે છે કે રાષ્ટ્રને રોકવા, નિયંત્રણ કરવા અને તેમની સેવા કરવા માટે સંસાધનોની ઉપલબ્ધતા મહત્વપૂર્ણ છે, પરંતુ તેનાથી પણ વધુ મહત્વપૂર્ણ પોલીસ કર્મચારીઓનું સમર્પણ અને પ્રામાણિકતા છે.

2020 માટેના ટોચના 3 પોલીસ સ્ટેશન

- મણિપુરના થોબલ જિલ્લામાં નોંગપોક સેકમાઈ પોલીસ સ્ટેશન આ યાદીમાં ટોચ પર છે.

- > તમિલનાડુના સલેમ શહેરમાં AWPS-સુરમંગલમ પોલીસ સ્ટેશન બીજા સ્થાને છે.
- > અરુણાચલ પ્રદેશના ચાંગલાંગ જિલ્લાનું ખારસંગ સ્ટેશન ત્રીજા સ્થાને છે.

વાર્ષિક રેન્કિંગના ફાયદા

- > આ પોલીસ દળની મહેનતને ઓળખવામાં, તેમને પ્રોત્સાહિત કરવામાં અને તેમની વચ્ચે સ્પર્ધાની ભાવના વિકસાવવામાં મદદ કરશે.
- > તે પોલીસ મથકોના સ્તરે ભૌતિક માળખાકીય સુવિધાઓ, સંસાધનો અને ખામીઓની સ્થિતિનું ચિત્ર પણ પૂરું પાડે છે.
- > આ પ્રકારના રેન્કિંગ દરેક સ્તરે પોલીસ સ્ટેશનોમાં સુધારણા માટે માર્ગદર્શિકા તરીકે કામ કરે છે.

વિશ્વ દિવ્યાંગ દિવસ

- > દર વર્ષે 03 ડિસેમ્બર વિશ્વવ્યાપી દિવ્યાંગોના પડકારો અને સમસ્યાઓ પ્રકાશિત કરવા અને મંજૂરી આપવા માટે વિશ્વ દિવ્યાંગ દિવસ તરીકે ઉજવવામાં આવે છે.
- > આ દિવસનું આયોજન કરવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ સામાન્ય લોકોમાં દિવ્યાંગો સાથે સંબંધિત મુદ્દાઓ અને અપંગ વ્યક્તિઓના મૂળભૂત અધિકાર વિશે જાગૃતિ લાવવાનો છે.

Back to Basics

- > સંયુક્ત રાષ્ટ્રની મહાસભાએ 1981 ના વર્ષને 'દિવ્યાંગો માટેનું આંતરરાષ્ટ્રીય વર્ષ' તરીકે જાહેર કર્યું હતું.
- > 1983-92 દાયકાને પછી 'દિવ્યાંગો માટે આંતરરાષ્ટ્રીય દાયકો' તરીકે ઘોષિત કરવામાં આવ્યું હતું.
- > 1992 થી સંયુક્ત રાષ્ટ્રએ દર વર્ષે 3 ડિસેમ્બરને 'વિશ્વ દિવ્યાંગ દિવસ' તરીકે ઉજવવાનું શરૂ કર્યું હતું.
- > હાલમાં, દિવ્યાંગતાને અપંગતા તરીકે જોવામાં આવતી નથી અને તેનું સફળ ઉદાહરણ એ છે કે આધુનિક યુગના સૌથી સફળ વૈજ્ઞાનીકોમાંના એક સ્ટીફન હોકિંગ પણ એક અપંગ વ્યક્તિ હતા.
- > 2001 ની વસ્તી ગણતરી મુજબ, ભારતમાં 21 મિલિયનથી વધુ લોકો (વસ્તીના 2.1 ટકા) કોઈક પ્રકારની અપંગતાથી પીડાય છે. દેશમાં કુલ 126 મિલિયન પુરુષો અને 9.3 મિલિયન સ્ત્રીઓ છે.

ગીતાંજલિ રાવ

- > 15 વર્ષના ભારતીય-અમેરિકન વૈજ્ઞાનિક અને શોધક ગીતાંજલિ રાવને ટાઈમ મેગેઝિનનું પ્રથમ 'કિડ ઓફ ધ યર' જાહેર કરાયું છે.
- > આ અંગેની ઘોષણા કરતાં ટાઈમ મેગેઝિનએ જણાવ્યું છે કે ગીતાંજલિ રાવે 'દૂષિત પીવાના પાણીથી માંડીને ઓપિઓઈડ (ડ્રગ) વ્યસન અને સાયબર હુમલા' સુધીની સમસ્યાઓનો સામનો કરવા ટેકનોલોજીના ઉપયોગને સક્ષમ બનાવ્યો છે.

- > મહત્વપૂર્ણ છે કે ગીતાંજલિ રાવની પસંદગી 'કિડ ઓફ ધ યર' માટે 5000 નામાંકિત બાળકોના જૂથમાંથી કરવામાં આવી છે.
- > આ પહેલીવાર નથી જ્યારે ગીતાંજલિ રાવને તેમના મહત્વપૂર્ણ કાર્યો માટે માન્યતા આપવામાં આવી હોય. વર્ષ 2017 ની શરૂઆતમાં, તેણી જ્યારે પાણીમાં લીડ શોધવા માટે કાર્બન નેનોટ્યૂબ સેન્સરનો ઉપયોગ કરતી હતી ત્યારે તે ખૂબ ચર્ચામાં હતી.
- > વર્ષ 2019 માં, તેમને તેમની શોધ માટે ફોર્બ્સની પ્રતિષ્ઠિત '30 અન્ડર 30' ની સૂચિમાં સ્થાન મળ્યું હતું.

ગ્લોબલ ટીચર પ્રાઈઝ 2020

- > મહારાષ્ટ્રના સોલાપુરના પ્રાથમિક શિક્ષક રણજીતસિંહ ડીસાલે 2020 નું ગ્લોબલ ટીચર ઇનામ જીત્યું છે.

Back to Basics: ગ્લોબલ ટીચર પ્રાઈઝ

- > આ અંતર્ગત, 1 મિલિયન ડોલરની ઇનામ રકમ આપવામાં આવે છે અને આ એવોર્ડ વાર્ષિક એક અસાધારણ શિક્ષકને આપવામાં આવે છે જેમણે તેમના વ્યવસાયમાં ઉત્કૃષ્ટ યોગદાન આપ્યું છે.
- > વર્કી ફાઉન્ડેશન એ એવોર્ડના સ્થાપક છે, જે વૈશ્વિક સખાવતી સંસ્થા છે અને શિક્ષણના ધોરણોને સુધારવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. યુનેસ્કોની ભાગીદારીમાં આ એવોર્ડનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે.

ઉદ્દેશ

- > તે શિક્ષકોના મહત્વને પ્રોત્સાહન આપે છે અને તે હકીકતને રેખાંકિત કરવા માટે સેવા આપે છે કે વિશ્વભરના શિક્ષકો દ્વારા કરવામાં આવેલા પ્રયત્નોનું સન્માન અને આદર કરવાની જરૂર છે.
- > તે ફક્ત વિદ્યાર્થીઓ જ નહીં આસપાસના સમુદાયો પર પણ શ્રેષ્ઠ શિક્ષકોની અસરને માન્ય રાખે છે.
- > અપૂર્ણ શિક્ષણ એ આજે વિશ્વની સામૂહિક, રાજકીય, આર્થિક અને આરોગ્ય સંબંધિત સમસ્યાઓ પાછળનું એક મુખ્ય પરિબળ છે. શિક્ષણમાં ગરીબી, પૂર્વગ્રહ અને સંઘર્ષ ઘટાડવાની શક્તિ છે.

રણજિતસિંહ ડીસાલેનું યોગદાન

- > તેમણે જર્જરિત શાળાને એવી શાળામાં રૂપાંતરિત કરી હતી જે કિવક રિસ્પોન્સ (QR) કોડ રજૂ કરતી મહારાષ્ટ્રની પ્રથમ શાળા બની.
- > QR કોડ એ એક પ્રકારનો બારકોડ છે જેમાં બિંદુઓના મેટ્રિક્સનો સમાવેશ થાય છે. તે QR સ્કેનર અથવા સ્માર્ટફોનના કેમેરાની મદદથી સ્કેન કરી શકાય છે.
- > તેઓએ વર્ગખંડના પાઠ્યપુસ્તકોનો ફક્ત તેમના વિદ્યાર્થીઓની મૂળ ભાષાઓમાં અનુવાદ જ કર્યો નહીં, પરંતુ ઓડિઓ કવિતાઓ, વિડિઓ પ્રવચનો, વાર્તાઓ અને વિદ્યાર્થીઓને સૌપાયેલું અનન્ય QR કોડ પણ બનાવ્યાં.
- > સંઘર્ષશીલ વિસ્તારોમાં રહેતા યુવાનોમાં શાંતિ સ્થાપિત કરવા માટે પણ પ્રયત્નશીલ છે. તેમના દ્વારા શરૂ કરાયેલ 'લેટ્સ કોસ ધ બોર્ડર્સ' પ્રોજેક્ટ ભારત અને પાકિસ્તાન, પેલેસ્ટાઈન, ઈઝરાઈલ, ઈરાક, ઈરાન અને યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ અને ઉત્તર કોરિયાના યુવાનોને જોડે છે.

રણજિતસિંહ ડીસાલેના પ્રયત્નોની અસર

- ગામમાં કિશોરવયના લગ્નો નથી થતા અને શાળામાં છોકરીઓની 100% હાજરી છે.
- રાજ્ય સરકારે વર્ષ 2017 માં જાહેરાત કરી હતી કે તે તમામ સ્નાતકો માટે રાજ્યભરમાં QR કોડ સાથે પાઠ્યપુસ્તકો સબમિટ કરશે.
- વર્ષ 2018 માં, એવી જાહેરાત કરવામાં આવી હતી કે તમામ NCERT પાઠ્યપુસ્તકોમાં QR કોડ એમ્બેડ હશે

શિક્ષણ ક્ષેત્રે સુધારણા માટે કેટલીક ભારતીય પહેલ

- **રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ 2020**
- શિક્ષક શિક્ષણ પદ્ધતિથી સંબંધિત મૂળભૂત સુધારાના કેન્દ્રમાં હોવા જોઈએ.
- આ નીતિ હેઠળ, 'શિક્ષકો માટે રાષ્ટ્રીય વ્યવસાયિક ધોરણો-NPST' નો વિકાસ અને ચાર વર્ષીય સંકલિત બી.એડ. કાર્યક્રમની કલ્પના રજૂ કરવામાં આવી છે.
- વર્ષ 2022 સુધીમાં શિક્ષણ ક્ષેત્રે માળખાગત સુવિધાઓ અને સિસ્ટમોને મજબૂત બનાવવી
- શિક્ષણમાં ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને સિસ્ટમોને પુનઃજીવિત કરવું –(Revitalising Infrastructure and Systems in Education- RISE)
- તે ગુણવત્તાયુક્ત રીતે વર્ષ 2022 સુધીમાં વૈશ્વિક શ્રેષ્ઠ ધોરણોમાં ભારતમાં સંશોધન અને શૈક્ષણિક માળખાને અપગ્રેડ કરવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે.
- ભારતીય ઉચ્ચ શિક્ષણ સંસ્થાઓમાં ઉચ્ચ ગુણવત્તાના સંશોધન માળખા પૂરી પાડીને ભારતને એક શિક્ષણ કેન્દ્ર બનાવવાનું લક્ષ્ય છે.

UGCનું લર્નિંગ પરિણામ આધારિત**અભ્યાસક્રમ ફેમવર્ક (LOCF)**

- વર્ષ 2018 માં યુનિવર્સિટી ગ્રાન્ટ્સ કમિશન દ્વારા જારી કરવામાં આવેલી LOCF માર્ગદર્શિકાઓનો હેતુ, તે સ્પષ્ટ કરવાનો છે કે સ્નાતક વિદ્યાર્થીઓ તેમના અભ્યાસ કાર્યક્રમના અંતે શું જાણી શકે, સમજી શકે છે અને શું કરી શકે છે. આ વિદ્યાર્થીઓને એક સક્રિય લર્નર અને શિક્ષકને એક સારી સુવિધા આપનાર બનાવે છે.

ગ્લોબલ ઇનિશિએટિવ ફોર એકેડેમિક નેટવર્ક (GIAN)

- આ કાર્યક્રમનો ઉદ્દેશ ભારતની ઉચ્ચ શૈક્ષણિક સંસ્થાઓમાં ભણાવવા માટે વિશ્વભરના નામાંકિત શિક્ષણવિદો, ઉદ્યોગસાહસિકો, વૈજ્ઞાનીકો અને વિશ્વભરની નામાંકિત સંસ્થાઓના નિષ્ણાતોને આમંત્રણ આપવાનો છે.

ઓલ ઇન્ડિયા સર્વે ઓન હાયર એજ્યુકેશન (AISHE)

- સર્વેના મુખ્ય ઉદ્દેશોમાં દેશભરની ઉચ્ચ શિક્ષણની તમામ સંસ્થાઓ વિશેની માહિતી ઓળખવા અને સંગ્રહિત કરવા અને ઉચ્ચ શિક્ષણના વિવિધ પાસાઓ પર તમામ ઉચ્ચ શિક્ષણ સંસ્થાઓમાંથી ડેટા એકત્રિત કરવાનો સમાવેશ થાય છે.

માનવ અધિકાર દિવસ

- દર વર્ષે 10 ડિસેમ્બરે માનવ અધિકાર દિવસનું આયોજન કરવામાં આવે છે જેના ઉદ્દેશ્યથી વિશ્વભરના લોકોને તેમના અધિકારો પ્રત્યે જાગૃત કરવામાં આવે છે.

- આ દિવસનું આયોજન કરવાનો મુખ્ય હેતુ એક આદર્શ વિશ્વની રચનામાં માનવાધિકારના મહત્વને પ્રકાશિત કરવાનો છે.
- યુએન જનરલ એસેમ્બલીએ 10 ડિસેમ્બર, 1948 ના રોજ પેરિસમાં માનવાધિકાર-UDHRની સાર્વત્રિક ઘોષણાને સ્વીકાર્યું હતું, જે માનવ અધિકારના સંરક્ષણ તરફનો એક ઐતિહાસિક અને મહત્વપૂર્ણ દસ્તાવેજ છે.
- વર્ષ 2020 માટે આ દિવસની થીમ 'રીકવર બેટર- સ્ટેન્ડ અપ ફોર હ્યુમન રાઇટ્સ'.
- વર્ષ 2020 માં માનવાધિકારનો દિવસ એ અર્થમાં મહત્વપૂર્ણ છે કે કોરોના વાયરસ સંકટ ગરીબી, અસમાનતા અને માનવાધિકારના ઉલ્લંઘન તરફના પ્રયત્નો પર ઊંડી અસર પડી છે.

સંયુક્ત રાષ્ટ્રનો વસ્તી એવોર્ડ 2020

- તાજેતરમાં હેલ્પએજ ઈન્ડિયાને વર્ષ 2020 માટે સંસ્થાકીય કેટેગરીમાં સંયુક્ત રાષ્ટ્રનો વસ્તી એવોર્ડ 2020 એનાયત કરવામાં આવ્યો છે.

Back to basics : સંયુક્ત રાષ્ટ્રનો વસ્તી એવોર્ડ

- જાતીય સ્વાસ્થ્ય પર કામ કરવા અને જાતીય હિંસાને સમાપ્ત કરવા બદલ ભુતાનની કવીન મધર ગિલેયમ સંગ ચોડન વાંગચુકને વર્ષ 2020 માં સંયુક્ત રાષ્ટ્રનો વસ્તી એવોર્ડ વ્યક્તિગત વર્ગમાં આપવામાં આવ્યો છે.
- દર વર્ષે યુનાઈટેડ નેશન્સ પોપ્યુલેશન એવોર્ડ માટે રચાયેલી કમિટી વસ્તી અને પ્રજનન સ્વાસ્થ્ય અંગેના મુદ્દાઓ અને ઉકેલોમાં ઉત્તમ ફાળો આપવા બદલ એક વ્યક્તિ અને / અથવા સંસ્થાને સન્માન આપે છે.
- વર્ષ 1981 માં યુનાઈટેડ નેશન્સ જનરલ એસેમ્બલી દ્વારા આ એવોર્ડની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી અને 1983 માં પહેલીવાર રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. તેમાં ગોલ્ડ મેડલ, પ્રમાણપત્ર અને રોકડ રકમ શામેલ છે.
- યુનાઈટેડ નેશન્સ પોપ્યુલેશન ફંડ-UNFPAએ તેના સચિવાલય તરીકે કાર્ય કરે છે.

હેલ્પએજ ઈન્ડિયા

- વૃદ્ધો અને અન્ય વંચિત લોકો માટે કાર્યરત તે એક પ્રીમિયર ચેરીટી છે, લગભગ 4 દાયકાથી ભારતમાં કાર્યરત છે. તેની સ્થાપના વર્ષ 1978 માં કરવામાં આવી હતી અને તે 1860 ના સોસાયટીઝ નોંધણી અધિનિયમ હેઠળ નોંધાયેલ છે.
- યુનાઈટેડ નેશન્સ પોપ્યુલેશન એવોર્ડના ઇતિહાસમાં પ્રથમ વખત કોઈ ભારતીય સંસ્થાને આ સન્માન આપવામાં આવ્યું છે.
- 1981 માં આ એવોર્ડની સ્થાપના થઈ ત્યારથી છેલ્લાં ચાર દાયકામાં ફક્ત બે ભારતીયોનું સન્માન કરવામાં આવ્યું છે: 1983 માં ભૂતપૂર્વ વડા પ્રધાન ઈન્દિરા ગાંધી અને 1992 માં ઉદ્યોગપતિ-જનહિતેશુ જે.આર.ડી. ટાટા.

આંતરરાષ્ટ્રીય પર્વતનો દિવસ

- આંતરરાષ્ટ્રીય પર્વત દિવસ દર વર્ષે 11 ડિસેમ્બરે વિશ્વભરમાં ઉજવવામાં આવે છે.

- > આ દિવસની ઉજવણીનો મુખ્ય ઉદ્દેશ આંતરરાષ્ટ્રીય સમુદાયને પર્વતીય ક્ષેત્રના ટકાઉ વિકાસના મહત્વથી વાકેફ કરવા અને પર્વતીય ક્ષેત્ર પ્રત્યેની જવાબદારીઓ પ્રત્યે જાગૃત થવાનો છે.
- > આ દિવસની સ્થાપના યુનાઈટેડ નેશન્સ જનરલ એસેમ્બલી દ્વારા વર્ષ 2003 માં પર્વતોમાં ટકાઉ વિકાસને પ્રોત્સાહિત કરવા માટે કરવામાં આવી હતી.
- > આ વર્ષે, આંતરરાષ્ટ્રીય પર્વત દિવસની થીમ 'પર્વત જૈવવિવિધતા' છે જે પર્વતની જૈવવિવિધતાના મહત્વને પ્રકાશિત કરવા અને તેના પહેલા પડકારોને દૂર કરવા પર કેન્દ્રિત છે.
- > યુએનના અંદાજ મુજબ, વિશ્વના લગભગ 15 ટકા લોકો પર્વતો પર વસે છે અને વિશ્વના લગભગ જૈવવિવિધતા હોટસ્પોટ્સ પર્વતો પર સ્થિત છે.
- > પર્વતો પૃથ્વીની સપાટીના લગભગ 27 ટકા ભાગને આવરે છે. પર્વતો ફક્ત સામાન્ય લોકોના દૈનિક જીવન માટે જ જરૂરી નથી, પરંતુ ટકાઉ વિકાસની દ્રષ્ટિએ પણ તેમનું ઘણું મહત્વ છે.

નવા સંસદ ભવનની આધારશિલા

- > નવા સંસદ ભવનનો પાયો નાખતાં વડા પ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ કહ્યું કે આ નવું સંસદ ભવન 'ન્યુ ઇન્ડિયા'ની જરૂરિયાતો અને આકાંક્ષાઓને પ્રતિબિંબિત કરશે.
- > અનુમાન મુજબ, ભારતના નવા સંસદ ભવનનું આ માળખું વર્ષ 2022 સુધીમાં તૈયાર થઈ જશે, જે ભારતની આઝાદીનું 75મું વર્ષ પણ હશે.
- > આ નવી સંરચનાના નિર્માણ માટે ભારતભરના કારીગરો અને શિલ્પકારોને આમંત્રિત કરવામાં આવશે, જે ભારતના નવા સંસદ ભવનને 'આત્મનિર્ભર ભારત'ના પ્રતીક તરીકે વિકસિત કરી શકશે.
- > સંસદનું નવું મકાન કુલ 64,500 ચોરસ મીટર ક્ષેત્રમાં ફેલાયેલું છે. આ નવી રચનામાં લોકસભાના 888 સાંસદો અને રાજ્યસભાના 384 સાંસદોની બેઠક વ્યવસ્થા હશે, જ્યારે હાલના સંસદ ભવનમાં લોકસભાના 543 અને રાજ્યસભાના 245 સાંસદોની બેઠક માટેની વ્યવસ્થા છે.
- > નવી બિલ્ડિંગમાં બંધારણ હોલ, સંસદના સભ્યો માટેનું એક લાઉન્જ, એક પુસ્તકાલય, અનેક સમિતિના ઓરડાઓ, જમવાની જગ્યા અને પાર્કિંગની પૂરતી જગ્યા પણ હશે જે ભારતની લોકશાહી વારસો પ્રદર્શિત કરશે.
- > સપ્ટેમ્બરમાં, ટાટા પ્રોજેક્ટ્સ લિમિટેડએ રૂ. 861.90 કરોડના ખર્ચે નવા સંસદ ભવનના નિર્માણ માટે બોલી લગાવીને સેન્ટ્રલ વિસ્ટા રિડેવલપમેન્ટ પ્રોજેક્ટના ભાગ રૂપે પ્રોજેક્ટ હસ્તગત કર્યો હતો.

બ્રેકડાન્સ ઓલમ્પિકમાં શામેલ

- > આંતરરાષ્ટ્રીય ઓલમ્પિક સમિતિએ ઓલમ્પિક રમતોમાં બ્રેકડાન્સને સત્તાવાર રીતે શામેલ કર્યો છે.
- > ઓલમ્પિક રમત તરીકે, 'બ્રેકડાન્સ' અથવા 'બ્રેકિંગ' (બ્રેકડાન્સિંગનું એક સ્પર્ધાત્મક સ્વરૂપ) 2024 માં પેરિસમાં ઓલમ્પિક રમતોત્સવ દરમિયાન સત્તાવાર રીતે શરૂ થશે.

- > ઓલમ્પિક રમત તરીકે બ્રેકડાન્સને સમાવવાના નિર્ણયનો મુખ્ય ઉદ્દેશ ઓલમ્પિક રમતોની સુસંગતતા જાળવવા પ્રાયોજકો અને પ્રસારણકર્તાઓ માટે છે.
- > આંતરરાષ્ટ્રીય ઓલમ્પિક સમિતિના આ નિર્ણયથી ઓલમ્પિક રમતો તરફ વધુને વધુ યુવાનો આકર્ષિત થશે જેથી યુવાઓમાં ઓલમ્પિક રમતોની લોકપ્રિયતા જળવાઈ રહે. હિપ-હોપ સંસ્કૃતિના મુખ્ય બંધારણ તરીકે બ્રેકડાન્સિંગની શરૂઆત યુ.એસ. માં 1970 માં થઈ હતી.

શેખ મુજબુર રહેમાનના નામે આંતરરાષ્ટ્રીય એવોર્ડ

- > યુનેસ્કોએ બાંગ્લાદેશના સ્થાપક નેતા અને પ્રથમ રાષ્ટ્રપતિ બંગબંધુ શેખ મુજબુર રહેમાનના નામે 'સર્જનાત્મક અર્થવ્યવસ્થા' ક્ષેત્રે આંતરરાષ્ટ્રીય એવોર્ડ સ્થાપવાનો નિર્ણય કર્યો છે.
- > નવેમ્બર 2021 થી શરૂ કરીને, 50,000 ડોલરનો એવોર્ડ સર્જનાત્મક વૈશ્વિક આર્થિક પહેલના ક્ષેત્રમાં દર બે વર્ષે એકવાર રજૂ કરવામાં આવશે.
- > યુનેસ્કોના જણાવ્યા મુજબ આ આંતરરાષ્ટ્રીય એવોર્ડ જ્ઞાન-વહેંચણી પદ્ધતિ વિકસાવશે, સર્જનાત્મક ઉદ્યમવૃત્તિના વિકાસમાં શ્રેષ્ઠ પ્રયાસોને માન્યતા આપશે.
- > નોંધનીય છે કે યુનેસ્કોએ વર્ષ 2021 ને 'આંતરરાષ્ટ્રીય વર્ષ માટે ક્રિએટિવ ઇકોનોમી સસ્ટેનેબલ ડેવલપમેન્ટ' તરીકે જાહેર કર્યું છે.
- > યુનેસ્કો પાસે હાલમાં આંતરરાષ્ટ્રીય ખ્યાતનામ લોકો અને સંગઠનોના નામે કુલ 23 આંતરરાષ્ટ્રીય પુરસ્કારો છે.
- > શેખ મુજબુર રહેમાનને બાંગ્લાદેશના 'રાષ્ટ્રપિતા' કહેવામાં આવે છે અને તે બાંગ્લાદેશના લોકોમાં 'બંગબંધુ' તરીકે લોકપ્રિય હતા. 'બંગબંધુ' નો શાબ્દિક અર્થ 'બંગાળનો મિત્ર' છે. પૂર્વ પાકિસ્તાનના લોકપ્રિય નેતા મુજબુર રહેમાને બાંગ્લાદેશની આઝાદીમાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવી હતી.

આંતરરાષ્ટ્રીય ભારતી મહોત્સવ 2020

- > તાજેતરમાં વડા પ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ તમિલનાડુમાં વનાવીલ કલ્ચરલ સેન્ટર દ્વારા વર્ચુઅલ માધ્યમ દ્વારા આયોજિત આંતરરાષ્ટ્રીય ભારતી મહોત્સવ 2020 ને સંબોધન કર્યું હતું.
- > તમિળ કવિ અને લેખક મહાકવિ સુબ્રમણ્ય ભારતીની 138મી જન્મજયંતિ (11 ડિસેમ્બર, 2020) ની ઉજવણી માટે આ કાર્યક્રમનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે.
- > વિદ્વાન સેની વિશ્વનાથનને કાર્યક્રમ દરમિયાન વર્ષ 2020ના ભારતી એવોર્ડથી નવાજવામાં આવ્યા હતા.

Back to basics : સુબ્રહ્મણ્ય ભારતી

- જન્મ:
 - > સુબ્રહ્મણ્ય ભારતીનો જન્મ 11 ડિસેમ્બર, 1882 ના રોજ તમિલનાડુના તિરુનેલવેલી જિલ્લાના એત્તીયપુરમ ગામમાં (પૂર્વમાં મદ્રાસ પ્રેસિડેન્સી) થયો હતો.
- સંક્ષિપ્તમાં પરિચય:
 - > તેઓ રાષ્ટ્રવાદી સમયગાળા (1885-1920) ના ઉત્કૃષ્ટ ભારતીય લેખક હતા, જેને આધુનિક તમિળ શૈલીના પિતા

પણ માનવામાં આવે છે. તમિળ સાહિત્યમાં નવા યુગની રચના કરવામાં તેમણે મહત્વની ભૂમિકા ભજવી હતી.

- > સુબ્રહ્મણ્ય ભારતીને 'મહાકવિ ભારતીય' તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.
- > તેમની સામાજિક ન્યાયની પ્રબળ ભાવનાએ તેમને સ્વતંત્રતા માટે લડવાની પ્રેરણા આપી.

રાષ્ટ્રવાદી સમયગાળા દરમિયાન ભાગીદારી

- > વર્ષ 1904 પછી, તે તામિલ ભાષાના દૈનિક અખબાર 'સ્વદેશમિત્રન'માં એક પત્રકાર તરીકે જોડાયા.
- > આ સમય દરમિયાન તેમને પૂર્વ ભારતની દયનીય સ્થિતિ અને આઝાદી માટેના પ્રયત્નો વિશે જાણવાની તક મળી, ત્યારબાદ તે ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના ઉગ્રવાદી એટલે કે ગરમદળમાં જોડાયા.
- > સુબ્રહ્મણ્ય ભારતીએ સ્વતંત્રતા ચળવળમાં તેમના ક્રાંતિકારી આગમનની ઘોષણા કરીને મે 1906 માં 'ઇન્ડિયા' નામનું તમિળ સાપ્તાહિક અખબાર પ્રકાશિત કરવાનું શરૂ કર્યું.
- > તે જાણીતું હશે કે રાજકીય કાર્ટૂન પ્રકાશિત કરનાર તમિળનાડુ માં આ પહેલું અખબાર હતું.
- > આ સિવાય તેમણે વિજયા જેવા કેટલાક અન્ય સામયિકો પણ પ્રકાશિત અને સંપાદિત કર્યાં.
- > તેમણે ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના વાર્ષિક અધિવેશનમાં ભાગ લીધો હતો અને આ દરમિયાન બિપિનચંદ્ર પાલ, બાલ ગંગાધર તિલક અને સુબ્રહ્મણ્યમ ઐયર જેવા અન્ય ઘણા ઉગ્રવાદી નેતાઓ સાથે રાષ્ટ્રીય મુદ્દાઓ પર વાતચીત કરી હતી.
- > જ્યારે ભારતીએ ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના બનારસ સત્ર (1905) અને સુરત સત્ર (1907) માં ભાગ લીધો, ત્યારે કોંગ્રેસના ઘણા મોટા અને અગ્રણી નેતાઓ તેમનાથી પ્રભાવિત થયાં.
- > વર્ષ 1908 માં તેમની ક્રાંતિકારી કૃતિ 'સ્વદેશ ગીતાંગલ' પ્રકાશિત થઈ.
- > 1917 ની રશિયન ક્રાંતિ વિશે લખેલી સુબ્રહ્મણ્ય ભારતીની કવિતા 'નયા રુશા' (હિન્દી અનુવાદ) તેમના રાજકીય દર્શનનું મુખ્ય ઉદાહરણ પ્રદાન કરે છે.
- > તેમણે તેમના ક્રાંતિકારી સ્વભાવને લીધે પોંડિચેરી (હાલના પુડુચેરી) જવું પડ્યું, જ્યાં તેઓ 1910 થી 1919 સુધી દેશનિકાલ રહ્યાં.
- > આ સમય સુધીમાં, ભારતીની રાષ્ટ્રવાદી કવિતાઓ અને નિબંધો ખૂબ લોકપ્રિય થયાં હતાં.

■ મહત્વપૂર્ણ કૃતિઓ:

- > સુબ્રહ્મણ્ય ભારતીની પ્રખ્યાત રચનાઓમાં કન્નમ પટ્ટુ (1917-કૃષ્ણ ગીત), પંચાલી સબતમ (1912-પંચાલીનો અવાજ), કુયિલ પટ્ટુ (1912-કોલસાના ગીત) અને પુડિયા રશિયા (ન્યુ રશિયા) વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

■ મૃત્યુ:

- > 11 સપ્ટેમ્બર, 1921

ભારતી એવોર્ડ

- > વનાવીલ કલ્ચરલ સેન્ટર દ્વારા ભારતી એવોર્ડની સ્થાપના 1994 માં કરવામાં આવી હતી.
- > દર વર્ષે, આ એવોર્ડ એવી વ્યક્તિને અર્પણ કરવામાં આવે છે જેણે સામાજિક સુસંગતતાના ક્ષેત્રમાં પ્રશંસનીય કાર્ય કરીને

સુબ્રહ્મણ્ય ભારતીના સપનાને પૂરા કરવામાં નોંધપાત્ર યોગદાન આપ્યું છે.

'રાષ્ટ્રીય ઉર્જા સંરક્ષણ દિવસ, 2020'

- > ઉર્જા કાર્યક્ષમતા અને સંરક્ષણમાં ભારતની સિદ્ધિઓ દર્શાવવા માટે બ્યુરો ઊર્જા કાર્યક્ષમતા (BEE) દ્વારા દર વર્ષે રાષ્ટ્રીય ઉર્જા સંરક્ષણ દિન 14 ડિસેમ્બરે યોજવામાં આવે છે.
- > આ પ્રસંગે રાષ્ટ્રીય ઉર્જા સંરક્ષણ એવોર્ડનું વિતરણ કરવામાં આવે છે.

Back to basics : ઉર્જા સંરક્ષણ

- > આમાં એવી કોઈપણ વર્તણૂક શામેલ છે જેનું પરિણામ ઉર્જા વપરાશમાં ઘટાડો થાય છે.
- > ઓરડામાંથી બહાર નીકળતી વખતે લાઈટો બંધ કરવી અને એલ્યુમિનિયમના કન્ટેનરને રિસાયકલિંગ કરવું એ ઉર્જા સંરક્ષણના બંને ઉદાહરણો છે.
- > આ 'ઉર્જા કાર્યક્ષમતા' શબ્દથી અલગ છે, જે તકનીકીઓનો ઉપયોગ કરે છે જે સમાન કાર્યો કરવા માટે પ્રમાણમાં ઓછી ઉર્જાની જરૂર પડે છે.
- > લાઈટ-એમિટિંગ ડાયોડ (LED) અથવા કોમ્પેક્ટ ફ્લોરોસન્ટ લાઈટ (CFL) બલ્બનો ઉપયોગ જે તે જ પ્રકાશ પેદા કરવા માટે અગ્નિથી પ્રકાશિત લાઈટ બલ્બ કરતા ઓછી ઉર્જાની જરૂર પડે છે તે ઉર્જા કાર્યક્ષમતાનું એક ઉદાહરણ છે.
- > ભારતીય અર્થવ્યવસ્થાની ઉર્જાની તીવ્રતા ઘટાડવાના હેતુથી 2001 માં 'ઉર્જા સંરક્ષણ અધિનિયમ' લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો.
- > 'ઉર્જા સંરક્ષણ અધિનિયમ' ની અમલવારી સુનિશ્ચિત કરવા બ્યુરો ઊર્જા કાર્યક્ષમતા-BEEની સ્થાપના વર્ષ 2002 માં કેન્દ્રીય સ્તરે એક વૈધાનિક સંસ્થા તરીકે કરવામાં આવી હતી.
- > તે કેન્દ્રીય વીજ મંત્રાલય હેઠળ કાર્ય કરે છે.
- > ભારતની ઉર્જા માંગ વર્ષ 2013-2030 (લગભગ 1500 મિલિયન ટન તેલની સમકક્ષ) ની વચ્ચે બમણી થવાનો અંદાજ છે.
- > ઉર્જા સંરક્ષણ અધિનિયમ, 2001: આ કાયદામાં ઉર્જા સંરક્ષણ માટેના ઘણા કાર્યો માટે નિયમનકારી આદેશની જોગવાઈ છે, જેમાંથી કેટલાક નીચે મુજબ છે:
- > સાધનો અને ઉપકરણોનું માનકકરણ અને લેબલિંગ.
- > વ્યવસાયિક મકાનો માટે ઉર્જા સંરક્ષણ બિલ્ડિંગ કોડ.
- > ઉર્જા સઘન ઉદ્યોગો માટે ઉર્જા વપરાશનાં ધોરણો.

રાષ્ટ્રીય ઉર્જા સંરક્ષણ એવોર્ડ

- > આ પુરસ્કારો ભારત સરકારના જાણીતા મહાનુભાવો દ્વારા ઉદ્યોગો, મકાનો, પરિવહન અને સંસ્થાઓ તેમજ ઉર્જા સંરક્ષણમાં નવીનતાઓ અને અન્ય સિદ્ધિઓને માન્યતા આપવા ઉર્જા કાર્યક્ષમ ઉત્પાદકોને આપવામાં આવે છે.
- > આ એવોર્ડ સૌ પ્રથમ 14 ડિસેમ્બર 1991 ના રોજ આપવામાં આવ્યો હતો, જે (14 ડિસેમ્બર) દેશભરમાં 'રાષ્ટ્રીય ઉર્જા સંરક્ષણ દિવસ' તરીકે ઉજવવામાં આવે છે.

એસોસિયેશન ઓફ બૌદ્ધ ટૂર ઓપરેટર (ABTO) આંતરરાષ્ટ્રીય સંમેલન

- 10 ડિસેમ્બર, 2020 ના રોજ, કેન્દ્રીય પર્યટન અને સંસ્કૃતિ રાજ્ય મંત્રી શ્રી પ્રહલાદસિંહ પટેલે નવી દિલ્હીમાં એસોસિયેશન ઓફ બૌદ્ધ ટૂર ઓપરેટર (ABTO) આંતરરાષ્ટ્રીય સંમેલનનું ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું. આ સંમેલન પર્યટન મંત્રાલયની ભાગીદારીમાં યોજવાનું છે.

Back to basics : ભારતના પર્યટન ક્ષેત્રે તાજેતરનો વિકાસ

- ઉદ્ઘાટન સમારોહ દરમિયાન મંત્રીશ્રીએ નીચેની ઘોષણાઓ કરી હતી
- દેશમાં પર્યટન ઉદ્યોગ વિકસાવવા સ્વદેશ દર્શન યોજના અને પ્રસાદ યોજના શરૂ કરવામાં આવી હતી.
- સ્વદેશ દર્શન યોજના અંતર્ગત બૌદ્ધ સ્થળોના વિકાસ માટે 350 કરોડથી વધુ રૂપિયાની મંજૂરી આપવામાં આવી છે
- પ્રસાદ યોજના અંતર્ગત 900 કરોડથી વધુ રૂપિયાની મંજૂરી આપવામાં આવી છે.
- હાલમાં ભારતીય પુરાતવીય સર્વેક્ષણ તેના સ્મારકોની સૂચિમાં સુધારો કરી રહ્યાં છે અને આગામી દિવસોમાં ભારતીય પુરાતવીય સર્વેક્ષણ હેઠળના સ્મારકોની સંખ્યામાં નોંધપાત્ર વધારો થવાનો છે.
- પર્યટન મંત્રાલય, આતિથ્ય ઉદ્યોગના રાષ્ટ્રીય સંકલિત ડેટાબેઝ હેઠળ આવાસ એકમોની નોંધણી કરવાની યોજના બનાવી રહ્યાં છે, જે પર્યટન મંત્રાલય હેઠળ કાર્યરત પોર્ટલ છે. પોસ્ટલ હેઠળ અત્યાર સુધીમાં 32000 થી વધુ આવાસ એકમો નોંધાયા છે.

પ્રસાદ યોજના

- તે યાત્રાધામ કાયાકલ્પ અને આપ્રયાત્મિકતા ઉત્તેજના ડ્રાઇવ છે. તે 2015 માં શરૂ કરવામાં આવી હતી. આ યોજનાનો હેતુ મુખ્યત્વે આયોજિત સ્થળોના વિકાસને આયોજિત અને ટકાઉ રીતે સંકલિત કરવાનો છે. આ યોજનામાં યાત્રાધામો અને વારસો સ્થળોના વિકાસ માટે 12 શહેરોની ઓળખ કરવામાં આવી છે. તેઓ આસામના કામખ્યા, આંધ્રપ્રદેશના અમરાવતી, બિહારના ગયા, ગુજરાતના દ્વારકા, પંજાબના અમૃતસર, ઓડિશાના પુરી, રાજસ્થાનના અજમેર, ઉત્તરાખંડના કેદારનાથ, તમિલનાડુના વેલાનકની, ઉત્તર પ્રદેશના વારાણસી અને મથુરા છે.
- આ યોજનાના મુખ્ય ઉદ્દેશોમાં પર્યટન આકર્ષણ વધારવું, સ્થાનિક કલા અને સંસ્કૃતિને પ્રોત્સાહન, ભોજન અને હસ્તકલાનો સમાવેશ થાય છે. ધાર્મિક સ્થળોમાં વૈશ્વિક કક્ષાના માળખાગત વિકાસનો હેતુ પણ છે.
- યોજના હેઠળની વિકાસલક્ષી પ્રવૃત્તિઓમાં નવીનીકરણીય ઊર્જા સ્ત્રોતો, ફર્સ્ટ એઈડ સેન્ટરો, શેયાલયો, પ્રતીક્ષા ઓરડાઓ, પરિવહનના પર્યાવરણમિત્ર મોડસ વિકસાવવા, પીવાના પાણી, વરસાદના આશ્રયસ્થાનો, ઇન્ટરનેટ કનેક્ટિવિટી વગેરેનો સમાવેશ થાય છે, જેમાં મૂળભૂત વિકાસ માહિતી જેવી પર્યટન સુવિધાઓનો પણ વિકાસ થશે.

ચારધામ હાઇવે પ્રોજેક્ટ

- 2 ડિસેમ્બર, 2020 ના રોજ, સુપ્રીમ કોર્ટે ચાર ધામ હાઇવે પ્રોજેક્ટની દેખરેખ રાખતી સમિતિને સંરક્ષણ મંત્રાલયની અરજીઓ પર વિચાર કરવા કહ્યાં. સંરક્ષણ મંત્રાલયે પોતાની અરજીમાં ભારત ચીન સરહદ વિસ્તારમાં સાત મીટર સુધીના રસ્તાઓને 2 અઠવાડિયામાં પહોળો કરવાની માંગ કરી છે.
- 8 સપ્ટેમ્બર, 2020 ના રોજ, સુપ્રીમ કોર્ટે માર્ગ પરિવહન અને હાઇવે મંત્રાલયને 2018 ના પરિપત્રનું પાલન કરવા અને 5.5 મીટર કેરેજ વે પહોળાઈને વળગી રહેવા જણાવ્યું હતું.
- સંરક્ષણ મંત્રાલયના જણાવ્યા અનુસાર, ભારે વાહનો, સૈનિકો, ટાંકી, શસ્ત્રાગાર અને તોપખાનાના પરિવહનની સુવિધા માટે સાત મીટરની કેરેજ વે પહોળાઈ આવશ્યક છે. સંરક્ષણ મંત્રાલય દ્વારા સૂચિબદ્ધ રસ્તાઓ ઝડપથી ભારે ઉપકરણોને એકઠા કરવા યોગ્ય બનાવવા જોઈએ કારણ કે ચારધામ પ્રોજેક્ટ હેઠળ નિર્માણ પામેલા આ રસ્તાઓ વાસ્તવિક નિયંત્રણની રેખા અથવા ચીન સાથેની આંતરરાષ્ટ્રીય સરહદ સાથે જોડાવાના છે. ઉપરાંત, આમાંના કેટલાક રસ્તાઓ ભારત-તિબેટીયન બોર્ડર પોલીસ સ્ટેશનને જોડે છે.

Back to basics : મુદ્દો

- ચારધામ પ્રોજેક્ટ, જેની કિંમત 12,000 કરોડ રૂપિયા છે, તેનો ઉદ્દેશ્ય ઉત્તરાખંડમાં મુખ્ય યાત્રાધામોને જોડનારા વિશાળ રસ્તા બનાવવાનું છે. પર્વત ઇકોસિસ્ટમને નુકસાન પહોંચાડતી પહાડ કાપવાની સંડોવણીને કારણે તે પર્યાવરણવાદીઓમાં વિવાદનો વિષય રહ્યો છે. તેઓ તેને પર્વતીય પ્રદેશોમાં અનુસરતા માર્ગની પહોળાઈ પરના સુપ્રીમ કોર્ટના આદેશોનું ઉલ્લંઘન હોવાનું માને છે. કેન્દ્ર સરકાર આ આરોપને નકારે છે.
- ચાર ધામ પ્રોજેક્ટ ગંગોત્રી, યમુનોત્રી, કેદારનાથ અને બદ્રીનાથને પરિવહન જોડાણની તમામ સુવિધા પૂરી પાડશે. પર્યાવરણવિદોના કહેવા મુજબ, આ પ્રોજેક્ટ અત્યંત સંવેદનશીલ ભાગીરથી ઇકો સેન્સિટિવ ઝોનને ખૂબ અસર કરશે. ભાગીરથી નદી એ ગંગાનો સ્રોત છે.

ચારધામ પ્રોજેક્ટ વિશે

- આ પ્રોજેક્ટનો અમલ કરનારી એજન્સીઓ માર્ગ પરિવહન અને હાઇવે મંત્રાલય, ઉત્તરાખંડ રાજ્ય જાહેર બાંધકામ વિભાગ, બોર્ડર રોડ ઓર્ગેનાઈઝેશન અને નેશનલ હાઇવે અને ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ડેવલપમેન્ટ કોર્પોરેશન લિમિટેડ છે. તે ઇજનેરી, પ્રાપ્તિ અને બાંધકામ (EPC) મોડ પર લાગુ કરવામાં આવી રહી છે. EPC મોડ હેઠળ, પ્રોજેક્ટ ખર્ચ ભારત સરકાર દ્વારા સંપૂર્ણ રીતે ઉઠાવવામાં આવે છે.

રાષ્ટ્રીય માનવરહિત વિમાન ટ્રાફિક મેનેજમેન્ટ નીતિ માટે ડ્રાફ્ટ

- રાષ્ટ્રીય માનવરહિત વિમાન ટ્રાફિક મેનેજમેન્ટ પોલિસીના ડ્રાફ્ટનો ઉદ્દેશ માનવ વિમાન (સુનિશ્ચિત અને બિન-સુનિશ્ચિત વિમાન) ની સાથે ઉડાન માટે ડ્રોનનો ઉપયોગ કરવાનો છે. સૂચિત નીતિ, ડ્રોન જોયા પછી તરત જ હવાઈ

મથકોની કામગીરી બંધ કરવાના અનેક દાખલાની પૃષ્ઠભૂમિમાં આવે છે. નીતિનો ઉદ્દેશ વર્તમાન એર ટ્રાફિક મેનેજમેન્ટ સિસ્ટમમાં ડ્રોન કામગીરીને એકીકૃત કરવાનો છે જ્યારે ઉડ્ડયન સલામતીના ઉચ્ચ સ્તરની જાળવણીની ખાતરી કરવી.

Back to basics : નીતિ વિશે

- > નીતિ અંતર્ગત માનવરહિત વિમાન સિસ્ટમ ટ્રાફિક મેનેજમેન્ટ રીઅલ-ટાઇમ પરિસ્થિતિ જાગૃતિ, ફ્લાઇટ પ્લાનિંગ ક્ષમતાઓ, ફ્લાઇટ ઓથોરાઇઝેશનની સુવિધા, હવામાન અને ટેરેઇન ડેટા પ્રદાન કરશે ઉપરાંત, તે માનવરહિત વિમાન સિસ્ટમ ટ્રાફિકનું સંચાલન કરશે.
- > માનવરહિત વિમાન સિસ્ટમ ટ્રાફિક મેનેજમેન્ટ જરૂરી છે જલદી ડ્રોન માનવ વિમાનની સાથે ઉડશે. તેથી, ઉડ્ડયન સલામતીનું ઉચ્ચ સ્તર જાળવવાની જરૂર છે. આવા કિસ્સામાં ડ્રોનને તેમની ટ્રાફિક મેનેજમેન્ટ સિસ્ટમ સાથે એકીકૃત કરવું ખર્ચાળ અને જટિલ હશે. તેથી, ડ્રોનને એક અલગ મેનેજમેન્ટ સિસ્ટમની જરૂર છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- > ડ્રાફ્ટ ઘણા વૈશ્વિક ઉદાહરણોની પૃષ્ઠભૂમિમાં આવે છે. જાન્યુઆરી 2019 માં, લંડનના હિથ્રો એરપોર્ટ ડ્રોન જોવાને કારણે એક કલાક માટે તેનું કાર્ય બંધ રાખ્યું હતું. આ જ રીતે, 2016 માં, દુબઈ એરપોર્ટ, જે વિશ્વનું સૌથી વ્યસ્ત એરપોર્ટ માનવામાં આવે છે, તેણે ડ્રોન જોવાયા પછી લગભગ 30 મિનિટ સુધી તેનું કાર્ય બંધ રાખ્યું હતું.
- > ભારતમાં ડ્રોનનો ઉપયોગ પહેલાથી જ અનેક સંસ્થાઓ દ્વારા કરવામાં આવી રહ્યો છે. તાજેતરમાં નવેમ્બર 2020 માં, હૈદરાબાદમાં સ્થિત આંતરરાષ્ટ્રીય પાક સંશોધન સંસ્થાને કૃષિ સંશોધન પ્રવૃત્તિઓ માટે ડ્રોન તેનાત કરવા માટે શરતી અપવાદ આપવામાં આવ્યો હતો. નાગરિક ઉડ્ડયન મંત્રાલય અને નાગરિક ઉડ્ડયન નિયામક જનરલ દ્વારા આ મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.

નીતિના ઉદ્દેશો

- > નીતિનો મુખ્ય ઉદ્દેશ એ નિર્ધારિત કરવાનું છે કે દેશમાં માનવરહિત વિમાન ઓપરેશનલ દૃશ્ય કેવી રીતે સક્ષમ કરવું છે. નીતિએ માનવરહિત વિમાન ઓપરેશનલ દૃશ્યો ઓળખી કાઢ્યા છે.
- > નીતિ મુખ્યત્વે ગ્રાઉન્ડ લેવલથી 2000 ફૂટ નીચે સંચાલિત માનવરહિત વિમાન પર કેન્દ્રિત છે.

હિસ્સેદારો

- > નીતિનો હેતુ બહુવિધ હિસ્સેદારોને સહયોગ આપવા અને ડેટા વિનિમય ધારણોના આધારે તેમને કનેક્ટ કરવાનો છે. આ હિસ્સેદારો વચ્ચે માહિતી વહેંચણીને વેગ આપશે. હિસ્સેદારોમાં એરપોર્ટ ઓથોરિટી ઓફ ઈન્ડિયા, એર ડિકેન્સ ઓથોરિટીઝ, કોસ્ટગાર્ડ, ઈન્ડિયન એરફોર્સ, આર્મી, ઈન્ડિયન નેવી અને HL જેવા સૈન્ય પ્રાધિકરણો, નાગરિક ઉડ્ડયનના મહાનિદેશક, નાગરિક ઉડ્ડયન સુરક્ષા બ્યુરો, કાયદા અમલીકરણ અને સુરક્ષા એજન્સીઓનો સમાવેશ થાય છે.

ડિજિટલ સ્કાય પ્લેટફોર્મ

- > આ મંચ ભારતની માનવરહિત વિમાન પ્રણાલીમાં કેન્દ્રિય છે. તે વાસ્તવિક સમયમાં હિસ્સેદારોને માપાંકિત કરવા માટે કેન્દ્રિય, એકીકૃત અને સ્વચાલિત નિયમનકારી વાતાવરણ

બનાવે છે. તે આખા દેશને માનવરહિત વિમાન સિસ્ટમ ટ્રાફિક વ્યવસ્થા પ્રદાન કરશે. તેમજ તે તમામ ફ્લાઇટ લોગ્સ અને ફ્લાઇટ પરવાનગી માટેના કેન્દ્રિય ડેટા આર્કાઇવ તરીકે કાર્ય કરશે.

- > નીતિ હેઠળ ડિજિટલ સ્કાય કોઈ પરવાનગી નહીં ટેકઓફ મોડેલ અપનાવે છે. આ સલામતી અને સુરક્ષાનું વધારાનું સ્તર પ્રદાન કરે છે. તેનો અર્થ એ છે કે સહી વગરની ડિજિટલ પરવાનગી વિના માનવરહિત વિમાન સિસ્ટમ ઉપડશે નહીં. પરવાનગીને આર્ટિફિકિટ કહેવામાં આવે છે.

પરવાનગી આર્ટિફિકિટ

- > પરવાનગી માનવીય વસ્તુ દરેક અને માનવરહિત વિમાન સિસ્ટમ માટે જારી કરવામાં આવે છે. તેમાં ચાર-પરિમાણીય અધિકૃતતા માહિતી શામેલ છે. ચાર પરિમાણો x, y, z અને t છે. t અહીં સમય છે.

માનવરહિત વિમાન સિસ્ટમ ટ્રાફિક મેનેજમેન્ટ (UTM) સેવા પ્રદાતાઓ

- > માનવરહિત વિમાન સિસ્ટમોના દૂરસ્થ પાઈલટ્સ UTMSP, UTM સેવા પ્રદાતાઓ દ્વારા ડિજિટલ સ્કાય પ્લેટફોર્મથી મંજૂરી મેળવી શકે છે. નીતિમાં આ હોદ્દેદારોને અલગ માર્ગદર્શિકા આપવામાં આવી છે.

વિશ્વ ભૂમિ દિવસ

- > દર વર્ષે, વર્લ્ડ સોઈલ ડે 5 ડિસેમ્બરના રોજ ઉજવવામાં આવે છે, આ દિવસ યુનાઈટેડ નેશન્સ હેઠળ કાર્યરત ફૂડ એન્ડ એગ્રિકલ્ચર ઓર્ગેનાઈઝેશન (FAO) દ્વારા અને અન્ય ઘણા આંતરરાષ્ટ્રીય સંગઠનો દ્વારા ઉજવવામાં આવે છે.

થીમ:

- > જમીન જીવંત રાખો, જમીનની જૈવવિવિધતાને સુરક્ષિત કરો (Keep Soil Alive, Protect Soil Biodiversity)
- > આ એ હકીકતને દર્શાવે છે કે ખાદ્ય સુરક્ષા જમીનના આરોગ્ય પર આધારિત છે.

Back to basics : મહત્વ

- > ભૂમિ પૃથ્વીના જૈવવિવિધતાના ચોથા ભાગનું ઘર છે. જમીનના પ્રદૂષણને નિયંત્રણમાં રાખવું મહત્વપૂર્ણ છે કારણ કે ખરાબ જમીનના સંચાલનથી જમીનની નીચે રહેલા સુક્ષ્મ જીવોને અસર થશે. આ સુક્ષ્મજીવો ઈકો સિસ્ટમ બચાવવા માટે સતત કામ કરી રહ્યા છે. તેઓ નાઈટ્રોજનને સુધારવામાં મદદ કરે છે જે છોડના વિકાસ માટે જરૂરી છે. તેઓ વિઘટનની પ્રક્રિયા દ્વારા જમીનમાં પોષક તત્વો પણ ઉમેરે છે.

ઇતિહાસ

- > આંતરરાષ્ટ્રીય યુનિયન ઓફ સોઈલ સાયન્સ દ્વારા 5 ડિસેમ્બરે વર્લ્ડ સોઈલ ડેની ઉજવણી કરવાની ભલામણ કરવામાં આવી હતી. થાઈલેન્ડની આગેવાની હેઠળ FAOએ વર્લ્ડ સોઈલ ડેની ઔપચારિક સ્થાપનાને ટેકો આપ્યો હતો. આ દિવસની ઉજવણીનો નિર્ણય ગ્લોબલ સોઈલ પાર્ટનરશીપ હેઠળ લેવામાં આવ્યો હતો. 2014 માં પહેલો વર્લ્ડ સોઈલ ડે ઉજવવામાં આવ્યો હતો.

- > 5 ડિસેમ્બર એટલા માટે પસંદ કરાયો કારણ કે આ દિવસ થાઈલેન્ડના દિવંગત રાજા ભૂમિબોલ અદુલ્યાદેજના જન્મદિવસને અનુરૂપ છે. તે આ પહેલનો મુખ્ય સમર્થક હતો.

ભારતમાં જમીન સંરક્ષણ

- > ભારત પ્રાદેશિક જમીન સંરક્ષણ કાર્યક્રમો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. ઉદાહરણ તરીકે, ચેરાપૂંજી ઈકોલોજીકલ પ્રોજેક્ટની શરૂઆત સોહરા પહારમાં જમીનની ભેજ વધારવા માટે કરવામાં આવી હતી.
- > જો કે, રાષ્ટ્રીય કૃષિ વિજ્ઞાન યોજના, જે દેશમાં રનફેડ ફાર્મિંગ સિસ્ટમ્સના વિકાસ પર કેન્દ્રિત છે, તે સમગ્ર ભારતમાં જમીનની ગુણવત્તા પર પ્રયાન કેન્દ્રિત કરે છે. ઉપરાંત, સોઈલ હેલ્થ કાર્ડ યોજના શરૂ કરવામાં આવી હતી.

આગ્રા મેટ્રો પ્રોજેક્ટ

- > આગ્રા મેટ્રો પ્રોજેક્ટમાં 29.4 કી.મી.ની લંબાઈવાળા બે કોરિડોરનો સમાવેશ થાય છે. તે તાજમહેલ, આગ્રા કિલ્લો, સિકંદ્રા વગેરે જેવાં પ્રખ્યાત પર્યટક આકર્ષણોને રેલ્વે સ્ટેશન અને બસ સ્ટેન્ડ્સ સાથે જોડે છે. તેના નિર્માણ કાર્યનું ઉદ્ઘાટન વડા પ્રધાન મોદી દ્વારા કરવામાં આવનાર છે. આ પ્રોજેક્ટથી આગ્રા શહેરના 29 લાખ લોકોને તેમજ દર વર્ષે આ સ્થળની મુલાકાત લેનારા 60 લાખથી વધુ પ્રવાસીઓ લાભ મેળવવાની ધારણા છે.

Back to basics : આગ્રા મેટ્રો પ્રોજેક્ટ વિશે

- > આ પ્રોજેક્ટ આગ્રાના લોકોના જીવનકાળને સરળ બનાવવા અને શહેરની મુલાકાતે આવતા પ્રવાસીઓને લાભ કરશે. આ પ્રોજેક્ટની અંદાજિત કિંમત 8,379.62 કરોડ રૂપિયા છે. આ પ્રોજેક્ટ પાંચ વર્ષમાં પૂર્ણ થવાનો છે. આગ્રા મેટ્રો પ્રોજેક્ટનો શક્યતા અભ્યાસ 2016 માં હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો. પ્રોજેક્ટનો વિગતવાર પ્રગતિ અહેવાલ RITES (રેલ ઈન્ડિયા તકનીકી અને આર્થિક સેવા લિમિટેડ) દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો.
- > પ્રોજેક્ટના ખર્ચનો અંદાજ રૂ.350 પ્રતિ કી.મી છે. ભાવો પ્રાઈસ ઈન્ડેક્સના આધારે અંદાજવામાં આવ્યાં હતાં.

ભારતમાં ભાવ સૂચકાંક

- > ભારતમાં ત્રણ મુખ્ય ભાવ સૂચકાંકો વપરાય છે. તે જથ્થાબંધ ભાવ સૂચકાંક, ઐદોગિક ઉત્પાદન સૂચકાંક અને ગ્રાહક ભાવ સૂચકાંક

જથ્થાબંધ ભાવ સૂચકાંક

- > તે દેશમાં ફુગાવાનો મુખ્ય માપદંડ છે. મહત્વપૂર્ણ નાણાકીય નીતિ અને નાણાકીય નીતિ ફેરફારો WPI સાથે જોડાયેલા છે. તે 1939 થી ઉપયોગમાં છે અને નિયમિતપણે 1947 થી પ્રકાશિત થાય છે. WPIની ગણતરી વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલયના ઐદોગિક નીતિ અને પ્રમોશન વિભાગ હેઠળ કાર્યરત આર્થિક સલાહકારની કચેરી દ્વારા કરવામાં આવે છે.

ઐદોગિક ઉત્પાદન સૂચકાંક

- > તે ઐદોગિક ઉત્પાદનમાં થતા ફેરફારોને માપે છે. આંકડા અને કાર્યક્રમના અમલીકરણ મંત્રાલય હેઠળ કાર્યરત સેન્ટ્રલ સ્ટેટિસ્ટિક્સ ઓફિસ દ્વારા તેની ગણતરી કરવામાં આવે છે. કૂડ ઓઈલ, વીજળી, સિમેન્ટ, રિફાઈનરી ઉત્પાદનો, સ્ટીલ, ખાતરો અને કુદરતી ગેસ જેવા આઠ મુખ્ય મુખ્ય ઉદ્યોગોને ઐદોગિક ઉત્પાદન સૂચકાંકમાં શામેલ કરવામાં આવ્યા છે.

ગ્રાહક ભાવ સૂચકાંક

- > તે છૂટક ભાવના માલ અને સેવાઓમાં ફેરફારને માપે છે. તેનો ઉપયોગ 157 થી વધુ દેશોમાં ફુગાવાના માપદંડ તરીકે થાય છે. તેની ગણતરી સેન્ટ્રલ સ્ટેટિસ્ટિક્સ ઓફિસ દ્વારા કરવામાં આવે છે.

ઈન્ડિયા મોબાઇલ કોંગ્રેસ

- > પીએમ મોદી 8 ડિસેમ્બર, 2020 ના રોજ ઈન્ડિયા મોબાઇલ કોંગ્રેસને સંબોધન કરશે. ભારતના ટેલિકમ્યુનિકેશન્સ અને સેલ્યુલર ઓપરેટર્સ એસોસિએશન ભારતનું આયોજન કરી રહ્યા છે મોબાઇલ કોંગ્રેસ 8 ડિસેમ્બર, 2020 અને 10 ડિસેમ્બર, 2020 વચ્ચે થીમ 'ઈન્ફ્રાસિવ ઈનોવેશન—સ્માર્ટ, સિક્યુર, સસ્ટેનેબલ' હેઠળ યોજવામાં આવી છે.

મહત્વ

- > કોંગ્રેસ, સ્થાનિક સંશોધન અને વિકાસ હેતુઓ, રોકાણો અને ઉભરતી ટેકનોલોજી ક્ષેત્રો તે મુખ્યત્વે આર્ટિફિશિયલ ઈન્ટેલિજન્સ, સાયબર સિક્યુરિટી, બ્લોક ચેઇન, ડેટા એનાલિટિક્સ અને સ્માર્ટ સિટીઝ અને ઈન્ટરનેટ ઓફ થિંગ્સ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે.

Back to basics : ભારતમાં આર્ટિફિશિયલ ઇન્ટેલિજન્સ

- > CBSEના બોર્ડમાં 2019 માં નવમી ધોરણના વિદ્યાર્થીઓ માટે પસંદગીના વિષય તરીકે આર્ટિફિશિયલ ઈન્ટેલિજન્સનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. IIT હૈદરાબાદએ આર્ટિફિશિયલ ઈન્ટેલિજન્સમાં બેચલર ઓફ ટેકનોલોજીની શરૂઆત કરી હતી. આ કાર્યક્રમ શરૂ કરનારી તે ભારતની પ્રથમ શૈક્ષણિક સંસ્થા છે. એક અનુમાન છે કે આર્ટિફિશિયલ ઈન્ટેલિજન્સ 2035 સુધીમાં ભારતના GDPમાં 957 અબજ ડોલરનો ઉમેરો કરશે

ભારતમાં સાયબર સિક્યુરિટી

- > 2013 માં 'સાયબર સિક્યુરિટી પોલિસી' શરૂ કરનારા કેટલાક દેશોમાં ભારત એક હતું. ભારતમાં, દરેક રાજ્ય સરકારોની પોતાની સાયબર ઈમર્જન્સી રિસ્પોન્સ ટીમ છે.
- > ભારતીય કમ્પ્યુટર ઈમર્જન્સી રિસ્પોન્સ ટીમ (CERT-IN) ના અહેવાલ મુજબ, ચીન દ્વારા કરવામાં આવેલા સાયબર એટેક દેશના કુલ સાયબર એટેકમાં 35% ફાળો આપે છે, ત્યારબાદ યુ.એસ., રશિયા, પાકિસ્તાન, કેનેડા અને જર્મની આવે છે.
- > ભારત સરકારે સાયબર સ્વચ્છતા કેન્દ્ર (બોટનેટ ક્લીનિંગ અને માલવેર એનાલિસિસ સેન્ટર) ની શરૂઆત 2017 માં કરી છે.

ભારતમાં બ્લોકચેન ટેકનોલોજી

- > રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા હેઠળ કાર્યરત ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ફોર ડેવલપમેન્ટ એન્ડ રિસર્ચ ઈન બેન્કિંગ ટેકનોલોજી બ્લોક ચેન ટેકનોલોજી માટે એક મોડેલ પ્લેટફોર્મ વિકસાવી રહી છે.

ભારતમાં ઇન્ટરનેટ ઓફ થિંગ્સ

- > ભારતમાં નાસ્કોમ મુજબ ઈન્ટરનેટ ઓફ થિંગ્સ 2020 સુધીમાં 15 અબજ ડોલરની પહોંચવાની ધારણા છે. ભારત સરકારે રાષ્ટ્રીય ડિજિટલ કમ્યુનિકેશન પોલિસી અને ડિજિટલ ઈન્ડિયા મિશનના ભાગ રૂપે ઈન્ટરનેટ ઓફ થિંગ્સનો લાભ મેળવવાની યોજના બનાવી છે.

થારૂ આદિવાસીઓ

- ઉત્તર પ્રદેશ સરકારે તાજેતરમાં જ વિશ્વભરની થારૂ જનજાતિની અનોખી સંસ્કૃતિને લઈને એક યોજના શરૂ કરી છે. આ આદિવાસી ગામોને પર્યટન નકશા પર મૂકવા આ યોજનાનો હેતુ છે. આનાથી રોજગારી ઊભી થશે અને આ ક્ષેત્રમાં આદિવાસી લોકોમાં આર્થિક સ્વતંત્રતા આવશે.

Back to basics : યોજના

- ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય સરકાર નેપાળની આંતરરાષ્ટ્રીય સરહદમાં સ્થિત થારૂ આદિવાસીઓના ગામોને જોડવાની યોજના બનાવી રહી છે. આ એક હોમસ્ટે યોજના છે, જે અંતર્ગત ઉત્તર પ્રદેશ વન વિભાગ પ્રવાસીઓને થારૂ આદિવાસીઓના પ્રાકૃતિક વસવાટમાં રહેવાનો અનુભવ પ્રદાન કરશે. આ ઝૂંપડીઓ જંગલમાંથી એકત્રિત ઘાસની બનેલી છે.
- ઉત્તર પ્રદેશ વન વિભાગ થારૂ આદિવાસીઓને પર્યટક સાથે વાતચીત કરવા તાલીમ આપશે. તેઓ આદિવાસીઓને સ્વચ્છતા અને સલામતીના પાસાઓથી પરિચિત થવા માટે પણ પ્રોત્સાહિત કરશે.
- થારૂ આદિવાસીઓ પ્રવાસીઓને તેમના ઘરના રાંધેલા ભોજન અને રહેઠાણ માટે પણ શુલ્ક લેશે. આ યોજના હેઠળ ઘરેલું અને આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રવાસીઓની ભાગીદારી અપેક્ષિત છે. કેટલાક પ્રવાસીઓ તેમની સાથે રહીને, તેમની ખાવાની ટેવ, જીવનશૈલી અને પોશાકનું નિરીક્ષણ કરીને આદિવાસી સંસ્કૃતિનો સ્વાદ મેળવવા માટે રસ ધરાવે છે.

થારૂ આદિવાસીઓ વિશે

- તેઓ શિવાલિક અથવા નીચલા હિમાલયમાં નીચાણવાળા વિસ્તારમાં સ્થિત છે. આ લોકોમાં મોટાભાગના લોકો કૃષિની પ્રેક્ટિસ કરતા વનવાસી છે. થારૂ શબ્દનો અર્થ થેરવાડા બૌદ્ધ ધર્મના અનુયાયીઓ છે.
- થારૂ આદિવાસીઓ નેપાળ અને ભારત બંનેમાં વહેંચાયેલા છે. ભારતમાં તેઓ મોટે ભાગે બિહાર, ઉત્તરાખંડ અને ઉત્તર પ્રદેશમાં વહેંચાય છે. 2011 ની વસ્તી ગણતરી મુજબ, ઉત્તર પ્રદેશની કુલ અનુસૂચિત જનજાતિની વસ્તી 11 લાખ હતી. હવે વધીને 20 લાખ થવાની ધારણા છે. રાજ્યમાં આદિવાસી વસ્તીમાં વધારો કરવા માટે થારૂ આદિજાતિઓ ઘણું મોટું યોગદાન આપે છે.

અનન્ય પ્રયાઓ

- થારૂ આદિવાસીઓ થારૂ ભાષા બોલે છે. તે ઈન્ડો આર્યન પેટા જૂથની ભાષા છે અને ઉર્દુ, હિન્દી અને અવધિની વિવિધતા છે. નેપાળનો થારૂ ભોજપુરીના વિવિધ પ્રકારો બોલે છે. શાંત આદિવાસીઓ ભગવાન શિવને મહાદેવ તરીકે પૂજે છે. તેમના સર્વોચ્ચ નારાયણ હોય છે. તેમના મતે નારાયણ વરસાદ, તડકો અને લણણી પ્રદાન કરનાર છે. મુખ્ય પ્રવાહમાં ઉત્તર ભારતીય હિન્દુ રિવાજોમાં મહિલાઓને પૂરા પાડવામાં આવતા થારૂ મહિલાઓને સંપત્તિના અધિકાર વધુ મજબૂત છે.
- તેઓ માંસ અને આલ્કોહોલિક પીણાંનું સેવન કરે છે. માનક થારૂ પ્લેટમાં ઘીકી અથવા બગીઆ હોય છે, જે ચોખાના લોટના બાફેલી વાનગી છે. તે ઘોંઘી સાથે ખાવામાં આવે છે.

મહારાષ્ટ્ર પોલીસ: ઓપરેશન બ્લેકફેસ, TRACE અને કોલર

- મહારાષ્ટ્ર પોલીસની સાયબર વિંગે તાજેતરમાં ઈન્ટરપોલ પાસેથી 'કોલર' નામનું એક સોફ્ટવેર મેળવ્યું છે જે બાળ અશલીલતાને શોધી કાઢવામાં મદદ કરશે. સોફ્ટવેર સાથે સંકળાયેલા મિશનને અમલમાં મૂકવા માટે 12 અધિકારીઓનું એક મુખ્ય એકમ બનાવવામાં આવ્યું છે. આ બાર અધિકારીઓ ઈન્ટરપોલની સાઉથ એશિયન વિંગમાં તાલીમ લેવા ગયા હતા. આ એકમનું નામ TRACE રાખવામાં આવ્યું છે. TRACE એ સાયબર ચાઇલ્ડ શોષણ સામેની ટેક્ટિકલ રિસ્પોન્સ છે.

Back to basics : કોલર સોફ્ટવેર

- ઈન્ટરપોલ પાસેથી હસ્તગત કરાયેલ સોફ્ટવેર વિવિધ પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરે છે જેમ કે છબીઓમાં નગ્નતા શોધવા અને વ્યક્તિની ઉંમર તેમના ચહેરાના બંધારણો દ્વારા ઓળખવા માટે. તેમાં ઈનબિલ્ટ એલ્ગોરિથમ છે જે ચાઇલ્ડ પોર્નોગ્રાફી જેવા કીવર્ડ્સ શોધશે. ત્યારબાદ અલ્ગોરિથમનો, કીવર્ડ્સનો ઉપયોગ કરીને આ ગુનાઓમાં સામેલ થનારા ફોરમ્સને ટ્રેક કરશે.

TRACE

- 2019 થી દેશભરમાં ચાઇલ્ડ સેક્સ્યુઅલ એબ્યુઝ મટિરિયલ (CSAM) સામે મોટા અભિયાનના ભાગ રૂપે TRACE યુનિટની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. ટીમે તાજેતરમાં આ કેસોને ટ્રેક કરવા માટે આ સોફ્ટવેરના ઉપયોગ માટે મહારાષ્ટ્રમાં લગભગ 270 પોલીસ જવાનોને તાલીમ આપી હતી.
- મહારાષ્ટ્ર સાયબર કોપ્સે FRI નોંધાયેલા જિલ્લાઓમાં ફરિયાદો મોકલવાનું શરૂ કર્યું છે. અત્યાર સુધીમાં લગભગ 50 વ્યક્તિઓની ધરપકડ કરવામાં આવી છે.

ઓપરેશન બ્લેકફેસ

- તે બાળ જાતીય દુર્વ્યવહાર સામગ્રી સામે મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પોલીસે કરેલી કાર્યવાહીનો એક ભાગ છે. ઓપરેશન કોલર સોફ્ટવેરનો ઉપયોગ કરવા અને TRACE ટીમને જમાવવા માટે છે.

પ્રવાસી ભારતીય દિવસ સંમેલન

- વિદેશ રાજ્ય મંત્રી શ્રી વી મુરલીધરને તાજેતરમાં જ 16માં પ્રવાસી ભારતીય દિવસ 2021 માટે વેબસાઈટ શરૂ કરી હતી. તેમણે એમ પણ જાહેર કર્યું કે વડા પ્રધાન મોદી 9 જાન્યુઆરીએ પ્રવાસી ભારતીય દિવસ સંમેલનનું ઉદઘાટન કરશે.
- પ્રવાસી દિવસ સંમેલન દરમિયાન લગભગ ચાર સંમેલનો યોજાવાના છે.
- તેઓ નીચેની થીમ્સ પર આધારિત છે.

ભારતીય સંસ્કૃતિના પ્રમોશનમાં ડાયસ્પોરાની ભૂમિકા

- ડાયસ્પોરા બિઝનેસ લીડર્સ અને CEO સાથે સંવાદ-5 ટ્રિલિયન ડોલરનું લક્ષ્યાંક

- > પ્રાદેશિક PBD-GCC: ભારત પ્રવાસી ભારતીય દિવસ સંમેલન
- > ભારતને પ્રદર્શિત કરવા માટે ફોર્જિંગ મીડિયા અને મનોરંજન ભાગીદારી.
- > પ્રવાસી દિવસ કન્વેન્શન તમામ ભારતીયોને એકઠા થવાની અને હાલમાં ભારત દ્વારા સામનો કરી રહેલા પડકારો માટે સામાજિક-આર્થિક ઉકેલો શોધવાની વાત કરવાની તક પૂરી પાડશે.

Back to basics : પ્રવાસી ભારતીય દિવસ વિશે

- > દર વર્ષે પ્રવાસી ભારતીય દિવસ 9મી જાન્યુઆરીએ ઉજવવામાં આવે છે, આ દિવસ દેશના વિકાસ માટે બિન-નિવાસી ભારતીયો દ્વારા આપવામાં આવેલા યોગદાનને ધ્યાનમાં રાખીને ઉજવવામાં આવે છે. મહાત્મા ગાંધી 9 જાન્યુઆરી, 1915 ના રોજ દક્ષિણ આફ્રિકાથી પાછા ફર્યા હોવાથી તે ઉજવવામાં આવે છે.
- > પ્રવાસી ભારતીય દિવસની ઉજવણીનું પ્રાયોજક વિદેશ પ્રધાન, ઉત્તર પૂર્વી ક્ષેત્રના વિકાસ મંત્રાલય, કોન્ફેડરેશન ઓફ ઇન્ડિયન ઇન્ડસ્ટ્રીઝ, ફેડરેશન ઓફ ઇન્ડિયન ચેમ્બર્સ ઓફ કોમર્સ એન્ડ ઇન્ડસ્ટ્રી (FICCI) દ્વારા કરવામાં આવે છે.
- > આ દિવસે પ્રવાસી ભારતીય સન્માન એવોર્ડ રજૂ કરવામાં આવે છે.
- > પ્રવાસી ભારતીય દિવસની ઉજવણીનો નિર્ણય ભારતીય ડાયસ્પોરા અંગેની ઉચ્ચ-સ્તરની સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણોને અનુસરીને લેવામાં આવ્યો હતો. એલ.એમ.સિંઘવીની અપ્રયક્ષતામાં ભારત સરકાર દ્વારા સમિતિની રચના કરવામાં આવી હતી.
- > અંગ્રેજીમાં તેને બિન-નિવાસી ભારતીય દિવસ કહેવામાં આવે છે.

વર્તમાન દશ્ય

- > હાલમાં વિદેશમાં 31 કરોડ ભારતીયો વસી રહ્યા છે. તેમાં થી 13 મિલિયન PIO (ભારતીય મૂળના વ્યક્તિ) અને 17 મિલિયન NRI (બિન-નિવાસી ભારતીય) છે. ભારતમાં ઓવરસીઝ સિટિઝન્સની કલ્પનાની શરૂઆત વર્ષ 2006 માં હૈદરાબાદમાં યોજાયેલ પ્રવાસી ભારતીય દિવસ સંમેલન દરમિયાન કરવામાં આવી હતી.

OCI

- > તે ભારતીય મૂળના લોકો અને તેમના જીવનસાથીઓને કાયમી રહેઠાણ માટેનું એક સ્વરૂપ છે. દરજ્જો આ વ્યક્તિઓને ભારતમાં અનિશ્ચિત સમયમાં રહેવા અને કામ કરવા દે છે. જો કે, તે ભારતીય ચૂંટણીઓમાં મત આપવાનો અધિકાર આપતો નથી.

અર્બન ગવર્નન્સ ઇન્ડેક્સ

- > પ્રજા ફાઉન્ડેશન દ્વારા તાજેતરમાં અર્બન ગવર્નન્સ ઇન્ડેક્સ બહાર પાડવામાં આવ્યું છે. રાજ્યોની યાદીમાં ઓડિશા પ્રથમ ક્રમે છે અને મણિપુર અને નાગાલેન્ડ તળિયે હતા.

Back to basics : શહેરી શાસન સૂચકાંક

- > અર્બન ગવર્નન્સ ઇન્ડેક્સ અનુસાર ઓડિશા પછી મહારાષ્ટ્ર અને છત્તીસગઢ છે. આ યાદીમાં દિલ્હી 13 મા ક્રમે છે. રાજ્યોને શહેરના વહીવટ, ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ અને

ધારાસભ્ય માળખા અને સશક્તિકૃત નાગરિકો અને શારીરિક સશક્તિકરણની થીમ્સના આધારે 0 થી 100 ની વચ્ચે ચિહ્નિત કરવામાં આવ્યા હતા.

- > મહારાષ્ટ્રએ 55%, ઓડિશાએ 56% બનાવ્યા. અન્ય ટોચના રાજ્યો છત્તીસગઢમાં 49.6%, કેરળ 48.7% અને મપ્રયપ્રદેશ 45.9% સાથેના સ્કોર સાથે હતા.
- > અપૂરતું ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને સર્વિસ ડિલિવરી એ મુખ્ય મુદ્દાઓ છે જે તેમની સાચી આર્થિક સંભાવના પ્રાપ્ત કરવા માટે શહેરોમાં અવરોધ લાવતા રહે છે.

સૂચકાંક વિશે

- > રેન્કિંગ શહેરી શાસન સુધારણાના આધારે કરવામાં આવ્યું હતું. સૂચકાંક બનાવવા માટે પ્રજા ફાઉન્ડેશને 40 શહેરોમાં અને રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્રમાં ત્રણ વર્ષ અભ્યાસ હાથ ધર્યો. રાજ્યોને તેમની સ્થાનિક સ્વરાજ્ય અને તળિયાની લોકશાહીના આધારે રેન્ક આપવામાં આવ્યા છે.
- > અધ્યયનના તારણો મુજબ કોઈ પણ રાજ્યો 100 માંથી 60 નો સ્કોર કરી શક્યુ નથી. આ સૂચવે છે કે મ્યુનિસિપલ સંસ્થાઓ સ્થાનિક સ્તરે અસરકારક શાસન પૂરા પાડવામાં પાછળ રહી છે. અધ્યયનમાં એમ પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે, સંસદ દ્વારા નગરપાલિકાઓ પર બંધારણીય સુધારાને પસાર થયાને 28 વર્ષ થયા હોવા છતાં, એક પણ રાજ્યએ મ્યુનિસિપલ સંસ્થાઓએ તમામ 18 કાર્યોનો વિકાસ કર્યો નથી. 74મો બંધારણીય સુધારણા 1993 માં લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો જેણે મ્યુનિસિપલ સરકારોને માન્યતા આપી હતી.
- > 18 કાર્યોમાં જમીનના ઉપયોગના નિયમન, શહેરી આયોજન, આર્થિક અને સામાજિક વિકાસ માટેની યોજના, અગ્નિ સેવા, પાણી પુરવઠો, પર્યાવરણનું રક્ષણ, શહેરી વનીકરણ, પર્યાવરણીય પાસાઓને પ્રોત્સાહન, વગેરે શામેલ છે. આ કાર્યો સ્થાનિક શહેરી સંસ્થાઓને સશક્ત બનાવવા અને સ્થાનિક શાસનનું લોકશાહી વિકેન્દ્રીકરણ.

વન નેશન વન કાર્ડ-તાજેતરના વિકાસ

- > લગભગ નવ રાજ્યોએ વન નેશન વન કાર્ડ રિફોર્મ યોજનાઓ પૂર્ણ કરી છે. તેઓ આંધ્ર પ્રદેશ, કર્ણાટક, તેલંગાણા, કેરળ, હરિયાણા, ગુજરાત, ગોવા, ઉત્તર પ્રદેશ, ત્રિપુરા છે.

Back to basics : તાજેતરના વિકાસ

- > કેન્દ્ર સરકારે આ નવ રાજ્યોને વન નેશન વન કાર્ડ યોજના હેઠળ વધારાના 23,523 કરોડ રૂપિયા વધારવાની મંજૂરી આપી છે. ઉત્તર પ્રદેશને આ યોજનાનો સેથી વધુ ફાયદો છે કારણ કે રાજ્યને રૂ. 4,851 કરોડની વધારાની ઉધાર વિંડો આપવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ કર્ણાટકને 4509 કરોડ રૂપિયાની વધારાની રજૂ લેવાની વિંડો અને ગુજરાતને રૂ.4352 કરોડ મળ્યા હતા. આ ફાળવણી ખાદ્ય અને જાહેર વિતરણ વિભાગના સૂચનના આધારે કરવામાં આવી છે. તે નોડલ વિભાગ છે કે જે રાજ્યએ એક રાષ્ટ્ર એક કાર્ડ યોજના હેઠળ નિર્ધારિત શરતો પૂરી કરી હોય તો તે પ્રમાણિત કરે છે. ખાદ્ય અને જાહેર વિતરણ વિભાગ, ગ્રાહક બાબતો, ખાદ્ય અને જાહેર વિતરણ મંત્રાલય હેઠળ કાર્યરત છે. સુધારાને પાત્ર બનવા માટે, રાજ્યે 31 ડિસેમ્બર, 2020 સુધીમાં

- સુધારાઓનો અમલ પૂર્ણ કરવો પડશે.
- > વન નેશન વન કાર્ડ યોજના ઉપરાંત, ઉલ્લેખિત સુધારાઓમાં ધંધામાં સરળતા, પાવર ક્ષેત્રના સુધારાઓ અને શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાના સુધારાઓ શામેલ છે.

વન નેશન વન કાર્ડ

- > આ યોજના તમામ લાભાર્થીઓ, ખાસ કરીને સ્થળાંતર કરનારાઓ દેશના કોઈપણ સ્થળેથી જાહેર વિતરણ પ્રણાલીને પહોંચી શકે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે શરૂ કરવામાં આવી હતી. આ લાભાર્થીઓની સ્વતંત્રતામાં વધારો કરશે કારણ કે તેઓ એક PDS દુકાન સાથે બંધાયેલા નથી. આ યોજના રાષ્ટ્રીય ખાદ્ય સુરક્ષા અધિનિયમ હેઠળ લાગુ કરવામાં આવી રહી છે.
- > તેનો ઉદ્દેશ બોગસ રેશનકાર્ડ, અયોગ્ય રેશનકાર્ડ અને ડુપ્લિકેટ રેશનકાર્ડને દૂર કરવાનો છે

વન નેશન વન કાર્ડની ચિંતા

- > સાર્વજનિક વિતરણ પ્રણાલીને લાગુ કરવા માટે દરેક રાજ્યોના પોતાના નિયમો હોય છે. વન નેશન વન કાર્ડ યોજના પહેલાથી બગડેલી PDS સિસ્ટમના ભ્રષ્ટાચારને વધુ વેગ આપશે.

વિજય દિવસ

- > 1971ના યુદ્ધમાં પાકિસ્તાન પર ભારતની જીતની ઉજવણી માટે દર વર્ષે 16 ડિસેમ્બરે વિજય દિવસની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.
- > વર્ષ 2020માં, વિજય દિવસના 50 વર્ષ પૂર્ણ થયા છે અને સરકાર આ પ્રસંગની ઉજવણી માટે 'સુવર્ણ વિજય વર્ષ' કાર્યક્રમનું આયોજન કરી રહી છે.
- > રાષ્ટ્રીય યુદ્ધ સ્મારક તે બધા સૈનિકોને સમર્પિત છે જેમણે સ્વતંત્રતા પછી દેશની રક્ષા માટે પોતાનો જીવ બલિદાન આપ્યો. તે જ સમયે, આ સ્મારક શાંતિ કામગીરીમાં બલિદાન આપનારા સૈનિકોની પણ યાદ કરે છે.
- > બંગાળી મુસ્લિમો અને હિન્દુઓની રક્ષા માટે ભારત સરકારે 3 ડિસેમ્બર, 1971ના રોજ પાકિસ્તાન સાથે યુદ્ધ કરવાનું નક્કી કર્યું હતું.
- > આ યુદ્ધ ભારત અને પાકિસ્તાન વચ્ચે 13 દિવસ સુધી ચાલ્યું હતું.
- > 16 ડિસેમ્બર, 1971ના રોજ, પાકિસ્તાની સેનાના વડા, 93,000 સૈનિકો સાથે, મુક્તિ વાહિની સહિત, ઢાકામાં ભારતીય સૈન્યમાં બિનશરતી શરણાગતિ સ્વીકારી.
- > મુક્તિ વાહિની એ સશસ્ત્ર સંગઠનોનો ઉલ્લેખ કરે છે કે જેઓ બાંગ્લાદેશ મુક્તિ યુદ્ધ દરમિયાન પાકિસ્તાની સૈન્ય સામે લડ્યાં હતા. તે એક ગોરિલ્લા પ્રતિકાર આંદોલન હતું.
- > બાંગ્લાદેશનો જન્મ આ દિવસે થયો હતો. તેથી, બાંગ્લાદેશ દર વર્ષે 16 ડિસેમ્બરે, સ્વતંત્રતા દિવસ (બિજોય ડિબોસ) ઉજવે છે.

સરદાર વલ્લભ ભાઈ પટેલ

- > 15 ડિસેમ્બર, 2020ના રોજ, વડા પ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ તેમની 70મી પુણ્યતિથિએ એક મજબૂત, સુદ્રઢ અને સમૃદ્ધ ભારતનો પાયો નાખનારા લોખંડી પુરુષ સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલને શ્રદ્ધાંજલિ અર્પી.

- > સરદાર પટેલનો જન્મ 31 ઓક્ટોબર, 1875ના રોજ ગુજરાતમાં થયો હતો.
- > તેઓ લંડન કાયદાના અધ્યયન માટે ગયા હતા અને ભારત પાછાં અભ્યાસ માટે આવ્યા હતા.
- > વર્ષ 1917માં, તેઓ મહાત્મા ગાંધીજીને મળ્યાં અને ગાંધીજીથી પ્રેરાઈને ભારતીય સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામમાં જોડાયા.
- > 1920માં, સરદાર પટેલ ગુજરાત પ્રદેશ કોંગ્રેસ સમિતિના અધ્યક્ષ બન્યા અને તેમણે પ્રતિબંધ, અસ્પૃશ્યતા અને જાતિના ભેદભાવ વિરુદ્ધ પ્રબળ કામગીરી કરી.
- > 1928માં ભારતીય સ્વતંત્રતા લડત દરમિયાન વલ્લભભાઈ પટેલે ગુજરાતમાં મુખ્ય ખેડૂત આંદોલનનું નેતૃત્વ કર્યું હતું, ત્યારબાદ તેમને 'સરદાર'નું બિરુદ આપવામાં આવ્યું હતું.
- > સ્વતંત્રતા સમયે, સરદાર પટેલને તત્કાલીન 562 રજવાડાઓ સ્વતંત્ર ભારતમાં શામેલ કરવાની મહત્વપૂર્ણ કામગીરી સોંપવામાં આવી હતી, જે તેમણે ખૂબ સારી રીતે નિભાવી હતી, જેના કારણે તેમને 'ભારતના લોખંડી પુરુષ' પણ કહેવામાં આવે છે.
- > 15 ડિસેમ્બર, 1950ના રોજ બોમ્બેમાં તેમનું અવસાન થયું.
- > વર્ષ 1991માં તેમને મરણોત્તર ભારત રત્નથી નવાજવામાં આવ્યા હતા.
- > સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલના નામે ગુજરાતમાં 'સ્ટેચ્યુ ઓફ યુનિટી' સ્મારક બનાવવામાં આવ્યું છે.

બોરિસ જહોનસન

- > બ્રિટીશ વડા પ્રધાન બોરિસ જહોનસન આવતા વર્ષે 26 જાન્યુઆરીએ પ્રજાસત્તાક દિનની પરેડમાં મુખ્ય મહેમાન બનશે.
- > 2019 માં પદ સંભાળ્યા પછી, બોરિસ જહોનસનની ભારત મુલાકાત વ્યૂહાત્મક દ્રષ્ટિકોણથી ખૂબ મહત્વની રહેશે.
- > 1993 માં બ્રિટીશ વડા પ્રધાન જહોન મેજર મુખ્ય મહેમાન તરીકે ભારત આવ્યા તે પહેલાં, મુખ્ય અતિથિ તરીકે પ્રજાસત્તાક દિનની પરેડ સમારોહમાં ભાગ લેવા આઝાદી પછી બોરિસ જહોનસન ભારતના બીજા બ્રિટીશ વડા પ્રધાન હશે.
- > બોરિસ જહોનસનની ભારત મુલાકાતથી બંને દેશો વચ્ચેના સંબંધોમાં વધુ સુધારો થવાની અપેક્ષા છે.
- > ધ્યાન રાખો કે આ મુલાકાત એવા સમયે થઈ રહી છે જ્યારે બ્રેક્કિંગ પ્રક્રિયા પૂર્ણ થવાની આરે છે, યુકેને વેપાર સહિતના વિવિધ પાસાઓ પર નવા ભાગીદારોની જરૂર છે અને ભારત આ ભૂમિકા સારી રીતે નિભાવી શકે છે.
- > આ ઉપરાંત, બ્રિટનના વડા પ્રધાન બોરિસ જહોનસને ભારતના વડા પ્રધાનને આવતા વર્ષે યોજનારી G7 સમિટમાં ભાગ લેવા આમંત્રણ આપ્યું છે, જેનું આયોજન બ્રિટન કરે છે.
- > ભારત એ ત્રણ દેશોમાંથી એક છે જેને યુકે દ્વારા G7 સમિટ માટે અતિથિ રાષ્ટ્ર તરીકે આમંત્રિત કરાયા છે, અન્ય બે દેશો ઓસ્ટ્રેલિયા અને દક્ષિણ કોરિયા છે.

યોગાસનને એક સ્પર્ધાત્મક રમત તરીકે ઓળખવામાં આવશે

- યુવા બાબતો અને રમત મંત્રાલયે યોગાસનને ઔપચારિક રીતે એક સ્પર્ધાત્મક રમત તરીકે માન્યતા આપી છે, જે તેને સરકારનું સમર્થન આપશે.
- યોગાસનની રમત બનીને, તેમાં નવી તકનીકીઓ અને નવી વ્યૂહરચના ઉમેરી શકાય છે, જે ખેલાડીઓ અને અધિકારીઓને આ ક્ષેત્રમાં કારકિર્દી બનાવવાની વધુ સારી તક આપશે.
- ઉપરાંત, યોગાસનને રમત તરીકેની માન્યતા તેનામાં સ્પર્ધા પેદા કરશે, જે વિશ્વના લોકોની રુચિમાં વધારો કરશે.
- ઓગસ્ટ 2019માં, યોગ નિષ્ણાંત ડો.ઈશ્વર બાસાવરદીની અધ્યક્ષતામાં નેશનલ યોગાસન સ્પોર્ટ્સ ફેડરેશન (NYSF)ની પણ રચના કરવામાં આવી હતી અને યુવા બાબતો અને રમત મંત્રાલયે રાષ્ટ્રીય યોગાસન સ્પોર્ટ્સ ફેડરેશન (યોગને રમત તરીકે વિકાસ આપવા અને તેના વિકાસની ખાતરી આપવા)નું આયોજન કર્યું હતું.
- હવે, સરકાર દ્વારા યોગને એક સ્પર્ધાત્મક રમત તરીકે પ્રોત્સાહન આપવા માટે ઘણા મહત્વના પગલા લેવામાં આવશે, જેમાં 2021ની શરૂઆતમાં 'રાષ્ટ્રીય વ્યક્તિગત યોગાસન સ્પોર્ટ ચેમ્પિયનશિપ' નામના વર્ચુઅલ મોડમાં પાયલોટ યોગ સ્પર્ધા યોજવાનો સમાવેશ થાય છે.

સુભાષચંદ્ર બોઝ મ્યુઝિયમ

- નેતાજી સુભાષચંદ્ર બોઝની 125 મી વર્ષગાંઠ નિમિત્તે કેન્દ્ર સરકાર કોલકાતામાં એક સંગ્રહાલય બનાવવાની તેમજ નવી દિલ્હીના લાલ કિલ્લાના હાલના સંગ્રહાલયના વિસ્તરણની યોજના બનાવી રહી છે.
- આ સિવાય સરકારે સુભાષચંદ્ર બોઝ દ્વારા લખાયેલા કેટલાક પુસ્તકો ફરીથી પ્રકાશિત કરવા અને વિદ્યાર્થીઓ માટે તેમના નામે ફેલોશિપ શરૂ કરવાનું પણ કહ્યું છે.
- નવી દિલ્હીના લાલ કિલ્લામાં સ્થિત ત્રણ માળનું સંગ્રહાલય વડાપ્રધાને વર્ષ 2019માં શરૂ કર્યું હતું.
- નોંધનીય છે કે આ મ્યુઝિયમ તે જ સ્થળે બનાવવામાં આવ્યું છે જ્યાં સુભાષચંદ્ર બોઝના બ્રિટીશ નેશનલ આર્મી (INA)ના સૈનિકોએ બ્રિટિશરો દ્વારા કોર્ટ-માર્શલ કરાવ્યા હતા.
- સુનવણી 5 નવેમ્બર, 1945ના રોજ શરૂ થઈ અને 3 જાન્યુઆરી, 1946 સુધી ચાલુ રહી હતી.

ગોવાના મુક્તિ દિવસ

- ગોવામાં પોર્ટુગીઝ શાસનના 450 વર્ષ પૂરા થવા માટે 19 ડિસેમ્બરે દર વર્ષે ગોવા મુક્તિ દિવસની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.
- પોર્ટુગીઝે વર્ષ 1510માં ભારતના ઘણા ભાગોમાં વસાહતો કરી હતી, પરંતુ 19મી સદીના અંત સુધીમાં ભારતમાં પોર્ટુગીઝ વસાહત ફક્ત ગોવા, દમણ અને દીવ, દાદરા અને નગર હવેલી અને અંજેડિવા ટાપુઓ સુધી મર્યાદિત રહી ગઈ હતી.

- ગોવા મુક્તિ આંદોલન, જે પોર્ટુગીઝ વસાહતી શાસનનો અંત લાવવા માંગતું હતું, તે ઘણા નાના પાયે બળવો સાથે શરૂ થયો, પરંતુ 1940-1960 વર્ષની વચ્ચે તેની ટોચ પર પહોંચ્યું. 15 ઓગસ્ટ, 1947ના રોજ ભારત સ્વતંત્ર થયું ત્યારે ગોવામાં હજી પોર્ટુગીઝ શાસન હતું.
- પોર્ટુગીઝ શાસકોએ ગોવા અને અન્ય ભારતીય પ્રદેશો છોડવાની ના પાડી. પોર્ટુગીઝ શાસકો સાથેની વાટાઘાટો અને રાજદ્વારી પ્રયાસોની નિષ્ફળતા પછી ભારતના તત્કાલીન વડા પ્રધાન જવાહરલાલ નહેરુએ લશ્કરી દખલની પસંદગી કરી હતી.
- 18 ડિસેમ્બરે, ભારતીય નૌકાદળ, વાયુસેના અને સૈન્ય દ્વારા ગોવામાં લશ્કરી ઓપરેશન 'ઓપરેશન વિજય' હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું અને 19 ડિસેમ્બર, 1961ના રોજ ગોવાને પોર્ટુગીઝની પકડમાંથી મુક્ત કરવામાં આવ્યું હતું.

યંગ ચેમ્પિયન્સ ઓફ ધ અર્થ : UN

- સંયુક્ત રાષ્ટ્ર પર્યાવરણ કાર્યક્રમ (UNEP) દ્વારા જાહેર કરાયેલા પ્રતિષ્ઠિત 'યંગ ચેમ્પિયન ઓફ ધ અર્થ'ના સાત વિજેતાઓમાં એક 29 વર્ષિય ભારતીય ઉદ્યોગસાહસિક છે. પર્યાવરણને લગતા પડકારોને નવા વિચારો અને નવીન પગલાઓ દ્વારા હલ કરવા તરફ કામ કરી રહેલા લોકોને આ એવોર્ડ આપવામાં આવે છે.

Back to Basics : યંગ ચેમ્પિયન્સ ઓફ ધ અર્થ વિષે

- યંગ ચેમ્પિયન્સ ઓફ ધ અર્થની શરૂઆત 2017માં કરવામાં આવી હતી, જેનો ઉદ્દેશ 18થી 30 વર્ષની વયની વ્યક્તિઓને પ્રોત્સાહિત કરવાનું છે, જેમની પાસે સકારાત્મક પર્યાવરણીય પ્રભાવ ઊભો કરવાની સંભાવના છે.
- વર્ષ 2020માં, વિશ્વના દરેકમાંથી સાત યુવાન ચેમ્પિયનની પસંદગી કરવામાં આવશે, આ આફ્રિકા, યુરોપ, લેટિન અમેરિકા, ઉત્તર અમેરિકા, પશ્ચિમ એશિયા અને બે એશિયા અને પેસિફિકના છે.
- દરેક વિજેતાને નીચેના ફાયદા થશે:
 - યુએસ ડોલરમાં 10,000
 - સંયુક્ત રાષ્ટ્રની ઉચ્ચ સ્તરીય બેઠકની હાજરી.
 - ચેમ્પિયન્સ ઓફ ધ અર્થ એવોર્ડ સમારોહમાં મહાનુભાવોનો પરિચય.
 - ઓનલાઈન અને વૈશ્વિક માધ્યમો દ્વારા ઇન્ટરવ્યુ અને પ્રચાર અને માન્યતા.
- વર્ષ 2020ના 7 વિજેતાઓ:
 - ફતેમા અલ્જેલા, કુવૈત: ફતેહમાએ 'ઈકો સ્ટાર'ની સ્થાપના કરી, એક નફાકારક રિસાયક્લિંગ પહેલ. તે કુવૈતમાં શાળાઓ, ઘરો અને વ્યવસાયોના કચરાના બદલામાં ઝાડ અને છોડની આપલે કરે છે.
 - લેફ્ટેરિસ અપાકિસલ ગ્રીસ:
 - (મેડિટેરેનિયન ક્લિનઅપ) આ ટ્રેન, સ્થાનિક માછીમારી સમુદાયને સમુદ્રમાંથી પ્લાસ્ટિક એકત્રિત કરવા માટે સશક્તિકરણ અને પ્રોત્સાહિત કરે છે અને એકત્રિત પ્લાસ્ટિકનું રિસાયકલ કરવામાં આવે છે.
 - મેક્સ હિડાલ્ગો ક્વિન્ટોલ પેરુ (યાવા):
 - તેઓએ વાતાવરણીય ભેજ અને ઝાકળમાંથી દરરોજ 300

- લિટર પાણી ઉત્પન્ન કરવામાં સક્ષમ પોર્ટેબલ પવનનું ટર્બાઈન્સ બનાવ્યું છે.
- નીરિયા એલિસિયા ગાર્સીયાલ યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ:
 - > (Run4Salmon) યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં, ગાર્સીયાએ ચિનૂક Salmon જાતિઓનું રક્ષણ કરવામાં ઘણાં વર્ષો કાપ્યાં છે, જે પશ્ચિમ અમેરિકામાં લાંબા સમયથી જોખમમાં છે.
 - નજામ્બી મતીલ કેન્યા:
 - > (ગ્રીન કેન્યાનું નિર્માણ) રિસાયકલ પ્લાસ્ટિક, કચરો અને રેતીમાંથી ઓછા ખર્ચે બાંધકામ સામગ્રી બનાવવા બદલ તેમને આ એવોર્ડ આપવામાં આવી રહ્યો છે.
 - શિયાઓઆન રેનલ ચીન:
 - > (MyH2O) તે સ્વચ્છ પાણી માટેનો એક ડેટા પ્લેટફોર્મ છે જે ગ્રામીણ ચીનના એક હજાર ગામોમાં ભૂગર્ભ જળ ગુણવત્તાની ચકાસણી કરે છે અને રેકોર્ડ કરે છે, જેનાથી તેઓ શુદ્ધ પાણી ઉપલબ્ધ છે તે સ્થાનની જાણ કરી શકે છે.
 - વિદ્યુત મોહનલ ભારત:
 - > (ટેકાયાર) તેમણે સસ્તી અને પોર્ટેબલ બાયોમાસ અપગ્રેડિંગ ઉપકરણો બનાવ્યાં છે.
- ટેકાયાર**
- ટેકાયારના સંબંધમાં:
 - > ટેકાયાર એ વિદ્યુત મોહન દ્વારા વર્ષ 2018માં સ્થાપિત એક સામાજિક સાહસ છે.
 - > આ એન્ટરપ્રાઇઝ ખેડૂતોને તેમના પાકનો કચરો ન બાળી નાખવા પ્રેરે છે અને આ કચરોનો ઉપયોગ કરીને, આવક મેળવવાની વધારાની રીતો આપે છે.
 - > તે આબોહવા પરિવર્તન, જૈવવિવિધતામાં ઘટાડો અને પ્રદૂષણના ત્રિ-તબક્કાના સંકટનો અર્થપૂર્ણ અને તાત્કાલિક સમાધાન છે.
 - પ્રક્રિયા:
 - > ટેકાયારમાં, ભાતની ભૂકી, સ્ટ્રો અને નાળિયેરની છાલ ખેડુતો પાસેથી ખરીદવામાં આવે છે અને કોલસામાં રૂપાંતરિત થાય છે.
 - લાભ:
 - > કૃષિ અવશેષોને ખુલ્લામાં બાળી નાખવું એ વિશ્વના ઘણા ભાગોમાં વાયુ પ્રદૂષણનું એક મુખ્ય પરિબળ છે અને આ નવીન તકનીક, ખેડુતોને તે સમજવામાં મદદ કરી શકે છે કે આપણા પર્યાવરણને સ્વચ્છ રાખવામાં મદદ કરવા માટે કચરો હાલમાં કેટલા મૂલ્યવાન સાધન તરીકે બદલી શકાય છે.
 - > તે ગ્રામીણ ખેડુતોને તેમના પાકના અવશેષોને બળતણ, ખાતરો અને સક્રિયકૃત કાર્બન જેવા મૂલ્ય વધક રસાયણોમાં ફેરવીને 40% વધુ આવક મેળવવામાં સક્ષમ બનાવે છે.
 - ક્ષમતા:
 - > વર્ષ 2030 સુધીમાં, ટેકાયાર આ સમસ્યાથી પ્રભાવિત 300 મિલિયન ખેડુતોની સમસ્યાનું નિરાકરણ લાવી શકે છે, તેનાથી ગ્રામીણ આવકમાં US 4 બિલિયન અમેરિકન ડોલરનો વધારો થશે અને રોજગાર પણ વધશે અને CO₂ ઉત્સર્જનમાં પણ ઘટાડો થશે.
- સંયુક્ત રાષ્ટ્ર પર્યાવરણ કાર્યક્રમ(UNEP)**
- > તે સંયુક્ત રાષ્ટ્રની એક એજન્સી છે. સ્ટોકહોમમાં આયોજિત માનવ પર્યાવરણ પર યુનાઇટેડ નેશન્સ કોન્ફરન્સ દરમિયાન 1972માં તેની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.

- > તેનું મુખ્ય મથક નૈરોબી (કેન્યા)માં છે. આ સંગઠનનો ઉદ્દેશ માનવ પર્યાવરણને અસર કરતી તમામ બાબતોમાં આંતરરાષ્ટ્રીય સહયોગ વધારવાનો અને પર્યાવરણીય માહિતીના સંગ્રહ, મૂલ્યાંકન અને પરસ્પર સમર્થનની ખાતરી આપવાનો છે.
- > UNEP પર્યાવરણીય સમસ્યાઓના તકનીકી અને સામાન્ય નિદાન માટે ઉત્પ્રેરક તરીકે સેવા આપે છે.
- > UNEPએ યુએનનાં અન્ય સંસ્થાઓ સાથે સહયોગ કરીને સેંકડો પ્રોજેક્ટ્સ પર સફળતાપૂર્વક કામ કર્યું છે.
- મુખ્ય અહેવાલો:
 - > ઉત્સર્જન ગેપ અહેવાલ, વૈશ્વિક પર્યાવરણ આઉટલુક, ફંટિયર્સ, ઈન્વેસ્ટ ઈન્ટુ હેલ્થી પ્લાનેટ.
- મુખ્ય અભિયાનો:
 - > બીટ પ્રદૂષણ, UN75, વિશ્વ પર્યાવરણ દિવસ, વાઈલ્ડ ફોર લાઈફ.

ગ્રીન એમોનિયા

- > ભારત સરકાર તાજેતરમાં ગ્રીન એમોનિયા પ્રોજેક્ટ્સ માટે દેશની આયાત અવલંબન ઘટાડવા માટે બોલી લગાવવા આમંત્રિત કરે છે. કેન્દ્રીય વીજળી અને નવા અને નવીનીકરણીય ઊર્જા મંત્રાલય મુજબ, ગ્રીન એમોનિયા પ્રોજેક્ટ્સ માટેની બિડ SECI (સોલર એનર્જી કોર્પ ઓફ ઈન્ડિયા લિમિટેડ) દ્વારા હાથ ધરવામાં આવશે.
- Back to Basics : ગ્રીન એમોનિયા પ્રોજેક્ટ્સ**
- > ખાતરોના ઉત્પાદન માટે, ભારત દર વર્ષે એમોનિયાની નોંધપાત્ર પ્રમાણમાં આયાત કરે છે. 2019માં, એમોનિયાની કુલ આયાત 478 અબજ યુએસ ડોલર જેટલી હતી. એમોનિયાનું સેવન કરનારા મુખ્ય સેગમેન્ટોમાં યુરિયા અને એમોનિયમ ફોસ્ફેટ છે. આ સેગમેન્ટ્સ દેશમાં એમોનિયા વપરાશમાં 93.8% હિસ્સો ધરાવે છે. 2008થી, ભારત એમોનિયાનો ચોખ્ખો આયાત કરનાર છે અને 2022 સુધી તે સમાન વલણ પર ચાલુ રહેવાની ધારણા છે. આ દૃશ્ય બદલવા માટે ગ્રીન એમોનિયા પ્રોજેક્ટ્સ શરૂ કરવામાં આવશે.
- ગ્રીન એમોનિયા**
- > ગ્રીન એમોનિયા એ એમોનિયાને સૂચવે છે, જે એક પ્રક્રિયા દ્વારા બનાવવામાં આવ્યું છે જે 100% નવીનીકરણીય અને કાર્બન-મુક્ત છે. ગ્રીન એમોનિયા બનાવવાની એક રીત છે. પાણીના વિદ્યુત વિચ્છેદનમાંથી હાઈડ્રોજન અને હવાથી નાઈટ્રોજનનો ઉપયોગ કરીને. ત્યારબાદ આ બંને તત્ત્વોને હબર પ્રક્રિયામાં રાખવામાં આવે છે. પ્રક્રિયામાં, નાઈટ્રોજન અને હાઈડ્રોજન એમોનિયા ઉત્પન્ન કરવા માટે ઉચ્ચ દબાણ અને તાપમાનમાં એક સાથે પ્રતિક્રિયા આપે છે.
 - > હાલમાં, એમોનિયા બનાવવું એ કોઈ ગ્રીન પ્રક્રિયા નથી. તે હવે મિથેનથી બનાવવામાં આવે છે. તેને સ્ટીમ મિથેન રિફોર્મિંગ (SMR) પ્રક્રિયા કહે છે. લગભગ 90% કાર્બન ડાયોક્સાઈડ SMR પ્રક્રિયામાંથી ઉત્પન્ન થાય છે.
- એમોનિયા શા માટે ખૂબ મહત્વનું છે?**
- > વિશ્વમાં ઉત્પાદિત 80% એમોનિયાનો ઉપયોગ કૃષિમાં ખાતર તરીકે થાય છે. ખાતરોમાં એમોનિયા નાઈટ્રોજન મુક્ત કરે છે, જે પાકના વિકાસ માટે જરૂરી પોષક તત્ત્વો છે.

નાઈટ્રોજન એ ન્યુક્લિક એસિડ્સ, DNA અને RNAનું મુખ્ય તત્વ છે અને આ રીતે બધા જૈવિક અણુઓ માટે મહત્વપૂર્ણ છે.

- જમીનમાં વધારે નાઈટ્રોજનને યુટ્રોફિકેશન કહે છે.
- એમોનિયા એ નાઈટ્રોજન ચક્રનો મુખ્ય ભાગ છે

બીલીમોરા-વાઘાઈ લાઈન

- બિલીમોરા વાઘાઈ લાઈન એ ગુજરાતમાં 107 વર્ષ જુની સાંકડી ગેજ રેલ્વે લાઈન છે. 2018 માં, તે ભારતીય રેલ્વે દ્વારા 'ઔદ્યોગિક વારસો' તરીકે બચાવવા માટે મૂકવામાં આવેલા 5 રૂટોમાંનો એક હતો. જો કે, હવે આર્થિક અવરોધોના કારણે તે કાઠી મુકવામાં આવી રહ્યું છે.
- ટકાઉપણાના પ્રશ્નોના કારણે પશ્ચિમ રેલ્વે દ્વારા સ્કેપ કરવામાં આવેલ તે 11 લાઈનોમાંની એક છે. રેલ્વે બોર્ડે તાજેતરમાં પશ્ચિમ રેલ્વેની પ્રણાલીને તેની સિસ્ટમમાં તેના સાંકડી ગેજ વિભાગો અને અન્ય બિનિકોનોમિક શાખા લાઈનોને કાયમી ધોરણે બંધ કરવાની દરખાસ્તને મંજૂરી આપી હતી.

Back to Basics : બંધ કરવાની બીજી લાઈનો

- નડિયાદ-ભાદરણ
- અંકલેશ્વર-રાજપીપળા
- બોર્યાવી જંકશન-વડતાલ સ્વામી નારાયણ
- કોસંબા-ઉમરપાડા
- સંલય-ટીંબા
- ઝગડિયા-નેત્રંગ
- છુછાપુરા-ટંકલા
- છોટા ઉદેપુર-જંબુસર
- સાંકડા ગેજ લાઈનો ચોરડા-મોટી કોરલ, બીલીમોરા-વાઘાઈ, ચાંદોદ-માલસર છે.

બીલીમોરા-વાઘાઈ ટ્રેન વિશે

- આ ગાયકવાડ વંશ દ્વારા શરૂ કરવામાં આવી હતી, જેણે બરોડા રાજ્ય પર શાસન કર્યું હતું. તે લાઈન બ્રિટીશરોએ નાખી હતી અને સયાજીરાવ ગાયકવાડ-IIIની માલિકીના ગાયકવાડ બરોડા સ્ટેટ રેલ્વે દ્વારા સંચાલન કરવામાં આવતું હતું. GBSRની માલિકી બરોડાના રજવાડા રાજ્યની હતી. રાજ્યમાં ગાયકવાડ વંશનું શાસન હતું. તેનો ઉપયોગ ગાયકવાડ શાસકો જંગલોમાંથી કિંમતી સાગ લાકડાના પરિવહન કરવા માટે કરતા હતા.

- આઝાદી પછી, GBSR પશ્ચિમ રેલ્વેમાં ભળી ગયું. સ્ટીમ એન્જિનથી ચાલતી એક સાંકડી-ગેજ ટ્રેન ચોવીસ વર્ષથી વધુ સમયથી રૂટમાં દોડી રહી હતી. ત્યારબાદ તેને મુંબઈ ચર્ચગેટ સ્ટેશનમાં રેલ્વે વારસા તરીકે મૂકવામાં આવ્યું.

બિલીમોરા-વાઘાઈ લાઈન કેમ બંધ થઈ રહી છે?

- મુખ્યત્વે આદિવાસી લોકો દ્વારા ટ્રેન સેવાનો ઉપયોગ કરવામાં આવી રહ્યો છે. તેઓ બીલીમોરા ખાતે વેચવા માટે તેમની શાકભાજી લઈ જાય છે. ટ્રેન દિવસમાં માત્ર બે જ સફર કરતી હતી. વળી, ટ્રેનના આગમન અને પ્રસ્થાનનો સમય પણ ચોક્કસ નહોતો. આ એટલા માટે છે કે ટિકિટ ગાર્ડ દ્વારા વેચવામાં આવતી હતી અને તેના દ્વારા તમામ ટિકિટ વેચ્યા પછી જ ટ્રેનને શરૂ કરાતી હતી. આ આર્થિક કારણોસર, માર્ગ કાઢવામાં આવી રહ્યો છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય સ્થળાંતર દિવસ: 18 ડિસેમ્બર

- દર વર્ષે, સંયુક્ત રાષ્ટ્ર અને અન્ય ઘણા આંતરરાષ્ટ્રીય સંગઠનો દ્વારા 18મી ડિસેમ્બરે આંતરરાષ્ટ્રીય સ્થળાંતર દિવસની ઉજવણી કરવામાં આવે છે. આ વર્ષે, આંતરરાષ્ટ્રીય સ્થળાંતર દિવસ નીચેની થીમ હેઠળ ઉજવવામાં આવે છે

થીમ:

- માનવ ગતિશીલતાનું પુનર્નિર્માણ

Back to Basics : પૃષ્ઠભૂમિ

- આંતરરાષ્ટ્રીય સ્થળાંતર દિવસની ઉજવણીનો ઠરાવ 1990માં આંતરરાષ્ટ્રીય કન્વેન્શન દરમિયાન તમામ સ્થળાંતર કામદારો અને તેમના પરિવારોના સભ્યોના અધિકારના રક્ષણ અંગેના આંતરરાષ્ટ્રીય અધિવેશન દરમિયાન સ્વીકારવામાં આવ્યો હતો. યુનાઈટેડ નેશન્સ દ્વારા આ દિવસની ઉજવણી હિજરતીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા યોગદાનને પ્રકાશિત કરવા માટે કરવામાં આવી છે. યુએન અનુસાર, વિશ્વમાં લગભગ 272 મિલિયન સ્થળાંતર છે. આમાં 41 મિલિયન આંતરિક વિસ્થાપિત વ્યક્તિઓનો સમાવેશ થાય છે.

18 ડિસેમ્બર કેમ પસંદ કરાયું?

- ડિસેમ્બર 18ની પસંદગી કરવામાં આવી હતી કારણ કે, આ તારીખે, બધા સ્થળાંતર કામદારો અને તેમના પરિવારોના સભ્યોના હક્કોના રક્ષણ પરના આંતરરાષ્ટ્રીય સંમેલનનો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો હતો.

ભારતમાં સ્થળાંતર

- કોવિડ-19 કટોકટી સાથે, ભારતમાં સ્થળાંતર વધ્યું છે. 2011ની વસ્તી ગણતરી પ્રમાણે, અહીં 45.6 કરોડ લોકો સ્થળાંતર કર્યા હતાં. આ દેશની વસ્તીના આશરે 38% છે. 2001માં, સ્થળાંતર કરનારાઓની વસ્તી 31.5 કરોડ હતી. 2001 અને 2011ની વચ્ચેની સ્થળાંતરિત વસ્તીમાં 18% વધારો થયો છે.
- ભારતમાં, આંતર-રાજ્ય સ્થળાંતરના મોટા કારણો લગ્ન અને કુટુંબીક હતા. નરની તુલનામાં સ્ત્રી સ્થળાંતર વધારે હતું. 39% પુરૂષોની સરખામણીએ 83% સ્ત્રીઓ લગ્ન અને પરિવાર માટે સ્થળાંતરિત થઈ.

લીજન ઓફ મેરિટ: USA

- તાજેતરમાં યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકા (USA) એ ભારત, જાપાન અને ઓસ્ટ્રેલિયાના વડા પ્રધાનોને 'લીજન ઓફ મેરિટ' આપ્યું છે.

Back to Basics : લીજન-ઓફ-મેરિટ

- Quad જૂથને 2017થી ઉપયોગી રાખવામાં આ ચારેય દેશો મહત્વપૂર્ણ છે. ક્વાડ જૂથ ભારત-પ્રશાંત વ્યૂહરચનાનો એક ભાગ છે અને તેનો હેતુ આ ક્ષેત્રમાં ચીનના વધતા વર્ચસ્વનો સામનો કરવાનો છે.

એવોર્ડ અંગે:

- USAના સર્વોચ્ચ સૈન્ય ચિહ્નોમાંના એક, એવોર્ડની સ્થાપના 1942 માં ભૂતપૂર્વ રાષ્ટ્રપતિ ફ્રેન્કલિન ડી. રૂઝવેલ્ટ દ્વારા કરવામાં આવી હતી.
- આ એવોર્ડ USAના સશસ્ત્ર દળના સભ્યો અને વિદેશી

(એટલે કે નોન-USA) સશસ્ત્ર દળના સભ્યો, તેમજ કેટલીકવાર રાજ્ય અથવા સરકારના વડાઓને આપવામાં આવે છે.

વિદેશીઓને આ એવોર્ડ

- નીચેની ચાર કેટેગરીમાં પ્રદાન કરવામાં આવી છે: મુખ્ય કમાન્ડર, કમાન્ડર, અધિકારી અને સેનાપતિ.
- ભૂતકાળમાં, આ એવોર્ડ બે ભારતીયને આપવામાં આવ્યો છે: ફીલ્ડ માર્શલ કે.એમ. કરિયપ્પા અને વર્ષ 1955 માં જનરલ એસ.એમ. શ્રીનાગેશ.
- હાલમાં પુરસ્કારો:
 - ભારતીય વડા પ્રધાનને 'ભારત-અમેરિકા સંબંધોને આગળ વધારવાની' ભૂમિકા માટે આ એવોર્ડ આપવામાં આવ્યો છે.
 - ભારત અને યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ વચ્ચે દ્વિપક્ષીય સંબંધો સુધારવાના પ્રયત્નોને આ એવોર્ડ માન્યતા આપે છે, જે ભારત-યુ.એસ. વ્યૂહાત્મક ભાગીદારી સંબંધમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે.
 - "વૈશ્વિક પડકારોને પહોંચી વળવા અને સામૂહિક સુરક્ષાને પ્રોત્સાહન આપવા' માટે ઓસ્ટ્રેલિયન વડા પ્રધાનને એવોર્ડ એનાયત કરાયો હતો.
 - જાપાનના વડા પ્રધાનને 'સ્વતંત્ર અને ખુલ્લા ભારત-પ્રશાંત માટે નેતૃત્વ અને દ્રષ્ટિ પ્રદાન કરવા' માટે આ એવોર્ડથી નવાજવામાં આવ્યા છે.

રાષ્ટ્રીય ખેડૂત દિવસ

- ભારતમાં દર વર્ષે 23 ડિસેમ્બરના રોજ રાષ્ટ્રીય ખેડૂત દિવસનું આયોજન કરવામાં આવે છે જેથી સમાજના વિકાસમાં ખેડૂતોના યોગદાનને પ્રકાશિત કરી શકાય.
- ભારત એ ગામડાઓનો દેશ છે, જ્યાં મોટાભાગની વસ્તી તેમના આજીવિકા માટે પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ રીતે કૃષિ પર નિર્ભર છે. આવી સ્થિતિમાં રાષ્ટ્રીય ખેડૂત દિવસ ભારતના સામાન્ય નાગરિકોને ખેડૂતોની સમસ્યાઓ જાણવા અને તેમની ચર્ચા કરવાની તક પૂરી પાડે છે.

Back to Basics : રાષ્ટ્રીય ખેડૂત દિવસ વિશે

- ભારતના પાંચમા વડા પ્રધાન ચૌધરી ચરણસિંહની જન્મજયંતિ નિમિત્તે આ દિવસનું આયોજન કરવામાં આવે છે.
- ચૌધરી ચરણસિંહનો જન્મ 23 ડિસેમ્બર, 1902ના રોજ ઉત્તર પ્રદેશના હાપુર જિલ્લામાં થયો હતો.
- વડા પ્રધાન તરીકે ચરણસિંહનો કાર્યકાળ અલ્પજીવી રહ્યો. તેઓ બે વખત ઉત્તરપ્રદેશના મુખ્યમંત્રી બન્યા અને કેન્દ્ર સરકારમાં અનેક મંત્રી પદ પર ફરજ બજાવી હતી, જ્યારે મહત્વપૂર્ણ હોદ્દાઓ સંભાળીને તેમણે ખેડૂતોના કલ્યાણ માટે ઘણી યોજનાઓ અમલમાં મૂકી હતી.
- તેઓ એ ઉત્તર પ્રદેશ જમીનદારી નાબૂદી અધિનિયમના મુખ્ય આર્કિટેક્ટ તરીકે માનવામાં આવે છે.
- ચરણસિંહે જમીનદારી નાબૂદ, જમીન સુધારણા અને ખેડૂતોને આર્થિક રીતે આત્મનિર્ભર બનાવવા સંબંધિત અનેક પુસ્તકો પણ લખ્યા હતા.
- સરકારે આ દિવસની શરૂઆત વર્ષ 2001 માં ચૌધરી ચરણસિંહના ખેડૂતોના કલ્યાણમાં ફાળાને ધ્યાનમાં રાખીને કરી હતી.

વિશ્વભારતી યુનિવર્સિટીલ શાંતિનિકેતન

- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ 24 ડિસેમ્બરે વીડિયો કોન્ફરન્સ દ્વારા પશ્ચિમ બંગાળના શાંતિનિકેતનમાં વિશ્વ ભારતી યુનિવર્સિટીની શતાબ્દી ઉજવણીને સંબોધન કર્યું હતું.

Back to Basics : વિશ્વભારતી યુનિવર્સિટી, શાંતિનિકેતન વિશે

- 1921માં ગુરૂદેવ રવીન્દ્રનાથ ટાગોર દ્વારા સ્થાપિત વિશ્વ ભારતી યુનિવર્સિટી, દેશની સૌથી પ્રાચીન કેન્દ્રીય યુનિવર્સિટી છે.
- મે, 1951માં સંસદના અધિનિયમ દ્વારા વિશ્વ ભારતીને સેન્ટ્રલ યુનિવર્સિટી અને રાષ્ટ્રીય મહત્વની સંસ્થા જાહેર કરવામાં આવી હતી.
- ગુરૂદેવ રવીન્દ્રનાથ ટાગોર પરંપરાગત રીતે વર્ગખંડોમાં અપાયેલા શિક્ષણનો વિરોધ કરતા હતા, તેમણે અભિપ્રાય આપ્યો કે ભણતર માટે પ્રકૃતિ સાથે ભાગીદારી જરૂરી છે.
- તેમણે શિક્ષણને એક સર્વાંગી વિકાસ પ્રક્રિયા તરીકે ડિઝાઇન કરી, જ્યાં શિક્ષકો વિદ્યાર્થીઓને ભાવનાત્મક, બૌદ્ધિક અને આધ્યાત્મિક ઉત્થાન માટે માર્ગદર્શક તરીકે કાર્ય કરશે.
- આ જ અધ્યાપન પદ્ધતિનો ઉપયોગ વર્ષ 1921માં સ્થપાયેલી વિશ્વભારતી યુનિવર્સિટીમાં પણ થયો હતો, જોકે વિશ્વભારતી યુનિવર્સિટીએ પણ સમય જતાં તેની શિક્ષણ પદ્ધતિમાં પરિવર્તન લાવ્યું છે અને આધુનિક શિક્ષણ પ્રણાલીની અનુરૂપ બનાવવામાં આવ્યું છે.

રાષ્ટ્રીય ગ્રાહક દિવસ

- દેશમાં ગ્રાહકોના મહત્વ, તેમના અધિકારો અને જવાબદારીઓ વિશે જાગૃતિ લાવવા માટે દર વર્ષે 24 ડિસેમ્બરે રાષ્ટ્રીય ગ્રાહક દિવસની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.
- ભારતની મોટી વસ્તી અભણ છે, તેમના હક અને ફરજો પ્રત્યે અજાણ છે, પરંતુ ભણેલા લોકો પણ ગ્રાહક હકોની બાબતમાં તેમના અધિકાર પ્રત્યે ઉદાસીન લાગે છે.
- લોકોને આ અંગે જાગૃત કરવા માટે દર વર્ષે આ દિવસનું આયોજન કરવામાં આવે છે.
- વર્ષ 1986માં આ દિવસે રાષ્ટ્રપતિએ ગ્રાહક સુરક્ષા અધિનિયમ, 1986 ને મંજૂરી આપી હતી.
- ઉપભોક્તા સુરક્ષા અધિનિયમનો મુખ્ય ઉદ્દેશ ગ્રાહકોને વિવિધ પ્રકારના શોષણ સામે રક્ષણ આપવાનો છે જેમ કે ખામીયુક્ત ચીજો, અસંતોષકારક સેવાઓ અને અયોગ્ય વેપાર વ્યવહાર.
- વર્ષ 2020 માટેના આ દિવસની થીમ 'સતત ઉપભોક્તા' છે.
- આ થીમ વૈશ્વિક સ્વાસ્થ્ય સંકટ, હવામાન પરિવર્તન અને જૈવવિવિધતામાં ઘટાડો વગેરેને પહોંચી વળવા તાત્કાલિક પગલાં લેવાની જરૂરિયાત દર્શાવે છે.
- તે જાણીતું છે કે વૈશ્વિક સ્તરે, દર વર્ષે 15 માર્ચે વિશ્વ ગ્રાહક અધિકાર દિવસનું આયોજન કરવામાં આવે છે.

સુશાસન દિવસ

- પૂર્વ વડા પ્રધાન અટલ બિહારી વાજપેયીના જન્મદિવસની ઉજવણી માટે દર વર્ષે 25 ડિસેમ્બરે ગુડ ગવર્નન્સ ડેની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.

- > આ દિવસનો ઉદ્દેશ્ય ભારતીય નાગરિકો, ખાસ કરીને વિદ્યાર્થીઓને, જેઓ દેશનું ભાવિ છે, તેઓને સરકારની જવાબદારીઓ અને ફરજો વિશે જાણવાની તક પૂરી પાડવાનો છે.
- > 23 ડિસેમ્બર, 2014 ના રોજ, અટલ બિહારી વાજપેયી અને પંડિત મદન મોહન માલવીયા (મરણોત્તર)ને ભારતનો સર્વોચ્ચ નાગરિક એવોર્ડ ભારત રત્નથી નવાજવામાં આવ્યા હતા.
- > ગુડ ગવર્નન્સ ડે એ બધી સરકારોને યાદ અપાવે છે કે સુશાસન સંપૂર્ણપણે ન્યાયી, પારદર્શક અને વિકાસલક્ષી હોવું જોઈએ.

Back to Basics : અટલ બિહારી વાજપેયી વિશે

- > પૂર્વ વડા પ્રધાન અટલ બિહારી વાજપેયીનો જન્મ 25 ડિસેમ્બર, 1924ના રોજ ગ્વાલિયરમાં થયો હતો.
- > વાજપેયીએ સ્વતંત્ર સેનાની તરીકે રાજકીય કારકિર્દીની શરૂઆત કરી હતી.
- > ચૂંટણીલક્ષી રાજકારણમાં તેમની સફર 1957 ની સાલમાં શરૂ થઈ હતી, જ્યારે તેમણે લોકસભાની ચૂંટણી ત્રણ બેઠકો પરથી લડી હતી અને ઉત્તર પ્રદેશના બલરામપુર મતદારક્ષેત્રમાંથી ચૂંટાયા હતા.
- > વાજપેયી લગભગ પાંચ દાયકા સુધી સંસદ સભ્ય હતા અને આ સમયગાળા દરમિયાન તેઓ દસ વખત લોકસભા અને બે વખત રાજ્યસભામાં ચૂંટાયા હતા.
- > વડાપ્રધાન તરીકે પાંચ વર્ષનો કાર્યકાળ પૂર્ણ કરનાર તે પ્રથમ બિન-કોંગ્રેસ ભારતીય નેતા હતા.

વિશ્વ લઘુમતી અધિકાર દિવસ

- > 18 ડિસેમ્બર, 2020 ના રોજ, રાષ્ટ્રીય લઘુમતી પંચે વિશ્વ લઘુમતી અધિકાર દિવસની ઉજવણી કરી.
- > 18 ડિસેમ્બર 1992ના રોજ, સંયુક્ત રાષ્ટ્રએ ધાર્મિક અથવા ભાષાકીય રાષ્ટ્રીય અથવા વંશીય લઘુમતીઓથી સંબંધિત વ્યક્તિના હક અંગેનું નિવેદન અપનાવ્યું હતું.
- > રાષ્ટ્રીય લઘુમતી આયોગ અધિનિયમ, 1992 ની કલમ 2 (C) ને સરકારે 'કેન્દ્રીય સૂચિત સમુદાય' તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરી છે.
- > ભારતમાં, તે મુસ્લિમ, ખ્રિસ્તી, શીખ, બૌદ્ધ, પારસી અને જૈન ધર્મ માટે લાગુ પડે છે.

Back to Basics : TMA પાઠ ફાઉન્ડેશન વિ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયાના કેસ

- > આ કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના 11 ન્યાયાધીશોની બંધારણીય બંધે કહ્યું છે કે રાજ્યના કાયદાના સંબંધમાં ધાર્મિક અથવા ભાષાકીય લઘુમતી નક્કી કરતી એન્ટિટી માત્ર એક રાજ્ય હોઈ શકે છે.
- > લઘુમતીને નિર્ધારિત કરવાના કેન્દ્રીય કાયદા માટે પણ, એકમનો આધાર રાજ્ય હશે, સમગ્ર ભારતનો નહીં. આમ ધાર્મિક અને ભાષીય લઘુમતીઓને, જેને કલમ 30 માં સમાન દરજ્જો આપવામાં આવે છે, તે રાજ્ય સ્તરે નક્કી થવું જોઈએ.

લઘુમતીઓને લગતી બંધારણીય જોગવાઈઓ

- > ભારતીય સંવિધાનમાં 'લઘુમતી' શબ્દની વ્યાખ્યા નથી. જો કે બંધારણ ધાર્મિક અને ભાષાકીય લઘુમતીઓને માન્યતા આપે છે.
- > લઘુમતી શબ્દ ભારતીય સંવિધાનની કલમ 29, 30, 350A અને 350B માં વપરાય છે, પરંતુ તેની વ્યાખ્યા અન્યત્ર આપવામાં આવી નથી.

- કલમ 29:
 - > તેમાં જણાવાયું છે કે ભારતના પ્રદેશમાં અથવા તેના કોઈપણ ભાગમાં વસતા નાગરિકોનું કોઈપણ જૂથ, જેની પોતાની વિશિષ્ટ ભાષા, લિપિ અથવા સંસ્કૃતિ છે, તેને જાળવી રાખવાનો અધિકાર હશે.
 - > જો કે, સુપ્રીમ કોર્ટે જણાવ્યું હતું કે આ કલમનો અવકાશ ફક્ત લઘુમતીઓ સુધી મર્યાદિત નથી, કારણ કે કલમમાં 'નાગરિકોના વર્ગ' શબ્દનો ઉપયોગ લઘુમતીઓ તેમજ બહુમતીનો સમાવેશ કરે છે.
- કલમ 30:
 - > કલમ 30 જણાવે છે કે ધર્મ અથવા ભાષા પર આધારિત તમામ લઘુમતી વર્ગોને તેમના હિતનું શિક્ષણ, સ્થાપના અને વહીવટ કરવાનો અધિકાર હશે.
 - > કલમ 30 હેઠળ સંરક્ષણ ફક્ત લઘુમતીઓ (ધાર્મિક અથવા ભાષાકીય) સુધી મર્યાદિત છે અને તે નાગરિકોના કોઈપણ વર્ગ સુધી વિસ્તૃત (કલમ 29 હેઠળ) કરી શકાતું નથી.
- કલમ 350B:
 - > મૂળભૂત રીતે, ભારતીય સંવિધાનમાં ભાષાકીય લઘુમતીઓ માટેના વિશેષ અધિકારીઓ અંગે કોઈ જોગવાઈ કરવામાં આવી ન હતી. તે બંધારણમાં 7મા બંધારણીય સુધારા અધિનિયમ, 1956 દ્વારા કલમ 350B તરીકે ઉમેરવામાં આવ્યો.
 - > તેમાં ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા નિયુક્ત ભાષાકીય લઘુમતીઓ માટે વિશેષ અધિકારીની જોગવાઈ છે.

રાષ્ટ્રીય લઘુમતી આયોગ

- > લઘુમતી કમિશન એ એક વૈધાનિક સંસ્થા છે, જે રાષ્ટ્રીય લઘુમતી આયોગ અધિનિયમ, 1992 હેઠળ સ્થપાયેલી છે.
- > આ સંસ્થા ભારતના લઘુમતી સમુદાયોના હક્કો અને હિતોની રક્ષા માટે અપીલ કરવાના મંચ તરીકે કામ કરે છે.
- માળખું:
 - > રાષ્ટ્રીય લઘુમતી આયોગ અધિનિયમ મુજબ, પંચને અધ્યક્ષ અને ઉપાધ્યક્ષ સહિત કુલ સાત સભ્યો રાખવા માટે ફરજિયાત છે, જેમાં મુસ્લિમ, ખ્રિસ્તી, શીખ, બૌદ્ધ, પારસી અને જૈન સમુદાયોના સભ્યો શામેલ છે.
- કાર્ય:
 - > સંઘ અને રાજ્યો હેઠળ લઘુમતીઓના વિકાસની પ્રગતિનું મૂલ્યાંકન કરવું.
 - > સંવિધાન અને સંઘ અને રાજ્યના કાયદામાં લઘુમતીઓને પૂરી પાડવામાં આવતી સલામતીની દેખરેખ રાખવી.
 - > ઉદાહરણ- લઘુમતી શિક્ષણ સંસ્થાઓ માટે રાષ્ટ્રીય આયોગ (NCMEI) અધિનિયમ, 2004: તે સરકાર દ્વારા સૂચિત છ ધાર્મિક સમુદાયોના આધારે શૈક્ષણિક સંસ્થાઓને લઘુમતીનો દરજ્જો આપે છે.
 - > આ સુનિશ્ચિત કરે છે કે વડા પ્રધાનના 15-મુદાના કાર્યક્રમનો અમલ થયો છે અને તે કાર્યક્રમ ખરેખર લઘુમતી સમુદાયો માટે કાર્યરત છે.
 - > લઘુમતી સમુદાયોના હિતોની રક્ષા માટે નીતિઓના અસરકારક અમલીકરણ માટે જરૂરી ભલામણો કરવી.
 - > લઘુમતીઓને તેમના હક અને સલામતીથી વંચિત રાખવા સંબંધિત વિશિષ્ટ ફરિયાદોની તપાસ કરવી.

- > લઘુમતીઓ સામેના કોઈપણ પ્રકારનાં ભેદભાવને કારણે ઉદભવતા સમસ્યાઓનો અભ્યાસ કરવા / મેળવવા અને આ સમસ્યાઓ દૂર કરવા ભલામણો કરવી.
- > લઘુમતીઓના સામાજિક, આર્થિક અને શૈક્ષણિક વિકાસથી સંબંધિત વિષયોના અભ્યાસ, સંશોધન અને વિશ્લેષણ માટે.
- > કોઈપણ લઘુમતી સમુદાયને લગતા પગલાં અપનાવવા કેન્દ્રીય અથવા રાજ્ય સરકારોને સૂચન કરવા.
- > લઘુમતીઓને લગતી વિશેષ મુશ્કેલીઓ અંગે કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારોને સમયાંતરે અથવા વિશિષ્ટ અહેવાલો પ્રદાન કરવા.
- > કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા જણાવેલ અન્ય કોઈ બાબત.

સ્વદેશી રમત અને ખેલો ઇન્ડિયા

- > હરિયાણામાં યોજનાર ખેલો ઇન્ડિયા યુથ ગેમ્સ 2021માં ચાર સ્વદેશી રમતો – ગતકા, કલારિપયટ્ટુ, થાન્ગ-તા અને મલ્લખંભને યુવા બાબતો અને રમત મંત્રાલયે મંજૂરી આપી દીધી છે.
- > ખેલો ઇન્ડિયા યુથ ગેમ્સ-2021 (KIYG) હરિયાણામાં આયોજિત કરવામાં આવશે.
- > ગુહાટી (આસામ)માં KIYG 2020નું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.

Back to Basics : ખેલો ઇન્ડિયા

- > KIYG, રમતગમતના પ્રોત્સાહન માટે સુધારેલા રાષ્ટ્રીય કાર્યક્રમનો ભાગ છે, 'ખેલો ઇન્ડિયા', જેને કેન્દ્રીય મંત્રીમંડળે વર્ષ 2017 માં મંજૂરી આપી હતી.
- > ખેલો ઇન્ડિયા યોજનાનો ઉદ્દેશ દેશભરમાં રમતોને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે અને તેથી તેની કોસ-કટિંગ પ્રભાવ જેમ કે-બાળકો અને યુવાનોનો સાકલ્યવાદી વિકાસ, સમુદાય વિકાસ, સામાજિક એકતા, લિંગ સમાનતા, તંદુરસ્ત જીવનશૈલી, રાષ્ટ્રીય ગૌરવ અને રમતગમતનો વિકાસ અને આર્થિક તકો દ્વારા રમતગમતની ક્ષમતાઓનો ઉપયોગ કરવાની મંજૂરી આપે છે.
- > આ યોજના અંતર્ગત વિવિધ સ્તરે અગ્રતા રમતગમતની શાખાઓમાં માન્યતા પ્રાપ્ત પ્રતિભાશાળી રમતવીરોને 8 વર્ષ માટે વાર્ષિક રૂ. 5 લાખની નાણાકીય સહાય આપવામાં આવે છે.
- ગતકા:
 - > તે શીખ ધર્મ સાથે સંકળાયેલી એક પરંપરાગત માર્શલ આર્ટ છે.
 - > પંજાબી નામ 'ગતકા' એમાં વપરાયેલ લાકડાના લાકડીનો સંદર્ભ આપે છે.
 - > તે લડાઈ પ્રશિક્ષણનું એક પરંપરાગત દક્ષિણ એશિયન સ્વરૂપ છે જેમાં તલવારો વાપરતા પહેલા લાકડાના ડંડા દ્વારા તાલીમ આપવામાં આવે છે.
 - > ગતકાની રમત (ખેલ) અથવા ધાર્મિક વિધિ (રશ્મી) તરીકે કરવામાં આવે છે. આ રમત બે લોકો દ્વારા લાકડીઓનો ઉપયોગ કરીને રમવામાં આવે છે જેને ગતકા કહેવામાં છે. લાકડીઓની સાથે આ રમતમાં ઢાલનો પણ ઉપયોગ થાય છે.
 - > એવું માનવામાં આવે છે કે છટ્ટા શીખ ગુરૂ હરગોવીંદે મોગલ સમયગાળા દરમિયાન આત્મરક્ષણ માટે 'કિરપાણ' અપનાવી હતી અને દસમા શીખ ગુરૂ ગોવિંદસિંહે બધાને આત્મરક્ષણ માટે શસ્ત્રોનો ઉપયોગ કરવો ફરજિયાત બનાવ્યો હતો.

- > તે પહેલા ગુરૂદ્વારાઓ, નગર કીર્તન અને અખાડા સુધી મર્યાદિત હતી, પરંતુ વર્ષ 2008 માં ગતકા ફેડરેશન ઓફ ઇન્ડિયાની રચના થયા પછી તેનો સમાવેશ રમતગમત વર્ગમાં કરવામાં આવ્યો હતો.

- કલારિપયટ્ટુ:
 - > કલારિપયટ્ટુ એ બે શબ્દો કલારી અને પયટ્ટુનું સંયોજન છે જેનો શાબ્દિક અર્થ થાય છે યુદ્ધની કવાયત.
 - > સંગમ સાહિત્યમાં પણ કલારિપયટ્ટુનો ઉલ્લેખ છે. તેના મૂળ અંગે બે મત છે કેટલાક લોકો કેરળને તેના મૂળનું સ્થળ માને છે, જ્યારે કેટલાક આખા દક્ષિણ ભારતને ધ્યાનમાં લે છે.
 - > આ લશ્કરી કળાની પ્રેક્ટિસ કરવામાં આવતી જગ્યાને 'કલારી' કહે છે. તે મલયાલમ શબ્દ છે જે જીમનો એક પ્રકાર છે.
 - > કલારીનો શાબ્દિક અર્થ 'શ્રેશીંગ ફ્લોર' અથવા 'બેટલગ્રાઉન્ડ' છે.
- મલ્લખંભ:
 - > મલ્લનો અર્થ અહીં શારિરીક બળ અને ખંભનો અર્થ થાંભલો છે.
 - > મલ્લખંભનો ઉલ્લેખ 12મી સદીના ચાલુક્ય ગ્રંથોમાં જોવા મળે છે. પેશ્વા બાજુરાવ દ્વિતીયના ગુરૂ બાલમભટ્ટ દાદા દેવધરે તેની પ્રથા ફરી શરૂ કરી હતી.
 - > આમાં, ખેલાડીઓ જમીનમાં ધંસેલ પોલ ઉપર ચઢીને કુશળતા દર્શાવે છે.
 - > મલ્લખંભનો બીજો પ્રકાર દોરડાઓનો ઉપયોગ કરે છે. આમાં સહભાગીઓ દોરડાની મદદથી લટકીને વિવિધ યોગ પ્રવૃત્તિઓ કરે છે.
 - > આ રમત શરીરના તમામ ભાગોનો વિકાસ કરે છે અને જીવન માટે જરૂરી શારિરીક શક્તિ, સહનશક્તિ, ગતિ, શક્તિ, ચપળતા, સુગમતા અને હિંમત ઝડપથી વિકસિત થઈ શકે છે.
 - > ઉજ્જૈનનું રાષ્ટ્રીય સ્તરે મલ્લખંભના પ્રખ્યાત કેન્દ્રોમાં એક વિશેષ સ્થાન છે.
 - > વર્ષ 2013માં, મધ્યપ્રદેશ સરકારે તેને પોતાની રાજ્ય રમતગમત જાહેર કરી હતી.

થાન્ગ-તા

- > હુએન લેંગલોન મણિપુરની ભારતીય માર્શલ આર્ટ છે.
- > મેઈતી ભાષામાં, હુએનનો અર્થ યુદ્ધ છે જ્યારે લેંગલોનનો અર્થ શુદ્ધ જ્ઞાન અથવા કલા હોઈ શકે છે.
- હુએન લેંગલોનના બે મુખ્ય ઘટકો છે:
 - > થાન્ગ તા (સશસ્ત્ર લડત).
 - > સરિત સરક (સશસ્ત્ર વિના લડત)
 - > હુએન લેંગલોનના પ્રાથમિક શસ્ત્રો થન્ગ (તલવાર) અને તા (ભાલા) છે. અન્ય શસ્ત્રોમાં ઢાલ અને કુહાડીનો સમાવેશ થાય છે.

સામાજિક ઉદ્યમ

- > તાજેતરમાં કોન્ફેડરેશન ઓફ ઇન્ડિયન ઈન્ડસ્ટ્રી (south rigion) એ સામાજિક ઉદ્યમવૃત્તિ પર સ્પર્ધા જાહેર કરી છે.
- > આ સ્પર્ધા હાલના સામાજિક ઉદ્યોગો માટે છે (જે તેમના પ્રારંભિક તબક્કે છે) અને જે વિદ્યાર્થીઓનાં વિચારો ઉદ્યોગસાહસિક તેમજ સામાજિક રીતે કેન્દ્રિત છે અને સમાજ પર નોંધપાત્ર અસર કરે છે તેવા વિદ્યાર્થીઓ માટે છે.

- ▶ ભારતના વિકાસ, ઉદ્યોગ, સરકાર અને નાગરિક સમાજ વચ્ચેની ભાગીદારી માટે અનુકૂળ વાતાવરણ બનાવવા માટે ભારતીય ઉદ્યોગ સંઘ સલાહકાર અને સલાહકાર પ્રક્રિયાઓ દ્વારા કાર્ય કરે છે. CII એ એક બિન-સરકારી, બિન-લાભકારી, ઉદ્યોગ સંચાલિત અને ઉદ્યોગ સંચાલિત સંસ્થા છે.

Back to Basics : સામાજિક ઉદ્યોગસાહસિકતાનો અર્થ

- ▶ તે એક ખ્યાલ છે જે ચેરિટેબલ બિન-લાભકારી સંસ્થાના સિદ્ધાંતો સાથે વ્યવસાયિક એન્ટરપ્રાઇઝના વિચારને મિશ્રિત કરે છે.
- ▶ તે સામાજિક અસમાનતાઓને દૂર કરવા માટે ઓછા ખર્ચે ઉત્પાદનો અને સેવાઓ સહિતના વ્યવસાયિક મોડેલોના વિકાસ પર ભાર મૂકે છે.
- ▶ આ ખ્યાલ આર્થિક પહેલને સફળ બનાવવામાં મદદ કરે છે અને તેના અંતર્ગત કરવામાં આવતા તમામ રોકાણો સામાજિક અને પર્યાવરણીય મિશન પર કેન્દ્રિત છે.
- ▶ સામાજિક ઉદ્યમીઓને સામાજિક સંશોધક પણ કહેવામાં આવે છે. તેઓ પરિવર્તનના એજન્ટો તરીકે કાર્ય કરે છે અને નોંધપાત્ર ફેરફાર કરવા માટે તેમના નવીન વિચારોનો ઉપયોગ કરે છે. તેઓ સમસ્યાઓ ઓળખે છે અને તેમની યોજના દ્વારા તેમને હલ કરે છે.
- ▶ સામાજિક જવાબદારી અને ESG (પર્યાવરણીય, સામાજિક અને શાસન) ના રોકાણોની સાથે સામાજિક ઉદ્યમવૃત્તિની કલ્પના પણ ઝડપથી વિકસી રહી છે.
- ▶ સામાજિક ઉદ્યમવૃત્તિના ઉદાહરણોમાં ગરીબ બાળકો માટે શૈક્ષણિક કાર્યક્રમો શરૂ કરવા, પછાત વિસ્તારોમાં બેંકિંગ સેવાઓ પ્રદાન કરવી અને રોગચાળાને લીધે અનાથ બાળકોને મદદ કરવી તે શામેલ છે.

ભારતમાં આવશ્યકતા

- ▶ ભારતને ઘણાં સામાજિક ઉદ્યોગસાહસિકોની જરૂર છે જે સ્વચ્છતા, શિક્ષણ, જળ સંરક્ષણ, લિંગ પૂર્વગ્રહ, પ્રાથમિક આરોગ્ય, સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યા, કાર્બન ઉત્સર્જન વગેરે જેવી સામાજિક સમસ્યાઓથી સંબંધિત વિવિધ વિષયોને ધ્યાનમાં લેવા આ સમસ્યાઓના નવીન સમાધાનો પૂરા પાડી શકે છે. આ સમસ્યાઓ સતત સમાજ રહે છે અને તેથી તેને તાત્કાલિક હલ કરવામાં આવે તે જરૂરી છે.

ભારતમાં ઉદાહરણો

- પ્રવાહ અને કમ્યુનીટી:
 - ▶ આ બંને સંસ્થાઓ યુવા લોકોને નેતૃત્વની સંભાવના વિકસાવવા માટે તાલીમ આપે છે. વર્ષ 2020 માં, આ બંને સંસ્થાઓ શ્વેબ ફાઉન્ડેશન અને જયુબિલન્ટ ભારતીય ફાઉન્ડેશન દ્વારા સ્થાપવામાં આવેલ સોશિયલ એન્ટરપ્રિન્યોર ઓફ ધ યર એવોર્ડ જીતી ગઈ હતી.
 - ▶ વર્ષ 1993 માં સ્થપાયેલ પ્રવાહ સંસ્થા ભારતમાં સાયકો-સામાજિક દબલ દ્વારા યુવા ટ્રાન્સફોર્મરના વિકાસમાં ફાળો આપી રહી છે, પરિણામે આ યુવાનો વધુ સમાવિષ્ટ સમાજનું નિર્માણ કરી શકશે.
 - ▶ કમ્યુનીટી, જેની સ્થાપના વર્ષ 2008માં કરવામાં આવી હતી, તે પ્રવાહ જેવા સંગઠનોની સામૂહિકતા પર ભાર મૂકે છે.
- ડો.ગોવિંદપ્પા વૈકટસ્વામીની અરવિંદ આઈ હોસ્પિટલ:
 - ▶ તેનું વ્યવસાયિક મોડેલ ખૂબ જ સામાજિક તેમજ ટકાઉ છે.

તેની સ્થાપનાનો હેતુ ભારતમાં ગરીબ લોકોમાં અંધત્વ દૂર કરવાનો છે (ખાસ કરીને ગ્રામીણ ભારતમાં લઘુત્તમ દૈનિક વેતન સાથે જેઓ તબીબી સારવાર લઈ શકતા નથી).

શ્રીનિવાસ રામાનુજન

- ▶ દર વર્ષે મહાન ગણિતશાસ્ત્રી શ્રીનિવાસ રામાનુજન (22 ડિસેમ્બર) ની જન્મજયંતિ રાષ્ટ્રીય ગણિત દિન તરીકે ઉજવવામાં આવે છે.

Back to Basics : શ્રીનિવાસ રામાનુજન વિશે

- ▶ શ્રીનિવાસ રામાનુજનનો જન્મ 22 ડિસેમ્બર 1887 ના રોજ તમિલનાડુના ઈરોડ (મદ્રાસ પ્રેસિડેન્સી) માં થયો હતો અને તેનું મૃત્યુ 26 એપ્રિલ 1920 ના રોજ 32 વર્ષની વયે તમિલનાડુ ના કુંબકોનમમાં થયું હતું.
- ▶ રામાનુજને ખૂબ જ નાની ઉંમરે ગણિતની કુશળતા મેળવી હતી, 12 વર્ષની ઉંમરે, તેમણે ત્રિકોણમિતિમાં નિપુણતા મેળવી હતી.
- ▶ વર્ષ 190માં તેમને મદ્રાસ યુનિવર્સિટીમાંથી શિષ્યવૃત્તિ મળી, પરંતુ પછીના વર્ષે શિષ્યવૃત્તિ પાછી ખેંચી લેવામાં આવી, કારણ કે તે ગણિત સિવાયના અન્ય કોઈ વિષય પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરી રહ્યા ન હતા.
- ▶ વર્ષ 1913માં તેણે બ્રિટીશ ગણિતશાસ્ત્રી ગોડફ્રે એચ. હાર્ડી સાથે પત્રવ્યવહાર શરૂ કર્યો, ત્યારબાદ તે કેમ્બ્રિજની ટ્રિનિટી કોલેજમાં સ્થળાંતરીત થયા.
- ▶ 1918 માં, તેઓ લંડનની રોયલ સોસાયટીમાં ચૂંટાયા.
- ▶ રામાનુજન બ્રિટનની રોયલ સોસાયટીના સૌથી યુવા સભ્યોમાં ના એક હતા અને કેમ્બ્રિજ યુનિવર્સિટીના ટ્રિનિટી કોલેજના ફેલો તરીકે ચૂંટાયેલા પ્રથમ ભારતીય હતા.

ગણિતમાં ફાળો

- ફોર્મ્યુલા અને સમીકરણો:
 - ▶ રામાનુજનને તેમના 32 વર્ષના ટૂંકા જીવનકાળમાં આશરે 3,900 પરિણામો (સમીકરણો અને ઓળખ) નું સંકલન કર્યું છે. તેમના સૌથી મહત્વપૂર્ણ કાર્યોમાં પાઈની અનંત શ્રેણીનો સમાવેશ થાય છે.
 - ▶ તેમણે પાઈના અંકોની ગણતરી માટે ઘણા સૂત્રો પ્રદાન કર્યા હતા જે પરંપરાગત પદ્ધતિઓથી અલગ હતા.
- રમત સિદ્ધાંત:
 - ▶ તેમણે ઘણી પડકારજનક ગાણિતિક સમસ્યાઓ હલ કરવા માટે નવીન વિચારો રજૂ કર્યા, જેમણે રમતના સિદ્ધાંતના વિકાસમાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવી.
 - ▶ રમતના સિદ્ધાંતમાં તેમનું યોગદાન સંપૂર્ણ અંતઃજ્ઞાન પર આધારિત છે અને તે ગણિતના ક્ષેત્રમાં હજી પણ માનથી માનવામાં આવે છે.

સતકોસીયા વાઘ અભયારણ્ય

- ▶ તાજેતરમાં નેશનલ ટાઈગર કન્ઝર્વેશન ઓથોરિટીએ ઓડિશાને સતકોસીયા ટાઈગર રિઝર્વ પર પર્યટનના વિપરીત પ્રભાવ અંગેનો એક સ્થિતિ રિપોર્ટ રજૂ કરવા જણાવ્યું છે.
- ▶ ભુવનેશ્વર ખાતેના સતકોસીયા વાઘ અભયારણ્યમાં મધ્ય ઓડિશામાં બે અડીને આવેલા અભયારણ્યો, સતકોસીયા ગોર્જ અભયારણ્ય અને બૈસીપલ્લી અભયારણ્ય શામેલ છે.

- > વર્ષ 2007માં, બંને અભ્યારણાનો કુલ 963.87 ચો.કિ.મી. આ વિસ્તારને વાઘ અનામત તરીકે સૂચિત કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં તમામ વિસ્તાર આવરી લેવામાં આવ્યો હતો.
- > છોટા નાગપુર પઠાર અને ડેક્કન પઠાર વચ્ચેના સંક્રમણ ક્ષેત્રમાં સ્થિત આ વાઘ અનામત બંને જૈવિક પ્રદેશોનું સ્થાનિક જીવન દર્શાવે છે.

Back to Basics : વનસ્પતિ અને પ્રાણીસૃષ્ટિ

- > આ વિસ્તારમાં ભેજવાળા પાનખર જંગલો, શુષ્ક પાનખર જંગલો અને ભેજવાળા દ્વીપકલ્પ સાલ જંગલોનો સમાવેશ થાય છે.
- > વાઘ, ચિત્તો, હાથી, ગૌર, ચૌસિંગ, સુસ્ત રીંછ, જંગલી કૂતરો, સ્થાનિક અને સ્થળાંતર કરનાર પક્ષીઓની વિવિધ જાતિઓ અને વિવિધ પ્રકારના સરીસૃપ અહીં જોવા મળે છે.

મગર રક્ષણ

- > ઓડિશા સરકારના વન વિભાગ દ્વારા માર્ચ 1974માં સંયુક્ત રાષ્ટ્ર વિકાસ કાર્યક્રમ(UNDP) અને ફૂડ એન્ડ એગ્રિકલ્ચર ઓર્ગેનાઈઝેશન (FAO) ના તકનીકી સહાયથી મગરો માટે સંવર્ધન કાર્યક્રમની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી.
- > ઘડીયાલ સંશોધન અને સંરક્ષણ એકમ (GRACU)ની શરૂઆત માર્ચ 1975માં કરવામાં આવી હતી, જેણે ભારતમાં મગર સંરક્ષણમાં અગ્રેસર કાર્ય કર્યું છે.
- > GRACU દ્વારા કરવામાં આવતી પ્રવૃત્તિઓમાં સંરક્ષણના હેતુથી મગરોનું સંવર્ધન અને જંગલીમાં ઉછરેલા મગરોનું પુનર્વસન અને સમાવેશ થાય છે.

સતકોસીયા ગોર્જ અભયારણ્ય

- > અંગુલથી 60 કિ.મી. દક્ષિણમાં ટીકરપડા નજીક મહાનદીના સાંકડા વિસ્તાર પછી તેનું નામ આપવામાં આવ્યું છે, જેની લંબાઈ 'સત્-કોશ' અથવા સાત માઈલ છે.
- > આ પ્રદેશને વર્ષ 1976 માં અભયારણ્ય તરીકે ઘોષિત કરવામાં આવ્યો હતો અને તે ઓડિશાના ચાર જિલ્લાઓ એટલે કે અંગુલ, બુધ, કટક અને નયાગઢમાં ફેલાયેલો છે.
- > ભારતના ભૂસ્તરશાસ્ત્રમાં સતકોસીયા ઘાટની વિશેષતા વિશિષ્ટ છે કારણ કે મહાનદી પૂર્વના ઘાટના જમણા તરફ ઉદભવે છે અને એક ભવ્ય ઘાટ બનાવે છે.
- > પ્રાણીસૃષ્ટિ: તે ઘડીયાલ, મગર અને ચિત્રા ઈન્ડીકા અને ભારતીય સોફ્શેલ કાચબા જેવા દુર્લભ તાજા પાણીના કાચબા માટે જાણીતું છે.

ભૈસિપલ્લી અભયારણ્ય

- > આ અભયારણ્ય તેના ક્ષેત્રમાં હાજર 22 વસાહતોને નામ આપવામાં આવ્યું છે.
- > મે, 1981માં તેને અભયારણ્યનો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો.
- > તે નયાગઢ જિલ્લાના પૂર્વ ઘાટ પર્વતોમાં મહાનદી એક ખીણમાંથી પસાર થાય છે તે સ્થળે સ્થિત છે.
- > વનસ્પતિ અને પ્રાણીસૃષ્ટિ: સાલ જંગલો અહીં પ્રભુત્વ ધરાવે છે અને વાઘ, ચિત્તા, હાથી, ચૌસીંગ અને જળ પક્ષીઓ અને સરિસૃપો મુખ્ય રીતે જોવા મળે છે.

ઓડિશામાં મુખ્ય સુરક્ષિત વિસ્તારો

- રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનો:
 - > ભીતરકનિકા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન
 - > સિમલીપાલ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન
- વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય:
 - > બદરમા વન્યજીવ અભયારણ્ય

- > ચિલિકા (નલબન) વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય
- > હડગઢ વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય
- > કોટગઢ વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય
- > નંદનકાનન વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય
- > લખારી વેલી વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય
- > ગહિરમાથા (દરિયાઈ) વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય

સુનિલ કોઠારી

- > તાજેતરમાં જાણીતા નૃત્ય ઇતિહાસકાર અને વિવેચક સુનિલ કોઠારીનું 87 વર્ષની વયે અવસાન થયું છે.

Back to Basics : સુનિલ કોઠારી વિશે

- > વર્ષ 2001માં તેમને પદ્મશ્રી યોથો સર્વોચ્ચ નાગરિક એવોર્ડ મળ્યો હતો.
- > તેમણે ભારતીય શાસ્ત્રીય નૃત્યો પર 20 પુસ્તકો લખ્યા અને ભરતનાટ્યમ, કથક અને મણિપુરી નૃત્ય સ્વરૂપો પર વિસ્તૃત વર્ણન કર્યું.
- > “સત્રીયા: કલાસિકલ ડાન્સ ઓફ અસમ” પર તેમના વિદ્વાન કાર્યથી રાષ્ટ્રીય અને વૈશ્વિક સ્તરે નૃત્યની સારી સમજ વિકસાવવામાં મદદ મળી.
- > તેમના અન્ય નોંધપાત્ર યોગદાનમાં ભારતીય નૃત્ય અને કુચિપુડી ભારતીય શાસ્ત્રીય નૃત્ય કલામાં નવી દિશાઓ શામેલ છે.
- > તેમને સંગીત નાટક અકાદમીના સભ્ય તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા.

ભારતીય શાસ્ત્રીય નૃત્ય

- ભારતીય શાસ્ત્રીય નૃત્યના બે પાસાં છે:
 - > તાંડવ (ચાલ અને લય) અને લાસ્ય (અનુગ્રહ, ભાવ અને રસ).
- તેમની વચ્ચે ત્રણ મુખ્ય ઘટકો છે:
 - > થિયેટર: નૃત્યનું નાટકીય તત્વ, એટલે કે, પાત્રોની નકલ.
 - > નૃત્ત: તેમના મૂળ સ્વરૂપમાં નૃત્ય પ્રવૃત્તિઓ.
 - > નૃત્ય: કલાત્મક અર્થસભર ઘટક એટલે કે મુદ્રાઓ અથવા હાવભાવ.
- > નવ રસ: શૃંગાર, હાસ્ય, કરુણ, રુદ્ર, વીર, વિભત્સ, ભયાનક, અદ્ભુત અને શાંત.
- > ભરત મુનિદ્વારા લખાયેલ નાટ્ય શાસ્ત્ર નૃત્યની લાક્ષણિકતાઓને લગતો માહિતીનો સૌથી મહત્વપૂર્ણ સ્ત્રોત છે.
- ભારતમાં 8 શાસ્ત્રીય નૃત્યો છે:
 - > ભરતનાટ્યમ (તમિલનાડુ)
 - > કથક (ઉત્તર ભારત)
 - > કથકલી (કેરળ)
 - > મોહિનીઅટ્ટમ (કેરળ)
 - > કુચીપુડી (આંધ્રપ્રદેશ)
 - > ઓડિસી (ઓડિશા)
 - > સત્તરિયા (આસામ)
 - > મણિપુરી (મણિપુર)
 - > સમકાલીન શાસ્ત્રીય નૃત્ય સ્વરૂપો 12મી સદીથી 19મી સદી સુધીના સંગીત નાટકીય અથવા સંગીત નાટકોથી વિકસિત થયા છે.

સંગીત નાટક અકાદમી

- સંગીત નાટક અકાદમી ભારતના પ્રજાસત્તાક દ્વારા સ્થાપિત પ્રથમ નૃત્ય અને નાટકની રાષ્ટ્રીય એકેડમી છે.
- તેની રચના વર્ષ 1952માં ભારત સરકારના તત્કાલીન શિક્ષણ મંત્રાલય (અગાઉ માનવ સંસાધન વિકાસ મંત્રાલય)ના ઠરાવ દ્વારા કરવામાં આવી હતી અને તેના પ્રથમ અધ્યક્ષ ડો.પી.વી.રાજમન્નાર હતા.
- હાલમાં તે ભારત સરકારના સંસ્કૃતિ મંત્રાલય હેઠળ એક સ્વાયત સંસ્થા છે અને તેની યોજનાઓ અને કાર્યક્રમોના અમલીકરણ માટે સરકાર દ્વારા સંપૂર્ણ ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવે છે.
- તે કળા પ્રદર્શનના ક્ષેત્રમાં સંસ્થાઓની સ્થાપના કરે છે અને રાષ્ટ્રીય મહત્વના પ્રોજેક્ટ્સની દેખરેખ રાખે છે.
- તેના દ્વારા સ્થાપિત કેટલીક મોટી સંસ્થાઓ અને પ્રોજેક્ટ્સ આ છે:
- નેશનલ સ્કૂલ ઓફ ડ્રામા, નવી દિલ્હી (વર્ષ 1959 માં સ્થાપિત).
- જવાહરલાલ નહેરુ મણિપુર ડાન્સ એકેડમી, ઈમ્ફાલ (વર્ષ 1954 માં સ્થાપિત)
- કથક કેન્દ્ર (કથક નૃત્યની રાષ્ટ્રીય સંસ્થા), નવી દિલ્હી (વર્ષ 1964 માં સ્થાપિત)
- કેરળના પ્રાચીન સંસ્કૃત થિયેટર કુટ્ટીયટ્ટમ, પૂર્વી ભારતના છાઉ નૃત્ય અને આસામના સત્રીયા નૃત્યને પ્રોત્સાહન આપવા રાષ્ટ્રીય પ્રોજેક્ટને ટેકો આપે છે.

ભારતની પ્રથમ ડ્રાઈવરલેસ મેટ્રો

- 28 ડિસેમ્બર, 2020ના રોજ વડા પ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ રાજધાની દિલ્હીમાં દેશની પ્રથમ ડ્રાઈવરલેસ મેટ્રો રેલનું ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું.
- દેશની પ્રથમ ડ્રાઈવરલેસ મેટ્રો રેલ 38 કિલોમીટર લાંબી લાઈન-8 એટલે કે દિલ્હી મેટ્રોની મેજેન્ટા લાઈન પર ચલાવવામાં આવશે.
- નવી સિસ્ટમ અંતર્ગત 'દિલ્હી મેટ્રો રેલ કોર્પોરેશન' (DMRC)ના ત્રણ કમાન્ડ સેન્ટરોથી કોઈ પણ પ્રકારની હસ્તક્ષેપ કર્યા વિના મેટ્રો રેલને નિયંત્રિત કરી શકાય છે.
- આ અંતર્ગત, રેલ્વે હાઈવેરની બદલીના સમયે જ માનવ હસ્તક્ષેપની જરૂર પડશે.
- દિલ્હી મેટ્રો, જે હાલમાં દેશની સૌથી મોટી શહેરી ઝડપી પરિવહન પ્રણાલી છે, શાહદરા અને તીસ હજારી સ્ટેશન વચ્ચે 8.4 કિલોમીટર લાંબા માર્ગ પર 24 ડિસેમ્બર, 2002ના રોજ કામગીરી શરૂ કરી હતી.
- હાલમાં દિલ્હી મેટ્રોનું પાટનગર દિલ્હી અને નજીકના શહેરો જેવા કે નોઈડા, ગુરુગ્રામ, ફરીદાબાદ, ગાઝિયાબાદ અને બહાદુરગઢમાં 390 કિમીનું નેટવર્ક છે.
- તેમ છતાં, દિલ્હી મેટ્રોએ 2002થી રેલ્વે કામગીરીના ક્ષેત્રે નોંધપાત્ર પ્રગતિ હાંસલ કરી છે, તાજેતરની ડ્રાઈવરલેસ મેટ્રો એ ટેકનોલોજીમાં દિલ્હી મેટ્રોનો નવીનતમ અને આધુનિક પ્રયાસ છે.

સર ગારફિલ્ડ સોબર્સ એવોર્ડ

- તાજેતરમાં જ આંતરરાષ્ટ્રીય ક્રિકેટ કાઉન્સિલ (ICC) એ ભારતીય ક્રિકેટ ટીમના કેપ્ટન વિરાટ કોહલીને 'ICC મેઈલ ક્રિકેટર ઓફ ધ ડેકેડ' તરીકે નિયુક્ત કર્યા છે અને આ માટે તેમને સર ગારફિલ્ડ સોબર્સ એવોર્ડથી સન્માનિત કરવામાં આવ્યા છે.
- તે જાણીતું છે કે વિરાટ કોહલીએ આ સમયગાળા દરમિયાન આંતરરાષ્ટ્રીય ક્રિકેટના તમામ સ્વરૂપોમાં 20,396 રન બનાવ્યા હતા, જે અન્ય કોઈ પણ ખેલાડી કરતા ઘણા વધારે છે.
- 2011માં ICC વર્લ્ડ કપ જીતવા ઉપરાંત 2013માં તે ચેમ્પિયન્સ ટ્રોફી જીતનાર ટીમનો પણ ભાગ હતો.
- વિરાટ કોહલીને વર્ષ 2017 અને 2018 બંનેમાં 'ICC ક્રિકેટર ઓફ ધ યર' તરીકે પણ પસંદગી પામ્યો હતો.
- ઓસ્ટ્રેલિયાના ઓલરાઉન્ડર એલિસ પેરીને 'ICC ફીમેલ ક્રિકેટર ઓફ ધ ડેકેડ' જાહેર કરાઈ છે અને તેને રાયેલ હીહો ફિલન્ટ એવોર્ડથી નવાજવામાં આવી છે.
- આ ઉપરાંત ઓસ્ટ્રેલિયન બેટ્સમેન સ્ટીવ સ્મિથને 'ટેસ્ટ પ્લેયર ઓફ ધ ડેકેડ' તરીકે, રાશિદ ખાનને 'T-20 ક્રિકેટર ઓફ ધ ડેકેડ' અને ભૂતપૂર્વ ભારતીય કેપ્ટન મહેન્દ્ર સિંહ ધોનીને 'ICC સ્પિરિટ ઓફ ક્રિકેટ એવોર્ડ ઓફ ધ ડેકેડ' તરીકે જાહેર કરાયો છે.

મણિપુરમાં ઇનર-લાઈન પરમિટ

- તાજેતરમાં, કેન્દ્રીય ગૃહ પ્રધાને મણિપુરમાં વિવિધ વિકાસ પ્રોજેક્ટ્સનું ઉદ્ઘાટન કરતી વખતે રાજ્યમાં ઇનર-લાઈન પરમિટ (ILP) સિસ્ટમના મહત્વ પર પ્રકાશ પાડ્યો હતો.
- આ વિકાસ પ્રોજેક્ટ્સમાં થોબલ મલ્ટિપર્પઝ પ્રોજેક્ટ (થોબલ ડેમ) અને ઈમ્ફાલમાં ઇન્ટિગ્રેટેડ કમાન્ડ એન્ડ કંટ્રોલ સેન્ટર વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.
- થોબલ મલ્ટિપર્પઝ પ્રોજેક્ટને સૌ પ્રથમ 1980માં યોજના પંચ દ્વારા સ્વીકારવામાં આવ્યો હતો અને પ્રોજેક્ટની મૂળ કિંમત 47.25 કરોડ રૂપિયા હતી.
- જો કે, વર્ષ 2014 સુધી આ સંદર્ભે કંઈ થઈ શક્યું નહીં અને પ્રોજેક્ટ કાગળ પર જ રહ્યો.
- તે મણિપુર નદીની સહાયક થોબલ નદી પર સ્થિત છે અને 35,104 હેક્ટર જમીનમાં સિંચાઈ કરશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- મણિપુરના લોકો દ્વારા લાંબા સમયથી ઇનર લાઈન પરમિટ્સ (ILP) માંગ કરવામાં આવી છે, જેને ધ્યાનમાં રાખીને નાગાલેન્ડના દિમાપુર જિલ્લા સાથે સમગ્ર મણિપુરને ઇનર-લાઈન પરમિટ (ILP) સિસ્ટમની દેખરેખ હેઠળ લાવવામાં આવ્યું હતું.
- નાગાલેન્ડનો દિમાપુર જિલ્લો હજી પણ આંતરિક લાઈન પરમિટ સિસ્ટમથી દૂર હતો કારણ કે તે રાજ્યનું એક મહત્વપૂર્ણ વ્યાપારી શહેર છે અને મિશ્ર વસ્તીનું ઘર છે, જેને ઘણીવાર 'મિની ઈન્ડિયા' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.
- ઉત્તરપૂર્વના ઘણા જૂથો ગેરકાયદેસર ઈમિગ્રેન્ડ્સના પ્રવેશ સામે ઢાલ તરીકે આંતરિક લાઈન પરમિટ પ્રણાલીને જુએ છે.

- > ILPને કારણે નાગાલેન્ડ, અરુણાચલ પ્રદેશ, મણિપુર અને મિઝોરમને નાગરિકતા સુધારો અધિનિયમ (CAA) 2019 ની જોગવાઈઓથી મુક્તિ આપવામાં આવી હતી.
- > આ કાયદા હેઠળ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતર કરનારાઓ માટે નાગરિકત્વ સંબંધિત જોગવાઈઓ, બંધારણની છઠ્ઠી સૂચિમાં સમાવિષ્ટ આસામ, મેઘાલય, મિઝોરમ અને ત્રિપુરાના આદિજાતિ વિસ્તારો અને 'ઈનર-લાઈન પરમિટ' સિસ્ટમ હેઠળના ક્ષેત્રોમાં લાગુ થશે નહીં.
- > ડિસેમ્બર, 2019માં, મેઘાલય વિધાનસભાએ રાજ્યમાં 'ઈનર-લાઈન પરમિટ' પ્રણાલીને લાગુ કરવા માટેનો ઠરાવ સ્વીકાર્યો અને કેન્દ્રને રાજ્યને આ પ્રણાલી હેઠળ શામેલ કરવા વિનંતી કરી.

‘ઇનર લાઇન પરમિટ’ સિસ્ટમ

- > બંગાળ ઈસ્ટર્ન ફ્રન્ટિયર રેગ્યુલેશન એક્ટ, 1873 હેઠળ લાગુ કરાયેલ 'ઈનર લાઈન પરમિટ', એક સત્તાવાર મુસાફરી દસ્તાવેજ છે જે ભારતીય નાગરિકોને મર્યાદિત અવધિ માટે સુરક્ષિત / પ્રતિબંધિત ક્ષેત્રની મુલાકાત લેવા અથવા રહેવાની મંજૂરી આપે છે.
- > આ કાયદો બ્રિટીશ સમયગાળા દરમિયાન તેના વ્યાપારી હિતોને સુરક્ષિત કરવા માટે લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો, જેથી અન્ય ભારતીય વિસ્તારોના લોકોને આ પ્રતિબંધિત વિસ્તારોમાં વેપાર કરતા અટકાવી શકાય.
- > આ પ્રણાલી હેઠળ, પ્રતિબંધ વિનાના ક્ષેત્રો અને બાકીના ભારતને 'ઈનર લાઈન' તરીકે ઓળખાતા બે ભાગમાં વહેંચવા માટે એક કલ્પનિક લાઈન બનાવવામાં આવી છે, જે પરમિટ વિના બાકીના ભારતના અન્ય નાગરિકોને પરવાનગી આપે તે હેતુથી. પ્રતિબંધિત વિસ્તારમાં જતા અટકાવવું પડશે.
- > 1873ના નિયમનની કલમ 2 હેઠળ 'ઈનર-લાઈન પરમિટ' નોર્થ ઈસ્ટના ફક્ત ત્રણ રાજ્યો (મિઝોરમ, અરુણાચલ પ્રદેશ અને નાગાલેન્ડ) માટે લાગુ હતી.
- > 11 ડિસેમ્બર, 2019 ના રોજ રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી બાદ ILP સિસ્ટમ લાગુ કરનાર મણિપુર દેશનું ચોથું રાજ્ય બન્યું.
- > આ હેઠળ, દેશના અન્ય વિસ્તારોમાંથી આવતા લોકોને સૂચિત રાજ્યોમાં પ્રવેશ માટે વિશેષ પરવાનગીની જરૂર હોય છે, જે મેળવવું ફરજિયાત છે.
- > તે મુસાફરીના હેતુ માટે સંબંધિત રાજ્ય સરકાર દ્વારા જ જારી કરવામાં આવે છે.
- > વિદેશી પર્યટકોને આ રાજ્યોની મુલાકાત લેવા માટે એક પ્રોટેક્ટેડ એરિયા પરમિટની જરૂર પડે છે, જે ઘરેલુ પર્યટકોને આપવામાં આવેલી 'ઈનર લાઈન પરમિટ' કરતા અલગ છે.
- > ફોરેનર્સ (પ્રોટેક્ટેડ એરિયાઝ) ઓર્ડર, 1958 હેઠળ, દેશની આંતરરાષ્ટ્રીય સરહદ અને આંતરરાષ્ટ્રીય સરહદની વચ્ચે આવતા તમામ વિસ્તારોને સુરક્ષિત વિસ્તારો જાહેર કરવામાં આવ્યા છે.
- > વિદેશી નાગરિકને સામાન્ય રીતે સુરક્ષિત / પ્રતિબંધિત વિસ્તારની મુલાકાત લેવાની મંજૂરી નથી સિવાય કે સરકાર વિશિષ્ટ કારણોસર વિદેશી નાગરિક આ વિસ્તારોમાં મુસાફરી કરે છે તે હકીકતથી સંતુષ્ટ નથી.

મણિપુરનું ભારત સાથે વિલીનીકરણ

- > એ નોંધવું મહત્વપૂર્ણ છે કે 15 ઓગસ્ટ, 1947 પહેલાં, મોટાભાગના રજવાડાઓના શાસકોએ શાંતિપૂર્ણ વાટાઘાટો

દ્વારા 'ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ ઓફ એક્સેશન' પર હસ્તાક્ષર કર્યા હતા, જેનો અર્થ એ હતો કે તે રજવાડાઓ ભારતના સંઘનો ભાગ બનવા સંમત થયા હતા.

- > આઝાદી સમયે મણિપુરના મહારાજા બોધચંદ્રસિંહે મણિપુરની આંતરિક સ્વાયત્તા જાળવવા માટે 'ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ ઓફ એક્સેશન' પર પણ સહી કરી હતી.
- > લોકમતના દબાણ હેઠળ, મહારાજાએ જૂન 1948માં મણિપુરમાં ચૂંટણી યોજી અને રાજ્ય બંધારણીય રાજતંત્ર બન્યું.
- > આમ, મણિપુર એ સાર્વત્રિક પુખ્ત મતાધિકારના આધારે ચૂંટણીઓ યોજવાનું ભારતનો પ્રથમ ભાગ હતો.
- > મણિપુરની નવી ચૂંટાયેલી એસેમ્બલીમાં ભારત સાથે ભળી જવાને લઈને ભારે મતભેદ હતા. ભારત સરકાર મણિપુર વિધાનસભાની સલાહ લીધા વિના સપ્ટેમ્બર 1949 માં મજૂર પત્ર પર હસ્તાક્ષર કરવામાં સફળ થઈ.
- > 21 જાન્યુઆરી, 1972 ના રોજ, મણિપુર મેઘાલય અને ત્રિપુરા ઉત્તરપૂર્વ ક્ષેત્ર (પુનર્રચના) અધિનિયમ, 1971 હેઠળ સંપૂર્ણ વિકસિત રાજ્ય બન્યું.

E5 સિરીઝ શિંકનસેન

- > જાપાની દૂતાવાસે તાજેતરમાં જ મુંબઈ-અમદાવાદ બુલેટ ટ્રેન પ્રોજેક્ટની પ્રથમ ઝલક રજૂ કરી હતી. E5 સિરીઝની શિંકનસેન ટ્રેનોનો ઉપયોગ મુંબઈ-અમદાવાદ હાઈસ્પીડ રેલ પ્રોજેક્ટને અમલમાં મૂકવા માટે કરવામાં આવનાર છે. આ પ્રોજેક્ટ 2023 સુધીમાં પૂર્ણ થવાનો છે. E5 સિરીઝ શિંકનસેન હાઈ સ્પીડ જાપાની ટ્રેનો છે.

Back to Basics : MAHSR પ્રોજેક્ટ

- > તે 508 કિલોમીટરનો પ્રોજેક્ટ છે. નેશનલ હાઈ-સ્પીડ રેલ કોર્પોરેશન લિમિટેડ દ્વારા તેને ચલાવવામાં આવે છે. આ પ્રોજેક્ટને આર્થિક અને તકનીકી સહાય જાપાની સરકાર દ્વારા આપવામાં આવી છે. પ્રોજેક્ટની અંદાજિત કિંમત 1,08,000 કરોડ રૂપિયા છે.

E5 સિરીઝ શિંકનસેન

- > તે પૂર્વ જાપાન રેલ્વે કંપની દ્વારા સંચાલિત હાઈ સ્પીડ ટ્રેન છે. ટ્રેનની ગતિ 320 કિમી / કલાક છે. જો કે, તે 400 કિમી પ્રતિ કલાકની ગતિ પ્રાપ્ત કરવામાં સક્ષમ છે. મુસાફરો અને પર્યાવરણને ધ્યાનમાં રાખીને તેની ગતિ પ્રતિબંધિત કરવામાં આવી છે.
- > તેમાં ઈલેક્ટ્રિક સક્રિય સસ્પેન્શન આપવામાં આવ્યું છે. સક્રિય સસ્પેન્શન એ ઓટોમોટિવ સસ્પેન્શન છે જે વાહનના પૈડાંની ઊભી ગતિને નિયંત્રિત કરે છે. તે દસ-કાર હાઈ સ્પીડ ઈલેક્ટ્રિક મલ્ટીપલ યુનિટ છે. તે નવી જનરેશન જાપાની હાઈ સ્પીડ ટ્રેનોનો એક ભાગ છે જેને હાયાબુસા કહેવામાં આવે છે.
- > E5 સિરીઝ શિંકનસેનની અન્ય બે મહત્વપૂર્ણ સુવિધાઓ બોડી ટાઈલિંગ સિસ્ટમ અને ટનલ બૂમ ઘટાડવા માટેની સુવિધાઓ છે.
- > E5 શ્રેણી જાપાન રેલ્વે ઈસ્ટના સંશોધન પ્રોગ્રામ હેઠળ શરૂ કરવામાં આવી હતી. કાર્યક્રમનો મુખ્ય ઉદ્દેશ 360 કિ.મી. / કલાકની ઝડપે પહોંચી શકે તેવી હાઈ સ્પીડ ટ્રેનોનું ડિઝાઈન બનાવવાનું હતું.
- > ટનલ બૂમને રોકવા માટે E5 સિરીઝ શિંકનસેનમાં બિલ્ટ સુવિધાઓ છે.

ટનલ ભૂમ

- > E5 સિરીઝ શિંકનસેન 'ટનલ ભૂમ'ને અટકાવે છે. અસમાન હવાના દબાણને કારણે ટનલ ભૂમ અવાજ ઉત્પન્ન થાય છે કારણ કે ટ્રેન વધુ ઝડપે ટનલમાં પ્રવેશે છે. તેમાં એક સંપૂર્ણ બોગી ક્વર છે જે એરોડાયનેમિક અવાજને ઘટાડવા માટે નરમ છે. ટ્રેન દોડતી હોવાને કારણે ઉત્પન્ન થતાં યાંત્રિક અવાજોને શોષી લેવા માટે નીચે પ્રવનિ શોષી લેતી સામગ્રી વહન કરે છે. તે પાછલા માડેલોથી વિપરીત ફક્ત એક જ પેન્ટોગ્રાફ ડિવાઈસનો ઉપયોગ કરે છે. આ ઉપકરણો અવાજ સ્તરને વધુ ઘટાડવામાં મદદ કરે છે.

બોડી ટિલ્ટિંગ સિસ્ટમ

- > જેમ જેમ ટ્રેન વળાંકમાં જાય છે, તે વળાંકની બહારના ભાગમાં કેન્દ્રત્યાગી બળ ઉત્પન્ન કરે છે. ટ્રેનને નમાવવાથી આ બળ સંતુલિત થાય છે અને મુસાફરોની અગવડતા ઓછી થાય છે. જેને ટ્રેનમાં બોડી ટિલ્ટિંગ સિસ્ટમ કહે છે.

રાષ્ટ્રીય સ્ટાર્ટઅપ એવોર્ડ 2021

- > ઉદ્યોગ અને આંતરિક વેપાર પ્રમોશન વિભાગ દ્વારા નેશનલ સ્ટાર્ટઅપ એવોર્ડ 2021 માટે અરજીઓને આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું છે. રાષ્ટ્રીય સ્ટાર્ટઅપ એવોર્ડ બાકી સ્ટાર્ટઅપ્સ અને ઇકોસિસ્ટમ સક્ષમને માન્યતા આપીને રજૂ કરવામાં આવે છે. 2021 એવોર્ડ ભારત સરકાર દ્વારા નવીનતાઓ દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલી મુખ્ય યોજનાઓને આવરી લેવાશે. એવોર્ડ્સ સ્ટાર્ટઅપ ઇન્ડિયાનો ભાગ છે.

Back to Basics : એવોર્ડ વિશે

- > નેશનલ સ્ટાર્ટઅપ એવોર્ડમાં પાંચ લાખ રૂપિયાની રોકડ રકમ છે. તે મુસાફરી, પરિવહન, જગ્યા, સુરક્ષા, ઉદ્યોગ 4.0., આરોગ્ય અને સુખાકારી, ફૂડ પ્રોસેસીંગ, ફિનટેક, પર્યાવરણ, એન્ટરપ્રાઇઝ સિસ્ટમ, ઊર્જા, શિક્ષણ અને કૌશલ્ય વિકાસ, પીવાનું પાણી, પશુપાલન અને કૃષિ જેવી પંદર કેટેગરીમાં આપવામાં આવે છે.
- > તેમજ ઇન્ક્યુબેટર અને એક્સિલરેટરને પંદર લાખ રૂપિયા આપવામાં આવશે.

સ્ટાર્ટઅપ માટે યોગ્યતા માપદંડ

- > સ્ટાર્ટઅપ એન્ટિટી DPIIT દ્વારા માન્ય હોવી જોઈએ.
- > સ્ટાર્ટઅપમાં તમામ વેપાર-વિશિષ્ટ નોંધણીઓ હોવા જોઈએ. ઉદાહરણ તરીકે, FSSAI, CE, GST, MSME, વગેરે.
- > સ્ટાર્ટઅપે છેલ્લા ત્રણ નાણાકીય વર્ષો માટે ઓડિટ નાણાકીય નિવેદનો સબમિટ કર્યા હોવા જોઈએ.

ઇન્ક્યુબેટર્સ માટે યોગ્યતા માપદંડ

- > ઇન્ક્યુબેટરની રચના સ્વતંત્ર એન્ટિટી તરીકે થઈ હોવી જોઈએ. તે ઓછામાં ઓછા બે વર્ષ સુધી કાર્યરત થયેલ હોવું જોઈએ. તે ઓછામાં ઓછા પંદર સ્ટાર્ટઅપ્સ સ્નાતક હોવું જોઈએ.

સ્ટાર્ટઅપ ઇન્ક્યુબેટર

- > સ્ટાર્ટઅપ ઇન્ક્યુબેટર એ બિન-લાભકારી સંસ્થાઓ છે જે ઉદ્યોગસાહસિકોને તેમના વ્યવસાયમાં વૃદ્ધિ કરવામાં મદદ કરે છે. તેઓ ઘણીવાર યુનિવર્સિટીઓ અને બિઝનેસ સ્કૂલ સાથે સંકળાયેલા હોય છે.

- > સ્ટાર્ટઅપ ઇન્ક્યુબેટર્સ નીચેની સેવાઓ પ્રદાન કરે છે:

- > વ્યવસાયિક મૂળ બાબતોમાં સહાય
- > હાઈ સ્પીડ ઇન્ટરનેટ એક્સેસ
- > નેટવર્કિંગ તકો
- > બેંક લોનમાં પ્રવેશ
- > ઉચ્ચ શિક્ષણ સંસાધનો સાથે જોડાણો
- > મેનેજમેન્ટ ટીમ ઓળખ
- > વ્યાપક વ્યાપાર તાલીમ કાર્યક્રમો
- > વ્યવસાયિક શિક્ષાચારમાં સહાય

સ્ટાર્ટઅપ એક્સિલરેટર માટે યોગ્યતા માપદંડ

- > સ્ટાર્ટઅપ એક્સિલરેટરની રચના સ્વતંત્ર એન્ટિટી તરીકે થયેલ હોવી જોઈએ. તે ઓછામાં ઓછા બે વર્ષ સુધી કાર્યરત થયેલ હોવું જોઈએ. તે ઓછામાં ઓછા દસ સ્ટાર્ટઅપ્સ સ્નાતક હોવું જોઈએ.

સ્ટાર્ટઅપ એક્સિલરેટર

- > સ્ટાર્ટઅપ એક્સિલરેટર્સને સિડ એક્સિલરેટર પણ કહેવામાં આવે છે. તેઓ સામાન્ય રીતે સમૂહ આધારિત હોય છે. કોહોર્ટ એ એક શૈક્ષણિક ડિગ્રી હાંસલ કરવા માટે અભ્યાસક્રમ દ્વારા કાર્યરત વિદ્યાર્થીઓનું એક જૂથ છે. તેમાં માર્ગદર્શક અને શૈક્ષણિક ઘટકો શામેલ છે. તેઓને ઘણી વખત સરકાર દ્વારા નાણાં પૂરા પાડવામાં આવે છે.

ભારતની પ્રથમ લિથિયમ રિફાઇનરી

- > ભારતની પ્રથમ લિથિયમ રિફાઇનરી ગુજરાતમાં સ્થાપિત થવાની છે. પાવર ટ્રેડિંગ અને નવીનીકરણીય ઊર્જા કંપનીમાંની એક, મણિકરણ પાવર લિમિટેડ રિફાઇનરી સ્થાપવા માટે રૂ. 1000 કરોડનું રોકાણ કરશે.

Back to Basics : રિફાઇનરી વિશે

- > રિફાઇનરી માટે લિથિયમ ઓરની ઓસ્ટ્રેલિયાથી આયાત થવાની છે.

કંપનીઓ વિશે

- > નિયોમેટલ્સ (એક ઓસ્ટ્રેલિયન કંપની) અને મણિકરણ ભારતમાં લિથિયમ ઉત્પાદન માટે કરાર કર્યો છે. ભારતમાં લિથિયમની ભાવિ માંગ નવીનીકરણીય ઊર્જાના પરિવહન અને વીજળીકરણના સંગ્રહ દ્વારા સંચાલિત છે. મણિકરણ ભારતની ત્રીજી સૌથી મોટી પાવર ટ્રેડિંગ કંપની છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- > લિથિયમ એક દુર્લભ તત્વ છે અને તે ભારતમાં જોવા મળતું નથી. ભારતે તાજેતરમાં જ બોલિવિયન લિથિયમ ભંડાર પર પ્રવેશ મેળવ્યો. ભારતે 2030 સુધીમાં ઇલેક્ટ્રિક વાહનની સંખ્યા 30% સુધી વધારવાનું મહત્વાકાંક્ષી લક્ષ્ય નક્કી કર્યું છે. જો કે, લિથિયમ આયન બેટરી બનાવવા માટે જરૂરી તમામ લિથિયમ ભારત આયાત કરી રહ્યું છે.
- > ભારત હાલમાં ઇલેક્ટ્રિકલ બેટરી માટે ચીન, જાપાન અને તાઈવાન પર નિર્ભર છે કારણ કે ભારતમાં લિથિયમ ખૂબ મોંઘું છે.

ભારત અને બોલિવિયા

- > એપ્રિલ 2019માં, ભારત અને બોલિવિયાએ સમજૂતી પર હસ્તાક્ષર કર્યા, જેના હેઠળ બોલિવિયા ભારતને લિથિયમ કાર્બોનેટ સપ્લાય કરશે. બોલિવિયામાં વિશ્વના લિથિયમ

અનામતનો ચોથો ભાગ છે. જો કે, દેશમાં હજી સુધી વ્યવસાયિક ઉત્પાદન શરૂ થયું નથી. આ કરાર હાઈબ્રીડ અને ઈલેક્ટ્રિક વાહનોના FAME-ફાસ્ટ એડોપ્શન અને મેન્યુ ફેક્ટરિંગ માટે કરોડરજીતી તરીકે કામ કરશે.

ચાઇના- વર્તમાન નેતા

- > ચીન વૈશ્વિક લિથિયમના 51% અને કોબાલ્ટના 62% ભાગનું નિયંત્રણ કરે છે. આ બે તત્વો લિથિયમ આયન બેટરીના મુખ્ય ઘટકો છે. ચીનના બજાર માટેના મોટાભાગના લિથિયમ દક્ષિણ અમેરિકાના લિથિયમ બેલ્ટમાંથી આવે છે. આ 500-માઈલ બાય 200-માઈલ ઉત્તર-દક્ષિણ પટ્ટી છે અને તે બોલિવિયા, આર્જન્ટિના અને ચિલીના જંકશન પર કેન્દ્રિત છે. આ પટ્ટો વિશ્વના લિથિયમ અનામતના 75% કરતા વધારે ધરાવે છે.

ટોચના લિથિયમ ઉત્પાદકો

- > વિશ્વના ટોચના લિથિયમ ઉત્પાદક દેશો ઓસ્ટ્રેલિયા, ચીલી, ચીન, આર્જન્ટિના, ઝિમ્બાબ્વે અને પોર્ટુગલ છે.

ભારતની પ્રથમ હોટ એર બલૂન સફારી

- > મધ્યપ્રદેશના વન પ્રધાને તાજેતરમાં મધ્યપ્રદેશમાં ભારતના બાંધવગઢ ટાઇગર રિઝર્વમાં ભારતની પહેલી હોટ એર બલૂન સફારીનો પ્રારંભ કર્યો હતો. દેશમાં ઘણી હોટ એર બલૂન રાઈડ્સ છે. જો કે, આ પહેલી હોટ એર બલૂન સફારી છે.

Back to Basics : હોટ એર બલૂન રાઈડ વિશે

- > બફર એરિયામાં હોટ એર બલૂન રાઈડ પર પ્રતિબંધ છે. આ સેવા જયપુર સ્થિત સ્કાય વોલ્ટેજ કંપની ચલાવે છે.
- > સવારી દરમિયાન પ્રવાસીઓ વાઘ, ભારતીય રીંછ અને ઊંચાઈથી દીપડા જોઈ શકે છે. આ સેવા રાજ્યના અન્ય વાઘ અનામત જેવા કે પૈંચ ટાઈગર રિઝર્વ, પન્ના ટાઈગર રિઝર્વમાં લોન્ચ કરવાની છે.

હોટ એર બલૂનનું કામ

- > ગરમ હવાના ફુગ્ગાઓ 'ગરમ હવા વર્ધ'ના સિદ્ધાંત પર કાર્ય કરે છે. જ્યારે બલૂનની અંદરની હવા ગરમ થાય છે, ત્યારે તે બહારની ઠંડી હવા કરતા હળવા બને છે. આ બલૂન ઉપર તરફ તરવાનું કારણ બને છે. જ્યારે હવાને ઠંડુ થવા દેવામાં આવે છે, ત્યારે બલૂન નીચે આવવાનું શરૂ કરે છે.
- > ગરમ હવાના ફુગ્ગાઓમાં સ્ટીઅરિંગ અથવા પ્રોપલ્શન માટે અલગ પદ્ધતિ નથી. ફુગ્ગાઓ પવનની ગતિને ખસેડવા માટે ઉપયોગમાં લે છે.

બાંધવગઢ ટાઇગર રિઝર્વ

- > વાઘ અનામત પૂર્વીય સતપુડા હિલ રેન્જમાં સ્થિત છે. તે તેના એવરગ્રીન સાલ વન માટે જાણીતું છે.
- > બાંધવ એટલે ભાઈ અને ગઢ એટલે કિલ્લો. આ ક્ષેત્રનું નામ કિલ્લાના નામ પર આપવામાં આવ્યું છે. માનવામાં આવે છે કે આ કિલ્લો લક્ષ્મણ દ્વારા તેમના ભાઈ ભગવાન રામને આપવામાં આવ્યો હતો.

બાંધવગઢમાં ગૌરનો પુનઃ પરિચય

- > બાંધવગઢ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનમાં ગૌરની ઓછી વસ્તી હતી. જો કે, એક રોગ કે જે પશુઓમાંથી ગૌસને પસાર થયો હતો, તેના કારણે બધા મૃત્યુ પામ્યા હતા. આમ, ગૌસને ફરીથી કાન્હા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનથી રજૂ કરવામાં આવ્યા. 2012માં આશરે

પચાસ ગૌરને બાંધવગઢ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનમાં ખસેડવામાં આવ્યા હતા. આ પ્રોજેક્ટ મધ્યપ્રદેશ વન વિભાગ, તાજ સફારીઝ અને વન્યપ્રાણી સંસ્થા દ્વારા અમલમાં મૂકાયો હતો.

- > કાન્હા ટાઈગર રિઝર્વ પણ મધ્ય પ્રદેશમાં સ્થિત છે.

વિશાખાપટ્ટનમ: પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના એવોર્ડમાં સર્વોચ્ચ પર્ફોર્મિંગ સિવિક બોડી

- > ગૃહ અને શહેરી બાબતોના મંત્રાલયે વિશાખાપટ્ટનમ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનની પસંદગી શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શન કરતા નાગરિક મંડળ તરીકે કરી છે. વિશાખાપટ્ટનમને વાર્ષિક એવોર્ડ્સ ફોર એક્સેલન્સ હેઠળ મૂકવામાં આવ્યું હતું જે 2019 માં પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના-શહેરીના ઉત્કૃષ્ટ યોગદાનને માન્યતા આપે છે. આ એવોર્ડ 1 જાન્યુઆરી, 2021 ના રોજ રજૂ થનાર છે.
- > શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શન કરતા રાજ્ય કેટેગરીમાં આંધ્રપ્રદેશ ત્રીજા સ્થાને રહ્યાં. રાજ્યને આ ત્રીજી વખત એવોર્ડ મળ્યો છે. ઉપરાંત, નવીન બાંધકામ તકનીકી અને પ્રોજેક્ટ મોનીટરીંગ ટૂલ્સમાં રાજ્યને વિશેષ કેટેગરીનો એવોર્ડ મળ્યો.

Back to Basics : અન્ય એવોર્ડ્સ

- > મિર્જાપુર શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શન કરનારી મ્યુનિસિપલ બોડી બની. પ્રથમ સ્થાને નગર પંચાયત મલીહાબાદ લખનઉ અને બીજા સ્થાને હરિહરપુરની પસંદગી કરવામાં આવી હતી.

એવોર્ડ

- > મંત્રાલયે “શહેરી વિસ્તારોમાં આવાસ લાભાર્થીઓની પસંદગીમાં ટેકનોલોજીના ઉપયોગ માટેના શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શન અને પારદર્શિતા” એવોર્ડ્સનો સમાવેશ કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે.
- કુલ પાંચ એવોર્ડ રજૂ કરવામાં આવ્યા છે. તેઓ નીચે મુજબ છે:
 - > શ્રેષ્ઠ પર્ફોર્મિંગ સ્ટેટ્સ
 - > શ્રેષ્ઠ પર્ફોર્મિંગ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન
 - > શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શન નગરપાલિકા
 - > શ્રેષ્ઠ મકાન બાંધકામ
 - > શ્રેષ્ઠ પ્રયાસોને માન્યતા આપવા માટે વિશેષ પુરસ્કારો
 - > મૂલ્યાંકનના હેતુ માટેની માહિતી પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજનામાં રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો દ્વારા અપલોડ કરેલા માસિક પ્રગતિ અહેવાલમાંથી લેવામાં આવી છે.

એવોર્ડ હેતુ

- > પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના (અર્બન) એ 1 જાન્યુઆરી, 2019 સુધીમાં 68.5 લાખ મકાનો બનાવ્યા છે. યોજના, અમલીકરણ અને પરિણામો તરફ અભિગમમાં વિવિધતા હોવાને કારણે પ્રાપ્તકર્તાઓને ઓળખવા યોગ્ય છે. આ અન્યને સતત રીતે સ્પર્ધા કરવામાં અને લક્ષ્ય પ્રાપ્ત કરવામાં મદદ કરશે. એવોર્ડ નીચેના કારણોસર રજૂ કરવામાં આવે છે:
 - > પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના (શહેરી) મિશનની સિદ્ધિઓને માન્યતા આપવી.
 - > PMAYના ડિઝાઈન અને અમલીકરણની અસરકારક પદ્ધતિઓ પર જ્ઞાનનો પ્રસાર કરવો.
 - > નવીનતાઓને પ્રોત્સાહિત કરવા.
 - > સફળ અનુભવોને પ્રોત્સાહન આપવા અને વિનિમય કરવા.

- પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજનાનો હેતુ 'બધા માટે આવાસો' પ્રદાન કરવાનો છે.

ભારતની 100 મી કિસાન રેલ

- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ 28 ડિસેમ્બર, 2020ના રોજ ભારતની 100મી કિસાન રેલ શરૂ કરી હતી.

Back to Basics : 100મી કિસાન રેલ વિશે

- આ ટ્રેન મહારાષ્ટ્રના સાંગોલા અને પશ્ચિમ બંગાળના શાલીમારની વચ્ચે ચાલે છે.
- આ ટ્રેનમાં કેપ્સિકમ, કોબીજ, કોબી, મરચાં, ડ્રમસ્ટિક્સ, ડુંગળી જેવા શાકભાજી છે.
- તે નારંગી, દ્રાક્ષ, કેળા, દાડમ, કસ્ટાર્ડ સફરજન, જેવા ફળો પણ વહન કરે છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- કિસાન રેલની પહેલી મલ્ટી કોમોડિટી સેવા ઓગસ્ટ, 2020માં શરૂ કરવામાં આવી હતી. મહારાષ્ટ્રના દેવલાલી અને બિહારના દાનાપુર વચ્ચે આ સેવા શરૂ કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ તેને મુઝફ્ફરપુર લંબાવી દેવામાં આવી. તેની શરૂઆત પછી, કિસાન રેલ સેવાએ 27,000 ટન કૃષિ ઉત્પાદનોનું પરિવહન કર્યું છે. ભારત સરકારે ફળો અને શાકભાજીના પરિવહન પર 50%ની સબસિડી લંબાવી છે.

કિસાન રેલ વિશે

- કિસાન રેલનો વિચાર કેન્દ્રિય બજેટ 2020-21 દરમિયાન સૂચવવામાં આવ્યો હતો. કિસાન રેલ યોજના દૂધ, માંસ, માછલી, ફળો અને શાકભાજી જેવા બગડી/ખરાબ થઈ જાય તેવા ખાદ્ય માટે રાષ્ટ્રીય કોલ્ડ સપ્લાય ચેઈન બનાવવાનું લક્ષ્ય ધરાવે છે. તે ફ્રિટ અને એક્સપ્રેસ ટ્રેનોમાં રેફ્રિજરેટેડ કોચનો સમાવેશ કરે છે.
- આ હાંસલ કરવા માટે, ભારતીય રેલ્વેએ 17 ટન વહન ક્ષમતા સાથે રેફ્રિજરેટેડ પાર્સલ વાન વિકસાવી છે. આ પાર્સલ વાન રેલ કોચ ફેક્ટરી કપૂરથલા દ્વારા ખરીદવામાં આવી હતી. ભારતીય રેલ્વે પાસે હાલમાં આવી નવ રેફ્રિજરેટેડ વાન છે. તેઓ રાઉન્ડ ટ્રીપ આધારે બુક કરાવી શકાય છે. આ વાનનો ચાર્જ સામાન્ય ફ્રિટ ટ્રેનના ચાર્જ કરતાં 1.5 ગણો વધારે છે.
- ફળો અને શાકભાજી પરિવહન કરવા માટે, ભારતીય રેલ્વેએ રેફર રેલ કન્ટેનર ખરીદ્યા છે. તેઓ વેન્ટિલેટેડ અને ઈન્સ્યુલેટેડ કન્ટેનર છે. તેમની પાસે કન્ટેનર દીઠ બાર ટનની ક્ષમતા છે.

કૃષિ ઉડાન

- 2020-21ના કેન્દ્રીય બજેટમાં કિસાન રેલની સાથે કૃષિ ઉડાનની દરખાસ્ત કરવામાં આવી હતી. કૃષિ ઉડાન નાગરિક ઉડયન મંત્રાલય હેઠળ કાર્યરત છે. તે રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય રૂટો પર બગડી જાય/ખરાબ થઈ જાય તેવા માલનું પરિવહન કરશે. તે આદિવાસી જિલ્લાઓ અને ઉત્તર પૂર્વ જેવા ઓછા સુલભ વિસ્તારોમાં સેવા આપશે.

KVIC મોનપા હેન્ડમેડ પેપર યુનિટ

- ખાદી અને વિલેજ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ કમિશને (KVIC) તાજેતરમાં જ મોનપા હેન્ડમેડ પેપર મેકિંગ યુનિટની સ્થાપના કરી. મોનપાએ હાથથી બનાવેલું કાગળ એક હજાર વર્ષ જૂનો

વારસો છે અને નવા એકમ સાથે તેને પુનઃજીવિત કરવામાં આવ્યું હતું.

Back to Basics : એકમ વિશે

- મોનપા તકનીકના આધારે ઉત્પાદિત કાગળની વ્યાપારી ઉત્પાદકતા વધારવા માટે આ એકમની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. ઉપરાંત, યુનિટ અરુણાચલ પ્રદેશમાં સ્થાનિક રોજગાર બનાવશે.

મોનપા હેન્ડમેડ પેપર વિશે

- મોનપાના હાથથી બનાવેલા કાગળની કળા આશરે હજાર વર્ષ પહેલાં ચીનમાં ઉત્પન્ન થઈ હતી. તકનીકનો ઉપયોગ કરીને બનાવવામાં આવેલા સુંદર હાથથી બનાવેલા કાગળને મોન શુગુ કહેવામાં આવે છે. તે સ્થાનિક આદિજાતિઓની સંસ્કૃતિમાં અભિન્ન છે. આ કાગળનું ઐતિહાસિક અને ધાર્મિક મહત્વ છે.
- મોનપા હાથ બનાવટ કાગળ શુગુ શૅંગ નામના સ્થાનિક વૃક્ષમાંથી બનાવવામાં આવે છે. ઝાડમાં ઔષધીય મૂલ્યો પણ છે. તેથી, કાગળ બનાવવામાં કાચા માલની ઉપલબ્ધતામાં કોઈ સમસ્યા નથી.
- અગાઉ મોનપાના હાથ બનાવટ કાગળ અન્ય કારણોસર જાપાન, તિબેટ, ભૂટાન અને થાઈલેન્ડ જેવા દેશોમાં વેચવામાં આવ્યા હતા.

પૃષ્ઠભૂમિ

- અગાઉ 1994માં મોનપાના હાથથી બનાવેલા કાગળ ઉદ્યોગને પુનઃજીવિત કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો. જો કે, ઝાડની છાલ લાવવાના પર્વતીય કાર્યમાં ભૌગોલિક પડકારોને કારણે પ્રયાસો નિષ્ફળ ગયા. જો કે, આ વખતે, KVICએ આ પડકારોને પહોંચી વળવા કુમારપ્પા નેશનલ હેન્ડમેડ પેપર ઈન્સ્ટિટ્યૂટ, જયપુરના વૈજ્ઞાનિકોની ટીમ ગોઠવી હતી. ટીમે વેપારી ઉત્પાદન માટે એકમ સ્થાપવા માટે છ મહિનાના પ્રયત્નો કર્યા હતા.
- કાગળ બનાવવા સિવાય, અરુણાચલ પ્રદેશના તવાંગ પણ સ્થાનિક હસ્તકલા જેમ કે હાથબનાવટનું ફર્નિચર, હાથથી બનાવેલ માટીકામ માટે જાણીતા છે. તેઓ પણ લુપ્ત થઈ રહ્યા છે. જો કે, KVICએ ટૂંક સમયમાં જ અરુણાચલ પ્રદેશની આ બંને હાથબનાવટી હસ્તકલા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાનું છે.

રોજના

- શરૂઆતમાં પેપર યુનિટ નવ કારીગરોને દરરોજ પાંચસોથી છસો હાથથી બનાવેલા કાગળો બનાવવા માટે રોકશે. આ કારીગરો દિવસના 400 રૂપિયા કમાશે. શરૂઆતમાં આ યુનિટની શરૂઆત સ્થાનિક ગામોની બાર મહિલાઓ અને બાર પુરુષો સાથે કરવામાં આવી છે જેમાં મોનપાના હાથ બનાવટ કાગળ બનાવવાની તાલીમ આપવામાં આવી છે.

ડિજિટલ ઇન્ડિયા એવોર્ડ્સ, 2020: બિહારની રોગચાળો વર્ગમાં જીત

- બિહારના મુખ્યમંત્રી સચિવાલય, નેશનલ ઈન્ફોર્મેટિક્સ સેન્ટર અને ડિઝાસ્ટર મેનેજમેન્ટ વિભાગને સંયુક્ત રીતે ડિજિટલ ઇન્ડિયા એવોર્ડ્સ, 2020 માં 'રોગચાળો વર્ગ'માં વિજેતા તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા છે.

- > અગાઉ ઉત્તરપ્રદેશના ખાદ્ય અને નાગરિક પુરવઠા વિભાગે ડિજિટલ ઇન્ડિયા એવોર્ડ, 202 માં 'ડિજિટલ ગવર્નન્સમાં શ્રેષ્ઠતા' વર્ગ હેઠળ જીત્યો હતો. તેની પસંદગી પોઈન્ટ્સ ઓફ સેલ આધારિત ખોરાક વિતરણ, ઓનલાઈન બિલિંગ અને ખેડૂતો પાસેથી ખરીદેલા અનાજ માટે ચૂકવણી, અનાજની અવરજવર કરતા વાહનોની GPS ટ્રેકિંગ માટે પસંદ કરવામાં આવી હતી.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > બિહારની બહાર 21 લાખથી વધુ ફસાયેલા કામદારોને આર્થિક સહાય માટે રોગચાળાના વર્ગ હેઠળ બિહારની પસંદગી કરવામાં આવી હતી. સહાય 'બિહાર સહાયતા મોબાઈલ એપ્લિકેશન' દ્વારા આપવામાં આવી હતી.
- > બિહાર સરકારે બહારથી બિહાર આવતા કામદારોને અને અન્ય રાજ્યોમાં અટવાયેલા લોકોને પણ 1000 રૂ. રાજ્ય સરકારે અન્ય રાજ્યોના કામદારોને આર્થિક સહાય પણ કરી હતી, જેઓ કોવિડ-19ને કારણે બિહારમાં અટવાઈ ગયા હતા. પહેલનો અમલ કરવા માટે બિહાર કોરોના સહાયતા મોબાઈલ એપ્લિકેશનનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. કામદારોએ મોબાઈલ એપ પર સરળતાથી રજિસ્ટ્રેશન કરાવવું પડશે. એકવાર કામદારોનું વેરિફિકેશન પૂર્ણ થઈ ગયા પછી, રકમ સીધી તેમના ખાતામાં ઉમેરવામાં આવશે.

ડિજિટલ ઇન્ડિયા એવોર્ડ વિશે

- > ડિજિટલ ઇન્ડિયા એવોર્ડ દર વર્ષે રાષ્ટ્રપતિ રામ નાથ કોવિંદ દ્વારા આપવામાં આવે છે. ડિજિટલ ઇન્ડિયા એવોર્ડ્સની શ્રેણીઓ નીચે મુજબ છે:

રોગચાળામાં નવીનતા

- > આ વર્ગ આરોગ્ય, શિક્ષણ, મુસાફરી, સંદેશાવ્યવહાર, જેવા ક્ષેત્રમાં રોગચાળા દરમિયાન નાગરિકોને વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ સરળતાથી કરવા માટે સક્ષમ બનાવવા માટે ઉત્કૃષ્ટ અને નવીન ડિજિટલ સોલ્યુશન વિકસાવનાર સરકારી એન્ટિટીનું સન્માન કરે છે.

ડિજિટલ ગવર્નન્સમાં શ્રેષ્ઠતા

- > આ કેટેગરીમાં સરકારી વિભાગનું સન્માન કરવામાં આવે છે જેમાં વ્યાપક ડિજિટલ હાજરી હોય છે અને ઈન્ટ્રા ડિપાર્ટમેન્ટ એકીકરણનું ઉચ્ચ સ્તર પ્રદર્શિત થયું હોય છે. તે મંત્રાલયો, રાજ્યો / કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો અને અલગ અલગ જિલ્લાઓને આપવામાં આવે છે.

ઓપન ડેટા ચેમ્પિયન:

- > તે મંત્રાલયો અને વિભાગોને સ્વીકારે છે જે ડેટા સેટને સમયસર અને સક્રિય રીતે રજૂ કરે છે. તે પણ આવશ્યક છે કે પ્રકાશિત ડેટા રાષ્ટ્રીય ડેટા શેરિંગ અને એક્સેસિબિલિટી નીતિના પાલનમાં હોવો જોઈએ.

અનુકરણીય ઉત્પાદન:

- > ડિજિટલ ઇન્ડિયા એવોર્ડ એવા ત્રણ ઉત્પાદનોનું સન્માન કરે છે જેણે ડિજિટલ ગવર્નન્સમાં પોતાનું સ્થાન બનાવ્યું છે. ઉત્પાદને તેની ઉચ્ચ ડિગ્રી રૂપરેખાંકન, પ્રતિકૃતિ, માપનીયતા સાબિત કરવી પડશે.

પૂર્વીય સમર્પિત ફિટ કોરિડોર

- > વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી પૂર્વીય સમર્પિત ફિટ કોરિડોર વિભાગનું ઉદ્ઘાટન કરવાના છે. આ વિભાગ ટેક્સટાઈલ

ઉત્પાદન, ગ્લાસવેર ઉદ્યોગ, બ્લોક પ્રિન્ટિંગ, માટીકામના ઉત્પાદનો, હિંગ ઉત્પાદન, તાળાઓ અને હાર્ડવેર જેવા સ્થાનિક ઉદ્યોગો માટે નવી તકો ખોલશે.

Back to Basics : ઇસ્ટર્ન ડેવિકેટેડ ફિટ કોરિડોરનું કમાન્ડ સેન્ટર

- > પ્રયાગરાજ ખાતે ઓપરેશન કંટ્રોલ સેન્ટર કોરિડોરની સમગ્ર રૂટની લંબાઈ માટેના કમાન્ડ સેન્ટર તરીકે કાર્ય કરવાનું છે. આ ઈમારત વાતાવરણને અનુકૂળ છે અને “સુગમ્ય ભારત અભિયાન”ના ધોરણો હેઠળ બનાવવામાં આવી છે.

પૂર્વીય સમર્પિત ફિટ કોરિડોર વિભાગ વિશે

- > આ પ્રોજેક્ટમાં પંજાબના લુધિયાણાથી ડાંકુની (કોલકાતા) સુધી ફેલાયેલી 1,689 કિલો મીટરની ફિટ લાઈનનું નિર્માણ શામેલ છે. લાઈન સંપૂર્ણપણે વીજળીકૃત છે. પશ્ચિમ બંગાળના ડાંકુની અને UPમાં ખુજરાની વચ્ચે તે 1,409 કિલો મીટરનો ડબલ ટ્રેક સેગમેન્ટ છે અને પંજાબના લુધિયાણા અને ઉત્તર પ્રદેશના દાદરી વચ્ચે 447 કિલો મીટરનો સિંગલ ટ્રેક સેગમેન્ટ છે.
- > ઈન કોરિડોર પર ચાલતી ફિટ ટ્રેન ફક્ત લુધિયાણા, ખુર્જા, દાદરી અને હરિયાણામાં રોકાશે. તે અલ્હાબાદ, ઈટાવા, કાનપુર, બરહાન, ફિરોઝાબાદ, હાથરસ, ટુંડલા, મેરઠ, હાપુર, અંબાલા, સરહિંદ, સાનેહવાલ અને દોરાહ જેવા ગીચ વસ્તીવાળા નગરોને બાયપાસ કરશે.

પૂર્વીય સમર્પિત ફિટ કોરિડોરની અમલીકરણ ઓથોરિટી

- > આ પ્રોજેક્ટ ડેવિકેટેડ ફિટ કોરિડોર કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ (DFCCIL) દ્વારા અમલમાં મૂકાયો હતો. તે રેલ્વે મંત્રાલય દ્વારા સ્થાપિત એક વિશેષ હેતુ વાહન છે. તે સમર્પિત ફિટ કોરિડોરના નિર્માણ, સંચાલન અને જાળવણી માટે જવાબદાર છે. ઉપરાંત, DFCCIL, નાણાકીય સંસાધનોની ગતિશીલતા અને સંચાલન માટેના આયોજન, વિકાસ, જવાબદારી માટે જવાબદાર છે. આ પ્રોજેક્ટનું કામ 2013 માં શરૂ થયું હતું.

પૂર્વીય સમર્પિત ફિટ કોરિડોરને ફાળવેલ ભંડોળ

- > આ પ્રોજેક્ટને વિશ્વ બેંક દ્વારા ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવ્યું હતું. બેંકે 1,100 કિલો મીટર લાઈનનું ભંડોળ પૂરું પાડ્યું હતું. આ પ્રોજેક્ટને અમલમાં મૂકવા માટે તેણે 2011 માં 975 મિલિયન ડોલર, 2014માં 1.1 અબજ ડોલર અને 2015 માં 650 મિલિયન ડોલર રજૂ કર્યા હતા. ભારતીય રેલ્વેએ 544 મિલિયન ડોલર પૂરા પાડ્યા છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય રોગચાળાની તૈયારીનો દિવસ: 27 ડિસેમ્બર

- > પ્રથમ આંતરરાષ્ટ્રીય રોગચાળાની તૈયારી દિવસ 27 ડિસેમ્બર, 2020ના રોજ યુનાઈટેડ નેશન્સ દ્વારા ઉજવવામાં આવ્યો. આ દિવસની ઉજવણી માહિતી, વિજ્ઞાનિક જ્ઞાનના પ્રસારણ અને સ્થાનિક, આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે શ્રેષ્ઠ પ્રથાઓની આપ-લે કરવાની સુવિધા માટે કરવામાં આવી રહી છે. દિવસ COVID-19 જેવી પરિસ્થિતિઓને રોકવામાં મદદ કરશે. તે રોગચાળા સામે વિશ્વ લડતને સજ્જ કરવામાં પણ મદદ કરશે. આ પ્રથમ વખત છે જ્યારે આંતરરાષ્ટ્રીય રોગચાળાની તૈયારીનો દિવસ યુનાઈટેડ નેશન્સ દ્વારા ચિહ્નિત કરવામાં આવે છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > COVID-19ની માનવ જીવન પર વિનાશક અસરો છે. નબળા લોકોને બચાવવા માટે મજબૂત આરોગ્ય પ્રણાલી બનાવવાની તાતી જરૂરિયાત છે. હાલમાં, માહિતી, જ્ઞાન અને વૈજ્ઞાનિક વ્યવહારના વિનિમયની મોટી જરૂરિયાત છે. રોગચાળાને વહેલામાં વહેલો અને પૂરતો પ્રતિસાદ મળે તે માટે સજજતાનું સ્તર વધારવા માટે આ જરૂરી છે.
- > આ પ્રાપ્ત કરવા માટે વિશ્વ આરોગ્ય સંગઠને એક આરોગ્ય અભિગમ અપનાવ્યો છે.

એક આરોગ્ય અભિગમ

- > તે બહુવિધ ક્ષેત્રોમાં નીતિઓ, કાર્યક્રમો અને સંશોધનની રચના અને અમલીકરણ માટેનો અભિગમ છે અને વધુ સારી રીતે જાહેર આરોગ્ય પરિણામો પ્રાપ્ત કરવા માટે સાથે કામ કરે છે. વન આરોગ્ય અભિગમ હાલમાં નીચેના ક્ષેત્રોમાં કાર્યરત છે:

ખોરાક સલામતી

- > ઝૂનોઝિસનું નિયંત્રણ. ઝૂનોઝ એ રોગો છે જે પ્રાણીઓ અને માનવીઓ વચ્ચે ફેલાય છે જેમ કે હડકવા, ફલૂ અને અસ્થિર તાવ.
- > એન્ટીબાયોટીક પ્રતિકાર સામે લડવું.

ACT એક્સેલેટર

- > વર્લ્ડ હેલ્થ ઓર્ગેનાઈઝેશનએ રસીઓ વિકસાવવા અને રોગચાળાને મેનેજ કરવા માટે એક્સેસ ટૂ કોવીડ ટૂલ્સ એક્ટ એક્સેલેટર શરૂ કર્યું તે વર્લ્ડ હેલ્થ ઓર્ગેનાઈઝેશનની આગેવાની હેઠળનું જોડાણ છે. ગઠબંધન દ્વારા અત્યાર સુધીમાં 4.4 અબજ ડોલર એકત્રિત કરવામાં આવ્યા છે. એકત્રિત ભંડોળનો ઉપયોગ કોવિડ-19 રસી વિકાસને વેગ આપવા માટે કરવામાં આવશે.
- > આ પહેલનો મુખ્ય ઉદ્દેશ 2021 ના અંત સુધીમાં COVID-19 રસીના 2 અબજ ડોઝનો વિકાસ કરવાનો છે.

અન્ય પહેલ

- > WHOએ તાજેતરમાં દસ વૈશ્વિક આરોગ્ય મુદ્દાઓને સૂચિબદ્ધ કર્યા છે. કોવિડ-19 દ્વારા બનાવેલ આરોગ્ય પ્રણાલીની અપૂર્ણતાને કારણે આ મુદ્દાઓ 2021ની અંદર લેવા પડશે.

ગુજરાત સોલર પાવર પોલિસી, 2021

- > 29 ડિસેમ્બર, 2020ના રોજ, ગુજરાત સરકારે નવી સોલર પાવર પોલિસી, 2021ની જાહેરાત કરી. નીતિ અનુસાર કોઈપણ વિકાસકર્તા અથવા વ્યક્તિ અથવા ઉદ્યોગ ગુજરાતમાં સૌર પ્રોજેક્ટ સ્થાપિત કરી શકે છે. નીતિનો ઉદ્દેશ મુખ્યત્વે ઔદ્યોગિક એકમોની વીજળી કિંમત લગભગ 50% સુધી ઘટાડવાનો છે. ગુજરાતમાં સૌર પ્રોજેક્ટ સ્થાપવા માટેની ક્ષમતા મર્યાદાને દૂર કરીને આ હાંસલ કરવાનું છે.

Back to Basics : નીતિની મુખ્ય લાક્ષણિકતાઓ

- > નીતિ વીજ ગ્રાહકોને છતની ટોચ અને બેકયાર્ડ્સ પર સૌર પ્રોજેક્ટ સ્થાપિત કરવાની મંજૂરી આપે છે. વીજ ઉત્પાદન અને ઉપયોગ માટે ગ્રાહકો તૃતીય પક્ષોને પણ તેમની જગ્યા આપી શકે છે.
- > વીજ કંપનીઓને આપવામાં આવતી સિક્યોરિટી ડિપોઝિટ ઘટાડીને પાંચ મેગાવોટ પર પાંચ લાખ રૂપિયા કરી દેવામાં

- આવી છે. પહેલાં તે મેગાવોટ પર પચીસ લાખ રૂપિયા હતું.
- > નીતિનો હેતુ વૈશ્વિક બજારમાં 'મેડ ઇન ગુજરાત' બ્રાન્ડની હાજરીમાં વધારો કરવાનો છે.
- > નીતિ ગ્રાહકોના જૂથને સ્વ-વપરાશ માટે સામૂહિક માલિકી પ્રોજેક્ટ તરીકે સૌર પ્રોજેક્ટ્સ સ્થાપવાની મંજૂરી આપે છે.
- > નાના પાયે સોલર પ્રોજેક્ટ્સ, પાવર ડિસ્ક્સને પ્રોત્સાહિત કરવા માટે, નવી નીતિ તેમની પાસેથી 20 પૈસા પ્રતિ યુનિટ દરે વીજ ખરીદી કરવાની છે. નાના પાયે સોલર પ્રોજેક્ટ્સ તે પ્રોજેક્ટ્સ છે જે 4 મેગાવોટ સુધી વીજ ઉત્પાદન કરે છે.
- > નીતિ હેઠળ રાજ્ય સરકાર સરપ્લસ પાવર ખરીદશે. સરપ્લસ પાવર મર્યાદા પ્રોજેક્ટ માલિક દ્વારા નક્કી કરવાની છે. MSME અને રહેણાંક ગ્રાહકો માટે ગુજરાત રાજ્ય સરકાર એકમ દીઠ 2.25 રૂપિયામાં સરપ્લસ ટાવર ખરીદવાની છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- > ગુજરાત રાજ્ય ગ્રીન ઊર્જામાં 11,000 મેગાવોટ ઉત્પાદન ક્ષમતા મેળવી ચૂક્યું છે. હાલમાં રાજ્યમાં 2022 સુધીમાં 30,000 મેગાવોટ શુદ્ધ ઊર્જા બનાવવાનું લક્ષ્યાંક રાખવામાં આવ્યું છે. આમાં મોટાભાગે સૌર ઊર્જા અને પવન ઊર્જા શામેલ છે.

આગળ રસ્તો

- > નીતિમાં વીજળીનો ખર્ચ પ્રતિ યુનિટ 8 રૂપિયાથી ઘટીને 4.50 રૂપિયા પ્રતિ યુનિટ કરવામાં આવશે. ઉપરાંત, નીતિથી સૌર ઊર્જાના ઉત્પાદન ખર્ચમાં ઘટાડો થવાની અપેક્ષા છે. આ બદલામાં રાજ્ય ઉત્પાદકોને વૈશ્વિક સ્પર્ધકો તરીકે ઉભરવામાં મદદ કરશે.

વિસ્તાડોમ કોચ

- > રેલ્વે મંત્રી શ્રી પિયુષ ગોયલે તાજેતરમાં જાહેરાત કરી હતી કે ભારતીય રેલ્વેએ નવા વિસ્તાડોમ પર્યટક કોચની ટ્રાયલ રન સફળતાપૂર્વક પૂર્ણ કરી છે. આ કોચનું ઉત્પાદન ચેન્નાઈમાં ઈન્ટીગ્રેલ કોચ ફેક્ટરી દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું.

Back to Basics : વિસ્તાડોમ ટૂરિસ્ટ કોચ વિશે

- > હાલમાં ભારતમાં 13 વિસ્તાડોમ કોચ કાર્યરત છે. તેઓ અરાકુ ખીણ, દાદર અને મડગાંવ, દાજિલિંગ-હિમાલયન રેલ્વે, કાંગરા વેલી રેલ્વે, કાલકા-સિમલા રેલ્વે, નીલગિરિ પર્વત રેલ્વે, માથેરાન હિલ રેલ્વેમાં કાર્યરત છે.
- > વિસ્તાડોમ કોચ પેનોરેમિક દૃશ્ય પ્રદાન કરવા માટે ગ્લાસ છતની ટોચ અને વિશાળ વિંડોઝ દ્વારા વ્યુ સાથે બનાવવામાં આવે છે.
- > કોચને કાચની છતમાં નિયંત્રિત અપારદર્શકતા સાથે પણ સજજ કરવામાં આવ્યા છે.
- > કોચમાં પેસેન્જર ઈન્ફર્મેશન સિસ્ટમ, રોટેટેબલ સીટો, સ્વચાલિત સ્લાઈડિંગ દરવાજા, અપંગ વ્યક્તિઓ માટે સફેદ દરવાજા, મીની પેન્ટ્રી છે.
- > એક વિસ્તાડોમ કોચ બનાવવાની કિંમત 4 કરોડ રૂપિયા છે.
- > કોચ સુરક્ષા પગલા પણ પૂરા પાડે છે. ઉપયોગમાં લેવાતા યશ્મા શટર પ્રતિરોધક અને ફિલ્મ કોટેડ છે.

કાલકા-સિમલા રેલ્વે

- > કાલકા-સિમલા રેલ્વે એ વિશ્વના ખૂબ ઓછા હેરિટેજ રેલ્વેમાંથી એક છે. તેને યુનેસ્કો દ્વારા માન્યતા છે.

કાલ્કા-સિમલા રેલ્વેને વર્ષ 2008માં યુનેસ્કોની વર્લ્ડ હેરિટેજ સાઈટમાં ઉમેરવામાં આવી હતી.

- > તેનું નિર્માણ હર્બર્ટ સેપ્ટિમસ હાંગ્ટિનનાં નિર્દેશમાં 1898 અને 1903ની વચ્ચે થયું હતું. બ્રિટિશ રાજ દરમિયાન ભારતની ઉનાળાની રાજધાની શિમલાને બાકીની ભારતીય રેલ્વે સિસ્ટમ સાથે જોડવા માટે બનાવવામાં આવી હતી.
- > તે ભારતની ત્રણ પર્વત રેલ્વે લાઈનોમાંથી એક છે. અન્ય બે દાર્જિલિંગ હિમાલયન રેલ્વે અને નીલગિરી પર્વત રેલ્વે છે. તમામ પર્વત રેલવેને યુનેસ્કો વર્લ્ડ હેરિટેજ સાઈટ તરીકે “ભારતના પર્વત રેલવે” નામથી નિયુક્ત કરવામાં આવી છે. માથેરાન હિલ રેલ્વે તરીકે ઓળખાતું ચોથું પર્વત રેલ્વે, યુનેસ્કો વર્લ્ડ હેરિટેજ સાઈટની કામચલાઉ સૂચિમાં છે. ચારેય પર્વત રેલ્વે નેરો ગેજ રેલ્વે છે. નીલગિરી પર્વત રેલ્વે એ ભારતનું એકમાત્ર રેક રેલ્વે છે. રેક રેલ્વે ટૂથવાળો રેક રેલવે સાથે એક સીધી ગ્રેડ રેલ્વે છે. તે સામાન્ય રીતે 10% થી વધુ ઊભા ગ્રેડ ઢોળાવ પર ચલાવવામાં આવે છે.

મંત્રી હર્ષ વર્ધનને GAVI બોર્ડમાં નામાંકિત કર્યા

- > કેન્દ્રીય આરોગ્ય અને કુટુંબ કલ્યાણ પ્રધાન ડો.હર્ષ વર્ધનને તાજેતરમાં જ વૈશ્વિક જોડાણ રસી અને રસીકરણ માટે, GAVI દ્વારા GAVI બોર્ડના સભ્ય તરીકે નિમાયા છે. GAVI બોર્ડમાં સભ્ય તરીકે પ્રધાનની મુદત 2021 અને 2023ની વચ્ચે રહેશે. પ્રધાન GAVI બોર્ડમાં દક્ષિણપૂર્વ ક્ષેત્રની પ્રાદેશિક કચેરી / પશ્ચિમ પેસિફિક પ્રાદેશિક કચેરીનું પ્રતિનિધિત્વ કરશે. હાલમાં આ બેઠક મ્યાનમારના માયિન્ટ હટ્વે પાસે છે.
- > ડો.હર્ષ વર્ધન વર્લ્ડ હેલ્થ ઓર્ગેનાઈઝેશનના અધ્યક્ષ તરીકે ચૂંટાયા હતા.

Back to Basics : GAVI બોર્ડ

- > GAVI બોર્ડ, નીતિ નિર્માણ, વ્યૂહરચના દિશા નિર્દેશન, જોડાણની કામગીરીને જોતા અને પ્રોગ્રામના અમલીકરણની દેખરેખ રાખવા માટે જવાબદાર છે. સંતુલિત વ્યૂહાત્મક નિર્ણય લેવા અને ભાગીદારના સહયોગ માટેનું બોર્ડ એક મંચ પ્રદાન કરશે.

GAVI

- > GAVI એ રસી અને ઈમ્યુનાઈઝેશન માટેનું વૈશ્વિક જોડાણ છે, જે ‘બધા માટે રસીકરણ’ના ઉદ્દેશ્યને પ્રાપ્ત કરવા માટે કાર્ય કરે છે. મહાગઠબંધનનો હેતુ જીવન બચાવવા, રોગચાળાના ખતરા સામે દુનિયાને બચાવવા અને ગરીબી ઘટાડવાનો છે. તેણે અત્યાર સુધીમાં સૌથી ગરીબ દેશોમાં 822 મિલિયનથી વધુ બાળકોને રસીકરણ કરવામાં મદદ કરી છે અને 14 મિલિયન ભાવિ મૃત્યુને અટકાવી છે.
- > તે COVAX પર વિશ્વ આરોગ્ય સંગઠન સાથે ભાગીદારીમાં કાર્ય કરે છે. COVAX એ એક જોડાણ છે જેનો હેતુ બધા વિકાસશીલ દેશોમાં COVID-19 રસીઓને સમાન પ્રવેશ પૂરો પાડવાનો છે.

ભારત અને GAVI

- > GAVI રોટાવાયરસ રસી, ઓરી-રૂબેલા રસી, ન્યુમોકોકલ કન્જુગેટ રસી (PCV), ઉટાટીયુ અને પુખ્ત ડિથેરિયા રસી,

નિષ્ક્રિય પોલિયો રસી જેવી ભારતની રસીકરણ ડ્રાઈવ્સમાં મુખ્ય ભૂમિકા નિભાવે છે. જો કે GAVI એ તાજેતરમાં જાહેરાત કરી છે કે તે ભારતને આર્થિક ટેકો પાછો ખેંચવાનો છે. કારણ કે GAVI પાસેથી નાણાકીય સહાય મેળવવા માટે દેશના માથાદીઠ કુલ રાષ્ટ્રીય આવકનો શ્રેણોલ 1,500 ડોલરથી ઓછો હોવો જોઈએ. વર્ષ 2019 માં ભારતની માથાદીઠ કુલ રાષ્ટ્રીય આવક 2130 ડોલર હતી. 2011માં શ્રેણોલ નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો અને ભારતે 2015માં બેંચમાર્ક ઓળંગ્યો હતો. હજી પણ ભંડોળના સંદર્ભમાં કોઈ સત્તાવાર આદેશો પસાર કરવામાં આવતા નથી.

એન્ટાર્કટિકામાં ભારતનું 40મું વૈજ્ઞાનિક અભિયાન

- > ભારતે તાજેતરમાં એન્ટાર્કટિકામાં 40મું વૈજ્ઞાનિક અભિયાનનો પ્રારંભ કર્યો છે. આ સાથે, એન્ટાર્કટિકામાં ભારતના વૈજ્ઞાનિક અભિયાનના ચાર દાયકા પૂર્ણ થયા છે.
- > આ નવા અભિયાનમાં 43 સભ્યોની ટીમને ગોવા કિનારેથી રવાના કરવામાં આવી હતી. ચાર્ટર્ડ બરફ-વર્ગના જહાજ MV વાસિલી ગોલોવનિન પર સવાર કૂ 30 દિવસમાં એન્ટાર્કટિકા પહોંચશે. તેમાં 43 સભ્યોમાંથી 40 સભ્યોને ત્યાં છોડ્યા પછી, આ જહાજ એપ્રિલમાં ભારત પરત આવશે. વળી, આ જહાજ પહેલેથી જ ત્યાંની વૈજ્ઞાનિક ટીમને પણ પાછું લાવશે.
- > સમગ્ર ભારતીય એન્ટાર્કટિક કાર્યક્રમનું સંચાલન કરનારા રાષ્ટ્રીય ધ્રુવીય અને મરીન સંશોધન કેન્દ્ર (NCPOR) અનુસાર, આ અભિયાનમાં હવામાન પરિવર્તન, ભૂસ્તરશાસ્ત્ર, સમુદ્ર નિરીક્ષણ, વિદ્યુત અને ચુંબકીય પ્રવાહ માપન, પર્યાવરણીય નિરીક્ષણ, વગેરેથી સંબંધિત વૈજ્ઞાનિક પ્રોજેક્ટ્સ સહકાર સુધી મર્યાદિત છે
- > ઉપરાંત, તે ત્યાં હાજર વૈજ્ઞાનિકોને ખોરાક, બળતણ અને અન્ય આવશ્યક ચીજોની અવરજવર કરવામાં પણ મદદ કરશે.
- > ભારતીય એન્ટાર્કટિકા અભિયાનની શરૂઆત વર્ષ 1981 માં થઈ હતી જેમાં ડો.એસ.ઝેડ. કાસિમની આગેવાનીમાં 21 વૈજ્ઞાનિકો અને સહાયક સ્ટાફનું જૂથ શામેલ હતું.
- > હાલમાં, એન્ટાર્કટિકામાં ભારતના ત્રણ કાયમી સંશોધન બેસ છે – દક્ષિણ ગંગોત્રી, મૈત્રી અને ભારતી, જેમાંથી મૈત્રી અને ભારતી કાર્યરત છે.

ટોય હેકાથોન 2021

- > તાજેતરમાં જ સરકારે આભાસી ટોય હેકાથોન 'ટોયકેથોન 2021' લોન્ચ કર્યું છે.

Back to Basics : પહેલ વિશે

- > આ પહેલ શિક્ષણ મંત્રાલય, મહિલા અને બાળ વિકાસ મંત્રાલય, કાપડ મંત્રાલય, વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલય, સૂક્ષ્મ, નાના અને મધ્યમ ઉદ્યોગો મંત્રાલય, માહિતી અને પ્રસારણ મંત્રાલય અને ઓલ ઈન્ડિયા કાઉન્સિલ ફોર તકનીકી શિક્ષણ (AICTE) દ્વારા હાથ ધરવામાં આવી હતી.

ઉદ્દેશ

- > તે ભારતીય મૂલ્ય પ્રણાલી પર આધારિત નવા રમકડાઓની વિભાવના વિકસિત કરવાનો છે જે બાળકોમાં સકારાત્મક વર્તન અને સારા મૂલ્યોને પ્રોત્સાહન આપશે.
- > આ ઉપરાંત તે ભારતને વૈશ્વિક રમકડાં વિનિર્માણ કેન્દ્ર (આત્મનિર્ભર અભિયાન) તરીકે પ્રોત્સાહન આપશે.

વિશેષતા

- > તે ભારતીય સંસ્કૃતિ અને ધર્મો, સ્થાનિક લોકસાહિત્ય અને નાયકો અને ભારતીય મૂલ્ય પ્રણાલી પર આધારિત છે.
- **થીમ:**
- > તેમાં ફિટનેસ, રમતગમત, પરંપરાગત ભારતીય રમકડાંના પ્રદર્શન સહિત નવ થીમ્સ શામેલ છે.
- **ભાગીદારો:**
- > તેમાં વિદ્યાર્થીઓ, શિક્ષકો, સ્ટાર્ટ-અપ્સ અને રમકડા નિષ્ણાત ભાગીદારો છે.
- **એવોર્ડ્સ:**
- > ભાગ લેનારાઓને 50 લાખ રૂપિયા સુધીનું ઈનામ આપી શકાય છે.

લાભ

- > એક ભારત, શ્રેષ્ઠ ભારતની ભાવનાને આગળ વધારવા માટે રમકડાં એક ઉત્તમ માધ્યમ હોઈ શકે છે.
- > ભારતની એકતા અને અખંડિતતાને મજબૂત બનાવવા માટે રાજ્યો વચ્ચે સમજ અને સંબંધોને વધારવા માટે વર્ષ 2015 માં વડા પ્રધાન દ્વારા 'એક ભારત, શ્રેષ્ઠ ભારત'ની ઘોષણા કરવામાં આવી હતી.
- > આ રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ (NEP) 2020 મુજબ શૈક્ષણિક રમકડાંના ઉપયોગને પ્રોત્સાહન આપવામાં મદદ કરશે.
- > આ ઘરેલું રમકડા ઉદ્યોગ અને સ્થાનિક ઉત્પાદકો માટે પારિસ્થિતિકીતંત્ર બનાવશે, જે અપરિચિત સ્ત્રોતોનો ઉપયોગ કરશે અને તેમની સંભવિતતાઓનો ઉપયોગ કરશે.
- > આ રમકડાની આયાત ઘટાડવામાં મદદ કરશે, જોકે ભારતમાં રમકડા બજારની કિંમત 1 અબજ ડોલર છે અને 80% રમકડા આયાત થાય છે.

ટ્રાઈફૂડ પાર્ક

- > આદિવાસીઓ (વનવાસી અને કારીગરો) ની આજીવિકા સુધારવા અને આદિજાતિ સશક્તિકરણને પ્રોત્સાહન આપવા, TRIFED અને આદિજાતિ બાબતોના મંત્રાલય હેઠળ અખિલ ભારતીય વનવાસી કલ્યાણ આશ્રમ દ્વારા મધ્યપ્રદેશના 5 જિલ્લામાં ટ્રાઈફૂડ (આદિજાતિ ખાદ્ય) પાર્કની સ્થાપના માટે એક MOU પર હસ્તાક્ષર કર્યા છે.
- > ટ્રાઈફૂડ પાર્ક એક પ્રકારનું ખાદ્ય પ્રસંસ્કરણ કેન્દ્ર છે, જેનો હેતુ નાના વન પેદાશોને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે.
- > કાચો માલ ટ્રાઈફૂડ પાર્કના સ્થાનિક વન સંપત્તિ કેન્દ્રો પાસેથી મેળવવામાં આવે છે અને ટ્રાઈબ્સ ઈન્ડિયા આઉટલેટ્સ દ્વારા દેશભરમાં વેચવા માટે પ્રક્રિયા કરવામાં આવે છે.
- > ભારતીય આદિજાતિ સહકારી માર્કેટિંગ ડેવલપમેન્ટ એસોસિએશન (TRIFED) વર્ષ 1987 માં રચાયેલી તથા

નવી દિલ્હીમાં મુખ્ય મથક છે, જે આદિજાતિ બાબતોના મંત્રાલયના વહીવટી નિયંત્રણ હેઠળ રાષ્ટ્રીય કક્ષાની સર્વોચ્ચ સંસ્થા છે. આ સંસ્થાનો પ્રાથમિક ઉદ્દેશ આદિવાસી લોકોનો સામાજિક અને આર્થિક વિકાસ સુનિશ્ચિત કરવાનો છે.

રાષ્ટ્રીય કામધેનુ આયોગ

- > તાજેતરમાં, રાષ્ટ્રીય કામધેનુ આયોગ (RKA) એ ગાયના મહત્વ અને તેના વિશે લોકોમાં 'રસ ઉત્પન્ન કરવા' ના ઉદ્દેશ્યથી 'કામધેનુ ગાય-વિજ્ઞાન પ્રચાર પરીક્ષા' અને ગૌજાતીય પ્રજાતિઓ વિશે લોકોને "જાગૃત અને શિક્ષિત" કરવાની ઘોષણા કરી છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > રાષ્ટ્રીય કામધેનુ આયોગ એ ગૌ સંરક્ષણ માટે સ્થાપિત પશુપાલન અને ડેરી વિભાગ હેઠળની એક એજન્સી છે.
- > ભારત સરકાર દ્વારા ઢોર અને તેમના પશુ વિકાસ કાર્યક્રમોના રક્ષણ, ઉછેર, સુરક્ષા અને વિકાસ માટે માર્ગદર્શિકા પ્રદાન કરવા માટે રાષ્ટ્રીય કામધેનુ કમિશનની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.
- > દેશમાં 50 ઢોરની અને 17 ઉત્તમ ભેંસની જાતિ મળી આવે છે.
- > નીતિઓ ઘડવા અને નાના અને સીમાંત ખેડુતો, મહિલાઓ અને યુવા ઉદ્યોગ સાહસિકોના જીવનનિર્વાહ પર ભાર મૂકે છે તેવા પશુધન સંબંધિત યોજનાઓના અમલીકરણ માટે માર્ગદર્શિકા પ્રદાન કરવા માટે RKA એક ઉચ્ચ સશક્ત કાયમી સંસ્થા છે.
- > તે રાષ્ટ્રીય ગોકુલ મિશનના અભિન્ન ભાગ તરીકે કાર્ય કરે છે.
- > રાષ્ટ્રીય ગોકુલ મિશનની શરૂઆત ડિસેમ્બર 2014 માં સંવર્ધન ક્ષેત્રમાં વર્ગીકૃત ગૌજાતીય વસ્તીના આનુવંશિક અપગ્રેડેશન દ્વારા સ્વદેશી જાતિના વિકાસ અને સંરક્ષણ માટે રૂ. 2025 કરોડ સાથે કરવામાં આવી હતી.

ગ્રામીણ શાળાઓ માટે સ્માર્ટ વર્ગો

- > તાજેતરમાં રેલટેલે શિક્ષણ મંત્રાલયને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સંચાલિત કેન્દ્રિય શાળાઓને સ્માર્ટ વર્ગો સાથે જોડવાની યોજનાનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો છે.

Back to Basics : દરખાસ્ત વિશે

- > દરખાસ્ત દૂરસ્થ સરકારી શાળાઓમાં હાઈ સ્પીડ બ્રોડબેન્ડની પહોંચ, વીજળી અને શિક્ષણ પ્રદાન કરવા, એટલે કે ઈન્ટરનેટ ઓફ થિંગ્સ વાતાવરણથી સંબંધિત છે.
- > આ યોજના સોલિડ ઓપ્ટિકલ ફાઇબર કેબલ નેટવર્કનો ઉપયોગ કરીને એન્ડ-ટૂ-એન્ડ ઈ-લર્નિંગ સોલ્યુશન પ્રસ્તુત કરે છે, જે ભારતીય રેલવેના ટેલિકોમ ઓપરેશન્સની કરોડરજી છે.
- > આ યોજનાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ ઈ-લર્નિંગ દ્વારા શિક્ષણના ક્ષેત્રમાં મહત્તમ લાભ મેળવવાનો છે, ખાસ કરીને એવા સમયે જ્યારે રોગચાળાએ શિક્ષકોને અને વિદ્યાર્થીઓને વર્ચ્યુઅલ પ્લેટફોર્મ અને IT-સક્ષમ ઈન્ટરેક્ટિવ ટૂલ્સનો ઉપયોગ શિક્ષણના કાર્ય અપનાવવાની પ્રેરણા આપી છે.

- > કેબલ નેટવર્ક રેલ્વે ટ્રેક સાથે નાખવામાં આવ્યું છે અને જ્યાં સુધી તેની સુલભતાની વાત છે, ત્યાં સુધી તે ભારતની ગ્રામીણ શાળાઓમાં જ્યાં પણ વિશ્વસનીય ઈન્ટરનેટ સુવિધા ઉપલબ્ધ નથી, ત્યાં સહિતનું પરિવહન કરી શકાય છે.
- > સેન્ટરના રાષ્ટ્રીય જ્ઞાન નેટવર્ક પ્રોગ્રામ અંતર્ગત રેલટેલે આ પ્રકારની કનેક્ટિવિટી 723 ઉચ્ચ શૈક્ષણિક સંસ્થાઓને આપી છે, જેમાં બ્રોડબેન્ડની ગતિ પ્રતિ સેકન્ડમાં 10 ગીગાબાઈટ્સ છે.
- > કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા મુખ્યત્વે ગ્રામીણ ભારતમાં ગુણવત્તાવાળા વિદ્યાર્થીઓ માટે સંચાલિત શાળાઓમાં પ્રવેશ મેળવનારા લગભગ 3.5 લાખ વિદ્યાર્થીઓને અસર થશે.

રેલટેલ

- > રેલટેલ કોર્પોરેશન ઓફ ઈન્ડિયા લિમિટેડ એ 'મિનિ રત્ન (શ્રેણી-1)' PSU છે.
- > તે ICT અથવા માહિતી અને સંદેશાવ્યવહાર પ્રદાતા છે અને દેશના સૌથી મોટા તટસ્થ ટેલિકમ્યુનિકેશન્સ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રદાતાઓમાંની એક છે. રેલટેલ પાસે ભારતભરમાં રેલ્વે ટ્રેક સાથેનું એક ઓપ્ટિક ફાઇબર નેટવર્ક છે.
- > રેલટેલનું OFC (ઓપ્ટિકલ ફાઇબર કેબલ) નેટવર્ક ભારતના તમામ મહત્વપૂર્ણ શહેરો અને ગ્રામીણ વિસ્તારોને આવરી લે છે.
- > મજબૂત રાષ્ટ્રવ્યાપી ઉપસ્થિતિ સાથે, રેલટેલ અત્યાધુનિક તકનીક લાવવા અને ભારતીય ટેલિકોમ માટે નવીન સેવાઓ પ્રદાન કરવા પ્રતિબદ્ધ છે.
- > રેલ્વે ઓપરેશન અને વહીવટી નેટવર્ક પ્રણાલીને આધુનિકીકરણ ઉપરાંત દેશના તમામ ભાગોમાં રાષ્ટ્રવ્યાપી બ્રોડબેન્ડ ટેલિકમ્યુનિકેશન અને મલ્ટિમીડિયા નેટવર્ક પ્રદાન કરવામાં પણ રેલટેલ મોખરે છે.
- > ઉત્તર ભારતના USOF (યુનિવર્સલ સર્વિસ ઓબ્લીગેશન ફંડ) દ્વારા ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવતા ભારત સરકારના વિવિધ મિશન-મોડ પ્રોજેક્ટ્સ જેવા કે નેશનલ નોલેજ નેટવર્ક, ભારત નેટ અને ઓપ્ટિકલ ફાઇબર આધારિત કનેક્ટિવિટી પ્રોજેક્ટના અમલીકરણ માટે તેની પસંદગી કરવામાં આવી છે.

રાષ્ટ્રીય મેટ્રોલોજી કોનકલેવ 2021

- > તાજેતરમાં વડા પ્રધાને વીડિયો કોન્ફરન્સ દ્વારા રાષ્ટ્રીય મેટ્રોલોજી કોનકલેવ 2021 નું ઉદ્ઘાટન કર્યું અને રાષ્ટ્રીય પર્યાવરણીય ધોરણો પ્રયોગશાળાનો શિલાન્યાસ પણ કર્યો.
- > પરિષદ વૈજ્ઞાનિક અને ઔદ્યોગિક સંશોધન-રાષ્ટ્રીય ભૌતિક પ્રયોગશાળા (CSIR-NPL), નવી દિલ્હી દ્વારા તેના સ્થાપનાના 75 માં વર્ષ નિમિત્તે યોજવામાં આવી હતી.
- > આ પ્રસંગે રાષ્ટ્રીય એટોમિક ટાઈમ સ્કેલ અને ભારતીય નિર્દેશક દ્રવ્ય પ્રણાલી રાષ્ટ્રને સમર્પિત કરવામાં આવી હતી.
- > આંતરરાષ્ટ્રીય બ્યુરો ઓફ વેઈટ એન્ડ મેઝર્સ (BIPM) દ્વારા મેટ્રોલોજીની વ્યાખ્યા આપવામાં આવી છે - 'માપ વિજ્ઞાન, વિજ્ઞાન અને તકનીકીના કોઈપણ ક્ષેત્રમાં અનિશ્ચિતતાના કોઈપણ સ્તરે પ્રાયોગિક અને સૈદ્ધાંતિક નિર્ધારણને અપનાવે છે'.

Back to Basics : રાષ્ટ્રીય એટોમિક ટાઈમ સ્કેલ

- > રાષ્ટ્રીય એટોમિક ટાઈમ સ્કેલ ભારતીય ધોરણ 2.8 નેનો સેકન્ડની ચોકસાઈ સાથે પૂરો પાડે છે.

- > 82°30'E રેખાંશને ભારતના 'માનક સમયરેખા' તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યું છે, જે મુજબ ભારતીય માનક સમય નિર્ધારિત છે.
- > હવે ભારતીય માનક સમય 3 નેનો સેકન્ડથી પણ ઓછા સમયગાળાના ચોકસાઈવાળા સ્તર સાથે આંતરરાષ્ટ્રીય માનક સમય માટે સમર્પિત છે.
- > CSIR-NPL એ ભારતની રાષ્ટ્રીય માપન સંસ્થા છે અને ભારતીય માનક સમય (IST) ની સ્પષ્ટતા અને જાળવણી માટે (સંસદના અધિનિયમ દ્વારા) અધિકૃત છે.
- > ISTને CSIR-NPLમાં રાષ્ટ્રીય પ્રાથમિક સમય ધોરણ દ્વારા સ્પષ્ટતા કરવામાં આવે છે જેમાં અતિ સ્થિર એટોમિક ઘડિયાળના જૂથનો સમાવેશ થાય છે.
- > CSIR-NPL ડિજિટલ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરને સુરક્ષિત કરવા અને સાયબર ગુના ઘટાડવા માટે દેશના તમામ ઘડિયાળો IST સાથે સુમેળ કરવાના મિશન પર છે.
- > CSIR-NPL ભારતના રાષ્ટ્રીય સમયના માળખાને મજબૂત કરી રહ્યું છે, જે GDPના 10% કરતા વધુના આર્થિક સ્તરે અસર કરે તેવી સંભાવના છે.

સાગરમાલા સીપ્લેન સેવા

- > બંદરો, શિપિંગ અને જળમાર્ગ મંત્રાલય સંભવિત એરલાઈન ઓપરેટરો દ્વારા સાગરમાલા સીપ્લેન સર્વિસિસ શરૂ કરવાની યોજના બનાવી રહ્યું છે.
- > સી પ્લેન એક સ્થિર પાંખવાળા વિમાન છે જે પાણીમાં ઉતરવામાં સક્ષમ છે.
- > આ પ્રોજેક્ટ સંભવિત એરલાઈન્સ ઓપરેટરો દ્વારા વિશેષ હેતુ વાહન (SPV) ફેમવર્ક હેઠળ રોલ કરવામાં આવી રહ્યો છે.
- > SPV એ એક કાનૂની હેતુ છે જે નિર્ધારિત હેતુ માટે ખાસ ગોઠવવામાં આવે છે.

Back to Basics : પ્રોજેક્ટ અમલીકરણ

- > આ પ્રોજેક્ટ સાગરમાલા ડેવલપમેન્ટ કંપની લિમિટેડ દ્વારા અમલમાં મૂકવામાં આવશે, જે બંદરો, વહાણ અને જળમાર્ગ મંત્રાલયના વહીવટી નિયંત્રણ હેઠળ છે.
- > એરલાઈન ઓપરેટરોને SDCL સાથે SPV બનાવવા માટે આમંત્રિત કરવામાં આવશે.
- > આ રૂટ્સ સરકારની સબસિડીવાળી 'ઉડે દેશ કા આમ નાગરીક' યોજના હેઠળ ચલાવી શકાય છે.

■ સ્થાન:

- > દરિયાઈ વિમાન કામગીરી માટે કેટલાક સ્થળોની કલ્પના કરવામાં આવી છે

પાછલા પ્રોજેક્ટ્સ

- > આવી નૌકાદળ સેવા ગુજરાતના નર્મદા જિલ્લાના કેવડિયા નજીક સ્ટેચ્યુ ઓફ યુનિટી અને અમદાવાદમાં સાબરમતી રિવરફ્રન્ટની વચ્ચે પહેલેથી ચાલી રહી છે, જે ઓક્ટોબર 2020 માં શરૂ કરવામાં આવી હતી.

સાગરમાલા પ્રોજેક્ટ

- > આધુનિકરણ, યાંત્રિકરણ અને કોમ્પ્યુટરાઈઝેશન દ્વારા 7,516 કિલોમીટર લાંબા દરિયાકિનારાની આસપાસ બંદરોની આજુબાજુ સીધા અને આડકતરી વિકાસને પ્રોત્સાહન

આપવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે કેન્દ્રીય મંત્રીમંડળ દ્વારા સાગરમાલા કાર્યક્રમને વર્ષ 2015 માં મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.

- આ બંદર સંચાલિત વિકાસ માળખા હેઠળ, સરકાર તેના કાર્ગો ટ્રાફિકને ત્રણ ગણા કરવાની આશા રાખે છે.
- તેમાં બંદર ટર્મિનલ્સ સાથે રેલ /સ્થળ માર્ગ જોડાણની સ્થાપના, બંદરોને છેલ્લી-માઈલ કનેક્ટિવિટી પ્રદાન કરવા, નવા વિસ્તારો સાથે કનેક્ટિવિટીનો વિકાસ, રેલવે, અંતરિયાળ જળમાર્ગો, દરિયાકાંઠા અને માર્ગ સેવાઓ સહિતના મલ્ટિ-મોડેલ કનેક્ટિવિટીમાં વધારો જેવા સમાવેશ થાય છે.

ખેલો ઈન્ડિયા સ્પોર્ટ્સ સ્કૂલ તરીકે આસામ રાઈફલ્સ પબ્લિક સ્કૂલ શરૂ થઈ

- કેન્દ્રીય યુવા બાબતો અને રમત પ્રધાન શ્રી કિરણ રિજુજીએ તાજેતરમાં જ એક ખેલો ઈન્ડિયા સ્પોર્ટ્સ સ્કૂલ તરીકે આસામ રાઈફલ્સ પબ્લિક સ્કૂલની શરૂઆત કરી હતી.
- આસામ રાઈફલ્સ પબ્લિક સ્કૂલ શિલોન્ગમાં આવેલી છે.
- **Back to Basics : ખેલો ઈન્ડિયા સ્પોર્ટ્સ સ્કૂલ**
- ખેલો ઈન્ડિયા સ્પોર્ટ્સ સ્કૂલનો મુખ્ય ઉદ્દેશ રમતો સાથે શિક્ષણને એકીકૃત કરવાનો છે.
- ખેલો ઈન્ડિયા સ્પોર્ટ્સ સ્કૂલના વિદ્યાર્થીઓનો ખર્ચ ભારત સરકાર ઉઠાવશે. તેમાં શિક્ષણ, બોર્ડિંગ, રહેવા, સ્પર્ધાના સંપર્કનો ખર્ચ શામેલ છે.
- ખેલો ઈન્ડિયા સ્પોર્ટ્સ સ્કૂલ ઉત્તર પૂર્વીય પ્રદેશો, આદિજાતિ વિસ્તારો અને ગ્રામીણ વિસ્તારોની પ્રતિભાઓની ઓળખ અને ઉત્થાન કરવામાં મદદ કરશે.
- આસામ રાઈફલ્સ પબ્લિક સ્કૂલ એ ઉત્તર પૂર્વમાં પ્રથમ ખેલ ઈન્ડિયા સ્પોર્ટ્સ સ્કૂલ છે.
- હાલમાં ભારતમાં નવ ખેલ ઈન્ડિયા સ્પોર્ટ્સ સ્કૂલ છે. આ પાંચમાંથી અર્ધસૈનિક દળ અને સંરક્ષણ દળ દ્વારા સંચાલિત છે.
- આસામ રાઈફલ્સ પબ્લિક શાળામાં રમતગમત અને શિક્ષણવિદ્યોમાં સારો ટ્રેક રેકોર્ડ હતો, રમતગમતની સુવિધાઓ વિકસાવવા માટે પૂરતી જગ્યા, પૂરતું નિવાસ અને બોર્ડિંગ. વળી, ગૃહ મંત્રાલય અને યુવા બાબતો અને રમત મંત્રાલયની વચ્ચે આંતર-મંત્રાલયની ભાગીદારી હેઠળ ઓલિમ્પિક રમતો વિકસાવવા માટે તેનો સારો ઝુકાવ છે. આ કારણોસર, આસામ રાઈફલ્સને ભારતની ખેલો સ્પોર્ટ્સ સ્કૂલ તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવેલ છે.

માનવ-વન્યજીવન સંઘર્ષ સંચાલન માટેની સલાહકાર

- રાષ્ટ્રીય વન્યપ્રાણીય મંડળે તાજેતરમાં માનવ-વન્યજીવન સંઘર્ષ સંચાલન માટેની સલાહકારને મંજૂરી આપી છે.
- **Back to Basics : સલાહકાર વિશે**
- સલાહકાર ગ્રામ પંચાયતોને વન્યજીવ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, 1972 મુજબ સમસ્યારૂપ જંગલી પ્રાણીઓ સાથેના વ્યવહાર માટે સશક્ત બનાવે છે.
- તે માનવ-વન્યપ્રાણી સંઘર્ષને કારણે પાકના નુકસાન સામે પ્રધાનમંત્રી ફસલ બિમા યોજના હેઠળ ફાળવેલ પાક

વળતરનો ઉપયોગ કરવા પ્રોત્સાહિત કરે છે.

- રાજ્ય અને સ્થાનિક સ્તરે આંતર વિભાગીય સમિતિઓએ પ્રારંભિક ચેતવણી પ્રણાલી અપનાવી અને વર્તુળ મુજબના નિયંત્રણ રૂમ સમર્પિત કરવા જોઈએ. તેઓએ ટોલ ફી નંબરો ચલાવવા જોઈએ જે 24/7 ચલાવી શકાય છે.

કરાકલ

- સલાહ આપવાની સાથે નેશનલ બોર્ડ ઓફ વન્યપ્રાણીય જીવનમાં કરાકલને પણ ગંભીર રીતે લુપ્ત થયેલ જાતિઓની સૂચિમાં સમાવવામાં આવેલ છે. કરાકલ એ એક મધ્યમ કદની જંગલી બિલાડી છે જે હાલમાં મળી આવે છે સંવેદનશીલ લુપ્તપ્રાય જાતિઓ માટેના કાર્યક્રમ અંતર્ગત જંગલી જીવન પ્રજાતિઓ છે.

ભયંકર રીતે લુપ્ત થતી જાતિઓ માટેનો પુનઃપ્રાપ્તિ પ્રોગ્રામ

- તે કેન્દ્ર દ્વારા ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવેલી યોજનાના ત્રણ ઘટકોમાંથી એક છે, વન્યજીવન આવાસનો સંકલિત વિકાસ. આ પ્રોગ્રામ 2009 માં શરૂ થયો હતો.

વન્યપ્રાણી આવાસનો સંકલિત વિકાસ

- તે અગિયારમી પંચવર્ષીય યોજના દરમિયાન શરૂ કરાઈ હતી. વન્યપ્રાણી આવાસનું એકીકૃત વિકાસ એ કેન્દ્રિય પ્રાયોજિત યોજના છે. પ્રોગ્રામના ત્રણ મુખ્ય ઘટકો નીચે મુજબ છે:

સંરક્ષિત ક્ષેત્રોને સર્પોટ

- જોખમી નાશપ્રાય પ્રજાતિઓને બચાવવા માટે પુનઃપ્રાપ્તિ કાર્યક્રમ
- સંરક્ષિત વિસ્તારોની બહાર વન્યપ્રાણીસૃષ્ટિનું સંરક્ષણ

ભારતની પ્રથમ બે માળની લાંબા અંતરની કન્ટેનર ટ્રેન

- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ તાજેતરમાં હરિયાણાના ન્યૂ અટેલીથી રાજસ્થાનના નવા કિશનગંજ સુધીની પ્રથમ બે માળની લાંબા અંતરની કન્ટેનર ટ્રેનને રવાના કરી હતી.

Back to Basics : બે માળની લાંબા અંતરની કન્ટેનર

ટ્રેનની મુખ્ય વિશેષતાઓ

- આ ટ્રેનને પશ્ચિમી સમર્પિત ફિટ કોરિડોરના 360 કિલોમીટર લાંબા રેવારી-મદાર વિભાગમાં ચલાવવાની છે.
- આ ટ્રેન 1.5 કિલોમીટર લાંબી છે.
- તે ઈલેક્ટ્રિક કર્પણ દ્વારા ખેંચવામાં આવે છે.
- હાલમાં, ફિટ ટ્રેનો મહત્તમ 75 કિલોમીટર પ્રતિ કલાકની ઝડપે સંચાલિત થાય છે. ઝડપ 100 કિ.મી. / કલાક સુધી વધારવાની છે. ફિટ ટ્રેનની સરેરાશ ગતિ 26 કિમી / કલાકથી વધારીને 70 કિ.મી. / કલાક કરવાની છે.

મિશન શીઘરા

- ભારતીય રેલ્વે ઉત્તર પ્રદેશમાં મિશન શીઘરાનું સંચાલન કરે છે. તેને ભારતીય રેલ્વેના લખનઉ ડિવિઝન દ્વારા શરૂ કરાયું હતું. મિશન અંતર્ગત, ટ્રેનોએ 100 કિ.મી. પ્રતિ કલાકની મહત્તમ અનુમતિશીલ ગતિ મેળવી છે.

સમર્પિત ફિટ કોરિડોર

- સમર્પિત ફિટ કોરિડોર એ ઉચ્ચ ઝડપ ઉચ્ચ ક્ષમતાવાળા રેલ્વે કોરિડોર છે જે ફક્ત ફિટના પરિવહન માટે છે. પશ્ચિમ સમર્પિત ફિટ કોરિડોર મુંબઈના જવાહરલાલ નહેરૂ

બંદરથી ઉત્તરપ્રદેશના દાદરી સુધી છે. પૂર્વીય ફ્રિટ કોરિડોર પશ્ચિમ બંગાળના ડાકુની અને પંજાબના લુધિયાણાને જોડે છે. દક્ષિણ-પશ્ચિમ સમર્પિત ફ્રિટ કોરિડોર ચેન્નાઈ અને ગોવાને જોડે છે.

સમર્પિત નૂર કોરિડોરના ફાયદા

- તેઓ લોજિસ્ટિક્સ ખર્ચ ઘટાડે છે. તેઓ વધુ પર્યાવરણને અનુકૂળ છે. તેઓ માલની ઝડપી ગતિ કરવામાં મદદ કરે છે. તેઓ સ્થાયર મિલકતના ક્ષેત્ર માટેના ઉત્કર્ષમાં વધારો કરે છે.

રેવાડી-મદાર ફ્રિટ કોરિડોર વિભાગ

- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ તાજેતરમાં પશ્ચિમ સમર્પિત ફ્રિટ કોરિડોરના રેવાડી-મદાર વિભાગને સમર્પિત કર્યો હતો. વડા પ્રધાને વિશ્વની પ્રથમ બે માળની 1.5 કિ.મી. લાંબી કન્ટેનર ટ્રેનને પણ રવાના કરી હતી.

Back to Basics : રેવાડી-મદાર વિભાગ વિશે

- તે હરિયાણા અને રાજસ્થાનમાં આવેલ છે. તે રાજસ્થાનમાં 227 કિ.મી.નું છે. તે સીકર, જયપુર, અજમેર, નાગૌર અને અલવાર જિલ્લાઓમાંથી પસાર થાય છે.

■ મહત્વ:

- હાલમાં, ફ્રિટ ટ્રાફિકને મુસાફરોની ટ્રેનો કરતાં પ્રાધાન્યતા મળતી નથી. સમાપ્તિ પછી, ઓછામાં ઓછી 70% ફ્રિટ ટ્રેનોને DFCCIL (Dedicated Freight Corridor Corporation of India) નેટવર્કમાં સ્થાનાંતરિત કરવામાં આવશે. આ સમયસર કાર્ગોની હેરફેર કરવામાં મદદ કરશે.
- નવા ટ્રેક સાથે, ફ્રિટ ટ્રેનો મહત્તમ 100 કિમી પ્રતિ કલાકની ઝડપે દોડશે. આ કારણ છે કે, ભારતીય રેલ્વે ફ્રિટ ટ્રેનની મહત્તમ ગતિ 100 કિ.મી. / કલાક સુધી વધારવાની યોજના બનાવી રહી છે. આવી ગતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે લાઈન સુસંગત છે. આ માર્ગમાં માલગાડીની વજન વહન ક્ષમતામાં 14% વધારો કરવામાં આવ્યો છે.
- ફ્રિલપકાર્ટ અને એમેઝોન જેવી ઈ-કોમર્સ કંપનીઓને રેવાડી-મદાર ફ્રિટ કોરિડોર વિભાગ ખૂબ મદદ કરશે. ઈ-કોમર્સ ક્ષેત્ર ઉપરાંત ફ્રિટ કોરિડોર ઓટોમોબાઈલ ક્ષેત્ર માટે પણ દરવાજા ખોલશે.
- રેવાડી-મદાર વિભાગ હાલના કાનપુર-દિલ્હી મુખ્ય લાઈન ટ્રાફિકનો ઉકેલ કરવામાં મદદ કરશે. કાનપુર-દિલ્હી લાઈન ભારતીય રેલ્વેની 150% લાઈન ક્ષમતાને સંભાળે છે. આ વિભાગમાં 50 થી વધુ પેસેન્જર ટ્રેનો અને 60 માલવાહકની ટ્રેનો છે. નવા રૂટ સાથે, વધુ પેસેન્જર ટ્રેનો અને માલગાડીઓ ટ્રેનમાં મૂકી શકાય છે.
- ઉત્તરીય પ્રદેશથી પૂર્વ અને ઉત્તર પૂર્વીય પ્રદેશોમાં અનાજ અને ખાતરોના પરિવહન માટે આ માર્ગ ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે. ઉપરાંત, ઉત્તરીય ક્ષેત્રને આ માર્ગ દ્વારા પૂર્વી ભાગોમાંથી કોલસો, શણ, લોહ-અયસ્ક, પેટ્રોલિયમ પેદાશો મળે છે.

વિશ્વ હિન્દી દિવસ

- વિશ્વ હિન્દી દિવસ દર વર્ષે 10 જાન્યુઆરીએ ઉજવવામાં આવે છે.
- આ દિવસનું આયોજન કરવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ વિશ્વમાં હિન્દીના

પ્રોત્સાહન માટે યોગ્ય વાતાવરણ બનાવવાનો અને હિન્દીને આંતરરાષ્ટ્રીય ભાષા તરીકે સ્થાપિત કરવાનો છે.

- વિશ્વ હિન્દી દિવસ 10 જાન્યુઆરી 1975 ના રોજ નાગપુરમાં આયોજિત પ્રથમ વિશ્વ હિન્દી સંમેલનની વર્ષગાંઠ નિમિત્તે યોજવામાં આવે છે.
- આ સંમેલનનું ઉદ્ઘાટન તત્કાલીન વડા પ્રધાન ઈન્દિરા ગાંધીએ કર્યું હતું. વર્ષ 2006 માં પ્રથમ વખત વિશ્વ હિન્દી દિવસનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું, જેની શરૂઆત પૂર્વ વડા પ્રધાન ડો. મનમોહનસિંહે કરી હતી.
- ભારતમાં મોટો વર્ગ હિન્દીને તેમની માતૃભાષા માને છે. ભારત સિવાય પાકિસ્તાન, નેપાળ, બાંગ્લાદેશ, યુએસએ, યુકે, જર્મની, ન્યુઝીલેન્ડ, સંયુક્ત આરબ અમીરાત, યુગાન્ડા, ગુએના, સુરીનામ, ત્રિનીદાદ, મોરેશિયસ અને દક્ષિણ આફ્રિકા સહિતના અન્ય ઘણા દેશોમાં પણ હિન્દીભાષી લોકો જોવા મળે છે.
- નોંધનીય છે કે વિશ્વ હિન્દી દિવસ 10 જાન્યુઆરી એ અને 14 સપ્ટેમ્બરના રોજ રાષ્ટ્રીય હિન્દી દિવસની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.

ભારતનો પહેલો ફાયર પાર્ક

- તાજેતરમાં, ઓડિશાના મુખ્યમંત્રીએ રાજ્યમાં તેના પ્રથમ પ્રકારના 'ફાયર પાર્ક'નું ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું, જેનો હેતુ ફાયર સુરક્ષા સંબંધિત પગલાઓ અંગે સામાન્ય લોકોમાં જાગૃતિ લાવવાનો છે.
- ભુવનેશ્વરમાં ઓડિશા ફાયર એન્ડ ડિઝાસ્ટર એકેડમી કેમ્પસમાં સ્થિત ફાયર પાર્ક દર શનિવારે બપોરે 3.30 થી સાંજના 5.30 દરમિયાન સામાન્ય લોકો માટે ખુલ્લો રહેશે.
- આ પ્રકારનો પ્રથમ 'ફાયર પાર્ક' સામાન્ય લોકો, ખાસ કરીને શાળા અને યુનિવર્સિટીના વિદ્યાર્થીઓમાં આગના સલામતીના મૂળભૂત પગલાં વિશે જાગૃતિ લાવવામાં મદદ કરશે.
- આ 'ફાયર પાર્ક' પ્રવૃત્તિઓમાં પ્રાથમિક સારવાર, ફાયર સુરક્ષા સાધનોના ઉપયોગ અંગેનું નિદર્શન, બચાવ અને આપત્તિ વ્યવસ્થાપન પર ડેમો અને આગ સંરક્ષણ સંબંધિત ફિલ્મોનું સ્ક્રીનિંગ કરવામાં આવશે.

ખાદી પ્રાકૃતિક પેઈન્ટ

- કેન્દ્રીય પ્રધાન નીતિન ગડકરીએ 12 જાન્યુઆરી 2021 ના રોજ ખાદી અને ગ્રામ ઉદ્યોગ કમિશન (KVIC) દ્વારા વિકસિત નવું પેઈન્ટ લોન્ચ કર્યું છે.
- ખાદી પ્રાકૃતિક પેઈન્ટ, જે પર્યાવરણને અનુકૂળ અને બિન-ઝેરી રંગથી બનાવવામાં આવે છે, તેમાં એન્ટી ફંગલ અને એન્ટી બેક્ટેરિયલ ગુણધર્મો છે. ગાયના છાણ પર આધારિત આ પેઈન્ટ અસરકારક અને ગંધહીન છે અને ભારતીય બ્યુરો (BIS) દ્વારા પ્રમાણિત પણ છે.
- ખાદી પ્રાકૃતિક પેઈન્ટ બે સ્વરૂપોમાં ઉપલબ્ધ છે - ડિસ્ટેમ્પર પેઈન્ટ અને પ્લાસ્ટિક ઈમલ્શન પેઈન્ટ.
- ખાદી અને ગ્રામ ઉદ્યોગ કમિશન (KVIC) નું આ પેઈન્ટ સીસુ, પારો, કોમિયમ, આર્સેનિક, કેડમિયમ વગેરે ભારે ધાતુઓથી મુક્ત છે.

- > 'ખાદી પ્રાકૃતિક પેઈન્ટ' સ્થાનિક સ્તરે મેન્યુફેક્ચરિંગને પ્રોત્સાહન આપશે અને ટેકનોલોજી ટ્રાન્સફર દ્વારા સ્થાયી સ્થાનિક રોજગાર પેદા કરશે.
- > અંદાજ મુજબ આ નવા પેઈન્ટ દ્વારા ખેડુતો / ગૌશાળાઓને દર વર્ષે પ્રાણી દીઠ આશરે રૂ. 30,000 ની વધારાની આવક મળશે. આ ઉપરાંત ગોબરના ઉપયોગથી પર્યાવરણ પણ શુદ્ધ બનશે અને સાથે સાથે નાળા જમા થવાની સમસ્યા પણ ઓછી થશે.
- > આ પેઈન્ટ કુમારખા નેશનલ હેન્ડમેડ પેપર ઈન્સ્ટિટ્યૂટ, જે ખાદી અને ગ્રામ ઉદ્યોગ કમિશન (KVIC), જયપુરના એકમ, દ્વારા વિકસાવવામાં આવ્યું છે.

રાષ્ટ્રીય યુવા દિવસ

- > દર વર્ષે સ્વામી વિવેકાનંદની જન્મજયંતિ (12 જાન્યુઆરી) ને રાષ્ટ્રીય યુવા દિવસ તરીકે ઉજવવામાં આવે છે.
- > આ દિવસને વર્ષ 1984 માં રાષ્ટ્રીય યુવા દિવસ તરીકે નિયુક્ત કરાયો હતો.

Back to Basics : 24મો રાષ્ટ્રીય યુવા મહોત્સવ

- > સ્વામી વિવેકાનંદની જન્મજયંતિ નિમિત્તે ઉજવાતો રાષ્ટ્રીય યુવા મહોત્સવ એ યુવાનોનું વાર્ષિક સંમેલન છે જેમાં સ્પર્ધાઓ સહિતની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓનું આયોજન કરવામાં આવે છે.
- > વર્ષ 2021માં આ ઉત્સવની થીમ છે 'યુવા-ઉત્સાહ નવા ભારતનો' (YUVAAH – Utsah Naye Bharat Ka).
- > આ ઉત્સવ 12 થી 16 જાન્યુઆરી 2021 સુધી યોજાશે.
- > ભારત સરકારના યુવા બાબતો અને રમત મંત્રાલયે કોઈ પણ એક રાજ્ય સરકારના સહયોગથી તેનું આયોજન કર્યું છે.
- > રાષ્ટ્રીય યુવા સંસદ મહોત્સવ(NYPF)નું પણ 2019 થી રાષ્ટ્રીય યુવા મહોત્સવના ભાગ રૂપે આયોજન કરાય છે.

રાષ્ટ્રીય યુવા સંસદ મહોત્સવ

- ઉદ્દેશ:
- > 18-25 વર્ષની વય જૂથના યુવાનોના મંતવ્યો જાણીને, જેમને મત આપવાની મંજૂરી છે પરંતુ તેઓ ચૂંટણી લડી શકતા નથી.
- > યુવાઓને જાહેર પ્રશ્નોમાં વ્યસ્ત રહેવા, સામાન્ય માણસના દ્રષ્ટિકોણને સમજવા, તેમનો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવા અને સ્પષ્ટ રીતે વ્યક્ત કરવા પ્રોત્સાહિત કરવું.

- આયોજક:
- > યુવા બાબતો અને રમત મંત્રાલયના નેતૃત્વ હેઠળ રાષ્ટ્રીય સેવા યોજના (NSS) અને નહેરૂ યુવા કેન્દ્ર સંગઠન (NYKS).
- > 12 જાન્યુઆરીથી 27 જાન્યુઆરી, 2019 દરમિયાન પ્રથમ વખત રાષ્ટ્રીય યુવા સંસદ મહોત્સવનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું, "નવા ભારતનો અવાજ બનો અને ઉપાયો લાવો અને નીતિમાં ફાળો આપો" (Be the Voice of New India and Find solutions and Contribute to Policy) થીમ સાથે તે યોજવામાં આવ્યું હતું.
- > રાષ્ટ્રીય યુવા સંસદ મહોત્સવનું આ બીજીવાર આયોજન છે.

સ્વામી વિવેકાનંદ

- > સ્વામી વિવેકાનંદનો જન્મ 12 જાન્યુઆરી, 1863 ના રોજ થયો હતો અને તેમના બાળપણનું નામ નરેન્દ્રનાથ હતું હતું.
- > તેમણે વિશ્વને વેદાંત અને યોગના ભારતીય દર્શન સાથે પરિચય આપ્યો હતો.

- > તે 19મી સદીના આધ્યાત્મિક ગુરૂ અને ચિંતક રામકૃષ્ણ પરમહંસના શિષ્ય હતા.
- > તેમણે તેમની માતૃભૂમિના ઉત્થાન માટે શિક્ષણ પર સૌથી વધુ ભાર મૂક્યો હતો. તેમણે ચરિત્ર નિર્માણ આધારિત શિક્ષણને પણ ટેકો આપ્યો હતો.
- > 1897 માં, તેમણે રામકૃષ્ણ મિશનની સ્થાપના કરી હતી.
- > રામકૃષ્ણ મિશન એક સંસ્થા છે જે મૂલ્ય આધારિત શિક્ષણ, સંસ્કૃતિ, આરોગ્ય, મહિલા સશક્તિકરણ, યુવા અને આદિજાતિ કલ્યાણ અને રાહત અને પુનર્વસન જેવા ક્ષેત્રોમાં કાર્ય કરે છે.
- > 1902 માં તેમનું બેલુર મઠમાં અવસાન થયું. પશ્ચિમ બંગાળ માં સ્થિત બેલુર મઠ એ રામકૃષ્ણ મઠ અને રામકૃષ્ણ મિશનનું મુખ્ય મથક છે.

લિથિયમનું ઘરેલું સંશોધન

- > સંશોધન અને તપાસ માટે અણુ ખનિજ નિયામક-AMD દ્વારા તાજેતરના સર્વેક્ષણમાં કર્ણાટકના માંડ્યા જિલ્લામાં લિથિયમ સંસાધનોની હાજરી હોવાનું બહાર આવ્યું છે.
- > AMD એટોમિક એનર્જી વિભાગનું સૌથી જૂનું એકમ છે.

Back to Basics : લિથિયમ વિશે

- > તે એક રાસાયણિક તત્વ છે જેનું પ્રતીક (Li) છે.
- > તે નરમ અને ચાંદી જેવી સફેદ ધાતુ છે.
- > માનક પરિસ્થિતિઓ હેઠળ, તે હળવા ધાતુ અને હળવા નક્કર તત્વ છે.
- > તે ખૂબ જ પ્રતિક્રિયાશીલ અને જવલનશીલ છે, તેથી તે ખનિજ તેલમાં સંગ્રહિત થવું જોઈએ.
- > તે આલ્કલાઈન અને દુર્લભ ધાતુ છે.
- > આલ્કલી ધાતુઓમાં લિથિયમ, સોડિયમ, પોટેશિયમ, રૂબીડિયમ, સીઝિયમ અને ફ્રાન્સ રાસાયણિક તત્વો શામેલ છે. હાઈડ્રોજન સાથે મળીને, તેઓ સમૂહ-1 ની રચના કરે છે, જે સામયિક કોષ્ટકના S-બ્લોકમાં સ્થિત છે.
- > દુર્લભ ધાતુઓ- નિયોબિયમ (Nb), ટેન્ટાલમ (Ta), લિથિયમ (Li), બેરીલીયમ (Be), સિઝિયમ (Cs) વગેરે અને દુર્લભ પૃથ્વી તત્વોમાં સ્કેન્ડિયમ (Sc), ઈટ્રિયમ (Y) ઉપરાંત, લેટેનિયમ (La) થી લ્યુટિસીયમ (Lu) ના તત્વો શામેલ છે.
- > આ ધાતુઓ વ્યૂહાત્મક મહત્વને કારણે ઈલેક્ટ્રોનિક્સ, ટેલિકમ્યુનિકેશન્સ, માહિતી ટેકનોલોજી, અવકાશ, સંરક્ષણ જેવા પરમાણુ અને અન્ય ઉચ્ચ તકનીકી ઉદ્યોગોમાં વપરાય છે.

ઉપયોગ

- > ઉપયોગી ધાતુ બનાવવા માટે લિથિયમ ધાતુનો ઉપયોગ થાય છે.
- > ઉદાહરણ તરીકે- મોટર એન્જિનમાં સફેદ ધાતુના બેરિંગ્સ બનાવવા, મેગ્નેશિયમ સાથે એલ્યુમિનિયમ અને બગલની પ્લેટો સાથે વિમાન ભાગો બનાવવા.
- > થર્મોન્યુક્લિયર પ્રતિક્રિયાઓમાં.
- > ઈલેક્ટ્રોકેમિકલ કોષો બનાવવામાં.
- > ઈલેક્ટ્રિક વાહનો, લેપટોપ વગેરેના ઉત્પાદનમાં લિથિયમ એ એક મહત્વપૂર્ણ ઘટક છે.

કર્ણાટકમાં લિથિયમ સંસાધનો

- > સર્વેક્ષણમાં કર્ણાટકના માંડ્યા જિલ્લાના મર્લાગલ્લા-અલ્લાપત્ના ક્ષેત્રના અગ્નિકૃત ખડકોમાં 1,600 ટન લિથિયમ

સંસાધનોની હાજરી હોવાનું બહાર આવ્યું છે.

■ ઘરેલું સંશોધનનાં ફાયદા:

- > આયાત ખર્ચ ઘટાડો—લિથિયમ સંબંધિત તમામ જરૂરીયાતોને પહોંચી વળવા હાલમાં ભારત દ્વારા આયાત કરવામાં આવે છે. એક અંદાજ મુજબ, 2016-17થી 2019-20 દરમિયાન 165 મિલિયન લિથિયમ બેટરીની આયાત કરવામાં આવી હતી, જેમાં આયાત પર કુલ ખર્ચ 3.3 અબજ ડોલરથી વધુ છે.
- > ચીન પર આધારીતતા—ચીન લિથિયમ—આયન ઊર્જા સંગ્રહ ઉત્પાદનોનો એક મોટો સ્ત્રોત છે જેમાંથી લિથિયમ આયાત કરવામાં આવે છે. તેથી, ભારતમાં લિથિયમ અનામતની ઉપલબ્ધતા, ચીનથી આયાત લિથિયમ પરની અવલંબન ઘટાડશે.

ઘરેલું સંશોધન સંબંધિત મુદ્દાઓ

- > આ નવી શોધને 'અનુમાનિત' કેટેગરીમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવી છે.
- > 'અનુમાનિત' કેટેગરીમાં એવા સંસાધનો શામેલ છે કે જેમની માત્રા અને ગ્રેડ અથવા ગુણવત્તા મર્યાદિત ભૂસ્તરશાસ્ત્રીય પુરાવા અને નમૂનાઓના આધારે અંદાજવામાં આવે છે.
- > ભારતમાં તાજેતરમાં મળી આવેલા લિથિયમ ભંડાર બોલિવિયા (21 મિલિયન ટન), આર્જન્ટિના (17 મિલિયન ટન), ઓસ્ટ્રેલિયા (6.3 મિલિયન ટન) અને ચીન (4.5 મિલિયન ટન) માં આવેલા લિથિયમ ભંડાર કરતા ઘણો ઓછો છે.
- > ઈલેક્ટ્રિક વાહન ઉદ્યોગ તેના વિકાસના નવા તબક્કામાં પ્રવેશવા જઈ રહ્યો છે ત્યારે ભારતે લિથિયમ મૂલ્યની સાંકળમાં પ્રવેશ કર્યો છે, તે સમયે બજારમાં પ્રવેશ કર્યો છે.
- > વર્ષ 2021 માં, લિ-આયન તકનીકમાં ઘણા સંભવિત સુધારાઓ સાથે બેટરી તકનીકમાં નોંધપાત્ર પરિવર્તનની અપેક્ષા છે.

અન્ય ભારતીય પહેલ

- > ભારતની એક સરકારી કંપની ખનીજ બિદેશ ઈન્ડિયા લિમિટેડ દ્વારા આર્જન્ટિનામાં સંયુક્ત રીતે અન્વેષણ કરવા માટે ભારતે એક આર્જન્ટિનાની કંપની સાથે કરાર કર્યો છે, જે વિશ્વનો ત્રીજો સૌથી મોટો ધાતુ ભંડાર ધરાવે છે.
- > ખનીજ બિદેશ ઈન્ડિયા લિમિટેડનું પ્રાથમિક કાર્ય વિદેશી વિશિષ્ટ ખનિજ સંપત્તિ જેમ કે લિથિયમ અને કોબાલ્ટ વગેરેનું અન્વેષણ કરવાનું છે.

પ્રવાસી ભારતીય દિવસ

- > ભારતના વિકાસમાં વિદેશી ભારતીયોના યોગદાનને ધ્યાનમાં રાખીને દર વર્ષે 9 જાન્યુઆરીએ 'પ્રવાસી ભારતીય દિવસ' નું આયોજન કરવામાં આવે છે.
- > આ પ્રસંગે વિવિધ દેશોના વિદેશ મંત્રાલય અને ભારતીય દૂતાવાસોમાં પ્રવાસી ભારતીય દિવસ (PBD) કોન્ફરન્સ, પ્રવાસી ભારતીય સન્માન એવોર્ડ અને 'ભારત જાણો' કિંવજ વગેરે જેવા વિવિધ કાર્યક્રમોનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે.

Back to Basics : પૃષ્ઠભૂમિ

- > વર્ષ 1915 માં આ દિવસે ભારતના મહાન મુસાફર માનવામાં આવતા મહાત્મા ગાંધી દક્ષિણ આફ્રિકાથી ભારત પાછા ફર્યા હતા અને તેમણે ભારતની સ્વતંત્રતા લડતનું નેતૃત્વ કર્યું હતું અને ભારતીય લોકોનું જીવન કાયમ બદલ્યું હતું.

- > પ્રવાસી ભારતીય દિવસ સંમેલન: તે દર બે વર્ષે યોજવામાં આવે છે.

■ PBD 2021:

- > આ વર્ષે નવી દિલ્હીમાં આભાસી માધ્યમ દ્વારા 16માં પ્રવાસી ભારતીય દિવસ સંમેલનનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.
- > વિષય— 'આત્મનિર્ભર ભારતનું યોગદાન'.

■ મુખ્ય અતિથિ:

- > સુરીનામાના રાષ્ટ્રપતિ ચંદ્રિકાપ્રસાદ સંતોષી.

મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > મહત્વની વસ્તુઓ જેમ કે PPE કીટ, માસ્ક, વેન્ટિલેટર અથવા પરીક્ષણ કિટ્સ માટે અન્ય દેશો પર નિર્ભરતા હોવા છતાં, રોગચાળા દરમિયાન ભારતે આ ચીજોના ઉત્પાદનમાં માત્ર આત્મનિર્ભરતા જ મેળવી નથી, પરંતુ ભારતે પણ આ ચીજોની નિકાસ શરૂ કરી દીધી છે.
- > ભારતના ડ્રગ કંટ્રોલર જનરલ (DCGI) એ દેશમાં કોરોના વાયરસ સામેના રસીના મર્યાદિત ઉપયોગ માટે ભારત બાયોટેક કંપની દ્વારા વિકસિત સ્વદેશી કોવિશિલ્ડ (કોવિશિલ્ડ) ને ઓક્સફોર્ડ-એસ્ટ્રાઝેનેકા અને કોવાક્સિન દ્વારા મંજૂરી આપી છે.

તકનીકીનો ઉપયોગ

- > સરકાર સરકારી મશીનરીમાં હાજર ભ્રષ્ટાચારને દૂર કરવા માટે ટેકનોલોજીના ઉપયોગ પર ભાર મૂકે છે, જેનાથી 'ડાયરેક્ટ બેનિફિટ ટ્રાન્સફર' (DBT) જેવા પગલા લેવામાં આવે છે.
- > આ ઉપરાંત ભારતનો અવકાશ કાર્યક્રમ અને ટેક સ્ટાર્ટ-અપ ઈકોસિસ્ટમ વૈશ્વિક ક્ષેત્રમાં અગ્રેસર છે.

તાજેતરની પહેલ

- > કોરોના વાયરસ રોગચાળા દરમિયાન કુલ 45 મિલિયન વિદેશી ભારતીયોને 'વંદે ભારત મિશન' હેઠળ ભારત લાવવામાં આવ્યા છે.
- > રોગચાળાને કારણે ભારતમાં પરત ફરતા નાગરિકોના કૌશલ્ય માનચિત્રણ મેળવવા માટે સરકારે એક નવી પહેલ સ્વદેશ (SWADES- Skilled Workers Arrival Database for Employment Support) શરૂ કરી છે.
- > વિદેશ મંત્રાલયે વિશ્વભરમાં લગભગ 3.12 કરોડ ભારતીય મુસાફરો સાથે જોડાવા માટે 'ગ્લોબલ પ્રવાસી રિશ્તા' પોર્ટલ શરૂ કર્યું છે.

ભારતીય સ્વતંત્રતાની 75 મી વર્ષગાંઠ

- > પ્રધાનમંત્રીએ આ કાર્યક્રમને સંબોધન કરતાં વિશ્વના વિવિધ દેશોમાં પ્રવાસી ભારતીયો અને ભારતીય મિશનને એક પોર્ટલ અથવા ડિજિટલ પ્લેટફોર્મ બનાવવાની વિનંતી કરી હતી જ્યાં ભારતની સ્વતંત્રતા લડતમાં પ્રવાસી ભારતીયોના યોગદાનની નોંધણી કરી શકાય.

પ્રવાસી ભારતીય સન્માન એવોર્ડ

- > બિન-નિવાસી ભારતીયો, ભારતીય મૂળના વ્યક્તિઓ અથવા આવી સંસ્થાઓ અથવા તેમના દ્વારા સ્થાપિત સંસ્થાઓ કે જેઓ વિદેશમાં ભારત અને સમુદાયના કાર્ય, સ્થાનિક ભારતીયની વધુ સારી સમજણ વિકસાવવામાં નોંધપાત્ર ફાળો આપી રહ્યા છે, તેમને બહુમાન આપવાનું સર્વોચ્ચ સન્માન છે. સમુદાયના કલ્યાણ, પરોપકારી અને સેવાભાવી કાર્ય વગેરેના કારણો અને ચિંતાઓને પૂર્ણ કરવામાં ફાળો આપ્યો છે.

- પ્રવાસી ભારતીય દિવસ સંમેલન દરમિયાન, ભારતના રાષ્ટ્રપતિની હાજરીમાં પસંદગીના ભારતીય મુસાફરોને પ્રવાસી ભારતીય સન્માન એવોર્ડથી સન્માનિત કરવામાં આવે છે.
- વર્ષ 2021ના વિજેતા- એવોર્ડ મેળવનારાઓમાં સુરીનામ રાષ્ટ્રપતિ ચંદ્રિકાપ્રસાદ સંતોષી, કુરાકાઓ વડા પ્રધાન યુજેન રઘુનાથ અને ન્યુઝીલેન્ડના પ્રધાન પ્રિયંકા રાધાકૃષ્ણનનો સમાવેશ થાય છે.

‘ભારતને બાળો’ની ત્રીજી આવૃત્તિ (2021)

- યુવાન ડાયસ્પોરા (વર્ષ 18-25) સાથેના સંબંધોને મજબૂત કરવા અને તેમના મૂળ દેશ (ભારત) વિશે વધુ શીખવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવા માટે, વર્ષ 2015-16માં શરૂ કરવામાં આવી હતી.
- આ કિવઝની પ્રથમ આવૃત્તિ વર્ષ 2015-16માં અને બીજી આવૃત્તિ વર્ષ 2018-19માં યોજવામાં આવી હતી.
- કિવઝના પંદર વિજેતાઓની જાહેરાત પ્રવાસી ભારતીય સંમેલન (2021) દરમિયાન કરવામાં આવી હતી, જેમને શરતો સામાન્ય થયા પછી (કોવિડ -19 રોગચાળા પછી) ભારત આવવાનું આમંત્રણ આપવામાં આવશે.

રાષ્ટ્રીય યુવા સંસદ

- વડા પ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી રાષ્ટ્રીય યુવા સંસદને સંબોધન કરશે. રાષ્ટ્રીય યુવા સંસદના ટોચના વિજેતાઓ 12 જાન્યુઆરીના રોજ વડા પ્રધાન સમક્ષ બોલશે.

Back to Basics : રાષ્ટ્રીય યુવા સંસદ વિશે

- "નવા ભારતનો અવાજ બનો અને ઉકેલો શોધો અને નીતિમાં યોગદાન આપો" થીમ હેઠળ વર્ષ 2019 માં પહેલી રાષ્ટ્રીય યુવા સંસદ યોજાઈ હતી.
- રાષ્ટ્રીય યુવા સંસદનું આયોજન 18 થી 25 વર્ષની વયના યુવાનોનો અવાજ સાંભળવા માટે કરવામાં આવ્યું છે.
- સ્વામી વિવેકાનંદની જન્મજયંતિ નિમિત્તે 12 જાન્યુઆરીના રોજ આયોજિત કરવામાં આવ્યું છે. વળી, ભારત સરકાર સ્વામી વિવેકાનંદની જન્મજયંતિ રાષ્ટ્રીય યુવા દિવસ તરીકે ઉજવે છે.
- રાષ્ટ્રીય યુવા સંસદ ત્રણ સ્તરે યોજાય છે. તેઓ જિલ્લા કક્ષાએ જિલ્લા યુવા સંસદ, રાજ્ય કક્ષાએ રાજ્ય યુવા સંસદ, રાષ્ટ્રીય સ્તરે રાષ્ટ્રીય યુવા સંસદ છે.

રાષ્ટ્રીય યુવા સંસદનું મહત્વ

- રાષ્ટ્રીય યુવા સંસદ દેશના યુવાનોને સામાન્ય લોકોની દ્રષ્ટિએ જાહેર પ્રશ્નોને જોડવા અને સમજવા પ્રોત્સાહિત કરશે અને અભિપ્રાય રચશે અને સ્પષ્ટ શબ્દોમાં વ્યક્ત કરશે. તેમને આગળ વધારવા માટે નીતિ નિર્માતાઓ અને અમલકર્તાઓને ઉપલબ્ધ કરાવવા માટે તેમના મજબૂત અવાજો કબજે કરવામાં આવશે અને દસ્તાવેજીકરણ કરવામાં આવશે.
- રાષ્ટ્રીય યુવા સંસદનું આયોજન યુવા બાબતો અને રમત મંત્રાલય હેઠળ કાર્યરત રાષ્ટ્રીય સેવા યોજના.

રાષ્ટ્રીય સેવા યોજના (NSS)

- રાષ્ટ્રીય સેવા યોજના (NSS) એ કેન્દ્ર સરકારની યોજના છે. તે વર્ગ 11 અને 12 ના વિદ્યાર્થીઓ, કોલેજો અને યુનિવર્સિટીઓમાં સ્નાતક અને અનુસ્નાતક વિદ્યાર્થીઓને વિવિધ સરકારી ચેતવણી સમુદાય સેવાઓમાં ભાગ લેવાની તક પૂરી પાડે છે.
- રાષ્ટ્રીય સેવા યોજના વર્ષ 1969 શરૂ થઈ.

હેરિટેજ સંરક્ષણ સમિતિ

- સુપ્રીમ કોર્ટે તાજેતરમાં સેન્ટ્રલ વિસ્ટા પ્રોજેક્ટને મંજૂરી આપી દીધી છે જેમાં રાષ્ટ્રપતિ ભવન અને ઈન્ડિયા ગેટ વચ્ચેના ત્રણ કિલોમીટરના વિસ્તારને આવરી લેવામાં આવે છે. જેને પગલે હેરિટેજ સંરક્ષણ સમિતિએ નવી સંસદના નિર્માણને મંજૂરી આપી દીધી છે.

Back to Basics : હેરિટેજ સંરક્ષણ સમિતિ

- હેરિટેજ સંરક્ષણ સમિતિ હેરિટેજ બિલ્ડિંગ્સના રક્ષણ માટે દિલ્હી બિલ્ડિંગ, 1983 માં વિભાગ 23 ની જોગવાઈ હેઠળ શહેરી બાબતોના મંત્રાલયના અધિક સચિવની અધ્યક્ષતામાં બનાવવામાં આવી છે. આ કાયદાઓ દ્વારા ફક્ત દિલ્હી અને તેની આસપાસના મકાનો જ સંચાલિત થાય છે. રાજ્ય સ્તરે પણ આવી જ સંરક્ષણ સમિતિઓની રચના કરવામાં આવી છે. પરવાનગી આપતા પહેલા સ્થાનિક અધિકારીઓએ હેરિટેજ સંરક્ષણ સમિતિની સલાહ લેવી જોઈએ. હેરિટેજ સંરક્ષણ સમિતિ દ્વારા વિકાસ પ્રવૃત્તિઓ માટે હેરિટેજ ઈમારતોને વર્ગીકૃત કરવામાં આવી છે.

હેરિટેજ સંરક્ષણ સમિતિ દ્વારા ગ્રેડ

- હેરિટેજ સંરક્ષણ સમિતિ ત્રણ ગ્રેડ આપે છે. તેઓ નીચે મુજબ છે:

- ગ્રેડ I:
 - ગ્રેડ I હેઠળની ઈમારતોમાં ઐતિહાસિક મહત્વની ઈમારત શામેલ છે. હેરિટેજ ઈમારતોના આંતરિક ભાગ અથવા બાહ્ય પર કોઈપણ હસ્તક્ષેપની મંજૂરી નથી સિવાય કે તે મકાનના જીવનને મજબૂત બનાવવાના હિતમાં જરૂરી હોય.
- ગ્રેડ II:
 - આ ઈમારતોમાં પ્રાદેશિક અથવા સ્થાનિક મહત્વની પ્રક્રિયા આર્કિટેક્ચરલ મેરિટ અથવા ઐતિહાસિક મહત્વનો સમાવેશ થાય છે. આ ઈમારતોમાં આંતરિક પરિવર્તનની મંજૂરી છે. ઉપરાંત, અનુકૂળનશીલ ફરીથી ઉપયોગ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે.
- ગ્રેડ-III:
 - તેમાં ઈમારતોનો સમાવેશ છે જે સ્થાપત્ય અથવા સમાજશાસ્ત્રના રસને ઉત્તેજિત કરે છે. બંને આંતરિક ફેરફારો અને આ ઈમારતોના અનુકૂળનશીલ ફરીથી ઉપયોગની મંજૂરી છે.

હેરિટેજ સંરક્ષણ સમિતિની અરજી

- હેરિટેજ સંરક્ષણ સમિતિના નિયમો, કલાકૃતિઓ, ઈમારતો, વિસ્તારો અને માળખાં જેવી હેરિટેજ સાઈટ્સ પર લાગુ પડે છે જે દિલ્હી, 2016 માટે યુનિફાઈડ બિલ્ડિંગ બાય કાયદામાં સૂચિબદ્ધ છે.

સૂચિત હેરિટેજ ઈમારતો

- સૂચિમાં 886 ઈમારતો સૂચિત છે. દિલ્હી ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટીની નેશનલ ડિઝાસ્ટર મેનેજમેન્ટ કમિટી દ્વારા આ સૂચિ તૈયાર કરવામાં આવી છે.

સી વિજિલ 2021

- દરિયાઈ સંરક્ષણ ક્વાયત સી વિજિલ-21ની બીજી આવૃત્તિ 12 જાન્યુઆરીથી 13 જાન્યુઆરી, 2021 દરમિયાન હાથ ધરવામાં આવનાર છે.

Back to Basics : સી વિજિલ ક્વાયત

- સી વિજિલ ક્વાયત 7,516 કિલો મીટર દરિયાકિનારે હાથ ધરવામાં આવશે. તેમાં તમામ તેર દરિયાકાંઠાના રાજ્યો, કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો અને વિશિષ્ટ આર્થિક ક્ષેત્રનો સમાવેશ થાય છે. ઉપરાંત, ક્વાયતમાં માછીમારી અને દરિયાકાંઠાના સમુદાયો શામેલ છે. આ ક્વાયત ભારતીય નૌકાદળ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવે છે.
- સી વિજિલ એ મુખ્ય સ્તરની ક્વાયત ટ્રોપેક્સ તરફનું નિર્માણ છે જે ભારતીય નેવી દર બે વર્ષે કરે છે. સી વિજિલ અને ટ્રોપેક્સ બંને મળીને દરિયાઈ સુરક્ષા પડકારોના સંપૂર્ણ સ્પેક્ટ્રમને આવરી લેશે. આમાં શાંતિથી સંઘર્ષમાં સંક્રમણ શામેલ છે.
- અનન્ય આર્થિક ઝોન એ દરિયામાં એક એવું ક્ષેત્ર છે જ્યાં સાર્વભૌમ રાજ્યને દરિયાઈ સંસાધનોના સંશોધન અને ઉપયોગને લગતા વિશેષ અધિકાર છે. સમુદ્રના કાયદા પર યુનાઈટેડ નેશન્સ કન્વેન્શન પ્રમાણે અનન્ય આર્થિક ઝોનનું નિર્દેશન કરવામાં આવ્યું છે.
- પ્રથમ સી વિજિલ ક્વાયત 2019માં યોજવામાં આવી હતી.
- બે વર્ષમાં એકવાર સી વિજિલ એ દ્વિવાર્ષિક ક્વાયત છે.

ટ્રોપેક્સ

- ટ્રોપેક્સ એ ઉષ્ણકટિબંધીય સ્તરની તત્પરતા અને ઓપરેશનલ ક્વાયત છે. આ એક આંતર-સરકારી સૈન્ય ક્વાયત છે જેમાં ભારતીય વાયુ સેના, ભારતીય સૈન્ય અને ભારતીય નૌકાદળ ની ભાગીદારી શામેલ છે. તે સામાન્ય રીતે વર્ષની શરૂઆતમાં યોજવામાં આવે છે. ભારતીય નૌસેના, ભારતીય વાયુ સેના, ભારતીય સૈન્ય અને ભારતીય કોસ્ટગાર્ડની લડાઈ તત્પરતાને ચકાસવા માટે આ ક્વાયત હાથ ધરવામાં આવી છે. પ્રથમ ટ્રોપેક્સ 2005 માં યોજાયો હતો.
- ટ્રોપેક્સ સ્વતંત્ર વર્કઅપ તબક્કો, વ્યૂહાત્મક તબક્કો અને સંયુક્ત વર્કઅપ તબક્કાના ત્રણ તબક્કામાં હાથ ધરવામાં આવે છે.
- US પેન્ટાગોન અનુસાર, ચીની PLએ નેવી વિશ્વની સૌથી મોટી નૌકાદળ છે. તેથી, ભારત માટે હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્રમાં તેની સંભાવના મહત્તમ બનાવવી મહત્વપૂર્ણ છે.

હેનલી પાસપોર્ટ સૂચકાંક

- આંતરરાષ્ટ્રીય હવાઈ પરિવહન સંઘ દ્વારા હેનલી પાસપોર્ટ ઈન્ડેક્સ લોન્ચ કરાયો હતો.

Back to Basics : હેનલી પાસપોર્ટ સૂચકાંકના મુખ્ય તારણો

- નેપાળ 104 મા ક્રમાંક પર અને પાકિસ્તાન 107 પર છે, તે “સૌથી ખરાબ પાસપોર્ટ રાખવા માટે”ની કેટેગરીમાં છે. પાકિસ્તાન પાસે 32 દેશોનો વિજા મુક્ત સ્કોર હતો અને નેપાળનો સ્કોર 38નો હતો.

- અફઘાનિસ્તાન, ઈરાક અને સીરિયા જેવા દેશો 26, 28 અને 29 ના સ્કોર સાથે સૌથી ખરાબ પાસપોર્ટ ધરાવતા દેશો હતા.
- રિપોર્ટમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે જાપાની નાગરિકો 191 દેશોમાં પ્રવાસ કરી શકે છે અને જાપાન ટોચનો પ્રદર્શનકર્તા હતો.
- સિંગાપોર 190 ના સ્કોર સાથે બીજા સ્થાને હતો.
- દક્ષિણ કોરિયા અને જર્મની 189 ના સ્કોર સાથે ત્રીજા સ્થાને હતા.
- યુકે, યુએસએ, ન્યૂઝીલેન્ડ અને સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ જેવા દેશો સાતમા ક્રમે હતા. તેઓ વિશ્વના સૌથી શક્તિશાળી પાસપોર્ટ તરીકે માનવામાં આવે છે. તેમનો સ્કોર 185 હતો.
- ઓસ્ટ્રેલિયા 184 ના સ્કોર સાથે આઠમા સ્થાને હતું.
- હેનલી પાસપોર્ટ સૂચકાંકમાં ભારત 85 મા ક્રમે છે. હેનલી પાસપોર્ટ ઈન્ડેક્સમાં ભારતે 58નો સ્કોર બનાવ્યો હતો.

2021 માં હેનલી પાસપોર્ટ સૂચકાંક વિશે નવું

- છેલ્લા સોળ વર્ષોમાં, હેનલી પાસપોર્ટ સૂચકાંકની ટોચની સ્થિતિ યુરોપિયન યુનિયનના દેશો, USA અને UK દ્વારા લેવામાં આવી હતી. આ વર્ષે, એશિયા પેસિફિક દેશો ટોચના પ્રદર્શનકર્તા બન્યા છે.

પાસપોર્ટ સૂચકાંક

- પાસપોર્ટ સૂચકાંક એક આનલાઈન સાધન છે. તે વિજા મુક્ત મુસાફરીના વિકલ્પ વિશે આંતરદષ્ટિ આપે છે. પાસપોર્ટ સૂચકાંકમાં વર્લ્ડ ઓપનેસ સ્કોર, વિજા ફ્રી સ્કોર્સ અને ગ્લોબલ મોબિલીટી સ્કોર્સ શામેલ છે.

વિજા મુક્ત સ્થળો

- વિશ્વમાં 58 સ્થળો એવા છે કે જેને પૂર્વ વિજાની જરૂર હોતી નથી. આમાંથી વીસ આફ્રિકામાં છે અને અગિયાર એશિયામાં છે.

રાષ્ટ્રીય ઉર્જા સંરક્ષણ એવોર્ડ

- તાજેતરમાં, ઊર્જા કાર્યક્ષમતા બ્યુરો (BEE) ના સહયોગથી ઊર્જા મંત્રાલય દ્વારા 30મો રાષ્ટ્રીય ઉર્જા સંરક્ષણ એવોર્ડ (NECA) સમારંભનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.
- સમારંભ દરમિયાન સ્વૈચ્છિક ધોરણે અને લેબલિંગ પ્રોગ્રામ અને એર કમ્પ્રેસર અને અલ્ટ્રા હાઈ ડેફિનેશન (UHD) ટીવી માટેના પાર્ટનર તથા SATHEE પોર્ટલ પણ લૉચ કરવામાં આવ્યા હતા.

Back to Basic : રાષ્ટ્રીય ઉર્જા સંરક્ષણ એવોર્ડ (NECA)

સમારોહ

- ઊર્જા મંત્રાલયે 1991 ની સાલમાં એક યોજના શરૂ કરી હતી, જેનો ઉદ્દેશ ઉદ્યોગો અને મથકોએ એવોર્ડ આપીને રાષ્ટ્રીય માન્યતા આપવાનો હતો કે જેણે તેમનું ઉત્પાદન જાળવી રાખતા ઊર્જા વપરાશ ઘટાડવા માટે વિશેષ પ્રયત્નો કર્યા છે.
- રાષ્ટ્રીય ઉર્જા સંરક્ષણ એવોર્ડ સૌ પ્રથમ 14 ડિસેમ્બર 1991 ના રોજ આપવામાં આવ્યો હતો, જેને 'રાષ્ટ્રીય ઉર્જા સંરક્ષણ દિવસ' તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યો છે.
- આ એવોર્ડ ઉદ્યોગો, મથકો અને સંસ્થાઓમાં કુલ 56 પેટા ક્ષેત્રો હેઠળ ઊર્જા કાર્યક્ષમતાની ઉપલબ્ધિઓને માન્યતા આપે છે.
- એવોર્ડ સમારોહ દરમિયાન ખાસ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો કે PAT સાયકલ II ની અસરથી CO2 ના ઉત્સર્જનમાં 61 મિલિયન ટનનો ઘટાડો થયો છે.

પ્રદર્શનલ સિદ્ધિ અને વ્યવસાય (PAT) યોજના

- > ઊર્જા-સઘન મોટા ઉદ્યોગોમાં ઊર્જા કાર્યક્ષમતાને વેગ આપવા અને પ્રોત્સાહન આપવા તે બજાર આધારિત પદ્ધતિ છે.
- > તે ઊર્જા બચતના પ્રમાણપત્ર દ્વારા ઊર્જા કાર્યક્ષમતા સુધારણામાં ખર્ચની અસરકારકતામાં વધારો કરવાનો પ્રયાસ કરે છે.
- > આ યોજનાનો અમલ ઊર્જા કાર્યક્ષમતા બ્યુરો દ્વારા કરવામાં આવી રહ્યો છે અને તેણે દેશમાં માત્ર પોતાના લક્ષ્યો હાંસલ કર્યા જ નથી પરંતુ અન્ય ઘણા દેશોએ પણ તેમાં રસ વ્યક્ત કર્યો છે.
- > એર કમ્પ્રેસર અને અલ્ટ્રા હાઈ ડેફિનેશન (UHD) ટેલિવિઝન માટેના ધોરણો અને લેબલિંગ પ્રોગ્રામ્સ
- > આ કાર્યક્રમનો અમલ સ્વૈચ્છિક ધોરણે કરવામાં આવશે.
- > તેનો હેતુ ઊર્જા સંરક્ષણના સ્તરને વધારવાનો છે અને સંરક્ષિત ઊર્જાનો ઉપયોગ ઘરે અથવા કાર્યસ્થળ પર જુદા જુદા હેતુઓ માટે થઈ શકે છે.
- > ઊર્જા બચાવવા ઉપરાંત, આ પ્રોગ્રામ ઊર્જા બિલ અથવા ખર્ચ ઘટાડવામાં પણ મદદ કરી શકે છે.

સાથી (SATHEE) પોર્ટલ

- > ઊર્જા કાર્યક્ષમતા બ્યુરો દ્વારા એક મેનેજમેન્ટ ઈન્ફર્મેશન સિસ્ટમ્સ (MIS) પોર્ટલ તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે જેનું પૂરું નામ State-Wise Actions on Annual Targets and Headways on Energy Efficiency (SAATHEE).
- > SDAs માટે- રાજ્ય કક્ષાની પ્રવૃત્તિઓ માટે તે રાજ્ય નિયુક્ત એજન્સી (SDA)નું એક પોર્ટલ છે.
- > રાજ્યોની ઊર્જા કાર્યક્ષમતાની સ્થિતિ પર નિયંત્રણ-દેશભરના રાજ્યો / કેન્દ્રશાસિત કેન્દ્રો દ્વારા અમલમાં મૂકાયેલી ઊર્જા કાર્યક્ષમતાની પ્રવૃત્તિઓની ભૌતિક અને નાણાકીય સ્થિતિ / પ્રગતિ પર નિયંત્રણ સ્થાપિત કરવામાં આ ઉપયોગી સાબિત થશે. તેથી, તે રીઅલ ટાઈમ મોનિટરિંગની સુવિધા આપશે.
- > નિર્ણય લેવા અને પાલનને સુવ્યવસ્થિત કરવું- તે નિર્ણય લેવા, સંકલન, નિયંત્રણ, વિશ્લેષણ અને અમલીકરણ અને અખિલ ભારત સ્તરે પ્રક્રિયાઓના અમલીકરણમાં વિવિધ ઊર્જા ગ્રાહકોને સહાય કરશે.

ઉર્જા કાર્યક્ષમતા લક્ષ્યો

- > ભારતમાં માથાદીઠ ઉત્સર્જન અને માથાદીઠ ઉર્જાનો વપરાશ સૌથી ઓછો છે. આ હોવા છતાં, દેશમાં હવામાન પરિવર્તન દ્વારા ઉભા કરવામાં આવતા વૈશ્વિક પડકારને પહોંચી વળવા મહત્વાકાંક્ષી પ્રતિબદ્ધતાઓનું પાલન કરવામાં આવી રહ્યું છે.
- > ભારતે 2005 ના સ્તરની તુલનામાં 2030 સુધીમાં ઉત્સર્જનની તીવ્રતામાં 33-35 ટકાનો ઘટાડો કરવાનો લક્ષ્યાંક આપ્યો છે, જે COP21 પ્રતિબદ્ધતાઓનો એક ભાગ છે.
- > ભારતીય વડા પ્રધાને વર્ષ 2030 સુધીમાં નવીનીકરણીય ઊર્જા ક્ષમતા 450GW સુધી વધારવાનો લક્ષ્યાંક આપ્યો છે.

પરાક્રમ દિવસ

- > ભારત સરકારે તાજેતરમાં જાહેરાત કરી હતી કે નેતાજી સુભાષચંદ્ર બોઝની જન્મજયંતિ ‘પરાક્રમ દિવસ’ તરીકે ઉજવવામાં આવશે. નેતાજીનો જન્મ 23 જાન્યુઆરી 1897 માં થયો હતો. કેન્દ્ર સરકાર અને બંગાળ સરકાર 23મી જાન્યુઆરી, 2021 ના રોજ 125મી જન્મજયંતિ ઉજવણીની શરૂઆત કરશે.

Back to Basics : નેતાજી સુભાષચંદ્ર બોઝ

- > નેતાજી ભારતીય રાષ્ટ્રવાદી હતા, તેનો જન્મ કટકમાં થયો હતો. તેમણે દર્શનશાસ્ત્રમાં ડિગ્રી મેળવી અને પછીથી તેઓ ભારતીય સિવિલ સર્વિસમાં પસંદગી પામ્યા. તેમણે બ્રિટિશ સરકારની સેવા કરવા માંગતા ન હોવાથી તેમણે તેમાં જોડાવાનો ઈનકાર કર્યો હતો.
- > નેતાજી 1921માં ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસમાં જોડાયા.
- > નેતાજીએ ‘સ્વરાજ’ નામે એક અખબાર શરૂ કર્યું હતું. તેણે ‘ધ ઈન્ડિયન સ્ટ્રગલ’ નામનું પુસ્તક લખ્યું હતું. આ પુસ્તક 1920 અને 1942 વચ્ચેની ભારતીય સ્વતંત્રતા ચળવળને આવરી લે છે.
- > “જય હિન્દ” શબ્દ નેતાજી સુભાષચંદ્ર બોઝ દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો.

ભારતીય સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામમાં નેતાજી

- > નેતાજીને તેમની રાષ્ટ્રવાદી પ્રવૃત્તિઓ માટે 1925માં જેલમાં ધકેલી દેવામાં આવ્યા હતા. ત્યારબાદ તેમને 1927માં છૂટા કરવામાં આવ્યા હતા. તેની મુક્તિ પછી, તે ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના મહામંત્રી બન્યા.
- > તેમણે ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના ભાગ રૂપે 1939 માં ઓલ ઈન્ડિયા ફોરવર્ડ બ્લોકની રચના કરી.
- > 1941માં, બોઝ અફઘાનિસ્તાન અને સોવિયત સંઘના માર્ગે જર્મની ગયા, જર્મનીમાં, નેતાજી જર્મન નેતાઓ અને અન્ય ભારતીય વિદ્યાર્થીઓ અને યુરોપિયન રાજકીય નેતાઓને મળ્યા.
- > તેમણે 4,500 ભારતીય સૈનિકો સાથે ‘ભારતીય લશ્કર’ ની સ્થાપના કરી હતી. આ સૈનિકોને જર્મનીઓ દ્વારા ઉત્તર આફ્રિકાથી કેદ કરવામાં આવ્યા હતા. 1943 માં, તે જાપાન માટે રવાના થયા અને ‘ઈન્ડિયન નેશનલ આર્મી’ને જીવંત બનાવી.

હાવડા-કાલકા મેઈલનું નામ ‘નેતાજી એક્સપ્રેસ’ રાખવામાં આવ્યું

- > ભારતીય રેલ્વેની સૌથી જૂની ટ્રેનોમાંથી એક, હાવડા-કાલકા મેઈલનું નામ ‘નેતાજી એક્સપ્રેસ’ રાખ્યું છે. 23 જાન્યુઆરીએ નેતાજી સુભાષચંદ્ર બોઝની જન્મજયંતિના થોડા દિવસો પહેલાં, ભારતીય રેલ્વેએ ટ્રેનનું નામ બદલ્યું હતું.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > ભારત 23 જાન્યુઆરીએ નેતાજી સુભાષચંદ્ર બોઝની 125 મી જન્મજયંતિ ઉજવશે. 19મી સદીમાં ભારતની શરૂઆતની વ્યાવસાયિક પેસેન્જર ટ્રેન સેવાઓમાંની એક તરીકે હાવડા-કાલકા મેઈલની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી.
- > એવું માનવામાં આવે છે કે નેતાજી 1941માં કોલકાતામાં તેમના ઘરેથી ભાગી ગયા પછી આ ટ્રેન દ્વારા બિહારના ગોમોથી મુસાફરી કરી હતી. પીએમ મોદી નેતાજીની જન્મજયંતિ માટે કોલકાતા જશે.

પરાક્રમ દિવસ

- > તાજેતરમાં, સંસ્કૃતિ મંત્રાલયે 23 જાન્યુઆરીને પરાક્રમ દિવસ તરીકે જાહેર કર્યો છે. હવેથી દર વર્ષે નેતાજી સુભાષચંદ્ર બોઝની જન્મજયંતિ તરીકે અને સમાજમાં તેમના યોગદાનને સન્માનિત કરવા માટે પરાક્રમ દિવસ તરીકે ઉજવવામાં આવશે.

85 સભ્યની પેનલ

- આ મહિનાની શરૂઆતમાં, સરકારે નેતાજી સુભાષચંદ્ર બોઝની 125મી જન્મજયંતિની ઉજવણી અને પ્રવૃત્તિઓ/કાર્યક્રમો માટે 85 સભ્યોની પેનલની રચના પણ કરી છે. આ પેનલ ભારતની સાથે સાથે વિદેશમાં પણ નેતાજી સુભાષચંદ્ર બોઝની 125મી જન્મજયંતિ ઉજવણીનું આયોજન કરશે.

ભારતીય રેલ્વેની સૌથી લાંબી ટ્રેન 'વાસુકી' નો રેકોર્ડ

- ભારતીય રેલ્વેના સાઉથ ઈસ્ટ સેન્ટ્રલ રેલ્વે (SECR) ઝોને તાજેતરમાં ભારતીય રેલ્વે નેટવર્ક પર સૌથી લાંબી માલગાડી ચલાવીને એક નવો રેકોર્ડ બનાવ્યો છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- ભારતીય રેલ્વેના SECR રાયપુર વિભાગ દ્વારા પ્રથમ વખત 5 માલગાડીઓ એકસાથે જોડીને ચલાવવામાં આવી હતી. પાંચ માલગાડી જોડવાથી માલગાડીની કુલ લંબાઈ આશરે 3.5 કિ.મી. સુધી વધી ગઈ છે. આ ટ્રેનનું નામ 'વાસુકી' હતું.
- ભીલાઈ દે કૈબીનથી કોરબા વચ્ચેનું અંતર 224 કિમી છે અને વાસુકીએ આ અંતરને પાંચ રેકથી આવરી લીધું છે. આ અંતરને પાર કરવામાં ટ્રેને લગભગ 7 કલાકનો સમય લીધો હતો.
- વાસુકીને લોકો પાઈલટ, એક ગાર્ડ અને સહાયક લોકો પાઈલટની મદદથી ચલાવવામાં આવી હતી.

પાછલો રેકોર્ડ

- સાઉથ ઈસ્ટ સેન્ટ્રલ રેલ્વે (SECR) ઝોનમાં તાજેતરમાં બે માલગાડી પણ ચલાવવામાં આવી છે. આ માલગાડી એ તેમની લંબાઈને કારણે ધ્યાન આકર્ષિત કર્યું. આ બંને માલગાડીઓ 'શેશ નાગ' અને 'સુપર એનાકોન્ડા' હતી. સુપર એનાકોન્ડા એ સંપૂર્ણ રીતે ભરેલી ત્રણ રેક સંયુક્ત કાર્ગો ટ્રેન હતી. શેશ નાગ એ 2.8 કિમી લાંબી માલગાડી હતી.

ભારતનો સૌથી મોટો લોજિસ્ટિક્સ પાર્ક ગુજરાતના સાણંદમાં બનાવવામાં આવશે

- ગુજરાતમાં ભારતનો સૌથી મોટો મલ્ટિ-મોડેલ લોજિસ્ટિક્સ પાર્ક બનાવવામાં આવશે. આ સંદર્ભે એક કરાર ગુજરાતના મુખ્યમંત્રી વિજય રૂપાણીની હાજરીમાં થયો હતો.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- દેશના સૌથી મોટા મલ્ટિ-મોડેલ લોજિસ્ટિક્સ પાર્કનું નિર્માણ ગુજરાતના અમદાવાદ જિલ્લાના સાણંદ નજીક વિરોચન નગર ખાતે કરવામાં આવશે. ગુજરાત સરકાર અને અદાણી બંદર અને પોર્ટ લિમિટેડ દ્વારા ગાંધીનગર ખાતેના મલ્ટિ મોડેલ લોજિસ્ટિક્સ પાર્ક માટે કરાર પર હસ્તાક્ષર કર્યા છે. આ કરાર પર અદાણી પોર્ટ અને સેઝ લિ.ના કરણ ગૌતમ અદાણી અને અધિક મુખ્ય સચિવ એમ.કે. દાસે સહી કરી હતી.
- આ પાર્ક 1,450 એકરમાં ફેલાયેલા વિસ્તારમાં બનાવવામાં આવશે. આ પાર્કમાં વિશાળ કદના કાર્ગો વિમાનને હેન્ડલ કરવા માટે 4.6 કિમી લાંબા રનવે સાથે સમર્પિત એર કાર્ગો સંકુલ પણ હશે. તે સીધો માર્ગ, હવાઈ અને રેલવે જોડાણ પ્રદાન કરશે. આ લોજિસ્ટિક્સ પાર્ક ડેડિકેટેડ ફ્રિટ કોરિડોર

સાથે સીધી રેલવે કનેક્ટિવિટી પ્રદાન કરશે જે દિલ્હી-મુંબઈ ઔદ્યોગિક કોરિડોરનો ભાગ છે.

- આ મલ્ટિ-મોડેલ લોજિસ્ટિક્સ પાર્કના નિર્માણ માટે કુલ રોકાણ આશરે 50,000 કરોડ રૂપિયા હશે. આ પાર્કમાં 25,000 વ્યક્તિઓને આડકતરી અને સીધી રોજગાર પેદા કરવાની ક્ષમતા પણ હશે. મલ્ટિ-મોડેલ પાર્ક આગામી 3 વર્ષમાં પૂર્ણ થશે.

કવચ યુદ્ધાભ્યાસ

- અંદમાન અને નિકોબાર કમાન્ડ (ANC), દેશના એકમાત્ર સંયુક્ત સશસ્ત્ર કમાન્ડ તરીકે, ત્રિ-સ્તરીય સૈન્યના સંસાધનોને જોડીને એક વિશાળ સંયુક્ત લશ્કરી કવાયત 'કવચ યુદ્ધાભ્યાસ' કરશે.
- અંદમાન નિકોબાર કમાન્ડ (ANC), જેનું મુખ્ય મથક પોર્ટ બ્લેર ખાતે છે, તેમાં પ્રથમ ઈન્ટિગ્રેટેડ થિયેટર કમાન્ડ છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- સહભાગીતા:**
 - આ કવાયતમાં ભારતીય સેના, નૌકાદળ, વાયુ સેના અને કોસ્ટગાર્ડ ભાગ લેશે.
- વિશેષતાઓ:**
 - આ કવાયતમાં દરિયાઈ દેખરેખ સંસાધનોના ઉપયોગના સંકલન, હવા અને દરિયાઈ તાલમેલના સંકલિત કાર્યક્રમો, હવાઈ સંરક્ષણ, સબમરીન અને ઉતરણ કામગીરીનો સમાવેશ થાય છે.
 - સંયુક્ત દળ અંદમાન સમુદ્ર અને બંગાળની ખાડીમાં બહુ-ક્ષેત્રીય, ઉચ્ચ મારક ક્ષમતા અને રક્ષણાત્મક પ્રણાલી લાગુ કરશે.
 - ત્રણેય સૈન્યની કવાયતનો હેતુ સંયુક્ત લડાઈ ક્ષમતામાં સુધારો કરવાનો છે અને પ્રમાણભૂત ઓપરેટિંગ પ્રક્રિયાઓ (SOP) વિકસિત ઓપરેશનલ સંકલન તરફ વિકસિત કરવાનો છે.
- લાભ:**
 - આ કવાયત કોઈપણ વિષમ ખતરા સાથેના વ્યવહારમાં બધી એજન્સીઓની સજ્જતાને તપાસશે.
 - વિષમ ખતરો એ એક બળ દ્વારા અપનાવાયેલી બિનપરંપરાગત વ્યૂહરચના અને કાર્યરીતીનો સંદર્ભ આપે છે.
 - આવી કવાયતની જરૂરિયાત: 1993 અને 2008ના મુંબઈ હુમલા નબળી દરિયાઈ સરહદ સુરક્ષાનું કારણ હતા.

દરિયાઈ સુરક્ષા માટે અન્ય કવાયતો

- કવાયત સી-વિજિલ.
- થિયેટર કક્ષાની રેડીનેસ ઓપરેશનલ એક્સરસાઈઝ(TROPEX)દર બે વર્ષે ભારતીય નૌકાદળ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવે છે.

પ્રધાનમંત્રી રાષ્ટ્રીય બાલ પુરસ્કાર

- તાજેતરમાં 32 બાળકોને તેમની અસાધારણ ક્ષમતા અને ઉત્કૃષ્ટ સિધ્ધિઓ બદલ 'પ્રધાનમંત્રી રાષ્ટ્રીય બાલ પુરસ્કાર' એનાયત કરાયો છે.
- આ એવોર્ડ ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા દર વર્ષે પ્રજાસત્તાક દિવસના પહેલા અઠવાડિયામાં (26 જાન્યુઆરી) પ્રદાન કરવામાં આવે છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > પ્રધાનમંત્રી રાષ્ટ્રીય બાલ પુરસ્કાર બે કેટેગરી હેઠળ આપવામાં આવે છે:
- > બાલ શક્તિ પુરસ્કાર.
- > બાળ કલ્યાણ પુરસ્કાર.

બાલ શક્તિ એવોર્ડ

- **માન્યતા:**
 - > નવીનતા, શૈક્ષણિક લાયકાત, સમાજ સેવા, કળા અને સંસ્કૃતિ, રમતગમત અને બહાદુરી જેવા વિવિધ ક્ષેત્રમાં બાળકોની અસાધારણ સિધ્ધિઓ માટે ભારત સરકાર દ્વારા દર વર્ષે આ પુરસ્કાર આપવામાં આવે છે.
- **પાત્રતા:**
 - > કોઈપણ બાળક કે જે ભારતીય નાગરિક છે અને તે ભારતમાં રહે છે અને જેની ઉંમર 5-18 વર્ષની વચ્ચે છે તે આ એવોર્ડ મેળવવા માટે પાત્ર છે.
- **પુરસ્કાર:**
 - > આ પુરસ્કારમાં મેડલ, રૂ. 1,00,000નું રોકડ ઈનામ, 10,000 રૂપિયાનું બુક વાઉચર, પ્રમાણપત્ર અને પ્રશસ્તિપત્ર શામેલ છે.
- **પૃષ્ઠભૂમિ:**
 - > અપવાદરૂપ સિદ્ધિ માટેના રાષ્ટ્રીય બાલ પુરસ્કાર તરીકે વર્ષ 1996 માં તેની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી અને વર્ષ 2018 થી બાલ શક્તિ પુરસ્કાર તરીકે ઓળખાય છે.

બાળ કલ્યાણ પુરસ્કાર

- **માન્યતા:**
 - > તે વ્યક્તિઓ અને સંસ્થાઓને આપવામાં આવે છે જેમણે બાળ વિકાસ, બાળ સુરક્ષા અને બાળ કલ્યાણ ક્ષેત્રે બાળકો માટે શ્રેષ્ઠ યોગદાન આપ્યું છે.
- **પાત્રતા:**
 - > એ વ્યક્તિ જે ભારતીય નાગરિક છે અને તે ભારતમાં રહે છે અને તેની ઉંમર 18 વર્ષ કે તેથી વધુની છે (સંબંધિત વર્ષના 31 ઓગસ્ટ સુધી) અને બાળકોના હિતમાં ઓછામાં ઓછા 7 વર્ષથી કાર્યરત છે.
 - > કોઈપણ સંસ્થા કે જે સરકાર દ્વારા સંપૂર્ણરીતે વિત્તપોષિત નથી અને 10 વર્ષથી બાળ કલ્યાણના ક્ષેત્રમાં સતત કાર્યરત છે.
- **પુરસ્કાર:**
 - > બે કેટેગરીમાં (વ્યક્તિગત અને સંસ્થા) દરેકને ત્રણ ઈનામો આપવામાં આવે છે જેમાં અનુક્રમે રૂ. 1,00,000 અને 5,00,000 ના રોકડ ઈનામ હોય છે.
- **પૃષ્ઠભૂમિ:**
 - > તે વર્ષ 1979 માં બાળ કલ્યાણ એવોર્ડ તરીકે સ્થાપિત કરવામાં આવ્યો હતો જે વર્ષ 2018 થી રાષ્ટ્રીય બાળ કલ્યાણ પુરસ્કાર તરીકે જાણીતો થયો હતો.

પ્રબુદ્ધ ભારત

- > 31 જાન્યુઆરી, 2021 ના રોજ વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી રામકૃષ્ણ મિશનના માસિક સામયિક 'પ્રબુદ્ધ ભારત'ની 125મી વર્ષગાંઠની ઉજવણીને સંબોધન કરશે.
- > સ્વામી વિવેકાનંદે રામકૃષ્ણ પરમહમસાની વિનંતીથી વર્ષ 1896માં આ સામયિકની શરૂઆત કરી હતી.
- > ભારતના પ્રાચીન આધ્યાત્મિક જ્ઞાનના સંદેશા પ્રસાર માટે પ્રબુદ્ધ ભારત સામયિક એક મહત્વપૂર્ણ માધ્યમ રહ્યું છે.

- > તેનું પ્રકાશન ચેન્નઈથી શરૂ થયું હતું, જ્યાંથી તે બે વર્ષ માટે પ્રકાશિત થયું હતું અને બાદમાં તે ઉત્તરાખંડના અલ્મોરાથી પ્રકાશિત થતું હતું.
- > એપ્રિલ 1899માં, સામયિકના પ્રકાશનનું સ્થાન કોલકાતામાં 'અદ્વૈત આશ્રમ' માં સ્થાનાંતરિત થયું અને ત્યારથી અત્યાર સુધી ત્યાંથી સામયિક પ્રકાશિત થઈ રહ્યું છે.
- > પ્રબુદ્ધ ભારતે ભારતીય સંસ્કૃતિ, આધ્યાત્મિકતા, દર્શન, ઇતિહાસ, મનોવિજ્ઞાન, કલા અને અન્ય સામાજિક મુદ્દાઓ પર લેખન દ્વારા પોતાનું સ્થાન બનાવ્યું છે.
- > નેતાજી સુભાષચંદ્ર બોઝ, બાલ ગંગાધર તિલક, ભગિની નિવેદિતા, શ્રી અરવિંદ, ભૂતપૂર્વ રાષ્ટ્રપતિ સર્વપલ્લી રાધાકૃષ્ણન જેવા લેખકોએ ઘણા વર્ષોથી સામયિકમાં ફાળો આપ્યો હતો.
- > આ સામયિક ભારતના સૌથી લાંબા સમયથી પ્રકાશિત અંગ્રેજી સામયિક તરીકે પણ ઓળખાય છે.

કેરળનો 'જેન્ડર પાર્ક'

- > કેરળ સરકાર દ્વારા 300 કરોડના ખર્ચે બનાવવામાં આવેલ 'જેન્ડર પાર્ક'ની ટૂંક સમયમાં (ફેબ્રુઆરીથી) કામગીરી શરૂ કરશે.
- > આ 'જેન્ડર પાર્ક' દેશમાં સૌપ્રથમ પ્રયાસ છે, જે રાજ્યમાં લિંગ અસમાનતા સામે લડવામાં મદદ કરશે.
- > આ 'જેન્ડર પાર્ક'નાં પ્રથમ તબક્કામાં જેન્ડર મ્યુઝિયમ, જેન્ડર લાઈબ્રેરી, કન્વેશન સેન્ટર અને એમ્ફીથિએટરનું ઉદઘાટન કરવામાં આવશે.
- > જેન્ડર પાર્ક વિવિધ સામાજિક સંઘર્ષોનું પ્રદર્શન કરશે જેણે પુનર્જાગરણ આંદોલન સહિત મહિલાઓની સ્થિતિને બદલી નાખી હતી.
- > જેન્ડર લાઈબ્રેરી દ્વારા લિંગ જાગૃતિ લાવવા વિકાસમાં તેની મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકાની કલ્પના કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવશે.
- > અત્યાધુનિક સંમેલન કેન્દ્રમાં 500થી વધુ લોકો માટે બેઠક હશે. કેરળના આ 'જેન્ડર પાર્ક'માંના તમામ પ્રોજેક્ટ્સને યુ.એન. વુમન સમર્થન આપશે.

પદ્મ એવોર્ડ 2021

- > તાજેતરમાં, 72 મા પ્રજાસત્તાક દિન નિમિત્તે વર્ષ 2021 માટે પદ્મ એવોર્ડ જાહેર કરાયા હતા.

Back to Basics : એવોર્ડ વિજેતા (વર્ષ 2021)

- > આ વર્ષે કુલ 119 પદ્મ એવોર્ડ્સ રજૂ કરવામાં આવશે, જેમાં 7 પદ્મવિભૂષણ, 10 પદ્મ ભૂષણ અને 102 પદ્મ શ્રીનો સમાવેશ થાય છે.
- **પદ્મ વિભૂષણ પુરસ્કારો (કુલ 7 માંથી):**
 - > શ્રી શિંઝો આબે (જાપાનના પૂર્વ વડાપ્રધાન), શ્રી એસ.પી. બાલાસુબ્રમણ્યમ (ગાયક, મરણોત્તર), ડો.બેલે મોનપ્પા હેગડે (તબીબી), શ્રી સુદર્શન સાહુ (કલા), વગેરે.
- **પદ્મ ભૂષણ એવોર્ડ વિજેતા (કુલ 10 માંથી):**
 - > કુ. કૃષ્ણન નાયર શાંતાકુમારી ચિત્રા (કલા), શ્રી તરૂણ

- ગોગોઈ (લોક-કાર્ય), કુ. સુમિત્રા મહાજન (લોક-કાર્ય), શ્રી રામવિલાસ પાસવાન (લોક-કાર્ય, મરણોત્તર), વગેરે.
- **પદ્મશ્રી એવોર્ડ વિજેતાઓ (કુલ 102 માંથી):**
- શ્રી ગુલ્ફામ અહેમદ (કલા), કુ. પી. અનીતા (રમતગમત), શ્રી રામ સ્વામી અન્નવરપુ (કલા) વગેરે.
- **પૃષ્ઠભૂમિ:**
- ભારતમાં પદ્મ એવોર્ડ દર વર્ષે પ્રજાસત્તાક દિવસ (26 જાન્યુઆરી)ના રોજ જાહેર કરવામાં આવે છે.
- 1954 માં સ્થાપિત થયેલ આ એવોર્ડ ભારતના સર્વોચ્ચ નાગરિક સન્માનોમાંનો એક છે.
- **ઉદ્દેશ:**
- એવોર્ડ પ્રવૃત્તિઓ અથવા શાખાઓના તમામ ક્ષેત્રોમાં ઉપલબ્ધિઓનું સન્માન કરવા માંગે છે જેમાં જાહેર સેવાની ભાવના શામેલ છે.
- **શ્રેણીઓ:**
- **આ એવોર્ડ ત્રણ કેટેગરીમાં આપવામાં આવે છે:**
- પદ્મ વિભૂષણ (અપવાદરૂપ અને વિશિષ્ટ સેવા માટે)
- પદ્મ ભૂષણ (ઉચ્ચ ક્રમની વિશિષ્ટ સેવા માટે)
- પદ્મશ્રી (કોઈ ક્ષેત્રમાં પ્રતિષ્ઠિત સેવા માટે)
- પદ્મ વિભૂષણ પદ્મ એવોર્ડ્સના પદાનુક્રમમાં સર્વોચ્ચ સન્માન છે અને ત્યારબાદ ‘પદ્મ ભૂષણ’ અને ‘પદ્મ શ્રી’ છે.
- **વિષય:**
- આ એવોર્ડ વિવિધ શાખાઓ / પ્રવૃત્તિઓમાં આપવામાં આવે છે, જેમ કે કળા, સામાજિક કાર્ય, જાહેર બાબતો, વિજ્ઞાન અને ઈજનેરી, વેપાર અને ઉદ્યોગ, દવા, સાહિત્ય અને શિક્ષણ, રમતગમત, સિવિલ સર્વિસ, વગેરે.
- **પસંદગી પ્રક્રિયા:**
- પદ્મ એવોર્ડ્સ કમિટી: આ પુરસ્કારો પદ્મ એવોર્ડ્સ કમિટી દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણોના આધારે આપવામાં આવે છે, આ સમિતિની રચના દર વર્ષે ભારતીય વડાપ્રધાન કરે છે.
- રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા વિતરણ: આ એવોર્ડ્સ દર વર્ષે માર્ચ / એપ્રિલ મહિનામાં ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા વિતરણ કરવામાં આવે છે.
- **ભારત રત્ન:**
- ભારત રત્ન દેશનો સર્વોચ્ચ નાગરિક એવોર્ડ છે.
- માનવ સેવાઓના કોઈપણ ક્ષેત્રમાં અપવાદરૂપ સેવા / સર્વોચ્ચ પ્રદર્શન માટે તેને એવોર્ડ આપવામાં આવ્યો છે.
- ભારત રત્ન માટેની ભલામણ વડાપ્રધાન ભારતના રાષ્ટ્રપતિને કરે છે.
- ભારત રત્ન એવોર્ડની સંખ્યા કોઈ પણ એક વર્ષમાં મહત્તમ ત્રણ સુધી મર્યાદિત છે.

ભારત પર્વ- 2021

- 26 જાન્યુઆરી, 2021 ના રોજ, પ્રજાસત્તાક દિન નિમિત્તે ‘ભારત પર્વ 2021’ ની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી. તે 31 જાન્યુઆરી સુધી ચાલશે.
- આ મેગા ઈવેન્ટનો હેતુ ભારતીય નાગરિકોમાં દેશભક્તિની ભાવના જાગૃત કરવાનો અને દેશની સમૃદ્ધ અને વૈવિધ્યસભર સાંસ્કૃતિક વિવિધતા પ્રદર્શિત કરવાનો છે.
- વર્ષ 2016 થી, દર વર્ષે પ્રજાસત્તાક દિનની ઉજવણી નિમિત્તે લાલ કિલ્લાના અગ્રભાગની સામે પર્યટન મંત્રાલય દ્વારા ‘ભારત પર્વ’ નું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે.

- આમાં, ઘણા રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના મંડપ તેમના પર્યટન સ્થળો, રાંધણકળા, હસ્તકલા અને અન્ય સુવિધાઓ દર્શાવે છે.
- આમ ‘ભારત પર્વ’ ભારતની સાંસ્કૃતિક વિવિધતાની અનોખી ઝલક આપે છે. આ કાર્યક્રમ દેશના જુદા જુદા ભાગોમાં વસતા લોકોને 28 રાજ્યો અને આઠ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની કળા, સંસ્કૃતિ, ખોરાક, કપડાં અને પરંપરાઓ જાણવાની તક આપશે. આ વર્ષે વર્ચુઅલ માધ્યમ દ્વારા આ કાર્યક્રમનું આયોજન કરવામાં આવશે.

Co-WIN એપ

- કોવિડ -19 રસીકરણ કાર્યક્રમની દેખરેખ અને સંચાલન સુધારવા માટે તાજેતરમાં Co-WIN એપના (સંપૂર્ણ નામ— કોવિડ વેક્સીન ઈન્ટેલિજન્સ નેટવર્ક) સોફ્ટવેરને અપડેટ કરવામાં આવ્યું છે.

Back to Basics : એપ્લિકેશન વિશે

- Co-WIN એ ક્લાઉડ આધારિત માહિતી અને ટેકનોલોજી પ્લેટફોર્મ છે જે ભારતના કોવિડ-19 રસીકરણ કાર્યક્રમથી સંબંધિત ગંભીર માહિતીના સંચાલન માટે રચાયેલ છે. આ અંતર્ગત થનારા કાર્યોમાં લાભાર્થીઓમાં માહિતી નોંધણી, રસીકરણ માટે કેન્દ્રોની ફાળવણી, લાભાર્થીઓને તેમની રસી /રસીકરણકર્તાના નામ સાથે મોકલવા અને કોલ્ડ સ્ટોરેજમાં રસી શીશીઓનું જીવંત દેખરેખ શામેલ છે.

સંલગ્ન એજન્સીઓ

- Co-WIN પ્લેટફોર્મ આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ મંત્રાલય દ્વારા ચલાવવામાં આવી રહ્યું છે અને અગાઉ તેનો ઉપયોગ દેશભરમાં પલ્સ પોલિયો અને અન્ય મહત્વપૂર્ણ રસીકરણ કાર્યક્રમો કરવા માટે કરવામાં આવતો હતો.
- કોવિડ -19 રસીના વિતરણ માટે પ્લેટફોર્મનો વિસ્તાર પણ કરવામાં આવ્યો છે, ઈલેક્ટ્રોનિક્સ અને માહિતી ટેકનોલોજી મંત્રાલય તેમજ રાષ્ટ્રીય સૂચના કેન્દ્ર તે માટે બેકએન્ડ અને તકનીકી માળખાકીય સુવિધાઓ ચલાવી રહ્યું છે.

વિશેષતા

- મોનીટરીંગ અને ટ્રેકિંગ: આ એપ્લિકેશન રસીકરણ ઝુંબેશનું નિરીક્ષણ અને રસીકરણ માટે સૂચિબદ્ધ લાભાર્થીઓની રીઅલ ટાઇમ ટ્રેકિંગને સક્ષમ કરે છે.
- આમ તે પ્રોક્સી રસીકરણ સામે લડવામાં પણ મદદ કરે છે.
- **આધાર સદામ:**
- આ એપ્લિકેશન આધાર પ્લેટફોર્મ દ્વારા લાભાર્થીઓને સચોટ રૂપે ઓળખશે.

ઓપરેશન સર્ફ હવા

- ઓપરેશન સર્ફ હવા રાજસ્થાનની પશ્ચિમ સરહદમાં બોર્ડર સિક્યુરિટી ફોર્સ દ્વારા શરૂ કરાયું હતું. આ ઓપરેશનનો મુખ્ય હેતુ પ્રદેશમાં ગાઢ ધુમ્મસને કારણે ઘૂસણખોરીના કિસ્સાઓની તપાસ કરવી છે. પ્રજાસત્તાક દિવસ પહેલા સુરક્ષા વધારવા માટે ઓપરેશન પણ શરૂ કરાયું છે. ઓપરેશન 27 જાન્યુઆરી, 2021 સુધી ચાલવાનું છે.

Back to Basics : ઓપરેશન સર્ફ હવા વિશે

- > આંતરરાષ્ટ્રીય સરહદમાં બાજ નજર રાખવા માટે આ ઓપરેશન શરૂ કરાયું હતું.
- > કાર્યવાહી અંતર્ગત જવાન સરહદ નજીક પોલીસ સ્ટેશન વિસ્તારમાં અદ્યતન શસ્ત્રો સાથે પેટ્રોલિંગ કરશે.
- > ઓપરેશન અંતર્ગત સરહદ પર તૈનાત જવાનોની સંખ્યામાં વધારો કરવામાં આવ્યો છે.
- > ઓપરેશન સર્ફ હવા દરમિયાન બોર્ડર સિક્યુરિટી ફોર્સની ઈન્ટેલિજન્સ વિંગ પણ સક્રિય સ્થિતિમાં રહેવાની છે.

ઓપરેશન સર્ફ હવાનું મહત્વ

- > શિયાળામાં રણ વિસ્તારોમાં ગાઢ ધુમ્મસને કારણે, આ વિસ્તારમાં ઘુસણખોરી થવાની સંભાવનાઓ છે. આ ધુમ્મસનો લાભ લઈ સરહદ પારથી ઘુસણખોરીના પ્રયાસો થયા છે. આવી પરિસ્થિતિઓ દરમિયાન સરહદ સુરક્ષા દળો ઓપરેશન સર્ફ હવા જેવા વિશિષ્ટ કામગીરી હેઠળ પેટ્રોલિંગમાં વધારો કરે છે. તેઓ ટ્રેકિંગની સાથે વાહનો દ્વારા પણ સરહદોનું નિરીક્ષણ કરે છે. જવાનો ફુટ પોઈન્ટ ટ્રેકિંગ પણ કરે છે. ફુટ પોઈન્ટ ટ્રેકિંગ દરમિયાન, ઘુસણખોરી દ્વારા ઉપયોગમાં લેવામાં આવતા ઊંટો, વાહનો અને રાહદારીઓની ઘુસણખોરી મળી આવે છે.

બોર્ડર સિક્યુરિટી ફોર્સ

- > ભારતની બોર્ડર સિક્યુરિટી ફોર્સને “ભારતીય પ્રદેશોની સંભાળની પ્રથમ દીવાલ” પણ કહેવામાં આવે છે. જેની સ્થાપના 1965 ના ભારત-પાકિસ્તાનના યુદ્ધના પગલે કરવામાં આવી હતી. સરહદ સુરક્ષા દળનું મુખ્ય કાર્ય ભારતની સરહદોની સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવાનું છે. જેનું નેતૃત્વ ભારતીય પોલીસ સેવાના અધિકારી કરે છે. BSF ભારતીય સૈન્યને અપમાનજનક કામગીરી માટે મુક્ત કરવા યુદ્ધ સમયે પણ રક્ષણાત્મક કાર્યવાહી કરે છે. BSF સેન્ટ્રલ રિઝર્વ પોલીસ દળ અને ભારતીય સેનાને બળવો વિરોધી કાર્યવાહીમાં મદદ કરે છે.
- > BSF પાસે મરીન વિંગ, એર વિંગ, કમાન્ડો યુનિટ્સ અને આર્ટિલરી રેજિમેન્ટ છે. હાલમાં, BSF વિશ્વની સૌથી મોટી બોર્ડર ગાર્ડિંગ ફોર્સ છે.

કોવિડ-19 રિસ્પોન્સ ઇન્ડેક્સ પર ભારતનો ક્રમ

- > કોવિડ-19 રિસ્પોન્સ ઇન્ડેક્સ સિડની સ્થિત લોવી ઇન્સ્ટિટ્યૂટ દ્વારા તાજેતરમાં પ્રદાન કરવામાં આવ્યો હતો. આ અભ્યાસ મુખ્ય સૂચકાંકોની સંખ્યા, જેમ કે પુષ્ટિ થયેલ કેસ, મિલિયન લોકો દીઠ કેસ, દસ મિલિયન લોકોના મોત અને મૃત્યુ પર આધારિત હતો.

Back to Basics : સૂચકાંકના મુખ્ય તારણો

- > ભારત 98 દેશોમાં કોરોનાવાયરસ પરફોર્મન્સ ઇન્ડેક્સમાં 86 મા ક્રમે છે.
- > રિપોર્ટ દર્શાવે છે કે, ન્યુઝિલેન્ડ એ રોગચાળાને વિશ્વના અન્ય કોઈ પણ દેશ કરતાં વધુ અસરકારક રીતે સંભાળ્યો છે.
- > આ યાદીમાં તળિયે બ્રાઝિલ હતું.
- > સૂચકાંકમાં ન્યુઝિલેન્ડ પછી વિયેતનામ, તાઈવાન, થાઈલેન્ડ અને સાયપ્રસ હતા.
- > પાંચમા ક્રમે ખરાબ દેખાવ કરનારો દેશ તરીકે યુ.એસ.
- > શ્રીલંકાને કોવિડ -19 રોગચાળો સંભાળવામાં 10 મા સ્થાને મૂકવામાં આવ્યો હતો.

- > અહેવાલમાં વધુમાં જણાવાયું છે કે, નાની વસ્તી, એકસૂઝ સોસાયટીઓ અને સક્ષમ સંસ્થાઓ રોગચાળો સફળતાપૂર્વક પાર પાડવા માટે મોટા પરિબળો હતા.
- > તેના પરીક્ષણના દરો સાર્વજનિક રૂપે ઉપલબ્ધ ન હોવાથી ચાઈનાને આ અભ્યાસમાં શામેલ કરવામાં આવ્યો નથી.
- > ભારતે અત્યાર સુધીમાં 1.07 કરોડ ચેપ અને 1,53,847 મૃત્યુ નોંધાવ્યા છે – આ રોગચાળો વિશ્વનો સૌથી ઓછો મૃત્યુ દર છે, જેની અંશત વસ્તીને આભારી છે.

સૂચકાંક વિશે

- > દેશોના રેન્કિંગ માટે ઉપયોગમાં લેવાતા સૂચકાંકો નિર્દેશ કરે છે કે દેશોએ રોગચાળાને કેટલું સારું અથવા નબળું પાડ્યું છે. છ સૂચકાંકો વચ્ચે સરેરાશ રેન્કિંગ આપવામાં આવી હતી. પછી તે દરેક દેશ માટે સામાન્ય બનાવ્યું હતું જેથી ખરાબ પ્રદર્શન માટે 0 અને શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શન માટે 100 ની વચ્ચેનો સ્કોર ઉત્પન્ન થાય. આ અભ્યાસ 36 અઠવાડિયા માટે હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો.

લોવી સંસ્થા

- > તે એક સ્વતંત્ર થિંક ટેન્ક છે જેની સ્થાપના એપ્રિલ 2003 માં કરવામાં આવી હતી. તેની સ્થાપના ફેન્ક લોયે કરી હતી. થિંક ટેન્ક આંતરરાષ્ટ્રીય રાજકીય, વ્યૂહાત્મક અને આર્થિક મુદ્દાઓ વિશે મૂળ, નીતિ-સંબંધિત સંશોધન હાથ ધરવામાં સામેલ છે. આ સંસ્થા ઓસ્ટ્રેલિયાના સિડનીમાં આવેલી છે. સંસ્થાને રોકાણ મેનેજમેન્ટ ફર્મ, મણીકે પાર્ટનર્સ દ્વારા દાન દ્વારા આપવામાં આવે છે.

એશિયા-પેસિફિક વ્યક્તિગત આરોગ્ય સૂચકાંક

- > ઈકોનોમિસ્ટ ઇન્ટેલિજન્સ યુનિટ દ્વારા એશિયા-પેસિફિક વ્યક્તિગત આરોગ્ય સૂચકાંક તાજેતરમાં જ બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો. સૂચકાંક એશિયા-પ્રશાંત ક્ષેત્રમાં 11 આરોગ્ય પ્રણાલીઓની વ્યક્તિગત આરોગ્યસંભાળને અપનાવવા માટેની તત્પરતાને માપે છે.

Back to Basics : એશિયા-પેસિફિક**વ્યક્તિગત આરોગ્ય સૂચકાંક**

- > આ નવો શરૂ કરાયેલ સૂચકાંક છે. તે વ્યક્તિગત કરેલ આરોગ્યસંભાળ પ્રત્યેની આરોગ્ય પ્રણાલીની પ્રગતિને માપે છે.
- > તેણે એશિયા-પેસિફિક ક્ષેત્રની 11 આરોગ્ય પ્રણાલીઓનું મૂલ્યાંકન કર્યું હતું.
- > જે આરોગ્ય પ્રણાલીનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવ્યું છે તેમાં શામેલ છે: ભારત, ચીન, સિંગાપોર, ઓસ્ટ્રેલિયા, મલેશિયા, તાઈવાન, જાપાન, થાઈલેન્ડ, ઈન્ડોનેશિયા, દક્ષિણ કોરિયા અને ન્યુઝીલેન્ડ.
- > તે 4 કેટેગરીમાં વ્યક્તિગત આરોગ્યના 27 સૂચકાંકોની કામગીરીનું માપન કરે છે જેને ‘મહત્વપૂર્ણ ચિહ્નો’ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.
- > ચાર મહત્વપૂર્ણ સંકેતોમાં નીતિ સંદર્ભ, આરોગ્ય માહિતી, વ્યક્તિગત તકનીકી અને આરોગ્ય સેવાઓ શામેલ છે.

અહેવાલના મુખ્ય તારણો

- > અહેવાલ તારણો એ છે કે સિંગાપોર તમામ 11 આરોગ્ય પ્રણાલીઓમાં શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શનકાર હતું.

- તાઈવાન બીજા સ્થાને, જ્યારે જાપાન અને ઓસ્ટ્રેલિયા અનુક્રમે ત્રીજા અને ચોથા સ્થાને છે.
 - 11 આરોગ્ય પ્રણાલીમાંથી ભારત 10 માં ક્રમે છે.
 - ઈન્ડોનેશિયા 11 માં સ્થાને છે
- ભારતનો ક્રમ**
- ભારત એકંદરે 10 માં ક્રમે છે. પરંતુ ચાર મહત્વપૂર્ણ કેટેગરીમાં ભારતનો ક્રમ આરોગ્ય માહિતી સૂચકમાં 10 મો, આરોગ્ય સેવાઓનો 11 મો, વ્યક્તિગત તકનીકી સૂચકમાં 9 માં જ્યારે નીતિ સંદર્ભ સૂચકમાં 5 મો છે.

કલા ઉત્સવ 2020

Back to Basics : કલા ઉત્સવ

- કેન્દ્રીય શિક્ષણ મંત્રાલય દ્વારા તાજેતરમાં કલા ઉત્સવ 2020 નું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. નોંધનીય છે કે શિક્ષણમાં કળાઓને પ્રોત્સાહિત કરવા માટેનો આ વાર્ષિક કાર્યક્રમ છે.
- સંબંધિત મંત્રાલય:**
 - કલા ઉત્સવ એ શિક્ષણના ક્ષેત્રે કળાઓને પ્રોત્સાહન આપવા કેન્દ્રીય શિક્ષણ મંત્રાલયની એક પહેલ છે.
 - કાર્યક્રમ રાષ્ટ્રીય માધ્યમિક શિક્ષા અભિયાન (RMSA) અંતર્ગત શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો, જે હવે 'સમગ્ર શિક્ષા - શાળા શિક્ષણ માટેની એકીકૃત યોજના' અંતર્ગત અન્ય યોજનાઓ સાથે ભળી ગઈ છે.
- ઉદ્દેશ્ય:**
 - કલા ઉત્સવનો ઉદ્દેશ દેશના માધ્યમિક સ્તરે શાળાના વિદ્યાર્થીઓની કલાત્મક પ્રતિભાને માન્યતા આપવી, તેના પોષણ અને પ્રદર્શન માટે એક મંચ પૂરો પાડવાનો છે.
 - જિલ્લા/રાજ્ય/રાષ્ટ્રીય સ્તરે, ઉત્સવને એક કલા ઉત્સવ તરીકે રચવામાં આવે છે જેમાં કલા પ્રસ્તુતિઓ અને પ્રદર્શનો શામેલ હોય છે.
- અમલીકરણ:**
 - કલાઓ(સંગીત, થિયેટર, નૃત્ય, વિઝ્યુઅલ આર્ટ્સ અને હસ્તકલા) ના સંદર્ભમાં આ પહેલ રાષ્ટ્રીય અભ્યાસક્રમ ફેમવર્ક 2005 (NCF -2005) ની આપેલી ભલામણો પર આધારિત છે.
- મહત્વ:**
 - કલા ઉત્સવ 2020 માં સ્વદેશી રમકડા અને રમતો વિભાગના સમાવેશને 'વોકલ ફોર લોકલ' પહેલને ટેકો આપે છે.
 - આ રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ 2020 ની ભલામણોને અનુરૂપ છે જે શિક્ષણ દ્વારા કળા અને સંસ્કૃતિના પ્રોત્સાહન પર ભાર મૂકે છે.
 - તે 'એક ભારત શ્રેષ્ઠ ભારત'ની અનુરૂપ ભારતની સમૃદ્ધ સાંસ્કૃતિક વારસો અને તેની જીવંત વિવિધતા વિશે, માધ્યમિક સ્તરના વિદ્યાર્થીઓ માટે સૌંદર્ય શાસ્ત્ર અને કલાત્મક અનુભવોમાં વધારો કરીને, સમગ્ર શિક્ષા યોજનાને વધારાનો ટેકો પૂરો પાડે છે.
 - તે વિદ્યાર્થીઓની તર્ક શક્તિ, સમજણ, સમસ્યાનું નિરાકરણ, જ્ઞાનાત્મક અને નિર્ણાયક ક્ષમતાઓને વધારે છે, જે વિદ્યાર્થીના સર્વાંગી વિકાસમાં સહાયક છે.
- કલાને પ્રોત્સાહન આપવા માટે અન્ય પહેલો**
 - કલા સંસ્કૃતિ વિકાસ યોજના (કેન્દ્રીય સંસ્કૃતિ મંત્રાલય)
 - અમૂર્ત સાંસ્કૃતિક વારસાના સંરક્ષણ માટેની યોજના(કેન્દ્રીય સંસ્કૃતિ મંત્રાલય).

કમલમ: ગુજરાતે ડ્રેગન ફળનું નામ બદલ્યું

- ગુજરાત સરકારે ડ્રેગન ફળને “કમલમ” ના નામે પેટન્ટ કરવાની છે. ગુજરાતમાં ભાજપ પ્રદેશ પાર્ટીના મુખ્ય મથકનું નામ પણ કમલમ છે.

Back to Basics : ડ્રેગન ફળ

- ડ્રેગન ફળ એક કેક્ટસ વિવિધ ફળ છે. તે દક્ષિણ પૂર્વ એશિયા, યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ, ઓસ્ટ્રેલિયા, ભારત, કેરેબિયન ટાપુઓ અને મેસોઆમ્નિકામાં વ્યાપકપણે ઉગાડવામાં આવે છે.
- ડ્રેગન ફળના છોડનો કુલ જીવનકાળ પંદરથી વીસ વર્ષ છે. તેઓ એવા વિસ્તારોમાં ઉગે છે જ્યાં ઉનાળાનું તાપમાન ચાલીસ ડિગ્રી સેલ્સિયસ સુધી વધે છે.
- ડ્રેગન ફળો ફક્ત ઉનાળા દરમિયાન જ ઉગે છે. તેઓ બાકીના વર્ષમાં વૃદ્ધિ કરતા નથી. જો કે, જ્યારે તેઓ વધે છે ત્યારે તેમની વૃદ્ધિ ઝડપથી થાય છે.
- ડ્રેગન ફૂલો ફક્ત રાત્રે જ ખીલે છે. તે વર્ષમાં માત્ર એક જ વાર થાય છે. તેઓ ફલિતતા માટે મોથ અને બેટ જેવા નિશાચર પરાગ રજકો પર આધાર રાખે છે.

ભારતમાં ડ્રેગન ફળની ખેતી અને માંગ

- ભારત તેના 95% ડ્રેગન ફળ મલેશિયા, થાઈલેન્ડ, વિયેતનામ અને શ્રીલંકાથી આયાત કરે છે. ડ્રેગન ફળમાં યુએસએ, ગર્લ્ડ અને યુરોપિયન જેવા દેશોમાં નિકાસ કરવાની મોટી સંભાવના છે. ગુજરાત, તમિલનાડુ, આંધ્રપ્રદેશ, કર્ણાટક રાજ્યોના ખેડુતોએ તાજેતરના વર્ષોમાં ડ્રેગન ફળની ખેતી કરી છે.
- વિયેતનામ ડ્રેગન ફળનો સૌથી મોટો ઉત્પાદક અને નિકાસકાર છે. ફાન્સ દ્વારા ફળ અહીં લાવવામાં આવ્યું હતું.

ખેડૂત લાભો

- ડ્રેગન ફળના છોડ સ્તંભ પર ઉભા થાય છે. એક સ્તંભ ચાર છોડને ટેકો આપી શકે છે. એક એકરમાં, 300 થી વધુ સ્તંભ સ્થાપિત કરી શકાય છે. વ્યાપારી વાવેતર ખૂબ ફાયદાકારક છે કારણ કે તે ફ્લસ્ટરોમાં વાવેતર કરી શકાય છે. આમ, ડ્રેગન ફળની ખેતીમાં જગ્યાનો વપરાશ ખૂબ ઓછો છે.
- તેમને દરરોજ ફક્ત એકથી બે લિટર પાણીની જરૂર પડશે. ટપક સિંચાઈ દ્વારા આ સરળતાથી મેળવી શકાય છે.
- પણ, ડ્રેગન ફળો સારા દર મેળવે છે. તેઓ પ્રતિ કિલોગ્રામ 300 થી 400 રૂપિયામાં વેચાય છે.
- ભારતમાં, ડ્રેગન ફળો તેના સ્વાદ અને સ્વાસ્થ્ય લાભ માટે ખાવામાં આવે છે.

L&T એ બુલેટ ટ્રેન પ્રોજેક્ટનો કરાર જીત્યો

- લાર્સન એન્ડ ટુબ્રો (L&T) એ દેશના પ્રથમ બુલેટ ટ્રેન પ્રોજેક્ટ માટે 1390 કરોડ રૂપિયાનો કરાર જીત્યો છે. L&Tને આ કરાર નેશનલ હાઈ-સ્પીડ રેલ કોર્પોરેશન લિમિટેડ (NHSRCL) પાસેથી મળ્યો છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- લાસન એન્ડ ટુબ્રો (L&T)-ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર સિસ્ટમ્સ કન્સોર્ટિયમ(IFI) મુંબઈ-અમદાવાદ બુલેટ ટ્રેન કોરિડોરનો કરાર કર્યો છે. L&T દ્વારા મુંબઈ અમદાવાદ હાઈ-સ્પીડ રેલ કોરિડોર માટે રેલ્વે લાઈન, રસ્તાઓ, હાઈવે અને અન્ય બાંધકામો માટે 28 સ્ટીલ પુલની ખરીદી અને બાંધકામનો કરાર જીત્યો છે. L&Tએ આ કરાર NHSRCLથી જીત્યો છે જે બુલેટ ટ્રેન પ્રોજેક્ટના અમલીકરણ માટે જવાબદાર છે.
- NHSRCLના જણાવ્યા અનુસાર, આશરે 70,000 મેટ્રિક ટન સ્ટીલનો ઉપયોગ 28 સ્ટીલ પુલ બનાવવા માટે કરવામાં આવશે. આ સ્ટીલ પુલના નિર્માણ માટે સ્ટીલ ઉત્પાદકો દ્વારા સ્ટીલ લેવામાં આવશે. 18 ડિસેમ્બર 2020 ના રોજ સ્ટીલ બ્રિજ માટેના ઓર્ડરની ખરીદી માટે નાણાકીય બિડ્સ ખોલવામાં આવી હતી. કુલ આઠ બિડરોએ બિડમાં ભાગ લીધો હતો, જેમાંથી 4 પાત્ર હતા.
- લાયક બિડરોમાં આફકન ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર લિમિટેડ, ટાટા પ્રોજેક્ટો લિમિટેડ, L&T-IIA ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર સિસ્ટમ્સ કન્સોર્ટિયમ અને NCC લિમિટેડ હતા.

મુંબઈ-અમદાવાદ બુલેટ ટ્રેન કોરિડોર

- મુંબઈ-અમદાવાદ બુલેટ ટ્રેન કોરિડોર 80 km કિમી લાંબી છે અને 2020 કિમી પ્રતિ કલાકની ઝડપે ટ્રેન દોડાવશે. આ કોરિડોર ગુજરાત, મહારાષ્ટ્ર, દાદરા અને નગર હવેલીના વિસ્તારોમાંથી પસાર થશે. આ કુલ અંતર ફક્ત 2-3 કલાકમાં આવરી લેવામાં આવશે અને તેની સાથે 12 સ્ટેશનો આવરી લેવામાં આવશે. આ પ્રોજેક્ટનું ભંડોળ જાપાન ઈન્ટરનેશનલ કોઓપરેશન એજન્સી (JICA) દ્વારા આપવામાં આવે છે.

બ્રષ્ટાચાર ધારણા સુચકાંક 2020 (Corruption Perception Index 2020)

- તાજેતરમાં ટ્રાન્સપરન્સી ઈન્ટરનેશનલ દ્વારા બ્રષ્ટાચાર ધારણા સુચકાંક (CPI) 2020 બહાર પાડવામાં આવ્યો છે. આ સુચકાંક મુજબ ન્યૂઝીલેન્ડ અને ડેનમાર્ક સૌથી ઓછા બ્રષ્ટ દેશો છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- ટ્રાન્સપરન્સી ઈન્ટરનેશનલ દ્વારા બ્રષ્ટાચાર ધારણા સુચકાંક (CPI) 2020 માં 180 દેશોને આવરી લેવામાં આવ્યા છે. આ સુચકાંક બ્રષ્ટાચારના સ્તર અનુસાર 100 ના સ્કેલ પર દેશોને સ્થાન આપે છે. અહીં, 100 નો અર્થ સંપૂર્ણપણે સ્વચ્છ અથવા બિન-બ્રષ્ટ દેશ છે અને '0' નો અર્થ ખૂબ જ બ્રષ્ટ છે. આ સુચકાંકમાં ન્યૂઝીલેન્ડ અને ડેનમાર્ક ટોચ પર હતા; આ બંનેનો 100 માંથી 88 નો CPI સ્કોર છે. આ સુચકાંકમાં ભારત 86 મા ક્રમે છે. પાછલા વર્ષની તુલનામાં ભારત 6 સ્થાન નીચે આવી ગયું છે. ભારતનો CPIનો સ્કોર 40 છે.
- સોમાલિયા અને દક્ષિણ સુદાન 12 ના સ્કોર સાથે સૌથી નીચે 179 મા ક્રમે છે.

બ્રષ્ટાચાર ધારણા સુચકાંક(CPI)

- CPI એ એક સુચકાંક છે જે બ્રષ્ટાચારના આધારે વિશ્વભરના દેશોને રેન્કિંગ આપે છે, આ સુચકાંક વર્ષ 1995થી જારી કરવામાં આવી છે.

ટ્રાન્સપરન્સી ઈન્ટરનેશનલ

- ટ્રાન્સપરન્સી ઈન્ટરનેશનલ એ જર્મનીના બર્લિન સ્થિત એક બિન-સરકારી સંસ્થા છે. તેની સ્થાપના 1993 માં બ્રષ્ટાચાર સામે લડવા અને ગુનાખોરીને કાબૂમાં રાખવાના ઉદ્દેશ્યથી કરવામાં આવી હતી.

ભાસમતી યોજા માટે પાકિસ્તાનને ભૌગોલિક સૂચક ટેગ(GI Tag)

- પાકિસ્તાને તેના ભાસમતી યોજા માટે GI tag મેળવ્યો છે. આ વિવિધ પ્રકારના યોજા માટે સ્થાનિક નોંધણી બનાવવા અને આંતરરાષ્ટ્રીય બજારમાં પાકિસ્તાનની સ્થિતિને મજબૂત બનાવવાનો માર્ગ મોકળો કરશે.

Back to Basics : ભારત માટે ચિંતા

- કાયદા દ્વારા, આંતરરાષ્ટ્રીય બજારમાં કોઈપણ ઉત્પાદનની નોંધણી માટે અરજી કરતા પહેલા, તે દેશના ભૌગોલિક સંકેત (GI) કાયદા હેઠળ ઉત્પાદન સુરક્ષિત હોવું આવશ્યક છે.
- ભારત દ્વારા ભાસમતી યોજાને તેના ઉત્પાદન તરીકે નોંધવામાં આવ્યા છે, જેની સામે પાકિસ્તાન 27-સભ્યના યુરોપિયન યુનિયનમાં કેસ લડી રહ્યું છે.

અસરો

- માનવામાં આવે છે કે જીઆઈ ટેગ યુરોપિયન યુનિયનમાં પાકિસ્તાનની સ્થિતિને મજબૂત બનાવશે. ગયા વર્ષે સપ્ટેમ્બરમાં ભારતે ભાસમતી યોજાની સંપૂર્ણ માલિકી હોવાનો દાવો કરતા યુરોપિયન યુનિયનમાં અરજી કરી હતી. અરજી સબમિટ થયા બાદ ભાસમતી યોજાને પાકિસ્તાનના ઉત્પાદન તરીકે સાચવવાનો મુદ્દો સામે આવ્યો હતો.

પૃષ્ઠભૂમિ

- મે 2010માં, પંજાબ, હરિયાણા, દિલ્હી, હિમાચલ પ્રદેશ, ઉત્તરાખંડ અને પશ્ચિમ ઉત્તરપ્રદેશ અને જમ્મુ-કાશ્મીરના ભાગોમાં ઉગાડવામાં આવેલી 'ભાસમતી' ને GI નો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો.

'GI ટેગ'વિશે

- GI(Geographical Indicator) એ મુખ્યત્વે ચોક્કસ ભૌગોલિક ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થાતી કૃષિ, કુદરતી અથવા બનાવેલ ઉત્પાદનો (હસ્તકલા અને ઔદ્યોગિક વસ્તુઓ) છે.
- આ ઉત્પાદનોના નામ ગુણવત્તા અને વિશિષ્ટતાની ખાતરી આપે છે, જે હકીકતમાં તેમના મૂળ સ્થાનને પ્રતિબિંબિત કરે છે.

મહારાષ્ટ્ર 'જેલ પ્રવાસન' શરૂ કરશે

- મહારાષ્ટ્ર સરકારે પુણેની યરવડા જેલમાંથી 'જેલ ટૂરિઝમ' શરૂ કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે. તેની શરૂઆત 26 જાન્યુઆરી, 2021 ના રોજ થશે. લોકોને રાજ્યની ઐતિહાસિક જેલોની મુલાકાત અને મુલાકાત માટે સુવિધા મળે તે હેતુથી આ પહેલ રાજ્યમાં શરૂ કરવામાં આવી છે. આ તે સમયે કરવામાં આવી રહ્યું છે કારણ કે એક સમયે જેલમાં કેદ થયેલા ઘણા સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓની યાદો સચવાઈ છે. બ્રિટિશ શાસનમાં યરવડા જેલમાં જે સ્વતંત્રતા સેનાની કેદ કરવામાં આવ્યા હતા તેમાં કેટલાક મહાત્મા ગાંધી, મોતીલાલ નેહરૂ, લોકમાન્ય

તિલક, પંડિત જવાહરલાલ નહેરૂ, સરોજિની નાયડુ, સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ અને સુભાષચંદ્ર બોઝનો સમાવેશ થાય છે.

Back to Basics : યરવાડા સેન્ટ્રલ જેલ

- તે પુણેના યરવાડાની એક ઉચ્ચ સુરક્ષા જેલ છે. તે મહારાષ્ટ્ર રાજ્યની સૌથી મોટી જેલ છે. આ જેલ પણ દક્ષિણ એશિયાની સૌથી મોટી જેલ છે. તેમાં 5000 કેદીઓ રાખી શકાય છે. આ જેલ બ્રિટીશરો દ્વારા 1871 માં બનાવવામાં આવી હતી. તે ચાર ઉંચી દિવાલો દ્વારા સુરક્ષિત છે અને વિવિધ સુરક્ષા ઝોન અને બેરેકમાં વહેંચાયેલું છે. તેમાં ઉચ્ચ સુરક્ષાવાળા કેદીઓ માટે ઈડા આકારના કોષોનો પણ સમાવેશ છે. જો કે, તેની વધુ ભીડ અને રહેવાની નબળી પરિસ્થિતિ માટે જેલની ખૂબ ટીકા કરવામાં આવે છે.

યરવાડા જેલમાં મહાત્મા ગાંધી

- મહાત્મા ગાંધીએ 1932 માં ભારતની સ્વતંત્રતા લડત દરમિયાન યરવાડા જેલમાં ઘણાં વર્ષો વિતાવ્યા હતા. જ્યારે તેઓ 1932 માં જેલમાં હતા ત્યારે હતાશ વર્ગોના કોમ્યુનલ એવોર્ડનો વિરોધ કરવા તેઓ અનિશ્ચિત ઉપવાસ પર બેઠા હતા. તેણે પૂના એક્ટ નામના કરાર પર હસ્તાક્ષર કર્યા પછી તેમનો ઉપવાસ ખોલ્યો. ગાંધીને મે 1933 માં છૂટા કરવામાં આવ્યા હતા. ભારત છોડો આંદોલન દરમિયાન તેઓ ફરીથી 1942 માં જેલમાં કેદ થયા હતા.

ભારત છોડો આંદોલન

- ભારત છોડો આંદોલન ઓગસ્ટ આંદોલન અથવા ભારત છોડો આંદોલન તરીકે પણ ઓળખાય છે. 1942 માં મહાત્મા ગાંધી દ્વારા અખિલ ભારતીય કોંગ્રેસ સમિતિના બોમ્બે સત્રમાં આ આંદોલન શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું. ભારતમાં બ્રિટિશ શાસનનો અંત લાવવાના ઉદ્દેશથી બીજા વિશ્વ યુદ્ધ દરમિયાન તેની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી.

AMPHEX 21: ત્રિ-સેવા સંયુક્ત ક્વાયત

- ભારતીય સશસ્ત્ર દળોએ 21 થી 25 જાન્યુઆરી 2021 ની વચ્ચે, આંદામાન અને નિકોબાર ટાપુઓના જૂથોમાં, AMPHEX - 21 ના મોટા પાયે ત્રિ-સેવા સંયુક્ત ક્વાયત હાથ ધરી હતી.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- આ ક્વાયતમાં, નૌકા જહાજો, સેનાના સૈનિકો અને વાયુસેનાના વિવિધ પ્રકારના વિમાનોએ ભાગ લીધો હતો.
- આ ક્વાયત ટાપુ પ્રદેશોની પ્રાદેશિક અખંડિતતાની સુરક્ષા માટે ભારતની ક્ષમતાઓને માન્ય કરવાના હેતુથી હાથ ધરવામાં આવી હતી.
- આ ક્વાયતનો હેતુ ત્રણ સેવાઓ વચ્ચે ઓપરેશનલ સિનર્જી અને સંયુક્ત યુદ્ધ-લડવાની ક્ષમતાને વધારવાનો હતો.
- આ ક્વાયતમાં બહિષ્કૃત એસોલ્ટ વહાણોની સહિયારી રોજગાર, દરિયાઈ હવાઈ હુમલો, સર્વેલન્સ પ્લેટફોર્મ અને સમુદ્રમાં જટિલ દાવપેચ દ્વારા બહુમાળી દરિયાઈ કામગીરીથી લઈને અનેક પ્રકારની સગાઈ થઈ હતી.
- આ ક્વાયતમાં નેવી અને સેનાના વિશેષ દળોના મરીન કમાન્ડોની એરબોર્ન દાખલ, નૌકાદળની ગોળીબાર સપોર્ટ, દળોના ઉભયસ્થિત ઉતરાણ અને અનુસરવાની કામગીરીનો પણ સમાવેશ થાય છે.
- આંદામાન અને નિકોબાર આઈલેન્ડના સંરક્ષણ માટે ક્વાયતનો ઉપયોગ AMPHEX - 21 નો પણ એક ભાગ હતો.

KAVACH વ્યાયામ

- તે ટૂંક સમયમાં લશ્કરી ક્વાયત પણ છે. આ ક્વાયત AMHEX -21 ની સાથે જાન્યુઆરી 2021 માં હાથ ધરવામાં આવી હતી. આ ક્વાયત અંદમાન અને નિકોબાર કમાન્ડ (ANC) ની આગેવાની હેઠળ હાથ ધરવામાં આવી હતી જે ભારતની એક માત્ર સંયુક્ત સૈન્ય કમાન્ડ હોવાનું જણાય છે. આ ક્વાયતમાં ભારતીય સેના, ભારતીય નૌકાદળ, ભારતીય વાયુ સેના અને ભારતીય કોસ્ટગાર્ડ દ્વારા ભાગ લીધો હતો. તેમાં હવાઈ સંરક્ષણ, સબમરીન અને ઉતરાણ કામગીરી ઉપરાંત દરિયાઈ દેખરેખ સંપત્તિ, હવા અને દરિયાઈ હડતાલની સિનર્જીકૃત એપ્લિકેશનનો સમાવેશ થાય છે. આ ક્વાયત સંયુક્ત યુદ્ધ-લડવાની ક્ષમતા અને સ્ટાન્ડર્ડ ઓપરેટિંગ કાર્યવાહી (SOP) ની સ્થાપનાના હેતુથી હાથ ધરવામાં આવી હતી જેથી બધી સેવાઓ વચ્ચે ઓપરેશનલ સુમેળને વેગ મળે.

આવી ક્વાયતનું મહત્વ

- આવી ક્વાયતો કોઈ પણ ખતરાનો સામનો કરવા અને દરિયાકાંઠાની સુરક્ષા વધારવા માટે તમામ એજન્સીઓની સજ્જતા પર નજર રાખવામાં મદદ કરે છે. 1993 ના બોમ્બે બોમ્બ વિસ્ફોટ અને 2008 ના મુંબઈ હુમલાઓ, જે અસુરક્ષિત દરિયાઈ સરહદના કારણે બન્યા હતા તેના પ્રકાશમાં આ ક્વાયતો વધુ નોંધપાત્ર બને છે.

રાષ્ટ્રીય ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પાઇપલાઇન: ફાઇનાન્સિંગ બેંકની સ્થાપના

- સંસદના ચાલુ બજેટ સત્રમાં સરકાર નવું બિલ 'ફાઇનાન્સિંગ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર એન્ડ ડેવલપમેન્ટ બિલ, 2021' રજૂ કરવા પર વિચાર કરી રહી છે. આ બિલ નવી વિકાસ ફાઇનાન્સ સંસ્થા (DFI) ની સ્થાપનાના ઉદ્દેશ સાથે પસાર કરવામાં આવશે જેથી માળખાકીય સુવિધાના પ્રોજેક્ટ્સને નાણાં મળે.

Back to Basics : ડેવલપમેન્ટ ફાઇનાન્સ ઇન્સ્ટિટ્યુશન (DFI) શું છે?

- નાણાં મંત્રાલયે વર્ષ 2020 માં નવા DFIના બંધારણ પર કામ શરૂ કર્યું હતું.
- ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રોજેક્ટ્સ માટે નાણાં પૂરા પાડવા માટે DFI એક વિશેષ સંસ્થા હશે. DFI ને સરકાર સમર્થન આપશે.
- DFI નેશનલ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પાઇપલાઇન (NIP) હેઠળના પ્રોજેક્ટ્સને ફંડ આપવામાં મદદ કરશે.
- નવી DFI ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ફાઇનાન્સિંગ માટે પ્રદાતા, સક્ષમ અને ઉત્પ્રેરક તરીકે કામ કરશે.
- ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રોજેક્ટ્સના જીવન ચક્ર દરમિયાન સહાયક ઈકોસિસ્ટમ બનાવવી અને ટકાવી રાખવાની તે મુખ્ય નાણાકીય સંસ્થા અને વિકાસ બેંક પણ છે.

રાષ્ટ્રીય ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પાઇપલાઇન(NIP)

- NIP એ સામાજિક અને આર્થિક માળખાગત પ્રોજેક્ટ્સનું જૂથ છે. આ પ્રોજેક્ટ પાંચ વર્ષના સમયગાળા માટે શરૂ કરવામાં આવ્યો છે. આ પ્રોજેક્ટની પ્રારંભિક મંજૂરી રૂ. 102 લાખ કરોડ છે. પાઇપલાઇન પ્રોજેક્ટની પહેલી ઘોષણા ભારતના વડાપ્રધાન દ્વારા વર્ષ 2019 ના સ્વતંત્રતા દિવસના ભાષણ દરમિયાન કરવામાં આવી હતી.

ભારત પર્વ 2021

- પર્યટન મંત્રાલય દ્વારા વિકસિત વર્ચ્યુઅલ પ્લેટફોર્મ પર 26 થી 31 જાન્યુઆરી 2021 દરમિયાન વાર્ષિક કાર્યક્રમ 'ભારત પર્વ 2021' યોજવામાં આવ્યો હતો.
- 'દેખો અપના દેશ', 'સ્ટેચ્યુ ઓફ યુનિટી' અને 'ઈનકેડિબલ ઈન્ડિયા' સહિતના પર્યટન મંત્રાલયે આ પ્રસંગે ત્રણ વર્ચ્યુઅલ મંડપ અર્પણ કર્યા હતા.

Back to Basics : ભારત પર્વ

- આ વિશાળ કાર્યક્રમનો ઉદ્દેશ્ય સામાન્ય નાગરિકોમાં દેશભક્તિની ભાવના લાવવા અને દેશની સમૃદ્ધ અને સાંસ્કૃતિક વિવિધતાને પ્રદર્શિત કરવાનો છે.
- પ્રજાસત્તાક દિનની ઉજવણી નિમિત્તે લાલ કિલ્લાના અગ્રભાગની સામે વર્ષ 2016 થી 26-31 જાન્યુઆરી સુધી પર્યટન મંત્રાલય દ્વારા દર વર્ષે ભારત પર્વનું આયોજન કરવામાં આવે છે.
- ભારત પર્વ 2021માં વિવિધ રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના કેન્દ્રિય મંત્રાલયો, રાજ્ય-થીમ આધારિત મંડપ, ફૂડ ફેસ્ટિવલ/સ્ટુડિયો કિચન મંડપ, હસ્તકલા, હાથકારીગરી, લોક પ્રદર્શન, વિવિધ રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના સાંસ્કૃતિક મંડળોનું પણ પ્રદર્શન કરવામાં આવ્યું છે.

'દેખા અપના દેશ' અભિયાન

- તે પર્યટન મંત્રાલયે વર્ષ 2020 માં શરૂ કર્યું હતું.
- આ પહેલ અંતર્ગત, નાગરિકોને દેશની અંદર મુસાફરી કરવા અને ભારતની વિશિષ્ટ સંસ્કૃતિને જાણવા પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવે છે, જેથી દેશમાં સ્થાનિક પર્યટન અને પર્યટન માળખાગત વિકાસ થઈ શકે.
- મંત્રાલય દ્વારા વિવિધ શહેરો, રાજ્યો, સંસ્કૃતિઓ, વારસો અને વન્યપ્રાણી જીવન વગેરે પર વેબિનાર શ્રેણી પણ યોજવામાં આવી રહી છે.

સ્ટેચ્યુ ઓફ યુનિટી

- ગુજરાતના નર્મદા જિલ્લામાં સ્થિત સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલનું સ્મારક છે.
- પદ્મભૂષણ એવોર્ડ ભારતીય શિલ્પકાર રામ વાણજી સુથાર દ્વારા રચિત 'સ્ટેચ્યુ ઓફ યુનિટી', વિશ્વની સૌથી ઊંચી પ્રતિમા છે જેની ઊંચાઈ 182 મીટર છે.
- આ મંડપ 'એક ભારત શ્રેષ્ઠ ભારત' ના વિચારને પ્રતિબિંબિત કરે છે:
- જુદા જુદા રાજ્યો / કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશના લોકોમાં પરસ્પર સમજ અને ચર્ચા વિચારણાને પ્રોત્સાહન આપવું.
- ભાષા શિક્ષણ, સંસ્કૃતિ, પરંપરાઓ અને સંગીત, પર્યટન અને ખોરાક, રમતગમત અને શ્રેષ્ઠ પ્રયાસો વગેરેના ક્ષેત્રોમાં સતત અને માળખાગત સાંસ્કૃતિક જોડાણને પ્રોત્સાહન આપવું.

ઈનકેડિબલ ઈન્ડિયા મંડપ

- આ મંડપમાં યુનેસ્કોની વર્લ્ડ હેરિટેજ સાઈટ્સ વિશેની માહિતી શામેલ છે.
- ભારતમાં 38 વર્લ્ડ હેરિટેજ સાઈટ્સ છે, જેમાં 30 સાંસ્કૃતિક, 7 કુદરતી અને 1 મિશ્ર સાઈટ્સ છે. તેમાં શામેલ નવનિતમ વર્લ્ડ હેરિટેજ સાઈટ રાજસ્થાનનું જયપુર શહેર છે.

દલાઈ લામાનું પુસ્તક 'The Little Book of Encouragement' રજૂ થયું

- તિબેટીયન આધ્યાત્મિક નેતા દલાઈ લામાએ તાજેતરમાં તેમનું નવું પુસ્તક 'The Little Book of Encouragement' લોન્ચ કર્યું છે. આ પુસ્તકમાં 130 ઉદ્દરણ શામેલ છે. આ પુસ્તક પેન્ગવીન રેન્ડમ હાઉસ દ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યું છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- પુસ્તકનું લોકાર્પણ કરતાં દલાઈ લામાએ પ્રકાશિત કર્યું કે, તેઓ કોવિડ-19 રોગચાળા વચ્ચે આજે જીવંત સાત અબજ માનવોમાંના એક છે તેથી, તેમણે માનવ સુખને પ્રોત્સાહન આપવા કટિબદ્ધ છે.
- તેમણે વાચકોને મિત્રો સાથે પુસ્તકોના વિચારોની ચર્ચા કરવા અને આ વિચારોને દૈનિક જીવન પ્રથામાં લાગુ કરવા જણાવ્યું છે.
- તેમણે કોવિડ -19 રોગચાળો સિવાય આબોહવા પરિવર્તન અને ગ્લોબલ વોર્મિંગને ખૂબ ગંભીર મુદ્દો ગણાવ્યો.

દલાઈ લામાના ચીન-ભારત સંબંધો અંગેના મંતવ્યો

- તેમણે ચીન-ભારત સંબંધો પર કહ્યાં છે કે હાલના સમયમાં ભારત અને ચીન બંનેએ એક સ્પર્ધાત્મક ભાવના વિકસાવી છે. બંને દેશોની વસ્તી મોટી છે અને બંને શક્તિશાળી રાષ્ટ્રો છે. તેમ છતાં, તેઓ એકબીજાને નષ્ટ કરી શકતા નથી અને સાથે રહીને રહેવું પડે છે.

દલાઈ લામા

- દલાઈ લામાનું બિરૂદ તિબેટી લોકો દ્વારા ગેલુગ અથવા તિબેટીયન બૌદ્ધ ધર્મની 'ચલો હેટ' શાળાના આધ્યાત્મિક નેતાને આપવામાં આવ્યું છે. તેનજિન ગ્યાત્સો હાલમાં 14મા દલાઈ લામા છે. તે શરણાર્થી તરીકે ભારતમાં રહે છે.

તેનજિન ગ્યાત્સો

- તેનો જન્મ 6 જુલાઈ 1935ના રોજ થયો હતો. તે જીવંત બોધિસવ, અવલોકિતેશ્વરનો અવતાર માનવામાં આવે છે. તે હાલમાં દલાઈ લામા છે.

નારી શક્તિ પુરસ્કાર-2020

- મહિલા અને બાળ વિકાસ મંત્રાલયે તાજેતરમાં નારી શક્તિ પુરસ્કાર 2020 માટે નામાંકન રજૂ કરવાની છેલ્લી તારીખ વધારી છે. આ સમયમર્યાદા 6 ફેબ્રુઆરી, 2021 સુધી લંબાવી દેવામાં આવી છે.

Back to Basics : નારી શક્તિ પુરસ્કાર

- નારી શક્તિ પુરસ્કારને આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસ નિમિત્તે દર વર્ષે એનાયત કરવામાં આવે છે.
- આ પુરસ્કાર મહિલા અને બાળ વિકાસ મંત્રાલય દ્વારા એનાયત કરાય છે.
- મહિલા સશક્તિકરણના ક્ષેત્રમાં વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા અસાધારણ કાર્યને માન્યતા આપવા માટે તેને પુરસ્કાર આપવામાં આવે છે.
- નારી શક્તિ પુરસ્કાર વ્યક્તિઓ અથવા જૂથો અથવા NGO અથવા સંસ્થાઓને આપવામાં આવે છે.
- તે વિજ્ઞાન અને તકનીકી, રમતગમત, સંસ્કૃતિ, કળા જેવા

બિન પરંપરાગત ક્ષેત્રોમાં મહિલાઓને પ્રોત્સાહન આપે છે અને સુરક્ષા, શિક્ષણ, જીવન કૌશલ્ય, આરોગ્ય અને સુખાકારી માટેના અન્ય મહત્વપૂર્ણ કાર્યો કરે છે.

- > પુરસ્કારમાં પ્રશંસાપત્ર અને 2 લાખ રૂપિયાનું ઈનામ શામેલ છે.

આ પુરસ્કાર માટે કોણ પાત્ર છે?

- > મંત્રાલયની માર્ગદર્શિકા મુજબ, કોઈ પણ વ્યક્તિ કે જેની ઉંમર ઓછામાં ઓછી 25 વર્ષની હોય તે વ્યક્તિ અને ઓછામાં ઓછા 5 વર્ષથી સંબંધિત ક્ષેત્રે કાર્યરત સંસ્થાઓ આ પુરસ્કાર માટે અરજી કરવા પાત્ર છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસ

- > આ દિવસ વિશ્વભરમાં દર વર્ષે 8 માર્ચે ઉજવવામાં આવે છે. દિવસ મહિલા અધિકાર માટેના આંદોલનને ચિહ્નિત કરે છે. સંયુક્ત રાષ્ટ્રે વર્ષ 1977 માં આ દિવસની ઉજવણી શરૂ કરી હતી. વર્ષ 2021 માટેના આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસની સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘની થીમ છે 'Women in leadership: Achieving an equal future in a COVID-19 world'. આ થીમ COVID-19 રોગચાળા દરમિયાન આરોગ્ય સંભાળ કાર્યકરો, નવીનતા કરનારાઓ, વગેરે તરીકે વિશ્વભરમાં ઇોકરીઓ અને મહિલાઓના યોગદાનને દર્શાવે છે.

કર્ણાટકમાં લિથિયમ થાપણો મળી

- > કેન્દ્ર સરકારે કર્ણાટકના મંડ્યા જિલ્લામાં મળી આવેલા 1600 ટન લિથિયમ ભંડારની પુષ્ટિ કરી છે. જો કે, આ ક્ષેત્રમાં લિથિયમના મહત્વ અને માત્રાની પુષ્ટિ સમગ્ર પ્રદેશની શોધ કર્યા પછી જ થઈ શકે છે. આ સિવાય, તકનીકી, સામાજિક અને આર્થિક શક્યતા અભ્યાસ પછી જ, આ ભંડાર માટે વ્યવસાયિક કાર્ય શરૂ થઈ શકે છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > મલાગલા-અલ્લાપટના વિસ્તારના પેગમાઈટ ખાતે આ સર્વે કરાયો હતો.
- > આ સર્વે અન્વેષણ અને અનુસંધાન માટે પરમાણુ અને ખનીજ ડિરેક્ટરેટ (Atomic Minerals Directorate for Exploration and Research-AMD) દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો.
- > AMD એટોમિક એનર્જી વિભાગ હેઠળનું ઘટક એકમ છે.

લિથિયમ

- > નવી તકનીકો માટે લિથિયમ એ એક મહત્વપૂર્ણ તત્વ છે.
- > તે સિરામિક્સ, ટેલિકમ્યુનિકેશન્સ, ગ્લાસ અને એરોસ્પેસ ઉદ્યોગોમાં ઉપયોગી છે.
- > લિથિયમના અન્ય જાણીતા ઉપયોગો મોબાઈલ ફોન, લિથિયમ આયન બેટરીઓ, રોકેટ પ્રોપેલેન્ટ્સ માટે છે.
- > તેનો ઉપયોગ ટ્રીટિયમના કન્વર્ટર તરીકે પણ થાય છે.
- > આમ, લિથિયમ આયન બેટરીઓની માંગમાં વધારો થયો હોવાથી, સમય સાથે લિથિયમની આવશ્યકતામાં પણ વધારો થયો છે.
- > ભારત ટૂંક સમયમાં વિશ્વના સૌથી મોટા ઈલેક્ટ્રિક વાહન બજારમાંનું એક બની શકે છે, તેથી ભારતમાં પણ લિથિયમ માંગ ઝડપથી વધી રહી છે.
- > વધતી માંગને કારણે ભારત લિથિયમ આયાત પર નોંધપાત્ર રકમ ખર્ચ કરી રહ્યું છે લિથિયમની આયાતને લીધે લિથિયમ

આયાત ખર્ચ વર્ષ 2017 થી 2020 ની વચ્ચે ત્રણ ગણો થયો છે. ઈલેક્ટ્રિક બેટરી સપ્લાય અને અન્ય લિથિયમ આધારિત ઉપકરણો માટે ભારત જાપાન, ચીન અને તાઈવાન પર ખૂબ આધાર રાખે છે.

- > આમ, આયાતની પરાધીનતા ઘટાડવા માટે ભારતીય ભૂમિ પર લિથિયમની હાજરી મહત્વપૂર્ણ બને છે.

ભારતનો પ્રથમ લિથિયમ પ્લાન્ટ

- > વર્ષ 2021માં ભારતનો પ્રથમ લિથિયમ પ્લાન્ટ ગુજરાતમાં સ્થાપવામાં આવશે. આ રિફાઈનરી મણીકરણ પાવર લિમિટેડ દ્વારા કરવામાં આવેલા 1000 કરોડ રૂપિયાના રોકાણની સહાયથી બનાવવામાં આવશે. આ રિફાઈનરી બેઝ બેટરી મટિરિયલ્સના ઉત્પાદન માટે લિથિયમ ઓરનો ઉપયોગ કરશે અને ગુજરાતને લિથિયમ આયન બેટરીનું કેન્દ્ર બનાવશે.

લિથિયમ પર ભારત-આર્જન્ટિનાનો સોદો

- > વર્ષ 2020 માં દક્ષિણ અમેરિકાના રાષ્ટ્રમાં લિથિયમની સંભાવના માટે ભારતીય કંપની ખાનીઝ વિદેશ ભારત લિમિટેડ અને આર્જન્ટિનાની ફર્મ દ્વારા કરાર પર હસ્તાક્ષર થયા હતા. આર્જન્ટિનામાં લિથિયમ ધાતુનો 17 મિલિયન ટન સંગ્રહ છે.

COVID -19 પર્ફોર્મન્સ ઇન્ડેક્સ

- > 98 દેશોના 'COVID -19 પર્ફોર્મન્સ ઇન્ડેક્સ' માં ભારત 86 મા ક્રમે છે.

Back to Basics : સૂચકાંક વિશે

- શામેલ સંસ્થાઓ:
 - > ઓસ્ટ્રેલિયન થિંક ટેન્ક, સિડની સ્થિત લોવી ઈન્સ્ટિટ્યૂટ દ્વારા COVID-19 પર્ફોર્મન્સ ઇન્ડેક્સનું સંકલન કરવામાં આવ્યું છે. આ સૂચકાંક એ રોગચાળા અંગેના દેશોના પ્રતિસાદને માપ્યો છે.
 - > સંસ્થા દ્વારા પરિણામોની આકારણીમાં ભૂગોળ, રાજકીય પ્રણાલીઓ અને આર્થિક વિકાસની અસરને પણ ધ્યાનમાં લેવામાં આવી હતી.
- સમાવેલ પરિમાણો:
 - > ૯ સૂચકાંકો:
 1. પુષ્ટિ થયેલ કેસોની સંખ્યા.
 2. પુષ્ટિ થયેલ મૃત્યુની સંખ્યા.
 3. પ્રતિ મિલિયન વસ્તી દીઠ કેસોની સંખ્યા.
 4. પ્રતિ મિલિયન વસ્તી દીઠ મરી રહેલા લોકોની સંખ્યા.
 5. પરીક્ષણના પ્રમાણમાં કેસની સંખ્યા.
 6. હજાર વસ્તી દીઠ લેવામાં આવેલા પરીક્ષણોની સંખ્યા.
 - > ઓછા કેસો અને મૃત્યુની સંખ્યા એ કુલ અને માથાદીઠ બંને અર્થમાં વાયરસ માટે ઉત્તમ પ્રતિસાદ સૂચવે છે.
 - > માથાદીઠ ધોરણે લેવામાં આવતા વધુ પરીક્ષણો રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ રોગચાળાની હદનું સચોટ ચિત્ર આપે છે.
 - > સકારાત્મક પરીક્ષણોના નીચા દર COVID -19 ના ટ્રાન્સમિશન પર વધુ નિયંત્રણ સૂચવે છે.
- મૂલ્યાંકન કરવાની પદ્ધતિ:
 - > 36 અઠવાડિયામાં, 98 દેશો દ્વારા 100 કેસનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવ્યું.
 - > યાઈનાને આ અભ્યાસમાં શામેલ કરવામાં આવ્યો ન હતો

કારણ કે તેના તમામ પરીક્ષણ દર જાહેરમાં ઉપલબ્ધ નથી.

> દરેક સમયગાળામાં, સરેરાશ છ સૂચકાંકોની સૂચકાંકમાં સમાવિષ્ટ બધા દેશો માટે અલગથી ગણતરી કરવામાં આવતી હતી અને 0 (ખરાબ પ્રદર્શન) થી 100 (શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શન) સુધીના સ્કોર્સમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યા હતા.

■ પરિણામો:

> એવા દેશો કે જે સૂચકાંકમાં વધુ સાડું પ્રદર્શન કરે છે:

> ન્યુ ઝિલેન્ડ રેન્કિંગમાં ટોચના સ્થાને છે, ત્યારબાદ વિયેતનામ, તાઈવાન, થાઈલેન્ડ અને સાયપ્રસ છે.

■ સૂચકાંકમાં નીચે આપેલા દેશો:

> બ્રાઝિલ ઈન્ડોક્સમાં ટોચ પર છે. યુ.એસ. સૌથી ખરાબ દેખાવ કરનારો પાંચમો દેશ હતો, જે 98 માં 94 મા ક્રમે હતો.

■ દક્ષિણ એશિયાના દેશોનું પ્રદર્શન:

> શ્રીલંકા દક્ષિણ એશિયામાં શ્રેષ્ઠ દેખાવ કરનાર હતો, જે સૂચકાંકમાં 10 મા ક્રમે હતો, જ્યારે માલદીવ 25 માં ક્રમે, પાકિસ્તાન 69 માં, નેપાળ 70 મા અને બાંગ્લાદેશ 84 મા ક્રમે છે.

■ ભારતનું પ્રદર્શન:

> COVID -19 પ્રદર્શન સૂચકાંકમાં ભારત 98 દેશોમાંથી 86મા ક્રમે છે.

> એશિયા-પેસિફિક ક્ષેત્રમાં ભારતની સરેરાશ 24.3 છે, જે આ ક્ષેત્ર (એશિયા-પેસિફિક) ની સરેરાશ કરતા નોંધપાત્ર રીતે ઓછી છે, કારણ કે એશિયા-પેસિફિક ક્ષેત્રવાર મૂલ્યાંકનની દ્રષ્ટિએ 58.2 નો સ્કોર છે, જે ક્ષેત્રવાર મૂલ્યાંકનમાં શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શન છે.

વિશ્લેષણ

■ નાના દેશોનું સાડું પ્રદર્શન:

> સામાન્ય, સુવ્યવસ્થિત સમાજ અને સક્ષમ સંસ્થાઓમાં ઓછી વસ્તી ધરાવતા દેશો આ વૈશ્વિક રોગચાળાના સંકટને પહોંચી વળવામાં તુલનાત્મક ફાયદામાં છે.

> 1 મિલિયન કરતા ઓછી વસ્તી ધરાવતા નાના દેશોએ 2020 સુધી સતત તેમના મોટા સમકક્ષોને પાછળ છોડી દીધા છે.

■ નેતૃત્વનું મહત્વ:

> આર્થિક વિકાસના સ્તરો અને રાજકીય પ્રણાલીઓમાં તફાવતોની કોરોનોવાયરસ પ્રતિસાદ પર અપેક્ષિત અસર હોતી નથી.

> રોગચાળાનું યોગ્ય સંચાલન શાસન પ્રણાલી પર આધાર રાખતું નથી, પરંતુ હજી પણ કાં તો નાગરિકો તેમના નેતાઓ પર વિશ્વાસ કરે છે, અથવા નેતાઓ સક્ષમ અને અસરકારક રાજ્યની અધ્યક્ષતા કરે છે.

> પ્રમાણમાં 'નિમ્ન-તકનીકી' વાયરસના ફેલાવાને ઘટાડવા માટે વપરાય છે

> આરોગ્યનાં પગલાંથી વિકસિત અને વિકાસશીલ દેશો વચ્ચે સમાન તકોની ખાતરી મળી છે.

> જો કે, રોગચાળા માટે અન્ય દેશોમાં રસીનો ફેલાવો સમૃદ્ધ દેશોના હિતમાં હોઈ શકે છે.

વિશ્વ આદ્રભુમી દિવસ

> વિશ્વ આદ્રભુમી દિવસ 2 ફેબ્રુઆરીએ મનાવવામાં આવે છે. તેનો ઉદ્દેશ ગ્લોબલ વોર્મિંગના સમયમાં દલદલીય અને

મંગ્રોવ જેવા આદ્રભુમીના મહત્વ વિશે જાગૃતિ ફેલાવવાનો છે.

Back to Basics : આદ્રભુમીનું મહત્વ

> વિશ્વની 90% આપત્તિઓ પાણીથી સંબંધિત છે અને તે પૂર અથવા સુનામીને લીધે દરિયાકાંઠાના વિસ્તારોમાં રહેતા 60% લોકોને અસર કરે છે.

> આદ્રભુમી કુદરતી અને કાર્યક્ષમ કાર્બન સિંકનું કાર્ય કરે છે. ઉદાહરણ તરીકે, દલદલીય શેવાળ ફક્ત 3% જમીનમાં ફેલાયેલો છે, પરંતુ તેમાં વિશ્વના તમામ જંગલોની સરખામણીમાં બમણું કાર્બન ગ્રહણ કરવાની ક્ષમતા છે.

> આદ્રભુમી આબોહવાને લગતી આપત્તિઓ સામે બફર તરીકે કામ કરે છે, આમ હવામાન પલટાના આકસ્મિક પ્રભાવોને અટકાવે છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

> વિશ્વ આદ્રભુમી દિવસનો હેતુ માનવ પ્રવૃત્તિઓથી પ્રભાવિત થઈ શકે તેવા આદ્રભુમી મેદાનોના સંરક્ષણ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાનો છે. આદ્રભુમીનો વિનાશ દર લગભગ 1% છે જે જંગલોના વિનાશના દર કરતા ઘણો વધારે છે. આદ્રભુમી જમીનને બચાવવા માટે કામ કરવાના ઉદ્દેશ્યથી 2 ફેબ્રુઆરી, 1971 ના રોજ ઈરાનના શહેર રામસરમાં રામસર સંમેલન પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા હતા.

રાજસ્થાનમાં 'ભારત-યુએસ યુદ્ધ અભ્યાસ' યોજાશે

> ભારત-યુએસ સંયુક્ત લશ્કરી કવાયત 'યુદ્ધ અભ્યાસ'ની 16 મી આવૃત્તિ 8 ફેબ્રુઆરીથી રાજસ્થાનમાં શરૂ થશે અને 21 ફેબ્રુઆરી, 2021 ના રોજ સમાપ્ત થશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

> આ કવાયત ભારત-પાકિસ્તાન સરહદ નજીક યોજાશે.

> ભારત અને અમેરિકાના દળો વચ્ચે સહયોગ વધારવા અને આંતરવ્યવહારિકતાના ઉદ્દેશ્યથી તેનું આયોજન કરવામાં આવશે.

> આ કવાયત આતંકવાદ વિરોધી કાર્યવાહી પર પણ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે.

> આ અગાઉ જાન્યુઆરી 2021 માં ભારત અને ફ્રાન્સના વાયુસેનાઓ વચ્ચે રાજસ્થાનમાં પણ પાંચ દિવસીય કવાયતનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.

> બંને સૈન્યની દ્વિપક્ષીય તાલીમ કવાયત મહાજન ફીલ્ડ ફાયરિંગ રેન્જ ખાતે લેવામાં આવશે.

> ભારતીય સૈન્યનું પ્રતિનિધિત્વ જમ્મુ-કાશ્મીર રાઈફલ્સની 11 મી બટાલિયન દ્વારા કરવામાં આવશે, જે દક્ષિણ પશ્ચિમ કમાન્ડનો ભાગ છે.

> યુ.એસ. આર્મીનું પ્રતિનિધિત્વ 2 જી બટાલિયન, 3 જી ઈન્ફન્ટ્રી રેજિમેન્ટના સૈનિકો કરશે. આ સૈનિકો 1-2 સ્ટ્રાઈકર બ્રિગેડ કોમ્બેટ ટીમના છે.

યુદ્ધ અભ્યાસ

> 2004 થી બંને દેશોની સૈન્ય વચ્ચે 'યુદ્ધ કવાયત' યોજવામાં આવી રહી છે. આ કવાયતની રચના બંને સેના વચ્ચેના સહયોગને પ્રોત્સાહન આપવા માટે કરવામાં આવી છે. આમાં, બંને પક્ષો તેમની તાલીમ તકનીકો, તેમની સંસ્કૃતિને

શર કરે છે.

કવાયતનું મહત્વ

- આ કવાયત બંને સેના વચ્ચે સંરક્ષણ સહકારનું સ્તર વધારવાના હેતુથી હાથ ધરવામાં આવશે. આ બદલામાં બંને દેશો વચ્ચે દ્વિપક્ષીય સંબંધોને પણ પ્રોત્સાહન આપશે. આ કવાયત ભારત-પ્રશાંત ક્ષેત્રમાં ભારતની અગ્રણી ભૂમિકાને પણ પ્રતિબિંબિત કરે છે. ચીન સાથેની ઉત્તર સરહદ પર તાજેતરના વિકાસના સંબંધમાં પણ આ કવાયત મહત્વપૂર્ણ છે.

ઈકોનોમિસ્ટ ઇન્ટેલિજન્સ યુનિટ દ્વારા લોકશાહી સૂચકાંક 2020 પ્રકાશિત

- ઈકોનોમિસ્ટ ઇન્ટેલિજન્સ યુનિટ (EIU) એ તાજેતરમાં 'Democracy in sickness and in health?' શીર્ષકનો અહેવાલ જાહેર કર્યો છે. છે, તેની સાથે, EIU લોકશાહી સૂચકાંક 2020 પણ પ્રકાશિત થયો હતો.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- લોકશાહી સૂચકાંક 2020 માં 167 દેશોનો સમાવેશ થાય છે.
- તે અર્થતંત્રને ખામીયુક્ત લોકશાહી, સંપૂર્ણ લોકશાહી, હાઈબ્રિડ શાસન અને સત્તાવાદી શાસન જેવા વર્ગોમાં વર્ગીકૃત કરે છે.
- આ અહેવાલમાં જણાવાયું છે કે, 23 દેશો સંપૂર્ણ લોકશાહી છે, 52 ખામીયુક્ત લોકશાહીઓ છે, 35 દેશો હાઈબ્રિડ શાસન છે, જ્યારે 57 દેશો સત્તાવાદી શાસન છે.
- સૂચકાંકમાં નોર્વે ટોચ પર છે.
- બીજા, ત્રીજા, ચોથા અને પાંચમા ક્રમ પર અનુક્રમે આઈસલેન્ડ, સ્વીડન, ન્યૂઝીલેન્ડ અને કેનેડા છે.
- ગત વર્ષની રેન્કિંગ કરતા ભારતનું રેન્કિંગ બે સ્થાન નીચે આવી ગયું છે.
- શ્રીલંકા 68 મા ક્રમે રહ્યું હતું. તેને ખામીયુક્ત લોકશાહી તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવી છે.
- પાકિસ્તાન 105 મા ક્રમે છે. તેને 'હાઈબ્રિડ શાસન' તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યું છે.
- અન્ય હાઈબ્રિડ ગવર્નન્સ દેશોમાં બાંગ્લાદેશ શામેલ છે જે 76મા અને ભૂટાન 84 મા ક્રમે છે.
- અફઘાનિસ્તાનને 139 મા સ્થાને મૂકવામાં આવ્યું છે અને તેને 'સત્તાવાદી શાસન' તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યું છે.

ઈકોનોમિસ્ટ ઇન્ટેલિજન્સ યુનિટ (EIU)

- તે ઈકોનોમિસ્ટ ગ્રુપનો સંશોધન અને વિશ્લેષણ વિભાગ છે તે સંશોધન અને વિશ્લેષણ કરીને આગાહી અને સલાહકારી સેવાઓ પ્રદાન કરે છે. તેની વિશ્વભરમાં અનેક ઓફિસો છે જેમાં ચીનમાં બે ઓફિસ છે અને એક હોંગકોંગમાં છે.

એરપોર્ટ ખાનગીકરણના ત્રીજા રાઉન્ડમાં લગભગ 10 એરપોર્ટનું ખાનગીકરણ કરવામાં આવશે

- સરકારે જાહેરાત કરી છે કે એરપોર્ટ ખાનગીકરણના ત્રીજા રાઉન્ડમાં 10 એરપોર્ટનું ખાનગીકરણ કરવામાં આવશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- નાગરિક ઉડ્ડયન મંત્રાલયના સચિવ પ્રદીપસિંહ ખરોલાના

જણાવ્યા અનુસાર, એરપોર્ટના ખાનગીકરણના ત્રીજા ભાગમાં 6 થી 10 એરપોર્ટનું ખાનગીકરણ કરવામાં આવશે. એરપોર્ટ ઓથોરિટી ઓફ ઇન્ડિયા ખોટ સર્જતા એરપોર્ટ તેમજ નફાકારક એરપોર્ટ વેચવાની સંભાવના પર વિચાર કરી રહી છે. અગાઉ, સરકારે બીજા રાઉન્ડમાં 12 એરપોર્ટના ખાનગીકરણને મંજૂરી આપી હતી.

- કેન્દ્ર સરકારના જણાવ્યા મુજબ, આગામી દિવસોમાં દેશના 20 થી 25 જેટલા એરપોર્ટનું ખાનગીકરણ થઈ શકે છે. નાણાં પ્રધાન નિર્મલા સીતારામને કેન્દ્રીય બજેટ 2021-22માં ટાયર 2 અને 3 શહેરોના એરપોર્ટનું ખાનગીકરણ કરવાની પણ જાહેરાત કરી હતી. નાણાકીય વર્ષ 2021-2022માં, રૂ. 2,000 કરોડથી વધુના 7 બંદર પ્રોજેક્ટ્સ જાહેર-ખાનગી ભાગીદારીના મોડેલમાં રજૂ કરવામાં આવશે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- એરપોર્ટના ખાનગીકરણના પ્રથમ રાઉન્ડમાં, અદાણી ગ્રુપે અમદાવાદ, મંગલુરુ, તિરૂવનંતપુરમ, લખનઉ, જયપુર અને ગુવાહાટીના 6 વિમાનમથકોના કરાર જીત્યા હતા. તેમાં થી 3 એરપોર્ટ અદાણી ગ્રુપ - અમદાવાદ, લખનઉ અને મંગલુરુને સોંપવામાં આવ્યા છે. એરપોર્ટના ખાનગીકરણના બીજા રાઉન્ડમાં, AAIએ ભુવનેશ્વર, વારાણસી, અમૃતસર, રાયપુર, ઈન્દોર અને ત્રિચી એરપોર્ટની પસંદગી કરી છે.

'સમગ્ર શિક્ષા' દ્વારા ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવેલી શાળાઓ નેતાજીના નામ પર રાખવામાં આવશે

- શિક્ષણ મંત્રાલયે નક્કી કર્યું છે કે સમગ્ર શિક્ષા યોજના હેઠળ ભંડોળ પૂરું પાડતી શાળાઓ અને છાત્રાલયોનું નામ હવે નેતાજી સુભાષચંદ્ર બોઝના નામ પર રાખવામાં આવશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- આ યોજનાનું નામ બદલવાથી દુર્ગમ વિસ્તારોમાં આ રહેણાંક શાળાઓ અને છાત્રાલયોની સુવિધા વિશે જાગૃતિ લાવવામાં મદદ મળશે.
- તે આ શાળાઓને ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણના ઉચ્ચ ધોરણ પ્રાપ્ત કરવા માટે પણ પ્રેરિત કરશે.

સમગ્ર શિક્ષા યોજના

- તે શાળાના શિક્ષણ માટેની એકીકૃત યોજના છે.
- આ યોજના પૂર્વ-શાળાથી લઈને બારમા ધોરણ સુધી કેન્દ્રિત છે.
- આ યોજના શાળાના તમામ સ્તરે બધા માટે સમાન અને સમાન ગુણવત્તાવાળા શિક્ષણની ખાતરી આપે છે.
- સર્વ શિક્ષા અભિયાન (SSA), શિક્ષક શિક્ષણ (TE), રાષ્ટ્રીય માધ્યમિક શિક્ષા અભિયાન (RMSA) જેવી ત્રણ યોજનાઓનો સમાવેશ કર્યા પછી આ યોજના શરૂ કરવામાં આવી હતી.
- આ યોજનામાં શિક્ષક અને તકનીકી પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને શાળાની ગુણવત્તા સુધારવા પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે.
- આ ઉપરાંત, આ યોજના હેઠળ શિક્ષણ મંત્રાલય, રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને પર્વતીય વિસ્તારોમાં રહેણાંક શાળાઓ અને છાત્રાલયો ખોલવા અને ચલાવવા માટે નાણાકીય સહાય પૂરી પાડે છે.

- > તે બાળકોને આશ્રય અને સંભાળની જરૂર હોય તેવા બાળકો માટે નાના અને છૂટાછવાયા વસ્તીવાળા વિસ્તારોમાં શાળાઓ અને રહેણાંક ખોલવા માટે નાણાકીય સહાય પૂરી પાડે છે.

રહેણાંક સુવિધાઓ

- > આ યોજના અંતર્ગત પરિવહન અને બાળ મજૂરોથી બચાવવામાં આવેલા બાળકોને રહેણાંક સુવિધાઓ આપવામાં આવે છે. તે એવા બાળકોને પણ પ્રદાન કરવામાં આવે છે કે જેઓ તેમના પરિવારોથી જુદા પડ્યા હોય અને જેઓ પુખ્ત સંરક્ષણ વિના હોય. રાજ્ય અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં આ યોજના હેઠળ અત્યાર સુધીમાં 383 રહેણાંક શાળાઓ અને 680 છાત્રાલયો સહિત કુલ 1,063 રહેણાંક સુવિધાઓને મંજૂરી આપવામાં આવી છે.

કૌશલ તાલીમ

- > આ યોજના અંતર્ગત, બાળકોને વિશિષ્ટ કૌશલ તાલીમ, તબીબી સંભાળ, શારીરિક સ્વ-બચાવ, સમુદાયની ભાગીદારી અને માસિક વજીફા પણ આપવામાં આવે છે.

કુ એપ

- > 'કુ' એપ્લિકેશન છેલ્લા કેટલાક દિવસોમાં સમાચારોમાં છે. ઘણા ભારતીય રાજકારણીઓ, રમતવીરો અને અભિનેતાઓ કુ એપ્લિકેશનમાં જોડાયા છે. ટ્વિટર સાથે કેન્દ્ર સરકારના વિવાદ બાદ વિકાસ થયો છે. અત્યાર સુધીમાં વાણિજ્ય પ્રધાન પિયુષ ગોયલ, કાયદા અને IT પ્રધાન રવિશંકર પ્રસાદ, ભાજપના સાંસદ તેજસ્વી સૂર્યા, કર્ણાટકના મુખ્ય પ્રધાન બી.એસ. યેદીયુરપ્પા, ઈશા ફાઉન્ડેશનના જગ્ગી વાસુદેવ, ભૂતપૂર્વ ક્રિકેટરો જાવગલ શ્રીનાથ અને અનિલ કુંભલે જેવા દિગ્ગજ લોકો આ મંચ પર આવ્યા છે.
- > તાજેતરમાં, આ એપ્લિકેશનના વપરાશકારોની સંખ્યા ઝડપથી વધી છે, આ એપ્લિકેશન 3 મિલિયન ડાઉનલોડ માર્કને પાર કરી ગઈ છે.

Back to Basics : પૂઠભૂમિ

- > અગાઉ, કેન્દ્ર સરકારે ખેડૂત આંદોલનમાં હિંસા ભડકાવવા માટે કેટલાક વિવાદિત એકાઉન્ટ્સને અવરોધિત કરવા ટ્વિટરને આદેશ આપ્યો હતો, ટ્વિટર દ્વારા થોડા સમય માટે આ ખાતાઓ પર મર્યાદિત પ્રતિબંધો લગાવાયા હતા. તે પછી તે નિયંત્રણો હટાવવામાં આવ્યા હતા, જેના પછી કેન્દ્ર સરકારે નારાજગી વ્યક્ત કરી હતી અને ટ્વિટરને કાયદાનું પાલન કરવાની ચેતવણી આપી હતી.

કુ એપ્લિકેશન

- > 'કુ' એક માઈક્રોબ્લોગિંગ પ્લેટફોર્મ છે, જેને ટ્વિટરના વિકલ્પ તરીકે જોવામાં આવે છે. કુઓ એપ્લિકેશન 2020ની શરૂઆતમાં શરૂ કરવામાં આવી હતી, તે નોંધનીય છે કે, કુ એપ્લિકેશન ભારત સરકારની 'આત્મ-નિર્ભર એપ્લિકેશન ઈનોવેશન ચેલેન્જ' જીતી હતી. પીએમ મોદીએ મન કી બાતમાં પણ આ એપનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. કુ એપની સ્થાપના અધ્યક્ષ રાધાકૃષ્ણન અને મયંક બિદ્વાટકાએ કરી હતી.

બાયો એશિયા 2021

- > બાયો એશિયાની 18મી આવૃત્તિ 22 ફેબ્રુઆરી, 2021થી 23

ફેબ્રુઆરી, 2021 વચ્ચે યોજાશે. 'મુવ ધ નીડલ' થીમ હેઠળ આયોજિત કરવામાં આવશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > આ વર્ષે બાયો એશિયા ઈવેન્ટ કોવિડ-19, ફાર્મા, મેડટેક અને ગ્લોબલ હેલ્થ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે.
- > આ કાર્યક્રમમાં વિવિધ પ્રકારની પેનલો હશે.
- > કોવિડ-19 રોગચાળાને કારણે જીવવિજ્ઞાન ઉદ્યોગમાં કેવી રીતે ફેરફાર થયો છે તેના પર પેનલો ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે.

બાયો એશિયા 2021

- > આ કાર્યક્રમ જીવન વિજ્ઞાન ઉદ્યોગને મહત્વ આપવા માટેના વિષયો પર ચર્ચા કરવા માટે એક મંચ પ્રદાન કરશે.
- > આ કાર્યક્રમનું એક સત્ર તબીબી તકનીકીઓની સંભાવનાઓ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે જે ભારત માટે આગામી મોટી તક બની રહી છે.
- > તબીબી ટેકનોલોજીના ક્ષેત્રમાં ભારત આયાતકારને બદલે નિકાસકાર બની શકે છે.
- > આ કાર્યક્રમમાં સપ્લાય ચેઇન લવચીકતા, નવીન દવાઓની પહોંચ, નવીનતા અને સંશોધન પર પણ વિશ્લેષણ કરવામાં આવશે.

ઇવેન્ટનું મહત્વ

- > આ ઈવેન્ટ એટલા માટે મહત્વપૂર્ણ છે કારણ કે ભારત વિશ્વનો સૌથી વધુ વસ્તી ધરાવતો દેશ બનવા જઈ રહ્યો છે. વસ્તી માં વધારો થયો છે, ત્યારે આ રોગનો ભાર પણ વધી રહ્યો છે. આમ, તે મહત્વનું બની જાય છે. આ ઉપરાંત આ કાર્યક્રમ ભારતના બાયોટેકનોલોજી ક્ષેત્રને વેગ આપશે.

ભારતનું બાયોટેકનોલોજી ક્ષેત્ર

- > ભારત એશિયા-પેસિફિક ક્ષેત્રનું ત્રીજું સૌથી મોટું બાયોટેકનોલોજી સ્થળ બની ગયું છે. ભારતમાં 500થી વધુ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ ફૂડ એન્ડ ડ્રગ એડમિનિસ્ટ્રેશન (USFDA) પ્રમાણિત બાયોટેકનોલોજી પ્લાન્ટ છે, જે વિશ્વભરમાં બીજા ક્રમની સૌથી મોટી સંખ્યા છે. ભારત બીસીજી, ડીપીટી અને ઓરીની રસીનો સૌથી મોટો સપ્લાયર પણ છે.

ભારત ટોય ફેર (India Toy Fair) 2021નું આયોજન કરવામાં આવશે

- > કેન્દ્ર સરકાર ભારતીય ટોય ફેર, 2021ની વેબસાઈટ લોન્ચ કરવા જઈ રહી છે. આ વેબસાઈટ 11 ફેબ્રુઆરી, 2021ના રોજ લોન્ચ કરવામાં આવી હતી. તેનું લોકાર્પણ કાપડ મંત્રી સ્મૃતિ ઈરાની, શિક્ષણ પ્રધાન રમેશ પોખરિયાલ નિશંક અને વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ પ્રધાન પિયુષ ગોયલ કરશે.

Back to Basics : ભારતીય ટોય ફેર-2021

- > ભારતનો પ્રથમ ટોય ફેર 27 ફેબ્રુઆરીથી 2 માર્ચ, 2021 દરમિયાન યોજાશે.
- > કાપડ મંત્રાલય દ્વારા શિક્ષણ મંત્રાલય અને વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલયના સહયોગથી આ મેળાનું આયોજન કરવામાં આવી રહ્યું છે.
- > આ એક વર્ચ્યુઅલ ઈવેન્ટ છે.
- > આ મેળો બાળકોને સ્વદેશી ટોય ઉદ્યોગમાં ભણાવવા, શીખવા અને પ્રોત્સાહન આપવામાં સંલગ્ન કરશે.
- > ઈન્ડિયન ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજી ગાંધીનગર સેન્ટર ફોર

ક્રિએટિવ લર્નિંગ (CCL)એ મેળામાં પ્રદર્શન માટે 200થી વધુ રમકડાં વિકસાવ્યા છે.

- કેટલાક મુખ્ય રમકડાં નીચે મુજબ છે:
 - હાઈડ્રોલિક જે.સી.બી.
 - ડીસી મોટરનો ઉપયોગ કરીને રોબોટ બનાવવામાં આવ્યા
 - દિવાલની બહાર જોવા માટે પેરીસ્કોપ
 - દીવાઓ દ્વારા ભૂમિતિનું સરળ શિક્ષણ.
 - આ મેળામાં રાજ્ય શૈક્ષણિક સંશોધન અને તાલીમ પરિષદ (SCERT), શિક્ષણ મંત્રાલય, રાષ્ટ્રીય શૈક્ષણિક સંશોધન અને તાલીમ પરિષદ (NCERT) અને શાળા શિક્ષણ અને સાક્ષરતા વિભાગ (DoSEL)ના 75 પ્રદર્શન સ્ટોલ પણ સામેલ હશે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- 30 ઓગસ્ટ, 2020ના રોજ પ્રધાનમંત્રી નરેન્દ્ર મોદીના મન કી બાત સંબોધનમાં ટોચ મેળાના આયોજનનો વિચાર વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો હતો. પ્રધાનમંત્રીએ પોતાના સંબોધનમાં રમકડાંબજારની વિશાળ ક્ષમતા અને સ્વદેશી રમકડાંને પ્રોત્સાહન આપવા માટે ઉપયોગમાં લઈ શકાય તે તકો પર પ્રકાશ પાડ્યો હતો.

સેન્ટર ફોર ક્રિએટિવ લર્નિંગ (CCL)

- CCL સ્થાપના એપ્રિલ 2017માં કરવામાં આવી હતી. આમાં શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓમાં વૈજ્ઞાનિક સ્વભાવ અને સર્જનાત્મકતાને પોષતી 10 ટીમોનો સમાવેશ થાય છે. CCLએ આ વર્ચ્યુઅલ ઇવેન્ટમાં પ્રદર્શન માટે 200થી વધુ રમકડાં અને મોડેલો બનાવ્યા છે.

13 ફેબ્રુઆરી: વિશ્વ રેડિયો દિવસ

- 13 ફેબ્રુઆરીને વિશ્વ રેડિયો દિવસ તરીકે ઉજવવામાં આવે છે. તેનો ઉદ્દેશ મનોરંજન, માહિતી અને સંચાર માધ્યમ તરીકે રેડિયોના મહત્વને પ્રકાશિત કરવાનો છે. આ પ્રસંગે યુનેસ્કો બ્રોડકાસ્ટર્સ, સંસ્થાઓ અને સમુદાયો સાથે વિવિધ પ્રવૃત્તિઓનું આયોજન કરે છે.
- રેડિયો મનોરંજન, માહિતી અને સંદેશા વ્યવહારનું મહત્વનું માધ્યમ છે, તે લોકોના સશક્તિકરણના સાધન તરીકે પણ કામ કરે છે.

Back to Basics : વિશ્વ રેડિયો દિવસ

- યુનેસ્કોએ 2011માં 36 સામાન્ય સભામાં 13 ફેબ્રુઆરીએ વિશ્વ રેડિયો દિવસની ઉજવણીની જાહેરાત કરી હતી. બાદમાં તેને UN જનરલ એસેમ્બલી દ્વારા આંતરરાષ્ટ્રીય દિવસ તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો. તે જ દિવસે, 1946માં, અન રેડિયોએ પ્રથમ કોલ સાઈનપ્રસારિત કરી હતી. પહેલીવાર 2012માં વર્લ્ડ રેડિયો ડેની ઉજવણી કરવામાં આવી હતી.

ટ્રોપેક્સ 21(TROPEX-21)

- હાલમાં હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્રમાં ભારતીય નૌકાદળની સૌથી મોટી દ્વિવાર્ષિક 'થિયેટર લેવલ ઓપરેશનલ તત્પરતા કવાયત ટ્રોપેક્સ-21 ચાલુ છે.
- સૈન્ય અભ્યાસ જાન્યુઆરીમાં શરૂ થયો હતો અને ફેબ્રુઆરીના ત્રીજા અઠવાડિયામાં સમાપ્ત થશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- થીમ:
 - 'યુદ્ધ તૈયાર, વિશ્વસનીય અને સંયુક્ત બળ' (Combat Ready, Credible and Cohesive force)
- સહભાગી:
 - ભારતીય નૌકાદળ, કોસ્ટ ગાર્ડ, દરિયાઈ ક્ષેત્રના દરિયાઈ પોલીસ અને અન્ય હિસ્સેદારો સાથે 13 દરિયાકાંઠાના રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો.

'સી. વિજીલ' (Sea Vigil)

- પ્રથમ તબક્કામાં ભારતીય નૌકાદળે 12-13 જાન્યુઆરી, 2021ના રોજ ભારતના સમગ્ર દરિયાકાંઠાના વિસ્તાર અને ટાપુ વિસ્તારોમાં દરિયાકાંઠાની સંરક્ષણ કવાયત 'સી વિજીલ'નું આયોજન કર્યું હતું.
- સી. વિજીલ કવાયત બાદ ત્રણેય સેવાઓની સંયુક્ત કવાયત એમ્ફોક્સ-21(APHMX-21) મોટા પાયે હાથ ધરવામાં આવી હતી.

- પરિસ્થિતિ:
 - હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્રના વિશાળ ભૌગોલિક વિસ્તારમાં સૈન્ય અભ્યાસ કરવામાં આવી રહ્યો છે.

- આયોજન અને દેખરેખ:
 - ટ્રોપેક્સ પોર્ટ બ્લેર ખાતે સ્થિત ભારતીય સશસ્ત્ર દળોના એકમાત્ર ટ્રાઈ-સર્વિસ થિયેટર કમાન્ડ અને ભારતીય નૌકાદળના ત્રણેય (પૂર્વ, પશ્ચિમ અને દક્ષિણ નૌકાદળ કમાન્ડ)ની દેખરેખ રાખે છે
 - નૌકાદળના મુખ્ય મથક દ્વારા આદેશો સાથે ભાગીદારી કરવામાં આવી રહી છે.

- લક્ષ્ય:
 - શાંતિ અને સ્થિરતાને પ્રોત્સાહન: થિયેટર સ્તરની કવાયતનો ઉદ્દેશ નૌકાદળની આક્રમક-સંરક્ષણ ક્ષમતાઓની ચકાસણી કરવાનો, દરિયાઈ ક્ષેત્રમાં રાષ્ટ્રીય હિતોની સુરક્ષા કરવાનો અને હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્રમાં સ્થિરતા અને શાંતિને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે.

- કોસ્ટલ ડિફેન્સ સેટઅપ: આ કવાયતનો હેતુ દેશના કોસ્ટલ ડિફેન્સ સેટઅપનું પરીક્ષણ અને માન્યતા કરવાનો છે, જે મુંબઈમાં 26/11ના આતંકવાદી હુમલા બાદ કોસ્ટલ ડિફેન્સ સેટઅપમાં નોંધપાત્ર સુધારો કરે છે.

- તૈયારી:
 - તેનો ઉદ્દેશ વર્તમાન ભૂ-વ્યૂહાત્મક વાતાવરણના સંદર્ભમાં નક્કી કરવામાં આવેલા જટિલ બહુપરિમાણીય દૃશ્યમાં નૌકાદળની ક્ષમતાનું પરીક્ષણ કરવાનો છે.

રાષ્ટ્રીય કોલસા સૂચકાંક

- તાજેતરમાં કોલસા મંત્રાલયે નેશનલ કોલ ઇન્ડેક્સનો ઉપયોગ કરીને આવકની વહેંચણીના આધારે કોલસાની ખાણોની વ્યાપારી હરાજી શરૂ કરી છે.
- NCI જૂન 2020માં રજૂ કરવામાં આવી હતી.

Back to Basics : સૂચકાંક વિશે

- તે એક ભાવાંક છે જે ચોક્કસ મહિનામાં નક્કી કરવામાં આવ્યા આધાર વર્ષની સાપેક્ષમાં કોલસાના ભાવ સ્તરમાં ફેરફાર દર્શાવે છે.

➤ નાણાકીય વર્ષ 2017-18 NCIનું આધાર વર્ષ છે.

સંકલન

➤ NCIની તૈયારી માટે કોલસાની તમામ વેચાણ ચેનલોમાંથી આયાત સહિતના કોલસાના ભાવધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા છે.

➤ હરાજી કરવામાં આવતા કોલસા બ્લોકસમાંથી ઉત્પાદિત ટન દીઠ કોલસામાંથી આવકનું પ્રમાણ NCIનો ઉપયોગ કરીને વ્યાખ્યાયિત ફોર્મ્યુલા દ્વારા નક્કી કરવામાં આવશે.

■ પેટા-સૂચકાંક: NCI પાંચ પેટા-સૂચકાંકોનાં જૂથની બનેલી છે:

➤ નોન-કોર્કિંગ કોલસા માટે ત્રણ અને કોર્કિંગ કોલસા માટે બે.

➤ આ ઈન્ડેક્સમાં નોન-કોર્કિંગ કોલસો સાથે ત્રણ પેટા સૂચકાંકો અને કોર્કિંગ કોલસા સાથે બે પેટા સૂચકાંકોનો સમાવેશ થાય છે.

➤ આમ, નોન-કોર્કિંગ અને કોર્કિંગ કોલસા માટેના સૂચકો જુદા જુદા છે.

➤ ઉપરોક્ત પેટા-સૂચકાંકનો ઉપયોગ ખાણને લગતા કોલસાના ગ્રેડ પ્રમાણે થાય છે.

ચારકોલ

➤ કોલસો એ સૌથી વિપુલ અશ્મિભૂત બળતણ છે જે ભારતની 55 ટકા ઊર્જા જરૂરિયાતોને પૂર્ણ કરે છે.

➤ કોલસાને ઉપયોગના આધારે બે પ્રકારમાં વહેંચવામાં આવે છે:

■ કોર્કિંગ કોલસો:

➤ જ્યારે હવાની ગેરહાજરીમાં કોલસો 600 °Cથી ઉપર ગરમ કરવામાં આવે છે ત્યારે જે કૃત્રિમ પદાર્થ બને છે તેને કોક કહેવામાં આવે છે.

➤ સ્ટીલના ઉત્પાદન માટે સ્ટીલ પ્લાન્ટમાં લોખંડની અચસ્ક અને ચૂનાના પથ્થર સાથે કોકને અગ્નિ ભટ્ટીમાં મૂકવામાં આવે છે.

➤ કોર્કિંગ કોલસામાં રાખની ટકાવારી ઓછી છે.

■ ઉપયોગિતા:

➤ તેનો ઉપયોગ મુખ્યત્વે સ્ટીલ નિર્માણ અને મેટાલર્ગીકલ ઉદ્યોગોમાં થાય છે.

➤ તેનો ઉપયોગ હાર્ડ કોક ઉત્પાદનમાં પણ થાય છે.

■ નોન કોર્કિંગ કોલસો:

➤ તેમની પાસે કોર્કિંગ કોલસાની ગુણવત્તા નથી.

■ ઉપયોગિતા:

➤ આ કોલસાનો ઉપયોગ થર્મલ પાવર પ્લાન્ટમાં વીજળી ઉત્પન્ન કરવા માટે થાય છે, તેથી તેને સ્ટીમ કોલસો અથવા થર્મલ કોલસો તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.

➤ તેનો ઉપયોગ સિમેન્ટ, ખાતર, કાચ, સિરામિક, કાગળ, રાસાયણિક સામગ્રી અને ઈટ બનાવવા અને ગરમીના ઉત્પાદનના હેતુ માટે પણ થાય છે.

■ કોલસાને પણ ચાર ભાગમાં વહેંચવામાં આવ્યો છે: ઍન્થ્રાસાઈટ, બિટ્યુમિનસ, લિગ્નાઈટ અને પીટ કોલસો. તેમનું વર્ગીકરણ તેમાં હાજર કાર્બનના પ્રકાર અને જથ્થા પર આધાર રાખે છે.

➤ FASTag અનિવાર્યપણે 15 ફેબ્રુઆરીથી અમલમાં છે. અગાઉ, કેન્દ્ર સરકારે FASTagની અંતિમ તારીખ 15 ફેબ્રુઆરી, 2021 સુધી લંબાવી હતી. હવે લોકોને ટોલ ચુકવવા ટોલ પ્લાઝા પર રોકાવું નહીં પડે, FASTag દ્વારા ટોલ આપમેળે કાપવામાં આવશે.

Back to Basics : FASTag વિશે

➤ FASTag એ ઈલેક્ટ્રોનિક ટોલ કલેક્શન સિસ્ટમ છે, જે ભારતના રાષ્ટ્રીય ધોરીમાર્ગ ઓથોરિટી (NHAI) દ્વારા સંચાલિત છે. FASTag દ્વારા ટોલ પ્લાઝા પર રોકાયા વિના ટોલ ચાર્જ આપમેળે તે વ્યક્તિના ખાતામાંથી કાપવામાં આવશે, હવે ટોલ ટેક્સ ભરવા માટે કારને રોકવાની જરૂર નથી.

➤ FASTag પ્રીપેડ એકાઉન્ટ સાથે જોડાયેલ છે, આ દ્વારા ટોલ પ્લાઝામાંથી પસાર થતા વ્યક્તિના ખાતામાંથી રકમ આપમેળે કપાત કરવામાં આવશે. તેમાં રેડિયો ફ્રીક્વન્સી આઈડેન્ટિફિકેશન ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ થાય છે

FASTag ની વિશેષતાઓ

➤ ગ્રાહકો તેમની પસંદના બેંક ખાતામાં FASTagને જોડી શકે છે.

➤ તેનાથી ગ્રાહકોને મોટી સુવિધા મળશે.

➤ કોઈપણ FASTag એ FASTag એપ્લિકેશનની મદદથી રિચાર્જ કરી શકાય છે.

➤ પાછળથી FASTagનો ઉપયોગ પેટ્રોલ પમ્પ પર બળતણ ખરીદવા માટે પણ થઈ શકે છે.

રેડિયો-ફ્રીક્વન્સી આઈડેન્ટિફિકેશન ટેકનોલોજી (RFID)

➤ રેડિયો ફ્રીક્વન્સી આઈડેન્ટિફિકેશન ટેકનોલોજી ઈલેક્ટ્રોમેગનેટિક ક્ષેત્રોનો ઉપયોગ કરે છે, તે તે ટેગ્સને શોધે છે જેમાં માહિતીને ઈલેક્ટ્રોનિકલી સંગ્રહિત કરવામાં આવે છે.

➤ દ્વિમાર્ગી રેડિયો ટ્રાન્સમીટર-રીસીવર ટેગ પર સિગ્નલ મોકલે છે અને તેના પ્રતિસાદનો અભ્યાસ કરે છે. RFID રીડર ટેગ પર એન્કોડેડ રેડિયો સિગ્નલ મોકલે છે. ટેગ આ સિગ્નલ મેળવે છે અને તેની ઓળખ સાથે કેટલીક વધુ માહિતી મોકલે છે.

ઓડિશા સરકાર 'COVID-19 વોરિયર મેમોરિયલ' સ્થાપશે

➤ ઓડિશાના આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગ દ્વારા તાજેતરમાં ભુવનેશ્વરમાં કોવિડ-19 વોરિયર મેમોરિયલ સ્થાપવાની જાહેરાત કરવામાં આવી છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

➤ આ સ્મારકની સ્થાપના COVID-19 યોદ્ધાઓની બલિદાન અને સેવાઓને સન્માન આપવા માટે કરવામાં આવશે.

➤ રાજ્યના આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગની એક અખબારી યાદીમાં જણાવાયું છે કે ભુવનેશ્વરના બીજુ પટનાયક પાર્કમાં સ્મારક સ્થાપવામાં આવશે.

➤ સ્મારકનું ઉદઘાટન 15 ઓગસ્ટ 2021 ના રોજ કરવામાં આવશે.

➤ ઓડિશા સરકારના બાંધકામ વિભાગને સ્મારકની રચના અને નિર્માણને અંતિમ રૂપ આપવાનું કામ સોંપવામાં આવ્યું છે.

➤ તે પછી, સક્ષમ ઓથોરિટી પાસેથી અંતિમ મંજૂરી મેળવવામાં આવશે.

FASTag 15 ફેબ્રુઆરીથી અમલમાં આવ્યું

સ્મારક બનાવવાનું કારણ

- > આ કોવિડ-19 યોદ્ધા સ્મારકનું નિર્માણ લોકોની યાદમાં આ સ્વાસ્થ્ય સંકટને યાદ કરવા અને ફન્ટલાઈન કાર્યકરો દ્વારા આપવામાં આવતી સેવાઓનું સન્માન કરવા માટે કરવામાં આવશે. સ્મારક રોગચાળા સામે લડતા પોતાનો જીવ ગુમાવનારા ફન્ટલાઈન યોદ્ધાઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા બલિદાનોને પણ માન આપશે. ઓડિશામાં, રોગચાળો વચ્ચે 60 જેટલા કોવિડ-19 યોદ્ધાઓ અને આરોગ્ય કર્મચારીઓ મૃત્યુ પામ્યા છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- > ઓડિશાના મુખ્યમંત્રી નવીન પટનાયકે 2020 માં કરેલી ઘોષણાની પૃષ્ઠભૂમિમાં COVID-19 યુદ્ધ સ્મારક બનાવવામાં આવી રહ્યું છે. મુખ્યમંત્રીએ વર્ષ 2020 માં જાહેરાત કરી હતી કે કોરોનાવાયરસ રોગચાળાને કારણે મૃત્યુ પામેલા આરોગ્ય કર્મચારીઓ અને સહાયક સેવા કર્મચારીઓને શહીદનો દરજ્જો આપવામાં આવશે.

થિયોડોર બાસ્કરને અભયારણ્ય લાઇફટાઇમ સર્વિસ એવોર્ડ 2020 જીત્યો

- > થિયોડોર બાસ્કરને જે લેખક, ઇતિહાસકાર, પ્રકૃતિવાદી અને એક કાર્યકર છે, તેમણે અભયારણ્ય લાઇફટાઇમ સર્વિસ એવોર્ડ, 2020 જીત્યો છે. આ એવોર્ડ સેન્કચુરી નેચર ફાઉન્ડેશન દ્વારા સ્થાપવામાં આવ્યો હતો.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > થિયોડોર બાસ્કરણને વન્યપ્રાણી સંરક્ષણ પ્રત્યેના તેમના સમર્પણને ધ્યાનમાં રાખીને આ એવોર્ડ માટે પસંદ કરવામાં આવ્યા છે. તેમણે અંગ્રેજી અને તમિળમાં પર્યાવરણીય સંરક્ષણ વિશે લખવાનું પસંદ કર્યું છે.

થિયોડોર બાસ્કરને

- > તેનો જન્મ 1940 માં તમિળનાડુમાં થયો હતો.
- > તે ભારતીય ફિલ્મ ઇતિહાસકાર અને વન્યપ્રાણી સંરક્ષણવાદી છે, તેણે સ્કૂલ શિક્ષણ સેલ જહોન્સ કોલેજ, પલયમકોટ્ટાઈમાં કર્યું હતું.
- > વર્ષ 1960 માં તેમણે મદ્રાસ ક્રિશ્ચિયન કોલેજમાંથી ઇતિહાસમાં બી.એ. કર્યું હતું.
- > તેમણે તામિલનાડુ રાજ્ય આર્કાઇવ્સમાં સંશોધનકાર તરીકે કામ કર્યું હતું.
- > પાછળથી, વર્ષ 1964 માં, તે ભારતીય ટપાલ સેવામાં વિભાગીય અધીક્ષક તરીકે જોડાયા હતા.
- > તેમણે શિલોન્ગમાં 1971ના ભારત-પાકિસ્તાન યુદ્ધ દરમિયાન 'યુદ્ધના પ્રયત્નો માટે વિશેષ અધિકારી' તરીકે પણ કામ કર્યું હતું.

પુસ્તકો

- > અંગ્રેજી ભાષાના તેમના કેટલાક પુસ્તકોમાં શામેલ છે— ડાન્સ ઓફ ધ સાર્સ: ભટકતો પ્રાકૃતિકવાદી નિબંધ; બુક ઓફ ઇન્ડિયન ડોગ્સ, ડે વિથ શમા: કુદરત ઉપર નિબંધ.

PiMo – IIT મદ્રાસ દ્વારા ઇન્ફ્યુબેટેડ કરેલ સ્ટાર્ટ અપ દ્વારા ઇ-બાઇક લોન્ચ

- > IIT મદ્રાસ દ્વારા શરૂ કરાયેલ પાઈ બીમએ તાજેતરમાં 'PiMo' નામનું ઇલેક્ટ્રિક ટુ-વ્હીલર લોન્ચ કર્યું હતું.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > પાઈ બીમ નાણાકીય વર્ષ 2021-22 ના અંત સુધીમાં 10,000 વાહનોનું વેચાણ કરવાનું લક્ષ્ય ધરાવે છે.
- > આ બાઈકની સ્થાપના આઈઆઈટી મદ્રાસના પૂર્વ વિદ્યાર્થી વિશાખ શશીકુમારે કરી હતી.
- > 100 ગ્રાહકોએ ઇ-બાઈકનું પ્રી-બુક કરાવ્યું છે.

PiMo

- > આ ઇલેક્ટ્રિક ટુ-વ્હીલર સ્માર્ટફોન કરતા પણ ઝડપી ચાર્જ કરી શકાય છે.
- > આ ટકાઉ અને સસ્તું બાઈક 50 કિ.મી.ની રેન્જ ધરાવે છે.
- > આ ઇ-બાઈક વ્યક્તિગત અને વ્યવસાયિક જરૂરિયાતો માટે લોન્ચ કરવામાં આવી છે.
- > તેની કિંમત 30,000 રૂપિયા છે.
- > આ માટે લાઈસન્સ અથવા નોંધણીની જરૂર નથી.
- > ઇ-બાઈક ભારતીય રસ્તાઓ પર સ્વચ્છ અને સરળ ગતિશીલતા પ્રદાન કરશે.
- > આ બાઈકના 90 ટકા ભાગ જેવા કે બેટરી અને કંટ્રોલર્સ ભારતમાં ઉત્પાદિત છે.

ઇ-બાઇકની વિશેષતાઓ

- > આ ઇ-બાઈક ઇલેક્ટ્રિક સાયકલ અને એન્ટ્રી લેવલ ઇલેક્ટ્રિક સ્કૂટરની વચ્ચે છે. તેની ટોચની ગતિ પ્રતિ કલાક 25 કિ.મી છે. ઇ-બાઈક ઇલેક્ટ્રિક સાયકલ કેટેગરી કરતા વધુ મુસાફરીની રેન્જ પ્રદાન કરે છે. બાઈક પણ બેટરી અદલાબદલ તકનીક આપે છે.
- > આ તકનીકનો ઉપયોગ કરીને, ખાલી બેટરી નિયુક્ત સ્થળોએ સંપૂર્ણ ચાર્જવાળી બેટરી સાથે બદલી શકાય છે.

પાઇ બીમ ઇલેક્ટ્રિક

- > તે આઈઆઈટી મદ્રાસ ઇન્ફ્યુબેટેડ સ્ટાર્ટ અપ છે. કંપની વ્યક્તિગત અને વ્યવસાયિક ઉપયોગ માટે લીલા, સસ્તી અને ઉપયોગમાં સરળ ઇ.વી. સોલ્યુશનની શ્રેણી આપે છે. તે અંતથી માઈક્રો ગતિશીલતા ઇવી પ્રદાન કરે છે.

19 ફેબ્રુઆરી: સોઈલ હેલ્થ કાર્ડ ડે

- > ભારત સરકારે 19 ફેબ્રુઆરી, 2020 ને સોઈલ હેલ્થ કાર્ડ ડે તરીકે ઉજવવાનું નક્કી કર્યું છે. વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી દ્વારા 19 ફેબ્રુઆરી, 2015 ના રોજ, સોઈલ હેલ્થ કાર્ડ યોજના શરૂ કરવામાં આવી હતી.

Back to Basics : ઉદ્દેશ

- > આ યોજનાનો હેતુ જમીનની ફળદ્રુપ ક્ષમતાનું મૂલ્યાંકન કરવાનો હતો. આ યોજના હેઠળ દર બે વર્ષે સોઈલ હેલ્થ કાર્ડ આપવામાં આવે છે. આનાથી ખેડૂતોને યોગ્ય રીતે ખાતરનો જથ્થો ખેતરમાં મૂકવો સરળ બને છે, જેનાથી વધારાના ખાતરનો ઉપયોગ મોટા પાયે ઓછો થયો છે.
- > રાષ્ટ્રીય ઉત્પાદકતા પરિષદે કરેલા અભ્યાસ મુજબ, દેશમાં સોઈલ હેલ્થ કાર્ડના ઉપયોગથી ખાતરના વપરાશમાં 10% ઘટાડો થયો છે. આ અધ્યયનથી એવું પણ જાણવા મળ્યું છે કે સોઈલકાર્ડને કારણે ઉત્પાદકતામાં 5-6% નો વધારો થયો

છે. સોઈલ કાર્ડ યોજના જમીનમાં પોષક તત્વોના ઘટાડાની સમસ્યા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે.

સોઈલ હેલ્થ કાર્ડ્સ

- 2014-15માં, કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સોઈલ હેલ્થ કાર્ડ યોજના શરૂ કરવામાં આવી હતી. 2015-17 દરમિયાન, 10.74 કરોડ સોઈલ હેલ્થ કાર્ડ જારી કરવામાં આવ્યાં હતાં. જ્યારે 2017-19 દરમિયાન 11.69 કરોડ સોઈલ હેલ્થ કાર્ડ જારી કરાયા હતા.

‘પરીક્ષા પર ચર્ચા’નું ઓનલાઈન આયોજન કરવામાં આવશે

- કેન્દ્રીય શિક્ષણ પ્રધાન રમેશ પોખરીયલ નિશાંકે કહ્યું છે કે ‘પરીક્ષા પર ચર્ચા’ તરીકે ઓળખાતા વિદ્યાર્થીઓ સાથે વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીની વાર્ષિક વાતચીત ઓનલાઈન યોજાશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- માર્ચમાં પરીક્ષા પહેલા 9 થી 12 ના વર્ગ સાથેના વિદ્યાર્થીઓ સાથે વાતચીત કરવામાં આવશે.
- ઈવેન્ટ માટે નોંધણી 18 ફેબ્રુઆરી, 2021 થી શરૂ થશે અને 14 માર્ચ, 2021 ના રોજ સમાપ્ત થશે.
- પ્રશ્નો પૂછવા માટે જે વિદ્યાર્થીઓની પસંદગી કરવામાં આવશે તે સ્પર્ધા દ્વારા પસંદ કરવામાં આવશે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- સ્કૂલ અને કોલેજના વિદ્યાર્થીઓ સાથેની વાતચીતની પહેલી આવૃત્તિ 16 ફેબ્રુઆરી 2018 ના રોજ નવી દિલ્હીના ટોકટોરા સ્ટેડિયમ ખાતે યોજાઈ હતી.

પરીક્ષા પર ચર્ચા

- આ વિદ્યાર્થીઓ માટે એક સ્પર્ધા છે. આ પહેલ ભારતના વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ 2018 માં શરૂ કરી હતી. આ ઈવેન્ટ દરમિયાન વડાપ્રધાને ભારતભરના ઘણા વિદ્યાર્થીઓ, વાલીઓ અને શિક્ષકો સાથે વાતચીત કરી હતી. પ્રધાનમંત્રી તેમના વ્યક્તિગત અનુભવોને નાના વિદ્યાર્થીઓ સાથે શેર કરે છે. આ વાતચીત દરમિયાન, તેઓ વિદ્યાર્થીઓ, વાલીઓ તેમજ શિક્ષકોના પ્રશ્નોના જવાબ આપે છે. ખાસ કરીને પરીક્ષાઓને લગતા વિવિધ વિષયો પરની સ્પર્ધા દ્વારા પ્રશ્નોની પસંદગી કરવામાં આવે છે. આ વાતચીતથી વિદ્યાર્થીઓને પરીક્ષા કેન્દ્રિત અસ્વસ્થતાનો સામનો કરવામાં મદદ મળે છે.

હેદરાબાદને ‘2020 Tree City of the World’ ની માન્યતા આપવામાં આવી

- સંયુક્ત રાષ્ટ્રની ફૂડ એન્ડ એગ્રિકલ્ચર ઓર્ગેનાઈઝેશન (FAO) અને આર્બર ડે ફાઉન્ડેશન દ્વારા તાજેતરમાં હેદરાબાદને ‘2020 Tree City of the World’ તરીકે માન્યતા આપવામાં આવી છે. શહેરી જંગલોના વિકાસ અને જાળવણીની પ્રતિબદ્ધતાને પગલે હેદરાબાદની પસંદગી કરવામાં આવી હતી.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- આ માન્યતા શહેરના વાવેતર, વૃક્ષ-છોડના વિકાસ માટે સતત અને સંસ્થાકીય પ્રયત્નોની સાક્ષી છે.
- તે શહેરી અને અર્ધ-શહેરી વનીકરણના કાર્યો, વ્યૂહરચનાત્મક યોજના ઉપરાંત તંદુરસ્ત શહેર બનાવવાની પ્રતિબદ્ધતાના પ્રોજેક્ટ્સના વિકાસને પણ ચિહ્નિત કરે છે.
- આ સંસ્થા દ્વારા માન્યતા પ્રાપ્ત અન્ય શહેરોમાં 63 દેશોના 120 શહેરોનો સમાવેશ થાય છે. મોટાભાગના શહેરો યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ, યુનાઈટેડ કિંગડમ, ઓસ્ટ્રેલિયા અને કેનેડાના છે.
- આ માન્યતા પછી, હેદરાબાદ વૃક્ષના મહત્વને માન્યતા આપતા સમાન વિચારધારાવાળા શહેરોમાં જોડાશે.

યુનાઈટેડ નેશન્સ ફૂડ એન્ડ એગ્રિકલ્ચર ઓર્ગેનાઈઝેશન (FAO)

- તે સંયુક્ત રાષ્ટ્રની એક વિશેષ એજન્સી છે. FAO ભૂખને હરાવવા અને પોષક સલામતી તેમજ ખાદ્ય સુરક્ષાને સુધારવાના આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રયત્નો તરફ દોરી જાય છે. તેની સ્થાપના ઓક્ટોબર 1945 માં યુનાઈટેડ નેશન્સ દ્વારા કરવામાં આવી હતી. તેનું મુખ્ય મથક ઈટાલીના રોમમાં છે. તેની 130 દેશોમાં પ્રાદેશિક કચેરીઓ છે. FAO કૃષિ, મત્સ્યોદ્યોગ, વનીકરણ, જમીન સંસાધનો અને જળ સંસાધનોના સુધારણા અને વિકાસ માટે સરકારો અને વિકાસ એજન્સીઓ સાથે સંકલન કરે છે. તેમાં 197 સભ્ય રાષ્ટ્રોનો સમાવેશ છે.

આર્બર ડે ફાઉન્ડેશન

- તે એક નફાકારક સંરક્ષણ અને શિક્ષણ સંસ્થા છે. તેની સ્થાપના વર્ષ 1972 માં અમેરિકાના નેબ્રાસ્કામાં જહોન રોસેનોએ કરી હતી. આ સંસ્થા વૃક્ષારોપણને સમર્પિત સૌથી મોટી નફાકારક સભ્યપદ સંસ્થા છે. તે ‘રોપણી, સંભાળ માટે લોકોને પ્રોત્સાહિત કરવા’ માટે કોર્પોરેટ મિશન સાથે કામ કરે છે. ડેન લેમ્બે આ ફાઉન્ડેશનના વર્તમાન પ્રમુખ છે.

સ્વામીહ ફંડ (SWAMIH FUND)

- સ્વામીહ ફંડ વર્ષ 2021 માં તેનું પહેલું તૈયાર કરેલું એપાર્ટમેન્ટ આપશે. તે ભારત સરકાર દ્વારા સ્થાપિત 250 અબજ રૂપિયાનું ભંડોળ છે. અટકેલા રહેણાંક પ્રોજેક્ટ્સને પૂર્ણ કરવા માટે આ ભંડોળ બનાવવામાં આવ્યું હતું.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- આ ભંડોળ નાણાકીય વર્ષ 2021-22માં 4,000 થી વધુ ઘરો સાથે 16 પ્રોજેક્ટ્સ સોંપશે.
- નવેમ્બર 2019 માં સ્વામીહ ફંડની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી.
- SWAMIH એટલે ‘Special Window for Completion of Construction of Affordable and Mid-Income Housing Projects’.

આ ભંડોળ કેમ શરૂ કરાયું?

- વર્ષ 2019 માં, ભારતના અટકેલા પ્રોજેક્ટ્સના અંદાજિત 63 અબજ ડોલર હતા. સ્થગિત આ પ્રોજેક્ટ્સ સ્થાવર મિલકત ક્ષેત્રે આર્થિક મંદી અને દેવા સંકટનું પરિણામ હતું. ઘણા બિલ્ડરો દેવાની ચૂકવણી કરવામાં અસમર્થ હતા. આમ, રૂણ સંકટને પહોંચી વળવાનાં પગલા તરીકે ભંડોળ બનાવવામાં આવ્યું હતું.

સ્વામીદ રોકાણ નિધિ

- અટકેલા, રેરા-રજિસ્ટર કરેલ પોસાય તેવા અને મધ્યમ આવક આવાસ પ્રોજેક્ટ્સનું બાંધકામ પૂર્ણ કરવા માટે આ ભંડોળ બનાવવામાં આવ્યું હતું. તે એવા પ્રોજેક્ટ્સને ફંડ આપે છે કે જે ફંડના અભાવને કારણે અટવાયેલા છે. તે કેટેગરી-2 વૈકલ્પિક રોકાણ નિધિ દેવું ભંડોળ તરીકે બનાવવામાં આવ્યું હતું જે સેબી સાથે નોંધાયેલ છે.

■ ભંડોળ માન્ય:

- ફંડ દ્વારા 145 અબજ રૂપિયાના રોકાણ સાથે લગભગ 159 પ્રોજેક્ટ્સને મંજૂરી આપવામાં આવી છે. આ રોકાણ 100,000 ઘરોને પૂર્ણ કરવામાં મદદ કરશે. આ પ્રોજેક્ટ્સમાં થી 47 પ્રોજેક્ટ્સને અંતિમ મંજૂરી આપવામાં આવી છે.

■ ફંડ હેઠળ રોકાણકારો:

- આ ફંડમાં કુલ 14 રોકાણકારો છે. ભંડોળમાં સરકારનો 50% હિસ્સો છે. ભારતીય જીવન વીમા અને ભારતીય સ્ટેટ બેંકનો હિસ્સો 10% છે.

એન્ટી કરપ્શન ઇન્ડેક્સ-2020

- આંતરરાષ્ટ્રીય બિન-સરકારી સંગઠન ટ્રાન્સપરન્સી ઇન્ટરનેશનલ દ્વારા તાજેતરમાં જારી કરાયેલા 'એન્ટી કરપ્શન ઇન્ડેક્સ' (CPI) માં ભારત 180 દેશોમાં છ સ્થાન ઘટાડા સાથે 86 મા ક્રમે આવી ગયું છે.

- વર્ષ 2019 માં, ભારત 180 દેશોમાંથી 80 ક્રમાંક પર હતું.

Back to Basics : ટ્રાન્સપરન્સી ઇન્ટરનેશનલ

- ટ્રાન્સપરન્સી ઇન્ટરનેશનલ એ આંતરરાષ્ટ્રીય બિન-સરકારી સંસ્થા છે જેની સ્થાપના 1993 માં બર્લિન (જર્મની) માં થઈ હતી.

- તેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ નાગરિક પગલા દ્વારા વૈશ્વિક ભ્રષ્ટાચાર સામે લડવું અને ભ્રષ્ટાચારને કારણે ઉદ્ભવતા ગુનાહિત પ્રવૃત્તિઓને રોકવા માટે પગલાં લેવાનું છે.

- તેના પ્રકાશનોમાં ગ્લોબલ કરપ્શન બેરોમીટર અને કરપ્શન પર્સેપ્શન ઇન્ડેક્સ શામેલ છે.

■ પરિચય:

- સૂચકાંક હેઠળના કુલ 180 દેશોને તેમની જાહેર પ્રણાલીમાં હાજર ભ્રષ્ટાચારના કથિત સ્તર પર નિષ્ણાતો અને ઉદ્યોગપતિઓ દ્વારા અપાયેલા મંતવ્યો અનુસાર ક્રમ આપવામાં આવ્યો છે.

- આ અનુક્રમણિકામાં 0 થી 100 સ્તરોની પદ્ધતિનો ઉપયોગ થાય છે, જ્યાં 0 નો અર્થ ઓછામાં ઓછો ભ્રષ્ટાચાર અને 100 નો અર્થ સૌથી વધુ ભ્રષ્ટ છે.

- ભ્રષ્ટાચાર પર્સેપ્શન ઇન્ડેક્સ-2020 સમગ્ર વિશ્વમાં ભ્રષ્ટાચારની સ્થિતિનું ગંભીર ચિત્ર પ્રદાન કરે છે. અનુક્રમણિકા મુજબ, વિશ્વના મોટાભાગના દેશોએ પાછલા દાયકામાં ભ્રષ્ટાચાર સામે લડવામાં કોઈ પ્રગતિ કરી નથી, જ્યારે બે તૃતીયાંશ દેશો કરતાં વધુનો સ્કોર 50 ની નીચે છે અને તમામ દેશોનો સરેરાશ સ્કોર 43 છે.

- તદુપરાંત, ભ્રષ્ટાચાર માત્ર કોરોના વાયરસ સામે વૈશ્વિક આરોગ્ય પ્રતિસાદને અસર કરતું નથી, પરંતુ તે લોકશાહી પર સતત સંકટ પેદા કરે છે.

ટોચના દેશો

- એન્ટી કરપ્શન ઇન્ડેક્સ-2020 હેઠળના ટોચનાં દેશો ડેનમાર્ક (સ્કોર: 88) અને ન્યુઝીલેન્ડ (સ્કોર: 88) છે, ત્યારબાદ ફિનલેન્ડ, સિંગાપોર, સ્વીડન અને સ્વિટ્ઝર્લેન્ડનો સમાવેશ છે, જેમાં 85 સ્કોર છે.

નબળું પ્રદર્શન

- ઈન્ડેક્સમાં 180 દેશોની સૂચિમાં તળિયે દક્ષિણ સુદાન (12) અને સોમાલિયા (12), ત્યારબાદ સીરિયા (14), યમન (15) અને વેનેઝુએલા (15) છે.

ક્ષેત્ર વિશિષ્ટ

- સૌથી વધુ સ્કોરિંગ પ્રદેશોમાં પશ્ચિમ યુરોપ અને યુરોપિયન યુનિયનનો સમાવેશ થાય છે, જેમાં સરેરાશ 66 છે.

- સૌથી ઓછા સ્કોરિંગ પ્રદેશોમાં સબ-સહારન આફ્રિકા (32) અને પૂર્વી યુરોપ અને મધ્ય એશિયા (36) શામેલ છે.

ભારતના આંકડા

- વર્ષ 2019 માં 41 ની સરખામણીએ 2020 ઇન્ડેક્સમાં ભારતનો કુલ સ્કોર 40 છે.

- ભ્રષ્ટાચાર વિરોધી પ્રયાસોમાં ભારતે બહુ ઓછી પ્રગતિ કરી છે, જો કે આ દિશામાં સરકાર દ્વારા અનેક પ્રતિબદ્ધતાઓ કરવામાં આવી છે, પરંતુ તે પ્રતિબદ્ધતાઓનો કોઈ ખાસ પ્રભાવ જોવા મળ્યો નથી.

ભ્રષ્ટાચાર, આરોગ્ય અને કોરોના વાયરસ

- ભ્રષ્ટાચાર જાહેર ખર્ચને આવશ્યક જાહેર સેવાઓથી દૂર કરે છે. એવા દેશોમાં કે જ્યાં ભ્રષ્ટાચારનું સ્તર ખૂબ જ ઊંચું છે, ત્યાં ન તો આર્થિક વિકાસ તરફ ધ્યાન આપવામાં આવે છે કે ન તો આરોગ્ય પર પૂરતા ખર્ચ થાય છે.

- ઉચ્ચ સ્તરનું ભ્રષ્ટાચાર નીચા સાર્વત્રિક આરોગ્ય સંભાળના કવરેજ અને શિશુ અને માતાના મૃત્યુદર, કેન્સર, ડાયાબિટીઝ, શ્વસન અને રક્વાહિનીના રોગોથી થતાં મૃત્યુ સાથે સંકળાયેલું છે.

- ભ્રષ્ટાચાર એ યુનાઈટેડ નેશન્સ સસ્ટેનેબલ ડેવલપમેન્ટ ગોલ (SDG) હાંસલ કરવામાં એક મોટી અવરોધો છે અને કોરોના વાયરસ રોગચાળાએ તે લક્ષ્યો હાંસલ કરવાનું વધુ મુશ્કેલ બનાવ્યું છે.

- કોરોના વાયરસ એ માત્ર આરોગ્ય અથવા આર્થિક સંકટ જ નથી, તે ભ્રષ્ટાચારનું સંકટ પણ છે, જેમાં નિષ્પક્ષ અને ન્યાયી વૈશ્વિક પ્રતિભાવના અભાવને કારણે અસંખ્ય લોકોએ પોતાનો જીવ ગુમાવ્યો છે.

- રોગચાળાએ નબળી નિરીક્ષણ અને સિસ્ટમમાં અપૂરતી પારદર્શિતા જેવી ઊણપોને પ્રકાશિત કરી છે. એવા દેશોમાં કે જ્યાં ભ્રષ્ટાચારનું સ્તર ઊંચું છે, COVID-19 રોગચાળાના સંચાલનમાં લોકશાહી નિયમો અને નિયમનોનું ઉલ્લંઘન કરવામાં આવ્યું છે.

- આ રોગચાળોનો ઉપયોગ સરકારો દ્વારા સંસદને સ્થગિત કરવા, જાહેર જવાબદારીની પદ્ધતિને નાબૂદ કરવા અને અસંતુષ્ટ લોકો સામે હિંસા ભડકાવવા માટે કરવામાં આવી રહી છે.

ઇન્ડિયા એનર્જી આઉટલુક 2021

- તાજેતરમાં, આંતરરાષ્ટ્રીય ઊર્જા એજન્સી(IEA) દ્વારા 'ઇન્ડિયા એનર્જી આઉટલુક 2021' રિપોર્ટ બહાર પાડવામાં આવ્યો છે, જે ભારતની વધતી વસ્તી માટે વિશ્વસનીય, સસ્તું અને ટકાઉ ઊર્જા સુનિશ્ચિત કરવાના લક્ષ્યાંકનો સામનો અને શક્યતાઓ પર ભાર મૂકે છે.
- ઇન્ડિયા એનર્જી આઉટલુક 2021 એ આંતરરાષ્ટ્રીય ઊર્જા એજન્સીની વર્લ્ડ એનર્જી આઉટલુક સિરીઝનો નવો અને ખાસ અહેવાલ છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- 2030 સુધીમાં ત્રીજું સૌથી મોટું ગ્રાહક:
 - આગામી બે દાયકામાં, ભારતની ઊર્જા માંગમાં 25% નો વધારો થશે અને 2030 સુધીમાં, યુરોપિયન યુનિયનને પાછળ છોડી ભારત વિશ્વનો ત્રીજો સૌથી મોટો ઊર્જા વપરાશકાર દેશ બનશે.
 - હાલમાં, ચીન, યુએસ અને યુરોપિયન યુનિયન પછી ભારત ચોથો સૌથી મોટો વૈશ્વિક ઊર્જા ગ્રાહક દેશ છે.
 - હાલના માહોલને જોતા, એવો અંદાજ કરી શકાય છે કે વર્ષ 2040 સુધીમાં, ભારતનું કુલ સ્થાનિક ઉત્પાદન (જીડીપી) 8.6 ટ્રિલિયન સુધી પહોંચશે, જેનાથી ભારતના ઊર્જા વપરાશમાં લગભગ બમણો વધારો થવાની અપેક્ષા છે.
 - વૈશ્વિક રોગચાળા પહેલા, ભારત અને ઊર્જાની માંગ 2019 થી 2030 ની વચ્ચે આશરે 50 ટકા વધવાનો અંદાજ હતો, પરંતુ હવે રોગચાળો પછી તે 35 ટકાની નજીક પહોંચી ગયો છે.
- ઔદ્યોગિકરણ એક મુખ્ય પરિબલ:
 - છેલ્લા ત્રણ દાયકામાં, ખરીદ શક્તિ પેરિટી (પીપીપી) ની દ્રષ્ટિએ વૈશ્વિક ઔદ્યોગિક મૂલ્ય વર્ધિતમાં ભારતે 10 ટકા ફાળો આપ્યો છે.
 - અનુમાન મુજબ, 2040 સુધીમાં, ભારત વૈશ્વિક ઔદ્યોગિક મૂલ્યમાં 20 ટકા ફાળો આપશે, ઔદ્યોગિક ઊર્જા વપરાશમાં વૈશ્વિક વિકાસમાં ભારત અગ્રેસર છે.
- આયાત પરાધીનતા:
 - ભારતની વધતી ઊર્જા જરૂરિયાતો તેને અશ્વિમભૂત ઈંધણની આયાત પર વધુ નિર્ભર બનાવશે, કારણ કે પેટ્રોલિયમ સંશોધન અને ઉત્પાદન અને નવીનીકરણીય ઊર્જાને પ્રોત્સાહન આપવાની સરકારની નીતિઓ હોવા છતાં, ભારતના સ્થાનિક તેલ અને ગેસનું ઉત્પાદન વર્ષોથી સ્થિર રહ્યું છે.
 - તેલની વધતી માંગ 2030 સુધીમાં ભારતના તેલ આયાત બિલ (181 અબજ ડોલર) અને 2040 સુધીમાં ટ્રિપલ (255 અબજ ડોલર) બમણી કરી શકે છે.

તેલની માંગ

- વર્તમાન નીતિપૂર્ણ સ્થિતિમાં, 2040 સુધીમાં, ભારતની તેલની માંગ દરરોજ 74 ટકા વધીને 8.7 મિલિયન બેરલ થઈ શકે છે.
- ભારતમાં માથાદીઠ કારની માલિકી પાંચ ગણો વધવાનો અંદાજ છે, જેનાથી ભારત વૈશ્વિક સ્તરે તેલની માંગમાં વધારો કરશે.
- વર્ષ 2040 સુધીમાં તેલની આયાત પર ભારતની ચોખ્ખી અવલંબન (બંને કૂડ ઓઇલની આયાત અને તેલ ઉત્પાદનોની નિકાસ ધ્યાનમાં લેતા) વર્તમાન 75% થી વધીને 90% થઈ શકે છે કારણ કે ઉત્પાદનની તુલનામાં ઘરેલું વપરાશ ખૂબ જ હશે.

કુદરતી ગેસ માંગ

- 2040 સુધીમાં કોલસાની માંગમાં ત્રણ ગણા વધારા સાથે, ભારત કુદરતી ગેસ માટે સૌથી ઝડપથી વિકસિત બજાર બનશે.
- ભારતમાં કુદરતી ગેસ આયાતની પરાધીનતા વર્ષ 2010 માં 20 ટકાથી વધીને 2019 માં 50 ટકાની આસપાસ પહોંચી ગઈ છે અને 2040 સુધીમાં 60 ટકાથી વધુ થવાનો અંદાજ છે.

કોલસાની માંગ

- હાલમાં, ભારતના ઊર્જા ક્ષેત્રમાં કોલસોનું વર્ચસ્વ છે, જે કુલ ઉત્પાદનના 70 ટકાથી વધુ છે.
- વર્ષ 2040 સુધીમાં કોલસાની માંગ 772 મિલિયન ટન સુધી પહોંચી શકે છે જે હાલમાં 590 મિલિયન ટન છે.

નવીનીકરણીય ઊર્જા સંસાધનોની માંગ

- નવીનીકરણીય ઊર્જાની વધતી માંગના સંદર્ભમાં, ચીન પછી વિશ્વમાં ભારતનો સૌથી વધુ હિસ્સો છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય ઊર્જા એજન્સી (IEA)

- આંતરરાષ્ટ્રીય ઊર્જા એજન્સી 1974 માં પેરિસ (ફ્રાંસ) માં સ્થાપિત એક સ્વાયત્ત આંતર સરકારી સંસ્થા છે.
- IEA મુખ્યત્વે આર્થિક વિકાસ, ઊર્જા સુરક્ષા અને પર્યાવરણીય સંરક્ષણ, સહિત ઊર્જા નીતિઓ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે.
- ભારત માર્ચ 2017 માં IEAનો સહયોગી સભ્ય બન્યો, જોકે ભારત અગાઉ આ સંગઠન સાથે કાર્યરત હતું.
- તાજેતરમાં ભારતે વૈશ્વિક ઊર્જા સુરક્ષા અને સ્થિરતાના ક્ષેત્રમાં સહયોગ મજબૂત કરવા IEA સાથે વ્યૂહાત્મક કરાર કર્યો છે.
- આંતરરાષ્ટ્રીય ઊર્જા એજન્સી દ્વારા વર્લ્ડ એનર્જી આઉટલુક રિપોર્ટ બહાર પાડવામાં આવ્યો છે.
- આઈઈએનું આંતરરાષ્ટ્રીય ઊર્જા એજન્સી ફિલન કોલસો સેન્ટર ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યોની તુલનામાં કોલસાને ઊર્જાનો સ્વચ્છ સ્ત્રોત બનાવવા અંગે સ્વતંત્ર માહિતી અને વિશ્લેષણ પ્રદાન કરવા માટે મહત્વપૂર્ણ કાર્ય કરી રહ્યું છે.

ICE દ્વારા ONLINE UPLOAD કરવામાં આવતું **DAILY & WEEKLY FREE MATERIALS**

www.iceonline.in | t.me/icerajkotofficial | [f](#) [@](#) [v](#) icerajkot

દિવસ મહિમા

7:00 AM

**GPSC MAINS
Q & A**

11:00 AM

VOCAB

01:00 PM

**GPSC SPECIAL
ARTICLE**

07:00 PM

ICE DAILY DOSE

08:00 PM

**MATHS EASY
SOLUTIONS**

EVERY SUNDAY

02:00 PM

ICE MAGIC
EVERY MONDAY

ICE MIRACLE
EVERY WEDNESDAY

સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાની લેટેસ્ટ માહિતી અને ફ્રી મટીરિયલ્સ
તેમજ રેગ્યુલર કન્ટ અફેર્સ મેળવવા માટે
નીચે આપેલા અમારા
Social Media Icon પર Click કરો.

JOIN OUR WHATSAPP GROUP
joinicerajkot.com

JOIN OUR TELEGRAM
t.me/icerajkotofficial

YouTube
ICE RAJKOT

Instagram
ICE RAJKOT

Facebook
like | comment | share
ICE RAJKOT

twitter
ICE RAJKOT